## تفسیر

# معارف القرآن

## پۀ قندهاري پښتو

تالیف

مفتی اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع

پښتو ترجمه کوونکی: ابو صدیق احمد مولوی نصیر احمد حقانی

تصحیح او سمون: مولوی نصیر احمد حقانی او مولوی امین الله حقانی

مکتبه حنفیه

کانسی روډ۔ کوئټه

تـفـــــســـــیر

# معارف القرآن

په قندهاري پښتو کي

(تاليف)

مفتی اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع رحمه الله

**پښتو ترجمه کوونکي** ( ابو صديق احمد .... مولوی نصیر احمد حقّانی )

تصحیح اوسمون... مولوی نصیر احمد (حقّانی ) اومولوی آمین الله (حقّانی)

**دکمپوز او ترجمي چارې** ........... الدین العلم کمپوزنگ (۰۳۰۱۳۷۸۴۹۵۶)

جلد څلورم پاره (۱۰) ..... (۱۱)..... (۱۲)

**خپرونکي**

مکتبه حنفيه

فون نمبر (۲۶۶۲۵۱۰)

**کانسي روډ حاجي غيبي چوک کوئټه**

چاپ ځای ............................................ لاهور

| مضمون | فهرست تفسیر معارف القرآن | مخ |
|---|---|---|

اللهم اختم لنا بالخير والسعادة والبشارة والايمان


الدین العلم کمپیوټرز . کوئټه

۰۳۰۱۳۷۸۴۹۵۶

تصحیح او ترتیب.

مولوی نصیراحمد حقّانی (اللهم اغفر لمؤلفه ولطالبه ولکاتبه ولناشره ولجمیع المؤمنین)

الدین العلم کمپوزنګ سنټر کوئټه

المکتبة الحنفیة کانسی روډ

وَاعْلَمُوْٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّنْ شَیْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهٗ وَلِلرَّسُوْلِ

اوپوه سی چی تاسی ته کوم غنیمت ورسیږی دیوشی نو دالله ﷻ دپاره ده په دی کی پنځمه حصه اودرسول دپاره

وَلِذِی الْقُرْبٰی وَالْیَتٰمٰی وَالْمَسٰكِیْنِ وَابْنِ السَّبِیْلِ اِنْ

او دده دخپلوانو دپاره او دیتیمانو او دمحتاجانو او دمسافرانو دپاره

كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلٰی عَبْدِنَا یَوْمَ الْفُرْقَانِ

که ستاسی یقین وی په الله ﷻ اوپه هغه شی چی مونږ نازل کړی دی پرخپل بنده دفیصلی په ورځ

یَوْمَ الْتَقَی الْجَمْعٰنِ وَاللّٰهُ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ﴿۴۱﴾

کومه ورځ چی مخامخ سوه دواړه فوجونه او الله ﷻ په هر څه باندی قادر دی

**لنډتفسیر**: او په دی خبره پوه سی چی کوم شی (دکفارو څخه) په ډول دغنیمت تاسی ته حاصل سو نو ددی حکم دا دی چی (پنځه حصی به ورڅخه جوړی کړل سی نو څلور دجنګ کوونکوحق دی اویوه حصه یعنی) ددی پنځمه حصه (به بیاپه پنځو حصوکی تقسیم سی چی یوه خو ورڅخه) دالله او دده درسول ده (یعنی نبی کریم ﷺ ته به ورکول کیږی چی ده ته یی ورکول داسی دی لکه الله ﷻ ته چی یی پیش کړی) او (یوه حصه) د دوی دخپلوانو ده او (یوه حصه) دیتیمانو ده (یوه حصه) دغریبانو ده او (یوه حصه) دمسافرانو ده که تاسی په الله ﷻ یقین لری اوپه هغه شی باندی (یقین لری) کوم چی مونږ پرخپل بنده (محمدﷺ باندی دفیصلی په ورځ (یعنی) په کومه ورځ چی (په بدر کی) دواړی ډلی (دمؤمنانو او کفارو) یوبل ته سره مقابلی سوی وه نازل کړی وو (مراد ددی څخه غیبی کومك په واسطه دملائکودی یعنی که پرمونږ اوزمونږ پرغیبی کومك باندی ایمان لری نوداحکم ومنی او عمل په وکی داخبره یی څکه په کنبی زیاته کړه چی پنځمه حصه ایستل ګران نه وی او په دی پوه سی چی دا ټول غنیمت خودالله په کومك لاس ته راغی نوکه پنځمه په کی ګرسره مونږته ورسیږی محضی دالله ﷻ په قدرت سره حاصلیږی) او (خاص) الله ﷻ په هرشی باندی پوره قدرت لرونکی دی (نوبیا ستاسی حق خو دومره هم نه وو داهم ډیر در ورسیدی)

**معلومات اومسئلې**: په دی آیت کی دغنیمت دمال حکمونه او ددی دتقسیم قانون ذکر دی تردی مخکی دځوضروری الفاظو تشریح واوری.

لفظ دغنیمت په لغت کی هغه مال ته ویل کیږی کوم چی ددښمن څخه حاصل کړه سی دشریعت په اصطلاح کی دغیر مسلمو څخه چی کوم په جهادکی اودغلبی په ذریعه حاصل کړه سی دغه ته غنیمت وایی اوکوم چی په صلح اورضامندی سره حاصل سی لکه جزیه اوخراج اونور دغه ته فی وایی په قرآن کریم کی یی په دی دواړو لفظونو سره ددی دواړو حکمونو ښوولی دی په سورة انفال کی دغنیمت

دمالونو دحکمونو ذکر دی کوم چی دجنگ اوجگړی په وخت کی دغیر مسلمو څخه حاصل سی .
دلته یوه خبره ترټولو مخکی ترنظر لاندی ساتل په کار دی هغه داچی دقرآنی اواسلامی نظریی مطابق دټولو کآئناتو اصلی ملکیت یوازی دهغه حق تعالیٰ ﷻ دی چاچی دوی پیدا کړی دی دانسان پریوه شی باندی ملکیت یوازی پریوه طریقه باندی دی چی الله ﷻ یی دخپل قانون په ذریعه دچاملکیت کړی لکه په سورة یٰس کی چی دحیواناتوپه باره کی فرمایی ، اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِّمَّا عَمِلَتْ اَيْدِيْنَا اَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مٰلِكُوْنَ یعنی آیادا خلگ نه وینی چی کوم حیوانان مونږ په خپلو لاسونوسره جوړکړل بیا خلگ د دوی مالکان جوړ سول مطلب دا دی چی د دوی ملکیّت ذاتی نه دی مونږ په خپل فضل سره دوی مالکان جوړ کړل کله چی یو قوم دالله ﷻ بغاوت کوی یعنی په کفر او شرك کی اخته کیږی نواول الله ﷻ د دوی داصلاح دپاره خپل رسولان اوکتابونه لیږی کوم بدبخته چی دالله ﷻ ددی انعام څخه هم متاثره نه سی نوالله ﷻ خپلو رسولانوته ددوی په مقابله کی دجهاد اوجنگ حکم ورکړی ددی حاصل داوی چی ددغو باغیانو جان اومال ټول مباح کړه سی ددوی دالله ﷻ په ورکړی مال کی دنفع اخیستو حق پاته نه سی بلکه د دوی مالونه په حق دحکومت ضبط کړل سی ددغو ضبط کړل سوو مالونو بل نوم مالِ غنیمت دی کوم چی دکفارو دملکیّت څخه وزی اوخالص دالله ﷻ په ملکیّت کی پاته سی .
ددی ضبط سوو مالونو دپاره دپخوا زمانی څخه دالله ﷻ قانون دا راغلی دی چی ددی څخه به چاته دفآئدی اخیستلو اجازت نه وو بلکه داسی مالونه به جمع کول کیده پریوه ډاگ باندی به ایښوول کیده او دآسمان څخه به یو اور راتلی دغه به یی سو خله چی دغه به دجهاد دقبلیدو نښانه وه .
نبی کریم خاتم الانبیآء ﷺ ته چی کوم خصوصیات دالله ﷻ دطرفه څخه ورکړل سوی دی په هغوکی یو دا هم دی چی مالِ غنیمت دده ﷺ دامّت دپاره حلال کړه سو (لکه چی په حدیث دمسلم کی دی) اوحلال هم داسی چی په ټولو مالونوکی پاك مال ورته ویل کیږی وجه داده چی کوم مال انسان په کسب اوکټه سره حاصلوی په هغه کی دانسانانو دملکیت واسطه په واسطه نقل کیدل وی دبل سړی مال دده په ملکیت کی راځی اوپه دی واسطوکی دحرام اوناجآئز یامکروه طریقو احتمال وی په خلاف دمالِ غنیمت څخه چی دکفارو ملکیت ددی څخه ختم سی سیده په سیده دالله ﷻ په ملکیت کی پاته سی او اوس چی چاته رسیږی نوسیده په سیده دالله ﷻ دملکیت څخه وررسیږی چی په دی کی څه شُبهه اوشك دحراموالی یاکراهت نه پاته کیږی لکه دځاه څخه راایستل سوی اوبه یادځانه څخه راختلی وابنه چی سیده په سیده دالله ﷻ انعام انسان ته رسیږی کومه انسانی واسطی په مینځ کی نه وی .
خلاصه دخبری دا ده چی دغنیمت مال کوم چی دتیرو امتونو دپاره حلال نه وو ، دامّت مرحومه دپاره په ټول دانعام حلال کړه سو په ذکر سوی آیت کی ددی تقسیم قاعده په دی عنوان سره بیان سوی ده چی .
وَاعْلَمُوْا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ : په دی کی دعربی ژبی په قاعده سره اول خولفظ د ، مَا په عموم باندی دلالت کوی بیادغه عموم دزیات مؤکّدکولودپاره یی لفظ د : مِن شَيْءٍ زیات کی چی ددی معنی داده چی کوم شی لوی وی اوکه کوچنی چی په مالِ غنیمت کی حاصل سوی وی هغه ټول تردی قانون لاندی داخل وی یوشی معمولی یاکوچنی گڼل که یوسړی یی دتقسیم دقانون څخه خلاف واخلی نودغه سړی به سخت مجرم وی

په دي وجه نبي کريم ﷺ فرمايي چي ديوي ستني يادهغې په اندازه ديوه شي هم چي دغنيمت دمال حصه وي دهيچا دپاره بغير دشرعي حصي څخه اخيستل جائزنه دي او د مال غنيمت څخه يوشي بغير دخپلي حصي څخه زيات اخيستلو ته په حديث کي غلول ويل سوي دي سخت وعيد دعذاب يي ورباندي فرمايلي دي اوترعامي غلايي زيات سخت حرام ګڼلي دي

دتقسيم دضابطي داعنوان يي ورکي اوټول مسلمانان مجاهدين يي په دي خبرکړل چي الله ﷻ دامال ستاسي دپاره حلال کړي دي مګر تريوي خاصي قاعدي لاندي حلال دي ددي قاعدي خلاف که چا واخيستی نودجهنم يوه سکروټه به وي.

دقرآن دقانون دا هغه امتياز دي کوم چي ددنيا نورو قانونوته حاصل نه دي او دا دقرآني قانون دکامل تاثير اوکاميابي اصلي رازدي چي اول دآخرت اودخداي ﷻ بيره وړاندي کړي بيروي يي په دوهم نمبرکي يي تعزيري سزاګاني هم پرجاري کړي.

که نه نو دفکر ځاي دي چي عين په ميدان دجنګ کي چي دپريشاني اوګډوډ کيدوپه وخت کي کوم مالونه دغير مسلمو څخه قبضه کړل سي چي تفصيل يي نه دمخکي څخه دمسلمانانو اميرته معلوم وي اونه بل چاته اوموقع عين دميدانِ جنګ ده چي په عام ډول سره په ځنګل اوصحراکي وي چي دغلا کولو په زرګونو موقعي په کي وي يوازي دقانون په زورسره ددي مالونو حفاظت دهيچاپه طاقت کي نسته يوازي دخداي ﷻ او آخرت بيره داسي شي ده کوم چي يو يو مسلمان په دي مالونوکي دمعمولي غوندي تصرف څخه هم وساتل.

---

اوس ددي قاعدي تقسيم ته وګوري ارشاد فرمايي ، فَأَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ : يعني دغنيمت دمال پنځمه حصه دالله ﷻ او دهغه درسول ﷺ ده او دهغه دقريبانو او يتيمانو مسکينانو مسافرانو ده.

دلته اول خو دا خبره دفکر کولو لايقه ده چي قاعده دټول مال دغنيمت بيانيږي مګر قرآنِ ددي دپنځمي حصي دتقسيم قاعده دلته ذکرکړه دپاتو څلورو حصويي هيڅ ذکرونه کي په دي کي کوم راز دي او دپاتو څلورو حصو دتقسيم څه قانون دي؟ ليکن په قرآنِ کي دغور اوفکر کولو څخه وروسته ددي دواړو خبرو جواب په دي لفظونوکي دا راوزي چي قرآنِ کريم جهاد کوونکو مسلمانانوته خطاب وکي اووي فرمايل مَاغَنِمْتُمْ يعني څه چي تاسي په غنيمت کي حاصل کړل په دي کي اشاره ده دي ته چي دامال ددي حاصلوونکو حق دي اوتردي وروسته کله چي داارشاد يي وفرمايي چي په دي کي پنځمه حصه دالله ﷻ او رسول ﷺ او نورو ده نو ددي څخه صفا دا نتيجه را ووتله چي پاته څلورحصي دغانمينو اومجاهدينو دي لکه چي په قرآنِ کريم کي دوراثت په قانون کي يوځاي ارشاد دي ، وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ يعني کله چي ديوه سړي وارثان دده مور اوپلار وي نو دمور يي دريمه حصه ده دلته يي هم يوازي دموږپر ذکر باندي بس والي وکي ددي څخه معلومه سوه چي پاته دوي حصي د پلار حق دي دغه ډول د: مَاغَنِمْتُمْ څخه وروسته کله چي يوازي پنځمه حصه دالله ﷻ دپاره مقرره سوه نو معلومه سوه چي پاته څلورحصي دمجاهدينو حق دي بيا نبي کريم ﷺ په خپل بيان اوعمل سره ددي پوره تفصيلات واضح کړل چي دغه

څلور حصې يې په مجاهدينو کې ترېوه خاص قانون لاندې تقسيم کړې.
اوس ددې پنځمې حصې تفصيل واورئ کوم چې قرآن په دې آيت کې متعيَّن کړې دې دقرآن په الفاظو کې دلته شپږ نومونه ذکردي ، لِلّٰهِ لِلرَّسُوْلِ لِذِي الْقُرْبٰى الْيَتٰمٰى الْمَسٰكِيْنِ ابْنِ السَّبِيْلِ : په دې کې لفظ دالله خوغېته سُرخې ده دهغومصرفونو په کوموکې چې به داپنځه حصې تقسيمېږې يعنې داټول مصرفونه خالص دالله ﷻ دپاره دې اوددې په راوړلوکې يوخاص حکمت دې دکم طرف ته چې په تفسير مظهري کې اشاره سوې ده هغه داچې د نبي کريم ﷺ اووده دشان سره مناسب نه دې ځکه چې دعامو خلګو دمالونو څخه دپاکولو دپاره چې ددې څخه کمه ايستل سوې حصه ده چې په حديث کې ورته اَوْسَاخُ النَّاسِ يعنې دخلګو خيرې او ګندګي ويلې دې هغه دنبوت دشان لايق نه دې.
دغنيمت په مال کې دپنځمې حصې څخه کله چې نبي کريم ﷺ اووده خاندان ته هم حصه په دې آيت کې ورکړل سويده په دې وجه يې پردې خبره باندې خبرداري ورکې چې داحصه دخلګو دملکيت څخه نه ده منتقله سوې بلکه بې له واسطې دالله ﷻ دطرفه څخه ده لکه چې اوس ذکرسو چې دغنيمت مال دکفارو دملك څخه ووتې اوسيده په سيده دالله ﷻ په خاص ملکيّت کې راغې بياداالله ﷻ دطرفه څخه په ډول دانعام تقسيمېږي په دې وجه دې خبرې ته داشاري کولو دپاره چې نبي کريم ﷺ اوذوي القربٰى ته کومه حصه رسيږې دغه دخلګو دصدقونه ده بلکه سيده په سيده دالله ﷻ دطرفه څخه فضل اوانعام دې دآيت په شروع کې فرمايي ، لِلّٰهِ يعنې داټول مال په اصل کې خالص دالله ﷻ ملکيت دې دهغه دحکم به په ذکرسوو مصرفونو کې خرڅ کول کيږي.
په دې وجه ددې خُمس اصلي مصرفونه پنځه پاته سول ، رسول ذوي القربٰى يتيم مسکين مسافر بياپه دوی کې دمستحق کيدو درجې مختلفې دې دقرآنِ کريم بلاغت ته وګورئ چې ددې درجو فرق يې څومره په نرم اوباريك اندازسره ښکاره کړې دې په دې پنځوکې يې پراولو دوو باندې حرف دلام داخل کې لِلرَّسُوْلِ وَلِذِي الْقُرْبٰى اوپاته درې قسمونه يې بغير دحرف دلام څخه پريوه اوبل باندې په عطف سره ذکر کړل.
حرف دلام په عربي ژبه کې ديوخصوصيت دښکاره کولو دپاره استعماليږي په لفظ د ، لِلّٰهِ کې په حرف دلام سره دملکيت تخصيص په دې ډول ښکاره کړل سو چې اصلي مالك دټولو شيانو اَللّٰهُ ﷻ دې اوپه لفظ د ، لِلرَّسُوْلِ کې دمستحق کيدو دخصوصيت بيان مقصود دې چې الله ﷻ دخُمس دپنځمې حصې دصرف کولو اوتقسيمولو حق يې نبي کريم ﷺ ته ورکې دکم حاصل چې دامام طحاوي دتحقيق مطابق اودتفسير مظهري دتقرير مطابق دادې چې که څه هم دخُمس مصرفونه دلته پنځه دي ليکن په حقيقت کې په دې کې پوره تصرّف نبي کريم ﷺ حاصل دې چې دې يې دخپلې حقې رايې په مطابق په دې پنځو قسمونوکې مصرف کړې لکه چې دسورةِ انفال په اولنې آيت کې دټول مال دغنيمت حکم داوو چې نبي کريم ﷺ يې دخپلې حقې رايې په مطابق کوم ځاى چې وغواړي مصرف کړې چاته چې يې وغواړي وريې کړې آيت ، وَاعْلَمُوْا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ ټول مال دغنيمت پنځه حصې کې څلوريې دمجاهدينو حق مقررکې اوپنځمه حصه يې ترقانون لاندې په دغه حکم کې پاته کړه چې دابه نبي کريم ﷺ په خپلې حقې رايې باندې مصرف کوي يوازې دومره خبره ورباندې زياته سوه چې ددې پنځمې حصې يې پنځه مصرفونه

وښوول چي دا به په دوی کي خرڅ کيږي مګر دجمهورو امامانو تحقيق کوونکو په نزد دده په ذمه دالازم نه وه چي داخُمس به په پنځو حصوکي برابر تقسيموي اودآيت په ذکرسوو پنځو قسمونوکي دي يي برابر برابر تقسيم کړي بلکه يوازي دومره ضروري وه چي دغنيمت خُمس په دغو پنځو قسمونوکي دننه ټولوته يا ځينوته دخپلي حقي رايي مطابق ورکړي .

ددي ترټولو لوی او واضح دليل په خپله ددی آيت الفاظ اوپه دی کي دبيان سوو مصرفونو قسمونه دي چي دا ټول قسمونه عملاً جلا جلا نه دي بلکه ديوه اوبل سره مشترك کيدی هم سی مثلاً يوسړی په ذوی القربٰی کي داخل دی نودی يتيم هم کيدی سی مسکين هم اومسافرهم دغه ډول مسکين اومسافر يتيم هم کيدی سی اوذوی القربٰی هم کم چي مسکين وی دی دمسافروپه فهرست کي هم راتلی سی که په دی ټولو قسمونوکي جلاجلا برابر تقسيمول مقصود وای نوداقسمونه بياداسی پکاروه چي ديوه قسم کسان به په بل قسم کي داخل نه وای که نه وی نوبيا به دا لازمه سی چي کوم سړی ذوی القربٰی دی اودی يتيم هم دی مسکين هم مسافرهم نوده ته به په هريوه حيثيت سره يوه يوه حصه رسيږی اوڅلور حصی به ورلره ورکول کيږی لکه چي دتقسيم دقرآنضو اوميراث داقاعده ده چي يوسړی دمړی په مختلفو حيثيتونو سره خپل وی نو دهری خپلولی حصه به ده ته جلا ورکول کيږی اوپه اُمّت کي ددی هيڅوك قآئله نه دی چي يوه سړی ته دی څلور حصی ورکړل سی ددی څخه معلومه سوه چي مقصد ددی آيت څخه پر نبی کريم ﷺ باندی لګول نه دی چي دی ټولو قسمونوته دی ضرور ورکوی او برابردی يي ورکوی بلکه مقصد دادی چي دغنيمت دخُمس څخه په دی پنځو قسمونو کي چي په کوم قسم څومره خرڅول دده په رايه کي مناسب وی دغومره دی يي ورکوی (مظهری)

هم داوجه ده چي حضرت فاطمة الزهرآء رضي الله عنها چي کله ددی خُمس څخه ديوه خدمتګار سوال دنبی کريم ﷺ په خدمت کي پيش کي اودکور په کارونوکي يي دخپل محنت او مشقت اوکمزوری سبب هم ظاهرکی خونبی کريم ﷺ داعذر وفرمايی اودی ته يي دورکولو څخه انکار وکی چي زماپه وړاندی ستا ترضرورت زيات داهل صفه صحابه کرامو رضي الله عنهم ضرورت دی کوم چي په ډيرفقر اوتنګدستی کي ګيردی تاته په درکولو سره دوی نسم پريښوولای (بخاری اومسلم)

ددی څخه واضحه سوه چي دهر يوه قسم جلا حق نه وو که نه وی نو دذوی القربٰی په حق کي ترفاطمة الزهرآء رضي الله عنها بل څوك مخکی وه بلکه داټول بيان دمصارفو دی داستحقاق نه دی .

**( دخُمس تقسيم وروسته تروفات دنبی کريم ﷺ )**

دجمهورو امامانوپه نزد دغنيمت په خُمس کي چي کومه حصه دنبی کريم ﷺ دپاره وه دا دده دنبوت اورسالت دمنصب پربناَء داسی وه لکه چي ده ته په خاص ډول سره دا هم حق ورکړل سوی ووچي په ټول مال دغنيمت کي دی دخپل ځان دپاره څه شی غوره کړی اووايی خلی چي ددی په وجه په ځينو غنيمتونوکي نبی کريم ﷺ ځيني شيان اخيستی هم وه اودغنيمت دخُمس څخه به ده دخپل ځان دپاره اودخپل اهل اوعيال نفقه ادا کوله دده ﷺ تروفات وروسته داحصه خودبخوده ختمه سوه ځکه چي ترده ﷺ وروسته څوك نبی او رسول نسته .

**( دخپلو خپلوانو دخُمس څخه حصه )**

په دی کی خو دهیڅا اختلاف نسته چی دفقیرانو ذوی القربٰی وو حق دغنیمت په خُمس کی ترنورو مصرفونو یعنی یتیمانو مسکینانو اوتر مسافر مخکی دی څکه چی دذوی القربٰی فقیرانو کومك په زکوٰة اوصدقو سره نسی کیدی اوددی نورو مصرفونو په زکوٰة اوصدقو سره کیدی سی (لکه چی په هدایه کی یی ویلی دی وَيُقَدَّمُونَ)

البته غنیانو ذوی القربٰی ووته به ددی څخه څه ورکول کیږی اوکه نه په دی کی دامام اعظم رحمه الله فرمان دا دی چی په خپله نبی کریم ﷺ چی کومو ذوی القربٰی ووته به ورکوی نود هغه دوی بنیادی وجهی وی یوه ددوی حاجتمندی اوفقیری دوهم ددین اقامت اوپه دفاع داسلام کی دنبی کریم ﷺ نصرت اوکومك نو دوهم صورت خو دنبی کریم ﷺ تروفات وروسته ختم سو یوازی اولنی سبب دفقیری اوحاجتمندی پاته سو ددی پربناء به تر قیامته پوری هر امام اوامیر دوی ترنورو مقدم ساتی (هدایه جصاص) دامام شافعی رحمه الله هم دا قول دی (قرطبی)

او دځینو فقهاوو رحمهم الله په نزد د ذوی القربٰی وو حصه په حیثیت دقرابت دنبی کریم ﷺ دهمیشه دپاره باقی ده چی په دوی کی غنیان او فقیران ټول شامل دی البته دوخت امیر دی دخپلی حقی رایی مطابق دوی ته حصه ورکوی (مظهری)

او اصل شی په دی معامله کی دخلفاء راشدینو رضی الله عنهم عمل دی چی دوی دنبی کریم ﷺ تروفات وروسته کړی دی دهدایی صاحب ددی په اړوند لیکی.

انّ الخلفاء الاربعة الراشدين قسموه على ثلثة اسهم: څلورو سره خلفاء راشدینو دنبی کریم ﷺ تروفات وروسته دغنیمت خُمس پردرو قسمونو تقسیم کړی دی یتیم مسکین فقیر البته دحضرت فاروق اعظم رضی الله عنه څخه داثابته ده چی فقیرانو دذوی القربٰی وو ته به یی دغنیمت دخُمس څخه حصه ورکوله (ابوداؤد) او ښکاره ده چی داتخصیص یوازی په فاروق اعظم رضی الله عنه پوری نه دی دنورو خلفاوو به هم دا عمل وو.

او په کومو روایتونو سره چی دا ثابته ده چی صدیق اکبر اوفاروق اعظم رضی الله عنهما دخپلی آخری زمانی تر خلافته پوری د ذوی القربٰی وو حق ایستی اوحضرت علی رضی الله عنه یی ددی متولی جوړ کړی وو په ذوی القربٰی وو باندی به یی تقسیمو (لکه چی په روایت دکتاب الخراج دابویوسف رحمه الله کی دی) نو دا ددی منافی نه ده چی دغه د ذوی القربٰی دفقیرانو دپاره مخصوص وی (والله تعالی اعلم)

**فائده:** د ذوی القربٰی وو تعین په خپله نبی کریم ﷺ په خپل عمل سره داسی فرمایلی دی چی بنو هاشم خو د دوی خپله قبیله وه اوبنو عبد المطلب یی هم ددوی سره په دی وجه شامل کړی وه چی دا خلګ هم په جاهلیت اواسلام هیڅ ځای کی دبنوهاشم څخه نه دی جلا سوی تردی پوری چی دمکی قریشوچی کله پربنی هاشمو غله اوخوراك بند کړل او مقاطعه یی ورسره وکړه اوپه شعب ابی طالب کی یی بند کړل نوبنو عبد المطلب که څه هم چی قریشو په مقاطعه کی نه وه شریك کړی مګر دا خلګ په خپله رضامندی سره په مقاطعه کی شریك سوی وه (مظهری)

**دبدردغزا ورځي ته يي يوم الفرقان وويل:** په ذکرسوی آیت کی یی دبدرورځی ته یوم الفرقان فرمایلی دی

وجه ددي داده چي ترټولو مخکي په مادي او ظاهري ډول سره د مسلمانانو واضحه فتحه او د کفارو عبرتناک شکست په دي ورځ کي د کيدو پر بناء، د کفر او اسلام ښکاره فيصله هم په دغه ورځ باندي سوي وه

إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَى وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ

کله چي تاسي واست پردي غاړه د کندي او دوی پر بله غاړه د کندي او قافله لاندي وه تر تاسي

وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ

او که تاسي ديوه او بل سره وعدي کولي نو نه به واي رسيدلي وعدي ته يو ځاي ليکن الله ﷻ کوي کار

مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ

چي مقرر سوی وو چي مړه سي څوک چي مړه کيدونکي دي د حجت تر قائميدلو وروسته او ژوندي پاته سي څوک چي ژوندي پاته کيږي تر حجت قائميدو وروسته.

وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا وَلَوْ أَرَاكَهُمْ

او بيشکه الله ﷻ اوريدونکي او پوهيدونکي دي کله چي الله ﷻ دغه کافران وښوول تاته په خوب ستا کي لږ او

كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ

که تاته يې ډير ښوولي واي نو تاسي خلګو به نامردي کړي واي او جګړه به مو کړي واي په کار کي ليکن الله وساتلاست

عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾ وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَ

هغه ته ښه معلومه ده کمه خبره چي په زړونو کي ده او کله چي تاسي ته وښوول سو هغه فوج د مقابلي په وخت کي

يُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ

ستاسي په سترګو کي لږ او تاسي يې لږ ښکاره کړاست د هغو په سترګو کي چي وکړي الله ﷻ يو کار کم چي مقرر سوی

تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤٤﴾

وو او الله ﷻ ته رسيږي هر يو کار

**لنډ تفسير:** دا هغه وخت وو چي کله تاسي د ميدان پردي غاړه واست او هغه خلګ (يعني کفار) د هغه ميدان پر بله غاړه باندي وه (ددي غاړي څخه مراد مديني ته نژدي ځاي دي او د بلي غاړي څخه مراد د مديني څخه ليري ځاي دي) او دغه قافله (د قريشو) تر تاسي لاندي طرف ته (شاته) وه (يعني د سمندر پر غاړه غاړه روانه وه حاصل دادي چي د پوره جوش اسباب جمع کيدي چي دواړه فوجونه يو بل ته مخامخ وه چي هر يو بل ويني او په جوش کي راځي هاخوا ته قافله پر لاري وه چي د هغه په وجه سره د کفارو لښکر ته د دوی د حمايت خيال په زړه کي وو او په دي وجه به د دوی په زړونو کي جوش راتلي مقصد داچي دغه وخت

داسې سخت وو بیاهم خدای ﷻ پرتاسې غیبي کومك نازل کې لکه چې لوړ ارشاد سوی دی: أَنْزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا) او (هغه خومصلحت داوسو چې اتفاقًا مقابله وسوه که نه نو) که چیرې (دمخکې څخه دمعمول اوعادت مطابق) تاسې اوهغوی (دجنګ دپاره) کمه خبره مقرره کړې وای (چې په فلاني وخت به جنګیږو) نو (دموجوده حالاتو دامقتضاوه چې) خامخابه ددې مقررتیا په باره کې په تاسې کې اختلاف راغلی وای (یعنې برابره خبره ده که یوازې په مسلمانانوکې وی دیوه اوبل سره په وجه دبې سر اواسبابې چې چابه یوځه ویل اوچابه بل څه اوکه به دکفارو سره اختلاف سوی وای چې په دې وجه به ددې طرف دبې سر اواسبابې اوهغه طرف ته دمسلمانانو رُعب په پرهر حال په دواړه ډوله سره به دجنګ نوبت نه وای رارسیدلی نوپه دې کې چې کمې فآئدې وسوې دابه نه وای ښکاره سوې دکومو بیان چې په: لِيُهْلِكَ کې راځي) لیکن (الله ﷻ داسې اسباب برابر کړه چې ددې نوبت رانغی بغیر دکمې ارادې څخه جنګ جوړسو) ددې دپاره چې الله ﷻ ته کوم کار کول منظور وو دهغه تکمیل یې وکې یعنې ددې دپاره چې (دحق نښانه ښکاره سي او) څوك چې برباد (یعنې ګمراه) کوی هغوی ترنښانو راتلو وروسته بربادسي اوڅوك چې ژوندی کوی (یعنې پرهدایت یې برابروی) هغه (هم) ترنښانو راتلو وروسته ژوندی سي (مطلب داچې الله ﷻ ته جنګ کیدل منظوروه چې په یوه خاصه طریقه سره داسلام حق والی ښکاره سي چې د دومره کم شمیر اوکم اسبابې سره سره مسلمانان غالب سول کوم چې خارق العادة (دعادت خلاف) کار دی ددې څخه معلومه سوه چې اسلام حق دی نوپر دی دالله ﷻ حجّت پوره بسو ترديٖ وروسته چې څوك ګمراه سي هغه به دحق تر ښکاره کیدو وروسته وی چې دی به بیادعذاب پوره مستحق سي اودعذر ځای به پاته نسي دغه ډول چې چاته هدایت کیدل وی هغه به حق قبول کړی خلاصه دحکمت داسوه چې حق ښکاره سي) اوبیشکه الله ﷻ ښه پوهیدونکی ښه اوریدونکی دی (چې تردې وضاحت وروسته په ژبه اوزړه سره ځوك کفر کوی اوڅوك ایمان راوړی او) هغه وخت هم دیادولو وړدی چې کله الله ﷻ ستاپه خوب کې تاته دغه خلګ کوم وښوول (ځکه چې تا اصحابو ﷺ ته ددې خوب خبرورکی اود دوی ﷺ زړونه قوی سول) اوکه الله ﷻ تاته دغه خلګ زیات ښوولی وای (اوتاسې صحابه وو ﷺ ته فرمایلی وای) نو (ای صحابه وو) همتونه به مولویدلی وای اوپه دې کار (جنګ) کې به تاسې دیوه اوبل سره جګړه (اختلاف) جوړکړی وای لیکن الله ﷻ (ددې بې همتې او اختلاف څخه تاسې) وساتلاست بیشکه هغه دزړونو خبرې ښه پیژني (هغه ته معلومه وه چې دغسې کمزوری به پیدا کیږی دغسې قوت په دې وجه یې داسې تدبیروکی) او (یوازې په خوب کې یې تاته په کومو ښوولو بس والی ونه کی بلکه دحکمت پوره کولو دپاره یې په بیداری کې دمقابلې په وخت کې دمسلمانانوپه نظرکې هم کافران کم ښکاره کړل اوکافرانوته یې مسلمانان کم ښکاره کړل لکه چې فرمایي چې) هغه وخت یادکړی کله چې الله ﷻ تاسې کله چې تاسې مقابل سوأست هغه خلګ ستاسې په نظرکې کم ښکاره کول او (دغه ډول) دهغوی په نظرکې یې تاسې کوم ښکاره کولاست ددې دپاره چې کوم کار الله ﷻ ته کول یې منظور وو هغه مکمّل کړي (لکه چې مخکې بیان سوی دی ، لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ) اوټولې دعوې به دالله ﷻ طرف ته واپس کړل کیږي (هغه هلا کوونکي اوژوندي کوونکي یعنې ګمراه او پر هدایت باندې برابر والاوو ته سزا اوجزا ورکوونکي دی)

**معلومات اومسئلي**: دبدر غزا دکفر اواسلام هغه اولنی جنگ وو کوم چی په مادي او ښکاره ډول سره هم داسلام دبرتري اوحق والي ثبوت ورکی په دي وجه قرآنِ کریم ددي په تفصیلاتو بیانولوکی خاص اهتمام فرمایلی دی په ذکرسوو آیتونوکی ددي بیان دی چی ددی په ذکرکی پرډیرو مصلحتونو اوحکمتونو برسیره دیوه خاص دی مصلحت ښکارندویی ده چی په دی جنگ کی په ښکاره اومادي ډول سره دمسلمانانو دفتح حاصلولو هیڅ امکان نه وو اودمکی دمشرکانو دشکست کم احتمال نه وو مگر دالله ﷻ غیبی کومك اوقوت دټول ساز اواسباب اوښکاره اسبابو بیره تباه کړه ددي واقعی دوضاحت دپاره په دی آیتونوکی دبدر دجنگی محاذ پوره نقشه قرآنِ کریم بیان کړي ده ددی آیتونو ترتشریح مخکی دځو الفاظو اولغتونو تشریح واوری.

د ، عُدْوَة معنی دیوه طرف اوجانب راځی اولفظ ددُنْیَا دَادْنٰی ښخه جوړدی چی معنی یی ده زیات نږدی دآخرت په مقابله کی دی جهان ته هم دُنیاپه دی وجه وایی چی دا دآخرت په نسبت انسان ته زیاته نږدی ده اولفظ د: قُصْوٰی داَقْصٰی ښخه جوړدی چی معنی یی ده ډیر لیری.

په دوځلوبنشتم آیت کی دهلاکت اودهغه په مقابله کی دژوند ذکر راغلی دی ددی دواړو لفظونو ښخه دمرگ اوژوند ښکاره معانیوی نه دی مراد بلکه معنوی مرگ اوژوند یا هلاکت اونجات مراد دی.

معنوی ژوند اسلام اوایمان دی اومرگ یی شرك اوکفردی قرآنِ کریم ځوځایه داالفاظ په دی معنی کی استعمال کړی دی یوځای ارشاد دی ، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ : یعنی ای مؤمنانو! تاسی خبره منی دالله ﷻ او درسول ﷺ کله چی تاسی هغه دداسی شی طرف ته رابولی په کوم کی چی ستاسی ژونددی دژوند ښخه مراد هغه حقیقی ژوند اودهمیشه راحت دی کم چی دایمان اواسلام په بدله کی حاصلیږی اوس دآیتونو تفسیر دا سو چی.

په دوځلوبنشتم آیت کی یی دبدر دجنگی محاذ نقشه داښوولی ده چی مسلمانان دعُدْوَة دُنیا په خواکی وه اوکافران دعُدْوَة قصوٰی په خواکی دمسلمانانو مقام دمیدان پردی غاړه ووکم چی مدینی ته نږدی وو اودکفارو مقام دمیدان پرهغه بله غاړه وو کم چی دمدینی ښخه لیری وو اودابو سفیان تجارتی قافله دکومی په وجه چی داجهاد جوړسوی وو هغه هم دمکی ښخه راغلی لښکرته نږدی اودمسلمانانو دوار ښخه وتلی اولیری ددرو میلوپر فاصله دسمندر پرغاړه غاړه روانه وه دجنگ ددی نقشی ښوولو ښخه دا مقصد بیانول دی چی په جنگی اعتبار سره مسلمانان بالکل بی موقع په غلط ځای کی پاته سوی وه داسی چی ددغه ځای ښخه پردښمن واك راولی بلکه دخپل ځان ساتلو هم کم امکان په ښکاره اعتبار سره نه وو ځکه چی ددی میدان دغه جانب کم چی مدینی ته نږدی دی یوه شگلنه مځکه وه چی په هغه کی تلل هم گران وه بیا داوبو کوم ځای هم د دوی سره نه وو او دمدینی ښخه لیری غاړه په کمه کی چی کفارو ډیره اچولی وه هغه صفا مځکه وه اواوبه هم هلته نږدی وی.

اوددی میدان ددواړو غاړو دبیانولو سره یی داهم وښوول چی دواړه لښکرونه بالکل یو اوبل ته مخامخ وه چی دچا طاقت یا کمزوری دبل ښخه پټه نسوای پاته کیدی دارنگه دایی هم وښووله چی دمکی دمشرکانو دا اطمینان هم ووچی زمونږ تجارتی قافله دمسلمانانو دواك ښخه وتلی ده اوس که مونږته

ضرورت پيښ سي نو هغه هم زمونږ کومك کولی سی ددی په مقابله کی مسلمانان دخپل ځای په اعتبار سره هم په تکليف او پريشانی کی وه اوديوه ځای څخه ورته دکومك رسيدو هم احتمال نه وو اودا خبره دمخکی څخه معلومه سوی اوهرتعليم يافته ته معلومه ده چی دمسلمانانو دلښکر ټول شمير دری سوه ديارلس ۳۱۳ تنه وو او دکفارو شميرزر ۱۰۰۰ تنه وو دمسلمانانو سره نه دسپرلی شمير کافی وواونه دوسلی ددی په مقابله کی دکفارو لښکرپه هرڅه پوره وو

اوبل داچی مسلمانان ددی جهاد دپاره څه تيارسوی هم نه وه راغلی خوبس په ناڅاپی ډول سره قافلی ته دلاری نيولو اوددښمنانو دطاقت دکمزوری کولوپه خيال سره يوازی دری سوه ديارلس ۳۱۳ مسلمانان دبی سر اواسامانی په حالت کی راوتلی وه ناڅاپه په غير ارادی ډول سره بی دزرو تنو ځوانانو دباوسله فوج سره مقابله جوړه سوه .

دقرآن کريم دی آيت داوښوولـه چی دخلګوپه نظرکی داواقعه که څه هم چی ديوی اتفاقی حادثی اوپيښی په صورت کی بی ارادی مخ ته راغله ليکن په دنياکی چی څومره اتفاقی کارونه په غير ارادی صورت کی مخ ته راځی ددی شکل اوصورت که څه هم چی داتفاقياتو څخه وی ليکن دخالق کائنات په نظرکی دغه ټول ديوه محکم نظام په يوه بل پوری لګيدلی کړی وی په دی کی يوشی بی ربطه يابی موقعی نه وی کله چی دغه پوره نظام مخ ته راسی نوانسان ته درك ولګيږی چی په دی اتفاقی واقعه کی څه څه حکمتونه پټ وه .

دبدر دغزا واقعی ته وګوری چی ددی په اتفاقی اوغير اختياری صورت کی په پيښيدو کی داګټه وه چی وَلَوْ تَوَاعَدْتُّمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيْعٰدِ يعنی که دعامو دنيايی جنګونوپه شان دا جنګ هم دهراړخ څخه په غور فکر اوديوه اوبل سره دمقرر کولوپه ذريعه جوړول کيدی نودحالاتو تقاضاداوه چی داجنګ به ګرسره سوی نه وای بلکه اختلاف به پکښی لويدلی وای برابره خبره ده که په دی ډول چی په خپله به مسلمانانوپه خپلوکی هم دخپلی کمزوری اودمقابل دډيروالی اوقوّت ليدوپه وجه مختلف سوی وای ياپه دی شان چی دواړه طرفه کافران اومسلمانان به په مقرره وعده ميدان ته نه وای رسيدلی مسلمانانوبه خپل کموالی اوکمزوری ليده ميدان ته دتلو همّت به يی نه سوای کولی اوپه کفارو الله ﷻ دمسلمانانو رُعب اچولی وای سره دډيروالی اوقوت به ميدان ته دراتلو څخه بيريدل .

په دی وجه دقدرت محکم نظام دواړه طرف ته داسی حالات پيدا کړل چی ګرسره دزيات فکر اوسوچ موقع هم پيدا نه سوه مکی والا خويی دابوسفيان دقافلی دبيريدلی فريادی چيغی په يوه هيبت ناك صورت کی بی سوچه اوبی فکره راوتلوته تيار کړل اومسلمانان دی خيال چی زمونږ په مقابله کی کوم جنګی باوسله لښکر نسته يوه کوچنی غوندی تجارتی قافله ده مګر عليم اوخبير ﷻ ته منظوره داوه چی د دواړو فريقو په مينځ کی با قاعده جنګ وسی چی تردی جنګ وروسته کومی نتيجی داسلام دفتح ښکاره کيدونکی دی هغه ښکاره سی په دی وجه فرمايی و وَلٰكِنْ لِّيَقْضِيَ اللّٰهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُوْلًا يعنی ددی حالاتو سره سره جنګ څکه وسوچی الله ﷻ کوم کار کوی هغه پوره کړی وښيی اوهغه دا ووچی دزرو تنو باوسله ځوانانوپه مقابله کی دری سوه ديارلس ۳۱۳ بی سر اواسبابه وږو تږو مسلمانانو يوه ټولی

اودجنگی محاذپه اعتبارسره بی موقعی چی کله ددغه غره سره ټکر ووهی اودغه غردړی وړی کړی اوداکوچنی غوندی ټولی فتح منده سی اوداخبره واضحه اوپه ډاگه سی چی ددی ټولی پرشاهم یولوی طاقت اوقدرت وودکم څخه چی دغه دزرو تنو لښکر محرومه وو اوداهم ښکاره خبره ده چی د دوی تایید داسلام په وجه وو اودهغوی محرومی دکفرپه وجه وه چی په دی سره دحق اوباطل ښه اوبد پوره فرق دهر پوهیدونکی انسان مخ ته راغی په دی وجه دآیت په آخرکی ارشاد فرمایی: لِّيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَن بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَن بَيِّنَةٍ یعنی دبدرپه واقعه کی داسلام ښکاره حقوالی اودکفر اوشرك باطلوالی اومردودوالی یی په دی وجه ښکاره کی چی آئنده څوك په هلاکت کی لویږی هغه ښه په رغړیدلو سترگو په کی لویږی اوکم چی ژوندی پاته کیږی هغه هم په رغړیدلو سترگو ژوند تیروی په تیاره اوغلطی کی کارنه وی.

ددی آیت په الفاظوکی دهلاکت څخه مراد کفردی اودژوند څخه مراد دین داسلام دی مطلب دادی چی دحق ښکاره کیدو څخه وروسته دغلط فهمی احتمال اوعذرخو ختم سو اوس چی څوك کفر اختیاروی دی په رغړیدلو سترگو دهلاکت طرف ته ځی اوڅوك چی اسلام اختیاروی هغه په رغړیدلو سترگو دهمیشه ژوند اختیاروی بیا فرمایی ، وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ یعنی الله ﷻ ښه اوریدونکی پوهیدونکی دی چی دټولو په زړونوکی دپټ کفراوایمان څخه خبردی اودهر یوه جزا اوسزادهغه په وړاندی دی اومعلوم دی ورته.

په دروځلوینښتم اوځلور ځلوینښتم دواړو آیتونوکی دقدرت دیوی خاصی ښنانی ذکردی کمه چی دبدر دغزاپه میدان کی ددی غرض دپاره ښکاره کړل سوه چی داسی ونه سی چی په دواړو لښکرونوکی یوهم میدانِ جنگ پریږدی اوجنگ گرسره ونه سی ځکه چی ددی جنگ په نتیجه کی په مادی حیثیت سره هم داسلام حقوالی ښکاره کول مقدر سوی وو.

اوهغه ښنانه دقدرت داوه چی دکفارو لښکرکه څه هم چی په واقع کی دمسلمانانو دری چنده وو مگرالله ﷻ په قدرتِ کامله سره مسلمانانوته ددوی شمیر ډیرکم ښکاره کی چی په مسلمانانوکی کمزوری اواختلاف پیدانه سی اوداواقعه دوه واره وښوول سوه یوځل نبی کریم ﷺ ته په خوب کی داوښوول سوه اوده ﷺ ټول مسلمانان په دی خبرکړل اوپه دی ددوی همتونه زیات سول بل واری عین په میدانِ جنگ کی کله چی دواړی ډلی یوه اوبل ته مخامخ ولاړی وی مسلمانانوته ددوی تعدادکم وښوول سو په آیت ۴۳ کی دخوب واقعه اوپه آیت ۴۴ کی دوینبی واقعه ذکرده.

حضرتِ عبدالله ابن مسعود ﷺ فرمایی چی زموږپه نظرونوکی خپل مقابل لښکرداسی په نظر راتلی چی ماد خپلی خوا یوه سړی ته وویل چی دغه خلگ به نوی ۹۰ کسان وی هغه سړی وویل چی نه سل ۱۰۰ به وی په آخری آیت کی ددی سره داهم ذکردی ، وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ یعنی الله ﷻ مسلمانان هم دمقابل لښکرپه نظرکی کوم ښکاره کړل ددی دامعنی هم کیدی سی چی دمسلمانانو شمیر خوپه حقیقت کی هم کم وو نودغه صحیح شمیریی دوی ته وښووی اوداهم کیدی سی چی څومره شمیر ددوی په حقیقت کی وو ترهغه یی لاهم ورته کم وښووی لکه چی په ځینو روایتونوکی دی چی ابوجهل دمسلمانانو لښکرته وکتل نوخپلو ملگروته یی وویل چی ددوی شمیر خوتردی زیات معلومیږی دکومو دخوراك دپاره چی یواوښ پوره وی په عربوکی به دلښکر دشمیر معلومولو دپاره ددی څخه اندازه لگول کیده چی څومره

حيوانان ددوی دخوراك دپاره ذبح كيږی يوا وښ به دسلو تنو خوراك ګڼل كيدی نبی كريم ﷺ هم دبدر په ميدان كی دهغه خای دځوخلګو څخه دمكی دقريشو دلښكر ددرك لګولو دپاره پوښتنه كړی وه چی ددوی په لښكركی روزانه څومره اوښان ذبح كيږی نولس ١٠ اوښان روزانه دذبح كولو ورته وويل سول په دی سره ده دزر تنه لښكر اندازه قائمه كړه لنډه دا ده چی دابوجهل په نظركی مسلمانان ټول سل ښه په شمير وښوول سول دلته هم په كمو ښوولوكی داحكمت ووچی دمشركانو پرزړونو باندی دمسلمانانو رُعب دمخكی څخه ونه لويږی او په دی وجه دوی ميدان پری نږدی اوونه تښتی .

**فائده** : ددی آيت څخه داهم معلومه سوه چی ځينی وخت په معجزه اوخرقِ عادت سره داسی هم كيدی سی چی دسترګو دليدلو اندازه غلطه سی لكه چی دلته وسوه .

په دی وجه يی دلته دوباره وفرمايل ، لِيَقْضِىَ اللّٰهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولاً يعنی دادقدرت ننښانه اود سترګو پرديد باندی تصرّف په دی وجه ښكاره كړل سوچی دكوم كار الله ﷻ كول غوښتی وی هغه پوره سی يعنی دمسلمانانودكموالی اوبی اسبابی سره سره دوی ته فتح وركړی داسلام حقوالی اوداسلام او مسلمانانو تاييد دغيبی طاقت په ذريعه ښكاره كيدل په دی جنګ كی مقصود وو هغه پوره كړی وښيی دآيت په آخركی ارشاد فرمايی: وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الأُمُورُ يعنی آخر ټول كارونه دالله ﷻ طرف ته واپس كيږی څه چی غواړی هغه كوی اوڅه چی غواړی حكم يی كوی چی لږوته پرډيرو ضعيف ته پر قوی غلبه وركړی كم زيات او زيات كم كړی مولانا رومی رحمه الله په دی باره كی څه ښه فرمايلی دی ،

| | |
|---|---|
| ګرتو خواهی عينِ غم شادی شود | عين بند پائی آزادی شود |
| چون تو خواهی آتش آب خوش شود | ورتو خواهی آب هم آتش شود |
| خاك وباد وآب وآتش بنده اند | بامن وتو مرده باحق زند اند |

كه ته وغواړی یاالله ﷻ نوعينی غم خوشحالی سی او بندی آزادسی اوكه ته وغواړی نو اور خوږی اوبه سی اوكه ته وغواړی نو اوبه هم اور سی خاوری باد اوبه او اور دهغه دحكم تابع فرمان دی زما اوستا په نزد مړه اودهغه په نزد ژوندی دی .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَٱثْبُتُواْ وَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾

ای مؤمنانو اكله چی مخامخ سی ديوه فوج سره نوثابت قدمه اوسی او الله ﷻ ديرياد وی ددی دپاره چی مقصودبيدا كی

وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَنَٰزَعُواْ فَتَفْشَلُواْ وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَٱصْبِرُوٓاْ

اوحكم منی دالله ﷻ اودهغه درسول ﷺ اوديوه اوبل سره جګړه مه كوی نوكم همته به سی اوستاسی رعب به

إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٤٦﴾ وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ خَرَجُواْ مِن

ولاړسی اوصبركوی بيشكه الله ﷻ سره دصبركوونكو دی ، اومه كيږی دهغوپه شان كوم چی ووتل

دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَّرِئَآءَ النَّاسِ وَيَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ

د خپلو کورونو څخه په تکبر اوخلکوته په ځان ښوولو سره اومنع يې کوله دالله ﷻ دلارې څخه

وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُوْنَ مُحِيْطٌ ﴿۴۷﴾

اودالله ﷻ په واک کې دي څه چې دوى کوي .

**لنډتفسير**: اى مؤمنانو! کله چې تاسې (دکفارو) ديوې ډلې سره (په جهاد کې) مقابل سواست نو (ددې آدابو لحاظ ساتې يوداچې) ثابت قدم اوسې (تښتې مه) او (دوهم داچې) الله ﷻ ډير ياد وې (چې په ذکر سره په زړه کې قوت راځي) أميد دې چې تاسې به (په مقابله کې) کامياب سې (ځکه چې کله ثابت قدمي اوثابت والې دزړه جمع سي نوکاميابي غالبه وي) او (دريم دا چې ټول دجنګ په اړوند کارونوکې) دالله ﷻ او دهغه درسول ﷺ دحکم منلو (لحاظ) کوي (دشريعت خلاف کارچې درڅخه ونسي) او (څلورم داچې دخپل امام سره اوديوه اوبل سره هم) جګړه مه کوى که نه وي (په نااتفاقي سره) بې همته به سې (ځکه چې قوتونه به موګډوډ سي پريوه اوبل به مواعتماد پاته نه سي او يوازې سړې به بياڅه کولې سي) او ستاسې رعب به ختم سي (يعني بې رعبه به سئ ځکه چې خلګ به ستاسې ددې نااتفاقي څخه خبرسي اوستاسې څخه به يې بيره بيانه وي) او (پنځم داچې که کوم سخت کار درته پيښ سي نو پردي) صبرکوى بيشکه الله ﷻ دصبر کوونکو سره دي (او دالله ﷻ مددګارې دنصرت سبب ده) او (شپږم داچې نيت خالص ساتې په فخراونمايش کې) ددې (کافرانو) خلګوپه شان کيږى مه کم چې (په دې واقعه دبدرکې) دخپلو کورونو څخه په تکبّر اوخلګوته (دخپل اسباب او شان) ښوونکي ووتل اوددې فخر (اوريا سره يې داهم نيت ووچې) خلګ دالله ﷻ دلارې (يعني دين څخه) منع کړې (ځکه چې مسلمانانوته دشکست ورکولو دپاره راغلي وه چې ددې اثر پرعامو طبيعتونو باندې هم ددين څخه ليرې والې وو) اوالله (به دې خلګوته پوره سزا ورکړى ځکه چې هغه) د دوى عملونه (دخپل علم) په احاطه کې راوستلې دي .

**معلومات اومسئلې**

**(په جنګ اوجهاد کې دکاميابي دپاره قرآني هدايتونه)**

په اولنيو دوو آيتونوکې حق ﷻ مسلمانانوته دميدانِ جنګ اوددښمن دمقابلې دپاره يوخاص هدايت نامه ورکړې ده کومه چې د دوى دپاره په دنياکې دکاميابي اوفتح مندى او دآخرت دنجات او مقصد حاصلولو اکسيره (مجربه) نسخه ده او داولنيو صديوپه ټولو جنګونوکې ترعادت دزياتو کاميابيو اوفتوحاتو رازپه دې کې وو او هغه يو څه شيان دي .

اول ثبات : يعني ثابت قدمه پاته کيدل چې په دې کې دقدمونو ثابت والې اودزړه ثابت والې دواړه داخل دي ځکه چې ترڅو پورې ديوه سړي زړه مضبوط نه وي دده قدمونه او نور اندامونه ثابت نسي پاته کيدې اودا يوداسې شې دى چې کم چې هرمؤمن اوکافر پيژني اوپه پوهيږي اوددنيا هرقوم په خپلو جنګونوکې ددې اهتمام کوې ځکه چې دتجربې دخاوندانو څخه داخبره پټه نه ده چې دميدانِ جنګ ترټولو اوله

کامیابه اسلحه مضبوط والی دزړه اوثابت قدمی ده نوری ټولی اسلحی ددی څخه پرته بی کاره دی.
دوهم دالله ﷻ ذکر: داهغه خاصه اومعنوی اسلحه ده دکمی څخه چی دمؤمن څخه ماسوا عامه دنیا غافله ده ټوله دنیا دجنګ دپاره ترټولو دغوره اسلحه اوتر ټولو لادنوی اسباب تیارولو اودفوج دثابت قدمی ساتلو خوپوره تدبیرونه کوی مګر دمسلمانانو ددی روحانی اومعنوی اسلحی څخه بی خبره اونا اشنادی داوجه ده چی دجهادپه هرمیدان کی دمسلمانانو مقابله ددی هدایتونو مطابق دکوم قوم سره وسوه دمخالف پوره طاقت اسلحه اواسباب یی بی کاره کړل دالله ﷻ دذکر خپل ذاتی اومعنوی برکتونه خو پرخپل ځای دی داهم حقیقت دی چی دثابت قدمی دپاره تردی غوره هیڅ نسخه هم نسته دالله ﷻ یاد اوپردی باندی اعتماد دبرېښنا هغه طاقت دی چی یوکمزوری انسان دغرونوسره دغرو وهلوته تیاروی اوهرخومره مصیبت اوپریشانی چی وی دالله ﷻ یاد هغه ټوله په هوا کی الوزوی اودانسان زړه مضبوط اوقدم یی ثابت ساتی.
دلته دا خبره هم ترنظر لاندی وساتی چی دجنګ اوجګړو وخت عادةً داسی وخت وی چی په دی کی هیڅوك بل هیڅ شی نه یادوی دهرچا سره خپل فکروی په دی وجه دعربو دجاهلیت شاعرانو دجنګ په میدان کی هم دخپل محبوب په یادولو باندی فخرونه کړی دی چی دغه دزړه دلوی طاقت اومحبت دپوخوالی دلیل دی یوجاهلی شاعر ویلی دی.

ذَكَرْتُكِ وَالْخَطِّيُّ يَخْطُرُ بَيْنَنَا

یعنی ماته هغه وخت هم یادکړی وی کله چی نیزی زمونږ په مینځ کی کرښیدلی.

قرآن کریم په دی خطرناکه موقع باندی مسلمانانوته دالله ﷻ دذکر تلقین وفرمایی اوهغه هم دیرپه تاکید سره دلته داخبره دفکر کولوده چی په ټول قرآن کی دالله ﷻ دذکر څخه ماسوا دبل هیڅ عبادت په ډیروالی سره دکولو ذکر نسته صَلٰوةً كَثِيْرًا صِيَامًا كَثِيْرًا هیڅ ځای نه دی ذکر سبب دادی چی دالله ﷻ ذکر یوداسی آسانه عبادت دی چی په دی کی نه کم اولوی وخت خرڅیږی نه محنت اونه په بل شی سره په دی کی کمه منع پیدا کیږی اوپردی سربیره لا زیاته داده چی الله ﷻ محضی په خپل فضل سره دذکر الله دپاره څه شرط اوپابندی اودس پاکی جامه قبله اوداسی نورهم نه دی لګولی هرسړی په هرحال کی داوداسه سره بی اودسه په ولاړی ناستی اوپروتی یی کولی سی اوپردی که دامام جزری رحمه الله ددی تحقیق اضافه وکړل سی کومه چی ده په حصن حصین کی لیکلی ده چی ذکرالله یوازی په ژبه یاپه زړه سره ذکر کولو ته نه وایی بلکه هرجائز کارکوم چی دالله ﷻ او رسول الله ﷺ په فرمانبرداری کی دننه کول کیږی هغه هم ذکر الله دی نوددی تحقیق پربناء باندی دذکر الله مفهوم دومره عام اوآسانه کیږی چی په خوب کی هم انسان ته ذاکر ویل کیږی لکه چی په څینو روایتونوکی دی: نَوْمُ الْعَالِمِ عِبَادَةٌ یعنی دعالِم خوب هم په عبادت کی داخل دی څکه چی عالِم کله په مقتضٰی دخپل علم عمل کوی دهغه دپاره دالازمه ده چی دهغه خوب اوبیداری ټول دالله ﷻ دفرمانبرداری په دآئره کی وی.
په میدانِ جنګ کی دذکرالله دکثرت حکم که څه هم چی په ښکاره دمجاهدینو دپاره دیوه کار اضافه په نظر راځی کوم چی عادةً مشقت اومحنت غواړی لیکن دذکر الله داعجیبه خصوصیت دی چی دامحنت نه

غواړی بلکه یوه خوشحالی قوت خوند اومزه پیداکوی اودانسان په کارکی زیات کومکی جوړیږی داغسی خوهم دمحنت اومشقت کارکوونکو داعادت وی چی یوه کلمه یاسندره یابل شی دکار کولو سره سره وایی قرآن کریم ورته دهغه نعم البدل ورکی کم چی دزرگونو فآندو اوحکمتونو څخه ډك دی په دی وجه دآیت په آخرکی یی وفرمایل ، لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ یعنی که تاسی دثابت قدمی اوذکر الله دوه دمه یاد کړل اودامو په میدانِ جنګ کی استعمال کړل نوفلاح اوکامیابی ستاسی ده .
په میدانِ جنګ کی ذکرکول یوهغه دی کوم چی په عام ډول سره دنعره تکبیرپه اندازکی کول کیږی په دی سربیره په الله ﷻ نظرکول اعتمادتوکّل اوپه زړه سره دهغه یادول دی چی لفظ دذکرالله دی ټولوته شامل دی.
په شپږڅلویښتم آیت کی یی ددریم بل شی تلقین کړی دی او هغه دی ، اَطِیْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ یعنی دالله ﷻ اودهغه درسول ﷺ تابعداری لازمه ونیسی ځکه چی دالله ﷻ کومك اونصرت دهغه دفرمانبرداری په ذریعه حاصلول کیږی معصیّت اونافرمانی خودالله ﷻ دناراضګی اودهر فضل څخه دمحرومی اسباب وی .
دغه ډول دجنګ دمیدان دپاره دقرآني هدایت نامي دري برخي سوی ثبات ذکرالله اطاعت تردی وروسته فرمایی چی ، وَلَا تَنَازَعُوْا فَتَفْشَلُوْا وَتَذْهَبَ رِیْحُكُمْ وَاصْبِرُوْا په دی کی یی دمضرو اړخونو خبرداری ورکی اودخلاصیدو هدایت یی وکی اودغه مضر اړخونه کوم چی دجنګ په کامیابی کی مانع کیږی په خپل مینځ کی جګړه اواختلاف دی په دی وجه فرمایی ، وَلَا تَنَازَعُوْا یعنی په خپل مینځ کی جګړه اوکش مکش مه جوړوئکه نه وی په تاسی کی به بی زړه توب پیدا سی اوستاسی رُعب به ختم سی .
په دی کی یی دخپل مینځ دجګړی دوی نیتجی بیان کړی یوه داچی تاسی به په ذاتی ډول سره کمزوری اوبی زړه سئ دوهم به ددښمن په نظرونو کی سپك سئ دخپل مینځ دکش مکش اوجګړوپه وجه دنوروپه نظرکی سپکیدل خو یوه بدیهی خبره ده لیکن په خپله پرخپل قوت باندی ددی څه اثرلویږی چی په دوی کی کمزوری اوبزدلی راسی ددی وجه داده چی دیوه اوبل سره دیوکیدو اوپه یوه اوبل داعتماد کولوپه صورت کی دهریوه انسان سره دپوره جماعت طاقت لګیدلی وی په دی وجه هریو سړی په خپل ځان کی دیو جماعت په اندازه قوّت محسوسوی اوکله چی په خپل مینځ کی اعتماد اواتحاد پاته نه سی نو دده قوّت یوازی سی او دا ښکاره خبره ده چی دجنګ اوقتال په میدان کی هیڅ شی نه دی .
تردی وروسته ارشاد فرمایی ، وَاصْبِرُوْا یعنی صبرلازم ونیسی ، دسیاق دکلام څخه داسی معلومیږی چی دایی دجنګ او جګړو څخه دساتلو کامیابه نسخه ښوولی ده اوبیان ددی دا دی چی یوجماعت که هرڅومره په خیال اومقصدکی یووی خو دانسانی افرادو طبعی خصوصیات ضرور مختلف وی دارنګه دیوه مقصد دپاره په سعی اوکوشش کی دهوښیارو اوتجربه کارو درایو اختلاف هم خامخا وی په دی وجه دنوروسره دچلیدلو او ددوی سره دملګری کیدلو دپاره ددی څخه ماسوا بل هیڅ علاج نسته چی سړی دطبیعت څخه په خلاف کارونو دصبر کولو اونظر انداز کولو عادی سی اوپرخپل رایه باندی دومره اصرار اوټینګیدل یی نه وی چی څوك یی نه قبلوی نوجنګ ورسره کوی ددی صفت دوهم نوم صبردی .
نن صبا خوهر سړی داپیژنی اووایی چی دیوتربله جګړه ډیره بی کاره شی ده مګر ددی څخه چی دخلاصیدو کوم علت دی چی سړی دخلافِ طبع کارونو پرزغملو عادت سی دخپلی خبری په بل باندی

دمنلو فکرنه کوي داپه ډيرو کومو خلګوکی پیدا کيږي په دی وجه داتحاد اواتفاق تول وعظونه او نصيحتونه بي کاره اوبي فآئدي سي دسړي خودا طاقت نه وي چي په بل باندي خپله خبره ومنی مګر دبل خبره منل اوکه دده دعقل او دیانتداری تقاضا داوي چي وی نه منی نولږ ترلږه دجګړي څخه دخلاصيدو دپاره خوچپ پاته کيدل دده په اختيارکی دي په دی وجه قرآنِ کريم دجګړي څخه دځان ساتلوسره سره دصبر تلقين هم دجماعت هرفردته کړي دي چي په عملي دنیاکی دجګړو څخه ځان ساتل آسان سی.

دلته داخبره هم دفکر قابله ده چي قرآنِ کريم دلته: لَا تَنَازَعُوا فرمایلی دي يعني ديوه اوبل سره يی دکش مکش څخه منع کړيده درايي داختلاف یادهغه دښکاره کولوڅخه يی منع نه ده کړي درايي اختلاف چي په ديانتداري اواخلاص سره وي هغه هيڅکله دجګړي صورت نه اختياروي جنګ اوجګړه په هغه ځاي کی وي کوم ځاي چي درايي داختلاف سره دخپلي خبري په نورو دمنلو اودبل دخبري نه منلو جذبه کار کوي اوداهغه جذبه ده کومه چي قرآنِ کريم د وَاصْبِرُوا په لفظ سره ختمه کړيده اوپه آخرکی يی دصبر کوونکو يوه عظيم الشانه فآئده وښووله اودصبر تريخوالي يی ليری کی ارشاد فرمايي ، إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ يعني صبر کوونکوته دالله ﷻ ملګرتياحاصله وي الله ﷻ هر وخت په هرحال کی د دوی ملګری وي او دا دومره لوي دولت دي چي د دواړو جهانونو ټول دولتونه ددي په مقابله کی هيڅ نه دي.

نبي کريم ﷺ په ځينو غزاګانوکی دي هداياتو ته دحاضرولو دپاره عيني په ميدانِ جنګ کی داخطبه ورکړه :اي خلګو اددښمن دمقابلي آرزومه کوي بلکه دالله ﷻ څخه عافيت وغواړي اوکله چي په ناچاري سره مقابله جوړه سي نو بيا صبر او ثابت قدمی لازمه ونيسی اوپه دي پوه سی چي جنت دتورو ترسايو لاندي دي، مسلم.

په اووه ځلويښتم آيت کی يی ديوه بل مضر اړخ څخه خبرداری اوددی څخه دپرهيز هدايت ورکړي دي هغه دي په خپل قوت اوکثرت باندي ناز یاپه کارکی داخلاص پرځاي خپل يوبل غرض ساتل دي ځکه چي دادواړه شيان هم لوي لوي طاقتور جماعتونه پسپا اولاندي کوي.

په دی آيت کی يی اشاره دمکی دقريشو دحالاتو طرف ته هم ده کم چي دخپلي تجارتي قافلي دحفاظت دپاره په لوي شمير اواسباب سره په خپل قوت اوډيروالي تکبّر کوونکی راوتلي وه اوکله چي تجارتي قافله دمسلمانانو ترواك دباندي ووتله دغه وخت هم په دی وجه ونه ګرځيدل چي دخپل شجاعت اوبهادري مظاهره کول يي مقصود وه.

په مستندو روايتونوکی دي چي کله ابوسفيان خپله تجارتي قافله روانه کړه اود مسلمانانو دوار څخه ووتله نوابو جهل ته يی قاصد ورولیږي چي اوس ستاسی دمخ ته تلو ضرورت پاته نه سو بيرته راځي او دنورو ډيرو قريشو سردارانو هم دارايه وه مګر ابو جهل په خپل کبر اوغرور اودشهرت پرستی په جذبه کی قسم وخوړي چي مونږ ترهغه وخته پوري نه واپس کيږو ترڅو چي بدرته ولاړ نسو اوهلته خوورځي دخپلي فتح جشن جوړ نه کړو ددی په نتيجه کی دی او دده لوي لوي ملګري ټول هلته تم سول (تر قيامته) اوپو غار ته ورواچول سول په دی آيت کی يی مسلمانانو ته ددوي په شان دکار کولو څخه دځان ساتلو هدايت وفرمايي.

وَاِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ

اوکله چې ښایسته کړل دوی ته شیطان عملونه د دوی اووی ویل چې هیڅوك به غالب نه سی په تاسی نن ورځ

مِنَ النَّاسِ وَاِنِّيْ جَارٌ لَّكُمْ ۚ فَلَمَّا تَرَآءَتِ الْفِئَتٰنِ نَكَصَ عَلٰى عَقِبَيْهِ

په خلګو کی اوزه ستاسی حمایت کوونکی یم نو کله چې مخامخا سول دواړه فوجونه نودی واپس سو پر خپلو پوندو

وَقَالَ اِنِّيْ بَرِيْٓءٌ مِّنْكُمْ اِنِّيْٓ اَرٰى مَا لَا تَرَوْنَ اِنِّيْٓ اَخَافُ

اووی ویل زه ستاسی سره نه یم زه وینم هغه کوم چې یی تاسی نه وینی زه بیریږم

اللّٰهَ ؕ وَاللّٰهُ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۴۸﴾ اِذْ يَقُوْلُ الْمُنٰفِقُوْنَ وَالَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ

دالله ﷻ اودالله ﷻ عذاب سخت دی ، کله چې وویل منافقانو اودکومو په زړونوکی چې

مَّرَضٌ غَرَّ هٰٓؤُلَآءِ دِيْنُهُمْ ؕ وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۴۹﴾

ناجوړی ده داخلق مغروره دی په خپل دین کی اوڅوك چې توکل کوی پرالله باندی نو الله ﷻ زورور دی حکمت والا

**تفسیر**: اوهغه وخت دوی ته وریاد کړه کله چې شیطان دوی (کافرانو) ته (په وسوسه سره) ددوی عملونه (دکفر دښمنی اومخالفت دنبی کریم ﷺ) ښایسته ښکاره کړل (چې دوی دغه خبری ښې وګڼلې) او (تروسوسی زیات یی دا وکړه چې مخامخ یی دوی ته) وویل چې (ستاسی دومره قوت اوشوکت دی چې ستاسی مخالف) په خلګوکی نن هیڅوك پرتاسی غالب نه سی راتلی اوزه ستاسی حمایت کوونکی یم (مه ددباندی دښمنانو څخه بیریږی اومه ددننه دښمنانو څخه بیره کوئ) بیاچې کله دواړی ډلی (دکفارو اومسلمانانو) یوه اوبل ته مخامخ سوی (اوده دملائکو نازلیدل ولیدل) نودی مخ پرشا بیرته وتښتیدی اودایی وویل چې زما ستاسی سره هیڅ واسطه نسته (زه ستاسی هیڅ کومك نه سم کولی څکه چې) زه هغه شیان وینم کم چې ستاسی په نظرنه راځی (مراد ورڅخه ملائکی دی) زه خودخدای ﷻ څخه بیریږم (هسی نه چې په دنیاکی په ملائکو زما خبر واخلی) اوالله ﷻ سخته سزا ورکوونکی دی اوهغه وخت هم دیادولو وړدی کله چې منافقانو (دمدینی والاوو څخه) اودکوموپه زړونوکی چې د (شك) ناجوړی وه (دمکی والاووسره دمسلمانانو دبی سر اواسبابی په حالت کی دمقابلی دپاره دکفارو راتلل ولیدل) داسی یی وویل چې داخلګ (مسلمانان) ددوی دین په غرورکی اچولی دی چې دخپل دین (دحقوالی) په باور په داسی خطره کی ځانونه اچوی (الله ﷻ جواب ورکوی) اوکوم سړی چې په الله ﷻ باورکوی نو (هغه اکثره غالب کیږی څکه چې) بیشکه الله ﷻ زورآور دی (په دی وجه په الله ﷻ بروسه کوونکی غالب کوی اوکه چیری کله مغلوب هم سی نو په هغه کی مصلحت وی څکه چې) هغه حکمت والا (هم) دی (مقصد دا دی چې په ظاهری اسباب اوبی اسبابی باندی دار اومدار نه دی قادر ذات بل دی)

**معلومات اومسئلې** : دسورۃ انفال دشروع څخه دبدرپه غزاکی دپیښیدونکو واقعاتو اوحالاتو او ددی

څخه دحاصلیدونکو نصیحتونو اوعبرتونو او ددی سره داړوندو حکمونو بیان روان دی په دی کی یوه واقعه دمکی قریشوته دشیطان دفریب ورکولو اود مسلمانانو مقابلی ته یی دراپارولو اوبیا عین په میدانِ جنگ کی یی ددوی څخه دجلا کیدلو ده کمه چی دذکر سوو آیتونوپه شروع کی ذکرده دشیطان دا فریب دقریشو په زړونو کی دوسوسی اچولوپه صورت کی وو یاپه انسانی شکل کی په مخامخ ورته راتلو او خبرو سره وو؟ په دی کی دواړه احتمالات سته مگر دقرآن دالفاظو څخه زیات تائید د دوهم صورت کیږی چی د انسان په شکل کی مخامخ راغی اوفریب یی ورکی امام ابن جریر رحمه الله دحضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنه دروایت څخه نقل کړی دی چی کله دمکی دقریشو لښکر دمسلمانانو دمقابلی دپاره دمکی څخه ووتی نوددوی پرزړونو یوه خطره داخپره سوه چی مونږته نژدی دبنوبکر قبیله هم زمونږ دښمنه ده هسی نه چی مونږ دمسلمانانو مقابلی ته ولاړ سو او دغه دښمنه قبیله موقع پیدا کړی اوزمونږ پرکورونو ښځو اوکوچنیانو باندی چاپه ووهی دقبیلی دامیر ابوسفیان په بیرول سوی آواز اوفریاد خو تیار سول او ووتل مگر دابیره ددوی دپاره دپښو زنځیر جوړ سوی وو چی ناڅاپه شیطان دسراقه بن مالك په صورت کی داسی مخ ته ورغی چی دده په لاس کی جنډه او ورسره یوه ټولی دبهادرفوج وه سراقه بن مالك ددغه علاقی اوقبیلی لوی سردار وو دکوم څخه چی دحملی ویره وه دی راوړاندی سو دقریشو دځوانانو لښکر ته یی خطاب وکی اوپه دوه قسمه فریب یی اخته کړل اول داچی ، لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ یعنی نن په ټولوخلگوکی پرتاسی څوك غالب راتلونکی نسته مطلب یی دااووچی ستاسی دمقابل فریق دقوت څخه هم خبریم اوستاسی قوت اوډیروالی هم وینم په دی وجه تاسی ته یقین درکوم چی تاسی بی فکره سی وړاندی سی تاسی به غالب یاست څوك ستاسی په مقابله کی غالب راتلونکی نسته.

دوهم داچی ، إِنِّي جَارٌ لَّكُمْ یعنی تاسی چی کوم دبنی بکر اونورو څخه بیریږی چی ترتاسی وروسته به پرمکه حمله وکړی دهغه ذمه واری اخلم چی داسی نه کیږی ، زه ستاسی حمایت کوونکی یم دمکی قریش دسراقه بن مالك او دده دلوی شخصیت او اثر او رسوخ څخه مخکی خبر وه دده خبری چی یی واوریدی نوزړه یی پرځای سو اودبنی بکر قبیلی دخطری څخه بی فکره سول اود مسلمانانو دمقابلی دپاره تیار سول په دی دوه قسمه فریب سره شیطان دوی دخپل دقتلیدو ځای ته وروړاندی کړل ، فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ کله چی دمکی دمشرکانو او مسلمانانو دواړه فوجونه (په مقام دبدرکی) مخامخ سول نو شیطان مخ په شا باندی واپس سو.

دبدر په غزا کی چی کله دمکی دمشرکانو په شا یو شیطانی لښکر هم راغلی وو په دی وجه الله جل جلاله د دوی په مقابله کی دملائکو لښکر دجبرآئیل اومیکآئیل علیهما السلام په قیادت کی راولیږی امام ابن جریر رحمه الله او نورو په روایت دابن عباس رضی الله عنه نقل کړی دی چی شیطان کوم چی په شکل دانسان دسراقه بن مالك په صورت کی دغه وخت راغلی وو او دخپل شیطانی لښکر قیادت یی کوی کله چی یی جبرآئیل امین او دده سره دملائکو لښکر ولیدی نو وبیریدئ دغه وخت دده لاس دیوقریشی ځوان حارث بن هشام په لاس کی وو فوراً یی دهغه څخه خپل لاس خلاص کی او وتښتیدئ حارث دی راکش کی چی داڅه کوی

نوحارث یی په سینه کی ووهی اوغوځار یی کی اودخپل شیطانی لښکر سره ولاړی وتښتیدی حارث دی سراقه ګڼی نو وی ویل ورته چی ای دعربو سرداره سراقه! تاخو ویل چی زه ستاسی حامی او کومکی یم او اوس عین په میدانِ جنګ کی داسی کوی نو شیطان په شکل دسراقه وویل: إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ: یعنی ستاسی دوعدی څخه خلاص یم ځکه چی زه شیان وینم کوم چی ستاسی سترګی یی نه وینی مراد ورڅخه دملائکو لښکروو او دا چی زه دالله ﷻ څخه بیریږم په دی وجه ستاسی ملګرتیا پریږدم شیطان دملائکو لښکر ولیدی دهغو دقوت څخه دی خبروو نوپوه سوچی اوس زماخیر نسته اوداچی یی وویل چی زه دالله ﷻ څخه بیریږم دتفسیر امام قتادة وایی چی داده دروغ وویل که دی دخدای ﷻ څخه بیریدی نونافرمانی به یی ولی کوله مګر اکثره حضرات فرمایی چی بیریدل هم پرخپل ځای صحیح دی ځکه چی دی دالله ﷻ دکامل قدرت او سخت عذاب څخه خبردی په دی وجه دنه بیریدو هیڅ وجه نسته البته یوازی بیره بغیر دایمان اوطاعت څخه هیڅ فائده نه ورکوی.

ابوجهل چی کله دسراقه اودهغه دلښکرپه واپس کیدو سره دخپل لښکر زړونه ماتیدل ولیدل نوخبره یی جوړه کړه اووی ویل چی دده په تښتیدلو تاسی مه بی زړه کیږی ده په پټه دمحمّد (ﷺ) سره سازش کړی وو دشیطان تر واپس کیدو وروسته چی ددوی کوم حشر کیدونکی وو اوهغه وسو نوبیاچی کله داخلګ مکی ته بیرته راغلل اوپه دوی کی دچا ملاقات دسراقه بن مالك سره وسو نوسراقه یی ملامت کی چی دبدر په جنګ کی زمونږ دشکست اوټول نقصان ذمه واری پرتاده چی ته عین دجنګ په میدان کی واپس سوی اوزمونږ دځوانانو همّت دی مات کی هغه وویل چی زه خونه ستاسی سره تللی یم او نه ستاسی په کوم کار کی شریك سوی یم ما خو ستاسی دشکست خبر هم ستاسی مکی ته تر را رسیدلو څخه وروسته واوریدی دا ټول روایتونه امام ابن کثیر رحمه الله په خپل تفسیر کی دنقل کولو څخه وروسته فرمایی چی دشیطان لعین داعام عادت دی چی انسان په بدی کی مبتلا کړی اوپرعین موقع باندی بیا ورڅخه جلاسی قرآن کریم دده داعادت وار واربیان کړی دی په یوه آیت کی ارشاد دی، كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ..............

**(دشیطان دوکه اوفریب او ددی څخه دخلاصیدنو طریقه)**

په ذکرسوی آیت کی ددی واقعی څخه څوفآئدی حاصلی سوی اوّل داچی شیطان دانسان دښمن دی ده ته دنقصان رسولو دپاره قسم قسم حیلی کوی اوطریقه بدلوی ځینی وخت یوازی په زړه کی وسوسه وراچوی پریشانول کوی یی اوکله مخامخ راځی دوکه ورکوی.

دوهم دا چی شیطان ته الله ﷻ ددی قدرت ورکړی دی چی دی په مختلفو شکلونو کی ښکاره کیدی سی په یوه مشهور حنفی فقهی کتاب، آکام المرجان فی احکام الجان کی یی داپه وضاحت سره ثابته کړي ده په دی وجه تحقیق کوونکی صوفیان کرام رحمهم الله کوم چی خاوندان دکشف اوشهود دی دوی خلګ په دی باندی خبر کړی دی چی دیوسړی لیدل یا دده خبری او ریدل اوبی تحقیقه په ده پسی کیدل خطرناك وی په کشف اوالهام کی هم شیطانی خبری کیدی سی مولانا رومی رحمه الله فرمایی.

ای بسا ابلیس آدم روی ست ........ پس بهر دوستی نشاید داد دست

يعنى ډير دابليس په شان شيطانان خلګ هم وى نو په هرڅا پسى كيدل اولاس نيول ورڅخه نه دى په كار اول يې دحال تحقيق كول په كار دى او حافظ رحمه الله فرمايي .

در راهِ عشق وسوسه اهرمن بسى ست ......... هُشدار وگوش رابه پيام سروش دار

دعشق په لاره كى وسوسه كوونكى شيطانان ډير دى هوښيار اوسه اوغوږونه دملائكى خبرى ته يعنى وحى الهى ته نيولى ساته .

**﴿ دكاميابي دپاره يوازى اخلاص دنيت كافي نه دى اول دلاري سيده والي ضروري دى ﴾**

دريم دا چى كوم خلګ په كفر او شرك يانورو ناجآئزو عملونوكى اخته وى د دوى زيات سبب دا وى چى شيطان د دوى بدعملونه ښايسته اونفعمندښكاره كړى ددوى زړونه اودماغونه دحق اوصدق اوصحيح نتيجو څخه وګرځوى دوى خپل باطل حق اوبد ښه ګڼى اودحق دخاوندانو په شان په خپل باطل باندى دځان قربانولوته تياروى په دى وجه دقريشو لښكر اوددوى سرداران چى كله دبيت الله شريفى څخه رخصت كيدل نودبيت الله شريفى په وړاندى يې په دى الفاظو سره دعاوكړه اوروان سوه چى ، اَللّٰهُمَّ انْصُرْ اَهْدَى الطَّآئِفَتَيْنِ يعنى اى الله په مونږ دواړو ډلوكى چى كمه زياته پرهدايت باندى وى دهغى كومك وفرمايي اوفتح ورلره وركړى داناپوه خلګ په شيطانى فريب كى راغلى وه خپل ځانونه يې زيات پر هدايت اوپرحقه ګڼل اوپه پوره اخلاص سره يې دخپل باطل په حمايت كى ځانونه او مالونه قربانول ..

ددى څخه معلومه سوه چى يوازى اخلاص كافى نه وى ترڅو پورى چى دعمل رُخ برابرنه وى .

تردى وروسته په دوهم آيت كى دمدينى دمنافقانو اودمكى دمشركانو يوه شريكه وينا د مسلمانانو په باره كى دا نقل كړي ده چى ګواكى پردوى يې بيره راځى نووايي چى ، غَرَّ هٰٓؤُلَآءِ دِيْنُهُمْ يعنى دبدر په ميدان كى دا يو موټى مسلمانان د دومره لوى او قوى لښكر سره دټكر وهلو دپاره راغلى دى داعاجزان د دوى دين په فريب كي اچولي دي دمرګ په خُله كى يې وركړل الله ﷻ د دوى په جواب كى فرمايي ، وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ فَاِنَّ اللهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ يعنى كوم سړى چى په الله ﷻ توكلّ اوبا وركوى نويادساتي چى هغه هيڅكله نه ذليل كيږى ، ځكه چى الله ﷻ په ټولو باندى غالب دى دهغه دحكمت په مخكى دټولو عقل او پوه حيران پاته سى مطلب دا دى چى تاسى خلګ يوازى په ماده اومادياتو باندى پوه ياست اوپه هغه باور كوونكى ياست تاسى ته دهغه دپټو طاقتونو خبر نسته كوم چى ددى مادى اومادياتو دپيدا كيدونكى په خزانو كى دى اوكوم چى دهغو خلګو سره وى چى په الله ﷻ ايمان او اعتماد ساتى ، نن هم ديندارو ساده مسلمانانو ته چى ګورى ډير دعقل اوپوهى مدعيان داسى وايي چى .

يعنى دا دزړى زمانى خلګ دى دوى ته ګرسره څه واياست مه .

ليكن كه په دوى كى په الله ﷻ اعتماداوايمان پوره وى، نودوى ته ددى څخه هيڅ ضررنه سى رسيداى .

وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ يَتَوَفَّى الَّذِيْنَ كَفَرُوا الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُوْنَ وُجُوْهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ

او كه ته ووينى كوم وخت چى روح قبض كوى دكافرانو ملائكى وهى د دوى مخونه او د دوى شاګانى

وَ ذُوْقُوْا عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿۵۰﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْكُمْ وَ اَنَّ

او وایی چی وڅکی عذاب سوځونکی دا بدله ده دهغه کوم چی تاسو په خپلو لاسونو مخکی لیږلی دی او

اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿۵۱﴾ كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ

په دی وجه چی الله ﷻ ظلم نه کوی پربندګانو ، لکه چی قانون وو دفرعونیانو او کوم چی

مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ؕ اِنَّ

تر دوی مخکی وه چی منکر سو دالله ﷻ دخبرو څخه ، نو دوی ونیول الله ﷻ د دوی په ګناهونو بیشکه

اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۵۲﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا

الله ﷻ زورآور دی سخت عذاب ورکوونکی دی ددی سبب دا دی چی الله ﷻ هیڅکله نه دی بدلوونکی ،

نِّعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ ۙ وَ اَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۵۳﴾

دهغه نعمت کوم چی ده ورکړی وی یوه قوم ته ترڅو چی هغوی بدل نه کړی خپل ځانونه او دا چی الله ﷻ
او ریدونکی پوهیدونکی دی .

**لنډتفسیر:** اوکه ته (دهغه وخت واقعه) ووینی (نوعجیبه واقعه به ووینی) کله چی ملائکی ددی (موجوده) کافرانو روح قبض کولو ته راسی (او) دوی پرمخانو اوشاګانو وهی اوداورته وایی چی (اوس څه دی مخ ته) داور سزا څکل (او) دا عذاب دهغو عملونو (کفریه) په وجه سره دی کوم چی تاسی په خپلو لاسونو راجمع کړی دی او دا خبره ثابته ده چی الله ﷻ په بندګانو ظلم کوونکی نه دی (نو الله ﷻ بی جُرمه سزانه درکوی نو ) د دوی حالت (په دی باره کی چی پرکفر باندی یی سزا ولیده) داسی دی لکه دفرعونیانو اوتر دوی دمخکنیو (کافرانو) خلګوچی ووچی دوی دالله ﷻ دآیتونو څخه انکار وکی نوالله ﷻ دوی د (دغو) ګناهونو (په عذاب) کی ونیول بیشکه الله ﷻ لوی قوت والا سخته سزاورکوونکی دی (چی دده په مقابله کی بل کوم داسی قوت نسته چی د دوی څخه عذاب لیری کړی او) دا خبره (چی بی له جرمه څخه مونږ سزا نه ورکوو) په دی سبب سره ده (چی زمونږ یوه قاعده کلیه مقرره ده اوبی له جُرمه څخه سزانه ورکول ددی قاعدی یوه فرعه ده اوهغه قاعده دا ده چی) الله ﷻ یو داسی نعمت کوم چی یی پریوه قوم باندی فرمایلی وی نه بدلوی ترڅو چی هغه خلګ خپل ذاتی عملونه بدل نه کړی او داکار ثابت دی چی الله ﷻ لوی او ریدونکی لوی پوهیدونکی دی (نوهغه دخبری بدلون اوری اودکارپه بدلون باندی پوهیږی نودی موجوده کفارو خپل داحالت بدل کی چی په دوی کی سره دکفره اول دایمان راوړلو استعداد نژدی وو په انکار او مخالفت یی هغه لیری کړی نومونږ خپل نعمت دمهلت ددوی په نیولو سره بدل کی اووجه یی دغه ذکر سوی وه چی دوی دا استعداد نژدی دغه نعمت بدل کی)

**معلومات اومسئلي**: دذکر سوو آیتونو په وړاندی دوو آیتونو کی دمرگ په وخت کی دکافرانو دعذاب اودملائکو دوی ته دخبرداری ذکردی په دی کی نبی کریم ﷺ ته خطاب کوی فرمایی چی که ته ددی کافرانو حال هغه وختووینی کله چی دالله ﷻ ملائکی د دوی دروح قبض کولو په وخت کی دوی پرمخانو اوشاگانو وهی اودا ورته وایی چی په اورکی دسوځیدو عذاب وڅکی نوته به یولوی هیبتناك منظر ووینی ، دتفسیر داماماانو څخه ځینو حضراتو دا دقریشو دهغو کافرانو په حق کی مقرر کړي ده ، کوم چی دبدر په میدان کی دمسلمانانو مقابلی ته راغلی وه ، اوالله ﷻ دمسلمانانو دکومك دپاره دملائکو لښکر رالیږلی وو په دی صورت کی به دآیت معنی داسی چی دبدر په میدان کی دقریشو کوم سرداران چی ووژل سول د دوی په وژلوکی دملائکو لاس وو کوم چی دوی به یی دمخ دخوا څخه په مخانو او دشا څخه په شاگانو وهل او مړه کول به یی او ددی سره به یی ورته په آخرت کی دجهنّم دعذاب خبر اوروی ، اوکومو حضراتو چی دآیت دالفاظو دعامولی په وجه ددی مضمون عام کړی دی دهغه مطابق دآیت معنی دا ده چی کله کوم کافر مړ کیږی او دروح قبض کولو ملائکه دمرگ په وخت کی دده مخ اوشا وهی په ځینو روایتونوکی دی چی داور دُرّی او داوسپنی گُرزونه ددوی په لاسوکی وی په کومو سره چی دوی مړ کیدونکی کافر وهی مگر کله چی ددغه عذاب تعلق ددی دُنیا سره نه دی بلکه دعالمِ قبر سره دی کم ته چی برزخ ویل کیږی په دی وجه په عام ډول سره په سترگو باندی نه لیدل کیږی .

په دی وجه نبی کریم ﷺ ته یی داخطاب وکی چی که تالیدلی نوډیر عبرتناك منظربه دی لیدلای ددی څخه معلومه سوه چی دمرگ څخه وروسته به په عالم برزخ کی کافرانو ته عذاب ورکول کیږی مگر ددی تعلق دعالمِ غیب سره دی په دی وجه په عام ډول سره نه سی لیدل کیدای دقبر دعذاب ذکر دقرآن مجید په نورو آیتونو کی هم راغلی دی او دحدیثونو په روایتونو کی خو بی شمیره ذکر دی .

په دوهم آیت کی کفاروته ارشاد کوی اوفرمایی چی داعذاب ددُنیا اوآخرت ستاسی دلاسونو گټه ده کله چی عام کار اوبار دلاسونوپه ذریعه پیداکیږی په دی وجه دلاسونو ذکریی وکی مطلب دا دی چی داعذاب ستاسی دخپلو عملونو نتیجه ده اوداچی الله ﷻ په خپلو بندگانو باندی ظلم کوونکی نه دی چی بی له وجهی څوك په عذاب کی اخته کوی .

په دریم آیت کی یی وښوله چی پردی مجرمانو دالله ﷻ داعذاب کومه نوی خبره نه ده بلکه دالله ﷻ عادت دا دی چی الله ﷻ دخپلو بندگانو دهدایت دپاره دوی ته عقل اوپوهه ورکړي ده په شا اوخوا د .وی دپاره داسی شیان موجود وی په کوموکی چی په غور او فکر کولوسره دالله ﷻ لوی قدرت اولوی شان پیژندل کیږی اوچی عاجزه مخلوق ورسره شریك نه جوړوی بیایی د زیاتی خبرداری دپاره خپل کتابونه اورسولان رالیږلی دی دالله ﷻ رسولان هم په دغو ښوونو او پوهولوکی څه کمی نه کوی او هغوی دوی ته دالله ﷻ دقاهره قدرت اوقوت نښانی هم په شکل دمعجزو سره ښیی کله چی یوفرد یاقوم ددی ټولو شیانو څخه بالکل سترگی بندی کړی اوخدائی خبرداری یی هم پرغوږونو ونه لگیږی نو بیا دالله ﷻ عادت دداسی خلگو په باره کی دا دی چی په دنیاکی هم په دوی عذاب راځی او دآخرت په همیشه عذاب کی هم گرفتاریږی .

ارشاد فرمایی ، كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ د ، دَاب معنی عادت دی مطلب دا دی چی لکه څنگه چی دفرعونیانو او د دوی څخه دمخکنیو کافرانو اوسرکښانو په باره کی دالله ﷻ عادت دنیاته معلوم سوی دی چی فرعون یی دده دټولو خادمانو اولښکریانو سره په دریاب کی غرق کی او تر دوی مخکی دعادیانو اوثمودیانو قومونه یی په مختلفو عذابونو سره هلاك کړل .
كَفَرُواْ بِآيَاتِ اللّهِ فَأَخَذَهُمُ اللّهُ بِذُنُوبِهِمْ : دی خلکو دالله ﷻ آیتونه اونښانی درواغجنی کړلی نو الله ﷻ دوی په خپل عذاب سره ونیول إِنَّ اللّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ : وجه دا ده چی الله ﷻ قوی دی یو څوك طاقتور اوبهادر دخپل قوّت په زور سره دده دعذابه څخه نه سی خلاصیدی او دالله ﷻ سزا هم ډیره سخته ده .
په څلورم آیت کی الله ﷻ دخپل انعام اوبخشش دقآئم اوباقی پاته کیدو یوه قاعده بیان کړي ده ارشاد فرمایی ، بِأَنَّ اللّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنفُسِهِمْ : یعنی الله ﷻ چی کوم نعمت یوه قوم ته ورکړی هغه ترهغه وخته پوری نه بدلوی ترڅوچی دغه خلک په خپله خپل حالات اوعملونه بدل نه کړی .
دلته اوله خبره دفکر کولو قابله دا ده چی الله ﷻ دنعمت ورکولو دپاره کومه ضابطه نه ده بیان کړی اونه ددی دپاره یی کوم قید اوشرط ولگوی او نه یی په کوم ښه عمل باندی موقوف وساتی څکه چی که داسی وی نو ترټولو اولنی نعمت کوم چی زمونږ وجود دی او په دی کی دالله ﷻ دقدرت په عجیبه کار کردگی سره په زرگونو حیرانوونکی نعمتونه امانت ایښول سوی دی دانعمتونه ښکاره ده چی هغه وخت راکړل سوی دی ، کوم وخت چی نه مونږ وو او نه زمونږ څه عمل وو .

مانبودیم وتقاضائی مانبود ······· لطف تو ناگفتهٔ ما می شنود

نه مونږ وو اونه زمونږ داخواهش ووچی مونږ داسی پیداکړه ستامهربانی زمونږناویلی آرزوگانی اوریدي که دالله ﷻ انعامات او احسانات دبندگانو دنیکو عملونومنتظر وای نودسره به زمونږ وجودنه وای قآئم سوی دالله ﷻ نعمت او رحمت خو دهغه ربّ العٰلمین او رحمٰن رحیم کیدو په نتیجه کی دی البته ددغه نعمت او رحمت دباقی پاته کیدو یوه قاعده یی په دی آیت کی دا بیان کړه چی کوم قوم ته الله ﷻ کوم نعمت ورکوی نودغه دهغو څخه ترهغه وخته پوری بیرته نه اخلی ترڅو پوری چی دوی خپل حالات اوعملونه بدل نه کړی او په خپله دالله ﷻ عذاب ته دعوت ورنه کړی .
دحالاتو دبدلولو څخه مراد دا دی چی ښه عملونه اوحالات بدل کړی اوبد عملونه اوبد حالات اختیار کړی یا دا چی دالله ﷻ دنعمتونو دورکولو په وخت کی په کومو بدوعملونو اوگناهونوکی چی اخته وی دنعمتونو تررسیدو وروسته ترپخوا په زیاتو بدو عملونوکی اخته سی .
ددی تفصیل څخه داهم معلومه سوه چی دکومو قومونو ذکرپه تیرو آیتونوکی راغلی دی یعنی دقریشو دکافرانو اودفرعونیانو ددوی تعلق ددی آیت سره پردی بنآء باندی دی چی داخلک که څه هم چی دالله ﷻ دنعمتونو درسیدوپه وخت کی هم په یو ښه حالت کی نه وه ټول مشرکان اوکافران وه لیکن دانعاماتو څخه وروسته دا خلک په خپلو بدعملونو او شرارتونو کی تراول زیات تیز سول .
فرعونیانو په بنی اسرآئیلو قسم قسم ظلمونه شروع کړل بیا دحضرت موسٰی ؑ مقابلی اومخالفت ته تیار سول چی دا د دوی پرتیرو جُرمونو باندی سخت زیاتوالی وو دکوم په ذریعه چی دوی خپل حالات

زیات دبدی وطرف ته بدل کړل نوالله ﷻ هم خپل نعمت په عذاب بدل کی دغه ډول دمکی قریش که څه هم چی مشرکان اوبد عمله وه لیکن ددی سره په دوی کی یوڅه ښه عملونه لکه صله رحمی میلمه پالنه دحاجیانو خدمت دبیت الله تعظیم اونورهم وه الله ﷻ په دوی باندی ددین اودُنیا دنعمتونو دروازی خلاصی کړی په دُنیاکی ددوی تجارتونه زیات سول اوپه داسی ملکونوکی کم ځای چی به دچا تجارتی قافله په سلامتی سره نه سوای تیریدلی ددی خلګو تجارتی قافلی به دشام او یمن په ملکوکی تلی اوپه کامیابی سره به راتلی دکومو ذکرچی دقرآنِ کریم په سورة: لاِیلٰف کی د: رِحۡلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيۡفِ په عنوان سره سوی دی.

اوددین په اعتبارسره هغه عظیم نعمت دوی ته ورکړل سوکوم چی تیر یوه قوم ته نه وو ورکړل سوی چی سردار دانبیاوو خاتم درسولانو علیہم السلام په دوی کی راولیږل سو دالله ﷻ آخری اوجامع کتاب قرآنِ کریم په دوی کی راغی.

مګر دی خلګو دالله ﷻ ددی انعامونو دشکر ګذاری اوقدر کولو او ددی په ذریعه دخپلو حالاتو دبرابرولو په ځای ترمخکی هم زیات مُردارکړل چی صله رحمی یی پریښول په مسلمانیدونکو وړونو وراره ګانو اوقریبانو باندی یی وحشیانه ظلمونه شروع کړل دمیلمه پالنی په ځای یی په دغو مسلمانانو داوبو بندولو عهدنامی ولیکلی دحاجیانو دخدمت پرځای یی مسلمانان په حرم کی دداخلیدو څخه منع کول شروع کړل داهغه حالات وه چی دقریشو کافرانوبدل کړل ددی په نتیجه کی الله ﷻ خپل نعمتونه دعذابونو په صورت کی بدل کړل اودوی په دنیا کی هم ذلیل اوخوار سول اوکوم ذات چی رحمة للعٰلمین راغلی وو دهغه په ذریعه دوی خپل مرګ اوهلاکت ته دعوت ورکی.

او په تفسیر مظهری کی دتاریخ دمعتبرو کتابونو په حواله سره لیکلی دی چی کلاب بن مره کوم چی دنبی کریم ﷺ په نسب کی دریم نیکه دی دی داول څخه ددینِ ابراهیم او اسماعیل علیہما السلام پابند اوپه دی قآئم وو اونسل په نسل ددی دین مشری اوسرداری ددوی په لاسو کی وه دقصی بن کلاب په زمانه کی په دی خلګوکی بُت پرستی شروع سوه تردی مخکی کعب بن لؤی ددوی دینی مشروو دجمعی په ورځ کمی ته چی به یی ددوی په ژبه کی عروبه ویله ټول خلګ به یی راجمع کول اوخطبه به یی ورکوله اودابه یی ورته ویل چی دده په اولادکی به خاتم الانبیآء ﷺ پیدا کیږی دهغه تابعداری به پرټولو لازمه وی څوک چی په ده ﷺ ایمان رانه وړی دده هیڅ عمل به قبول نه وی دنبی کریم ﷺ په باره کی دده عربی شعرونه دجاهلیت په شاعرانوکی مشهور دی او دی قصی بن کلاب به دټولو حاجیانو دپاره دخوراك او اوبو انتظام کوی تردی چی دا شیان د نبی کریم ﷺ په خاندان کی دده ترمبارك وخته پوری قآئم وه.

ددی تاریخی تشریح په بنآء باندی دا هم ویل کیدی سی چی دقریشو دحالاتو دتبدیلی څخه مراد دا وی چی ابراهیمی دین یی پریښوی اوبُت پرستی یی اختیار کړه.

په هرحال دآیت دمضمون څخه دامعلومه سوه چی ځینی وخت الله ﷻ خپل نعمت ځینی داسی خلګوته هم ورکوی کوم چی په خپل عمل سره ددی مستحق نه وی لیکن دنعمت ورکولو څخه وروسته که دی دخپلو عملونو مخ داصلاح اوبرابری طرف ته دراګرځولو په ځای په بدو عملونوکی نور زیاتی شروع کړی نوبیا

دا نعمت ددوی څخه واخیستل سی اودوی دعذاب الهی مستحق وګرځی.
دآیت په آخرکی فرمایی: وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ یعنی الله ﷻ د دوی دهری خبری اوریدونکی او د دوی په ټولو عملونو او کارونو پوهیدونکی دی په دی کی دڅه غلطی یاغلط فهمی امکان نه وی.

كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ فَاَهْلَكْنٰهُمْ
لکه چی قانون وو دفرعونیانو اوکوم چی تردوی مخکی وه چی دوی درواغجنی کړی خبری دخپل ربّ بیا هلاک کړل

بِذُنُوْبِهِمْ وَاَغْرَقْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ ۚ وَكُلٌّ كَانُوْا ظٰلِمِيْنَ ﴿۵۴﴾ اِنَّ شَرَّ الدَّوَاۗبِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِيْنَ
مونږ دوی د دوی په ګناهونو اوډوب کړل مونږ فرعونیان اوټول ظالمان وه، بیکاره په ټولوروح لرونکو کی

كَفَرُوْا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۵۵﴾ اَلَّذِيْنَ عٰهَدْتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُوْنَ
دالله ﷻ په نزد هغه دی کوم چی منکر سول بیا دوی ایمان نه راوړی، دکومو سره چی تافیصله کړي ده ددوی څخه

عَهْدَهُمْ فِيْ كُلِّ مَرَّةٍ وَّهُمْ لَا يَتَّقُوْنَ ﴿۵۶﴾ فَاِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ
بیا دوی ماتوی خپل عهد په هر وار او دوی بیره نه لری نوکه چیری ته پیدا کی دوی

فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴿۵۷﴾
په جنګ کی نودوی لره داسی سزاورکړه چی ددوی په لیدنه نور وروسته وتښتی چی دوی عبرت حاصل کړی،

وَاِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْۢبِذْ اِلَيْهِمْ عَلٰي سَوَاۗءٍ ۭ
اوکه تاته بیره وی دیوه قوم څخه د خیانت نو وغورزوه ددوی عهد دوی ته داسی چی تاسی اودوی برابرسی،

اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَاۗىِٕنِيْنَ ﴿۵۸﴾
بیشکه الله نه خوښوی خیانت کوونکی.

**لنډتفسیر**: (نوپه دی کاردتبدیلی کی هم) د دوی حالت دفرعونیانو اوتردوی دمخکنیو په شان دی چی دوی دخپل رب آیتونه درواغجن کړل په دی باندی مونږدوی ددوی د (دي) ګناهونوپه سبب سره هلاک کړل او (په دوی کی) فرعونیان په خاص ډول سره مونږ هلاک کړل چی (دوی مو) غرق کړل اودغه (فرعونیان اومخکی خلک) ټول ظالمان وه بیشکه بد ترین په مخلوق کی دالله ﷻ په نزد داکافران خلک دی (کله چی دوی په علم دالله ﷻ کی داسی دی) نودوی ایمان نه راوړی چی اندازه یی داده چی تا د دوی سره (څو واره) عهد کړی دی (مګر) بیا (هم) دوی پرهروار خپل عهد ماتوی او دوی (دعهد ماتولو څخه)

نه بیریږی نو که ته په جنګ کی پردی خلګو طاقت پیدا کی (اودوی ستا په لاس درسی) نو پر دوی حمله داسی کوه چی ددوی په ذریعه نور خلګ (کوم چی ددوی څخه ماسوا دی) ګډوډ کړی ددی دپاره چی دغه خلګ پوه سی (چی دوعدی ماتولو تاوان داسی سو نومونږ به داسی نه کوو) احکم هغه وخت دی چی کله دغه خلق په ډاګه عهد مات کړی) او که چیری (تر اوسه یی خولا په ښکاره سره نه وی مات کړی لیکن) تاته دیوه قوم څخه دخیانت (یعنی وعدی ماتولو) بیره وی نو (اجازه ده چی) ته دوی ته هغه وعده داسی واپس کړی (یعنی داسی ددغه عهد دباقی نه پرینښولو خبر ورکړی) چی تاسی او دغه خلګ (په دی خبرکی برابرسی (او بغیر دداسی خبر څخه جنګ کول خیانت دی او) بیشکه الله ﷻ خیانت کوونکی نه خوښوی.

**معلومات او مسئلې:** په ذکرسوو آیتونو کی داوّل آیت مضمون بلکه الفاظ تقریباً هغه دی کوم چی یو آیت مخکی راغلی دی ، كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ : مګر مقصد دبیان په دواړو کی جلا جلا دی په اولنی آیت کی مقصد دادی چی دالله ﷻ عام قانون دا دی چی کله په یوه قوم دالله ﷻ نعمتونه اورول سوی وی اودوی یی قدرونه پیژنی اودالله ﷻ په مخکی کښته نه سی نو دغه نعمتونه په مصیبتونو بدل سی فرعونیانو اوتردوی مخکنیو قومونو چی کله دالله ﷻ دنعمتونو قدرونه کی نو د دوی څخه نعمتونه واخیستل سول او دنعمتونو په ځای په عذاب کی ونیول سول څه یی په الفاظو کی هم ځینی ځینی فرق کړی دی او خاصی خاصی اشاری فرمایلی یی دی مثلاً په اول آیت کی د، كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ الفاظ وه اودلته د ، بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لفظ دی دلفظ دالله په ځای یی صفت درب ذکر کی ، دی طرف ته یی اشاره وکړه چی دغه خلګ ډیر ظالمان حق نه پیژندونکی وه چی کوم ذات د دوی رب دی د دوی دابتدآء څخه واخله ترموجوده حالته پوری دهغه په نعمتونو کی ددوی پروربنت سوی دی اودوی دهغه نښانی درواغجنی بولی.

دارنګه په اول آیت کی یی ، فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ فرمایلی وه دلته یی ، فَأَهْلَكْنَاهُم بِذُنُوبِهِمْ ارشاد وفرمایی په دی کی ددی اجمال تفصیل اوتشریح وسوه څکه چی په اولنی آیت کی ددوی په عذاب کی نیول یی ذکر کړل چی ددوی مختلف صورتونه کیدی سی چی په ژوند کی په مصیبتونو کی ګرفتارسی یایی ګرسره وجود ختم کړل سی نو په دی آیت کی یی ، أَهْلَكْنَاهُمْ وفرمایل او واضحه یی کړه چی ددی ټولو قومونو سزا دمرګ سزاوه مونږ دوی ټوله هلاک کړل دهرقوم دهلاکت مختلف صورتونه ښکاره سول په دوی کی فرعون چی کله دخدایی دعوه کوونکی وه اودده قوم دده تصدیق کوی په دی وجه په خصوصیت سره دده ذکر وسو: وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ یعنی مونږ فرعونیان غرق کړل دنورو قومونو دهلاکت صورتونه دلته ذکر نه سول په نورو کی آیتونو کی ددی تفصیل هم موجود دی چی پرچازلزله راغله څوك په مځکه کی دننه کړل سوه دچا صورتونه مسخ سول پرچا دهوا طوفان مسلط سو اوپه آخرکی دمکی پرمشرکانو دبدرپه غزاکی دمسلمانانو دلاسه عذاب راغی.

تردی په وروسته آیت کی ددی کافرانو په باره کی ارشاد فرمایی ، إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا : په دی کی لفظ ددواب د: دابة جمع ده چی لغوی معنی یی پرمځکه تلونکی دی په دی وجه انسان اوځومره حیوانان چی پرمځکه ګرځی ټولوته دالفظ شامل دی مګرپه عامو محاورو کی دالفظ خاص دڅلورو پښو

لرونکو حیوانانو دپاره استعمالیږي ددې خلګو حال په بې شعوري (ناپوهي) کې ترحیوانانو هم زیات غورځیدلی وو په دې وجه یې په دې لفظ سره تعبیر ورځخه وکې معنی دآیت واضحه ده چې په ټولو حیوانانو اوانسانانوکې ترټولو بدترینه حیوانان داخلګ دي دآیت په آخرکې فرمایي. فَهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ یعني داخلګ ایمان نه راوړي مطلب دادې چې دې خلګوخپل خدای ﷻ ورکړې استعداد اوقابلیت ضائع کې دحیوانانو په شان خوراك او چیښاك خوب او ویښیدل دوی دژوند خپل اصلي مقصد جوړکې په دې وجه ددوی ایمان ته رسیدل نه سي کیدی.

حضرتِ سعیدبن جبیرؓ فرمایي چې دا آیت دیهودو دشپږو سړیانو په باره کې راغلی دی دکومو په اړوند چې الله ﷻ مخکې خبر ورکړی چې دوی ایمان نه سي راوړي.

دارنګه په دې لفظ کې هغه خلګ دعذاب ځخه مستثنی کول منظوردي کم چې که څه هم په دغه وخت کې دکفارو سره لګیدلي او دمسلمانانو اواسلام په خلاف جد اوجهد کې مشغول دي مګرپه راتلونکی څه وخت کې به اسلام قبول کړي دخپلوغلطو کارونو ځخه به توبه وباسي لکه چې داسي وسوه چې په دوی کې ډیر لوی جماعت مسلمانان سول نه داچې په خپله صالحان اومتقیان جوړسول بلکه ددنیا دپاره اصلاح کوونکي اودتقوی دعوت کوونکي سول.

دریم آیت ، اَلَّذِينَ عَاهَدتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لاَ يَتَّقُونَ : دا آیت دمدینې دیهودو بنی قریظه او بنی نضیرو په اړوند دی په تیرو آیتونوکې دمکې پرمشرکانو دبدر په میدان کې دمسلمانانو په لاسونو دالله ﷻ دعذاب دنازلیدو ذکر او دتیرو اُمتونو دکافرانو سره د دوی دمثال ذکر وو په دې آیت کې دهغه ظالم جماعت ذکردی کم چې مدینې منورې ته ترهجرت وروسته د مسلمانانو دپاره دلستوني مار جوړ سوی وو اوکم چې یوه طرفته دمسلمانانو سره صلح کوونکي وه بل طرف ته به یې دمکې دمشرکانو سره د مسلمانانو خلاف سازشونه کول دا خلګ دمذهب په لحاظ سره یهودیان وه اولکه ځنګه چې دمکې په مشرکانوکې داسلام خلاف ترټولو لوی مقابله کوونکي ابوجهل وو دغه ډول دمدینې په یهودوکې داسلام مقابله کوونکي کعب بن اشرف یهودي وو.

نبی کریم ﷺ چې کله ترهجرت وروسته په مدینه طیّبه کې استوګن سونو دمسلمانانو زیاتیدونکی اقتدار چې یې ولیدی داخلګ مرعوب خوسول لیکن په زړه کې یې داسلام ددښمني اور همیشه بلیدی.

داسلامي سیاست تقاضاوه چې ترڅو پورې ممکنه وي دمدینې یهود تړیوی نه یوی معاهدی اوفیصلی لاندې راولي ، ددې دپاره چې دوی مکې والاوو ته کومك ونه رسوي ، اویهود هم دخپل مرعوبیت پربناء باندې ددې خواهشمند وه.

## (داسلامي سیاست اولني قدم اسلامي قومیت)

نبی کریم ﷺ چې مدینې ته ورسیدی نوداسلامي سیاست ترټولو اولنی بنیادیې داجوړکې چې دمهاجرینو اوانصارو وطني او قومي عصبیتونه یې ختم کړل یونوی قومیت یې داسلام په نامه باندې قائم کې دمهاجرینو اوانصارو مختلفي قبیلي یې په خپل مینځ کې وروڼه وروڼه جوړ کړل او د دوی په ذریعه الله ﷻ دانصاروپه مینځ کې اختلافات کوم چې دصدیو راهیسي راروان وه ټول ختم کړل په خپل مینځ کې

یی هم او دمهاجرینو سره یی هم ورونه ورونه جوړ کړل .

**( دوهم قدم دیهودو سره معاهده کول )**

ددی سیاست دوهم قدم داوو چی مقابل دښمنان دوه وه یو دمکی مشرکان دکومو دآزارونو په وجه سره چی مکی پرینښوولو ته مجبوره سوی وه دوهم دمدینی یهود چی اوس دمسلمانانو ګاوندیان جوړ سوی وه په دی کی دیهودو سره یوه معاهده وسوه دکمی چی په تفصیل سره عهدنامه ولیکل سوه ددی معاهدی پابندی دمدینی داطرافو پرتولو یهودو اودی طرف ته پرمهاجرینو اوانصارو باندی لازم وه ددی معاهدی پوره متن په البدایه والنهایه دابن کثیر اوسیرة ابن هشام او نوروکی په تفصیل سره موجوددی ددی ترټولو مهم جزء داوو چی که زمونږ په مینځ کی څه اختلافات راپیدا سی نودنبی کریم ﷺ فیصله به دټولو دپاره قابلِ قبول وی دوهم جزء داووچی دمدینی یهودبه دمسلمانانو خلاف یوه دښمن ته هم په پټه یاپه ډاګه کومك نه ورکوی لیکن دی خلګو دبدر دغزاپه وخت کی وعده ماته کړه دمکی مشرکانوته په وسله اودجنګ په اسباب سره کومك ورسوی مګر کله چی دبدر دغزا انجام دمسلمانانو دښکاره فتح اودکفارودشکست په صورت کی مخ ته راغی نوپردی خلګورعب غالب سو اودنبی کریم ﷺ په مخکی حاضرسول اوعذرپی وکی چی داوارزمونږ څخه غلطی وسوه دامعاف کړه آئنده به داسی نه کو نبی کریم ﷺ چی اسلامی حلم اوکرم دده ﷺ عادت وو په دی بناء باندی د دوباره معاهدی نوی والی وفرمایی مګر دا خلګ دخپل خوی څخه مجبوره وه داُحدپه غزاکی چی دمسلمانانو دابتدائی شکست اودنقصان څخه خبرسول نوحوصلی یی لوړی سوی او ددوی سردار کعب بن اشرف په خپله سفروکی مکی ته ورسیدی اودمکی مشرکان یی دی ته جوړ کړل چی اوس دوی په پوره تیاری سره پر مسلمانانو حمله وکړی اودمدینی یهودبه ددوی سره وی .

داپه دوهمه پلا عهد ماتول وه کمه چی دی خلګو داسلام خلاف وکړه په ذکرسوی آیت کی یی ددی وار عهد ماتولو ذکر وفرمایی اوددی خلګو شرارت یی بیان کړی دی چی دا هغه خلګ دي دکومو سره چی تامعاهده کړي ده مګر دوی هروار خپل عهد ماتوی دآیت په آخرکی ارشاد فرمایی ، وَهُمْ لاَ يَتَّقُونَ یعنی داخلګ نه بیریږی ددی دامطلب هم کیدی سی چی دابدنصیبه خلګ چی کله ددنیاپه هوس کی مست اوبی هوښه دی دآخرت فکریی نسته په دی وجه دآخرت دعذاب څخه نه بیریږی اودامطلب هم کیدی سی چی دداسی بدکردارو وعده ماتوونکو خلګوکم بدانجام په دی دنیا کی کیږی داخلګ دخپل غفلت اوناپوهی په وجه سره ددی څخه نه بیریږی .

بیاټولی دُنیاپه خپلو سترګو ولیدل چی دغه خلګو ددی خپلی بدعملی سزا ولیده دابو جهل په شان کعب بن اشرف مړ سو او دمدینی یهود جلا وطن کړه سول .

---

په څلوم آیت کی الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته یوه هدایت نامه ورکړه چی دهغې الفاظ دا دی ، فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِی الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ : په دی کی دلفظ د تَثْقَفَنَّهُمْ معنی ده پر دوی دواك راوستلو او شَرِّدْ مصدر د تَشْرِيْد څخه جوړدی چی اصلی معنی یی خغلول اوګډوډ کول دی دآیت معنی دا ده چی که په کوم جنګ کی په دوی باندی قدرت پیداکی نودوی ته داسی سخته دردناکه سزا ورکړه چی دنورو دپاره

عبرت سی په دوی پسی چی کوم خلک د دوی په ډاډ سره داسلام په دښمنی کی لګیدلی وی هغوی پوه سی چی اوس خیرپه دی کی دی چی ددی ځایه ځخه وتښتو اوخپل ځانونه خلاص کړو مراد ددی ځخه دادی چی دوی ته داسی سزا ورکړل سی چی ددی په لیدو دمکی مشرکان اونور مشرکان قبائل هم په متاثره سی اوپه راتلونکی کی دوی ته دمسلمانانو مقابلی ته دراتلو جرأت ونه سی.

دآیت په آخرکی یی ، لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ وفرمایل اودربُ العٰلمین دعام رحمت طرف ته یی اشاره وکړه چی ددی دردناکی سزااصلی مقصدهم کوم انتقام اخیستل یاخ پل درد سړول نه دی بلکه دامصلحت دی چی شاید داصورتِ حال ووینی داخلک څه په هوښ کی راسی اوپر خپلوکړو پښیمانه سی اوخپله اصلاح وکړی.

**(دصلح دمعاهدی ختمولو صورت)**

په پنځم آیت کی یی نبی کریم ﷺ ته دصلحِ اوجنګ دقانون یوه مهمه دفعه ښوول سویده چی په دی کی یی دمعاهدی دپابندی دخاص اهمیت سره سره داهم وښوولە چی که کوم وخت دمعاهدی دبل فریق دطرفه دخیانت یاعهد ماتولو خطره پیداسی نو دا ضروری نه ده چی مونږ دی دمعاهدی پابندی جاری وساتو لیکن دا هم جائز نه ده چی دمعاهدی په صفا ډول سره ترختمولو مخکی مونږ دهغه خلاف کم اقدام وکړو بلکه صحیح صورت دادی چی دوی داطمینان اوفرصت په وخت کی ددی ځخه خبر کړوچی ستاسی بدنیتی یاخلاف ورزی مونږته ښکاره سوي ده یا دا چی ستاسی معاملی شکمنی دی په دی وجه مونږ آئنده ددی معاهدی پابند نه یو تاسی ته هم هر قسم اختیاردی چی زمونږ خلاف څه کار روایی غواړی نو کوی یی دآیت الفاظ دا دی.

وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ خِيَانَةً فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ : یعنی که تاسی ته دیوه قوم دمعاهدی ځخه دخیانت او وعدی ماتولو څه بیره پیدا سی نوددوی عهد دوی ته په داسی صورت کی واپس کړی چی تاسی اودوی سره برابر سی ځکه چی الله ﷻ خیانت کوونکی نه خوښوی.

مطلب دا دی چی دکم قوم سره چی معاهده دصلح سوي ده دهغه په مقابله کی کوم جنګی اقدام کول په خیانت کی داخل دی اوالله ﷻ خیانت کوونکی نه خوښوی که څه هم چی داخیانت دکافرانو دښمنانوپه حق کی وکړل سی هغه هم جائزنه دی البته که دبل طرفه ځخه دعهد ماتولوبیره پیداسی نوداسی کولی سی چی په ښکاره ډول سره دوی په اعلان سره خبرداره کړی چی مونږ په راتلونکی کی دمعاهدی پابندنه یو مګردا اعلان داسی وی چی مسلمانان اونوری فرقی په دی کی برابروی یعنی داسی صورت جوړ نه کړل سی چی داعلان اوخبر ځخه مخکی ددوی دمقابلی تیاری وسی اودوی بی فکره وی تیاری ونه کړی ، بلکه کومه تیاری کول چی وی تردی اعلان اوخبر وروسته دی یی کوی.

دا دی داسلام عدل اوانصاف چی دخیانت کوونکو دښمنانو هم دحقونوحفاظت کول کیږی او مسلمانان ددوی په مقابله کی ددی پابند کول کیږی چی دعهد واپس کولو ځخه مخ ته دی د دوی خلاف څه تیاری نه کول کیږی (مظهری وغیره)

**(دعهد پوره کولو یوه عجیبه واقعه)**

ابوداؤد ترمذی نسآئی امام احمدبن حنبل رحمهم الله دسلیم بن عامرپه روایت سره نقل کړی دی چی دحضرتِ

معاویه ﷺ دیوه قوم سره تریوه میعاده پوری دجنګ نه کولو معاهده وه حضرت معاویه ﷺ اراده وکړه چی ددی معاهدی په پوځو ورځوکی خپل لښکر اودجنګ اسباب دغه قوم ته نژدی ورسوی چی دمعاهدی دمیعاد په پوره کیدو پسی متصل دوی پردښمن حمله وکړی مګر عین په دغه وخت کی کله چی دحضرت معاویه ﷺ لښکر دغه طرف ته رهٔ انیدی نودا ولیدل سوه چی یوزوړ سړی پرآس سپور په ډیره چیغه سره دانعری وهی: اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَفَاءٌ لَا غَدْرًا یعنی دنعری دتکبیر سره دا وایی چی مونږ ته دمعاهدی پوره کول په کار دی خلاف ورزی نه ده په کار نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی دکوم قوم سره دصلح یاجنګ نه کولو معاهده وسی نوپه کار دی چی دهغه خلاف خو نه کمه غوټه خلاصه کړل سی اونه وتړل سی حضرت معاویه ﷺ ته ددې خبر ورکړل سو نوچی ویی کتل داویونکی بزرګ حضرت عمرو بن عنبسة ﷺ صحابی وو حضرت معاویة ﷺ په دستی خپل فوج ته دواپسی حکم ورکی چی دجنګ نه کولوپه میعادکی دلښکر په لیږلو سره په خیانت کی داخل نه سو (ابن کثیر)

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا ۚ إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾ وَأَعِدُّوا لَهُم

او دا دی نه ګنی کافران خلګ چی دوی به وتښتی دوی هیڅکله نه سی سترړی کولی مونږ ، او تیار وی د دوی

مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ

دجنګ دپاره هغه څه چی جمع کولی یی سی دقوت څخه او دساتلو آسونو څخه چی په دی سره هیبت لویږی دالله

وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۚ وَ

په دښمنانو اوستاسی پردښمنانو اوپه نورود دوی څخه ماسوا کوم چی تاسی یی نه پیژنی الله ﷻ دوی پیژنی

مَا تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ

او څه چی تاسی خرڅوی دالله ﷻ په لاره کی هغه به پوره ورسیږی تاسی ته اوستاسی ،

لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ وَإِن جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى

حق به پاته نه سی او که دوی کښته سی صلح ته نوته هم کښته سه هغی ته اوتوکل کوه پر

اللَّهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾ وَإِن يُرِيدُوا أَن يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ

الله ﷻ بیشکه هغه دی اوریدونکی پوهیدونکی ، اوکه دوی وغواړی چی ستاسی سره دوکه وکړی ،

حَسْبَكَ اللَّهُ ۚ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾

نو تا ته کافی دی الله ﷻ هغه ته مضبوط کړی په خپل کومك اوپه مؤمنانو سره .

**لنډتفسیر:** اوکافران خلګ دی په خپله باره کی داخیال نه کوی چی دوی خلاص سول یقیناً دغه خلګ (خدای ﷻ) نه سی عاجزه کولی (چی ګویا دهغه په لاس به ورنه سی بلکه یاخوبه یی په دُنیاکی په عذاب

اخته کړي که دلته نه وي نو په آخرت کې خو يقيني ده» او ددې کافرانو سره د «مقابلې د» پاره څومره چې ستاسې په وسه کيدی سي دوسلې څخه او دساتلو د آسونو څخه اسباب برابر ساتئ چې ددې «اسباب» په ذريعه سره تاسې «خپل» رُعب پردوی واچوئ کم چې د «کفر په وجه د» الله ﷻ دښمنان دي او «ستاسې دفکر کولو په وجه» ستاسې دښمنان دي «دکوموسره چې شپه او ورځ ستاسې مسابقه راځي» او د دوی څخه ماسوا پرنورو «کافرانو» باندې هم «رُعب غورځولی ساتئ» کوم چې تاسې «په يقين سره» نه پيژنئ «بلکه» دوی الله ﷻ پيژني «لکه کفار دفارس اوروم اونور دکومو سره چې دغه وخت مسابقه اومقابله نه وه واقع سوې مگر داصحابو ﷺ ساز او اسباب اوفنونه دسپاه گرۍ په خپل وخت کې ددوی په مقابله کې هم پکار راغلي اوپردوی هم رُعب ولويدئ ځينو مقابله وکړه مغلوبه سول ځينو جزيه قبوله کړه چې دا هم درعب اثر دی» او دالله ﷻ په لاره کې «چې جهاد په کې هم راځي» چې څه هم خرڅ کوئ «په دې کې هغه خرڅ هم راغي کم چې په اسباب اوسپرلی خرڅول کيږي» هغه «يعني ثواب يې» تاسې ته «په آخرت کې» به پوره پوره درکړل سي اوستاسې دپاره به «په دې کې» څه کمي ونه کړل سي اوکه هغه «کفار» دصلح طرف ته کښته سي نو تاته هم «اجازه ده چې که په دې کې مصلحت اوگڼه وينې نو» دغه طرف ته کښته سه او «که سره دمصلحته دا احتمال وي چې هسې نه دا ددوی چال نه وي نو» په الله ﷻ باورساتئ «ددوی احتمالاتو بيره مه کوئ» بيشکه هغه اوريدونکي اوښه پوهيدونکي دی «ددوی خبرې اوحالات اوري اوپوهيږي هغه به يې په خپله انتظام وکړي» اوکه چيرې «په واقع کې دغه احتمال صحيح وي اودغه خلگ په رښتيا سره په صلح کې» تاته دوکه درکول غواړي نو الله ﷻ ستا «دکومك كولو اوحفاظت کولو» دپاره کافي دی لکه چې تردې مخکې يې هم ستاسې «کومك فرمايلی دی څکه چې» دا هغه ذات دی چاچې تاته په خپل «غيبي» کومك «يعني ملائکو» سره او «ښکاره کومك يعني» مسلمانانو سره قوت درکې.

**معلومات اومسئلې** : دذکرسوو آيتونو په اولني آيت کې دهغو کفاروذکردی کوم چې دبدر په غزاکې شريك نه وه په دې وجه خلاص سول يا دشريك کيدو څخه ورروسته وتښتيدل اودغه ډول يې خپل ځانونه خلاص کړل ددې خلگو په اړوند په دې آيت کې ارشاد فرمايي چې داخلگ دې داسې نه گڼي چې موږ خلاص سوځکه چې دبدر غزا دکفارو دپاره دالله ﷻ يوعذاب وواودهغه دنيولو څخه دخلاصيدو طاقت دهيچا نسته په دې وجه فرمايي: اِنَّهُمْ لاَ يُعْجِزُوْنَ يعني داخلگ په خپلې چالاکۍ سره الله ﷻ نه سي عاجزه کولی هغه چې کله ددوی نيول وغواړي دوی به يوقدم هم ونه ښوريدل سي کيدی سي چې په دُنيا کې يې ونيسي که نه وي نو په آخرت کې خو د دوی گرفتاري ښکاره ده.

په دې آيت کې يې دې طرف ته اشاره وکړه چې يومجرم گناهگارکه دکم مصيبت او تکليف څخه خلاصی پيداکي اوبيا هم توبه ونکړي بلکه پرخپل جُرم باندې اخته پاته سي نو دادې ددې ښانه نه گڼي چې دی کامياب سو اودهميشه دپاره خلاص سو بلکه دی هر وخت دالله ﷻ په نيولو کې دی او دا مهلت دده عذاب او مصيبت نور هم زياتوي که څه هم چې دی نه په پوهيږي.

## ﴿ دجهاد دپاره وسله او دجنگ اسباب تيارول فرض دي ﴾

په دوهم آيت کې داسلام ددفاع او دکفارو دمقابلې دپاره دتيارۍ احکام ذکر دي ارشاد فرمايي ، وَاَعِدُّوْا

لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم: یعنی دکفارو دپاره دجنګ اسباب تیاروی څومره چی ستاسی په وسه کیدی سی په دی کی دجنګ داسباب دتیاری سره یی د، مَا اسْتَطَعْتُم قید ولګوی اودا ارشادیی وفرمایی چی ستاسی دکامیابی دپاره داضروری نه ده چی ستاسی دمقابل سره څنګه اوڅومره اسباب وی تاسی هم دومره حاصل کړئ بلکه دومره کافی ده چی څومره ستاسی په طاقت کی وی هغه جمع کړئ نودالله ﷻ نصرت اوکومك به ستاسی سره وی.

تردی وروسته ددغه اسباب څه تفصیل یی داسی بیان کړی دی: مِّن قُوَّةٍ یعنی دمقابلی قوّت جمع کړی په دی کی ټول جنګی اسباب وسله سپرلی اونور هم داخل دی اودخپل بدن ورزش اوتمرین کول هم اودجنګ چمونه زده کول هم قرآنِ کریم دلته دهغه زمانی درواجی وسلو ذکرونه فرمایی بلکه عام لفظ د قوت یی استعمال کی اودی طرف ته یی هم اشاره وکړه چی داقوت دهری زمانی اوهرملك اومقام په اعتبار سره مختلف کیدی سی دهغی زمانی وسله غشی توره اونیزه وه ترهغه وروسته دټوپك اوتوپ زمانه راغله بیا اوس دبمونو اوراکټونو وخت راغی لفظ دقوت دی ټولو لره شامل دی په دی وجه دنن مسلمانانوته په قدر دطاقت اټومی قوت ټانګونه اوجنګی جهازونه اوجنګی کښتی جمع کول په کار دی څکه چی دا ټول ددغه قوت په معنی کی داخل دی اوددی دپاره چی دکم علم اوفن دازده کولو ضرورت وی هغه ټول که په دی نیت سره وی چی ددی ټولوپه ذریعه داسلام اومسلمانانو دفاع اودکفارو مقابله وکړه سی نوداهم دجهاد په حکم کی دی.

دعام لفظ دقوت دذکر کولو څخه وروسته یی دیوه خاص قوت په صراحت سره ذکر وکی، وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ لفظ د، رباط په مصدری معنی کی هم استعمالیږی اود، مَرْبُوط په معنی کی هم په اول صورت کی به یی معنی وی آسان تړل اوپه دوهم صورت کی تړلی آسان مطلب د دواړو یو دی چی دجهادپه نیت سره آسان تیارول اوتړل یی یادتیار کړل سوو آسانو جمع کول دجنګ په اسباب کی یی دآسونو ذکرپه خصوصیت سره په دی وجه وکی چی په دغه زمانه کی دیوه ملك یاقوم په فتح کولوکی ترټولو زیات تاثیر کوونکی اوفآئنده مند آسان وه اونن هم داسی ډیر ځایونه سته چی دآسانو پرته په بل شی نه سی فتح کیدی په دی وجه نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی دآسانوپه تندیوکی الله ﷻ برکت اینبی دی.

په صحیح احادیثوکی نبی کریم ﷺ دجنګ اسباب جمع کول اوددی داستعمالولو مشق کول لوی عبادت اوسبب دلوی ثواب ګڼلی دی دغشوپه جوړولو اوچلولو باندی دلوی لوی اجر اوثواب وعده ده اوکله چی دجهاد اصلی مقصد داسلام او مسلمانانو دفاع ده اودفاع دهری زمانی اوهرقوم جلاوی په دی وجه نبی کریم ﷺ فرمایی، جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَأَلْسِنَتِكُمْ (رواه ابوداؤد ونسائی والدارمی عن انس ﷺ) یعنی دکفارو سره جهاد کوی په خپلو مالونو ځانونو اوژبو باندی.

ددی حدیث څخه معلومه سوه چی لکه څنګه چی دفاع اوجهادپه وسلوسره کیږی ځینی وخت په ژبه سره هم کیږی اوقلم هم دژبی په حکم کی دی اسلام اوقرآن دکفر اوالحاد دحملو اوتحریفونو څخه ساتل په ژبه یاقلم سره داهم ددی صریح نص پربناء باندی په جهاد کی داخل دی.

په ذکرسوی آیت کی داسباب جنګ دتیاری دحکم کولو څخه وروسته ددغه اسباب دجمع کولو مصلحت

اواصلي مقصد هم په دي الفاظو کي بيان سوی دی ، تُرۡهِبُونَ بِهٖ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمۡ يعنی دجنگ اودفاع داسباب جمع کولو اصلي مقصد قتل اوقتال نه دی بلکه کفر اوشرك کمزوری کول اومرعوب اومغلوب کول دی اوداکله يوازی په ژبه ياقلم سره هم کيدی سی اوکله ددی دپاره قتل اوقتال ضروری وی هرڅنگه صورتِ حال چي وی دهغه مطابق دفاع کول فرض دی .

تردی وروسته ارشاد فرمايي چي دجنگ اوجهاد په تياری سره چي دکومو خلگو مرعوب کول مقصود دی په هغوی کي ځيني خو مسلمانان پيژني اوداهغه خلگ دی دکومو سره چي دمسلمانانو مقابله جاری وه يعني دمکي کافران اودمديني يهود اوڅه هغه خلگ هم دی کم چي لاتر اوسه پوری يي مسلمانان نه پيژني مراد ددی څخه دټولی دنيا کافران او مشرکان دی چي لاتر اوسه پوری دمسلمانانو په مقابله کي نه ه‌ی راغلی مگر په راتلونکي وخت کي ددوی سره دمقابلي هم وخت راتلونکي دی قرآنِ کريم په دی آيت کي وښوولـه چي که مسلمانانو دخپل موجوده دښمن دمقابلي تياری وکړه نوددی رُعب به يوازی پردوی نه بلکي پرليری ليری کافرانو کسرٰی قيصر اونورو باندی هم پريوزی لکه چي داسي وسوه اود خلفاءِ راشدينو په زمانه کي داټول مرعوب اومغلوب سول .

دجنگ په اسباب جمع کولو اوجنگ کولو کي دمال ضرورت هم پيښيږي بلکه دجنگ اسباب هم دمال په ذريعه تيارول کيږي په دی وجه دآيت په آخرکي يي دالله ﷻ په لاره کي دمال خرڅ کولو فضيلت اوددی لوی ثواب داسي بيان کی چي په دی لاره کي تاسي چي هرڅه خرڅ کړی دهغه به پوره پوره بدله تاسي ته درکړل سي ځيني وخت خوپه دنيا کي هم دمالِ غنيمت په صورت کي دابدله پيدا کيږي که نه وی نودآخرت بدله خومقرره ده اوهغه ډيره قدرمنه ده .

---

په دريم آيت کي دصلحِ حکمونه او ددی دمتعلقاتو بيان دی ارشاد فرمايي ، وَاِنۡ جَنَحُوۡا لِلسَّلۡمِ فَاجۡنَحۡ لَهَا : لفظ د، سَلم په زور دسين اوپه زير دسين دواړه قسمه دصلح په معنٰی کي راځي دآيت معنی داده چي کله کافران دصلحِ طرف ته کښته سی نوتاته هم کښته کيدل پکاردی دلته صيغه دامر داختيار دپاره استعمال سوي ده مطلب دادی چي کله کفار دصلح طرف ته مآئل سی نوتاته هم اختيار دی چي که دمسلمانانو مصلحت په صلح کي وينی نوصلح کولی سی .

د، وَاِنۡ جَنَحُوۡا دقيد څخه معلومه سوه چي صلح هغه وخت کيدی سی کله چي دکافرانو دطرفه څخه دصلحِ خواهش ښکاره سی ځکه چي بغير د دوی دخواهش څخه که مسلمانان په خپله دصلح غوښتنه وکړی نودابه ددوی کمزوری گڼل کيږي .

البته که يوه موقع داسي پيښه سی چي که مسلمانان په يوگيره اوتکليف کي (خدا نکرده) راسی او دخپلي سلامتيا دپاره دصلحِ څخه بغيربل څه صورت نه وينی نوپه صلحِ کي مخ ته کيدل هم په قول دفقهاوو جائزدی چي داشاراتو دنصونو څخه ثابت دی .

اوکله چي ددښمن دطرفه څخه دصلحِ په خواهش کي دااحتمال وی چي دوی مسلمانانوته دوکه ورکړی اوپه غفلت کي يي واچوی اوبيا ورباندی په يوه وارحمله وکړي په دی وجه دآيت په آخرکي يي نبی کريم ﷺ ته داهدايت وکی چي: وَتَوَكَّلۡ عَلَى اللّٰهِ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيۡعُ الۡعَلِيۡمُ يعنی ته په الله ﷻ باور ساته چي هغه ښه

اوریدونکی اوپوهیدونکی دی هغه ددوی خبری هم اوری او د دوی په زړونوکی پټی ارادی هم پیژنی هغه ستا دکومك دپاره کافی دی ته په داسی بی دلیله احتمالونو باندی دخپلو کارونو بنیاد مه ایږده اوداسی خطری الله ﷻ ته حواله کوه .

تردی وروسته په څلورم آیت کی دامضمون نور زیات په وضاحت اوصراحت سره داسی بیانوی ، وَإِنْ يُرِيدُوا أَن يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ : که دا احتمال واقع سی چی په صلح کولوسره ددوی نیت خراب وی اوتاته دوکه درکول غواړی نوبیاهم ته کمه پروامه کوه ځکه چی الله ﷻ ستادپاره کافی دی اول هم دالله ﷻ په کومك او تائید سره ستاکار چلیدلی دی الله ﷻ په خاص تائیدسره ستا کومك فرمایلی دی کوم چی ستا دفتح اوکامیابی اصلی بنیاد اوحقیقت دی اوپه ظاهری ډول سره یی دمسلمانانو جماعت ستا دکومك دپاره ودروی کوم چی دظاهری اسبابو څخه دی نوکوم مالكِ حقیقی اوقادرِ مطلق چی ټول اسباب دفتح اوکامیابی پیدا کړل هغه به نن ددښمنانو ددوکی اوفریب په معامله کی ستا کومك وفرمایی .

تردی خدایی وعدی لاندی ددی آیت دنزول څخه وروسته نبی کریم ﷺ ته په ټول په عمر کی هیڅ ځای هم داسی پیښنه مخ ته نه ده راغلی چی ددښمنانو ددوکی اوفریب څخه دی ده ته کوم نقصان رسیدلی وی په دی وجه دتفسیر عالمان فرمایی چی دا وعده دنبی کریم ﷺ دپاره داسی ده لکه چی د ، وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ وعده ده چی ددی آیت ترنزول وروسته نبی کریم ﷺ خپل نګرانی کوونکی اصحاب رخصت اوفارغ کړل ددی څخه دا معلومیږی چی داوعده په نبی کریم ﷺ پوری خاص وه (بیان القرآن)

نورو خلګو ته دظاهری تدبیر اودشا اوخوا حالاتو مطابق کارکول په کار دی .

وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ۚ لَوْ أَنفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَّا أَلَّفْتَ بَيْنَ

اوالفت یی واچوی ددوی په زړونوکی که تاخرخ کړی وای هغه څه چی په مځکه کی دی ټول اُلفت به دی نه وای اچولی ددوی

قُلُوبِهِمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ

په زړونو کی لیکن الله ﷻ اُلفت واچوی په دوی کی بیشکه هغه زورآور دی حکمت والا ای نبی ﷺ

حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ

کافی دی تا ته الله ﷻ او خومره چی ستاسره دی مسلمانان ، ای نبی (ﷺ) شوق ورکوه

الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ ۚ إِن يَكُن مِّنكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا

مسلمانانو ته دجنګ که چیری واست تاسی شل تنه ثابت قدم پاته کیدونکی نوغالب به یاست

مِائَتَيْنِ ۚ وَإِن يَكُن مِّنكُم مِّائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِّنَ الَّذِينَ

په دوو سوو (۲۰۰) کسانو اوکه وی په تاسی کی سل (۱۰۰) کسه نو غالب به یاست پر زرو (۱۰۰۰) تنو

كَفَرُوْا بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ ﴿۶۵﴾ اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ

کافرانو باندې په دې وجه چې دغه خلګ پوهه نه لري اوس بار سپک کې الله ﷻ په تاسي

وَعَلِمَ اَنَّ فِيْكُمْ ضَعْفًا ۚ فَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ مِّائَةٌ صَابِرَةٌ يَّغْلِبُوْا

او ویې پيژنده چې په تاسي کې سستي ده نو که وي په تاسي کې ۱۰۰ سل تنه ثابت قدمه پاته کيدونکي نو غالب

مِائَتَيْنِ ۚ وَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ اَلْفٌ يَّغْلِبُوْٓا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ

به ياست پردوو سوو ۲۰۰ باندې او که وي په تاسي کې زرتنه (۱۰۰۰) نو غالب به وي پردوو زرو (۲۰۰۰) په اذن

مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۶۶﴾

سره د خدای ﷻ او الله ﷻ ملګري دی د ثابت قدم پاته کيدونکو سره.

**تفسير:** او (مسلمانان ذريعه د کومك جوړولو دپاره) د دوی په زړونو کې يې اتفاق پيدا کې (لکه چې ښکاره ده چې که د دوی اتفاق نه وای نو هيڅ کار خاص کر د دين نصرت او کومك به يې په يوځای سره نه سوای کولی او په دوی کې په وجه د محبت د مشري او د غلبې د بغض او دښمنی اتفاق دومره ګران وو چې) که تا (سره د دې چې عقل او تدبير کامل لري او اسباب هم د دې دپاره ستاسره کافي وای تردې چې که) د ټولې دنيا مال (دې د دې کار دپاره) خرڅ کړی وای نو بيا به دې هم د دوی په زړونو کې اتفاق نه وای پيدا کړی ليکن (دا د) الله (کار وو چې هغه) په دوی کې اتفاق نه وو پيدا کړی بيشکه هغه زبردست زورآور دی (چې څه غواړي په خپل قدرت سره يې کوي او) حکمت والا دی (چې په کمه طريقه سره يې مناسب ګڼي دغه کار کوي او کله چې د الله ﷻ غيبي کومك او په مسلمانانو سره ستا نصرت کول معلوم سو نو) ای نبي (ددې څخه ثابته سوه چې) ستا دپاره (په حقيقت کې) الله ﷻ کافي دی او کومو مؤمنانو چې ستا تابعداري کړي ده (په ظاهره) هغوی کافي دي ای پيغمبره ﷺ ته مؤمنانو ته د جهاد دپاره ترغيب ورکړه (او ددې په اړوند ورته دا قانون واوروه چې) که په تاسي کې شل تنه ثابت قدمه پاته کيدونکي وي نو (دځان پر لس چنده شمير يعنی) پردوه سوه به غالب کيږي او (دغه ډول) که په تاسي کې سل تنه وي نو پر يوه زر کافرانو به غالب راځي په دې وجه سره چې هغه داسي خلګ دي کم چې (په دين) هيڅ نه پوهيږي (او په دې وجه په کفر باندې اړ دي او په دې سبب سره دوی ته غيبي امداد نه رسيږي نو دوی مغلوب کيږي نو پر تاسي واجب دي چې د خپل لس چنده د مقابلې څخه به نه واپس کيږي اول دا حکم نازل سوی وو نو چې کله پر اصحابو ﷺ ګران سو نو عرض يې وکی نو يوه مُده وروسته دا دوهم آيت نازل سو چې په دې سره اولنی حکم منسوخ سو يعنی) اوس الله ﷻ په تاسي آساني راوسته او معلومه يې کړه چې په تاسي کې د همت کمښت دي نو (دا حکم درته کول کيږي چې) که په تاسي کې سل تنه ثابت قدمه پاته کيدونکي وي نو (پر خپل دوچنده شمير يعنی) پردوه سوه به غالب راځي او (دغه ډول) که په تاسي کې زرتنه وي نو په دوو زروبه د الله ﷻ په حکم سره غالب راځي او (مونږ چې کوم د صبر قيد لګولی دی، نو په دې وجه چې) الله ﷻ

دصبر کوونکو (یعنی کوم چې په زړه اوقدم سره ثابت وي ددوی) سره دی (یعنی ددوی کومك کوونکی دی)
**معلومات اومسئلي** : دسورة انفال دذکر سوو څلورو آیتونو څخه په اولنی آیت کی دمسلمانانو دفتح اوکامیابی او ددی دحاصلولو طریقه بیان سوي ده تردی په مخکی آیت کی یی نبی کریم ﷺ ته خطاب کړی دی چی الله ﷻ په خپل خاص کومك سره اود مسلمانانو په جماعت سره تائید اونصرت فرمایلی دی په دی آیت کی یی داښوولی ده چی دمسلمانانو په جماعت سره دچا کومك اونصرت ښکاره ده چی یوازی په هغه صورت کی کیدی سی چی کله داجماعت دیوه اوبل سره متفق اومتحد وی اوپه قدر داتحاد او اتفاق ددوی قوت اووزن وی چی دیوه اوبل سره دیووالی اواتفاق ریښی اوتعلقات قوی وی نوتول جماعت قوی وی اوکه داریښی اوتعلقات سُسْت وی نوتول جماعت سُسْت او کمزوری وی په دی آیت کی الله ﷻ دخپل هغه خاص انعام ذکر وفرمایی کوم چی دنبی کریم ﷺ دتائید اونصرت دپاره پرعامو مسلمانانو وسوچی ددوی په زړونو کی یی مکمل یووالی او اُلفت پیدا کی حال دا دی چی دنبی کریم ﷺ تر هجرت مخکی په مدینه کی ددی دواړو قبیلو اوس اوخزرج په مینځ کی سخت جنګونه سوی وه اوجګړی یی روانی وی دنبی کریم ﷺ په برکت سره الله ﷻ داځانی دښمنان دیوه اوبل سره شیر اوشکر ورونه ورونه کړل په مدینه منوره کی دقآئمیدونکی نوی اسلامی ریاست دقیام اوبقا اوپر دښمنانو دغالب راتلو حقیقی اومعنوی سبب خودالله ﷻ نصرت اوکومك وو او ظاهری سبب یی دمسلمانانو دیوه اوبل سره مکمل اُلفت اومحبّت اواتفاق اوتّحاد وو .

ددی سره یی په دی آیت کی داهم وښووله چی دمختلفو خلګو زړونه یوکول اوپه دوی کی اُلفت اومحبّت پیدا کول دیوه انسان دوس کارنه دی یوازی دهغه ذات کاردی چاچی داټول پیدا کړی دی که یوانسان دټولی دنیا دولت هم ددی کار دپاره خرڅ کړی چی دیوه اوبل سره دنفرت لرونکو خلګوپه زړونو کی الفت اومحبّت پیدا کړی نو دوی به هیڅکله هم داسی ونه کړل سی .

**( دمسلمانانو په مینځ کي حقیقي اوپائیدار اتفاق دالله ﷻ په فرمانبرداری باندی موقوف دی )**

ددی څخه دا هم معلومه سوه چی دخلګو په زړونو کی الفت او محبت دیوه اوبل سره پیدا کیدل دالله ﷻ انعام دی او دا هم ښکاره ده چی دالله ﷻ دنافرمانی سره دا انعام نه سی حاصلیدی بلکه دانعام حاصلولو دپاره دهغه فرمانبرداری اورضا لټول شرط دی .

دجماعتونو اوافرادو په مینځ کی یووالی اواتفاق یوداسی شی دی چی ددی دښه والی او فآئدی سره دیوه مذهب اوملّت اویوفکر اونظر والاوو اختلاف نه سی کیدی اوپه دی وجه هرهغه سړی کوم چی دخلګو داصلاح فکر کوی هغه دیوه اوبل سره پرمتفق کیدو زور ورکوی لیکن عامه دنیا ددی حقیقت څخه ناخبره ده چی دزړونو پوره اوپائیدار اتفاق په ظاهری تدبیرونو سره نه سی حاصلیدی دا یوازی دالله ﷻ په فرمانبرداری اورضا لټولوسره حاصلیږی قرآن کریم ددی حقیقت طرف ته په څو آیتونوکی اشاره فرمایلی ده یوځای ارشاد دی: وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُوا په دی کی یی داختلاف اوجلا جلا کیدو څخه دساتلو داتدبیر ښوولی دی چی ټول یوسی دالله ﷻ رسۍ یعنی قرآن یا اسلامی شریعت محکمه ونیسی نو ټول به خودبخوده متفق سی اوجلا جلا کیدل به ختم سی ، درایی اختلاف بل

شي دي اودغه چي ترڅوپوري په خپلو حدودوکي دننه وي نودجلا جلا کيدو اوجګړو سبب هيڅکله نه جوړيږي فسادهلته وي کله چي دشريعت ترحدونو تجاوز وکړه سي نن داتفاق اتفاق ناري خوټول وهي مګر داتفاق معنٰی دهر سړي په نزد داوي چي خلګ زماخبره ومني نواتفاق به وسي اونورهم داتفاق دپاره په دي فکرکي وي چي دوی زمونږ خبره ومني نواتفاق به راسي حال دادي چي کله دراپو اختلاف په کړي چي بل دي زما خبره ومني نوتر قيامته پوري هم اتفاق نسي راتلی بلکه داتفاق صحيح اوفطري صورت دغه دي کوم چي قرآن ښوولی دي چي دواړه يوسي ديوچا دريم خبره ومني اودادريم هغه په کار دي دچاپه فيصله کي چي دغلطي امکان نه وي اودا ښکاره ده چي الله ﷻ کيدي سي په دي وجه په ذکر سوي آيت کي يي ددي هدايت وفرمايي چي ټول يوسي دالله ﷻ کتاب مضبوط ونيسي نو په خپل مينځ کي به ستاسي جګړي ختمي سي اوکامل اتفاق به پيداسي.

په يوه بل آيت کي ارشاد دي، اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا: يعني کوم خلګ چي ايمان راوړي اونيك عمل کوي الله ﷻ به د دوی په مينځ کي محبّت او دوستي پيدا کړي، دي آيت واضحه کړه چي په زړونوکي دحقيقي محبّت اودوستي پيدا کيدو اصلي طريقه دايمان اونيك عمل پابندي ده ددي پرته که يوځاي يواتفاق او اتحاد په مصنوعي ډول سره قآئم هم کړه سي نوهغه به محضي بي بنياده اوکمزوري وي په معمولي زور سره ختميږي چي ددنياپه قومونوکي په حالاتو اوتجربو سره ليدل سويده لنډه داده چي په دي آيت کي يي پر نبي کريم ﷺ دالله ﷻ دهغه انعام وضاحت کړي دي کوم چي دمديني دټولو قبيلو په مينځ کي يي اُلفت پيدا کي اودنبي کريم ﷺ دنصرت او کومك دپاره يي داوسپني ددېوال په شان ودرول.

په دوهم آيت کي يي هم دغه مضمون دخلاصي يعني نچوړپه ډول سره بيان کي نبي کريم ﷺ ته يي تسلي ورکړيده چي ستا دپاره دحقيقت په اعتبار سره دالله ﷻ اودظاهر په اعتبار سره دمؤمنانو جماعت کافي دي ته ترلويو لادلوي دښمن دډيروالي يااسباب څخه مه بيريږه تفسير ليکونکي حضرات فرمايي چي دا آيت دبدر دغزاپه ميدان کي دجنګ شروع کيدو څخه مخکي نازل سوي ووچي لږ اوبي اسبابه مسلمانان دخپل مقابل دزيات شمير اوډير اسباب څخه مرعوب نه سي.

په دريم اوڅلورم آيت کي دمسلمانانو دپاره ديوجنګي قانون ذکردي چي دوی ته ترکمه حده پوري دخپل مقابل په مقابله کي ثابت قدمه پاته کيدل فرض اوددي څخه پرشا کيدل ګناه ده په تيرو آيتونو او واقعاتوکي ددي ذکرپه تفصيل سره راغلي دي چي دالله ﷻ غيبي کومك دمسلمانانو سره وي په دي وجه ددوی معامله ددنيا دعامو قومونوپه شان نه وي دوی لږ هم پرډير غالب کيدي سی لکه چي په قرآن کريم کي ارشاد دي: كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيْلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيْرَةً بِاِذْنِ اللهِ يعني ډيرځله لږ شمير جماعتونه دالله ﷻ په حکم سره په ډيرو باندي غالب راځي په دي وجه داسلام ترټولو په اولني جهاد دبدر په غزا کي يي لس ۱۰ مسلمانان دسلو ۱۰۰ مقابل کړل اوداحکم يي ورکی چي.

تاسی کی سل تنه وی نوپر زرو تنو به غالب راځی.
دعنوان تعبیر خویی پردی خبره باندی اینبی دی چی سل ۱۰۰ مسلمانان به پرزرو کافرانو غالب راځی
مگر مقصد ورڅخه داحکم کول دی چی سلو تنو مسلمانانو ته دزرو تنو کافرانو دمقابلی څخه تښتیدل
جائزنه دی دخبرپه عنوان اینبوولوکی مصلحت دادی چی دمسلمانانو زړونه په دی خوشخبری سره
مضبوط سی چی دالله ﷻ وعده زمونږ دحفاظت اودغلبی ده که حکم یی په صیغه دامر سره دقانون په
صورت کی پیش کړی وای نو په فطری ډول به داگرانه معلومیده.
دبدر اولنی جهادپه یو داسی حالت کی وو چی په دی کی دمسلمانانو مجموعی طاقت ډیر کم وو اوهغه
هم ټول دجنگ محاذته نه وه تللی بلکه په فوری (پدستی) ډول سره چی کوم خلگ تیارسول هغوی ددی
جنگ دپاره فوج جوړ سو په دی وجه په دی جنگ کی سلو ۱۰۰ مسلمانانوته دزرو تنو کافرانو دمقابلی
حکم ورکړل سو اوپه داسی انداز کی یی ورکی چی دفتح اونصرت وعده ورسره وه.
په څلورم آیت کی یی داحکم دآئنده دپاره منسوخ کی دوهم حکم یی داوکئ چی.
اوس الله ﷻ آسانی وکړه او معلومه یی کړه چی په تاسی کی دهمّت کمی دی نوکه په تاسی کی سل تنه
ثابت قدمه پاته کیدونکی وی نو په دوو سوو تنو به غالب راځی.
دلته هم مقصد دا دی چی سلو تنو مسلمانانو ته ددووسوو کافرانو دمقابلی څخه تښتیدل جائز نه دی په
اولنی آیت کی یی یو مسلمان دلسو تنو دمقابلی دتیښتی څخه منع کړی وه په دی آیت کی یی یو ددوو
تنو دمقابلی دتښتیدلو څخه منع کی او دا آخری حکم دی چی دهمیشه دپاره جاری اوباقی دی.
دلته یی هم حکم دحکم په عنوان سره نه بلکه دخبر اوخوشخبری په انداز سره بیان فرمایلی دی په دی کی
اشاره ده چی یوه مسلمان ته ددوو کافرانو په مقابله کی دثابت قدم پاته کیدو حکم معاذ الله کومه بی
انصافی یاسختی نه ده بلکه الله ﷻ په مسلمانانو کی د دوی دایمان په وجه سره هغه قوّت اینبی دی چی
په دوی کی یو د دوو برابر وی.
مگر دواړه ځایه یی ددی فتح او نصرت خوشخبری په دی شرط پوری ترلی ده چی دامسلمان ثابت قدم پاته
کیدونکی وی او ښکاره ده چی دجنگ په میدان کی خپل ځان په خطره کی غورځول ثابت قدم پاته کیدل دهغه چا
کار کیدی سی دچا چی ایمان کامل وی، ځکه چی کامل ایمان انسان ته دشهادت دشوق جذبه ورکوی او دا جذبه
دده طاقت ډیر زیاتوی.
دآیت په آخر کی یی دعام قانون په صورت سره وښووله، وَٱللَّهُ مَعَ ٱلصَّابِرِينَ یعنی الله ﷻ دثابت قدم پاته
کیدونکو ملگری دی په دی کی دجنگ په میدان کی ثابت قدم پاته کیدونکی هم شامل دی اودعامو
شرعی حکمونوپه پابندی سره په کولو ثابت قدم پاته کیدونکی هم ددی ټولو دپاره دالله ﷻ دملگرتیا
وعده ده اودا ملگرتیا د دوی دفتح او کامیابی اصلی راز دی ځکه چی چاته دقادر مطلق ملگرتیا نصیب
سی ده ته که ټوله دنیا یوه سی خو بیا یی هم دخپل ځای څخه نه سی ښورولی.

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِى ٱلْأَرْضِ

نبی ته نه دی په کار چی دخان سره وساتی قیدیان ترڅوچی ښه خونریزی ونه کړی په ملك کی

تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا ۖ وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۗ وَاللَّهُ

تاسي غواړئ اسباب ددنيا او الله ﷻ غواړي آخرت او الله ،

عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾ لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا

زورآور دی حکمت والا ، که نه وای یوه خبره چې لیکلې ده الله ﷻ دمخکې څخه ، نوتاسي ته به رسیدلی وای

أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ

په دې اخیستو کې عذاب لوی ، نو خورئ کوم چې تاسي ته په غنیمت کې حاصل سول حلال پاک ،

وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٩﴾

اوبیره کوئ دالله څخه بیشکه الله ﷻ دی بخښنې والا مهربانه

**تفسیر:** (ای مسلمانانو! تاسي چې نبي ﷺ ته کوم ددې قیدیانو څخه دځه اخیستو او د دوی دایله کولو مشوره ورکړه دابې ځایه وه ځکه چې) دنبي دشان سره لائقه نه ده چې دده قیدیان باقي پاته سي (بلکه قتلول کیږي دي) ترڅوپورې چې دی په مځکه کې په ښه ډول سره (دکفارو) وینې توی نه حلال پاک ، کړي (ځکه چې دجهاد روا کیدو اصلي غرض دفساد دفع کول دي او بغیر ددې څخه چې دکفارو شان او شوکت بالکل مات نه سي دفساد دفع کول ممکن نه دي نوتردې حالت مخکې دقیدیانو ژوندي ایله کول ستا داصلاحي شان سره مناسب نه دي البته کله چې داسي قوت راسي بیاقتل ضروري نه دي بلکه نور صورتونه هم روا دي نوداسي نامناسبه رایه تاسي ولې ورکړه) تاسي خوددنیا مال اواسباب غواړئ (په دې وجه مو دفدیې رایه ورکړه) او الله ﷻ (مصلحت اوګټه) دآخرت درلره غواړي (اوهغه په دې کې ده چې کفارپه بیره سره مغلوب سي چې په آزادۍ سره په کې داسلام نور او هدایت خپورسي اوبې دریغه خلګ ډیر مسلمانان سي او خلاصون پیدا کړي) او الله ﷻ لوی زورآور لوی حکمت والا دی (هغه به تاسي په کفارو غالب کړي او په ډیرو فتحو سره به تاسي مالدار کړي که څه هم چې په یوه مصلحت سره به په دې کې وخت ولګیږي کوم کار چې ستاسي څخه واقع سوی دی هغه داسي ناخوښه دی چې) که چیرې دخدای ﷻ یو لیکلی تقدیر نه وای سوی (هغه دا چې په دې قیدیانو کې به خلګ مسلمانان سي چې دفساد دغه احتمال به ورڅخه واقع سي که چیرې دا وای) نوکوم کار چې تاسي اختیار کړی دی ددې په باره کې به پرتاسي یوه لویه سزا واقع سوې وای (لیکن کله چې کم فساد ونه سو او اتفاقًا ستاسي مشوره صحیح وختله په دې وجه تاسي دسزا څخه خلاص سواست یعني مونږ دغه فدیه مباح کړه) نوڅه چې تاسي (د دوی څخه په فدیه کې) اخیستي دي دا حلال اوپاک ګڼئ او خوری یې اودالله ﷻ څخه بیره کوئ (چې آئنده هر قسم احتیاط ساتئ) بیشکه الله ﷻ لوی بخښنې والا لوی رحمت والادی (چې ستاسي ګناه یې هم معاف کړه دایې مغفرت دی او فدیه یې هم حلاله کړه دا یې رحمت دی)

**معلومات اومسئلې**: دذکر سوو آیتونو تعلق دبدر دغزا دیوې خاصې واقعې سره دی په دې وجه ددې تر تفسیر مخکې په صحیح سند او مستندو روایتونو دحدیثو سره ددغه واقعې بیان ضروري دی.
واقعه دا ده چې دبدر غزا په اسلام کې ترټولو اولنی جهاد دی اوناخاپه پېښ سوی دی تردغه وخته پورې دجهاد په اړوند داحکامو تفصیل په قرآن کې نه وو نازل سوی په جهاد کې چې دغنیمت مال په لاس ورسي په دې به څه کول کیږي ددښمن سپاپیان که په قبضه کې راسي نو د دوی ګرفتارول جائز دی او که نه دی او که ګرفتار سي، نوبیا د دوی سره څه معامله په کار ده.
دغنیمت دمال متعلق دتیرو ټولو انبیاوو په شریعتونو کې قانون دا وو چې مسلمانانو ته ددې څخه نفع اخیستل او استعمالول حلال نه وو بلکه حکم دا وو چې ټول مال دغنیمت دې جمع سي او په یوه ډاګ دې کښې ښوول سي اودالله ﷻ دا قانون وو چې دآسمان څخه به یو اور راتلې اودغه ټول مال به یې سوزی اوایره کوی دابه ددغه جهاد دقبلیدو نخښه ګڼل کیده او که دغه مال به اسماني اورونه سوزی نو دغه به ددغه جهاد دنه قبلیدو نخښه وه.
دصحیح بخاري اومسلم په روایت کې دي چې نبي کریم ﷺ فرمایلي دي چې ماته پنځه شیان داسې راکول سوي دي، کوم چې زمانه اول یونبي ته نه وه ورکول سوي په دې کې یو داهم دی چې دکفارو څخه حاصل سوی مال دغنیمت دهیچا دپاره حلال نه وو مګر دامت مرحومه دپاره حلال سو دغنیمت مال ددې امت دپاره په خاص طور سره حلالیدل دالله ﷻ په علم کې خووو مګر دبدر دغزا تر واقعې پورې څه وحي پرنبي کریم ددې دحلالیدو متعلق نه وه نازله سوې او دبدر په غزا کې صورتِ حال داسې پېښ سو چې الله ﷻ مسلمانانو ته بالکل خلاف قیاس غیر معمولي فتح ورکړه دُښمن مال هم پریښووی چه په طور دغنیمت دمسلمانانو په لاس ورغلی اوددوی لوی لوی اویا ۷۰ سرداران مسلمانانو ګرفتار کړل مګر ددې دواړو شیانو دجائز کیدو وضاحت په وحي الهي سره لا تر اوسه نه وو سوی.
په دې وجه داصحابو ؓ دتلواري په دې کار عتاب نازل سو ددې عتاب اوناراضتیا اظهار دوحي په ذریعه وسو چې په دې کې یې دجنګي قیدیانو متعلق په ښکاره خو مسلمانانو ته ددوو شیانو اختیار ورکړی وو مګر په دې اختیار ورکولو کې یې یوه اشاره دې طرف ته هم کړې وه چې دمسئلې په دواړو اړخونو کې دالله ﷻ یو اړخ خوښ اوبل ناخوښه دی په جامع ترمذي سنن نسائي صحیح ابن حبان کې په روایت دحضرت علي مرتضیٰ ؓ نقل دي چې په دې موقع حضرت جبرئیل امین نبي کریم ﷺ ته راغلی او دا حکم یې ورته ورایه چې ته صحابه کرامو ته په دوو شیانو کې اختیار ورکړه یو دا چې دا قیدیان قتل سي او ددښمن شوکت دهمیشه دپاره ختم سي دوهم دا چې ددې څخه فدیه یعني څه مال واخیستل سي او پریښوول سي لیکن په دې دوهم صورت کې دالله ﷻ دطرفه څخه داخبره فیصله سوي ده چې د دوی په بدل کې به په راتلونکي کال کې دمسلمانانو دومره سړي شهیدان کیږي څومره قیدیان چې نن په مال اختیار سره پریښوول سي داصورت که څه هم داختیار وو اوصحابه کرامو ؓ ته ددواړو شیانو اختیار ورکول سوی وو مګر په دوهم صورت کې داویا ۷۰ مسلمانانو دشهادت فیصله ذکر په کولو کې دې طرف ته یوه نرۍ اشاره خامخا موجوده وه چې داصورت دالله ﷻ په نزد خوښ صورت نه دی ځکه چې که

دایی خوښ وای نو داویا ۷۰ مسلمانانو خون به ددی په نتیجه کی نه لازم کیدی .
داصحابو کرامو ﷺ په مخکی چی کله دادواړه صورتونه په طور داختیارپیش سوه نودځینو صحابوو کرامو خیال داسو چی که ددی خلګو څخه فدیه واخستل سوه اودوی پریښوول سوه نوډیره ممکنه ده چی داټول یاځینی په دوی کی څه وخت مسلمانان سی کم چی اصلی فائده اومقصد دجهاددی دوهم داهم خیال وو چی مسلمانان داوخت دنیستی په حالت کی دی که ددی اویا ۷۰ کسانو مالی فدیه دوی ته ورکول سی نوددوی تکلیف به هم لیری سی او داننده دپاره به دجهاد په تیاری کی هم مدد ورکول سی پاته سو داویا مسلمانانو شهید کیدل پس دغه خودمسلمانانو دپاره په خپله یونعمت اوسعادت دی ددی څخه بیریدل نه دی په کار ددی خیالاتو په بنا صدیق اکبر ﷺ اواکثرو صحابه کرامو دارایه ورکړه چی ددی قیدیانو څخه دی فدیه واخستل سی اودوی دی ازاد سی صرف حضرت عمربن خطاب ﷺ اوسعدبن معاذ ﷺ وغیره یوڅو حضراتو ددی رایی څخه اختلاف وکی اوددی ټولو دقتلولو رایه یی پردی بنیاد ورکړه چی داډیره ښکلی موقع ده چی داسلام په مقابله کی دقوت اوطاقت راجمع کوونکی ټول قریشی سرداران داوخت په لاس کی راغلی دی د دوی داسلام قبلول خو یو وهمی خیال دی مګر داګمان غالب دی چی که داخلګ ایله سی نوتراول به زیات دمسلمانانو خلاف دسرګرمی سبب جوړ سی .
نبی کریم ﷺ چی رحمة للعٰلمین اومجسم رحمت وو داصحابو کرامو ﷺ دا دواړی رایی چی یی ولیدی نودوی هغه رایه قبوله کړه په کومه کی چی دقیدیانو په معامله کی رحمت او آسانی وه چی په فدیه اخستو باندی ازاد سی دوی فاروق اعظم ﷺ اوصدیق اکبر ﷺ ته خطاب وفرمایی ، لَوِاتَّفَقْتُمَا مَاخَالَفْتُكُمَا :
یعنی که تاسی دواړه پریوه رایه متفق سوی وای نومابه ستاسی خلاف نه وای کړی (مظهری)
درایی داختلاف په وخت کی د دوی په مخلوق درحمت اوشفقت تقاضا دا سوه چی د دوی په معامله کی اسانی اختیار کړی چنانچی داسی وسوه او ددی په نتیجه کی په راتلونکی کال داحد په غزاکی دالله ﷻ دارشاد مطابق داویا ۷۰ مسلمانانو دشهید کیدو واقعه پیښه سوه .
په کی هغوا صحابوکرامو ﷺ ته خطاب دی کوموچی دفدیی اخستو اوقیدیانو دپریښودورایه ورکړی وه په دی ایت کی وښودل سوه چی تاسو زمونږ رسول ته نامناسبه مشوره ورکړه ځکه چی دیونبی دشان سره دالایقه نه ده چی پردښمنانو دواك پیدا کیدو څخه وروسته ددوی قوت اوشوکت مات نه کړی اوفساد کوونکی دښمنان باقی پاته کړی اودمسلمانانو دپاره دی همیشه مصیبت پاته کړی .
په دی ایت کی د حتٰی یُثْخِنَ فِی الْاَرْضِ الفاظ راغلی دی دلفظ د: اثخان معنٰی په لغت کی دچاپه قوت اوشوکت ماتولوکی دمبالغی څخه دکار اخیستو ده ددی معنٰی دتاکید دپاره یی لفظ د: فِی الْاَرْضِ راوړی چی ددی مطلب دادی چی ددښمن شوکت په خاوروکی واچول سو کوموا صحابوکرامو چی دفدیی اخستو اوقیدیانو پریښیدو رایه ورکړی وه که څه هم ددوی په رایه کی یوجزء خالص دینی وو یعنی دازادی څخه وروسته ددی خلګو دمسلمانیدو امید مګر ددی سره بل جزء دخپلی ذاتی نفع هم وو چی دوی ته مال په لاس ورسی اولا تراوسه پوری په یوواضح نص سره ددی ما ل جائز کیدل نه وو ثابت په دی وجه دانسانانو هغه معاشره کمه چی دنبی کریم ﷺ په تربیت کی په دی پیمانه سره جوړیده چی د دوی

مرتبې دملائکو څخه هم مخکې وي د دوی دپاره دادمال خیال هم یوقسم ګناه وګڼل سوه اوکوم کار چې دجائز اوناجائز کارونو څخه مرکب وي دهغه مجموعې ته ناجائز ویل کیږي په دې وجه دصحابه کرامو داعمل دزورنې قابل مقرر سو اودا ارشاد نازل سو.

تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ: یعنې تاسې خلګ دنیا غواړی حال دادی چې الله ﷻ ستاسې څخه دا غواړي چې تاسې داخرت طلب کوونکي جوړسی دلته په طور دعتاب یې ددوی صرف هغه فعل ذکرکی کم چې دناراضتیا وجه وه دوهم سبب یعنې دقیدیانو دمسلمانیدو امید ددی یې دلته ذکرنه دی فرمایلی چې په دې کې دې طرف ته اشاره ده چې دصحابه کرامو ﷺ په شان دپاکباز مخلص جماعت دپاره داسې مشترکه نیت په کوم کې چې څه جزء ددین وي او څه ددنیوي نفع دا هم قبول نه دی دلته دا خبره هم دنظر قابله ده چې په دې آیت کې دعتاب اوتنبیه خطاب داصحابو کرامو طرف ته دی که څه هم نبي کریم ﷺ هم د دوی رایه قبوله کړه اویو قسم شرکت یې د دوی سره کړی وو مګر دنبي کریم ﷺ دا عمل خالص د دوی درحمة للعٰلمین ظهور وو چې په اصحابو کرامو کې داختلاف رایه کیدو په صورت کې هغه صورت اختیار کی کوم چې دقیدیانو په حق کې اسانی او شفقت وو.

دایت په اخرکې یې، وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ وفرمایل اودې طرفته اشاره وفرمایله چې الله ﷻ زبردست حکمت والا دی که تاسې تلواری نه وای کړی نو هغه به په خپل فضل سره په راتلونکو فتحو کې ستاسې دپاره دمال اودولت هم انتظام کړی وای.

دوهم آیت هم ددی عتاب تتمه ده په دې کې فرمایي چې که دالله ﷻ یوه نوشته دتقدیر نه وای سوی نو کوم کار چې تاسې اختیار کی چې دمال اخستو اوقیدیانو دپرینبوولو فیصله مو وکړه نوددی په باره کې به پرتاسې څه لویه سزا واقع سوی وای.

ددی لیکلو دتقدیر څخه څه مراددی؟ ددی متعلق په ترمذي کې په روایت دحضرت ابو هریره ﷺ څخه نقل دی چې نبي کریم ﷺ فرمایلي دي چې دغنیمت مال حلاجل سوی نه وو په دې باندې داایت نازل سو چې دغنیمت دما ل دحلالیدو څخه مخکې دمسلمانانو دا اقدام داسې ګناه وه چې پردې عذاب راتلل په کار وو لیکن چونکې دالله ﷻ داحکم په لوح محفوظ کې لیکل سوی وو چې ددې امت دپاره به دغنیمت مال حلالیږي په دې وجه یې دمسلمانانو په دې خطا عذاب نازل نه کی (مظهري)

دحدیث په څینو روایتونوکې دي چې ددې آیت په نازلیدو باندې نبي کریم ﷺ وفرمایل چې دالله ﷻ عذاب بالکل مخامخ راغلی وو الله ﷻ په خپل فضل سره منع کی اوکه عذاب راغلی وای نو بغیر دعمر بن خطاب ﷺ او سعد بن معاذ ﷺ څخه به نور هیڅوك ددې څخه بچ سوی نه وای ددې څخه معلومیږي چې سبب دعتاب دقیدیانو څخه فدیه اخستل اوپرینبوول وو اودترمذي دتیر روایت څخه ددې سبب دغنیمت ما ل جمع کول معلومیږي مګر په دواړو کې تضاد (یعني اختلاف) نسته دقیدیانو څخه فدیه اخستل هم دغنیمت دمال جزء دی.

**مسئله:** په ذکرسوی آیت کې دقیدیانو څخه دفدیې اخستو او دازادولو یا دغنیمت دمال پرجمع کولو چې کم عتاب نازل سو اودالله ﷻ دعذاب څخه وبیرول سوه مګر بیا معافي ورکول سوه ددې څخه داخبره

ښکاره سوه چې دائنده دپاره په دې معاملو کې مسلمانانو ته څه کول پکاردي په دې وجه په راتلونکې آیت کې یې دغنیمت دما ل مسئله خوصفا کړه ، فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ . یعنې دغنیمت کوم مال چې تاسې ته په لاس درغلې دې هغه اوس خورئ سې دغه په ائنده کې ستاسې دپاره حلال سوي دې مګرپه دې کې دابوه شبهه هم پاته کیږي چې دغنیمت دمال دحلالیدو حکم خواوس ورکول سوي دې ددې حکم څخه مخکې چې کم په غلطۍ سره جمع سوي دې شاید چې په دې کې یوقسم کراهت وي په دې وجه ددې څخه وروسته یې: حَلٰلاً طَيِّبًا وفرمایل اوداشبهه یې هم لیرې کړه چې که دحکم نازلیدو څخه مخکې دغنیمت جمع کولو کارصحیح نه وو مګر چې اوس دغنیمت دما ل دحلالیدو حکم رالې نواول جمع سوي مال هم بغیر دڅه کراهت څخه حلال دې .

**مسئله:** دلته دفقه داصولو یوه مسئله دنظر اودیادولو قابله ده چې کله دیو ناجائز اقدام څخه وروسته دمستقل آیت په ذریعه ددغه ما ل دحلالیدو حکم نازل سي نو دمخکنې اقدام په دې څه اثر نه کیږي دغه مال حلال اوپاك سي لکه چې دلته وسوه لیکن ددې یو بل نظیر دادې چې په یوه معامله کې حکم خودمخکې څخه نازل سوي وو مګر پرعمل کوونکو ښکاره سوي نه وي پردې بنا دهغه خلاف ورزي وکړي او وروسته معلومه سي چې زما داعمل دقرآن اوسنت دفلانې حکم خلاف وو نو په دې صورت کې دحکم دښکاره کیدو څخه وروسته دغه مال حلال نه.پاته کیږي که څه هم تیره غلطي معاف هم سي (نور الانوار ملاجیون)

---

په ذکرسوي آیت کې مال غنیمت حلال اوپاك مقرر سو مګر دایت په اخر کې یې داقید ولګوی ، وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ : په دې کې یې اشاره وکړه چې دغنیمت مال که څه هم حلال سوي دې خو هغه هم تر یوخاص قانون لاندې حلال سوي دې چې دهغه قانون څخه خلاف یا دخپل حق څخه زیات واخیستل سي نو هغه جائز نه دې .

دلته دوې معاملې وې یومال دغنیمت دوهمه دقیدیانو څخه فدیه اخستل اوپرینښوول داولې معاملې متعلق خو دې آیت خبره صفا کړه مګر دوهمه معامله تراوسه پورې صفانه سوه ددې متعلق په سورة محمد کې دا ایت نازل سو ، فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا : یعنې کله چې په جنګ کې دکافرانو سره ستاسې مقابله وي نو د دوی قوت او شوکت مات کړي نو بیادوي قیدوي اومضبوط یې تړي ددې څخه وروسته یاپر دوی احسان کوی اوبغیر دڅه معاوضې څخه یې ازادوي یافدیه ورڅخه اخلې اوپریږدې یې تردې چې جنګ خپله وسله وغورځوي حضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمایي چې دبدر په غزاکې په فدیه اخستلو او ازادولو عتاب نازل سو داداسلام اولنې جهاد وو تردې وخته پورې دکافرانو قوت اوشوکت نه وو مات سوي ناخاپه پردوي یو مصیبت راغلې وو بیا چې کله اسلام اومسلمانانو ته مکمله غلبه حاصله سوه نوالله ﷻ ددغه حکم دمنسوخ کولو دپاره دسورة محمد ﷺ دا ذکر سوي آیت نازل کې په کوم کې چې نبي کریم ﷺ اومسلمانانو ته دقیدیانو په باره کې څلور اختیاره ورکول سوي دې هغه دا دي .

---

اِنْ شَآءُوْا قَتَلُوْهُمْ وَاِنْ شَآءُوْا اسْتَعْبَدُوْهُمْ وَاِنْ شَآءُوْا فَادَوْهُمْ وَاِنْ شَآءُوْا اَعْتَقُوْهُمْ (مظهري)

که غواړی نوټول دی قتل کړی یاکه غواړی نوغلامان دی جوړ کړی یاکه غواړی نوفدیه دی ورڅخه واخلی ازاد دی کړی یاکه غواړی نوبغیر دفدیی دی ازاد کړی .
په ذکرسوو څلورو اختیاراتوکی پراولنیو دوو خودټول امت اتفاق اواجماع ده چی دمسلمانانو امیر ته دقیدیانو قتل کولو هم اختیار دی او دغلام جوړولو هم لیکن د دوی په بی معاوضی پریښوولواوپه معاوضه اخستو اوپریښوولوکی دامت دفقهاؤ اختلاف دی .
امام مالك شافعی احمدبن حنبل ثوری اسحاق اوپه تابعینو کی دحضرت حسن بصری اوعطاء رحمهم الله قول دا دی چی دا دواړه صورتونه هم دمسلمانانو دامیردپاره جائز دی چی قیدیان په معاوضه اخستو پریږدی یایی بی دمعاوضی څخه ازاد کړی یایی دمسلمانانو قیدیانو سره په بدل کی پریږدی .
اوامام ابوحنیفه ابو یوسف محمد او زاعی قتاده ضحاك سدی اوابن جریج رحمهم الله فرمایی چی بی معاوضی پریښوول خویی بالکل جائزنه دی فدیه اخستل اوپریښوول یی هم دامام ابوحنیفه په مشهور مذهب کی جائزنه دی البته دسیر کبیر روایت دادی چی که مسلمانانو ته دمال ضرورت وی نوپه فدیه اخستلو یی پریښوولی سی البته دمسلمانانو قیدیانو سره په بدله کی ددوی پریښوول دامام ابوحنیفه اویارانو په نزد جائز دی (لکه چی داددوی څخه ښکاره روایت دی مظهری) .
کومو حضراتو چی په فدیه اخستو سره دپریښوولو اجازت کړی دی دغه دحضرت ابن عباس رضی الله عنه دقول مطابق یی دسورة محمد آیت دسورة انفال دآیت ناسخ او دانفال آیت یی منسوخ مقرر کړی دی اواحناف دسورة محمد آیت منسوخ کوی اودسورة انفال آیت ، فَشَرِّدْ بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ اوایت: اقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ ددی ناسخ گنی په دی وجه قیدیان ازادول برابره خبره ده که په فدیه اخستو سره وی اوکه بغیر دفدیی وی ددوی په نزد جائز نه دی (مظهری)
لیکن که دسورة انفال دایت په الفاظو اودسورة محمد دآیت په الفاظوکی فکر وسی نو داسی معلومیږی چی په دی دواړوکی یوهم ناسخ اومنسوخ نه دی بلکه د دوو مختلفو حالتونو دوه حکمونه دی .
دسورة انفال په آیت کی هم اصل حکم ، اثخان فی الارض یعنی دقتل په ذریعه دکافرانو قوت ماتول اودسورة محمد په آیت کی هم چی کم د: مَنّ اوفداء (یعنی دقیدیانو بی معاوضی اویاپه معاوضی سره دازادولو) اختیار کړی ددی څخه مخکی د: أثخان فی الارض بیان سوی دی یعنی دخونریزی په ذریعه دکفر دقوت دماتیدو څخه وروسته داهم اختیار دی چی قیدیان په فدیه اخستو یابغیر دفدیی اخستو څخه ازاد کړی .
دامام اعظم ابوحنیفه رحمه الله دروایت چی په سیر کبیرکی دی هم دامنشاء کیدی سی چی دمسلمانانو پرحالت اوضرورت به نظرکوی اودواړه قسمه احکام ورکولی سی والله سبحانه وتعالی اعلم .

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّمَن فِي أَيْدِيكُم مِّنَ الْأَسْرَىٰ إِن يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ

ای نبی ووایه هغوی ته کوم چی ستاسی په لاس کی دی قیدیان که معلومه کړه الله ستاسی په زړونوکی

خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أُخِذَ مِنكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ

څه نیکی نو دربه کړی تاسی ته ښه ددغه څخه کوم چی ستاسی څخه واخستل سو اوتاسی به وبخښی اوالله جل جلاله دی

غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝٧٠ وَاِنْ يُّرِيْدُوْا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللّٰهَ

بخښونی والا مهربانه ، اوکه وغواړی ستاسی سره خیانت کول نو دوی خیانت کړی دی دالله سره ددی څخه

مِنْ قَبْلُ فَاَمْكَنَ مِنْهُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۝٧١

مخکی بیا هغه دوی ونیول او الله ﷻ دهر څه پیژندونکی حکمت والا دی

**لنډتفسير**: ای پیغمبره! ستاپه قبضه کی چی کوم قیدیان دی (په دوی کی چی کوم مسلمانان سوی دی) ته دوی ته وفرمایه چی که چیری الله ﷻ ته ستاسی په زړه کی ایمان معلوم سو (یعنی که تاسی په زړه سره مسلمانان سوی یاست څکه چی دالله ﷻ علم دواقع مطابق وی الله ﷻ هغه مسلمانان گڼی کوم چی په واقع کی مسلمان سوی وی اوکوم سری چی غیر مسلم وی هغه غیر مسلم گڼی پس که تاسی په زړه سره مسلمانان سوی یاست) نوڅه چی ستاسی څخه (په فدیه کی) اخیستل سوي دی (په دنیاکی) تردی ښه به تاسی ته درکړی او (په اخرت کی به) تاسي وبخښی اوالله ﷻ لوی مغفرت والادی (په دی وجه به تاسی وبخښی او) که چیری (فرض کړه) داخلگ (دزړه په صدق سره نه وی مسلمانان سوی بلکه داسلام په ښکاره کولوسره محض تاته دوکه درکول غواړی اوپه زړه کی) ستاسره دخیانت کولو (یعنی عهد ماتولو اودمخالفت اومقابلی اراده لری) نو (ته هیڅ فکرمه کوه الله ﷻ به بیادوی ستاپه لاسونو کی گرفتارکړی لکه چی) ددی څخه مخکی دوی دخدای سره خیانت کړی وو (اوستا مخالفت اومقابله یی وکړه) بیا الله ﷻ دوی (ستا په لاسو کی) گرفتار کړل اوالله ﷻ ښه پوهیدونکی دی (چی څوک خیانت کوونکی دی او) لوی حکمت والا دی (داسی صورتونه پیدا کوی چی په هغه سره خیانت کوونکی به مغلوبه کیږی)

**معلومات اومسئلي**: دبدر دغزا دقیدیانو څخه فدیه واخستل سوه اوپرینبوول سول داسلام اومسلمانانو هغه دښمنان کوم چی د دوی په ازارولو وهلو قتلولو کی یو وخت هم څه کمی نه وو کړی اوکله چی به موقع ورته ملاویده ډیر وحشیانه ظلمونه به یی پردوی کول دمسلمانانو په لاسونو کی دقید کیدو څخه وروسته ددوی معاف کول څه معمولی خبره نه وه ددوی دپاره لوی غنیمت او انتهایی لطف او کرم وو په فدیه کی چی کوم رقم د دوی څخه واخستل سو هغه هم ډیر معمولی وو .

دالله ﷻ لطف اوکرم ته وگوری چی ددی معمولی رقم په ورکولو سره هم چی کوم یو قسم تکلیف دوی ته ورپیښ سو هغه هم په یو ډول سره رفع کړل سی په ذکرسوی آیت کی ارشاد دی چی که الله ﷻ ستاسی په زړونو کی څه خیر پیدا کی نو کوم څه چی ستاسی څخه اخستل سوی دی ددی څخه ښه به تاسی ته درکړی اوپرهغه زیات داچی ستاسی تیر گناهونه به وبخښی دخیر څخه مراد ایمان اواخلاص دی مطلب دادی چی دازادیدو څخه وروسته په دی خلگو کی چی کوم کسان ایمان اواسلام په اخلاص سره اختیار کړی نو څه چی دوی په فدیه کی ورکړی دی دهغه څخه زیات اوښه به دوی ته ورکول سی دقیدیانو دازادولو اوخودمختاره کولو سره داسی دعوت دوی ته ورکول سو چی دوی په ازادی سره پرخپله نفع اونقصان فکر وکړی چنانچی واقعات شاهد دی چی په دی خلگو کی کوم مسلمانان سول الله ﷻ د دوی

دمغفرت او دجنت دلوړو درجو څخه علاوه په دنیا کی هم دوی ته دومره مال او دولت ورکی چی د دوی دفدیو څخه په ډیرو درجو زیات وو.

اکثره تفسیر لیکوونکی فرمایی چی دا آیت دنبی کریم ﷺ داکا حضرت عباس رضی الله عنه په باره کی نازل سوی وو ځکه چی هغه هم دبدر په قیدیانوکی شامل وو ددوی څخه هم فدیه اخستل سوی وه د دوی خصوصیت په دی معامله کی داوو چی په جنګ بدرکی ده دمکی څخه دځپل ځان سره تقریباً اووه سوه ګینی سره زر راوړی وه چی دادی دکفارو په لښکر خرڅ کړی او دغه لاخرڅ سوی نه وه چی دی سره ددغو سرو زرو ګرفتار سو.

هرکله چی دفدیی ورکولو وخت رالی نوده نبی کریم ﷺ ته عرض وکی چی زماسره کوم سره وه هغه دی زما په فدیه کی ولګول سی نبی کریم ﷺ وفرمایل چی کوم مال تا دکفر دامداد دپاره راوړی وو هغه خو دمسلمانانو مال غنیمت جوړ سو فدیه دهغه څخه علاوه په کار ده او ورسره یی دا هم وفرمایل چی دخپلو دوو وریرونو عقیل بن ابی طالب اونوفل بن حارث فدیه به هم ته ادا کوی حضرت عباس رضی الله عنه عرض وکی چی که دومره مالی بار په ما وغورځول سو نو زه به دقریشو څخه په خیرات غوښتلو مجبوره سم زه به بالکل فقیر سم نبی کریم ﷺ وفرمایل چی ولی؟ آیا ستاسره هغه مال موجوده نه دی کوم چی دمکی څخه دروانیدو په وخت کی تاخپلی ښځی ام الفضل ته حواله کړی دی حضرت عباس رضی الله عنه پوښتنه وکړه چی تاته داځنګه معلومه سوه حال دادی چی دغه مادشپی په تیاره کی په تنهایی کی خپلی ښځی ته سپارلی وو اوڅوک دریم سړی ددی څخه خبر نه دی حضور ﷺ وفرمایل چی ماته زما رب ددی پوره تفصیل ښوولی دی دحضرت عباس رضی الله عنه په زړه کی ددی په اوریدو دربښتینی رسول کیدو دحضور ﷺ یقین پیدا سو ددی څخه اول هم دی په زړه سره دنبی کریم ﷺ معتقدوو مګر څه شکونه یی وه کوم چی الله ﷻ په دی وخت کی لیری کړل او دی په حقیقت کی ددی وخت څخه مسلمان سو مګر دده ډیری روپی دمکی دقریشو پرذمه قرض وی که ده ددی وخت څخه دخپلو مسلمانیدو اعلان کولی نودغه روپی یی وهل کیدی په دی وجه اعلان یی ونه کی اونبی کریم ﷺ هم چاته ددی اظهار ونه کی دمکی دفتحی څخه مخکی ده دنبی کریم ﷺ څخه ددی اجازه وغوښته چی دمکی څخه هجرت وکړی اومدینی طیبی ته راسی مګر حضور ﷺ ده ته دا مشوره ورکړه چی اوس دی هجرت نه کوی.

دحضرت عباس رضی الله عنه سره په دی خبرو باندی نبی کریم ﷺ په ذکرسوی آیت کی راغلی وعده هم ده ته وروښووله چی که تا اسلام قبول کی اوپه اخلاص سره مومن سوی نوکم مال چی تاپه فدیه کی خرڅ کړی دی ددی څخه به ښه الله ﷻ تاته درکړی چنانچه حضرت عباس رضی الله عنه به داسلام ښکاره کولو څخه وروسته فرمایل چی ما خوددی وعدی ښکاره کیدل په خپلو سترګو سره ولیدل ځکه چی زما څخه شل اوقیه سره زر په فدیه کی اخستل سوی وه اوداوخت زماشل غلامان په مختلفو ځایونوکی دتجارت کارو بار کوی اودیوه کارو بار هم دشلو زرو درهمو څخه کم نه دی اوپردی سربیره دا انعام دی چی ماته دحاجیانو دزمزم داوبو چښلو خدمت راکول سوی دی کوم چی زماپه نزد داسی دقدر وړکار دی ، چی دمکی والا وو مالونه ددی په مقابله کی هیڅ نه ګنم.

دبدر دغزا په قیدیانو کی څه خلک مسلمانان سوه مگر ددوی په باره کی دابیره دخلکو په زړونو کی وه چی شاید داخلک مکی ته ورسیږی نوداسلام څخه به وګرځی اوبیابه مونږ ته څه نقصان رسوی الله ﷻ دوی څخه وروسته په راتلونکی آیت کی دابیره هم داسی لیری کړه چی: وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللهَ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ یعنی که داخلک ستاسره دخیانت اراده وکړی نوددی څخه به تاته هیڅ نقصان ونه رسیږی داخو هغه خلک دی کوم چی ددی څخه مخکی یی دالله ﷻ سره خیانت کړی دی یعنی دازل په میثاق کی چی یی کوم دالله ﷻ درب العٰلمین والی اقرارکړی وو دهغه مخالفت یی وکی لیکن د دوی داخیانت په خپله ددوی دپاره مضر ثابت سو چی اخر ذلیل اوخوار اوګرفتار سول اوالله ﷻ خودزړونوپه رازونوپوهیدونکی اولوی حکمت والادی که داخلک اوس هم ستا مخالفت وکړی نودالله ﷻ دقبضی څخه به چیری ولاړسی هغه به بیادوی دغه رکم ونیسی په تیر آیت کی یی ازادیدونکو قیدیانو ته داسلام طرف ته دعوت په ترغیبی انداز کی ورکړی وو په دی آیت کی یی دترهیب په ذریعه دوی خبرکړل چی ستاسی ددنیا اواخرت ښیګنه په اسلام اوایمان کی منحصره ده.

تردی ځای پوری دکفارو سره دقتل اوقتال اوددوی دقیدولو ازادولو اوددوی سره دصلح اومصالحت داحکامو بیان کیدی په راتلونکو ایتونو کی دسورة تراخره پوری ددی سلسلی دیوخاص باب اوددی داحکامو څه تفصیل ذکردی اودغه احکام دهجرت دی څکه چی دکفارو سره په مقابله کی کله داسی حالات هم پیښیږی چی نه مسلمانانو ته ددوی په مقابله کی دقتل اوقتال طاقت وی اونه دغه کافران په صلح راضی وی دداسی کمزوری په حال کی داسلام اودمسلمانانو دنجات لاړ هجرت دی چی دغه ښار او ملك پریږدی اوبوی بلی داسی مځکی ته ولاړ سی قیام په کی وکی په کومه کی چی په اسلامی احکامو په ازادی سره عمل کولی سی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللهِ وَالَّذِينَ

کوم خلک چی ایمان راوړی اوکور پاته کړی اووجنګیږی په خپلو مالونو اوخانونو سره دالله په لاره کی او

آوَوْا وَّنَصَرُوْٓا أُولٰٓئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ

کومو خلکو چی ځای ورکی اومدد یی وکی دغه دیو بل ملګری دی اوکومو چی ایمان راوړی او کور

يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِّنْ وَّلَايَتِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ حَتّٰى يُهَاجِرُوا ۚ وَإِنِ

ترڅو چی دوی کور پاته نه کی اوکه، دوی دملګرتیا سره هیڅ کار نسته تاسی ته د یی پاته نه کی، تاسی

اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَ

دوی ستاسی څخه مددوغواړی په دین کی نوپرتاسی لازم دی د دوی مدد کول مګرپه مقابله دهغو خلکو کی چی

بَيْنَهُمْ مِّيْثَاقٌ ۗ وَاللهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ

د دوی اوستاسی په مینځ کی عهدوی اوتاسی څه چی کوی نوالله یی وینی ، اوکوم خلک چی کافران دی هغوی دیوبل

اَوۡلِيَآءُ بَعۡضٍ ؕ اِلَّا تَفۡعَلُوۡهُ تَكُنۡ فِتۡنَةٌ فِى الۡاَرۡضِ وَفَسَادٌ كَبِيۡرٌ ؕ﴿۷۳﴾

ملګري دي که تاسي داسي ونه کړي ، نو فتنه به خپره سي په ملك کي او لويه خرابي به وي ،

وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَهَاجَرُوۡا وَجٰهَدُوۡا فِىۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ وَالَّذِيۡنَ

او کوم خلګ چي ايمان راوړي او خپل کور پرېږدي او جنګ کوي دالله په لاره کي او کومو خلګو چي

اٰوَوْا وَّنَصَرُوۡۤا اُولٰۤـئِكَ هُمُ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ حَقًّا ؕ لَهُمۡ مَّغۡفِرَةٌ وَّرِزۡقٌ كَرِيۡمٌ ﴿۷۴﴾

دوی ته ځای ورکی او د دوی مدد یې وکی دغه دي رښتیني مسلمانان ددوی دپاره بخشش دی اورزق دعزت دی

وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا مِنۡۢ بَعۡدُ وَهَاجَرُوۡا وَجٰهَدُوۡا مَعَكُمۡ فَاُولٰۤـئِكَ مِنۡكُمۡ ؕ

او کوم چي ايمان راوړي ددي ځخه وروسته او کور پرېږدي او جنګ وکی ستاسي په ملګرتيا کي پس دغه خلګ هم

وَاُولُوا الۡاَرۡحَامِ بَعۡضُهُمۡ اَوۡلٰى بِبَعۡضٍ فِىۡ كِتٰبِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَىۡءٍ عَلِيۡمٌ ﴿۷۵﴾

ستاسي ځخه دي او قريبان په خپل مينځ کي حقدار زيات دي ديوبل دالله ﷻ په حکم کي په تحقيق سره الله دهرشي ځخه خبردار دي .

**لنډتفسير**: بیشکه کومو خلګو چي ايمان راوړی او دوی هجرت هم وکی او په خپل مال او ځان سره يې دالله ﷻ په لاره کي جهاد هم وکی (چي وقوع يې دلوازمو عاديه وو دهجرت ځخه وه که څه هم مدار دحکم ديوبل ځخه ميراث وړل نه دی اودی جماعت ته مهاجرين وايي) او کمو خلګو چي (دی مهاجرينو ته) داوسيدو ځای ورکی او (ددوی) مدد يی وکی (اودی جماعت ته انصار وايي) دا (دواړه قسمه) خلګ به ديوبل وارثان وی او کومو خلګو چي ايمان خو راوړی او هجرت يی ونه کی ستاسي (يعني مهاجرينو) ددوی سره دميراث هيڅ تعلق نسته (نه هغه ددوی وارثان دی نه دوی دهغو) ترڅو پوری چي دغه کسان هجرت ونه کړي (او کله چي هجرت وکی بيابه هغوی هم په دی حکم کي داخل سی) او (که څه هم ددوی سره ستاسي ديوبل ځخه ميراث وړل نه وی ليکن) که چيری دوی ستاسي ځخه ددين په کارکي (يعني دکافرانو سره په جنګ کي) مدد وغواړي نوستاسي پر ذمه (ددوی) مدد کول واجب دی مګر دهغه قوم په مقابله کي نه دی چي ستاسي اوددوی په مينځ کي عهد (دصلح) وی او الله ﷻ ستاسي ټول کارونه وينی (نو دده په مقرر کړو حکمونو کي په خلل اچولو مستحق دناخوښی مه کيږئ) او (ځنګه چي ستاسي په مينځ کي علاقه دتوارث ده دغه رکم) کوم خلګ چي کافران دی هغوی ديوبل وارثان دی (نه تاسي ددوی وارثان ياست نه دوی ستاسي) که په دی (ذکر سوی حکم) عمل ونه کړی (بلکه سره دمخالفت ددين ځخه محض دخپلولی په بناباندی په مومن او کافر کي علاقه دتوارث قائمه پاته کړی) نو په دنيا کي به لويه فتنه اولوی فساد وغوړول سی (ځکه چي په توارث سره به ټول يو جماعت ګڼل کيږي او بغير دجلا کيدو ددغه جماعت ځخه اسلام ته قوت او شوکت نه حاصليږی او کمزوری داسلام ددنيادټولو فتنو اوفسادونو

ريښه ده لکه چې ښکاره ده) او (په دې حکم دتوارث په مېنځ دمهاجرينو اوانصارو کې هرڅومره چې ټول مهاجرين برابردي برابره خبره ده که په زمانه دهجرت نبوی کې دوی هجرت کړی وی یا وروسته لیکن په فضیلت اومرتبه کې یې تفاوت سته چنانچې) کوم خلګ چې (اول) مسلمانان سول اودوی (دهجرت نبوی په زمانه کې) هجرت وکی او (داول څخه یې) دالله ﷻ په لاره کې جهاد کړی دی اوکمو خلګو چې (دغه مهاجرین) دخپل ځان سره پاته کړی دی او د دوی مدد یې کړی دی داخلګ (خو) دایمان پوره حق اداکوونکی دی (ځکه چې حق یې دادی چې مخکې والی یې په قبلولو کې وسی) د دوی دپاره (په آخرت کې) لوی مغفرت او (په جنت کې) لوی دعزت رزق (مقرر) دی اوکوم خلګ چې ستاسی سره جهاد وکړی (یعنی کارونه ټول وکړی خو وروسته) پس دغه خلګ (که څه هم په فضیلت کې ستاسی سره برابرنه دی لیکن بیاهم) ستاسی سره شماردی (په فضیلت کې خودیوی وجهی څخه ځکه چې دعملونو په تفاوت سره په مرتبه کې غوره والی راځی اوپه احکامو دمیراث کې دهری وجهی څخه ځکه چې دعملونو په غوره والی سره په شرعی حکمونو کې تفاوت نه راځی) او (په دی وروسته راتلونکو مهاجرینو کی) چې کوم خلګ (دیوبل سره یا دمخکنیو مهاجرینو سره) قریبان دی (که څه هم په فضیلت اومرتبه کې کم وی لیکن دمیراث په اعتبارسره) دالله ﷻ په کتاب (یعنی په حکم شرعی یاایت دمیراث) کې دیوبل (دمیراث په نسبت دغیر قریبانو) زیات حقداردی (که څه هم غیر قریب په فضیلت اومرتبه کې زیات وی) بیشکه الله ﷻ هرشی ښه پیژنی (په دی وجه دهر وخت دمصلحت مناسب حکم مقرر فرمایی)

**معلومات اومسئلي**: دا دسورة انفا ل آخری څلور ایتونه دی په دی کی اصل مقصود دهجرت هغه احکام دی دکمو تعلق چې دمهاجرو مسلمانانو دوراثت سره دی ددی په مقابله کی دغیرو مهاجرو مسلمانانو اودغیر مسلمو دوراثت هم ذکر راغلی دی

خلاصه ددی احکامو داده چې په کومو خلګو باندی شرعی احکام عائد کیږی دغه اولاً پر دوه قسمه دی مسلمانان کافران بیا مسلمانان دهغه وخت په لحاظ سره دوه قسمه وه یومهاجر کم چې دمکی څخه دهجرت په فرض کیدو سره مدینی منوری ته راغلله اومقیم سول دوهم غیر مهاجرکم چې په یو جائز عذر یابله څه وجه سره په مکه مکرمه کی پاته سوی وه .

دیوبل په مینځ کی قرابت اوخپلولی دافرادو په دی ټولو قسمونوکی دائر وه ځکه چې داسلام په اول کی ډیرداسی وه چې زوی یی مسلمان پلاریی کافریاپلاریی مسلمان زوی یی کافر دغه رکم دوررونو وریرونو نیکونو ماماګانو وغیره حال وو اوپه مسلمانانو مهاجرو اوغیر دمهاجرو کی قرابت خوښکاره خبره ده .

الله ﷻ دخپل کامل رحمت اوبالغ حکمت په وجه سره دمړ کیدونکی انسان دپاته کړی مال مستحق دهغه نژدی قریبان مقرر کړی دی حال دادی چې اصل حقیقت داوو چې چاته په دنیا کی څه ورکول سویدی داټول دالله ﷻ حقیقی ملکیت وو دهغه دطرف څخه په ټول ژوندکی داستعمالولو نفع اخستو دپاره انسان ته په عارضی طورسره ورکول سوی وه په دی وجه دعقل اوانصاف تقاضا خوداوه چې دهر یو مړ کیدونکی پاته سوی ما ل دالله ﷻ ملکیت ته بیرته تلی چې عملی صورت یی په اسلامی بیت الما ل کی داخلول وو چې ددی په ذریعه دخدای پاك دټولو مخلوق پرورش کیدی سی مګرپه داسی کولوکی خوبه

یودهر انسان جذباتو ته زور رسیدی کله چی هغه په دی پوهیدی چی زما ما ل زما څخه وروسته نه زما اولاد ته ورکول کیږی نه زما مور اوپلار ته اونه زمانښځی ته نوبیابه ددی دانتیجه هم په طبعی طورسره لازمی وه چی یوسړی به دخپل مال زیاتولو اودده دمحفوظ ساتلو فکرنه کولی صرف دخپل ژوند دضروریاتو ترحده پوری به یی دمال جمع کولو څخه زیات چامحنت اومشقت نه کولی اودابنکاره ده چی ددی نتیجه به دپوره انسانانو او ښارونو دپاره دبردبادی صورت اختیار کړی وای.

په دی وجه الله ﷻ میراث دانسان دقریبانو حق مقرر کی اوخاص بیا دداسی قریبانو دکومو دفائدی دپاره چی دی په خپل ژوند کی مال جمع کوی او محنت برداشت کوی.

ددی سره اسلام دا اهم مقصد هم دوراثت په تقسیم کی مخ ته کښیږدی دکم دپاره چی دانسان پیدائش سوی دی یعنی دالله ﷻ فرمانبرداری اوعبادت او په دی لحاظ سره یی ټول عالم انسان دوه جلا جلا قومونه مقرر کړل مومن او کافر دقرآن دایت ، خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَ مِنْكُمْ مُومِنٌ : هم دا مطلب دی.

دی دوی قومی نظریی نسبی اوخاندانی رشتی دمیراث ترحده پوری قطع کړی چی نه یو مسلمان ته دکافر قریب دمیراث څخه حصه ورکول کیږی اونه یوکافرته دمسلمان قریب دوراثت څخه څه حق رسیږی په اولنیو دوو ایتونوکی دامضمون بیان سوی دی اوداحکم دائمی اوغیر منسوخ حکم دی چی داسلام داول څخه واخله ترقیامته پوری دغه داسلام دوراثت اصول دی.

ددی سره یودوهم حکم دمسلمان مهاجر اوغیر مهاجر دواړو په مینځ کی دوراثت دی چی ددی متعلق یی په اول آیت کی دابنوولی دی چی مسلمان ترڅو پوری چی دمکی څخه هجرت ونه کی ترهغه وخته پوری دده تعلق هم دهجرت کوونکو مسلمانانو څخه دوراثت په باره کی منقطع دی نه به مهاجر مسلمان دخپل غیر مهاجر مسلمان قریب وارث وی اونه به غیر مهاجر دچا مهاجر مسلمان دمیراث څخه څه حصه پیدا کی داحکم ښکاره دی چی ترهغه وخته پوری وو ترڅو پوری چی مکه مکرمه فتح سوی نه وه دمکی دفتح څخه وروسته خوپه خپله نبی کریم ﷺ اعلان کړی وو: لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ یعنی دمکی دفتح څخه وروسته دهجرت حکم ختم سو اوکله چی دهجرت حکم ختم سو نودنه هجرت کوونکو سره دبی تعلقی سوال هم دسره ختم سو.

په دی وجه اکثره تفسیر لیکونکی فرمایی چی داحکم دمکی په فتح سره منسوخ سوی دی اودتحقیق کوونکو په نزد داحکم هم دائمی غیر منسوخ دی مګر دحالاتو مطابق بدل سوی دی په کومو حالاتو کی چی دقرآن دنزول په وخت کی دا حکم راغلی وو ، که په څه زمانه کی یاپه څه ملك کی بیا دغسی حالات پیدا سی نو بیا به دا حکم جاری سی.

وضاحت ددی دا دی چی دمکی دفتح څخه اول په هر مسلمان سړی اوښځی دمکی څخه هجرت فرض عین سوی وو په دی حکم دعمل کولو په بنا بغیر دیوڅو تنو مسلمانانو څخه ټولو مسلمانانو هجرت کړی وو اومدینی طیبی ته راغلی وه اودغه وخت دمکی څخه هجرت نه کول ددی نښه جوړه سوی وه چی هغه مسلمان نه دی په دی وجه دغه وخت دغیر مهاجر اسلام هم مشتبه اوشکمن وو په دی بنا سره یی دمهاجر اوغیر مهاجر په مینځ کی وراثت قطع کړی وو.

اوس که چیری په یوملك کی بیاهم دغسی حالات پیداسی چی هلته په پاته کیدو کی اسلامی فرض بالکل نه سی اداکیدی نوددغه ملك څخه هجرت کول به بیافرض سی اوپه داسی حالاتو کی بی دقوی عذر څخه هجرت نه کول که په یقینی طور سره دکفر نښه سی نوبیابه هم دا حکم عائدوی چی دمهاجر اوغیر مهاجر په مینځ کی به وراثت نه جاری کیږی ددی تقریر څخه داهم واضحه سوه چی دمهاجر اوغیر مهاجر په مینځ کی دوراثت قطع کیدو حکم څه خان ته جلا حکم نه دی بلکی دغه اولنی حکم دی کوم چی په مسلمان اوغیر مسلمان کی دوراثت قطع کول بیانوی فرق دومره دی چی دی خوبی دکفر دنښی په وجه سره دوراثت څخه محرومه گرځولی وو مگر محض ددومره نښی په وجه دی کافر نه سی گڼل کیدی ترڅو پوری چی دده څخه په داگه اوښکاره دکفر ثبوت ونه سی.

اوغالباً ددی مصلحت په وجه یی دلته یوبل حکم دغیرمهاجرو مسلمانانو ذکر کړی دی چی دوی دمهاجرو مسلمانانو څخه امداد اونصرت وغواړی نوپه مهاجرو مسلمانانو باندی ددوی مدد کول ضروری دی چی ددی څخه دامعلومه سی چی غیر مهاجر مسلمانان یی بالکل دکافرانو په صف کی ونه ساتل بلکه ددوی دا اسلامی حق یی باقی پرینښوی چی دضرورت په وخت کی دی د دوی مدد کول کیږی.

اوچونکی ددی آیت شان نزول یوخاص هجرت دی دمکی څخه دمدینی طرف ته اوغیر مهاجر مسلمانان هغه وه کم چی په مکه کی پاته سوی وه اوددغه مکی دکافرانو په گیره کی وه نودا ښکاره ده چی ددوی امداد طلب کول ددغه مکی دکافرانو په مقابله کی کیدی سی اوکله چی مهاجرو مسلمانانو ته قرآنکریم ددوی دامداد دحکم ورکی نوپه ښکاره ددی څخه داوگڼل سوه چی په هرحال کی اودهر قوم په مقابله کی ددوی امداد په مسلمانانو لازم سوی دی که څه هم دغه قوم دکومودمقابلی دپاره چی دوی امداد غواړی ددوی سره دمسلمانانو دجنگ نه کولو څه معاهده وی حال دادی چی داسلام په اصولو کی عدل اوانصاف اودمعاهدی پایبندی یواهم فرض دی په دی وجه په دی آیت کی یو استثنایی حکم داهم ذکر فرمایلی دی چی که غیر مهاجر مسلمانان دمهاجرو مسلمانانو څخه دیوداسی قوم دمقابلی دپاره مدد وغواړی دکوم سره چی دمسلمانانو دجنگ نه کولو معاهده وی نوبیا دخپلو ورونو مسلمانانو امداد هم دمعاهدو کفارو په مقابله کی جائز نه دی.

داخلاصه دمضمون دی داولنیو دوو ایتونو اوس دالفاظو سره دایوځای وکی اووی گوری ارشاددی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوا وَّنَصَرُوا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُم مِّن وَلَايَتِهِم مِّن شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا .... یعنی هغه خلک کوم چی ایمان راوړی اوکومو چی دالله ﷻ دپاره خپل وطن عزیزان اوخپلوان پرینښوول او دالله ﷻ په لاره کی یی په خپلو مالونو اوخپلو ځانونو جهاد وکړی ما ل یی خرڅ کی وسلی اواسباب دجنگ یی باندی واخستی اودمیدان جنگ دپاره یی خپل ځانونه پیش کړل ددی څخه مراد مهاجرین اولین دی او هغه خلک کومو چی ورته داوسیدو ځای ورکی اومدد یی وکی ددی څخه مراد دمدینی انصاردی ددی دواړو فریقو متعلق یی دا رشاد وفرمایه چی دوی په خپل مینځ کی دیوبل سرپرست دی بیافرمایی چی هغه خلک کموچی ایمان خو راوړی مگر هجرت یی ونه کی ستاسی د دوی سره هیڅ تعلق نسته ، ترڅو چی د دوی هجرت ونه کړی.

دلته قرآن کریم لفظ دولی اوولایت استعمال کړی دی چی اصلی معنٰی یی دوستی او ژور تعلق دی حضرت ابن عباس ﷺ حسن قتاده مجاهد وغیره دتفسیر امامان فرمایی چی دلته دولایت څخه مراد وراثت دی او دولی څخه مراد وارث دی اوځینی حضرات دولایت لغوی معنٰی یعنی دوستنی امداد اواعانت مراد اخلی.

داول تفسیر متعلق دایت مطلب داسو چی مسلمان مهاجر اوانصار به په خپل مینځ کی دیوبل وارثان وی ددوی تعلق دوراثت به نه دغیر مسلم سره قائم وی اونه دهغو مسلمانانو سره کومو چی هجرت نه دی کړی اولنی حکم یعنی داختلاف ددین په بنا باندی قطع دوراثت خودائمی اوباقی پاته ده مگر دوهم حکم دمکی دفتح څخه وروسته کله چی دهجرت ضرورت پاته نه سو نوپه مهاجر اوغیر مهاجر کی دوراثت دقطع حکم هم باقی پاته نه سو ددی څخه ځینو فقهاوو په دی باندی دلیل نیولی دی چی لکه څنګه چی ددین اختلاف دوراثت قطع کیدو سبب دی دغه رکم اختلاف ددارینو هم دوراثت قطع کیدو سبب دی چی تفصیلی بحث یی په کتابونو دفقه کی ذکردی .... ددی څخه وروسته ارشاد فرمایی.

وَاِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّيْنِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ اِلَّا عَلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيْثَاقٌ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ.

یعنی دغه خلق کومو چی هجرت نه دی کړی که څه هم د دوی سره تعلق دوراثت قطع کړل شومگر دغه بهرحال مسلمانان دی که هغوی دخپل دین دحفاظت دپاره دمهاجرو مسلمانانو څخه مدد وغواړی نو د دوی پرذمه دهغوی امداد کول واجب دی مگرددی سره سره دعدل اوانصاف اصول اوپابندی دمعاهدی شاته غورزول نه دی پکار که هغوی دچاداسی قوم په مقابله کی ستاسو څخه امداد غواړی دکم سره چی ستاسو معاهده دجنګ نه کولو ده نوددوی په مقابله کی ددغه مسلمانانو امدادهم جائزنه دی دصلح حدیبیی په وخت کی هم داسی واقعه مخ ته راغله کم وخت چی نبی کریم ﷺ دمکی دکفاروسره صلح وکړه او دصلح په شرطونوکی داهم داخل وه چی دمکی څخه کوم سړی اوس مدینی ته ځی هغه به نبی کریم ﷺ راګرځوی عین دصلح ددی معاملی په وخت ابوجندل ﷺ کوم چی دمکی کفارو قیدی کړی وو په قسم قسم تکلیفونو کی یی اچولی وو په یوډول سره په خدمت کی حاضر سو اودخپل مظلومیت اظهار یی وکی اود نبی کریم ﷺ څخه یی مدد وغوښتی نبی کریم ﷺ چی رحمة للعٰلمین وو دیومظلوم مسلمان په فریاد باندی به څومره اثر پرسوی وی ددی اندازه لګول هم دهرسړی دپاره اسان کار نه دی مگر ددی باوجود دذکرسوی آیت دحکم مطابق دده دامداد کولو څخه یی عذر وفرمایی اوبیرته یی ور واستوی.

دده واپسی دټولو مسلمانانو دپاره انتهایی دل ازاری وه مگر سرکار دوجهان دالله ﷻ دارشاداتو له مخی ګویا دا په سترګو لیدل چی اوس ددی ظلمونو عمر زیات نه دی پاته سوی اودخو ورځو دصبر ثواب به ابوجندل ﷺ ته نور ورکول کیږی ددی څخه وروسته ډیر ژر مکه فتح کیدونکی اودا قصی ختمیدونکی دی په هرحال دغه وخت دقرانی ارشاد مطابق نبی کریم ﷺ دمعاهدی پابندی ته دده پرذاتی مصیبت باندی ترجیح ورکړه دااسلامی شریعت هغه امتیازی خصوصیت دی کم چی دوی یی په دنیا کی دفتح عزت اوداخرت دفلاح مالکان جوړکړی دی کنی په عام طور سره ددنیا حکومتونه دمعاهدو سره لوبی کوی دکوم په ذریعه چی دکمزوری دباوول اوطاقتورته فریب ورکول مقصودوی څه وخت چی

خپل لړ مصلحت رامخ ته سی نوسل قسمه تاویلونه کوی او معاهده ختموی او الزام دنورو په سر ورتپی .
په دوهم آیت کی ارشاد فرمایی ، وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ : یعنی کافران خلګ په خپل مینځ کی دیوبل سرپرست دی لفظ د ، ولی لکه چی مخکی بیان سوی دی یوعام مفهوم لری چی وراثت هم په کی داخل دی او دمعاملو سر پرستی هم په دی وجه ددی آیت څخه معلومه سوه چی کافران خلګ به په خپل مینځ کی دیوبل وارثان ګڼل کیږی او دوراثت دتقسیم چی کم قانون ددوی په خپل مذهب کی رائج دی ددوی دوراثت په معامله کی به هغه قانون نافذ کیږی دارنګه د دوی دیتیمانو بچیانو ولی دانجونو دنکاح ولی به هم ددوی څخه وی لنډه یی داده چی په عائلی مسائلو کی به دغیر مسلمو خپل مذهبی قانون په اسلامی حکومت کی محفوظ ساتل کیږی .
دآیت په آخر کی ارشاد دی ، إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ : یعنی که تاسی داسی ونه کړل نو په ټوله مځکه کی به فتنه اولوی فساد وغوړول سی .
ددی جملی تعلق دهغو ټولو احکامو سره دی کوم چی ددی څخه مخکی ذکر سوی دی مثلاً داچی مهاجرین او انصار په خپل مینځ کی دیوبل سرپرست جوړیدل په کار دی چی په دی کی دیو بل سره امداد او اعانت هم داخل دی اووراثت هم دوهم داچی ددغه وخت دمهاجرو اوغیر مهاجرو مسلمانانو په مینځ کی دوراثت تعلق پاته کیدل نه دی په کار مګر دامداد او نصرت تعلق دخپلو شرطونو سره باقی پاته کیدل په کار دی دریم دا چی کافران په خپل مینځ کی دیو بل سره پرست وی د دوی په قانون دولایت او وراثت کی مسلمانانو ته څه دخل ورکول نه دی په کار .
که په دی حکمونو عمل ونه سی نو په مځکه کی به فتنه اولوی فسادوغوړول سی داخبر داری یی غالبًا په دی وجه ورکی چی کوم حکمونه دلته بیان سوی دی دغه دعدل اوانصاف اوعام امن دپاره دبنیادی اصولو حیثیت لری ځکه چی دی ایتونو داواضحه کړه چی دیوبل سره دامداد اواعانت اودوراثت تعلق لکه څنګه چی په قرابت باندی مبنی دی هم دغه رکم په دی کی مذهبی اودینی قرابت هم قابل لحاظ دی بلکه پرنسبی قرابت باندی دینی قرابت ته ترجیح حاصله ده په دی وجه سره کافر دمسلمان اومسلمان دکافر وارث نسی کیدی که څه هم دوی په خپلو کی په نسبی قرابت سره پلار زوی یاوررونه وی ددی سره یی دمذهبی تعصب اودجاهلیت دعصبیت بندیز راوستو دپاره داهم هدایت ورکړی دی چی مذهبی قرابت که څه هم دومره قوی اومضبوط دی مګر دمعاهدی پابندی ددی څخه هم زیاته مخکی اودترجیح قابله ده دمذهبی تعصب په جوش کی دمعاهدی خلاف ورزی جائز نه ده دلته یی داهدایت هم کړی دی چی کفار په خپله مینځ کی دیوبل سرپرست اووارثان دی ددوی په شخصی ولایت اووراثت کی دی مداخت نه کول کیږی .
په کتوکی خودایو څوفرعی اوجزئی احکام دی مګرپه حقیقت کی دامن عالم دپاره دعدل اوانصاف بهترین اوجامع بنیادی اصول دی په دی وجه دلته ددی احکامو دبیانولو څخه وروسته یی په داسی الفاظو سره خبرداری وفرمایی چی په عام طور سره یی دنورو احکامو دپاره نه دی فرمایلی چی که تاسی په دی احکامو عمل ونه کی نو په مزکه کی به فتنه اولوی فساد وغوړول سی په دی الفاظو کی هم دی طرف ته اشاره ده چی دا احکام دفتنی اوفساد په بندولو کی خاص دخل اواثر لری .

په دريم آيت کی دمکی څخه دهجرت کوونکو صحابه وو اوددوی دمدد کوونکو دمدينی دانصارو تعريف اوثنا اوددوی دربښتينی مسلمانيدو شاهدی اوددوی سره دمغفرت اود باعزته روزی دوعدی ذکر دی ارشادفرمايی ، أُولٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا يعنی داخلګ ربښتينی پاخه مسلمانان دی په دی کی اشاره دی طرف ته ده چی هجرت نه کوونکی حضرات هم که څه هم مسلمانان دی مګر ددوی اسلام کامل هم نه دی اويقينی هم نه دی ځکه چی دا احتمال هم دی چی په اصل کی منافقان وی اوپه ښکاره داسلام دعوی ساتی ددی څخه ورروسته ارشاد فرمايی: لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ يعنی ددوی دپاره مقرر دی مغفرت لکه چی په صحيح حديث کی دی: اَلاِسْلَامُ يَهْدِمُ مَاكَانَ قَبْلَهُ وَالْهِجْرَةُ تَهْدِمُ مَاكَانَ قَبْلَهَا يعنی مسلمانيدل دتيرو ټولو ګناهونو انبار نړوی دغه رنګه هجرت کول تير ټول ګناهونه ختموی .

په څلورم آيت کی دمهاجرينو دمختلفو طبقو حکم فرمايی چی که څه هم په دوی کی ځينی خلګ اولنی مهاجرين دی کومو چی دصلح حديبيه څخه اول هجرت کړی دی او ځينی ددوهمی درجی مهاجرين دی کومو چی دصلح حديبيه څخه ورروسته هجرت کړی دی اوپه دی وجه سره به ددوی داخرت په درجو کی فرق وی مګر ددنيا په احکاموکی ددوی حکم هم هغه دی کم چی داولنيو مهاجرينو دی چی دغه ديوبل وارثان دی په دی وجه مهاجرينو ته خطاب کوی اوارشاد فرمايی: فَأُولٰئِكَ مِنْكُمْ يعنی دا ددوهمی درجی مهاجرين هم ستاسی په ټولی کی شامل دی په دی وجه دوراثت په احکامو کی هم ددوی حکم دعامو مهاجرينو په شان دی .

دادسورة انفال بالکل اخری آيت دی ددی په اخر کی دميراث دقانون يوه جامعه قاعده بيان سوي ده چی ددی په ذريعه يی هغه عارضی حکم منسوخ کړی دی کم چی دهجرت په اول کی دمهاجرينو اوانصارو په مينځ کی دمواخات يعنی دوروروَلی په ذريعه ديوبل دوارثانو جوړيدو متعلق جاری سوی وو: وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلٰى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّٰهِ لفظ د ، أولوا په عربی ژبه کی دصاحب په معنٰی کی راځی چی ترجمه يی په اردو کی په والی سره کيږی اولوا العقل: عقل والا اولوا الامر: امر والا په دی وجه داولوا الارحام معنٰی سوه ارحام والا ارحام درحم جمع ده چی په اصل کی دهغه اندام نوم دی په کوم کی چی بچی جوړيږی اوچونکی دقرابت تعلق درحم په شرکت سره قائميږی په دی وجه اولو الارحام دقريبانو په معنٰی کی استعماليږی .

دايت معنٰی دا ده چی که څه هم که يو عام ولايت دټولو مسلمانانو په مينځ کی يو بل ته حاصل دی چی ددی په سبب دضرورت په وخت کی ديوبل امداد اواعانت هم واجب دی اوديوبل وارثان هم وی ليکن کم مسلمانان چی په خپل مينځ کی دخپلولی اوقرابت تعلق لڑی هغه دنورو مسلمانانو څخه مخکی دی د: فِي كِتَابِ اللّٰهِ ، معنٰی دلته د ، فِي حُكْمِ اللّٰهِ ، ده يعنی الله په خپل خاص حکم سره داقانون جوړ کړی دی .

دی آيت داقاعده وښوولـه چی دوراثت تقسيم دقرابت په معيار په کار دی اولفظ د ، اولو الارحام مطلقًا دخپلو انو اودقريبانو دپاره ويل کيږی په دوی کی دخاص قريبانو حصی خو په خپله قرآن کريم په سورة نسآء کی مقررکړی دی کومو ته چی دميراث په علم کی اهل فرائض ياذوی الفروض وائی دوی ته دورکولو څخه ورروسته چی کوم مال باقی پاته سی هغه ددی ايت په روسرپه نورو قريبانو کی تقسيمول

په کاردی اوداهم ظاهره ده چې په ټولو قریبانوکې دځه مال تقسیمول دهیڅچا په قدرت کې نسته ځکه چې لیرې قرابت خودټولې دنیا په انسانانوکې بلاشبه موجوددي چې ټول دیو پلار اومور ادم اوحواء ؑ ځځه پیدا سوي دي په دې وجه په قریبانو کې دتقسیمولو عملي صورت داکیدی سی چې نژدې قریبان په لیرې باندې مخکې کړې اودنژدې په مخکې لیرې محرومه کړې چې تفصیلي بیان یې دنبی کریم ﷺ په احادیثو کې داسې موجود دی چې دذوي الفرضو دحصو دورکولو ځځه وروسته چې څه باقي پاته سی هغه به دمړي په عصباتو یعنې نیکنې قریبانوکې درجه په درجه تقسیمیږي یعنې عصبه نژدې به پرلیرې باند مقدم کوي دنژدې په وړاندې به لیرې محروم کیږي اوکه په عصباتو کې هیڅوك هم ژوندی نه وي نوبیا به په باقي قریبانوکې تقسیمیږي .

دعصباتو ځځه علاوه چې کوم نور قریبان وي دعلم میراث او فرائض په خاصه اصطلاح کې لفظ د ذوي الارحام د دوی دپاره مخصوص سوی دی ، لیکن دا اصطلاح وروسته مقرر سوي ده ، په قرآن کریم کې داولو الارحام لفظ دلغوي معنی مطابق په ټولو قریبانو باندې حاوي دی په کوم کې چې ذوي الفروض عصبات او ذوي الارحام ټول په اجمالي طور سره دا خل دي .

بیا ددې ځه تفصیل دسورة نساء په آیتونو کې راغی په کومو کې چې دخاصو خاصو قریبانو حصې حق تعالی په خپله مقرر کړې دي کومو ته چې په اصطلاح دمیراث کې ذوي الفروض وایي او دباقیو متعلق نبی کریم ﷺ ارشاد فرمایي ، أَلْحِقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لِأَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرٍ (بخاری) یعنې دکومو حصې چې قرآن مقرر کړې دي ، هغه دوی ته دپوره ورکولو ځځه وروسته چې څه باقي پاته سی هغه دې هغو خلګو ته ورکول سي ، کوم چې مړي ته زیات نژدې نارینه وي .

دوی ته په اصطلاح دمیراث کې عصبات وایي که دیومړي په عصباتو کې څوك موجود نه وي نودنبی کریم ﷺ دارشاد مطابق به بیانورو قریبانو ته ورکول کیږي کموته چې په اصطلاح کې ذوي الارحام وایي لکه مور ورور اوخور وغیره .

دسورة انفال ددې اخري آیت دې اخري جملې داسلامي وراثت هغه قانون منسوخ کې کوم چې ددې ځځه په اولو ایتونوکې ذکر دی دکوم په وجه چې په مهاجرینو اوانصارو کې وراثت جاري کیدی که څه هم د دوی په مینځ کې څه قرابت نه وي ځکه چې داحکم یو هنګامي حکم دی کوم چې په اول دهجرت کې ورکول سوی وو .

سورة انفال ختم سو الله ﷻ دې مونږ ټولو ته په دې دپوهیدو او بیا په دې دعمل کولو توفیق راکړي آمین

## ﴿سُوْرَةُ التَّوْبَة﴾

سُوْرَةُ التَّوْبَةِ مَدَنِيَّةٌ وَّهِيَ مِائَةٌ وَّتِسْعٌ وَّعِشْرُوْنَ اٰيَةً وَّسِتَّةَ عَشَرَ رُكُوْعًا

سورة التوبة په مدینه کې نازل سو او په دې کې یوسل نه ویشت (۱۲۹) آیتونه اوشپارس (۱۶) رکوعګانې دي .

بَرَآءَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖٓ اِلَى الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۝۱

صفاجواب دی دالله دطرف ځځه او درسول ځځه هغومشرکانو ته دکومو سره چې ستاسې عهدسوی وو ،

فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ

نو گرځی په دی ملک کی څلور میاشتی اوپوه سی چی تاسی

مُعْجِزِي اللَّهِ ۙ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ٢ وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ

نه سی ستړی کولی الله اوداچی الله رسوا کوونکی دی کافرانو لره ، اواورول دی دالله دطرف څخه

وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ

اودهغه درسول دطرف څخه خلکوته دلوی حج په ورځ باندی چی الله جلادی

مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ۙ وَرَسُولُهُ ۚ فَإِن تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن

دمشرکانو څخه اودهغه رسول ، نو که تاسی توبه وکاږی نوستاسی دپاره ښه ده او که

تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ ۗ وَبَشِّرِ الَّذِينَ

یی نه منی نو پوه سی چی تاسی هیڅکله نه سی ستړی کولی الله او خوشخبری واوره کافرانو ته

كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ٣ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدتُّم مِّنَ الْمُشْرِكِينَ

دعذاب دردناک ، مگر دکومو مشرکانو سره چی تا وعده کړی وه

ثُمَّ لَمْ يَنقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوا

بیاهغوی هیڅ قصوررونه کی ستاسی سره او مدد یی ونه کی ستاسی په مقابله کی دهیچاپس ددوی سره پوره کړی

إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ٤

ددوی عهد ددوی ترودعدی پوری ، بیشکه دالله خوښ دی احتیاط کوونکی

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ

بیاچی کله تیری سی میاشتی دپناه نووژنی مشرکان کوم خای چی ئی پیدا کړی

وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَإِن

اونیسی دوی اوگیروی یی اوکښینی دوی ته هر خای په تاک کی بیاکه

تَابُوْا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوْا سَبِيْلَهُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝۵

دوی توبه وکړی او قائم کړی لمونځ او ورکوی زکوة نو پریږدی د دوی لار بیشکه الله ﷻ دی بخښی والا مهربان

**تفسیر**: دالله ﷻ دطرف څخه او دهغه درسول دطرف څخه ددی مشرکانو (دعهد) څخه دست برداری ده دکومو سره چی تاسی (بی دتعین دمودی څخه) عهد کړی وو (دادریم جماعت حکم دی ددی جماعتونو تفصیل په معلوماتو او مسئلوکی راځی) او (څلورم جماعت یعنی دکومو سره چی هیڅ عهدنه وو دهغوی حکم هم ددی څخه په درجه اولیٰ معلوم سو چی کله یی دهغوڅخه امان پورته کی دکومو سره چی معاهده سوی وه نو په غیرو معاهدوکی خودامن احتمال داول څخه هم نسته) نو (دی دواړو جماعتونوته اطلاع ورکړی چی) تاسی خلق په دی مځکه کی څلور میاشتی ګرځی راګرځی (اجازت دی چی خپله موقع اوپناه ولټوی) او (ددی سره) په داهم پوهه سی (چی ددی مهلت په وجه صرف دمسلمانانو دلاس څخه بچ کیدی سی لیکن) تاسی خدای ﷻ نه سی عاجزه کولی (چی دقبضی څخه یی ووزی) اودا (هم پوهه سی) چی بیشکه الله ﷻ (په اخرت کی به) کافران رسوا کړی (یعنی عذاب به ورکړی ستاسو ګرځیدل تاسو دهغه څخه نه سی ساتلی او احتمال دقتل په دنیاکی جداجدا دی په دی کی ترغیب دی توبی ته) او (او داول او دویم جماعت حکم دادی چی) دالله ﷻ اورسول دطرف څخه دلوی حج په تاریخونوکی دعامو خلقو په وړاندی اعلان کول کیږی چی دالله ﷻ اودهغه رسول دواړه (بغیر دمقرر کولو دڅه میعادڅخه اوس) دست بردار کیږی دی مشرکانو (ته دامن ورکولو) څخه (کوموچی په خپله عهد مات کی مراد ورڅخه اولنی جماعت دی مګر) بیا (هم دوی ته ویل کیږی چی) که تاسو (دکفر څخه) توبه وکاړی نوستاسو دپاره (په دواړوجهانوکی) غوره والی دی (په دنیاکی خوځکه چی ستاسی عهد ماتول به معاف سی اودقتل څخه به محفوظ سی اوپه اخرت کی ښکاره ده چی نجات به وی) اوکه تاسی (داسلام څخه) منعه وکی نوپوه سی چی تاسی خدای پاك نه سی عاجزه کولی (چی به وتښتی) او (مخ ته دخدای دنه عاجزه کولو تفسیردی چی) دی کافرانو ته دیو دردناکی سزا خبر واوروی (کمه چی به په اخرت کی واقع کیږی دلخویقینی دی اوددنیا دسزا احتمال جلادی مطلب داسو چی که منع وکړی نوسزابه وځکی) البته مګر هغه مشرکان (ددی رفع کیدو اودست برداری څخه) مستثنیٰ دی دکوموڅخه چی تاسی وعده اخیستی ده بیاهغوی (په وعده پوره کولو کی) ستاسی سره ذره هم کمی نه وی کړی اونه ستاسی په مقابله کی (ستاسی) دیو (دښمن) سره یی مدد وکی (مراد ددی څخه دوهم جماعت دی) نو د دوی وعده د دوی تر مودی (مقرری) پوری پوره کړی (او بد عهدی مه کوی ځکه چی) الله ﷻ (دبدعهدی څخه) احتیاط کوونکی خوښوی (نوکه تاسی احتیاط وکی نو دالله ﷻ په خوښوکی به سی مخ ته دجماعت اول دحکم تتمه ده چی کله دوی ته څه مهلت نسته نوګویا ددوی سره اوس دقتال کولو ګنجائش کیدی سی لیکن اوس دمحرم ترختمیدو پوری دحرمت میاشتی مانع دقتال دی) نو (ددی دتیریدو انتظار کوی او) کله چی دحرمت میاشتی ختمی سی نو (دغه وخت جماعت اول) ددی مشرکانوچی کم ځای قتلوی نیسی اوتړی اودپټیدو په ځایونو کی دوی ته دموقعی کتلو دپاره کښینی (یعنی په جنګ کی چی کوم کوم کارونه

کیږي دټولو اجازه ده) بیاکه چیرې (دکفرڅخه) توبه وکاږي او (داسلام کارونه کول شروع کړي یعني مثلاً) لمونځ کول شروع کړي زکوة ورکول شروع کړي نودوی ته لار پریږدې (یعني قیدول اوقتلول ورسره مه کوې ځکه چې) واقعي الله ﷻ لوی مغفرت کوونکی لوی رحمت کوونکی دی (په دې واسطه دداسې سړي کفر یې وبخښي اودقتلولو څخه یې محفوظ کې اوداحکم به دباقي جماعتونو وی ددوی دمیعادونو تیریدو څخه وروسته)

**معلومات اومسئلې**: سورة براءت شروع کیږي کم ته چې سورة توبه ویل کیږي براءت ورته ځکه وایي چې په دې کې دکفارو څخه دبراءت ذکردی اوتوبه ورته په دې وجه وایي چې په دې کې دمسلمانانو دتوبې قبلیدو بیان دی (مظهري) ددې سورة یوخصوصیت دادی چې دقرآن په صحیفوکې ددې سورة په شروع کې بسم الله نه لیکل کیږي ددې څخه ماسوا دټولو قرآني سورتونو په شروع کې بسم الله لیکل کیږي ددې دوجه معلومولو څخه مخکې داپیژندل په کار دي چې قرآن کریم د درویشتو کالو په زمانه کې لږلږ نازل سوی دی دیو سورت ایتونه په مختلفو وختونو کې نازل سوي دي جبرئیل امین ﷺ چې به کله وحي راوړه نوددې سره به یې دالله ﷻ په حکم سره داهم ښوولې چې دا ایت دفلاني سورة دفلاني آیت څخه وروسته ایږدې ددې مطابق به نبي کریم ﷺ وحې لیکونکو ته ښودنه کوله اولیکل به یې .

اوکله چې به یوسورة ختم سو اوبل سورة به شروع کیدی نودسورة شروع کیدو څخه مخکې به بسم الله الرحمٰن الرحیم نازله سوه چې په دې سره به داګڼل کیده چې اولنی سورة ختم سو اوس بل سورة شروع کیږي دقرآن کریم په ټولو سورتونوکې داسې سویدی سورة توبه دنزول په اعتبار سره بالکل داخري سورتونو څخه دی ددې په شروع کې دعام دستور مطابق نه بسم الله نازله سوه اونه نبي کریم ﷺ وحې لیکونکو ته ددې هدایت فرمایلی دی په دې حالت کې دنبي کریم ﷺ وفات وسو.

دقرآن جمع کوونکی حضرت عثمان رضی الله عنه دخپل خلافت په زمانه کې کله چې قرآن کریم په کتابي صورت کې جوړ کې نو دټولو سورتونو خلاف دسورة توبه په شروع کې بسم الله نه وه په دې وجه دا شبهه پیدا سوه چې شاید داځان ته مستقل سورة نه وي بلکه دبل سورة حصه وي اوس ددې فکر سو چې که داځان ته سورة نه وي دبل سورة حصه وي نو هغه کوم سورة کیدی سي؟ دمضامینو په اعتبار سره سورة انفال ددې مناسب معلوم سو .

اوحضرت عثمان رضی الله عنه څخه یوبل روایت داهم نقل دی چې دنبي کریم ﷺ په زمانه کې به یې دې دواړو سورتونو ته قرینتین یعني پیوست وایه (مظهري) په دې وجه دسورة انفال څخه وروسته دې کښیښوول سو دا احتیاط خو په دې وجه وسو چې که دبل سورة جزء وي نودهغه سره په کار دی مګراحتمال داهم وو چې که جلا مستقل سورة وي نوپه دې وجه په لیکلوکې یې داصورت اختیار سو چې دسورة انفال پرختمیدو باندې دسورة توبه دشروع کیدو څخه مخکې څه خالي ځای پریښوول سو لکه چې په نورو سورتونو کې چې دبسم الله ځای وي .

دسورة براءت یاتوبه په شروع کې دبسم الله نه لیکلو داتحقیق خو په خپله دجمع کوونکي دقرآن حضرت عثمان رضی الله عنه څخه په ابوداود نسایي مسند امام احمد ترمذي کې دتفسیر کوونکي دقرآن حضرت عبدالله

بن عباس ﷺ څخه دیوسوال په جواب کی نقل دی په دی سوال کی حضرت ابن عباس ﷺ دحضرت عثمان غنی ﷺ څخه دا پوښتنه هم کړی وه چی دقرآن دسورتونو کوم ترتیب چی قآئم کړل سوي دی داسی چی دټولو څخه مخکی اول اوږده سورتونه کښی ښوول سوه په کمو کی چی دسلو څخه زیات ایتونه وی ګڼو ته چی په اصطلاح کی مئین ویل کیږی ددی څخه وروسته هغه اوږده سورتونه ایښوول سوی دی په کموکی چی دسلو څخه کوم ایتونه دی کومو ته چی مثانی ویل کیږی بدی څخه وروسته کوچنی سورتونه ایښوول سوی دی کموته چی مفصلات ویل کیږی ددی ترتیب هم تقاضا داده چی سورة توبه دسورة انفال څخه مخکی کښی ښوول سی ځکه چی دسورة توبه ایتونه دسلو څخه زیات اودسورة انفال دادسلو څخه کم دی په شروع کی اووه اوږده سورتونه دی کموته چی سبع طوال ویل کیږی په هغوی کی هم پرځای دانفا ل سورة توبه زیات مناسب دی ددی څخه چی په خلاف کولوکی څه مصلحت دی؟

حضرت عثمان غنی ﷺ وفرمایل چی داټولی خبری صحیح دی لیکن دقرآن په معامله کی داحتیاط مقتضٰی دغه ده کمه چی اختیاز سوه ځکه چی که سورة توبه مستقل سورة نه وای بلکه دسورة انفال جزوای نوداښکاره ده چی دسورة انفال ایتونه اول نازل سوی دی او دسورة توبه دا وروسته په دی وجه دی دانفال په ایتونو مخکی کول بغیر دوحی څخه جائزنه دی اوپه وحی کی مونږته داسی څه هدایت نه دی رسیدلی نوپه دی وجه انفا ل مخکی اوتوبه وروسته سوه .

ددی تحقیق څخه دامعلومه سوه چی دسورة توبه په شروع کی دبسم الله نه لیکلو وجه داده چی ددی احتمال سته چی سورة توبه جلا سورة نه وی بلکه دانفا ل جزء وی په دی احتمال باندی دلته بسم الله لیکل داسی درست نه دی لکه یوسری چی دسورة په مینځ کی بسم الله ولیکی .

په دی بناء فقهاء حضرات فرمایی چی کم سړی دلوړه څخه دسورة انفا ل تلاوت کوونکی راروان وی اوسورة توبه شروع کوی نو دی بسم الله نه وایی لیکن کوم سړی چی ددی سورة داول څخه یادمینځ څخه تلاوت شروع کوی هغه ته په کار دی چی بسم الله ووایی اوشروع وکړی ځینی ناپوهه داسی ګڼی چی دسورة توبه په تلاوت کی پر هیڅ حا ل بسم الله ویل جائز نه دی داغلطه ده اوپه دی سربیره بله غلطی داده چی پرځای دبسم الله داخلک ددی په شروع کی ، اَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ النّارِ ووایی چی ددی هیڅ ثبوت دنبی کریم ﷺ اوصحابه کرامو ﷺ څخه نسته .

اوحضرت علی ﷺ څخه چی کوم په روایت دابن عباس ﷺ دا نقل دی چی دسورة براء ت په شروع کی دبسم الله نه لیکلو وجه دا ده چی .

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ امان دی اوپه سورة براءت کی یی دکفارو امان اوعهد او پیمان ختم کړی دی نودا یوه نکته اولطیفه ده چی داصلی سبب سره منافی نه ده یعنی اصلی سبب خودغه دی چی دسورة انفال او سورة توبه دیو والی داحتما ل په بنا بسم الله نه ده لیکل سوی بیا ددی نه لیکلو یوه لطیفه داهم کیدل ذکردی کم چی دبسم الله سره مناسب نه ده په دی وجه په تکوینی طور سره دلته داسی اسباب پیداسوه چی بسم ونه لیکل سی .

دسورة توبه په ذکرسوو ایتونو باندی دپوهیدو دپاره یوڅو واقعات پیژندل ضروری دی دکومو په سبب

سره چې دا ایتونه نازل سوي دي په دي وجه اول د دغو واقعاتو څه لنډ تفصيل ليکل کيږي.
۱ :: په ټول سورة توبه کې دځو غزاګانو او ددي سره دمتعلقه واقعاتو او دهغه په ضمن کي دډيرو احکامو او مسئلو بيان سوی دی مثلاً دټولو قبائلو دعربو سره معاهدات ختمول دمکې فتح دحنين غزا دتبوك غزا په دې واقعاتو کې دمکې فتح دټولو څخه اول په سنه ۸ هجري کې بيا دحنين غزا په دې کال کې بيا دتبوك غزا په رجب سنه ۹ هجري کې بيا دټولو قبائلو دعربو سره دمعاهدي دختمولو اعلان په ذي الحجه سنه ۹ هجري کې وسوه.
۲ :: دعهد ختمولو متعلق چې کم مضامين په دي ايتونوکې ذکردي ددغو خلاصه داده چې په سنه ۲ هجري کې نبی کريم ﷺ دعمرې اراده وفرمايله اودمکې قريشودوی مکی ته داخليدوته پرې نښودل اوحديبيې په مقام کې ددوی سره صلح وسوه ددی صلحې ميعاد دروح المعاني دنقل مطابق لس کاله وو په مکه کې دقريشو څخه علاوه نورې قبيلې هم وې دصلحې دمعاهدي يوه دفعه داهم وه چې دقريشو څخه علاوه په نورو قبائلو کې چې دچا زړه غواړي دقريشو سره ملګرې کيږي اوکه دچاړزه غواړې هغوی دنبي کريم ﷺ سره ملګرې کيږي نوملګرې کيدی سې چنانچې دخزاعه قبيلې دنبی کريم ﷺ سره ملګرتيا خوښه کړه اودبني بکر قبيلې دقريشو سره ددې معاهدي په روسره داالازمی وه چې په دې لسو کلونو کې دننه به نه ديوبل سره جنګ کوي اونه به دنورو جنګ کوونکو مدد کوو او کومه قبيله چې دکوم فريق سره ملګرې وي هغه به هم په دې حکم کې ګڼل کيږي چې پر دوی حمله کول ياباندې دحمله کوونکي مدد کول به دمعاهدي څخه خلاف ورزي ګڼل کيږي.
دامعاهده په سنه ۲ هجري کې وسوه په سنه ۷ هجري کې دمعاهدي مطابق نبی کريم ﷺ سره دصحابه وو کرامو دفوت سوي عمرې دقضا کولو دپاره مکې معظمې ته تشريف وی وړی اودرې ورځې دقيام کولو څخه وروسته يې دمعاهدي مطابق بيرته تشريف راوړی تردې وخته پورې ديو فريق دطرف څخه دصلحې دمعاهدي څه خلاف ورزي نه وه سوي.
ددې څخه پنځه شپږ مياشتې وروسته دبني بکر قبيلې پربني خزاعه باندې دشپې په وخت کې چاپه ووهله اوقريشو داوګڼله چې نبي کريم ﷺ ډير ليرې دي اودشپې وخت دی ددوی خبريدل ډير ګران دي نوپه دې حمله کې يې دبني بکر په وسله اوخوانانو سره مدد وکې.
او ددې واقعاتو اوحالاتو مطابق کم چې اخر قريشو هم تسليم کړل دغه دصلحې معاهده ماته سوه کمه چې په حديبيه کې ترلسو کالو پورې دجنګ نه کولو سوې وه.
خزاعه قبيله کومه چې دنبي کريم ﷺ ملګرې وه هغوی ددې واقعې اطلاع دوی ته ورکړه نبي کريم ﷺ چې دقريشو دوعدې ماتولو څخه خبرسو نو دقريشو خلاف يې پټ دجنګ تياري شروع کړه.
قريشو ته په بدر احد اواحزاب جنګونو کې دمسلمانانو دغيبي اوربانې طاقت اندازه لګيدلې وه اودخپل قوت اوطاقت نشه يې سره سوې وه داوخت دوعدې ماتولو څخه وروسته دمسلمانانو دطرف څخه دجنګ بيره خوپيدا سوې وه اونبي کريم ﷺ ته داطلاع رسيدو څخه وروسته د دوی په مکمله خاموشی سره دا بيره نوره زياته قوی سوه دمجبوري څخه يې ابوسفيان مدينې ته وليږې چې دی په خپله

ولاړسي اودحالاتو اندازه ولګوی اوکه دنبی کریم ﷺ څخه دجنګ اندازه ښکاری نوپر تیره واقعه دی عذر او معذرت وکړی او دوعدی نوی والی دی وکړی .
ابوسفیان چی مدینی ته ورسیدی نودجنګ څه اندازه ورته معلومه سوه نوپریشانه سو دمشرانو اصحابو یوه یوه خواته ولاړی چی دوی سفارش وکړی اومعاهده نوی کړی مګر ټولو ورته دتیرو ترخو معاملو په وجه انکار وکی او ابوسفیان ناکامه بیرته واپس سو دمکی پرقریشو بیره راغله .
بل خوانبی کریم ﷺ دبدایه اوابن کثیر دروایت مطابق په لسمه درمضان المبارك سنه ۸ هجری دمدینی طیبی څخه داصحابو کرامو دیولوی جماعت سره پرمکه دحملی کولو په اراده سره کوچ وفرمایی اواخر مکه مکرمه فتح سوه .

**( دمکې دفتح په وخت کې دمغلوبو دښمنانو سره بې مثله کريمانه سلوک )**

دمکی دفتح په وخت کی ډیرو دقریشو سردارانو چی داول څخه یی داسلام دحقوالی یقین درلودی مګر دوررولی دبیری څخه یی اظهارنه سوای کولی اوس دوی ته موقع ورکول سوه اوهغوی په اسلام مشرف سول اوکم چی دغه وخت هم په خپل پخوانی مذهب دکفر باندی پاته سول هغوی ته هم بغیر دیوڅو افرادو څخه نبی کریم ﷺ ټولو ته دځان اومال امان ورکی دپیغمبرانه اومعجزانه اخلاقو هغه ثبوت یی ورکی دکم چی دنورو خلګو څخه تصور هم نه سوای کیدی ددوی ټولی دښمنی تیری اوظلمونه اودبی رحمی واقعات یی بیخی نظر انداز کړل اوارشادیی وفرمایی چی نن زه تاسی ته هغه خبره وایم کمه چی حضرت یوسف ﷺ خپلو ورونوته هغه وخت کړی وه کله چی دوی دمور اوپلار سره دحضرت یوسف ﷺ خواته مصر ته ورسیدل: لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ یعنی ستاسی دظلم زیاتی بدل اخستل یابله سزا درکول خوڅه کوی مونږ تاسی صرف ملامت کوو هم نه .

**( دمکې دفتح په وخت کې دمشرکانو څلور قسمونه او د دوی حکمونه )**

بهر حال داوخت پر مکه دمسلمانانو مکمله قبضه وسوه دمکی اوپه اطرافو دمکه کی اوسیدونکو غیر مسلمو ته دځان اومال امان ورکول سو لیکن داوخت ددی غیر مسلمو مختلف حالات وه یوقسم خوهغه خلګ وه دکمو سره چی په حدیبیه کی دصلح معاهده وسوه اوهغوی په خپله ماته کړه اودغه دمکی دفتح کولوسبب سو دویم څه داسی خلق هم وه دکوموسره چه دصلح معاهده ترڅه خاص میعاده پوری وُسوه اوهغوی پردغه معاهده قائم پاته سول لکه دبنی کنانه دوی قبیلی بنی ضمره اوبنی مدلج دکموسره چه تریوی مُودی پوری صلح سوی وه اودسورة براءت دنازلیدوپه وخت کی په قول دخازن ددوی دصلح دمیعاد نهه ۹ میاشتی باقی پاته وی .
دریم څه داسی خلګ هم وه دکومو سره چی دصلح معاهده بغیر دمقرر کولو دمیعاد څخه سوی وه څلورم هغه خلګ وه دکومو سره چی هیڅ قسم معاهده نه وه .
دمکی دفتح څخه اول څومره مشرکانو اواهل کتابو چی دنبی کریم ﷺ سره معاهدی کړی وی ، ددی ټولو داترڅه تجربه مسلسل کیده چی دوی په پټه اوښکاره عهد شکنی وکړه اوددښمنانو سره یی سازش وکی اونبی کریم ﷺ اومسلمانانوته یی دنقصان رسولو دخپل طاقت مطابق پوره کوشش وکی په دی وجه نبی

کریم ﷺ دخپلې پرله پسې تجربې او د الله ﷻ تر اشارو لاندې دا فیصله کړې وه ، چې اننده به دهیچا سره دصلح معاهده نه کوي او جزیرة العرب به دیو اسلامي قلعه په حیثیت سره صرف دمسلمانانو دپاره خاصه سي ددې مقتضٰی داوه چې په مکه اوجزیرة العرب باندې داقتدار حاصلیدو سره اعلان وسي چې غیر مسلم دې ددې ځای څخه بل ځای ته ولاړسي لیکن داسلام دعدل اوانصاف داصولو اورحیمانه سلوك اودرحمة للعٰلمین دعام رحمت لاندې بې مهلته داسې کول مناسب نه وو په دې وجه دسورة براءت په شروع کې ددې ځلورو قسمونو غیر مسلمو جماعتونو جلا جلا حکمونه نازل سوه .

اول جماعت کم چې دمکې قریش وه کومو چې دحدیبیې میثاق په خپله مات کړی وو اوس دوی ته څه زیات میعاد مستحق نه وه مگر چونکې دازمانه دحرمت دمیاشتو وه په کموکې چې جنگ اوجگړه دالله ﷻ دطرف څخه منع وه په دې وجه ددوی متعلق خودغه حکم رالې کوم چې دسورة توبه په پنځم آیت کې ذکر دی ، فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ : الاية چې ددې حاصل دا وو ، چې دې خلګو عهد شکنې وکړه خپل څه حق یې باقي نه دی پرې ایښی مگردحرمت دمیاشتو احترام بهر حال ضروري دی په دې وجه دحرمت دمیاشتو په ختمیدو به یادوی دجزیرة العرب څخه وزی یابه مسلمانان کیږي که نوجنگ به ورسره کیږي .

او دوهم جماعت دکومو سره چې تریو خاص میعاده پورې دصلح معاهده سوې وه اوهغوی پردې قائم وه ددوی حکم دسورة توبه په څلورم آیت کې دا راغی ، إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدتُّم مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ : یعنی هغه مشرکان خلک دکومو سره چې تاسې معاهده دصلحې کړي ده بیا دوی پرمعاهده باندې په قائم پاته کیدوکې څه کمی ونه کړه ، اونه ستاسې په مقابله کې یې ستاسې دچادښمن مدد وکې نوتاسې ددوی معاهدې ددوی ترمودې پورې پوره کړې ځکه چې الله ﷻ احتیاط کوونکې خوښوي داحکم دبنو ضمره اوبنو مدلج وو ، دکوم په رو سره چې دوی ته نه میاشتې ورکول سوې .

او د دریم اوځلورم دواړو جماعتونو یوحکم راغی کم چې دسورة توبه په اول اودوهم ایتونوکې ، بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدتُّم مِّنَ الْمُشْرِكِينَ فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ یعنی اعلان ددست برداری دالله ﷻ دطرف څخه اودهغه درسول دطرف څخه دې دهغو مشرکانو دپاره دکومو سره چې تاسې معاهده کړې وه ، نو تاسې خلگ په دې مځکه کې ځلور میاشتې گرځئ او په دې پوه سئ چې تاسې الله ﷻ نه سئ عاجزه کولی ، او دا چې بیشکه الله ﷻ به کافران رسوا کړي .

غرض دا دی چې داول او دوهم آیتونو په روسره دغوتهولو خلگوته دکومو سره چې بې دتعین دمودې څخه څه وعده وه یا ور سره څه معاهده نه وه ځلور میاشتې مهلت ورکول سو .

اوځلورم آیت په رو سره هغو خلگوته دمعاهدې ترختمیدو پورې مهلت ورکول سو ، دکومو سره چې تر څه خاص میعادپورې وعده وه او په پنځم آیت کې دمکې مشرکانو ته دمیاشتو دحرمت ترختمیدو پورې مهلت ورکول سو

**(دکفارو سره دوعدو پرختمیدو هم دوی ته دمهلت ورکولو کریمانه سلوک)**

ددې حکمونو نافذ کیدل اودمهلت شروع کیدل دهغه وخت څخه وتاکل سوکله چې ددې حکمونو اعلان

په ټولو عربوکی وسو ددی عام اعلان دپاره دا انتظام وسو چی دسنه ۹ هجری دحج په ورځوکی دمنی اوعرفات په عامو جمعوکی ددی اعلان وسی چی ذکر یی دسورة توبه په دریم آیت کی داسی راغی ،

وَأَذَانٌ مِنَ اللهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ : یعنی عام اعلان دی دعامو خلکوپه مخکی دالله ﷻ او دهغه درسول دطرف څخه دلوی حج په تاریخونوکی ددی خبری چی الله ﷻ او دهغه رسول دواړه دست برداره دی ددی مشرکانو څخه بیا که تاسی توبه وکاږئ نو ستاسی دپاره ښه ده اوکه تاسی منع وکړه ، نو په دی پوه سی چی تاسی خدای نه سی عاجزه کولی او دی کافرانو ته دیو دردناك عذاب خبر واوره .

**( چي دکفارو سره معاهده ختمه سي نو دعام اعلان او دټولو دخبرداړولو څخه بغير ددوی خلاف څه عمل کول جائزنه دی )**

چنانچی دالله ﷻ په دی حکم باندی دعمل کولو دپاره نبی کریم ﷺ په سنه ۹ هجری کی دحج دپاره حضرت صدیق اکبر ؓ او حضرت علی مرتضی ؓ مکی مکرمی ته ولیږل اوپه میدان دعرفات اومنی کی کوم ځای چی دعربو ټول قبائل جمع وه دا اعلان یی باندی وکی او دا هم ښکاره وه چی ددی عظیم الشأن جمعی په معرفت په ټولو عربوکی ددی حکم مشهورول لازمی وو بیایی دحضرت علی ؓ په معرفت سره په یمن کی په خاص طور سره ددی اعلان وکی .

ددی عام اعلان څخه وروسته صورت حا ل داسی سو چی اول جماعت یعنی دمکی مشرکانو ته دحرمت دمیاشتو ختمیدل یعنی دمحرم سنه ۱۰ هجری ترختمیدو پوری او نورو جماعتونو ته تررمضان سنه ۱۰ هجری اودریم اوڅلورم جماعتونو ته ترلسمی دربیع الثانی سنه ۱۰ هجری پوری دحدودو څخه بهر کیدل په کار دی.اوکوم چی ددی خلاف ورزی وکی هغوی دجنګ کولو مستحق دی دغه رنګه دراتلونکی کال تر زمانی دحج پوری دی یو کافر هم په دی حدودوکی دننه پاته نه سی چی ذکریی دسورة توبه په اته ویشتم آیت کی په راسی په کوم کی چی ارشاد دی ، فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا یعنی دا خلګ ددی کال څخه وروسته مسجد حرام ته نه سی ورتلی اوپه حدیث کی دنبی کریم ) دارشاد: لَا يَحُجَّنَّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ دامطلب دی دسورة توبه داولنیو پنځو ایتونو تفسیر دواقعاتو په رڼا کی مخ ته راغی .

**( دذکرسوو پنځو آیتونو متعلق څو مسئلي اوفائدی )**

اول داچی دمکی دفتح څخه وروسته نبی کریم ﷺ چی دمکی دقریشو او دنورو دښمنو قبیلو سره کومه معامله دعفو درګذر او رحم اوکرم وفرمایله دی په عملی طور سره مسلمانانو ته دا اخلاقی درس ورکی چی کله ستاسی یو دښمن ستاسی په واك کی راسی اوستاسی په مخکی عاجزه سی نو دهغه څخه دتیرو دښمنیو اوضرورنو بدله مه اخلی بلکی دعفو اوکرم څخه کار اخلی اوداسلامی اخلاقو ثبوت ورکوی که څه هم داسی کول دطبعی جذباتو لاندی کول دی لیکن په دی کی ځوعظیمی فائدی دی اول په خپله دځان دپاره چی په بدله اخستو سره دخپلی غصی په کمولوکه څه هم په وقتی طور نفس ته څه راحت محسوسیږی لیکن دا راحت فنا کیدونکی دی او ددی په مقابله کی دالله ﷻ رضا او دجنت لوړی درجی کومی چی ده ته رسیدونکی دی هغه ددی څخه په هرحیثیت سره زیاتی هم دی اودائمی هم دی اودعقل

تقاضا داده چې دائمې ته پرفاني ترجيح ورکړي.
دوهمه داچې پردښمن دواك پيدا کيدو څخه وروسته دخپلې غصې جذبات لاندې کول ددې ثبوت دی چې دده جنګ دخپل نفس دپاره نه دی بلکې محض دالله ﷻ دپاره دی او داهغه اعلى مقصد دی کوم چې په اسلامي جهاد اودعامو بادشاهانو په جنګونوکې دامتياز اوپه جهاد اوفسادکې فرق کوونکې دی يعنې چې کم دالله ﷻ دپاره او دهغه داحکامو دجاري کولو دپاره وي هغه جهاددی کنه نو فساد.
دريمه فائده داده چې دښمن کله دمغلوب کيدو څخه وروسته دده دانبه اخلاق ووينې نو دشرافت تقاضا داده چې دده به داسلام اومسلمانانو سره محبت پيداسي چې دا دده دپاره دکاميابۍ کيلی ده اوهم دا دجهاد اصل مقصد دی.

**(دکفارو سره دعفو او درګزر دا معنیٰ نه ده چې د دوی دضرر څخه دځان ساتلو اهتمام به هم نه کوی)**

دوهمه مسئله کومه چې دذکرسوو آيتونوڅخه معلومه سوه داده چې دعفو اوکرم دامعنیٰ نه ده چې د دښمنانو دشرڅخه به خپل حفاظت نه کوي اودوی به داسې ازادپريږدي چې بيادوی ته نقصان اوضرر رسوی بلکه سره دعفواوکرم څخه دعقل تقاضاداده چې دتيروتجربوڅخه دزاتلونکې ژوند دپاره سبق حاصل کي اوهغه ټول سوري بندکړي دکوم ځاى څخه چې دوی په خپله ددښمنانو په زد کې راځي په دې وجه دنبی کريم ﷺ حکيمانه ارشاد دی ، لاَ يُلْدغُ الْمَرْءُ مِنْ جُحْرٍ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ يعنې عقلمند سړی ديوسوري څخه دوه واره نه چيچل کيږي دکم سوري څخه چې يووار زهرناك شی چيچلی وی دوباره هغه سوراخ ته نه لاس کوی.
دسنه ۹ هجری دقران اعلان دبراء ت اومشرکانو ته مهلت ورکول اوپه اطمينان سره دحرم دحدونو خالي کولو هدايات ددې حکمت عملی ثبوت دی.
۳ :: دريمه فائده دسورة توبه دابتدايي آيتونو څخه دامعلومه سوه چې کمزورو قومونوته بې دمهلت څخه ديوځاى څخه دايستلو حکم ياباندې په يووار ناځاپې حمله کول بزدلي اوغير شريفانه کاردی کله چې داسې کول وی نوداول څخه دی عام اعلان وسی اودوی ته دې ددې پوره مهلت ورکول سی چې که دوی زمونږ قانون نه منی نوپه ازادی سره چې کم ځای ته غواړي ولاړدی سی لکه چې په ذکر سوو ايتونوکې دسنه ۹ هجری عام اعلان اوددې څخه وروسته ټولو جماعتونو ته دمهلت ورکولو دحکمونو څخه واضحه سوه.
۴ :: څلورمه مسئله دذکرسوو آيتونو څخه دامعلومه سوه چې ديو قوم سره دصلحې دمعاهدې کولو څخه وروسته که دميعاد څخه مخکې ددغه معاهدې دختمولو ضرورت پيښ سی نوکه څه هم دځو شرطونو سره ددې اجازه سته مګر ښه داده چې معاهده ترخپل ميعاده پورې پوره سی لکه چې دسورة توبه په څلورم آيت کې دبنو ضمره اوبنو مدلج دمعاهدې دنهو مياشتو پورې دپوره کولو حکم راغلی دی.
۵ :: پنځمه مسئله ددې آيتونو څخه دامعلومه سوه چې ددښمنانو سره په هره معامله کې ددې خيا ل کول په کاردی چې دمسلمانانو دښمنی ددوی دذات سره نه ده بلکې ددوی دکافرانه عقيدو اوخيالاتو سره ده کوم چې ددوی دپاره ددنيا اواخرت دبربادی اسباب دی اودمسلمانانو ددوی سره مخالفت هم په حقيقت کې ددوی همدردی اوخيرخواهی ده په دې وجه دجنګ اوصلحې په هرمقام دی دوی ته نصيحت

اوخیرخواهي اوپوهول نه پرېږدي لکه چي په دي ایتونو کي ځاي پرځاي ددي ذکردي چي که تاسي دخپلو خیالاتو ځخه توبه وکاږي نودا ستاسي دپاره ددنیا اواخرت فلاح ده اوددي سره یي داهم وښوولـه چي که توبه مو ونه کاږله نوصرف دانه چي تاسي به په دنیا کي قتل اولوټ سي کم چي ډېر کافران خپله قومي کارنامه ګڼي اواختیاروي یي بلکه په دي هم پوه سي چي دمرګ ځخه وروسته به هم دعذاب ځخه نجات بیا نه کي پیدا په ذکرسوو آیتونو کي دبراءت داعلان سره په همدردي سره دپوهولو سلسله هم جاري ده .

۶ :: شپږمه مسئله دا ده چي په څلورم آیت کي کوم ځاي چي مسلمانانوته دصلحي دمیعاد پرختمیدو دوعدي پوره کولو تلقین فرمایلی دی اوددي سره یي آیت په دي جمله باندي ختم کړی دی ، اِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِيْنَ : یعني بیشکه الله ﷻ احتیاط کوونکي خوښوي په دي کي دي طرف ته اشاره ده چي په معاهده پوره کولوکي دډېراحتیاط ځخه کاراخلي دعامو قومونو په شان په دي کي حیلي اوتاویلونه مه کوي اودخلاف ورزي لاري مه لټوي .

۷ :: او ومه مسئله دپنځم آیت دتفصیلاتو ځخه دامعلومه سوه چي کله دصحیح مقصد دپاره دیوقوم سره جنګ ومبتلي نوبیا دهغوي دمقابلي دپاره هرقسم قوت په پوره طور سره استعمالول په کار دي دغه وخت رحمدلي یانرمي په حقیقت کي رحمدلي نه ده بلکه بزدلي وي .

۸ :: اتمه مسئله دذکر سوي پنځم آیت ځخه دا ثابته سوه چي دیو غیر مسلم په مسلمانیدو اعتمادکول پردرو شیانو باندي موقوف دي چي یو توبه دوهم قائمول دلمانځه دریم ادا کول دزکوٰة دي ترځوچي په دي عمل نه وي محض په کلمه ویلوسره ددوي سره جنګ نه سي بندیدي دنبي کریم ﷺ دوفات ځخه کومو خلګو چي دزکوٰة دورکولو ځخه انکار کړی وو ، دهغوي په مقابله کي صدیق اکبر؆ دجهاد کولو دپاره ددي آیت ځخه دلیل ونیوي او ټول صحابه یي مطمئن کړل .

۹ :: نهمه مسئله په دي آیتونو کي دا ده چي د ، يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ ځخه څه مراد دي؟ په دي کي دتفسیر لیکونکو حضراتو مختلف قولونه دي حضرت عبدالله بن عباس ؓ فاروق اعظم ؓ عبدالله بن عمر ؓ عبدالله بن زبیر ؓ وغیره فرمایي چي دیَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ ځخه مراد یوم عرفه ده ، ځکه چي دنبي کریم ﷺ ارشاد دی اَلْحَجُّ عَرَفَةٌ (ابوداود ترمذي)

او ځیني حضرات فرمایي چي ددي ځخه مراد یوم النحر ده یعني دذي الحجي لسم تاریخ دي حضرت سفیان ثوري اوځیني نورو امامانو ددي ټولو قولونو دجمع کولو دپاره فرمایلي دي چي دحج پنځه سره ورځي دیوم الحج الاکبر مصداق دي ، چي په دي کي عرفه او یوم النحر دواړه داخلي دي اولفظ دیوم مفرد راوړل ددي محاوري مطابق دي لکه دغزوه بدر څو ورځي چي په قرآن کریم کي دیَوْمُ الْفُرْقَانِ په مفرد نوم یادي سوي دي او دعربو عام جنګونه په لفظ دیوم سره تعبیر کیږي که څه هم په دي کي څو ورځي صرف سوي وي لکه یوم بعاث یوم احد وغیره اوچونکه عمري ته حج اصغر یعني کوچني حج وایي نوددي ځخه دجلا کولو دپاره حج ته حج اکبر وویل سوه ددي ځخه معلومه سوه چي په قرآني اصطلاح کي دهرکال حج حج اکبردي په عوامو کي چي کمه دا مشهوره ده چي کوم کال عرفه په ورځ دجمعي واقع سي صرف هغه حج اکبر دي ددي اصلیت ددي ځخه ماسوا نسته چي په اتفاقي طور سره په کوم کال کي

چی دنبی کریم ﷺ حجة الوداع سوی دی په هغه کی عرفه په ورځ دجمعی سوی وه دا په خپل ځای یو فضیلت خامخادی مګر دذکر سوی آیت دمفهوم سره ددی تعلق نسته.

امام جصاص رحمه الله په احکام القرآن کی فرمایی چی ایام حج ته دحج اکبرپه ویلوسره دامسئله هم راووتله چی په ایام حج کی عمره نه سی کیدی ځکه چی داورځی قرآن کریم دحج اکبر دپاره مخصوصی فرمایلی دی.

وَاِنْ اَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلٰمَ

او که یو مشرک ستا ځخه پناه وغواړی نو ده ته پناه ورکړه تردی چی دی واوري کلام دالله ﷻ

اللّٰهِ ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَاْمَنَهٗ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْلَمُوْنَ ۝٦ كَيْفَ يَكُوْنُ

بیا یی ورسوه ځای دامن ته دا په دی وجه چی دغه خلګ علم نه لری، څه رنګه به وی د

لِلْمُشْرِكِيْنَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُوْلِهٖٓ اِلَّا الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ عِنْدَ

مشرکانو دپاره عهد دالله په نزد او دهغه درسول په نزد مګر دکوموخلګو سره چی تاسی عهد کړی وو

الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوْا لَكُمْ فَاسْتَقِيْمُوْا لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ

دمسجد حرام په خواکی وروسته ترڅو چی دوی ستاسی سره برابر وی تاسی ورسره برابر اوسی بیشکه دالله خوښ

الْمُتَّقِيْنَ ۝٧ كَيْفَ وَاِنْ يَّظْهَرُوْا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوْا فِيْكُمْ اِلًّا وَّلَا ذِمَّةً

دی احتیاط کوونکی څنګه به وی صلح او که دوی پرتاسی واك پیدا اکی نو لحاظ به نه کوی نه ستاسی دخپلولی

يُرْضُوْنَكُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ وَتَاْبٰى قُلُوْبُهُمْ وَاَكْثَرُهُمْ فٰسِقُوْنَ ۝٨ اِشْتَرَوْا

اونه دعهد تاسی راضی کوی دخپلو خلو په خبرو او د دوی زړونه نه منی او اکثره په دوی کی بدعهده دی خرڅ کی

بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيْلًا فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِهٖ اِنَّهُمْ سَآءَ

دوی دالله ﷻ حکم په لږ قیمت سره بیا یی بند کی دهغه دلاری ځخه ناکاره کار دی

مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝٩ لَا يَرْقُبُوْنَ فِيْ مُؤْمِنٍ اِلًّا وَّلَا ذِمَّةً وَاُولٰٓئِكَ

کوم چی دغه خلګ کوی لحاظ نه کوی دیو مسلمان په حق دخپلولی اونه دعهد اودغه دی

هُمُ الْمُعْتَدُوْنَ ۝١٠ فَاِنْ تَابُوْا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ

په زیاتی باندی نو که توبه وکاږی او قائم کړی لمونځ او ورکوی زکوة

فَاِخْوَانُكُمْ فِى الدِّيْنِ وَنُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ۝١١

نو ستاسی ورونه دی په شریعت کی او مونږ په تفصیل سره بیا نو و حکمونه دپوه خلګو دپاره.

**تفسیر**: اوکه یوسړی دمشرکانو څخه (په زمانه داباحت دقتل کی وروسته دختم دمیعاد دامن څخه دتوبی اواسلام فائدی اوبرکتونه واوری دی طرف ته یی رغبت پیدا سی اودحقیقت اوحقوالی داسلام دتلاش په غرض سره ستا خواته راسی) ستا څخه دپناه طلب کوونکی وی (چی په اطمینان سره واوری اوپوه سی) نو (په داسی حالت کی) ته ده لره پناه ورکړه چی دی دالله ﷻ کلام (مراد مطلق دلیلونه دحق دین دی) واوری بیا (ددی څخه وروسته) دی ده دامن ځای ته ورسوه (یعنی رسیدو ته یی پریږده چی دی سوچ او فکر وکی اوخپله رایه قائمه کړی) داحکم (ددومره پناه ورکولو) په دی سبب سره ورکول کیږی چی هغوی داسی خلگ دی چی پوره خبر نه لری (په دی وجه څه قدر مهلت ورکول ضروری دی اول جماعت چی کمه وعده ماته کړی وه ددوی دوعدی دماتولو څخه مخکی په طور دپیش گویی فرمایی چی) ددی مشرکانو (قریشو) وعده به څنگه دالله په نزد او دهغه درسول په نزد (دساتنی قابل) وی (څکه چی ساتنه خودهغه وعدی کیدی سی کومه چی بل سړی په خپله مات نه کړی کله نوساتنه یی باقی نه سی پاته کیدی مطلب دا دی چی داخلگ به وعده ماته کړی نودغه وخت به د دوی دطرف څخه هم ساتنه نه وی) مگر دکومو خلگوسره چی تادمسجدحرام (یعنی حرم) په خواکی وعده کړیده (مرادورڅخه بل جماعت دی دکم چی استثنا لوړه هم په: إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ الخ کی راغلی ده یعنی د دوی څخه امیددی چی دوی به وعده قائمه وساتی) پس ترڅوچی داخلگ ستاسی سره برابر اوسی (یعنی وعده ماته نه کړی) تاسی هم د دوی سره برابر اوسی (او موده دوعدی د دوی سره پوره کړی چنانچی په زمانه دنزول دبراءت کی په دغه موده کی نه میاشتی باقی وی اوددوی دوعدی نه ماتولو په وجه ددوی داموده پوره سوه) بیشکه الله ﷻ (دبدعهدی څخه) احتیاط کوونکی خوښوی (نو تاسی به هم په احتیاط کولوسره دحق تعالی په خوښوکی سی دا استثناء یی وکړه بیا واپسی ده مضمون متعلقه داول جماعت ته چی) څنگه (به ددوی وعده دساتنی قابله پاته سی یعنی دغه خلگ پروعده باندی کله قائم پاته کیدی سی) حالانکه ددوی حالت دادی چی که دغه خلگ پرتاسی چیری غلبه پیداکی نوستاسی په باره کی به نه دخپلولی لحاظ کوی اونه دقول اواقرار (څکه چی ددوی داصلح دمجبوری اودبیری دجهادڅخه ده په زړه سره نه ده پس) داخلگ تاسی (صرف) په خپلوزبانی خبرو سره راضی کوی او ددوی زړونه (داخبری) نه منی (پس کله چی په زړه سره یی ددی وعدی پوره کولو اراده نسته نوڅه به پوره سی) اوپه دوی کی زیات خلگ شریکان دی (چی وعده پوره کول نه غواړی اوکه یو نیم پوره کول هم غواړی نودزیاتو په مقابله کی دیونیم څه خوښه چلیدی سی؟ اووجه ددوی دشریکانو کیدو داده چی) دوی دالله ﷻ دحکمونو په عوض کی (ددنیا) ناپائیدار اسباب اختیار کړی دی (لکه چی دکفارو حالت وی چی دین پریږدی اودنیاته باندی ترجیح ورکوی کله چی دنیا زیاته محبوبه سی نوپه وعده ماتولوکی دنیوی غرض حائل سی اوبیا ددی هیڅ باك نه کوی په خلاف دهغه سړی څخه کوم چی دین ته ترجیح ورکوی دی دالله ﷻ دحکمونو اودوعدی پوره کولو وغیره پابیندوی) نو (ددنیا په دین باندی ترجیح ورکولو سره) داخلگ دچامسلمان په باره کی (هم) نه دخپلولی لحاظ کوی اونه دقول اواقرار او داخلگ (خاص کر په دی باب کی) ډیر زیاتی کوی نو (کله چی ددوی په وعده باندی اطمینان اواعتمادنسته بلکه

احتمال دوعدی ماتولوهم دی لکه چی ددوی دمخالف جانب هم احتمال دی په دی وجه مونږ ددوی په باره کی مفصل حکم اورووچی) که داخلګ (دکفر څخه) توبه وکاړی (یعني مسلمانان سی) او (دا اسلام ښکاره هم کړی مثلاً) لمونځ کول شروع کړی اوزکوة ورکول شروع کړی نو (بیابه ددوی وعدی ماتولو وغیره ته به هیڅکله نه سی کتل کیدی برابره خبره ده که دوی چی هرڅه کړی وی په اسلام راوړلو سره) به دوی ستاسی دینی ورونه سی (اومخکی کړه به یی ټول معاف سی) اومونږ پوه خلګوته (دښوولو دپاره) حکمونه ښه په تفصیل سره بیانوو (نوپردی مقام باندی هم داسی وسوه)

**معلومات اومسئلي:** دسورة توبه په اولنیو پنځو آیتونوکی ددی ذکروو چی دمکی دفتح څخه وروسته دمکی اوددی داطرافو ټولو مشرکانو اوکفارو ته دجان او مال عام امان ورکول سو مګر ددوی دتیری غداری او وعده شکنی دتجربی پربنا دانده دپاره ددوی سره څه وعده نه کول مقرر سوه ددی قرارداد باوجود دکمو خلګو سره چی څه وعده دمخکی څخه سوی وه اوددوی وعده شکنی نه ده کړی نوددوی دوعدی دمیعاد تر ختمیدو پوری دپوره کولوحکمونه په دی ایتونوکی نازل سوه اودکمو سره چی څه وعده نه وه یاترڅه مقرر میعاد وعده نه وه ددوی سره هم دارعایت وسو چی دوی ته فوراً دمکی دپریښوولو دحکم پرځای دځلورو میاشتو اوږد مهلت ورکول سو چی په دی موده کی دوی مکه پریږدی کم ځای چی مناسب ګڼی په اسانی اواطمینان سره دی ولاړسی یاکه داسلام حقوالی پردوی ښکاره سی اومسلمانان سی ددی احکامو نتیجه داوه چی تر راتلونکی کاله پوری مکه مکرمه په اسانی سره ددی ټولوغدارو مشرکانوڅخه خالی سوه اوچونکی داخالی کول هم په څه انتقامی جذبه سره نه بلکه دپرله پسی تجربو څخه وروسته دخپل حفاظت ترمخه وسو په دی وجه ددوی داصلاح اوخیر خواهی درواز اوس هم خلاصه وساتل سوه چی ذکریی په شپږم آیت کی دی چی خلاصه یی داده چی که په مشرکانوکی څوک ستاڅخه پناه وغواړی نوتاته په کار دی چی پناه ورکړی چی دوی تاته نژدی راسی دالله ﷻ کلام واوری اوداسلام حقوالی ورته معلوم سی اوصرف دانه ده چی په وقتی طورسره ورته پناه ورکول سی بلکه چی هغه کله ددی خپل کار څخه فارغ سی نوپه خپل حفاظت اونګرانی کی دی هغه مقام ته رسول هم دمسلمانانو ذمه واری ده کوم ځای چی دی خپل ځان محفوظ اوپه امن ګڼی دایت په اخرکی فرمایی چی داحکم څکه وسو چی داخلګ پوره خبرنه لری په نژدی راتلو سره خبریدی سی.

ددی آیت څخه هم څو مسئلی اوفائده حاصلی سوی کومی چی امام ابوبکر جصاص رحمه الله په تفصیل سره بیان کړی دی.

**(داسلام حقوالي په دليلونو سره ښوول ددیني عالمانو فرض دی)**

اول داچی ددی آیت څخه ثابته سوه چی که یوکافر دمسلمانانو څخه ددی مطالبه وکړی چی ماته په دلیل سره داسلام حقوالی وښیه نوپر مسلمانانو لازم دی چی دده مطالبه پوره کړی.

دوهم داچی کوم سړی داسلام دتحقیق اومعلوماتو حاصلولو دپاره زمونږ خواته راسی نوپر مونږ واجب دی چی هغه ته اجازه ورکړو اودهغه حفاظت وکو ده ته هیڅ قسم تکلیف یا نقصان رسول جائز نه دی په تفسیر قرطبی کی دی چی داحکم په دی صورت کی دی کله چی دهغه دراتلو مقصد دالله ﷻ کلام

اوریدل او داسلام تحقیق کول وی اوکه څوك په بل غرض تجارت وغیره سره راسی نوډغه دمسلمانانو په مصلحت اودمسلمانانو دحاکم پر رایه موقوف دی که مناسبه یی وګڼی نواجازه دی ورکړی کنه نواختیار یی دی .

**( غیر مسلم چې ددار اسلام باشنده نه وی ده ته دضرورت څخه زیات په دار اسلام کې دپاته کیدو اجازه دی نه ورکول کیږی )**

دریمه داچې غیر مسلم حربی دکم سره چې زمونږ څه وعده نه وی هغه ته دضرورت څخه زیات دپاته کیدو اجازه دی نه ورکول کیږی څکه چې په ذکرسوی آیت کی دپناه ورکولو اوحصارولو داحد مقرر سوی دی ، حَتّٰى يَسْمَعَ كَلٰامَ اللهِ : یعنی دی دخپل څان سره دومره پاته کوی چې دی دالله ﷻ کلام واوری .

څلورم داچې دمسلمان حاکم اوامیر په فرائضوکی دی چې کله یوڅوك حربی غیر مسلم دڅه ضرورت په وجه زمونږ څخه اجازه (ویزا) حاصله کړی ، زمونږ په ملك کی داخل سی نودهغه په حال دی نظر ساتل کیږی ، اوکله چې دی خپل کار پوره کړی ، نو دی دی په حفاظت سره واپس کړی .

اووم اتم نهم لسم په څلورو کوچنی ایتونوکی دهغه اعلان دبراءت دحکمت بیان دی کم چې دسورة توبه په اولنیو ایتونوکی ذکردی په دی آیت کی دوعدی ماتوونکو مشرکانو دطبعی رزالت او دمسلمانانو سره دبغض اوعناد دسختوالی دذکر کولو سره یی داښوولی ده چې ددوی څخه دوعدی پوره کولو امید ساتل غلطی ده ارشاد فرمایی چې بغیر دڅو خلګو څخه دکمو سره چې دمسجد حرام په خواکی ستاسی وعده سوی وه ددی مشرکانو هیڅ وعده دالله ﷻ او دهغه درسول په نزد دساتنی قابله څنګه کیدی سی کله چې د دوی حال دا دی چې که دوی ته څه وخت هم لږ موقع ورکول سی نو دوی ستاسی په باره کی نه دڅه خپلولی لحاظ کوی اونه دوعد او پیمان او وجه ددی دا ده چې داخلګ دوعدی کولو په وخت کی هم په زړه کی ددی دپوره کولو څه اراده نه ساتی بلکه صرف په الفاظو سره تاسی خوشحالول غواړی اوپه دوی کی اکثره خلګ فاسقان یعنی وعده ماتوونکی غداران دی .

**(دکفارو په مقابله کې هم په رښتیا قائم پاته کیدل او ددوی متعلق دمبالغې څخه دڅان ساتلو تعلیم)**

دقرآن کریم دی بیان مسلمانانوته داښوونه وکړه چې دخپل مخالف دښمن په معامله کی هم کله چې څه خبری راسی نورښتیا اوانصاف دلاسه مه غورزوی دمبالغې څخه کارمه اخلی لکه چې په دی ایتونوکی دمکی دمشرکانوپه باره کی ددی پوره لحاظ ساتل سوی دی چې که څه هم دیوڅو خلګو څخه ماسوا ټولو غداری اووعده شکنی کړی وه اوپه داسی حالاتوکی په عام طورسره ویونکی ټولوته بدی ردی وایی مګر قرآن کریم : إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وفرمایل دهغو خلګو استثناء یی وکړه کمو چې وعده شکنی نه وه کړی اوداحکم یی وکی چې ترڅو پوری دوی برابر اوپر وعده قائم وی تاسی هم پروعده قائم اوسی دنورو خلګو دخیانت څخه مه متاثره کیږی اوددوی وعده مه ماتوی .

ددی څخه وروسته دوعدی ماتوونکو چې یی کم ځای داحال بیان کی چې ددی خلګو په زړونوکی دشروع څخه خیانت وو دوعدی پوره کولو اراده یی دسره نه وه دلته یی هم : أَكْثَرُهُمْ فٰسِقُوْنَ وفرمایل اواشاره یی وکړه چې په دوی کی هم دټولو داحا ل نه دی ځینی شریفان خلګ داسی هم دی چې پروعدی

قائم پاته کیدل یی غوښتل مگر دنوروپه مخکی ددوی خبره ونه چلیده .

دا هغه مضمون دی دکوم هدایت چی قرآن کریم په بل خای کی په صفا لفظونو کی داسی ورکړی دی ، لاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰى اَنْ لاَّ تَعْدِلُوْا یعنی دیوقوم دښمنی دی تاسی دی ته تیار نه کړی چی تاسی انصاف پریږدی .

ددی څخه وروسته په نهم آیت کی دغدارو مشرکانو دغداری علت او ددوی دمرض سبب بیانوی اودوی ته هم یوه هدایت نامه ورکوی چی که دوی فکر وکی نوخپله اصلاح به وکړی اوعامو مسلمانان یی هم خبر کړل چی په کم سبب سره داخلګ په غداری اوخیانت کی اخته سول ددغه سبب څخه دی په پوره طور سره پرهیز کول خپل شعار جوړکړی او دغه سبب دی ددنیا محبت چی ددنیا ذما ل او اسباب محبت دوی رانده کړی دی دلړو پیسو په بدله کی دالله ﷻ آیتونه او خپل ایمان خرڅوی او د دوی دا عمل دیر ناکاره دی په لسم آیت کی ددی خلګودانتهایی کجروی دابیان دی لاَ يَرْقُبُوْنَ فِيْ مُؤْمِنٍ اِلاًّ وَّ لاَذِمَّةً یعنی صرف دانه ده چی دی خلګو دوعده کوونکو مسلمانانوسره غداری وکړه اوددوی خپلولی اووعد اوپیمان یی شاته وغورځول بلکه د دوی حال دادی چی دهیڅ یومسلمان په باره کی نه دوی دخپلولی لحاظ کوونکی دی نه دڅه وعد اوپیمان .

دذکرسوو مشرکانو دحالاتوطبعی تقاضا داکیدی سوه چی مسلمانان ددوی څخه دهمیشه دپاره بیزاره سی اوپه هیڅ حال کی هم ددوی سره دوررولی دتعلقاتو قائمولو دپاره تیار نه وی په دی وجه قرآنی عدل اوانصاف په یوولسم آیت کی دا هدایت ورکی .

فَاِنْ تَابُوْا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ فِى الدِّيْنِ : یعنی که داخلګ توبه وکاږی اولمونځ قائم کړی اوزکوٰة ادا کړی ، نو اوس دوی هم ستاسی دینی ورونه دی .

په دی کی یی وښووله چی که څوك هرڅومره دښمن وی اوهرڅومره ضرر چی یی رسولی وی کله چی هغه مسلمان سو نولکه څنګه چی الله ﷻ دده ټول تیر ګناهونه معاف کوی په مسلمانانو هم لازم ده چی تیری تولی معاملی دزړه څخه وباسی اودنن څخه دوی خپل دینی ورونه وګڼی اود وررولی دتعلقاتو حقونه ادا کړی .

**(په اسلامي وررولي کي دداخلیدو دري شرطونه)**

دی آیت واضحه کړه چی په اسلامی وررولی کی دداخلیدو دپاره دری شرطونه دی اول دکفر اوشرك څخه توبه دوهم لمونځ دریم زکوٰة څکه چی ایمان اوتوبه خویو پټ کاردی چی دحقیقت یی عامو مسلمانانو ته علم نه سی کیدی په دی وجه یی ددی دوی ظاهری نخښی بیان کړی یعنی لمونځ اوزکوٰة .

حضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمایی چی دی آیت داهل قبله مسلمانانو خون حرام کی یعنی کوم خلګ چی دلمانځه اوزکوٰة پابنده وی ، او داسلام خلاف څه کار او خبره د دوی څخه ونه سی نو دوی به په ټولو احکامو کی مسلمانان ګڼل کیږی که څه هم ددوی په زړه کی صحیح ایمان نه وی یانفاق وی .

حضرت صدیق اکبر ﷺ دنبی کریم ﷺ څخه وروسته دزکوٰة څخه په انکار کوونکو باندی دجهاد کولو دپاره ددی آیت څخه دلیل ونیوی اوصحابه کرام یی مطمئن کړی وه (ابن کثیر)

دایت په اخرکی یی دوعدی کوونکواوتوبه کاږونکی سره دتعلق لرونکوحکمونوذکر کولو څخه وروسته ارشاد وفرمایی ، وَنُفَصِّلُ الاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ یعنی مونږ دپوه خلګو دپاره حکمونه په تفصیل سره بیانوو

وَإِن نَّكَثُوٓا أَيْمَانَهُم مِّنۢ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِى دِينِكُمْ فَقَاتِلُوٓا أَئِمَّةَ ٱلْكُفْرِ ۙ

اوکه دوی مات کړه خپل قسمونه دوعدی کولو څخه وروسته اوعیب یی ولګوی ستاسی په دین کی نو جنګ کوی دکفر دسردارانو سره

إِنَّهُمْ لَآ أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنتَهُونَ ﴿١٢﴾ أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا

بیشکه د دوی قسمونه هیڅ نه دی چی دوی بیرته راسی ، ولی نه جنګیږی دداسی خلګوسره

نَّكَثُوٓا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ ٱلرَّسُولِ وَهُم بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ

چی ماتوی خپل قسمونه اوپه دی فکرکی وی چی رسول وباسی اودوی اول شروع کړی دی ستاسی سره .

مَرَّةٍ ۚ أَتَخْشَوْنَهُمْ ۚ فَٱللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَوْهُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

آیادوی څخه بیریږی نو دالله څخه بیره په کارده تاسی لره دیره که تاسی ایمان لری .

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ

جنګ کوی ددوی سره چی عذاب ورکړی الله ﷻ دوی ته ستاسی په لاس اورسوایی کړی اوتاسی په دوی غالب کی

وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ۗ

او یخ کړی زړونه دمسلمانانو خلګو ، اوو باسی ددوی دزړونو څخه سوخت .

وَيَتُوبُ ٱللَّهُ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾ أَمْ

او الله ﷻ توبه نصیب کوی دهغه چاچی غواړی یی ، اوالله هرڅه پیژندونکی حکمت والا دی ایاتاسی

حَسِبْتُمْ أَن تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ

داګمان کوی چی پریښوول به سی اوحال دادی چی لامعلوم کړی به نه وی الله په تاسی کی هغه خلق چاچی جهادکړی دی

وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَا رَسُولِهِۦ وَلَا ٱلْمُؤْمِنِينَ

اونه دی نیولی دوی ماسوادالله ﷻ څخه اودهغه درسول څخه اودمومنانو څخه

وَلِيجَةً ۚ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

چاته چی رازدار اوالله خبر دی څه چی تاسی کوی .

**لنډتفسير**: او كه دغه خلګ دوعدې كولو څخه وروسته خپل قسمونه (وعدې) مات كړي (لكه چې دا د دوي غالب حال دی) او (وعده ماته كړي ايمان هم رانه وړي بلكه په خپل كفرقائم پاته سي چې ددې ير اثردا دی چې) ستاسي په دين (داسلام) باندې طعني (او اعتراضونه) كوي نو (په دې حالت كې) تاسي خلګ په دې قصد سره چې دوي (دخپل كفر څخه) بيرته وګرزي ددې پيشوايانو دكفر سره (ښه) جنګ كوي (څكه چې په دې صورت كې) ددوي قسمونه (باقي) نه دي پاته (تردې ځاى پورې دوعدې ماتولو څخه مخكې پيش ګويي وسوه اوس مخ او وروسته دواقع كيدو دوعدو ماتولو څخه دجنګ ترغيب دی چې) تاسي دداسي خلګو سره جنګ ولې نه كوي كمو چې خپل قسمونه مات كړل (اود بني بكرو مدد يې دخزاعه په مقابله كې وكې) اودرسول ﷺ دوطن څخه دايستو تجويز يې وكې اودوي ستاسي سره اول شروع وكړه (چې ستاسي دطرف څخه په پوره كولو دوعده كې څه كمي ونه سو دوي په خپله مخكې والې وكې پس دداسي خلګوسره جنګ ولې نه كوي) ايا ددوي (سره دجنګ) څخه بيريږي (چې ګوندې دوي زيات دي) پس (كه داخبره وي نوددوي څخه هيڅكله مه بيريږي څكه چې) الله ﷻ ددې خبرې زيات مستحق دی چې تاسي دده څخه وبيريږي كه تاسي ايمان لري (اودده څخه دبيريدو تقاضا دا ده چې دده دحكم خلاف مه كوي او هغه حكم كوي دجنګ نو) د دوي سره جنګ كوي (د) الله ﷻ (وعده ده چې) دوي ته به ستاسي په لاسو سزا وركړي او دوي به ذليل (اوخوار) كړي او تاسي به پردوي غالب كړي او (د دوي په دې عذاب اوستاسي په نصرت سره) به ډېرو (داسي مسلمانانو زړونو) ته شفا وركړي اودهغوي دزړونو غصې (اوغضب) به ليرې كړي (كوم چې په خپله دمقابلې طاقت نه لري او د دوي داكارونه ويني او په زړه زړه كې ويلې كيږي) او (ددې كفارو څخه) په كومو چې (توجه او فضل كول منظوروي الله ﷻ به توجه (هم) وفرمايي (يعنې دمسلمانيدو توفيق به وركړي چنانچې په فتح كولو دمكه كې څيني وجنګيدل اوذليل اوقتل سول اوڅيني مسلمانان سول) اوالله ﷻ لوى علم والا لوى حكمت والادی (چې په علم سره دهريو انجام چې اسلام دی ياكفر پيژني اوپه دې وجه په خپل حكمت سره مناسب حكمونه مقرر فرمايي اوتاسي چې كم دجنګ څخه زړه سترې ياست كه څه هم څيني په تاسو كې وي نو) اياتاسي داخيال كوي چې تاسي به هم دغسې (په دې حالت) پريښوول سي حال دا دی چې لا تر اوسه الله ﷻ (په ښكاره طور سره) هغه خلګ خو ليدلي نه دي كموچې په تاسي كې (په داسي موقع) جهاد كړي وي اودالله اورسول او مومنانو څخه ماسوا بل څوك يې په خصوصيت سره دوست نه وي جوړ كړي (چې ددې دښكاره كيدو به ذريعه په داسي موقع جهاد دی كوم ځاى چې مقابله دعزيزانو اوخپلوانو سره وي چې په دې كې پوره امتحان كيدی سي چې څوك الله غواړي اوڅوك خپلولي) او الله ﷻ ته ټول خبردی ستاسي دټولو كارونو (پس كه په جهادكې چستي وكړي اوكه سستي ددې موافق به تاسي ته بدله دركول سي)

**معلومات اومسئلې**: دمكې قريش دكوموسره چې په سنه ٦ هجري كې په مقام دحديبيې يوه وعده دجنګ نه كولو سوې وه ددې متعلق دسورة توبه په ابتدايي ايتونوكې په طور دپيش ګويي دا اطلاع وركول سوې وه چې داخلګ په خپله وعده قائم نه پاته كيږي چې ذكريې دسورة توبه په اووم آيت كې د: كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ په الفاظو كې تير سوى دی اوبياپه اتم نهم لسم ايتونوكې ددوي دوعدې ماتولو

داسبابو بیان وسو په یوولسم آیت کی ددی بیان راغی چی دوعدی ماتولو ددی لوی جرم څخه وروسته هم که داخلګ مسلمانان سی اودخپل اسلام اظهار دلمونځ روژی په ذریعه شروع کړی نوبیا پر مسلمانانو لازمه ده چی دده تیر جرمونه نظر انداز کړی اودی خپل دینی ورور وګڼی اود وروولی معاملات ورسره شروع کړی په ذکرسوی دولسم آیت کی ددی بیان دی چی دپیش ګویی مطابق کله چی داخلګ وعده ماته کړی نوبیا مسلمانانو لره ددوی سره څه کول په کار دی.

په دی کی ارشاد فرمایی: وَإِن نَّكَثُوٓا۟ أَيْمَٰنَهُم مِّنۢ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا۟ فِى دِينِكُمْ فَقَٰتِلُوٓا۟ أَئِمَّةَ ٱلْكُفْرِ یعنی که داخلګ خپله وعده اوقسمونه مات کړی اومسلمانان هم نه سی بلکه هم دغسی په خپل دین پاته سی اوستاسو دین داسلام ته بدی ردی وایی نو ددی کفر دسردارانو سره جنګ کوی.

دلته دا خبره دفکرقابله ده چی دمقام تقاضادلته په ښکاره داوه چی: فَقَٰتِلُوهُمْ یی فرمایلی وای یعنی ددی خلګو سره جنګ کوی قرآنکریم دلته دلنډضمیر استعمالولو په ځای ، فَقَٰتِلُوٓا۟ أَئِمَّةَ ٱلْكُفْرِ وفرمایل ائمّه دامام جمع ده معنٰی یی داده چی داخلګ دخپلی وعدی ماتولو په وجه سره دکفر امامان اوپیشوایان سوه ددی مستحق سوه چی ددوی سره جنګ وسی په دی کی دحکم دجنګ دعلت اووجی هم بیان وسو اوځینی تفسیر لیکونکی حضرات فرمایی چی دلته د: أَئِمَّةَ ٱلْكُفْرِ څخه مراد دمکی دقریشوهغه سرداران دی کومو چی به خلګ دمسلمانانو خلاف جنګ ته راپارول اوپه جنګی تیاریوکی به یی مصروف کول ددوی سره جنګ کول یی په خاص طورسره ځکه ذکرکی چی دمکی والاوو داصل طاقت سرچینه دغه خلګ وه ددی څخه علاوه دمسلمانانو نژدی قرابتونه هم ددی خلګو سره وه دکومو په وجه سره چی ددی بیره کیدی سوه چی د دوی په باره کی به څه لحاظ وسی (مظهری)

**(په دار اسلام کی غیرمسلم ذمیانو ته په اسلام دعلمی تنقید اجازه خوسته مګردبدو ردو ویلو اجازه ورته نسته)**

د، طَعَنُوا۟ فِى دِينِكُمْ : دلفظ څخه ځینی حضراتو پردی دلیل نیولی دی چی دمسلمانانو دین ته بد رد ویل په وعده ماتولوکی داخل دی کوم سړی چی اسلام اوشریعت داسلام ته بدرد وایی دی دمسلمانانو معاهدنه سی پاته کیدی مګر په اتفاق دفقهاوو ددی څخه مراد هغه بدرد دی کوم چی دمسلمانانو او داسلام دسپکوالی دپاره په ډاګه اعلاناً وسی داحکامو اومسئلو په تحقیق کی څه علمی تنقید کول ددی څخه مستثنٰی دی او په لغت کی دی ته بد رد هم نه سی ویل کیدی.

په دی آیت کی فرمایی ، إِنَّهُمْ لَآ أَيْمَٰنَ لَهُمْ : یعنی داخلګ داسی دی چی ددوی قسم څه داعتبار لائق قسم نه دی ځکه چی داخلګ دقسم اووعدو ماتولو سره عادت سوی دی او ددی جمعی دامعنٰی هم کیدی سی چی کله دوی خپل قسمونه مات کړل نواوس پر مسلمانانو هم ددوی دقسم او وعدی څه ذمه واری نسته دایت په اخر کی دی: لَعَلَّهُمْ يَنتَهُونَ ددی دپاره چی دوی واپس سی په دی اخری جمله کی یی وښوولہ چی دمسلمانانو دجنګ اوجهاد مقصد دعامی دنیا دخلګو په شان دښمن ازارول اودبدل اخستو جوش سړول یادعامو بادشاهانو په شان ملکونه نیول نه دی په کار بلکه د دوی دجنګ مقصد ددښمنانو خیر خواهی اوهمدردی اوداجذبه پکارده چی دغه خپل دخپلی غلطی طریقی څخه بیرته وګرزی.

ددی څخه وروسته په دیارلسم آیت کی مسلمانانوته دجهاد اوقتال دترغیب ورکولودپاره فرمایی چی

تاسي دداسي قوم سره دجنګ کولو دپاره ولی نه تیاریږی کومو چی دنبی کریم ﷺ دایستلو منصوبه جوړه کړه مراد ددی څخه دمدینی یهوددی کومو چی دنبی کریم ﷺ دمدینی څخه دایستلو منصوبه جوړه کړه لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ یعنی داسی به خامخا وسی چی عزت اوقوت والا به کمزوری اوذلیل دمدینی څخه وباسی د دوی په نزد عزت والا دغه خلګ وه اومسلمانان یی کمزوری اوذلیل ګڼل چی ددی په جواب کی الله ﷻ د دوی وینا داسی پوره کړه او وی ښووله چی نبی کریم ﷺ اوصحابه کرامو دوی دمدینی څخه وایستل او دا یی ثابته کړه چی عزت والاهم دغه مسلمانان وه اوکمزوری اوذلیل یهود وه.
دوهمه وجه د دوی سره دجنګ کولو یی دا وفرمایله ، وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ یعنی دجنګ او قتال مخکی والی ددغو خلګو دطرف څخه سوی دی اوس خوصرف مدافعانه کاروایی ده یعنی خپله دفاع کول دی کومه چی دهرفطرت سلیمه تقاضا ده.
بیا دمسلمانانو دزړونو څخه ددغو خلګو درعب لیری کولو دپاره فرمایی ، أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ یعنی آیاتاسی خلق ددوی څخه بیره کوی حال دادی چی خوف اوبیره صرف دالله ﷻ څخه په کار ده دکوم عذاب چی هیڅ یو طاقت نه سی واپس کولی په آخر کی یی ، إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ وفرمایل اووی ښووله چی دغیر الله څخه داسی بیره کول چی دشرعی احکامو په ادا کولو کی حائله سی دهیڅ یومومن مسلمان کار نه دی.
په څلورم اوپنځلسم ایتونو کی هم مسلمانانو ته دجنګ اوجهاد ترغیب په یوبل عنوان سره ورکوی چی په دی کی یی څوشیان ښوولی دی.
اول دا چی که تاسی ددی جنګ دپاره تیار سی نو دالله ﷻ مدد به ستاسی دحال شامل وی اودغه قوم خو دخپلوبدوعملونوپه وجه دالله دعذاب مستحق سوی خودی مګرپه دوی دالله ﷻ عذاب دتیرو قومونوپه شان داسمان یامځکی څخه نه راځی بلکه يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ یعنی دوی ته الله ﷻ ستاسی په لاسوعذاب ورکوی.
دوهم دا چی ددی جنګ په نتیجه کی به الله ﷻ دمسلمانانو زړونوته دهغه رنځ اوغم څخه شفا ورکړی کوم چی دکفارو دطرف څخه دوی ته پرله پسی رسیدلی دی دریم داچی ددوی دغداری اووعدی ماتولو په سبب چی کومه غصه او غضب دمسلمانانو په زړونو کی پیدا سوی وه ددوی په لاسو به دوی ته عذاب ورکړی د دوی غصه به لیری کړی.
په تیر آیت کی یی ، لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ وفرمایل اومسلمانانو ته یی ددی هدایت کړی وو چی دوی دی دیوقوم سره دخپلی غصی سړولو دپاره جنګ نه کوی بلکه د دوی اصلاح او هدایت دی مقصود جوړ کړی په دی آیت کی یی داوښووله چی کله هغوی خپل نیت دالله ﷻ دپاره صفاکړی اومحض دالله ﷻ دپاره جنګ کوی نو بیابه الله ﷻ هم په خپل فضل او کرم سره داسی صورتونه پیدا کړی چی د دوی دغم اوغصی بدله به خود بخوده وسی.
څلورم شی داارشاد فرمایی ، وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ : یعنی په دوی کی چی دچامتعلق الله ﷻ ته منظوره وی دهغه توبه به قبوله کړی.
ددی څخه معلومه سوه چی ددی جهاد یوه فائده به داهم وی چی ددښمن په جماعت کی به ډیرو خلګوته داسلام توفیق وسی هغوی به مسلمانان سی چنانچی دمکی په فتح کی ډیر سرکښه ذلیل اوخوار سول اوډیر خلګ په اسلام مشرف سول.
په دی ایتونو کی چی دکومو حالاتو اوواقعاتو خبر په طور دپیش ګوپی ورکول سوی دی تاریخ

شاهددي چي دغه ټول يو يو داسي پوره سو لکه څنگه چي قرآن کريم خبر ورکړی وو په دي وجه دا آيت په ډيرو معجزو مشتمل دی.

مَاكَانَ لِلْمُشْرِكِيْنَ اَنْ يَّعْمُرُوْا مَسٰجِدَ اللّٰهِ شٰهِدِيْنَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ

دمشرکانو کار نه دی چي اباد کړی جماتونه دالله ﷻ او تسليموي په خپل ځان کفر ته

اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ ۖ وَفِي النَّارِ هُمْ خٰلِدُوْنَ ﴿۱۷﴾ اِنَّمَا

دغه خلگ خراب سوه د دوی عملونه او په اور کی به وی دوی هميشه هغه ،

يَعْمُرُ مَسٰجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ

آباد وی جماتونه دالله کوم چي يقين راوړی په الله او داخرت په ورځ او قائموی

الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰٓى اُولٰٓئِكَ

لمونځ اوورکوی زکوٰة اونه بيريږی دالله ﷻ څخه ماسوا دبل چا څخه پس اميد واردی دغه خلگ

اَنْ يَّكُوْنُوْا مِنَ الْمُهْتَدِيْنَ ﴿۱۸﴾

چي سی دهدايت پيدا کوونکو څخه

**لنډتفسير:** مشرکان ددی لائق نه دی چي دوی دالله ﷻ جماتونه (چي په دی کی مسجد حرام هم راغی) اباد کړی په کوم حالت کی چي دوی په خپله دخپل کفر (دخبرو) اقرار کوی (چنانچي دوی په خپله دخپل مشرب ښوولو په وخت کی به دداسي عقيدو اقرار کوی کوم چي په واقع کی کفر دی مطلب دا دی چي ابادول دجماتونو که څه هم ښه عمل دی ليکن دشرك سره منافی دی ددی عمل اهليت په کی نسته نو بيا په دی سره دفخرڅه ځای دی) ددی خلگو (کوم چي مشرکان دی) ټول عملونه (نيك لکه ابادول دجماتونو وغيره) عبث (او ضائع) دی (په دی وجه چي په دوی کی دقبوليت شرط نسته اوپه ضائع سوی عمل به څه فخر وی) اوپه دوږخ کی به دغه خلگ هميشه وی (ځکه چي ددوی هغه عمل کوم چي داسبابو دنجات څخه وو هغه بی ضائع سوی وو) البته دالله ﷻ جماتونه ابادول دهغو خلگو کار دی (يعنی په کمال درجه دهغوڅخه قبليږی) کوم چي په الله ﷻ او په ورځ دقيامت (په زړه سره) ايمان راوړی (او په اندامونو سره ددی اظهارهم وکی مثلاً داسي چي) دلمانځه پابندی کوی اوزکوٰة ورکوی (په الله ﷻ داسي توکل لری چي) بغيردالله څخه دبل هيچا څخه نه بيريږی نو داسي خلگوپه باره کی توقع (يعنی وعده) ده چي خپل مقصود (يعنی جنت اونجات) ته به ورسيږی (ځکه چي ددوی عملونه به دايمان په وجه مقبول وی په دی وجه به په اخرت کی نفع پيدا کی اومشرکان ددی شرط څخه محروم دی اوپه بی فائدی عمل باندی فخربی حاصله دی)

**معلومات اومسئلي**: په تيرو ايتونوکی دمکی دمشرکانو دکجروی وعدی ماتولو اود خپل باطل دين دپاره دهرقسم دکوشش اوددی په مقابله کی مسلمانانوته دجهاد دترغيب بيان راغلی وو په ذکر سوو آيتونو کی مسلمانانو ته دجهاد دتاکيد سره دا ښوول سوي ده ، چی جنگ اوجهاد هغه شی دی ، چی په دی کی دمسلمانانو امتحان کيږی دمخلص مسلمان اومنافق يادکمزوری ايمان والا فرق باندی راځی اودا امتحان ضروری دی.

په شپاړسم آيت کی ارشاد فرمايی چی ايا تاسی داسی ګڼلی ده چی تاسی صرف کلمه داسلام په ژبه سره دويلو اوداسلام په دعویٰ کولو باندی ازاد پريښوول کيږی ترڅو چی الله ﷻ په ښکاره طورباندی هم دغه رښتينی اوپاخه مسلمانان ونه ګوری کوم چی په تاسی کی جهاد کوونکی دی اوکوم چی دالله ﷻ او درسول اودمسلمانانو څخه ماسوا بل څوک خپل رازدار اودوست نه جوړ وی.

په دی آيت کی هغوعاموخلګوته خطاب دی کوم چی مسلمانان ګڼل کيدل که څه هم په دوی کی ځينی منافقان هم وه اوځينی کمزوری ايمان والا اومذبذب هم دداسی خلګو دا حال وو چی خپل غير مسلمه دوستان به يی دمسلمانانو په رازونو خبرول په دی وجه په دی آيت کی يی دمخلص مسلمان دوی نښانی وښوولی.

**(دمخلص مسلمان دوی (۲) نښاني)**

اول داچی دالله ﷻ دپاره دکفارو سره جهاد کوی او دوهم دا چی غير مسلم خپل راز دار او دوست نه جوړ وی دايت په اخر کی فرمايی ، وَاللّٰهُ خَبِيْرٌ بِمَا تَعْمَلُوْنَ : يعنی تاسی چی هرڅه کوی الله ﷻ په خبر دی دهغه په مخکی دچا حيله او تاويل نه چليږی.

دامضمون دقرآن مجيد په يوبل آيت کی په دی الفاظو سره راغلی دی ، اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُّتْرَكُوْا اَنْ يَّقُوْلُوْا اٰمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُوْنَ : يعنی آيادی خلګو داسی ګڼلی ده چی دوی به صرف په ژبه ځان ته مومن ويلو باندی ازاد پريښوول سی او د دوی به څه امتحان وانه خستل سی.

**(دوغير مسلم همراز دوست جوړول جائزنه دی)**

په ذکر سوی آيت کی چی کوم لفظ د: وَلِيْجَةً : راغلی دی ددی معنیٰ دزړه راز داردی اوپه يوبل آيت کی ددی معنیٰ دپاره لفظ د: بِطَانَةً: استعمال سوی دی دبِطَانَة اصل معنیٰ دهغه کپړی ده کومه چی تر نورو کپړو لاندی دنس او بدن سره متصل وی مراد ددی څخه داسی سړی دی ، کوم چی په دننه رازونو خبر وی ددی آيت الفاظ دا دی.

يٰاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوْا بِطَانَةً مِّنْ دُوْنِكُمْ لَا يَأْلُوْنَكُمْ خَبَالًا : ای ايماندارو! دخپلو مسلمانانو څخه ماسوا بل څوک همراز اودپټی دوست مه جوړوی دوی تاسی ته په دوکه درکولو او بربادولوکی هيڅ کمی نه کوی.

ددی څخه وروسته په اوولسم اواتلسم آيت کی دمسجد حرام اونورو جماتونو دباطلو عبادتونو څخه دپاکولو اوصحيح اومقبوله طريقه سره دعبادت کولو هدايات دی.

اوتفصيل ددی دا دی چی دمکی دفتح څخه وروسته نبی کريم ﷺ دبيت الله څخه هغه ټول بتان ايستل دکمو چی به مشرکانو عبادت کوی دغه رکم په ښکاره طور سره خوبيت الله شريفه دبتانو څخه پاکه سوه ليکن نبی کريم ﷺ پر خپلو پخوانيو دښمنانودغالب راتلو څخه وروسته ټولوته معافی اوامان ورکړی وو

اودغو مشرکانو به اوس هم په بیت الله او حرم محترم کی عبادت او طواف وغیره په خپلو باطلو طریقو کوی.
اوس ضرورت ددی خبری وو چی لکه څنګه چی مسجد حرام دبتانو څخه پاك سو دغه رنګه دبت پرستی اوددی دټولو باطلو طریقو څخه هم دامقدسه مځکه پاکه سی اوددی څخه دپاکولو ښکاره صورت داوو چی دمشرکانو داخلیدل مسجد حرام ته بندسی لیکن دابه ددی ورکول سوی امان څخه خلاف وو او دوعدی پابیندی په اسلام کی ددی ټولو شیانو مخ ته اومهمه وه په دی وجه په فوری طور سره داسی احکام ورنه کول سو بلکه دمکی دفتح څخه وروسته په راتلونکی کال کی نبی کریم ﷺ دحضرت صدیق اکبر ﷺ اوحضرت علی مرتضیٰ ﷺ په ذریعه په منیٰ اوعرفات کی په عامو اجتماعاتو کی دا اعلان وکی چی آئنده به هیڅ دمشرکانو په طرز عبادت اوحج اوطواف وغیره په حرم کی نه سی کیدی اوپه جاهلیت کی چی کوم په لغړه دطواف کولو رسم وو ائنده به ددی اجازه ورکول کیږی چنانچه دطواف کولو رواج وو ائنده به ددی اجازه نه سی ورکول کیدی چنانچی حضرت علی کرم الله وجهه دمنیٰ په عامه اجتماع کی ددی اعلان وکی چی.
لاَ يَحُجَّنَّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ وَلاَ يَطُوفَنَّ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ: یعنی ددی کال څخه وروسته به یو مشرك حج نه سی کولی اونه به څوك په لغړه دبیت الله طواف کولی سی.
او دا دټول کال مهلت په دی وجه ورکول سو چی په دوی کی ډیر هغه خلک هم وه دکومو سره چی دمسلمانانو وعده وه او هغوی تر اوسه پوری په وعده قائم وه دوعدی دمیعاد دپوره کیدو څخه مخکی دوی دیو نوی قانون پابیند کول داسلامی رواداری خلاف وو په دی وجه دیو کال څخه مخکی دا اعلان جاری سو چی حرم محترم دمشرکانه عبادتونو اورسمونو څخه دپاکولو مقررتیا سوی ده څکه چی داقسم عبادتونه په حقیقت کی عبادت او دجمات ابادی نه ده بلکه بیرانی ده.
دی دمکی مشرکانو به خپلو مشرکانه رسمونو ته عبادت اودمسجد حرام دابادی نوم ورکوی اوپه دی به یی فخر کوی چی مونږ دبیت الله اودمسجد حرام متولیان اوددی داباودلو ذمه واریو حضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمایی چی حضرت عباس ﷺ کله داسلام راوړلو څخه مخکی دبدر په غزا کی ګرفتار سو اومسلمانانو ده ته په کفر اوشرك باندی دشرم او عار ورکولو څخه دوی جواب ورکی چی تاسی خلګ صرف زمونږ بدی یادوی اودنیکیو ذکرنه کوی ایاتاسی ته معلومه نه ده چی مونږ دبیت الله اومسجد حرام ابادوونکی اوانتظام کوونکی یو اوحاجیانوته اوبه ورکول وغیره خدمتونه هم کوو پردی دقرآن کریم دا ایتونه نازل سول: مَاكَانَ لِلْمُشْرِكِيْنَ اَنْ يَّعْمُرُوْا مَسٰجِدَ اللّٰهِ یعنی مشرکانو ته دا حق نسته چی دوی دالله جماتونه اباد کړی څکه چی جمات هغه ځای دی کوم چی دیو الله وحده دعبادت دپاره جوړسوی دی شرك اوکفر ددی خلاف دی دادجمات داباودلو سره نه جمع کیږی.
دعمارت دمسجد کوم لفظ چی په دی آیت کی راغلی دی په څومعانیو کی استعمالیږی یوه دظاهری درو دیوار ابادول دوهم دجمات حفاظت اوصفایی اودضروریاتو انتظام دریم دعبادت دپاره په جمات کی حاضریدل عُمری ته عمره په دی مناسبت سره ویل کیږی چی په دی کی دبیت الله دزیارت اوعبادت دپاره حاضروی.
دمکی مشرکانو په دی دری واړو معانیو سره خپل ځانونه دبیت الله ابادونکی اودمسجد حرام داباودلو

ذمه وارګنډل اوپه دی به یی فخر کوی په دی ایتونوکی الله ﷻ واضحه کړه چی مشرکانو ته دالله ﷻ دجماتونو دابادولو هیڅ حق نسته کله چی دوی په خپل شرك او کفر شاهدوی ددی خلګو عملونه حبطه اوضائع سول اودوی به همیشه دجهنم په اورکی وی.

په خپله دخپل شرك اوکفر دشاهدی مطلب یاخو دادی چی دخپلو مشرکانه کارونه اوعملونو په سبب ګویا په خپله دخپل کفر اوشرك شاهدی ورکوی اویا داچی عادة کله دیو نصرانی یایهودی څخه پوښتنه وسی چی تاسی څوك یاست ؟ نودوی خپل ځان ته نصرانیان یایهودیان وایی دغه رکم مجوس اوبت پرست په خپلو کافرانه نومونو سره خپل تعارف کوی دا ددوی دکفر اوشرك اقرار اوشاهد دی (ابن کثیر)

په دی آیت کی یی دمسجد دعمارت منفی اړخ بیان کړی وو چی مشرکین ددی اهل نه دی په دوهم آیت کی یی دمسجد دعمارت مثبت اړخ داسی ارشاد وفرمایی: إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَى أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ : یعنی جماتونه ابادول دهغو خلګو کار دی کوم چی په الله ﷻ اودقیامت په ورځ ایمان راوړی اودلمانځه پابندی کوی اوزکوة ورکوی اوبغیردالله ﷻ څخه دبل هیچا څخه نه بیریږی نوداسی خلګومتعلق امیددی چی دوی به په خپل مقصدکی کامیاب وی مطلب دا دی چی دجماتونو اصلی ابادی صرف هغه خلګ کولی سی کوم چی دعقیدی اوعمل په اعتبار سره دالله ﷻ دحکمونو پابنده وی په الله ﷻ اوپه ورځ داخرت ایمان لری اودلمانځه اوزکوة پابنده وی اودالله ﷻ څخه ماسوابل دهیچا څخه نه بیریږی دلته یی صرف په الله اوپه ورځ دا خرت دایمان ذکر وکی په رسول دایمان ذکر کولو ضرورت څکه ونه ګڼل سو چی په الله ﷻ باندی دایمان راوړو هیڅ صورت بغیر ددی څخه کیدی نه سی چی په رسول ایمان راوړی او ددی په ذریعه چی کوم احکام دالله ﷻ دطرف څخه راسی هغه په زړه سره قبول کړی په دی وجه په ایمان بالله کی ایمان بالرسول په فطری طور باندداخل دی داوجه ده چی نبی کریم ﷺ یوځل داصحابو کرامو ﷺ څخه پوښتنه وکړه چی تاسو پوهیږی چی په الله ﷻ باند ایمان څه شی دی؟

صحابو ﷺ عرض وکی چی الله اودهغه رسول ښه په پوه دی دوی وفرمایل چی په الله ﷻ ایمان دا دی چی بنده په زړه سره ددی شاهدی وکړی چی دالله ﷻ څخه ماسوا څوك لائق دعبادت نسته ، او دا چی محمد ﷺ دالله رسول دی ، دی حدیث وښودله چی په رسول ایمان راوړل په الله باندی په ایمان راوړکی داخل او شامل دی (مظهری بحواله صحیحین)

او داچی کوم ارشاد فرمایی چی دالله څخه ماسوا دبل چاڅخه نه بیریږی ددی معنٰی دا ده چی ددین په معامله کی دچا دبیری څخه دالله ﷻ حکم نه پاتی کوی ، کنه نو دبیری دشیانو څخه بیریدل خودعقل اوفطرت تقاضاده ددرندګانو زهرجنو حیوانانو غل او ډاکوګانو څخه په طبعی طورسره بیره کول ددی څخه خلاف نه دی هم دا وجه ده چی دحضرت موسٰی ﷺ په وړاندی کله جادوګرانو درسیو څخه ماران جوړ کړل ، نو دی وبیریدی ، فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَىٰ : په دی وجه دآزار او نقصان رسوونکو څخه طبعی بیره نه دقرآن څخه خلاف ده نه درسالت او ولایت څخه البته ددی دبیری څخه مغلوب کیدل دالله ﷻ په احکامو کی خلل اچول یایی پاته کول دا دمومن شان نه دی ، په دی ځای کی دا هم مراد ده .

**دایت متعلق ځیني مسئلي:** اودمسجد دعمارت دکم متعلق چی په دی ایتونو کی داذکر دی چی مشرك کافر یی نه سی کولی بلکه دغه صرف دنیك صالح مسلمان کاردی ددی څخه مراد دجماتونو تولیت او انتظامی ذمه واری ده .

حاصل یی دادی چی یوکافردیو اسلامی وقف متولی او منتظم جوړول جائزنه دی باقی پاته سودنبکاره در اودیوار وغیره تعمیر، نوپه دی کی که دیوغیرمسلم څخه هم کار واخستل سی نو باك نسته (تفسیر مراغی)

دغه ډول که یوغیرمسلم ثواب وګڼی اوجمات جوړکړی یادجمات جوړولودپاره مسلمانانو ته چنده ورکړی نوقبلول یی هم په دی شرط سره جائزدی چی دده څخه دڅه دینی یا دنیوی نقصان یا الزام یا اننده پردی دقبضی کولو یا احسان اچولو څه بیره نه وی (رد المحتار شامی مراغی)

او په دی آیت کی چی کوم دا ارشاد وفرمایی چی دجماتونو اباد ول اوعمارت صرف دنیکانو مسلمانانو کار دی ددی څخه داهم ثابته سوه چی کم سړی دجماتونو حفاظت صفایی اودنورو ضرورتونو انتظام کوی اوکم چی دعبادت او ذکر الله دپاره یا دعلم دین اوقرآن ویلو دپاره جمات ته ځی راځی دده دا عملونه دده دکامل مومن والی شاهد دی ........

امام ترمذی او ابن ماجه په روایت دابوسعید خدری ﷺ نقل کړی دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی کله تاسی یو سړی ووینی چی دی دجمات دحاضری پابینده دی . نو دده دایمان شاهدی کوی ځکه چی الله ﷻ فرمایی ، اِنَّمَا یَعْمُرُ مَسٰجِدَاللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ .

او دصحیحینو په حدیث کی دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی کوم سړی سهار ماښام جمات ته حاضری ورکوی ، الله ﷻ دده دپاره دجنت یوه درجه تیار وی .

او حضرت سلمان فارسی ﷺ روایت کوی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی کوم سړی چی جمات ته راځی دی دالله ﷻ زیارت کوونکی میلمه دی اوپه کوربه حق وی چی دمیلمه عزت وکړی (مظهری په حواله دطبرانی ابن جریر بیهقی وغیره)

دقرآن تفسیر کوونکی حضرت قاضی ثناء الله پانی پتی رحمه الله فرمایی چی په عمارت دجمات کی دا هم داخله ده چی جمات دداسی شیانو څخه پاك کړی دکومو دپاره چی جماتونه نه دی جوړسوی ، مثلاً اخیستل خرڅول ددنیا خبری دیو ورك سوی شی تلاش یا ددنیا دشیانو دخلګو څخه سوال یافضول قسم اشعار جګړه اوشور اوږغ وغیره (مظهری)

اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَآجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجٰهَدَ

آیاتاسی ګرځوی حاجیانو ته اوبه ورکول او اباد ول دمسجد حرام برابردهغه چی څوك یقین راوړی په الله اوپه ورځ دآخرت او جنګ کوی .

فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ لَا يَسْتَوٗنَ عِنْدَ اللّٰهِ ۭ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي

دالله ﷻ په لاره کی | دا برابر نه دی دالله ﷻ په نزد | اوالله لار نه ښیی

الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ⑲ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا فِيْ

ظالمانو خلکو ته ، کوم چی ایمان راوړی اوپاته کړی کور کلی اوجنگ کوی

سَبِيْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۙ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ

دالله ﷻ په لاره کی په خپل مال اوخپل ځان سره ددوی دپاره لوړه درجه ده دالله ﷻ

اللّٰهِ ؕ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُوْنَ ⑳ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ

سره او دغه دی مرادته رسیدونکی ،خوشخبری ورکوی دوی ته رب ددوی دخپل طرف څخه دمهربانی

مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَّجَنّٰتٍ لَّهُمْ فِيْهَا نَعِيْمٌ مُّقِيْمٌ ㉑ خٰلِدِيْنَ

او رضامندی اوباغونو چی په دی کی به دوی ته ارام وی همیشه اوسی به

فِيْهَآ اَبَدًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗٓ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ㉒ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ

په دی کی مدام ، بیشکه دالله ﷻ سره لوی ثواب دی ، ای ایماندارو!

اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوْٓا اٰبَآءَكُمْ وَاِخْوَانَكُمْ اَوْلِيَآءَ اِنِ اسْتَحَبُّوا

مه نیسی خپل پلرونه او ورونه ملگری که دوی خوښ کړی

الْكُفْرَ عَلَى الْاِيْمَانِ ؕ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ مِّنْكُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ㉓

کفر په ایمان ، اوڅوك چی په تاسی کی ددوی ملگرتیا کوی پس دغه خلگ دی گناهگاران

**لنډتفسیر:** آیاتاسی خلکو حاجیانو لره اوبه ورکول اومسجد حرام اباد ساتل دهغه سړی (دعمل) برابر مقررکړل گوم چی په الله ﷻ اودقیامت په ورځ یی ایمان راوړی وی اوده دالله په لاره کی جهاد کړی وی (دغه عمل ایمان اوجهاددی یعنی داعمل برابرنه دی اوکله چی اعمال برابرنه دی نو) دا (عمل کوونکی خلگ (هم دیو بل) برابر نه دی دالله په نزد (غرض دا چی عمل دعمل سره اوعمل کوونکی دعمل کوونکی سره برابر نه دی مقصود په قرینه دسیاق سره دادی چی په ایمان اوجهاد کی هریوښه دی داوبو ورکولو اوابادولو دهریوه څخه یعنی ایمان هم دراوړلو څخه ښه دی اوپه دی سره جواب وسو دمشرکانو چی په دوی کی ایمان نه وو اوجهاد هم ددوارو څخه ښه دی په دی سره جواب وسو دځینو مومنانو کومو چی وروسته دایمان څخه اوبه ورکول اوابادول پرجهاد غوره کول) او (داکار چی ذکرسو ډیر ښکاره دی

لیکن) کوم خلک چی بی انصافه دی (مراد نژدی مشرکان دی) الله ﷻ دوی ته پوهه نه ورکوی (په دی وجه دوی یی نه منی په خلاف دایماندارو څخه چی دوی داتحقیق فوراً ومنی مخ ته ددی مضمون وضاحت دی کوم چی لوړ په ، لَايَسْتَوٗنَ سره مقصود وو یعنی) کوم خلک چی ایمان راوړی او (دالله دپاره) دوی وطن پریښی وو اودالله په لاره کی یی په خپل مال اوځان سره جهاد وکی دغه په درجه کی دالله په نزد (په مقابله کی داوبو ورکوونکو اوابادونکو) ډیر لوی دی (ځکه چی که په اوبو ورکوونکو او ابادونکو کی ایمان نه وی نوبیا خودا لوئی ددغو مهاجرینو مومنانو مجاهدینو ده اوکه په دوی کی ایمان وی نوګویا دوی هم په درجه کی لوی دی مګر داځینی زیات لوی دی) اودا خلک پوره کامیاب دی (ځکه چی که ددوی په مقابلوکی ایمان نه وای نوبیا خو کامیابی خالصه ددغو ده اوکه ایمان وای نوبیا کامیابی په دواړو کی مشترکه ده لیکن ددوی کامیابی ددغوڅخه اعلی ده مخ ته ددی درجی اوکامیابی بیان دی چی) ددوی رب دوی ته زیری ورکوی دخپل طرف څخه دلوی رحمت اولوی رضامندی او (دجنت د) داسی باغونو چی ددوی دپاره په دی (باغونو) کی به دائمی نعت وی (او) په دی کی به دوی همیشه همیشه اوسی بیشکه دالله سره لوی اجردی (چی دوی ته به یی ورکړی ورڅخه) ای ایماندارو! خپل پلرونه اوخپل ورونه (خپل) ملګری مه جوړوی که دغه خلک کفر په مقابله دایمان کی (داسی) عزیز ولری (چی ددوی دایمان راوړو امید پاته نه سی) اوکوم سړی چی په تاسی کی د دوی سره ملګرتیا ساتی نو داسی خلک ډیر نافرمانه دی (مطلب دا دی چی دهجرت څخه لوی مانع ددی خلکو سره تعلق دی اودغه په خپله جائزنه دی بیا په هجرت کی ګرانوالی څه دی)

**معلومات اومسئلی** : دشروع څلور آیتونه د۱۹ څخه تر۲۲ پوری دیو خاص واقعی سره متعلق دی هغه دا چی ډیرو مشرکانو دمکی دمسلمانانو په مقابله کی په دی فخر کوی چی مونږ مسجد حرام اباد وو او حاجیانو ته داوبو ورکولو انتظام کوو او ددی څخه زیات لوی بل عمل نه سی کیدی داسلام راوړو څخه مخکی کله چی حضرت عباس ﷺ په بدر کی ګرفتار سو اودمسلمانانو په لاس ورغی اودده مسلمانانو خپلوانو دی په دی ملامت کی چی ته دایمان دنعمت څخه محروم یی نو دوی هم داویلی وه چی تاسی خلک ایمان او هجرت خپله لویه سرمایه دښه والی ګڼی مګر مونږ خوهم دمسجد حرام دابادولو او حاجیانو ته داوبو ورکولو متولیان یو چی ددی سره یوعمل هم نه سی برابریدی نوپه دی باندی دا ایتونه نازل سول (ابن کثیر په روایت دعلی بن ابی طلحه دابن عباس ﷺ څخه)

او دمسند عبد الرزاق په ځینی روایتونو کی دی چی دحضرت عباس ﷺ دمسلمانیدو څخه وروسته دطلحه بن شیبه ﷺ اوحضرت عباس ﷺ اوحضرت علی مرتضٰی ﷺ په مینځ کی خبری کیدی حضرت طلحه ﷺ وویل چی ماته هغه فضیلت حاصل دی کم چی په تاسو کی هیچاته حاصل نه دی چی دبیت الله چابی زما په لاس کی ده زه که وغوارم نو بیت الله ته دننه تلی اوشپه په کی تیرولی سم حضرت عباس ﷺ وفرمایل چی زه حاجیانو ته داوبو ورکولو منتظم یم اوپه مسجد حرام کی زما اختیارات دی حضرت علی ﷺ وفرمایل چی زماپه فکر کی نه راځی چی تاسی حضرات په څه شی فخر کوی زما خو حال دادی چی مادتولو خلکو څخه شپږ میاشتی مخکی بیت الله ته لمونځ کړی دی ، اونبی کریم ﷺ سره په جهاد

کی شریك سوی یم په دی دا آیتونه نازل سول په دی کی یی واضحه کړه چی یو عمل که هرڅومره اعلیٰ او افضل وی ، دایمان څخه بغیر دالله ﷻ په نزد دده هیڅ قیمت نسته اونه په حالت دشرك کی دداسی عملونو کوونکی دالله ﷻ په نزد مقبول دی .

او په صحیح مسلم کی دحضرت نعمان بن بشیر ﷺ په روایت سره داواقعه نقل ده چی دی یوه ورځ دجمعی په ورځ په مسجد نبوی کی دیوڅو اصحابو حضراتو سره دنبی کریم ﷺ دمنبر په خوا کی موجود وو په حاضرینوکی یو سړی وویل چی داسلام اوایمان څخه وروسته زمایه نزد حاجیانوته داوبو ورکولو څخه بل لوی عمل نسته او ماته ددی په مقابله کی دبل هیڅ عمل پرواه نسته یوبل صاحب دده په جواب کی وویل چی نه ! دالله ﷻ په لاره کی جهاد دټولو څخه لوی عمل دی ددی دواړو بحث وو ، نو حضرت فاروق اعظم ﷺ دواړه وترټل چی دنبی ﷺ دمنبر په خوا کی شور او ږغ مه کوی مناسبه خبره دا ده چی دجمعی دلمانځه کولو څخه وروسته داخبره په خپله دنبی کریم ﷺ څخه معلومه کړی ددی تجویز مطابق دنبی کریم ﷺ څخه پوښتنه وسوه نوپه دی باندی دا ایتونه نازل سوه په کموکی چی یی جهاد دمسجد دعمارت اوداوبو ورکولو څخه زیات ښه عمل ښوولی دی .

او په دی کی هیڅ لیری والی نسته چی دایتونو اصل نزول خودمشرکانو دفخر اوتکبر په جواب کی سوی وی بیا ددی څخه وروسته چی کم واقعات دمسلمانانو په مینځ کی پیښ سوی وی په دغوکی یی هم دا ایتونه ددلیل دپاره پیش کړی وی چی اوریدونکو ته دامحسوسه سوی وی چی داایتونه په دی واقعه کی نازل سول .

بهرحال په ذکرسوو ایتونوکی ددواړو قسمه واقعاتو داجواب دی چی دشرك سره هیڅ یو عمل که هر څومره لوی وی مقبول اوقابل ذکرنه دی په دی وجه یومشرك ته دجمات ابادولو یاحاجیانوته داوبو ورکولو په وجه سره څه فضیلت اوبزرګی دمسلمانانو په مقابله کی نه سی حاصلیدی اودایمان څخه وروسته هم دایمان اوجهاد درجه په نسبت دعمارت دمسجد حرام اواوبو ورکولو دحاجیانو ډیره زیاته ده کم مسلمان چی په ایمان اوجهاد کی مخکی وی هغه دهغو مسلمانانو څخه ښه دی کومو چی په جهاد کی شرکت نه وی کړی صرف دمسجد حرام تعمیر اوحاجیانو ته داوبو ورکولو خدمت کوی .

ددی ابتدایی خبروڅخه وروسته دذکرسوو آیتونو په الفاظو اوترجمه باندی بیایو نظر واچوی ارشاد فرمایی، چی ایاتاسی حاجیانوته اوبه ورکول اودمسجدحرام ابادول دهغه سړی برابر ګڼی کوم چی په الله ﷻ او دقیامت په ورځ ایمان راوړی وی او ده دالله ﷻ په لاره جهاد کړی وی داخلګ برابر نه دی دالله ﷻ په نزد په قرینه دراتلونکی بیان سره مقصود دادی چی په ایمان اوجهادکی هریو افضل دی داوبو ورکولو او ابادولو دمسجد څخه یعنی ایمان هم تردواړو غوره دی اوجهاد هم دایمان په غوره والی سره دمشرکانو دخبری جواب وسو اودجهاد په غوره والی سره دهغو مسلمانانو دخبری جواب وسو کوموچی اوبه ورکولی حاجیانوته اوعمارت دمسجد حرام یی ترجهاد غوره ګڼی .

**( دالله ذکر ترجهاد غوره دی )**

په تفسیر مظهری کی حضرت قاضی ثناء الله رحمه الله فرمایی چی په دی ایت کی چی کم پرعمارت دمسجد

باندی جهادته غوروالی اوترجیح ورکړی ده داعمارت دظاهری معنی په رو سره دی یعنی دجماعت ابادول او ضروری انتظامات چی جهاد ددی په مقابله کی غوره کیدل منل سوی دی.
لیکن دعمارت مسجد یوه بله معنٰی دعبادت اوذکر الله دپاره په جمات کی دحاضری دپاره هم راځی اوپه حقیقت کی دجمات اصل ابادی په دی سره ده ددی معنی په اعتبار سره دنبی کریم ﷺ دصریحو ارشاداتو په بنا عمارت دمسجد دجهاد څخه افضل اواعلی دی لکه چی په مسند احمد ترمذی اوابن ماجه کی دحضرت ابودرداء ؓ په روایت سره نقل دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی ایازه تاسی ته داسی عمل ونه ښیم کوم چی ستاسی دټولو عملونو څخه ښه اوستاسی دمالك په نزد دټولو څخه زیات افضل وی اوستاسی ددرجو ترټولو زیات لوړونکی وی او دسرو اوسپینو دالله په لاره کی دخرخ کولو څخه هم افضل وی اوددی څخه هم افضل وی چی تاسی په جهاد کی ددښمن سره سخته مقابله وکړی چی تاسی هغه په کښی قتل کی هغه تاسی قتل کړی اصحابو کرامو ؓ عرض وکی چی یارسول الله هغه عمل خامخا مونږته وښیه دوی وفرمایل چی هغه عمل دالله ذکر دی ددی څخه معلومه سوه چی دالله ﷻ دذکر فضیلت ترجهاد هم زیات دی اوابادول دجمات چی په معنٰی دذکر الله واخستل سی نوهغه هم دجهاد څخه افضل دی مگر دلته دمشرکانوفخر اوغرور ښکاره ده چی دذکر الله اوعبارت پربنا باندی نه وو بلکه دظاهری ابادی اوانتظاماتو پربنا باندی وو په دی وجه جهاد یی ددی څخه افضل مقرر کی.
او دقرآن اواحادیثو په مجموعی ارشاداتو دفکر کولو څخه معلومیږی چی دیو عمل دبل عمل څخه افضل والی اواعلی والی دحالاتو او واقعاتو تابع وی په ځینو حالاتوکی یو عمل دبل څخه افضل وی اودحالاتو بدلیدو څخه وروسته معامله ددی پرعکس کیدی هم سی کم وخت چی اسلام اومسلمانانو ته ددفاع سخت ضرورت وی دغه وخت یقینًا جهاد به دټولو عبادتونو څخه افضل وی لکه دخندق په غزا کی دنبی کریم ﷺ څخه دڅلورو لمونځونو دقضا کیدو دواقعی څخه ښکاره ده اوکوم وخت چی داسی سخت ضرورت نه وی، نو ذکر الله او عبادت په مقابله دجهاد کی افضل وی.
دآیت په آخر کی یی، وَاللّٰهُ لَا یَهْدِی الْقَوْمَ الظّٰلِمِیْنَ: وفرمایل اودایی وښوله چی داڅه گرانه او باریکه خبره نه ده بلکه بالکل واضحه ده چی ایمان دټولو عملونو بنیاد اودټولو څخه افضل دی اوداچی جهاد په نسبت دعمارت دمسجد اوحاجیانو لره داوبو ورکولو څخه افضل دی لیکن الله ﷻ بی انصافو خلگو ته پوهه نه ورکوی، په دی وجه هغوی په داسی ښکاره خبرو کی کوږوالی لټوی.
په شلم آیت کی ددی مضمون تفصیل دی کوم چی په اولنی آیت کی دلاَ یَسْتَوٗنَ په الفاظو سره بیان سوی دی یعنی ایمان راوړونکی مجاهدین اوصرف جمات ابادونکی او حاجیانو لره اوبه ورکوونکی دالله ﷻ په نزدبرابرنه دی په دی کی ارشاد فرمایی: اَلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا وَجَاهَدُوْا فِیْ سَبِیْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَاللّٰهِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُوْنَ: یعنی هغه خلق کوم چی ایمان راوړی اوکوموچی هجرت وکی اوپه خپل ځان اومال سره یی دالله ﷻ په لاره کی جهادوکی دغه دالله ﷻ په نزدپه درجه کی لوی دی اوپوره کامیابه دغه خلق دی څکه چی د دوی په مقابله کی چی کوم مشرکان دی دوی ته خودکامیابی هیڅ درجه هم حاصله نه ده اوکوم چی مسلمانان دی که څه هم په نفس کامیابی کی دغه هم شریك دی مگر ددوی کامیابی دهغو

ښځه زياته ده په دي وجه پوره کاميابه داخلګ دي .
په يوويشتم اودوه ويشتم آيتونو کي ددي کاميابو خلګو دلوي اجر او اخرت د درجو بيان دي ، يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ ! خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ : يعني دي خلګو ته د دوی پروردګار خو شخبری اوروی دخپل رحمت او رضا او دداسي جنتونو په کومو کي چي به د دوی دپاره هميشه قائم پاته کيدونکي نعمتونه وي او دا خلګ به هم په دي نعمتونوکي هميشه اوسي دوی به دي ځای څخه هيڅ چيری ونه ايستل سی بيشکه دالله ﷻ سره ډير لوی اجر دي .
په ذکر سوو آيتونو کي دهجرت اوجهاد دفضيلتونو بيان راغلی دی په کومو کي چي وطن اوخپل خپلوان اوياران دوستان اومالونه جائدادونه ټول پريښوول وی اوښکاره ده چي دانسان په طبيعت داکار ډير ګران وی په دی وجه په راتلونکی آيت کي ددی شيانو سره دحدڅخه دزيات تعلق اومحبت بدوالی فرمايي اودمسلمانانو ذهنونه يي دهجرت اوجهاد دپاره تيار کړی دی ارشاد فرمايي : يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ : يعني ای ايماندارو تاسی خپل پلار نيکه اوورونه ملګری مه جوړوی که دغه خلګ کفر په مقابله دايمان کي عزيز لری اوپه تاسی کي چي کوم سړی د دوی سره سره د دوی دکفره ملګرتيا ساتي ، نو داسي خلګ لوی نافرمانه دي.
دمور اوپلار خوندی ورونه اوټولو قريبانو سره تعلق مضبوط ساتل او ددوی سره دښه سلوك کولو دهدایاتو څخه ټول قرآن ډك دی مګر په دی آيت کی يی داوښوولـه چی دهر يو تعلق يوحدوی په دي کی هريو تعلق برابره خبره ده که دمور اوپلار اواولاد وی اوکه د حقيقي خوندو او ورونو دالله ﷻ او دهغه درسول دتعلق په مقابله کی دنظر انداز کولو قابل دی پرکومه موقع چي دا دواړه قرابتونه ټکراو وخوری نو بيا قرابت اوتعلق دالله ﷻ او درسول قائمول په کار دی ددی په مقابله کی ټول نور تعلقات نظر انداز کول په کار دی .

**(دذکرسوو آيتونو متعلق خوفائدی اومسئلي)**

د ذکرسوو پنځو آيتونو څخه يوڅو فائدی او مسئلی حاصلی سوی ، اول دا چی ايمان دعمل روح دی ددی څخه بغير که هرڅومره ښه عمل وی هغه صرف بی روحه صورت وی اوناقابل قبول وی داخرت په نجات کی ددی هيڅ قيمت نسته ، ها دالله ﷻ په نزد بی انصافی نسته دکافرانو داسی بی روحه نيك عملونه هم بالکل نه ضائع کوی ددوی بدله دوی ته په دنيا کی په ارام اوعيش دولت اوراحت ورکولو سره حساب بی باقه کول کيږي چی بيان يی دقرآن کريم په ډيرو ايتونو کی راغلی دی .
دوهمه فائده ددی ايتونو څخه داحاصله سوه چی په ګناه اونافرمانی سره دانسان عقل هم خراب سی ښه بد اوبد ښه ګڼي دنولسم آيت په اخرکی : إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ يی وفرمايل دی طرف ته يی اشاره کړيده لکه چی ددی په مقابله کی په يوآيت کی: إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وفرمايل اودی طرف ته يی اشاره کړيده چی په اطاعت او تقوی سره دانسان عقل روښانه کيږي دفکر سلامتی نصيب کيږي اودښه اوبدپه تميزکی غلطی نه کوی .
دريمه مسئله دا ورڅخه معلومه سوه چی په نيکو عملونو کی هم ديوبل څخه ښه والی دی او په دی

مناسبت سره دعمل کوونکو په درجوکې تفاضل قائميږي ټول عمل کوونکي په يوه درجه کې نه سي اېښوول کيدی اومدار دعمل پرډيروالي نه دی بلکه پرښه والي دعمل دی په سورة ملك کې راغلي دي ، لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلاً : يعنی الله ﷻ ستاسي ازمائش کوي ، چي څوك زيات ښه عمل کوونکی دی .

څلورمه فائده دا ځيني حاصله سوه چي دراحت اونعمت دهميشه پاته کيدو دپاره دوه شيان ضروري دي يوداچي دغه نعمت هيڅ وخت ختم نه سي دوهم داچي هيڅ وخت دغه خلک ددی نعمتونو څخه جلا نه سي په دی وجه دالله ﷻ مقبولو بندګانو ته ددوو شيانو ضمانت ورکول سو نَعِيْمٌ مُّقِيْمٌ يې وفرمايل اودنعمتونو هميشه والي يې بيان کې او ، خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا يې وفرمايل او ددغو خلګو هيڅکله ددی نعمتونو څخه دنه ليری کولو اطمينان يې ورکی .

**( اصل قرابت داسلام او ايمان قرابت دی نسبي او وطني تعلقات ټول په دی قربانول په کار دی )**

پنځمه مسئله يوه بنيادی مسئله ده چي دقريبي او دوستي پرټولو تعلقاتو دالله اودهغه درسول ﷺ تعلق مخکي دی کوم تعلق چي ددی سره ټکراو خوری هغه دماتولو قابل دی داصحابو کرامو﷢ هغه عمل دکوم په وجه چي هغوی پرټول امت افضل مقررسول داشي وو چي دوی په نبی کريم ﷺ خپل ځانونه اومالونه اوهره خپلولي اوتعلق قربان کړل ، په زبان حال سره يې داسي وويل .

تو نخل خوش ثمر کيستی که سرود سمن همه زخويش بريدند وباتو پيوستند

يعنی ته څومره دښي ميوی درخته يې چي سرو او رامبيلو ټولو دخپلو خپلوانو څخه قطع تعلق وکی اوستا سره پيوست سول .

بلال حبشی ﷜ صهيب رومی ﷜ سلمان فارسی ﷜ دمکي قريش دمديني انصار خوټول په خپل مينځ کی ورونه ورونه سول اودبدر اوأحد په ميدانونو کی دپلار زوی ورور او ورور توری ديوبل سره ټکراو سوی ددی شاهدی يې ورکړه چي ددوی مسلك دا وو چي .

هزار خويش که بيګانه ازخدا باشد فدائی يك تن بيګانه کآشنا باشد

يعنی په زرګونو خپلوان چي دخدای څخه پردی وی تريوه پردی دی قربان سی چي دخدای سره اشنا وی .

اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُمْ وَاجْعَلْ حُبَّكَ اَحَبَّ الْاَشْيَاءِ اِلَيْنَا وَخَشْيَتَكَ اَخْوَفَ الْاَشْيَاءِ عِنْدَنَا آمين

يا الله ددوی تابعداری زمونږ نصيب کړی اوخپل محبت مونږ ته دهرشی دمحبت څخه زيات محبوب کړی اوخپله بيره مونږ ته دټولو شيانو دبيری څخه زياته نصيب کړی امين يا رب العٰلمين .

قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَآؤُكُمْ وَاَبْنَآؤُكُمْ وَاِخْوَانُكُمْ

ته ووايه که ستاسی پلرونه او زامن او ورونه .

وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيْرَتُكُمْ وَاَمْوَالُ ِۨاقْتَرَفْتُمُوْهَا وَتِجَارَةٌ

او ښځی او برادری اومالونه کوم چي تاسی ګټلی دی اوسوداګری

تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسٰكِنُ تَرْضَوْنَهَآ اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ
دکومی دبندیدو څخه چی تاسی بیریږی او کورونه کوم چی تاسی خوښوی تاسی ته زیات خواږه وی دالله

وَرَسُوْلِهٖ وَجِهَادٍ فِیْ سَبِیْلِهٖ فَتَرَبَّصُوْا حَتّٰی یَاْتِیَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ
اودهغه درسول څخه او دجهاد څخه دهغه په لاره کی، نو انتظار کوی تردی چی راولیږی الله ﷻ خپل حکم،

وَاللّٰهُ لَا یَهْدِی الْقَوْمَ الْفٰسِقِیْنَ ﴿۲۴﴾
او الله ﷻ لار نه ښیی نافرمانه خلګو ته.

**لنډتفسیر**: (مخ ته ددی مضمون زیات تفصیل دی چی ای محمد ﷺ ته (دوی ته) ووایه چی که ستاسی پلرونه ستاسی زامن اوستاسی ورونه اوستاسی بیبیانی اوستاسی خاندان اوهغه مال کوم چی تاسی ګټلی دی او هغه تجارت دکوم چی دبندیدو ستاسی بیره ده او هغه کورونه کوم چی (داوسیدو دپاره) تاسی خوښوی (که چیری داشیان) تاسی ته دالله اودهغه درسول څخه اودهغه په لاره کی دجهاد کولو څخه زیات خواږه وی نو تاسی انتظار کوی تردی چی الله خپل حکم (دهجرت نه کولو سزا) راولیږی (لکه چی په نورو ایتونو کی دی: اِنَّ الَّذِیْنَ تَوَفّٰهُمُ الْمَلٰٓئِکَةُ تر: فَاُولٰٓئِکَ مَاْوٰهُمْ جَهَنَّمُ پوری او الله ﷻ نافرمانه خلک د دوی مقصودته نه رسوی (یعنی د دوی مقصود وو، ددی شیانو څخه نفع اخستل او هغه ډیر ژر په مرګ سره قطع سی)

**معلومات اومسئلې**: دسورة توبه دا ایت په اصل کی دهغو خلګو په باره کی نازل سو کمو چی دمکی څخه دهجرت فرض کیدوپه وخت کی هجرت ونه کی مور پلار خوندی وورونه اولاد اوښځی اودمالونو جائدادونو محبت دوی دفرض هجرت داداکولو څخه منع کړل ددوی په باره کی الله ﷻ نبی کریم ﷺ ته دا حکم وکی چی ته دی خلګو ته ووایه چی.

(که ستاسی پلرونه ستاسی زامن ستاسی ورونه اوستاسی بیبیانی اوستاسی خاندان او هغه مال کوم چی تاسی ګټلی دی اوهغه تجارت دکم دکوټ کیدو چی ستاسی سره بیره ده اوهغه کورونه کم چی تاسی یی خوښوی تاسی ته دالله ﷻ څخه اودهغه درسول څخه او دهغه په لاره کی دجهاد کولو څخه زیات خواږه وی نو تاسی انتظار کوی تردی پوری چی الله ﷻ خپل حکم راولیږی او الله ﷻ نافرمانی کوونکی د دوی مقصود ته نه رسوی)

په دی آیت کی چی کوم دا ارشاد فرمایلی دی چی منتظر اوسی تردی چی الله ﷻ خپل حکم راولیږی دتفسیر امام مجاهد رحمه الله فرمایی چی دحکم څخه مراد جهاد او قتال او دمکی دفتحی حکم دی اومطلب دادی چی دغه وخت پردنیاوی تعلقاتو باندی دالله اورسول دتعلقاتو قربانونکو بد انجام (ډیر ژر مخ ته راتلونکی دی چی مکه به فتح سی اونا فرمانی کوونکی به ذلیل اوخوارسی اوددوی داتعلقات به دغه وخت ددوی په کار ورنه سی.

اوحضرت حسن بصری فرمایی چی دلته دحکم څخه مراد حکم دعذاب دی چی پردنیوی تعلقاتو باندی داخرت دتعلقاتو قربانوونکو اوهجرت نه کوونکو باندی دالله ﷻ دعذاب حکم ډیر ژر راتلونکی دی یابه په دنیاکی پردوی عذاب راسی کنه نوداخرت عذاب خو یقینی دی په آیت کی دلته مقصود خودهجرت په نه کولو باندی زورنه دعذاب ده مگر ذکر پرځای دهجرت دجهاد سوی دی کوم چی دهجرت څخه وروسته قدم دی په دی کی اشاره وسوه چی اوس خوصرف دهجرت اووطن پریښوولو حکم سوی دی په دی کی څه خلگو همت وبایلی مخ ته دجهاد حکم راتلونکی دی په کوم چی دالله اورسول په محبت باندی ټول محبتونه اوپه خپله خپل ځان قربانول وی اوداهم ممکنه ده چی دلته یی هجرت په جهاد سره تعبیر کړی وی ځکه چی دغه هم په حقیقت کی دجهاد یوشعبه ده .

اودایت په اخر کی یی ، وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ وفرمایل اودایی هم وښوولہ چی کوم خلک دهجرت دحکم باوجود خپلو دنیوی تعلقاتوته ترجیح ورکړی اودخپلو خپلوانو او مال اومکان سره مښتی پاته سی نوددوی داعمل به په دنیا کی هم ددوی دپاره فائده مند نه وی او ددوی دامقصد به حاصل نه سی چی همیشه په خپل اهل او عیال او مال اومکان کی په امن اوارام سره پاته سی بلکه دجهاد دحکم شروع کیدو سره به داټول شیان ددوی دپاره وبالِ دجان جوړسی ځکه چی الله ﷻ نافرمانی کوونکی د دوی مقصود ته نه رسوی .

**دهجرت متعلق مسئلې:** اول ، کله چی دمکی څخه مدینی ته هجرت فرض سو نو دغه صرف یوفرض نه وو بلکه دمسلمانیدو یوه نښانه وه چاچی سره دقدرته هجرت ونه کی هغه به مسلمان نه گڼل کیدی داحکم دمکی دفتح څخه وروسته منسوخ سو اواصل حکم داباقی پاته سو چی په کومه مځکه باندی انسان ته دالله داحکامو لمونځ روژه وغیره پوره کول ممکن نه وی ددغه مځکی څخه هجرت کول دهمیشه دپاره فرض دی په دی شرط چی پرهجرت یی قدرت وی .

دوهمه درجه داده چی بنده هرداسی ځای پاته کړی کم ځای چی فسق اوفجور زیات وی دادهمیشه دپاره مستحب دی (تفصیل ددی په فتح الباری کی دی)

په ذکرسوی آیت کی خوسیده په سیده خطاب هغو خلگوته دی کمو چی دهجرت دفرض کیدو په وخت کی ددنیوی تعلقاتو په وجه هجرت ونه کی لیکن دایت دالفاظو عامو الی ټولو مسلمانانوته دا حکم کوی چی دالله ﷻ او دهغه درسول ﷺ محبت په دی درجه کی لازم اوواجب دی چی بل هیڅ تعلق اوهیڅ محبت پردی غالب رانه سی اوچاچی په دی درجه کی محبت پیدانه کی دغه مستحق دعذاب سو دوی ته دالله ﷻ دعذاب منتظر اوسیدل په کار دی .

## (رښتینی ایمان ددی څخه بغیر نه سی کیدی چی دالله ﷻ او درسول ﷺ محبت دټولی دنیا او په خپله دخپل ځان څخه هم زیات نه وی )

په دی وجه په یو صحیح حدیث کی کوم چی په صحیحینو کی په روایت دانس ؓ نقل دی نبی کریم ﷺ فرمایی چی یوسړی ترهغه وخته پوری مومن نه سی کیدی ترڅو چی زه دده په نزد دده دمور اوپلار اواولاد ددنیا دټولو خلگو څخه زیات محبوب نه سم .

اوپه ابوداؤد ترمذی کی په روایت دابوامامه ﷛ نقل دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی یوسړی دچاسره دوستی کوی نو دالله ﷻ دپاره یی کوی او چی دښمنی کوی ، نو هم دالله ﷻ دپاره یی کوی اوکه مال خرځ کوی نوهم دالله ﷻ دپاره یی کوی ، اوکوم ځای چی خرځ نه کوی ، نو هغه هم دالله ﷻ دپاره نود، خپل ایمان مکمل کی.

دحدیث ددی روایتونو څخه داهم ثابته سوه چی دایمان مکمل والی پردی باندی موقوف دی چی دنبی کریم ﷺ محبت پرټولو محبتونو باندی غالب وی اودانسان دوستی دښمنی ورکړه یانا ورکړه ټول دالله ﷻ او درسول ﷺ دحکم تابع وی.

دتفسیر امام قاضی بیضاوی ﷫ وغیره فرمایی چی ډیرکم خلگ دی چی ددی آیت دوعدو څخه مستثنی وی ، ځکه چی په عام طور سره دلوی څخه لوی عالم عابد زاهد اومتقی هم داهل او عیال اومال اومتاع په محبت کی مغلوب په نظر راځی الاّ مَا شَاءَ الله مگرددی سره قاضی بیضاوی ﷫ فرمایی چی دمحبت څخه مراد دلته اختیاری محبت دی غیر اختیاری اوطبعی محبت مراد نه دی ځکه چی الله ﷻ یو انسان ته دهغه دطاقت اواختیار څخه زیات تکلیف نه ورکوی په دی وجه که دیو سړی زړه ددی دنیوی تعلقاتو څخه په طبعی محبت سره ډك وی مگر ددی څخه دومره مغلوبه نه وی چی دالله ﷻ اورسول داحکامو دخلاف ورزی پرواه نه کوی نوهغه هم ددی وعید څخه خارج اودالله ﷻ اود رسول ﷺ دمحبت غالب لرونکی دی لکه یو ناجوړی چی ددوایی دتریخوالی څخه یاد اپریشن دتکلیف څخه طبعاً بیره کوی مگر عقلاً دا دخپل نجات اوسلامتی ذریعه گنی اواختیاروی یی نودی دهیچاپه نزد دملامتیا قابل نه دی اونه یوعقل سلیم دی پردی مجبوره کوی چی طبعی اوغیر اختیاری بیره اوبد گڼل هم دزړه څخه وباسی دغه رکم چاته دمال اواولاد دمحبت په وجه دالله ﷻ دځینو حکمونوپه پوره کولوکی غیر اختیاری تکلیف محسوسیږی مگرددی باوجود دی دغه تکلیف برداشت کوی اودالله ﷻ حکمونه پرځای راوړی ، نو دغه هم دملامتولو قابل نه دی بلکه دشاباسی قابل دی او ده ته به دالله ﷻ او رسول ﷺ دمحبت ددی آیت مطابق غالب لرونکی ویل کیږی.

البته په دی کی شك نسته چی دمحبت اعلی مقام دادی چی محبت پرطبیعت هم غالب راسی اودمحبوب دحکم پوره کولو خوند هرتریخوالی اوتکلیف خوږ جوړکی لکه دفانی دنیا خوند اوراحت طلب کوونکی چی شپه او ورځ لیدل کیږی چی دلوی څخه لوی محنت اومشقت په خندا اوهوس اختیاروی دیودفتر په ملازمت کی دمیاشتی په ختمیدو دیو څو پیسو دورکول کیدو محبت دانسان پرخوب او ارام اوټولو تعلقاتو داسی غالب راسی چی ددی څخه وروسته راتلونکی مشقتونه په ډیرو کوششونو سفارشونو اورشوتونو سره حاصلوی.

رنج راحت شد چو مطلب شد بزرگ گرد گله تو تیائی چشم گرگ

یعنی کله چی مطلب اوغرض لوی وی نودهغه دپاره تکلیف تیرول راحت معلومیږی لکه چی دگلی دپښو گرد دشرمښ دسترگو رانجه وی.

خدائی خلگو ته دامقام دالله ﷻ اودرسول ﷺ اوداخرت دنعمتونوپه محبت کی هم داسی حاصلیږی چی

ددی په مقابله کی یو تکلیف هم تکلیف نه ګڼی دصحیحینو په یو حدیث کی دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی دری خصلتونه داسی دی چی داپه کم سړی کی پیداسی نوده ته دایمان خوند حاصل سی هغه دری خصلتونه دادی یوداچی الله ﷻ او دهغه رسول ﷺ ده ته ددوی څخه ماسوا دهرشی څخه زیات محبوب سی دوهم داچی دی دالله ﷻ دیوبنده سره صرف دالله دپاره محبت ساتی دریم داچی کفر اوشرك ده ته په اور کی داچولو په شان محسوسیږی.

په دی حدیث کی دایمان دخوند څخه مراد دمحبت هغه مقام دی کم چی دانسان دپاره هر مشقت اومحنت خوندناك جوړوی.

از محبّت تلخها شیرین شود

په محبت سره ټول ترخه خواږه جوړ سی اوخوند دار سی ددی مقام متعلق ځینی عالمانو فرمایلی دی.

وَاِذَا حَلَّتِ الْحَلَاوَةُ قَلْبًا نَشِطَتْ فِي الْعِبَادَةِ الْاَعْضَاءُ

یعنی کله چی دچاپه زړه کی خوند اوخوږوالی دایمان پیداسی نو په عبادت او اطاعت کی دده اندامونه خوند پیدا کی اوخوند ورته حاصلیږی.

ددی څخه په ځینو روایتونو کی په بشاشت یعنی تازګی دایمان سره تعبیر سوی دی او په حدیث کی نبی کریم ﷺ فرمایی چی زما دسترګو یخوالی په لمانځه کی دئ.

قاضی ثناء الله پانی پتی رحمه الله په تفسیرمظهری کی فرمایی چی دالله اودرسول دمحبت دامقام یوی نعمت دی مګر داصرف دخدایی خلګو په صحبت اوملګرتیا کی حاصلیږی په دی وجه صوفیاء کرام دمشائخو په خدمت سره ددی دحاصلولو تاکید کوی صاحب دروح البیان فرمایی چی دامقام ددوستی هغه چاته حاصلیږی کوم چی دخلیل الله په شان دخپل مال اواولاد اوخپل ځان دالله ﷻ په محبت کی قربانولو ته تیار وی.

خلیل آسا درِ ملكِ یقین زن نوائی لا اُحبّ الآفلین زن

دحضرت خلیل په شان یقین حاصل کړه اواواز وکی چی فنا کیدونکی نه خوښوم.

قاضی بیضاوی فرمایی چی دنبی کریم ﷺ دسنتو حفاظت اوپه دی کی دسریو کوونکو دفع کول هم دالله ﷻ اودهغه درسول ﷺ سره دمحبت یو ښکاره نښانه ده.

الله ﷻ دی زمونږ او دټولو مسلمانانو دالله ﷻ او رسول ﷺ محبت نصیب کړی، داسی چی دی باندی رضا کیږی. آمین

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِيْ مَوَاطِنَ كَثِيْرَةٍ ۙ وَّيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ

مدد کړی دی الله ستاسی په ډیرو میدانونو کی اودحنین په ورځ کله چی خوشحاله سواست تاسی په خپل ډیروالی

تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَّضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ

بیا هغه هیڅ په کار درنه غی ستاسی او تنګه سوه پرتاسی مځکه سره دخپلی فراخی بیا ولاړاست تاسی

وَلَّيۡتُم مُّدۡبِرِينَ ۝٢٥ ثُمَّ أَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ

پرشا باندی ، بيا نازل کی الله ﷻ دخپل طرف څخه تسکين په خپل رسول باندی

وَعَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودٗا لَّمۡ تَرَوۡهَا وَعَذَّبَ ٱلَّذِينَ

اوپه ايماندارو باندی اونازل يې کړل فوجونه کوم چې تاسی نه ليدل اوعذاب يې ورکی

كَفَرُواْۚ وَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلۡكَٰفِرِينَ ۝٢٦ ثُمَّ يَتُوبُ ٱللَّهُ مِنۢ بَعۡدِ

کافرانو لره ، او دا سزا ده دمنکرانو ، بيا توبه نصيب کوی الله چالره چې غواړی

ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ۝٢٧

ددی څخه وروسته او الله بخښونکی والا مهربانه دی .

**لنډتفسير**: تاسو لره الله (دجنګ) پرډيرو موقعو (پرکفارو) غلبه درکړه (لکه په بدر وغيره کی) اودحنين په ورځ هم (چې قصه يې عجيبه اونا اشناده تاسی لره يې غلبه درکړه) کله چې (واقعه داسوی وه چې) تاسی خپل ډيروالی مغروره کړی واست بيادغه ډيروالی ستاسی هيڅ په کار درنغی او (دکفارو دغشوباران داسی پريشانه کړاست چې) په تاسی محکه سره دخپلی (دی فراخی تنګه سوه) بيا (اخر) تاسی په شا وتښتيدلاست ددی څخه وروسته الله ﷻ (په زړه) دخپل رسول اوپه (زړونود) نورو مومنانو خپله تسلی نازله کړه او (دمدد دپاره يې) داسی لښکر (دآسمان څخه) نازل کی کوم چې تاسی نه ليدی (مراد څيني ملائکی دی چې ددی څخه وروسته تاسی بياجنګ ته تکړه سواست اوغالب سوی) او (الله ﷻ) کافرانو ته سزاورکړه (چې هزيمت اوقتل اوقيدسول) اوداد کافرانو (په دنياکی) سزاده بياالله ﷻ (په دی کافرانوکی) چاته چې وغواړی توبه به نصيب کړی (چنانچې ډيرپه کی مسلمانان سول) او الله ﷻ لوی مغفرت کوونکی لوی رحمت کوونکی دی (چې کوم سړی په دوی کی مسلمانان سوه دهغه تيرتول ګناهونه يې معاف کړل او مستحق دجنت يې کی)

**معلومات اومسئلې**: په ذکرسوو ايتونوکی دحنين دغزا واقعات دشکست اودفتح او ددی په ضمن کی ډيرو اصولی اوفروعی مسئلو اوفائدو بيان دی لکه چې ددی څخه په مخکی سورة کی دمکی فتح اوددی دمتعلقاتو ذکروو دايت په شروع کی الله ﷻ دخپل هغه انعام اواحسان ذکر فرمايلی دی کوم چې پرمسلمانانو په هرحالت کی اوهره موقع کی سوی دی ارشاد فرمايی ، لَقَدۡ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٖ يعنی الله ﷻ ستاسی مدد فرمايلی دی په ډيرو ځايونو کی او ددی ابتدايی بيان څخه وروسته په خصوصيت سره فرمايی ، وَيَوۡمَ حُنَيۡنٍ يعنی دحنين دغزا په ورځ هم دالله ﷻ مدد را ورسيدی .

دحنين دغزا خصوصيت يې په دی وجه بيان فرمايلی دی چې په دی کی ډير واقعات او حالات دتوقع څخه خلاف په عجيبه اندازکی ښکاره سوه چې په دی کی په غور کولو سره دانسان په ايمان کی قوت

اوپه عمل کی همت پیدا کیږی په دی وجه دذکرسوو ایتونو دلفظی تشریح څخه مخکی ددی غزا ضروری واقعات کوم چی دحدیثو اوتاریخ په مستندو کتابونوکی ذکردی څه قدرپه تفصیل سره بیانول مناسب دی چی په ذکر سوو ایتونو باندی پوهیدل اسان سی اودکومو فائدو دپاره چی داواقعات بیان سوی دی هغه مخ ته راسی ددی واقعاتو ډیره حصه دتفسیر مظهری څخه راخستل سوي ده چی په دی کی په حواله دکتابونو دحدیثو او تاریخ واقعات ذکر دی.

حنین دمکی مکرمی او طائف په مینځ کی دیو مقام نوم دی ، چی دمکی مکرمی څخه دلسو میلو څخه په لږ زیاته فاصله واقع دی په رمضان سنه ۸ هجری کی کله چی مکه مکرمه فتح سوه اودمکی مکرمی قریشو دنبی کریم ﷺ په مخکی وسله وغورزوله نودعربو یوه ډیره لویه مشهوره بهادره جنګ کوونکی اومالداره قبیله ، هوازن دکومی چی یوښاخ دطائف اوسیدونکی بنوثقیف هم وه په دوی کی یوشور خپور سو دوی جمع سول اودایی وویل چی دمکی دفتح کیدو څخه وروسته اوس مسلمانانو ته کافی قوت حاصل سو ددی څخه دفارغ کیدو څخه وروسته لازمی خبره ده چی ددوی مونږ ته مخ سی په ډی وجه دهوښیارتیا خبره دا ده چی د دوی دحملی کولو څخه مخکی مونږ په خپله په دوی حمله وکړو ددی کار دپاره هوازن خپل ټول ښاخونه کم چی دمکی څخه ترطائف پوری خپاره وه جمع کړل ددی قبیلی ټول لوی واړه بغیر دیو څو کسانو څخه چی دسلو څخه یی هم شمیر کم وو ټول جمع سول.

ددی تحریك لیډر (لار ښوود) مالك بن عوف وو چی بیا وروسته مسلمان سو اوداسلام لوی علمبردار ثابت سو داوخت دمسلمانانو خلاف دحملی دتولو څخه زیات جوش په ده کی وو دقبیلی ډیرو خلکو دده درایی سره اتفاق وکی اودجنګ تیاری یی شروع کړی ددی قبیلی کوچنی کوچنی دوه ښاخونه بنو کعب اوبنو کلاب ددی رایی سره متفق نه سوه الله ﷺ دوی ته څه پوهه ورکړی وه دوی وویل که دمشرق څخه ترمغربه پوری ټوله دنیا هم دمحمد ﷺ خلاف جمع سی نوهم به دی غالب باندی راسی مونږ دخدایی طاقت سره جنګ نه سو کولی باقی نورو ټولو وعده وکړه اومالك ابن عوف ددی ټولو په پوزه قوت سره پرجنګ دقائم پاته کیدو یوتدبیر داوکی چی دهرسړی سره به خپل ټول اهل او عیال هم ځی اوخپل ټول مالونه به هم دځان سره باسی ددی مقصد داوو چی که دوی دمیدان څخه تښتی نودښځو بچیانو اومال محبت ددوی پښوته زنځیر جوړیږی اودمیدان څخه به تیښته نه سی کولی ددوی دتعداد په باره کی دتاریخ مختلف قولونه دی دحدیثو حافظ علامه ابن حجر رحمه الله وغیره راجح دامقرر کړي ده چی څلیر ویشت یا اته ویشت زره مجمع وه اوځینو حضراتو دڅلورو زرو تعداد بیان کړی دی دا ممکنه ده چی ټول دښځو اوبچیانو سره اته ویشت زره وی یاڅلیر ویشت زره اوجنګ کوونکی ځوانان په دوی کی څلور زره وی.

بهرحال نبی کریم ﷺ ته په مکه مکرمه کی ددوی ددی خطرناکو ارادو اطلاع ورکول سوه نو دوی ددی خلکو مقابلی ته دتلو قصد وفرمایی پرمکه مکرمه باندی یی حضرت عتاب رضی الله عنه بن اُسید امیر مقرر کی اوحضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه یی دده سره خلګوته داسلامی تعلیماتو دښودنی دپاره پریښووی اودمکی دقریشو څخه یی وسله اواسباب دجنګ په سوالی طور سره وغوښتله صفوان بن امیه کم چی دقریشو سردار وو وی ویل چی ایا دا اسباب دجنګ ته زمونږ څخه غصب کول غواړی نبی کریم ﷺ وفرمایل چی

نه، بلکه په عاریت سره یې اخلم چې ددې بیرته درکول به زما پرذمه وي چې دایي واوریدل نوهغه سل زغرې مستعار ورکړې اونوفل بن حارث درې زره نیزې دغه ډول پیش کړې داامام زهري دروایت مطابق نبي کریم ﷺ دخوارلس زره لښکر سره ددوی طرف ته روان سو چې په دوی کې دولس زره دمدینې انصارو ه کوم چې دمکې فتح کولو دپاره ددوی سره راغلي وه اودوه زره هغه مسلمانان وه کوم چې دمکې او داطرافو دمکې دخلګو څخه دفتح په وخت کې مسلمانان سوي وه کموته چې طلقاء ویل کیږي دکوچنی اختر په شپږم تاریخ دهفتې په ورځ حضور ﷺ ددې غزا دپاره ووتی اووی فرمایل چې صبا به انشاء الله تعالی زمونږ قیام دخیف بن کنانه پر هغه مقام باندې وي کم ځای چې دمکې قریش جمع سوي وه اودمسلمانانو خلاف یې دمقاطعې دپاره عهد نامه لیکلې وه.

دادخوارلس زره مجاهدینو لښکر خود جهاد دپاره ووتی ددوی سره دمکې بې شمیره خلګ سري اوښځې دتماشې دپاره ووتل چې ددوی په زړونو کې په عام طور سره داوه چې که په دې مرتبه مسلمانانو ته شکست وسو نومونږ ته به هم دخپل بدل اخستو موقع ورسیږي اوکه دوی کامیاب سول نوهم زمونږ څه نقصان نسته.

په دې قسم خلګو کې یوشیبه بن عثمان هم وو کم چې بیا مسلمان سو په خپله یې خپله واقعه بیان کړه چې دبدر په غزا کې زماپلار دحضرت حمزه ﷺ دلاس څخه او اکا دحضرت علي ﷺ دلاسه مړه سوي وه چې دهغوی دبدل اخستو جوش اوانتهایي غصه زماپه زړه کې وه مادامو قع غنیمت وګڼله دمسلمانانو سره سومه چې کله موقع پیداکړم نوپه نبي کریم ﷺ باندې حمله وکړم زه د دوی سره وم هروخت مې موقع تلاش کوله تردې چې ددې جهادپه ابتدایي وخت کې کله چې دمسلمانانو پښې وښویدې اوژوی وتښتیدل نوما موقع پیداکړه اوحضور ﷺ ته نژدې ورسیدم مګر ما ولیدل چې راسته طرف ته حضرت عباس ﷺ د دوی حفاظت کوي اوچپه طرف ته ابوسفیان ابن حارث په دې وجه زه دشا طرف څخه راغلم اواراده مې کوله چې دتورې یوه ناڅاپي حمله باندې وکړم چې ناګهانه ددوی پرما نظر ولویدی اوماته یې اواز وکې چې شیبه دې خواته راسه زه یې نژدې راوغوښتم اولاس مبارك یې زماپه سینه کښې ښودی اودعا یې وکړه چې یا الله دده څخه شیطان لیرې کړې اوس چې مانظر پورته کې نونبي کریم ﷺ زماپه زړه کې ماته دخپلو سترګو غوږونو اوروح څخه هم زیات خوږ سوی وو نبي کریم ) ماته حکم وکې چې ورسه دکفارو مقابله کوه اوس خو زما دا حال وو چې ماخپل ځان په دوی قربانوی اوپه ډیره بې دلاوري سره مې ددښمن مقابله وکړه کله چې نبي کریم ﷺ ددې جهاد څخه بیرته راغی نوزه یې په خدمت کې حاضر سوم دوی ماته زما دزړه ټول خیالات وښوول چې ته دمکې څخه په دې نیت سره وتلی وې اوزما چاپیره به زما دقتل دپاره ګرځیدې مګر دالله ﷺ اراده ستا څخه دنیك کار اخستو وه کومه چې وسوه.

دغه ډول واقعه نضربن حارث ته هم پیښه سوه چې دی هم په دې نیت سره حنین ته تللی وو هلته چې ورسیدی نوالله ﷺ دده په زړه کې دنبي کریم ﷺ معصومیت اومحبت وغورځوی او یومرد مجاهد جوړ سو او ددښمن دصفونو سره وجنګیدی.

په دې سفر کې ابوبرده بن نیار ﷺ ته داواقعه پیښه سوه چې مقام اوطاس ته ورسیدی نو وی لیدل چې

نبی کریم ﷺ تریوی درختی لاندی تشریف فرمادی اویو بل سړی ددوی په خواکی ناست دی نودوی ورته ذکر وکی چی زه بیده وم داسړی راغی اوزما توره یی په خپله قبضه کی واخسته اوزما پرسر ودریدی او وی ویل چی ای محمده! ﷺ اوس وایه چی تابه څوك زما دلاس څخه خلاص کړی؟ ماجواب ورکی چی الله ﷻ می خلاص کولی سی چی دایی واوریدل نوتوره یی دلاس څخه ولویده ابوبرده ؓ عرض وکی چی یارسول الله اجازه راکړه چی زه دخدای ددی دښمن څټ ووهم دادښمن قوم جاسوس معلومیږی نبی کریم ﷺ وفرمایل چی ابوبرده چپ سه الله ﷻ زما حفاظت کوونکی دی ترڅو پوری چی زمادین پرټولو دینونو غالب رانه سی او دوی دغه سړی څه ملامت هم نه کی اوازاد یی پریښووی.

دحنین مقام ته چی ورسیدل اومسلمانانو هلته دیره سوه نو حضرت سهیل بن حنظله ؓ دنبی کریم ﷺ په خدمت کی دا خبر راوړی چی په آس سپور سړی اوس ددښمن دطرف څخه راغلی دی هغه وایی چی دهوازن قبیلی ټول خلک سره دخپل ټول اسبابه مقابلی ته راغلی دی ، نبی کریم ﷺ چی دا واوریدل نو تبسم یی وفرمایی اووی فرمایل چی پروامه کوی دا ټول اسباب دمسلمانانو دپاره مال غنیمت دی او د دوی په لاس به ورسی.

دلته دوی پاته سوه نبی کریم ﷺ حضرت عبدالله ؓ بن حداد جاسوس جوړکی اووی لیږی چی ددښمن پته ولګوی ، دی دغه قوم ته ولاړی دوی ورځی یی په کښی تیری کړی ، ټول حالات یی ولیدل واوریدل د دوی لیډر اوکمانډر مالك بن عوف یی ولیدی چی دی خپلو خلکو ته وایی چی دمحمد ﷺ تر اوسه پوری دیوبهادر تجربه کار قوم سره مقابله نه ده سوی اوس به دوی ته پته ولګیږی تاسی ټول سم دسهار څخه داسی صفونه برابر کړی چی دهر یوه پرشا دده ښځه اوبچی اومال وی او دخپلو تورو تیکیانی پریکړی اوټول په جمع په یو وار حمله وکړی ، دا خلک دجنګ ډیر تجر کار وه دخپل فوج یو څو دستی یی په مختلفو ځایونو کی پټی کښینولی وی.

دی طرف ته دکفارو دلښکر دا تیاری وی بل طرف ته دمسلمانانو دا اولنی جهاد وو په کوم کی چی څوارلس زره سپایان دمقابلی دپاره راوتلی وه او دجنګ اسباب هم دهمیشه څخه زیات وه او دی خلکو دبدر او احد په میدانونو کی دا لیدلی وه ، چی صرف دری سوه دیارلسو بی اسبابه خلکو دزرو تنو په لښکر باندی فتح پیدا کړیده نونن یی په خپل ډیروالی اوتیاری نظر وکی دحاکم اوبزار دروایت مطابق په دوی کی دځینو دخُلی څخه داسی الفاظ ووتل چی نن خو دا ممکنه نه ده چی مونږ دچا څخه مغلوبه سو ، نن خو به دمقابل کیدو سره دښمن تښتی.

مالك الملك والملکوت عزّ وجل ته داشی ناخوښه وو چی په خپل طاقت څوك بروسه وکړی چنانچی مسلمانانو ته ددی سبق داسی ورکول سو چی کله دهوازن قبیلی دقرار داد مطابق په جمع حمله وکړه او دغره په غونډیوکی پټو دستو دځلور طرفه څخه محاصره واچوله نوګرد اوغبار د ورځی څخه شپه جوړه کړه داصحابو کرامو پښی وښویدی او په تیښته سول صرف نبی کریم ﷺ په خپله سپرلی سپور دپه شا کیدو په ځای مخ ته کیدی او ډیر لږ صحابه کرام چی شمیر یی دری سوه اوځینو سل اوددی څخه هم کم ښوولی دی ، دنبی کریم ﷺ سره پاته سول او هغوی هم دا غوښتل چی دوی نور مخ ته ولاړ نه سی.

چي داحالت يې وليدى نو دوى ﷺ حضرت عباس ﷛ ته حكم وكى چي په چيغه باندى اصحابو كرامو ﷡ ته اواز وكړه چي هغه خلگ چيرى دى چاچي ترشجرى لاندى دجهاد بيعت كړى وو اوسورة بقره والا حضرات چيرى دى اوهغه انصار چيرى دى چاچي دځان قربانولو وعده كړى وه ؟ تولو لره په كار دى . چي بيرته راسى او نبى كريم ﷺ دلته دى . دحضرت عباس ﷛ يوه چيغه دبجلى په شان خپره سوه اوفوراً تول تښتيدونكى پښيمانه سول اوپه ډيره زره ورتياسره بيرته راستانه سول او ددښمن مقابله يې وكړه په دى حالت كى الله ﷻ دفرښتو لښكر راوليږى ددوى كماندر مالك بن عوف خپل اهل او عيال اوتول پريښوى وتښتيدى اوولاړى دطائف په قلعه كى پټ سواوبيانورتول قوم وتښتيدى ددوى اوياسرداران مړه سوه دځينومسلمانانودلاسه څه بچي زخمى سول نونبى كريم ﷺ په سختى سره منع وفرمايله ددوى تول مال دمسلمانانوپه قبضه كى راغى شپږ زره جنگى قيديان څلور ويشت زره اوښان څلوېښت زره بزې څلور زره اوقيه سپين زر په لاس ورغلل . په اول او دوهم آيت كى ددى مضمون بيان دى ارشاد فرمايي چي كله تاسى په خپل ډيروالى باندى مغروره سوى واست بيادغه ډيروالى ستاسى هيڅ بكار درنغى اومزكه سره دخپلى فراخى پرتاسى تنگه سوه بياتاسى پرشا وتښتيداست بيا الله ﷻ خپله تسلى نازله كړه په خپل رسول اومسلمانانو او داسى دفرښتو لښكر يې را وليږى چي تاسى نه ليدى اوكافرانو ته يې ستاسى په لاس سزا وركړه . په دوهم آيت كى ارشاد فرمايي ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَتَهٗ عَلٰى رَسُوْلِهٖ وَعَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ ، يعنى بيا الله ﷻ په خپل رسول اوتولو مسلمانانو خپله تسلى نازله كړه . معنى ددى دا ده چي دحنين دغزا په اوله مرحله چي كله دصحابه كرامو ﷡ پښى وښوي دى الله ﷻ د دوى په زړونو خپله تسلى نازله كړه چي د دوى ښويدلى قدم بيا مضبوط سو او تښتيدونكى بيا راستانه سول اوپرنبى كريم ﷺ او د دوى په اصحابو ﷡ كوم چي په مضبوطى سره ثابت قدم پاته سوه دتسلى نازلولو مطلب دادى چي دوى ته خپله فتح نژدى په نظر ورغله اوچونكى دتسلى دا دوه قسمونه وه يو دتښتيدونكو دپاره دوهم دنبى كريم ﷺ او دثابت قدم پاته كيدونكو دپاره دى طرف ته داشارى كولو دپاره يې ، عَلٰى رَسُوْلِهٖ وَعَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ : جلا جلا په تكرار دعلى سره بيان فرمايلى دى . ددى څخه وروسته فرمايي: وَاَنْزَلَ جُنُوْدًا لَّمْ تَرَوْهَا يعنى داسى لښكر يې نازل كى كم چي تاسى نه ليدى ددى څخه مراد په عام طور سره دخلگونه‌ليدل دى ديو تن يادځو تنو څخه كوم چي په ځينو روايتونو كى ددې لښكر ليدل نقل دى هغه ددى منافى نه دى .

بيا فرمايي ، وَعَذَّبَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَذٰلِكَ جَزَآءُ الْكٰفِرِيْنَ : يعنى كافرانو ته الله ﷻ سزا وركړه او دكافرانو دا سزا ده ددى سزا څخه مراد د دوى دمسلمانانو په لاس فتح كيدل او مغلوب كيدل دى كوم چي په ډاگه وليدل سو مطلب دا دى چي دا دنيوى سزا وه كومه چي په فورى طور سره دوى ته وركول سوه مخ ته داخرت دمعاملى ذكر په وروسى آيت كى داسى راغلى دى .

ثُمَّ يَتُوْبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ : يعنى بيا خداى ﷻ چاته چي وغواړى توبه به يې نصيب كړى ، او الله ﷻ لوى مغفرت كوونكى لوى رحمت كوونكى دى .

په دى كى اشاره ده چي په دى جهادكى كومو خلگو ته دمسلمانانو په لاس دمفتوح او مغلوب كيدو سزا وركول سوي ده اوتر اوسه پورى په خپل كفر ولاړ دى د دوى څخه به هم څه خلگو ته دايمان توفيق نصيب

سی چنانچې هم داسی وسوه چې ددی تفصیل داسی دی.

**(دحنین فتح دهوازن اوثقیف دسردارانو مسلمانیدل اوحاضریدل اودقیدیانو واپس کیدل)**

په حنین کی دهوازن اوثقیف قبیلو څه سرداران مړه سوه څه وتښتیدل ددوی سره چې کم اهل اوعیال اومالونه وو هغه دمسلمانانو قیدیان اومال غنیمت جوړسو دمسلمانانو لاس ته ورغلل چې په دی کی شپږ زره قیدیان څلورویشت زره اوښان دڅلوېښتو زرو څخه زیاتی بزی اوڅلور زره اوقیه سپین زر چې تقریباً څلورمنه ورڅخه جوړیدل نبی کریم ﷺ حضرت ابوسفیان بن حرب دغنیمت دمالونوګران مقرر کی.
بیا شکست خورده هوازن اوثقیف په مختلفو مقاماتو دمسلمانانو خلاف اجتماع وکړه خوپه هرمقام یې شکست وخوړی اوډیر سخت رعب وربانذی پریوتی اودطائف په نهایت مستحکم قلعه کی قلعه بنده سول نبی کریم پنځلس شل ورځی ددی قلعه محاصره وکړه اوقلعه بند دښمن به ددننه څخه غشی اورول چې هیڅوك مخ ته نه سو ورتلی اصحابو کرامو ﷺ عرض وکی چې یارسول الله! ددی خلګو په باره کی ښیری وفرمایه مګر دوی ورته دهدایت دعا وفرمایله اواخر نبی کریم ﷺ دصحابه کرامو سره مشوره وفرمایله دبیرته تلو قصد یې وکی اوچې جعرانه مقام ته ورسیدل اواراده یې وفرمایله چې اول مکی مکرمی ته ولاړسی اوعمره ادا کړی بیابه مدینی منوری ته ځی دمکی دخلګو لوی شمیر کوم چې دمسلمانانو دفتح یا شکست دتماشی دپاره راغلی وو دی ځای ته چې ورسیدی نو ډیرو خلګو په کی دخپل اسلام راوړو اعلان وکی.
دی مقام ته په رسیدو یې دغنیمت دمال تقسیمولو انتظام کړی وو او عین دغنیمت دمال دتقسیم په وخت کی ناڅاپه دهوازن دڅوارلسو سردارانو یو وفد دزهیر بن صرد په قیادت کی دنبی کریم ﷺ رضاعی اکا ابو یرقان هم وو دوی حاضرسول او عرض یې وکی چې مونږ مسلمانان سوی یو اودا درخواست یې وکی چې زمونږ اهل او عیال اومالونه دی مونږ ته بیرته راکول سی په دی درخواست کی یې عرض وکی چې یارسول الله ﷺ! مونږ په سلسله درضاعت ستاسی خپلوان اوعزیزان یو اوکوم مصیبت چې په مونږ راغلی دی هغه ستا څخه پټ نه دی ته پرمونږ احسان وفرمایه دوفد مشر یوشاعر سړی وو ده وویل چې یارسول الله ﷺ که مونږ دروم بادشاه یادعراق بادشاه ته دخپل داسی مصیبت پروخت څه درخواست کړی وای نوزمونږ خیال دادی چې هغه به هم زمونږ درخواست نه وای ردکړی او ته خوالله ﷻ په اخلاق فاضله وو کی ترټولو زیات غوره کړی یې تاته خو مونږ په ډیر لوی امید سره راغلی یو.
درحمة للعٰلمین ﷺ دپاره داموقع دغبرګو مشکلاتو وه چې یوطرف ته پردی خلګو درحم او کرم تقاضا داوه چې ددوی ټول قیدیان اومالونه دوی ته ورکول سی بل طرف ته دغنیمت په دی مالونو کی دټولو مجاهدینو حق وی داټول ددوی دحق څخه محرومه کول دانصاف په وجه سره صحیح نه دی په دی وجه دصحیح بخاری دیو روایت مطابق نبی کریم ﷺ د دوی په جواب کی وفرمایل
زما سره دمسلمانانو څه قدر لښکردی چې ددی مالونو حقداردی زه رښتیا اوصفا خبره خوښوم په دی وجه تاسی ته اختیار درکوم چې یا خپل قیدیان بیرته بوزی یا دغنیمت مالونه بیرته واخلئ په دی دواړو کی چې کوم تاسی خوښوی هغه به تاسی ته درکړل سی.

نو تولو دقیدیانو واپس کیدل غوره کړل نبي کریم ﷺ تول صحابه کرام ﷺ جمع کړل یوه خطبه یې ورکړه چې دحمد اوثنا څخه وروسته یې په کې وفرمایل.
داستاسي ورونه توبه گار سوی راغلي دي زه غوارم چې د دوی قیدیان دوی ته بیرته ور واپس کړل سي په تاسي کې چې کوم خلګ په خوشحالي سره دخپلي حصې واپس ورکولو ته تیاروی هغوی دي احسان وکړي اوکوم چې ددې دپاره تیار نه وي نوموږ به په آئنده مالونو دفي کې ددې بدله دوی ته ورکړو.

**(دحقونو په معامله کي درائي عامه معلومولو دپاره دعوامي جلسو آوازونه کافي نه دي دهر یوه څخه جلا رایه معلومول په کار دي)**

دمختلفو طرفونو څخه دا آوازونه پورته سول چې موږ دزړه په خوشحالي سره تول قیدیان واپس کولو ته تیاریو مګر دعدل اوانصاف او دحقونو په معامله کې داحتیاط ترمخه نبي کریم ﷺ داسي مختلف آوازونه کافي ونه ګڼل او ویې فرمایل چې زه نه پوهیږم چې کوم خلګ دخپل حق پریښودلو ته دزړه په رضا سره تیار سول اوکوم داسي دي چې دشرم څخه خاموش پاته سول معامله دخلګو دحقونو ده په دي وجه داسي دي وسي چې دهر جماعت اوخاندان مشر دي دخپلي خپلي ډلي دخلګو څخه جلا جلا صحیح خبره ځان ته معلومه کړي اوماته دي روایې.
ددې مطابق سردارانو دهریوه څخه جلاجلا اجازت حاصل کړي اوبیا یې نبي کریم ﷺ ته وویل چې تول خلق دزړه په خوشحالي سره خپل حق پریښودلو ته تیاردي نونبي کریم ﷺ دغه تول قیدیان هغوی ته واپس کړل داهغه خلګ وه دکومو دتآئب کیدو طرف ته چې په ذکر سوی آیت کې اشاره سوي ده ، ثُمَّ يَتُوبُ اللهُ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ الآية په حنین کې دپیښو سوو واقعاتو چې کم تفصیل لوړ بیان سوي دي ددې څه حصه خو په خپله په قرآن کریم کې ذکرده اوباقي دمستندو روایتونو د حدیث څخه را اخیستل سویده (مظهري وابن کثیر)
**احکام اومسئلي:** ددې واقعاتو په ضمن کې ډیر احکام اوهدایات اوضمني فائدې راغلي دي دغه ددې واقعاتو دبیانولو اصل مقصد دي.
په ذکرسوو ایتونو کې دتولو څخه اول هدایت خودا ورکول سو چې مسلمانانو ته په هیڅ وخت کې هم په خپل جمعیت اوطاقت باندې مغروره کیدل نه دي په کار لکه څنګه چې دکمزوري اوبې اسبابي په وخت کې ددوی نظر دالله ﷻ په نصرت او امداد باندې وي دغه ډول دقوت اوطاقت په وخت کې هم د دوی مکمل اعتماد صرف پرامداد دالله ﷻ باندې په کار دي.
دحنین په غزاکې دمسلمانانو دتعداد دزیاتوالي اودجنګ داسباب په ډیروالي چې دځینو صحابه کرامو په ژبه لویه خبره راغلي وه چې نن خوڅوک هیچا مجال نسته چې زموږ څخه بازي وګټي الله ﷻ ته ددې خپل محبوب جماعت دژبې څخه داسې کلمې ویل خوښ نه سو او نتیجه یې داسوه چې داولني ځپې په وخت کې دمسلمانانو پښې ونښویدې اوپه تیښته سول بیا دالله ﷻ په غیبي امداد سره دامیدان فتح سو.

**(دمفتوحو اومغلوبو کفارو په مالونو کي عدل انصاف اواحتیاط)**

دوهم هدایت ددې واقعې څخه داحاصل سو چې نبي کریم ﷺ دحنین دغزا دپاره دمکې دمفتوح غیر مسلمو څخه چې کم دجنګ اسباب زغرې اونیزې اخستي وې دا داسې موقع وه چې ددوی څخه په زور هم

دا شیان اخستل کیده لیکن نبی کریم ﷺ عاریت وفرمایل اووایی خستی اوبیایی تولوته ددوی مستعار شیان بیرته ورکړل دی واقعی مسلمانانو ته ددښمنانو سره هم دپوره عدل او انصاف اورحم اوکرم دمعاملی کولو سبق ورکی .

دریم هدایت ددی ارشاد نبوی څخه حاصل سو په کوم کی چی حنین ته دتلو اوپه خیف بن کنانه کی دقیام په وخت وفرمایل چی صبابه مونږ پرداسی مقام باندی قیام کوو په کوم کی چی دمکی قریش کښینستل اودمسلمانانو خلاف دمقاطعی پر قرارداد یی دستخطونه کړی وه په دی کی اشاره ده چی کله مسلمانانو ته الله ﷻ فتح اوقوت ورکی نوخپل تیر دمصیبت دور دی نه هیروی ددی دپاره چی دالله ﷻ شکر اداسی دهوازن دشکست خورده خلګو دبار بار غشو اورولو اوحملی کولو په جواب کی درحمة للعٰلمین ﷺ دژبی مبارکی څخه دښیراوو پرځای ددوی دپاره دهدایت دعا مسلمانانو ته داسبق ورکوی چی دمسلمانانو دجنګ اوجهاد مقصد صرف دښمن لاندی کول نه دی بلکی دوی په هدایت راوستل دی په دی وجه ددی دکوشش څخه په هیڅ وخت کی غفلت نه دی په کار .

دریم آیت داهدایت ورکی چی کوم کفارپه مقابله کی مغلوبه سی ددوی څخه هم مایوسه کیږی مه چی شاید الله ﷻ دوی ته بیا داسلام اوایمان هدایت وکړی لکه چی دهوازن دوفد دواقعی داسلام څخه ثابته سوه .

دهوازن دوفد په درخواست باندی ددوی دجنګی قیدیانو دواپسی په وخت کی کله چی دصحابه کرامو ﷺ دجمعی څخه نبی کریم ﷺ سوال وکی او دجمعی دطرف څخه دا اوازونه راغلل چی مونږ تول د دوی دواپسی دپاره په زړه سره خوشحاله سوو نونبی کریم ﷺ دا کافی ونه ګڼله بلکه جلاجلا دهر یوه داجازی دمعلومولو اهتمام یی وفرمایی .

ددی څخه ثابته سوه چی دحقونو په معامله کی ترڅو پوری چی دزړه درضامندی اطمینان ونه سی نودچا حق اخستل جائزنه دی دمجمع درعب یادخلګو دشرم څخه دچا خاموش پاته کیدل درضامندی دپاره کافی نه دی په دی سره فقهاوو حضراتو فرمایلی دی چی پر چا باندی دخپلی مرتبی رعب اچوول اودیو دینی مقصد دپاره چنده کول هم جائزنه دی ځکه چی په داسی حالاتو کی ډیر شریفان خلګ محض دشرم په وجه څه ورکوی پوره رضامندی یی نه وی په داسی مال کی برکت هم نه وی .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡمُشۡرِكُونَ نَجَسٞ فَلَا يَقۡرَبُواْ ٱلۡمَسۡجِدَ

ای ایماندارو! مشرکان چی کوم دی نو دوی پلیت دی ، نو نژدی دی نه راځی مسجد حرام

ٱلۡحَرَامَ بَعۡدَ عَامِهِمۡ هَٰذَاۚ وَإِنۡ خِفۡتُمۡ عَيۡلَةٗ فَسَوۡفَ يُغۡنِيكُمُ ٱللَّهُ

ته ددی کال څخه وروسته او که تاسی بیریږی دفقر څخه نو ژر به غنی کړی تاسی الله ﷻ

مِن فَضۡلِهِۦٓ إِن شَآءَۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ۝٢٨

په خپل فضل سره که وغواړی بیشکه الله ﷻ په هر څه پوهیدونکی حکمت والادی

**لنډتفسیر:** ای ایماندارو! مشرکان خلګ (په وجه دخبیثو عقیدو) خالص ناپاک دی پس (پردی ناپاکی چی

کوم احکام مرتب سوي دي په دي کي يودادي چي) دا خلک دي ددي کال څخه وروسته مسجد حرام (يعني حرم) ته نه نژدي کيږي (يعني چي دننه حرم ته داخل نه سي) اوکه تاسي (ددي حکم دجاري کولو څخه په دي وجه) دمفلسي څخه بيره کوي (چي ددوي سره مودمعاملو زيات تعلق دي کله چي داپاته نه سي نوکار به څنګه وچليږي) نو (تاسي په خداي توکل کوي) خداي به تاسي په خپل فضل سره که وغواړي (د دوي) محتاجه نه کړي بيشکه الله ﷻ (داحکامو دمصلحتونو) ښه پيژندونکي دي (او ددي مصلحتونو دپوره کولو په باره کي) لوي حکمت والا دي (په دي وجه داحکم يي مقرر کي او ستاسي دمفلسي ليري کولو اسباب به هم برابر کړي)

**معلومات اومسئلي**: دسورة توبه په شروع کي دکفارو اومشرکانو څخه اعلان دبراء ت سوي وو په دي ذکر سوي آيت کي ددغه اعلان دبراء ت سره دمتعلقه احکامو ذکر دي دبراء ت داعلان خلاصه دا وه چي په دي تول کال کي به دټولو کفارو وعدي ختمي ياپوره سي او داعلان څخه يوکال وروسته به يومشرك دحرم حدودو ته نه داخليږي.

په دي آيت کي يي ددي بيان په يوخاص انداز کي کړي دي چي په دي کي يي ددي حکم حکمت اومصلحت هم وښووي او ددي په عمل راوستو کي چي دځينو مسلمانانو څخه کمي خطري وي دهغو جواب يي هم ورکي په دي کي لفظ د: نَجَس په زبر دجيم سره استعمال سوي دي کوم چي دنجاست (پليتي) په معنٰی کي دي اونجاست ويل کيږي هرهغه ګندګي ته دکمي څخه چي دانسان طبيعت نفرت کوي امام راغب اصفهاني ؒ فرمايي چي په دي کي هغه نجاست هم داخل دي کم چي په سترګو پزه لاس وغيره سره محسوسيږي اوهغه هم کم چي په علم اوعقل سره معلوم وي په دي وجه په لفظ دنجس کي هغه غلاظت اوګندګياني هم شاملي دي کومي چي په ښکاره طور يي هرڅوك محسوسوي او هغه معنوي نجاست هم دکم پربنا چي شرعًا اودس ياغسل واجبيږي لکه جنابت يادحيض اونفاس دختميدوڅخه وروسته حالت اوهغه باطني نجاست هم دکوم تعلق چي دانسان دزړه سره دي لکه فاسدي عقيدي او رزيل اخلاق.

په ذکرسوي آيت کي يي کلمه د: اِنَّمَا: راوړي ده کومه چي دحَصَرْ دپاره استعماليږي په دي وجه د: اِنَّمَا الْمُشْرِكُوْنَ نَجَسٌ معنٰی دا سوه چي مشرکان خالص نجاست دي اوصحيح خبره داده چي په عام طور په مشرکانو کي دري واړه قسمه نجاستونه وي ځکه چي ډير ظاهري ناپاك شيان دوي ناپاك نه ګڼي په دي وجه ددي ظاهري نجاستونو څخه هم نه بچ کيږي لکه شراب اوددي څخه جوړسي شيان اودمعنوي نجاست لکه غسل دجنابت وغيره خودوي معتقد نه دي دغه ډول فاسدي عقيدي اورذيل اخلاق خودوي هيڅ نه ګڼي په دي وجه په ذکرسوي آيت کي يي مشرکان خالص نجاست مقرر کي اوداحکم يي ورکي ، فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا يعني داسي کول په کار دي و چي ددي کا ل څخه وروسته دامشرکان مسجد حرام ته نژدي ورنه سي.

دمسجد حرام لفظ خوپه عام طور سره هغه ځاي ته ويل کيږي کوم چي دبيت الله څخه چاپيره په چار ديواري کي ګيردي.ليکن په قرآن اوحديث کي ځيني وخت دالفظ دپوره حرم مکي دپاره هم استعمال

سوی دی کمه چی دځومیلو مربع رقبه ده اوځلور طرفه دحضرت ابراهیم ﷺ په قائم کړو حدونوکی ګیر دی لکه چی په واقعه دمعراج کی د، مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ څخه په اتفاق سره دامعنٰی مراد اخستل سوی ده ځکه چی واقعه دمعراج دمعلوم مسجد حرام څخه نه بلکه دحضرت أمّ هانی ﷛ دکور څخه سوي ده دغه ډول په آیت کریمه ، إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدتُّمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ : کی دمسجد حرام څخه پوره حرم مراد دی ځکه چی دصلح دکمی واقعی چی په دی کی ذکردی دغه په مقام دحدیبیه کی سوي ده کومه چی دحرم دحدونو څخه دباندی ددی سره متصل واقع ده (جصاص ﷫)

په دی وجه معنٰی دایت دا سوه چی ددی کال څخه وروسته دمشرکانو داخله دحرم حدونو ته منع دده ددی کال څخه مراد کوم کال دی؟ ځینی حضرات فرمایی چی سنه ۱۰ هجری مرادده مګر دجمهورو مفسرینو په نزدسنه ۹ هجری راجح قول دی ځکه چی نبی کریم ﷺ اعلان دبراءت دحضرت صدیق اکبر ﷛ اوحضرت علي مرتضٰی ﷛ په ذریعه سره دحج په موسم کی په دی سنه کی کړی دی په دی وجه دسنه ۹ څخه ترسنه ۱۰ پوری دمهلت کا ل دی دسنه ۱۰ هجری څخه وروسته داقانون نافذ سو .

**( دمشرکانو په مسجدِ حرام کي دداخلیدو څخه دمنع کولو مطلب اوداچي دا دمسجد حرام خصوصیت دی که ټولو جماتو نو لره عام دی؟ )**

په ذکرسوی آیت کی چی کم داحکم ورکول سوی دی چی دسنه ۱۰ هـ څخه وروسته به یو مشرك مسجد حرام ته نه نژدی کیږی ددی متعلق دری خبری دغور طلب دی چی داحکم دمسجد حرام سره خاص دی یا ددنیا نور جماتونه هم په دی حکم کی داخل دی اوکه دمسجد حرام سره خاص وی نو دیومشرك داخله مسجد حرام ته مطلقًا منع ده اوکه صرف دعمری اوحج دپاره یی داخله منع ده دغسی تلی سی دریم داچی په آیت کی داحکم دمشرکانو بیان سوی دی کفار اهل کتاب هم په دی کی شامل دی که نه ؟

ددی تفصیلاتو متعلق چونکی دقرآن الفاظ خاموش دی په دی وجه دقرآن اشارات او دحدیثو روایتونه یی مخ ته ایښی دی مجتهدینو امامانو دخپل خپل اجتهاد مطابق احکام بیان فرمایلی دی .

په دی سلسله کی اولنی بحث په دی کی دی چی قرآن کریم په کوم اعتبار سره مشرکان نجس مقرر کړی دی که ظاهری نجاست یامعنوی جنابت وغیره مراد وی نو ښکاره ده چی په هیڅ یوجمات کی نجاست داخلول جائزنه دی دغه ډول جنابت والاسړی لره یاحیض او نفاس والا ښځی لره جماعت ته داخلیدل جائزنه دی اوکه په دی کی دنجاست څخه مراد دکفر اوشرك باطنی نجاست وی نوممکنه ده چی ددی حکم دښکاره نجاست څخه مختلف وی .

په تفسیر قرطبی کی دی چی دمدینی فقهاء امام مالك ﷫ وغیره فرمایی چی مشرکان دهری معنٰی په اعتبار سره نجس دی دښکاره نجاست څخه هم په عام طور سره ځان نه ساتی او دجنابت وغیره څخه وروسته دغسل اهتمام هم نه کوی اودکفر اوشرك باطنی نجاست خو په دوی کی دی چی دی په دی وجه داحکم ټولو مشرکانو اوډټولو جماتونو دپاره عام دی اوددی په دلیل کی یی دحضرت عمر بن عبدالعزیز دافرمان پیش کی په کوم کی چی دوی دښارونو امیرانو ته هدایت کړی وو چی کفار جماتونو ته داخلیدو ته پری نه ږدی په دی فرمان کی یی دا ذکرسوی آیت لیکلی وو .

دارنگه په دی حدیث کی دنبی کریم ﷺ ارشاد دی ، لَا أُحِلُّ الْمَسْجِدَ لِحَائِضٍ وَلَا جُنُبٍ : یعنی جمات ته داخلیدل دچا حائضی ښځی یاجنب سړی دپاره زه حلال نه گنم .

او مشرکان اوکافران په عام طور سره دجنابت په حالت کی دغسل اهتمام نه کوی په دی وجه ددوی داخله جماتونو ته منع ده .

امام شافعی فرمایی چی داحکم دمشرکانو اوکافرانو اهل کتابو ټولو دپاره عام دی مگر دمسجد حرام سره مخصوص دی په نورو جماتونو کی ددوی داخلیدل منع نه دی (قرطبی) اوپه دلیل کی دثمامه بن اثال واقعه پیش کوی چی دمسلمانید وڅخه مخکی چی کله دی گرفتار سو نونبی کریم ﷺ دی دمسجد نبوی دیوی ستنی سره تړلی وو .

دامام اعظم ابوحنیفه رحمه الله په نزد په آیت کی مشرکان مسجد ته دنژدی ورتلو څخه دمنع کولو مطلب دادی چی دراتلونکی کا ل څخه به دوی ته په مشرکانه طرز دحج اوعمری کولو اجازه نه وی اودلیل یی دادی چی څه وخت په موسم دحج کی دحضرت علی مرتضی رضی الله عنه په ذریعه دبراء ت اعلان وسو نو په دی کی اعلان ددی وو چی ، لاَ يَحُجَّنَّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ په دی کی یی ښکاره کړی وه چی ددی کا ل څخه وروسته به یو مشرك هم حج نه سی کولی په دی وجه په دی آیت کی د، فَلاَ يَقْرَبُواْ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ معنی هم ددی اعلان مطابق دا ده چی دوی ته دحج او عمری ممانعت سوی دی اودیو ضرورت دپاره دامیر المومنین په اجازه داخلیدی سی دثقیف دوفد واقعه ددی شاهد ده چی دمکی دفتح څخه وروسته کله چی د دوی یووفد دنبی کریم ﷺ په خدمت کی حاضر سو نو دوی هغوی په جمات کی کښینول حال دا دی چی داخلگ دغه وخت کافران وه صحابه کرامو رضی الله عنهم عرض هم وکی چی یارسول الله ﷺ دانجس قوم دی نو دوی وفرمایل چی دجمات په مځکه ددی خلگو دنجاست څه اثر نه لویږي (جصاص)

دی روایت داخبره هم واضحه کړه چی په قرآن کریم کی مشرکانوته دنجس ویلوڅخه ددوی نجاست دکفر اوشرك مراددی لکه چی دامام اعظم ابوحنیفه رحمه الله مسلك دی دغه ډول دحضرت جابر بن عبدالله رضی الله عنه په روایت کی دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی یو مشرك دی جمات ته نژدی نه ځی بغیر ددی چی دی دیو مسلمان غلام یامینځه وی نوپه ضرورت سره دی داخیدلی سی (قرطبی)

داحدیث هم ددی شاهد دی چی دښکاره نجاست په وجه یی مشرکان دمسجد حرام څخه نه دی منع کړی کنه نوپه دی کی دغلام اومینځی څه تخصیص بیانه وو بلکه بنیاد اصل شرك اوكفر اوددوی دغلبی بیرا ده په غلام اومینځه کی دابیره نسته دوی ته یی اجازه ورکړه ددی څخه علاوه دښکاره نجاست په اعتبار سره خومسلمان هم په دی کی داخل دی چی دنجاست یا لویی بی اودسی په حالت کی خوددہ دپاره هم مسجد حرام ته داخله منعه ده .

دارنگه دجمهورو دتفسیر مطابق دمسجدحرام څخه چی کله دلته پوره حرم مراد وی نو دغه هم ددی مقتضی دی چی دا ممانعت دظاهری نجاست په بنیاد باندی نه دی بلکه دکفر او شرك دنجاست په بنا باندی دی په دی وجه صرف مسجد حرام ته د دوی داخله نه ده منع سوی بلکه په ټول حرم محترم کی منع سوي ده ځکه چی دا داسلام یوه قلعه ده په دی کی دیو غیر مسلم ساتل نه سی برداشت کیدی .

دامام ابوحنیفه رحمه‌الله ددی تحقیق حاصل دا دی چی که څه هم دپلیتیو څخه دجماتونو پاکول هم یوه مستقله مسئله ده کومه چی په قرآن اوپه حدیثو سره ثابته ده لیکن ددی آیت تعلق ددی مسئلی سره نسته بلکه داسلام ددی سیاسی حکم سره دی دکوم اعلان چی دسورة براءت په شروع کی سوی چی څومره مشرکان په مکه که چیری موجود وه ددی ټولو څخه دحرم محترم خالی کول مقصود وه لیکن په تقاضادعدل اوانصاف اورحم اوکرم دمکی دفتح کیدو سره یی په یوه پلا دخارج کولو حکم ونه کی بلکه دکوموخلګو سره چی تریو خاص میعاده پوری وعده وه اوهغه خلګ پر دغه وعده باندی قائم وه نوددوی دوعدی میعاد پوره کول اوباقیولره څه مهلت ورکول او دټول کال دننه ددی تجویز پوره کول وو ددی بیان په دی ذکرسوی آیت کی راغی چی ددی کال څخه وروسته به دمشرکانو داخله په حدونو دحرم کی منع سی دوی به دشرك په طریقه حج اوعمره نه سی کولی.

اولکه څنګه چی دسورة توبه په ایتونو کی په واضح طور سره بیان سوي ده چی دسنه ۹ هجری څخه وروسته به یومشرك دحرم حدونو ته نه سی داخلیدی دحدیث په روایتونو کی نبی کریم ﷺ دا دائره نوره هم فراخه کړه دټول جزیرة العرب دپاره یی هم حکم ورکړی وو مګر په زمانه درسالت کی داپوره سوه بیاصدیق اکبر رضی‌الله‌عنه هم دنورو هنګامی حالاتو په وجه سره دی ته توجه ورنه کول سوه حضرت فاروق اعظم رضی‌الله‌عنه په خپله زمانه کی دا حکم نافذ وفرمایی.

اوس پاته سوه دکفارو دنجاست اودجماتونو ددوی دنجاست څخه دپاکولو مسئله هغه په خپل ځای ده دکمی مسئلی چی دفقهی په کتابونو کی په تفصیل سره ذکردی یومسلمان هم دښکاره نجاست یاجنابت سره یوجمات ته نه سی داخلیدی اوعام کفار اومشرکان وی یا اهل کتاب هغوی هم عموماً ددی پلیتیو څخه پاك نه وی په دی وجه بغیر دسخت ضرورت څخه ددوی داخله هم یوجمات ته جائزه نه ده.

ددی آیت په وجه سره کله چی دکفارو اومشرکانو داخله حرم ته منع سوه نودمسلمانانو مخ ته یوه معاشی مسئله دارا وړاندی سوه چی په مکه کی هیڅ پیداوار نسته ددباندی راتلونکو به دخان سره ضروریات راوړل اودحج په موسم کی به دمکی والاوو دپاره ټول ضروریات جمع کیدل اوس ددوی دداخلی منع کیدو څخه وروسته به کار څنګه چلیږی؟ ددی جواب یی په قرآن کی داورکی چی، وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ: یعنی که تاسی دمعاشی مشکلاتو څخه بیریږی نوپوه سی چی نظام دمعاش دټول مخلوق دالله ﷻ په لاس کی دی که هغه وغواړی نوتاسی به ددی ټولو کفاروڅخه بی حاجته کړی اودلته د: که وغواړی قیدلګول مطلب دانه دی چی په دی کی څه شك اوتردد دی بلکه اشاره ددی خبری طرف ته ده چی صرف پرمادی اسبابو نظر لرونکو ته که دا خبره ډیره لیری او مشکله ښکاری چی ښکاره ذریعه دمعاش دغه غیر مسلم وه د دوی داخله منع کول دځان دپاره اسباب دمعاش قطع کول دی لیکن دوی ته دی معلومه وی چی الله ﷻ ددی اسبابو محتاج نه دی کله چی دهغه اراده دڅه کار دکولو وسی نوټول اسباب بیا مطابق سی بس دهغه تررضا پوری حصارتیاوی نورهیڅ نه وی په دی وجه یی، اِنْ شَآءَ وفرمایل دی طرف ته یی اشاره وکړه.

قَاتِلُوا الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُوْنَ مَا حَرَّمَ

جنگ کوی دهغو خلکو سره کوم چې ایمان نه راوړی په الله او نه په ورځ داخرت باندی او نه حرام گڼی هغه چې حرام

اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَلَا يَدِيْنُوْنَ دِيْنَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا

کړی دی الله ﷻ او دهغه رسول ﷺ او نه قبلوی دین رښتینی دهغو خلکو څخه کوم چې اهل کتاب

الْكِتٰبَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَّدٍ وَّهُمْ صٰغِرُوْنَ ﴿۲۹﴾

دی تردې چې دوی جزیه ورکړی په خپل لاس سره په ذلت.

وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ عُزَيْرُ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ النَّصٰرَى الْمَسِيْحُ

او یهودو وویل چې عزیر ﷺ دالله ﷻ زوی دی او نصارا وایی چې مسیح ﷺ

ابْنُ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ ۚ يُضَاهِـُٔوْنَ قَوْلَ الَّذِيْنَ

زوی دی دالله، داخبری وایی دوی په خپلو خلو سره دوی هم خبری کوی دهغو

كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ ؕ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ ۚ اَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ ﴿۳۰﴾

کافرانو په شان چې، مخکې وه هلاك دی کړی الله ﷻ دوی کوم طرف ته واپس کیږی.

**لنډتفسير:** اهل کتاب کم چې نه په خدای باندی (پوره پوره) ایمان لری او نه دقیامت په ورځ (پوره ایمان لری) او نه هغه شیان حرام گڼی کوم چې خدای ﷻ او دهغه رسول (محمد ﷺ) حرام بنوولی دی او نه رښتینی دین (اسلام) قبلوی د دوی سره ترهغه جنگ کوی چې دوی ماتحت سی اورعیت جوړسی جزیه ورکول منظور کړی اویهود (خینې) وایی چې (نعوذ بالله) عزیر ﷺ دخدای زوی دی اوپه نصاراوو (کې ډیر) وایی چې مسیح ﷺ دخدای زوی دی دا ددوی خبره ده ددوی دخُلې دویلو (چې په واقع کې ددی څه نوم او نخښه نسته) دوی هم دهغو خلگو په شان خبری کوی کم چې ددوی څخه مخکې کافران سوی دی (مراد ورڅخه مشرکان دعربو دی کمو چې ملائکوته به دخدای لوڼی ویلې مطلب دادی چې هغوی خودوی هم کافران گڼی بیا دهغوی په شان دکفر خبری کوی او مخکې والې په دی معنیٰ سره دی چې دمشرکانو گمراهی پخوانی وه) خدای دی دوی تباه کړی دوی چیری چپه روان دی (چې په خدای باندی داسی دروغ جوړوی داخو ددوی دکفر خبری دی)

**معلومات اومسئلې:** د ذکرسوو آیتونو څخه په مخکې آیت کې دمکې دمشرکانو سره دجهاد اوقتال ذکروو په دی ایتونوکی داهل کتابو سره دجهاد بیان دی داگویا دتبوك دغزا تمهید دی کوم چې داهل

کتابو په مقابله کي مخ ته راغله په تفسير در منثور کي دقرآن دتفسير کوونکي مجاهد څخه نقل کوي چي دا ايتونه دغزوه تبوك په باره کي نازل سوي دي اولفظ داهل کتابوکه څه هم دخپلي خطا معنیٰ په اعتبار سره پرهر هغه کافر جماعت باندي حاوي کيږي کم چي په يو اسماني کتاب باندي ايمان لري ليکن دقرآن کريم په اصطلاح کي دالفظ صرف ديهودو اونصاراوو دپاره استعمال سوي دي ځکه چي دعربو په خوا او شاکي دا دوي فريقي داهل کتابو معلومي وي په دي وجه قرآن کريم دعربو مشرکينو ته خطاب کوي اوفرمايي.

اَنْ تَقُولُوا اِنَّمَا اُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلَى طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِيْنَ : او دجهاد او قتال کوم حکم چي په دي آيت کي په مقابله داهل کتابو کي ورکول سوي دي دغه په حقيقت کي داهل کتابو سره مخصوص نه دي بلکه دکفارو دټولو طائفو داحکم دي ځکه چي په دي آيت کي دقتال دحکم چي کومي وجي مخ ته بيان سوي دي داپه ټولو کفارو کي مشترکي دئ نوحکم هم مشترك پکاردي مگر په ذکرکي يي داهل کتابو تخصيص ځکه وکي چي داممکنه وه چي مسلمانانو ته ددوي په مقابله کي دجهاد اوقتال څخه په دي وجه تردد واي چي داخلګ په يوه درجه کي ايمان لري په تورات انجيل اوحضرت موسىٰ ﷺ باندي د دوي ايمان خوسته خوممکنه وه چي دتيرو پيغمبرانو اوددوي دکتابونو سره ددوي نسبت دمسلمانانو دپاره دجهاد څخه دمنع کولو سبب جوړسي په دي وجه په خاص طور سره يي ددوي سره دقتال ذکر وکي. دوهم دلته داهل کتابو دذکرخاص کولوسره دي طرف ته هم اشاره وسوه چي په يوحيثيت سره داخلګ دزياتي سزا مستحق دي ځکه چي دوي دعلم خاوندان وه ددوي سره دتورات اوانجيل علم وو په کوم کي چي دخاتم النبيين ﷺ دذکر مبارك اوحيلي پوري تفصيل ذکردي ددي علم باوجود ددوي کفر اوانکار اوداسلام اومسلمانانو خلاف سازشونه خوپه يوحيثيت سره د دوي جرم زيات سخت سو په دي وجه په خصوصي طور سره يي د دوي دجنګ ذکر وکي.

دجنګ دحکم څلور وجي په دي آيت کي ښوول سوي دي : اول ، لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ يعني دوي په الله ايمان نه راوړي دوهم : وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يعني په اخرت باندي ايمان نه راوړي دريم : لَا يُحَرِّمُوْنَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ يعني هغه شيان حرام نه ګڼي کوم چي الله ﷻ حرام ښوولي دي څلورم: وَلَا يَدِيْنُوْنَ دِيْنَ الْحَقِّ يعني رښتيني دين نه قبلوي دلته دا سوال پيداکيږي چي اهل کتاب يهود اونصارا خوپه ښکاره په خداي ﷻ باندي هم ايمان لري اواخرت اوقيامت هم قائل دي بياپه دي شيانو باندي ددوي دايمان نفي ولي وسوه وجه داده چي محض دايمان راوړو الفاظ خوکافي نه دي ځنګه ايمان چي دالله ﷻ په حکم کي دي کله چي په هغه شان ايمان يي نه وي نو هغه دنستوالي په حکم کي دي يهودو اونصاراوو که څه هم په ژاګه دتوحيد انکارنه وو کړي خولکه ځنګه چي په راتلونکي آيت کي راځي چي يهودوحضرت عزير ﷺ اونصاراوو حضرت عيسىٰ ﷺ دخداي زوي ومني اوپه خدايي کي يي ورسره شريك کړل په دي وجه د دوي دتوحيد اقرار او دايمان دعوىٰ غلطه سوه.

دغه ډول په آخرت چي ځنګه ايمان مطلوب دي هغه هم په اکثرو اهل کتابو کي نه وو پاته سوي په دوي کي ددېرو خلګو داعقيده وه چي په قيامت کي به ددي مادي اجسامو دوباره ژوندي کيدل نه وي بلکه يو

قسم روحانی ژوند به وی اودجنت اودورخ هم څه خاص مقامات نسته دروح دخوشحالی نوم جنت دی اودتکلیف نوم جهنم دی کمه چی دالله ﷻ دارشاداتو څخه سراسر خلاف خبره ده په دی وجه داخرت په ورځ هم د دوی ایمان په حقیقت کی ایمان نه سو .
دریم شی کوم چی دا فرمایی چی کوم شیان الله ﷻ حرام کړی دی دوی دغه حرام نه ګڼی ددی څخه مراد دا دی چی ډیر شیان کوم چی تورات یا انجیل حرام مقرر کړی وو دوی دهغو دحراموالی قائل نه دی لکه سود اودغه رکم نور ډیر دخوراك چښاك شیان کوم چی په تورات اوانجیل کی حرام مقرر سوی وه دوی حرام نه ګڼل اومبتلا سوه په کی .
ددی څخه دا مسئله هم معلومه سوه چی کوم شی الله ﷻ حرام مقرر کړی دی دا حلال ګڼل صرف یوه ګناه نه ده بلکه کفر دی دغه ډول یوح ل شی حرام ګڼل هم کفردی البته که حرام حرام ګڼی خوڅه عملی کوتاهی یاغلطی څینی وسی ، نو دغه کفر نه دی فسق اوګناه ده .
په ذکرسوی آیت کی یی ددی خلګو سره دجهاد اوقتال کولو یوحد اوانتها هم ښوولی ده ، حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ یعنی دا حکم دقتال به ترهغه وخته پوری جاری وی ترڅو چی دوی ماتحت سم ...یت جوړسی اوجزیه ورکول منظور نه کړی .
د جزیی لفظی معنی بدله اوجزاء ده په اصطلاح دشرع کی ددی څخه مراد هغه رقم دی کوم چی دکفارو څخه . قتل په بدله کی اخستل کیږی .
وجه دا ده چی کفر اوشرك دالله ﷻ اورسول څخه بغاوت دی چی دذی اصلی سزا قتل دی مګرالله ﷻ په خپل کامل رحمت سره ددوی په سزاکی رعایت وکی چی که دوی داسلامی حکومت رعیت جوړسی اوداسلامی قانون لاندی اوسیدل منظور کړی نوددوی څخه دی معمولی رقم جزیی اخستل کیږی اوپری دی ښوول سی او داسلامی ملك داوسیدونکو په حیثیت سره ددوی دځان اومال اوعزت حفاظت به داسلامی حکومت ذمه واری وی ددوی په مذهبی رسمونوکی به څه مزاحمت نه کول کیږی دی رقم ته جزیه ویل کیږی .
دجزیی مقررول که په خپلوکی په مصالحت اورضامندی سره وی نوشرعًا ددی څه حد نسته په څومره مقدار اوڅه شی باندی چی په خپلو کی وعده دصلح وسوه هغه به ددوی څخه اخستل کیږی لکه چی نبی کریم ﷺ داهل نجران سره داسی معامله وفرمایله چی ددوی دپوره جماعت څخه پر سالانه دوه زره حُلّی اخستلو باندی وعده وسوه حُلّه ددوو کپړو جوړی ته یولنګ یوځادر ته ویل کیږی دهری حُلّی قیمت هم په دی اندازه مقرر سوی وو چی هره حُلّه به دیو اوقیه سپینو زرو دقیمت وی اوقیه څلویښت درهمه یعنی زموږ دوزن په اعتبار سره یوولس نیمی ! ۱۱ تولی سپین زر وی .
دغه ډول دنصاراوو دتغلب قبیلی سره دحضرت فاروق اعظم ؓ په دی وعده وسوه چی د دوی جزیه به داسلامی زکوة په حساب سره وصول کیږی مګر دزکوة څخه دوچنده .
اوکه مسلمانانو یو ملك دجنګ په ذریعه فتح کی بیایی دهغه ځای داوسیدونکو جائدادونه ددوی په ملکیت کی برقرار وساتل اودوی په رعیت جوړیدو باندی رضامند سول نو د دوی دجزیی مقرره شرح به

دا وی کومه چی حضرت فاروق اعظم ﷜ دخپل خلافت په دورکی نافذه کړی وه چی دسرمایه دار څخه ځلور درهمه اودمتوسط څخه دوه درهمه اودغریب تندرست محنت مزدوری یاکاریګری تجارت وغیره کوونکی څخه یو درهم ماهوار (دمیاشتی) یعنی دری نیمی ماشی سپین زر یاددی قیمت اخستل کیږی اوکم چی بالکل شل ګوډ اوغریب وی دهغه څخه به هیڅ نه اخستل کیږی دغه ډول دښځو بچیانو بوډاګانو څخه اودتارك الدنیا مذهبی پیشوایانو څخه به هیڅ نه اخستل کیږی.

ددی لږ مقدار داخستو دپاره هم دنبی کریم ﷺ هدایت داوو چی پریو سړی دده دطاقت څخه زیات بارنه سی اچول کیدی اوکم سړی چی پریو غیر مسلم اوسیدونکی باندی ظلم کوی نوزه به دقیامت په ورځ دظالم په مقابله کی ددغه غیر مسلم حمایت کوم (مظهری)

دداسی روایتونو څخه دځینی فقهاوو مذهب دادی چی په اصل.کی دجزیی څه خاص شرح په شریعت کی مقرره نه ده بلکه دحاکم وخت پررایه باندی موقوف ده چی ددغو خلګو دحالاتو جائزه واخلی اومناسب څه ورته وټاکی.

ددی بیان څخه داحقیقت هم واضح سو چی دکفارو څخه جزیه دقتل دسزا درفع کولو معاوضه ده داسلام بدله نه ده په دی وجه داشبهه نه سی کیدی چی په لږو پیسو اخستلو داسلام څخه دمخ اړولو اوپه کفر دقائم پاته کیدو اجازه څنګه ورکول سوه ددی واضح دلیل دادی چی پرخپل مذهب دقائم پاته کیدو اوپه اسلامی حکومت کی داوسیدو اجازه ډیروهغو خلګوته هم ورکول کیږی دکموڅخه چی جزیه نه اخستل کیږی مثلاً ښځی بچی بوډاګان مذهبی پیشوایان شل ګوډ معذور که چیری جزیه داسلام بدله وی نوبیا خوددوی څخه هم اخستل په کار وو.

په ذکرسوی آیت کی چی یی دجزیی ورکولو سره ، عَنْ یَدٍ فرمایلی دی په دی کی حرف عَنْ په معنی دسبب او: یَدْ په معنی دغلبی اوقوت دی اومعنی داده چی داجزیه ورکول په اختیاری طور سره دچندی یاخیرات نه وی بلکه اسلامی غلبه تسلیمول اوددی لاندی داوسیدو په طور سره وی (لکه چی په روح کی دی) اود: وَهُمْ صٰغِرُوْنَ معنی دامام شافعی دتفسیر مطابق داده چی دغه خلګ داسلام عام (جنرل) قانون منل پرځان لازم کړی (روح المعانی اومظهری)

اوپه دی آیت کی چی کوم داهدایت سوی دی چی کله داخلګ جزیه اداکول منظور کړی نو جنګ دی ورسره بندسی په دی کی دجمهورو فقهاوو په نزد ټول کفار شامل دی برابره خبره ده که اهل کتاب وی اوکه غیر اهل کتاب البته دعربو مشرکان ددی څخه مستثنی دی چی ددوی څخه جزیه نه ده قبوله سوی.

په دوهم آیت کی ددی مضمون زیات تفصیل دی چی ذکریی په اول آیت کی اجمالاً راغلی دی چی دا اهل کتاب په الله ﷻ ایمان نه لری په دی دوهم آیت کی فرمایی چی یهود خو عزیر ﷺ ته دخدای زوی وایی اونصارا حضرت عیسٰی ﷺ ته په دی وجه د دوی دتوحید او ایمان دعوٰی غلطه سوه.

بیا فرمایی ، ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ: یعنی دا د دوی خبره ده د دوی دخُلو څخه ددی معنٰی داهم کیدی سی چی داخلګ په صفا طور سره په خپلو ژبو سره ددی اقرار کوی څه پټ شی نه دی اودا معنٰی هم کیدی سی چی داکلمه دکفر صرف ددوی په ژبو ده نه ددی څه وجه ښوولی سی نه دلیل.

بيا ارشاد فرمايي ، يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ : يعني دوى دهغو خلكو په شان خبري
كوي كوم چي ددوى څخه مخكي كافران سوي دي خداى دي دوى تباه كړي دوى كومي خواته چپه روان دي
مطلب دا دي چي يهود اونصارا انبياوو عليهم السلام ته دخداى په زامنو ويلو كي داسي سوي دي ، لكه چي
تير كفار اومشركان وه چي فرښتو ته اولات اومنات ته به يي دخداى لوني ويلي .

اِتَّخَذُوْٓا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَالْمَسِيْحَ ابْنَ

نيولي دي دوى خپل عالمان اوپيران خدايان دالله جل جلاله څخه ماسوا اومسيح عليه السلام

مَرْيَمَ ۚ وَمَآ اُمِرُوْٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوْٓا اِلٰهًا وَّاحِدًا ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ

دمريم زوى هم او دوى ته حكم دا سوى دي چي بندگي كوي ديو معبود ، نسته دچابندگي دهغه څخه ماسوا

سُبْحٰنَهٗ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٣١﴾ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّطْفِـُٔوْا نُوْرَ اللّٰهِ

هغه پاك دي د دوى دشريك جوړولو څخه ، غواړي چي مړه كړي رڼا دالله

بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللّٰهُ اِلَّآ اَنْ يُّتِمَّ نُوْرَهٗ وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ ﴿٣٢﴾

په خپلو خلو سره ، او الله جل جلاله نه پاته كيږي بغير دخپلي رڼا پوره كولو څخه او كه څه هم كه بدي يي گڼي كافران

هُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰى وَدِيْنِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهٗ

هغه ليږلي دي خپل رسول دهدايت او رښتني دين سره چي ده لره غلبه وركړي ،

عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ ۙ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُوْنَ ﴿٣٣﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا

په هر دين باندي او كه څه هم بد يي گڼي مشركان اى ايماندارو ،

اِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ الْاَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَاْكُلُوْنَ اَمْوَالَ النَّاسِ

دير عالمان او درويشان داهل كتابو څخه خوري مالونه دخلكو

بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ وَالَّذِيْنَ يَكْنِزُوْنَ

په ناحقه او بندوي د الله جل جلاله دلاري څخه اوكوم خلك چي خزانه كوي

الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُوْنَهَا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۙ فَبَشِّرْهُمْ

سره زر او سپين زر اودانه خرڅ كوي داالله په لاره كي ، نو دوى ته خوشخبري واوروه

بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۳۴﴾ يَّوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِىْ نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى

دعذاب دردناک ، په کومه ورځ چې ګرمیږي په اور دجهنم کې بیا داغل کیږي به

بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوْبُهُمْ وَظُهُوْرُهُمْ ؕ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ

په دې سره تندی ددوی ،او اړخونه ددوی اوشاګانې ددوی (وبه ویل سي) داهغه دي کوم چې تاسې خزانه کړي وه دخان دپاره

فَذُوْقُوْا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُوْنَ ﴿۳۵﴾

اوس خوند وڅکئ دخپلو خزانو

**تفسیر:** (مخ ته دکفر دعملونو بیان دی چې) دوی (یعني یهودو اونصاراوو په توحید اوطاعت کې) خدای پاته کړي دي خپل عالمان اوشیخان یي (په اعتبار دطاعت سره) رب جوړ کړي دي (چې د دوی حکم په حلالو اوحرامو کې په مثل دحکم دخدای مني چې په نص باندي د دوی قول لره ترجیح ورکوي او داسې حکم منل بالکل عبادت دی ، نو په دې حساب سره دغه خلګ د دوی عبادت کوي) اومسیح بن مریم ﷺ هم (په یو اعتبار سره دوی رب جوړ کړی دی چې ده ته دخدای زوی وایي چې الوهیت ورسره لازم دی) حا ل دا دی چې دوی ته (دالله په کتابونوکې) صرف داحکم سوی دی چې صرف دیو معبود (برحق) عبادت کوي چې دهغه څخه ماسوا بل څوک دعبادت لایق نسته هغه ددوی دشرك څخه پاك دی (اودا خوبیان وو دباطل دتابعداری مخ ته بیان دی ددې چې دغه خلګ حق دین رد کوي چې داهم کفر دی یعني) دغه خلګ داغواړي چې دالله ﷻ نور (یعني دین اسلام) په خپلو خُلو سره (په پوکلو باندي) مړکړي (یعني په خلو سره دردونو اواعتراضونو خبري په دې غرض سره کوي چې حق دین نه خپریږي) حال دادی چې الله ﷻ بغیر ددې څخه چې خپل نور (ذکر سوی) کمال ته ورسوی منی به یې نه که څه هم کافران خلګ (چې دوی هم په کې راغلل) هرڅومره ناخوښه وي (چنانچې) دغه الله داسې دی چې (ددې نور دتمام کونو دپاره) ده خپل رسول ( ﷺ داسباب) دهدایت (یعني قرآن) اوربښتنی دین (یعني اسلام) سره (دنیاته) لیږلی دی ددې دپاره چې دا (دین چې دغه ذکرسوی نوردی) پرټولو (باقي) دینونو باندي غالب کړي (چې دایي اتمام دی) که څه هم مشرکان (چې دوی هم پکې داخل سول) هرڅومره باندي ناخوښه وي ای ایماندارو! اکثره عالمان اوشیخان (یعني دیهودو او نصاراوو عالمان اوشیخان) دخلګو (عوامو) مالونه په ناجائزه طریقه سره خوری (یعني حق حکمونه پټوي اودعوامو درضا موافق فتوی ورکوي او د دوی څخه نذرانی اخلي) او (په دې وجه سره دوی) دالله ﷻ دلاری څخه (یعني داسلام ددین څخه خلګ) منع کوي (څکه چې د دوی په دروغو فتوی کې راسې په ګمراهی کې ګیرسي او دحق طلب بیانه کوي) او (ددیر حرص څخه مالونه هم جمع کوي چې دهغه په نسبت داوعید دی چې) کوم خلګ سره اوسپین جمع کوي اودالله ﷻ په لاره کې یې نه خرڅ کوي (یعني زکوة نه ځیني باسي) پس ته دوی ته دیوی لويي دردناکی سزاخوشخبری واوروه کومه چې به په دغه ورځ واقع کیږي چې دغه به ددوږخ په اور کې (اول) ګرم کیږي بیابه به دی

سره دخلگو تندیان اوددوی بغلونه اوددوی شاګانی داغل کیږی (اودابه وریاده سی چی) داهغه دی کوم چی تاسی دخپل ځان دپاره جمع کړی او اینبی وه پس اوس دخپلو جمع کړو خوند وڅکی.

**معلومات اومسئلې**: په دی څلورو آیتونو کی دیهودو اونصاراؤ دعالمانو اوشیخانو اوزاهدانو دګمراهی او د دوی دعملی اوقولی کفریاتو ذکر دی أحبار دحبر جمع ده او رهبان دراهب جمع ده حبر دیهودو اونصاراؤ عالمانو ته او راهب عابد او زاهد ته وایی.

په اولنی آیت کی فرمایی چی دی خلګو خپل عالمان اوشیخان دالله ﷻ څخه ماسوا خپل رب اومعبود جوړکړی دی، دغه ډول عیسیٰ ابن مریم ﷺ یی خپل رب جوړ کړی دی دحضرت عیسیٰ ﷺ رب اومعبود جوړول خو په دی وجه ښکاره خبره ده چی دی یی دخدای ﷻ زوی ومنی او دعالمانو اوشیخانو دمعبود جوړولو کوم الزام چی په دوی لګول کیږی که څه هم په واضح طور سره یی دوی ته خپل رب نه ویل وجه یی داده چی دوی هغه اطاعت کوم چی خالص دالله ﷻ حق دی دغه حق یی دوی ته حواله کړی وو چی په هر حا ل کی به یی د دوی دوینا پیروی کوله که څه هم د دوی خبره به دالله او رسول دخبری څخه خلاف ولی نه وه، نو دا ښکاره خبره ده چی دچاداسی فرمانبرداری کول چی که هغه دالله او رسول دفرمان څخه خلاف هم څه خبره ووایی نومنی یی داداسی ده لکه چی څوك خپل رب او معبود ومنی کوم چی ښکاره کفر دی.

ددی څخه معلومه سوه چی ددینی مسئلو څخه دناخبره عوامو دپاره دعالمانو دفتوی دتابعداری یاپه اجتهادی مسئلو کی دامامانو مجتهدینو دتابعداری ددی آیت سره څه تعلق نسته، ځکه چی داتابعداری په حقیقت کی دخدای او درسول داحکامو تابعداری ده اهل علم او اهل نظر سیده په سیده دالله او رسول خبری ګوری اوعمل باندی کوی اوهغه اهل علم کوم چی داجتهاد درجه نه لری هغوی هم په اجتهادی مسئلو کی دمجتهدینو امامانو تابعداری کوی اوناپوهه عوام دعالمانو څخه پوښتنه کوی اوعمل باندی کوی دا تابعداری په خپله دقرآن کریم دحکم مطابق ده اودالله ﷻ فرمانبرداری ده، لکه چی ارشاد دی، فَسْئَلُوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ : یعنی که تاسی په خپله دالله او رسول داحکامو څخه خبر نه یاست نودعالمانو څخه پوښتنه کوی اوعمل باندی کوی.

دیهودو اودنصاراؤ عوامو دالله کتاب اودخدای اودرسول احکام بالکل نظر انداز کړی وه دخود غرض کسبی عالمانو یادجاهلو شیخانو قول اوعمل یی خپل دین جوړ کړی وو چی ددی بدوالی په دی آیت کی فرمایل سوی دی.

ددی څخه وروسته فرمایی چی دی خلګو دا ګمراهی اختیار کړه حال دا دی چی دوی ته دالله ﷻ دطرف څخه دیو الله دعبادت حکم ورکول سوی وو کوم چی ددغو ټولو شیانو دشرك څخه پاك دی چی داخلګ یی دالله ﷻ سره شریك ګڼی.

په دی آیت کی خوددوی دباطلی تابعداری اودغیر الله دناجائز اطاعت ذکروو ددی څخه وروسته په بل آیت کی د دوی دیوی بلی ګمراهی ذکردی چی داخلګ صرف پردی بسوالی نه کوی چی په خپله په ګمراهی کی پریوتلی دی بلکه دهدایت اوحق دین دورانولو اورد کولو کوشش کوی دامضمون یی په

طور دمثال داسی بیان کړی دی چی داخلګ دخپلو خلو په پوکلو سره دالله ﷻ نور مر کول غواړی حال دادی چی دا د دوی دوس خبره نه ده الله ﷻ دا مقرر کړي ده چی هغه به خپل نور یعنی دین داسلام مکمل اوپوره کوی برابره خبره ده که کافران خلګ هرڅومره ناخوښه وی.

ددی څخه وروسته ددریم آیت خلاصه هم دا ده چی الله ﷻ خپل رسول ته دهدایت اسباب یعنی قرآن اوحق دین یعنی اسلام ورکړی دی ددی دپاره یی رالیږلی دی چی دادټولی دنیا پرباقی دینونو غالب کړی تقریبًا په دی الفاظوسره په قرآنکریم کی ډیر ایتونه راغلی دی چی داوعده پکښی ده چی دین داسلام به دټولی دنیا پردینونو غالب کیږی.

په تفسیر مظهری کی دی چی داسلام ددین پرټولو نورو دینونو باندی دغالب کولو دا خوشخبری داکثرو زمانو اواکثرو حالاتو په اعتبار سره ده لکه چی دحضرت مقداد ؓ په حدیث کی دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی پرمخ دمځکی به هیڅ کڅه یاپوخ کور باقی پاته نه سی چی داسلام کلمه به په کی داخله نه سی دعزت دارو دعزت سره اود ذلیلانو دذلت سره کومو ته چی الله ﷻ عزت ورکړی هغوی به مسلمانان سی اوکوم چی ذلیل کوی هغوی خوبه اسلام قبول نه کړی مګر داسلامی حکومت تابعدار به سی چنانچی دالله ﷻ داوعده پوره سوه اوپوره زر کاله قریب داسلام شان اوشوکت په دنیا خپور وو.

دنبی کریم ﷺ اودسلف صالحینو په زمانه کی خوددی نورتکمیل اوپوره کیدل ټولی دنیا لیدلی دی اوپه اننده کی به هم ددلیلونو اوحقیقتونو په اعتبار سره په هره زمانه کی ولیدل سی داسلام دین داسی مکمل دین دی چی هیڅ عقل پسند انسان ته پردی داعتراض موقع نه سی ورکول کیدی په دی وجه دکفارو دمخالفتونو باوجود داحق دخپل حجت اودلیل په اعتبار سره همیشه غالب دی اوکله چی مسلمانان ددی دین پوره پیروی وکړی نو د دوی ښکاره غلبه اوحکومت هم ددی دلوازموڅخه دی لکه چی دتاریخ اسلام تجربه ددی شاهده ده چی کله هم مسلمانانو په قرآن اوسنتو په پوره شان سره عمل وکی نوهیڅ غرٔ اودریاب ددوی دارادو په لاره کی بندیزنه دی جوړسوی اودی پرټوله دنیا غالب سوی دی اوکله اوکم ځای چی دی مغلوب اومقهور سوی دی دغه دقرآن اوسنت داحکامو څخه غفلت اودخلاف ورزی بده نتیجه وه کومه چی دوی ته ورپیښه سوي ده حق دین بیاهم په خپل ځای کامیاب اوفتح مند پاته سوی دی.

په څلورم آیت کی مسلمانان مخاطب کوی اودیهودو اونصاراوو دعالمانو اوشیخانو دداسی حالاتو ذکردی دکموپه وجه چی په عواموکی ګمراهی خپره سو دمسلمانانو د مخاطب کولو څخه شاید دی طرف ته اشاره ده چی که څه هم داحالت دیهودو اونصاراوو اودعالمانو اوشیخانو بیانیږی لیکن دوی لره هم ددی څخه خبریدل پکاردی چی داسی حالت ددوی جوړ نه سی.

په دی آیت کی ارشاد فرمایی چی دیهودو او نصاراوو او د ډیرو عالمانو شیخانو دا حال دی چی په باطلو طریقو سره دخلګو مالونه خوری اودالله ﷻ دسیده لاری څخه خلګ منع کوی.

دیهودو اونصاراؤ داکثرو عالمانو شیخانو داحال وو اوپه داسی حالاتو کی په عام طور سره ویونکو ټولو ته بدوایی لیکن قرآن کریم دلته لفظ دکَثِیرًا زیات کی اومسلمانانو ته یی ددښمنانو په معامله کی

هم دخبري داحتياط ښوونه وکړه چې ددې حال نسبت ټولو ته نه دى بلکه داسې يې وفرمايل چې په دوى کې ډير خلک داسې کوي د دوي ګمراهي يې دا ونښووله چې دغه دخلګو مالونه په باطله طريقه سره خوري دباطلې طريقې څخه مراد دادې چې داخلک ځيني وخت ددغو خلګو څخه پيسې واخلې دتوران دحکمونو خلاف فتوئ ورکوي اوځيني وخت دالله ﷻ حکمونه پټوي بايې ګډوډ کوي په دې سربيره دوى دا ګمراهي ونښوول سوه چې دا کم بختان صرف په خپله ګمراهان نه دي بلکې دنورو طلب کوونکو دحق دپاره دالله ﷻ دلارې څخه دمنع کولو سبب هم دى ځکه چې کله خلک خپل پيشوايان په داسې کارونو کولو ويني نوپه دوى کې هم دحق پرستۍ جذبه مړه سي ددې څخه علاوه ددوى دغلطو فتوو پربنيادباندې هغوى ګمراهي اوغلطي سمه او صحيح وګڼي.

ديهودو اونصارا ؤ دعالمانو اوشيخانو داناجوړې چې دپيسوپه لالچ کې غلطي فتواوي ورکړي چونکې ددنيا دمال دمحبت اوحرص په وجه سره پيدا سوي وه په دې وجه په ذکرسوي آيت کې دمال دمحبت دبدې دنتيجې او ددردناک عذاب بيان او ددې ناجوړې څخه دنجات حاصلولو طريقه يې ذکر کړې دا ارشاد دى ، وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ : يعني کوم خلک چې سره اوسپين زر جمع کوي اود الله ﷻ په لاره کې يې نه خرڅ کوي دوى ته د دردناک عذاب خوشخبري واوره. د ، وَلَا يُنْفِقُونَهَا دلفظونو څخه دې طرف ته اشاره وسوه چې کوم خلک په قدر ضروري سره دالله ﷻ په لاره کې خرڅ کوي نو باقي جمع کړي مال دده په حق کې مضر نه دی .

په حديث کې په خپله نبي کريم ﷺ ارشاد فرمايي چې په کوم مال کې زکوٰة ادا سي هغه په كَنَزْتُمْ کې داخل نه دى (ابوداود احمد وغيره) ددې څخه معلومه سوه چې دکم مال څخه زکوٰة وزي نو دباقي مانده مال جمع کول څه ګناه نه ده .

دجمهورو فقهاؤ اوامامانودامسلك دى د ،لاَ يُنْفِقُونَهَا ضمير دفضه طرف ته راجع دى چې معنى يې سپين زر ده لوړ دسرو سپينو دوو شيانو ذکروو مګر ضميرصرف دسپينو طرف ته راجع سو په تفسير مظهري کې يې دااشاره ددې خبره مقرر کړې ده چې کله ديو سړي سره سره اوسپين لږ لږ موجود وي نو اعتبار سپينولره ورکول کيږي دسروقيمت به هم دسپينوپه حساب سره لګول کيږي اوزکوٰة به ورکول کيږي.

په پنځم آيت کې يې ددې دردناک عذاب تفصيل داسې بيان کړې دى ، يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ : يعنى زکوٰة نه ادا کوونکو ته به دا دردناک عذاب په هغه ورځ وي کله چې به د دوى جمع کړي سره اوسپين دجهنم په اورکې ګرميږي بيابه په دې سره د دوى تندي بغلونه او شاګانې داغل کيږي اودوى ته به دزبانې سزاپه طورسره ويل کيږي چې داهغه شي دى کوم چې تاسې دځان دپاره جمع کړي وو نو دخپلې جمع کړي سرمائې خوند وڅکئ.

ددې څخه معلومه سوه چې دعمل جزا عين عمل دى کمه سرمايه چې په ناجائز طور سره جمع سوې وي يا اصل سرمايه خوجائزه وه مګر زکوٰة ادانه سو ورځخه نوپه خپله دغه سرمايه ددغو خلقو عذاب جوړسي په دې ايت کې يې دداغ لګولودپاره دتنديو بغلونو اوشاګانو ذکرکړى دى ياخوددې څخه مراد ټول بدن دى اويابيا ددې درو شيانو تخصيص په دې وجه دى چې بخيل سړى کوم چې خپله سرمايه دالله ﷻ په

لاره کی نه خرخ کوی کله چی یوخوك سوال کوونکی یازکوة طلب کوونکی دده مخ ته راسی نودده په لیدو سره اول دده تندی گونجی سی بیا بغل ورخخه وگرخوی اوچی هیڅ ونه سی نوبیا ورته شا کړی په دی وجه یی دتندی بغل او شا ذکر ددی عذاب دپاره په خاص طور سره کړی دی .

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا

دمیاشتو شمیر دالله ﷻ په نزدباندی دولس میاشتی دی دالله په حکم کی په کومه ورخ چی ده پیدا کړی وه اسمانونه او مخکه په دی کی ،

أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ

خلور میاشتی دادب دی ، دا دی سیده دین نو په دی کی ظلم مه کوی ،

أَنفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً

په خپلو خانونو اوجنگ کوی دتولو مشرکانو سره په هر حال کی لکه چی دوی جنگ کوی ستاسو سره په هر حال کی

وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾ إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي

اوپوه سی چی الله سره دبیریدونکو دی . داکوم چی میاشتی هیرول دی نو زیاته سوی خبره ده ،

الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ

دکفر په وخت کی په گمراهی کی پریوزی په دی سره کافران حلالوی دامیاشتی یو کال اوحراموی یی بل کال چی

عَامًا لِّيُوَاطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ زُيِّنَ

پوره کړی شمیر دهغو میاشتو کومی چی الله ﷻ دادب مقرر کړی دی نو حلالوی هغه میاشت چی الله حرامه کړی ده ښائسته سوی دی ،

لَهُمْ سُوءُ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

ددوی په نظر کی د دوی بد کار او الله ﷻ لار نه ښیی کافرانو خلقوته

لنډتفسیر: یقینًا شمیر دمیاشتو (کوم چی) په کتاب دالله ﷻ (یعنی شرعی احکامو) کی دالله ﷻ په نزد (معتبردی) دولس۱۲میاشتی (قمری) دی (او څه دنن څخه نه دي بلکه) په کومه ورځ چی الله ﷻ آسمانونه اومځکه پیدا کړی وو (دهغی ورځی څخه) او په دی کی څلور خاص میاشتی دادب دی (ذی القعده ذی الحجه محرم رجب) دا (حکم چی ذکر سو) دین برابر دی (یعنی ددی میاشتودولس والی اودڅلورو په

کښې دحراموالي دپاره خاص کول اوپه خلاف دعادت دجاهليت څخه چې کله به يې دکال دمياشتو شمير زياتوي اوکله به يې دحرمت دمياشتو خاصوالي پرېښودي اوچې دابد ديني ده) نو تاسې ددې مياشتو په باره کې (ددين څخه په خلاف کولو کم چې گناه واجبوي) خپل نقصان مه کوي (يعني دجاهليت ددې عادت موافق مه کوي) او ددې مشرکانو سره (کله چې دوې داخپلې دکفر خبرې چې داخاص عادت هم پکښې راغې نه پرېږدي) دټولوسره جنگ کوي لکه چې دوې ستاسې ټولو (مسلمانانو) سره جنگ کوي (هروخت ورته تياروي) او (که ددوې دډېر والي اواسباب څخه وبېرېږې نو) پوه سې چې الله ﷻ دمتقيانو سره دي (نو ايمان اوتقوی خپل شعار جوړکړي اودچا څخه مه بيرېږې مخ ته ددوې دجاهليت دعادتونوبيان دی چې) دا (دمياشتو يادوي حرمت دمخ څخه) ليرې کول په کفر کې نوره ترقي ده چې په دې سره (نور عام) کافران گمراه کول کيږي (په دې طور سره) چې دوې دغه مياشتي يو کا ل (دنفساني غرض دپاره) حلالوي اويوکال (چې څه غرض يې نه وي) حرامه گڼي ددې دپاره چې الله تعالى کمې مياشتي حرامي کړيدي (صرف) ددوی شمير (بې دلحاظ دتخصيص اوتعين څخه) پوره کړي بيا (چې تخصيص اوتعين پاته نه سو نو) دالله ﷻ حرامي کړي مياشتي حلالوي ددوی بدعملونه دوی ته ښه معلومېږي او (دوی چې پرکفر اصرار کوي په دې غم کول بې گټې دی ځکه چې) الله ﷻ داسې کافرانو ته (توفيق د) هدايت نه کوي (ځکه چې دوی په خپله په لاره کيدل نه غواړي)

**معلومات اومسئلې**: په تيرو ايتونوکې دکفارو اومشرکانو دکفر اوشرك گمراهي اوبدو عملونو ذکروو په دې دوو ايتونو کې هم ددې سلسلې ديومضمون اودعربو دجاهليت ديو جاهلانه بدرسم بيان اومسلمانانو ته ددې څخه دځان ساتلو هدايت دی دغه بد رسم ديوې واقعي سره تعلق لري چې تفصيل يې دادی چې دپخواني زمانې څخه دټولو تيرو پيغمبرانو په شريعتونوکې دکال دولس مياشتې منل کيدې اوپه دوی کې څلور مياشتې ډيرې مبارکې اوداداب اواحترام مياشتې گڼل کيدې دری مياشتې پرله پسې ذی القعده ذی الحجه محرم اويوه رجب .

دټولو پيغمبرانو شريعتونه پردې متفق دي چې په دې څلورو مياشتوکې دهر عبادت ثواب زيات وي اوکه په دې کې څوك گناه وکړي نو ددې وبال اوعذاب هم زيات دی په تيرو شريعتونوکې په دې مياشتو کې قتل اوقتال هم منع وو .

دمکې مکرمې عرب چونکې دحضرت اسمعيل ﷺ په واسطه سره دحضرت ابراهيم خليل الله ﷺ اولاد دي په دې وجه داټول خلک دحضرت ابراهيم خليل الله ﷺ دنبوت اورسالت قائل وه او دده دشريعت منلو دعوی يې کوله اوپه ابراهيمي دين کې هم په دې څلورو مياشتو کې قتل اوقتال اوښکار منع وو په جاهليت کې په دې حکم باندې عمل کول ځکه گران وو چې په دور دجاهليت کې قتل او قتا ل ددوی کسب جوړ سوی وو په دې وجه په دې کې داساني پيدا کولو دپاره دوی دخپلو نفساني غرضونو دپاره قسم قسم حيلې را ايستلې کله چې به دحرمت په يوه مياشت کې دجنگ ضرورت پيښ سويابه په جنگ جنگ کې پردوی دحرمت مياشت راغله نو ويل به يې چې په دې کال کې دامياشت دحرمت نه سو، راتلونکې مياشت به دحرمت وي مثلاً چې دمحرم مياشت به راغله نوويل به يې چې په دې کال کې دمحرم

میاشت دحرمت نه ده بلکې دصفرې میاشت به دحرمت وې او که زیات ضرورت به پیښ سو نو ویل به یې چې دربیع الاول میاشت به دحرمت وې یابه یې داسې ویل چې په دې کال کې دصفرې میاشت مخکې راله دمحرم دابه ورپسې راځي دغه ډول به یې دمحرم څخه صفره جوړه کړه غرض داچې په ټول کال کې به یې څلور میاشتې چې به یې غوښتلې ذي الحجه به یې ورته ویله او کومه چې به یې غوښتله رمضان به یې ورته ویل کومه چې به یې غوښتله مخکې کوله به یې او کومه چې به یې غوښته وروسته کوله به یې او کله چې به یې زیات ضرورت پیښ سو مثلاً په جنګ جنګ کې به لس میاشتې تیرې سوې او دکال به صرف دوې میاشتې باقي پاته سوې نو په داسې موقع به یې دکال دمیاشتو شمیر زیاتوی او ویل به یې چې دااوسنی کال به دخوارلسو میاشتو وی دغه ډول به یې پاته څلورمیاشتې دحرمت میاشتې جوړولې.

غرض داچې دابراهیمي دین خوبه یې دومره احترام کوی چې په کال کې به یې دڅلورو میاشتو احترام کوی او په دې کې به دقتل او قتال څخه محفوظ پاته کیدل مګر الله ﷻ چې کوم ترتیب دمیاشتو مقرر کړی وو او په دې ترتیب سره یې څلور میاشتې دحرمت مقرر کړې وې په دې کې به یې قسم قسم تاویلونه کول او خپل نفساني غرضونه به یې پوره کول.

ددې نتیجه داوه چې په دغه زمانه کې ددې فرق ګران سوی وو چې کومه میاشت درمضان یاشوال ده او کمه دذي الحجې یازجب ده دهجرت په اتم کال کله چې مکه مکرمه فتح سوه او په نهم کال کې نبي کریم ﷺ صدیق اکبر ﷺ دحج په موسم کې دټولو کفارو او مشرکانو څخه دبراءت داعلان کولو دپاره ولیږی نو دا میاشت په حقیقي حساب سره که څه هم دذي الحجې میاشت وه مګر دجاهلیت دپخواني دستور مطابق دامیاشت دذي القعدې مقرر سوې وه او په دې کال ددوی په نزد دحج میاشت پرځای دذي الحجې ذي القعده مقرروه بیا په سنه ۱۰ هجري کې چې کله نبي کریم ﷺ دحجة الوداع دپاره تشریف یو وړی نو په قدرتي طور سره داسې نظام جوړ سو چې میاشت اصلي دذي الحجې وه دجاهلیت په حساب سره هم دغه ذي الحجه مقرر وه په دې وجه نبي کریم ﷺ دمنی په خپله خطبه کې ارشاد وفرمایی، أَلَا إِنَّ الزَّمَانَ قَدِ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللهُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ: یعنی زمانه ګرځیده ګرځیده بیا په خپل هغه شکل باندې راغله په کوم باندې چې الله ﷻ دادمخکې او آسمان دپیدا کولو په وخت کې ایښی وه یعنی کومه میاشت چې اصلي دذي الحجې وه دجاهلیت والا وو په نزد باندې هم په دې کال کې هغه میاشت دذي الحجې مقرر سوه.

دا وو هغه رسم دجاهلیت کوم چې دمیاشتو په شمیر او ترتیب او تعین کې په کمی زیاتي او رد او بدل سره کیدې چې ددې په نتیجه کې به په هغه ټولو شرعي احکامو کې خلل راتلې کوم چې دیوې خاصې میاشتې یاخاص تاریخ سره تعلق درلودې یاکوم چې به دکال دشروع یاختمیدو سره تعلق درلودې مثلاً دذي الحجې دلسمي دحج احکام او دمحرم دلسمي روژه او دکال په ختمیدو دزکوٰة وغیره احکام.

څبره خولنده وه چې دمیاشتې نوم به یې بدل کې مخ ته یا وروسته به یې کړه چې دمحرم څخه به یې صفره او دصفرې څخه به یې محرم جوړه کړه لیکن ددې په نتیجه کې به په سوونو شرعي حکمونه بدل سول او عمل به برباد سو دقرآن کریم په دې دوو ایتونو کې ددې جاهلیت درسم خرابي او مسلمانانو ته ددې څخه دځان ساتنې هدایت دی.

په اولنی آیت کی ارشاد دی ، اِنَّ عِدَّةَ الشُّهُوْرِ عِنْدَ اللهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا : په دی کی لفظ د ، عِدَّةَ دشمیر په معنی کی دی او ، شُهُوْرْ د ، شَهْرْ جمع ده دشهر معنی ده میاشت معنی دا ده چی دالله ﷻ په نزد دمیاشتو شمیر دولس متعین دی په دی کی چاته دکمی او زیاتی هیڅ اختیار نسته .

ددی ځخه وروسته یی د: فِیْ کِتٰبِ اللهِ لفظ زیات کی اووی ښوولـه چی داخبره دازل ځخه په لوح محفوظ کی لیکل سوی وه بیایی ، یَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ : وفرمایل اواشاره یی وکړه چی دخدای تقدیر په دی معامله کی که څه هم چی دازل ځخه جاری سوی وو لیکن دادمیاشتو ترتیب اوتعین هغه وخت په عمل کی راغی کله چی اسمانونه اومځکه پیدا سوه .

بیا ارشاد فرمایی ، مِنْهَا اَرْبَعَةٌ حُرُمٌ یعنی په دی دولسو میاشتو کی ځلور میاشتی دحرمت دی ته یی حرمت والا ددوو معانیو په اعتبار سره وویل یوخو ددی وجی ځخه چی په دی کی قتل او قتال حرام دی دوهم ددی وجی ځخه چی دامیاشتی مبارکی اوداحترام قابلی دی په دی کی دعبادتونو ثواب زیات ورکول کیږی په دی کی اولنی حکم خو په اسلامی شریعت کی منسوخ سو مگر دوهم حکم داحترام او ادب او په دی کی دعبادت داهتمام په اسلام کی هم باقی دی .

دحجة الوداع داختر دورځی په خطبه کی نبی کریم ﷺ ددی میاشتو تشریح داسی فرمایلی ده چی دری میاشتی پرله پسی دی ذالقعده ذی الحجه محرم اویوه میاشت درجب ده. مگر درجب په معامله کی دعربو دوه قوله مشهور وه ځینی قبیلو به هغه میاشتی ته رجب ویل کومی ته چی مونږ رمضان وایو اومضر قبیلی په نزد رجب هغه میاشت وه کومه چی دجمادی الثانی اوشعبان په مینځ کی ده په دی وجه نبی کریم ﷺ دی ته رجب مضر وفرمایل اودا وضاحت یی هم وکی چی کومه دجمادی الثانی اوشعبان په مینځ کی ده هغه درجب میاشت مراد ده .

ذٰلِكَ الدِّیْنُ الْقَیِّمُ : دادی دین برابر یعنی دمیاشتو تعین اوترتیب اوپه دی کی دهری میاشت خصوصاً دحرمت دمیاشتو متعلق چی کم حکمونه دی دادالله ﷻ دازلی حکم مطابق لرل برابر دین دی په دی کی دخپل طرف ځخه کمی زیاتی تغیر اوتبدیل کول دعقل اوپوهی دکوږوالی ښنبه ده .

فَلَا تَظْلِمُوْا فِیْهِنَّ اَنْفُسَكُمْ : یعنی په دی مقدسو میاشتوکی تاسی خپل نقصان مه کوی چی ددی دمقررو احکامو او احترام خلاف ورزی وکړی یاپه عبادت کی کوتاهی په کی وکړی .

امام جصاص په احکام القرآن کی فرمایی چی په دی کی اشاره ده ددی خبری طرف ته چی ددی مبارکو میاشتوخاصه دا ده چی په دی کی کوم سړی څه عبادت کوی ده ته په باقی میاشتو کی هم دعبادت توفیق اوهمت حاصلیږی دغه ډول کوم سړی چی کوشش وکړی په دی میاشتو کی خپل ځان دگناهونو او بدو کارونو ځخه منع کړی نو دباقی تول کال په میاشتو کی ده ته دبدو ځخه ځان ساتل اسان سی په دی وجه ددی میاشتو ځخه فائده نه اخستل یو لوی نقصان دی .

تردی ځای پوری دمکی دمشرکانو دیوخاص رسم دجاهلیت بیان اوددی دباطلوالی بیان وو دایت په اخرت کی بیا ددی حکم اعاده ده کوم چی دسورة په شروع کی ورکول سوی وو چی دوعدی دمیعاد دختمیدو ځخه وروسته دټولو مشرکانو اوکفارو سره جهاد واجب دی .

په دوهم آیت کی هم دجاهلیت درسم ذکر داسی فرمایی ، اِنَّمَا النَّسِیۡءُ زِیَادَةٌ فِی الۡکُفۡرِ لفظ د : نَسِیۡ: مصدر دی شاته کول او وروسته کول یی معنٰی ده او د وروسته کولو په معنٰی کی هم استعمالیږی .
دعربو مشرکانو ددی میاشتو مخکی کول وروسته کول داسی گنلی وه چی په دی شان سره به زمونږ نفسانی غرضونه هم پوره کیږی اودالله ﷻ په حکم باندی به عمل هم کیږی الله ﷻ وفرمایل چی داستاسی دمیاشتو وروسته کول اودخپل ځای څخه یی لیری کول په کفر کی نور زیاتوالی دی چی په دی سره ددی کافرانو گمراهی نوره زیاتیږی چی دوی دحرمت میاشت یوکال خوحراموی اوبل کال یی حلالوی .
لِّیُوَاطِـُٔوۡا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ : یعنی ددی دپاره چی دوی پوره کړی شمیر دهغو میاشتو کومی چی الله ﷻ حرامی مقرر کړی دی مطلب دا دی چی محض په شمیر پوره کولو سره حکم نه منل کیږی بلکه کوم حکم چی دکومی میاشتی دپاره ورکول سوی دی په دغه میاشت کی دغه پوره کول ضروری دی .
**احکام اومسئلی:** د ذکرسوو آیتونو څخه ثابته سوه چی دمیاشتو کوم ترتیب او ددی میاشتو چی کوم نومونه په اسلام کی معلوم دی دغه دانسانانو جوړه سوی اصطلاح نه ده بلکه رب العٰلمین چی په کومه ورځ آسمانونه اومځکه پیدا کړل په هغه ورځ یی داترتیب اودانومونه اوددی سره دخاصو خاصو میاشتو خاص خاص حکمونه مقرر فرمایلی وه ، ددی څخه داهم معلومه سوه چی دالله ﷻ په نزد په شرعی احکامو کی قمری میاشتی معتبری دی په دی قمری حساب باندی ټول شرعی حکمونه روژه حج زکوٰة وغیره مقرر دی لیکن قرآنی حکم لکه چی څنگه دتاریخ او کال معلومولو دپاره سپوږمی نښانه مقرره کړې ده ، دغه ډول یی لمر هم ددی نښانه فرمایلی ده ، لِتَعۡلَمُوۡا عَدَدَ السِّنِیۡنَ وَالۡحِسَابَ : په دی وجه دتاریخ او کال حساب په سپوږمی او لمر دواړو سره جائز دی ، لیکن الله ﷻ دخپلو احکامو دپاره دسپوږمی حساب خوښ کړی دی او شرعی احکام یی په دی باندی مقرر فرمایلی دی په دی وجه دمیاشتی حساب محفوظ ساتل فرض کفایی دی که ټول امت قمری حساب پریږدی اوهیریی کړی نوټول به گناهگار وی اوکه دامحفوظ وی نو دنور حساب استعمال هم جائز دی ، لیکن دالله ﷻ او دتیرو مشرانو دسنتو څخه خلاف خامخاده په دی وجه بی ضرورته دا اختیارول ښه نه دی .
دحساب پوره کولو دپاره چی کومه دلوند میاشت زیاتیږی خینو خلگو دا هم تردی آیت لاندی ناجائز گنلی ده مگر دغه صحیح نه ده ځکه چی په کوم حساب کی دلوند میاشت زیاتیږی ددی سره دشرعی احکامو تعلق نسته دجاهلیت خلگو به په قمری اوشرعی میاشتو کی زیاتوب کوی او شرعی احکام به یی بدلول په دی وجه منع سوی وه دلوند هیڅ اثر پرشرعی احکامو نه پریوزی په دی وجه هغه په دی ممانعت کی دا خله نه ده .

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا مَا لَکُمۡ اِذَا قِیۡلَ لَکُمُ انۡفِرُوۡا فِیۡ سَبِیۡلِ اللّٰهِ

ای ایماندارو! تاسی ته څه وسوه کله چی تاسی ته وویل سی چی کوچ کوی دالله ﷻ په لاره

اثَّاقَلۡتُمۡ اِلَی الۡاَرۡضِ ؕ اَرَضِیۡتُمۡ بِالۡحَیٰوةِ الدُّنۡیَا مِنَ الۡاٰخِرَةِ ۚ

کی نولویږی مځکی ته آیاخوشحاله سواست ددنیا په ژوند په اخرت پاته کولو ،

فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا قَلِيْلٌ ﴿۳۸﴾ اِلَّا تَنْفِرُوْا

نو هیڅ نه ده نفع اخستل ددنیا دژوند داخرت په مقابله کې ، مګر ډیره لږ ، که تاسی ونه وزئ ،

يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ۙ وَّيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوْهُ

نو دربه کړي تاسي ته عذاب دردناك او په بدله کې به راولي نور خلق ستاسي څخه ماسوا او هیڅ به وران نه کړي تاسي

شَيْـًٔا ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۳۹﴾ اِلَّا تَنْصُرُوْهُ فَقَدْ نَصَرَهُ

دهغه او الله په هرڅه قادر دی که تاسی مدد ونه کی درسول نو مدد یی کړی دی.

اللّٰهُ اِذْ اَخْرَجَهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ثَانِيَ اثْنَيْنِ اِذْ هُمَا فِي الْغَارِ

الله کوم وخت چی دی وایستی کافرانو چی دی دوهم وو په دوو کی کله چی دواړه وه په غار کی

اِذْ يَقُوْلُ لِصَاحِبِهٖ لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا ۚ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ

کله چی هغه ویل خپل ملګری ته غم مه کوه بیشکه الله زمونږ سره دی بیا الله نازل کی

سَكِيْنَتَهٗ عَلَيْهِ وَاَيَّدَهٗ بِجُنُوْدٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ

په ده باندی تسکین او دده مدد ته یی هغه فوجونه ولیږل چی تاسی نه لیدل او کښته یی وغورځوله خبره

الَّذِيْنَ كَفَرُوا السُّفْلٰى ؕ وَكَلِمَةُ اللّٰهِ هِيَ الْعُلْيَا ؕ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ

دکافرانو او د الله ﷻ خبره همیشه لوړه ده او الله ﷻ زبردست دی

حَكِيْمٌ ﴿۴۰﴾ اِنْفِرُوْا خِفَافًا وَّثِقَالًا وَّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ

حکمت والا ، وځی سپك او درانه او جنګ کوی په خپلو مالونو سره او ځانونو سره

فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۴۱﴾ لَوْ كَانَ

په لاره دخدای کی دا ښه ده ستاسی په حق کی که تاسی پوهه لری که

عَرَضًا قَرِيْبًا وَّسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوْكَ وَلٰكِنْۢ بَعُدَتْ

مال وی نژدی او سفر لنډ وی نو دغه خلګ به خامخا ستاسره سوی وای لیکن اوږد ښکاره سو

عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ ۚ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا

دوی ته مسافت او اوس به قسمونه اخلی په الله که زمونږ په وس کیدی سوی نو مونږ به خامخا وتلی وای

مَعَكُمْ ۚ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾

ستاسی سره په وبال کی اچوی خپل ځانونه او الله ﷻ پوهیږی چی دوی دروغجنان دی

**لنډتفسير**: ای ایماندارو تاسی خلګو ته څه وسوه چی کله تاسی ته وویل سی چی د الله ﷻ په لاره کی (یعنی دجهاد دپاره) ووزی نو تاسی مزکی ته لویږی (یعنی پورته کیږی او روانیږی نه) ایا تاسی دآخرت په بدله کی ددنیا پرژوند صبر کړی دی پس ددنیا دژوندنفع هیڅ هم نه ده ډیره لږ ده که تاسی (ددی جهاد دپاره) ونه وزی نو الله ﷻ به تاسی ته سخته سزا درکړی (یعنی تاسی به هلاك کړی) او ستاسی په بدله کی به بل قوم پیدا کړی (او ددوی څخه به خپل کار واخلی) او تاسی (دین د) الله ته هیڅ ضرر نه سی رسولی او د الله ﷻ په هر شي باندی قدرت دی پوره که تاسی خلګ د رسول ﷺ مدد ونه کړی نو (الله ﷻ به یی مدد وکړی لکه چی) الله ﷻ ددوی مدد هغه وخت کړی دی کله چی (ددی څخه زيات د مصیبت او پریشانی وخت وو کله چی) دی کافرانو (تنګ کړی دمکی څخه) جلا وطن کړی وو کله چی په دوو کی یو دی وو (اوبل حضرت ابوبکر صدیق ﷺ ددوی سره وو) کوم وخت چی دواړه (صاحبان) په غار (ثور) کی (موجود) وه کله چی دوی خپل ملګری ته وفرمایل چی ته (هیڅ) غم مه کوه یقیناً (مدد د) الله ﷻ زمونږ سره دی پس (هغه مدد داسی وسو چی) الله ﷻ پر (زړه د) دوی (دخپل طرف څخه) تسلی نازله کړه او دوی ته یی (دملائکو) په داسی لښکرو سره مدد ورکی کوم چی تاسی نه لیدل او الله ﷻ دکافرانو خبره (اوتدبیر) لاندی کی (چی دوی ناکامه سول) او د الله ﷻ خبره لوړه پاته سوه (چی دهغه تدبیر او حفاظت غالب سو) الله زبردست حکمت والا دی (په دی وجه دهغه خبره او حکمت غالب سو دجهاد دپاره) ووزی (برابره خبره ده که) په لږ اسباب سره (وی) او (که) ډیر اسباب سره (وی) او د الله ﷻ په لاره کی په خپل مال او ځان سره جهاد کوی داستاسی دپاره ښه ده که تاسی یقین لری (نو ناوخته کوی مه) که څه مال لاس ته راتلونکی وای او سفر هم معمولی وای نو دا (منافقان) خلګ به خامخا ستاسی سره سوی وای لیکن دوی ته مزل اوږد معلومیدی (په دی وجه دلته پاته سول) او اوس (کله چی تاسی خلګ بیرته راسی نو) دخدای قسمونه به واخلی چی که زمونږ دوس خبره وای نو مونږ به خامخا ستاسی سره وتلی وای دا خلګ (په دروغو ویلو) خپل ځانونه تباه (یعنی دعذاب مستحق) کوی او الله ﷻ پوهیږی چی دا خلګ یقیناً دروغجن دی (بیشکه چی د دوی طاقت دوتلو وو خو بیا هم دوی ونه وتل)

**معلومات اومسئلي**: په ذکرسوو ایتونو کی دنبی کریم ﷺ په غزاګانو کی دیوی مهمی غزا بیان او ددی په ضمن کی ډیر احکام او هدا ایتونه دی دی غزاته دتبوك غزا وایی او دنبی کریم ﷺ تقریباً چی اخری غزا ده .
تبوك دمدینی څخه شمال ته دشام پرسرحد باندی دیومقام نوم دی شام دغه وخت دروم دمسیحیانو دحکومت یوه صوبه وه نبی کریم ﷺ چی په سنه ۸ هجری کی دمکی دفتح او دحنین دغزا څخه فارغه سو

اومدینی طیبی ته ورسیدی نودغه وخت دجزیرة العرب مهمی حصی داسلامي حکومت ترقبضی لاندې راغلی وی اودمکی دمشرکانو سره داته کاله جنګونو څخه وروسته اوس مسلمانانو ته دسکون لپ وخت پیدا سوی وو .

مګر دکوم ذات په باره کی چی الله ﷺ دمخکی څخه ، لِیُظْهِرَهُ عَلَی الدِّیْنِ کُلِّهٖ ناز فرمایلی وو دټول عالم دفتحو اوپه دی کی دخپل حق دین دغالب کولو زیری ورکړی وو دوی ته اود دوی ملګروته فرصت کوم دی مدینی ته درسیدو سره دشام څخه راتلونکو تجارت کوونکو خلګو کوموچی دشام څخه دزیتون تیل راوړل اوپه مدینه وغیره کی به یی خرخول دی خلګو داخبر راوړی چی دروم بادشاه هرقل خپل فوجونه دتبوك په مقام دشام پر سرحد جمع کړی دی اوفوجونو ته یی دپوره کال تنخواه پیشګی ورکړي ده خوشحاله کړی اومطمئن کړی یی دی او دعربو دځینو قبیلو هم ددوی سره ساز باز دی د دوی مقصد دا دی چی په یو وار په مدینه حمله وکړی .

هرکله چی نبی کریم ﷺ ته دا اطلاع راورسیده نو دوی دا اراده وفرمایله چی د دوی دحملی څخه اول پیش قدمی وکړی اوهلته مقابله وکړی کوم ځای چی د دوی فوجونه جمع دی (تفسیر مظهری په حواله دمحمد بن یوسف صالحی)

دا زمانه اتفاقًاسخته دګرمی وه او دمدینی خلګ په عام طورسره زمیندار وه د دوی دمخکو اوباغونو میوی پخی سوی وی پرکومو چی د دوی دژوند او دټول کال دارو مدار وو چی لکه څنګه چی دنوکری کسب والا خلګو جیبونه دمیاشتی په اخری ورځو کی خالي سوی وی دغه شان کروندګر خلګ دفصل پرختمیدو باندی خالي لاس وی یوطرف ته غریبی بل طرف ته دنژدی امدنی امید اوپردی سربیره دګرمی دموسم سختوالي ددی قوم دپاره کموته چی اوس اوس دیومقابل سره داته کاله پرله پسی جنګونو څخه لږ دساه اخستو موقع ورکول سوی وه یوانتهایی دصبر اوامتحان موقع وه .

مګر وخت داغوښتله اوداجهاد په خپل قسم سره دمخکنیو ټولو جنګونو څخه په دی وجه یوخاص شان درلودی چی اولنی خو دخپلو ځانونو په شان دعوامو سره جنګونه وه اودلته دروم دبادشاه هرقل دتربیت یافته فوج سره مقابله وه په دی وجه نبی کریم ﷺ دمدینی طیبی ټولو مسلمانانوته ددی جهاد دپاره دوتلو حکم ورکی اوڅه دخوا اوشا نورو قبائلو ته یی هم په دی جهاد کی دشرکت کولو دعوت ورکړی وو .

داعام اعلان پراسلام دځان قربانوونکو دپاره یوسخت امتحان وو او دمنافقانو دعوٰی لرونکو امتیازهم ددی څخه علاوه دلازمی نتیجی په طور سره داسلام دکلمه ویونکو مختلف حالات جوړسول قرآن په دوی کی دهر حالات متعلق جلا جلا ارشادات فرمایلی دی .

یوحالت دهغوکاملو مکملو حضراتووو کم چی بغیردڅه تردد څخه دجهاد دپاره تیار سول دوهم هغه خلګ وه کوم چی په اول کی دڅه تردد څخه وروسته ملګری سول ددی دواړو طبقو متعلق قرآنکریم فرمایی ، الَّذِیْنَ اتَّبَعُوْهُ فِیْ سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْۢ بَعْدِ مَا کَادَ یَزِیْغُ قُلُوْبُ فَرِیْقٍ مِّنْهُمْ : یعنی هغه خلګ دصفت لائق دی کومو چی دسختی تنګی په وخت کی دنبی کریم ﷺ تابعداری وکړه ، وروسته ددی چی په دوی کی دیوی فریقی زړونه په ښویدو سوی وه .

دریم حالت دهغو خلکو وو کوم چی دځه صحیح عذر په بنا باندی دی جهاد ته نه ولاړه د دوی متعلق قرآن کریم په آیت ، لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَىٰ کی د دوی دعذر دقبولیت اظهار فرمایلی دی .
څلورم قسم دهغو خلکو وو کوم چی هیڅ عذریی نه وو دسستی په سبب په جهادکی شریك نه سوه ددوی متعلق دیر ایتونه نازل سوی دی: اٰخَرُوْنَ اعْتَرَفُوْا بِذُنُوْبِهِمْ او: اٰخَرُوْنَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللّٰهِ وَعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِيْنَ خُلِّفُوْا الاية دادری واړه ایتونه دداسی حضراتو په باره کی نازل سوی دی چی په دی کی ددوی په سستی باندی زورنه اوترټنه هم ده او په اخر کی ددوی دتوبی قبلید و زیری هم دی .
پنځمه طبقه دمنافقانو وه چی دخپل نفاق په وجه سره یی په دی سخت امتحان کی خپل نفاق پټ ونه ساتلی سو او په جهاد کی شریك نه سول ددی طبقی ذکر په ډیرو ایتونو کی راغلی دی .
شپږمه طبقه دهغو منافقانو وه کوم چی دجاسوسی اوشرارت دپاره دمسلمانانو سره سوی وه ددوی دحالت ذکر دقرآن کریم په دی ایتونوکی دی: وَفِيْكُمْ سَمّٰعُوْنَ لَهُمْ او: وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ لَيَقُوْلُنَّ وَهَمُّوْا بِمَا لَمْ يَنَالُوْا ..........
لیکن ددی ټولی سختی او تکلیف باوجود دجهاد دشرکت ځخه دپاته کیدونکومجموعی شمیر هم برایی نام وو لوی اکثریت ددغو مسلمانانو وو کومو چی خپلی ټولی نفعی او راحتونه قربان کړل او دالله ﷻ په لاره کی دهرقسم تکلیفونو برداشت کولو دپاره تیار سول په دی وجه په دی جهاد کی دوتلی اسلامی فوج شمیر دیرش زره وو کوم چی ددی ځخه مخکی په یو جهادکی هم نه دی لیدل سوی .
ددی جهاد نتیجه دا سوه چی کله دروم بادشاه هرقل ته دمسلمانانو ددومره لوی لښکر دمقابلی دپاره دراتلو خبر ورسیدی نورعب باندی غالب سو اومقابلی ته رانه غی نبی کریم ﷺ دخپلو صحابه کرامو سره څو ورځی دجنګ په ځای کی قیام وفرمایی اوکله چی دمخالف مقابلی ته دراتلو ځخه نا امیده سو نو بیرته یی تشریف راوړی .
کوم آیتونه چی لوړ لیکل سوی دی په ښکاره ددی تعلق ددی څلورم جماعت سره دی کوم چی بغیر دځه صحیح عذر ځخه د خپلی سستی او ناراستی په وجه او غفلت باندی خبرداری دی ، او ددی سره د دوی ددی سستی او ناراستی دمرض سبب او بیا ددی علاج هم ارشاد فرمایی ، چی ددی په ضمن کی دا هم واضحه سوه چی .

**( ددنیا محبت او داخرت ځخه غفلت دټولو جرمونو بنیاد دی )**

ځکه چی دمرض چی کوم سبب او علاج دلته بیان سوی دی که څه هم دلته ددی تعلق دیوی خاصی واقعی سره وو لیکن که فکر وسی نو ثابته به سی چی ددین په معامله کی هره کوتاهی سستی اوغفلت اودټولو جرمونو اوگناهونو اصلی سبب دا ددنیا محبت اوداخرت ځخه غفلت دی په دی وجه په حدیث کی دنبی کریم ﷺ ارشاددی: حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيْئَةٍ یعنی ددنیا محبت دهری خطاء اوگناه بنیاد دی په دی وجه په ذکرسوی آیت کی فرمایی .
ای ایماندارو! تاسی ته څه وسوه چی کله تاسی ته دالله ﷻ په لاره کی دوتلودپاره وویل سی نوتاسی مځکی ته لویږی (حرکت کول نه غواړی) ایاتاسی داخرت په بدله کی صرف ددنیا په ژوند باندی مین سوی یاست .
دمرض پیژندو ځخه وروسته ددی علاج په راتلونکی جمله کی داسی ارشادسو چی ددنیا دژوند ځخه

نفع اخستل خوهيڅ هم نه ده ډيره لږ اوبې کاره ده ددې خلاصه داده چې لوی فکر دآخرت دهميشه ژوند په کار دی او دا فکر داخرت په حقيقت کې دټولو مرضونو واحد اومکمل علاج دی او دجرمونو دبندولو دپاره بې مثله اکسير نسخه ده .

داسلامي عقيدو بنيادي اصول دري ۳ دی ، توحيد رسالت او آخرت په دی کې داخرت عقيده په حقيقت کې دعمل داصلاح اودجرمونو اوګناهونو په مخکې داوسپنې يو ديوال دی که فکر وسې نوخود بخود به معلومه سی چې په دنياکې امن اوسکون ددې عقيدې څخه بغيرنه سی قائميدی نن په دنياکې مادي ترقي خپل عروج ته رسيدلې ده دجرمونو دبندولو دپاره هم په يو ملك اوقوم کې دمادي تدبيرونو هيڅ کمی نسته دقانون سختول اوددې دپاره انتظامي مشينرياني ورځ په ورځ په ترقي دی مګر ددې سره داهم دسترګو ليدلی حال دی چې جرمونه هرځای اوپه هرقوم کې ورځ ورځ په ترقي دي زمونږ په نظر کې ددې وجه ددې څخه ماسوا بله هيڅ نسته چې دمرض دتشخيص اوعلاج طريقه صحيح نه ده دمرض بنياد ماده پرستي اوپه مادياتو کې ورکيدل اوداخرت څخه غفلت اومخ اړول دی او ددې واحد علاج دالله ﷻ ذکر اوداخرت فکر دی کوم وخت اوپه کوم ځای کې چې دا اکسيره نسخه استعمال سوي ده ټول قوم اوپوره معاشره صحيح انسانان جوړسوی دی او فرينښتو قصدباندی کړی دی درسالت زمانه اودصحابه کرامو زمانه کتل ددې دپاره پوره دليل دی .

نن دنيا دجرائمو بندول خوغواړی مګر دخدای اواخرت څخه په غافله کيدوکې يې غواړی اوقدم په قدم داسې داسې اسبابونه جمع کوی چې په هغوی کې دپاته کيدو سره دخدای اواخرت طرف ته ګرسره فکرهم نه ګرځي نوددې لازمي نتيجه دغه وه کومه چې مخ ته راځي چې دښه څخه ښه قانون اوقانوني مشينري ټولې ناکامې ليدل کيږی جرمونه پر خپل ځای نه صرف موجود دی بلکه ورځ په ورځ په طوفاني رفتار سره زياتيږی افسوس چې يو وار ددنيا عاقلان داقرآني نسخهٔ استعمال کړی اووی وينی نوددې ته به معلومه سی چې څومره په اسانی سره دجرمونو پربندولو باندی واك پيدا کيږی .

په دوهم آيت کې سستی اوناراستی کوونکو ته ددوی په مرض اوعلاج يې دخبرولو څخه وروسته اخري فيصله داواوروله چې .

که تاسې دجهاد دپاره ونه وتلاست نوالله ﷻ به تاسې په دردناك عذاب کې اخته کړی او ستاسې پرځای به بل يوقوم راپورته کړی اوپه دين باندی په عمل نه کولو سره تاسې الله يا دالله رسول ته څه نقصان نه سی رسولی ځکه چې الله ﷻ په هرڅه باندی قادر دی .

په دريم آيت کې يې دنبي کريم ﷺ دهجرت واقعه پيش کړه اودايې وښووله چې دالله ﷻ رسول ديو انسان دنصرت اوامداد محتاجه نه دی الله ﷻ ده ته سيده په سيده دغيبو امداد رسولی سی لکه چې دهجرت په وخت کې وسوه کله چې دوی د دوی قوم او دوطن خلکو دوطن څخه پرايستلو مجبوره کړی په سفر کې د دوی ملګری هم ديوصديق ؓ څخه ماسوابل څوك نه وه ددښمنانو سپاره اوپياده به وريسې وه اوددوی دپناه ځای هم څه محکمه قلعه نه وه بلکه يوغار وو چې ددغه خلی ته تلاش کوونکې دښمنان رسيدلی وه اودغار دملګری ابوبکر ؓ سره دځان خوغم نه وو مګر ددې څخه بيريدی چې دادښمنان به په

سرداردواړوجهانو حمله وکړی مگر رسول الله ﷺ دغره په شان ثابت قدم وو نه صرف په خپله مطمئن وو
بلکه خپل ملگری صدیق اکبر رضی الله عنه ته یې ویل ، لَا تَحۡزَنۡ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا ته غم مه کوه ځکه چې الله ﷻ زمونږ سره دی
دا خبره خو په وینا کی دوه لفظونه دی چې وینایې څه مشکله نه ده مگر اوریدونکی چې دحالاتو پوره
نقشه مخ ته راولی پرزړه لاس کښیږدی اووگوری چې محض پرمادیاتو باندی نظر کوونکی ته دا
اطمینان ممکن نه دی ددی سبب ددی څخه ماسوانه وو کم چې قرآن په راتلونکی جمله کی ارشاد
فرمایلی دی چې .

الله ﷻ ستاپه زړه مبارك باندی تسلی نازله کړه اوپه داسی لښکرو سره یې ددوی امداد وفرمایی کوم چې
تاسی خلگو نه لیدی ،

دا لښکر دفرښتو لښکرهم کیدی سی اودټولی دنیا قوتونه په خپله هم خدایی لښکری دی دغه هم کیدی
سی چې ددی نتیجه داسوه چې اخر دکفر کلمه لاندی سوه اودالله ﷻ کلمه لوړه سوه .

په څلورم آیت کی بیادتاکید په طورددی حکم اعاده فرمایی چې کله نبی کریم ﷺ تاسی خلگوته دجهاد دپاره
دوتلوحکم درکی نوپرتاسی باندی وتل په هرحال کی فرض سوه او ددی حکم په منلو کی ستاسی گټه ده.

په پنځم آیت کی په جهاد کی دسستی اوغفلت په وجه دنه شریکیدونکو دیوعذر بیان کوی اوددی رد
کوی چې داعذر دقبلیدو قابل نه دی ځکه چې الله ﷻ دوی ته کوم اختیار اوقدرت ورکړی دی ، هغه دوی
دالله ﷻ په لاره کی دخپل طاقت مناسب استعمال نه کی ، نو دطاقت دنستوالی عذر صحیح نه دی .

عَفَا اللّٰهُ عَنۡكَ ۚ لِمَ اَذِنۡتَ لَهُمۡ حَتّٰی یَتَبَیَّنَ لَكَ الَّذِیۡنَ

الله ﷻ دی عفوه وکړی تاته ولی رخصت ورکی تا دوی ته تر دی چې ښکاره سوی وای تاته

صَدَقُوۡا وَ تَعۡلَمَ الۡكٰذِبِیۡنَ ﴿۴۳﴾ لَا یَسۡتَاۡذِنُكَ الَّذِیۡنَ یُؤۡمِنُوۡنَ بِاللّٰهِ

رښتیاویونکی اوپیژندلی دی وای درواغجن ، نه غواړی رخصت ستاڅخه هغه خلگ کوم چې ایمان راوړی په الله

وَ الۡیَوۡمِ الۡاٰخِرِ اَنۡ یُّجَاهِدُوۡا بِاَمۡوَالِهِمۡ وَ اَنۡفُسِهِمۡ ؕ وَ اللّٰهُ

او په ورځ داخرت داسی چې جنگ وکی په خپلو مالونو سره اوځانونو سره او الله ﷻ

عَلِیۡمٌۢ بِالۡمُتَّقِیۡنَ ﴿۴۴﴾ اِنَّمَا یَسۡتَاۡذِنُكَ الَّذِیۡنَ لَا یُؤۡمِنُوۡنَ بِاللّٰهِ وَ الۡیَوۡمِ

ښه پیژنی بیریدونکی ، رخصت هغه خلگ غواړی ستاڅخه کوم چې ایمان نه راوړی په الله او داخرت په ورځ

الۡاٰخِرِ وَ ارۡتَابَتۡ قُلُوۡبُهُمۡ فَهُمۡ فِیۡ رَیۡبِهِمۡ یَتَرَدَّدُوۡنَ ﴿۴۵﴾ وَ

اوپه شك کی پریوتلی دی زړونه د دوی نو دوی په خپل شك کی په تردد کی دی او ،

لَوۡ اَرَادُوا الۡخُرُوۡجَ لَاَعَدُّوۡا لَهٗ عُدَّةً وَّ لٰكِنۡ كَرِهَ اللّٰهُ انۡۢبِعَاثَهُمۡ

که دوی غوښتلی وتل نو خامخا به یې تیار کړی وای څه اسباب ددی لیکن خوښ نه کی الله ددوی پورته ،

فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقٰعِدِينَ ﴿٤٦﴾ لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَّا زَادُوكُمْ

کیدل نو بندیې کی اوحکم ورته وسو چې کښینئ سره دکښیستونکو که وتلی په تاسی کی نو هیڅ به

إِلَّا خَبَالًا وَّلَاۡ اَوْضَعُوا خِلٰلَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ ۚ وَفِيكُمْ سَمّٰعُونَ

یې نه زیاتول ستاسی دپاره مگر خرابی اواسونه زغلوی په تاسی کی دفتنی اچولو په تلاش کی او په تاسی کی

لَهُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌۢ بِالظّٰلِمِينَ ﴿٤٧﴾ لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ

ځینې جاسوسان دی د دوی اوالله ﷻ ښه پیژني ظالمان ، دوی تلاش کوی دورانی دمخکی څخه اوچپه کوی

الْاُمُورَ حَتّٰى جَآءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ اَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كٰرِهُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِنْهُمْ

تاته کارونه تردی چې راغله رښتنې وعده اوغالب سو حکم دالله اودوی یې نه خوښوی اوځینې په

مَّنْ يَّقُولُ ائْذَنْ لِّي وَلَا تَفْتِنِّي ۗ اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا ۗ وَاِنَّ

دوی کی وایی چې مونږ ته اجازه وکړه اوپه گمراهی کی می مه غورځوه خبردارچې دوی خوپه گمراهی کی لویدلی

جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌۢ بِالْكٰفِرِينَ ﴿٤٩﴾ اِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۚ وَ

دی اوبیشکه دوزخ راگیرونکی دی دکافرانو که ورسیږی تاته څه خیر نوپردوی بدلگیږی اوکه

اِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَّقُولُوا قَدْ اَخَذْنَآ اَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَّ

ورسیږی تاته سختی نووایی چې مونږ سنبال کړی دی خپل کار دمخکی څخه اوبیرته واپس کیږی

هُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾ قُلْ لَّنْ يُّصِيبَنَآ اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا ۚ هُوَ مَوْلٰىنَا ۚ وَعَلَى

اوخوشحالی کوی ته ووایه چې مونږ ته هیڅګله نه رسیږی مگر هغه چې لیکلی دی الله زمونږ دپاره هغه دی

اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَآ اِلَّآ اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ ۖ

کارساز زمونږ اوپرالله په کار ده چې بروسه کوی مومنان ته ووایه چې ایاتاسی څه امید کوی زمونږ په حق کی مگر
ددوو گټو څخه دیوی ،

وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُّصِيبَكُمُ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهٖٓ اَوْ

اومونږ امید کوو ستاسی په حق کی چې واچوی الله پرتاسی څه عذاب دخپل طرف څخه یا

بِاَيْدِينَا ۖ فَتَرَبَّصُوٓا اِنَّا مَعَكُمْ مُّتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾

زمونږ په لاسونو ، نو انتظار کوی مونږ هم ستاسی سره انتظار کوو .

**تفسیر:** الله ﷻ ته معاف (خو) کړی (لیکن) تادوی ته (داسی ژر) اجازه ولی ورکړی وه ترڅو چی تاته رښتینی خلک ښکاره نه سوه او (ترڅوچی) درواغجن دی نه وه معلوم کړی (ددی دپاره چی دوی نه وای خوشحاله سوی چی مونږ دوی لره دوکه ورکړه او) کم خلک چی په الله ﷻ اوپه ورځ دقیامت ایمان لری هغوی په خپلو مالونو اوځانونو سره دجهاد کولوپه باره کی (په دی کی دنه شریکیدوبه هیڅکله) ستاڅخه رخصت ونه غواړی (بلکی دحکم کیدو سره به په منډه وی) اوالله ﷻ دغه دخدای څخه بیریدونکی ښه پیژنی (دوی ته به اجر او ثواب ورکړی) البته دغه خلک (جهاد ته دنه تلو) ستا څخه رخصت غواړی کوم چی په الله اودقیامت په ورځ ایمان نه لری اوددوی زړونه (داسلام څخه) په شك کی لویدلی دی پس دوی په خپلو شکونوکی حیران پراته دی (کله یی دموافقت خیال پیداکیږی اوکله دمخالفت) اوکه دغوخلکو (غزاته) دتلواراده کولای (لکه چی دوی دخپل عذرپه وخت کی اظهارکوی چی زمونږ دتلوار اراده وه لیکن څه وکړو فلانی ضرورت راپیښ سو نو که داسی وای) نو ددی (تلو) څه اسباب خو به یی برابرکړی وای (لکه چی دلوازماتو دسفرڅخه ده دی) لیکن (دوی دشروع څخه اراده نه وه کړی اوتاخیر په کی وسو لکه چی مخ ته راځی: لَوْخَرَجُواْ فِيكُمْ اوددی تاخیر کیدو په وجه سره) الله ﷻ د دوی تلل خوښ نه کړل په دی وجه دوی ته یی توفیق ورنه کی او (په تکوینی حکم سره) داسی وویل سوه چی (دشلو اوګوډانوسره تاسی هم دلته) ناست اوسی (اوددوی په تلوکی خیر ځکه نسته چی) که داخلک ستاسی سره شامل سوی وای نوددوچنده فساد کولو څخه ماسوا به یی نورڅه کولی (هغه فساد به داوو چی) ستاسی په مینځ کی به یی دفتنی پورته کولو په فکر کی منډی وهلی (یعنی دځانه به یی دیوبل په مینځ کی خبری جوړولی په تاسی کی به یی تفریق او ګډوډ کیدل پیداکولی اوپریشانه کولی به یی اوستاسی په زړونو کی به یی ددښمن درعب اچولو کوشش کولی په دی وجه ددوی نه تلل غوره سوه) او (اوس هم) په تاسو کی ددوی جاسوسان موجوددی کموته چی ددی څخه دزیات دفساد په تدبیرونوکی مهارت نسته) اوددی ظالمانو سره به الله ﷻ ښه پوه سی (اوددی خلکو فسادونه اوفتنی څه نن نوی نه دی) دوی خودمخکی څخه (په جنګ احذوغیره کی) دفتنو پورته کولو فکرونه کړی وه (چی درسره سوه اوبیا بیرته جلاسوه چی دمسلمانانو زړونه مات سی) او (ددی څخه علاوه هم) تاته (دضرر رسولو دپاره) کارروایانی کوی تردی چی رښتینی وعده راغله او (ددی راتلل دادی چی) دالله ﷻ حکم غالب سو اوپر دوی داخبره بده ولګیده (دغه ډول اننده هم تسلی ساته هیڅ فکرمه کوه) اوپه دوی (منافقانو) کی ځینی خلک هغه دی کوم چی (تاته) وایی چی ماته (غزاته دنه تلو اوپه کورکی دپاته کیدو) اجازه راکړی اوماپه خرابی کی مه اچوی ښه پوه سه چی داخلک په خرابی کی پریوتلی دی (ځکه چی دنبی کریم ﷺ دنافرمانی اودکفر څخه زیاته به بله څه خرابی وی) اویقینًا دوږخ به (په اخرت کی) داکافران راګیر کړی که تاته څه ښه حالت درپیښیږی نودغه دوی غمجن کوی اوکه پرتا باندی څه حادثه راپریوزی نو (خوشحالیږی) وایی چی مونږ خو (په دی وجه) داول څخه دخپل احتیاط کولوطرف اختیارکړی وو (چی ددوی سره جنګ وغیره ته ولانه ړو) او (دا وایی) دوی خوشحالی کوی روان سی ته (په جواب کی دوی ته دوی خبری) وفرمایه (یوه خوداچی) پرمونږ څه حادثه نه سی راتلای مګر هغه کومه چی الله ﷻ زمونږ دپاره مقرره کړي

ده هغه زمونږ مالك دی (نو مالك چې څه خوښ کړي مملوك لره په دی راضي کیدل واجب دی) او (زمونږ څه تخصیص دی) ټولو مسلمانانو ته په کار دی چې خپل ټول کارونه الله ﷻ ته وسپاری (دوهمه خبره دا) وفرمایه چې (زمونږ دپاره لکه څنګه چې ښه حالت ښه دی دغه ډول حادثې هم په اعتبار دانجام چې په دی سره لوړیدل ددرجو اولیری کیدل دګناهونودی ښه دی پس) تاسی زمونږ په حق کې ددوو ګټو څخه دیوی ګټې انتظار کوی (یعنی تاسی چې کوم زمونږ دحالت منتظره اوسی چې ګوروبه څه کیږی نو برابره خبره ده که دغه ګټه وی اوکه مصیبت زمونږ دپاره دواړه ښه دی) اومونږ ستاسی په حق کې ددی انتظارکووچې خدای ﷻ په تاسی څه عذاب را استوی (برابره خبره ده که) دخپل طرف څخه (په دنیا کې یا په اخرت کې وی) یا زمونږ په لاسو سره (وی چې کله تاسی خپل کفر ښکاره کړی نو دنورو په شان به قتل سی) نوتاسی (په خپل طور سره) انتظار کوی (او) مونږ ستاسی سره (په خپل طور باندی) انتظارکوو

**معلومات اومسئلې** : ددی ټولی رکوع په اوولسو ایتونو کې زیات دهغو منافقانو ذکر دی کومو چې درواغجن عذر پیش کې تبوك ته دنه تلو اجازه یی دنبی کریم ﷺ څخه حاصله کړی وه په دی ضمن کې ډیرې مسئلې احکام او هدایتونه دی .

په اولنی آیت کې په یوباریك انداز سره دنبی کریم ﷺ څخه ددی خبری شکایت دی چې دی منافقانو دروغ وویل اوځانونه یی معذور ښکاره کړل اوتا مخکې ددی څخه چې ددوی تحقیق دی کړی وای ددرواغجنانو اوربنتیاوو پته دی لګولی وای دوی لره دی رخصت ورکې چې په دی بنادی خلګو خوشحالی کولی اوداسی ویلو سره واپس سول چې مونږ نبی کریم ﷺ ته ښه دوکه ورکړه که څه هم په راتلونکو ایتونو کې الله ﷻ ددی هم اظهار وفرمایی چې دی خلګو محض دحیلو بهانو دپاره عذر پیش کړی کنه نوکه دوی ته دپاته کیدو اجازه نه وای ورکول سوی خوبیاهم داخلګ دتللو نه وه اوپه یوایت کې ددی هم اظهار فرمایی چې که بالفرض داخلګ جهادته تللی هم وای نوددوی څخه مسلمانانو ته څه فائده نه رسیده بلکه د دوی دسازشونو او فتنو څخه به نوره خطره وای .

لیکن منشاء داده چې که دوی ته دپاته کیدو اجازه نه وای ورکول سوی بیاهم دوی تلونکې نه وه مګر ددوی نفاق به ښکاره سوی وای اومسلمانانو ته ددی طعنو ورکولو موقع به نه وای ورکول سوی چې مونږ ددوی څخه ښه بی عقله جوړکړل اومقصدپه حقیقت کې زورنه نه ده بلکه داخبره ده چې ائنده دداسی خلګو دچلونو څخه خبردار اوسه او صورتًا یوقسم زورنه هم ده نوپه څومره نرمی اومهربانی سره ده چې دزورنی خبره کومه چې د ، لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ څخه شروع کیږی یعنی تادی خلګو لره ولی اجازه ورکړه ددی دذکرکولو څخه مخکې یی: عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ وفرمایل چې معنی یی داده چې الله ﷻ ته معاف کړی .

او دنبی کریم ﷺ په منصب اومقام اودالله ﷻ سره د دوی په تعلق نظر لرونکې حضرات فرمایی چې دنبی کریم ﷺ چې کوم انتهایی تعلق دحضرت حق جلّ شانه سره وو ددی په بنا سره د دوی زړه مبارك ددی برداشت نه سو کولی چې دالله ﷻ دطرف څخه دی په یوه معامله کې د دوی څخه جواب طلب کړل سی که په شروع کې د ، لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ الفاظ ذکر سوی وای په کوموکې چې صورةً دجواب طلبی عنوان دی نود نبی کریم ﷺ زړه مبارك ددی برداشت نه سو کولی په دی وجه ددی څخه مخکې یی: عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ وفرمایل

بو طرف ته يي په دي خبر ورکي چي يو داسي کارسوي دي کوم چي دالله ﷻ په نزد غوره نه وو دويم طرف ته يي ددي اطلاع داول څخه ورکړه چي ته معاف يي ددي دپاره چي راتلونکي خبره پر زړه مبارك زياته گرانه ونه لگيږي .

اودمعافي دلفظ څخه دي داشبهه نه سي کيدي چي معافي خودجرم اوگناه وي اونبي کريم ﷺ خودگناه څخه معصوم دي نوبيا دمعافي دلته څه معنی کيدي سي وجه داده چي معافي لکه څنگه چي دگناه څخه کيدي سي هم دغسي دخلاف اولي اوناخوښه کار څخه هم کيدي سي يعني دمعافي لفظ ورته استعماليدی سي اودا دپاکدامنی څه منافي نه ده .

په دوهم اودريم آيت کي يي دمومنانو اومنافقانو دافرق وښووي چي په الله ﷻ باندي صحيح ايمان لرونکي په داسي موقع هيڅکله هم دخپل ځان اومال په محبت کي دجهاد څخه دځان پاته کولو دپاره ستا څخه رخصت نه غواړي بلکي داصرف دهغو خلکو کار دي دکومو چي په الله اوپه ورځ داخرت ايمان صحيح نه وي اوالله ﷻ متقيان خلک ښه پيژني .

---

په څلورم آيت کي ددوي دعذر دغلطوالي يوه قرينه يي داښوولي ده چي ، وَلَوْ اَرَادُوا الْخُرُوْجَ لَاَعَدُّوْا لَهٗ عُدَّةً يعني که په واقع کي دي خلکو دجهاد دپاره دوتلو اراده لرلي نو ددوي دپاره ضروري وه چي څه تياري خويي هم کړي واي ليکن دوي هيڅ تياري ونه کړه نو ددي څخه معلومه سوه چي د دوی دعذر بهانه غلطه وه په حقيقت کي د دوي دجهاد دپاره دسره دوتلو اراده نه وه .

**( په معقول اونا معقول عذر کي فرق )**

«ددي آيت څخه يو مهم اصول معلوم سو چي په دي سره په معقول اونامعقول عذر کي فرق کول کيږي هغه داچي عذر دهغو خلکو قبليدی سي کوم چي دحکم منلو دپاره تياروي بيا دڅه اتفاقي حادثي په سبب معذور سي دمعذورو دټولو معاملو داحکم دي کومو چي دحکم منلو دپاره څه تياري نه وي کړي او اراده يي نه وي کړي بياڅه عذر وړيښ سي نودا د «عذرِ گناه بد تر از گناه» مثال سو صحيح عذربه نه گڼل کيږي کوم سړي چي دجمعي دلمانځه دحاضري دپاره تياري مکمله کړي ده اودتلو اراده کوي چي ناڅاپه يو داسي عذر وړپيښ سي چي دهغه په وجه دي ولاړ نه سي نودده عذر معقول دي اوالله ﷻ داسي سړي ته دده دعبادت پوره اجر ورکوي اوچاچي څه تياري کړي نه وي بيا اتفاقاً څه عذرمخ ته راسي نوداخو محض يوه بهانه ده .

سهاروختي يي دلمانځه دپاره دپورته کيدو تياري پوره کړه په گهړی کی يي الارم «رنگ وهونکي ساعت» پرځاي ولگوي يايي څوك مقررکي چي مابه پروخت پورته کوي بيا اتفاقاً داتدبيرونه ټول غلط سول چي ددي په وجه سره لمونځ قضاسو لکه چي رسول الله ﷺ ته په ليلة التعريس کي پيښه سوه چي پر وخت دپاڅيدو دپاره يي دا انتظام وفرمايي چي حضرت بلال ﷛ يي کښينوی چي دی به دسهار کيدو سره ټول راکښينوی مگر اتفاقاً پرهغه هم خوب غالب سو اودلمر ختو څخه وروسته دټولو سترگي وغړيدی نودا عذر صحيح اومعقول دی دکم پربنا چي نبي کريم ﷺ صحابه کرامو ﷺ ته تسلي ورکوله اووي فرمايل لَا تَفْرِيْطَ فِي النَّوْمِ اِنَّمَا التَّفْرِيْطَ فِي الْيَقْظَةِ : يعنی په خوب کی بنده معذوره دی کوتاهي هغه ده چي

بنده په وینبه کوتاهي وکړي وجه دا وه چې دخپل طرف څخه یې پر وخت دپورته کیدو انتظام مکمل کړی وو لنډه داده چې دحکم منلو دپاره په تیاری کولو اونه کولو سره دعذر دمعقول یا نامعقول کیدو فیصله کول کیږي محض په زباني جمع اوخرڅ سره هیڅ نه سی کیدی.

په پنځم آیت کې یې په دوکه سره داجازې اخستونکو منافقانو داحال هم ښوولی دی چې ددوی جهاد ته نه تلل ښه وو که دوی تللي وای نوپه سازشونو اوددرواغو په خبرونو به یې فساد غوړولی. وَفِيكُمْ سَمَّٰعُونَ لَهُمْ یعني په تاسی کې څه ساده اوناپوهه مسلمانان داسی هم دي چې ددوی ددرواغجنانو افواګانو څخه متاثره کیدي سی.

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِن قَبْلُ: یعني دی خلګو ددی څخه مخکی هم داسی فتني اوفسادونه خپاره کړي دي لکه په غزا داحد کې چې داسی سوي وه.

وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَٰرِهُونَ: یعني حکم دالله غالب راغی حال دا دی چې منافقان په دی ډیر خفه وه په دی سره یې اشاره وفرمایله چې غلبه اوفتح دالله ﷻ په قبضه کې ده لکه چې په تیرو واقعاتوکې یې تاته فتح درکړیده په دی جهاد کې به هم داسی وسی اودمنافقانو ټول چلونه به ناکامه سی.

په شپږم آیت کې دیوخاص منافق جد بن قیس یوه خاصه بهانه ذکر کړي ده او دده ګمراهي یې په ډاګه کړي ده ده جهاد ته دتلو څخه داعذر پیش کړی وو چې زه ځوان سړی یم درومیانو مقابلې ته که ولاړ سم نو ددوی دښائستو ښځو په فتنه کې داخته کیدو څخه می بیره ده قرآن کریم دده په جواب کې وفرمایل أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا چې دابې عقله دیوی موهومي فتني بهانه کوي په یوی یقیني فتنه یعني درسول دحکم دخلاف ورزی اودترک جهاد په ګناه کې في الحال اخته سو.

وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌۢ بِالْكَٰفِرِينَ: یعني جهنم ددی ټولو کافرانو په خپله ګیره کې اخستونکی دی چې دوی به ورڅخه وتلی نه سی ددی څخه مراد یاخو دا دی چې په اخرت کې به جهنم دوی ټوله په ګیره کې واخلی اویا داچې جهنم ته درسیدو اسباب کوم چې دا وخت دوی په ګیره کې اخیستی دی دایې په جهنم سره تعبیر وفرمایی ددی معنی په اعتبار سره ګویا في الحال هم داخلګ دجهنم په ګیره کې دی.

په اووم آیت کې د دوی دیوی بلې کم ظرفي بیان دی چې داخلګ که څه هم په ښکاره کې دمسلمانانو سره وويني ليکن حال دادی چې ، إِن تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ یعني که تاته څه فتح اوکامیابي حاصلیږي نوپردوی ډیره بده لګیږي: وَإِن تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا مِن قَبْلُ وَيَتَوَلَّوا وَّهُمْ فَرِحُونَ یعني که تاته څه مصیبت رسیږي نو دا خلګ وایي چې مونږ خوداول څخه پوه وو چې داخلګ ځانونه په مصیبت کې اچوي په دی وجه مونږ خپل مصلحت اختیار کې ددوی سره نه شریکیدو اودادوایي په خوشحالي خوشحالي بیرته واپس کیږي.

په اتم آیت کې الله ﷻ نبي کریم ﷺ ته اومسلمانانو ته دمنافقانو ددی ذکرسوو خبرو څخه دنه متاثره کیدو اواصل حقیقت په مخکی دراوستو هدایت په دی الفاظو سره کوي ، قُل لَّن يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَىٰنَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ: یعني ته په دی مادي اسبابو مغروره کیدونکوته ووایه چې تاسی دوکه کیږي دامادي اسباب خو صرف یوه پرده ده په دوی کې دننه کارکوونکې قوت صرف دالله ﷻ دی مونږ ته چې کوم حال مخ ته راځي دا ټول هغه دی کوم چې الله ﷻ زمونږ دپاره لیکلی دی او هغه زمونږ مولی او مدد

کار دی او مسلمانانو لره په کار دی چی پرده باندی اصل بهروسه وساتی مادی اسباب صرف اسباب اونخښی وګڼی په دی باندی دی دڅه خیر اوشر دار ومدار نه ایږدی.

**( دتقدیر عقیده دتدبیر داستعمال سره په کارده دتدبیر نه کولو نوم توکل ایښوول غلط دی )**

دی آیت دتقدیر دمسئلی اودتوکل اصل حقیقت هم په ډاګه کی چی پرتقدیر او توکل باندی دیقین درلودو دامطلب اخستل نه دی په کار چی بنده تیار کښینی اوداوایی چی څه په قسمت کی وی هغه به کیږی بلکه په کار ده چی داختیاری اسبابو په اختیارولو کی خپل پوره طاقت اوهمت ولګول سی اودخپل طاقت مناسب داسبابو جمع کولو څخه وروسته معامله تقدیر اوتوکل ته وسپاری نظر صرف په الله ﷻ باندی لری چی نتیجی دهرکار دهغه په قبضه دقدرت کی دی.

په مسئله دتقدیر اوتوکل کی دعامی دنیاخلګ ډیرمختلف دی څه بی دینه خلګ خوهغه دی چی دسره دتقدیر اوتوکل قائل نه دی دوی دمادی اسبابو څخه خدای جوړکړی دی اوڅه ناپوهه داسی هم دی کومو چی تقدیر اوتوکل دخپلی بیکاری اوکم همتی بهانه جوړه کړي ده، دنبی کریم ﷺ دجهاد دپاره پوره پوره تیاری او ددی څخه وروسته ددی آیت نزول دا افراط اوتفریط ختم کی صحیح لار یی وښووله چی ز

بر توکّل زانوئی اشتر به بند

یعنی اختیاری اسباب هم دالله ﷻ ورکول سوی نعمت دی، ددی څخه فائده نه اخستل نا شکری اوبی وقوفی ده البته اسباب ددرجی څخه مخ ته نه دی زیاتول په کار اوعقیده داسی لرل په کار دی چی نتیجی او فائدی ددی اسبابو تابع نه دی بلکه دحق ﷻ دفرمان تابع دی.

په نهم آیت کی یی دمردِ مومن دیوامتیازی شان ذکرکړی دی اوددوی پرمصیبت خوشحالی کوونکو منافقانو ته یی داجواب ورکړی دی چی تاسی کم شی زمونږ دپاره مصیبت ګڼی اوخوشحالیږی زمونږ په نزد دغه مصیبت هم مصیبت نه دی بلکی دراحت اوکامیابی یوبل صورت دی ځکه چی مردِ مومن چی په خپله اراده کی ناکامه هم سی نودهمیشه اجر اوبدلی مستحق کیږی کم چی دټولو کامیابیو اصل مقصود دی په دی وجه که دی ناکامه هم سی خوکامیاب وی او وران کار یی هم دجوړ په شان وی.

یعنی دمعشوق زلفی چی بادصبا ورانولی اوشوخی یی کوله نودغه شوخی دده ونه چلیده ځکه چی په ورانولو سره دمعشوق زلفی لا ښائسته وځلیدی.

په ذکرسوی آیت کی د، هَلْ تَرَبَّصُوْنَ بِنَآ اِلَّآ اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ همدا مطلب دی ددی سره یی دا هم وښووله چی دکفارو حال ددی څخه بالکل بر عکس دی چی دوی په هیڅ حال کی د عذاب اومصیبت څخه نه سی خلاصیدی یابه په دنیا کی دمسلمانانو په لاسو په دوی دخدای ﷻ عذاب راځی او دغه شان به په دنیا او اخرت دوارو کی دوی عذاب ځکی او که په دنیا کی په یو ډول سره خلاص سی نو داخرت دعذاب څخه خویی دخلاصون هیڅ امکان نسته.

قُلْ اَنْفِقُوْا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا لَّنْ يُّتَقَبَّلَ مِنْكُمْ ۭ اِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ۝ وَمَا مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ

ووایه چی مال خرڅ کوی په خوښی سره یاپه ناخوښی سره هیڅکله به قبول نه سی ستاسی څخه بیشکه تاسی

[illegible]

مِنْهُمْ نَفَقٰتُهُمْ اِلَّآ اَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَبِرَسُوْلِهٖ وَلَا يَاْتُوْنَ

د دوی دخرڅ کولو مگر په دی خبره چی دوی منکر سول د الله ﷻ څخه او د هغه د رسول څخه او نه راځي

الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُوْنَ اِلَّا وَهُمْ كٰرِهُوْنَ ﴿٥٤﴾

لمانځه ته مگر په نا زړه سره او خرڅ نه کوی مگر په بدگڼلو سره ،

فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ ۭ اِنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ

نو تعجب مه کوه ته د دوی په مالونو او په اولاد سره داغواړی الله

لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ

چی دوی په عذاب کی وساتی په دی شیانو سره د دنیا په ژوند کی او وزی د دوی روح او دوی

كٰفِرُوْنَ ﴿٥٥﴾ وَيَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ ۭ وَمَا هُمْ مِّنْكُمْ

دغه وخت کافران وی ،او قسمونه اخلی په الله ﷻ چی دوی بیشکه ستاسی څخه دئ او دوی ستاسی څخه نه دی

وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَّفْرَقُوْنَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُوْنَ مَلْجَاً اَوْ مَغٰرٰتٍ

او لیکن دغه خلک بیریږی ، ستاسی څخه که دوی پیدا کی د پناه څه ځای یا غار

اَوْ مُدَّخَلًا لَّوَلَّوْا اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُوْنَ ﴿٥٧﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ

یا د سرپناه کولو ځای نو چه تېښتې هغه طرف ته رسی شکونکی اوځینی په دوی کی هغه دی

يَّلْمِزُكَ فِي الصَّدَقٰتِ ۚ فَاِنْ اُعْطُوْا مِنْهَا رَضُوْا وَاِنْ لَّمْ

چی تاملامت کوی په خیرات ویشلو کی ، نو که دوی ته ورکول سی د دی څخه نو راضی سی او که

يُعْطَوْا مِنْهَآ اِذَا هُمْ يَسْخَطُوْنَ ﴿٥٨﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوْا مَآ اٰتٰىهُمُ

ورنه کول سی ورته د دی څخه نو دغه وخت دوی ناخوښه وی، او څه به ښه وای که دوی راضی کیدی په هغه چی ورکړی دوی ته

اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ ۙ وَقَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْتِيْنَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ

الله او د هغه رسول او ویله یی چی کافی دی مونږ لره الله ﷻ او هغه به راکړی مونږ ته د خپل فضل څخه

وَرَسُوْلُهٗٓ ۙ اِنَّآ اِلَى اللّٰهِ رٰغِبُوْنَ ﴿۵۹﴾

او دهغه رسول اومونږ لره خو صرف الله ﷻ په کار دی

**تفسیر**: ته (دی منافقانو ته) ووایه چې تاسي (جهاد په وغیره کی) برابره خبره ده که په خوښي سره خرڅ کوی یا په ناخوښی سره تاسی په هیڅ شان (دخدای په نزد) مقبول نه یاست (ځکه چې) بیشکه تاسی نافرمانی کوونکی خلک یاست (مراد ددی ځخه کفردی لکه چې مخ ته راځی) اوددوی دخیرات په قبلیدوکی ددی ځخه ماسوابل څه مانع نسته چې دوی دالله ﷻ سره اودهغه درسول سره کفر کړی دی (دی ته یی لوړنافرمانی ویلی وه اودکافر هیڅ عمل مقبول نه دی) او (ددی باطنی کفرعلامه په ښکاره داده چې) دغه خلک لمونځ نه کوی مگر په بی زړه سره او (په نیك کار کی) خرڅ نه کوی مگر په ناخوښی سره (ځکه چې په زړه کی یی ایمان خوسته نه چې دثواب امید یی وی اوپه دی امید سره یی رغبت وی محض دبدنامی ځخه دخلاصیدو دپاره یی کوی څه چې کوی اوکله چې دوی داسی مردود دی) نو د دوی مالونه او اولاد دی تاپه (دی) تعجب کی وانه چوی (چې داسی غیر مقبول مردودو خلکو ته دومره انعامات څه رنگ ورکول سوه ځکه چې داپه واقع کی ددوی دپاره نعمت نه دی یوقسم عذاب دی ځکه چې) الله ﷻ ته صرف دامنظوره ده چې ددی شیانو په وجه سره ددنیا په ژوند کی (هم) دوی په عذاب کی گرفتار وساتی اوددوی روح دکفر په حالت کی ووزی (چې په دی سره په اخرت کی هم په عذاب کی گرفتاروی نودکوم مال اواولاد چې دا انجام وی هغه انعام گڼل غلطی ده) اودا (منافقان) خلک په الله ﷻ قسمونه اخلی چې دوی ستاسی ځخه دی (یعنی مسلمانان دی) حال دادی چې (په واقع که چیرته) دوی ستاسی ځخه نه دی لیکن (خبره داده چې) دوی ډاریان خلک دی (دبیری ځخه په دروغ قسمونه اخلی خپل کفر پټوی چې دنورو کفارو په شان معامله مسلمانان را سره ونه کړی اوبل ځای ددوی ځای نسته چې په ازادی سره ورته ولاړ سی کنه نو) دی خلگوته که څه دپناه ځای ورکول سی یا (په غر وغیره کی) غار (ورکول سی) یاڅه دپناه کیدو اوننوتو څه ځای (ورکول سی) نودوی به خامخا مخامخ پورته کړی هغه ته به روان سی (مگرداصورت نسته په دی وجه په دروغوقسمونه اخلی اوځانونه مسلمانان جوړوی) اوپه دوی کی ځینی خلک هغه دی کوم چې دصدقو (دتقسیم) په باره کی تا ملامت کوی (چې په دی تقسیم کی نعوذ بالله انصاف ونه سو) نوکه دصدقو ځخه دوی ته (ددوی دخواهش مطابق) ورکول سی نوهغوی راضی سی اوکه چیری ددی صدقو ځخه دوی ته (دخپل خواهش مطابق) ورنه کول سی نوناراضه سی (نوددی ځخه معلومه سوه چې ددوی داعتراض منشاء په اصل کی څه اصول نه دی بلکه ددنیاحرص اوخودغرضی ده) اوددوی دپاره به ښه وای که دغه خلک په دی راضی کیدی کم چې الله ﷻ دوی ته (ورکړی وه) او دهغه رسول ورکړی وه او (ددی متعلق یی) داسی ویلی چې مونږته (ورکړه د) الله کافی ده (مونږ ته هم دومره په قاعده سره راکول کیږی نوپه دی کی به خیرات اوبرکت وی اوبیاکه حاجت پیښ سی اومصلحت وی نو) ائنده به الله ﷻ دخپل فضل ځخه مونږ ته نور را کړی او دهغه رسول ﷺ به یی راکړی مونږ (په زړه سره) دالله طرف ته رغبت کوو (او ټول امیدونه دهغه ځخه لرو)

**معلومات اومسئلې:** په تیرو ایتونوکی دمنافقانودبدو اخلاقو اوبدوعملونو ذکروو په دی ذکرسوو تولو ایتونوکی هم دغه مضمون دی په ، اِنَّمَا یُرِیْدُ اللّٰهُ لِیُعَذِّبَهُمْ بِهَا : کی چی کوم دا ارشاد سوی دی چی دمنافقانو ما ل او اولاد د دوی دپاره نعمت نه دی عذاب دی وجه ددی داده چی ددنیا په محبت کی ورکیدل دانسان دپاره په دی دنیاکی عذاب اومصیبت جوړیږی اول ددنیا دمال حاصلولو ارزوگانو اوبیا ددی په تدبیرونو کی خومره خومره محنتونه مشقتونه اوجسمانی اوروحانی سختی برداشت کړل کیږی نه دورځی ارام اونه دشپی خوب وی نه دخپل تن او بدن څخه خبروی اونه ورته دخپل اهل او عیا ل سره دزړه مشغولولو فرصت وی بیاچی دغه مال حاصل سی نوددی حفاظت اودزیاتولو فکر یی شپه ورځ یوعذاب جوړسی اوکه لږڅه نقصان وسی یاخه ناجوړی وریپښه سی نودغمونو یو غر پرراپریوزی اوکه تول شیان په اتفاق سره دطبیعت اوخواهش مطابق حاصل هم سی نو ددی دکمیدو فکر او دزیاتولو فکر خو یی هیڅ وخت هم ارام ته نه پریږدی .

بیاهرکله چی اخر داشیان دمرګ په وخت کی یاتردی مخکی دده دلاس څخه ووزی نوپه دی افسوس حسرت اونا امیدی پرمسلطه سی داټول سراسر عذاب دی کم چی بی عقله انسان دراحت داسباب نوم راحت اینبی دی او دحقیقی راحت یعنی دزړه دسکون او اطمینان خوپرده هواهم نه لګیږی په دی وجه اسباب دراحت یی راحت ګڼلی دی په دی کی ډوب دی کوم چی په حقیقت کی دده دپاره ددنیا دارام او راحت هم دښمن دی او د اخرت دعذاب مقدمه هم .

## ﴿ ایا دصدقو مال کافر ته ورکول کیدی سي؟ ﴾

دآخری آیت څخه معلومیږی چی دصدقو دمالونو څخه به منافقانوته هم حصه ورکول کیده مګردوی به دخواهش مطابق په نه ورکول کیدو ناراضه کیدل اولعن طعن اوملامتیابه یی کول دلته که دصدقوڅخه مراد عامه معنی واخستل سی چی صدقی واجب اوصدقی نفلی تولی په کی شاملی دی نوهیڅ اشکال نسته ځکه چی دنفلی صدقو څخه غیر مسلموته ورکول په اتفاق دامت سره جائز اوپه سنتو سره ثابت دی اوکه دصدقو څخه مراد دلته فرض صدقی زکوٰة عشر وغیره وی نو منافقانوته ددی څخه حصه ورکول پردی بنا باندی وه چی دوی خپل ځان مسلمان ښکاره کوی اوظاهری څه دلیل د دوی پرکفر نه وو قائم سوی اوالله ﷻ په مصلحت دحکم سره هم دامقرر کړی وه چی دمنافقانوسره دی هغه معامله کول کیږی کومه چی دمسلمانانوسره کول کیږی (بیان القرآن ملخصاً)

وَلَا یَأْتُوْنَ الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمْ کُسَالٰی: په دی آیت کی یی دمنافقانو دوی نښانی ښوولی دی یوه داچی کله لمانځه لره راځی نوپه سستی سره اودزړه په نه غوښتلو سره راځی دوهم داچی دالله ﷻ په لاره کی خرڅ کوی نوپه ناخوښی سره یی کوی اوزړه یی باندی خوشحاله نه وی .

په دی کی مسلمانانو ته هم خبرداری دی چی په لمانځه کی سستی او ناراستی او دزکوٰة او صدقو په ورکولوکی دزړه ناخوښی پیداکیدل دنفاق نښانه ده مسلمانانو ته کوشش کول پکاردی چی ددی نخښو اوعلامو څخه ځانونه وساتی .

إِنَّمَا الصَّدَقٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَالْمَسٰكِيْنِ وَالْعٰمِلِيْنَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوْبُهُمْ

زكوٰة حق دی دغریبانو محتاجانو اوپه زکوٰة کی دکار کوونکو اودکمو چی زړونه مائله کول منظور وی

وَفِي الرِّقَابِ وَالْغٰرِمِيْنَ وَفِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيْلِ فَرِيْضَةً

اوپه ازادولو دګردنونوکی اودچاچی تاوان سوی وی اودالله په لاره کی اودمسافردلاری دامقررکړی دی

مِّنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۶۰﴾

الله ﷻ اوالله ﷻ په هرڅه پوه حکمت والا دی

**تفسیر:** (فرض) صدقی خوصرف حق دی دغریبانو محتاجانو اوکم چی کارکوی په دی صدقو کی (دحاصلولو اووصولولو) اودچاړه ساتل چی (منظور) وی اودغلامانو په ګردنونو ازادولوکی (دی صرف کړل سی) اودقرضدارانو په قرضه (اداکولو) کی او (د) جهاد والاوو (په تیارولو داسباب) کی اوپه مسافرانو (په امداد) کی داحکم دالله ﷻ دطرف څخه مقرر دی اوالله ﷻ لوی علم والا لوی حکمت والادی

**معلومات اومسئلی:** دصدقو مصرفونه: ددی څخه په مخکی ایتونوکی یی دصدقوپه باره کی پرنبی کریم ﷺ باندی دځینو منافقانو د اعتراضونو اودهغه دجوابونو ذکروو چی منافقانو په نبی کریم ﷺ دا الزام لګولی وو چی ته (معاذ الله) دصدقو په تقسیم کی انصاف نه کوی چاته چی وغواړی او څومره چی وغواړی نو ورکوی یی.

په دی آیت کی الله ﷻ دصدقو مصرفونه مقرر کړل او د دوی داغلط فهمی یی لیری کړه چی الله ﷻ دا خبره په خپله مقرره کړي ده چی صدقی کومو خلګو ته ورکول په کار دی او نبی کریم ﷺ دصدقو په تقسیم کی دالله ﷻ دارشاد مطابق عمل فرمایی په خپله رایه سره هیڅ هم نه کوی.

ددی تصدیق ددی حدیث څخه هم کیږی کوم چی ابوداود اودار قطنی دحضرت زیاد بن حارث صدائی په روایت سره نقل کړی دی دی فرمایی چی زه دنبی کریم ﷺ په خدمت کی حاضر سوم نومعلومه سوه چی دوی دده دقوم دمقابلی دپاره یولښکر دمسلمانانو روانوی ماعرض وکی چی یارسول الله! تاسی لښکر مه لیږی زه ددی ذمه واری اخلم چی دوی به ټول حکم ومنی اوفرمانبردار به حاضرسی بیا ماخپل قوم ته خط ولیکی نو ټول مسلمانان سول نوپه دی باندی دوی وفرمایل: يَا اَخَا صُدَاءَ المطاعِ فِيْ قَوْمِهِ: چی په دی کی ګویاده ته داخطاب ورکول سو چی دی دخپل قوم محبوب اومقتداء دی ماعرض وکی چی په دی کی زما هیڅ کمال نسته دالله ﷻ په کرم سره دوی ته هدایت وسو اودوی مسلمانان سول دی فرمایی چی زه لاپه دی مجلس کی حاضر وم چی یوسړی دنبی کریم ﷺ په خدمت کی دڅه پوښتنی کولو دپاره حاضرسو دوی داجواب ورته ورکی چی.

دصدقو تقسیم الله ﷻ چا نبی یاغیر نبی ته هم نه دی حواله کړی بلکه په خپله یی ددی اته مصرفونه مقررکړی دی که تاسی په دی اتوکی داخل یاست نوزه یی تاسی ته درکولی سم انتهٰی (قرطبی ص۱۶۸ ج ۸)

دایت دشان نزول معلوم مولو څخه وروسته دایت دمکمل تفسیر اوتشریح اورېدو څخه مخکې په دې خبره
خان پوه کې چې الله ﷻ ټول مخلوقات انسان اوحیوان وغیره ته درزق ورکولو وعده فرمایلې ده ، وَمَا مِن
دَآبَّةٍ فِي الْاَرْضِ اِلاَّ عَلَى اللهِ رِزْقُهَا اوددې سره یې په خپل بالغ حکمت سره داسې نه ده کړې چې ټول یې په رزق
کې برابر کړي وای دغني اوفقیر فرق یې نه وای راوستلی په دې کې دانسان داخلاقو تربیت اوددنیا
دنظام متعلق په سوونو حکمتونه دي چې دتفصیل یې داموقع نه ده ددې حکمت لاندې یې ځوك مالدار
کړل ځوك غریبان اوفقیران بیا دمالدارانو په ما ل کې یې دغریبانو حصه مقرره کړه ارشاد فرمایي
وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ ! لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ په دې کې یې وښووله چې دمالدارو په مال کې الله ﷻ
یو معین مقدار حصه دفقیرانو دپاره مقرره کړې ده ، کومه چې ددغو فقیرانو حق دی .
ددې څخه یوه خودامعلومه سوه چې دمالدارو دمال څخه چې دکومې صدقې دایستلو حکم ورکول سوی
دی داځه ددوی احسان نه دی بلکې دفقیرانو یوحق دی چې ادا کول یې ددوی پرذمه ضروري دي دوهمه
داهم معلومه سوه چې داحق دالله ﷻ په نزد مقرردی داسې نه ده چې ګوندې دچاړه غواړي اوکله یې
غواړي په دې کې کمې زیاتې کولی سی الله ﷻ ددې معین حق دمقدار ښوولو کار نبي کریم ﷺ ته
وسپاری اوپه دې وجه دوی ددې دومره اهتمام وفرمایی چې صحابه کرامو‌ؓ ته یې صرف په زباني
ښوولو بس والی ونه فرمایی بلکه ددې معاملې متعلق یې مفصل فرمان ولیکې حضرت فاروق اعظم ؓ
اوعمرو بن حزم ؓ ته یې وسپاری چې په دې کې په واضح طور سره ثابته سوه چې دزکوٰة نصاب اوپه
هرنصاب کې دزکوٰة مقدار دهمیشه دپاره الله ﷻ دخپل رسول په واسطه سره متعین کړې او ښوولی دی
په دې کې په هیڅ زمانه او هیڅ ملك کې چاته دکمې اوزیاتې رد اوبدل هیڅ حق نسته .
دصدقې زکوٰة فرضوالی صحیح داده چې په اول داسلام کې په مکه مکرمه کې نازل سوی وو لکه چې
دتفسیر امام ابن کثیر دسورة مزمل دایت ، فَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكوٰةَ څخه دلیل فرمایلی دی ځکه
چې داسورة بالکل دابتدایي وحې دسورتونو څخه دی په دې کې دلمانځه سره دزکوٰة حکم هم دی البته
دحدیث دروایتونو څخه داسې معلومېږي چې داسلام په ابتداء کې دزکوٰة دپاره څه خاص نصاب
یاخاص مقدار مقرر نه وو بلکه څه چې به یومسلمان دخپلو ضرورتونو څخه زیات پیدا کړل هغه به یې
ټول دالله ﷻ په لاره کې خرځ کول دنصابونو تعین اودزکوٰة دمقدار بیان وروسته دهجرت څخه په مدینه
طیبه کې سوی دی اوبیا دزکوٰة اودصدقو دوصولولو محکمانه نظام خودمکې دفتح څخه وروسته په
عمل کې راغلی دی .
په دې آیت کې په اجماع داصحابو اوتابعینو ددغه واجب صدقې دمصرفونو بیان دی کومه چې دلمانځه
په شان په مسلمانانو فرض ده ، ځکه چې کوم مصرفونه په دې آیت کې متعین سوي دي دغه دفرض
صدقو مصرفونه دي په نفلي صدقو کې دصحیح روایتونو دتصریحاتو په بنا باندې ډېر وسعت دی دغه
په دې اتو مصرفونو کې حصر نه دی .
که څه هم په لوړو آیتونو کې دصدقو لفظ دعامو صدقو دپاره استعمال سوی دی په کومو کې چې واجب
او نفلي دواړه دا خل دي مګر په دې آیت کې په اجماع دامّت دفرض صدقو دمصرفونو بیان مراد دی او

په تفسیر قرطبی کی دی چی په قرآن کریم کی کوم ځای لفظ دصدقو مطلق راغلی دی او څه قرینه ورسره دنفلی صدقونه وی نوهلته خاص فرض صدقه مراد وی.
دا ایت یی دلفظ د، اِنَّمَا څخه شروع کړی دی دالفظ دحَصَرْ اوانحصاردپاره استعمالیږی دی دشروع کلمی داوښوولی چی دصدقو چی کوم مصرفونه مخکی بیانیږی تولی واجبی صدقی صرف په دوی کی خرڅ کول پکاردی ددی څخه علاوه په بل نیك مصرف کی واجب صدقی نه سی صرف کیدی لکه دجهاد تیاری یاجمات مدرسه جوړول یانوری دعامی فائدی ارادی داټول شیان هم که څه هم ضروری دی اوپه دوی کی دخرڅ کولو ډیر لوی ثواب دی مګر فرض صدقی دکمو چی مقدارونه متعین سوی دی دغه په دی کارونو کی نه سی لګول کیدی.
دایت دوهم لفظ: صَدَقَاتْ: دصدقی جمع ده صدقه په لغت کی دهغه ما ل جزء ته ویل کیږی کوم چی دالله دپاره خرڅ سی (قاموس) امام راغب په مفردات القرآن کی فرمایی چی صدقی ته صدقه ځکه وایی چی ددی ورکوونکی ګویا دادعویٰ کوی چی زه په خپل قول اوفعل کی صادق یم ددی په خرڅ کولو کی زما څه ددنیا غرض نسته صرف دالله ﷻ درضا دپاره یی خرڅ کوم په دی وجه په کومه صدقه کی چی څه نوم اونمائش یا ددنیا څه غرض شامل سی، قرآن کریم دغه صدقه نیستی ګڼلی ده.
لفظ دصدقی دخپلی اصلی معنٰی په روسره عام دی نفلی صدقی ته هم ویل کیږی فرض زکوٰة ته هم دنفلی دپاره خو ددی استعمال عام دی دفرض دپاره هم په قرآن کریم کی ډیر ځایه دالفظ استعمال سوی دی لکه، خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً او په دی تیر سوی آیت کی، اِنَّمَا الصَّدَقٰتُ وغیره بلکه دقرطبی دتحقیق مطابق تحقیق دا دی چی کله په قرآن کریم مطلق لفظ دصدقي ذکرسی نو ددی څخه فرض صدقه مراد وی او په روایتونو دحدیث کی لفظ دصدقی دهرنیك کار دپاره هم استعمال سوی دی لکه په حدیث کی دی چی دیو مسلمان سره په خوشحالی لیدل هم صدقه ده یوچاته دهغه بار ورپورته کول هم صدقه ده دڅاه څخه دځان دپاره اوبه را ایستل اوبل ته هم ورڅخه ورکول هم صدقه ده په دی حدیث کی لفظ دصدقی په مجازی طور سره په عامه معنٰی کی استعمال سوی دی.
دریم لفظ ددی څخه وروسته د، لِلْفُقَرَآءِ څخه شروع سوی دی ددی په شروع کی حرف د: لام: دی کوم چی دتخصیص په معنٰی کی استعمالیږی په دی وجه معنٰی دجملی داسوه چی ټول صدقات صرف ددی خلګو حق دی دکومو ذکر چی وروسته سوی دی.
اوس ددی اتو مصرفونو تفصیل واوری کوم چی ددی څخه وروسته ذکردی په دوی کی اول مصرف: فقیران دی دوهم: مسکینان دفقیر اومسکین په اصل معنٰی کی که څه هم اختلاف دی دیوه معنٰی ده دچاسره چی هیڅ نه وی ددوهم معنٰی ده دچاسره چی دنصاب څخه کم وی لیکن په حکم دزکوٰة کی دواړه یوډول دی هیڅ اختلاف په کی نسته خلاصه یی دا سوه چی دکوم سړی سره دده داصلی ضرورت څخه زیات په قدر دنصاب مال نه وی ده ته زکوٰة ورکولی سی اوده لره زکوٰة اخستل هم جائز دی په ضرورتونو کی د اوسیدو کور داستعمال لوښی جامی اودلرګیو اسباب وغیره نصاب یعنی سره اووه نیمی تولی یا سپین زر دوه پنځوس نیمی تولی یاددی قیمت چی دچاسره وی اودی قرض داری هم نه وی نه ده ته زکوٰة

اخستل جائز دی اونه ورله ورکول دغه ډول هغه سړي دچاسره چې څه سپین یانقد پیسی دی یالږ څه سره زر دی نودتولو قیمت به ولګوی که د دوو پنځوس نیمو تولو دسپینو زرو دقیمت سره برابر سی نو هغه هم دنصاب خاوند دی ده لره زکوة ورکول او اخستل جائزنه دی او کوم سړي چې صاحب دنصاب نه وی لیکن تندرست قوی اوډګتی وتی قابل وی او دیوی ورځی دګذاری خرڅ ورسره موجود دی ده ته که څه هم زکوة ورکول جائز دی خو دا ورته جائز نه دی چې دی ګرځی دخلکو څخه سوال کوی په دی کی ډیر خلک غفلت اوبی پرواهی کوی دداسی خلکو دپاره سوال کول حرام دی داسی سړي چې په سوال څه حاصلوی نبی کریم ﷺ دی ته د دوږخ سکروټی فرمایلی دی (ابوداود په روایت دعلی ﷺ قرطبی)

لنډه دا ده چې په فقیر اومسکین کی دزکوة په باره کی څه فرق نسته البته دوصیت په حکم کی فرق راځی چې دمسکینانو دپاره یی وصیت کړی وی نوځنګه خلکو ته ورکول کیږی او که دفقیرانو دپاره یی کړی وی نوځنګه خلکو ته به ورکول کیږی خوددی دبیان دلته ضرورت نسته دفقیر اومسکین په دواړو مصرفونو کی داخبره مشترکه ده چې چاته دزکوة مال ورکول سی هغه مسلمان وی اوداصلی حاجتونو څخه ماسوا ورسره په قدر دنصاب مال موجود نه وی.

که څه هم عامی صدقی غیر مسلموته هم ورکول کیږی دنبی کریم ﷺ ارشاد دی ، تَصَدَّقُوْا عَلَى أَهْلِ الْأَدْيَانِ كُلِّهَا یعنی په هر مذهب والا باندی صدقه کوی.

لیکن دزکوة دصدقی په باره کی نبی کریم ﷺ حضرت معاذ ﷺ ته دیمن طرف ته دلیږلو په وخت کی داهدایت فرمایلی وو چې دزکوة مال صرف دمسلمانانو دغنیانو څخه اخله اوددوی په فقیرانو یی خرڅ کوه په دی وجه دزکوة ما ل صرف په مسلمانانو فقیرانو او مسکینانو خرڅ کولی سی دزکوة دمال څخه علاوه نوری صدقی تردی چې صدقه فطر هم غیر مسلمانانو فقیرانو ته ورکول جائزدی (هدایه)

او دوهم شرط دنصاب دنه مالك کیدو څخه په خپله دفقیر اومسکین دمعنی څخه واضح کیږی څکه چې یاخوبه دده سره هیڅ نه وی یابه دنصاب دقدر څخه کم وی ، په دی وجه فقیر اومسکین دواړه په دومره خبره کی شریك دی چې ددوی سره په قدر دنصاب ما ل موجود نه وی ددی دواړو مصرفونو څخه وروسته دنورو شپږو مصرفونو بیان دی په دی کی اولنی مصرف دزکوة دکار کوونکو دی.

دریم مصرف: الْعَامِلِينَ عَلَيْهَا دی دلته دعاملین څخه مراد هغه خلک دی کوم چې داسلامی حکومت دطرف څخه په صدقو زکوة عشر وغیره دخلکو څخه په وصول کولو اوپه بیت المال کی په جمع کولو مامورہ وی داخلک چونکه خپل ټول وخت په دی خدمت کی خرڅ کوی په دی وجه ددوی دضرورتونو ذمه واری پراسلامی حکومت باندی ده قرآن کریم په دی آیت کی دزکوة په مصرفونو کی ددوی حصّه کښیښوله اوداپی متعیّنه کړه چې د دوی دخدمت حق به ددی زکوة څخه ورکول کیږی.

په دی کی اصل دادی چې الله ﷻ دمسلمانانو څخه دزکوة اودصدقو دوصولولو فریضه سیده په سیده نبی کریم ﷺ ته سپارلی ده چې ذکریی په دی سورة کی په مخ ته راتلونکی یوآیت کی داسی دی: خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً یعنی ته دمسلمانانو دمالونو څخه صدقه وصولوه ددی ایت مفصّل بیان خوبه مخ ته راسی البته دلته دابنول دی چې ددی آیت په وجه سره دمسلمانانو پرامیر دافرض راځی چې دی زکوة او

صدقي وصول کړي اودا ظاهره ده چي امير په خپله داکار په ټول ملك کي بغير دمددګارانو څخه نه سي کولی نو ددی مددګارانو ذکر په دی ذکرسوی آيت کی د: وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا په الفاظو سره سوي دی.

په دی آيتونو دعمل کولو دپاره نبی کريم ﷺ ډير صحابه کرام ﷺ دصدقو په وصولولو کار کوونکی جوړ کړل اودملك مختلفو حصوته يی ولیږل اودذکر سوی آيت دښوونی مطابق يی دزکوٰة دوصول سوی مال څخه دوی ته دخدمت حق ورکړيدی په دوی کی هغه حضرات صحابه کرام ﷺ هم شامل دی کم چی غنيان وه په حديث کی دی چی نبی کريم ﷺ فرمايلی دی چی صدقه ديو غنی يعنی مالدار دپاره حلاله نه ده بغير دپنځو تنو څخه يو هغه سړی چی دجهاد دپاره وتلی دی اوهلته دده سره په قدر دضرورت مال نسته که څه هم چی په کورکی مالدار وی دوهم دعامل دصدقی چی دصدقی وصولولو خدمت کوی دريم هغه سړی چی که څه هم چی دده سره ما ل سته خودی ددی موجوده ما ل څخه زيات قرضدار دی څلورم هغه سړی چی ديو غريب اومسکين څخه يی دصدقی ما ل په پيسو اخيستی وی پنځم هغه سړی چی يو څوك غريب يافقير ورلره دصدقی مال په طور دتُحفی ډالی ورکړی.

پاته سوه دا مسئله چی کار کوونکی دصدقوته به ددی څومره ورکول کيږی نوددی حکم دادی چی ددوی دمحنت اوکار مطابق به دوی ته ورکول کيږی (احکام القرآن للجصاص قرطبی)

البته دابه ضروري وی چی دکار کوونکو تنخواه ګانی به دصدقودمال دنيمی څخه نه زياتوی که زکوٰة دومره کم وصول سوی وو چی که دکار کوونکو تنخواه ګانی ورڅخه ورکړل سی نوبيا به دنيمی څخه کم پاته کيږی نوبيابه په تنخواه ګانوکی کمی کول کيږی دنيم زکوٰة څخه زيات به په تنخواه ګانو دکار کوونکوکی نه خرڅ کړل کيږی (تفسير مظهری ظهيريه)

د ذکر سوی بيان څخه معلومه سوه چی دصدقو کار کوونکوته کوم رقم دزکوٰة دمال څخه ورکول کيږی هغه په حيثيت دصدقی نه دی بلکه ددوی دخدمت بدله ده په دی وجه سره دغنی والی اومالدار والی هم دوی ددی رقم مستحق دی اودزکوٰة څخه دوی ته ورکول جائز دی اودزکوٰة په اتو مصرفونوکی صرف يودا مصرف داسی دی چی په دی کی رقم دزکوٰة په طور دمعاوضی دخدمت ورکول کيږی کنه نوزکوٰة نوم دهغه ورکړو دی کوم چی غريبانوته بغير دڅه معاوضی دخدمت څخه ورکول کيږی اوکه ديوغريب اوفقير څخه يی څه خدمت واخيستی اوزکوٰة يی ورکړی نونه دی اداء سوی.

په دی وجه دلته دوه سوالونه پيدا کيږی اول دا چی دزکوٰة ما ل دخدمت په معاوضه کی څنګه ورکوی؟ دوهم داچی دمالدار دپاره دا دزکوٰة ما ل څنګه حلا ل سو؟ ددی دواړو سوالونو جواب يودی چی دصدقو دکار کوونکو اصلی حيثيت وپيژندل سی هغه دادی چی داحضرات دفقيرانو دوکيلانو حيثيت لری اوپه دی هرسړی پوه دی چی دوکيل قبضه داصلی مؤکل دقبضی په حکم کی وی که يوسړی دخپلی قرضی دوصولولو دپاره يوڅوك وکيل اختيار مند جوړ کړی اوقرضدار داقرضه وکيل ته وسپاری نوچه وکيل يی قبضه کړی قرضدار بری سو نوکله چی دزکوٰة رقم دصدقو وصوولونکو دفقيرانو دوکيل کيدو په حيثيت سره وصول کی نوددوی زکوٰة اداسو اوس داټول رقم دهغو فقيرانو ملکيت دی دکومو دطرف څخه چی په طور دوکيلانو دوی وصول کړی دی اوس چی کوم رقم په طور دحق دخدمت دوی ته ورکول

کیږی دغه دمالدارو دطرف څخه نه دی بلکه دفقیرانو دطرف څخه سو اوفقیرانو ته په دی کی دهرقسم تصرف کولو اختیار دی دوی ته دا حق هم سته چی کله دوی خپل کار ددی خلګو څخه اخلی نو چی دخپل رقم څخه دوی ته دخدمت په معاوضه کی ورکړی .
اوس سوال داپاته کیږی چی فقیرانو خو دوی ګرسره مختار وکیلان نه دی جوړکړی نودوی دهغوی وکیلان څنګه جوړسوه ددی وجه داده چی داسلامی حکومت سربراه چاته چی امیر ویل کیږی دغه په قدرتی طور دالله ﷻ دطرف څخه دټول ملك دفقیرانو اوغریبانو وکیل وی څکه چی ددی ټولو دضرورتونو ذمه واری پرده باندی راځی دحکومت امیر چی کوم کوم خلګ دصدقو دوصولولو کپاره کوونکی جوړکړی دغه ټول دده دنائبانو په حیثیت سره دفقیرانو وکیلان جوړ سی .
ددی څخه معلومه سوه چی دصدقو کار کوونکوته چی څه ورکول سوه دغه په حقیقت کی زکوة نه دی بلکه زکوة چی دکمو فقیرانو حق دی دهغوی دطرف څخه دخدمت معاوضه ورکول سوه لکه یوغریب فقیر چی څوك دخپلی مقدمی وکیل جوړکړی اوده لره دخدمت حق دزکوة څخه دوصول سوی مال څخه ورکوی نو دلته یی نه ورکوونکی په طور دزکوة سره ورکوی وی اونه یی اخستونکی په حیثیت دزکوة سره اخلی .
فائده: دذکرسوی تفصیل څخه داهم معلومه سوه چی نن صبا کوم داسلامی مدرسو اوانجمنونو مهتمان یاددوی دطرف څخه لیږل سوی سفیران صدقی زکوة وغیره دمدرسو اوانجمنونو دپاره وصولوی ددوی هغه حکم نه دی کوم چی دصدقو دکار کوونکو په دی آیت کی ذکر دی چی دزکوة درقم څخه د دوی تنخواه ورکړی بلکه دوی ته دمدرسو او انجمنونو دطرف څخه جلا تنخواه ورکول ضروری دی دزکوة درقم څخه دوی لره تنخواه نه سی ورکولی وجه داده چی داخلګ دفقیرانو وکیلان نه دی بلکه دزکوة دخاوندانو یعنی مالدارانو وکیلان دی د دوی دطرف څخه دزکوة مال دزکوة په مصرف کی دلګولو دوی ته اختیار ورکول سوی دی په دی وجه د دوی دقبض کولو څخه وروسته هم ترهغه وخته پوری زکوة نه سی ادا کیدی تر څو چی دا حضرات دا په مصرف کی خرڅ نه کړی .
دفقیرانو څخه وکیل والی په دی وجه ښکاره دی چی په حقیقی طور سره خویو فقیر هم دی خپل وکیل نه دی جوړکړی اودامیر المومنین دولایت عامه په بنا چی کم خود بخوده دفقیرانو وکالت حاصلیږی هغه هم دوی ته حاصل نه دی په دی وجه ددی څخه بغیر بل هیڅ صورت نسته چی دوی دزکوة دخاوندانو یعنی مالدارانو وکیلان مقرر سی اوترڅو پوری چی دوی دامال په مصرف کی خرڅ نه کړی د دوی قبضه داسی ده لکه دزکوة رقم چی په خپله دمال دخاوند سره پروت وی .
په دی معامله کی په عام طور سره بی پرواهی کیږی ډیری اداری دزکوة فنډ وصولوی او په کلونو پروت وی اودزکوة خاوندان داسی ګمان کوی چی زمونږ زکوة اداسو حال دا دی چی د دوی زکوة به هغه وخت اداسی کله چی د دوی رقم دزکوة په مصرف کی صرف سی .
دغه ډول ډیر خلګ دناپوهی په وجه داخلګ دصدقو دکار کوونکو په حکم کی داخل ګنی دزکوة درقم څخه دوی ته تنخواه ګانی ورکوی دا نه دورکوونکو دپاره جائز دی او نه داخستونکو دپاره .

**یوبل سوال پر عبادت باندی اجرت:** دلته یوبل سوال داپیدا کیږي چي دقرآن کریم داشاراتو اودنبي کریم ﷺ داحادیثو دډیرو وضاحتونو څخه داخبره ثابته ده چي په څه عبادت باندي اجرت اومعاوضه اخستل حرام دي دمسند احمد په حدیث کي په روایت دعبد الرحمٰن بن شبل نقل دي چي نبي کریم ﷺ فرمایلي دي . اِقْرَأُوا الْقُرْاٰنَ وَلَا تَاْكُلُوْا بِهٖ یعني قرآن کریم ووایاست خو دا دخوراك ذریعه مه جوړ وی او په څنو روایتونو کي یې هغه معاوضې ته دجهنم اور ویلي دی کومه چي په قرآن کریم واخستل سي په دې ږجه دامت دفقهاؤ اتفاق دی چي په طاعت اوعبادت باندي اجرت اخستل جائزنه دي اوداهم ښکاره ده چي دصدقو وصولولو کار یودیني خدمت اوعبادت دي نبي کریم ﷺ دی ته یو قسم جهاد فرمایلي دی نو ددې مقتضیٰ دا وه چي په دې هم څه اجرت اومعاوضه اخستل حرام وي حال دا دی چي دقرآن کریم دې آیت په واګه جائزه کړه اودزکوٰة په اتو مصرفونو کي یې داداخله وفرمایله .

امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسیر کي ددې متعلق فرمایي چي کم عبادتونه عین فرض یاواجب دي په هغه اجرت اخستل مطلقًا حرام دي لیکن کوم چي فرض کفایه دي په دې څه معاوضه اخستل ددې آیت په روسره جائزدي دفرض کفایه معنیٰ داده چي یوکار دټول امت یاټول ښار په ذمه فرض سي مګر دالازمه نه ده چي ټول خلګ دې دغه کار وکړي که څیني خلګ یې ادا کړي نودټولو غاړه خلاصیږي البته که یویې هم ونه کړي نو ټول به ګناهګار سي .

امام قرطبي رحمه الله فرمایي چي ددې آیت څخه ثابته سوه چي په امامت اوخطابت معاوضه اخستل هم جائز دي څکه چي دغه هم عین واجب نه دي بلکه واجب علی الکفایه دي انتهیٰ دغه شان دقرآن اوحدیثو په تعلیم اونورو دیني علومو باندي هم معاوضه اخستل کیږي څکه چي داکارونه دټول امت په ذمه فرض کفایي دي که څیني خلګ یې وکړي نو دټولو غاړه به خلاصه سي نوکه په دې څوك معاوضه اوتنخواه اخلي نو دا هم دده دپاره جائز دي .

---

څلورم مصرف : دزکوٰة په مصرفونو کي : مُؤَلَّفَةُ الْقُلُوْب دي دا هغه خلګ دي دکومو دزړه ساتني دپاره چي به دوی ته صدقي ورکول کیدې په عام طور سره داسي بیانیږي چي په دوی کي درې څلور قسمه خلګ شامل وه څه مسلمانان څه غیر مسلم بیاپه مسلمانانو کي څیني خوهغه خلګ وه کوم چي غریبان حاجتمندان هم وه اونوی مسلمانان هم ددوی زړه ساتنه به څکه کیده چي پراسلام پاخه سي اوڅیني هغه وه چي مالداران هم وه او مسلمانان سوي وه مګر لاتراوسه پوري دایمان رنګ ددوی په زړونو وو ختلی اوڅیني هغه خلق وه چي په خپله خوپاخه مسلمانان وه مګرددوی قوم د دوی په ذریعه هدایت ته راوستل مقصود وو اوپخته کول یې مقصود وو اوپه غیر مسلمو کي هم څه هغه خلق وه دکومو دشرڅخه چي دخلاصیدو دپاره به دهغوی دزړه ساتنه کول کیده اوڅیني هغه وه دکومو په باره کي چي داتجربه وه چي نه په تبلیغ اوتعلیم سره په دوی اثرکیږي اونه په جنګ اوسختي سره بلکه احسان اونیه سلوك پردوی اثر کوي رحمة للعٰلمین ﷺ خوپه دې پوهه وو چي دخدای مخلوق دکفر دتیاري څخه راوباسي اودایمان درڼا طرف ته یې راولي ددې دپاره به یې هرهغه جائز تدبیر کوي په کوم سره چي به دغه خلګ متاثره کیدې ښول دا ټول قسمونه په عام طور سره په مؤلفة القلوب کي داخل ګڼل کیږي ، کوم چي دصدقو څلورم

مصرف په دې آیت کې مقرر سوی دی.
څلورم مصرف: مولفة القلوب دی د دوی متعلق په دې تیرو مخونو کې داوښوول سوه چې داهغه خلک دی دکومو دزړه ساتنې دپاره چې به دوی ته دصدقو څخه حصه ورکول کیده دعام خیال مطابق په دوی کې مسلم اوغیر مسلم ټول شامل وه دغیر مسلمو زړه ساتنه به اسلام ته دمائله کیدو دپاره او دنو مسلمو دزړه ساتنه به پراسلام دپخته کیدو دپاره کول کیده په عام طور سره مشهوره دا ده چې دوی ته دنبی کریم ﷺ په مبارك وخت کې دیوخاص علت اومصلحت دپاره چې ذکر یې اوس وسو صدقې ورکول کیدې دنبی کریم ﷺ دوفات څخه وروسته کله چې اسلام ته مادی قوت هم حاصل سو اودکفارو دشر څخه دبچ کیدو یادنوو مسلمانانو په اسلام دپخته کولو دپاره دداسې تدبیرونو ضرورت پاته نه سو نودغه علت او مصلحت ختم سو په دې وجه د دوی حصه هم ختمه سوه کومه چې فقهاؤ ورڅخه تعبیر په منسوخ کیدو سره کړی دی دفاروق اعظم ؓ حسن بصری شعبی ابوحنیفه مالك بن انس رحمهم الله طرف ته ددې قول نسبت کول کیږي.
اونور ډیر حضرات فرمایي چې دمؤلفة القلوب حصه منسوخ نه ده بلکه دصدیق اکبر ؓ اوفاروق اعظم ؓ په زمانه کې ددې دساقط کولو مطلب دادی چې دضرورت څخه دپاته کیدو په وجه سره یې ددوی حصه ساقطه کړه آئنده په یوه زمانه کې بیاکه داسې څه ضرورت پیښ سي نوبیا ورکول کیږي امام زهري قاضي عبد الوهاب ابن عربی امام شافعی اودامام احمد هم دامذهب دی لیکن تحقیق اوصحیح خبره دا ده چې غیر مسلمو ته دصدقاتو وغیره څخه په هیڅ وخت اوهیڅ زمانه کې څه حصه نه ده ورکول سوې او نه دوی په مولفة القلوب کې داخل دي دکومو ذکر چې دصدقو په مصرفونو کې راغلی دی.
امام قرطبی په خپل تفسیر کې ددې ټولو خلګو نومونه په تفصیل سره شمار کړي دي کومو ته چې دزړه ساتنې دپاره نبي کریم ﷺ دصدقو څخه حصه ورکړي ده او ددې ټولو دشمیرلو څخه وروسته فرمایي، وَبِالْجُمْلَةِ فَكُلُّهُمْ مُؤْمِنٌ وَلَمْ يَكُنْ فِيهِمْ كَافِرٌ: یعنی لنډه دا ده چې مؤلفة القلوب ټول مسلمانان وه په دوی کې هیڅوك کافر شامل نه وه.

---

دغه ډول په تفسیر مظهری کې دی، لَمْ يَثْبُتْ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَعْطٰى اَحَدًا مِّنَ الْكُفَّارِ لِلْاِيْلَافِ شَيْئًا مِّنَ الزَّكٰوةِ یعنی دا خبره په هیڅ روایت سره ثابته نه ده چې نبی کریم ﷺ یوکافر ته دزکوٰة دمال څخه دده دزړه ساتنې دپاره حصه ورکړې وي ددې تائید دتفسیر کشاف ددې خبرې څخه هم کیږي چې دمصرفونو دصدقو بیان دلته دهغو کفارو او منافقانو په جواب کې راغلی دی کومو چې په نبی کریم ﷺ دصدقو دتقسیم په باره کې اعتراض کوی چې مونږ ته صدقې نه راکوي په دې آیت کې دصدقو دمصرفونو دتفصیل بیانولو څخه مقصد دا دی چې دوی ته وښوول سي چې دکافر هیڅ حق دصدقو په مال کې نسته که په مؤلفة القلوب کې کافران هم داخل وای، نو ددې جواب ضرورت به نه وای.
په تفسیر مظهری کې یې دا مغالطه هم په ښه شان سره واضحه کړي ده کومه چې داحادیثو دځینو روایتونو څخه خلګو ته ورپیښه سوي ده، دکوموڅخه چې داثابتیږي چې نبی کریم ﷺ ځینی غیر مسلموته څه عطیات ورکړي دي لکه چې دصحیح مسلم اوترمذي په روایت کې داذکر دی چې نبي کریم

ﷺ صفوان بن امیه ته دکافروالی په زمانه کی څه عطیات ورکړل ددی متعلق دامام نووی رحمه الله په حواله سره لیکی چی داعطیات دزکوٰة دما ل نه وو بلکه دحنین دغزا دغنیمت دمال کم خمس چی په بیت المال کی داخل سو ددی څخه یی ورکړی وو اودا ښکاره ده چی دبیت المال ددی مد څخه په مسلمان اوغیر مسلمان دواړو باندی خرڅ کول په اتفاق دفقهاو وجائزدی بیافرمایی چی امام بیهقی رحمه الله ابن سید الناس امام ابن کثیر وغیره ټولو دامقرر کړي ده چی داورکړه دزکوٰة څخه نه وه بلکه دغنیمت دخمس څخه وو.

**یوه لویه فائده:** ددی څخه داهم معلومه سوه چی په خپله دنبی کریم ﷺ په مبارك وخت کی دصدقومالونه که څه هم په بیت المال کی جمع کیده مګرددوی حساب به بالکل جلا وو اودبیت المال دنورو مدونو لکه دغنیمت خمس یاخمس دمعادنو وغیره ددی حساب به جلاوو اودهریو مصرف جلاوو لکه چی فقهاوو حضراتو وضاحت فرمایلی دی چی داسلامی حکومت په بیت المال کی څلور مدونه جلا جلا ساتل په کار دی او اصل حکم دا دی چی صرف حساب یی جلا ساتل نه دی بلکه دهر یومد بیت الما ل جلا په کار دی فرمایلی دی چی دهر یوه په خپل مصرف کی دخرڅ کولو پوره احتیاط کیږی البته که څه وخت په یو خاص مد کی کمی وی نو دبل مد څخه په طور دقرض اخستل او په هغه کی خرڅ کولی سی ، دبیت المال دغه مدونه دا دی ،

اول دغنیمتونو خمس : یعنی کوم مال چی دکفارو څخه په ذریعه دجنګ حاصل سی ددی څلور حصې په جهاد کوونکو باندی تقسیم سی باقی پنځمه حصه کومه چی دبیت الما ل ده اوخمس دکانونو یعنی دمختلف قسم کانونو څخه په راوتونکو شیانوکی پنځمه حصه دبیت المال حق دی خمس درکاز ، یعنی کومی پخوانی خزانی چی په یومځکه کی راووزی دهغه هم پنځمه حصه دبیت المال حق دی دا دری قسمه خمسونه دبیت المال په یو مد کی داخل دی.

دوهم مد دصدقو دی : چی په دی کی دمسلمانانو زکوٰة صدقه فطر اودمسلمانانو دمزکو عشر داخل دی

دریم مد دخراج اومال دفی دی: چی په دی کی دغیرمسلمو دمزکوڅخه حاصل سوی خراج او د دوی جزیه او د دوی څخه حاصل سوی تجارتی ټیکس اوهغه ټول مالونه داخل دی کوم چی دغیر مسلمو څخه د دوی په رضامندی سره په مصالحانه طور سره حاصل سوی دی.

څلورم مد دضوائعو دی : چی په دی کی لا وارثه مال دلا وارث سړی میراث وغیره دا خل دی ددی څلورو مدونو مصرفونه که څه هم جلا جلادی لیکن دفقیرانو اومسکینانو حق په دی څلورو مخکی مدونو کی اېښوول سوی دی ددی څخه اندازه لګول کیږی چی په اسلامی حکومت کی دقوم ددی کمزوری طبقی دقوی کولو څومره اهتمام سوی دی کم چی په حقیقت کی داسلامی حکومت دامتیاز لویه نښانه ده کنی ددنیا په نظامونوکی یوه مخصوصه طبقه پرمخ زیاتیږی اوغریب ته دپورته کیدو موقع نه ورکول کیږی چی ددی دردعمل څخه هغه اشتراکیت اوکمیونزم پیدا سو مګر دغه بالکل یوغیر فطری اصول دبران څخه دتښتیدو اوترناوی لاندی ددریدو مثال دی او دانسانی اخلاقو دپاره زهر قاتل دی.

لنډه دا ده چی په اسلامی حکومت کی څلور بیت الماله دڅلور مدونو دپاره جلاجلا مقرر دی او دفقیرانو اومسکینانو حق یی په څلورو واړو مدونوکی اېښی دی په دی کی داولنیو درو واړو مدونو مصارف په

خپله قرآن کریم په تفصیل سره متعین اوپه واضح طورسره بیان کړی دی داولنی مد یعنی دغنیمتونو دخمس دمصارفو بیان په سورة انفال کی دلسمی پاری په شروع کی ذکر دی او د دوهم مد یعنی دصدقو دمصرفونو بیان دسورة توبه په ذکرسوی شپیتم آیت کی راغلی دی چی تفصیل یی داوخت تربحث لاندی دی او دریم مدکوم ته چی په اصطلاح کی مال دفی وایی ددی بیان په سورة حشر کی په تفصیل سره راغلی دی داسلامی حکومت داکثرو مدونو فوجی خرچونه اودحکومت دکار کوونکو تنخواه گانی وغیره ددی مد څخه خرڅ کړل کیږی ځلورم مد یعنی لا وارثه مال دنبی کریم ﷺ دهدایاتو اودخلفاء راشدینو دعمل مطابق دشل اوگوډ اولا وارثه بچیانو دپاره مخصوص دی (شامی کتاب الزکوٰة) خلاصه دخبری دا ده چی فقهاوو حضراتو دبیت الما ل څلور مدونه بالکل دځلا جلا اینبوولو اوپه خپل خپل متعین مصرف کی دخرڅ کولو چی کوم هدایتونه کړی دی دا ټول دقرآنی ارشاداتو اودنبی کریم ﷺ اوبیا دخلفاء راشدینو دعمل څخه په واضح طور سره ثابت دی.

ددی ضمنی فائدی څخه وروسته بیاپه اصل مسئله د، مؤلفة القلوب خان پوه کړی چی په ذکرسوی بیان کی دتحقیق کوونکو محدثینو اوفقهاؤ دتصریحاتو څخه دا ثابته سوي ده چی دمؤلفة القلوب حصه یو کافر ته په هیڅ وخت کی هم نه ده ورکول سوی نه دنبی کریم ﷺ په مبارکه زمانه کی اونه دخلفاء راشدینو په زمانه کی اوکوموغیرمسلموته چی ورکول ثابت دی هغه دصدقو اودزکوٰة دمدڅخه نه دی بلکه دغنیمت دخمس څخه ورکول سوی دی دکوم څخه چی هرحاجتمند مسلمان اوغیر مسلم ته ورکول کیږی نو:مؤلفة القلوب صرف مسلمانان پاته سول اوپه دوی کی چی کوم فقیران دی دهغوی حصه په دستورسره برباقی پاته کیدو دټول امت اتفاق دی اختلاف صرف په دی صورت کی پاته سو چی داخلګ غنیان دنصاب خاوندان وی نودامام شافعی اوامام احمد په نزد چونکی په ټولو مصرفونو دزکوٰة کی فقیروالی اوحاجتمندی شرط نه ده په دی وجه دوی مؤلفة القلوب هم په داسی خلګوکی داخلوی کوم چی غنیان او دنصاب خاوندان وی دابوحنیفه رحمه الله او امام مالك په نزد دعاملینو دصدقو څخه علاوه باقی په ټولو مصرفونوکی فقر او حاجتمندی شرط ده په دی وجه دمؤلفة القلوب دغه حصه به هم دوی ته په دی شرط سره ورکول سی چی دوی فقیران اوحاجتمندوی لکه تاوان یی سوی وی یاقرضداران وی یا مسافران وغیره په ټولوکی په دی شرط سره دوی ته زکوٰة ورکول کیږی چی هغوی دلته حاجتمندوی که څه هم په خپل ځای کی مالداران وی.

ددی تحقیق نتیجه دارا ووتله چی دمؤلفة القلوب حصه دڅلورو واړو امامانو په نزد منسوخ نه ده فرق صرف دومره دی چی ځینوحضراتو دفقیرانو اومسکینانو څخه علاوه په بل مصرف کی فقر او حاجتمندی نه ده شرط کړی اوځینو داشرط کړي ده کومو حضراتو چی دا شرط کړي ده دوی یی په مؤلفة القلوب کی صرف هغو خلګوته ورکوی کوم چی حاجتمند اوغریبان وی بهرحال داحصه قائم اوباقی ده (مظهری)

تردی ځای پوری دصدقو داتو مصرفونو څخه دڅلورو بیان راغلی دی ددی څلورو واړو حق صرف ترلام لاندی بیان سوی دی: لِلْفُقَرَآءِ وَالْمَسٰكِیْنِ مخ ته دکمو څلورو مصرفونو چی ذکردي په دی کی یی عنوان بدل کی دلام په ځای یی حرف د: فِیْ استعمال کی ، وفی الرِّقَابِ وَالْغَارِمِیْنَ زمخشری په کشاف کی دلته

وجه دابيان کړي ده چې ددې څخه دې طرف ته اشاره کول منظور دې چې دا اخرې څلورمصرفونه په نسبت داولنيو څلورو زيات مستحق دې څکه چې حرف د: في دپاره دظرفيت راځي ددې په وجه سره معنې داپيدا کيږي چې صدقې په دې خلګوکې دننه ساتل په کار دي او د دوی دزيات مستحق کيدو وجه د دوی زياته ضرورتمندي ده څکه چې کوم سړې ديو مملوك غلام دې نو دغه په نسبت دعامو فقيرانو زيات په تکليف کې وي دغه دول څوك چې دچاقرضدار وي او قرضدار قرضه ورڅخه غواړي نودغه دعامو فقيرانو اوغريبانو څخه زيات په تکليف کې وي چې دځپلو حاجتونو څخه زيات دقرضدارانو دقرض فکر ورسره وي.

په دې باقي څلورو مصرفونوکې اولنی مصرف د: وَفِي الرِّقَابِ ذکردې رقاب درقبه جمع ده په اصل کې ګردن (څټ) ته رقبه وايي په عرف کې هغه چاته رقبه ويل کيږي دچاګردن چې دچاپه غلامي کې بندوی په دې کې دفقهاوو اختلاف دې چې درقاب څخه مراد په دې آيت کې څه دې؟ جمهور فقهاء اومحدثين په دې باندې متفق دي چې ددې څخه مراد هغه غلام دې دکم مالك چې ده ته ويلي وي چې دومره مال ماته راکړه نوته به ازاد سې کوم ته چې دقرآن اوسنت په اصطلاح کې مکاتب وايي داسې غلام ته مالك ددې اجازه ورکړې چې دې دځه تجارت يامزدورې په ذريعه مال وګټي اومالك ته يې راوړي اوورېي کړي په ذکرسوي آيت کې درقاب څخه مراد دا دې چې دې سړي ته دزکوة درقم څخه حصه ورکړي او دده غاړه خلاصه کړي.

دفقهاؤ اوتفسير ليکونکو په اتفاق سره دلفظ د، وَفِي الرِّقَابِ څخه مراد دا قسم غلامان دي چې دزکوة درقم څخه دوی ته څه ورکړې او په غاړه خلاصولو کې د دوی مدد وسې ددې څخه علاوه نور غلامان اخيستل اوازاد ول يا د دوی مالکانو ته دزکوة څخه ورکول اودا معاهده ورسره کول چې دوی ازاد کړي په دې کې دفقهاوو امامانو اختلاف دې جمهور امامان ابوحنيفه شافعي احمد بن حنبل وغيره دا جائز نه ګڼي او امام مالك هم په يوروايت کې دجمهورو سره متفق دې چې: فِي الرِّقَابِ صرف په مکاتب غلامانو پورې خاص ګڼي اوپه يوروايت کې دامام مالك څخه داهم نقل دې چې دې په: فِي الرِّقَابِ کې عام غلامان داخلوي اوددې هم اجازه ورکوي چې دزکوة په رقم غلام اخلي اوازادوي يې (احکام القرآن لابن عربي المالکي)

جمهور امامان اوفقهاء کوم چې داجائزنه ګڼي ددوی په نظرکې يوفقهي اشکال دې چې که دزکوة په رقم غلام واخلي اوازادېي کړي نوپردې دصدقې تعريف نه سې صادق کيدې څکه چې صدقه هغه مال دې کوم چې يومستحق ته بې دځه عوض څخه ورکول سې دزکوة رقم که مالك ته ورکول سې نونبکاره ده چې نه دې مستحق دزکوة دې اونه دارقم دوی ته بې عوضه ورکول کيږي اوغلام چې مستحق دزکوة دې هغه ته دارقم ورنه کول سو دا جلا خبره ده چې ددې رقم دورکولو فائده غلام ته ورسيده چې دې واخستل سو اوازاد سو مګر ازادول دصدقې په تعريف کې نه سې داخليدې اوحقيقي معنې بلاوجه پاته کول او دمجازي معنې بې ضرورته دمراد اخستلو څه جواز نسته او دا هم ښکاره ده چې په ذکر سوې آيت کې دزکوة دمصرفونو ذکر دې په دې وجه دفي الرقاب مصداق يو داسې شې نه سې جوړيدې په کوم چې

دصدقی تعریف نه سی صادق کیدی او دا رقم دزکوٰة په خپله غلام ته ورکول سی نو دغلام خوځه ملکیت نه سی کیدی دغه خود بخوده دمالك مال جوړیږي بیا ازادول اونه ازادول هم دهغه په اختیار کی وی ددی فقهاوو داشکال په وجه سره جمهور امامان اوفقهاء فرمایي چي دفی الرقاب څخه مراد صرف غلام مکاتب دی ددی څخه داهم معلومه سوه چي دصدقی دادا کولو دپاره داشرط دی چي څوك مستحق یی مالك جوړ سی اودهغه په قبضه کی ورسی ترڅو پوری چي دمستحق مالکانه قبضه پردی نه وی راغلی زکوٰة نه ادا کیږي.

شپږم مصرف: اَلْغَارِمِین غارمین دغارم جمع ده چي معنٰی یی ده قرضداری دامخکی ذکر سوی دی چي پنځم اوشپږ مصرف په حرف د: فی سره ذکرسوی دی په مستحق والی کی داولنیو څلورو مصرفونو څخه دازیات دی په دی وجه دغلام دغاړي ازادولو یادقرضدار دقرض اداکولو دپاره ورکول دعامو فقیرانو اومسکینانو ته دورکولو څخه زیات ښه دی شرط دادی چي ددی قرضداری سره دومره مال نه وی چي دی قرض باندی اداکړي ځکه چي غارم په لغت کی هم داقرضدار ته ویل کیږي اوځینو فقهاوو امامانو داشرط هم لګولی دی چي داقرض ده دځه ناجائز کاردپاره نه وی را اخیستی اوکه دځه ګناه دپاره یی قرض کړی وی لکه شراب وغیره یادغم ښادی دناجائزو رسمونو دپاره نوداسی قرض دزکوٰة دمد څخه نه سی ادا کیدی چي دګناه اوبی ځایه اسراف حوصله افزایي ونه سی.

او وم مصرف: فِیْ سَبِیْلِ اللهِ دی دلته بیا دحرف، فی اعاده وسوه په تفسیر کشاف کی دی چي ددی اعادی څخه دی طرف ته اشاره کول منظور دی چي دامصرف دمخکی ټولو مصرفونو څخه زیات ښه دی وجه داده چي په دی کی دوی فائدی دی یوه دغریب دمفلسی امداد اودوهم په یودینی خدمت کی اعانت اومدد کول ځکه چي دفِیْ سَبِیْلِ الله څخه مراد هغه غازی اومجاهددی دکم سره چي دوسلی اودجنګ دضروری اسباب اخستو دپاره مال نه وی یاهغه سړی دچاپرذمه چي حج فرض سوی وی مګر دده سره اوس مال ختم سوی وی اودومره مال ورسره نه وی چي دی فرض حج باندی ادا کړی دا دواړه کارونه خالص دینی خدمت اوعبادت دی په دی وجه دزکوٰة مال په دوی خرڅ کول یودغریب امداد هم اوبل دعبادت په ادا کولو کی تعاون هم دی دغه رکم فقهاوو طالب علمانٔ هم په دی کی شامل کړی دی چي دوی یی هم دیو عبادت دادا کولو دپاره اخلی (روح په حواله دظهیریه)

اوصاحب دبدائع فرمایي چي هرهغه سړی چي څه نیك کار یاعبادت کول غواړي اوددی په اداکولو کی دمال ضرورت وی نودغه هم په فی سَبِیْلِ اللهِ کی داخل دی په دی شرط چي دده سره دومره مال نه وی چي دغه کارباندی پوره کړی لکه ددین تعلیم اوتبلیغ اوددی دپاره نشرواشاعت چي که یومستحق دزکوٰة دا کارکول غواړي نودده امداد دزکوٰة په مال سره کولی سی مګر دمالدار صاحب نصاب امداد نه سی کولی دذکرسوی تفصیل څخه معلومه سوه چي په دی ټولو صورتونوکی کم چي دفی سبیل الله په تفسیر کی ذکردی دفقر اوحاجتمندی شرط ضروری دی دغنی صاحب نصاب په دی مدکی هم حصه نسته بغیرددی څخه چي دده موجوده مال دده ضرورت نه سی پوره کولی کم چي دجهاد یاحج دپاره ده ته وړپیښ دی نو که څه هم په قدر دنصاب ما ل ورسره موجود دی اوپه دی وجه ده ته غنی ویل کیږي مګر په دی وجه دی

نقر او حاجتمند سو چی څومره مال د جهاد یا حج د پاره په کار دی هغه دده سره موجود نه دی په فتح القدیر کی شیخ ابن همام رحمه الله فرمایی چی د صدقو په آیت کی چی یی څومره مصرفونه ذکر کړی د هر یوه الفاظ په خپله په دی دلالت کوی چی دوی د فقر او حاجتمندی په لحاظ سره مستحق دی په لفظ د فقیر او مسکین کی خو د اښکاره ده د رقاب غارمین فی سبیل الله ابن السبیل الفاظ هم دی طرف ته اشاره کوی چی د دوی د حاجت پوره کولو په بنا سره دوی ته ورکول کیږی البته عاملینو ته په طور د معاوضی د خدمت ورکول کیږی په دی وجه په دی کی غنی او فقیر برابر دی لکه د غارمینو په مصرف کی چی ذکر سوی دی چی د کوم سړی پر ذمه لس زره روپی قرض وی او پنځه زره روپی دده سره موجودی وی نو ده لره په قدر د پنځو زرو زکوٰة ورکولی سی ځکه چی کم ما جل دده سره موجود دی هغه د قرض په وجه د نیستی په حکم کی دی.

خبرداری: د لفظ د: فی سَبِیلِ اللهِ لفظی معنی ډیره عامه ده کوم کوم کارونه چی د الله ﷻ د د رضا د پاره کول کیږی هغه ټول د دی عامی معنی په اعتبار سره په دی فی سبیل الله کی داخل دی کوم خلق چی د نبی کریم ﷺ په تفسیر او بیان او د تفسیر د اماماتو په ارشاداتو ځان نه پوهوی محض د لفظی ترجمی په ذریعه په قرآن پوهیدل غواړی د لته دوی په دی غلطی خوری چی په لفظ د فی سبیل الله په لیدلو سره یی د زکوٰة په مصرفونو کی دا ټوله کارونه داخل کړل کم چی په څه حیثیت سره نیکی یا عبادت دی د جماتونو مدرسو هسپتالونو مسافرخانو وغیره جوړول څاهان پُلونه او سړکونه جوړول او ددی عامو فائدو دادارو نوکرانو تنخواه ګانی او نور ټول دفتری ضرورتونه دوی دا ټول په فی سبیل الله کی داخل کړل د زکوٰة مصرفونه یی جوړ کړل کم چی سراسر غلط دی او د امت د اجماع څخه خلاف دی صحابه کرامو د کمو چی سیده په سیده د نبی کریم ﷺ څخه قرآن کریم ووایه او ځان یی باندی پوه کی د دوی او د تابعینو امامانو څخه چی څومره تفسیرونه ددی لفظ متعلق ذکر دی په هغه کی یی دا لفظ د حاجیانو او مجاهدینو د پاره مخصوص مقرر کړی دی.

او په یو حدیث کی دی چی یو سړی خپل یو اوښ فی سبیل الله وقف کړی وو نو نبی کریم ﷺ ده ته وفرمایل چی دا اوښ د حاجیانو د سفر د پاره استعمالوه (مبسوط سرخسی ص۱۰ ج۳).

امام ابن جریر او ابن کثیر د قرآن تفسیر د حدیث د روایتونو څخه د کولو پابینده دی دی ټولو لفظ د فی سبیل الله د داسی مجاهدینو او حاجیانو د پاره مخصوص کړی دی د کمو سره چی د جهاد یا د حج اسباب نه وی او کومو فقهاوو حضراتو چی طالب علمان یا نور نیک کار کوونکی په دی کی داخل کړی دی نو په دی شرط سره یی داخل کړی دی چی دغه فقیران او حاجتمند وی او د اښکاره ده چی فقیر او حاجتمند خو په خپله د زکوٰة په مصرفونو کی اولنی مصرف دی که د فی سبیل الله په معنی کی یی نه شاملولی خو بیا هم مستحق د زکوٰة وو لیکن په څلورو امامانو او د امت په فقهاوو کی هیڅ دانه دی ویلی چی د عامی فائدی دادارو جماتونو او مدرسو جوړول او ددوی ټول ضرورتونه د زکوٰة په مصرفونو کی داخل دی بلکه ددی خلاف یی ددی وضاحتونه فرمایلی دی چی د زکوٰة مال په دی شیانو کی خرځ کول جائز نه دی په احنافو فقهاوو کی شمس الائمة سرخسی رحمه الله په مبسوط (ص ۲۰۲ ج۲) او شرح سیر (ص ۲۴۴ ج۴) کی او په شافعیه فقهاوو کی ابو عبید په کتاب الاموال کی او په مالکی فقهاوو کی دردیز په شرح مختصر خلیل

(ص ۱۶۱ ج ۱) کی او دحنبلی فقهاوو څخه موفق په المغنی کی دا په پوره تفصیل سره لیکلی دی.
دتفسیر دامامانو اودامت دفقهاؤ دذکرسوو وضاحتونو څخه علاوه که په یوه خبره غور وکړل سی نو ددی مسئلی دپوهیدو دپاره کافی ده هغه داچی که دزکوٰة په مسئله کی دومره عام والی وی چی په ټولو عبادتونو اوطاعتونو اوهرقسم نیکی باندی خرڅ کول په دی کی داخل وی نوبیاپه قران کی ددی اتو مصرفونو بیان (معاذ الله) بالکل فضول وو او دنبی کریم ﷺ ارشاد چی مخ ته په دی سلسله کی بیان سوی دی چی دوی فرمایلی دی چی الله ﷻ دصدقو دمصرفونو دمتعین کولو کار نبی ﷺ ته هم نه دی سپارلی بلکه په خپله یی ددی اته مصرفونه متعین کړل.
نو که دفی سبیل الله په مفهوم کی ټولی نیکی اوطاعتونه داخل وی اوپه دی کی په هریوه کی دزکوٰة مال خرڅ کولی سوای نومعاذ الله دا ارشادنبوی بیا بالکل غلط کیږی معلومه سوه چی دفی سبیل الله دلغوی ترجمی څخه چی کم ناپوهه عوام مطلب اخلی دغه دالله ﷻ مراد نه دی بلکه مراد هغه دی کوم چی دنبی کریم ﷺ دبیان اواصحابو ﷺ اوتابعینو ﷺ دوضاحتونو څخه ثابت دی.
اتم مصرف: اِبْنُ السَّبِیْل دی دسبیل معنی لاره ده اودابن لفظ په اصل کی دزوی دپاره استعمالیږی لیکن دعربی په محاوروکی دابن اواب اواخ الفاظ دهغوشیانودپاره هم ویل کیږی دکموسره چی ژورتعلق وی ددی محاوری مطابق ابن السبیل (لاری تلونکی مسافر ته وایی ځکه چی دده ژور تعلق دلاری قطع کولو اومنزل مقصودته درسیدو سره دی اودزکوٰة په مصرفونوکی ددی څخه مرادهغه مسافردی دکوم سره چی په سفرکی په قدر دضرورت مال نه وی که څه هم په وطن کی دده سره هرڅومره مال وی داسی مسافرته د زکوٰة مال ورکولی سی چی په دی سره دی دخپل سفرضرورتونه پوره کړی اووطن ته بیرته باندی ولاړسی تردی ځای پوری ددغو اتو مصرفونو بیان پوره سو کوم چی په ذکر سوی آیت کی دصدقو اوزکوٰة دپاره بیان سوی وو اوس څه داسی مسئلی بیانیږی دکومو تعلق چی ددی ټولو مصرفونو سره یو ډول دی.
**دتملیک مسئله:** جمهور فقهاء په دی باندی متفق دی چی دزکوٰة په متعینو اِتو مصرفونو کی هم دزکوٰة دادا کیدو دپاره داشرط دی چی په دی مصرفونو کی چامستحق ته دزکوٰة پرمال باندی مالکانه قبضه ورکول سی بغیر دمالکانه قبضی ورکولو څخه که څوك مال ددی خلکو دفائدی دپاره خرڅ کړی نوزکوٰة نه ادا کیږی په دی وجه سره څلور واړه امامان اودامت جمهور فقهاء په دی باندی متفق دی چی دزکوٰة په رقم جمات یا مدرسی یاهسپتالونه یتیم خانی ابادول یاپه نورو ضرورتونوکی یی ددی خرڅ کول جائزنه دی که څه هم ددی ټولو شیانو فائده دغو فقیرانو اونورو حضراتوته رسیږی کم چی دزکوٰة مصرفونه دی مگر ددوی مالکانه قبضه پردی شیانو دنه راتلو په سبب زکوٰة دده څخه نه ادا کیږی.
البته په یتیم خانوکی که دیتیمانو خوراك جامه وغیره په مالکانه حیثیت سره ورکول سی نوصرف ددی خرڅ ترحده پوری دزکوٰة رقم خرڅ کولی سی دغه ډول په شفاخانوکی چی کومه دوایی حاجتمندو غریبانو ته په مالکانه حیثیت سره ورکول کیږی ددی قیمت دزکوٰة په رقم کی حسابیدی سی دغه ډول دامت دفقهاؤ بیان دی چی دلا وارثه مړی په کفن دزکوٰة رقم نه سی لګول کیدی ځکه چی په مړی کی دمالك کیدو صلاحیت نسته ها! داکیدی سی چی دزکوٰة رقم دلا وارث مړی په کفن خرڅ کړی دغه شان

که ددی مړی په ذمه قرض وی نو دغه قرضه سیده په سیده دزکوٰة په مال نه سی ادا کولی البته که دده وارث غریب مستحق دزکوٰة وی نو ده ته یی په مالکانه طور سره ورکولی سی اوچی دی ددغه رقم مالك سی نودی یی په خپله رضامندی سره دمړی په قرضه کی ورکولی سی دغه شان دعامی فائدی ټول کارونه لکه دځاه پل سړك وغیره اباد ول که څه هم ددی فائده دزکوٰة مستحقینوته هم رسیږی مگر ددوی دمالکانه قبضی دنستوالی په وجه په دی سره زکوٰة نه ادا کیږی.

په دی مسئلو کی څلور سرهه امامان مجتهدین ابوحنیفه شافعی مالك احمد بن حنبل او دامت جمهور فقهاء متفق دی شمس الائمه سرخسی رحمه الله دامسئله دامام محمد په کتابونو په شرح مبسوط اوشرح سیر کی په پوره تحقیق اوتفصیل سره لیکلی ده اودشافعی مالکی اوحنبلی فقهاؤ په عامو کتابونو کی ددی وضاحتونه موجود دی.

شافعی فقیه امام ابوعبید په کتاب الاموال کی فرمایی چی دمړی دطرف څخه دده دقرض ادائیگی یادده ددفن کولو په خرڅونو کی اودجماتونو په ابادولو کی نهر کښلو وغیره کی دزکوٰة مال خرڅ کول جائز نه دی څکه چی سفیان ثوری اوټول امامان په دی متفق دی چی په دی کی په خرڅ کولو سره زکوٰة نه ادا کیږی څکه چی داپه دغو اتو مصرفونو کی نه دی دکمو ذکر چی په قرآن کریم کی راغلی دی.

دغه ډول فقیه حنبلی موفق په مغنی کی لیکلی دی چی بغیر ددغو مصرفونو څخه دکومو بیان چی په قرآن کریم کی ذکردی په بل نیك کار کی دزکوٰة مال خرڅ کول جائزنه دی لکه جماتونه یاپلونه یا داوبو سبیلونه جوړول یاسړکونه جوړول یادمړو کفن باندی کول یا په میلمنو باندی خوړل وغیره کوم چی بیشکه دثواب کارونه دی مگر دصدقو په مصرفونو کی داخل نه دی.

ملك العلماء په بدائع کی دزکوٰة داداکولو دپاره دمالك کولو دشرط دا دلیل ورکړی دی چی په قرآن کریم کی عمومًا دزکوٰة او واجبو صدقو لفظ دایتاء سره ذکرکړی دی، أَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَآتَوُا الزَّكٰوةَ أَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ اِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيْتَاءِ الزَّكٰوةِ اٰتُوْا حَقَّهٗ يَوْمَ حَصَادِهٖ وغیره اولفظ د ، ایتاء په لغت کی دعطاء کولو یعنی د ورکولو په معنٰی کی راځی امام راغب اصفهانی په مفردات القرآن کی فرمایی ، وَالْاِيْتَاءُ الْاِعْطَاءُ وَخُصَّ وَضْعُ الصَّدَقَةِ فِي الْقُرْاٰنِ بِالْاِيْتَاءِ یعنی دایتاء معنٰی دعطاء کولو ده او په قرآن کریم کی یی دواجب صدقی اداء کول دایتاء دلفظ سره مخصوص فرمایلی ده او ښکاره ده چی چاته دیو شی عطاء کولو حقیقی مفهوم دا دی چی دی ددغه شی مالك جوړ سی.

او دزکوٰة اوصدقو څخه علاوه هم لفظ دایتاء په قرآن کریم کی دمالك جوړولو دپاره استعمال سوی دی مثلاً ، اٰتُوا النِّسَآءَ صَدُقٰتِهِنَّ یعنی ښځو ته ددوی مهر ورکړی ښکاره ده چی دمهر ادا کول هلته تسلیمیږی چی کله دمهر په رقم باندی ښځی ته مالکانه قبضه ورکول سی.

دوهم داچی په قرآن کریم کی یی زکوٰة دصدقی په لفظ سره تعبیر فرمایلی دی: اِنَّمَا الصَّدَقٰتُ لِلْفُقَرَآءِ اودصدقی حقیقی معنٰی داده چی یوفقیر حاجتمند ددی مالك جوړ سی.

چاته خوراك ورکول یادعامی فائدی په کارونو کی یی خرڅ کولو ته دحقیقی معنٰی په اعتبار سره صدقه نه سی ویل کیدی شیخ ابن الهمام په فتح القدیر کی فرمایی چی په حقیقت کی صدقه هم دا ده چی یو

فقیر ددی مالك جوړسی دغه ډول امام جصاص په احکام القرآن کی فرمایی چی دصدقی لفظ دمالك
کولو نوم دی (جصاص ص ١٥٢ ج٢)

**(دزکوة ادا کولو متعلق ځینی مهمی مسئلی)**

**مسئله:** په صحیح حدیث کی دی چی نبی کریم حضرت معاذ ﷺ ته دصدقو وصولولو دپاره داهدایت کړی
وو چی، خُذْهَا مِنْ اَغْنِیَآئِهِمْ وَرُدْهَا فِیْ فُقَرآئِهِمْ یعنی صدقی دغنیانو مسلمانانو څخه اخله او د دوی په
فقیرانو باندی یی خرڅ کوه په دی بنا باندی فقهاؤ فرمایلی دی چی بی ضرورته دیوښار یاکلی زکوة بل
ښار یاکلی ته دی نه لیږل کیږی بلکه ددی ښار یاکلی فقیران ددی زیات حقداردی البته که دیو سړی
نژدی خپلوان غریبان وی اوهغه په بل ښار یاکلی کی وی نوخپل زکوة دوی ته لیږلی سی، ځکه چی نبی
کریم ﷺ په دی کی ددوچنده ثواب خوشخبری ورکړي ده.

دغه شان که دبل کلی یاښار خلګ ورته دخپل کلی یاښار دخلګو څخه زیات حاجتمند او ضرورتمند
معلومیږی نوهم یی هلته لیږلی سی ځکه چی دصدقو ورکولو څخه مقصد دفقیرانو حاجت رفع کول دی
په دی وجه به حضرت معاذ ﷺ دیمن په صدقو کی اکثره کپړی اخستلی چی دفقیرانو مهاجرینو دپاره یی
مدینی منوری ته ولیږلی (قرطبی په حواله ددار قطنی)

که یو سړی په خپله په یوښار کی اوسی مګر دده مال په بل ښار کی دی نوپه کم ښار کی چی دی په خپله
اوسی اعتبار به هغه ښار لره وی ځکه چی دزکوة ورکوونکی داسړی دی (قرطبی)

مسئله : په کوم مال چی زکوة واجب دی ددی داداکولو دپاره داهم جائز دی چی ددغه مال څلویښتمه
حصه وباسی اومستحقینو ته یی ورکړی لکه دتجارت کپړه لوښی دلرګو اسباب وغیره اوداهم ده چی
دزکوة په مقدار دمال زکوة وباسی اوقیمت یی کړی اودغه قیمت په مستحقینوکی تقسیم کړی په
صحیح حدیثونو سره داسی کول ثابت دی (قرطبی) اوځینی فقهاء امامان فرمایی چی په دی زمانه کی
نقد قیمت ورکول زیات ښه دی ځکه چی دفقراوو ضرورتونه مختلف اوډیردی نقد قیمت به
هریوضرورت کی په کار راوستل کیږی.

مسئله : که خپل خپلوان یی غریبان اودزکوة مستحق وی نودوی لره زکوة اوصدقی ورکول زیات ښه وی
اودوچنده ثواب لری یوثواب دصدقی اوبل دصله رحمی په دی کی داهم ضروری نه ده چی دوی ته
داښکاره کړی چی دادرته زکوة یاصدقه درکوم دڅه تحفی یادالی په طور یی هم ورکولی سی ځکه چی
اخستونکی شریف بنده ته خپل سپکاوی ښکاره نه سی.

مسئله : کوم سړی چی په څه ویلو یاکولو سره ځان غریب یادزکوة مستحق ښکاره کړی او دزکوة
یاصدقو سوال کوی نوایا ورکوونکوته داضروری دی چی دده داصل حالاتو تحقیق وکړی اوبغیر
دتحقیق څخه ورته صدقه ورنه کړی په دی باره کی دحدیث روایتونه اودفقهاؤ قولونه دادی چی ددی
ضرورت نسته بلکه دده دښکاره حال څخه که غریب اوفقیر حاجتمند معلومیدی نو زکوة ورته ورکولی
سی لکه چی په حدیث کی دی چی دنبی کریم ﷺ په خدمت کی څه خلګ ډیر په بدحال کی راغلل دوی
دهغوی دپاره خلګو ته دصدقو جمع کولو دپاره وفرمایل په کافی مقدار کی صدقی جمع سوی نو دوی

ته يې ورکړي نبي کريم ﷺ ددې ضرورت ونه ګڼي چې ددوی د پټ حال تحقيق يې فرمايلی وای (قرطبي)
البته قرطبي په احکام القرآن کې فرمايي چې دصدقو په مصرفونو کې يو قرضدار هم دی که يو سړی دا
ووايي چې زما پرذمه دومره قرض دی دهغه داداکولو دپاره دې ماته دزکوٰة رقم راکول سي نو ددې قرض
ثبوت دده څخه طلب کول په کار دی (قرطبي) اوښکاره خبره ده چې په غارم په في سبيل الله ابن السبيل
وغيره کې هم داسې تحقيق کول ګران نه دی په دې مصرفونو کې دموقعې مطابق تحقيق کول په کار دی.
مسئله: دزکوٰة مال خپلو قريبانو ته ورکول زيات ثواب لري مګر ښځه خاوند مور پلار اولاد يو بل ته يې
په خپل مينځ کې نه سي ورکولی وجه داده چې دوی ته يې ورکول په يو حيثيت سره دخان سره پاته کول
دي ځکه چې ددې خلګو مصرفونه په عام طورسره شريك وي خاوند که ښځې ته يا ښځې خاوند ته خپل
زکوٰة ورکې نو په حقيقت کې دغه په خپل استعمال کې پاته سو دغه ډول دمور اوپلا اواولاد معامله ده
داولاد اونيکه ورنيکه هم داحکم دی چې دوی ته زکوٰة ورکول جائز نه دي.
مسئله: که يو سړی يو څوك دخپل ګمان مطابق مستحق اودزکوٰة مصرف وګڼي اوزکوٰة يې ورکې بيا
وروسته معلومه سوه چې دغه خودده غلام ياکافر وو نوزکوٰة نه ادا کيږي او دوباره به يې ورکوی ځکه
چې دغلام ملکيت خودمالك ملکيت وي اودده دملکيت څخه دسره ونه وتی په دې وجه زکوٰة ادانه سو
اوکافر مصرف دزکوٰة نه دی.
ددې څخه علاوه که وروسته داثابته سوه چې چاته يې زکوٰة ورکړي دی هغه مالدار يا سيد هاشمي يا
پلار يازوی ياښځه ياخاوند دی نوددوباره زکوٰة ورکولو ضرورت نسته ځکه چې دزکوٰة رقم دده دملکيت
څخه ووتی اودثواب ځای ته رسيدلی دی اودمصرف په پيژندوکی که څه غلطي دتيري يادبلې غلطي په
وجه وسي نو معاف ده (درمختار) دصدقو دايت تفسير اوددې متعلق دضروري مسئلو تفصيل پوره سو.

وَمِنْهُمُ الَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ النَّبِيَّ وَ يَقُوْلُوْنَ هُوَ اُذُنٌ ؕ قُلْ اُذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ

اوځينې په دوی کې بدګويي کوي درسول ﷺ اووايي چې داسړی خوغوږونه دی ته ووايه چې غوږدی خوستاسې
دخير اوګتې دپاره يقين لري په الله اويقين کوي،

لِلْمُؤْمِنِيْنَ وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ ؕ وَالَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ

دمومنانو په خبره اورحمت دی دايماندارو په حق کې چې ستاسې څخه دي، اوکوم خلق چې بدګويي کوي،

رَسُوْلَ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۶۱﴾ يَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ لَكُمْ

دالله ﷺ درسول د دوی دپاره عذاب دی دردناك ، قسمونه اخلي په الله ستاسې په مخکې چې

لِيُرْضُوْكُمْ ۚ وَاللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗۤ اَحَقُّ اَنْ يُّرْضُوْهُ اِنْ كَانُوْا

تاسې راضي کړي او دالله اودهغه درسول ضروري دی راضي کول که دوی

مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ

ایمان لری ، ایا دوی پوه نه سول چی څوك مقابله کوی دالله سره او دهغه درسول سره نو دده ،

لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾ يَحْذَرُ

دپاره د دوزخ اور دی همیشه به وی په دی کی دا ده لویه رسوایی ، بیره کوی ،

الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي

منافقان ددی خبری چی نازل به سی په مومنانو داسی سورة چی خبر به کړی دوی په هغه چی

قُلُوبِهِمْ ۚ قُلِ اسْتَهْزِئُوا إِنَّ اللَّهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾

د دوی په زړونه کی دی ته ووایه چی مسخری کوی ، الله به ښکاره کړی هغه شی دکوم څخه چی تاسی بیره کوی ،

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ ۚ قُلْ

او که ته د دوی څخه پوښتنه وکړی نو دوی به ووایی چی مونږ خو خبری کولی او لوبی ته ووایه چی

أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ

ایا په الله جل جلاله پوری او دهغه په حکمونو پوری او دهغه په رسول پوری تاسی مسخری کولی بهانی مه جوړ وی

كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ۚ إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ

تاسی خو کافران سوی یاست دایمان داظهار څخه ، نو که مونږ معاف کړو په تاسی کی ځینی نو خامخا

نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

عذاب به هم ورکړو ځینو ته په دی سبب سره چی دوی ګناهګار وه .

**لنډتفسير:** په دی (منافقانو) کی ځینی داسی دی چی نبی ﷺ ته ازارونه رسوی (یعنی ددوی په شان کی داسی خبری کوی چی دهغه په اوریدو سره دوی ته ازار رسیږی) او (کله چی یی څوك منع کوی نو) وایی چی ته هری خبری ته غوږ ایږدی اوری یی (تاته دروغ ویل اودوکه درکول اسان دی په دی وجه هیڅ فکر نسته) ته (په جواب کی) وفرمایه چی (تاسی په خپله دوکه سواست دنبی کریم ﷺ خبری ته اوریدل په درو طریقو دی یو دتصدیق په طور چی په زړه سره هم دغه صحیح وګنی دوهم دښه خوی اوښو اخلاقو په طور چی سره ددی چی پوه وی باندی چی داخبره محض غلطه ده خودنفس دشرافت اوښه خوی په وجه دغه هسی پریږدی اوویونکی نه باندی نیسی اونه یی درواغجن کوی په ډاګه پس) دغه نبی غوږ ایږدی

نوهغه خبره اوري كومه چي ستاسي په حق كي (سراسر) خير وي (چي ددي خلاصه اونتيجه دا ده) چي دي په الله ﷻ يعني په هغه خبرويي چي په وحي ورته معلومي سوي وي) ايمان راوړي (چي ددي په ربښتوالي كي خير كيدل دټول عالم دپاره ښكاره دي ځكه چي تعليم اوعدل په دي تصديق پوري تړل سوي دي) اوپه (خبره د) مومنانو (ملخصانو چي په حيثيت دايمان اواخلاص وي) يقين كوي (اوپه دي كي خيروالي ښكاره دي چي عام عدل تړل سوي دي دحالاتو په صحيح خبر پوري اوددي ذريعه هم دامخلص مومنان دي غرض دادي چي غوږ ايږدي اوربښتني ګڼي خوصرف دربښتنو مخلصانوخبره چي وابي وري) او (پاته سوه ستاسي دشرارت خبري چي اوري يي نوددي وجه داده چي) دوي ددي خلګو په حال مهرباني فرمايي كم چي په تاسي كي دايمان اظهار كوي (كه څه هم په زړه كي يي ايمان نه وي پس ددي مهرباني اوښه خوي په وجه سره ستاسي خبري اوري اوسره ددي چي په حقيقت يي پوه وي خودرګذر اوخاموشي اختيار وي ، نو ددي خبرو اوريدل په بل طور سره دي خوتاسي دخپلي بي وقوفي څخه باندي ګمان دغه بل ډول كوي چي ګويا دوي باندي پوه نه دي لنډه داچي تاسي داسي ګڼي چي په حقيقت باندي حضورﷺ نه پوهيږي او په واقع كي په حقيقت تاسي نه پوهيږي) اوكوم خلګ چي دالله رسول ته ازار رسوي (برابره خبره ده كه په دي خبرو سره دكومو څخه وروسته چي يي: اُذُنٌ ويلي وو ياپه خپله ددي: هُوَ اُذُنٌ په ويلو سره ځكه چي ددغو خلګو دوي ته اُذُن ويل ددوي دناقص ښكاره كولو دپاره وو چي معاذ الله دوي نه پوهيږي هرڅه چي اوري هغه مني) دهغه خلګو دپاره به دردناكه سزاوي داخلګ ستاسي (مسلمانانو) په مخكي (په دروغه) قسمونه اخلي (چي مونږ فلاني خبره نه ده كړي يامونږ غزاته دفلاني عذر په وجه ولانه ړو) ددي دپاره چي تاسي راضي كي (چي په دي سره ددوي ځان اومال محفوظ سي) حال دادي چي الله ﷻ اودهغه رسول زيات حق لري چي كه چيري داخلګ ربښتني مسلمانان وي نودي دي راضي كړي (كوم چي داتړل سوي دي په اخلاص او ايمان پوري) ايادوي نه دي پوه چي كوم سړي دالله ﷻ اودهغه درسول مخالفت وكړي (لكه چي داخلګ يي كوي) نودا خبره مقرره سوي ده چي دي سړي ته به د دوږخ اور په داسي طور سره نصيب سي چي دي به هميشه په كي اوسي (او) دالويه رسوايي ده (درسوايي خبره ده) منافقان خلګ (طبعًا) ددي څخه ډيره كوي چي پر مسلمانانو (په ذريعه دوحي دپيغمبر ﷺ) څه داسي صورة (مثلاً يا ايت) نازل نه سي كوم چي دوي ته ددي منافقانودزړه دخبري اطلاع وركوي (يعني دوي چه كمي دمسخرو خبري په پټه كړي دي چي دمسلمانانو څخه دراز په شان ددوي په زړونو كي پټي دي ددي خبر ورنه كي) ته ووايه چي ښه ده تاسي مسخري كوي (په دي كي يي ددوي مسخري وريادي كړي لكه چي مخكي په خپله ارشاددي چي) بيشكه الله ﷻ به هغه شي ښكاره كوي دكم (داظهار) څخه چي تاسي ډيره كوله (چنانچي ښكاره يي كړه چي تاسي مسخري كولي) او (دښكاره كيدو څخه وروسته) كه ته ددوي څخه (ددي مسخرو دوجي) پوښتنه وكړي نو وبه وايي چي مونږ خومحض خندا اوخوش طبعي كوله (ددي خبري حقيقي معنیٰ زمونږ مقصود نه وه محض دزړه خوشحالولو دپاره چي سفر باندي اسان سي داسي خبري مونږ په ژبه سره كولي) ته (دوي ته) ووايه چي ايا دالله ﷻ سره اودهغه دايتونو سره اودهغه درسول سره تاسي خنداګاني كولي (يعني برابره خبره ده غرض هرڅه چي هم وي مګرداخو وګوري چي تاسي مسخري دڅه شي كوي دكم سره چي مسخري په هيڅ غرض سره هم جائزي نه دي) تاسي اوس (داعبث) عذر مه كوي (مطلب دادي چي داعذر

مقبول نه دي اوپه دي عذر سره مسخري نه سي جائز كيدي، تاسي خوځان ته مومنان وويل اوكفر مو وكړي (ځكه چي ددين سره مسخري مطلق كفردي كه څه هم په زړه كي خوايمان دمځكي څخه هم نه وو البته كه څوك په زړه سره توبه وكاږي اومخلص مومن جوړسي نوالبته دكفر اودعذاب دكفر څخه به خلاص سي ليكن ددي توفيق به هم ټولو ته ونه سي البته ځيني به مسلمانان سي اودوى به معاف سي پس حاصل داسو چي، كه مونږ په تاسي كي ځيني پريږدو هم (ځكه چي دوى مسلمانان سول) نومونږ به ځينولره (خامخا) سزا وركړو په سبب ددي چي دوى په علم ازلي كي) مجرمان وه (يعني دوى مسلمانان نه سول)

**معلومات اومسئلي:** په ذكرسوو ايتونو كي هم دتيرو ايتونو په شان دمنافقانو دعبثو اعتراضونو اونبي كريم ﷺ ته دازار رسولو اوبيا دروغو قسمونو خوړلو اودخپل ايمان دښوولو واقعات اوپه دي خبرداري دي په اول آيت كي ذكردي چي داخلگ دنبي كريم ﷺ متعلق په طور دمسخرو داوايي چي دي خوبس غوږونه دي يعني څه چي دچا څخه اوري په هغه يقين كوي په دي وجه زمونږ هيڅ فكر نسته كه زمونږ سازش ښكاره هم سي نومونږ به بيا قسمونه واخلو او دوى ته به دخپلي پاكي يقين وركړو ددي په جواب كي الله ددوى بي وقوفي ښكاره كړه چي دوى كمي دمنافقانو اومخالفانو خبري اوري اودخپل ښه خوى په بناء باندي خاموش پاته كيږي په دي سره دامه گڼي چي دوى دحال په حقيقت باندي پوه نه دي صرف ستاسي په وينا يقين كوي بلكه دوى دهرڅه دپوره پوره حقيقت څخه خبردي ستاسي دغلطو خبرو په اوريدو دوى ستاسي درښتنوالي نه قائله كيږي البته دخپل نفس دشرافت اوكرم په بنا باندي مخامخ ستاسي ردنه كوي.

اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَّا تَحْذَرُوْنَ: په دي آيت كي داخبر وركول سوي دي چي الله ﷻ به دمنافقانو پټ سازشونه اوشرارتونه ښكاره كړي چي ددي يوه واقعه دتبوك څخه دواپسي ده كله چي ځيني منافقانو دحضور ﷺ دقتل سازش كړي وو الله ﷻ دي ﷺ دجبرئيل امين دوحي په ذريعه خبر كړي اودهغه لاري څخه يي واړوى كوم ځاى چي دغه منافقان ددي كار دپاره جمع سوي وه (مظهري عن البغوي)

اوحضرت ابن عباس ؓ فرمايي چي الله ﷻ داويا تنو منافقانو نومونه سره دپلرونو دنومونو اودپوره نښانو اوپتو سره نبي كريم ﷺ ته ښوولي وه ليكن رحمة للعلمين ﷺ دوى خلگو ته ښكاره نه كړل (مظهري)

اَلْمُنٰفِقُوْنَ وَ الْمُنٰفِقٰتُ بَعْضُهُمْ مِّنْۢ بَعْضٍ ۘ يَاْمُرُوْنَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ

دمنافقانو سړو | اومنافقانو ښځو ټولو يو دبل حال دي | ښيي دوى بده خبره او منع كوي

عَنِ الْمَعْرُوْفِ وَيَقْبِضُوْنَ اَيْدِيَهُمْ ۭ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ ۭ

دنيكي خبري څخه | اوبندساتي خپل لاسونه | هير يي كي الله ﷻ نوهغه هير كړه دوى

اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنٰفِقِيْنَ

په تحقيق سره منافقان | هم دوى نافرمانه دي | ، وعده كړي ده الله دمنافقانو سړو ،

وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ هِيَ حَسْبُهُمْ ۚ

اومنافقانو ښځو سره اوكافرانو سره د دوږخ داور چې پراته به وي په دې كې اودغه كافي دى دوى لره ،

وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيْمٌ ﴿٦٨﴾ لا كَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ

او الله ﷻ لعنت كړى دى په دوى او د دوى دپاره عذاب دى برقرارپاته كېدونكى ، لكه چې ستاسې څخه مخكې

كَانُوْٓا اَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَّاَكْثَرَ اَمْوَالًا وَّاَوْلَادًا ؕ فَاسْتَمْتَعُوْا

خلگ زيات وه ترتاسې په زوركې اوزيات يې درلودې مال او اولاد بيايې فائده واخسته دخپلې ،

بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِيْنَ

حصې څخه ، فائده واخسته تاسې دخپلې حصې څخه لكه چې فائده اخستې وه ترتاسې مخكې خلگو دخپلې

مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِيْ خَاضُوْا ؕ اُولٰٓئِكَ

حصې څخه اوتاسې هم چلېږې دهغوى دچال په شان دغه خلگ وه چې

حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ

خراب سول د دوى عملونه په دنيا كې او په اخرت كې اودغه خلگ په نقصان كې

الْخٰسِرُوْنَ ﴿٦٩﴾ اَلَمْ يَاْتِهِمْ نَبَاُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوْحٍ

ولويدل ، اياونه رسيدى دوى ته خبر دهغو خلگو چې مخكې وه ددوى څخه دنوح ؑ قوم

وَّعَادٍ وَّثَمُوْدَ ۙ لا وَقَوْمِ اِبْرٰهِيْمَ وَاَصْحٰبِ مَدْيَنَ

اوعاديان اوثموديان او قوم دابراهيم ؑ اودمدين والا وو

وَالْمُؤْتَفِكٰتِ ؕ اَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۚ فَمَا كَانَ اللّٰهُ

او دهغو كلو خبرچې سرچپه سوي وه راغلل دوى ته رسولان د دوى دښكاره حكمونو سره ، نو داسې نه وو

لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿٧٠﴾

چې په دوى يې ظلم وكى ليكن دوى په خپلو ځانونو په خپله ظلم كوى

**لنډتفسیر**: منافقان سړي اومنافقانې ښځې ټولې یوډول دي چې دبدې خبرې (یعنې دکفر اواسلام دمخالفت) تعلیم ورکوي اودښې خبرې څخه (یعنې ایمان اوتابعداري دنبي ﷺ څخه) منع کول کوي او (دخدای په لاره کې دخرڅ کولو څخه) خپل لاسونه بندساتي دوي دخدای پرواه ونه کړه (یعني فرمانبرداري یې ونه کړه) نو خدای د دوي پروا ونه کړه (یعنې پردوي یې خاص رحمت ونه کې) بیشکه دامنافقان لوي سرکښان دي الله ﷻ دمنافقانو سړو اوښځو او (په ډاګه) دکفر کوونکو سره د دوزخ داور وعده کړي ده چې دوي به همیشه په کې اوسي دغه د دوي دپاره (سزا) کافي ده او الله ﷻ به دوي دخپل رحمت څخه لیرې کړي اودوي ته به (دذکرسوي وعدې مطابق) همیشه عذاب وي (اې منافقانو) ستاسې حالت (دکفر اوپه مستحق کیدو دسزا دکفرکې) دهغو خلګوپه شان دی کم چې ترتاسې په مخکې (زمانه کې) تیرسوي دي چې په سختوالي دطاقت کې اوپه ډیروالي دمال اواولاد کې ستاسې څخه هم زیات وه نودوي دخپلې (دنیوي) حصې څخه ښه فائده حاصله کړي وه اوتاسې هم (په بدو خبروکې) داسې ننوتلې یاست لکه چې دغه خلګ (په بدو خبروکې) ننوتلي وه ددې خلګو (نیک) عملونه په دنیا اواخرت (ټولو) کې ضائع سول (چې په دنیا کې پردې عملونو دثواب زیرې نسته اوپه اخرت کې ثواب نسته) او (په وجه ددې حبطه کیدو دعمل په دنیا اواخرت کې) دغه خلګ په لوی نقصان کې دي (چې په دواړه جهانه دخوشحالي اوراحت څخه محرومه دي، نو دغه ډول تاسې هم د دوي په شان کفر کوي نو د دوي په شان تاوان کوونکې او زیان کاره سواست او لکه څنګه چې د دوي اولاد اومالونه د دوي په کار ورنه غلل تاسې خو په دې شیانو کې د دوي څخه کم یاست، نو ستاسې خو به ګرسره په کار درنه سي داخو داخرت دضرر زورنه سوه اوس یې ددنیا دضرر داحتمال په ذکر سره خبروي چې) ایادې خلګوته ددوي (دعذاب اوهلاکت) خبرنه دي رسیدلې کوم چې د دوي څخه مخکې تیرسوي دي لکه قوم دنوح اوعادیان او ثمودیان اوقوم دابراهیم اواهل دمدین اوچپه سوي کلې (یعنې قوم دلوط) چې دوي ته د دوي پیغمبرانو صفا نخښې (دحق) راوړې (لیکن په نه منلو سره یې برباد سول) نو (په دې بربادي کې) الله ﷻ خو په دوي ظلم نه دی کړی لیکن دوي په خپله پرخپلو ځانونو ظلم کوي (دغه ډول دي منافقانو ته هم بیره په کار ده)

**معلومات اومسئلې**: په دې ذکر سوو آیتونوکې په اول آیت کې دمنافقانو یو حال یې دا وښووی چې دوي خپل لاسونه بند ساتي، يَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ : په تفسیر قرطبي کې دي چې دلاسونو دبندو ساتلو څخه مراد جهاد نه کول او واجب حقونه نه ادا کول دي، نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ ددې ښکاره معنٰی دا ده چې دې خلګو الله ﷻ هیر کې نوالله ﷻ دوي هیر کړل الله ﷻ خو دهیریدو څخه پاک دی مراد دلته دادي چې دې خلګو دالله ﷻ حکمونه داسې پریښول لکه چې یې هیر سوي وي، نو الله ﷻ هم دوي دآخرت دثواب په معامله کې داسې پریښول چې په نیکۍ او ثواب کې هیڅکله هم د دوي نوم رانغی.

دایت (۶۹) كَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ : یو تفسیر دا دی چې داخطاب منافقانو ته دی لکه چې په لنډتفسیر کې راغلی دی او دوهم تفسیر یې دا دی چې خطاب مسلمانانو ته دی یعنې (أَنتُمْ كَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ) مراد دا دی چې تاسې خلګ هم ترځان دمخکې خلګو په شان یاست څنګه چې دغه خلګ ددنیا په خوندونوکې ورک سول آخرت یې هیر کې او په قسم قسم ګناهونو او بدو اخلاقو کې اخته سول تاسې به هم دغه خلګ سي.

ددی آیت په تفسیر کی حضرت ابوهریره ﷺ روایت کړی دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی تاسی به هم هغه طریقی اختیار کی کومی چی تر تاسی مخکی امتونو اختیار کړی دی لاس په لاس اولویشت په لویشت یعنی هوبهو د دوی نقل به کوی تردی چی که په دوی کی څوك دسمساری په غارکی ننوتلی وی نو تاسی به هم ننوزی حضرت ابوهریره ﷺ ددی روایت نقل کولو څخه وروسته وفرمایل چی که ددی حدیث تصدیق ستاسی زړه غواړی، نو دقرآن دا آیت وواياست: كَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ.

حضرت عبدالله بن عباس ﷺ چی دا واوریدل نو وی فرمایل، مَآ اَشْبَهَ اللَّيْلَةَ بِالْبَارِحَةِ: یعنی نن شپه دتیری شپی سره څنګه یو شان او مشابه ده دا بنی اسرائیل دی مونږ ته یی د دوی سره تشبیه راکړې ده (قرطبی).

دحدیث مقصد واضح دی چی په اخره زمانه کی به مسلمانان هم دیهودو او نصاراوو پر طریقو روان سی اومنافقانو دعذاب بیانولو څخه وروسته ددوی بیان کول دی طرف ته اشاره ده چی دیهودو اونصاراوو دطریقوتابعداری کوونکی مسلمانان به هغه وی دکوموپه زړونوکی چی مکمل ایمان نسته دنفاق جراثیم په دوی کی پیدا سی دامت صالحانو ته ددی څخه دبچ کیدو اوبچ کولو هدایت په دی آیت کی سوی دی.

وَالْمُؤْمِنُوْنَ وَالْمُؤْمِنٰتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ يَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ

اوایماندار سړی اوایمانداری ښځی دیو بل مددګاران دی نیپی دنیکی خبره

وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ

او منع کوی دبدی خبری څخه اوقائم ساتی لمونځ او ورکوی

الزَّكٰوةَ وَيُطِيْعُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ؕ اُولٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ ؕ

زکوٰة او حکم منی دالله ﷻ او دهغه درسول ﷺ دغه خلق دی په کومو چی به رحم وکړی الله

اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۷۱﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ

بیشکه الله زبردست دی حکمت والا، وعده کړی ده الله دایماندارو سړو او ایماندارو ښځو سره،

جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَمَسٰكِنَ

دباغونو چی بهیږی به لاندی تردوی ویالی اوسی به په دی کی همیشه،

طَيِّبَةً فِيْ جَنّٰتِ عَدْنٍ ؕ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللّٰهِ اَكْبَرُ ؕ ذٰلِكَ

اوستره کورونه داوسیدو په باغونو کی اورضامندی دالله ددی ټولو څخه لویه ده داده لویه

هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٧٢﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ

کامیابی اې نبي! جنګ کوه دکافرانو سره

وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿٧٣﴾

او دمنافقانو سره او سختي کوه پر دوی او ددوی ځای دوزخ دی او دا بد ځای دی

**لنډتفسیر**: اومسلمانان سړي او مسلمانانې ښځې په خپل مینځ کې دیوبل (دیني) ملګري دي دنیکو خبرو تعلیم ورکوي اودبدو خبروڅخه منع کول کوي او دلمونځ پابندي کوي اوزکوٰة ورکوي اوداللهﷻ اودهغه درسول خبره مني پردې خلقوبه خامخا اللهﷻ رحمت وکړي (چې تفصیل یې په: وَعَدَ اللهُ الخ کې دیرزر راروان دی) بیشکه اللهﷻ قادر (مطلق) دی (پوره جزاورکولی سي) حکمت والادی (مناسبه جزا ورکولی سي اوس ددې رحمت بیان کیږي چې) اللهﷻ دمسلمانانو سړیو اومسلمانانو ښځو سره دداسې باغونو وعده کړې ده چې لاندې نهرونه بهیږي چې دوی به همیشه په کې اوسي اودلوړو (کورونو وعده یې کړې ده) کوم چې په دغو همیشه باغونوکې به وي او (ددې ټولو نعمتونوسره) داللهﷻ رضامندي (کومه چې به دجنتیانوسره همیشه همیشه وي) د (دې) ټولو (نعمتونو) څخه لوی شی دی دا (ذکرسوې جزا) لویه کامیابي ده اې نبيﷺ دکفارو (سره په وسله) او دمنافقانو سره (په ژبه) جهاد کوه اوسختي باندې کوه (په دنیا کې خو دوی ددې مستحق دي) او (په) آخرت کې د دوی د اوسیدو ځای دوزخ دی او دغه ناکاره ځای دی.

**معلومات اومسئلې**: په تیرو آیتونوکې دمنافقانو حالات د دوی دسازشونو اوازارونو او د دوی دعذاب بیان وو دقرآن دقانون مطابق مناسب وه چې دلته دمخلصو مومنانو حالات او د دوی دثواب او درجو هم بیان راسي په ذکر سوو آیتونو کې ددې بیان دی.

دلته داخبره دنظر قابله ده چې پردې موقع دمنافقانو اومخلصو مومنانو مقابله ذکر سوې ده مګر یوځای دمنافقانو په باره کې خوبې دا وفرمایل چې، بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ: او ددې په مقابله کې چې دمومنانو ذکر راغی نوپه دې کې فرمایي، بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ په دې کې اشاره ده چې دمنافقانو دیوبل سره تعلقات او رابطې محضې په خانداني شریکوالي یا غرضونو باندې مبني وي نه یې عمر زیات وي اونه په دې هغه فائده مرتب وي کومه چې دزړه د دوستی او دزړه په همدردي باندې مرتب وي په خلاف دمومنانو څخه چې دوی دیو بل مخلص دوستان اوریښتني همدرد وي (قرطبي)

اوچونکې دادوستي اوهمدردي خالصه داللهﷻ دپاره وي دغه په ښکاره اوپه باطن اوپه مخامخ اوپه وروسته دشا پسې یوډول وي او دهمیشه دپاره وي دمومن مخلص دانښه وي دایمان اونیک عمل خاصه داده چې په خپل مینځ کې دوستي اومحبت پیدا کوي دقرآن کریم ارشاد ددې متعلق دی: سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا یعنې کم خلګ چې ایمان راوړي اونیک عمل کوي اللهﷻ د دوی په مینځ کې دزړه او زوره دوستي پیدا کوي نن صبا زمونږ دایمان او نیک عمل کوتاهي ده چې دمسلمانانو دیو بل سره تعلقات هیڅ ځای داسې په نظر نه راځي بلکه دغرضونو تابع دي.

جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ : په دی آیت کی دکفارو او منافقانو دواړو سره دجهاد او د دوی په معامله کی دسختی اختیارولو حکم نبی کریم ﷺ ته ورکول سوی دی دظاهری کافرانو سره دجهاد معامله خو ښکاره خبره ده لیکن دمنافقانو سره دجهاد مطلب په خپله دنبی کریم ﷺ دعمل څخه دا ثابت سوی دی چی دا د دوی سره دجهاد څخه مراد زبانی جهاد دی چی دوی ته د اسلام دحقوالی په پوهیدو طرف ته بلنه ورکړی چی دوی د اسلام په خپله دعوی کی مخلصان سی (قرطبی و مظهری)

وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ دلفظ د : غلظ اصلی معنی دا ده چی دمخاطب سره کوم طرز عمل په کار وی په هغه کی کمی ونه سی اونه په کښی نرمی او رعایت وسی دالفظ د ، رَأْفَةٌ په مقابل کی استعمالیږی چی ددی معنی رحمت او رحمدلی ده .

امام قرطبی فرمایی چی دلته په لفظ دغِلظت استعمالولو سره عملی غلظت مراد دی چی پردوی باندی دشرعی احکامو په جاری کولو کی څه رعایت اونرمی ورسره ونه سی په ژبه اوخبره کی ورسره سختی اختیارول مرادنه دی ځکه چی دا دپیغمبرانو دطریقی څخه خلاف ده دوی دهیچا سره سختی خبری اوبدری ردی نه کولی په یوحدیث کی دنبی کریم ﷺ ارشاد دی ، اِذَا زَنَتْ اَمَةُ اَحَدِكُمْ فَلْيَجْلِدْهَا الْحَدَّ وَلَا يُثَرِّبُ عَلَيْهَا (قرطبی) که ستاسی یوه مینځه زنا وکړی ، نو شرعی حد باندی جاری کوی مگر په ژبه ملامته کول او بدی ردی ورته مه وياست .

او دنبی کریم ﷺ په حال کی په خپله الله ﷻ فرمایی ، وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ : یعنی که ستا خبری سختی او زړه سخت وای نو خلک به ستا دخوا څخه تښتیدلی وای او دنبی کریم ﷺ په معامله کی هیڅ ځای دا ثابته نه ده چی دکفارو او منافقانو سره یی په خبرو کی یو ځای سختی اختیار فرمایلی وی .

**خبرداری**: افسوس دی چی په خطاب اوخبرو کی سختوالی دکفارو په مقابله کی هم اسلام نه دی اختیار کړی اونن صبا یی یومسلمان دبل مسلمان په باره کی بی دریغه استعمالوی اوډیر خلک خودا ددین خدمت گنی اوپه دی خوشحالیږی چی داگوندی مونږ ښه کوو . اِنَّا لله .

يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا ۚ وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ

قسمونه اخلی په الله چی مونږ نه دی ویلی اوبیشکه ویلی دی دوی لفظ ،

الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا ۚ

دکفر اومنکره سول وروسته د اسلام څخه اوقصدیی کړی وو دهغه شی چی دوی ته ورنه کول سو

وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ ۚ

اوداتول ددی بدله وه چی غنیان کړل دوی الله او دهغه رسول په خپل فضل سره ،

فَإِن يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَّهُمْ ۖ وَإِن يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ

نو كه توبه وكاږي نو ښه ده د دوي په حق كي او كه ويي نه مني نوعذاب به وركړي دوي ته الله

عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ

عذاب دردناك په دنيا اوپه اخرت كي او نسته په مخ دمځكه

مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾ وَمِنْهُم مَّنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِنْ آتَانَا

دوي ته څوك دوست اونه مددګاراوځيني په دوي كي هغه دي چي وعده يي كړي وه دالله سره چي كه راكړي مونږته

مِن فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾

دخپل فضل څخه نومونږبه خامخا خيرات كوو اوسو به مونږدنيكي كوونكو څخه

فَلَمَّا آتَاهُم مِّن فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوا وَّهُم

نو كله چي وركړل دوي ته الله دخپل فضل څخه نوبخل يي په كي وكي اووابس سول

مُّعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ

منع كوونكي نوددي اثروسو نفاق په زړونو د دوي كي تر هغه ورځي پوري چي دوي به په كښي ورسره يوځاي سي

بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾ أَلَمْ

په دي وجه چي دوي خلاف كړه دالله ﷻ څخه كومه وعده چي يي ورسره كړي وه اوپه دي وجه چي دروغ يي ويل ايا

يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾

دوي پوه نه سو چي الله ﷻ ته معلوم دي د دوي راز او د دوي مشوره او دا چي الله ښه پيژني تولي پټي خبري

**لنډتفسير**: دغه خلق قسمونه اخلي چي مونږ فلاني خبره (مثلاً داچي نبي كريم ﷺ قتل كړي) نه ده كړي حال
دا دي چي يقيناً دوي دكفر خبره كړي وه (ځكه چي دحضور ﷺ دقتل په باره كي خبري كول ښكاره كفر دي)
او (ددغه خبري په كولو سره) دخپل (ښكاره) اسلام څخه وروسته (په ظاهر كي هم) كافران سول (كه څه هم
خبره يي په خپل مينځ كي كړي ده چي بيامسلمانان هم په خبر سول اوپه دي سره يي كفر ښكاره سو) او
دوي دداسي خبري اراده كړي وه چي لاس يي باندي برنه سو (چي دنبي ﷺ قتل وو خوناكامه سول) اودا
دوي صرف ددي خبري بدله وركړي ده چي دوي الله ﷻ او دهغه رسول په رزق دخداي سره مالا مال كړل
(ددي احسان بدله د دوي په نزد داده چي بدي وكړي) نوكه (ددي څخه وروسته) توبه وكاږي نو د دوي

دپاره (په دواړو جهانونو) ښه ده (اونفع منده ده چنانچې جلاس ﷛ ته دتوبې توفيق وسو) اوکه چيرې (دتوبې څخه) روګرداني وکړي (اوپر کفر اونفاق پاته سي) نوالله ﷻ به دوی ته په دنيا اواخرت (دواړو) کې دردناکه سزا ورکړي (چنانچې ټول عمر بدنامه اوپريشانه اوپه بيزه کې اوسيدل اودمرګ په وخت کې مصيبت ليدل دا ددنيا عذاب دی اوپه اخرت کې دوزخ ته تلل خوښکاره خبره ده) او د دوی په دنيا کې نه څوك يارسته اونه مددګار (چې دعذاب څخه يې خلاص کړي اوکله چې په دنيا کې ددوی څوك يار اومددګار نسته چې دلته خواکثره مدد کيدی سي نوپه اخرت کې خوپه درجه اولې نسته) او په دی (منافقانو) کې ځينې خلګ داسې دي چې دخدای سره وعده کوي (ځکه چې دنبي کريم ﷺ سره وعده کول اودالله ﷻ سره وعده کول برابر دي او دغه وعده دا وه چې) که الله ﷻ مونږ ته دخپل فضل څخه (ډير مال) راکي نو مونږ به (په دې کې) ښه خيرات کوو او مونږ به (ددې په ذريعه سره) ښه نيك نيك کارونه کوو پس کله چې الله ﷻ دوی ته دخپل فضل څخه (ډير څه) ورکړل نوبخل يې په کښې شروع کې (چې زکوٰة يې ورنه کي) او (دطاعت څخه) يې مخ اړول شروع کړل اودوی خودمخ اړولو (دمخکې څخه) عادتيان دي ، نو الله ﷻ ددې (کار) په سزا کې د دوی په زړونو کې نفاق (قائم) کې کوم چې به خدای ته دتللو ترورځې پورې (يعنې ترمرګه پورې) وي په دې سبب سره چې دوی خپله وعده دخدای سره خلاف کړه اوپه دې سبب سره چې دوی (په دې وعده کې دشروع څخه) دروغ ويل (يعنې دوفاء کولو نيت يې هغه وخت هم نه وو نونفاق يې دغه وخت هم په زړه کې وو چې دا دروغ اوخلاف يې فرع ده بيا ددې دروغو اوخلاف په واقع کيدو سره نور زيات دغضب مستحق سول اوددې زيات غضب اثر داوسو چې دغه تير نفاق يې اوس دائمي او نه ليرې کيدونکې سو چې توبه به يې هم نصيب نه سي اوپردې حالت چې مړسي نودائمي جهنم به يې نصيب سي اوسره دېټ کفر څخه چې کوم داسلام اطاعت اظهار کوی نو) ايا دوی (منافقانو) ته داخبر نسته چې الله ﷻ ته د دوی دزړه راز او د دوی پټې جرګې ټولې معلومې دي او دا چې الله ﷻ دغيبو په ټولو خبرو باندې ښه پوه دی (او په دې وجه دغه ښکاره اسلام او اطاعت د دوی په کار نه سي ورتلې بيا خاص په آخرت کې نو دجهنم سزا ضروري ده)

**معلومات اومسئلې:** د ذکرسوو آيتونوپه اولنې آيت کې په ، يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ کې بيادمنافقانو ذکر دی چې دوی په خپله مجلسونو کې دکفر خبرې کوي بيا که مسلمانان په خبرسي نو په دروغه قسمونه اخلي او خپل پاکوالی ثابتوي ددې آيت په شان نزول کې بغوی دا واقعه نقل کړي ده چې نبي کريم ﷺ دتبوك دغزا په موقع يوه خطبه ورکړه چې په دې کې دمنافقانو دبدحالی اوبد انجام ذکريې وفرمايې په حاضرينو کې يومنافق جلاس هم موجود وو چې دې ولاړې نوپه خپل مجلس کې يې وويل چې محمد ﷺ چې څه وايي که دا رښتيا وي نو مونږ ترخرو زيات بدتر يو دده داکلمه يوصحابي عامر بن قيس ﷛ واوريده نو وی ويل چې بيشکه نبي کريم ﷺ چې څه فرمايلي دي دارښتيا دي اوتاسي واقعي ترخرو هم زيات بدتر ياست کله چې نبي کريم ﷺ دتبوك دسفر څخه بيرته مدينې طيبې ته راورسيدی نوعامر بن قيس ﷛ دا واقعه نبي کريم ﷺ ته واوروله اوجلاس دخپلې خبرې څخه منکره سو اووی ويل چې عامربن قيس ﷛ په ماپورې تهمت پورې کړي دی نبي کريم ﷺ دواړو ته حکم وکې چې دمنبر نبوی په خوا کې ودريږی قسمونه واخلي

جلاس فوراً په دروغو قسم واخستي چي ماداسي نه دي ويلي عامر ﷺ دروغ وايي چي دحضرت عامر ﷺ نمبر راغي نو ده هم قسم واخستي او بيايي ددعا دپاره لاسونه لوړ کړل چي يا الله! ته دخپل رسول ﷺ په ذريعه دوحي ددي معاملي حقيقت ښکاره کړي په دي دعا نبي کريم ﷺ اوټولو مسلمانانو امين وويل اوس لا داخلګ پرځاي ناست وه چي جبرئيل امين وحي راوړي حاضر سو چي دا ذکرسوي آيت په کي وو جلاس چي کله داايت واوريدي نوفوراً ودريدي اوويي ويل چي يارسول الله! اوس زه اقرارکوم چي دا غلطي زما څخه سوي وه اوعامر بن قيس ﷺ چي څه وويل دارښتيا وه مګر په دي آيت کي حق تعالى ماته دتوبي هم حق راکړي دي زه اوس دالله ﷻ څخه بخښنه غواړم اوتوبه کاړم نبي کريم ﷺ دده توبه قبوله کړه او بيادي په دي خپله توبه قائم پاته سو دده حالات برابر سوه (مظهري)

ځيني تفسير ليکونکو حضراتو دغه ډول نور واقعات ددي په شان نزول کي بيان کړي دي خاص په دي وجه چي ددي آيت په يوه جمله کي داهم دي ، وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا يعني دوي اراده وکړه ديو داسي کار چي دوي په کي کامياب نه سول ددي څخه معلوميږي چي دا ايت ديوي داسي واقعي متعلق دي په کومه کي چي منافقانو دنبي کريم ﷺ او مومنانو خلاف سازش کړي وو چي دوي په کي کامياب نه سول لکه ددي تبوك دغزا څخه دواپسي واقعه چي مشهوره ده چي دولس منافقان دغره په يوه غونډي کي ددي دپاره پټ ناست وو چي کله حضور ﷺ دي ځاي ته راورسيږي نوپه يووار به حمله باندي وکړي او قتل به يي کړي جبرئيل امين دي خبر کي نو دوي لاره بدله کړه او دهغو سازش خاوري سو .

او ځيني نور واقعات هم دمنافقانو دطرف څخه داسي پيښ سوي دي مګر په دي کي تضاد ياڅه ليري والي نسته چي داټول واقعات په دي آيت کي مراد دي .

دوهم آيت ، وَمِنْهُمْ مَّنْ عٰهَدَ اللّٰهَ : هم ديوي خاصي واقعي سره متعلق دي کومه چي ابن جرير ابن ابي حاتم ابن مردويه طبراني اوبيهقي دحضرت ابوامامه باهلي ﷺ په روايت سره نقل کړي ده چي يو سړي ثعلبه ابن حاطب انصاري دنبي کريم ﷺ په خدمت کي حاضر سو او دا درخواست يي وکړ چي تاسي دعاوکړ چي زه مالدارسم حضور ﷺ وفرمايل چي اياستا زما طريقه خوښه نه ده قسم دي په هغه ذات دچاپه قبضه کي چي زما روح دي چي که ما غوښتلي نودمديني غرونه به سره زر سوي واي اوزما سره به ګرځيدل مګر زما داسي مالداري خوښه نه ده داسړي ولاړي بيا دوباره راغي اوبيايي دغه درخواست ددي وعدي سره پيش کي چي که ماته مال راکول سي نوزه به هريو حقدار ته دهغه حق رسوم نبي کريم ﷺ دعا وکړه چي اثر يي داسي ښکاره سو چي دده بزي بي اندازي زياتيدل شروع سو تر دي چي دمديني ځاي پرده تنګ سو نودباندي ولاړي اودماپښين اوماځيګر دوه لمونځونه به يي په مدينه کي په حضور ﷺ پسي کول باقي لمونځونه به يي په ځنګل کي کوم ځاي چي دده دامال وو ، کول به يي .

بيا په دي بزوکي نور دومره زيات سو چي دغه ځاي هم باندي تنګ سو اودمديني منوري څخه يوليري ځاي يي واخستي اوهلته ولاړي دهغه ځاي څخه به صرف دجمعي لمونځ ته مديني ته راتلي اونور پنځه وخته لمونځ به يي هلته کوي بيا يي دغه ما ل نور هم دومره زيات سو چي دغه ځاي يي هم پريښودي اودمديني منوري څخه ديرليري ولاړي چي هلته دجمعي اوجماعت ټولو څخه محرومه سو .

څه زمانه وروسته نبی کریم ﷺ دخلګو څخه دده پوښتنه وکړه اوخلګو وویل چې دهغه مال دومره زیات سوی دی چې دښار په خوا کې اوس هغه نه سی اوسیدی په دی وجه یولیری ځای تللی دی اوهلته اوسی نودلته اوس نه ښکاری نبی کریم ﷺ چې دا واوریدل نو دری واره یې وفرمایل ، وَیْحَ ثَعْلَبَةَ یعنی په ثعلبه افسوس دی په ثعلبه افسوس دی په ثعلبه افسوس دی .

اتفاقاًپه دی زمانه کې دصدقو آیت نازل سوچې په دی کې یې نبی کریم ﷺ ته دمسلمانانو څخه دصدقو وصولولو حکم ورکړی دی ، خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً دوی دځاروو دصدقو مکمل قانون ولیکی او دوه سړی یې دصدقو دعاملانو په حیثیت سره دځارویو دزکوة وصولولو دپاره ولیږل اودوی ته یې حکم وکی چې ثعلبه بن حاطب ته هم ورسی او دبنی سلیم دیو بل سړی خواته دتللو حکم یې ورته هم وکی .

دا دواړه چې کله ثعلبه ته ورسیدل اودنبی کریم ﷺ فرمان یې ورته وښووی نو ثعلبه وویل چې دا خو جزیه سوه کومه چې دغیر مسلمو څخه اخستل کیږی او بیا یې ورته وویل چې ښه دی اوس تاسی ځی کله چې بیرته راسی نو بیا دلته راسی دا دواړه ولاړل .

او دوهم سړی سُلَیْمِی چې کله دنبی کریم ﷺ فرمان واوریدی نو په خپلو ځاروو اوښانو اوبزوکی چې کوم دټولو څخه ښه ځاروی وو دصدقی دنصاب مطابق یې هغه ځاروی دنبی کریم ﷺ قاصدانو ته په خپله را وستل هغوی ورته وویل چې مونږ ته خو دا حکم دی چې په ځاروو کی به اعلی ځاروی نه چاڼ کوو بلکه درمیانه به اخلو په دی وجه مونږ دا نه سو اخستی خو سُلَیْمِی اصرار وکی چې زه په خپله خوشحالی دا درکوم دا ځاروی قبول کړی ،

بیادی دواړو حضراتو دنورو مسلمانانو څخه صدقی وصول کړی اوبیرته راغلل نوبیا ثعلبه ته ورغلل نوده وویل چې راوړی دصدقو هغه قانون ماته وښیاست چې هغه یې ولیدی نووی ویل چې داخو یوقسم جزیه سوه چې دمسلمانانو څخه یې اخستل نه دی په کار ښه ده اوس تاسی ځی زه به غور وکړم او بیا به څه فیصله وکړم .

هرکله چې دا دواړه حضرات بیرته مدینی طیبی ته را ورسیدل او دنبی کریم ﷺ په خدمت کی حاضر سول نو دوی دحالاتو دپوښتنی څخه مخکی بیا هم هغه کلمه دوباره وفرمایله کومه چې یې اول فرمایلی وه ، یَاوَیْحَ ثَعْلَبَةَ یَاوَیْحَ ثَعْلَبَةَ یَاوَیْحَ ثَعْلَبَةَ (یعنی پرثعلبه باندی سخت افسوس دی) داجمله یې دری واره ارشاد وفرمایله په دی واقعه دا ایت نازل سو ، وَمِنْهُمْ مَّنْ عٰهَدَ اللّٰهَ الخ یعنی په دوی کی ځینی خلګ داسی هم دی کومو چې دالله ﷻ سره وعده کړی وه ، چې که الله ﷻ دوی ته مال ورکړی نو دوی به صدقه خیرات کوی او دامت دصالحانو په شان به دټولو حقدارانو قریبانو اوغریبانو حقونه ادا کوی بیاچې کله الله ﷻ دوی ته په خپل فضل سره مال ورکی ، نو بخل یې وکی او دالله ﷻ او رسول داطاعت څخه راوګرځیدل .

فَاَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِی قُلُوبِهِمْ : یعنی الله ﷻ د دوی په دی بدعملی او بد عهدی په نتیجه کی د دوی په زړونو کی نفاق نور پوخ کی چې د دوی دتوبی توفیق نه سی کیدی .

فائده : ددی څخه معلومه سوه چې دځینو بدو عملونو بدبختی داسی وی چې دتوبی توفیق باندی واخستل سی نعوذ بالله منها ابن جریر دابو امامه دتفصیلی روایت په اخر کی کوم چې اوس ذکرسو

لیکلی دی چی کله نبی کریم ﷺ دثعلبه په حق کی: یَاوَیْحَ ثَعْلَبَةَ دری واری وفرمایل نوپه دی مجلس کی دثعلبه څه خپلوان هم موجود وه هغوی چی دا واوریدل نوفوراً دهغوی څخه یو تن سفر وکی اوثعلبه ته ورسیدی اودی یی ملامت کی اوورته یی وویل چی ستاپه باره کی دقرآن کریم آیت نازل سو چی دایی واوریدل نوثعلبه وبیریدی اومدینی ته حاضر سو اودرخواست یی وکی چی زما صدقه دی قبوله سی نبی کریم ﷺ وفرمایل چی زه الله ﷻ ستا دصدقی قبلولوڅخه منع کړی یم چی دایی واوریدل نوثعلبه پرخپل سرباندی خاوری اچول شروع کړل.

نبی کریم ﷺ وفرمایل چی داستا خپل عمل دی ماتاته حکم وکی تاونه منی اوس ستا صدقه نه سی قبلیدی ثعلبه ناکامه راغی اوددی څخه څو ورځی وروسته نبی کریم ﷺ وفات سو اوصدیق اکبر ﷺ خلیفه سو نو ثعلبه دصدیق اکبر ﷺ په خدمت کی حاضر سو او ویی ویل چی زما صدقه قبوله کړی صدیق اکبر ﷺ وفرمایل چی کله نبی کریم ﷺ نه ده قبوله کړی ، نو زه یی څنګه قبلولی سمهٔ ؟

بیا دصدیق اکبر ﷺ دوفات څخه وروسته ثعلبه دفاروق ﷺ په خدمت کی حاضر سو او دغه دصدقی قبلولو درخواست یی وکی خو هم هغه جواب ورکول سو کوم چی صدیق اکبر ﷺ ورکړی وو بیا دحضرت عثمان ﷺ دخلافت په زمانه کی یی درخواست وکی هغوی هم انکار وکی او دحضرت عثمان ﷺ دخلافت په زمانه کی ثعلبه مړ سو (نعوذ بالله من سیئات الاعمال یا الله مونږ په خپل فضل او رحم سره دداسی بدو عملونو څخه محفوظ وساتی آمین)

مسئله : دلته داسوال پیداکیږی چی کله ثعلبه توبه وکښله اوحاضر سو نو دده توبه ولی قبوله نه سوه وجه یی ښکاره ده چی نبی کریم ﷺ ته په ذریعه دوحی معلومه سوی وه چی دی اوس هم په اخلاص سره توبه نه کاری اودده په زړه کی نفاق موجوددی محض دوخت دمصلحت په بنا سره مسلمانانو ته دوکه ورکوی اوراضی کوی یی په دی وجه قبوله نه ده اوکله چی نبی کریم ﷺ دی منافق مقرر کی نو وروسته خلیفه ګانو ته دده دصدقی قبلولو حق پاته نه سو ځکه چی دزکوة دپاره مسلمانیدل شرط دی البته دنبی کریم ﷺ څخه وروسته چونکی دچا دزړه دنفاق پته په قطعی طورسره چاته نه سی معلومیدی په دی وجه دانئده دپاره حکم دا دی چی کوم سړی توبه وکاږی او داسلام اوایمان اقراروکړی دده سره به دمسلمانانو په شان معامله کول کیږی برابره خبره ده که دده په زړه کی هرڅه چی وی (بیان القرآن)

ٱلَّذِينَ يَلْمِزُونَ ٱلْمُطَّوِّعِينَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ فِى ٱلصَّدَقَٰتِ وَٱلَّذِينَ

هغه خلق چی طعنی ورکوی هغو مسلمانانو ته کوم چی دزړه داخلاصه صدقی کوی اوهغو ته کوم چی نه لری

لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ ٱللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ

طاقت مګر دخپل محنت بیاپه دوی پوری مسخری کوی الله په دوی پوری مسخری کوی او د دوی

أَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ ٱسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِن تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ

دپاره عذاب دردناك دی ، که ته د دوی دپاره بخښنه وغواړی یاکه یی ونه غواړی که ته د دوی دپاره اویا ۷۰

مَرَّةً فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَ رَسُوْلِهٖ وَاللّٰهُ لَا

واری بخښنه وغواړی نوهم به هیڅکله ونه بخښی الله دوی داپه دی وجه چی دوی منکره سول دالله ﷻ اودرسول

يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٨٠﴾

دهغه څخه اوالله لار نه ښیی نافرمانو خلګوته.

**لنډتفسير**: دوی (منافقان) داسی دی چی په نفلی صدقه کوونکو مسلمانانو باندی دصدقو په باره کی (په لړوالی) طعن کوی او (خاص) پرهغو خلګو (دیرزیات) کمو ته چی بغیر دمحنت مزدوی (دامدنی) څخه نور څه نه ورځی په لاسو (اودغه عاجزان ددغه مزدوری څخه همت کوی څه خیرات ورڅخه ورکوی) یعنی په دوی پوری مسخری کوی (یعنی مطلق طعن خو پرټولو کوی چی څومره لږ شی یی په صدقه کی راوړی اوپه دغو محنت کوونکو غریبانو پوری هم مسخری کوی چی واخله دوی هم دصدقو ورکولو قابل سول) الله ﷻ به دوی ته دمسخرو (خوخاص) بدله ورکړی (هسی دمطلق طعنو خوبه دابدله ورکول سی چی) ددوی دپاره (په اخرت کی) به دردناکه سزاوی تاسی برابره خبره ده که ددی منافقانو دپاره استغفارکوی یاکه ددوی دپاره استغفارنه کوی (دواړه حالته برابردی چی دوی ته به ددی څخه هیڅ نفع نه وی دوی ته مغفرت نه سی کیدی) که ته ددوی دپاره اویا ۷۰ واری (یعنی ډیر) استغفار وکړی خوبیابه هم الله ﷻ دوی ونه بخښی دا په دی وجه دی چی دوی دالله ﷻ او درسول سره کفر وکی اوالله ﷻ داسی سرکښو خلګو ته (چی هیڅکله هم دایمان اوحق طلب ونه کی) هدایت نه کوی (په دی وجه دوی ټول عمر په کفر قائم پاته سول او په دی مړه سول)

**معلومات اومسئلې**: په اولنی آیت کی پرنفلی صدقو ورکوونکو مسلمانانو دمنافقانو دبدو ردو ذکردی په صحیح مسلم کی دی چی حضرت ابومسعود رضی الله عنه فرمایلی دی چی دالله ﷺ دطرف څخه مونږ ته دصدقو حکم وسو او زمونږ حال دا وو چی مونږ به محنت او مزدوری کولی (هیڅ مال زمونږ سره نه وو په دی مزدوری سره چی به مونږ ته څه راکول کیدل ددی څخه به مونږ صدقی ورکولی) نوابو عقیل نیم اوړی (تقریباً پاوکم دوه سیره) صدقه پیش کړه بل سړی راغی هغه ددی څخه لږ زیاته صدقه ورکړه منافقانو پردی باندی بدی ردی شروع کړه چی څومره لږ اوحقیر شی یی په صدقه کی راوړی دالله ﷻ داسی شی ته څه ضرورت دی اوچاچی څه زیاته صدقه ورکړه پرهغه یی دا الزام ولګوی چی ده دریاء دپاره خلګوته دخان ښوولو دپاره صدقه ورکړی‌ده ، په دی دا ایت نازل سو په . سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ کی یی جزاء دمسخرو په مسخرو سره تعبیر کړی‌ده .

په دوهم آیت کی چی یی کوم دمنافقانو په باره کی نبی کریم ﷺ ته دافرمایلی دی چی که ته د دوی دپاره استغفار کوی اوکه نه کوی برابردی اوکه هرڅومره استغفار وکړی ددوی مغفرت نه سی کیدی ددی پوره بیان به مخ ته تر راتلونکی آیت: لَا تُصَلِّ عَلٰى اَحَدٍ مِّنْهُمْ لاندی راسی .

فَرِحَ الْمُخَلَّفُوْنَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلٰفَ رَسُوْلِ اللّٰهِ وَكَرِهُوْٓا اَنْ يُّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ

خوشحاله سوه وروسته پاته کیدونکی په خپلو کښی ناستلو جلاسوی درسول الله څخه اوبیریدل ددی څخه چی جنګ وکړی په خپلو مالونو اوځانونو سره ،

فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَقَالُوْا لَا تَنْفِرُوْا فِي الْحَرِّ ؕ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ

دالله ﷻ په لاره کی او وایی چی مه خی په ګرمی کی ته وو ایه چی د دوزخ اور ډیر

اَشَدُّ حَرًّا ؕ لَوْ كَانُوْا يَفْقَهُوْنَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوْا قَلِيْلًا وَّلْيَبْكُوْا

ګرم دی که دوی پوهیده ، نو ودی خاندی لږ او ودی ژاړی

كَثِيْرًا ۚ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿٨٢﴾ فَاِنْ رَّجَعَكَ اللّٰهُ اِلٰى

ډیر په بدله ددی کی چی دوی کول نو که چیری واپس کړی تا الله

طَآئِفَةٍ مِّنْهُمْ فَاسْتَاْذَنُوْكَ لِلْخُرُوْجِ فَقُلْ لَّنْ تَخْرُجُوْا

دیوی ډلی طرف ته کړی ته ددوی څخه بیا به اجازه غواړی ستا څخه د وتلو ، نو ته وو ایه چی تاسی هیڅکله مه وزی

مَعِيَ اَبَدًا وَّلَنْ تُقَاتِلُوْا مَعِيَ عَدُوًّا ؕ اِنَّكُمْ رَضِيْتُمْ

زما سره هیڅ چیری او مه جنګ کوی زما په ملګرتیا کی ددښمن سره ستاسی خوښ سوی دی

بِالْقُعُوْدِ اَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوْا مَعَ الْخٰلِفِيْنَ ﴿٨٣﴾

کښینستل په اول واری ، نو ناست اوسی دوروسته پاته کیدونکو سره

**لنډتفسیر**: داوروسته پاته کیدونکی خوشحاله سول دنبی کریم ﷺ د (تلو څخه) وروسته په خپلو کی ناستلو باندی او دوی ته دالله ﷻ په لاره کی په خپلو مالونو او ځانونو سره جهاد کول ناخوښه سو (په دوو وجهو سره اول په کفر دوهم په ارام طلبی) او (نورو ته هم) وایی چی تاسی (په داسی تیزه) ګرمی کی (دکور څخه مه وزی ته (په جواب کی) وو ایه چی دجهنم اور (ددی څخه هم) زیات (تیزاو) ګرم دی (پس تعجب دی چی ددی ګرمی څخه خوځانونه ساتی او دجهنم دتلو اسباب په خپله تیاروی چی کفر او مخالفت نه پاته کوی) څه ښه به وای که دوی پوهیدی پس (ددی ذکر سوو کارونو نتیجه داده چی په دنیا کی) لږ ورځی وخاندی (ولوبیږی) او (بیا په اخرت کی) به ډیری ورځی (یعنی همیشه) وژاړی (یعنی خندل لږ ورځی دی بیا ژړا همیشه همیشه ده) ددی کارونو په بدله کی کوم چی تاسی (کفر او نفاق او خلاف وغیره) کوی (کله چی د دوی حال معلوم سو) نو که خدای ﷻ تا (ددی سفر څخه مدینی ته صحیح او سالم) ددوی یوی ډلی طرف ته واپس راولی (دله یی په دی وجه وویل چی ممکنه ده چی ځینی تر دغه وخته پوری مړه سی یا ځینی بی یو ځای ولاړ سی او) بیا دغه خلق (دخوشامندی او تیر الزام ددفع کیدو په طور په یو جهاد کی تاسره) دتلو اجازت وغواړی (او په زړه کی به یی دغه وخت هم داوی چی پر عین وخت به څه بهانه وکړی) نو ته داسی

ورایه چي (اګرچي داوخت ددنیا دجوړولو دپاره خبرې جوړوي لیکن الله ﷻ ستاسي دزړه خبره واورو له
په دې وجه ډیر په وثوق سره وایم چي) تاسي به هیڅکله هم زماسره (جهادته) نه ځي اونه به زماپه ملګرتیا
کي دیو دښمن (ددین) سره جنګ کوي (کوم چي دتلو اصلي مقصود دی ځکه چي) تاسي مخکي هم
کښېنستل خوښ کړي وو (او اوس موهم قصد دغه دی) نو (خامخا دروغ خبري ولي جوړوي بلکه دتیر په
شان اوس هم) دهغو خلګو سره ناست اوسی (کوم چي واقعي) د وروسته پاته کیدو لائق دي (په وجه
دعذر لکه بوډاګان بچیان او ښځي)

**معلومات اومسئلي**: دلوړه ځخه سلسله دمنافقانو دحالاتو راروانه ده کم چي دتبوك په غزاکي دعام حکم
باوجود شریك نه سوه په دې ذکرسوو ایتونوکي هم ددوی بوحال اوبیا ددوی داخرت سزا اوپه دنیا کي
په راتلونکي وخت کي ددوی نوم دمجاهدینو داسلام دفهرست ځخه خارجول اوانند ه دوی لره په جهاد
کي دشرکت اجازه نه ورکول ذکر دي .

**مُخَلَّفُوْنَ** : دمُخَلَّفْ جمع ده چي معنٰی یې ده پاته سوي یعني کم چي اوم پاته سوي وي په دې کي اشاره دي
طرف ته ده چي داخلګ خو داګنې خوشحالیږي چي مونږ خپل ځان په مصیبت کي دلویدو ځخه وساتی
اوپه جهادکي موشرکت ونه کي مګر حقیقت دادی چي الله ﷻ دوی ددی قابل ونه ګڼل چي دوی دا
فضیلت پیداکي په دې وجه دوی دجهاد پرینښوونکي نه دي بلکي دوی پاته سوي دي چي الله ﷻ
اورسول ﷺ دوی دپاته کولو قابل وګڼل .

**خِلٰفَ رَسُوْلِ اللّٰهِ** : دلفظ د: خلاف: معنٰی دلته د : وروسته او : پس هم کیدی سی ابو عبید یې دامعنٰی
اخستی ده ددې مطلب داسو چي داخلګ دنبي کریم ﷺ جهاد ته دتلو ځخه وروسته د دوی ځخه په
وروسته پاته کیدو خوشحالیږي کوم چي په حقیقت کي دخوشحالي شی نه دی .

**بِمَقْعَدِهِمْ** : دالفظ دلته په مصدري معنٰی کي په معنٰی دقُعُوْد دی (یعني کښېنستل) دوهمه معنٰی د:
خلاف: دلته دمخالفت هم کیدی سی چي دی خلګو دنبي کریم ﷺ دحکم مخالفت وکي په کور کي کښې
نستل اوصرف په خپله نه دي کښېنستلي بلکه نورو ته هم دا تلقین کوي چي لَا تَنْفِرُوْا فِي الْحَرِّ یعني
دګرمي په زمانه کي جهاد ته مه وزئ .

دامخکي معلومه سویده چي دتبوك دغزا حکم په داسي وخت کي سوی وو چي سخته ګرمي وه الله ﷻ د
دوی دخبری جواب داسي ورکی: قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ حَرًّا یعني دابد نصیبه ددې وخت ګرمي خوويني او ددې
ځخه دخلاصیدو فکر کوي ددې په نتیجه کي دالله ﷻ اودرسول ﷺ دحکم په نافرماني باندې چي دجهنم
کوم اور ته لویدونکي ده دهغه فکر نه کوي ایا دا دموسم ګرمي دجهنم دګرمي ځخه زیاته ده فرمایي .

**فَلْيَضْحَكُوْا قَلِيْلًا** الاية ددې لفظي معنٰی دا ده چي خاندي لږ اوژاړي زیات دالفظ که څه هم په صیغه
دامر راوړل سو مګر تفسیر لیکونکو حضراتو داپه معنٰی دخبر مقرر کړي دي اوپه صیغه دامر سره یې په
ذکر کولو کي داحکمت بیان کړی دی چي داسي کیدل خامخا اویقیني دي یعني داخبره په یقیني طور
سره کیدونکي ده چي ددی خلګو دا خندا اوخوشحالي صرف دیوڅو ورځو ده ددې ځخه وروسته په
اخرت کي دهمیشه دپاره ژړا اوژړا ده .

ابن ابی حاتم دحضرت ابن عباس ﷺ څخه ددی آیت په تفسیر کی نقل کړی دی چی.

الدُّنْيَا قَلِيلٌ قَلِيلٌ فَلْيَضْحَكُوا فِيهَا مَا شَاءُوا فَإِذَا انْقَطَعَتِ الدُّنْيَا وَصَارُوا إِلَى اللهِ فَلْيَسْتَأْنِفُوا بُكَاءً لَا يَنْقَطِعُ أَبَدًا (مظهری)

دنیا څو ورځی ده په دی کی چی څومره غواړی وخاندی بیاچی کله دنیاختمه سی او الله ﷻ ته حاضرسی نوژړا به شروع سی چی هیڅکله به ختمیږی نه.

په دوهم آیت کی د: لَنْ تَخْرُجُوا ارشاد دی ددی مطلب خو په ذکر سوی لنډ تفسیر کی دا اخستل سوی دی چی داخلګ که په راتلونکی وخت کی په جهاد کی دشریکیدو اراده هم وکړی خوچونکه ددوی په زړونو کی ایمان نسته دغه اراده به هم په اخلاص سره نه وی کله چی دوتلو وخت راسی دغه وخت به دمخکی په شان حیلی بهانی کوی پاته کیږی به په دی وجه تاته حکم دی چی کله دوی په یوجهاد کی دشریکیدو په خپله هم ووایی خوته ورته داحقیقت ښکاره کړه چی ستاسی په هیڅ وینا اوکار باندی اعتماد نسته تاسی به نه یوجهاد ته وزی اونه به زما په ملګرتیا کی داسلام دیو دښمن سره جهاد کوی.

اکثره تفسیر لیکونکی حضرات فرمایی چی داحکم د دوی دپاره دیوی دنیوی سزا په طور سره نافذ سو چی که دوی په رښتیا سره هم یوځای په یوجهاد کی دشریکیدو دپاره ووایی خوهم به دوی نه شریکیږی

وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰ أَحَدٍ مِّنْهُم مَّاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِ ۖ إِنَّهُمْ كَفَرُوا

اولمونځ مه کوه په دوی کی پریوتن باندی چی مړ سی هیڅکله او مه یی په قبر دریږه دوی منکره سوی

بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾

دی دالله ﷻ څخه او دهغه درسول څخه او دوی مړه سول نافرمانه

**لنډتفسیر**: اوپه دوی کی چی څوك مړسی نوپه ده (دجنازی) لمونځ هیڅکله مه کوه اوته (د دفن کولو وغیره دپاره) دده په قبر دریږه (ځکه چی) دوی دالله ﷻ اودهغه درسول سره کفر کړی دی اودوی دکفر په حالت کی مړه دی.

**معلومات اومسئلې**: په صحیح احادیثو سره دامت په اتفاق سره ثابت دی چی دا ایت دعبدالله بن أبیّ منافق دمرګ اوپرده دجنازی دلمونځ متعلق نازل سوی دی اودصحیحینو دروایت څخه ثابته ده چی دده پرجنازه باندی نبی کریم ﷺ لمونځ وکی دلمونځ کولو څخه وروسته دا ایت نازل سو اوددی څخه وروسته دوی هیڅکله دیومنافق هم دجنازی لمونځ نه دی کړی.

په صحیح مسلم کی دحضرت عبدالله بن عمر ﷺ دروایت څخه دنزول دواقعی داتفصیل بیان سوی دی چی کله عبدالله بن ابی بن سلول مړسو نودده زوی عبدالله چی مخلص مسلمان اوصحابی وو دی دنبی کریم ﷺ په خدمت کی حاضرسو اودرخواست یی وکی چی تاسی خپل قمیص مبارك راکړی چی زه یی خپل پلارته په کفن کی واغوندم نبی کریم ﷺ ورته خپل قمیص مبارك ورکی بیاحضرت عبدالله دادرخواست هم وکی چی دجنازی لمونځ یی هم تاسی وکی دوی قبول کی اودجنازی دلمانځه دپاره ودریدی نو حضرت عمربن خطاب ﷺ د دوی جامه ونیوله اوعرض یی وکی چی تاسی ددی منافق جنازه

کوی حال دادی چی الله ﷻ تاسی د دوی دجنازی دلمونځ څخه منع کړی یاست نبی کریم ﷺ وفرمایل چی ماته الله ﷻ اختیار راکړی دی چی که زه دعا دمغفرت کوم اوکه یی نه کوم اوپه آیت کی چی کوم په اویا ۷۰ واری داستغفار په کولو دمغفرت نه کیدو ذکر دی نو زه داویا ۷۰ واری څخه زیات استغفار کولی سم دایت څخه مراد دسورة توبه دغه آیت دی کوم چی اوس ذکرسویعنی، اسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِيْنَ مَرَّةً فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ: بیا نبی کریم ﷺ دده دجنازی لمونځ وکی دلمانځه څخه وروسته دا آیت نازل سو. لَا تُصَلِّ عَلٰى اَحَدٍ مِّنْهُمْ (چنانچی ددی څخه وروسته دوی هیڅکله هم دیومنافق دجنازی لمونځ نه دی کړی)

**(په ذکر سوی واقعه یوڅو اشکالونه او ددغه جوابونه)**

دلته یوسوال خو دا پیداکیږی چی عبدالله ابن اُبیّ یوداسی منافق وو چی دده نفاق په مختلفو وختونو کی ښکاره سوی هم وو او دټولو منافقانو سردار منل کیدی نو دده سره دنبی کریم ﷺ دا امتیازی سلوك څنګه وسو چی دده دکفن دپاره یی خپل مبارك قمیص ورکی.

ددی جواب دا دی چی ددی دوه سببه کیدی سی اول دده زوی چی مخلص صحابی وو ددغه په درخواست محض ددغه دزړه دتسلی دپاره داسی وسوه دوهم سبب یوبل هم کیدی سی کم چی دبخاری په حدیث کی په روایت دحضرت جابرؓ نقل دی چی دبدر دغزا پرموقع باندی چی کله دقریشو سرداران ګرفتار سول نوپه دوی کی دنبی کریم ﷺ اکا حضرت عباسؓ هم وو حضور ﷺ ولیدل چی دده په بدن قمیص نسته نواصحابوؓ ته یی ارشاد وفرمایی چی ده ته قمیص واغوندئ حضرت عباسؓ ډیر جګ وو دعبدالله بن اُبیّ څخه ماسوا دبل چاقمیص نه باندی پوره سمیدی نونبی کریم ﷺ دعبدالله ابن اُبیّ قمیص وروااغوستی ددی احسان دبدلی پوره کولو دپاره نبی کریم ﷺ خپل قمیص ده ته ورکی (قرطبی)

**دوهم سوال**: دلته دا دی چی فاروق اعظمؓ چی کوم عرض نبی کریم ﷺ ته وکی چی الله ﷻ تاسی دمنافق دجنازی څخه منع کړی یاست دایی پرڅه بنا باندی وویل څکه چی ددی څخه مخکی په یو ایت کی هم په وضاحت سره دی دمنافق دجنازی دلمانځه څخه نه دی منع سوی ددی څخه ښکاره داده چی حضرت عمر بن خطابؓ دمنع مضمون ددی سورة توبه ددی تیر آیت: اسْتَغْفِرْ لَهُمْ الاية څخه ګڼلی دی نواوس سوال داپیدا کیږی چی که داایت دجنازی دلمانځه پرممانعت دلالت کوی نونبی کریم ﷺ ددی څخه ممانعت ولی ونه ګڼی بلکه دا یی وفرمایل چی په دی آیت کی ماته اختیار راکول سوی دی.

جواب: دا دی چی په حقیقت کی دایت دالفاظو ظاهری مطلب اختیار ورکول دی او دا هم ښکاره ده چی داویا واری ۷۰ ذکرهم دلته دحد دپاره نه دی بلکه دډیروالی بیانولو دپاره دی نوددی آیت معنی دظاهری مطلب په اعتبار سره داسوه چی دمنافق مغفرت خونه سی کیدی برابره خبره که ته هرڅو واری استغفار وکړی لیکن په دی کی یی په وضاحت سره دی داستغفار کولو څخه منع کړی هم نه دی اودقرآن کریم یوبل آیت دسورة یس ددی په مثل دی چی په هغه کی یی فرمایلی دی: وَسَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ لکه چی دی آیت دی دبیرولواوتبلیغ څخه نه دی منع کړی بلکه په نورو آیتونوسره دتبلیغ او د عوت سلسله ددوی دپاره هم جاری ساتل ثابت دی، بَلِّغْ مَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ او: اِنَّمَآ اَنْتَ مُنْذِرٌ وَّلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ وغیره لنډه داچی په آیت: ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ سره خودوی ته اختیار ورکول ثابت سوی وه بیا په مستقل دلیل

سره بیرول جاری ساتل ثابت سوه نبی کریم ﷺ دذکرسوی آیت څخه داهم ګڼلی وه چی دده مغفرت نه سی کیدی مګر دیوبل آیت په ذریعه یی دی تراوسه لا داستغفار څخه منع کړی هم نه وو .

اونبی کریم ﷺ خو پوهیدی چی زما په قمیص سره یا په لمانځه کولو سره دده مغفرت خونه سی کیدی مګر په دی سره دنورو اسلامی مصلحتونو حاصلیدو امید وو چی دده دخاندان خلګ اونور کفار کله چی دنبی کریم ﷺ دامعامله دده سره وويني نودوی به اسلام ته نژدی راسی اومسلمانان به سی اوواضح ممانعت دلمانځه کولو تردغه وخته پوری موجود نه وو په دی وجه دوی لمونځ وکی .

ددی جواب شاید چی یوه خو هغه جمله ده کومه چی په صحیح بخاری کی دحضرت ابن عباس ﷺ دروایت څخه نقل ده چی که ماته دامعلومه وای چی داویا ۷۰ وارو څخه په زیاته دمغفرت په دعا کولو سره به دده مغفرت وسی نوما به داهم کړی وای (قرطبی)

دوهم شاید هغه حدیث دی په کوم کی چی نبی کریم ﷺ فرمایی چی زما قمیص دی دالله ﷻ دعذاب څخه نسی بچ کولی مګر ما داکار په دی وجه وکی چی زما امید دی چی په دی عمل سره به دده دقوم په زرګونو سری مسلمانان سی چنانچی په مغازی اودتفسیر په نورو کتابونوکی دی چی داواقعه یی ولیده نودخزرج قبیلی زر تنه سری مسلمانان سول .

لنډه دا ده چی دتیرایت څخه په خپله نبی کریم ﷺ ته دایقین خوسوی وو چی زمونږ په یو عمل سره ددی منافق مغفرت نه سی کیدی مګر په ظاهری الفاظو دایت کی اختیار ورکړل سوی وو اوپه بل ایت کی ددی ممانعت لاتراوسه نه وو راغلی بل طرف ته دیو کافر داحسان څخه په دنیاکی دنجات حاصلولو فائده هم وه اوپه دی معامله کی دنورو کافرانو دمسلمانیدو امید هم وو په دی وجه دوی لمونځ کولو ته ترجیح ورکړه .

اوفاروق اعظم ﷺ داوګڼله چی کله ددی ایت څخه داثابته سوه چی مغفرت نه سی کیدی نودده جنازه کول اودمغفرت دعا کول یوعبث اوبی فائدی کاردی کم چی دنبوت دشان څخه خلاف دی ددی څخه فاروق اعظم ﷺ په منع سره تعبیر وفرمایی او نبی کریم ﷺ که څه هم داکار فی نفسه فائده مند نه ګڼی مګر دنورو داسلام راوړو فائده یی دنظر په وړاندی وه په دی وجه عبث کارنه سو دغه ډول نه دنبی کریم ﷺ په عمل باندی څه اشکال پاته سو نه دفاروق اعظم ﷺ په قول (بیان القران)

البته کله چی په وضاحت سره داایت نازل سو : لَا تُصَلِّ ، نو معلومه سوه چی که څه هم په لمانځه کولوکی یو دینی مصلحت د دوی په مخکی وو مګر په دی کی یوه خرابی اوفساد هم وو دکوم طرف ته چی دنبی کریم ﷺ خیال نه وو تللی هغه داچی په دی سره دمخلصو مسلمانانو په زړونوکی دیوی بی دلی پیداکیدو خطره وه چی د دوی په نزد خومخلص مسلمان اومنافق ټول په یوه پله کی تلل کیږی ددی خطری په مخکی په قرآن کریم کی دا ممانعت نازل سو اوبیا هیڅکله هم دوی دیو منافق دجنازی لمونځ نه دی کړی .

مسئله: ددی آیت څخه معلومه سوه چی دیوکافر دجنازی لمونځ اودده دپاره دمغفرت دعاکول جائزنه دی

مسئله: ددی آیت څخه داهم ثابته سوه چی دیوکافر دعزت اواکرام دپاره دده پرقبر دریدل یادده دزیارت دپاره تلل حرام دی دعبرت حاصلولو دپاره وی یا دڅه مجبوری په وجه نوهغه ددی منافی نه دی لکه چی

په هدایه کی دی چی که دچا مسلمان کافر قریب مړسی اودده څوک ولی وارث نه وی نومسلمان قریب
دی دغسی بغیر دمسنون طریقی درعایت ساتلو څخه په غار کی ښخولی سی (بیان القرآن)

وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا

اوتعجب مه کوه ددوی په مالونو اواولادسره الله ﷻ داغواړی چی عذاب ورکړی دوی ته په دی شیانوسره په دنیاکی

وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ

اوورزی د دوی روح اودوی تردغه وخته پوری کافر وی اوکله چی نازل سی یوسورة چی ،

آمِنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ أُولُو الطَّوْلِ

ایمان راوړی په الله اوجنگ کوی دده درسول په ملگرتیاکی نوستاڅخه اجازه غواړی خاوندان دطاقت ددوی څخه

مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا

اووایی چی مونږ پریږده چی پاته سو سره دکښېنستونکو خوشحالیږی چی پاته سی

مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾

سره دپاته کیدونکو ښځو او مهر وهل سوی دی پرزړونو د دوی ، نو دوی نه پوهیږی

لَٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ

لیکن رسول اوکومو خلکو چی ایمان راوړی دی دده سره دوی جنگ کوی په خپلومالونو سره

وَأَنْفُسِهِمْ ۚ وَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾

اوځانونو سره او ددوی دپاره دی گټی اودغه دی مرادته رسیدونکی ،

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ

تیارکړی دی الله ﷻ د دوی دپاره باغونه چی بهیږی په لاندی ددی څخه نهرونه . اوسی به همیشه

فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾

په دی کی دا ده لویه کامیابی ده

**لنډتفسير**: او د دوی مالونه او اولاد دی تا په (دی) تعجب کی نه اچوی (چی د داسی غضب سوو سره دومره نعمتونه ولی دی پس داپه واقع کی د دوی دپاره نعمتونه نه دی بلکه اسباب دعذاب دی څکه چی الله ﷻ ته صرف دامنظوره ده چی ددی (ذکرسوو) شیانو په وجه سره په دنیا کی (هم) دوی په عذاب کی گرفتار وساتی اوددوی ساه په حالت دکفر کی ووزی (چی په دی سره به په آخرت کی هم په عذاب کی اخته وی) اوکله چی دقرآن یوه ټکړه په دی مضمون سره نازله سی چی تاسی (دزړه په خلوص سره) په الله ایمان راوړی اودده درسول سره ملگری سی جهاد کوی نوپه دوی کی دطاقت خاوندان ستاڅخه رخصت غواړی او (رخصت په دی مضمون سره غواړی چی) مونږ ته اجازه راکړی چی مونږ هم دلته دپاته کیدونکو سره پاته سو (البته دایمان او اخلاص په دعوی کی څه کول نه غواړی اودی ته وایی چی مونږ مخلصان یو) دغه خلگ (دډیری بی غیرتی څخه) دکور دکښېنستونکو ښځو سره په پاته کیدو راضی سول اوددوی پر زړونو مهر ولگیدی چی په دی سره دوی (غیرت اوبی غیرتی) نه پیژنی البته لیکن رسول ﷺ اودده په ملگرتیا کی چی کم مسلمانان دی دوی (البته داحکم منی او) په خپلو مالونو سره اوپه خپلو ځانونو سره جهاد کوی او د دوی دپاره ټولی ګټی دی او داخلق کامیاب دی (اودغه گټه اوکامیابی داده چی) الله ﷻ ددوی دپاره داسی باغونه تیارکړی دی چی لاندی به یی نهرونه جاری وی (او) دوی به همیشه په دغه کی اوسی اودا لویه کامیابی ده.

**معلومات اومسئلي**: په ذکرسوو آیتونوکی هم ددغو منافقانوحال بیان سوی دی کوم چی دتبوك دغزا څخه دحیلو اوبهانو په کولو سره پاته سوی وه په دی منافقانو کی ځینی مالداره اوخوشحاله خلگ هم وه د دوی په حال سره به مسلمانانوته داخیال راتلی چی کله داخلگ دالله ﷻ په نزد نامقبول اومردود دی نو دوی ته په دنیا کی داسی نعمتونه ولی ورکړل سوی دی ؟

ددی په جواب کی په اول آیت کی فرمایی چی که فکر وکړی نو د دوی مالونه او اولاد د دوی دپاره رحمت اونعمت نه دی بلکه په دنیا کی خوهم عذاب دی اوداخرت عذاب ددی څخه علاوه دی په دنیا کی عذاب داسی دی چی دمال محبت او حقارت اوبیا ددی دزیاتولو فکر داسی ددوی سره وی چی په هیڅ وخت اوهیڅ حا ل کی دوی ته ارام نه ورکوی دراحت اوارام ساز او اسباب که ددوی سره هرڅومره وی مگر دوی لره راحت نه ورکوی کم چی دزړه دسکون او اطمینان نوم دی ددی څخه علاوه ددنیا ما ل او اسباب چونکی دوی داخرت څخه غافله کوی اودکفر اوگناهونو سبب جوړیږی په دی وجه دعذاب دسبب کیدو په وجه سره یی هم دی ته عذاب وویل په دی وجه دقرآن په الفاظو کی یی: لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا وفرمایل چی الله ﷻ ددی مالونوپه ذریعه دوی ته سزاورکول غواړی د: أُولُوا الطَّوْلِ لفظ دتخصیص دپاره نه دی بلکه ددی څخه دغیر طاقت لرونکو خلکو حال په درجه اولی سره معلوم سو چی ددوی سره خویو ظاهری عذر هم وو.

وَجَآءَ الْمُعَذِّرُوْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِيْنَ

اوراغلل بهانی کوونکی دکلیو خلگ چی دوی ته رخصت ورکول سی اوکښی نستل کوم چی درواغ ویلی وه

كَذَبُوا اللّٰهَ وَ رَسُوْلَهٗ ؕ سَيُصِيْبُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۹۰﴾

دالله سره او دهغه درسول سره اوس به ورسيږي هغوته چي كافران دي په دوي كي عذاب دردناك

**تفسير**: او څه بهانه جوړونكي خلك دكلي والاوو څخه راغلل چي دوي ته (په كورونو كي دپاته كيدو) اجازه وركول سي او (په دي كليوالوكي) كومو چي دخداى او دهغه درسول سره (په دعوٰى دايمان كي) بالكل دروغ ويلي وه هغوي خامخا ناست پاته سول (په دروغو عذر جوړولوته هم را نه غلل) په دوي كي چي كوم (تراخره پوري) كافر پاته سي دوي لره (په اخرت كي) به دردناك عذاب وي (اوكوم چي توبه وكاږي هغوي به خلاص پاته سي دعذاب څخه)

**معلومات اومسئلي**: ددي تفصيل څخه معلومه سوه چي په دي كليوالو كي دوه قسمه خلك وه يوهغه چي دحيلو او بهانو پيش كولو دپاره دنبي كريم ﷺ په خدمت كي حاضرسول چي دوي ته په جهادكي دتلو څخه رخصت وركړي اوڅه داسي سركښه هم وه چاچي ددي هم پرواه ونه كړه چي رخصت واخلي دوي دخانه په كورونوكي ناست پاته سول .

حضرت جابر بن عبدالله فرمايي چي كله نبي كريم ﷺ جدبن قيس ته جهاد ته دنه تلو اجازه وركړه نويوڅو منافقان هم په خدمت كي حاضر سول اوڅه حيلي اوبهاني يي پيش كړي جهاد ته دنه تللو اجازه يي رغوښتله دوي ورته اجازه خو وركړه مگر دايي وګڼله چي دوي په دروغو عذركوي په دي وجه ددوي څخه يي مخ واړوي په دي باندي داايت نازل سو اووي ښووله چي ددوي عذر دقبليدو نه دي په دي وجه يي دوي ته ددردناك عذاب خبر واوريدى البته ددي سره يي: اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْهُمْ وفرمايل اواشاره يي وكړه چي په دوي كي دځينو عذر دكفر اونفاق په وجه سره نه وو بلكه دطبعي سستي په وجه سره وو هغوي ددي كافرانو په عذاب كي شامل نه دي .

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَآءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى الَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ مَا يُنْفِقُوْنَ

نسته په ضعيفانو او نه په مريضانو اونه په هغو خلګو دكومو سره چي نسته څه چي خرڅ كړي

حَرَجٌ اِذَا نَصَحُوْا لِلّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ؕ مَا عَلَى الْمُحْسِنِيْنَ مِنْ

هيڅ ګناه كله چي زړونه يي صفاوي دالله او دهغه درسول سره نسته په نيكي كوونكو باندي

سَبِيْلٍ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۹۱﴾ وَّلَا عَلَى الَّذِيْنَ اِذَا مَآ اَتَوْكَ

دالزام څه لار او الله ﷻ بخښني والا مهربانه دي ، او نه په هغو خلګو كله چي تاته راسي

لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَآ اَجِدُ مَآ اَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ ۪ تَوَلَّوْا وَّاَعْيُنُهُمْ

چي ته سپرلي ورلره وركړې تا وويل چي زما سره هيڅ نسته چي تاسي باندي سپاره كرم نو واپس سول او ددوي

تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿٩٢﴾ إِنَّمَا

دسترګو څخه اوښکې بهيدې په دې غم کې چې نه يې کې پيدا هغه شي چې خرڅ يې کړي لار د الزام په

السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رَضُوا بِأَنْ

هغو ده کوم چې رخصت غواړي ستا څخه او دوی مالدار دي خوشحاليږي په دې خبره

يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

چې پاته سی سره د وروستو پاته کيدونکو او مهر وهلی دی الله ﷻ په زړونو ددوی باندی نو دوی نه پوهيږي

**لنډتفسير**: په کوم طاقتو خلګو باندې څه ګناه نسته اونه په ناجوړيو اونه په هغو خلګو دکومو سره چې (دجهاد داسباب تيارولو دپاره) دخرڅ کولو څه نه وه کله چې داخلګ دالله او درسول سره (اوپه احکامو کې) خلوص ساتي (اوپه زړه سره حکم منی اوفرمانبرداري کوی نو) پردغو نيکو کارو باندې څه قسم الزام نسته (ولې چې: لاَ يُكَلِّفُ اللهُ نَفْسًا اِلاَّ وُسْعَهَا) اوالله ﷻ لوی مغفرت والا لوی رحمت والا دی (چې که داخلګ په خپل علم کې معذور وی اودخپل طرف څخه دخلوص اوفرمانبرداري کوشش کوی اوپه واقع کې څه کمی پاته سی نومعاف به يې کړي) اونه پرهغو خلګو (څه ګناه اوالزام دی) چې څه وخت دوی تاته ددې دپاره راغلی چې ته دوی لره څه سپرلی ورکړی او ته (دوی ته) ووايې چې زما سره خو هيڅ شی داسی نسته چې تاسی باندې سپاره کړم نودوی په دې حا ل (ناکامه) بيرته ځی چې دسترګو څخه يې اوښکې روانې وی په دې غم کې چې (افسوس) ددوی سره (دجهاد داسباب تيارولو دپاره) دخرڅ کولو څه نسته (نه ورسره په خپله څه سته اونه ورته دبل طرف څخه څه ورکول سوه غرض داچې داذکر سوي معذوران نه دي نيول سوي) بس الزام (اومواخذه) خوپرهغو خلګو دی کوم چې سره داسباب (دقوته) نه (پرکور دپاته کيدو) اجازه غواړي دغه خلګ (دديرې بی غيرتي څخه) دکور دناستو ښځو سره په پاته کيدو راضی سول اوالله ﷻ د دوی په زړونو مهر وهلی دی .

**معلومات اومسئلې**: په تيروآيتونوکی دهغو خلګو دحالاتو بيان وو کوم چې په حقيقت کې دجهاد دشرکت څخه معذوره نه وه مګر دسستی په سبب يې عذرونه ګول اوکښې نستل ياداسی منافقان کومو چې دخپل کفر اونفاق په وجه حيلې بهانې وکړې دنبی کريم ﷺ څخه يې اجازه اخستی وه اوځه هغه سرکښان هم وه کومو چې دعذر کولو او اجازه غوښتلو ضرورت نه وو ګڼلی او هم دغسی ناست پاته سول د دوی دعذر نستوالی او په دوی کې چې کومو کفر او نفاق کړی وو د دوی دپاره د دردناك عذاب کيدل په تيرو ايتونو کی بيان سوی دی .

په دی ذکرسوو ايتونوکی دهغو مخلصو مسلمانانو ذکردی کوم چې په حقيقت کې دمعذوری په سبب دجهاد دشرکت څخه بی وسه وه په دوی کې څه خومخکی ناجوړې او معذوره وه چې د دوی عذر خو ښکاره وو اوڅه هغه خلګ هم وه کوم چې په جهادکی دشرکت دپاره تياروه بلکه په جهادکی دتلو دپاره

بې قراره وه مګر ددوی سره دسفر دپاره دسپرلۍ څاروی نه وو سفر اوږد او موسم دګرمۍ وو دوی دجهاد دپاره دخپلې جذبې او دسپرلۍ دنه پیدا کېدو دمجبورۍ ذکر وکړ نبي کریم ﷺ ته یې درخواست وکړ چې زمونږ دپاره دسپرلۍ څه انتظام وشي

دتفسیر او تاریخ په کتابونو کې ددې قسم ډېر بې شمېره واقعات لیکل شوي دي دتفسیر مضمله خو داسې وشوه چې په شروع کې نبي کریم ﷺ دوی ته عذر وکړ چې زما سره دسپرلۍ هیڅ انتظام نشته مګر دا خلک په ژړا ژړا بیرته راغلل او په مخ یې نزول نو الله ﷻ د دوی دپاره داسې انتظام وکړ چې شپږ اوښان نبي کریم ﷺ ته دغه وخت راغلل . نو نبي کریم ﷺ دغه دوی ته ورکړل په دوی کې درو کسانو دسپرلۍ انتظام حضرت عثمان غني ؓ وکړ حال دا وو . چې هغه ددې څخه مخکې دلښکر ډېر زیات انتظام هم په خپل خرڅ سره کړی وو

لوځینې داسې خلک هم پاته شول چې دهغوی دسپرلۍ انتظام تراخره پورې هم ونه شو او هغوی دمجبورۍ څخه پاته شول په ذکر شوو آیتونو کې ددې ټولو حضراتو ذکر راغلی دی دګومو عذر چې الله ﷻ قبول وفرمایه په اخر کې یې بیا په دې خبره پاملرنه خبرداری ورکړی چې وبال خو صرف په هغو خلکو باندې دی ګومو چې دقدرت او طاقت سره دجهاد څخه پاته کېدل دځان په شان خوښ کړل د . . . هغو خلکو استطاعت ولري . هم دا مطلب دی

## لسمه پاره ختمه شوه

.................................................................

تفسیر

# معارف القرآن

په قندهاري پښتو کې

(تالیف)

مفتی اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع رحمة الله عليه

**پښتو ترجمه کوونکي** (ابو صدیق احمد .... مولوی نصیر احمد حقّانی)

تصحیح اوسمون... مولوی نصیر احمد (حقّانی) اومولوی آمین الله (حقّانی)

**دکمپوز او ترجمي چارې** ............ الدین العلم کمپوزنګ (۰۳۰۱۳۷۸۴۹۵۶)

پاره (۱۱)

**خپرونکي**

مکتبه حنفیه

فون نمبر (۲۶۶۲۵۱۰)

**کانسي روډ حاجي غیبي چوک کوئټه**

چاپ ځای ........................................ لاهور

# فهرست تفسیر معارف القرآن

**اللهم اختم لنا بالخير والسعادة والبشارة والايمان**

يَعْتَذِرُوْنَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْ ۭ قُلْ لَّا تَعْتَذِرُوْا

بهانې به جوړ وي تاسي ته کله چي تاسي بيرته راسي د دوی طرف ته ، ته وو ايه چي بهانې مه جوړ وئ ،

لَنْ نُّؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْ ۭ وَسَيَرَى اللّٰهُ

مونږ هيڅکله نه منو ستاسي خبره مونږ ته ښوولي ده الله ﷻ ستاسي حالات او اوس به وګوري الله

عَمَلَكُمْ وَرَسُوْلُهٗ ثُمَّ تُرَدُّوْنَ اِلٰى عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ

ستاسي کار او دهغه رسول بيابه تاسي بيرته راسي طرف ته ددغه پوهيدونکي په پټو او په ښکاره وو

فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝٩٤ سَيَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا

نو وبه ښيي تاسي ته څه چي تاسي کول ، اوس به قسمونه اخلي په الله ستاسي په مخکي کله

انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوْا عَنْهُمْ ۭ فَاَعْرِضُوْا عَنْهُمْ ۭ اِنَّهُمْ

چي تاسي بيرته راسي د دوی طرف ته چي تاسي ورته څه ونه واياست ، نو تاسي دوی ته څه مه واياست بيشکه

رِجْسٌ ۡ وَّمَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۚ جَزَاۗءًۢ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ۝٩٥ يَحْلِفُوْنَ

دوی پليت دي او د دوی ځای دوزخ ، دي بدله د دوی دکارونو دغه خلګ به قسمونه اخلي

لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ ۚ فَاِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفٰسِقِيْنَ ۝٩٦

ستاسي په مخکي چي تاسي ورڅخه راضي سي نو که تاسي راضي سواست د دوی څخه نو الله نه راضي کيږي
دنافرمانو خلګو څخه .

**لنډتفسير:** داخلګ به ستاسي (ټولو) په مخکي عذر پيش کوي کله چي تاسي دوی ته بيرته راسي (پس ای محمد ﷺ ته (دټولو دطرف څخه صفا) وو ايه چي (بس پريږدئ) دا عذر مه پيش کوئ مونږ به هيڅکله هم تاسي رښتيني ونه ګڼو (ځکه چي) الله ﷻ مونږ ته ستاسي (دواقعي حالاتو) خبر راکړی دی (چي تاسي ته هيڅ صحيح عذرنه وو) او (خير) اننده به هم الله ﷻ او دهغه رسول ستاسي کار ګزاري ګوري (نو معلومه به سي چي ستاسي په خيال تاسي څومره فرمانبردار اومخلصان ياست) بيا به د داسي ذات طرف ته ورسي کوم چي په پټو اوپه ښکارو ټولو پوه دی (چي دهغه څخه ستاسي هيڅ عقيده اوعمل پټ نه دی) بيابه هغه تاسي ته وښيي څه چي تاسي کول (اوبدله به يي درکړي) البته اوس به دوی ستاسي په مخکي په الله ﷻ قسمونه اخلي (چي مونږ معذور وو) کله چي تاسي دوی ته ورسي ددې دپاره چي تاسي دوی په خپل حالت پريږدئ (اوملامتيا وغيره ورته ونه کړئ) نو تاسي (د دوی مطلب پوره کړئ او) دوی د دوی په

حالت پرېږدي (په دې فاني غرض حاصليدو سره به ددوی هيڅ ګټه ونه سي ځکه چې) دغه خلګ بالکل ګنده دي او (په اخر کي) ددوی ځای دوږخ دی دهغه کارونو په بدله کي کوم چې دوی (نفاق اوخلاف وغيره) کول (دارنګه دا وجه هم ده چې دوی په خپل حا ل پرېښوول سي ځکه چې په دوی غرض درلودل داصلاح دپاره دي اوددوی دخباثت څخه داصلاح امید نسته اودارنګه) دوی به په دې وجه قسمونه اخلي چې تاسي د دوی څخه راضي سي نو (اول خوته دخدای ددښمنانو څخه راضي ولې سې ليکن بالفرض) که چېرې ته ددوی څخه راضي هم سې نو (دوی ته ددې څه فائده ده ؟ ځکه چې) الله ﷻ خو دداسي شريرو خلګو څخه نه راضي کيږي (او بغير درضا دخالق څخه دمخلوق رضا هسې بې سوده او بې فائدې ده)

**معلومات اومسئلې**: په اولنيو ايتونوکې دهغو منافقانو ذکررو کومو چې دتبوك په غزا کي دوتلو څخه مخکي په دروغو حيلې اوبهانې وکړې اوجهادته دتلو څخه عذر يې کړی وو په دې ذکرسوو ايتونوکي دهغو ذکر دی ، کوم چې دجهاد دواپسی څخه وروسته دنبي کريم ﷺ په خدمت کي حاضرسوه اوجهاد ته دنه تلو ددروغو عذر يې پيش کي دا ايتونه مديني منورې ته دبيرته رارسيدو څخه مخکي نازل سوی وه چې په دې کي ددې راتلونکي پېښيدونکي واقعي خبررو چې کله تاسي مديني طيبي ته بيرته ورسي نو منافقان به دعذر کولو دپاره تاسي ته راسي نوچنانچې هم دغه ډول واقعه وسوه .

په ذکرسوو آيتونوکي ددې متعلق نبي کريم ﷺ ته دري حکمونه ورکول سوه اول داچې کله داعذر کوونکي راسي نوته ورته ووايه چې عبث ددروغو عذرونه مه کوی مونږ ستاسي خبره نه رښتيا کوو ځکه چې الله ﷻ مونږ دوحي په ذريعه ستاسي دټولو حالاتو اوخيالاتو اوستاسي دشرارتونو څخه اوپه زړونو کي دټولو پټو ارادو څخه خبر کړی يو چې په دې سره ستاسي درواغجن کيدل مونږته ښکاره سوه په دې وجه عذر بيانول فضول دي ددې څخه وروسته فرمايي ، وَسَيَرَى اللهُ عَمَلَكُمْ په دې کي دوی ته مهلت ورکول سو چې که اوس هم توبه وکاږي نفاق پرېږدي اورښتيني مسلمانان سي ځکه چې په دې کي دافرمايي چې ائنده الله ﷻ او دهغه رسول ستاسي عمل ګوري چې څنګه اوڅه عمل کوی؟ دهغه مطابق به درسره عمل کول کيږي که تاسي توبه وکاږي اورښتني مسلمانان سواست نوستاسي ګناهونه به معاف سي کنه نودادروغو حيلي بهانې به تاسي ته هيڅ فائده درنه کړي .

دوهم حکم په دوهم آيت کي بيان سوی دی چې داخلګ به ستا دبيرته راتلو څخه وروسته په دروغو قسمونه اخلي تابه مطمئن کوی اومقصد به ددې څخه داوی چې: لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ يعني چې ته ددوی داجهاد څخه غير حاضری نظر انداز کړې په دې يې ملامت نه کړې نوپه دې باندې دا ارشاد وسو چې ته ددوی داخواهش پوره کړه: فَاَعْرِضُوا عَنْهُمْ يعني ته دوی ته څه مه وايه مه يې ملامتوه اومه ورسره سم سلوك کوه ځکه چې دملامتولو څخه يې څه فائده نسته کله چې ددوی په زړه کي ايمان نسته اوطلب يې هم نه کوی نو په ملامتولو به څه وسي فضول خپل وخت خرابول نه دي په کار .

دريم حکم په دريم آيت کي دادی چې داخلګ قسمونه اخلي اوستا اودمسلمانانو راضي کول غواړي ددې متعلق الله ﷻ داښوونه وکړه چې ددوی داخواهش مه پوره کوی تاسي مه ورڅخه راضي کيږي او دا يې هم وفرمايل چې که بالفرض تاسي ورڅخه راضي هم سي نو دوی ته يې فائده ځکه نه رسيږي چې الله ﷻ

ددوی څخه راضی نه دی او الله ﷻ به څنگه خپنی راضی سی چی دوی په خپل کفر او منافقت باندی قائم وی

اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَّنِفَاقًا وَّاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوْا حُدُوْدَ مَاۤ اَنْزَلَ اللّٰهُ

کلیوال ډیر سخت دی په کفر کی او په نفاق کی او ددوی لائق دی چی زده نه کړی هغه قاعدی کومی چی نازلی کړی دی الله

عَلٰى رَسُوْلِهٖ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۹۷﴾ وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يَّتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَّيَتَرَبَّصُ

په خپل رسول باندی او الله په هر څه پوه حکمت والا دی ، او ځینی کلیوال داسی دی چی شمیری خپل خرڅ کول

تاوان او انتظار کوی ،

بِكُمُ الدَّوَآئِرَ ؕ عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ؕ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۹۸﴾

په تاسی دزمانی دگردشونو په دوی دی راسی گردش بد او الله ﷻ اوریدونکی پوهیدونکی دی ،

وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يُّؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا

او ځینی کلیوال هغه دی چی ایمان راوړی په الله ﷻ او په ورځ دقیامت او شمیری خپل خرڅ

يُنْفِقُ قُرُبٰتٍ عِنْدَ اللّٰهِ وَصَلَوٰتِ الرَّسُوْلِ ؕ اَلَاۤ اِنَّهَا قُرْبَةٌ لَّهُمْ ؕ

کول نژدی کیدل الله ﷻ ته او دعا اخستل درسول واوره دغه د دوی په حق کی نژدیکت دی ،

سَيُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ فِيْ رَحْمَتِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۹۹﴾ ع

داخل به کړی دوی الله په خپل رحمت کی بیشکه الله بخښنی والا مهربانه دی.

**لنډتفسیر:** (په دی منافقانو کی چی کوم) کلیوال (دی دغه) خلک (په وجه د سختوالی دمزاج) په کفر او نفاق کی ډیر سخت دی او (په وجه دلیری والی دعالمانو او هوښیارانو) دوی لره داسی کیدل په کاردی چی دوی ته دهغه احکامو علم وی کوم چی الله ﷻ په خپل رسول ﷺ نازل کړی دی (ځکه چی کله دپوهیدونکو څخه لیری لیری اوسی نوددوی جاهلان پاته کیدل خوددی لازمی نتیجه ده او په دی وجه سره په مزاج کی سختی او په دی ټولو خبرو سره په کفر او نفاق کی سختی وی) او الله ﷻ لوی علم والا لوی حکمت والا دی (هغه په دی ټولو کارونو خبردی او په حکمت سره به مناسبه سزا ورکړی) او په دی (ذکر سوو منافقانو) کلی والاوو کی ځینی ځینی داسی دی چی (دکفر نفاق او جهل څخه علاوه دبخل او دښمنی صفت هم په کښی دی تردی پوری چی) هر څه چی (دجهاد زکوٰة وغیره په موقعو کی دمسلمانانو دشرم څخه) خرڅ کوی دا (په مثل د) جرمانه گنی (داخو بخل سو) او (دښمنی داده چی) تاسی دمسلمانانو دپاره د (زمانی د) گردشونو منتظر اوسی (چی کله به پردوی یوه حادثه راسی او ددوی خاتمه وسی پس)

بدْ وخت پردوی (منافقانو) راتلونکی دی (چنانچی فتحی ډیری وسوی کفار ذلیله سول اوددوی ټول حسرتونه په زړه کی پاته سول اوټول عمرىی په غم اورنج کی تیرسو) اوالله ﷻ (د دوی دکفر اونفاق خبری) اوری (او د دوی دزړه خیالونه چی گردش اوتاوان دی) پیژنی (نو ددی ټولوسزابه ورکړی) اوځینی دکلی والاوڅخه داسی هم دی کوم چی په الله ﷻ اوپه ورځ دقیامت (پوره پوره) ایمان لری اوڅه چی (په نیکوکارونوکی) خرڅ کوی دغه دالله ﷻ په نزد دنژدیکت حاصلولو ذریعه اودرسول ﷺ ددعا (اخیستو) ذریعه جوړوی (ځکه چی ددوی عادت شریف وو چی په داسی موقعو خرڅ کوونکوته به یی دعاگانی کولی لکه چی په احادیثو کی دی) یادساتی چی ددوی داخرڅ کول بیشکه ددی خلقودپاره سبب دنژدیکت (دالله ﷻ) دیٓ (اودعاوالی خوبی دوی په خپله اوری نو ددی دخبر ورکولو ضرورت نه وو اودغه نژدیکت دادی چی خامخابه دوی الله ﷻ په خپل خاص) رحمت کی داخل کړی (ځکه چی) الله ﷻ لویی بخښنی والا رحمت والادی (پس ددوی خطاگانی به معاف کړی په خپل رحمت کی به یی واخلی)

**معلومات اومسئلی:** په تیرو ایتونوکی دمدینی دمنافقانو ذکروو په دی آیتونوکی دهغو منافقانو ذکر دی کوم چی دمدینی په اطرافو اوکلیو کی اوسیدل أَعْرَابْ: دالفظ دعَرَبْ جمع نه ده بلکه اسم جمع دی کوم چی دکلیو اوسیدونکوته ویل کیږی ددی مفرد: أَعْرَابِی دی لکه دانْصَارو مفرد چی أَنصَارِی دی.

ددوی حال یی په ذکرسوی ایت کی داوښووی چی دوی په کفراونفاق کی دښارد خلقوڅخه هم زیات دی ددی وجه یی داوښوده چی داخلق دعلم اوعالمانو څخه دلیری اوسیدو په سبب عام طورپه جهالت اوسخت دلی کی اخته وی سخت زړی وی: أَجْدَرُ أَلاَّ يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللهُ یعنی ددی خلقو ماحول داسی دی چی دوی دالله ﷻ دنازل سوو حدونوڅخه بی خبره دی ځکه چی نه قران د دوی په مخکی راځی او نه ددی دمعانیو مطلبونو او احکامو څخه دوی خبروی.

په دویم ایت کی هم ددی کلی والاوو یوحال دابیان سوی دی چی داخلق څه چی په زکوٰة وغیره کی خرڅ کوی داتاوان گنی وجه داده چی په زړه کی خویی ایمان سته نه محضی دخپل کفر پټولو دپاره لمونځ هم کوی اوفرض زکوٰة هم ورکوی مگرپه زړه کی وایی چی دامال عبث ولاړی په دی وجه په دی انتظارکی اوسی چی په څه ډول سره پرمسلمانانوڅه مصیبت راسی اودوی شکست وخوری نوددی تاوان څخه به مونږ خلاص سو: اَلدَّوَآئِر ددائره جمع ده دعربی لغت په اعتبار سره دائره هغه بدل سوی حالت ته وایی کم چی داولنی ښه حالت څخه وروسته بدسی په دی وجه قرآن کریم د دوی په جواب کی وایی ، عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ یعنی پردوی بد حالت راتلونکی دی او دوی به ددی کارونو او خبرو په بنا نور زیات ذلیله سی.

دکلی والاوومنافقانو دحالاتو ذکرکولو څخه وروسته دقرآن دطریقی په مطابق دهغه کلی والاوو ذکر کول یی هم مناسب وگڼل کوم چی رښتنی اوپاخه مسلمانان دی چی دامعلومه سی چی دکلیو اوسیدونکی هم ټول یوډول نه دی په دوی کی مخلص مسلمانان اوپوهه خلگ هم وی ددوی حال دادی چی دوی کوم زکوٰة اوصدقی ورکوی دادالله ﷻ دنژدیکت ذریعه گڼی اودنبی کریم ﷺ ددعاگانو په امیدیی ورکوی.

صدقی دالله ﷻ دنژدیکت ذریعه خومعلومه اوښکاره خبره ده دنبی کریم ﷺ ددعاگانو امید په دی بنا باندی دی چی نبی کریم ﷺ ته چی کوم څای دمسلمانانو څخه دصدقو وصولولو او دزکوٰة دمالونو

وصولولو حکم سوی دی هلته یې داهدایت هم فرمایلې دی چې دزکوة ادا کوونکو دپاره ته دعا هم کوه لکه چې مخکې په راتلونکې آیت کې ارشاد دی، خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ: په دې آیت کې نبی کریم ﷺ ته دصدقو دوصولولو سره دا حکم هم ورکړی دی چې د دوی دپاره دعاکوه دا حکم په لفظ د: صلوة سره راغلی، وَصَلِّ عَلَيْهِمْ په دې وجه په ذکر سوی آیت کې یې هم دنبی کریم ﷺ دعاگانی په لفظ دصلوة سره تعبیر کړی دی.

وَالسّٰبِقُوْنَ الْاَوَّلُوْنَ مِنَ الْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ

اوکوم خلق چې مخکې دی دټولو څخه مخکې هجرت کوونکې اومدد کوونکې اوکوم چې د دوی تابعداره سول په نیکی

رَّضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ تَحْتَهَا الْاَنْهٰرُ

سره الله راضی سو د دوی څخه او دوی راضی سول دهغه څخه او تیار کړی یې دی ددوی دپاره باغونه چې بهیږی

خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۗ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۱۰۰﴾

په لاندی ترهغه نهرونه، اوسی به په دی کی همیشه همیشه دا ده لویه کامیابی.

**لنډتفسیر:** اوکوم مهاجرین او انصار چې (په ایمان راوړلوکی دټول امت څخه) مخکې دی او (په باقی امت کی) خومره خلګ چی په اخلاص سره (په ایمان راوړلو کی) د دوی پیرو کار دی الله ﷻ د دوی ټولو څخه راضی سو (چی ددوی ایمان یې قبول وفرمایی چی دوی ته به باندی جزا ورکول سی) اوهغه ټول دالله ﷻ څخه راضی سول (چی اطاعت یې اختیار کی چی په جزاسره به یې دارضا نوره هم زیاته سی) اوالله ﷻ د دوی دپاره داسی باغونه تیار کړی دی چی لاندی به یې نهرونه جاری وی چی دوی به په کی همیشه همیشه اوسی (او) دا لویه کامیابی ده.

**معلومات اومسئلې:** ددی څخه په مخکی آیت کی دکلی والاوو مسلمانانو مخلصانو ذکر وو په دی آیت کی دټولو مومنانو مخلصانو ذکردی چی په دی کی ددوی ددرجو دفضیلت هم بیان دی.

اَلسّٰبِقُوْنَ الْاَوَّلُوْنَ مِنَ الْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ: په دی جمله کی اکثرو تفسیر لیکونکو حضراتو: مِنْ دتبعیض دپاره مقرر کړی دی دمهاجرینو اوانصارو صحابه کرامو ﷺ دوی طبقی یې قائمی کړی دی یوه دسابقینو اولینو بله د دوهمی درجی دصحابه کرامو.

بیا په دی کی قولونه مختلف دی ځینی حضراتو په صحابه کرامو ﷺ کی سابقین اولین هغه مقرر کړی دی کوموچی دواړو قبلوته لمونځ کړی دی یعنی کوم چی دقبلی بدلیدو څخه مخکی مسلمانان سوی دی هغوی سابقین اولین دی داقول دسعید بن مسیب ﷺ او قتاده ﷺ دی حضرت عطاء ابن رباح ﷺ فرمایی چی سابقین اولین هغه صحابه دی کوم چی دبدر په غزاکی شریك سوی دی اوشعبی فرمایی چی کوم صحابه په بیعت رضوان کی شریك سوی دی هغوی سابقین اولین دی اودهریو قول مطابق باقی صحابه کرام مهاجرین وی اوکه انصار دسابقینو اولینو څخه وروسته په دوهمه درجه کی دی (مظهری قرطبی) اوپه تفسیر مظهری کی یوقول داهم نقل کړی دی چی حرف: مِنْ: په دی آیت کی دتبعیض دپاره وانه

خستل سي بلکه دبيان په معنٰی کې وي نومطلب ددې جملې به داسې چې ټول صحابه کرام ﷺ په نسبت دباقي امت سابقين اولين دي او ، مِنَ الْمُهَاجِرِيْنَ وَالْاَنْصَار ددې بيان دی دبيان القرآن لنډتفسير کوم چې لوړ نقل سو په دې کې يې دا تفسير اختيار کړی دی .

داول تفسير مطابق دصحابه کرامو دوې طبقې جوړيږي يوه دسابقينو اولينو دوهم کوم چې دقبلې بدليدو يادبدر دغزايا دبيعت رضوان څخه وروسته مسلمانان سول اوداخري تفسير مطلب داسو چې صحابه کرام ټول په جمع سابقين اولين دي ځکه چې ددوی ايمان دباقي امت څخه اول اوسابق دی .

وَالَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ: يعني کومو خلګو چې په عملونو اواخلاقو کې دسابقينو اولينو تابعداری په مکمله طريقه سره وکړه داولې جملې داولنی تفسير مطابق په دې خلګو کې داولې درجې هغه مهاجرين اوانصار صحابه دي کوم چې دقبلې بدليدو يادبدر دغزا يا بيعت رضوان څخه وروسته مسلمانان سول په صحابه کرامو کې داخل سول دوهمه درجه ددې څخه وروسته دټولو مسلمانانو څخه کوم چې ترقيامته پورې په ايمان اونيك عمل اوښو خويونوکې دصحابه کرامو پرطريقه وچليدل اوددوی مکمله تابعداری يې وکړه اوددوهم تفسير مطابق په: اَلَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُمْ کې دصحابه کرامو څخه وروسته ټول حضرات داخل دي کوموته چې په اصطلاح کې تابعي ويل کيږي اوبيا ددې اصطلاحي تابعينو څخه وروسته ترقيامته پورې راتلونکي هغه ټول مسلمانان هم په دې کې شامل دي کوم چې په ايمان اونيك عمل دصحابه کرامو مکمله تابعداري کوي .

**(اصحاب کرام ټول په جمع بې داستثناء څخه جنتيان اوداﷲ ﷻ په رضاسره مشرف دي )**

دمحمد بن کعب قرظي څخه چاپوښتنه وکړه چې دنبي کريم ﷺ دصحابه کرامو په باره کې تاسې څه فرماياست؟ دوی وويل چې صحابه کرام ټول په جمع جنتيان دي که څه هم هغه خلګ وي دکومو څخه چې په دنيا کې غلطۍ اوګناهونه هم سوي وي دی سړی پوښتنه وکړه چې داخبره ته دکوم ځای څخه وايې؟ (ددې دليل څه دی) دوی وفرمايل چې دقرآن کريم دا ايت ووايه: السّٰبِقُوْنَ الْاَوَّلُوْنَ په دې کې دټولو صحابه کرامو ﷺ متعلق بې دڅه شرط څخه ، رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ ارشاد فرمايلی دی البته دتابعينو په معامله کې د، اتِّبَاعِ بِاِحْسَان شرط يې لګولی دی ددې څخه معلومه سوه چې صحابه کرام ﷺ بې دڅه قيد او شرط څخه ټول په جمع بې داستثناء څخه په رضوان الٰهي سره سرفرازه دي .

په تفسير مظهري کې ددې قول دنقل کولو څخه وروسته فرمايي چې زماپه نزد دټولو صحابه کرامو په جنتي کيدو ددې څخه هم زيات واضح دليل په دې آيت کې دی ، لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ اُولٰئِكَ اَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِيْنَ اَنْفَقُوْا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوْا وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى په دې آيت کې په پوره صراحت سره دابيان سوی دی چې صحابه کرام اوّلين وي يا اخرين دټولو سره الله ﷻ دحسنٰی يعني دجنت وعده فرمايلې ده .

اوپه حديث کې دنبي کريم ﷺ ارشاد دی چې دجهنم اور هغه مسلمان نه سي مسح کولی کومو چې زه ليدلی يم ، يا زما ليدونکي يې ليدلی وي (ترمذی عن جابر ﷺ)

خبرداری: کوم خلګ چې دصحابه کرامو په مينځ کې دپورته سوو اختلافونو اوپه دوی کې دپيښو واقعاتو په بنا دځينو صحابه کرامو متعلق داسې تنقيدات کوي دکومو په ويلو سره چې دويونکو په

زړونو کې د دوی د طرف څخه بدګماني پیدا کیدی سی دوی خپل ځانونه پریوه خطر ناکه لاره باندې روانوي نعوذ بالله منه .

وَ مِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِّنَ الْاَعْرَابِ مُنٰفِقُوْنَ ۛ وَ مِنْ اَهْلِ الْمَدِيْنَةِ ۛ

اوځیني ستاسي ګیر چاپیره کلیوال منافقان دي اوځیني خلک مدیني والا

مَرَدُوْا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّوْنَ اِلٰى عَذَابٍ عَظِيْمٍ ۞

اړدي په نفاق باندي ته دوی نه پیژني مونږ ته دغه معلوم دي دوی ته به مونږ عذاب ورکودوه واری بیابه دوی بیرته راسي لوی عذاب ته .

**لنډتفسير**: او څه ستاسي په خوا او شاکي اوځه په مدینه والاوو کي داسي منافقان دي چي دنفاق دکمال درجي ته (داسي) رسیدلي دي (چي) ته (هم) دوی نه پیژني (چي دا منافقان دي بس) دوی مونږ پیژنو مونږ به دوی ته (دنورو منافقانو په نسبت داخرت څخه مخکي هم) دوه واری سزا ورکړو (یوه دنفاق دوهم دکمال دنفاق او) بیا (په اخرت کي به هم) دوی دلوی غټ عذاب (یعني جهنم سره ددائمي اوسیدو) طرف ته ولیږل سي .

**معلومات اومسئلي**: په تیرو ډیرو ایتونوکي دهغو منافقانو ذکر راغلی دی دکومو نفاق چي ددوی دخبرو اوکارونو څخه ښکاره سوی وو اونبی کریم ﷺ پیژندل چي دامنافقان دي په دي آیت کي دداسي منافقانو ذکردی دکومو نفاق چي دانتهايي کاملوالي په وجه دنبي کریم ﷺ څخه تراوسه پوري پټ وو په دي آیت کي پرداسي سختو منافقانو باندي داخرت څخه مخکي ددوو عذابونو ذکر راغلی دی یوپه دنیاکي چي هروخت دخپل نفاق دپټولو په فکرکي اوډظاهریدو په بیره کي اخته اوسی .

اوداسلام اومسلمانانو سره دانتهايي بغض اودښمني ساتلو باوجود په ښکاره کي ددوی په تعظیم اوعزت اوددوی په تابعداري مجبوره کیدل هم څه کوم عذاب نه دی اودوهم عذاب دقبر اوبرزخ عذاب دی کوم چي به دقیامت اواخرت څخه مخکي دوی ته ورسیږي .

وَ اٰخَرُوْنَ اعْتَرَفُوْا بِذُنُوْبِهِمْ خَلَطُوْا عَمَلًا صَالِحًا وَّ اٰخَرَ سَیِّئًا ؕ عَسَى اللّٰهُ اَنْ

اوځیني نور چي اقرار وکی دوی په خپلو ګناهونو یوځای یی کی دوی یونیك کار اوبل بد تردي چي الله ﷻ معاف

يَّتُوْبَ عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۞۱۰۲ خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً

کړی دوی بیشکه الله بخښني والا مهربانه دی ، اخله د دوی دمالونو څخه زکوٰة ،

تُطَهِّرُهُمْ وَ تُزَكِّيْهِمْ بِهَا وَ صَلِّ عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ

چي پاك کړی ته دوی اوبرکتی کړی دوی په دی سره اودعاکوه دوی ته بیشکه ستا دعا د دوی دپاره تسکین دی ،

لَهُمْ ۚ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ۝۱۰۳ اَلَمْ يَعْلَمُوْۤا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ

او الله هرڅه اوري پيژني ، ايا دوى پوهه نه سول چي الله پاك په خپله قبلوى توبه

عَنْ عِبَادِهٖ وَيَاْخُذُ الصَّدَقٰتِ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ۝۱۰۴

دخپلو بندګانو څخه او اخلى زکاتونه او داچي الله توبه قبلوونکى مهربانه دى ،

وَقُلِ اعْمَلُوْا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُوْلُهٗ وَالْمُؤْمِنُوْنَ ؕ وَ

او ووايه چي عمل کوى بيابه مخکى وګورى الله ستاسى کارلره اورسول دهغه اومسلمانان

سَتُرَدُّوْنَ اِلٰى عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝۱۰۵

تاسى به ډيرژر وا پس سى هغه ته چي په ټولو پټو او ښکاره شيانو خبردى بيابه هغه خبر کړى تاسى په هغو چي تاسى کول

وَاٰخَرُوْنَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللّٰهِ اِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَاِمَّا يَتُوْبُ عَلَيْهِمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۝۱۰۶

او ځيني هغه خلګ دى چي دهغوى کار لا وروسته سوى دى حکم دالله ﷻ ته يابه ورته هغه عذاب ورکړى او يابه دوى معاف کړى او الله ﷻ په هرڅه پوه حکمت والا دى .

**تفسير:** او ځيني خلګ دى چي دخپلي ګناه اقرارېي وکى کوموچي ګډوډ شريك عملونه وکړل ځيني بنه (لکه اقرار چي ددى منشاء پښيماني ده او داتوبه ده اولکه نورى غزاګاني چي مخکى سوى دى غرض داکارونه خوبيي ښه وکړل) او ځيني بد (يى وکړل لکه پاته کيدل بلاعذره پس) دالله څخه اميددى (يعنى دهغه وعده ده) چي (په رحمت سره به ددوى پرحال باندى) توجه به وفرمايى (يعنى توبه به يى قبوله کړى) بيشکه الله ﷻ لوى مغفرت والا لوى رحمت والا دى (کله چي په دى آيت سره يى توبه قبوله سوه اودغه حضرات دستنو څخه خلاص سول نوخپل مال يى ددوى په خدمت کى راوړى اودرخواست يى وکى چي دادالله ﷻ په لاره کى خرڅ سى نوارشاد وسو چي) ته ددوى دمالونو څخه صدقه (کومه چي دوى راوړى اخله چي ددى (داخستو) په ذريعه ته دوى (دګناه داثر څخه) پاك صفا کړى او (کله چي ته يى ځيني واخلى نو) ددوى دپاره دعا کوه بيشکه ستا دعا ددوى دپاره سبب داطمينان (دزړه) دى او الله ﷻ (ددوى اقرار) ښه اورى (او ددوى پښيمانى) ښه پيژني (په دى وجه ددوى اخلاص وينى تاته داحکم کوى داذکر سوى نيك عملونه يعنى توبه او پښيمانى او په نيکى کى دخرڅ کولو ترغيب او بدعملونه لکه دجهاد څخه پاته کيدل وغيره داټنده دپاره ترهيب دى پس اول ترغيب دى يعنى) ايادوى ته داخبر نسته چي خاص الله ﷻ دخپلو بندګانو توبه قبلوى او هغه صدقى قبلوى او (ايادوى ته) دا (خبر نسته) چي الله (ددى) توبه قبولو (په صفت) کى او رحمت کولو (په صفت) کى کامل دى (په دى وجه ددوى توبه يى قبوله کړه او په خپل

رحمت سره يې دما ل قبلولو حكم او د دوى دپاره يې ددعا كولو حكم وفرمايى پس اننده دى هم په گناهونو اوخطاگانو كيدو توبه كاړى اوكه توفيق يې وى نوخير اوخيرات دى كوى) او (دترغيب څخه وروسته اوس مخ ته ترهيب دى يعني) ته (دوى ته داهم) ووايه چې (څنگه غواړى) عمل كوى پس (اول خوپه دنيا كى) اوس گورى ستاسى عملونه الله ﷻ او دهغه رسول ﷺ اوايمانداران (پس پربد عمل په دنيا كى خوارى اوذلت راځى) او (بيايه اخرت كى) خامخا ستاسى دداسى (الله) خواته تلل دى كوم چې په ټولو پټو اوښكاره شيانوپوهيدونكى دى پس هغه به ستاسى ټول كړى عملونه تاسى ته وښيى (پس دبدو عملونو لكه دجهاد څخه دپاته كيدو وغيره څخه اننده احتياط ساتى داداول قسم بيان وو اومخ ته ددوهم قسم ذكردى) اوځه نور خلگ دى چې ددوى معامله دخداى دحكم ترراتلوپورى حصاره ده چې (په توبه كى داخلاص دنستوالى په وجه) دوى لره به سزا وركړى يا (داخلاص په وجه سره) ددوى توبه قبوله كړى او الله ﷻ (دخلوص اونه خلوص دحال) ښه پيژندونكى دى (او) لوى حكمت والا دى (پس په مقتضا دحكمت سره دخلوص توبه قبلوى اوبغيردخلوص څخه توبه نه قبلوى اوكه چيرى كله بغير دتوبى څخه په معاف كولو كى حكمت وى نوداسى هم كوى)

**معلومات اومسئلې:** دتبوك دغزا دپاره چې كله دنبى كريم ﷺ دطرف څخه عام اعلان او ټولو مسلمانانو ته دتلوحكم وسو نودسختى گرمى زمانه وه مزل ډيرليرى وو اوديو باقاعده لوى حكمت دتربيت يافته فوج سره مقابله وه كومه چې داسلام په تاريخ كى اوله واقعه وه دا اسباب وه دكومو په وجه سره چې ددى حكم متعلق دخلگو حالات مختلف سول او ددوى ډير قسمونه ډلى جوړى سوى.

يو قسم ډله دهغومخلصو حضراتوه چې داول حكم اوريدو سره بى دځه تردد څخه دجهاد دپاره تيار سول دوهم قسم هغه خلگ وه كوم چې اول په ځه تردد كى وو بياملگرى سول په آيت، الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ كى ددى حضراتو ذكر دى.

دريم قسم دهغو حضراتودى كوم چې په واقعى طورسره معذور وه په دى وجه ولاړ نه سول ددوى ذكرپه آيت: لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ كى راغلى دى څلورم قسم دهغومخلصينو مومنانو دى كوم چې دعذر دنستوالى باوجود دسستى او نا راستى په وجه په جهادكى شريك نه سول ددوى ذكرپه دى ذكرسوى آيت: وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا او: آخَرُونَ مُرْجَوْنَ كى راغلى دى پنځم قسم دمنافقانو وو كوم چې دنفاق په سبب په جهاد كى شريك نه سول ددوى ذكر په تيرو ډيرو ايتونو كى راغلى دى لنډه داده چې په تيرو ايتونوكى زيات ذكر دپنځم قسم منافقانو سوى دى په دى ذكرسوو ايتونوكى دڅلورم قسم حضراتو ذكردى كوم چې سره دمومن كيدو څخه دسستى اوناراستى په وجه په جهاد كى شريك نه سول.

په اولنى آيت كى فرمايى چې ځه خلگ داسى هم دى كوموچې دخپلو گناهونو اقرار وكى ددى خلگو عملونه گډوډ دى ځه ښه ځه بد اميد دى چې الله ﷻ ددوى توبه قبوله كړى جضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمايى چې لس كسان وه كوم چې بى دځه صحيح عذرڅخه دتبوك غزاته نه وه تللى بيادوى په خپل كار باندى پښيمانه سول په دوى كى اوو تنو خپل ځانونه دمسجد نبوى په ستنو پورى وتړل اوداوعده يې وكړه چې ترڅو پورى زمونږ توبه قبوله نه سى اونبى كريم ﷺ مونږ خلاص نه كړى دغسى به بند يو په دى

حضراتو کی دابولبابه ﷺ په نوم باندی دتولورروایتونو اتفاق دی دنوروپه نومونوکی مختلف روایتونه دی‌نبی کریم ﷺ چی کله دوی ترلی ولیدل اومعلومه سوه چی دوی داسی وعده کړیده چی ترڅو پوری نبی کریم ﷺ په خپله دوی خلاص نه کړی ترهغه وخته پوری به بندوی نو دوی وفرمایل چی زه هم په الله ﷻ قسم کوم چی ترهغه وخته پوری به یی خلاص نه کړم ترڅوچی الله ﷻ ماته د دوی دخلاصولوحکم ونه کی ځکه چی جرم لوی دی په دی باندی دا ذکر سوی آیت نازل سو اونبی کریم ﷺ د دوی دخلاصیدو حکم وکی او دوی خلاص سول (قرطبی)

دسعید بن مسیب په روایت کی دی چی کله دابولبابه ﷺ دخلاصولو اراده وسوه نودوی انکار وکی اووی ویل چی ترڅو په خپله نبی کریم ﷺ راضی نه سی اوماپه خپلو لاسونو خلاص نه کړی زه به بند یم نوچی کله نبی کریم ﷺ دسهار دلمانځه ځخه تشریف راوړی نو په خپلو مبارکو لاسونو یی خلاص کړی.

**( نیک اوبدګډوړ عملونه څه وه ؟ )**

په آیت کی فرمایی چی ددی خلګو څه عملونه نیك وه څه بد ددوی نیك عملونه خو ددوی ایمان لمونځ روژه اوددی جهاد ځخه په مخکی غزاګانو کی دنبی کریم ﷺ سره شرکت اوپه خپله دتبوك په دی واقعه کی دخپل جرم اعتراف کول اوپښیمانه کیدل توبه کښل وغیره دی اوبدعملونه په تبوك کی نه شریکیدل اوپه خپل عمل سره دمنافقانو موافقت کول دی.

**( دکومو مسلمانانو عملونه چی نیه بد ګډوړ وی ترقیامته هنوی هم په دی حکم کی داخل دی )**

په تفسیر قرطبی کی دی چی که څه هم دا ایت دیوخاص جماعت په باره کی نازل سوی دی مګر حکم ددی ترقیامته پوری عام دی دهغو مسلمانانو دپاره دکومو عملونه چی نیك او بد ګډوډ وی که دوی دخپلو ګناهونو ځخه توبه وکاږی نو د دوی دمعافی او مغفرت امید سته.

ابوعثمان ﷺ فرمایی چی دقرآن کریم دا ایت ددی امت دپاره لوی امید ورکوونکی دی اوپه صحیح بخاری کی په روایت دسمره بن جندب ﷺ دمعراج نبوی په یوتفصیل روایت کی دی چی پراووم آسمان باندی کله چی دنبی کریم ﷺ ملاقات دحضرت ابراهیم ﷺ سره وسو نو دهغه په خوا کی یی څه خلګ ولیدل چی مخونه یی سپین وو اوځه داسی چی پرمخونو یی داغونه اوتکی وو دادوهم قسم خلګ په یونهر کی داخل سول اوغسل یی وکی اوبیرته راغلل نوددوی مخونه هم بالکل صفا اوسپین سوی وو حضرت جبرائیل ﷺ دوی ته وښوول چی داسپینو مخونو والا هغه خلګ دی کومو چی ایمان راوړی اوبیا دګناهونو ځخه پاك صاف پاته سول: الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اودوهم قسم هغه خلګ دی کومو چی ګډوډ نیه اوبد هرقسم کارونه کړی دی بیایی توبه کښلی ده الله ﷻ د دوی ګناهونه معاف کړل اوتوبه یی قبوله سوه (قرطبی)

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً واقعه ددی آیت دا ده چی دکوموحضراتو چی لوړ ذکروسوچی بی عذره دتبوك دغزا ځخه پاته سوی وه بیا ستومانه سول اوځانونه یی دجمات په ستنو پوری وتړل بیاپه ذکرسوی آیت کی ددوی دتوبی قبول والی نازل سو اودقید ځخه ازاد سول نو دی حضراتو په طور دشکرانی خپل ټول مال دصدقی کولو دپاره پیش کی نبی کریم ﷺ یی دقبلولو ځخه انکار وفرمایی چی ماته دما ل اخستو حکم

نسته په دی داذکر سوی آیت: خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ الخ نازل سو اودوی دټول ما ل پرځای دریمه حصه مال صدقه کول قبول کړل ځکه چی په آیت کی دی طرف ته اشاره ده چی ټول مال دی نه اخستل کیږی بلکه ددی څو حصه دی واخستل سی حرف د: مِنْ پردی باندی شاهد دی.

**(دمسلمانانو صدقې زکوة وغیره وصولول اوپه خپل مصرف کي يې خرڅ کول داسلامي حکومت ذمه واری ده)**

په دی آیت کی که څه هم دشان نزول په اعتبار سره دیوخاص جماعت څخه دصدقی وصولولو حکم ورکول سوی دی لیکن دغه دخپل مطلب په اعتبار سر عام دی.

په تفسیر قرطبی احکام القرآن جصاص مظهری وغیره کی یی دی ته ترجیح ورکړیده او قرطبی اوجصاص داهم واضحه کړیده چی که په دی آیت کی دشان نزول دغه خاصه واقعه مقرر سی دکمی ذکر چی لوړ راغلی دی خوبیاهم دقرآن داصولو په بناسره داحکم به عام وی اوترقیامته پوری به په مسلمانانو گیره کوونکی وی ځکه چی دقرآن کریم ډیر احکام په خاصو خاصو واقعو کی نازل سوه لیکن ددوی دعمل دائره دهیچاپه نزد هم تر دغه خاصی واقعی پوری محدوده نه ده بلکه ترڅوپوری چی دخاصوالی څه دلیل نه وی دغه حکم دټولو مسلمانانو دپاره عام اوشامل گڼل کیږی.

تردی چی دټول امت محمدی په دی هم اتفاق دی چی په دی آیت که څه هم چی خطاب خاص نبی کریم ﷺ ته دی مگرداحکم نه ددوی سره خاص دی اونه د دوی دزمانی پوری محدود دی بلکه هرهغه سړی کوم چی دنبی کریم ﷺ قائم مقام دمسلمانانو امیروی هغه ددی حکم مخاطب اوپه دی ماموره دی دده په فرائضوکی به داداخله وی چی دمسلمانانو څخه دزکوة صدقو وصولولو اوپه مصرف کی یی دخرڅ کولو انتظام کوی.

دصدیق اکبر رضی الله عنه دخلافت په ابتدایی وخت کی چی دزکوة پرمنع کوونکو باندی دجهاد واقعه پیښه سوه په دی کی هم دزکوة نه ورکوونکی څه خوهغه خلگ وه کوم چی ښکاره په ښکاره داسلام څخه باغیان اومرتدسوی وه اوڅه داسی خلگ هم وه کومو چی خپل ځان ته به مسلمانان ویل مگر دزکوة نه ورکولو دابهانه به یی کوله چی په دی آیت کی نبی کریم ﷺ ته زموږ څخه دزکوة اوصدقو وصولولو حکم د دوی دژوند پوری وو اودغه موږ ومنی د دوی دوفات څخه وروسته دابوبکر رضی الله عنه څه حق دی چی زموږ څخه زکوة اوصدقی غواړی او په اول اول کی حضرت عمر رضی الله عنه ته پردوی دجهاد کولو په دی وجه تردد وو چی دوی مسلمانان دی خودیو ایت په دلیل نیولو سره دزکوة څخه ځانونه خلاصول غواړی په دی وجه د دوی سره هغه معامله نه سی کیدی کومه چی دعامو مرتدانو سره کیږی لیکن صدیق اکبر رضی الله عنه په پوره عزم او قصد سره وفرمایل چی کوم سړی په لمانځه او زکوة کی فرق کوی په ده به جهاد کول کیږی.

اشاره دی طرف ته وه چی کوم خلگ دزکوة حکم دنبی کریم ﷺ دخاص کولو او د دوی څخه وروسته ددی دساقط کیدو قائل سو هغوی سبا داهم ویلی سی چی لمونځ هم دنبی کریم ﷺ سره خاص وو ځکه چی په قرآن کریم کی دا ایت هم راغلی دی: اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوْكِ الشَّمْسِ چی په دی کی دلمانځه قائمولو مخاطب نبی کریم ﷺ دی مگر لکه څنگه چی دلمانځه دایت حکم دټول امت دپاره عام دی اودا دنبی کریم ﷺ سره دمخصوص کولو غلط تاویل کوونکی دکفرڅخه نه سی خلاصیدی دغه ډول په دی آیت: خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ کی داتاویل دوی دکفر اومرتد کیدوڅخه نه خلاصوی په دی باندی فاروق اعظم رضی الله عنه مطمئن سو

اوپه اجماع داصحابو باندی ددغو خلکو خلاف جهاد وسو

**(زکوة دحکومت ټیکس نه دی بلکه عبادت دی)**

دقرآن کریم دذکرسوی آیت خذ من اموالهم څخه وروسته چی ارشاد فرمایی . صدقة تطهرهم وتزکیهم بها . په دی کی دااشاره پیدا کیږی چی زکوة اوصدقی دحکومت څه ټیکس نه دی کوم چی عام حکومتونه دحکومت چلولو دپاره وصولوی بلکه ددی مقصد په خپله دمال خاوندان دگناهونو څخه پاك صاف کول دی دلته داخبره دنظر قابله ده چی دزکوة اوصدقو وصولولو څخه په حقیقت کی دوی فائدی حاصلیږی یوه مانده په خپله دمال دخاوند ده چی ددی په ذریعه دی دگناهونو څخه اود مال دحرص اومحبت څخه دپیدا کیدونکو اخلاقی بیماریو دجراثیمو څخه پاك صفاسی دوهمه فائده دا ده چی ددی په ذریعه دقوم دهغو ضعیفانو پرورش کیږی کوم چی په خپله دخپلو ضرورتونو پوره کولو څخه مجبوره پاتی وسه وی لکه یتیمان بچی کونډی ښځی شل اوګوډ معذوره سړی اوښځی اوعام فقیران اومسکینان وغیره

لیکن قرآن حکیم دلته صرف اوله فائده بیان کړه اودی طرف ته یی هم اشاره وکړه چی دزکوة اوصدقو اصل مقصد هم اوله فائده ده دوهمه فائده ددی څخه په ضمنی طور سره حاصلیدی سی په دی وجه که بالفرض په یوځای کی یا یووخت څوك یتیم کونډه فقیر مسکین موجود نه وی بیا هم دمال دخاوندانو څخه دزکوة حکم نه ساقطیږی .

ددی مضمون تائید ددی څخه هم کیږی چی په تیرو امتونوکی به چی کوم مال دالله ﷺ دپاره ایستل کیدی ددی استعمال دچادپاره جائز نه وو بلکه دستور داوو چی دابه یی په یوجلا ځای باندی کښی نږدی اواسمانی بجلی به راغله اودابه یی سوزی دانخښه وه ددی خبری چی دا صدقه الله ﷺ قبوله کړه اوکله چی به دا آسمانی اور رانغی نو دصدقی دنه قبلیدو نښانه به ګڼل کیده بیابه دغه منحوس مال ته هیچا لاس نه وروړی .

ددی څخه معلومه سوه چی دزکوة اوصدقو اصل رواکیدل دچا دحاجت پوره کولو دپاره نه دی بلکه دایومالی حق اوعبادت دی لکه لمونځ اوروژه چی بدنی عبادتونه دی دا دامت مرحومه دخصوصیاتو څخه ده چی دامال کوم چی دالله ﷺ په لاره کی ایستل سوی دی ددی امت دفقیرانو اومسکینانو دپاره ددی استعمال جائز سو لکه چی دصحیح مسلم په حدیث کی دنبی کریم ﷺ څخه ددی وضاحت نقل دی یوسوال اوجواب: دلته داسوال پیدا کیږی چی په ذکرسوی واقعه کی کله چی ددی حضراتو توبه قبوله سوه نودګناه معافی اوپاکوالی خوپه توبه سره وسو بیا مال اخستل ذریعه دپاکوالی مقررول ددی به څه معنی وی ؟

جواب دا دی چی که څه هم په توبه سره ګناه معاف سوه مګر دګناه معاف کیدو څخه وروسته ددی څه تیاره اوخړوالی باقی پاته کیږی کوم چی دانده ګناه کولو سبب جوړیدی سی په صدقه کولو سره دغه خړوالی لیری سی اومکمله پاکی اوسی

وصل علیهم په دی کی دصلوة دلفظ څخه مراد ددوی دپاره دررحمت دعا کول دی اودنبی کریم ﷺ څخه نقل دا ده چی ددوی دځینی خلکو دپاره په لفظ دصلوة سره دعا فرمایلی ده لکه اللهم صل علی آل ابی اوفی په

حدیث کی راغلی دی لیکن وروسته لفظ دصلوٰة دانبیاء علیهم السلام مخصوصه علامه جوړه سوه په دی وجه
داکثرو فقهاوو داقول دی چی اوس دیوسړی دپاره دعا په لفظ دصلوٰة سره نه سی کیدی بلکه داالفظ
صرف دانبیاء علیهم السلام دپاره مخصوص سوی دی چی خلط او اشتباه نه وی (بیان القرآن وغیره)
دلته دوی ته دصدقی ورکوونکو دپاره ددعا کولو حکم دی په دی وجه ځینی فقهاء فرمایی چی امام
او امیر ته دصدقی ورکوونکو دپاره دعاء کول واجب دی او ځینی حضرات یی مستحب گڼی (قرطبی)
وَاٰخَرُوْنَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللهِ: لس حضرات مومنان کوم چی بی دعذر څخه دتبوك دغزا څخه پاته سوی وه په
هغوی کی اوو ۷ کسانو خودخپلی پښیمانی اوافسوس پوره اظهار وکی او خپل خانونه یی دجمات په
ستنو پوری وتړل دهغوی حکم په مخکی آیت کی راغی: وَاٰخَرُوْنَ اعْتَرَفُوْا ددی آیت څخه هغه باقی دری
کسان مراد دی کومو چی په جمات کی دقیدیدو داعمل نه وو کړی او دغه شان ښکاره اقرار یی ونه کی د
دوی په باره کی نبی کریم ﷺ صحابه کرامو ﷺ ته حکم وکی چی مسلمانان دی ددوی سره قطع تعلق وکی د
دوی سره دی سلام کلام بند کړی ددی معاملی څخه وروسته ددوی حالت سم سو او په اخلاص سره یی دجرم
اعتراف وکی او توبه گار سول نو ددوی دپاره هم دمعافی احکام ورکول سول (صحیح بخاری او مسلم)

وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَّكُفْرًا وَّتَفْرِيْقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَاِرْصَادًا

او هغو چی جوړ کړی دی جمات په ضدباندی او په کفر او په جدایی راوستو په مینځ دمومنانو کی او ځای،

لِّمَنْ حَارَبَ اللهَ وَرَسُوْلَهٗ مِنْ قَبْلُ ؕ وَلَيَحْلِفُنَّ اِنْ اَرَدْنَاۤ اِلَّا الْحُسْنٰى ؕ وَاللهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ

دیټ کښینستو دهغه چادپاره چی جنګ یی کړی دی دالله او دهغه درسول سره مخکی او دوی به قسمونه اخلی چی
زمونږ اراده خو دنفعی ده او الله ﷻ شاهد دی چی دوی ،

لَكٰذِبُوْنَ ﴿۱۰۷﴾ لَا تَقُمْ فِيْهِ اَبَدًا ؕ لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ

دروغجنان دی ،ته مه دریږه په دی کی هیڅکله ، البته هغه جمات چی بنیادیی ایښوول سوی دی په پرهیزگاری ،

اَوَّلِ يَوْمٍ اَحَقُّ اَنْ تَقُوْمَ فِيْهِ ؕ فِيْهِ رِجَالٌ يُّحِبُّوْنَ اَنْ يَّتَطَهَّرُوْا ؕ

داولی ورځی څخه هغه لائق دی چی ته ودریږی په دی کی ، په دی کی داسی خلك دی چی خوښوی پاك او سیدل

وَاللهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِيْنَ ﴿۱۰۸﴾ اَفَمَنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهٗ عَلٰى تَقْوٰى

او الله خوښوی پاك او سیدونکی ، آیا چاچی بنیاد ایښی دی دخپلی ابادی دالله څخه په بیره باندی

مِنَ اللهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ اَمْ مَّنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهٗ عَلٰى شَفَا

او دهغه په رضامندی هغه ښه دی یاچاچی بنیاد ایښی دی دخپلی ابادی په غاړه دیوی

جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهٖ فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ

کندي چي لويدونکي وي ، نو ولويږي په دي سره اور دجهنم ته ، او الله ﷻ لارنه ښيي ظالمانو خلکوته

الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۰۹﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِيْ بَنَوْا رِيْبَةً فِيْ قُلُوْبِهِمْ

همیشه به وي شك ددغه ابادۍ څخه چي دوي جوړه کړي ده په زړونو د دوي کي

اِلَّآ اَنْ تَقَطَّعَ قُلُوْبُهُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۱۱۰﴾ ع

مګر کله چي ټکړي ټکړي سي زړونه د دوي او الله ﷻ په هر څه پوه حکمت والا دي

تفسير: اوځيني داسي دي کومو چي ددي غرضونو دپاره جمات جوړکړي دي چي (اسلام ته) ضرر ورسوي او (په دي کي په کښينستو سره) دکفر (يعني درسول ددښمنۍ) خبري وکړي او (ددي په وجه سره) دايماندارو (په جمع کي) جلاوالي واچوي (څکه چي کله دوهم جمات جوړسي اوښکاره سي چي په ښه نيت سره جوړسوي دي نوضروري خبره ده چي داولني جمات په جمع کي څه ناڅه ګډوډوالي راځي) او (داهم غرض دي چي) دغه سړي داستوګني ځاي جوړ کړي کوم چي ددي (جمات جوړولو) څخه مخکي دخداي اود رسول مخالف دي (مراد ورڅخه ابوعامر راهب دي) او (که پوښتنه ورڅخه وکړي نو) قسمونه به خوري (لکه چي مخکي يي هم په پوښتني کولو خوړلي دي) چي بغير دګټي څخه زمونږ بل څه نيت نسته (دګټي څخه مراد اسائش اوګنجائش دي) اوالله شاهد دي چي دوي (په دي دعوٰی کي) بالکل درواغجن دي (کله چي ددي جمات داحالت دي چي دي په واقع کي جمات نه دي بلکه اسلام ته ضرر رسوونکي دي نو) ته هيڅکله هم په دي کي (دلمانځه دپاره) مه درېږه البته دکوم جمات بنيا... يي داولي ورځي څخه (يعني دورځي دټاکلوڅخه) په تقوٰی (اوپه اخلاص) سره ايښوول سوي دي (مراد مسجد قبادي) دغه (واقعي) ددي لايق دي چي ته په دي کي (دلمانځه دپاره) ودريږي (نوکله کله به دوي هلته تشريف وړي اولمونځ به يي په کي کوي) په دي (مسجد قبا) کي داسي (ښه) خلګ دي چي دوي ښه پاکيدل خوښوي اوالله ﷻ دښه پاکي کوونکوسره مينه کوي (کله چي د دواړو جماتونو دجوړوونکو حال معلوم سو نو) بيا (پوه سي) آيا داسي سړي ښه دي چاچي دخپلي ابادۍ (يعني جمات) بنياد دخداي څخه په بيره اودخداي په خوشحالولو ايښي وي ياهغه سړي (به ښه وي) چاچي دخپلي ابادۍ (يعني جمات) بنياد دلوړي (يعني کندي) په غاړه کوم چي لويدونکي وي ايښي وي (مراد ددي څخه دکفر باطل غرضونه دي چي په ناپائيداري کي يي ددي سره تشبيه ورکړه) بيا دغه (ابادي) دا (جوړوونکي) واخلي اور ددوږخ ته يي ورواچوي (يعني دغه ابادي خونړيده په دي وجه چي پرغاړه ده کله چي دغه غاړه اوبه پريکوي لويږي نودغه ابادي هم لويږي اوجوړوونکي يي څکه ولويدي چي دي په کښي اوسيدي اوچونکي مراد ددي څخه غرضونه دکفردي کوم چي رسوونکي دي اور ته په دي وجه يي دا وفرمايل چي

دغه ابادي ددي جوړونکي سره جهنم ته ولویده) او الله ﷻ داسي ظالمانو ته (ددين) پوهه نه ورکوي (چي جوړيې کي خودجمات په نوم سره کوم چي ددين دنخښنو څخه دي اوغرضونه په دي کي څنګه څنګه فاسد وه) ددوي دا ابادي (يعني جمات) کوم چي دوي جوړ کړي دي همیشه به ددوي په زړونو کي (داغس په شان) ورګرځول کيږي (څکه چي دکوم غرض دپاره يې جوړکړي وو هغه پوره نه سو اورازيې ښکاره سو دايوطرف ته اوبياپه دي سربيره يې جمات ونړول سو غرض داچي يوارمان يې هم پوره نه سو په دي وجه ټول عمر به يې دا افسوس اوارمان باقي وي) البته که ددوي (دغه) زړه (په کوم کي چي دغه ارمان دي) فناسي نوخير (دغه ارمان به يې هم دغه وخت ختم سي) او الله ﷻ لوی حکمت والا دی (د دوي په حال پوه دی او مناسبه سزا به ورکړي)

**معلومات اومسئلې**: دمنافقانو حالات اوداسلام خلاف ددوي دحرکتونو ذکر دلوړه څخه په ډيرو ايتونوکي راغلی دی په دي ذکرسوو ايتونوکي هم ددوي ديو سازش ذکر دي چي واقعه يې داده چي په مدينه طيبه کي يوسړي چي نوم يې ابوعامر وو دجاهليت په زمانه کي نصراني سوی وو اوداېو عامر راهب په نوم سره مشهور وو داهغه سړي دي دکوم زوی حضرت حنظله ﷺ چي مشهور صحابي دی دچا مړ بدن ته چي فرښتو غسل ورکی اوپه دي وجه دغسيل ملائکه په نوم سره مشهور سو مګر پلار يې پرخپله ګمراهی اونصرانيت قائم پاته سو .

کله چي نبي کريم ﷺ مديني منوري ته تشريف راوړی نوابو عامر راهب په خدمت کي حاضرسو اوپه اسلام يې اعتراضونه وکړل دنبي کريم ﷺ په جواب باندي هم ددي بد نصيبه اطمينان ونه سو بلکه دايي وويل چي په مونږ دواړو کي چي کوم دروغجن وي هغه دي مردود اودخپلو خپلوانو څخه ليري په مسافري کي مړ سي اووي ويل چي ستا په مقابله کي چي کوم يو دښمن راځي زه به يې مدد کوم چنانچي دحنين ترغزا پوري په ټولو غزاګانو کي يې دمسلمانانو ددښمنانو سره په جنګ کي شرکت وکی کله چي دهوازنو لويې اوقوي قبيلي هم شکست وخوړي نودی مايوسه سو اودشام ملك ته وتښتيدی څکه چي داملك دنصرانيانو مرکز وو هلته چي ولاړی نودخپلو خپلوانو څخه ليري مړ سو کومه دعاچي يې کړي وه هغه هم پرده فټ سوه کله چي ديوسړي رسوايي په تقدير کي مقرر سي نوهغه هم داسي کارکوي په خپله دعا سره ذليل اوخوار سو .

مګرترڅوپوري چي ژوندي وو داسلام اومسلمانانو په خلاف سازشونو کي اخته وو چنانچي دروم بادشاه قيصريې دي ته تيارکي چي دي په خپل لښکرسره پرمدينه منوره حمله وکړي اومسلمانان ددي څخه وباسي ددي سازش يوه معامله داسي پيښه سوه چي ده دمديني منافقانوته دکومو چي ده سره تعلق وو خط وليکی چي زه ددي کوشش کوم چي قيصر پرمدينه حمله وکړي مګر ستاسي يواجتماعي طاقت په کار دی چي په دغه وخت دقيصر مدد وکي ددي صورت داسي پکاردي چي تاسي په مدينه کي يوکور جوړکړي اوداښکاره کړي چي مونږ جمات جوړوو چي دمسلمانانو شك نه وي بيايه دغه ځاي کي تاسي خپل خلګ جمع کوي او څومره وسله اوسامان چي جمع کيږي هغه هم جمع کړي دلته دمسلمانانو خلاف په خپل مينځ کي په مشوره سره معاملي طی کوي .

دده په مشوره باندي دولسو منافقانو دمديني طيبي په محله قبا كي كوم ځاى چي دهجرت په اول كي نبي كريم ﷺ قيام وفرمايي اويوجمات يي جوړكړي وو هلته يي ديوبل جمات بنيادكښي بنووى ددى منافقانو نومونه هم ابن اسحاق وغيره نقل كړي دي بيامسلمانانو ته دفريب وركولو اوپه دوكه كي دساتلو دپاره يي دا اراده وكړه چي په خپله نبي كريم ﷺ يو لمونځ دلته وكړي چي ټول مسلمانان مطمئن سي چي داهم يو جمات دى لكه چي ددى څخه مخكي يو جمات دلته جوړسوى دى .

ددوى يوه ډله دنبي كريم ﷺ په خدمت كي حاضره سوه اوعرض يي وكى چي دقبا موجوده جمات ددېرو خلګو څخه ليري دى كمزورو اوناجوړو ته هلته تلل مشكل دى اوپه خپله مسجد قباء دومره لوى اوپراخ هم نه دى چي دټول كلي خلګ په دى كي ځاى سي پا دى وجه مونږ يوبل جمات ددى كار دپاره جوړ كړى دى چي ضعيفو مسلمانانوته فائده ورسيږي تاسي په دى جمات كي يولمونځ وكى چي بركتي سي .

نبي كريم ﷺ دغه وخت دتبوك دغزا په تياري كي مشغول وو دوى داوعده وكړه چي دا وخت خومونږته سفرپه مخكي دى دواپسى څخه وروسته به مونږ په دى كي لمونځ وكړو .

ليكن دتبوك دغزا څخه په واپسى كي چي كله دوى دمديني طيبي په خواكي پريو مقام باندي ديره واچوله نوداذكر سوى ايتونه پردوى نازل سول چي ددى منافقانو سازش يي په كي په ډاګه كي ددى ايتونو په نازليدو نبي كريم ﷺ خپل څواصحاب په كومو كي چي عامر بن سكن او وحشي قاتل دحمزه ﷺ شريك وو دوى ته يي حكم وكى چي اوس ولاړ سي دغه جمات ونړوي اواور وربوري كړي داټول حضرات دلمه وخت ولاړل اوحكم يي ومنى دغه ابادي يي ونړوله اودمخكي سره يي برابره كړه داټوله واقعه دتفسير قرطبي او مظهري درو ايتونو څخه را اخيستل سوي ده .

په تفسيرمظهري كي دمحمد بن يوسف صالحي په حواله سره داهم ذكرسوى دى چي كله نبي كريم ﷺ دقباء څخه مديني منوري ته ورسيدى نودمسجد ضرار ځاى خالي پروت وو دوى عاصم بن عدى ته ددى اجازه وركړه چي ځانته دى دلته كور جوړكړي دوى عرض وكى چي يارسول الله دكوم ځاى متعلق چي دقرآن كريم دا ايتونه نازل سوى دى زه په دغه منحوس ځاى كي كور جوړول نه خوښوم البته ثابت بن اقرم ضرورتمند دى دده سره هيڅ كور نسته ده ته اجازه وركړي چي هغه دلته كور جوړكړي دده دمشوري مطابق حضور دغه ځاى ثابت بن اقرم ته وركى مګر وسوه داچي دكله څخه ثابت ﷺ په دى ځاى كي اوسيدى دده هيڅ بچي پيدا نه سو يا ژوندي پاته نه سو .

تاريخدانان ليكي چي انسان خوڅه كوي په دى ځاى كي ديوى چرګي هم هګي اوبچي نه دى زيږيدلي هيڅ كوتره اوحيوان هم په دى ځاى كي نه دى پالل سوى چنانچي ددى څخه وروسته داځاى ترننه پوري دمسجد قبا څخه په څه فاصله ويران پروت دى .

دواقعي دتفصيل اوريدو څخه وروسته دذكرسوو ايتونو متن وګورى په اولنى آيت كي فرمايي ، وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا :يعني لكه څنګه چي لوړ دنورو منافقانو دعذاب اوذلت او رسوايي ذكرسوى دى دامنافقان هم په دوى كي شامل دى كومو چي دجمات په نوم يوه داسى ابادى جوړه كړه چي مقصد يي مسلمانانو ته نقصان رسول وو .

په دې آيت کې د ذکرسوئ جمات جوړولو درې غرضونه ذکر سوي دي اول ، ضِرَارًا يعنې مسلمانانو ته دنقصان رسولو دپاره لفظ د: ضَرَرٌ او: ضِرَار دواړه په عربي ژبه کې دنقصان رسولوپه معنیٰ کې استعماليږي ځينې حضراتو يې دافرق بيان کړی دی چې: ضرر خو هغه نقصان ته ويل کيږي په کوم کې چې دکوونکي خپله خوفائده وي خونورو ته نقصان ورسيږي او: ضرار نوروته هغه نقصان رسول دي په کوم کې چې درسوونکي خپله څه فائده هم نه وي چونکې ددې جمات انجام داسې کيدونکي وو چې جوړونکي ته ددې څخه څه فائده ونه رسيږي په دې وجه دلته لفظ د: ضرار استعمال سو .

دوهم غرض ددې جمات : تَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِيْنَ بيول سوي دي يعنې د دوی مقصد ددې جمات دجوړولو څخه داهم وو چې دمسلمانانو جماعت دوی ټکړې سی يوه ټکړه په دې جماعت کې دلمونځ کوونکو جلاسی اوداچې دپخواني مسجد قبا لمونځ کوونکي کم سی او څه خلګ دلته لمونځونه کوی .

دريم غرض : اِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللهَ بيول سوي دي چې ددې مطلب دادې چې ددې جمات څخه داکار هم اخستل وو چې دلته دالله ﷻ اودرسول ﷺ دښمنانو ته پناه ورکول سی او هغوی دلته دمسلمانانو خلاف سازشونه کوی .

ددې ټولو څخه داثابته سوه چې کوم جمات ته قرآن کريم مسجدضرار ويلی دی اودنبی کريم ﷺ په حکم سره هغه نړول سوی دی او ورپوری سوی دی په حقيقت کی نه هغه جمات وو اونه دهغه مقصد دلمونځ کولو دپاره وو بلکه دغه درې مقصدونه يې وه دکومو ذکر چې لوړ وسو ددې څخه معلومه سوه چې نن صبا که ديوجمات په مقابله کې دده په خوا اوشاکې بل جمات ځينې مسلمانان جوړکړی اودجوړولو مقصد يې دغه ديوبل په مينځ کې تفرقه اوداولني جمات جمع ماتول وغيره فاسد غرضونه وی نو که څه هم دداسې جمات جوړونکي ته ثواب نه ورکول کيږي بلکې دمومنانو په مينځ کې دجلاوالی په وجه به ګنهګاروی ليکن ددې ټولوخبرو باوجود دغه ځای ته په شرعي حيثيت سره جمات ويل کيږي اوټول اداب اواحکام دجمات به باندې جاري وی ددې نړول او ورپوری کول جائزنه دی اوکوم خلګ چې په دې کې لمونځ کوی د دوی لمونځ به کيږي که څه هم داسې کار به في نفسه ګناه وی .

ددې څخه داهم معلومه سوه چې دغه شان درياء اونمائش دپاره يادضد اوعنادپه وجه چې کوم مسلمانان يوجمات جوړکړی نو که څه هم جوړونکی ته دجمات جوړولو ثواب نه ورکول کيږي بلکه ګنهګاردی مګر دقرآن په اصطلاح کی مسجد ضراردی ته نه سی ويل کيدی ځينې خلګ کوم چې دی قسم جمات ته مسجد ضرار وايي دادرست نه دی البته دمسجد ضرار مشابه ورته ويل کيږي په دی وجه ددې جوړونکی منع کيږي هم لکه چې حضرت فاروق اعظم ؓ يوفرمان جاري کړی وو چې دا هدايت په کښې سوی وو چې ديو جمات په خواکې به بل جمات نه جوړيږي ځکه چې په دې سره داولنی جمات جمع اورونق متاثره کيږي (کشاف)

ددې مسجد ضرار متعلق په دوهم آيت کی نبی کريم ﷺ ته دا حکم ورکول سوی دی ، لَا تَقُمْ فِيْهِ اَبَدًا په دې کې ددريدو څخه مراد دلمانځه دپاره دريدل دی مطلب دادی چې ته په داسې نومی جمات کی هيڅکله لمونځ مه کوه .

مسئله: ددی څخه دومره معلومیږي چي نن هم که یونوی جمات داولنی جمات په خواکی بی دڅه ضرورت محض یادریا او نمائش یاضد اوعناد په وجه جوړسی نوپه دی کی لمونځ کول ښه نه دی که څه هم لمونځ کیږي.

په دی آیت کی یی دوی ته داهدایت کړی دی چي ستا لمونځ په هغه جمات کی کول درست دی دکم بنیاد چي داول څخه پرتقوی ایښوول سوی دی اوپه دی کی داسی خلک لمونځ کوی دکومو چي پاکی اوطهارت ډیر خوښ وی او الله ﷻ هم داسی پاکوونکی خوښوی.

دسیاق دایت څخه ښکاره ده چي مراد ددی څخه مسجد قباء دی چي په دی کی دغه وخت نبی کریم ﷺ لمونځ کوی اودځینی روایتونو دحدیثونو څخه هم ددی تائید کیږي (لکه چي روایت یی کړی دی ابن مردویه دابن عباس ﷺ څخه اوعمر بن شیبه دسهل انصاری اوابن خزیمه په خپل صحیح کی دعویمربن ساعده څخه ازمظهری)

اوپه ځینی روایتونوکی چي داراغلی دی چي ددی څخه مراد مسجد نبوی دی هغه ددی منافی نه دی ځکه چي مسجد نبوی دکم بنیاد چي دوحی مطابق نبی کریم ﷺ په خپلو لاسونو مبارکو ایښی دی ښکاره ده چي ددی بنیاد په تقوی باندی دی او دنبی کریم ﷺ څخه زیات پاك څوك دی په دی وجه دغه هم ددی مصداق خامخا دی (لکه چي روایت یی کړی ترمذی اوصحیح کړی یی دی دابی سعید خدری ﷺ څخه مرفوعًا ازقرطبی)

فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا: په ذکرسوی آیت کی یی دنبی کریم ﷺ دلمانځه دپاره داجمات زیات حقدار ګڼلی دی دکم بنیاد چي داول څخه پرتقوی ایښوول سوی دی چي په معنٰی کی یی مسجد قباء اومسجد نبوی دواړه داخل دی ددی جمات یوفضیلت دابښوول سوی دی چي ددی جمات لمونځ کوونکی داسی خلک دی کم چي دپاکی ډیر زیات خیاجل او اهتمام ساتی دطهارت په معنٰی کی دلته دعامو پلیتو اوګندګیو څخه پاکی هم داخله ده اودګناهونو اوبد اخلاقیو څخه پاکی هم دمسجد قباء اومسجد نبوی لمونځ کوونکی په عام طور سره په دی ټولو صفتونو سره موصوف وه.

فائده: ددی څخه داهم معلومه سوه چي دیوجمات دفضیلت اصل مدار خوپردی دی چي دی په اخلاص سره دالله ﷻ دپاره جوړسوی وی په دی کی دڅه ریاء اونوم نمائش یابل څه فاسد غرض هیڅ دخل نه وی اوداهم معلومه سوه چي دلمانځه کوونکو په نیك صالح او عبادت کوونکو کیدو باندی هم دجمات فضیلت زیاتیږي دکوم جمات لمونځ کوونکی چي په عام طور سره عالمان صالحان اوتقوی داروی په دی کی دلمونځ کولو فضیلت زیات دی.

په دریم اوڅلورم آیت کی ددی مقبول جمات په مقابله کی دمنافقانو دجوړ سوی مسجد ضرار بدوالی بیان سوی دی چي ددی مثال داسی دی لکه ددریاب غاړه چي ځینی وخت اوبه دمځکی ددننه حصی دطرف څخه خوری اوسربیره دمځکی مخ هوار په نظر راځی پر دی که څوك ابادی وکړی نوښکاره خبره ده چي فوراً به وررولویږي دغه ډول ددی مسجد ضرار بنیاد ناپائیدار وو ددی انجام داسو چي هغه ولویدی اودجهنم اورته ورسیدی دجهنم اور ته تلل دمجازی معنٰی دپاره هم کیدی سی ددی دجوړونکو دپاره ده

دجهنم لاره هواره کړه اوځيني حضراتو داپه حقيقت هم محمول کړې دې چې په حقيقت کې چې کله داجمات ونړول سو نوجهنم ته ولاړې . والله اعلم

مخ ته فرمايي چې ددوی دا ابادی به هميشه د دوی شك اونفاق زياتوی ترڅو چې د دوی زړونه پرې کړل نه سي يعنې ترڅو چې د دوی ژوند ختم نه سي د دوی شك او نفاق اوحسد اوغصه به په مخ زياتيږي.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ ۚ

الله ﷻ اخستې دي دمسلمانانو څخه ددوی ځانونه او ددوی مالونه په دې قيمت چې د دوی دپاره جنت دی

يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ ۖ وَعْدًا عَلَيْهِ

جنګ کوی دالله ﷻ په لاره کې بيا وژنی او مری، وعده سوي ده په دی

حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ ۚ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ

رښتينی په تورات انجيل اوقرآن کی او څوك دی په قول پوره

اللَّهِ ۚ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُم بِهِ ۚ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ

دالله څخه زيات نو خوشحاليږی په دې معامله چې تاسی کړې ده دده سره او دا ده لويه

الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾ التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ

کاميابی ، دغه توبه کوونکی عبادت کوونکی شکر کوونکی دی روژه نيونکی دی رکوع کوونکی

السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنكَرِ وَ

سجده کوونکی دی حکم کوونکی دنيکی خبری منع کوونکی د بدی خبری څخه

الْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

اوحفاظت کوونکی دی دهغو حدونو کوم چې ترلی دی الله اوخوشخبری واوروه ايماندارو ته

**لنډتفسير:** بيشکه الله ﷻ دمسلمانانو څخه د دوی ځانونه او د دوی مالونه ددې خبرې په عوض کې اخستي دي چې دوی ته به جنت ورکول کيږي (اودخدای په لاس دځانونو او مالونو خرڅولو مطلب دادی چې) دغه خلک دالله ﷻ په لاره کې (يعنې په جهاد کې) جنګيږي چې په دې کې (کله نور) قتلوی او (کله) قتليږي (يعنې دغه بيع جهاد کول دی برابره خبره که په دې کې دقتل کولو نوبت پيښ سي اوکه دقتل کيدو) په دې (جنګ) باندې (ددوی سره دجنت) رښتنی وعده سوي ده په تورات کې (هم) اوپه انجيل کې

(هم) اوپه قرآن کی (هم) او (دامنل سوي ده چي) دالله څخه زيات دخپل وعدي څوك پوره کوونکی دی (اوه پردی بيع باندی دجنت وعده کړي ده) نو (په دی حالت کی) تاسی خلگ (کوم چی جهاد کوی) په خپلی دی بیعی (ذکرسوی) باندی دکومی چی تاسی (دالله ﷻ سره) معامله کړي ده خوشحالی کوی (ځکه چی په دی بیعه به تاسی ته دوعدی مطابق ذکرسوی جنت درکول سی) اودا (جنت پيداکيدل) لويه کامیابی ده (نوخامخا تاسی لره داسودا کول په کار دی) دغه (جهاد کوونکی داسی دی کوم چی دجهاد څخه علاوه په دی صفتونو دکمال سره موصوف دی چی دگناهونو څخه) توبه کښونکی دی (اودالله) عبادت کوونکی دی (اودالله) ثناويونکی (دی او) روژه نيونکی (دی او) رکوع اوسجده کوونکی (دی یعنی لمونځ کوی او) دنیکو خبرو تعلیم کوونکی (دی) اودبدو خبرو څخه منع کوونکی (دی) اودالله دحدودو (یعنی احکامو) خیال ساتونکی (دی) اوداسی مومنانو (په کوموکی چی دجهاد اودا صفتونه وی) ته خوشخبری واوروه (چی ددوی سره دا ذکر سوی وعده دجنت ده)

**معلومات اومسئلي: دآیتونو تړون** : په تیرو ایتونوکی دجهاد څخه دبی عذره پاته کیدونکی دبدوالی بیان وو په دی ایتونو کی دمجاهدینو دفضیلت بیان دی .

**شان نزول** : داکثرو تفسیر لیکونکو دوضاحت مطابق دا ایتونه په بیعت عقبه کی دشریك سوو اصحابو په باره کی نازل سوی دی کوم چی دهجرت څخه مخکی په مکه مکرمه کی دمدینی دانصارو څخه اخستل سوی وو په دی وجه دټول صورة مدنی کیدو باوجود دی ایتونو ته مکی ویل سوی دی .

عقبه دغره حصی ته وایی دلته هغه عقبه مراد ده کومه چی په منٰی کی دجمرۂعقبه سره دغره حصه ده (نن صبا دحاجیانو دډیروالی په وجه دغره داحصه یی صفاکړیده میدان یی ورڅخه جوړکړی دی صرف جمره پاته سوي ده) په دی عقبه باندی دمدینی طیبی دحضراتو څخه دری واری بیعت اخستل سوی دی اول دپیغمبری په یولسم کال چی په دی کی شپږ حضرات مسلمانان سوی وه بیعت یی وکی اومدینی منوری ته ولاړل نودمدینی په کور کور کی دنبی کریم ﷺ اوداسلام آوازه خپره سوه په راتلونکی کا ل دحج په موسم کی دولس حضرات دلته جمع سول چی پنځه په کښی زاړه او اووه نوی وه ټولو بیعت وکی اوس په مدینه منوره کی دمسلمانانو خاص شمیر پیداسو چی دځلوېښتو څخه زیات وو دوی درخواست وکی چی زموږ سره دقرآن دویلو دپاره څوك راسره کړی نبی کریم ﷺ حضرت مصعب بن عمیر ﷛ د دوی سره ولیږی دوی موجوده مسلمانانو ته قرآن هم وایه اوتبلیغ به یی هم کوی چی ددی په نتیجه کی په مدینه منوره کی ډیری ډلی مسلمانی سوی .

ددی څخه وروسته دپیغمبری په دیارلسم کال اویا سړی او دوی ښځی دلته جمع سوی دادریم بیعت عقبه دی کوم چی اخری دی اوپه عام طور سره دبیعت عقبه څخه دابیعت مرادوی دابیعت داسلام په اصولی عقیدو اوعملونوسره اوپه خاص طور دکفارو سره په جهاد اوکله چی نبی کریم ﷺ هجرت وکی مدینی منوری ته ورسیږی نو د دوی په حفاظت او حمایت باندی واخستل سو په دی کی حضرت عبدالله بن رواحه ﷛ عرض وکی چی یا رسول الله داوخت وعده کیږی تاسی چی کوم شرطونه دخپل رب متعلق یادځان متعلق کول غواړی نوهغه واضح کړی دوی وفرمایل چی زه دالله ﷻ دپاره خوداشرط ایږدم چی

تاسي ټول به دهغه عبادت کوي او دهغه څخه ماسوا به دبل چا عبادت نه کوي او دخان دپاره دا شرط دی چي زماحفاظت به داسي کوي لکه دخپلو ځانونو خپلو مالونو اواولاد حفاظت چي کوي دي خلګو پوښتنه وکړه چي که مونږ دادواړه شرطونه پوره کړل نومونږ ته به ددي په بدله کي څه راکول کيږي؟ دوی وفرمايل چي جنت به درکول کيږي داټول حضرات خوشحاله سول اووي ويل چي مونږ په دي سودا راضي يو اوداسي راضي يو چي نه به ددي په خپله دماتولو درخواست وکړو اونه به ددي ماتول خوښ کړو.

دلته چونکي په دي بيعت کي ظاهراً صورت ديوي دمعاملي په شان جوړ سو نو په دي دا ايت په لفظ دبيعي اودشراء نازل سو: إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ : داايت يي چي واوريدی نو دټولو څخه اول حضرت براء بن معرور ابو الهيثم او اسعد ﷺ دنبي کريم ﷺ په لاس مبارك باندي خپل لاس کښي ښووی چي مونږ په دي معامله تيارېو ستاحفاظت به دخپلو ښځو بچيانوپه شان کوو اوستا مقابلي ته که ددنيا ټول تور اوسپين جمع سي نومونږ به دټولو مقابله کوو.

دجهاد دټولو څخه اولني دا ايت دی: په مکه معظمه کي دجهاد او قتال احکام نه وه داد ټولو څخه اولني آيت دی کوم چي په مکه مکرمه کي دجنګ متعلق نازل سو اوپه دی عمل دهجرت څخه وروسته شروع سو ددي څخه وروسته دوهم آيت نازل سو: أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ کله چي دابيعت عقبه دمکي دقريشو کافرانو څخه پټ مکمل سو نو نبي کريم ﷺ صحابه کرامو ته دمکي مکرمي څخه مديني ته دهجرت حکم وکی اوکرار کرار دصحابه کرامو دهجرت سلسله شروع سوه نبي کريم ﷺ دالله ﷻ دطرف څخه داجازه ورکول کيدو منتظر وو صديق اکبر ﷺ دهجرت قصد وکی نو دوی دی دخان دپاره منع کی (داټوله واقعه په تفسير مظهري کي په حواله سره ذکر ده)

يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ (تر) فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ ددی آيت څخه معلوميږي، چي دجهاد اوقتال حکم دټولو تيرو امتونودپاره هم په ټولوکتابونوکي نازل سوی وو اوداچي مشهوره ده چي په انجيل کي دجهادحکم نسته ممکنه ده چي وروسته خلګو کوم رد اوبدل په دي کي کړی دی دجهاد احکام يي ورڅخه خارج کړی وی. والله اعلم

فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ: دبيعت عقبه په دي واقعه کي چي کومه وعده دنبي کريم ﷺ سره وسوه ددي ښکاره صورت دبيعي اوشراء جوړسو په دی وجه دايت په شروع کي دشراء په لفظ سره ورڅخه تعبير وسو په دي جمله کي مسلمانانوته خطاب کوي فرمايي چي دا معامله دبيعي ستاسي دپاره دنفع سودا اومبارکه ده ځکه چي يوفاني شي ځان او مال ورکوي اوهميشه باقي پاته کيدونکي شي درته درکول کيږي اوکه فکر وسي نوخرڅ خو صرف مال سي ځان يعني روح خودمرګ څخه وروسته هم باقي وي اوهميشه وي اوچي پرمال فکر وسي نودغه خو هم دالله ﷻ ورکړه ده انسان خودخپل پيدائش په وخت کي خالي لاس راغلي وو هغه دټول سامان اومال دولت دي مالك جوړ کړی دی خپله ورکړه يي داخرت دنعمتونو اودجنت عوض جوړکی اوجنت يي ورکی په دی وجه حضرت فاروق اعظم ﷺ فرمايي چي دا خو عجيبه بيعه ده چي مال او قيمت يي دواړه تاسي ته درکړل.

حضرت حسن بصري رحمه الله فرمايي چي واوری، داځنګه دنفع تجارت دی کوم چي الله ﷻ دهر مومن دپاره خلاص کړی دی، اوفرمايي چي الله ﷻ تاسي ته مال درکړی دی تاسي ددی څخه لږ خرڅ کی اوجنت واخلی (مظهري)

اَلتَّائِبُوْنَ الْعٰبِدُوْنَ: الاية داصفتونه دهغو مومنانو دي دكومو په باره كي چي دافرمايي چي الله ﷻ د دوى ځانونه اومالونه دجنت په بدله كي اخستي دي ددي نزول ديوخاص جماعت دشريكانو دبيعت عقبه دپاره ومو مګر مطلب دايت ټولو مجاهدينو في سبيل الله لره شامل دي اوكوم صفتونه چي د دوى په: اَلتَّائِبُوْنَ سره بيان سول دا دشرط په طور باندي نه دي ځكه چي دجنت وعده مطلق په جهاد في سبيل الله سره راغلي ده ددي صفتونو دبيانولو څخه مقصد دادي چي كوم خلګ دجنت اهل وي د دوى داسي صفتونه وي خاص كر په بيعت عقبه كي دشريكو صحابه وو ﷺ دا حال وو.

د، اَلسَّائِحُوْنَ معنىٰ دجمهورو تفسير ليكونكو په نزد د: صَآئِمُوْنَ يعني دروژه دارو ده په اصل كي دالفظ دسياحت څخه را اخستل سوى دي دااسلام څخه مخكي دنصرانيت په دين كي سياحت يوعبادت وګڼل سو چي انسان خپل كوركلي پريږدي اودعبادت دپاره ووزي په اسلام كي دي ته رهبانيت وايي او ددي څخه منع سوي ده ددي په ځاى دروژي عبادت مقرر سو ځكه چي دسياحت مقصد دنيا پريښوول وو روژه يوداسي شى دي چي په خپل كور كلي كي اوسي اوپه يومقرر وخت كي ددنيا ټول خواهشات پريښوول وي او په دي بناباندي په ځينو روايتونوكي جهاد ته هم سياحت ويل سوى دي ابن ماجه حاكم بيهقي په صحيح سند سره روايت كړى دي چي نبى كريم ﷺ فرمايي، سِيَاحَةُ اُمَّتِيْ اَلْجِهَادُ فِيْ سَبِيْلِ اللهِ يعني ددي امت سياحت جهاد في سبيل الله دي.

حضرت عبدالله ابن عباس ﷺ فرمايي چي په قرآن كريم كي كوم ځاى چي دسائحين لفظ راغلي دي ددي څخه مراد دصائمين (روژه نيونكي) دي حضرت عكرمه ﷺ دسائحين په تفسير كي فرمايي چي داطالب علم دي چي دعلم دطلب دپاره خپل كور كلي پريږدي ووزي (مظهري)

دلته دمومنانو مجاهدينو په صفتونو كي دعابدون حامدون تائبون سائحون راكعون ساجدون آمرون بالمعروف والناهون عن المنكر اووه صفتونو بيانولو څخه وروسته اتم صفت: اَلْحٰفِظُوْنَ لِحُدُوْدِ اللهِ، بي وفرمايي دا په حقيقت كي دتيرو ذكر سوو ټولو صفتونو يو جمع كوونكي لفظ دي ګويا په دي اوو صفتونو كي چي كوم بنوول سوي دي ددي خلاصه دا ده چي داخلګ په خپل هركار اوخبره دالله ﷻ دحدونو يعني شرعي احكامو پايبنده وي اوحفاظت يي كوي.

دايت په اخر كي فرمايي، وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ: يعني دكومو مومنانو چي داصفتونه وي كوم چي لوړ بيان سول دوى ته دداسي نعمتونو خوشخبري واوروه كوم چي دچاپه وهم اوخيال كي هم نه سي راتلي اونه په څه عبارت سره دابنوول كيږي اونه دچا غوږونو ددي ذكر اوريدلى دي مراد ورڅخه دجنت نعمتونه دي.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ وَلَوْ كَانُوْٓا اُولِيْ قُرْبٰى مِنْۢ

لايق نه دي نبي لره اومسلمانانو چي بخښنه وغواړي دمشركانو كه څه هم وي دغه خپلوان

بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿۱۱۳﴾ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ

كله چي ښكاره سي دوى ته چي هغوى دي دوږخيان ، او بخښنه غوښتل

إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَآ إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ

دابراهيم ﷺ دخپل پلار دپاره نو نه وو مګر دوعدې په سبب چې وعده سوې وه دده سره بياچې کله ښکاره سوه ابراهيم

أَنَّهُ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَأَوَّٰهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾

ته چې هغه دښمن دی دالله ﷻ نو بيزاره سو ورڅخه بيشکه ابراهيم ﷺ ډير نرم زړه وو بردباره وو

**لنډتفسير**: پيغمبر ﷺ ته اونورو مسلمانانو لره جائزنه دی چې دمشرکانو دپاره دبخښنې دعا غواړي که څه هم ددوی قريب (ولی نه) وي ددی کار دښکاره کيدوڅخه پس چې دغه خلګ دوږخيان دي (په دی وجه چې کافران مړه دي) او (که دابراهيم ﷺ دقصې څخه موشك وي چې دخپل پلار دپاره دبخښنې دعا يې کړې وه نوددی جواب دا دی چې) دابراهيم ﷺ دخپل پلار دپاره دبخښنې دعاغوښتل (هغه ددی څخه مخکې وه چې دهغه دوږخي کيدل ښکاره سوا و) هغه (هم) صرف دوعدې په سبب وو کومه چې يې ورسره وعده کړې وه (په دی قول کې: سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي غرض داچې جوازخوپه دی ووچې دهغه دوږخي کيدل ښکاره سوی نه وه او وقوع ته په دی سره ترجيح ورکول سوې وه چې وعده يې کړې وه کنه نوسره دجواز څخه هم په وقوع نه وه سوی) بياچې کله ده ته داخبره ښکاره سوه چې دغه دخدای دښمن (يعنی کافرمړ) دی نوهغه ددی څخه محض بی تعلقه سو (چې بخښنه غوښتل يې هم پريښوول ځکه چې په داسی وخت کې دعا کول بې معنی دي ځکه چې په کافرکې احتمال دبخښنې ګرسره سته نه په خلاف دژوندي څخه چې داوخت د بخښنې دعاکول طلب دتوفيق دهدايت کيدی سی چې دهدايت دتوفيق دپاره بخښنه لازمې ده اوپاته سوه داچې وعده يې ولی کړې وه وجه دهغه داده چې) واقعي ابراهيم ﷺ ډير رحم دله اوبردباره وو (چې سره ددی چې پلار ده ته ځومره سختې سختې خبرې وکړې مګر دبردبارې څخه يې کار واخستی او پردې سربيره يې دډير شفقت دجوش څخه وعده وکړه اودنفع تراحتماله پورې يې داوعده پوره کړه کله چې نا اميده سو نوپاته يې کړه په خلاف دبخښنې ستاسې څخه چې دمشرکانو دمرګ څخه وروسته کيږي چې دشرك په حالت کې ددوی مړه کيدل ښکاره دي اوليدل سوی دی اوپه شرعي احکامو کې دومره ښکاره والې کافي دی بياقياس نه صحيح کيږي اوپه دی قياس باندی شبهه بنا کيدی سی)

**معلومات اومسئلې**: ټول سورة توبه دکفارو اومشرکانو څخه دبيزارې اوځان جلا کولو پراحکامو باندی مشتمل دی دسورة شروع د: بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ: څخه سويده اوپه دی وجه ددی سورة يونوم سورة براءت هم مشهوره دی لوړ چې ځومره بيان سو داپه دنيوي ژوند کې دکفارو اومشرکانو څخه دبيزارې اوقطع تعلق متعلق دی په دی آيت کې داحکم دبيزاری اوقطع تعلق داخرت دژوند دپاره راغلی دی چې دمرګ څخه وروسته دکافر او مشرك دپاره دبخښنې دعاکول هم جائزنه دی لکه چې ددی څخه مخکې په يوايت کې دمنافقانو دجنازې دلمانځه کولو څخه نبي کريم ﷺ منع سوی دی.

ددی آيت دنزول واقعه دصحيح بخاري اومسلم دروايت مطابق دا ده چې دنبي کريم ﷺ اکا ابوطالب که څه هم مسلمان سوی نه وو مګر ټول عمر يې دنبي کريم ﷺ ملګرتيا او حفاظت کوی اوپه دی معامله کې

بې دخاندان ديوتن خبره نه منله نبی کريم ﷺ به هم ددی خبری ډير اهتمام کوی چې په يوډول سره دی داسلام کلمه ووايی اوايمان راوړی نو دشفاعت موقع به ماته راکول سی اودی به دجهنم دعذاب څخه خلاص سی دوفات په مرض کی چی کله دده اخری وخت سو نودنبی کريم ﷺ سره ډير فکر وو چی که دا وخت هم دی کلمه ووايی نوکار به وسی چنانچی په دی حالت کی دی دده خواته ورسيدی مگر ابوجهل عبدالله بن اميه دمخکی څخه هلته موجود وه ده وفرمايل چی زما اکا، دلآ اله الا الله کلمه ووايه نوزه به ستا دبخښنی دپاره کوشش وکړم مگر ابوجهل وويل چی اياته به دعبدالمطلب دين پريږدی نبی کريم ﷺ ورته بيا بيا څوواری خپله کلمه وويله مگر په هروار به ورته ابوجهل داخبره کوله تردی چی په اخری خبره کی ابوطالب داوويل چی زه دعبدالمطلب پردين باندی يم اوپه دی حالت کی وفات سو نونبی کريم ﷺ قسم واخستی چی زه به ستا دپاره برابر بخښنه غواړم ترڅو چی زه ددی څخه منع نه سم په دی باندی دا ايت دممانعت نازل سوپه کوم کی چی نبی کريم ﷺ اوټول مسلمانان يی دکفارو اومشرکانو دپاره دبخښنی ددعا څخه منع کړل که څه هم هغوی نژدی قريب وی.

په دی باندی ځينو مسلمانانو ته داشك وسو چی حضرت ابراهيم ﷺ خوهم دخپل کافر پلار دپاره دعا کړی وه ددی په جواب کی دوهم آيت نازل سو: وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ اِبْرٰهِيْمَ الايه ددی خلاصه دا ده چی حضرت ابراهيم ﷺ چی دخپل پلار دپاره کومه دعا کړی وه ددی معامله داوه چی په شروع کی ترڅو پوری حضرت ابراهيم ﷺ ته دامعلومه نه وه چی تراخره پوری به پرکفر قائم وی پردی به مری نودده دوږخی کيدل يقينی نه وو دغه وخت دوی داوعده کړی وه چی زه به ستادپاره دمغفرت دعاکوم: سَاَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّیْ بيا چی کله حضرت ابراهيم ﷺ ته داخبره ښکاره سوه چی دی دالله ﷻ دښمن دی يعنی پرکفر دده خاتمه سويده نودده څخه يی تعلقه سو اوبخښنه غوښتل يی پريښوول.

دقرآن مجيد په مختلفو موقعو کی چی کوم دحضرت ابراهيم ﷺ دخپل پلار دپاره بخښنه غوښتل نقل دی هغه ټول پردی حمل کول په کار دی ، ددی مطلب به داوی چی ده ته دايمان اواسلام توفيق ورکړی چی دده بخښنه وسی.

داحد په غزا کی چی کله دنبی کريم ﷺ مخ مبارك کفارو زخمی کی نودوی دمخ مبارك څخه وينی صفا کولی اودا دعايی فرمايله: اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِیْ اِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ : يعنی ای الله ! زما قوم وبخښی دوی ناپوه دی دکفارو دپاره ددی دعا مطلب هم دا دی چی دوی ته دايمان توفيق ورکړی چی دبخښنی قابل سی.

امام قرطبی فرمايی چی ددی څخه ثابته سوه چی دژوندی کافر دپاره په دی نيت سره دبخښنی دعا کول جائزدی چی دوی ته دايمان توفيق وسی او دوی مستحق دبخښنی سی.

اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ لَاَوَّاهٌ حَلِيْمٌ : لفظ د ، آوّاهٌ دډيرو معانيو دپاره استعماليږی قرطبی په دی کی پنځلس قولونه نقل کړی دی مگردټولو معانيوی سره نژدی دی څه حقيقی اختلاف په کی نسته دهغه څخه يوڅو معانيوی دا دی ، ډيرآه کوونکی يا ډيره دعا کوونکی دالله ﷻ په بندګانو رحم کوونکی دحضرت عبدالله بن مسعود ﷺ څخه دامعنی نقل دی.

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ اِذْ هَدٰىهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَّا يَتَّقُوْنَ ؕ
او الله داسی نه دی چی گمراه کړی یو قوم کله چی دوی پرلار کړی تردی چی ښکاره نه کړی دوی ته هغه چی دوی ته

اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۱۱۵﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ
ورڅخه ځان ساتل په کار وی بیشکه الله ﷻ په هرشی پوه دی ، دالله حکومت دی په آسمانونو او په مځکه کی

يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ؕ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿۱۱۶﴾
هغه ژوندی کوی او هغه وژنی او ستاسی هیڅوك نسته دالله ﷻ څخه ماسوا دوست او نه مددگار.

**لنډتفسير**: او الله ﷻ داسی نه کوی چی یو قوم دهدایت کولو څخه وروسته گمراه کړی ترڅو چی هغه شیان ورته صفا صفا ونه ښیی دکومو څخه چی دوی لره ځان ساتل په کار وی ( پس هرکله چی مونږ تاسی مسلمانانو ته هدایت وکی او ددی څخه مخکی مونږ تاسی ته دمشرکانو دپاره دبخښنی غوښتلو ممانعت نه وو ښوولی نو ددی په کولو سره به تاسی ته دا سزا نه درکول کیږی ، چی په تاسی کی دگمراهی ماده پیداکړی) بیشکه الله ﷻ هر شی ښه پیژنی ( نو هغه په دی هم پوه دی چی بغیر زما دښوونی څخه داسی حکمونه هیڅوك نه پیژنی نو په دی وجه په داسی کارونوسره موضرر رسیدل ته هم نه پریږدی او) بیشکه دالله ﷻ حکومت دی په آسمانونو او په مځکه کی هغه ژوندی کوی او هغه مړه کوی (یعنی دهرڅه حکومت اوقدرت هغه لره خاص دی په دی وجه چی څه غواړی حکم یی کوی اود کم ضرر څخه چی غواړی خلاصولی موسی) او ستاسی دالله ﷻ څخه ماسوانه څوك دوست سته اونه مددگار سته (بلکه هغه یار اومددگاردی په دی وجه دمنع څخه مخکی تاسی دضرر څخه ساتی او که تاسی وروسته دمنع څخه حکم ونه منی نو بل څوك خلاصوونکی ستاسی نسته)

لَقَدْ تَّابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ
الله ﷻ مهربانه سو په نبی باندی او په مهاجرینو او په انصارو باندی کوموچی ملگرتیا وکړه دنبی

فِيْ سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيْغُ قُلُوْبُ فَرِيْقٍ مِّنْهُمْ
په مشکل وخت کی وروسته تردی چی نژدی وه چی واپس سی زړونه دځینو د دوی څخه ،

ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّهٗ بِهِمْ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۱۷﴾ وَّعَلَى الثَّلٰثَةِ
بیا مهربانه سو په دوی باندی . بیشکه هغه په دوی مهربانه دی رحم کوونکی دی ، او په دغو دروتنو باندی

الَّذِيْنَ خُلِّفُوْا حَتّٰۤى اِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ

کوم چې وروسته سوی وه تردې پورې چې کله تنګه سوه په دوی باندې مځکه سره دفراخي څخه

وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ اَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوْۤا اَنْ لَّا مَلْجَاَ مِنَ اللّٰهِ اِلَّاۤ

او تنګ سوه په دوی باندې د دوی ځانونه او پوه سوه چې هيڅ ځای دپناه نسته دالله څخه مګر

اِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوْبُوْا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۱۸﴾

دهغه سره دی ، بيا مهربانه سو په دوی چې دوی بيرته ورسي بيشکه الله ﷻ دی مهربانه رحم والا ،

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُوْنُوْا مَعَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۱۱۹﴾

ای ايماندارو! بيره کوی دالله ﷻ څخه او سی سره درښتينو .

**لنډتفسير**: الله ﷻ دپيغمبر ﷺ پرحال مهرباني وفرمايله (چې دوی ته يې نبوت اوامامت دجهاد اوتولی خوبۍ ورکړې) اودمهاجرينو اوانصاروپرحال يې هم (يې مهرباني وفرمايله چې دوی يې په داسی سخت جهاد کی ثابت قدم وساتل) کومو چې دداسی تنګی په وخت کی دپيغمبر ملګرتيا وکړه وروسته ددی څخه چې ددوی څخه ديوی ډلی په زړونو کی ښوييدل راغلی وه (اوجهاد ته دتلو څخه همت بايلونکی وه مګر) بيا الله ددغو (ډلی) پر حال رحم وفرمايی (چې دوی تيار سول اواخر ملګري سول ورسره پس) بيشکه الله ﷻ په تولو ډير مشفق مهربانه دی (چې دخپلی مهربانی څخه يې دهر يوه پرحاجل باندی څنګه څنګه توجه وفرمايله) اودهغو دروکسانو په حال هم (يې توجه وفرمايله) دکومو معامله چې وروسته سوی وه تردې چې کله (ددوی پريشانی دی حد ته ورسيده چې) مځکه سره دخپلی (دومره لويی) فراخی په دوی تنګه سوه او دوی په خپله دخپلو ځانونو څخه تنګ سول او دوی پوه سول چې دخدای (دګرفت) څخه هيڅ ځای پناه نه سی ورکول کيدی بغير ددی څخه چې دهغه طرف ته رجوع وسی (دغه وخت دوی دخاص توجه قابل سول) بيا د دوی په حال يې (هم خاص) توجه وفرمايله چې دوی په راتلونکی وخت کی هم (په داسی موقعو دمصيبت اونافرمانی کی دالله ﷻ طرف ته) رجوع کوی بيشکه الله ﷻ ډير توجه کوونکی لوی رحم کوونکی دی ای ايماندارو! دالله ﷻ څخه بيره کوی او (په عمل کی) درښتنو سره سی (يعنی کوم چې په نيت اوخبره کی رښتني وی دهغوی په لاره ځی چې تاسی هم رښتني سی)

**معلومات اومسئلي**: ددې ځای څخه يوڅو ايتونه مخکی دايت ، وَاٰخَرُوْنَ اعْتَرَفُوْا: په بيان کی دااليکل سوی وه چې دتبوک غزاته دوتلودپاره ټولومسلمانانوته دعام حکم کيدو په وخت کی دمدينی خلګ پنځه قسمه جوړسوی وه دوه قسمونه دمنافقانو وه چې بيان يې په تيرو ايتونوکی په تفصيل سره تير سوی دی په ذکرسوو ايتونوکی دمخلصو مومنانو ددرو قسمونو ذکردی اول هغه خلګ چې جهاد دحکم

کیدو سره فوراً تیار سول ددوی بیان دذکرسوی آیت په اولنی جمله کی دی چی: اِتَّبَعُوْهُ فِیْ سَاعَةِ الْعُسْرَةِ
دوهم هغه خلگ چی په اول کی په څه تردد کی وه مگر بیاسم سوه او دجهاد دپاره دتولو سره یو ځای سوه
ددوی بیان ددی آیت په دی جمله کی دی چی: مِنْ بَعْدِ مَاكَادَيَزِيْغُ قُلُوْبُ فَرِيْقٍ مِّنْهُمْ دریم هغه مومنان وه
کوم چی که څه هم دوقتی سستی اونار استی په وجه سره جهادته ولانه رل لیکن وروسته ستومانه اوتوبه
گار سول اواخر ددی تولو توبه قبوله سوه مگر په دوی کی هم بیا دوه قسمه سوی وه داتول لس کسان وه
چی په دوی کی اوو ۷ کسانو خود نبی کریم ﷺ دواپسی سره فوراً دخپلی پښیمانی. اوتوبی اظهاریی په
داسی شان سره وکی چی خپل ځانونه یی دمسجد نبوی په ستنو پوری وتړل چی ترڅو پوری زمونږ توبه
قبوله نه سی ترهغه پوری به مونږ بندیو ددوی دتوبی آیت خوپه دغه وخت نازل سو چی بیان یی مخکی
سوی دی دری کسان په کی هغه وه کومو چی داکار ونه کی ددوی په باره کی نبی کریم ﷺ صحابه کرامو
ته ددوی سره دقطع تعلق حکم وکی چی څوك ددوی سره سلام اوکلام مه کوئ په دی سره داحضرات ډیر
پریشانه سول ددوی ذکر په دوهم آیت: وَّعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِيْنَ خُلِّفُوْا کی سوی دی چی په دی کی اخر ددوی دتوبی
قبلیدو بیان دی اوپه دی سره یی ددوی سره دقطع تعلق حکم ختم کی: لَقَدْ تَّابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِیِّ
وَالْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ فِیْ سَاعَةِ الْعُسْرَةِ یعنی الله ﷻ توبه قبوله کړه دنبی کریم ﷺ اودهغو
مهاجرینو اوانصارو کومو چی دتنگی اوتکلیف په وخت کی دنبی کریم ﷺ تابعداری وکړه.
دلته داسوال پیداکیږی چی توبه خودگناه اونافرمانی په وجه سره وی نبی کریم ﷺ خود دی څخه پاك دی
دده دتوبی قبلولو څه مطلب دی ددی څخه علاوه کوم صحابه کرام انصار اومهاجرین چی داول څخه
دجهاد دپاره تیارسول دوی خوهم څه قصور نه وو کړی ددوی توبه دکوم جرم وه چی قبوله سوه؟
جواب: دا دی چی الله ﷻ دا ټول دگناه څخه وساتل نوددی څخه یی تعبیر دتوبی په نوم سره وکی یاداچی
داټول حضرات الله ﷻ تواب جوړکړل په دی کی اشاره ددی خبری طرف ته ده چی دتوبی دحاجت
اوضرورت څخه هیڅ یوسړی بی حاجته نه دی تردی چی نبی کریم ﷺ اوددوی مخصوص صحابه هم لکه
چی په یوبل آیت کی دی: وَتُوْبُوْٓا اِلَى اللّٰهِ جَمِيْعًا یعنی توبه وکاږی الله ﷻ ته ټول په جمع وجه داده چی الله
ﷻ ته دنژدیکت دّرجی بی حسابه دی کوم سړی چی کوم مقام ته ورسیږی ددی څخه مخ ته هم ددی څخه
لوړ مقام سته چی ددی په مقابله کی پرموجوده مقام دریدل یونقص اوکوتاهی ده مولانا رومی رحمه الله دا
مضمون په یوشعر کی داسی بیان کړی دی.

ای برادر بی نهایت درگی است هرچه بروی می رسی بروی مائیست

ای برادره! الله ﷻ ته درسیدودرجی ډیری زیاتی دی نوته چی کمی یوی درجی ته ورسیږی په هغی مه دریږه
مخ ته نور کوشش کوپه دی وجه په موجوده مقام کی دتوبی ضرورت دی چی مخ ته بل مقام حاصل سی
سَاعَةِ الْعُسْرَةِ ددی جهاد موقع قرآن کریم په: ساعة العسرة سره تعبیر کړي ده ځکه چی مسلمانان دغه
وخت په غربت اوتنگی کی وه حسن بصری رحمه الله فرمایی چی دلسو کسانو دپاره یوه سپرلی وه چی په
وار وار به باندی سپریدل دسفر توښه هم کمه وه او معمولی وه بل طرف ته سخته گرمی وه اوبه هم پرلاره
په څینو ځایو کی اولږی وی.

مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ : په دی کی چی کوم دځینوخلګو دزړونو ښویدل بیان کړی دی ددی څخه مراددین څخه ګرځیدل نه دی بلکه دموسم دسختی اوکموالی داسباب په سبب همت بایلل دی اودجهاد څخه ځان پاته کول دی دحدیثونو روایتونه په دی شاهد دی ددی قصور څخه د دوی توبه قبوله سوه .

وَعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِيْنَ خُلِّفُوْا : په دی کی د ، خُلِّفُوْا لفظی معنٰی دا ده چی کوم وروسته سوی وه مراد دا دی چی دکومو دتوبی معامله چی وروسته سوی وه هغه دادری حضرات حضرت کعب بن مالك ﷺ شاعر مراره بن ربیع ﷺ او هلا ل بن امیه ﷺ دی دا دری سره انصاری مشران دی کوم چی ددی څخه مخکی په بیعت عقبه اودنبی کریم ﷺ سره په نورو غزاګانو کی شریك سوی وه مګرداوخت په اتفاقی طورسره په دی خطاکی اخته سول اوکوم منافقان چی په دی جهاد کی دمنافقت په وجه شریك سوی نه وه دوی هم دوی ته داسی مشوری ورکولی چی ددوی همتونه باندی مات سول مګر کله چی نبی کریم ﷺ ددی جهاد څخه بیرته راغی نو دغه ټول منافقان حاضر سول د درواغو عذرونه یی وکړل اوپه دروغو یی قسمونه اخستل او دنبی کریم ﷺ راضی کول یی وغوښتل نبی کریم ﷺ ددوی باطنی حالات الله ﷻ ته وسپارل او د دوی ظاهری قسمونه یی قبول کړل اودغه خلګ په ارام سره اوسیدل ځینی خلګو دی انصارو مشرانوته هم دامشوره ورکړه چی تاسی هم ددروغو عذر وکی اوخپله صفایی پیش کړی مګر ددوی زړونو دوی ملامت کړل چی یوه ګناه مو دجهاد څخه دپاته کیدوکړي ده اوس دوهمه ګناه دنبی کریم ﷺ په مخکی ددروغو ویلو کوی په دی وجه یی دخپل قصور صفا صفا اقرار وکی چی ددی په سزاکی ددوی سره دسلام کلام قطع کولو حکم جاری سو انجام یی داسو چی الله ﷻ په خپل کلام کی ددی ټولو حقیقت ښکاره کی ددروغو دقسمونو اخستونکو اوعذرکوونکو پرده یی هم ښکاره کړه چی ددوی ذکر اوبد انجام یی په مخکی ډیرو ایتونوکی ، يَعْتَذِرُوْنَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْ څخه تر: عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ : پوری بیان سوی دی اودی دری تنو مشرانو چی رښتیا وویل اواقرار یی وکی نوددوی توبه په دی آیت کی نازله سوه اوپنځوس ورځی ورڅخه دنبی کریم ﷺ دمخ اړولو اوداصحابو ورسره دسلام کلام قطع کولو انتهایی سخت مصیبت تیرولو څخه وروسته په ډیره سرخ رویی اومبارکبادیوسره په نبی کریم ﷺ اوټولو مسلمانانو کی مقبول سوه .

د دری واړو انصاری مشرانو واقعه په تفصیل سره دصحیح احادیثو څخه: په صحیح بخاری اومسلم اواکثرو کتابونو دحدیثوکی ددی واقعی متعلق دحضرت کعب بن مالك ﷺ یواوږد حدیث لیکلی دی چی په ډیرو فائدو مسئلو او حقیقتونو باندی مشتمل دی په دی وجه مناسبه معلومه سوه چی ددغه حدیث پوره ترجمه دلته نقل سی په دی درو مشرانو کی یوکعب بن مالك ﷺ وو دوی خپله واقعه په تفصیل سره داسی ښوولی ده .

نبی کریم ﷺ چی په څومره غزاګانو کی شرکت کړی دی په دی ټولو کی بغیر دتبوك دغزا څخه ددوی سره شریك سوی یم البته دبدر واقعه چونکی ناڅاپه پیښه سوی وه اونبی کریم ﷺ ټولوته په دی کی دشریکیدو حکم هم نه وو کړی اوپرته شریك کیدونکو یی څه بدهم نه وه فرمایلی په دی کی هم نه وم شریك سوی اوزه دلیلة العقبه په بیعت کی هم حاضروم په کوم کی چی مونږ داسلام دمرستی اوحفاظت

وعده کړی وه او ماته دا دبیعت عقبه حاضری دبدر دغزا دحاضری څخه هم زیاته محبوبه ده که څه هم دبدر غزا په خلګو کی زیاته مشهوره ده اوزما واقعه دتبوك په غزاکی دغیر حاضری داده چی زه هیڅ وخت هم ددغه وخت څخه زیات خوشحال اومالدارنه وم په خدای قسم دی چی زماسره هیڅکله هم ددی څخه مخکی دوی سپرلی نه وی جمع سوی کومی چی دغه وخت موجودی وی.

اودنبی کریم ﷺ عادت شریف دغزاګانوپه باره کی داوو چی دمدینی څخه دوتلوپه وخت کی به یی دخپلی ارادی دپټولو دپاره داسی کول چی کوم طرف ته به جهاد کولوته تلی د هغه مخالف طرف ته به وتی چی منافقان مخبری ونه کړی اومقابل فریق خبرنه کړی او فرمایل به یی چی په جنګ کی داسی دوکه جائز ده تردی چی دتبوك دغزا داواقعه پیښه سوه (داجهاد په څو وجهو ممتاز وو) دوی دسختی ګرمی اوتنګدستی په حالت کی ددی جهاد قصد وفرمایی اوسفر هم ډیر لیری وو په مقابله کی ددښمن قوت اوشمیر هم زیات وو په دی وجه نبی کریم ﷺ ددی جهاد په ډاګه اعلان وکی چی مسلمانان ددی جهاد دپاره پوره تیاری وکړی.

په دی جهاد کی دشریکیدونکو شمیر دصحیح مسلم دروایت مطابق دلسو زرو څخه زیات وو اودحاکم روایت دحضرت معاذ څخه دادی چی مونږ په دی جهاد کی دنبی کریم ﷺ سره ووتلو نو زمونږ شمیر د دیرشو زرو څخه زیات وو.

او په دی جهاد کی دوتونکو فهرست هم نه وو لیکل سوی په دی وجه کوموخلګو چی په جهادکی تلل نه غوښتل هغوی ته داموقع ورکول سوه چی که مونږ ولاړنه سونوڅوك به خبر نه سی څه وخت چی نبی کریم ﷺ دی جهادته ووتی نوداهغه وخت ووچی خرماپخی وی دباغونوخاوندان په دی کی مشغول وه په دی حالت کی نبی کریم ﷺ اوعامومسلمانانو دسفر تیاری شروع کړی اودجمعرات په ورځ نبی کریم ﷺ ددی سفر شروع وکړه اودسفردپاره دنبی کریم ﷺ دجمعرات ورځ خوښه وه برابره خبره ده که دجهادوواوکه بل مقصد.

زماحال داوو چی مابه روزانه سهار اراده کوله چی دجهادتیاری وکړم مګر بغیر دڅه تیاری څخه به بیرته راغلم مابه په زړه کی ویل چی پرجهاد قادریم ماته وتل پکاردی مګر هم دغسی په نن اوصباکی به زما اراده وروسته کیده تردی چی نبی کریم ﷺ اوعام مسلمانان دجهاد دپاره روان سول بیابه هم زماپه زړه کی داراتله چی زه به هم روان سم اوپه لاره کی به ورسره یوځای ووینم اوکاشکی چی ماداسی کړی وای لیکن افسوس چی داکار ونه سو.

دنبی کریم ﷺ دتشریف وړلوڅخه وروسته چی به کله زه په مدینه کی یوځای تلم نودی خبری به غمجن کولم چی دغه وخت په ټوله مدینه کی یاخو هغه خلګ په نظر راتلل کوم چی په نفاق کی ډوب وه اویابیا داسی معذوران اوناجوړان چی قطعًا دسفر قابل نه وه بل طرف ته په ټوله لاره کی نبی کریم ﷺ ته زما خیال هیڅ ورنغی تردی چی تبوك ته ورسیدل دغه وخت دوی په یومجلس کی ذکر وکی چی کعب بن مالك ﷺ ته څه وسوه؟ (هغه چیری دی) ؟

دبنوسلمه دخلګوڅخه یوه تن وویل یارسول الله! هغه دجهادڅخه دهغه ښوجامو اوهغوته نظرکولو پاته کړی دی حضرت معاذبن جبل ﷺ عرض وکی چی تا دا بده خبره وکړه یارسول الله! په خدای قسم دی مابه

هغه کی دخير څخه ماسوا هيڅ نه دی پيدا کړی په دی اوريدو سره نبی کريم ﷺ خاموش سو .
حضرت کعب ﷜ بيان کوی چی کله ماته دا خبر راکول سو چی نبی کريم ﷺ بيرته تشريف راوړی نوزما سره ډير فکر سو اوټژدی وه چی مادخپلی غيرِ حاضری څه عذر دبيری څخه تيار کړی وای چی دهغو په وجه زه دنبی کريم ﷺ دناراضتيا څخه وتلی وای اوددی دپاره می دخپل اهل اودوستانو څخه هم مدد اخستی سوای (زماپه زړه کی داخيالات او وسوسی ګرځيدی) تردی چی کله دا خبر راغی چی نبی کريم ﷺ تشريف راوړی دی نودا فاسد خيالات زما دزړه څخه ووتل اوزه پوه سوم چی زه ددوی دناراضتيا څخه په څه داسی خبره باندی نه سم وتلی چی په هغه کی دروغ وی په دی وجه مابالکل دربنتيا ويلو قصد وکی چی ماصرف ربنتيا خلاصولی سی .
نبی کريم ﷺ چی بيرته تشريف راوړی نودعادت مطابق دڅاښت په وخت کی يعنی دسهار لمر لږ لوړ راتلو په وخت کی مدينی ته داخل سو اوعادت شريف يی هم داوو چی دسفر څخه په بيرته راتلو کی به په عام طور سره په دی وخت کلی ته راتلی اودا عادت شريف يی وو چی اول به جمات ته تلی اودوه رکعاته به يی کړل بيابه دحضرت فاطمی ﷞ کره تلی بيابه دپاکو بيبيانو کوررونو ته تلی .
ددی عادت مطابق اول چی دوی جمات ته تشريف يو وړی دوه رکعاته يی وکړل بياپه جمات کی کښينستی کله چی خلګو داوليدل نودتبوك غزاته چی کوم منافقان نه وه تللی اوشميريی داتياوو څخه څه لوړ وو په خدمت کی حاضرسول ددروغو عذرونه يی جوړکړل اوپه دروغ باندی يی قسمونه اخستل نبی کريم ﷺ د دوی ظاهری قول او اقرار او قسمونه قبول کړل او بيعت يی ورسره وکی او د دوی دپاره يی دبخښنی دعا وغوښتله او ددوی باطنی حالات يی الله ﷻ ته وسپارل .
په دغه حال کی زه هم په خدمت کی حاضر سوم اوتلم تلم چی مخ ته ورته کښينستم کله چی ماسلام واچوی نونبی کريم ﷺ داسی مسکی سولکه چی کله کله ناراضه سړی مسکی کيږی اوپه ځينو روايتونوکی دی چی نبی کريم ﷺ خپل مخ مبارك واړوی نوماعرض وکی چی يارسول الله ﷺ تاسی زما څخه مخ مبارك ولی اړوی په خدای قسم دی مانفاق نه دی کړی اونه ددين په معامله کی په څه شك اوشبهه کی اخته سوی يم اونه می څه تبديلی په کښی کړي ده دوی وفرمايل چی بيا جهاد ته ولی نه تلی؟ ايا تا سپرلی نه وه اخستی؟ ماعرض وکی چی بيشکه يارسول الله ﷺ که ستاسی څخه ماسوا ددنيا دبل سړی په مخکی ناست وای نوزما يقين دی چی مابه څه عذر جوړ کړی وای اودهغه دناراضتيا څخه به می ځان خلاص کړی وای ځکه چی ماته په جګړه اوخبره جوړولوکی مهارت حاصل دی ليکن قسم دی په الله چی زه په دی پوه يم چی که ماتاته څه دروغ خبره وويله چی ته باندی په دغه وخت کی راضی سی نوځه ليری نه ده چی الله ﷻ صحيح حالات تاته ښکاره کړی او زما څخه خفه سی او که زه ربنتيا خبره وکړم او ته باندی خفه هم سی خو زما اميد دی چی الله ﷻ به مامعاف کړی صحيح خبره دا ده چی جهاد ته دنه تلو زما هيڅ عذر نه وو زه په هيڅ وخت کی هم په مالی اوجسمانی طور سره دومره قوی اومالدار نه وم څومره چی دا وخت وم .
نبی کريم ﷺ وفرمايل چی دی سړی خوربنتيا وويل بيايی وفرمايل چی ښه ده څه تردی چی الله ﷻ ستا

متعلق څه فیصله وکړي زه د دغه ځای څخه ولاړ سوم نو د بني سلمه یو څو سړي په ما پسي سوه او وی ویل چي د دې څخه مخکي خو زمونږ په علم کي تا څه ګناه نه ده کړي دا تا څه بې عقلي وکړه چي دا وخت یو عذر کړی وای لکه چي نورو پاته سوو وکی او وستا د ګناه د معافي دپاره دنبي کریم ﷺ استغفار کول به کافي سوی وای په خدای قسم دی چي دی خلکو بار بار زه ملامتولم تردې چي زما په زړه کي دا خیال راغی چي زه بیرته ورسم او عرض وکړم چي ما کومه خبره اول کړي وه هغه غلطه وه زما صحیح عذر موجود وو.

مګر ما بیا په زړه کي وویل چي زه دیو ګناه څخه دوه ګناهونه نه سم جوړولی چي یوه ګناه راڅخه دپاته کیدو وسوه او بله ګناه د دروغو ویلو وکړم بیا ما د دغو خلکو څخه پوښتنه وکړه چي په پاته کیدونکو کي خوك بل هم زما سره سته چي هغه دخپل جرم اقرار کړی وی؟ دی خلکو وویل چي دوه کسان نور هم دي کوم چي ستا په شان دجرم اقرار کړی دی او دوی ته هم دغه جواب ورکول سوي دی کوم چي تاته درکړل سوي دی (چي دالله ﷻ دفیصلی انتظار کوئ) ما پوښتنه وکړه چي دغه دوه کسان څوك دی دوی وویل چي یو مراره ابن ربیع العمری دوهم هلال بن امیه واقفی دی.

دابن ابی حاتم په روایت کي دی چي په دوی کي دمراره ابن ربیع ؓ دپاته کیدو خو دا سبب سو چي د ده یو باغ وو چي میوه یې دا وخت پخیده نوده په خپل زړه کي وویل چي تا ددې څخه مخکي په دیرو غزاګانو کي حصه اخستې ده که په دې پیره ولاړ نه سې نو دا څه جرم دی؟ ددې څخه وروسته چي دی کله په خپله ګناه باندي پوه سو نو ده دالله ﷻ سره وعده وکړه چي دا باغ ما دالله ﷻ په لاره کي صدقه کی.

او دبل بزرګ حضرت هلال بن امیه ؓ واقعه داسي وسوه چي دده اهل او عیال دیره موده دده څخه جلا وو او په دې موقع ټول جمع سول نو دا خیال یې وکی چي په دې کال زه جهاد ته نه ځم او دخپل اهل او عیال سره یې تیروم دی چي هم کله په خپله ګناه پوه سو نوده دا وعده وکړه چي اوس به زه دخپل اهل او عیال څخه جلا اوسم.

کعب بن مالك ؓ فرمایي چي دې خلکو ددا سي دوو مشرانو ذکر وکی کوم چي دبدر دغزا په مجاهدینو کي دی نو ما وویل، چي بس زما دپاره ددې دواړو بزرګانو دا کار دتقلید دپاره کافي دی ، دا مي وویل او خپل کور ته بیرته ولاړم.

اخوا ته نبي کریم ﷺ صحابه کرام زمونږ درو واړو سره دسلام کلام څخه منع کړل دغه وخت خو زمونږ دټولو مسلمانانو سره هم دغه شان محبت وو مګر ددې ټولو مخ مونږ څخه ګرځیدلی وو دابن ابی شیبه ؓ په روایت کي دی چي اوس زمونږ حال داسي سو چي که مونږ به دچا خواته نژدې کیدو نو نه به چا زمونږ سره خبري کولې نه به یې سلام اچوی او نه به یې دسلام جواب را کوی.

په مسند عبد الرزاق کي دی چي دغه وخت زمونږ دنیا بالکل بدله سوه داسي معلومیده چي نه هغه خلګ سته کوم چي مخکي وه نه زمونږ باغونه او کورونه هغه دی کوم چي مخکي وه ټول په دې ښکاریدل زما سره ترټولو لوی فکر داوو چي که زه په دې حا ل کي مړسم نو نبی کریم ) به زما دجنازې لمونځ نه کوی یا خدای مه کړه که په دې وخت نبي کریم ﷺ وفات سي نو زه به ټول عمر دغه شان په خلکو کي ذلیل او خوار ګرځم په دې وجه ما ته ټوله مخکه په دې او خرابه په نظر راتله په داسي حاجل کي په مونږ

پنځوس شپې تېرې سوې په دې زمانه کې زما ددوارو ملګرو (مراره ﷺ اوهلال ﷺ) زړونه خومات سول په کورونو کې کښېنستل اوشپه ورځ به یې ژړل لیکن زه ځوان سړی وم دباندې به راووتم اوګرځېدم به اوپه لمانځه کې به دټولو مسلمانانو سره شریکېدم اوپه بازارونو کې به ګرځېدم مګرنه به چا زماسره خبرې کولې اونه به یې زما دسلام جواب راکوی دنبی کریم ﷺ مجلس ته به دلمانځه څخه وروسته حاضر سوم اوسلام به مې وکی نوکتل به مې چې دنبی کریم ﷺ شونډې مبارکې دجواب دپاره ښورې اوکه نه بیابه زه د دوی خواته نژدې په لمانځه ودرېدم نو په پټ نظر سره به مې ورته کتل نو داسې به معلومېده چې کله زه په لمانځه کې مشغولېږم نو دوی ماته ګوري او کله چې ورته زه ګورم نو مخ مبارك رانه اړوی.

کله چې دخلګو دابې وفایې اوږده سوه نوزه دخپل اکازوی قتاده ﷺ خواته ولاړم چې زما دټولوڅخه زیات دوست ووزه دده باغ ته پردیوال باندې ورروختم اوده ته مې سلام واچوی په خدای قسم دی؛ چې ده هم زمادسلام جواب رانه کې ماپوښتنه ورځخه وکړه چې ای قتاده ﷺ؛ ایاتاته نه ده معلومه چې زه دالله ﷺ او رسول الله ﷺ سره محبت ساتم په دې هم قتاده ﷺ خاموش وو هیڅ جواب یې رانه کې کله چې ورځخه مابار بار داپوښتنه وکړه نوپه دریم یاڅلورم وار یې داجواب راکی چې الله ﷺ پوه دی اودهغه رسول زه په ژړاسوم اوبیرته پردیوال راوختم په دې زمانه کې زه یوه ورځ دمدینې په بازارکې روان وم چې ناڅاپه دشام یونبطي سړی چې دغلې خرڅولو دپاره دشام څخه مدینې ته راغلی وو دې مې ولیدی چې دخلګو څخه پوښتنه کوي چې ایا څوك ماته دکعب بن مالك ﷺ پته ښوولی سی؟ خلګو چې زه ولیدم نوزما طرف ته یې اشاره وکړه دغه سړی ماته راغلی او ماته یې دغسان بادشاه یوخط راکی چې دوریښمو پر روما ل لیکل سوی وو او مضمون دا وو.

(نوماته داخبر رارسیدلی دی چې ستاسې نبی ستاسره بې وفایې وکړه اوته یې دځان څخه لیرې کړې یې الله ﷺ ته دذلت او هلاکت په ځای کې نه یې ایښې ته که مونږ ته راتلل غواړې نوراسه مونږبه ستامدد وکو) ماچې کله داخط ووایه نوومې ویل چې دایوبل امتحان او ازمائش راغی چې دکافرانو زماڅخه داطمع او امید پیدا سو (چې زه ددوی سره ووینم) ماداخط واخستی مخ ته ولاړم په یو دکان کې تنور بلیدی هغه تنور ته مې دغه خط ورواچوی.

حضرت کعب ﷺ فرمایي چې کله په پنځوسو کې څلوېښت شپې تېرې سوې نو ناڅاپه مې ولیدل چې دنبی کریم ﷺ یوقاصد خزیمه بن ثابت ﷺ ماته راروان دی راغی دایې وویل چې نبی کریم ﷺ دا حکم کړی دی، چې تاسې دخپلو بیبیانو څخه جلاسې ماپوښتنه وکړه چې ایاطلاق ورکړو اوکه څه وکړو دوی وویل چې نه عملاً د دوی څخه جلاسې نژدې مه ورځې دغه شان حکم زمادوو ملګرو ته هم رسیدلی وو ماخپلې بی بی ته وویل چې ته دخپل پلار کورته ولاړه سه اوهلته اوسه ترهغه چې خدای پاك څه فیصله وفرمایي.

دهلال بن امیه ﷺ بی بی خوله بنت عاصم چې داحکم واورېدی نودنبی کریم ﷺ په خدمت کې حاضره سوه اوعرض یې وکی چې هلال بن امیه ډېر کمزوری اوضعیف سړی دی او دده څوك خدمتګار نسته دابن ابی شیبه په روایت کې داهم دی چې دده نظر هم خراب دی ایا تاسې دانه خوښوی چې زه دده خدمت وکړم؟ حضور ﷺ وفرمایل چې دخدمت کولو ممانعت نسته البته چې دې تاته نژدې نه سی دې عرض وکی

چې هغه خو دزوروالې په وجه داسې سوې دې چې په ده کې څه حرکت نسته او په الله ﷻ قسم دې چې هغه خو شپه او ورځ ژاړي.
کعب بن مالك ﷺ فرمايي چې ماته هم زما ځينو تعلقدارانو مشوره راکړه چې ته هم دنبي کريم ﷺ څخه دښځې دځان سره دساتلو اجازه واخله لکه چې هلال بن اميه ﷺ ته چې يې ورکړه ما وويل چې زه داسې نه سم کولې معلومه نه ده چې نبي کريم ﷺ به څه جواب راکوي اوددې څخه علاوه زه ځوان سړی يم (ښځه دځان سره ساتل داحتياط څخه خلاف ده) چنانچې پردې حا ل باندې مالس شپې نورې تيرې کړې تردې چې پنځوس شپې مکملې سوې په مسند عبدالرزاق کې دي چې داوخت زمونږ توبه ددريمې حصې شپې تيريدو په وخت کې نازله سوه دمومنانو مور حضرت ام سلمه ﷺ کومه چې دغه وخت حاضره وه هغې عرض وکړی چې که اجازه وي نوچې کعب بن مالك ﷺ دا وخت خبر سي حضور ﷺ وفرمايل چې که داسې وسوه نو اوس به دخلګو يو غوبل جوړ سي او دشپې خوب به مشکل سي.
کعب بن مالك ﷺ فرمايي چې دپنځوسمې شپې دسهار لمونځ چې مې وکړی نودخپل کور په چت باندې ناست وم اوحالت مې دغه وو دکوم ذکر چې الله ﷻ په قرآن کريم کې کړی دی چې پرما زما ځان اومځکه سره دفراخي تنګه سوې وه چې ناځاپه مادسلع دغر څخه ديوچا چيغې وهونکي سړي اواز واوريدی چې په لوړ اواز سره يې ويل اې کعب بن مالکه! مبارك سه.
دمحمد بن عمرو په روايت کې دي چې داپه چيغه اواز کوونکي ابوبکر ﷺ وو کوم چې دسلع غره ته وختی دا اواز يې وکړی چې الله ﷻ دکعب ﷺ توبه قبوله کړه مبارك دې سه او دعقبه ﷺ په روايت کې دي چې حضرت کعب ﷺ ته دخوشخبرۍ اوريدلو دپاره دوه سړي په منډه سول په دوی کې يومخکې سو نوکوم چې وروسته پاته سو هغه داسې وکړه چې سلع غره ته وختی اواز يې ورکړی او ويل يې چې دا دواړه بزرګان چې منډې يې وهلې يو حضرت صديق اکبر ﷺ اوبل حضرت فاروق اعظم ﷺ.
کعب بن مالك ﷺ فرمايي چې دا اوازمې واوريدی نوپرسجده پريوتم او ددېرې خوشحالۍ څخه په ژړاسوم اوماته معلومه سوه چې اوس فراخي راغله نبي کريم ﷺ دسهار دلمانځه څخه وروسته صحابه کرامو ته زمونږ دتوبې خبر ورکړی وو اوس دهرطرف څخه خلګ مونږ درې واړوته دمبارکۍ ورکولو دپاره رامات وه ځينې خلګ په اسونو سره ماته را ورسيده مګر دغره څخه داواز کوونکي اواز دټولو څخه اول ماته راورسيدی.
کعب بن مالك ﷺ وايي چې زه دنبي کريم ﷺ په خدمت کې دحاضرۍ دپاره ووتلم نو خلګ ډلې ډلې ماته دمبارکۍ راکولو دپاره راتلل کعب ﷺ فرمايي چې زه مسجد نبوي ته داخل سوم نوومې ليدل چې نبي کريم ﷺ تشريف فرمادی چاپيره ورته صحابه ﷺ جمع دي چې زه يې وليدم نودټولو څخه اول طلحه بن عبيدالله ودريدی ماته رامخ ته سو او مصافحه يې راسره وکړه اودتوبې قبليدو مبارکي يې راکړه دطلحه دا احسان زه هيڅ کله نه سم هيرولی کله چې مانبي کريم ﷺ ته سلام واچوی نوددوی مخ مبارك دخوشحالۍ څخه بريښيدی ويې فرمايل چې اې کعبه! مبارك دې سه داسې مبارکه ورځ چې کمه ستا په عمرکې دپيدائش څخه ترننه پورې دټولوڅخه زياته ښه ورځ ده ماعرض وکړی چې يا رسول الله! داحکم

ستاسی دطرف څخه دی اوکه دالله ﷻ دطرف څخه دوی وفرمایل چی نه دا حکم دالله ﷻ دی تاربنتیا ویلی وه ، نو الله ﷻ ستا رښتونوالی ښکاره کی .

کله چی زه ددوی په مخکی کښینستم نوعرض می وکی چی یارسول الله زماتوبه داده چی زه خپل ټول مال اواسباب دالله ﷻ په لاره کی صدقه کوم دوی وفرمایل چی نه! څه ما ل دخپل ضرورت دپاره پریږده دابه ده ماعرض وکی چی ښه ده نیم ما ل به صدقه کړم دوی ددی څخه هم انکار وکی مابیا ددریمی حصی دما ل اجازه وغوښتله نودوی دا قبول کی ماعرض وکی چی یارسول الله! الله ﷻ ماته درښتیا ویلو په وجه سره نجات راکړی دی په دی وجه زه وعده کوم چی ترڅو پوری زه ژوندی یم هیڅ کله به درښتیااو څخه ماسوایوه کلمه ونه وایم بیافرمایی چی دکله څخه مادنبی کریم ﷺ سره دادرښتیااو وعده وکړه الحمدلله چی ترننه پوری یوه کلمه ددروغو زما پرژبه نه ده راغلی اوزما امید دی چی الله ﷻ به په باقی ژوندکی هم ماددی څخه محفوظ وساتی کعب ﷺ فرمایی چی په خدای قسم دی داسلام څخه وروسته ددی څخه لوی نعمت ماته نه دی راکول سوی چی مادنبی کریم ﷺ په مخکی رښتیا وویل او د درواغو څخه می پرهیز وکی ځکه چی که مادروغ ویلی وای نودغه ډول به په هلاکت کی پریوتلی وای لکه څنګه چی نورپه دروغو قسمونه اخستونکی هلاك سول دکومو په باره کی چی دقرآن کریم دایت نازل سو: سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ څخه تر: فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ : پوری ځینی حضرات فرمایی چی ددی دری وارو حضراتو سره دقطع تعلق ترپنځوسو ۵۰ ورځو پوری جاری پاته کیدل شاید پردی حکمت باندی مبنی وه چی دنبی کریم ﷺ دتبوك په غزاکی پنځوس ورځی تیری سوی وی (داپوره روایت اوتفصیلی واقعه دتفسیر مظهری څخه را اخستل سوي ده)

**(دکعب بن مالک ﷺ په ذکرسوی حدیث پوری متعلق فائدی)**

حضرت کعب بن مالك ﷺ چی خپله واقعه څنګه په تفصیل سره بیان کړي ده په دی کی دمسلمانانو دپاره ډیری فائدی اوهدایتونه دی په دی وجه دلته داحدیث پوره ولیکل سو هغه فائدی دا دی .

۱ په دی حدیث کی ښوول سوی دی چی دنبی کریم ﷺ عادت شریف په عامو غزاګانو کی دا وو چی کوم طرف ته به تلل وو دهغه مخالف طرف ته به دمدینی منوری څخه وتی چی داسلام مخالفینو ته دامعلومه نه سی چی دوی دکوم قوم یاقبیلی سره دجهاد کولو دپاره ځی دی ته دوی فرمایلی دی چی ، اَلْحَرْبُ خُدْعَةٌ یعنی په جنګ کی دوکه کول جائز دی ددی څخه ځینی خلګ په دی غلطی کی پریوزی چی په جنګ اوجهاد کی دروغ ویل اومخالف دوکه کول جائزدی داصحیح نه ده بلکه مراد ددی دوکی څخه دادی چی خپل عمل داسی وکړی چی مخالفین باندی دوکه سی لکه دجهاد دپاره دمخالف طرف څخه وتل ښکاره دروغ ویل اودوکه ورکول مراد نه دی دغه په جنګ کی هم جائز نه دی دغه ډول په دی هم پوهیدل په کار دی چی داعملی دوکه کومه چی جائز سوي ده ددی څه تعلق دعذاب او دوعدی سره نسته او وعده ماتول په صلح کی وی او که په جنګ کی په هیڅ حال کی جائز نه دی .

۲ دسفردپاره دنبی کریم ﷺ دجمعرات ورځ خوښه وه برابره خبره ده دغه سفرکه به دجهادوواوکه دبل ضرورت

۳ دخپل مشر پیر یا استاد یاپلار دراضی کولو دپاره دروغ ویل هم جائز نه دی اوانجام یی هم ښه نه دی

نبی کریم ﷺ ته خوبه دوحی په ذریعه دحال حقیقت معلومیدی په دی وجه ددروغو ویلو انجام بد وو لکه چی دکعب بن مالك ؓ اودنورو وروسته پاته سوو دواقعی څخه ښکاره سوه ددوی څخه وروسته نورو مشرانو ته خو وحی کیدی نه سی په الهام اوکشف سره علم راتلل هم ضروری نه دی لیکن تجربه شاهد ده چی ددروغو ویلو یوه بدبختی وی چی په قدرتی طور سره داسی اسباب جمع کیږی چی اخر دامشر دده څخه ناراضه سی.

۴ ددی واقعی څخه معلومه سوه چی دڅه گناه په سزا کی دمسلمانانو امیر ته داهم حق دی چی دچاسره دسلام اوکلام قطع کولو حکم وکی لکه په دی واقعه کی چی ددی دری مشرانو متعلق پیښنه سوه.

۵ ددی واقعی څخه دصحابه کرامو ؓ دنبی کریم ﷺ سره انتهایی محبت معلوم سو چی ددی ناراضتیا اوسلام اوکلام دقطع کیدو په زمانه کی به هم دډیر محبت څخه دنبی کریم ﷺ په مجلس کی دحاضری څخه نه منع کیدل اودسترگو په گُنجانوبه یی کتل ددوی د توجه اوتعلق دحال معلومولو په فکر کی به وو

۶ دکعب بن مالك ؓ دډیر زیات ژور دوست قتاده ؓ معامله چی دده دسلام جواب یی ورنه کی اوهیڅ خبره یی ونه کړه داښکاره ده چی دادڅه دښمنی یامخالفت یابغض سره نه وه بلکه دنبی کریم ﷺ دحکم نه منلو په وجه سره وه ددی څخه معلومه سوه چی دنبی کریم ﷺ جوړ سوی قانون به صرف دخلگو پرښکاره باندی نافذ نه وو بلکه پر زړونو به یی هم دده حکومت وو اوپه پټه په ښکاره په هیڅ حال کی به یی ددی خلاف نه کول که څه هم په دی کی به دلوی څخه دلوی دوست اوخپل قریب خلاف هم وو.

۷ حضرت کعب ؓ ته دغسان دبادشاه خط راتلل اوهغه تنورته دغورزولو دواقعی څخه دصحابه کرامو دایمان انتهایی پوخوالی معلومیږی چی دنبی کریم ﷺ اوټولو مسلمانانو دقطع تعلق هغه دسختی پریشانی په حالت کی هم دیولوی بادشاه دفریب په ورکولو دده څه میلان پیدانه سو.

۸ دتوبی دقبلیدو دنازلیدو څخه وروسته دصدیق اکبر ؓ اوفاروق اعظم ؓ اوعامو صحابه کرامو کعب بن مالك ؓ ته دزیری ورکولو دپاره منډی وهل اوددی څخه مخکی ورڅخه دټولو ځان ساتل داښکاره کوی چی دقطع تعلق په زمانه کی هم ددی ټولو په زړونو کی دکعب بن مالك سره محبت اوتعلق وو مگر درسول ﷺ دحکم په مخکی یی هر څه پاته کړی وه کله چی دتوبی آیت نازل سو نوددوی دزړه دتعلق اندازه ورڅخه ولگیده.

۹ دصحابه کرامو حضرت کعب ؓ ته دخوشخبری ورکولو دپاره دتلو څخه معلومه سوه چی دچا دخوشحالی په موقع خپلو دوستانو اوخپلوانو ته مبارك باد ورکول دسنتو څخه ثابت دی.

۱۰ دیوی گناه څخه دتوبی په وخت کی دمال صدقه کول دگناه داثر زائل کولو دپاره ښه دی مگر ټول مال خیرات کول ښه نه دی ددریمی حصی دمال څخه زیات صدقه کول نبی کریم ﷺ خوښ نه کړل.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ : په تیروایتونو کی چی کومه واقعه دجهاد څخه پاته کیدل دځینو مخلصانو څخه وسوه بیا ددوی توبه قبوله سوه داټوله ددوی دتقوی او دخدای څخه دبیری نتیجه وه په دی وجه په دی آیت کی عامو مسلمانانو ته دتقوی هدایت فرمایل سوی دی اوپه: كُونُوا مَعَ الصّٰدِقِينَ کی یی دی طرف ته اشاره وفرمایله چی دتقوی دصفت حاصلولو طریقة دصالحانو اوصادقانو صحبت اوپه

عمل کی ددوی موافقت دی په دی کی شاید دی طرف ته اشاره وی چی دکوموحضراتو څخه داخطا وسوه په دوی کی دمنافقانو دصحبت او مجلس اوددوی دمشوری هم دخل وو داالله ﷻ دنافرمانو دصحبت څخه ځان ساتل په کار دی اودصادقانو صحبت اختیارول په کار دی دلته قرآن کریم دعالمانو اوصالحانو پرځای دصادقانو لفظ اختیار کی دصالح اوعالم نښانه یی هم ښوولی ده چی صالح صرف هغه سړی کیدی سی دکوم چی ظاهر اوباطن یوډول وی نیت او ارادی یی هم رښتنی وی قول یی هم رښتنی وی اوعمل یی هم رښتنی وی.

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُم مِّنَ الْأَعْرَابِ أَن يَتَخَلَّفُوا

نه دی په کار دمدینی خلکو لره او د دوی څخه چا پیره دکلیو خلکو لره چی وروسته پاته سی د

عَن رَّسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنفُسِهِمْ عَن نَّفْسِهِ ۚ ذَٰلِكَ

د رسول الله څخه اونه دا چی خپل ځانونه خوښ کړی درسول ﷺ ترنفس دا په دی وجه چی

بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ

جهادکوونکو ته نه رسیږی تنده او نه محنت اونه لوږه په لاره

اللَّهِ وَلَا يَطَئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ

دالله کی اونه یوځای قدم ایږدی چی خفه کیږی باندی کفار اونه رسیږی ددښمن څخه

نَّيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ

دوی ته څه شی مګر لیکل کیږی د دوی دپاره ددی په بدله کی نیک عمل، بیشکه الله نه ضائع کوی حق

الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً

دنیکی کوونکو، اونه خرځ کوی څه خرڅه کوچنی یا لویه

وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

اونه قطع کوی یومیدان مګرلیکل کیږی ددوی دپاره چی بدله ورکړی دوی ته الله ښه دهغه کارکوم چی دوی کوی

**لنډتفسیر:** دمدینی اوسیدونکو اوکوم چی ګیر چاپیره ورڅخه اوسی دوی لره نه ښایی چی درسول الله ﷺ ملګرتیا ونه کړی اونه ورته دا (ښایی) چی خپل ځانونه ددوی دځان څخه عزیز وګڼی (چی دوی تکلیف تیروی اودغه خلک په ارامه ناست وی بلکه ددوی سره تلل ورته ضروری وه او) دا (د دوی) سره تلل

ضروري كيدل په دي سبب سره دي چي (علاوه دادا كولو دحق دمحبت درسول دغو مجاهدينوته په خيره خيره باندي ثواب حاصل سو كه دوي په اخلاص سره تللي نودوي ته به هم داوركول كيدي چنانچي) دوي ته دالله په لاره كي (يعني جهاد كي) چي كومه تنده ورسيږي اوكوم ستړي والي ورسيږي اوكومه لوږه ورسيږي اوكوم چي ځي چي په دغه تلوكفار خفه كوي اوددښمنانو چي څه خبر واخلي په دي تولو دوي په نوم يويو كار ليكل كيږي (سره ددي چي ځيني كارونه په اختيار كي نه وي مګر دادمقبوليت اومحبوبيت مقتضاده چي بې اختياره كارونه هم داختياري كارونو په شان موجب دثواب مقرر سوه اوپه دي وعده كي دخلاف احتمال نسته ځكه چي) يقيناً الله ﷻ دمخلصينو اجرنه ضائع كوي (نو وعده يي وكړه ، نو ضائع به نه سي) او (دارنګه) څه چي لږ ياډير دوي خرڅ كړه اوڅه ميدانونه چي دوي قطع كړه داټول (په نيكيوكي) وليكل سوه چي الله ﷻ دوي ته ددوي (دټولو) كارونو دښوڅخه ښه بدله وركړي (ځكه چي كله يي ثواب وليكي نوبدله به وركول كيږي)

**معلومات اومسئلي:** په دي دواړو ايتونوكي دجهاد څخه دپاته سوو پرپاته كيدو باندي ملامتيا اوپوهول اودجهاد دشريكانو فضيلتونه اوپه سلسله دجهاد كي په قدم قدم هرقول اوفعل اوهر محنت اومشقت باندي دلوي اجر ذكردي چي دجهاد په وخت كي دښمن ته څه تكليف رسول اوپرداسي چل چليدل چي دوي باندي غصه كيږي داټول نيك عملونه دي اوثواب باندي وركول كيږي .

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً ۚ فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ

او داسي خو نه دي مسلمانان چي كوچ وكړي ټول ، نو ولي نه وزي د هري فريقي د دوي څخه يوه

طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا

ډله چي پوهه پيدا كړي په دين كي او ددي دپاره چي خبر ورسوي خپل قوم ته كله چي بيرته راسي

إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

دوي ته چي دوي ځان وساتي .

**لنډتفسير:** او (دهميشه دپاره) مسلمانانو ته دا (هم) نه ده په كار چي (دجهاد دپاره) ټول (په جمع) ووزي (چي په دي سره نور اسلامي ضرورتونه معطل پاته كيږي) پس داسي ولي نه سي كولي چي ددوي دهر لوي جماعت څخه يو كوچني جماعت (جهاد ته) ولاړسي (او څه په خپل وطن كي پاته سي) چي پاته خلګ (درسول الله ﷺ په وخت كي ددوي څخه او ددوي څخه ورروسته دښار دعالمانو څخه) ددين پوهه حاصلوي اوددي دپاره چي داخلګ خپل قوم (كوم چي جهاد ته تللي وي) كله چي دوي ته بيرته راسي (ددين خبري ورته وكړي دخداي دنافرماني څخه) يي وبيروي چي دوي (ددوي څخه ددين خبري واوري اودبدو كارونو څخه) احتياط وكړي .

**معلومات اومسئلي:** په سورة توبه كي په ډير اهميت سره دتبوك دغزا ذكر پرله پسي را روان دي چي په دي كي دنبي كريم ﷺ دطرف څخه عام اعلان سوی وو چي ټول مسلمانان دي په دي كي شريك سي ددي حكم

خلاف ورزي بغير دصحيح عذر څخه جائزنه وه کوم خلګ چې په خلاف ورزۍ کې اخته سول په دوی کې زيات خومنافقان وه چې ذکريي په ډيرو ايتونوکې لوړ راغلی دی څه مخلصان مومنان هم وه کوم چې دوقتي سستۍ اونا راستي په وجه پاته سوي وه ددوی توبه الله ﷻ قبوله کړه ددی ټولو واقعاتو څخه په ښکاره داسې ګڼل کيږي چې په هريو جهاد اوغزاکې ټولومسلمانانو لره وتل فرض اوپاته کيدل حرام دی حال دادی چې شرعي حکم دانه دی بلکه جهاد په عام حالت کې فرض کفايي دی چې حکم يې دادی چې دمسلمانانو څه ډله کومه چې دجهاد دپاره کافي وي په جهادکې مشغوله وي نودباقي مسلمانانو غاړه هم دفرضو څخه خلاصيږي البته که په جهاد کې شريکه ډله پوره نه وي هغوی مغلوبه کيږي نودخواو اوشا په مسلمانانو ددوی دقوی کيدو دپاره وتل اوپه جهاد کې شريکيدل فرض کيږي اوکه هغوی هم پوره نه وي نو دوی ته په نورو نژدې خلګو باندې اوکه دوی هم نه پوره کيږي نو دوی ته نژدې چې نور کوم مسلمانان وي تردې چې دټولې دنيا پرمسلمانانو باندې په داسې حالت کې جهاد فرض عين کيږي چې ددې څخه پاته کيدل بياحرام وي دغه ډول دفرض کيدو يوصورت دادی چې دمسلمانانو امير ضرورت وګڼي اوعام اعلان وکړي اوټولو مسلمانانوته دجهاد بلنه ورکړي نوپه دې وخت کې هم په جهاد کې شريکيدل فرض او وروسته کيدل ورڅخه حرام سی لکه دتبوک په غزاکې چې دعام اعلان په وجه سره پيښه سوه په ذکرسوي آيت کې يې داحکم واضح کړی دی چې دادتبوک په غزاکې دعام اعلان په وجه سره خصوصي حکم وو په عامو حالاتوکې جهاد فرض عين نه دی چې پرټولو مسلمانانو باندې جهاد ته تلل فرض وي ځکه چې دجهاد په شان داسلام اومسلمانانو اجتماعي مسئلې اوکارونه هم دی کوم چې دجهاد په شان فرض کفايي دی دهغو دپاره هم دمسلمانانو مختلفو ډلو لره دکار دتقسيم پراصولو باندې کارکول پکاردي په دې وجه ټولو مسلمانانو ته هريو جهاد ته تلل نه دی په کار ددې مضمون څخه دفرض کفايي حقيقت هم تاسې معلومولی سی چې کوم کار ديوتن نه وي اجتماعي وي اوپرټولومسلمانانوددې دپوره کولوذمه واري وي دغه په شريعت کې فرض کفايي مقرر سوی دی ددې دپاره چې دکار دتقسيم پر اصولو باندې ټول کارونه په خپل خپل ځای چليږي اوداا جتماعي فرض ټول اداکيږي پر مسلمانانو سرو دجنازې لمونځ اوکفن دفن کول دجماتونو ابادول اونګراني يې کول جهاد داسلامي سرحدونو حفاظت داټول فرض کفايي دی چې ددې ذمه واري دټولې دنيا پرمسلمانانو باندې ده مګرپه قدر دکفايت چې يې څه خلګ وکړي نودنورو مسلمانانو غاړه هم دفرضو څخه خلاصيږي ددې فرض کفايي دسلسلې يومهم کاردينې تعليم دی په دې آيت کې يې په خصوصيت سره ددې دفرض کيدو ذکر داسې کړی دی چې دجهاد په شان په مهمو فرائضوکې هم دی دفرضو پاته کول نه دی په کار چې ددې صورت دادی چې دهرې لويې ډلې څخه دې يوه کوچنۍ ډله دجهاد دپاره ووزي اوباقي پاته خلګ دې علم دين حاصلوي بياچې دوی علم دين حاصل کړي نوجهاد ته تللي مسلمانانو اونورو مسلمانانو ته دعلم دين ورزده کوي

**دعلم دين دطلب کولوفرض والي او ددې اداب اوفرائض:** امام قرطبي رحمه الله فرمايي چې داايت دعلم دين دطلب اصل اوبنياد دی اوچې فکر وسی نوپه دې آيت کې يې دعلم دين دنصاب خلاصه هم ښوولې ده اودعلم حاصلولو څخه وروسته دعالم فرائض هم په دې وجه دامضمون لږ څه په تفصيل سره ليکل کيږي

**(دعلم دين فضيلتونه)**

دعلم دين په فضيلتونو اولوى ثواب اوددى په متعلقاتو باندى علماوو مستقل كتابونه ليكلى دى دلته يو څو لنډ روايتونه نقل كيږى ترمذى دحضرت ابودرداء ﷺ څخه روايت كړى دى چى مادنبى كريم ﷺ څخه اوريدلى دى چى كوم سړى په يولار باندى ځى چى مقصد يى علم حاصلول وى الله ﷺ ددى تلو په ثواب كى دده لار جنت ته برابروى او دا چى دالله ﷺ فرښتى دطالب علم دپاره خپلى وزرى خپروى اوداچى دعالم دپاره دټولو آسمانونو اومځكى مخلوقات اوداوبو ماهى دعا اواستغفار كوى اودا چى دعالم ښه والى پرډير نفلى عبادت كوونكى باندى داسى دى لكه دڅوارلسمى دسپوږمى ښه والى چى پرباقى ستورو باندى دى اوداچى عالمان دپيغمبرانو وارثان دى اوداچى انبياوو دسرو سپينو څه ميراث نه دى پاته كړى ليكن دعلم ميراث يى پاته كړى دى نوكوم سړى چى دادعلم ميراث حاصل كى هغه ډير لوى دولت حاصل كى (ازقرطبى)

اودارمى په خپل مسند كى داحديث روايت كړى دى چى دنبى كريم ﷺ څخه يوسړى پوښتنه وكړه چى په بنى اسرائيلوكى دوه سړى وه يوعالم وو چى صرف لمونځ به يى كوى اوبيابه خلكو ته په دينى تعليم وركولو كى مشغوليدى دوهم به ټوله ورځ روژه نيوله اوټوله شپه به يى عبادت كوى په دى دواړو كى كوم يو ښه دى؟ دوى وفرمايل چى ددى عالم ښه والى په عبادت كوونكى باندى داسى دى لكه زمانه والى چى په تاسى كى په يوادنى سړى دى (داروايت امام ابن عبد البر په كتاب جامع بيان العلم كى په سند سره دحضرت ابوسعيد خدرى ﷺ څخه نقل كړى دى قرطبى)

اونبى كريم ﷺ فرمايلى دى چى يوفقيه دشيطان په مقابله كى ديوزر عبادت ګزارو څخه زيات قوى اومضبوط دى (ترمذى عن ابن عباس مظهرى)

اونبى كريم ﷺ فرمايى چى كله انسان مړسى نودده عمل منقطع سى مګر درى عملونه داسى دى چى ثواب يى انسان ته دمرګ څخه وروسته هم رسيږى يوه صدقه جاريه لكه جمات يادديني تعليم ابادى يادعامو خلكو دفائدى ادارى دوهم هغه علم چى دده دمرګ څخه وروسته ورڅخه هم خلګ نفع اخلى مثلاً شاګردان يى عالمان پاته سول چى پرمخ باندى خلكو ته دعلم دين ازده كولو سلسله جارى پاته سوه يايى كتاب جوړكى چى دده څخه وروسته ورڅخه هم خلګ فائده اخلى دريم صالح اولاد چى دده دپاره دخير اود بخښنى دعا كوى (قرطبى)

**(دفرض عين اوفرض كفايي علم دين تفصيل)**

ابن عدى اوبيهقى په صحيح سند سره دحضرت انس ﷺ روايت كړى دى چى نبى كريم ﷺ فرمايلى دى، طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلٰى كُلِّ مُسْلِمٍ (ازمظهرى) يعنى علم حاصلول فرض دى په هرمسلمان دانبكاره ده چى په دى حديث او ذكرسوو تيرو حديثونوكى دعلم څخه مراد علم دين دى ددنياعام علمونه اوهنرونه ددنيا دعام كارو بارپه شان دانسان دپاره كه ضرورى دى خوددى هغه فضيلتونه نسته كوم چى په ذكرسوو حديثونوكى راغلى دى بياعلم دين يوعلم نه دى بلكه پرډيرو علمونه باندى مشتمل يوجامع نظام دى اوداهم ښكاره ده چى هرمسلمان سړى اوښځه پردى قادر نه دى چى داټول علمونه پوره حاصل سى په دى

وجه په ذکرسوي حديث کې چې يې علم په هر مسلمان فرض فرمايلی دی ددې څخه مراد دعلم دين صرف هغه حصه ده دکمې څخه بغير چې نه فرض اداکيدی سی نه دحرامو شيانو څخه خلاصيدی سی کوم چې دايمان او اسلام دپاره ضروري دی دباقي علمونو تفصيلات دقرآن اوحديث ټول معلومات او مسئلې بيا ددوی څخه رااېستل سوی حکمونه اوشريعتونه اوددوی پوره تفصيل دانه دهر مسلمان په قدرت کې دی نه پرهر يوه فرض عين دی البته دټول عالم اسلام په ذمه فرض کفايي دی په هرښار کې يوعالم چې په دی ټولو علمونو اوشريعتونو ماهر موجود وی نودباقي مسلمانانو غاړه ددی فرضو څخه خلاصيږي اوپه کوم ښار ياکلي کې چې يو عالم هم نه وی نودښار اوکلي په خلګو فرض دی چې په خپلو کې يوتن عالم جوړکړی ياد دباندی څخه يوعالم را وغواړی اودځان سره يې هستوګن کړی چې دضرورت په وخت کې دباريکو مسئلو پوښتنه ورڅخه کوی اوفتوي ورڅخه اخلی اوځانونه باندی پوهوی او عمل باندی کوی په دی وجه په علم دين کې دفرض عين اوفرض کفايي تفصيل دادی چې .

**فرض عين:** په هرمسلمان سړی اوښځی باندی فرض دی چې داسلام دصحيح عقيدو علم حاصل کړی اودپاکی اوپليتی احکام ازده کړی لمونځ روژه اوټول عبادتونه چې شريعت فرض او واجب ګڼلی دی ددی علم حاصل کړی دکوم سړی سره چې په قدر دنصاب ما ل موجود وی پرده فرض دی چې دزکوٰة مسئلې اواحکام معلوم کړی دکوم سړی چې پرحج باندی قدرت وی پرده باندی فرض عين دی چې دحج احکام اومسئلی معلومی کړی کوم سړی چې اخستل خرڅول کوی ياتجارت صنعت يامزدوري کوی پرده فرض عين دی چې دبيعی اجاری وغيره مسئلی اواحکام زده کړی کله چې نکاح کوی نودنکاح احکام او مسئلی اودطلاق احکام اومسئلی معلومی کړی غرض کوم کار چې شريعت دهريو انسان پرذمه فرض واجب کړی دی ددی داحکامو اومسئلو علم حاصلول هم په هرمسلمان سړی او ښځی فرض دی .

**(علم تصوف هم په فرض عين کي داخل دی)**

ظاهري احکام لمونځ روژه خوټول پيژنی چې فرض عين دی اوددی علم حاصلول هم فرض عين دی حضرت قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله په تفسير مظهری کې ددی ايت لاندی ليکي چې دباطنی عملونو اوباطنی محرماتو علم چې په عرف کې ورته علم تصوف ويل کيږي چونکه داباطنی عملونه هم په هر سړی فرض عين دی نو ددی علم هم په هر سړی فرض عين دی .

نن چې کوم ته علم تصوف ويل کيږي هغه هم ډيرو عملونو معلوماتو اوکشفونو اورادو مجموعه جوړه سويده دلته دفرض عين څخه مراد ددی صرف هغه حصه ده په کومه کې چې دباطنی علمونو فرضو اوواجباتو بيان دی مثلاً صحيح عقيدی چې تعلق يې دباطن سره دی ياصبر شکر توکل قناعت وغيره په يوه خاصه درجه کې فرض دی ياغرور تکبر حسد بغض بخل حرص ددنيا وغيره کوم چې دقرآن اوسنت په وجه سره حرام دی ددی حقيقت او ددی حاصلول او دحرامو شيانو څخه دخلاصيدو اصل بنياد صرف دومره دی کوم چې فرض عين دی .

**فرض کفايي:** دټول قرآن کريم معنی اومسئلی زده کول ټول احاديث زده کول اوپه دوی کی دمعتبر اوغير معتبر پوهه پيداکول دقرآن اوسنت څخه چې کومی مسئلی اوحکمونه راوزی ددی ټول علم حاصلول په

دی کی داصحابو تابعینو اومجتهدینو امامانو اقوال اواثار پیژندل دادومره لوی کاردی چی که ټول عمر اوټول وخت په دی کی خرخ کړی هم یی پوره حاصلول اسانه نه دی په دی وجه شریعت داعلم فرض کفایی مقرر کړی دی چی په قدر دضرورت څه خلګ داټول حاصل کړی نودنورو مسلمانانو غاړه خلاصیږی.

**دعلم دین نصاب:** قرآن حکیم دلته دعلم دین حقیقت او ددی نصاب هم په یولفظ کی وښوووی چی، لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّيْنِ داموقع په ښکاره ددی وه چی دلته یی، يَتَعَلَّمُوْنَ الدِّيْنَ ویلی وای یعنی چی علم دین حاصل کړی مګر قرآن دلته د: تَعَلُّمْ لفظ پریښووی د: تَفَقُّهْ لفظ یی اختیار وفرمایی اودی طرف ته یی اشاره وکړه چی دعلم دین محض ویل کافی نه دی دغه خو ډیر کافران یهودیان نصرانیان هم ویلی سی اوشیطان ته دټولو څخه زیات حاصل دی بلکه دعلم دین څخه مراد ددین پوهه پیدا کول دی دادلفظ د تَفَقُّهْ ترجمه ده اودا دفقه څخه مشتق دی دفقه معنی پوهه ده دلته داخبره دنظر قابله ده چی قرآن کریم دلته دمجرد په صیغه لِيَفْقَهُوا الدِّيْنَ (یعنی چی دوی په دین پوه سی) سره ونه فرمایل بلکه: لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّيْنِ یی وفرمایل کوم چی دباب دتفعل څخه دی ددی په معنی کی محنت اومشقت شامل دی مراد دادی چی ددین په پوهه پیدا کولو کی پوره محنت او مشقت وکی اومهارت په کښی حاصل کړی دا هم ښکاره ده چی ددین پوهه صرف په دومره خبره نه سی پیداکیدی چی دپاك پلیت یالمونځ روژی زکوٰة حج مسئلی معلومی کړی بلکه ددین پوهه داده چی دی پوه سی چی دده دهری خبری کار حرکت اوسکون به په اخرت کی دده څخه حساب اخستل کیږی ده ته په دی دنیاکی څنګه اوسیدل په کار دی په اصل کی ددی فکر نوم ددین پوهه ده په دی وجه امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله دفقه تعریف داکړی دی چی انسان هغه ټول کارونه وپیژنی دکوموکول چی دده دپاره ضروری دی اوهغه کارونه هم وپیژنی دکومو څخه چی بچ کیدل دده دپاره ضروری دی نن صبا چی کوم دعلم فقه جزئی مسئلوته علم ویل کیږی داوروسته اصطلاح ده په قرآن اوسنت کی دفقه حقیقت هغه دی کوم چی امام اعظم رحمه الله بیان فرمایلی دی چی کوم سړی ددین ټول کتابونه ووایی مګر داپوهه پیدانه کړی دی دقرآن اوسنت په اصطلاح کی عالم نه دی ددی تحقیق څخه معلومه سوه چی دعلم دین حاصلولو مطلب دقرآن په اصطلاح کی ددین پوهه پیداکول دی هغه چی دکومو ذریعو څخه حاصلیږی دغه ذریعی برابره خبره ده که کتابونه وی اوکه داستاذانو صحبت ټول ددی نصاب اجزاء دی

**(دعلم دین حاصلولو څخه وروسته دعالم فرائض)**

دلته قرآن کریم دا هم په یوه جمله کی پوره بیان فرمایلی ده چی، لِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ یعنی چی دوی خپل قوم داللہ ﷻ دنافرمانی څخه وبیروی دلته هم دی خبری ته کتل په کار دی چی په دی جمله کی یی دعالم فرض انذار (بیرول) دقوم ښوولی دی دانذار لفظی ترجمه بیرول دی مګر دادی پوره ترجمه نه ده حقیقت دادی چی بیرول پرځو قسمه وی یوبیرول ددښمن غل ډاکو یادیو درنده زهرناك ځناور څخه وی یوبیرول هغه وی چی کرم پلار دخپل شفقت په وجه سره اولاد دتکلیف ورکوونکو شیانو لکه اور یا زهرناك حیوان یا دضررناك خوراك څخه بیروی چی ددی مقصد شفقت اومحبت وی اوددی لب اولهجه هم یو بل ډول وی انذار ددی قسم بیرولونوم دی په دی وجه پیغمبرانو اورسولانوته دنذیر لقب ورکول سوی دی اودعالم دافرض دانذار په حقیقت کی دنبوت دوراثت یوجزء دی کوم چی دحدیث په نص سره عالم ته حاصلیږی.

مګر دلته دفکر قابله خبره داده چې دانبیاء ﷸ دوه لقبونه دي بشیر اونذیر دنذیر معنٰی خواوس تاسي معلومه کړه دبشیر معنٰی ده زیري اوخوشخبري ورکوونکی دانبیاء ﷸ یوکار داهم دی چې نیك عمل کوونکو ته زیري واوري دلته هم که څه هم چې په ښکاره ذکر دانذار سوی دی مګر په نورو روایتونو سره معلومیږي چې دعالم فرض داهم دی چې نیك کار کوونکوته زیري هم واوري لیکن دلته یې صرف دانذار په لفظ بس والي وکی او دی طرف ته یې اشاره وکړه چې دانسان په ذمه دوه کارونه دي یو دا چې کوم عمل دده دپاره په دنیا او آخرت کې فائده مند وي هغه اختیار کړي دوهم دا چې کوم عمل ده ته ضرر رسوی دهغه څخه ځان وساتي دعالمانو اوهوښیارانو په اتفاق ددي دواړو کارونو څخه یوبل کار دټولو څخه مخکې اواول دی دا دفقهاؤ په اصطلاح کې په: جَلبِ منفعت «دنفع حاصلول» او، دفع مضرت «دضرر څخه ځان ساتل» په دوو لفظونو سره تعبیر سوی دی دفع مضرت: یې د: جلب منفعت څخه مخ ته مقرر کړي دی ددې څخه علاوه په: دفع مضرت: کې په یوحیثیت سره د ، جلب منفعت: مقصد هم پوره کیدی سی څکه چې کوم کار دانسان دپاره فائده مند اوضروري دی دهغه پرېښودل لوی ضرر دی ، نوکوم سړی چې دمضرو کارونو څخه ځان ساتي هغه به دضروري کارونو دپرېښودلو څخه هم ځان ساتي دلته داهم معلومه سوه چې نن صبا کوم وعظ اوتبلیغ ډیرکم اثر کوي ددي لویه وجه داده چې په دې کې دانذار ادبونه اوطریقې نه وي دکوم دبیان طرز اولب اولهجې څخه چې شفقت اورحمت اوخیر خواهي ظاهرېږي دمخاطب یقین وي چې دده دکلام مقصد زما رسوا کول اوبدنامول نه دی اونه دخپل زړه غبار ایستل دي بلکه دی چې کوم شی زما دپاره مفید اوضروري ګڼي هغه دمحبت په وجه سره ماته ښیي که نن زمونږ دتبلیغ اوکوم خلګ چې دشرع څخه خلاف کارونه کوي هغوی ته ددعوت طرز داسې سي نوددي یوه نتیجه خوقطعًا لازمي ده چې داوریدونکی به زمونږ په خبره ضد پیدانه سي هغه به دجواب جوړولو دفکر په ځای دخپلو عملونو دجائزه اخستو اوپرخپل انجام دسوچ کولو طرف ته متوجه سي اوکه داسلسله باقي پاته سوه نویو وخت به یې قبوله هم کړي اودوهمه نتیجه یې دالازمي ده چې کم از کم دیو بل څخه نفرت اوجنګ جګړې خوبه پیدانه سي په کومه کې چې نن صبا زمونږ ټول قوم اخته دی .

په اخر کې : لَعَلَّهُمۡ یَحۡذَرُوۡنَ وفرمایل اودی طرف ته یې هم اشاره وکړه چې دعالم کار صرف دومره نه دی چې دعذاب څخه بیرول وکړي بلکه په دې نظر ساتل هم دي چې دده دتبلیغ اودعوت اثر څومره اوڅه وسو؟ که یووار اثر ونه کړي نوبار بار دی کوي چې نتیجه یې: یَحۡذَرُوۡنَ ښکاره سي یعنې دقوم دګناه څخه خلاصیدل . والله سبحانه وتعالی اعلم

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قَٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ ٱلۡكُفَّارِ وَلۡيَجِدُواْ

ای ایماندارو! جنګ کوی دخپلو نژدې کافرانو سره اوپکاردي چې دوی ته معلومه سي

فِيكُمۡ غِلۡظَةٗۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلۡمُتَّقِينَ ۝١٢٣ وَإِذَا مَآ أُنزِلَتۡ

په تاسي کې سختي . اوپوه سي چې الله ﷻ دبیره کوونکو سره دی اوکله چې نازل سي

سُوْرَةٌ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ اَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهٖۤ اِيْمَانًا ۚ فَاَمَّا الَّذِيْنَ
یو سورة نوځینی په دوی کی وایی دکم یو یی په تاسی کی زیات کی په دی سورة ایمان پس کوم خلک
اٰمَنُوْا فَزَادَتْهُمْ اِيْمَانًا وَّ هُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ ﴿۱۲۴﴾ وَاَمَّا الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ
چی ایمان لری دهغوی زیات کی دا سورة ایمان او دوی خوشحالیږی ، او دکومو په زړه کی چی
مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا اِلٰى رِجْسِهِمْ وَ مَاتُوْا وَ هُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿۱۲۵﴾
مرض دی ، نو د دوی دپاره یی زیاته کړه گندگی پر گندگی اودوی تر مرگه کافران پاته سول ،
اَوَلَا يَرَوْنَ اَنَّهُمْ يُفْتَنُوْنَ فِيْ كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً اَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوْبُوْنَ
آیا نه گوری چی دوی ازمایل کیږی په هر کال کی یو وار یا دوه واره بیاهم توبه نه کاږی او
وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴿۱۲۶﴾ وَاِذَا مَاۤ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ اِلٰى
نه دوی نصیحت اخلی ، او کله چی نازل سی یو سورة نوگوری ځینی په دوی کی
بَعْضٍ ۭ هَلْ يَرٰىكُمْ مِّنْ اَحَدٍ ثُمَّ انْصَرَفُوْا ۭ صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ ﴿۱۲۷﴾
نورو ته چی آیا گوری تاسی ته یو مسلمان ؟ بیا روان سی گرخولی دی الله ﷻ د دوی زړونه په دی وجه چی داخلک دی چی پوهه نه لری .

**لنډتفسیر**: ای ایماندارو! دهغو کفارو سره جنگ کوی کوم چی ستاسی خوا او شاته اوسی اوچی دوی په تاسی کی سختی پیداکی (یعنی دجهاد په وخت کی هم مضبوط اوسیدل په کاردی اوهسی هم په غیر زمانه دصلح کی دوی ته سست کیدل نه دی په کار) او یقین ساتی چی الله ﷻ (مدد یی) دمتقیانو خلگو سره دی ( نو د دوی څخه بیره مه کوی) اوکله چی یوسورة (نوی) نازلیږی نوځینی منافقان (غریبانو مسلمانانو ته په طور دمسخرو) وایی چی (ووایاست) په دی سورة په تاسی کی چا په ایمان کی ترقی وکړه (او مخ ته الله ﷻ ارشاد فرمایی چی تاسی جواب غواړی) نو (واوری) کوم خلگ چی ایمان داردی په دی سورة ددوی (خو) ایمان ترقی ورکړه اودوی (ددی ترقی په پیدا کیدو سره) خوشحالیږی (مگر چونکی داکار دزړه دی اوتاسی ته نصیب نه دی په دی وجه ددی پیدا کیدل درته هم نه دی نصیب اومسخری کوی) اودکومو خلگوپه زړونوکی چی (دنفاق) ازار دی دی سورة په دوی کی ددوی د (اولنی) گندگی سره نوره (نوی) گندگی زیاته کړه (ځکه چی اول دقرآن دیوی حصی انکار وو اوس ددی نوی حصی انکار باندی زیات سو) اودوی په حالت دکفر کی مړه سول (یعنی کوم چی په دوی کی مړه سوی دی هغه کافر مړه دی اوکوم چی په دی اصرار باندی پاته دی دوی به هم کافر مری خلاصه دجواب دا سوه چی په قرآن کی بیشکه چی ایمان ته دترقی ورکولو خاصیت سته لیکن چی په محل کی خو هم قابلیت وی اوکه دمخکی څخه په کښی محکم خباثت وی نونور هم دغه محکم کیږی (دباران څخه په باغ کی گلونه شنه

کیږي اوپه بنره ناکه مخکه کی مارکونړي) اوایادوی نه وینی چی داخلګ په هرکال کی یووار یادوه واره په څه ناڅه افت کی مبتلی (مګر) بیاهم (دخپلو بدو حرکتونوڅخه) نه واپس کیږي اونه دوی په څه پوهیږي (چی ائنده ورڅخه دلیری کیدو امید وسی یعنی په دی حادثو سره دوی لره عبرت اخستل اوخپله اصلاح کول پکاروو داخو ددوی دمسخرو بیان سو کمی چی به یی په خپلو مجلسونوکی کولی مخ ته ددوي دنفرت بیان دی کوم چی به دنبی کریم ﷺ په مجلس کی د دوی څخه صادرېدی چنانچی ارشاددی) اوکله چی یو (نوی) سورة نازلیږي سی نویوبل ته ګوري (اوپه اشاري خبري سره کوي) چی تاسی یوڅوك (مسلمان) وینی خونه (چی په پورته کیدو کی مو ووینی اودنبی کریم ﷺ مخ کړي درته) بیا (په اشارو اشاروکی خبري کوی ددغه ځای څخه پورته سی) روان سی (داخلګ دمسجد نبوی څخه ګرځی چی) الله ﷻ د دوی زړونه (دایمان څخه) ګرځولی دی په دی وجه چی دوی محض بی پوهی خلګ دی (چی دخپلی نفع څخه تښتی)

**معلومات اومسئلي**: په تیرو ایتونوکی دجهاد ترغیب وو په لوړذکرسوی ، يٰاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قَاتِلُوْا : کی دا تفصیل ښوول سوی دی چی کفار خوپه ټوله دنیا کی خپاره دی ددوی سره په جهاد اوقتال کی ترتیب څنګه په کار دی په دی آیت کی ارشاد دادی چی په کفارو کی کوم خلګ تاسی ته نژدی وی اول دی جهاد ددوی سره وکړل سی نژدی والی دمقام په اعتبار سره هم کیدی سی چی کوم کفارتاسی ته داوسیدو دځای په اعتبار سره نژدی اوسی هغه دی په جهاد کی مخکی سی اودقرابت اونسب اوتعلقاتو په اعتبار سره هم چی کوم نژدی وی هغه دی دنورو څخه مخکی سی ځکه چی اسلامی جهاد په حقیقت کی د دوی دخیر خواهی په تقاضا سره دی او په خیرخواهی اوهمدردی کی قریب اوتعلقاتو والا مخکی دی لکه چی نبی کریم ﷺ ته حکم ورکول سوی دی .

وَاَنْذِرْ عَشِيْرَتَكَ الْاَقْرَبِيْنَ: یعنی خپل نژدی خپلوان دالله ﷻ دعذاب څخه وبیروه چنانچی نبی کریم ﷺ په دی عمل وفرمایی اودټولو څخه اول یی دخپل خاندان خلګ جمع کړل حق کلمه یی ورته ورسوله دغه ډول دمقام دنژدی والی په لحاظ سره یی دمدینی خوا اوشا کفار بنوقریظه بنو نضیر اودخیبر خلګ یی پرنورو باندی مخکی کړل ددی څخه وروسته دباقی عربو سره جنګ وسو ددی څخه چی فارغه سو نودټولو څخه په اخرکی دروم دکافرانو سره دجنګ حکم وسو چی په نتیجه کی یی دتبوك غزا مخ ته راغله .

وَلْيَجِدُوْا فِيْكُمْ غِلْظَةً: دغلظت معنی سختی اوقوت دی مراد دا دی چی دکفارو سره په سلوك کی داسی رایه اختیار کړي چی دوی په هیڅ حیثیت سره په تاسی کی کمزوری محسوسه نه کړي .

فَزَادَتْهُمْ اِيْمَانًا: ددی آیت څخه معلومه سوه چی دقرآن دایتونو تلاوت په دوی کی غور او فکر کول اوددی په مقتضی سره په عمل کولوپه ایمان کی ترقی اوزیاتی پیداکیږي دازیاتی دایمان دنور اودایمان دخوږوالی وی چی ددی اثر داوی چی انسان ته دالله ﷻ او درسول حکم منل آسان په نظر ورځی په عبادت کی خوند محسوسوی دګناهونو څخه یی طبعی کرکه پیدا کیږي اوګران ورته ښکاری .

حضرت علی ﷛ فرمایی چی ایمان کله زړه ته راسی نو یو سپین نورانی ټکی وی بیا څومره چی ایمان ترقی کوی دغه سپینوالی زیاتیږي تردی چی ټول زړه نورانی سی دغه ډول کفر اونفاق په اول کی پرزړه

باندی یوتور تکی وی بیاچی دی څومره څومره ګناهونه کوی اوکفر یی سختیږی نو دا تکی زیاتیږی تردی چی ټول زړه تور سی (مظهری)
په دی وجه صحابه کرامو په یوبل ته ویل چی څه ساعت یوځای کښینی ددین اواخرت خبری کوی چی زمونږ ایمان زیات سی.
يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً اَوْمَرَّتَيْنِ : په دی کی منافقان په دی خبر سوی دی چی دوی دخپل نفاق وعده شکنی وغیره ګناهونو په وجه سره هرکال په مختلف قسم مصیبتونو کی کله یووار کله دوه واری اخته کیږی کله د دوی دوستان دمکی کافران مغلوب کیږی کله ددوی دنفاق خبری ښکاره کیږی په دی سره په پریشانی کی اخته وی دلته دیودوه شمیر خاص مراد نه دی بلکه دابنوول دی ، چی دا سلسله روانه وی ایا په دی شیانو لیدو سره هم دوی عبرت نه اخلی ؟

لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيْزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيْصٌ عَلَيْكُمْ
راغلی دی تاسی ته رسول ترتاسی ګران دی په ده چی تاسی ته تکلیف رسیږی حریص دی ستاسی پرګټه باندی

بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۲۸﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ
په ایماندارو ډیر مشفق مهربانه دی، بیاهم که دوی مخ واړوی نوته ووایه چی کافی دی ماته الله

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ ﴿۱۲۹﴾
دهیڅا بندګی نسته دهغه څخه ماسوا پر هغه می توکل وکی اوهغه مالك دی دعرش عظیم.

**لنډتفسیر**: (ای خلګو) تاسی ته یوداسی پیغمبر راغلی دی چی ستاسی دجنس څخه (بشر) دی (چی تاسی ته ورڅخه نفع حاصلول اسان وی) کوم ته چی ستاسی دتکلیف خبره ډیره ګرانه وی (غواړی چی تاسی ته ضررونه رسیږی) کوم چی ستاسی دنفع ډیر خواهشمند دی (داحالت خوبی دټولو سره دی بیاخاصکر دایماندارو سره (خو) لوی مشفق (او) مهربانه دی (دداسی رسول څخه فائده نه اخستل لویه محرومی ده) بیاکه چیری (په دی سربیره هم ستا درسول منلو اوستا دتابعداری څخه) مخ اړوی نو ته ووایه (زما څه نقصان دی) زمادپاره (خو) الله ﷻ (حافظ ناصر) کافی دی دهغه څخه ماسوا بل دمعبود کیدو لائق نسته (پس معبودوالی په هغه پوری خاص دی نوخامخا به ټول کمالونه دعلم او قدرت په ده کی بی مثله وی بیازما دچا دمخالف څخه څه بیره ده) ماپرهغه باور کړیدی اوهغه دلوی عرش مالك دی (نونور شیان خوبه خامخا دهغه ملکیت وی پس پرهغه دبروسی کولو څخه وروسته ماته هیڅ بیره نسته البته تاسی خپل فکر کوی دحق څخه چی انکار کوی چیری به ځئ)
**معلومات اومسئلی**: دا دسورة توبه اخری ایتونه دی په کوموکی چی یی دنبی کریم ﷺ په ټول مخلوق دخدای باندی اوبیاخاص پرمسلمانانو باندی بی حده مهربانی اوشفقت او همدردوالی بیان سوی دی اوپه اخری آیت کی یی دوی ته داهدایت فرمایلی دی چی ستا دټولو کوششونو باوجود که بیاهم څه خلګ ایمان رانه وړی نوته صبر کوه اوپه الله ﷻ توکل کوه.

دسورة توبه په اخر کی دامضمون ښکه راوړل مناسب سو چی په دی ټول سورة کی دکفارو ښخه دبراء ت اوقطع تعلق جنګ اوجهاد ذکر وو کوم چی دالله ﷻ طرف ته دبلنی اخری صورت دی چی کله په زبانی دعوت او تبلیغ سره داصلاح امید پاته نه سی لیکن اصل کار دانبیاء علیهم السلام دا دی چی دشفقت او رحمت اوهمدردی اودخیرخواهی په جذبی سره دخدای مخلوق دخدای طرف ته راوبلی اوکه ددوی دطرف ښخه مخ اړول یاڅه تکلیف پیښی سی نوالله ﷻ ته دی وسپاری اوپه هغه دی توکل کوی ښکه چی هغه رب دعرش عظیم دی دلته دعرش عظیم په رب ویلوسره دابنوول مقصود دی چی هغه پرټولو کائناتو دعالم باندی محیط دی اخری دوه ایتونه دحضرت ابی بن کعب ﷺ دوینا مطابق دقرآن اخری آیتونه دی ددی ښخه وروسته یوایت هم نه دی نازل سوی او دنبی کریم ﷺ وفات سوی دی دا قول دحضرت ابن عباس ﷺ دی (قرطبی)

ددی دواړو ایتونولوی فضیلتونه په حدیث کی ذکرسوی دی حضرت ابودرداء ﷺ فرمایی چی کوم سړی سهار ماښام دا ایتونه اووه۷ واری ووایی نوالله ﷻ دده ټول کارونه اسانوی (قرطبی) والله سبحانه وتعالی اعلم

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ اَللّٰهُمَّ وَفِّقْنِىْ لِتَكْمِيْلِهٖ كَمَا تُحِبُّ وَتَرْضٰى وَالْطُفْ بِنَا فِى تَيْسِيْرِ كُلِّ عَسِيْرٍ فَاِنَّ تَيْسِيْرَ كُلِّ عَسِيْرٍ عَلَيْكَ يَسِيْرٌ .

ای ربه ! زمونږ قبول کړی دا خدمت زمونږ ښخه بیشکه ته اوریدونکی اوپوه یی ای الله ﷻ توفیق را کړی مونږ ته دمکمل کولو ددی داسی چی ستا خوښ وی ، او ته باندی راضی سی او مهربانی وکړی په مونږ په اسانولو دهر یو ګران کار کی ښکه چی اسانول دهر یوګران کار تاته اسان دی امین یارب العٰلمین .

## سورة توبه ختم سو

## سُوْرَةُ يُوْنُس علیه السلام

سُوْرَةُ يُوْنُسَ مَكِّيَّةٌ وَهِىَ مِائَةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ تِسْعُ اٰيَاتٍ وَاَحَدَ عَشَرَ رُكُوْعًا

سورة یونس په مکه کی نازل سو او په دی کی یوسل اونهه ۱۰۹ آیتونه او یوولس ۱۱ رکوعګانی دی .

شروع کوم دالله ﷻ په نوم سره چی بی اندازی مهربانه نهایت رحم والا دی .

الٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيْمِ ﴿۱﴾ اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنْ

دا آیتونه دی دکتاب محکم ، ایا خلګ تعجب کوی چی وحی

اَوْحَيْنَآ اِلٰى رَجُلٍ مِّنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ

ولیږلی مونږ په یو سړی د دوی ښخه داچی بیره واوروی خلګو ته اوخو شخبری واوروی

أٰمَنُوْٓا اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؔ قَالَ الْكٰفِرُوْنَ

ایماندارو ته چی دوی ته مرتبه رښتني ده دخپل رب په نزد وایی منکران خلگ

اِنَّ هٰذَا لَسٰحِرٌ مُّبِيْنٌ ۝۲ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ

چی داخو جادوگران دی ښکاره ، په تحقیق سره ستاسی رب الله ﷻ دی چی پیدا یی کړل آسمانونه او

وَالْاَرْضَ فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ

مځکی په شپږو ورځو کی بیا قائم سو پر عرش باندی تدبیر کوی دکار ،

الْاَمْرَ ؕ مَا مِنْ شَفِيْعٍ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ اِذْنِهٖ ؕ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ

هیڅ څوک سفارش نه سی کولی مگر دده داجازې څخه وروسته ، دغه الله دی رب ستاسی ،

فَاعْبُدُوْهُ ؕ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ۝۳ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيْعًا ؕ وَعْدَ اللّٰهِ

نو دهغه بندگی کوی ، ایا تاسی فکر نه کوی؟ دهغه طرف ته بیرته تلل دی ستاسی ټولو وعده دالله ﷻ

حَقًّا ؕ اِنَّهٗ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَ

رښتني ده هغه پیدا کوی اول وار بیایی دوباره کوی چی بدله ورکړی هغو ته چی ایمان یی راوړی وو

عَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ بِالْقِسْطِ ؕ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ

اوکړی یی وه نیک کارونه په انصاف سره ، اوکوم چی کافران سول دوی لره څښل دی

حَمِيْمٍ وَّعَذَابٌ اَلِيْمٌۢ بِمَا كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ ۝۴

جوشیدلی اوبه او عذاب دی دردناک په دی وجه چی دوی کفر کوی

**لنډتفسیر:** الٓرٰ (ددی مطلب خوالله ﷻ ته معلوم دی) دا (کوم چی مخ ته راځی) دحکمت څخه ډک کتاب (یعنی قرآن) ایتونه دی (کوم چی دحقوالی په وجه قابل دمنلو اوځان پوهولو دی اوچونکی په چاچی ددی نزول سوی دی دده دنبوت څخه کفارو انکار کوی په دی وجه جواب فرمایی چی) ایادی (دمکی) خلگو ته ددی څخه تعجب وسو چی مونږ په دوی کی پریو سړی (چی ددوی په شان بشر دی) وحی ولیږله (چی خلاصه یی داده) چی (په عام طور سره) ټول خلگ (دالله ﷻ دحکمونو څخه په خلاف کولو باندی) وبیروی

اوکوم چي ایمان راوړي دوی ته داخوشخبري واوري چي ددوی دخپل رب سره (په رسیدو) به دوی ته پوره مرتبه ورکول سي (یعنی که داسي مضمون پریو بشر دوحي په ذریعه نازل سي نو تعجب څه وجه نسته مګر) کافران (دومره په تعجب کي سول چي ستا په نسبت) وايي چي (نعوذ بالله) داسړی بیشکه ښکاره جادوګردی (نبي نه دی ځکه چي نبوت دبشر دپاره نه سي کیدی) بیشکه ستارب (حقیقي) الله دی چاچي آسمانونه اومځکي په شپږو ورځو (مقدار) کي پیدا کړل (نو داعلی درجي قادردی) بیا پرعرش (چي مشابه دی دتخت دسلطنت سره داسي) قائم سو (چي څنګه دهغه دشان سره لائق وي چي دعرش څخه آسمان اومځکي ته حکمونه جاري کړي لکه چي مخ ته ارشاد دی چي) هغه دهرکار (مناسب) تدبیرکوي (پس حکیم هم دی دهغه په مځکي) څوك سفارش کوونکی (سفارش) نه سي (کولی) بغیر دهغه داجازې څخه (نوعظیم هم سو پس) داسي الله ستاسي رب (حقیقي) دی پس تاسي دهغه عبادت کوی (اوشرك مه کوی) ایا تاسي (ددی دلیلونو اوریدو څخه وروسته) بیاهم نه پوهیږی تاسي ټولوته دالله ﷻ خواته تلل دی الله ﷻ (ددی) رښتني وعده کړي ده ، بیشکه هغه اول وار هم پیدا کوی بیا به هغه دوباره هم (په قیامت کي) پیدا کوی ددی دپاره چي داسي خلګوته کوموچي ایمان راوړی اودوی نیك کارونه وکړی په انصاف سره (پوره پوره) جزاورکړي (اوپه دی کي ذره کمي ونه کړي بلکه ډیرڅه زیات ورکړي) او کومو خلګوچي کفروکی ددوی دپاره (په اخرت کي) به جوشیدلی اوبه دڅښلودپاره ورکول کیږي اودردناك عذاب به وي د دوی دکفر په وجه سره .

**معلومات اومسئلي**: سورة یونس دمکي سورتونو څخه دی ځینو حضراتو ددی صرف دری ایتونوته مدني ویلی دی کم چي دمدیني دهجرت څخه وروسته نازل سوي دی په دی سورة کي هم دقرآن اواسلام بنیادی مقصدونه توحید رسالت اخرت وغیره دکائناتو دعالم اوپه دی کي دکیدونکو تغیراتو اومشاهداتو څخه دلیل نیول سوی دی اوخبره یي ذهن ته راوستلی ده ددی سره یي دڅه عبرتناکو تاریخي واقعاتو اوقصو په ذریعه هغه خلګ بیرولی دی کوم چي دالله ﷻ دی ښکاره نخښوته نه ګوری او ددی په مینځ مینځ کي دشرك باطلوالی اوددی متعلق دځینو شبهو جواب ارشادسوی دی داخلاصه ده دسورة د مضامینو دسورة په دی مضامینو دفکر کولو څخه په اسانی سره داخبره هم معلومیدی سی چي دتیرسورة یعني توبه او ددی سورة په مینځ کي څه تړون دی په سورة توبه کي ددی مقصدونو دپاره دمنکرینو اوکفارو سره دجهاد اودکفر اوشرك طاقت دمادی اسبابو په ذریعه دماتولو بیان دی اوداسورة چونکي دجهاد داحکامودنازلیدو څخه مخکي په مکه کي نازل سو په دی کي یی دا ذکر سوی مقصدونه دمکي دور دقانون مطابق صرف ددلیلونو په ذریعه ثابت کړی دی .

الٓرٰ دی ته حروف مقطعات وايي کوم چي دقرآن مجید دډیرو سورتونو په اول کي راغلی دی الٓمٓ حٰمٓ عٓسٓقٓ وغیره ددی دمعانیو په تحقیق کي دتفسیر لیکونکو بحثونه اوږده دی داصحابو تابعینو اوجمهورو عالمانو تحقیق ددی قسم ټولو مقطعه حرفونو متعلق دادی چي داخاص (رمزونه) (اشاري) دی ددی معنی غالبًا چي رسول الله ﷺ ته ښوول سوی وی مګردوی عام امت صرف دهغو علمونو اومعلوماتو څخه خبر کي کوم چي د دوی ذهن برداشت کولی سوای او دکومو په نه معلومیدو سره چي دامت په کارونو کي څه

حرج واقع کیدی دمقطعه حرفونو رموز داسی نه دی چی دامت څه کار باندی موقوف وی یا په دی دنه پوهیدو په وجه امت ته څه حرج وی په دی وجه نبی کریم ﷺ هم ددی معانیوی دامت دپاره غیر ضروری وګڼلی اوبیان یی نه کړی په دی وجه مونږته هم ددی په تلاش کی نه دی راتلل په کار ځکه چی داخبره یقینی ده چی که ددی دمعانیو په پوهیدو کی زمونږ څه مصلحت وای نو رحمتِ عالم ﷺ به ددی په بیانولو کی کوتاهی نه وای فرمایلی.

په ، تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيْمِ : کی په لفظ د ، تِلْكَ سره اشاره ددی سورة دآیتونو طرف ته ده دکومو ذکر چی مخ ته راځی اودکتاب څخه مراد قرآن دی ددی صفت یی دلته د: حَكِيْم په لفظ سره کړی دی چی معنی یی دلته حکمت والا کتاب دی.

په دوهم آیت کی دمشرکانو دشبهی اواعتراض جواب دی دشبهی حاصل دادی چی دی خلګو په خپل جهالت سره داګڼلی وه چی دالله ﷻ دطرف څخه کوم رسول یاپیغمبر راځی هغه بشر یعنی انسان نه دی په کار بلکه یوه ملائکه په کار ده ، قرآن کریم ددی عبث خیال جواب په څو ځایونو کی په مختلفو عنوانانو سره ورکړی دی په یوایت کی ارشاد فرمایی ، قُلْ لَّوْ كَانَ فِى الْاَرْضِ مَلٰٓئِكَةٌ يَّمْشُوْنَ مُطْمَئِنِّيْنَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِّنَ السَّمَآءِ مَلَكًا رَّسُوْلًا : یعنی که په مځکه کی اوسیدونکی ملائکی وای نو مونږ به د دوی دپاره رسول هم یو ملائکه جوړوله ددی خلاصه دا ده چی درسالت مقصد بغیر ددی څخه نه سی پوره کیدی چی کومو خلګو ته څوك رسول لیږل کیږی ددغه خلګو او ددغه رسول په مینځ کی مناسبت وی دملائکو مناسبت دملائکو سره او د انسانانو دا دانسانانو سره وی کله چی مقصد انسانانو ته رسول لیږل دی نو یو بشر رسول جوړول په کار دی.

په دی آیت کی یی په یو بل انداز سره دا مضمون داسی بیان فرمایلی دی چی ددی خلګو په دی خبره باندی تعجب کول چی بشر ولی رسول جوړسو اوده ته دنافرمانو خلګو دالله ﷻ دعذاب څخه دبیرولو اوفرمانبردارو ته ددوی دثواب دخوشخبری اوریدلو کارولی وسپارل سو؟ داتعجب په خپله دتعجب قابل دی ځکه چی دبشر جنس ته بشر رسول لیږل عین مقتضا دعقل ده.

په دی آیت کی ایماندارو ته خوشخبری په دی الفاظو کی ورکول سوه: اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ په دی کی دلفظ د: قَدَمَ اصلی معنی خوقدم یعنی پښی دی چونکه دانسان دکوشش اوعمل اوددی په سبب دترقی ذریعه قدمونه وی په دی وجه مجازاً لوړی مرتبی ته قدم ویل کیږی اودلفظ د: قدم اضافت یی صدق ته وکی اودایی وښووله چی لوړه مرتبه کومه چی دوی ته ورکول کیدونکی ده هغه حقه اویقینی هم ده اوقائمه باقی پاته کیدونکی لا زواله هم ده ددنیا دمرتبو اوعدو په شان نه ده چی دیو عمل په نتیجه کی اول خو ددی حاصلول یقینی نه وی اوکه حاصله هم سی خوباقی پاته کیدل یی یقینی کیدی نه سی بلکه فانی اوزائله کیدل یی یقینی وی کله خوپه ژوند کی زائله سی اودمرګ په وخت کی خوددنیا دهری مرتبی اوعهدی اودولت اونعمت څخه انسان خالی لاسونه کیږی غرض دا چی دلفظ دصدق په مطلب کی ددی یقینی کیدل هم شامل دی اوکامل مکمل او لا زواله کیدل هم په دی وجه ددی جملی معنی داسوه چی ایماندارو ته داخوشخبری واوروه چی د دوی دپاره د دوی درب سره لویه درجه ده کومه چی به یقینی

ورکول کیږي اولا زواله دولت به وي.
ځینې تفسیر لکونکي حضرات فرمايي چي دلته د: صدق په لفظ راوړلو کي دي طرف ته هم اشاره ده چي دجنت لوړي درجي صرف دصدق او رښتونوالي اواخلاص په ذريعه حاصليدی سی هسي په زباني کوشش اوصرف په ژبه سره دايمان کلمه لوستل کافي نه دي ترڅوچي ژبه اوزړه دواړه په صداقت سره ايمان اختيارنه کړي چي لازمي نتيجه يي دنيکو عملونو پابندي اوبدو عملونو څخه پرهيز دی.
په دريم ايت کي يي توحيد دداسي ناقابلِ انکار حقيقت په ذريعه سره ثابت کړي دي چي داسمان اومځکي په پيدا کولوکي اوبيا دټول عالم دکارونوپه تدبير کولوکي اوچلولوکي چي کله دالله ﷻ سره څوك شريك اوحصه دار نسته نو په عبادت اوفرمانبرداري کي يي دويم څوك څنګه شريك کيدی يي؟ بلکه دبل چاپه دی کي شريکول لويه بي انصافي او عظيم ظلم دی.
په دي آيت کي يي دافرمايلي دي چي الله ﷻ آسمان اومځکه په شپږو ورځو کي پيداکړي دي ليکن زمونږه په معلوماتوکي ورځ هغه وخت ته ويل کيږي کوم چي دلمر دختو څخه تر پريوتو پوري وي او دا ښکاره خبره ده چي داسمان مځکي اوستورو دپيدا کيدو څخه مخکي خودلمر وجود نسته نودختلو اوپريوتلو حساب يي څنګه وسي؟ په دي وجه مراد دلته هغه مقدار دوخت دي کوم چي دلمر دختو اوپريوتو په مينځ کي په دي جهان کي کيدونکي وو.
دشپږو ورځوپه لږوخت کي دومره لوی جهان کوم چي پراسمانونو مځکو اوستورو اوټول کائنات دعالم باندي مشتمل دي جوړول اوتيارول دهغه پاك ذات مقام دی کوم چي قادر مطلق دی اودهغه دپيداکولو دپاره نه دمځکي څخه داوم (کچه مال) موجودوالي ضروري دی اونه دجوړولو دپاره دڅه عملي اوخادمانو ضرورت سته بلکه دهغه دکامل قدرت دا مقام دی چي کله هغه دڅه شي پيدا کول وغواړي نوبغير دڅه سامان اوبغير دامداد څخه يي په يوساعت کي پيداکړي دا دشپږو ورځو مهلت هم دخاص حکمت او مصلحت په بنا باندي اختيار کړل سوی دی کنه نو دهغه په قدرت کي داهم وه چي ټول اسمانونه اومځکه او ددي داټول کائنات يي په يو ساعت کي پيدا کړي وای.
ددي څخه وروسته فرمايي ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يعني بياقائم سوپرعرش باندي دومره خبره خودقرآن اوحديث څخه ثابته ده چي عرش درحمٰن يوداسي مخلوق دی چي پرټولو آسمانونو اومځکو اوکائناتو دعالم باندي احاطه کوونکي دی ټول جهان په ده کي دننه ځای سوی دی ددي څخه زيات ددي حقيقت معلومول دانسان دوس خبره نه ده کوم انسان چي دخپل سائنس دانتهايي ترقي په زمانه کي هم لاندي ستوروته درسيدو په تياري کي دي اولاتر اوسه (دسپوږمي څخه علاوه نورو ته) يي رسيدل نه دي نصيب سوي اودوي ددي اقرارکوي چي دالوړستوري زمونږ څخه دومره ليري دي چي درسيدو دالاتو په ذريعه هم ددي معلومات داندازي اوتخمين څخه زيات هيڅ حقيقت نه لري اودير ستوري داسي هم دي چي شغلي يي لاتراوسه مځکي ته نه دي رسيدلي حا ل دادي چي دنور دشغلي رفتار په يوه منټ کي په لکونو ميله ښوول کيږي کله چي سيارو اوستورو ته دانسان درسيدو داحال دی نوآسمان چي ددي ټولوستورو اوسيارو څخه لوړ دی دامسکين انسان دهغه حال څه معلومولی سي؟ اوبياچي تراوو آسمانونو هم لوړ

اوپر ټول حاوي او احاطه کوونکی عرش رحمٰن دی دی ته به انسان څه ورسیږی او څه به یې معلوم کړی؟
په ذکرسوی آیت کی دومره معلومه سوه چې الله ﷻ په شپږو ورځوکی آسمان او مځکه او ټول کائنات
جوړکړل او ددی څخه وروسته یې په عرش رحمٰن باندی قیام وفرمایی
دا خبره یقیني اوښکاره ده چې الله ﷻ دجسم او جسمانیت او ددی دټولو صفتونو او خاصیتونو څخه بالا
اوبرتر دی نه دده وجود دڅه خاص جهت اوطرف سره تعلق لری نه دده قیام په څه مکان کی داسی دی لکه
څنګه چې ددنیا دشیانو قیام په خپل خپل ځای کی وی بیاپرعرش قیام فرمایل څه رنګه اوپه څه
اندازسره دی ؟ دا دهغومتشابهاتو څخه دی کومو ته چې دانسان عقل اوپوهه نه رسیږی په دی وجه
دقرآن کریم ارشاد په دی باره کی دا دی چې: وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ: یعنی په دی
ماسوا دالله ﷻ څخه بل څوك نه پوهیږی اومضبوط اوصحیح علم والاپه دی دایمان راوړلو اقرار کړی
مګرددی دحقیقت پیژندوپه فکرکی نه راځی په دی وجه ددی قسم په ټولو معاملو کی په کوموکی چې
دالله ﷻ دپاره اندامونه لاس مخ وغیره الفاظ په قرآن کی وارد سوی وی دامت دجمهورو عالمانو عقیده
داده چې په دی خبره ایمان راوړل سی چې داکلمې پرخپل ځای حقی دی اوددی څخه چې دالله ﷻ څه مراد
وی هغه صحیح دی اوددی داندازی او حقیقت په فکرکی په دی وجه پرېوتل نه دی په کار چې دا
دانسانی عقل څخه بالا تر دی.

نه هر جائی مرکب توان تاختن که جاها سپر باید انداختن

هرځای ته آس زغلول نه دی په کار چې بیا هر ځای وسله غورځول وی.

اوکومومتاخرینو علماوو چې ددی شیانو کومې معانیوې بیان کړی دی ددوی په نزد هم دغه محض
دیواحتمال په درجه کی دی چې شایددامعنی به وی دی معانیوته یقیني دوی هم نه وایی اویوازی
احتمالات ښکاره خبره ده چې دحقیقت اظهار نه سی کولی په دی وجه صفا اوساده مسلك دسلف
صالحینو اوصحابوو اوتابعینو دی کومو چې ددی شیانو حقیقت علم الهی ته په سپارلو قناعت کړی
دی ددی څخه وروسته فرمایی: يُدَبِّرُ الْأَمْرَ یعنی پرعرش قائم سودټولوعالمانو انتظام په خپله په خپل
دست قدرت سره پوره کوی.
مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ: یعنی چانبی اورسول ته هم دده په دربار کی دسفارش کولو په خپله څه مجال
نسته ترڅو چې الله ﷻ دوی ته دسفارش کولو اجازه ورنه کړی دوی هم دچا سفارش نه سی کولی په
څلورم آیت کی داخرت دعقیدی بیان دی، إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا یعنی دهغه طرف ته ستاسی دټولو بیرته
واپس کیدل دی، وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا دا وعده ده دالله ﷻ حقه او صحیح.
إِنَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ: یعنی هغه اول پیدا کوی ټول مخلوق او هغه به دوی په قیامت کی دوباره ژوندی
کړی په دی جمله کی یې وښووله چې داهیڅ دتعجب خبره نه ده چې داټول کائنات دفنا کیدو څخه
وروسته به بیاڅنګه ژوندی سی څکه چې دکوم پاك ذات په قبضه کی داوی چې اول یوشی بغیر دڅه مادی
څخه اوبغیر دڅه مخکی شکل اوصورت څخه پیدا کړی نودهغه دپاره څه مشکله ده چې پیدا سوی
مخلوق دفنا کیدو څخه وروسته بیا دوباره پیدا کړی.

هُوَ الَّذِیْ جَعَلَ الشَّمْسَ ضِیَآءً وَّالْقَمَرَ نُوْرًا وَّ قَدَّرَهٗ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوْا عَدَدَ

هغه (ذات) دی چاچی جوړکی لمر برېښنده ونکی او سپوږمی رڼا او مقرر یې کړی دوی ته منزلونه چی وپیژنی شمیر

السِّنِیْنَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّ یُفَصِّلُ الْاٰیٰتِ

دکلونو او حساب نه دی پیدا کړی الله ﷻ دا ټول مګر په تدبیر سره ښکاره کوی نخښی

لِقَوْمٍ یَّعْلَمُوْنَ ۞ اِنَّ فِیْ اخْتِلَافِ الَّیْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ

دهغو خلګو دپاره چی کوم پوهیږی ، البته په بدلولو دشپی او د ورځی کی او څه چی پیدا کړی دی الله ﷻ

فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَاٰیٰتٍ لِّقَوْمٍ یَّتَّقُوْنَ ۞

په آسمانونو او مځکه کی نخښی دی دهغو خلګو دپاره کوم چی بیریږی .

**لنډتفسیر:** دغه الله داسی دی چاچی لمر برېښنودنکی جوړکی او سپوږمی (یی هم) نورانی جوړه کړه اودوی (دتللو) دپاره یی منزلونه مقرر کړل (چی روزانه یو یو منزل قطع کوی) ددی دپاره چی (ددی اجرامو په ذریعه) تاسی دکلونو شمیر اوحساب معلوموی الله ﷻ داشیان بی فائدی نه دی پیدا کړی هغه دادلیلونه دهغو خلګو دپاره صفا صفا بیانوی کوم چی پوهه لری بیشکه دشپی اوورځی په یوبل پسی په راتلوکی اودخلګو دپاره (دتوحید) دلیلونه دی کوم چی (دخدای څخه) بیره کوی .

**معلومات اومسئلی:** په دی درو واړو ایتونوکی دکائناتو دعالم ډیری نخښی ذکردی کومی چی دالله ﷻ په قدرت کامله او حکمت بالغه باندی شاهد دی اوددی دلیلونه دی چی رب العزت په دی باندی په پوره شان سره قادردی چی ددی عالم دفنا کولو اوذره ذره کولو څخه وروسته بیاهم داذری جمع کړی اودنوی سره داټول ژوندی کړی اودحساب کتاب څخه وروسته دجزاء اوسزاء قانون نافذ کړی او دا چی دا دعقل اوحکمت تقاضا ده دغه ډول دادری ایتونه دهغه اجمالی تفصیل دی کوم چی په تیر دریم آیت کی دآسمان او مځکی په شپږو ورځوکی پیدائش اوبیاپه عرش دقائمیدو څخه وروسته د:یُدَبِّرُ الْاَمْرَ په الفاظو بیان کړی وو چی ده عالم صرف پیداکی اوبیایی دغه ډول پاته کړی نه دی بلکه هر وخت په هر آن کی دهرشی نظام اوانتظام هم دده په لاس کی دی .

ددی نظام اوانتظام یوجزء دا دی : هُوَ الَّذِیْ جَعَلَ الشَّمْسَ ضِیَآءً وَّالْقَمَرَ نُوْرًا د: ضِیَآء او: نور دواړو معنی برق او روښنایی ده په دی وجه ډیرو اماماتو دلغت دی دواړو لفظونو ته مرادف ویلی دی علامه زمخشری اوطیبی وغیره فرمایی چی که څه هم درڼا معنی په دی دواړو لفظونوکی مشترکه ده مګر لفظ دنور عام دی هری قوی کمزوری نری اوتیزی رڼا ته نور ویل کیږی او: ضوء ضیاء: قوی اوتیزی رڼا ته وایی انسان ته ددواړه قسمه رڼا ګانو ضرورت وی دعام کاروبار دپاره دورځی تیزه رڼا په کار وی او دمعمولی کارونو دپاره دشپی نری رڼا خوښوی که دورځی هم دشپی په شان نری رڼا دسپوږمی په شان وی نوپه کارو بار کی به خلل راځی اوکه دشپی هم لمر برېښنیدی نوپه خوب اودشپی په مناسبو

کارونوکی په خلل راسی په دی وجه قدرت ددواړه قسمه رڼاګانو انتظام داسی وفرمایی چی دلمر رڼانه یی د: ضوء ضیاء: درجه ورکړه اودکار اوبارپه وخت کی یی ددی ظهور وفرمایی اودسپوږمی رڼا یی نری اوپیکه جوړه کړه اوشپه یی ددی وخت دظهور محل جوړه کړه.

قرآن کریم دلمر اوسپوږمی په رڼاګانوکی فرق په ډیرو ځایونوکی په مختلفو عنوانونو سره بیان کړی دی په سورة نوح کی دی ، وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا : په سورة فرقان کی فرمایی ، وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا دسراج معنی څراغ (ډیوه) ده اوچونکی دڅراغ رڼا ذاتی وی اودبل شی څخه حاصله سوی نه وی په دی وجه ځینوحضراتو داویلی دی چی ضیاء دیوشی ذاتی رڼاته وایی اونور هغه رڼا ته وایی چی دبل شی څخه حاصله سوی وی مګر داخبره په ښکاره دیونانی فلسفی په اثرکی ویل سوي ده، کنه نو په لغت کی ددی هیڅ اصل نسته اوقرآن کریم هم ددی څه قطعی فیصله نه ده کړی.

زجاج رحمه الله لفظ دضیاء دضوء جمع مقرره کړیده ددی په وجه سره شاید دی طرف ته اشاره وی چی درڼا اووه مشهور رنګونه اوقسمونه کوم چی په دنیا کی پیدا کیږی لمر ددی ټولو قسمونو جامع دی کوم چی دباران څخه وروسته په قوس قزح (دبودی ټال سره اوزرغونه) کی لیدل کیږی (منار)

دلمر سپوږمی په نظام کی دقدرت دنخښو یوه بله مظاهره داده چی: وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ دقَدرَ لفظ دتَقْدیر څخه جوړدی دتقدیر معنی ده یوشی دزمانی یا مکان یاصفاتو په اعتبار سره په یومخصوص مقدار اوپیمانه سره اینبوول دشپی او ورځی وختونه په یوه خاصه پیمانه داینبوولو دپاره قرآن کریم فرمایی ، وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ : دځای فاصلی اومسافت په یوه خاصه پیمانه داینبوولو دپاره بل ځای دملك دشام اوسبا دمینځ دکلو متعلق فرمایی ، وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ اودعامو مقدارونو متعلق فرمایی وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا .....

لفظ د : مَنَازِل دمنزل جمع ده چی اصل معنی یی ځای دنزول دی الله جل جلاله دلمر اوسپوږمی دواړو درفتار دپاره خاص حدونه مقرر کړی دی چی په دی کی هر یوه ته منزل ویل کیږی سپوږمی چونکی خپله دوره په هره میاشت کی پوره کوی په دی وجه ددی منزلونه ډیریایو کوم دیرش دی مګرچونکی په هره میاشت کی سپوږمی کم ازکم یوه ورځ پټوی په دی وجه په عام طور سره دسپوږمی منزلونو ته اته ویشت ۲۸ ویل کیږی او دلمر دوره په کال کی پوره کیږی دده منزلونه دری سوه شپیته یاپنځه شپیته وی پخوا دعربو په جاهلیت کی هم اواوس ددی حساب اوریاضی په نزدهم ددی منزلونو خاص خاص نومونه دهغو ستورو په مناسبت سره اینبوول سوی دی کوم چی ددی منزلونو په خوا او شا کی پیدا کیدی سی قرآن کریم ددی اصطلاحی نومونو څخه بالاتر دی دده مراد هغه فاصلی دی کوم چی لمر اوسپوږمی په خاصو خاصو ورځو کی قطع کوی.

په ذکرسوی آیت کی، قَدَّرَهُ مَنَازِلَ په ضمیردمفرداستعمال سوی دی حال دادی چی منزلونه دلمر اوسپوږمی دواړو دی په دی وجه ځینی تفسیرلیکونکی حضرات فرمایی چی که څه هم ذکردمفرددی مګرمراد ور څخه دهرواحد په اعتبارسره دواړه دی چی ددی مثالونه په قرآن اوعربی محاورو کی ډیر پیدا کیدی سی اوځینی حضرات فرمایی چی که څه هم منزلونه الله جل جلاله دلمر سپوږمی دواړو دپاره قائم فرمایلی دی مګر

دلته بیان صرف دسپوږمۍ دمنزلونو مقصود دی په دی وجه د: قَدَّرَهُ ضمیر دسپوږمۍ طرف ته راجع دی وجه دتخصیص داده چی دلمر منزلونه درصد دالاتو یاحساب څخه بغیر نه سی معلومیدی دده ختل او پریوتل په یو هیئت سره دکال په ټولو ورځوکی وی اوپه لیدو سره هیڅاته پته نه لګیږی چی نن لمر په کوم منزل کی دی په خلاف دسپوږمۍ څخه چی ددی حالات هره ورځ مختلف وی دمیاشتی په اخر کی بالکل په نظر نه راځی ددغه شان بدلیدو په وجه په لیدو سره بی علمه خلګ هم دتاریخونو پته لګولی سی مثلاً نن دمارچ اتم تاریخ دی هیڅوك هم چی لمرته وګوری نودانه سی معلومولی چی اتم تاریخ دی اوکه یو ویشتم په خلاف دسپوږمۍ څخه چی دی ته په کتلو سره هم دتاریخ پته لګیدی سی.

په ذکرسوی آیت کی چونکه دابنوول مقصوددی چی دالله ﷻ ددی عظیم الشانه نخښوسره دانسان دافائده هم تړل سوي ده چی ددی په ذریعه دی دکال او میاشتی او ددی دتاریخونو حساب معلوم کړی او داحساب هم که څه هم دلمر اوسپوږمۍ دواړو څخه معلومیدی سی اوپه دنیا کی دپخوا څخه دواړه قسمه کلونه اومیاشتی شمسی اوقمری معلومی دی اوقرآن کریم هم دسورة اسرآء په آیت ۱۲ کی فرمایی:

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ: په دی کی دایة اللیل څخه مراد سپوږمۍ اودایة النهار څخه مراد لمر دی او د دواړو دذکر کولو څخه وروسته فرمایی چی په دی سره تاسی دکلونو شمیر اودمیاشتو دتاریخونو حساب معلومولی سی اوپه سورة رحمٰن کی فرمایی: اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ چی په دی کی ښوول سویده چی دلمر او سپوږمۍ د دواړو په ذریعه تاریخ میاشت او دکال حساب معلومولی سی.

لیکن دسپوږمۍ په ذریعه میاشت اوتاریخ په لیدو اوتجربی سره معلوم دی په خلاف دلمر څخه چی ددی حساب بغیر دریاضی دانانو څخه بل څوك نه سی معلومولی په دی وجه په دی آیت کی دلمر اوسپوږمۍ دواړو دذکر کولو څخه وروسته کله چی ددوی دمنزلونو ذکر وفرمایی نو په ضمیر دمفرد: قَدَّرَهُ سره یی ارشاد وفرمایی اومنزلونه یی صرف دسپوږمۍ بیان کړل.

او چونکه احکام په اسلام کی په هرځای او په هره موقع کی داسی ابنوول سوی دی چی ادا کول یی دهرسړی دپاره اسان وی برابره خبره ده که تعلیم یافته سړی وی اوکه بی تعلیمه دښار اوسیدونکی وی اوکه دکلی په دی وجه عام طور په اسلامی احکاموکی د قمری سنه میاشتو اوتاریخونو اعتبار سوی دی په: لمونځ روژه حج زکوٰة عده وغیره په اسلامی فرضو اواحکامو کی قمری حساب ابنوول سوی دی ددی دامعنٰی نه ده چی شمسی حساب ساتل یا استعمالول ناجائز دی بلکه ددی اختیار دی چی یو سړی په لمونځ روژه حج زکوٰة عده وغیره معاملو کی خوقمری حساب دشریعت مطابق استعمالوی مګر په خپل کاروبار تجارت وغیره کی شمسی حساب استعمالوی شرط دادی چی په مجموعی طور سره په مسلمانانوکی قمری حساب جاری وی چی درمضان حج وغیره وختونه معلومیږی هسی نه چی دجنوری فروری وغیره څخه ماسواورته نوری میاشتی دسره نه وی معلومی فقهاووقمری حساب ساتل پرمسلمانانو فرض کفایی مقرر کړی دی.

او په دی کی هم څه شك نسته چی په طریقو دپیغمبرانو اوپه طریقو دنبی کریم ﷺ او خلفاء راشدینو کی

قمری حساب استعمال سوی دی نوددی تابعداری کول موجب دبرکت او ثواب ده غرض داچی په ذکرسوی آیت کی دالله ﷻ دقدرت اوکامل حکمت بیان دی چی ده دربنا دوی عظیم الشانی خزانی دحال مناسب پیداکړی اوبیا دهری یوی درفتار دپاره یی داسی پیمانی مقرری کړی چی دکال میاشتی تاریخ او وختونو دیو بل منځ حساب ورڅخه معلومیدی سی نه کله ددوی په رفتار کی فرق راځی نه کله مخ ته وروسته کیږی نه په دی خدای جوړکړی مشینانوکی کله دمرمت وفقه وی اونه ورته دګریسنګ ضرورت راځی اونه کله سولیږی اونه ماتیږی په کوم شان سره چی یی دازل څخه چلیدل شروع سوی دی ، هم هغه شان چلیږی . ددی څخه وروسته دایت په اخر کی دزیاتی خبرداری دپاره فرمایی ، مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ : یعنی داټول شیان الله ﷻ بی فائدی نه دی پیداکړی بلکه په دی کی لوی لوی حکمتونه دی اودانسان دپاره په کښی بی شمیره فائدی دی هغه دا دلیلونه دهغو خلګو دپاره صفا صفا بیانوی کوم چی عقل اوپوهه لری .

دغه ډول په دوهم آیت کی ارشاد فرمایی چی دشپی او ورځی په یو بل پسی په راتلو کی اوڅه چی الله ﷻ په آسمانونو اومځکه کی پیدا کړی دی ، په دی ټولو کی دهغو خلګو دپاره (دتوحید او آخرت) دلیلونه دی کوم چی دالله ﷻ څخه بیریږی . دتوحید دلیلونه خو دقدرت او صنعت یووالی اوبغیر دچا دامداد څخه ددی ټولو شیانو پیدا کول اوپه داسی نظام سره یی چلول دی چی نه کله بدلیږی او نه ماتیږی .

او داخرت دلیلونه په دی وجه دی چی کوم حکیم ذات چی دا ټوله شیان دانسانانو دفائدی دپاره جوړکړل اودیو محکم نظام یی پایبنده کړل دهغه څخه دامکنه نه ده چی هغه دکائناتو دامخدوم یعنی انسان بی فائدی محض دخوړلو چښلو دپاره پیداکړی وی اوده پرذمه یی څه فرض نه وی اینبی اوکله چی دالازمه سوه چی دکائناتو پردی مخدوم هم څه پایبندی راتلل ضروری دی نوداهم لازمه سوه چی ددی پایبنده پوره کوونکو اونه پوره کوونکودی هم یووخت حساب وی چی کوونکوته ښه بدله ورکول سی اونه کوونکو ته سزاورکول سی اوداهم ښکاره خبره ده چی په دی دنیا کی خو دجزا اوسزا دا دستور نسته دلته خودیر کله مجرم دمتقی اوپرهیزګار څخه هم زیات ښه ژوند تیروی په دی وجه ضروری ده چی دحساب اوجزا اوسزا څه ورځ مقرر وی ددغه نوم قیامت او آخرت دی .

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا

البته کوم خلګ چی امید نه لری زمونږ دلیدو او خوشحاله سول ددنیا په ژوند او په دی مطمئن سول

بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧﴾ أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ النَّارُ

او کوم خلګ چی زمونږ دنخښو څخه ناخبره دی ، ددا سی خلګو ځای دی اور

بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

بدله دهغه چی دوی څه کول ، البته کوم خلګ چی ایمان راوړی اونیک کارونه وکړی

يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي

هدایت به وکړي دوی ته رب د دوی په ایمان سره چې بهیږي به لاندي ترې نهرونه

جَنَّاتِ النَّعِيمِ ⑨ دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ

په باغونو دارام کې ، د دوی دعا دلته دا ده چې پاک ذات دی ستا ای الله ﷻ او ملاقات د دوی په دې کې

فِيهَا سَلَامٌ ۚ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ⑩

سلام دی او خاتمه د دوی دعا په دی ده چې ټوله ثنا الله ﷻ ته ده چې پروردګار دی د ټول جهان

**تفسیر**: دکومو خلګو چې زمونږ خوا ته د راتلو امید نسته او دوی د دنیا په ژوند راضی سوی دی (داخرت طلب هیڅکله نه کوی) او په دې پوری یی زړه لګولی دی (دراتلونکی هیڅ خبر نسته) او کوم خلګ چې زمونږ دایتونو څخه (کوم چې په رسالت دلالت کوی) بالکل غافله دی دداسی خلګو ځای د دوی د (دی) عملونو په وجه سره دوږخ دی (او) یقیناً کم خلګ چې ایمان راوړی او دوی نیک کار وکی د دوی رب به دوی په وجه د دوی دمومن کیدو د دوی مقصد (یعنی جنت) ته ورسوی د دوی (ترځایونو) لاندی به نهرونه جاری وی دارام په باغونوکی (اوځه وخت چې دوی جنت ته ورسیږی او ناڅاپه دجنت عجائبات وويني نودغه وخت به) د دوی دخلو څخه داخبره ووزی چې سبحان الله او (بیا کله چې یو بل ووینی نو) د دوی یو بل ته سلام به داوی چې السلام علیکم او (کله چې په اطمینان سره هلته کښینی او خپل تیر مصیبتونه او تکلیفونه او دغه وخت داغیر فانی خوشحالی ووینی نو) د دوی (ددغه وخت په خبروکی به) اخری خبره داوی الحمد لله رب العلمین (لکه چې په نورو ایتونو کی دی: الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ)

**معلومات اومسئلي**: په تیرو ایتونوکی دالله ﷻ دکامل قدرت اوحکمت خاص خاص مظهرونه دآسمان اومځکی لمر اوسپوږمی وغیره پیدا کولو ذکریی وکی دتوحید عقیده اواخرت یی په یوبلیغ انداز کی ثابت کړی وو په دی ذکرسوو ایتونوکی په اولنیو درو ایتونوکی دانبوول سویده چې دکائناتو دعالم دداسی ښکاره نخښو اوشهادتونو باوجود دانسانانو دوی طبقی سوی یوه هغه کموچې دقدرت ددی نخښو طرف ته یوه ذره فکرونه کی نه یی خپل پیداکوونکی مالك وپیژندی اونه یی پردی فکر وکی چې مونږ ددنیا دعامو حیواناتوپه شان حیوانان نه یو رب العزت مونږ ته ادراك شعور عقل او هوش دټولو حیواناتو څخه زیات راکړی دی اوټول مخلوقات یی زمونږ خادمان جوړکړی دی نوزمونږ پرذمه به یی هم څه کار مقررکړی وی اودهغه به زمونږ څخه حساب اوجزا مقرر وی کمی ته چې دقرآن په اصطلاح کی قیامت اوحشر نشر وایی بلکه دوی خپل ژوند دعامو حیواناتو په شان جوړکړی دی په اولنیو دواړو ایتونو کی یی ددغو خلګو خاص نښانی ښوولی دی دد وی داخرت سزایی ذکر کړي ده فرمایی چې ، کوم خلګ چې زمونږسره په یوځای کیدو یقین نه کوی دد وی حالت دا دی چې دآخرت دائمی ژوند او دهغه راحت او تکلیف یی هیرکړی دی صرف ددنیا په ژوند راضی سوی دی

دوهم دا چې ، په دې دنيا کې داسې په اطمينان سره ناست دې چې ګويا ددې ځاى څخه ددوى هيڅکله تلل نسته هميشه هميشه به دلته اوسي دوى کله هم دافکر نه کوي چې ددې دنيا څخه هرسړي ته رخصت کيدل خويوه داسې منل سوې مسئله ده چې څوك په کې ګرسره شك نه سي کولى اوکله چې ددې ځاى څخه تلل يقيني دې نوچيرې چې تلل دې دهغه ځاى دپاره څه تيارې کول په کار دې .
دريم داچې : داخلګ زمونږ دايتونو اونخښنو څخه پرله پسې په غفلت کې پراته دې که دوى په آسمان اومځکه اوددوى په مينځ کې په دې عامو مخلوقاتو کې اوپه خپله په خپل نفس کې يوه ذره هم فکرکولى نوپه حقيقت باندې به ډيرپه اسانه پوه سوي واى اودوى به ددې ناپوهي دغفلت څخه وتلي واى .
داسې خلګ دکومو چې دا نخښنې ښوول سوي دي د دوى سزا په آخرت کې دا ده چې د دوى ځاى دجهنم اور دى او دا سزا په خپله د دوى دخپل عمل نتيجه ده .
افسوس دى چې قرآن کريم کومې نخښنې دکفارو اومنکرانوښوولې دي نن زمونږ دمسلمانانو حال د دوى څخه څه بدل نه دى زمونږ ژوند او زمونږ دشپې او ورځې فکرونو اومشغلو ته چې وکتل سي هيڅوك دا نه سي ګڼلى چې زمونږ سره ددې دنيا څخه ماسوا بل هم څه فکر سته اوددې باوجود مونږ خپل ځانونه پاخه اورښتوني مسلمانان ګڼو اوحقيقت دادى چې رښتني اوپاخه مسلمانان لکه چې زمونږ مشران وه چې په مخونو ليدوبه يې خداى را يادېدى اوداسې به محسوسيده چې دى ديو ذات بيره اودڅه حساب فکر په زړه کې لري او دنبي کريم ﷺ به هم سره ددې چې دګناهونو څخه معصوم وو دا حال وو په شمائل ترمذي کې دي چې نبي کريم ﷺ به اکثره غمګين اوفکر مند ليدل کيدى .
په دريم آيت کې دهغو خوش نصيبه انسانانو ذکردى کومو چې دالله ﷻ دقدرت په ايتونو کې فکروکې اووي پيژندل ايمان يې باندې راوړى اودايمان په مقتضى يې عمل وکى او دنيکو عملونو پابند سول .
قرآن کريم ددې حضراتودپاره په دنيا اوپه اخرت کې چې کومه ښه صله اوجزا مقرر فرمايلې ده ددې ذکر يې داسې فرمايلې دى ، إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ : يعنې ددوى رب به دوى ته دايمان په وجه منزل مقصود يعنې جنت ورښيي چې په دې کې به دارام اوراحت په باغونو کې نهرونه بهيږي .
په دې کې لفظ دهدايت راغلى دى چې ددې مشهوره معنى لار ښوول اوښودنه کول دي اوکله منزل مقصودته درسولو په معنى کې هم استعماليږي په دې ځاى کې دامعنى مراد ده اودمنزل مقصودڅخه مرادجنت دى چې وضاحت يې په وروسته الفاظو کې سوى دى لکه چې داولې طبقې سزا ددوى دخپلو عملونو نتيجه وه دغه ډول ددې دوهمې مومنې طبقې دجزاپه باره کې فرمايي چې دا ښه جزا دوى ته ددوى دايمان په وجه سره ورکول کيږي اوچونکې لوړ دايمان سره دنيك عمل ذکر راغلى دى په دې وجه دلته به دايمان څخه مرادهغه ايمان وي دکوم سره چې نيك عمل هم وي دايمان اونيك عمل بدله دبې مثله راحتونو اونعمتونو مقام جنت دى .
په څلورم آيت کې جنت ته درسيدو څخه وروسته دجنتيانو څومخصوص حالات ښوول سوي دي اول دا چې: دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ په دې کې لفظ د: دعوى په خپله مشهوره معنى کې نه دى کومه چې يو مدعى دخپل مقابل په مخالفت کې کوي بلکه لفظ ددعوى دلته ددعاپه معنى کې دى معنى داده چې دجنتيانو

دعاجنت ته درسيدو څخه وروسته به داوی چی دوی به ، سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ وايي يعنی دالله ﷻ تسبيح به كوی .
دلته دا سوال پيداكيږی چی دعاء خوپه عام عرف كی دڅه شي ددرخواست اودڅه مقصد غوښتلو ته
وايي ۂ سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ كی نه څه درخواست سته نه طلب دی ته دعا په څه حيثيت سره وايي ؟
جواب دا دی چی ددی كلمی څخه دابنوول مقصوددی چی جنتيانو ته به په جنت كی هر راحت هرمطلب
په من مانی اندازسره خود بخوده حاصل وی دڅه شي دغوښتلو او درخواست كولو به دسره ضرورت نه
وی په دی وجه ددرخواست اوطلب اومعلومی دعاپه ځای به د دوی په ژبو صرف دالله تسبيح وی او هغه
هم ددنيا په شان دڅه فرض عبادت ادا كولو دپاره نه بلكی دوی به دتسبيح په دی كلمی سره
خوندمحسوسوی اوپه خپله خوښی به سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ وايي ددی څخه علاوه په يوحديث قدسی كی دی
چی الله ﷻ فرمايي كوم بنده چی زماپه حمد اوثنا كی هروخت مشغول وی ترڅی چی ده ته دخپل مطلب ددعا
غوښتلوهم فرصت نه وی نوزه به ده ته دټولوغوښتونكوڅخه زيات شيان وركرم يعنی بغيردغوښتلوڅخه
به زه دده ټول كارونه پوره كرم په دی حيثيت سره هم لفظ د سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ ته دعا ويل كيږی .
ددی معنی په اعتبار سره دصحيح بخاری اومسلم په حديث كی دی چی نبی كريم ﷺ ته به كله څه تكليف
ورپيښ سو نو دا دعابه يی ويله .
لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَرَبُّ الْأَرْضِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ : اوامام
طبری فرمايي چی سلف صالحينو به دی ته دعاء دكرب ويله او دمصيبت اوپريشانی په وخت كی به يی
دا كلمات ويل او دعابه يی غوښتله (تفسير قرطبی)
او امام ابن جرير ابن منذر وغيره يودا روايت هم نقل كړی دی چی دجنتيانو كله يوشی ته خواهش وسی
نودوی به سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ ووايي ددی داوريدو سره به ملائكی د دوی دمطلب شئ حاضر كړی گويا كلمه د ،
سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ به دجنتيانو يوه خاصه اصطلاح وی چی ددی په ذريعه به دوی دخپل خواهش اظهار كوی
اوملائكی به هروار هغه پوره كوی (روح المعانی وقرطبی) په دی لحاظ سره هم كلمی د سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ ته
دعا ويل كيږی .

---

دجنتيانودوهم حال يی داوښووی چی: تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلٰمٌ تحيه په عرف كی هغه كلمی ته ويل كيږی دكمی په
ذريعه چی ديو راتلونكی ياليدونكی سری استقبال كيږی لكه سلام يا خوش امديد يا اهلاً وسهلاً
وغيره دی آيت وښوول چی دالله ﷻ دطرف څخه يا دملايكو دطرف څخه به دجنتيانو استقبال په لفظ
دسلام سره وی يعنی داخوشخبری چی تاسی دهر تكليف اوناخوښه شي څخه سلامت اوسی داسلام په
خپله دالله ﷻ دطرف څخه هم كيدی سی لكه چی په سورة يٰس كی دی: سَلٰمٌ قَوْلًا مِّنْ رَّبٍّ رَّحِيمٍ اودملائكو
دطرف څخه هم كيدی سی لكه بل ځای ارشاد دی ، وَالْمَلٰئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِّنْ كُلِّ بَابٍ ۝ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ يعنی
ملائكی به جنتيانو ته دهری دروازی څخه سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ويونكی داخليږی اوپه دی دواړو خبروكی څه
تضاد نسته چی كله به ورته سيده په سيده دالله ﷻ دطرف څخه سلام رسيږی اوكله دملائكو دطرف څخه
اودسلام لفظ كه څه هم په دنيا كی دعا ده ليكن جنت ته په رسيدو به هرمطلب حاصل سی په دی وجه
هلته دالفظ ددعا پرځای به دخوشخبری كلمه وی (روح)

دریم حال دجنتیانو یی داوښووی چی وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ یعنی دجنتیانو اخری دعابه اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ وی .

مطلب دادی چی جنتیانو ته به دجنت درسیدو ځخه وروسته دالله ﷻ په معرفت کی ترقی نصیب سی لکه چی حضرت شهاب الدین سهروردی رحمه الله په خپله یوه رساله کی فرمایی چی جنت ته په رسیدو به عامو جنتیانو ته دعلم اومعرفت هغه مقام حاصل سی کوم چی په دنیا کی دعالمانو دی اوعالمانو ته به هغه مقام حاصل سی کوم چی دلته دانبیاوودی اوانبیاوو ته به هغه مقام حاصل سی کوم چی په دنیا کی دسید الانبیاء علیهم السلام دی اونبی کریم ﷺ ته به هلته دقرب خداوندی انتهایی مقام حاصل وی اوممکنه ده چی ددی مقام نوم : مقام محمود وی دکوم دپاره چی داذان په دعا کی دوی ددعا کولو تلقین فرمایلی دی .

لنډه دا ده چی دجنتیانو ابتدایی دعا : سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ اواخری دعاء : اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ به وی په دی کی دالله ﷻ دوه قسمه صفتونو طرف ته اشاره ده یو دجلال صفتونه په کومو کی چی دالله ﷻ دهرعیب اوهری بدی ځخه دپاکوالی ذکر دی دوهم صفتونه داکرام چی په دی کی دالله ﷻ دبزرګی برتری اواعلی کمال ذکردی دقرآن کریم په آیت : تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِی الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ کی ددی دواړو قسمونو طرف ته اشاره سوي ده په فکر کولو سره معلومیږی چی : سُبْحَانیت دالله ﷻ دصفتونو دجلال ځخه دی اومستحق دحمدوثناء کیدل دصفتونو داکرام ځخه دی اودطبعی ترتیب مطابق صفتونه دجلال دصفتونو داکرام ځخه مخکی دی په دی وجه جنتیان به په اول کی صفتونه دجلال په لفظ د: سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ بیان کړی اوپه اخری کی به صفتونه داکرام په لفظ د. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ذکر کړی دا د دوی دشپی او ورځی مشغله ده .

او ددی ذری سره حالاتو طبعی ترتیب دادی چی جنتیان کله چی: سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ ووایی نوپه جواب کی به دوی ته دالله ﷻ دطرف ځخه سلام ورسیږی ددی په نتیجه کی به دوی اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ووایی (روح المعانی)

احکام اومسئلی: قرطبی په احکام القرآن کی فرمایی چی په خوړلو چښلو اوټولو کارونو دجنتیانو ددی عمل مطابق سنت دادی چی په بسم الله سره شروع سی اوپه اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ سره ختم سی نبی کریم ﷺ فرمایی چی دالله ﷻ په نزد ښه داده چی بنده کله ځه شی خوری چښی نوچی په بسم الله سره شروع وکړی او چی فارغه سی نو، اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ووایی .

مستحب دی چی دعا کوونکی په اخر کی دا ووایی ، وَآخِرُ دَعْوَانَا اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ اوقرطبی فرمایی چی ښه داده چی ددی سره دسورة صٰفّٰت اخری ایتونه هم ووایی یعنی: سُبْحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا یَصِفُوْنَ ۝ وَسَلٰمٌ عَلَی الْمُرْسَلِیْنَ ۝ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ .

وَلَوْ یُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَیْرِ لَقُضِیَ اِلَیْهِمْ

او که ژر ورسوی الله ﷻ خلکو ته بدی لکه چی دوی ژر غواړی خیر نو ختم به کړل سی

اَجَلُهُمْ ۗ فَنَذَرُ الَّذِیْنَ لَا یَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا فِیْ طُغْیَانِهِمْ یَعْمَهُوْنَ ﴿۱۱﴾

د دوی عمر ، نو مونږ پاته کوو هغه چی امیدنه لری زمونږ دملاقات د دوی په شرارت کی سرګردانه .

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا ج

او کله چې ورسیږي انسان ته تکلیف بلې مونږ په بغل یا په ناسته یا په ولاړه بیا چې

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرٍّ مَسَّهُ ط

مونږ کله لیرې کې دده څخه هغه تکلیف نو داسې ولاړسي چې لکه گو یاده نه وو بللی مونږ د څه تکلیف په رسیدو ،

كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ

دارنگه ښائسته سوي دي بې باکو خلکو ته چې دوي څه کوي او البته مونږ هلاك کړي دي خلگ

مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا ۙ وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا ط

ستاسي څخه مخکې کله چې ظالمان سول حال دا دی چې راوړي وې دوی ته رسولانو ددوی ښکاره نخښې او دوی هیڅکله نه وه ایمان راوړونکي ،

كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ

هم دغسې سزا ورکوو مونږ قوم گناهگار ته بیا تاسي مونږ نائبان کراست

خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ وَإِذَا

په مځکه کې د دوی څخه وروسته چې وگورو چې تاسي څه عملونه کوی او کله چې

تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ ۙ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ

ویل کیږي په دوی آیتونه زمونږ واضح وایي هغه خلگ دکومو چې امید نسته زمونږ سره د ملاقات راوړه

بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَٰذَا أَوْ بَدِّلْهُ ط قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ

بل قرآن ددې څخه ماسوا یا دی بدل کړه ، تهووایه چې زما کار نه دی چې دا بدل کړم

تِلْقَاءِ نَفْسِي ج إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ ج إِنِّي أَخَافُ إِنْ

د خپل طرف څخه زه تابعداري کوم دهغه چې کوم حکم راسي ماته زه بیریږم که ،

عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ

نافرماني وکړم دخپل رب دعذاب دورځې لوېې څخه ، ته ووایه که الله غوښتلی نو ما به نه وای ویلی

عَلَيْكُمْ وَلَآ اَدْرٰىكُمْ بِهٖ ۖ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيْكُمْ عُمُرًا مِّنْ قَبْلِهٖ

دا تاسی ته اونه به یی خبر کړی وای تاسی په دی ځکه چی زه پاته سوی یم په تاسی کی یو عمر ددی څخه مخکی

اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۶﴾ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ

ایا بیا تاسی نه پوهیږی ، نو دهغه څخه زیات ظالم څوک دی چی جوړ وی په الله پوری دروغ یا ،

كَذَّبَ بِاٰيٰتِهٖ ۭ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿۱۷﴾

دروغجن کوی دهغه ایتونه ، بیشکه فلاح نه کی پیدا گنهکاران .

**لنډتفسیر:** اوکه چیری الله ﷻ ژر پرخلگو (ددوی دژر غوښتلو موافق) په تیزی سره نقصان واقع کولی لکه څنگه چی دوی دفائدی دپاره ژرغوښتنه کوی (اوددی موافق هغه فائده ژر واقع کوی دغه ډول که نقصان یی هم واقع کولی) نو ددوی وعده (دعذاب) به ژر پوره کیده (لیکن زمونږ حکمت چی بیان یی اوس راځی چونکی ددی مقتضی نه دی) پس (په دی وجه) مونږ هغه خلگ دکومو چی زمونږ سره دلیدو امید نسته ددوی په حا ل (بی دعذاب څخه یوڅو ورځی) پاته کوو چی دوی په خپله سرکښی کی سرگردانه گرځی (او دعذاب مستحق سی اوهغه حکمت دادی) اوکله چی انسان ته (یعنی په دوی کی ځینو ته) څه تکلیف رسیږی نومونږ بولی په پروتی هم په ناستی هم په ولاړی هم (اودغه وخت څه بت وغیره نه وی ورپه یاد: ضَلَّ مَنْ تَدْعُوْنَ اِلَّآ اِيَّاهُ) بیاچی کله (ددی دعاء اوزاری څخه وروسته) مونږ دده هغه تکلیف لیری کو نوبیا پرخپل حالت راسی (اوزمونږ څخه داسی بی تعلقه سی) چی گویا کم تکلیف چی ده ته رسیدلی وو دهغه دلیری کیدو دپاره ده کله مونږ نه وو بللی (اوبیا هغه دشرك خبری شروع کړی: نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُوْٓا اِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلّٰهِ اَنْدَادًا) دی دحد څخه تیریدونکو ته خپل (بد) عملونه داسی ښائسته معلومیږی (لکه چی مونږ یی اوس بیان کړی دی) اومونږ ستاسی څخه مخکی ډیری ډلی (په قسم قسم عذابونو سره) هلاکی کړی دی کله چی دوی ظلم (یعنی کفر اوشرك) وکی حال دادی چی دوی ته ددوی پیغمبرانو هم دلیلونه راوړی وه اودوی (په وجه دعنادسره) داسی کله وه چی ایمان یی راوړی وای مونږ مجرمانو خلگوته هم دغسی سزا ورکوو (لکه چی اوس مونږ بیان کړه) بیا ددوی څخه وروسته مونږ په دنیا کی پرځای ددغو تاسی اباد کړاست ددی دپاره چی (په ښکاره طورسره هم) مونږ ووینو چی تاسی څنگه کارکوی (چی ایاهم دغه شرك اوکفر کوی یا ایمان راوړی) اوکله چی ددوی په مخکی زمونږ ایتونه ویل کیږی چی بالکل صفا صفا دی نوداخلگ دکومو چی زمونږ خواته دراتلو امید نسته (تاته) داسی وایی چی (یاخو) ددی څخه ماسوا څه (پوره) بل قرآن راوړه (چی په هغه کی زمونږ دمسلك خلاف مضامین نه وی) یا (کم ازکم) په دی (قرآن) کی څه ترمیم وکړه (چی زمونږ دمسلك خلاف مضامین ورڅخه حذف کړی اوددی بیان څخه داهم معلومه سوه چی دغو خلگو قرآن کلام محمدی گڼی الله ﷻ په دی بنا باندی جواب ورکوی

چي) نه ورته داسي ووايه چي (علاوه ددې څخه چي دداسي مضامينوحذف كول څنګه دي په خپله) زما څخه داسي نه سي كيدئ چي زه دخپل طرف څخه په دې كي ترميم وكړم (اوكله چي دځينو حذف كول هم ممكن نه دي نودتولو حذف كول خوپه درجه اولى ناممكن دي ځكه چي دازما كلام دسره دي نه بلكه دالله ﷻ كلام دي كوم چي دوحي په ذريعه راغلى دي كله چي خبره داده نو) بس زه خوددې تابعداري كوم چي ماته دوحي په ذريعه زارسيدلى دي (اوبالفرض خداى مه كړه) كه زه (دوحي تابعداري ونه كړم بلكه) دخپل رب نافرماني وكړم نوزه ديوى ډيرى لويې ورځي دعذاب څخه بيريږم (كومه چي دګناهګارو دپاره مخصوصه ده او په وجه دګناه ستاسي په نصيب كي پس زه خوددغه عذاب يادپي دسبب يعني ګناه جرأت نه سم كولى اوكه دوې داوحي نه ګني اوستا كلام يې ګني نو) ته ورته داسي ووايه چي (داخو ښكاره ده چي داكلام خو معجزدى يوبشر پردي نه سي قادريدى برابره خبره ده كه زه يم اوكه تاسي پس) كه خداى ﷻ ته منظوره واى (چي زه دامعجز كتاب تاسي ته وانه وروم اوالله ﷻ زمابه ذريعه تاسي ته ددې اطلاع درنه كړي) نو (پرمابه يې دانه واى نازل كړى پس) نه به ماتاسي ته دا (كلام) اورولى واى اونه به الله ﷻ تاسي ته ددې اطلاع دركړي واى (نو كله چي يې زه تاسي ته اوروم اوزمابه ذريعه تاسي ته اطلاع دركول كيږي نو ددې څخه معلومه سوه چي الله ﷻ ته ددې معجز كلام اورول اواطلاع كول منظور سول اواورول او اطلاع كول بغير دوحي څخه په وجه ددې دمعجز كيدو ممكنه نه ده ددې څخه معلومه سوه چي دانازل سوى وحي اوكلام الهي دي) ځكه چي (اخر) ددې (كلام ظاهرولو) څخه مخكي هم يوه لويه حصه دعمر زه په تاسي كي اوسيدلى يم (بياكه دازما كلام واى نويا خوبه تردومره وخته پوري يوه جمله هم ددې طرز نه واى وتلى اويانا څاپه دومره لويه خبره جوړول داخو بالكل دعقل څخه خلاف ده) بيا ايا تاسي دومره عقل نه لرئ (پس كله چي ددې كلام الهي اوحقوالي ثابت سو اوبيا هم زماڅخه دترميم درخواست كوي اودانه مني نوپوه سي چي) ددغه سړي څخه زيات ظالم څوك دي كوم چي په الله ﷻ دروغ جوړكړي (لكه چي زمادپاره چي خوښوي) يادهغه ايتونه درواغجن كوي (لكه چي دځان دپاره مو خوښ كړي دي) يقينًا داسي مجرمانو لره به هيڅكله فلاح نه وي (بلكي هميشه به په عذاب وي)

**معلومات اومسئلې**: دذكرسوو آيتونوڅخه داولنى آيت تعلق دهغوخلګوسره دي كوم چي داخرت څخه منكر دي په دې وجه كله چي دوې داخرت دعذاب څخه بيرول كيږي نو دوى په طور دمسخرو وايي چي كه ته رښتينى يې نوداعذاب اوس راوغواړه يادا چي بيا داعذاب ژرولى نه راځي لكه نضر بن حارث چي ويلي وه: يا الله كه داخبره رښتني وي نو پرموږ دآسمان څخه كاڼي راواوروه يايو بل سخت عذاب راوليږه.

په اولنى آيت كي يې ددې داجواب وركړى دي چي الله ﷻ خو په هرڅه قادر دي دكوم عذاب چي وعده سوې ده دافوراً هم نازلولى سي مګر هغه په خپل حكمت بالغه اولطف اوكرم سره داسي نه كوي داكم عقلان چي دخپل ځان دپاره ښيراوي كوي اومصيبت طلب كوي كه الله ﷻ د دوى ښراوي هم دغسي ژرقبلولى لكه څنګه چي ددوى ښه دعا اكثره قبلوي نو دا ټول به هلاك سوي واى.

ددې څخه معلومه سوه چي دخير ددعا اوښى دعا متعلق خودالله ﷻ دا عادت دي چي اكثره يې ژر قبلوي اوكله كله دڅه حكمت اومصلحت په وجه يې نه قبليدل ددې منافي نه دي مګر كوم انسان چي كله دخپلي

ناپوهي څخه اوکله دڅه غصي اوغم څخه دخپل ځان یا دخپل اهل اوعیال دپاره ښراوي وکړي یاداخرت څخه دانکار په بنا باندي عذاب لوبه وکښي اودځان دپاره یي وغواړي نودا فوراً نه قبلوي بلکه مهلت ورکوي چي منکرانوته دغور اوفکر کولو اودخپل انکار څخه دبیرته واپس کیدو موقع ورکول سي اوکه په څه وخت کي یي دغم او دغصي یازړه تنګیدو په وجه بده دعا کړي وي نوچي ددي مهلت ورکول سي چي خپل ښه بد ووینی اوپر انجام نظر وکړي نوبیرته واپس سي ورڅخه.

امام ابن جریر طبري په روایت دقتاده ﷺ اوبخاري اومسلم په روایت دمجاهد ﷺ نقل کړي دي چي دلته دښراوو څخه مراد دا دي چي ځیني وخت یوانسان دغصي په حالت کي دخپل اولاد یامال او دولت دتباه کیدو دعا وکړي یاپه دي شیانو باندي دلعنت الفاظ ووایي نوالله ﷻ په خپل لطف اوکرم سره ددا سي دعاپه قبلولو کي تلواري نه فرمایي.

امام قرطبي دلته یوروایت نقل کړي دي چي نبي کریم ﷺ فرمایلي دي چي ما دالله ﷻ څخه دعا کړي ده چي هغه دیودوست اوعزیز ښراوي دده ددوست اوعزیز متعلق نه قبلوي.

اوشهر بن حوشب رحمه الله فرمایي چي ماپه ځینو کتابونو کي ویلي دي چي کومي ملائکي دانسانانو په حاجتونو پوره کولو باندي مقرري دي الله ﷻ پخپل فضل اوکرم سره دوي ته داهدایت کړي دي چي زمابنده کومه خبره په غم اوغصه کي وکړي نودغه مه لیکی (قرطبي)

ددي باوجود ځیني وخت دقبولیت ساعت راسي چي په دي کي دانسان دژبي څخه کومه خبره ووزي هغه فوراً قبوله سي په دي وجه نبي کریم ﷺ فرمایي چي خپل اولاد او مال ته کله ښراوي مه کوی هسي نه چي دغه وخت ددعا دقبولیت وي اودا ښراوي فوراً قبولي سي (اوتاسی بیا وروسته ستومانه یاست) په صحیح مسلم کي داحدیث دحضرت جابر ﷺ په روایت سره دغزوه بواط تر واقعي لاندي نقل سوي دي.

ددي ټولو روایتونوحاصل داي چي دذکرسوي آیت اصل خطاب که څه هم منکرانو داخرت اوددوی دعذاب دفوري مطالبي سره دي لیکن ددي په عموم کي هغه مسلمانان هم داخل دي کوم چي دڅه غم اوغصي په وجه سره دخپل ځان یاخپل مال اواولاددپاره ښراوي کوي دالله ﷻ عادت دده دفضل اوکرم په وجه سره د دواړو سره دا دي چي داسي ښراوي فوراً نه نافذ کوي چي انسان ته دسوچ اوغور فکر کولو موقع ورکول سي.

په دوهم آیت کي دتوحید اواخرت منکران یي په یوبل بلیغ انداز سره قائله کړي دي هغه داچي خلګ دراحت اواطمینان په عامو حالاتوکي دخدای اواخرت خلاف دلیل بازي کوي اوغیر دخدای ﷻ سرا شریکوي او دحاجتونو پوره کیدو امیدونه ورڅخه ساتي لیکن کله چي لوی مصیبت باندي راسي نودغه وخت داخلګ په خپله هم دخپلو ټولو هغو ځایونو څخه مایوسه سي چي امیدونه یي ساتل اویو الله ته راوګرځي اوپه پروتي ناستي ولاړي غرض داچي په هرحال کي دهغه په رابللو مجبوره سي مګر سره ددي داحسان فراموشي یي داحال دي چي کله الله ﷻ د دوي مصیبت لیري کړي نودخدای ﷻ څخه داسي ازاد اوبي فکره سي چي ګویا کله یي دي رابللی هم نه وو او دده څخه یي څه حاجت غوښتلی هم نه وو ددي څخه معلومه سوه چي دالله ﷻ سره په حاجت روایي کي بل څوك شریك کوونکي په خپله هم دخپلي

عقیدې باطلوالې وینې مګر بیا هم دعناد اوضد پر وجه سره په دغه باطله عقیده کلك ولاړ وي.
په دریم آیت کې ددې دوهم آیت دمضمون زیات وضاحت اوتاکید داسې سوی دی چې څوك دې دالله ﷻ مهلت ورکول داسې نه ګڼي چې په دنیا کې عذاب نه سي راتلې دتیرو قومونو په تاریخ او د دوی دسر کښې اونافرمانې په سزا کې مختلف قسم عذابونه په دې دنیا کې راغلې دي په دې امت کې که څه هم الله ﷻ دسید الانبیاء ﷺ دعزت په وجه سره داوعده فرمایلې ده چې عام عذاب به نه راځي اودالله ﷻ دې لطف اوکرم داخلګ داسې بې باکه کړي دي چې په لوی زړه ورتیا سره دالله ﷻ عذاب ته ددعوت ورکولو اومطالبې کولو دپاره یې تیاریږي لیکن یادساتل په کاردي چې دالله ﷻ دعذاب څخه بې فکرې د دوی دپاره په هیڅ حال کې روانه ده څکه چې په پوره امت اوپوره دنیا دعام عذاب نه لیږلو وعده ضرور ده مګر پرخاص خاص افرادو اوقومونو دعذاب راتلل اوس هم ممکن دي.
په څلورم آیت کې فرمایي، ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِن بَعْدِهِمْ لِنَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ: یعنی بیا دتیرو قومونو دهلاکولو څخه وروسته مونږ تاسې ددوی قائمقام جوړکړاست اودمځکې خلافت موتاسې ته حواله کې مګر داسې مه ګڼې چې دا دمځکې خلافت ستاسې دعیش اوارام دپاره تاسې ته سپارل سوی دی بلکه ددې اعزاز اواکرام اصل مقصد دادې چې ستاسې امتحان واخستل سي چې تاسې څنګه عمل کوې دتیرو امتونو دتاریخ څخه متاثره کیږې دخپلو حالاتو اصلاح کوې اوکه دحکومت اودولت په نشه کې بد مسته کیږې ددې څخه معلومه سوه چې ددنیا حکومت اواقتدار څه دفخر اوناز شی نه دی بلکه یولوی بار دی چې دیری ذمه واری یې دي.
په پنځم شپږم اووم اواتم څلورو واړو ایتونوکې داخ... حه ـ منکرانو دیوغلط خیال اوبې ځایه فرمائش تردید دی دې خلګو ته نه دخدای ﷻ معرفت حاصل وو اونه دوحې اورسالت دسلسلې څخه خبروه پیغمبران یې هم دعامو خلګو په شان ګڼل قرآن کریم کوم چې دنبي کریم ﷺ په ذریعه دنیاته ورسیدې ددې متعلق هم ددوی دا خیال وو چې داپه خپله ددوی کلام او ددوی تصنیف دی ددې خیال پر بنایې دنبي کریم ﷺ څخه دامطالبه وکړه چې داقرآن خوزمونږ دعقیدو اونظر یو خلاف دی دکوموبتانو چې زمونږ پلار اونیکه همیشه تعظیم کړی دی اودوی یې حاجت روا منلې دي قرآن دې ټولو ته باطل اوعبث وایي دیر شیان اومعاملې چې مونږ یې برابر استعمالو قرآن هغه ټولي حراموي اوبیا قرآن مونږ ته دانبیي چې دمرګ څخه وروسته دوباره ژوندي کیدل اوحساب کتاب ورکول به وي داټول شیان زمونږ په خیال کې نه راځي مونږ ددې منلوته تیارنه یو په دې وجه ته یاداسې وکړه چې ددې قرآن پرځای بل قرآن جوړ کړه چې په هغه کې داشیان نه وي یاکم از کم په دې کې ترمیم وکړه اوداشیان ورڅخه وباسه.
قرآن کریم اول د دوی غلطه عقیده رد کړه اونبي کریم ﷺ ته یې داهدایت وفرمایي چې ته دوی ته ووایه چې دانه زما کلام دی اونه دخپل طرف څخه دابدلولی سم زه خوصرف دوحې الهي تابعداري کوم که زه یوه ذره هم په دې کې په خپل اختیار سره څه تبدیلي وکړم نوسخته ګناه به وکړم اوپرنافرمانې کوونکو باندې چې کوم عذاب مقرر دی دهغه څخه بیریږم په دې وجه داسې نه سم کولې.
بیا فرمایې زه چې څه کوم دالله ﷻ دحکم تابع یې کوم که دالله ﷻ رضا دا وای چې تاسې ته داکلام وانه

وروِل سي نو نه به ما تاسي ته اوروِلي واى او نه به الله ﷻ تاسي ددي څخه خبر کړي واى او کله چې الله ﷻ ته دا منظوره ده چې تاسي ته دا کلام واوروِل سي نو دچا څه مجال دی چې په دې کې څه کمي یازیاتي وسي ددي څخه وروسته يې داپه واضح دليل سره وښووله چې دادالله ﷻ کلام اودالله ﷻ دطرفه دی. فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ: یعني تاسي لږ داهم سوچ وکړی چې دقرآن دنزول څخه مخکې ماستاسي په مخکې دعمرڅلوېښت کاله اوږده موده تیره کړي ده په دې موده کې تاسي کله هم زما څخه شعر اوشاعري یاڅه مقاله نه ده اوریدله که ما دخپل طرف څخه داسي کلام ویلی سوی نو څه ناڅه به مې په دې څلوېښت کاله موده کې هم ویلي وای ددی څخه علاوه په دې څلوېښت کاله اوږد ژوندکې تاسي زما دچال چلن صدق اوایمان داري تجربه کړي ده چې په ټول عمرکې مې هیڅکله دروغ نه دي ویلي نونن څلوېښت کاله وروسته ددروغو ویلوڅه وجه کیدی سي؟ ددي څخه خو په لازمي طور سره ثابته سوه چې نبي کریم ﷺ صادق او امین دی په قرآن کریم کې چې څه دي دغه دالله ﷻ کلام دی اودهغه دطرف څخه راغلی دی

**مهمه فائده**: دقرآن کریم دی دلیل صرف دقرآن پرحقوالي باندي مکمل ثبوت پیش نه کی بلکی په عام معاملوکې یې دکره اوکوټه (ښه اوبد) اوحق اوباطل پیژندلو یو اصول یې هم وښووی چې کله یوسړي ته وعده یامنصب سپارل وی نودده دقابلیت اوصلاحیت دکتلو بهترین اصول دادی چې دده تیر ژوندته وکتل سي که په دې کې صدق اوامانت داري موجوده وی نوانتده ورڅخه هم ددی امید کیدی سي اوکه دده په تیر ژوند کې ددیانت امانت اوصدق شاهدي موجوده نه وی نودانتده دپاره محض دده په وینا اودعوه سره په ده اعتماد کول څه هوښیارتیا نه ده نن دوعدو په تقسیم اوذمه واریو په سپارلو کې چې څومره غلطي اوددي په وجه کوم لوی لوی فسادونه پیداکیږي ددي ټولو اصلي وجه دفطرت ددی اصولو پرېښوول اوپه رسمي شیانو پسي کیدل دي.

په اتم آیت کې ددې مضمون زیات تاکید راغلی دی چې په دې کې په غلطي سره دیو کلام الله ﷻ په نسبت کولو سره دسخت عذاب ذکر دی.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ

او عبادت کوی دالله ﷻ څخه ماسوا دهغه شي چې نه نقصان رسولی سي دوی ته او نه نفع او وایی

هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ ۚ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ

دا خوزمونږ سفارشیان دي دالله ﷻ سره ته ووایه ایا تاسو الله ته ښیاست کم چې هغه ته معلوم نه دی په آسمانونو

وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾ وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا

کې او نه په مځکه کې هغه پاك دی اولوی دی ددې څخه کوم چې تاسي ورسره شریکوی اوخلق چې دي نو یو امت

أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ

دی وروسته جلاجلا سول اوکه نه وای یوه خبره مخکې سوی ستادرب نوفیصله به سوی وای په دوی کې

فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾ وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ

په کومه خبره کې چې اختلاف کوي، او وايي ولې نه نازلیږي په ده یوه نښانه دده درب څخه؟

فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُم مِّنَ الْمُنتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

نو ته ووایه چې په غیبو الله ﷻ پوه دی، نو انتظار کوی، زه هم ستاسی سره انتظار کوم

**تفسیر:** اوداخلګ (توحید د) الله پاته کوي دداسي شیانو عبادت کوي کوم چې (دعبادت نه کولو په صورت کې) نه دوي ته ضرر رسولی سی اونه (دعبادت کولو په صورت کې) دوي ته نفع رسولی سی او (دخپل طرف څخه بی دلیله یوه نفع جوړوي) وایي چې دا (معبودان) دالله سره زمونږ سفارشیان دي (په دی وجه مونږ ددوي عبادت کوو) ته ووایه چې ایاتاسی الله ﷻ ته داسی شی ښیاست کوم چې خدای ﷻ ته معلوم نه دی نه په آسمانونو کې نه په مځکه کې (یعني کوم شی چې دالله ﷻ په علم کې نه وي دهغه واقع کیدل او وجود محال دی، نو تاسی په یومحال شی پسی لګیدلی یاست) الله ﷻ پاك اولوی دی ددی خلګو دشرك څخه او (اول) ټول انسانان پریوه طریقه وه (یعني ټول موحدین وه څکه چې حضرت ادم ﷺ دتوحید دعقیدی سره راغلی وو دده اولاد هم تریوی زماني پوري پردی عقیده اوطریقه وو) بیا (په خپلو کړیدوسره) دوی (یعني ځینو) اختلاف پیداکی (یعني دتوحیدڅخه وګرځیدل اومشرکان سول اودامشرکان خلق داسی دعذاب مستحق دی چې) که یوه خبره نه وای کومه چې ستادربَ دطرف څخه اول مقررسوی ده (چې پوره عذاب به دوی ته اوس نه بلکه په اخرت کې ورکول کیږي) نوپه کوم شی کې چې داخلق اختلاف کوي ددوي قطعی فیصله به (په دنیاکې) سوی وای اوداخلق (په وجه دعناد دسوونو معجزو ښکاره کیدو باوجوذ اوخاص کرد دقران دمعجزو لیدو اوددی دمثال څخه دعاجزکیدو باوجود) داسي وايي چې پرده (یعني محمد ﷺ زمونږ دفرمائشی محجزوڅخه) یوه معجزه ولې نه نازلیږي؟ ته ووایه چې (دمعجزي اصل مقصد درسول رښتونوالی اوحقوالی ثابتول وي او دغه خوپه ډیرو معجزوسره سوی دی اوس دفرمائشی معجزو ضرورت خودسره سته نه البته؛ امکان سته چې ظاهری سی اویاظاهری نه سی ددی تعلق دعلم غیب سره دی او) دغیبو علم صرف خدای لره دی (ماته نسته) په دی وجه تاسی هم منتظر اوسی زه هم ستاسی سره انتظار کوم (چې ستاسو هریو فرمائش پوره کیږي اوکه نه اودفرمائشی معجزودنه ظاهرولو حکمت په قران کریم کې ځوځایه ښودل سوی دی چې ددی دظهر څخه وروسته دالله ﷻ عادت دا دی چې که بیاهم ایمان رانه وړی نوټول قوم هلاکیږي سی الله ﷻ ته ددی امت دپاره داسی عام عذاب منظورنه دی بلکه د دوی ترقیامته پوري دباقی ساتلو تقدیر مقررسوی دی)

**معلومات اومسئلې:** کافر اومسلم دوه جداجدا قومونه دي نسلی اووطنی قومیت عبث دی.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً: یعني دآدم ﷺ ټول اولاد په شروع کې یوامت یوقوم اوموحدین وه دشرك اوکفر نوم نه وو بیاپه توحیدکې اختلاف پیداسو مختلف قومونه مختلفی دلی جوړی سوی.

دازمانه دیوامت اودټولو دمسلمان کیدوڅومره وه اوترکومه پوری وه؟ دحدیث درروایتونو څخه معلومیږي چې دحضرت نوح ﷺ ترزمانی پوری داصورت وو دحضرت نوح ﷺ په زمانه کې شرك اوکفر

ښکاره سو چي حضرت نوح ﷺ یې مقابله وکړه (مظهري)
دا هم ظاهره ده چي دحضرت ادم ﷺ څخه ترحضرت نوح ﷺ پوري يوه اوږده زمانه ده په دنیاکي
دانسانانو نسلونه اوابادي پوره خپره سوې وه په دې تولو انسانانو کي درنګ شکل اوطرز معاشرت
اختلاف راتلل يوطبعي امر دی اوپه مختلفو ملکونوکي دخپریدو څخه وروسته دوطن اختلاف هم يقيني
دی اوممکنه ده چي په خبرو اترو اوژبوکي هم اختلاف راغلی وي ليکن قرآن كريم دانسبي قبائلي درنګ
اووطن اختلاف کوم چي فطري کارونه دي دأمت په يووالي کي خلل راوستونکي نه دي مقرر کړي اودد
اختلافونو په وجه سره يې دادم ﷺ اولاد مختلف قومونه اومختلف امتونه نه بلکه يو أمّت مقرر کی.
خوکله چي دايمان خلاف کفر اوشرك خپورسو نوکافر اومشرك یې جدا قوم اوجدا ملت مقرر کی.
فَاخْتَلَفُوا یې ارشادوفرمايل دقرآن كريم ايت ، هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنكُمْ كَافِرٌ وَمِنكُم مُّؤْمِنٌ دا مضمون نور
هم زيات واضح کی چي دالله ﷻ مخلوق دحضرت ادم ﷺ داولادپه مختلفو قومونوکي دتقسيم شي
صرف دايمان اواسلام څخه مخ اړول دي په نسبي او وطني قرابتو سره قومونه نه جدا جدا کيږي دژبې
اووطن يارنګ اونسل پربنا باندي دانسانانو دمختلفو ډلو مقررولو جهالت دانوي حماقت اوبې وقوفي
ده کمي چي نوي رڼا پيدا کړي ده اودنن وخت ډير تعليم افته په دې نيشنلزم پسي لګيدلي دي کوم چي
په زرګونو فتنې اوفسادونه په خپله لمَن کي لري أَعَاذَ اللهُ الْمُسْلِمِينَ مِنْهُ (الله ﷻ دي مونږ مسلمانان ددې
څخه په امان کړي آمين)

وَإِذَآ أَذَقْنَا ٱلنَّاسَ رَحْمَةً مِّنۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُمْ

اوکله چي مونږ وڅکوو خلقوته خوند دخپل رحمت وروسته ديو تکليف څخه چي دوی ته رسيدلی وو ،

إِذَا لَهُم مَّكْرٌ فِىٓ ءَايَاتِنَا ۚ قُلِ ٱللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا ۚ إِنَّ

نودغه وخت جوړ وي حيلې زمونږ په قدرتونوکي ، ووايه چي الله دتولوڅخه ژرکولی سی حيلې بيشکه

رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ ٱلَّذِى يُسَيِّرُكُمْ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ

زمونږ فرشتي ليکي حيله بازي ستاسي ، هغه تاسي ګرځوي په وچه او درياب کي

حَتَّىٰٓ إِذَا كُنتُمْ فِى ٱلْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا۟ بِهَا

تردې چي کله تاسو کښيني په کښتيو کي او چلوي هغه خلګ په ښه هوا کي او خوشحاله سي په دې

جَآءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَآءَهُمُ ٱلْمَوْجُ مِن كُلِّ مَكَانٍ

باندي راسي په کښتيو هوا تنده او راسي په دوی باندي څپې دهرطرف څخه ،

وَظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ اُحِيْطَ بِهِمْ ۙ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۚ لَئِنْ اَنْجَيْتَنَا

اوپوهه سی دوی چی دوی گیر سول نو بللی الله ﷻ چی خالصه کوی هغه لره بندگی. که تاخلاص کړو مونږ

مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿۲۲﴾ فَلَمَّآ اَنْجٰىهُمْ اِذَا هُمْ يَبْغُوْنَ

ددی څخه نو بیشکه مونږ به سو شکر گذار، بیا کله چی خلاص کړی دوی الله نو دغه وخت شرارت شروع کړی ،

فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۗ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ ۙ مَّتَاعَ

په مځکه کی په ناحقه ، واوری خلقو ستاسی شرارت دی په تاسی باندی نفع واخلی ،

الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۡ ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۲۳﴾

ددنیا دژوند ، بیا مونږ ته دی ستاسی واپس کیدل بیا به مونږ وښیو تاسی ته چی څه تاسی کول

اِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ

ددنیا دژوند مثال داسی دی لکه چی مونږ نازلی کړو اوبه د آسمان څخه ، نو راوزی په دی سره

نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا يَاْكُلُ النَّاسُ وَالْاَنْعَامُ ۭ حَتّٰٓى اِذَآ اَخَذَتِ

شینکیاه دمځکی څخه کومه چی خوری انسانان او څاروی تردی چی کله ونیسی ،

الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ اَهْلُهَآ اَنَّهُمْ قٰدِرُوْنَ عَلَيْهَآ ۙ

مځکه رونق خپل او ښائسته سی او خیال وکړی دمځکی خلق چی دا زمونږ په لاس راغله

اَتٰىهَآ اَمْرُنَا لَيْلًا اَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنٰهَا حَصِيْدًا كَاَنْ لَّمْ تَغْنَ

ناڅاپه ورسیږی دی ته زمونږ حکم دشپی یا دورځی بیا وگرځوو دا پری سوی چی گویا پرون هم دلته نه وه

بِالْاَمْسِ ۭ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۴﴾

آبادی دارنگ مونږ واضع بیانوو نښانی دهغو خلقو په وړاندی کوم چی فکر کوی.

**حل لغات: عَاصِفٌ**: تیزه سخته هوا حَصِيْدًا: پری سوی فصل كَاَنْ لَّمْ تَغْنَ: داد: غَنِىَ بِالْمَكَانِ څخه مشتق دی چی معنٰی یی ده په یوځای کی قیام کول.

اوکله چی مونږ خلگو ته وروسته ددی څخه چی په دوی یو مصیبت پریوتلی وی دخه نعمت خوند وڅکو نوفوراً زمونږ دایتونو په باره کی شرارت شروع کړی (یعنی منع ورڅخه کوی اوتوقی مسخری ورپوری کوی اوپه اعتراض اوعناد سره دنورو معجزو فرمائشونه کوی اودتیر مصیبت څخه عبرت نه اخلی پس معلومه سوه چی ددوی داعتراض اصل سبب دالله ﷻ دنازلو کړو معجزو اوایتونو څخه منع کول ددنیا په نعمتونو کی دمستیدو څخه پیدا سوي ده مخ ته دعذاب زورنه ده چی) ته ووایه چی الله ﷻ به ددی شرارت سزا ډیره ژر درکړی په یقین سره زمونږ ملائکی ستاسی ټول شرارتونه لیکی (پس یوازی دانه چی په علم الهی کی محفوظ دی په لیکلو سره هم محفوظ دی) هغه (الله) داسی دی چی تاسی په وچه اودریاب کی ګرځوی (یعنی په کومو الاتو اواسبابو سره چی تاسی ګرځی دغه ټول الله ﷻ پیداکړی دی اودرکړی یی دی) تردی چی (ځینی وخت) کله تاسی په کښتی کی سپاره یاست اودغه کښتی خلګ په موافق هواسره روان کړی وی اوددی څخه خلګ په (رفتار ددی) خوشحاله وی (په دی حالت کی ناڅاپه) پردوی یوه څپه د (مخالفی) هوا راسی اودهرطرف څخه پردوی څپی راپورته سوی وی اودوی داسی ګنی چی (په بد حال کی) ګیر سوو (دغه وخت) ټول په خالصه عقیده سره الله ته په رابللوسی (چی ای الله) که ته مونږ ددی (مصیبت) څخه خلاص کړی نومونږ به خامخا حق پیژندونکی (یعنی موحدین) جوړ سو (یعنی دغه وخت دتوحید پرعقیده باندی قائم سی) بیاچی کله الله ﷻ دوی (ددي هلاکت څخه) خلاص کړی نوفوراً دوی په مځکه (یعنی دمځکي په مختلفو حصو) کی په ناحقه سرکښی کوونکی سی (یعنی په شرك اوګناه کی اخته سی) ای خلګو! (واوری) داستاسی سرکښی ستاسی دپاره وبال کیدونکی ده (بس) په دنیو ژوند کی (لږ ددی څخه) فائده واخلی بیا ستاسی زمونږ خواته راتلل دی بیا به مونږ ستاسو ټول کړی تاسی ته وښیو (اوسزابه یی درکړو) بس ددنیا دژوند حالات خوداسی دی لکه چی مونږ دآسمان څخه اوبه واورولی بیاپه دی (اوبو) سره دمځکی شینګیاه کومه چی بنیادم اوڅاروی خوری ښه ګڼه راوخیژی تردی چی کله دغه مزکه خپل پوره رونق ونیسی اوښه ښائسته سی (یعنی په شینګیاه سره ښائسته ښکاره سی) اوددی (مځکی) مالکان وګنی چی اوس مونږ پر (فصلونو د) دی بالکل قابض سو نو (په داسی حالت کی) دورځی یادشپی پردی زمونږ دطرف څخه څه حادثه راسی (لکه ږلی یایوبل افت) پس مونږ داداسی صفا کی چی ګویا پرون (دلته) دغه موجودنه وه (نو ددی نباتاتو په مثل ددنیا ژوند دی) مونږ دغه شان ایتونه صفاصفا بیانوو دداسی خلګو (دپوهه کولو) دپاره کوم چی سوچ کوی.

**معلومات اومسئلي:** قُلِ اللّٰہُ اَسۡرَعُ مَکۡرًا دعربی لغت په اعتبار سره لفظ د: مکر پټ تدبیرته ویل کیږی چی ښه هم کیدی سی اوبد هم دپښتو اواُردو ژبی دمحاوری څخه مه دوکه کیږی چی لفظ دمکر په پښتو اواُردو کی ددوکی اوفریب دپاره استعمالیږی چی ددی څخه الله ﷻ بری دی.

اِنَّمَا بَغۡیُکُمۡ عَلٰۤی اَنۡفُسِکُمۡ: یعنی ستاسو دظلم وبال پرتاسی پریوزی ددی څخه معلومه سوه چی دظلم وبال یقینی دی اوداخرت څخه مخکی په دنیاکی هم ددی سزا پیداکیدی سی.

په حدیث کی دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی الله ﷻ دصله رحمی اودخلګو سره داحسان کولو بدله هم ژرور کوی (چی داخرت څخه مخکی په دنیاکی هم ددی برکتونه لیدل کیږی) اودظلم اودوصله رحمی قطع

کولو بدله هم ژر ورکوي (چې په دنیاکې یې هم سزا پیدا کیدې سي) رواه ترمذي وابن ماجه بسند حسن .
او په یوحدیث کې په روایت دحضرت عائشې ﷺ ذکردي چې نبي کریم ﷺ فرمایلي دي چې درې گناهونه داسې دي چې ددوی وبال پرخپل کوونکې پریوزي: ظلم بد عهدي او دوکه او فریب (روایت یې کړی دی ابو الشیخ اوابن مردویه په تفسیرکې) (از مظهري)

وَاللّٰهُ يَدْعُوٓا إِلَىٰ دَارِ السَّلٰمِ وَيَهْدِي مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٥﴾

اوالله ﷻ بلنه ورکوي دکور دسلامتیا طرف ته او ښيي چاته چې وغواړي لاره سیده ،

لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ۖ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ ۚ

چاچې وکړه نیکي د دوی دپاره ده نیکي او زیاتي او وبه نه خیژي د دوی په مخونو باندې توروالی او نه رسوایي

أُولَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٦﴾ وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّـَٔاتِ

دغه دي دجنت خاوندان او په هغه کې به اوسیږي همیشه ، اوکوموچې وکړې بدی بدله به

جَزَآءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۖ مَّا لَهُم مِّنَ اللّٰهِ مِنْ

پیدا کړي بدي په مثل دهغه اوپټ به کړي دوی رسوایي هیڅوك نسته دوی ته دالله څخه ساتونکی

عَاصِمٍ ۖ كَأَنَّمَآ أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِّنَ الَّيْلِ مُظْلِمًا ۚ

گویا چې پټ کړه مخونه د دوی دتیارې دشپې په ټکړو سره ،

أُولَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ

دغه دي دوزخیان دوی به په هغه کې همیشه وي او په کومه ورځ چې جمع کړو

نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنتُمْ وَشُرَكَآؤُكُمْ ۚ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ ۖ

مونږ دوی ټول بیابه ووایو شرك کوونکو ته ودریږئ په خپل ځای تاسې اوستاسې شریکان بیابه اختلاف وغورځوو مونږ په مینځ ددوی کې ،

وَقَالَ شُرَكَآؤُهُم مَّا كُنتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفَىٰ بِاللّٰهِ شَهِيدًا

او وبه وایي د دوی شریکان تاسې خو زمونږ عبادت نه دی کړی ، نو کافي دی الله ﷻ شاهد

بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغٰفِلِيْنَ ﴿٢٩﴾ هُنَالِكَ تَبْلُوْا

زمونږ او ستاسی په مینځ کی مونږ خو ستاسی دعبادت څخه کرسره خبرهم نه وو ، هلته به پیدا کی ،

كُلُّ نَفْسٍ مَّآ أَسْلَفَتْ وَرُدُّوْٓا إِلَى اللّٰهِ مَوْلٰىهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ

هر یو څه چی ده وړاندکړی وه او واپس به سی دالله ﷻ طرف ته کوم چی رښتینی مالك دی ددوی او ورك به سی

عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿٣٠﴾ قُلْ مَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ

ددوی څخه څه چی دوی دروغ جوړ کړی وه ، ته پوښتنه وکړه چی څوك رزق درکوی تاسوته داسمان څخه ؟ او دمځکی څخه

أَمَّنْ يَّمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُّخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ

یا څوك مالك دی دغوږونو او دسترګو ؟ او څوك راباسی ژوندی د مړی څخه او راباسی

الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُّدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُوْلُوْنَ اللّٰهُ فَقُلْ

مړی دژوندی څخه ؟ او څوك تدبیر کوی دکارونو؟ نو دوی به ووایی چی الله ﷻ نو ته ووایه

أَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿٣١﴾ فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا

چی بیا بیرېږی نه ؟ نو دا الله دی رب ستاسی په حقه سره بیا څه پاته سو د حق څخه وروسته مګر

الضَّلٰلُ فَأَنّٰى تُصْرَفُوْنَ ﴿٣٢﴾

ګمراهی ، نو تاسی کوم طرف ته بیرته ګرځی .

**لنډتفسیر**: او الله ﷻ کور دبقاته تاسی بلی او چاته چی غواړی پرسیده لار دتلو توفیق ورکوی (چی په دی سره داخرت دکور طرف ته رسیدل کیدی سی مخ ته دجزا او سزا بیان دی چی) کومو خلګو نیکی کړی ده (یعنی ایمان یی راوړی دی) ددوی دپاره ښه والی (یعنی جنت) دی او پردی باندی زیات (دخدای دیدار) هم او ددوی پرمخونو به نه خړوالی (دغم) وغوړول سی او نه ذلت داخلګ په جنت کی اوسیدونکی دی دوی به په هغه کی همیشه اوسی او کومو خلګو چی بدکاروکی (یعنی کفر او شرك یی وکی) دوی ته به دبدی سزا ددی برابر ورکول سی (دبدی څخه به زیاته نه وی) او پردوی به ذلت خپور سی دوی به دالله ﷻ (دعذاب) څخه هیڅوك خلاص نه کړی سی (ددوی دمخونو خړوالی به په داسی حالت کی وی چی) ګویا ددوی پرمخونو باندی دتوری شپی ټکړی غوړول سوی دی داخلګ په دوږخ کی اوسیدونکی دی دوی به په دی کی همیشه وی او هغه ورځ هم دذکر قابله ده په کومه ورځ چی مونږ داټوله (خلګ په میدان

(قیامت کی) جمع کړو بیا (په دی تولوکی) مشرکانوته به ووایو چی تاسی اوستاسی (ټاکل سوی) شریکان (کوم چی تاسی په عبادت کی دخدای سره شریك مقررول) پرخپل ځای ودریږی (چی تاسی ته ستاسی دعقیدی حقیقت درمعلوم سی) بیابه مونږ ددوی (عابدینو اومعبودانو) په مینځ کی اختلاف راچور اوددوی هغه شریکان به (دوی ته) ووایی چی تاسی زمونږ عبادت نه دی کړی (ځکه چی په عبادت دمعبودراضی کول مقصوددوی) نو زمونږ ستاسی په مینځ کی خدای کافی شاهد دی چی مونږ ستاسی دعبادت څخه هیڅ خبر نه وو (اوراضی کیدل خو لاپریږدی البته دشیطانانو بنودنه وه اوهغه راضی وو پس په دی اعتبار سره تاسی دهغو عبادت کوی) په دی مقام به هرسړی په خپل عمل پوه سی (چی ایاپه واقع کی داعمل نفع مند وو اوکه نفع مند نه وو؟ چنانچی دی مشرکانوته به هم داحقیقت ښکاره سی چی دکومو عبادت چی مونږ دشفاعت په امید کوی هغوی زمونږ خلاف شاهدی ورکوی دنفع به څه امید وسی) اوداخلق به دالله (دعذاب) طرف ته کوم چی ددوی حقیقی مالك دی بیرته واپس سی اوڅه معبودان چی دوی خان لره جوړول ټول به ددوی څخه غائب (اوورك) سی (هیخوك به یی په کار ورنه سی) ته (دی مشرکانوته) ووایه چی (وښیاست) هغه څوك دی کوم چی تاسی ته دآسمان اومځکی څخه رزق رسوی (یعنی دآسمان څخه باران اوروی اودمځکی څخه فصلونه پیداکوی چی په دی سره ستاسی رزق تیاریږی) یا (داوښیاست) چی هغه څوك دی کوم چی (ستاسی) پرغوږونو اوسترگو پوره اختیار لری (چی پیداهم هغه کړل حفاظت یی هم هغه کوی اوکه وغواړی نوبی کاره کولی یی هم سی) اوهغه څوك دی کوم چی دساه (شی) دبی ساه (شی) څخه راباسی اوبی ساه (شی) دساه د (شی) څخه راباسی (لکه نطفه اوهگی چی دساه دشی څخه راوزی اودساه شی ورڅخه پیدا کیږی) اوهغه څوك دی کوم چی دټولو کارونو تدبیر کوی (ددوی څخه پوښتنه وکړی) نوخامخا به دوی (په جواب کی) داووایی چی (ددی ټولوکارونو کوونکی) الله (دی) نودوی ته ووایه چی بیا (دشرك څخه) پرهیزولی نه کوی نو (دکوم چی داصفتونه اوکارونه ذکرسول) دا دی الله کوم چی ستاسی حقیقی رب دی (اوچی کله حق کارثابت سو) بیا دحق (کار) څخه وروسته نورڅه پاته سوه بغیر دگمراهی څخه (یعنی کوم چی دحق کار څخه خلاف وی هغه گمراهی ده او دتوحید حق والی ثابت سو نو یقیناً چی شرك گمراهی ده) بیا (حق پریږدی) کومی خوا (دباطل طرف ته) بیرته گرځی .

**معلومات اومسئلی**: په تیر آیت کی یی ددنیا دژوند او ددی دناپایداری مثا ل دهغه فصل سره ورکړی وو کوم چی په اسمانی اوبو سیراب سی تر اوتازه سی اودهر قسم میوی گلونه ونیسی اودفصل خاوند یی په لیدو خوشحالیږی چی اوس به زما ټول ضرورتونه په دی سره پوره سی مگر دده دنافرمانیو په وجه سره دشپی یا دورځی باندی زمونږ دعذاب یوه حادثه راسی چی دغه ټول داسی صفا کړی چی گویا دلته څه شی گرسره موجود نه وو داخو ددنیا دژوند حال وو ددی څخه وروسته په ذکرسوی آیت کی ددی په مقابله کی داخرت دکور حال بیان سوی دی .

ارشاد فرمایی : وَاللّٰهُ یَدۡعُوۡٓا اِلٰی دَارِ السَّلٰمِ یعنی الله ﷻ انسان ددار سلام طرف ته رابولی یعنی دداسی کورطرف ته چی په هغه کی هرقسم سلامتی سلامتی وی نه په دی کی څه تکلیف وی نه رنځ اوغم نه

دناجوړی بیره نه دفنا کیدو حالت اونه دبدلیدو فکر وی.
ددار السلام څخه مراد جنت دی دی ته ددار السلام ویلو یوه وجه خودا ده چی په دی کی هرقسم سلامتی اوامن اوسکون به هرسړی ته حاصل وی دوهمه وجه په ځینو روایتونو کی داده چی دجنت نوم دار السلام په دی وجه هم اینښوول سوی دی چی په دی کی اوسیدونکوته به همیشه دالله ﷻ دطرف څخه اودارنګه دملائکودطرف څخه سلام رسیږی بلکه لفظ دسلام به دجنتیانو اصطلاح وی چی ددی په ذریعه به دوی دخپلو خواهشاتو اظهار کوی اوملائکی به یی ورته تیاروی لکه چی ددی څخه په مخکی آیت کی تیر سوی دی حضرت یحیٰی بن معاذ ؓ ددی آیت په تفسیر کی په طور دنصیحت عوامو ته خطاب وکی اووی فرمایل چی ای دادم ؑ زویه! ته الله ﷻ ددارالسلام طرف ته بللی یی ته به دی دعوت طرف ته کله اوکوم وخت قدم پورته کوی ښه پوه سه چی ددی دعوت قبلولو دپاره که تاسی په دنیاکی کوشش شروع کړی نودغه به کامیاب وی اوته به دار السلام ته ورسیږی اوکه تاددنیا داعمر هسی ضائع کی اوقبرته درسیدو څخه وروسته داغواړی چی ددی دعوت طرف ته به ولاړسم نوهلته به ستا لار بنده سی اوته به هلته یوقدم هم مخکی ولاړ نه سی ځکه چی هغه دار العمل نه دی.
حضرت عبدالله ابن عباس ؓ فرمایی چی دار السلام دجنت په اوو نومونو کی یو نوم دی (قرطبی)
ددی څخه معلومه سوه چی په دنیا کی دیوکور نوم دار السلام اینښوول مناسب نه دی لکه چی جنت یا فردوس وغیره نومونه اینښوول هم صحیح نه دی.

---

ددی څخه وروسته په ذکرسوی آیت کی ارشاد فرمایی: وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ یعنی رسوی الله تعالی څوك چی وغواړی سیده لاری ته.
مطلب دا دی چی دالله ﷻ دطرف څخه ددار السلام دعوت خودټولو انسانانو دپاره عام دی اوددی معنی په اعتبار سره دټولو دپاره هدایت هم عام دی لیکن دهدایت خاص قسم چی سیده لاری ته یی راولی اودتلو توفیق ورکړی دادخاصو خاصو خلګو نصیب کیږی (یا الله ﷻ زمونږ یی نصیب کړی) آمین
په ذکرسوو دوو ایتونو کی ددنیا دکور اوداخرت دکور مقابله اوددنیا دخلګو اوداخرت دخلګو دحالاتو ذکروو مخ ته اوس په څلورو ایتونو کی ددواړو فریقو دجزا اوسزا بیان دی اول یی دجنتیانو ذکر داسی وفرمایی: چی کومو خلګو نیکی اختیار کړه یعنی دټولو څخه په لویه نیکی ایمان اوبیا په نیك عمل باندی قائم پاته سول نودوی ته به ددوی دعمل ښکلی اوښه بدله ورکول سی اوصرف بدله نه بلکه دبدلی څخه څه زیات به هم ورکول سی.
ددی آیت تفسیرکوم چی نبی کریم ﷺ په خپله فرمایلی دی دا دی چی دلته د، ښی بدلی څخه مراد جنت دی او: زِيَادَةٌ څخه مراددحق سبحانه تعالی زیارت دی کوم چی به جنتیانو ته حاصل سی (تفسیر قرطبی په روایت دانس ؓ)
دجنت ددومره حقیقت څخه خو هرمسلمان خبردی چی هغه دداسی راحتونو اونعمتونو مرکزدی کوم چی انسان داوخت په تصور کی هم نه سی راوړی اودالله ﷻ زیارت پردی ټولو نعمتونو باندی لوړ دی.
په صحیح مسلم کی په روایت دصهیب ؓ نقل دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی کله جنتیان جنت ته

داخل سی نوالله ﷻ به دوی ته خطاب وفرمایی چی ایا ستاسی څه بل شی ته ضرورت سته؟ که وی نو وایاست چی مونږ یی پوره کړو جنتیان به جواب ورکړی چی تازمونږ مخونه سپین کړل مونږدی جنت ته داخل کړو اودجهنم څخه دی نجات راکی ددی څخه زیات به بل څه شی مونږ غواړو دغه وخت به پرده دمینځ څخه لوره سی اوټول جنتیان به دالله ﷻ زیارت وکړی ، نومعلومه به سی چی دجنت دټولو نعمتونو څخه زیات دا نعمت وو چی دی طرف ته گرسره ددوی خیال نه وو تللی کوم چی رب العلمین محض په خپل کرم سره بی غوښتلو ورکی په قول دمولانای روم رحمه الله.

ما نبودیم وتقاضا مانبود لطف تو ناگفته ما می شنود

مونږ نه وو اوزمونږ تقاضاهم نه وه ستامهربانیو زمونږ ناویلی خواهشونه اوریدل .

اوبیایی دجنتیانو دا حال بیان کی چی نه به ددوی پرمخونو هیڅ خړوالی یادتکلیف اوغم اثر خپورسی اونه به باندی دذلت اثروی کوم چی په دنیاکی هر سړی ته کله ناکله پیښیږی اوپه اخرت کی دوږخیانو ته ورپیښیږی .

ددی په مقابله کی یی ددوږخیانو داحال بیان کی چی کومو خلکو بدعمل وکی دوی ته به دبدی بدله برابر برابر ورکول سی ، په دی کی به څه زیاتی نه وی د دوی پرمخونو به ذلت خپور وی څوك به د دوی دالله ﷻ دعذاب څخه بچ کوونکی نه وی ، د دوی په مخونو به دتوروالی داحال وی چی گویا دتوری شپی پردی راخپری سوی وی .

ددی څخه وروسته په دوو ایتونوکی یوه مکالمه ذکرده کومه چی به ددوږخیانو او ددوی دگمراه کوونکو بتانو یاشیطانانو په مینځ کی په محشرکی وی ارشاد فرمایی چی په دغه ورځ به مونږ ټوله جمع کړو بیا به مشرکانو ته وواېو چی تاسی اوستاسی خوښ کړی معبودان پرخپل ځای ودریږی چی تاسی ته دخپلی عقیدی حقیقت معلوم سی ددی څخه وروسته به ددی خلکو اوددوی دمعبودانو په مینځ کی چی په دنیا کی کوم دیووالی تعلق وو هغه به پری سی نتیجه به یی داسی چی د دوی بتان به په خپله وایی چی تاسی زمونږ عبادت نه دی کړی اوخدای به شاهد کړی اووبه وایی چی مونږ ستاسی دمشرکانه عبادت څخه هیڅ خبرنه وو ځکه چی نه په مونږکی حس اوحرکت سته اونه په دی مسئلو دپوهید و عقل اوشعور .

په شپږم آیت کی یی ددواړو فریقو جنتیانو اودوږخیانو یو شریك حال بیان کړی دی چی په دی مقام یعنی محشرکی به هرسړی دخپل عمل بدله وینی چی نفع مند وه اوکه نقصانی اوټول به خپل حق معبود ته بیرته راسی اوټولی لاری چاری کومی چی په دنیا کی انسان لټولی ختمی به سی اومشرکانو چی کوم بتان خپل مددگاران اوسفارشیان گڼل هغه به ټول غائب سی .

په اووم او اتم آیت کی قرآن حکیم په خپلی حکیمانه او مربیانه طریقی باندی دمشرکانو دسترگو خلاصولو دپاره د دوی څخه څه سوالونه قائم کړی دی ، نبی کریم ﷺ ته یی خطاب کړی دی فرمایی چی دی خلکو ته ووایه چی دآسمان اومځکی څخه تاسی ته رزق څوك درکوی؟ یادغوږونو اوسترگو مالك څوك دی ؟ چی کله غواړی اوریدل اولیدل په کی پیداکوی اوچی کله غواړی نولیری کوی یی ورڅخه اوڅوك دی چی دمړو شیانو څخه ژوندی پیداکوی لکه دخاورو څخه گیاه اودرختی یادنطفی څخه انسان اوحیوانان یا دمرغی دهگی څخه چرگوړی اودژوندی څخه مړی پیدا کوی لکه دانسان اوحیوان مړه نطفه اوڅوك دی چی دټولو کائناتو دکارونو تدبیر کوی ؟

بیا فرمایی چی کله ته ددغو خلکو څخه داپوښتنه وکړی نوټول به په جمع دا ووایی چی ددی شیانو

پیدا کوونکی یو الله دی، نو ته دوی ته ووایه چی بیاتاسی ولی دخدای څخه نه بیریږی؟ کله چی ددی ټولو شیانو پیدا کوونکی اوباقی ساتونکی اوددی ټولو په کارکی دلګولو انتظام کوونکی صرف یو الله دی نوبیا دعبادت اواطاعت حقدار دده څخه ماسوا بل څوک ولی جوړوی؟

په اخری آیت کی فرمایی ، فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ : یعنی دادی هغه ذات دچا دکمالی صفتونو ذکرچی اوس اوس تیرسوی دی بیا دحق څخه وروسته دګمراهی څخه ماسوا نورڅه دی؟ یعنی کله چی دالله ﷻ برحق معبودوالی ثابت سو نوبیا داحق پریښوول اوبل طرف ته مخ ګرځول څومره دبی عقلی خبره ده.

ددی آیت په مسئلو اوفائدوکی داخبره دیاد ساتلو ده چی په آیت کی د : مَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ اِلاَّ الضَّلٰلُ څخه داثابته سوه چی دحق اوګمراهی په مینځ کی هیڅ واسطه نسته کوم چی حق نه وی هغه په ګمراهی کی داخل وی داسی یوکارنه سی کیدی کوم چی نه حق وی اونه ګمراهی وی اوداهم نه سی کیدی چی دوه مخالف شیان حق وی په ټولو اصولو دعقیدو کی داقاعده دجمهور امت په نزد منل سوي ده البته په جزئی مسئلو او فقهی جزئیاتو کی دعلماوو اختلاف سته دځینو حضراتو په نزد په اجتهادی مسئلو کی مخالف جانب ته ضلال اوګمراهی نه سی ویل کیدی.

كَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِيْنَ فَسَقُوْٓا اَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۳۳﴾ قُلْ

دغه ډول صحیح راغله خبره ستا درب په دی نافرمانیو باندی چی دوی ایمان نه راوړی پوښتنه وکړه چی

هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ

آیا څوک سته ستاسی په شریکانو کی کوم چی اول پیدا کړی خلګ بیابه یی دوباره ژوندی کړی ته ووایه چی الله اول پیدا کوی ،

ثُمَّ يُعِيْدُهٗ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ﴿۳۴﴾ قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ

بیابه دوی دوباره پیدا کړی پس کوم طرف ته چپه روان یاست؟ پوښتنه وکړه ایاڅوک سته ستاسی په شریکانو کی کوم چی لار ښیی صحیح؟

قُلِ اللّٰهُ يَهْدِيْ لِلْحَقِّ اَفَمَنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُّتَّبَعَ اَمَّنْ لَّا يَهِدِّيْٓ

ته ووایه الله لار ښیی صحیح نو اوس چی څوک لار ښیی صحیح دهغه خبره منل پکاردی یادهغه چی په

اِلَّآ اَنْ يُّهْدٰى فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ﴿۳۵﴾ وَمَا يَتَّبِعُ اَكْثَرُهُمْ اِلَّا ظَنًّا اِنَّ الظَّنَّ لَا

خپله لارنه کی پیدا مګرچی څوک بل ورته لاروښیی نو څه سوی دی تاسی لره څنګه انصاف کوی؟ اودوی چلیږی اکثره پر اټکل باندی پس اټکل ،

يُغْنِيْ مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ﴿۳۶﴾

کار نه کوی په حقه خبره کی هیڅ هم الله ته ښه معلوم دی څه چی دوی کوی

تنهتفسیر: حل لغت: لَايَهِدِّي: دالفظ په اصل کي: لَايَهْتَدِيْ وو اعلال په کښي وسو نو: لَايَهِدِّي ورځخه جوړ سو معنی د: لَايَهْتَدِيْ معلومه ده هغه سړی چي هدايت نه کي پيدا.
مخ ته تسلي ده نبي کريم ﷺ ته چي ددې خلګو په باطل پرستی به غمجن کيدې ارشاد ورته دی چي لکه څنګه چي داخلګ ايمان نه راوړي، دغه شان ستا درب دا (ازلي) خبره ده چي دوی ايمان نه راوړي دتولو سرکښانو خلګو په حق کي ثابته سويده (پس ته ولي غمجن يې او) ته (دوی ته) داسې (هم) ووايه چي ايا ستاسې په دې (خوښ کړو) شريکانو کي (په عام طورسره که ذوي العقول وي لکه شيطانان ياغير ذوي العقول لکه بتان) څوك داسې سته چي په اول وار هم (مخلوق) پيدا کړي بيا (په قيامت کي) يې دوباره هم پيدا کړي (که دغه خلګ په دې وجه چي په دې کي ددوی دشريکانو سپکوالي دی په جواب کي څه نه وايي نو) ته ووايه چي الله يې په اول وار هم پيدا کوي بيابه يې هغه دوباره هم پيدا کړي پس (ددې تحقيق څخه وروسته هم) بياتاسې کومې خواته (دحق څخه) ليرې کيږې (او) دوی ته داسې هم ووايه چي اياستاسې په (تجويز سوو ذوي العقولو) شريکانو کي (لکه شيطانان) څوك داسې سته چي دحق کار دلارې ښوونه کوي؟ ته ووايه چي خاص الله ﷻ دحق کار (هم) ښيي (چنانچي ده عقل ورکی انبياء عليهم السلام يې راوليږل په خلاف دشيطانانو څخه چي اول خودوی پردې کارونو قادرنه دي اومحض تعليم چي قدرت يې دوی ته ورکول سوی دی داخو وښياست چي) اياکوم سړی چي دحق کار لاربښيي هغه زيات دتابعدارې لائق دی ياهغه سړی چي بغير دښودنې څخه ورته لارنه معلوميږي (اوددې څخه ماسوا بياپردغه ښودنه باندې هم نه خې لکه شيطان بياچي کله دوی دتابعدارې لائق نه دي نودعبادت کله لائق کيدې سي؟) نو (اې مشرکانو!) تاسې ته څه وسوه داتاسې څه جوړوې (چي توحيد پريږدې اوشرك اختياروې) او (تماشه خوداده چي په خپل دې تجويز اوعقيده باندې داخلګ څه دليل نه لري بلکه) په دوی کي اکثره خلګ صرف پربې بنياده خيالونو باندې روان دي (او) يقيناً بې اصله خيالات په حق کار (ثابتولو) کي هيڅ هم فائده نه کوي (خير) دوی چي داڅه کوي الله ﷻ دهرڅه څخه خبردی (پروخت به سزا ورکړي)

وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُّفْتَرٰى مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ تَصْدِيْقَ الَّذِيْ بَيْنَ يَدَيْهِ
او نه دی دا قرآن چي داجوړکړل سي ماسوا دالله څخه اوليکن تصديق کوي دمخکي کلام

وَتَفْصِيْلَ الْكِتٰبِ لَا رَيْبَ فِيْهِ مِنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۳۷﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ
اوبيانوي هغه کوم چي پرتاسې ليکل سوي دي چي هيڅ شك په کي نسته درب العٰلمين دطرف څخه اياخلق وايي،

افْتَرٰىهُ قُلْ فَاْتُوْا بِسُوْرَةٍ مِّثْلِهٖ وَادْعُوْا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ
چي دا جوړسوی دی ته ووايه تاسې راوړی يوسورة داسې او راوبلی څوك چي رابللی سی،

دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۳۸﴾ بَلْ كَذَّبُوْا بِمَا لَمْ يُحِيْطُوْا
دالله څخه ماسوا که تاسې ريښتني ياست خبره دا ده چي درواغجن کوي دکوم په پوهيدو چي دوی

بِعِلْمِهٖ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيْلُهٗ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ

واك نه كړي پيدا اولا تراوسه راغلی نه دی ددی حقیقت، دغه ډول دروا‌غجن کړي دی د دوی څخه مخکنیو،

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۳۹﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يُّؤْمِنُ بِهٖ

نو وګوره چی څنګه سو انجام دګناهګارانو اوځینی په دوی کی به یقین وکړي،

وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّا يُؤْمِنُ بِهٖ ؕ وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِيْنَ ﴿۴۰﴾

په قرآن اوځینی به یقین ونه کړي اوستا رب ښه پیژنی شرارت کوونکی،

**لنډتفسیر:** اوداقرآن دځانه جوړسوی نه دی چی دغیر الله څخه صادر سوی وی بلکه داخو دهغو کتابونو تصدیق کوونکی دی کرم چی دده څخه مخکی (نازل) سوي دی اود (الله) دضروري حکمونو تفصیل بیانوونکی دی (او) په دی کی څه خبره دشك (اوشبهې) نسته (اودغه) درب العٰلمین دطرف څخه (نازل سوی) دی ایا (سره ددی چی دی دځانه جوړسوی نه دی) داخلګ داسی وایی چی (نعوذ بالله) تادا دځانه جوړکړی دی ته (دوی ته) ووایه چی (ښه ده) نوبیا تاسی (هم خوعرب یاست اوداعلی درجی فصیحان اوبلیغان هم یاست) ددی په مثل یوسورة (جوړکړئ) راوړی او (یوازی نه) کوم کوم غیرالله چی رابللی سی هغوی (دمدد دپاره) راوبولی که تاسی رښتینی یاست (چی نعوذ بالله ما جوړکړی دی نوتاسی خویی هم جوړکړی مګر مشکله خوداده چی په داقسم دلیلونو سره فائده خوهغه چاته رسیږي کوم چی پوهیدل هم غواړي پس دوی خوهیڅکله پوهیدل نه دی غوښتي) بلکه داسی شی یی دروغجن کی دکوم (چی صحیح اوغلطوالی) ددوی دعلم په احاطه کی رانغی (اوپه دی یی دځان پوهولو اراده ونه کړه نوداسی خلقو څخه دپوهیدو څه امید کیدی سی) او(د دوی ددی بی فکری اوبی پرواهی وجه دا ده چی) لا تراوسه دوی ته ددی (قران دروغجن کولو) اخري نتیجه نه ده رسیدلی (یعنی عذاب نه دی راغلی کنه نوتوله نشه به یی الوتی وای اوسترګی به یی رغړیدلی وای اوحق اوباطل به ورته ښکاره سوي وای لیکن بیاهم اخر دغه نتیجه مخ ته راتلونکی ده که څه هم دغه وخت به ایمان نفع نه ورکوی چنانچی) کوم (کافران) خلق د دوی څخه مخکی تیرسوی دی دغه ډول (لکه چی بی تحقیقه دوی دروغجن کول کوی) هغوی هم (حق) دروغجن کړی وو پس وګوری چی ددغو ظالمانو انجام څنګه (ناکاره) سو (دغه حال به د دوی سی) او (مونږ چی د دوی کوم بد انجام ښیو نو ددی څخه ټول مرادنه دی څکه چی) په دوی کی ځینی داسی دی کوم چی په دی (قران) باندی ایمان به راوړي اوځینی داسی دی چی په دی به ایمان رانه وړي او ستارب (دا) فساد کوونکی ښه پیژني (کوم چی ایمان رانه وړي دوی ته به پرمقرر وخت سزا ورکړي)

**معلومات اومسئلي:** وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيْلُهٗ : دتاویل څخه مراد دلته انجام او آخر دی مطلب دا دی چی دی خلقوپه خپل غفلت او بی فکری سره په قرآن کی غورونه کی او ددی دروغجن کولو بد انجام یی ونه پیژندی په

دی وجه په دروغجن کولو کی مبتنی دی مگر د مرگ څخه وروسته به ټول حقیقتونه ښکاره سی او د خپلو عملونو بدانجام به د همیشه دپاره دغاړی هار جوړ سی

وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ

اوکه تا درواغجن کوی نو ته ووایه چی زما دپاره زما کار او ستاسی دپاره ستاسی کار ستاسی په ذمه نه دی زما کار

وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ

او زما په ذمه نه دی کوم چی تاسی کوی ، اوخینی په دوی کی غوږ ایږدی ستا طرف ته ایا ته یی اورولی سی

تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ

کنو ته که څه هم دوی نه پوهیږی؟ اوخینی په دوی کی گوری تاته

أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ

آیا ته لار ښوولی سی ړوندو ته که څه هم دوی نه وینی الله ﷻ ظلم نه کوی ،

النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾

په خلکو هیڅ هم لیکن خلک په خپلو خانونو په خپله ظلم کوی

**تفسیر:** اوکه چیری (ددی دلیلونو څخه وروسته هم) تا درواغجن کوی نو (بس اخری خبره) داووایه چی (ښه صاحبه) زما عمل به ماته راکول کیږی او ستاسی عمل به تاسی ته درکول کیږی تاسی زما د عمل جواب ورکوونکی نه یاست اوره ستاسی د عمل جواب ورکوونکی نه یم (په کرمه طریقه چی غواړی اوسی تاسی ته به معلومه سی) او (ته ددوی څخه د ایمان امیدمه کوه ځکه چی) په دوی کی (که څه هم خینی داسی (هم) دی کوم چی (په ښکاره یی) ستا طرف ته غوږ ایښی ناست وی (لیکن په زړه کی یی اراده د ایمان او حق طلب کولو نسته پس په دی اعتبار سره ددوی اوریدل او نه اوریدل برابر دی پس ددوی حالت د کڼو په شان سونو) بیا ایا ته کڼو ته اورولی (او ددوی څخه د منلو انتظار کولی) سی (که څه هم دوی پوه هم نه وی (البته، که پوهه یی وی نو سره د کڼوالی به یی هم څه کار کیدی سوای) او (دغه ډول په دوی کی خینی داسی دی چی (په ښکاره) تا (سره د معجزو او کمالونو) وینی (لیکن د حق د طلب نه کولو په وجه د دوی حالت په مثل د ړندو سوی دی نو) بیا ایا ته ړوندو ته لار ښوول غواړی که څه هم ددوی لیدل نه وی (البته، که لیدل یعنی بصیرت یی وای نو په ړوندوالی کی به یی هم څه کار سوی وای او چی ددوی عقلونه داسی تباه سوی دی نو) دایقینی خبره ده چی الله ﷻ پر خلکو ظلم نه کوی (چی دوی ته د هدایت قابلیت ورنه کړی او بیا یی مؤاخذه کوی) لیکن خلک په خپله خپل ځانونه تباه کوی (چی ورکول سوی قابلیت ضائع کوی او کار نه ورڅخه اخلی)

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَنْ لَّمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا سَاعَةً مِّنَ ٱلنَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ ۚ قَدْ

اوپه کومه ورځ چې دوی جمع کړی ګویا دوی نه وه پاته سوی مګر یو ساعت دورځی یو بل به وپیژنی بیشکه په

خَسِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِلِقَآءِ ٱللَّهِ وَمَا كَانُوا۟ مُهْتَدِينَ ﴿۴۵﴾ وَإِمَّا

تاوان کی پریوتل کومو چی درواغجن کړل یوځای کیدل دالله ﷻ او را نه غلل پرسیده لاره باندی اوکه مونږ

نُرِيَنَّكَ بَعْضَ ٱلَّذِى نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ

تاته وښیو څه شی دهغو وعدو څخه چی مونږ کړی دی د دوی سره یاوفات کړو تا نو مونږته دی ددوی واپس کیدل

ثُمَّ ٱللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿۴۶﴾ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولٌ ۖ فَإِذَا

بیا الله ﷻ شاهد دی په هغو کارونو کوم چی دوی کول ، او دهری فرقی یو رسول دی بیاچی کله

جَآءَ رَسُولُهُمْ قُضِىَ بَيْنَهُم بِٱلْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۴۷﴾ وَ

ورسیدی دوی ته رسول د دوی فیصله وسوه په دوی کی په انصاف سره اوپه دوی به ظلم نه وی ، او

يَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿۴۸﴾ قُل لَّآ أَمْلِكُ

وایی کله به وی دا وعده که تاسی رښتنی یاست؟ ته ووایه زه مالک نه

لِنَفْسِى ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُ ۗ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۚ إِذَا جَآءَ

یم دخان دپاره دضرر اونه دنفعی مګرکوم چی وغواړی الله دهری فرقی یوه وعده ده کله چی راسی

أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَـْٔخِرُونَ سَاعَةً ۖ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿۴۹﴾ قُلْ

د دوی وعده بیا به نه وروسته سی یو ساعت اونه به مخکی سی ته ووایه

أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَتَىٰكُمْ عَذَابُهُۥ بَيَٰتًا أَوْ نَهَارًا مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ

ایا وینی تاسی که راسی تاسی ته عذاب دهغه دشپی او یا دورځی نو څه به وکړی ددی څخه مخکی

ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿۵۰﴾ أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ ءَامَنتُم بِهِۦٓ ۚ ءَآلْـَٰٔنَ وَقَدْ كُنتُم بِهِۦ

ګناهګاران ، ایابیاکله چی عذاب واقع سی بیابه یقین وکړی په دی اوس قائل سو است اوتاسی

تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ

ددی تقاضا کوله ، بیابه ووایی ګناهګارانو ته وڅکی عذاب دهمیشوالی

هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾ وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ

هغه بدله ورکول کیږی څه چی تاسی کسب کوی ، اوستاڅخه پوښتنه کوی ایا رښتیا ده

قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٣﴾ وَلَوْ أَنَّ

دا خبره؟ ته ووایه البته قسم دی زما په رب دارښتیاده اوتاسی نه سی ستړی کولی اوکه وی ،

لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ وَأَسَرُّوا

دهر یو ګناهګار سړی سره څومره چی دی په مځکه کی او خامخا یی فدیه ورکړی په خپله بدله کی اوپټه پټه

النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ

پښیمانی وکړی کله چی ووینی عذاب او په دوی کی به فیصله وسی په انصاف اوپه دوی به

لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَلَا إِنَّ

ظلم ونه سی ، واوری خاص الله لره دی څه چی دی په آسمانونو اومځکه کی واوری ،

وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾

وعده دالله رښتنی ده او بیا هم ډیر خلک نه هغه ژوندی کول کوی اومړه کول او دهغه طرف ته به بیرته ورسی .

**لنډتفسیر:** او دوی ته هغه ورځ وریاده کړی په کومه کی چی الله ﷻ دوی په داسی شان سره راجمع کړی چی (دوی به وګنی چی) ګویا دوی (په دنیا یابرزخ کی) دټولی ورځی یوه ګنټه یانیمه به پاته سوی وی (چونکی دغه ورځ به اوږده هم وی اوسخته به هم وی په دی وجه به ددنیا اوبرزخ موده اوتکلیف ټول هیرکړی داسی به ګنی چی دغه زمانه ډیره ژر تیره سوه) اوپه خپل مینځ کی به یو بل پیژنی (هم لیکن دیو بل مددبه نه سی کولی په دی به یی غم اوصدمه نوره زیاته سی ځکه چی داشنا خلګو څخه دنفع امیدوی) واقعی (دغه وخت) په تاوان کی پریوتل هغه خلګ کومو چی دالله خواته تلل دروا غجن کړل اودوی (په دنیاکی هم) هدایت پیداکوونکی نه وه (په دی وجه نن په خساره کی پریوتل پس ددوی دعذاب اصلی وخت خودا ورځ ده دوی ته یی وریاده کړه) او (په دنیا کی پردوی باندی عذاب واقع کیدل یانه واقع کیدل نوددی په نسبت داخبره ده چی) دکوم (عذاب) ددوی سره وعده کول کیږی په دی کی لږ څه (عذاب)

که مونږ تاته وښیو (یعنی ستاپه ژوند کی پردوی ددی نزول وسی) یا (ددی دنازلیدو څخه مخکی) مونږ تا وفات کړو (بیا برابره خبره ده که وروسته نازل سی یا نه سی) نو (دواړه احتماله سته یوطرف ضروری نه دی لیکن په هرحال اوپه هراحتمال باندی) زمونږ خواته خوددوی راتلل خامخادی بیا (تولو ته معلومه ده چی) الله ﷻ د دوی په ټولو کارونو باندی خبر دی (په دی به سزا ورکړی غرض داچی په دنیا کی سزاوی اوکه نه وی مگر په اصلی موقع به خامخا وی) او (داسزا کومه چی ددوی دپاره ټاکل سوې ده . نو دحجت پوره کیدو اوعذر لیری کیدو څخه وروسته سوي ده او د دوی څه تخصیص نسته بلکه دهمیشه څخه زمونږ داعادت پاته سوی دی چی کوم امتونه مونږ مکلف جوړکړی دی په دوی کی) دهریو امت دپاره یوحکم رسوونکی (سوی) دی پس کله چی ددوی دغه رسول (دوی ته) راسی (اواحکام ورته ورسوی ددی څخه وروسته) ددوی فیصله په انصاف سره کول کیږی (هغه فیصله داده چی نه منونکی به همیشه په عذاب کی اخته سی) اوپردوی (یوه ذره) ظلم نه کول کیږی (څکه چی دحجت تمامیدو څخه وروسته سزا ورکول دانصاف څخه خلاف نه ده) اوداخلگ (دعذاب وعدی اوری په قصد ددرواغجن کولو داسی) وایی چی (ای نبی اوای مسلمانانو!) داوعده (دعذاب) به کله (واقع) کیږی که تاسی رښتنی یاست؟ (نوواقع کوی یی ولی نه) ته (دټولو دطرف څخه جواب ورکړه) وفرمایه چی زه (په خپله) دخپل خاص ذات دپاره هم دڅه نفعی (حاصلولو) اودڅه ضرر (دفع کولو) اختیار دسره نه لرم مگر څومره (اختیار) چی خدای ته منظوروی (دومره اختیار راته البته حاصل دی پس کله چی خاص دخپلی نفعی اونقصان مالک نه یم نودنورو دنفع اونقصان به څنگه مالك سم؟ پس عذاب واقع کول زما په اختیارکی نه دی پاته سوه داچی کله به واقع کیږی پس خبره داده چی) دهریو امت د (عذاب د) پاره (دالله په نزد) یومقرر وخت دی (برابره خبره ده که په دنیا کی وی یاپه اخرت کی پس) کله چی ددوی هغه مقرر وخت راسی (نودغه وخت) به یوساعت نه وروسته کیدی سی اونه به مخ ته کیدی سی (بلکی فوراً عذاب واقع کیږی دغه ډول ستاسی دعذاب هم وخت مقرر دی پرهغه وخت به واقع سی اودوی چی کوم فرمائش کوی چی څه کیدل وی نوژر دی وسی لکه چی په آیت: مَتٰی هٰذَا الْوَعْدُ او: رَبَّنَا عَجِّلْ لَّنَا قِطَّنَا کی ددوی ددی تلواری ذکردی نو) ته (ددی متعلق دوی ته) وفرمایه چی داخو وښیاست چی که پرتاسی دخدای عذاب دشپی راسی یادورځی (راسی) نو (داخووښیاست چی په عذاب کی کوم شی داسی) دی چی مجرمان خلگ یی ژر غواړی؟ (یعنی عذاب خوسخت اودپناه غوښتو شی دی نه داچی دژر غوښتو اوچونکی داتلواری دوی څکه کوی چی دروغ یی گنی په دی وجه فرمایی چی) ایا (اوس خویی درواغجن کوی کوم چی دتصدیق اونفع وخت دی) بیاچی کله دغه (اصلی عذاب چی وعده یی سویده) راسی (دغه وخت) دوی به یی تصدیق وکړی (کوم وخت چی تصدیق بیانفع نه ورکوی اودغه وخت به ورته وویل سی چی) ها! اوس یی منی حال دادی چی (اول خو) تاسی (په قصد ددرواغجن کولو سره) ددی ژر غوښتنه کوله بیابه ظالمانو (یعنی مشرکانو) ته وویل سی چی دهمیشه عذاب وڅکی تاسی ته ستاسی دعمل بدله درکول سویده اودوی (ددیر تعجب اوانکار څخه) ستا څخه پوښتنه کوی چی ایا عذاب واقعی شي دی؟ ته وفرمایه چی هو! قسم دی زماپه رب چی دغه واقعی شی دی اوتاسی په هیڅ شان سره خدای نه سی عاجزه کولی (چی

هغه عذاب درکوی اوتاسی ورڅخه خلاص سی) او (داعذاب به داسی سخت وی چی) که دهریو مشرک سړی سره دومره (مال) وی چی ټوله مځکه ورڅخه ډکه سی بیاددی دځپل ځان خلاصولودپاره ورکول وغواړی (که څه هم چی نه به خزانه وی اونه به اخستل کیږی لیکن سختی به دومره وی چی که مال یی وای نوپه ټول مال ورکولو باندی به راضی سی) اوکله چی عذاب ووینی نو (دزیاتی رسوایی دبیری څخه) به پټه پښیمانی (په زړه کی) کوی (یعنی دپښیمانی ظاهری قولی اوفعلی نخښی به نه ښکاره کوی چی لیدونکی ورپوری زیات ونه خاندی لیکن په اخرکی به یی داضبط اوبرداشت هم ونه سی) اوددوی فیصله به په انصاف سره وسی اوپر دوی به (ذره) ظلم ونه سی یاد ساتی چی څومره شیان په آسمانونو کی اوپه مځکه کی دی ټول دالله ﷻ ملیکت دی (چی څنګه غواړی تصرف په کی کوی او په دی کی دا مجرمان هم داخل دی ددوی فیصله به هم په ذکرسوی طریقه کول کیږی) یادساتی چی دالله ﷻ وعده رښتنی ده (نو قیامت به خامخا راسی) لیکن ډیر خلک یقین نه کوی هغه روح ورکوی اوهغه روح باسی (پس دوباره پیدا اکول هغه ته څه ګران دی؟) اوتاسی ټول به دهغه مخ ته راوستل سی (اوحساب اوکتاب اوبیابه پردی باندی ثواب اوعذاب وی)

**معلومات اومسئلي**: يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ یعنی کله چی په قیامت کی مړی دقبرونو څخه را پورته سی نویوبل به پیژنی لکه چی ډیره موده په مینځ کی نه وی تیره سوی.

امام بغوی ددی په تفسیرکی فرمایی چی داپیژندل به په شروع کی وی پس چی دقیامت هیبتناک واقعات مخ ته راسی نودا پیژندل به منقطع سی اوپه څینو روایتونو کی دی چی پیژندل به بیاهم وی خودهیبت دوجی به خبری نه سی کولی (مظهری)

أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ آمَنْتُمْ بِهِ آلْآنَ: یعنی ایاتاسی ایمان پرداسی وخت راوړی کله چی پرتاسی عذاب واقع سی؟ برابره خبره ده که دمرګ په وخت کی وی یاددی څخه مخکی مګر دا وخت به ستاسی دایمان په جواب کی وویل سی: آلْآنَ ایا اوس ایمان راوړی کله چی دایمان وخت تیرسو لکه دغرقیدو په وخت کی چی فرعون وویل: آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ په جواب کی ورته وویل سوه ، آلْآنَ او دده دا ایمان قبول نه سو څکه چی په حدیث کی دنبی کریم ﷺ ارشاد دی چی الله ﷻ دبنده توبه قبلوی تر هغه چی دی دمرګ په غرغره کی ګرفتار سی یعنی دمرګ دغرغری په وخت کی ایمان اوتوبه دالله ﷻ په نزد معتبر نه دی دغه ډول په دنیا کی دعذاب واقع کیدو څخه مخکی مخکی توبه قبلیدی سی کله چی عذاب راسی بیاتوبه نه قبلیږی دسورة په اخر کی چی دحضرت یونس ﷺ دقوم کومه واقعه راځی چی د دوی توبه قبوله سوه هغه ددی ضابطی ماتحت دی چی دوی عذاب دلیری څخه راتلونکی ولیدی نودزړه په صدق سره یی زاری اوفریاد وکی اوتوبه یی وکښله په دی وجه عذاب ورڅخه لیری سو که عذاب پردوی راغلی وای نو بیابه یی توبه نه وای قبوله سوی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ

| ای خلګو! | تاسی ته راغلی | نصیحت ستاسی |
|---|---|---|

رَّبِّكُمْ وَشِفَآءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ ۙ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

درب دطرف څخه او شفاء دزړونو دمرض او هدایت او رحمت دمسلمانانو دپاره ،

قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوْا ۭ هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا

ووایه دالله په فضل سره او دهغه په مهربانی سره ، نو په دی باندی خوشحالی په کارده دوی لره دا نبه ده

يَجْمَعُوْنَ ﴿٥٨﴾ قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّآ اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِّنْ رِّزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِّنْهُ

دهغو شیانو څخه کوم چی جمع کوی ، ووایه ایا وینی کوم چی الله ﷻ ستاسی دپاره رزق نازل کړی دی بیا تاسی مقرر کړی

حَرَامًا وَّحَلٰلًا ۭ قُلْ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُوْنَ ﴿٥٩﴾ وَمَا

په دی کی څه حرام او څه حلال ، ووایه ایا الله حکم کړی دی تاسی ته یا په الله باندی دروغ جوړوی؟ او څه ،

ظَنُّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اِنَّ

خیال دی د دروغ جوړونکو په الله ﷻ باندی دقیامت دورځی ،

اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿٦٠﴾ وَمَا

الله ﷻ خو فضل کوی په خلکو اولیکن دیر خلک خو بیی نه منی او نه یی

تَكُوْنُ فِيْ شَاْنٍ وَّمَا تَتْلُوْا مِنْهُ مِنْ قُرْاٰنٍ وَّلَا تَعْمَلُوْنَ مِنْ

ته په څه حال کی اونه وایی ددی څخه څه قرآن اونه کوی تاسی خلک څه

عَمَلٍ اِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُوْدًا اِذْ تُفِيْضُوْنَ فِيْهِ ۭ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ

کار چی مونږ نه یو حاضر ستاسی سره کله چی تاسی مصروف یاست په دی کی اونه سی پټیدی ،

رَّبِّكَ مِنْ مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَآءِ وَلَآ اَصْغَرَ

ستا درب څخه یوه ذره په مځکه کی او نه په آسمان کی اونه کوچنی

مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ اَكْبَرَ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ﴿٦١﴾

ددی څخه اونه لوی چی نه وی په ښکاره کتاب کی

**لنډتفسیر**: ای خلکو تاسی ته ستاسی درب دطرف څخه یوداسی شی راغی کوم چی «دبدو کارونو څخه دمنع کولو دپاره» نصیحت دی او «چی په دی عمل وکړی دبدو کارونو څخه منع سی نو» په زړونوکی چی کوم «دبدو کارونو څخه» مرض دی دهغه دپاره شفاء ده او «دنیکو کارونو کولو دپاره» لار ښوونکی دی او «که په دی عمل وسی اونیك کارونه اختیارسی نو» رحمت «اوذریعه دثواب» دی «اوداټول برکتونه» دایماندار دپاره «دی څکه چی عمل هغوی کوی پس دقرآن دابرکتونه واوروه» ته «دوی ته» ووایه چی «کله قرآن داسی سی دی نو» خلگوته دخدای په دی انعام اورحمت باندی خوشحالیدل په کار دی «او دا لوی نعمت گڼل په کار دی» هغه ددی «دنیا» څخه په ډیرو درجو ښه دی کوم چی دوی جمع کوی «څکه چی ددنیا نفع لږ اوفانی ده اودقرآن نفع ډیره اوباقی ده» ته «دوی ته» ووایه چی دا خو وښیاست چی الله ﷻ ستاسی «دنفع» دپاره چی کوم رزق رالیږلی وو بیا تاسی «دخپل څان څخه» ددی څه حصه حرامه اوڅه حلاله مقرره کړه «حال دا دی چی ددی دحراموالی څه دلیل نسته نو» ته «ددوی څخه» پوښتنه وکړه چی ایاتاسی ته خدای حکم کړی دی اوکه «محض» پرالله «دخپل طرف څخه» دروغ جوړوی اوکوم خلگ چی په الله دروغ جوړوی ددوی دقیامت په نسبت څه گمان دی «کوم چی بالکل نه بیریږی ایادوی گڼی چی قیامت به نه راځی یاکه راسی زمونږ څخه به پوښتنه نه وی» واقعی پرخلگو باندی دالله ﷻ لوی فضل دی «چی فوراً سزانه ورکوی بلکه دتوبی دپاره یی مهلت ورکړی دی» لیکن اکثره خلگ بی قدره دی «کنه نوتوبه به یی کښله» اوته «برابره خبره ده که» په هر حال کی یی او «منجمله ددی ټولو حالاتو څخه» که ته چیری قرآن وایی او «دغه شان نورخلگ هم څومره چی وی» تاسی چی کوم کارهم کوی مونږ دټولو څخه خبر یو کله چی تاسی ددی کار کول شروع کوی اوستا درب «دعلم» څخه هیڅ شی دذری برابر هم غائب نه دی نه په مزکه کی اونه په آسمان کی «بلکه ټول دهغه په علم کی حاضر دی» اونه څه شی ددی «دذکرسوی مقدار» څخه کوچنی اونه څه شی «ددی څخه» لوی مگر داټول «په وجه داحاطی دعلم د الهی» په ښکاره کتاب «یعنی لوح محفوظ» کی «لیکلی» دی.

**معلومات اومسئلی**: په تیرو ایتونو کی دکفارو اومشرکانو دبد حالی اوپه اخرت کی پردوی دقسم قسم عذابونو بیان وو.

دذکرسوو ایتونو څخه په مخکی دوو ایتونوکی یی دوی ته ددی بدحالی اوگمراهی څخه دوتلو طریقه اواخرت دعذاب څخه دنجات ذریعه وښووله اوهغه دالله ﷻ کتاب قرآن او دهغه رسول محمد مصطفیٰ ﷺ دی او دانسان اوانسانیت دپاره دا دواړه داسی عظیم نعمتونه دی چی دآسمان اومځکی دټولو نعمتونو څخه اعلی اوافضل دی دقرآن داحکامو اودرسول دسنتو تابعداری انسان په صحیح معنیٰ کی انسان جوړوی اوکله چی انسان په صحیح معنیٰ کی انسان کامل جوړ سی نوټول جهان برابر سی اودا دنیا هم جنت جوړ سی.

په اولنی آیت کی دقرآن کریم دڅلورو خاصیتونو ذکر دی.

اوّل: مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ: دموعظه اووعظ اصلی معنیٰ دداسی شیانو بیانول دی دکومو په اوریدو چی دانسان زړه نرم سی اودالله ﷻ طرف ته راوگرځی او ددنیا دغفلت پرده څیری سی داخرت فکر مخ ته

راسي قرآن کريم داول څخه تراخره پوري ددی بنه وعظ نهايت بليغ مبلغ دی په دی کی هرځای دوعدی دجنت سره دعذاب بيره ذکرده دثواب سره عذاب ددنيا اواخرت دکاميابی سره ناکامی اوگمراهی وغيره گډوډ ذکردی چی ددی په اوريدو سره کانی زړه هم نرميږی اوبيا پردی سربيره دقرآن دبيان اعجاز چی په زړونو بدلولو کی بی مثله دی.

دموعظه سره د: مِنْ رَّبِّكُمْ قيد دقرآن دوعظ حيثيت نورهم لوړکی ددی څخه معلومه سو: چی داوعظ دځان په شان ديو عاجز انسان دطرف څخه نه دی دکوم په لاس کی چی دچانفع نقصان ياعذاب اوثواب هيڅ نه وی بلکه درب کريم دطرف څخه دی چی دهغه په وينا کی دغلطی امکان نسته اوچی دهغه په وعده اووعيد کی دڅه عاجزوالی ياکمزوری يا عذر څه خطره نسته.

دقرآن کريم دوهم صفت: شِفَآءٌ لِّمَا فِي الصُّدُوْرِ ارشاد فرمايی دشفاء معنٰی ناجوړی ليری کيدل دی اوصدور دصدر جمع ده چی معنٰی ئی سينه ده مراد ددی څخه زړه دی.

معنٰی داده چی قرآن کريم دزړونو دناجوړ يو کامياب علاج اودصحت اوشفا دپاره اکسير نسخه ده حضرت حسن بصری رحمه الله فرمايی چی دقرآن ددی صفت څخه معلومه سوه چی خاص دزړونو دناجوړی دپاره شفاء دی دجسمانی ناجوړيو علاج نه دی (روح المعانی)

مگر نور حضرات فرمايی چی په حقيقت کی قرآن دهری ناجوړی شفاء ده برابره خبره ده که دزړه اوروحانی وی يابدنی اوجسمانی ليکن دروحانی ناجوړيو تباهی دانسان دپاره دجسمانی ناجوړيو څخه زياته سخته ده اوددی علاج هم دهرسړی دوس شی نه دی په دی وجه دلته ذکر صرف دزړه اوروحانی ناجوړی سوی دی ددی څخه دانه لازميږی چی دی دجسمانی ناجوړيو دپاره شفاء نه دی.

دحديثو روايتونه اودامت دعالمانو بی شميره تجربی پردی شاهد دی چی قرآن کريم لکه څنگه چی دزړه دناجوړيو دپاره اکسير اعظم دی دغه شان دی دجسمانی ناجوړيو هم بهترين علاج دی.

دحضرت ابوسعيد خدری رضی الله عنه څخه روايت دی چی دنبی کريم ﷺ په خدمت کی يو سړی حاضر سو او عرض يی وکی چی زماپه سينه کی تکليف دی دوی وفرمايل چی قرآن ووايه څکه چی دالله جل جلاله ارشاد دی شِفَآءٌ لِّمَا فِي الصُّدُوْرِ يعنی قرآن شفاء ده دهغو ټولو ناجوړيو کومی چی په سينه کی دی (روح المعانی دابن مردويه څخه)

دغه ډول دحضرت واثله بن اسقع رضی الله عنه څخه روايت دی چی يو سړی دنبی کريم ﷺ په خدمت کی حاضر سو اوبيان يی وکی چی زما په حلق کی تکليف دی دوی هغه ته هم دغه وفرمايل چی قرآن ووايه.

دامت عالمانو څه درروايتونو اواثارو څخه اوڅه دخپلو تجربو څخه دقرآن دايتونو خاصيتونه اوفائدی په مستقلو کتابونوکی جمع کړی دی دامام غزالی رحمه الله کتاب، خواص قرانی په دی باره کی مشهور اومعروف دی ددی خلاصه حضرت حکيم الامت مولانا تهانوی د، اعمال قرانی په نوم سره فرمايلی دی اومشاهدی اوتجربی دومره چی انکار نه سی ورڅخه کيدی چی دقرآن کريم مختلف ايتونه دمختلفو جسمانی مرضونو دپاره کامله شفاء ثابت سوی دی البته داخبره ضرور ده چی دقرآن دنزول اصلی مقصد دزړه اوروح ناجوړی ليری کول دی اوپه ضمنی طور سره دجسمانی ناجوړيو هم بنه علاج دی.

ددی ځکه دهغو خلکو بې وقوفي هم ښکاره سوه کوم چې قرآن کريم صرف دجسماني ناجوړيو علاج اويا ددنيوي حاجتونو دپاره وايي اونه دروحاني مرضونو طرف ته خيا ل کوي اونه دقرآن په هدايتونو دعمل کولو طرف ته توجه کوي دداسي خلکو دپاره علامه اقبال رحمه الله فرمايي.

ترا حاصل زيسين اش جز اين نيست که از هم خواندنش آسان بميرى

يعني تادقرآن دسورة يٰسين څخه صرف دومره فائده حاصله کړه چې ددي په ويلو سره درباندي مرګ اسان سي حال دا دي چې که ددي سورة پرمعانيو اوحقيقتونو اومعلوماتو دي فکر کولی نو ددي څخه زياتي فائدي اوبرکتونه به دي حاصل کړي واي.

ځيني تحقيق کوونکي تفسير ليکونکي فرمايي چې دقرآن داولني صفت يعني: موعظه تعلق دانسان دظاهري عملونو سره دی کوموته چې شريعت وايي قرآن کريم ددي عملونو داصلاح بهترينه ذريعه ده اود: شِفَآءٌلِّمَا فِي الصُّدُوْرِ تعلق دانسان دباطني عملونو سره دی کومو ته چې طريقت اوتصوف وايي.

په دې آيت کې دريم صفت دقرآن: هُدًى او څلورم: رَحْمَةٌ بيان سوی دی د: هُدًى معنٰی هدايت يعني لارښوول دی قرآن کريم انسان ته ديقين او حقي لاري طرف ته بلنه ورکوي او انسان ته ښودنه کوي چې په اطرافو دعالم اوپه خپله ددوی په نفسونو کې چې الله ﷻ کومې خپلی عظيم الشانه نخښي اينښولي دي په دې کې غور اوفکر وکړي چې تاسي ددې ټولو شيانو خالق وپيژني.

په دوهم آيت کې فرمايي، قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوْا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُوْنَ: يعني خلکو لره په کار دي چې دالله ﷻ فضل اورحمت اصل دخوشحالي شی وګڼي اوصرف په دې شي باندي خوشحاله سي ددنيا دخو ورځو مال متاع اوراحت اوعزت په حقيقت کې دخوشحالي شی نه دی ځکه چې اول خوهرڅومره زيات که چاته حاصل سی خونيمګړی وي مکمل نه وي دوهم هروخت ددی دزوا ل خطره وي په دی وجه دايت په اخرکي فرمايي، هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُوْنَ يعني دالله ﷻ فضل اورحمت ددې ټول مال دولت او عزت او سلطنت څخه ښه دی کوم چې انسان دخپل ټول ژوند سرمايه ګڼي اوجمع کوي يي.

په دی آيت کی يې دوه شيان دخوشحالي اوراحت سامان مقرر کړي دي يوفضل اودوهم رحمت ددی دواړو څخه مراد دلته څه شی دی؟ په دی باره کی يوحديث دحضرت انس رضی الله عنه په روايت سره دانقل دی چې نبی کريم ﷺ فرمايلي دي چې دالله ﷻ دفضل څخه مراد قرآن دی اودرحمت څخه مراد دا دی چې تاسی ته دقرآن ويلو اوپه دی دعمل کولو توفيق درکړی (روح المعانی ازابن مردويه)

دا مضمون دحضرت براء بن عازب رضی الله عنه اوابوسعيد خدری رضی الله عنه څخه هم نقل دی او ډير تفسير ليکونکي حضرات فرمايي چې دفضل څخه مراد قرآن اودرحمت څخه مراد اسلام دی اومطلب ددی هم دغه دی کوم چې دتير حديث څخه معلوم سوچې درحمت څخه مراد دا دی چې الله ﷻ مونږ ته قران وښووی اوپه دی يې دعمل کولو توفيق راکړی ځکه چې اسلام هم دی شی ته ويل کيږي.

اودحضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه په يوروايت کی دی چې دفضل څخه مرادقرآن اودرحمت څخه مرادنبی کريم ﷺ دی دقران کريم ددی ايت وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ څخه ددی مضمون تائيد کيږي او ددی مطلب هم داول تفسيرڅخه څه مختلف نه دی ځکه چې عمل په قران يااسلام دنبی کريم ﷺ دپيروی مختلفي سرخياني دی.

په دې ایت کې دمشهورقرآئت مطابق فَلْيَفْرَحُوا په صیغه دغائب سره راغلې دې حال دادې چې ددې اصل مخاطب ددغې وخت موجود اوحاضرخلق دې نوپه دې وجه په کاروه چې صیغه دمخاطب استعمال سوې وای لکه چې په ځینوقرائتونوکې راغلې هم ده مګرپه مشهورقرآئت کې دصیغې دغائب په استعمالولو کې حکمت دادې چې دنبي کریم ﷺ یا اسلام عام رحمت صرف ددغه وخت دحاضرو اوموجودو دپاره مخصوص نه وو بلکه ترقیامته پورې پیدا کیدونکو نسلونو لره هم شامل دې (روح المعاني)

فائده: دلته داخبره دفکر قابله ده چې دقرآن کریم دیوبل آیت دالفاظو څخه معلومیږي چې دراحت اوخوشحالی په دې دنیا کې ګرسره خاې نسته ارشاد دې، لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ یعنې دخوشحالی څخه مه مستیږه ځکه چې الله ﷻ داسې خوشحالي کوونکي نه خوښوي اوپه ذکرسوي آیت کې یې په صیغه دامر سره دخوشحالیدو حکم کړی دی ددې ظاهري ټکراو خویوجواب دا دی چې کوم ځای یې دخوشحاله کیدوڅخه منع فرمایلې ده هلته دخوشحالی تعلق ددنیا دمال اومتاع سره دی اوکوم ځای چې یې دخوشحاله کیدوحکم کړی دی هلته دخوشحالی تعلق دالله ﷻ دفضل اورحمت سره دی دوهم فرق دا هم دی چې دمنع په ځای کې مطلق خوشحالی مراد نه ده بلکه په خوشحالی کې بدمسته کیدل مراد دي او داجازې په ځای کې مطلق خوشحالي مراد ده.

په دریم آیت کې هغو خلګو ته خبر ورکول سوي دي کوم چې دحلالو اودحرامو په معامله کې خپلې ذاتي رایې ته دخل ورکوي اودقرآن اوسنت دسند څخه بغیرکوم شی چې غواړي حلال مقرروي اوکوم شی چې غواړي حرام مقرروي په دې باندې یې دقیامت دسخت عذاب وعده ذکرکړې ده ددې څخه معلومه سوه چې دیوشي یادیوکاردحلال او یا حرام کیدو اصل مدار پرانساني رایه باندې نه دی بلکه دغه خاص دالله ﷻ اودهغه درسول ﷺ حق دی د دوی داحکامو څخه بغیر یوشي ته نه حلال ویل جائز دي اونه حرام ویل.

په څلورم آیت کې دالله ﷻ دعلم محیط اوددې دوسعت ذکریې نبي کریم ﷺ ته په مخاطب کولوکړي دي چې ته په څه کار اوڅه حال کې همیشه یې یاقرآن وایه ددغه هیڅ حصه زمونږ څخه پټه نه ده دغه ډول ټول مخلوق چې څه عمل کوي نو زمونږ دنظر په مخکې وي او په آسمان اومځکه کې یوه ذره هم زمونږ څخه پټه نه ده بلکه هرشی په، کتاب مبین یعنې لوح محفوظ کې لیکل سوي دي.

په ښکاره دلته دعلم الهي دفراخي اوګیرونکي په بیان کې حکمت دا دی چې ددې په ذریعه نبي کریم ﷺ ته تسلي ورکول سي چې که څه هم مخالفین او دښمنان ستا ډیر دي مګر دالله ﷻ حفاظت ستاسره دی تاته هیڅ ضرر نه سي رسیدی.

أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾

خبردار کوم خلګ چې دالله ﷻ دوستان دي نه بیره سته پردوی اونه به دوی غمجن وي،

ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَكَانُوا۟ يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ ٱلْبُشْرَىٰ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ

کوم خلګ چې ایمان راوړی او وبیریږي، د دوی دپاره خوشخبري ده په ژوند ددنیا کې او په آخرت کې،

لَا تَبۡدِيۡلَ لِكَلِمٰتِ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الۡفَوۡزُ الۡعَظِيۡمُ ؕ﴿۶۴﴾

نه بدلیږي دالله ﷻ خبرې دا ده لویه کامیابي

**تفسیر:** (دا خو دعلم الهی بیان وسو مخ ته دمخلصانو اوتابعدارانو دمحفوظ والي بیان دی چې) پادساتي دالله ﷻ په دوستانو نه څه اندیښنه (ناکه واقعه راتلونکې) ده اونه به دوی (دڅه مطلب په فوت کیدو باندې) غمجن کیږي (یعني الله ﷻ دوی دبیریدونکو اوغمناکو حادثو څخه ساتي او) دغه (دالله دوستان) هغه دي کوم چې ایمان راوړی او (دګناهونو څخه) پرهیز کوي (یعني په ایمان اوتقوی سره دالله ﷻ نژدیکت نصیب کیږي او دبیرې اوغم څخه د دوی دمحفوظ کیدو وجه دا ده چې) د دوی دپاره ددنیا په ژوند کې او په اخرت کې هم (دالله ﷻ دطرف څخه دبیرې اوغم څخه دخلاصیدو) خوشخبري ده (او) دالله ﷻ په خبروکې (یعني وعدوکې) څه فرق نه سي راتلی (پس کله چې په زیرې کې ددوی سره وعده وسوه اووعده همیشه صحیح وي په دې وجه دبیرې اوغم نستوالی صحیح دی اولازم دی) دا (زیرې چې کوم ذکرسو) لویه کامیابي ده.

**معلومات اومسئلي:** په ذکرسووایتونوکې دالله ددوستانو دخاصوفضیلتونواوددوی تعریف اوپیژندل بیا په دنیا اواخرت کې ددوی دپاره دزیرې ذکردی ارشاد فرمایي چې دخدای پردوستانو به نه دناخوښه شي دپیښیدو خطره وي اونه دڅه مقصددفوت کیدو غم وي اودخدای دوستان هغه دي کوم چې ایمان راوړي اوکوموچې تقوی او پرهیزګاري اختیار کړه ددوی دپاره په دنیا کې هم خوشخبري ده اوپه اخرت کې هم.
په دې کې څو خبرې دفکر قابلې دي اول داچې په اولیاء الله یعنې دخدای په دوستانو دبیرې اوغم نه راتلو څه معنی ده؟ دوهمه داچې داولیاء الله تعریف څه دی؟ (یعني اولیاء الله کومو ته وایي) او د دوی نښانې څه دي؟ دریم دا چې په دنیا او په آخرت کې دوی ته دزیرې ورکولو څخه څه مراد دی؟
اوله خبره چې دخدای دوستانوته به بیره اوغم نه وي ددې څخه دا مراد کیدی سي چې په اخرت کې دحساب اوکتاب څخه وروسته کله چې دوی جنت ته داخل سي نودبیرې اوغم څخه به دوی دهمیشه دپاره نجات پیداکې نه به دڅه تکلیف اوپریشانی بیره پاته سي او نه به ورسره دڅه خوښ اوغوښتونکې شي دفوت کیدو غم وي بلکې دجنت نعمتونه به دائمي اولا زواله وي ددې معنی په اعتبار سره خودایت په مضمون کې څه اشکال نسته لیکن داسوال خامخا پیدا کیږي چې په دې کې خوداولیاء الله څه خصوصیت پاته نه سو بلکه ټول جنتیان کومو ته چې دجهنم څخه نجات ورکول سي هغوی به په دې حال کې وي البته داویل کیږي چې کوم خلګ اخر جنت ته ورسیږي هغوی ټولو ته به اولیاء الله وایي په دنیا کې ددوی عملونه که هرڅومره چې مختلف سوي وي مګر جنت ته دداخلیدو څخه وروسته به ټول داولیاء الله په فهرست کې شمیرل کیږي.
لیکن دیر تفسیر لیکونکې فرمایي چې په اولیاء الله دبیرې اوغم نه کیدل ددنیا اواخرت دواړو دپاره عام دي او داولیاء الله خصوصیت دادی چې په دنیا کې به هم دوی دبیرې او غم څخه محفوظ وي اوپه اخرت کې هم پردوی دبیرې اوغم نه کیدل خوټولو ته معلوم دی اوپه دې کې ټول جنتیان داخل دي.

مګر په دې باندې دحالاتو اوواقعاتو په اعتبار سره دا اشکال دی چې په دنیا کی خودا خبره دمشاهدې څخه خلاف ده ځکه چې اولیاء الله خولاڅه کوی انبیاء علیهم السلام هم په دی دنیا کی دبیری اوغم څخه محفوظ نه دی بلکه د دوی بیره خودنورو څخه زیاته وی لکه چې دقرآن کریم ارشاد دی: إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ یعنی دالله ﷻ څخه په پوره شان سره علماء بیریږی اوپه بل ځای کی داولیاء الله داحال بیان فرمایی: وَالَّذِينَ هُم مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ! إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ یعنی داخلګ دالله دعذاب څخه همیشه په بیره کی وی ځکه چې د دوی درب عذاب داسی شی نه دی چې څوك ورڅخه بی فکره سی اوواقعات هم داسی دی لکه چې دترمذی په شمائل کی په حدیث کی دی چې نبی کریم ﷺ به په اکثرو حالاتو کی فکر مند او غمګین لیدل کیدی او دوی به خپله فرمایی چې زه په تاسی ټولوکی دخدای ﷻ څخه زیات بیریږم.

په صحابه کراموکی ترټولو دافضل حضرت صدیق رضی الله عنه اوفاروق اعظم رضی الله عنه اوټولو صحابه کرامو رضی الله عنهم اوتابعینو رحمهم الله اواولیاء الله رحمهم الله ژړا فریاد او داخرت دبیری واقعات بی شمیره دی.

په دی وجه په روح المعانی کی علامه الوسی رحمه الله داسی فرمایی چې داولیاء الله حضراتو په دنیاکی دبیری اوغم څخه محفوظ کیدل په دی [illegible] بنا رسره دی چې دکومو شیانو په بیره او غم کی چې په عام طور سره ددنیا خلګ مبتلاوی چې په دنیوی مقصدونو ارام اوراحت عزت اودولت کی په لږ څه کمی راتلو باندی مره کیږی اودلږ تکلیف اوپریشانی څخه په بیره سره ددوی څخه دبچ کیدو په تدبیرونوکی شپه اوورځ ورك وی داولیاء الله مقام ددی ټولو څخه ډیرلوړ اوپورته دی ددوی په نظرکی نه ددنیا فانی عزت اودولت راحت اوارام څه حیثیت لری چې په طلب کی یی سرګردان سی اونه ددی ځای محنت اومشقت اوغم څه دالتفات قابل وی چې په دفع کولوکی یی پریشانه سی بلکه د دوی حال دا وی چې.

نه شادی داد سامانی نه غم آورد نقصانی به بیش همّت ماهر چه آمد بود مهمانی

نه خوشحالی څه اسباب راته پیداکوی او نه غم نقصان را ته راوړی زما دهمت په مخکی هرڅه چې وی خوحیثیت یی دمیلمه وی.

دالله ﷻ لویی او محبت خوف او بیره په دی حضراتو داسی راخپره سوی وی چې ددی په مقابله کی ددنیا رنج او راحت سود او زیان دوا ښه هومره حیثیت هم نه لری په قول دځینو.

دوهمه خبره داولیاء الله دتعریف اوددوی دنخښنو متعلق ده اولیاء دولی جمع ده لفظ دولی په عربی ژبه کی دنژدی په معنٰی کی هم راځی اوددوست اومحبوب په معنٰی کی هم دالله ﷻ دقرب اومحبت یوه درجه خوداده چې ددی څخه ددنیا یو انسان اوحیوان بلکه هیڅ شی هم مستثنٰی نه دی که داقرب نه وای نوپه ټول عالم کی به یوشی هم په وجودکی نه وای راغلی دټول عالم دوجود اصلی علت دغه خالصه رابطه ده کومه چې دد ته دحق جلّ شانه دطرف څخه حاصله ده که څه هم ددی رابطی حقیقت نه څوك پیژنی اونه بی پیژندی سی مګر ذیوی بی کیفه رابطی کیدل یقینی دی مګر په لفظ داولیاء الله کی دادرجه دولایت مراد نه ده بلکی دولایت محبت اونژدیکت یوه بله درجه هم ده کومه چې دالله ﷻ دخاصو بندګانو سره خاصه ده دی نژدیکت ته محبت وایی کومو خلګوته چې دا خاص نژدیکت حاصل وی هغوی ته اولیاء الله وایی

لکه چی په یوحدیث قدسی کی دی دالله ﷻ ارشاد دی زما بنده دنفلی عبادتونو په ذریعه زما نژدیکت حاصلوی تردی چی زه هم دده سره محبت شروع کوم اوکله چی زه دده سره محبت کوم نو بیازه دده غوږونه سم څه چی اوری نوزماپه ذریعه یی اوری زه دده سترګی سم څه چی دی وینی نوزما په ذریعه یی وینی زه دده پښی اولاس سم دی چی څه کارکوی نوپه مایی کوی مطلب ددی دا دی چی دده هیڅ حرکت اوسکون اوهیڅ کار زما درضا څخه خلاف نه وی.

او ددی خاص ولایت بی شمیره اوبی انتها درجی دی ددی اعلی درجه دانبیاء ﷺ حصه ده څکه چی هرنبی په لازمی طور سره ولی الله وی اوپه دوی کی دټولو څخه لوړ مقام دسید الانبیاء ﷺ دی اوادنی درجه ددی ولایت هغه ده کومی ته چی دصوفیاءِ کرامو په اصطلاح کی درجه دفنا وایی ددی حاصل دادی چی دسړی زړه دالله ﷻ په یادو کی داسی مستغرق وی چی په دنیا کی دهیڅ شی محبت پرده غالب رانه سی دی چی دچا سره محبت کوی نودالله ﷻ دپاره یی کوی دچا څخه چی نفرت کوی نودالله ﷻ دپاره یی کوی دده مینه اوبغض اومحبت اودښمنی دخپل ځان دپاره نه وی ددی لازمی نتیجه داوی چی دده ښکاره اوباطن دالله ﷻ په رضا حاصلولوکی مشغول وی اودی دهرداسی شی څخه پرهیزکوی کوم چی دالله ﷻ په نزد ناخوښه وی ددی حالت نخښنه ده ډیر ذکر او همیشه طاعت یعنی الله ﷻ ډیر یادول او همیشه په هر حا ل کی دهغه حکم منل دا دوه صفتونه چی په کوم سړی کی موجودوی هغه ته ولی الله ویل کیږی په چاکی چی په دی دواړو صفتونوکی یوهم نه وی هغه په دی فهرست کی داخل نه دی بیاپه چاکی چی دا دواړه موجودوی دده ددرجو داعلی اوادنی څه حد نسته ددی درجو په اعتبار سره داولیاء الله درجی یو تربله ښه اوکمی او زیاتی وی.

په یوحدیث کی په روایت دحضرت ابوهریره ﷺ ذکر دی چی دنبی کریم ﷺ څخه پوښتنه وسوه چی په دی آیت کی داولیاء الله څخه کوم خلک مراد دی؟ دوی وفرمایل چی هغه خلک کوم چی خالص دالله ﷻ دپاره په خپل مینځ کی محبت ساتی څه دنیاوی غرض یی په مینځ کی نه وی (مظهری ازابن مردویه) اوښکاره خبره ده چی داحالت دهغو خلکو کیدی سی دکومو ذکرچی لوړ سوی دی.

دلته یوسوال بل هم پیدا کیږی چی ددی درجی دولایت حاصلولو طریقه څه ده؟

حضرت قاضی ثناء الله پانی پتی رحمه الله په تفسیرِ مظهری کی فرمایی چی دامت افرادو ته دا درجه دولایت دنبی کریم ﷺ دصحبت دفیض څخه حاصلیدی سی ددی څخه دالله ﷻ سره دتعلق هغه رنګ کوم چی نبی کریم ﷺ ته حاصل وو دخپلی حوصلی مطابق ددی څه حصه دامت اولیاوو ته ورکول کیږی بیا دصحبت دافیض په یوه واسطه یاپه څو واسطو سره حاصلیږی څومره چی واسطی زیاتیږی دومره په دی کی فرق راځی داواسطه صرف هغه خلک جوړیدی سی کوم چی دنبی کریم ﷺ په رنګ کی سوی وی د دوی دسنتو پیرو وی دداسی خلکو سره ډیره ناسته پاسته اوددی سره سره ددوی دارشاداتو پیروی او اطاعت اودالله ﷻ دذکر کثرت په دی شرط سره چی داکثرت دذکر په مسنون طریقه سره وی څکه چی په کثرت دذکرسره دزړه ائینه روښانه کیږی نودی دولایت دنور څخه دعکس اخستو قابل کیږی په حدیث کی دی چی دهرشی دپاره دصیقل اوصفایی څه طریقه وی دزړه صیقل په ذکرالله سره کیږی دابیهقی په

روایت دابن عمر ﷺ نقل کړی دی (مظهری)
اوحضرت عبدالله ابن مسعود ﷺ فرمایی چی یوسړی دنبی کریم ﷺ څخه پوښتنه وکړه چی تاسی دهغه سړی په باره کی څه فرمایاست چی دیو بزرگ سره محبت کوی مگر دعمل په اعتبار سره دهغه درجی ته نه رسیږی ؟ دوی وفرمایل: اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ یعنی هرسړی به دهغه چاسره وی دچاسره چی دده محبت دی ددی څخه معلومه سوه چی داولیاء الله سره محبت اوصحبت دانسان دپاره دولایت دحاصلیدو ذریعه ده اوبیهقی په شعب الایمان کی دحضرت رزین ﷺ په روایت سره نقل کړی دی چی نبی کریم ﷺ حضرت رزین ﷺ ته وفرمایل چی زه تاته ددین داسی اصول وښیم په کومو سره چی ته ددنیا او اخرت فلاح اوکامیابی حاصلولی سی؟ هغه دادی چی دذکرکوونکو مجلس اوصحبت لازم ونیسه اوکله چی یوازی کیږی نوخومره زیاته چی دی په وسه کیدی سی دالله په ذکرسره خپلی ژبی ته حرکتورکوه دچاسره چی محبت کوی دالله دپاره یی کوه دچا څخه چی نفرت کوی دالله ﷻ دپاره یی کوه (مظهری)
مگر داصحبت اومجلس دهغو خلکو مفیدوی چی په خپله ولی الله تابعداری کوونکی دسنتو وی اوکوم چی دنبی کریم ﷺ دسنتو تابع نه وی هغه په خپله دولایت ددرجی څخه محروم وی برابره خبره که کشف اوکرامات دده څخه هرخومره که صادریږی اوکوم سړی چی په ذکرسوو صفتونو سره ولی وی که څه هم دده څخه کشف اوکرامات ظاهرسوی نه وی دغه دالله ﷻ ولی دی (مظهری)
داولیاء الله پیژندگلوی اونخښه یی په تفسیر مظهری کی دیوحدیث قدسی په حواله سره داسی نقل کړی ده الله ﷻ فرمایی چی زمادوستان زماپه بندگانو کی هغه خلق دی چی زما دیادو سره یاد راځی اودکومو په یادو سره چی زه یادیږم اوپه ابن ماجه کی په روایت دحضرت اسماء ﷺ بنت یزید ذکر دی چی نبی کریم ﷺ داولیاء الله دانخښه ښوولی ده : اَلَّذِیْنَ اِذَا رُءُوْا ذُکِرَ اللّٰهُ یعنی دکومو په لیدو چی خدای یادیږی لنډه داده چی دکومو خلکوپه مجلس کی په کښیناستلو انسان ته دالله ﷻ دذکر توفیق او ددنیاوی فکرونو کمی محسوسیږی دانخښه ده دده دولی الله کیدو.
په تفسیر مظهری کی فرمایی چی عوامو چی کومی داولیاء الله نخښی کشف اوکرامات یادغیبو شیانو معلومول گڼلی دی داغلطی اودوکه ده په زرگونو اولیاء الله دی دکوموڅخه چی داسی څه شی ثابت نه دی او د دی خلاف ددا سی خلکو څخه کشف او د غیبو خبرونه نقل دی دکومو چی ایمان هم درست نه دی.
دایت په اخرکی چی کوم دافرمایی چی داولیاوو دپاره په دنیا کی هم خوشخبری ده اوپه اخرت کی هم داخرت خوشخبری خودا ده چی دمرگ په وخت کی کله چی دده روح دالله تعالی طرف ته وړل کیږی نودغه وخت به ده ته دجنت خوشخبری ورکول کیږی بیابه دقیامت په ورځ دقبر څخه دپورته کیدو په وخت کی دجنت خوشخبری ورکول سی لکه چی طبرانی په روایت دابن عمر ﷺ نقل کړی دی چی نبی کریم ﷺ فرمایی چی د ، لَآ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ پرخاوندانو به نه دمرگ په وخت کی بیره وی نه په قبرکی نه دقبر څخه دپورته کیدو په وخت کی گویا زماسترگی ددغه وخت حال وینی کله چی داخلک دخپلو قبرونو څخه خاوری څنډونکی اودا ویونکی پورته کیږی: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ یعنی شکر دی دالله ﷻ چاچی زمونږ غم لیری کی.

او دنیا دزیری متعلق نبی کریم ﷺ فرمایی چی هغه ربښتنی خوبونه کوم چی انسان په خپله وینی یا دده دپاره یی بلووینی چی دده دپاره په کښی خوشخبری وی رواه البخاری عن ابی هریرة ﷺ.
او ددنیا بله خوشخبری داده چی عام مسلمانان بغیر دڅه غرض څخه دده سره محبت کوی او ښه یی ګنی ددی متعلق نبی کریم ﷺ فرمایی: تِلْكَ عَاجِلُ بُشْرَى الْمُؤْمِنِ یعنی دعامو مسلمانانو ښه ګڼل او صفتونه یی کول دمومن دپاره نغده خوشخبری ده (مسلم وبغوی)

وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٥﴾ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ

او غم مه کوه ددوی په خبرو سره په اصل کی ټول زور الله لره دی هغه دی اوریدونکی پوهیدونکی خبردار د الله دی

مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ

څه چی په آسمانونوکی دی او څه چی دی په مځکه کی او دا چی کوم تابعداری کوی دالله ﷻ څخه ماسوا

اللَّهِ شُرَكَاءَ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾

بلونکی دشریکانو نو دا هیڅ نه دی مګر وروپسی سوی دی پخپلو خیالاتو او هیڅ نه دی مګر اټکلونه چلوی.

**لنډتفسیر**: تا دی د دوی خبری په غم کی وانه چوی (یعنی ددوی په کفریاتو باندی مه غمجن کیږه ځکه چی دذکرسوی علم او حفاظت څخه علاوه) ټوله غلبه (او قدرت هم) الله لره (ثابت) دی (هغه به دوعدی مطابق ستا حفاظت کوی) هغه (ددوی خبری) اوری (او د دوی حالت) پیژنی (هغه به ستا بدله ددوی څخه په خپله واخلی) یادساتی چی څومره چی په آسمانونوکی دی او څومره چی په مزکه کی دی (یعنی ملایکی او پیریان او انسانان) دا ټول دالله (مملوك) دی (دده حفاظت یا بدله اخستل هیڅوك نه سی منع کولی پس په هره وجه سره تسلی ساتل په کار دی) او (که دچاځه شك وی چی شریکان به مزاحمت وکړی سی نو حقیقت یی واوره چی) کوم خلګ چی الله پریږدی او دنورو شریکانو عبادت کوی (خدای خبر) دڅه شی تابعداری کوی (یعنی ددوی ددی عقیدی څه دلیل دی حقیقت خو دادی چی هیڅ دلیل یی نسته) محض دبی سنده خیالونو تابعداری کوی او محض خیالی خبری کوی (پس په واقع کی په دی کی صفتونه دالوهیت په مثل دعلم او قدرت وغیره نسته پس په دوی کی دمزاحمت کولو داحتمال کله ګنجائش سته)

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ

هغه دی چاچی جوړه کړه ستاسی دپاره شپه چی ارام حاصل کړی په دی کی او ورځ

مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ

لیدونکی یی درکړه ، بیشکه په دی کی نخښی دی دهغو خلګو دپاره کوم چی اوری ، وایی نیولی دی الله

وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ۖ هُوَ الْغَنِيُّ ۖ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ اِنْ

زوی هغه پاك دی هغه بی حاجته دی ، دهغه دی څه چی دی په آسمانونوکی او څه چی دی په مځکه کی نسته

عِنْدَكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ بِهٰذَا ۚ اَتَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۶۸﴾

ستاسی سره څه سند په دی ولی دروغ وایاست په الله باندی دکومی خبری چی تاسی ته پته نسته ،

قُلْ اِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُوْنَ ﴿۶۹﴾

ووایه کوم خلگ چی جوړ وی په الله باندی دروغ فلاح نه سی پیدا کولی ،

مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيْقُهُمُ الْعَذَابَ

لږ څه نفع اخستل دی په دنیا کی بیا زمونږ طرف ته د دوی واپس کیدل دی بیا به وڅکو دوی ته عذاب ،

الشَّدِيْدَ بِمَا كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ ﴿۷۰﴾

سخت په بدله د دوی دکفر کی .

**لنډتفسیر**: هغه (الله) داسی دی چاچی ستاسی دپاره شپه جوړه کړه چی تاسی په دی کی ارام وکړی اوورځ یی هم په دی طور سره جوړه کړه چی (په وجه دروښانه کیدو) دلیدلو کتلو ذریعه ده په دی (جوړولو) کی دلیلونه (دتوحید) دی دهغو خلگو دپاره کوم چی (په تدبر سره دامضامین) اوری (مشرکان په دی دلیلونوکی فکرنه کوی اوشرك خبری کوی چنانچی) دوی وایی (نعوذ بالله) الله ﷻ اولاد لری پاك دی الله (ځومره سخته خبره یی وکړه) هغه خود هیچا محتاج نه دی (اوتول دده محتاج دی) دهغه ملکیت دی څه چی په آسمانونوکی دی اوڅه چی په مځکه کی دی (پس ټول مملوك سول اوهغه مالك سو پس ثابته سوه چی په کمالاتوکی څوك دهغه شریك اوهم جنس نسته نوکه اولاد ته دالله هم جنس وویل سی نوداخو باطل دی اوکه غیر هم جنس ورته وویل سی نوناجنسه اولاد عیب دی اودعیبونو څخه الله ﷻ پاك دی لکه چی په: سُبْحٰنَهٗ کی دی طرف ته اشاره هم ده نوداولاد کیدل ورلره مطلق باطل سوه مونږ چی داولاد دنستوالی دعوه کړی وه نوپر دی مونږ دلیل قائم کړی دی اوس پاته سوه ستاسی دعوی نو) ستاسی سره (بغیر دعبث دعوی څخه) پردی (دعوی) څه دلیل (هم) نسته (نو) ایاپه الله ﷻ داسی خبره ورپوری کوی دکمی چی تاسی (په څه دلیل سره) علم نه لری ته (ددوی ددرواغجن ثابتولو څخه وروسته ددی دروغو دسزا اورولودپاره) ووایه چی کوم خلگ پرالله ﷻ دروغ جوړوی (لکه مشرکان) هغه به (هیڅکله) کامیاب نه سی (اوکه دچاشك وی چی مونږ خوداسی خلگ په دنیاکی ښه کامیاب اوپه ارام اوراحت کی وینو نوجواب دادی چی) داپه دنیا کی (څوورځی) لږ څه خوشحالی ده (کومه چی ډیره ژرختمیږی) بیا (چی مړه

سی) زمونږ طرف ته د دوی راتلل دی بیا (په اخرت کی) به مونږ دوی ته ددوی دکفر په بدله کی (خوند د) سختی سزا وڅکوو .

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ

اوواوره دوی ته حال دنوح کله چی وویل ده خپل قوم ته ای زما قومه که گران وی پرتاسی باندی زما دریدل اونصیحت کول دالله په ایتونو سره ،

اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ

نوماپه الله توکل کړی دی اوتاسی ټول یوځای سی مقرر کړی خپل کار او جمع کړی خپل شریکان بیادی نه وی تاسی لره

أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ

په خپل کار کی شبه بیا وکړی زماسره او ماته مهلت مه را کوی ، بیا که مخ واړ وی

فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ

نومانه ده غوښتلی ستاسی څخه مزدوری ، زمامزدوری ده په الله باندی اوماته حکم دی چی

أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي

سم دفرمانبرداروڅخه ، بیایی دی درواغجن کی نو مونږ وساتی دی اوځوک چی دده سره وه

الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا

په کښتی کی او دوی مو قایم کی په ځای او ډوب مو کړل هغه چی دروا غجن کول یی ایتونه زمونږ

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾

نو وګوره څنګه سو انجام دهغو کوم چی بیرول سوی وه

**تفسير:** اوته دوی ته دنوح عليه السلام قصه واوروه (کومه چی هغه وخت واقع سوی وه) کله چی دوی خپل قوم ته وفرمایل چی ای زما قومه! که پرتاسی زما اوسیدل (یعنی په حالت دوعظ کی پاته کیدل) اودخدای دحکمونو نصیحت کول گران (اوناخوښه) معلومیږی نو (کیږی دی زه هیڅ پرواه نه کوم ځکه چی) زما په خدای بروسه ده پس تاسی (ماته دضرر رسولو متعلق) خپل تدبیرونه (کوم چی کولی سی) سره دخپلو شریکانو (یعنی بتانو) پاخه وکړی (یعنی تاسی اوستاسی معبودان ټول یوځای سی ماته په ضرر رسولوکی خپل ارمان وباسی بیاستاسی دغه تدبیر) ستاسی دخفګان (اوزړه تنګی) باعث نه دی جوړیدل په کار (یعنی اکثره په پټ تدبیرسره طبیعت تنګیږی پس دپټ تدبیرضرورت نسته څه چی تدبیر کوی په

داګه یې وکړي مه زما لحاظ کوې او مه زما د تلو او وتلو بیره کوې ځکه چې د دومره خلګو څخه د یونس
وتل هم ګرانه ده بیاد پټ والي څه ضرورت دی) بیا زما سره (چې څه کوې) وکړې او ما ته (یوه ذره) مهلت مه
راکوې (مطلب دادی چې زه ستاسې د دی خبرو څخه نه بیریږم او نه د تبلیغ څخه منع کیدی سم تر دې ځای
پورې خوبې خپل نه بیریدل وفرمایل او س مخ نه د طمعې نه ساتلو متعلق فرمایي یعنې بیا هم که تاسې
مخ اړوی نو (په دی پوه سی چې) زه ستاسې څخه (پردې تبلیغ) څه معاوضه خونه غواړم (او زه ستاسې
څخه به یې ولې غواړم ځکه چې) زما معاوضه خو صرف (د الله ﷻ د کرم د وعدې مطابق) د الله پرذمه ده
(غرض دادی چې نه ستاسې څخه بیریږم او نه څه خواهش لرم) او (چونکې) ما ته حکم سوی دی چې زه په
فرمانبردارو کې سم (په دی وجه په تبلیغ کې د حکم منلو خیال ساتم که تاسې نه منې نو زما څه نقصان دی
پس (سره د دې بلیغ وعظ څخه هم) دغو خلګو دی دروغجن کوی پس (پردوی د طوفان عذاب مسلط سو
او) مونږ (د دې عذاب څخه) دی او خوك چې د ده سره په کښتی کې وه دوی لره مو نجات ورکی او دوی مو
(پرمزکه) اباد کړل او (باقی کوم خلګ چې پاته سوی وه) کوم چې زمونږ ایتونه دروغجن کړي وه دوی
مو (په دې طوفان کې) غرق کړل پس لیدل په کار دی چې څنګه (بد) انجام سو د هغو خلګو کوم چې (د الله
د عذاب څخه) بیرول سوی وه (یعنې په بې خبری کې هلاك نه سول اول ورته ویل سول او پوه سول چې
ویې نه منله نو سزا ورکول سوه)

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهٖ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآءُوْهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَمَا كَانُوْا

بیا ولیږل مونږ د نوح څخه وروسته خو مره پیغمبران د دوی قومونو ته بیایې راوړل دوی ته ښکاره دلیلونه نو د دوی

لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا بِهٖ مِنْ قَبْلُ ؕ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوْبِ الْمُعْتَدِيْنَ ۝

څخه داسې ونه سوه چې ایمان یې راوړی وای په هغه خبره چې دروغجنه یې کړه مخکې دغه ډول مونږ مهر لګو
په زړونو د حد څخه د تجاوز کوونکو.

**تفسیر:** بیا د نوح ؑ څخه وروسته مونږ نور رسولان د دوی د قومونو طرف ته ولیږل پس هغوی دوی ته
معجزې راوړې (مګر) بیا (هم د دوی د ضد او عناد دا حال وو چې) کوم شی دوی په اول (وار) کې (بووار
دروغ کې داسې ونه سوه چې بیایې هغه منلی وای (او ولکه څنګه چې د اخلګ په زړه سخت وه) الله ﷻ د غه
شان د کافرانو پر زړونو باندې بند لګوی.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُّوْسٰى وَهٰرُوْنَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ

بیا ولیږل مونږ د دوی څخه وروسته موسیٰ ؑ او هارون ؑ فرعون او د ده سردارانو ته

بِاٰيٰتِنَا فَاسْتَكْبَرُوْا وَكَانُوْا قَوْمًا مُّجْرِمِيْنَ ۝ فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ

د خپلو نخښو سره بیایې تکبر وکی او وه دغه خلګ ګناهګاران، بیا کله چې ورسیده دوی ته حقه خبرا

مِنْ عِنْدِنَا قَالُوْٓا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٧٦﴾ قَالَ مُوْسٰٓى اَتَقُوْلُوْنَ

زمونږ د طرف څخه وي ویل داخو جادو دی ښکاره ، وویل موسیٰ ایا تاسی وایاست ،

لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَكُمْ ۭ اَسِحْرٌ هٰذَا ۭ وَلَا يُفْلِحُ السّٰحِرُوْنَ ﴿٧٧﴾ قَالُوْٓا

حقی خبری ته کله چی تاسی ته راغله ایا داجادو دی؟ او نجات نه کی پیدا جادو کوونکی وی ویل ،

اَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا وَتَكُوْنَ لَكُمَا الْكِبْرِيَآءُ فِي

ایا ته راغلی یی چی مونږ واړ وی د هغه لاری څخه په کومه چی مونږ خپل پلار نیکه پیدا کړی دی او وسی ستاسی ددواړو سرداری ،

الْاَرْضِ ۭ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿٧٨﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُوْنِيْ

په دی ملك کی ، او مونږ نه یو ستاسی منونکی ، او وویل فرعون را ولی ماته ،

بِكُلِّ سٰحِرٍ عَلِيْمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُّوْسٰٓى اَلْقُوْا

کوم چی جادوگران دی پوه ، بیا چی کله راغلل جادوگران وویل دوی ته موسیٰ ﷺ وغورځوی !

مَآ اَنْتُمْ مُّلْقُوْنَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّآ اَلْقَوْا قَالَ مُوْسٰى مَا جِئْتُمْ بِهِ ۙ

کوم چی تاسی غورځوی ، بیا چی کله دوی وغورځول وویل موسیٰ تاسی چی څه راوړه ،

السِّحْرُ ۭ اِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهٗ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿٨١﴾

نو دا جادو دی اوس الله دا ورانوی ، بیشکه الله نه جوړوی کار دشریرانو ،

وَيُحِقُّ اللّٰهُ الْحَقَّ بِكَلِمٰتِهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿٨٢﴾ ع

او الله رښتنی کوی حقه خبره په خپل حکم سره که څه هم بده یی گنی گناهگاران .

**لنډتفسیر:** بیا ددی (ذکرسوو) پیغمبرانو څخه وروسته مونږ موسیٰ او هارون (علیهما السلام) فرعون او دده سردارانو ته دخپلو معجزو (همسا او سپین لاس) سره ولیږل پس دوی (په دعوی سره ددوی دتصدیق کولو څخه) تکبرو کی (او دحق دطلب دپاره یی غورهم ونه کړی) او دغه خلگ دجرمونو عادت وه (په دی وجه یی اطاعت ونه کی) بیا چی کله (ددعوی څخه وروسته) دوی ته زمونږ د طرف څخه (دموسیٰ ﷺ پر

نبوت باندی) صحیح دلیل ورسیدی (مراد ددی څخه معجزه ده) نودغو خلګو وویل چی یقیناً دانبکاره
جادودی موسیٰ ﷺ وفرمایل ایا تاسی ددی صحیح دلیل په نسبت کله چی دغه تاسی ته ورسیدی داسی
خبره وایاست (چی داجادودی) ایا داجادودی حال دادی چی جادوګر (کله چی دعوی دنبوت وکړی نوپه
ظاهرولو دمعجزه کی) نه سی کامیابیدی (اوزه کامیاب سوم چی اول می دعوی وکړه بیامی معجزی
ښکاره کړی) دغه خلګو (ددی تقریر هیڅ جواب ورنه کول سو هم دغسی په جهالت سره) وی ویل چی
ایاتاسی مونږته ددی دپاره راغلی یاست چی دهغه طریقی څخه مونږ واړوی پرکومه چی مونږ خپل مشران
لیدلی دی او (ددی دپاره راغلی یاست چی) تاسی دواړوته په دنیا کی ریاست (اوسرداری) درکول سی او
(تاسی ښه پوه سی چی) مونږ به تاسی دواړه ونه منو اوفرعون (خپلو سردارانو ته) وویل چی ماته ټوله
ماهر جادوګران (کوم چی زما په حکومت) کی دی حاضرکړی (چنانچی جمع سوه) پس کله چی دوی راغلل
(اودحضرت موسیٰ ﷺ سره یی مقابله سوه نو) موسیٰ ﷺ دوی ته وفرمایل چی وغورزوی کوم څه چی
تاسی (په میدان کی) غورزوی پس کله چی دوی (خپل دجادو سامان) وغورزوی نوموسیٰ ﷺ وفرمایل
چی څه تاسی (جوړکړی) راوړی دی داجادو دی (نه هغه کوم ته چی فرعونیان جادووایی) یقینی خبره ده
چی الله ﷻ به دا (جادو) اوس تباه اوبربادکړی (ځکه چی) الله ﷻ دداسی فساد کوونکو کار نه جوړوی
(کوم چی دمعجزی سره په مقابله کی راسی) اوالله ﷻ (څه رنګه چی دباطلو خلګو باطل په مقابله دحقو
معجزوکی باطل کوی دغه رنګه) صحیح دلیل (یعنی معجزی) دخپلو وعدو موافق (چی ثابتول دنبوت
دانبیاوو علیهم السلام دی) ثابتوی که څه هم مجرمان (اوکافران) یی بدګنی .

فَمَآ اٰمَنَ لِمُوْسٰۤى اِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّنْ قَوْمِهٖ عَلٰى خَوْفٍ مِّنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهِمْ

بیا هیچا ایمان رانه وړی په موسیٰ ﷺ مګر څو هلکانو دده دقوم سره دبیری د فرعون څخه او دده دسردارانو

اَنْ يَّفْتِنَهُمْ ؕ وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِى الْاَرْضِ ۚ وَاِنَّهٗ لَمِنَ

څخه چی کله دوی ته تکلیف ونه رسوی اوفرعون لویی کوله په ملک کی او ده

الْمُسْرِفِيْنَ ﴿۸۳﴾ وَقَالَ مُوْسٰى يٰقَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ

لاسونه خلاص کړل ، او وی ویل موسیٰ ﷺ ای زما قومه ! که تاسی ایمان راوړی وی په الله باندی

فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوْۤا اِنْ كُنْتُمْ مُّسْلِمِيْنَ ﴿۸۴﴾ فَقَالُوْا عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۚ

نو په هغه توکل کوی که تاسی فرمانبردار یاست ، نو هغوی وویل مونږ په الله توکل وکی ،

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۸۵﴾ وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۸۶﴾

ای ربه زمونږ مه ازمایه په مونږ باندی زور ددی ظالم قوم اونجات راکی مونږته په رحمت خپل سره ددی کافرانو خلګو څخه

تفسیر: پس (کله چی دلکړی معجزه ښکاره سوه نو) په موسیٰ ﷺ باندی (په شروع شروع کی) ددوی دقوم څخه صرف لږ قدرخلګو ایمان راوړی هغه هم دفرعون څخه اود خپل حاکمانو څخه په بیره چی هسی نه (په ښکاره کیدو) دوی ته تکلیف (ونه) رسوی او په واقع کی (د دوی بیره بی ځایه نه وه څکه چی) فرعون په دی ملك کی زور (حکومت) درلودی اوداخبره هم وه چی دی دحد (انصاف) څخه ووتی (ظلم یی کوی بیاچی کوم سړی دحکومت سره ظلم کوی دهغه) څخه خوخامخا بیره کیږی اوموسیٰ (ﷺ چی کله ددوی بیره ولیده نودوی ته یی) وفرمایل چی ای زماقومه! که تاسی (په ریښتیا سره) په الله ایمان لری نو (سوچ اوفکرمه کوی بلکی) پرهغه توکل کوی که چیری تاسی (دهغه) اطاعت کوونکی یاست دوی (په جواب کی وویل چی مونږ پر) الله توکل کړی دی (ددی څخه وروسته یی دالله ﷻ څخه سوال وکی چی) ای زمونږ پروردګاره مونږ دظالمانو خلګو دظلم څخه وساتی اومونږ دخپل رحمت په صدقه کی ددی کافرانو څخه خلاص کړی.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَن تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً

اوحکم ولیږی مونږموسیٰ ته اودده وروره ته چی مقررکړی دخپل قوم دپاره په مصرکی کورونه اوجوړکړی خپل کورونه مخ په

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَ

تبله، اوقائم کړی لمونځ اوخوشخبری ورکړه مومنانوته، او وویل موسیٰ ای زمونږ ربه تا ورکړی دی فرعون ته،

مَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَن

او دده سردارانوته ښائست او مال ددنیا په ژوند کی ای زمونږ ربه ددی دپاره چی ګمراه کړی

سَبِيلِكَ ۖ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَىٰ أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ

ستا دلاری څخه، ای زمونږ ربه! ختم کړی د دوی مالونه اوسخت کړی د دوی زړونه چی

فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٨٨﴾ قَالَ قَدْ أُجِيبَت

ایمان رانه وړی ترڅوپوری چی ووینی عذاب دردناك، وی فرمایل قبوله سوه،

دَّعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

دعا ستاسی نو تاسی دواړه ثابت اوسی اومه خی پر لاره دهغو چی ناپوه دی،

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ

اوبوری ایستل مونږ بنی اسرآئیل ددریاب څخه بیا وررپسی سو په دوی فرعون اودده لښکری

بَغْيًا وَّعَدْوًا ۗ حَتّٰىٓ اِذَآ اَدْرَكَهُ الْغَرَقُ ۙ قَالَ اٰمَنْتُ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ

په شرارت او زیاتی سره ، تردی چی کله دوبیدی نو وی ویل یقین وکی ما چی نسته بل معبود ،

اِلَّا الَّذِيْٓ اٰمَنَتْ بِهٖ بَنُوْٓا اِسْرَاۗءِيْلَ وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿٩٠﴾

مگر په کوم چی ایمان راوړی دی بنی اسرآئیلو او زه یم دفرمانبردارو څخه ،

اٰۗلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿٩١﴾

اوس دا وایی اوتا خونافرمانی کوله ددی څخه مخکی او وی ته په گمراهانو کی

**لنډتفسیر** اومونږ (ددی دعا دقبلولو اسباب تیارکړه چی) موسیٰ ﷺ او دده ورور هارون ﷺ ته وحی ولیږله چی تاسی دواړه دخپلو دی خلگو دپاره (په زړه طریقه) په مصرکی کورونه بر قرار وساتی (یعنی دوی ددبیری څخه کورونه مه پریږدی مونږ ددوی حفاظت کوونکی یو) او (دلمونځ په وختونوکی) تاسی ټول په خپلو دغه کورونوکی دلمانځه کولو ځای مقرر کړی (جماتونوته حاضری دبیری په وجه معاف ده) او (داضروری ده چی) دلمانځه پایبندی کوی (چی دلمانځه په برکت سره الله ژر ددی مصیبت څخه خلاصی درکړی) او (ای موسیٰ) ته مسلمانانو ته خوشخبری ورکړه (چی اوس به ژر دا مصیبت ختم سی) اوموسیٰ (ﷺ په دعاکی) عرض وکی چی ای زمونږ ربه! (مونږ ته داخبره معلومه سوي ده چی) تافرعون ته او دده سردارانو ته ښائست اوقسم قسم ما ل ددنیا په ژوندکی ای زمونږ ربه په دی وجه ورکړی دی چی دوی ستا دلاری څخه (خلگ) گمراه کړی (پس کله چی هدایت ددوی په تقدیرکی نسته اوکوم حکمت چی وو هغه حاصل سو نواوس ددوی مالونه اونفسونه ولی باقی پاته سی پس) ای زمونږ ربه ددوی مالونه نیست اونابود کړی او (ددوی دنفسونو دهلاکت اسباب تیار کړی داسی چی) ددوی زړونه (زیات) سخت کړی (چی په دی سره دهلاکت مستحق سی) پس چی دوی ایمان رانه وړی (بلکه ورځ په ورځ د دوی کفر زیاتیږی) تردی چی (د) دردناك عذاب (مستحق سی هغه) ووینی ( نو دغه وخت ایمان نفع نه ورکوی موسیٰ ﷺ دا دعا کوله اوهارون ﷺ به امین وایه داسی په درمنثور کی دی) الله ﷻ وفرمایل چی ستاسی ددواړو دعاقبوله سوه (ځکه چی امین ویل هم په دعا کی شریکیدل دی یعنی اوس مونږ ددوی دمالونو اونفسونو هلاکوونکی یو) پس تاسی (په خپل منصبی کار یعنی تبلیغ باندی) ثابت قدم اوسی (که څه هم هدایت ددوی په تقدیرکی نه وی مگرپه تبلیغ کی ستاسی خوفائده سته) اوددی خلگو پرلاره مه ځی کوموته چی (زمونږ دوعدی دربښتنی کیدو یاپردی چی په صبرکی حکمت دی یادتبلیغ دضروری کیدو) علم نسته (یعنی زمونږ وعده رښتنی وگڼی اوپه خپل منصبی کارکی اخته اوسی) او (کله چی مونږ دفرعون هلاکول وغوښتل نوموسیٰ ﷺ ته موحکم وکی چی بنی اسرآئیل دمصر څخه وباسه نوده ټول دځان سره روان کړل اوپه لاره کی دریایی شور راغی اودموسیٰ ﷺ په دعا سره په دی کی لاهو سوه او)

مونږبني اسرآئيل د (دې) درياب څخه پورې ايستل بيا په دوی پسې وروسته فرعون سره دخپله لښکره ظلم او زياتي په اراده سره (په درياب کې) روان سو (چې ددرياب څخه پورې وزي او د دوی سره جنګ وکړي ليکن دوی د درياب څخه پورې نه وتل) ترديچې کله په ډوبيدو سول (او دعذاب ملائکې يې په نظر ورغلې) نو (بدحواسه سوه) وې ويل چې زه ايمان راوړم چې بغير دهغه څخه په کوم چې بني اسرائيلو ايمان راوړی دی بل معبود نسته اوزه په مسلمانانو کې داخليږم (پس ما ددی غرقيدو اوداخرت دعذاب څخه وساتي) او (داخرت دليدو څخه) مخکې خودسرکښي کوله اوپه فساد کوونکو کې داخل وو اوس نجات غواړې؟

**معلومات اومسئلې**: په ذکرسوو ايتونو کې دحضرت موسیٰ اوهارون عليهما السلام اودبني اسرائيلو اودفرعون دقوم څه حالات او ددوی متعلق څه احکام ذکردي په اولنی آيت کې ديوې خاصې واقعې متعلق حکم دی هغه داچې بني اسرآئيل کوم چې دحضرت موسیٰ ﷺ په دين باندې عمل کوونکي وه دې ټولو به دعام عادت په مطابق لمونځونه صرف په خپلو عبادت خانو کې ادا کول اودتيرو امتونو دپاره حکم هم داوو چې ددوی لمونځونه به په کورونوکې نه اداکيدل داخاص اساني امت محمدي ته ورکول سويده چې په هرځای کې کوم ځای چې غواړي لمونځ ادا کوي .

دصحيح مسلم په يوحديث کې نبي کريم ﷺ په خپلو شپږو خاصيتونوکې يو خاصيت دا هم بيان کړی دی چې زمادپاره ټوله مځکه جمات جوړسوې دی چې لمونځ هرځای اداکيږي دابله خبره ده چې فرض لمونځونه په جمات کې دجماعت سره اداکول سنت مؤکده مقرر سوي دي اونفلي لمونځونه په کورونو کې اداکول ښه دي دنبي کريم ﷺ عمل په دې باندې وو چې په جمات کې به يې صرف فرض لمونځ اداکوی سنت اونفل به يې په کور کې اداکول بني اسرائيل دخپل مذهب مطابق په دې پابنده وه چې لمونځ دې صرف په خپلو عبادتخانوکې اداکوي فرعون چې به کوم دوی ته قسم قسم تکليفونه ورکول اوظلم به يې باندې کوی هغه چې داوليدل نو ددوی ټولې عبادت خانې يې ونړولې چې دوی دخپل مذهب مطابق لمونځ ونکړي سی په دې باندې الله ﷻ دبني اسرائيلو دواړو پيغمبرانوحضرت موسیٰ اوهارون عليهما السلام ته هغه حکم وکړ کوم چې په دې ايت کې ذکر دی چې دبني اسرائيلو دپاره په مصرکې نوې کورونه جوړ کړی اوددې کورونو مخونه دې قبلې ته وي چې دوی په دغو خپلو داوسيدو په کورونو کې لمونځونه کوي .

ددې څخه معلومه سوه چې په تيرو امتونو کې که څه هم عام حکم داوو چې لمونځ دې صرف په عبادتخانو کې وي ليکن ددې خاص حادثې په وجه سره دبني اسرائيلو دپاره ددې عارضي اجازه ورکول سوه چې په کورونوکې دې لمونځ کوي اودخپلو کورونو مخونه دې دقبلې طرف ته برابر کړي اوداهم ويل کيږي چې ددې ضرورت په وخت کې هم دوی ته په مخصوصو کورونو کې دلمانځه کولو اجازه ورکول سوې وه دکومو مخونه چې يې دقبلې طرف ته برابر کړي وه په عامو کورونو اوعامو ځايونوکې دلمانځه اجازه دغه وخت هم نه وه لکه څنګه چې امت محمدي ته په ښار بيابان اوهرځای کې دلمانځه ادا کولو اساني حاصله ده (روح)

دلته داسوال هم دفکر قابل دی چې په دې آيت کې بني اسرائيلو ته چې دکومې قبلې طرف ته دمخ کولو

حکم ورکول سوی دی ددی ځخه مراد کومه قبله ده؟ کعبه که بیت المقدس؟ حضرت عبدالله ابن عباس ﷺ فرمایی چی ددی ځخه مراد کعبه ده او کعبه دحضرت موسیٰ ﷺ او دده دملګرو قبله وه (قرطبی وروح) بلکه ځینی علماء فرمایی چی دتیرو ټولو پیغمبرانو قبله په اصل کی کعبه وه.

اوپه کوم حدیث کی چی دا ارشاد دی چی یهود په خپلو لمونځونوکی دصخرهٔ بیت المقدس طرف ته مخ کوی داپرهغه زمانه محمول کیږی کله چی حضرت موسیٰ ﷺ مصر پرینبووی اودبیت المقدس طرف ته روان سو دا ددی منافی نه ده چی دمصر دقیام په زمانه کی ددوی قبله دی بیت الله وی.

ددی آیت ځخه داهم ثابته سوه چی دلمانځه دپاره قبلی ته مخ کول دتیرو پیغمبرانو په زمانه کی هم شرط وو دغه رنګه پاکی اوپټول دعورت دټولو تیرو پیغمبرانو په شریعتونو کی دلمانځه دپاره شرط کیدل په معتبرو روایتونو سره ثابت دی.

دکورونو دمخ پرقبله جوړولو مقصد هم داوو چی په دی کی لمونځونه اداسی په دی وجه ددی ځخه وروسته یی د: أَقِيمُوا الصَّلٰوةَ حکم وکی اودا هدایت یی کړی چی که فرعون په عبادت خانو دلمانځه کولو ځخه منع کول کوی نوپه دی سره لمونځ نه سی ساقط کیدی په خپلو کورونوکی یی ادا کوی.

په اخری آیت کی حضرت موسیٰ ﷺ مخاطب کوی فرمایی چی مومنانو ته خوشخبری واوروه چی د دوی مقصود به پوره سی په دښمن به دوی ته غلبه نصیب سی او په آخرت کی به ورته جنت ورکول سی (روح)

دایت په شروع کی یی حضرت موسیٰ اوهارون عليهما السلام ته په صیغه دتثنیی خطاب وکی ځکه چی دکورونو قبلی ته مخ کول اوپه دی کی دلمانځه کولو اجازه د دوی کاروو دهغه ځخه وروسته په صیغه دجمع سره یی بنی اسرائیل په کی شامل کړه اودلمانځه حکم یی وکی ځکه چی په دی حکم کی پیغمبر اوامت ټول داخل دی په اخر کی یی دخوشخبری ورکولو حکم خاص حضرت موسیٰ ﷺ ته ورکی ځکه چی اصل صاحب دشریعت نبی دی وو دجنت دزیری ورکولو حق صرف دده وو.

په دوهم آیت کی دفرعون دقوم داصلاح ځخه دمایوسه کیدو اودحضرت موسیٰ ﷺ دښراوو ذکردی چی په شروع کی یی دوی دالله ﷻ په دربار کی داعرض کړی دی چی تا دفرعون قوم ته ددنیا دښائست ساز اوسامان اومال اودولت ډیر ورکړی دی دمصر ځخه واخله دحبشی ترمځکی پوری دسرو سپینو اوزیر جدو زمردو یاقوتو وغیره جواهراتو کانونه دی ورکړی دی (قرطبی) ددی اثر دادی چی دوی خلګ ستا دلاری ځخه ګمراه کوی ځکه چی عام خلګ ددوی ظاهری ساز اوسامان اوعیش اوراحت وینی اوپه دی شک کی پریوزی چی که دوی پرګمراهی باندی وای نودالله ﷻ دانعمتونه به ولی ورلره ورکول کیدلی ځکه چی دعامو خلګو نظرونه دی حقیقت ته نه رسیږی چی ددنیا زیاتوالی بغیر دنیك عمل ځخه دانسان پرحقانیت باندی دکیدو نښانه نه ده حضرت موسیٰ ﷺ چی دفرعونیانو داصلاح ځخه مایوسه سو نو د دوی دمال دولت ځخه یی دنورو دګمراهی خطره محسوسه کړه اوښرا یی وکړه. رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰى أَمْوَالِهِمْ یعنی ای زما پروردګاره! ددوی دمالونو صورت بدل کړی مسخ اوبی کاره یی کړی.

دحضرت قتاده بیان دی چی ددی دعا اثر داسی وسو چی دفرعونیانو ټول زَر اوجواهرات اونقد سکی اد دباغونو کښتو ټول پیداوار دډبرو په شکل کی بدل سوه دحضرت عمر بن عبدالعزیز په زمانه کی یو

تیلي پیداسوي وه چي په هغه کي دفرعون دزماني شیان وه په دي کي هګي اوبادام هم ولیدل سوه چي بالکل کاني وه.
دتفسیر امامان فرمایي چي الله ﷻ د دوی تولي میوي سبزیاني اوغلي کاني کړي اودا ورکړه دهغو نهو ۹ معجزو څخه وه چي ذکريې په قرآن کریم کي راغلی دی: وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ الخ
دوهمه ښرا حضرت موسٰی ﷺ د دوی دپاره دا وکړه، وَاشْدُدْ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ یعني ای پروردګاره! ددوی زړونه داسي سخت کړي چي په دوی کي دایمان اوخه خیر صلاحیت پاته نه سي چي دوی ددردناك عذاب راتلو څخه مخکي ایمان رانه وړلی سي.
دا ښرا په ښکاره دیو رسول اوپیغمبر دژبي څخه ډیره لیري معلومیږي ځکه چي دپیغمبر دژوند وظیفه داوي چي خلګو ته دایمان اونیك عمل طرف ته بلنه ورکوي او ددې دپاره تدبیرونه کوي.
مګر دلته واقعه دا ده چي حضرت موسٰی ﷺ دټولو تدبیرونو کولو څخه وروسته ددوی داصلاح څخه مایوسه سوي وو اواوس يې غوښتل چي دوی دخپلو عملونو سزا ووینې په دې کي دااحتمال وو چي هسي نه داخلګ عذاب راتلونکي ووینې اودایمان اقرار ونه کړي اوپه دي سره عذاب بیرته واپس سي په دي وجه دکفر څخه بغض اونفرت ددي دعا سبب جوړسو لکه چي فرعون دغرقیدو په وخت کي دایمان اقرارکوونکي سو نوجبرائیل امین دده خُله بنده کړه چي هسي نه دالله ﷻ رحمت متوجه سي او دی دعذاب څخه خلاص سي او دا هم کیدی سي چي دا ښرا په حقیقت کي ښرانه وي بلکه داسي وي لکه پر شیطان لعنت چي دی خوپه نص دقرآن په خپله ملعون دی بیاپر ده دلعنت کولو منشاء ددي څخه ماسوا نه ده چي پرچا الله ﷻ لعنت مسلط کړی دی مونږ هم په هغه لعنت کوو په دي صورت کي به ددي مطلب دا وي چي د دوی دزړونو سخت والي اوناقابل ایمان اونا قابل اصلاح کیدل دالله ﷻ دطرف څخه مقرر سوي وه حضرت موسٰی ﷺ په صورت دښراوو دهغه اظهار وکی.
په دریم آیت کي دحضرت موسٰی ﷺ ددي دعا دقبولیت بیان دی مګر په عنوان کي یې حضرت هارون ﷺ هم شریك کړي دي داخطاب فرمایي: قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا یعني ستاسي ددواړو دعا قبوله سوه وجه داوه چي کله حضرت موسٰی ﷺ دادعا کوله نو حضرت هارون ﷺ به امین وایه ددي څخه معلومه سوه چي دچا په دعا باندي امین ویل هم په دعا کي داخل دی اوچونکي ددعا سنت طریقه په قرآن کریم کي په کرار اواز سره کول ښوول سوي دي نو ددي څخه دامین هم په پټه دویلو ترجیح معلومیږي.
په دي آیت کي ددعادقبلیدو خبرداري دواړو پیغمبرانو ته ورکول سوي دي مګر لږ څه امتحان یې د دوی هم واخستی چي دقبلیدو دعا اثر څلوېښت کاله وروسته دبغوی په قول ښکاره سو په دي وجه په دي آیت کي ددعا دقبلیدو دذکر سره دي دواړو حضراتو ته داهدایت هم ورکول سو چي: فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ: یعني په خپل منصبي کار دعوت او تبلیغ کي لګیا اوسي ددعا دقبلیدو اثر که وروسته ښکاره کیږي، نو دجاهلانو په شان تلواري مه کوي.
په څلورم آیت کي دحضرت موسٰی ﷺ مشهوره معجزه په دریاب پوري وتل اودفرعون دغرقیدو دواقعي ذکرکولو څخه وروسته فرمایي: حَتَّىٰ إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنتُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ

الْمُسْلِمِیْنَ: یعنی کله چی دی په غرقیدو کی ګیرسو نو وی ویل چی زه ایمان راوړم په دی خبره چی په کوم خدای بنی اسرائیلو ایمان راوړی دی دهغه څخه ماسوا بل معبود نسته او زه دحکم منونکو څخه یم.
په پنځم آیت کی په خپله دالله ﷻ دطرف څخه ددی دا جواب راغلی دی، آٰلْئٰنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِیْنَ: یعنی آیا اوس ته مسلمانیږی کله چی دایمان او اسلام وخت تیرسو.
ددی څخه ثابته سوه چی عین دمرګ په وخت کی ایمان راوړل شرعًا معتبر نه دی ددی زیات وضاحت دهغه حدیث څخه کیږی په کوم کی چی نبی کریم ﷺ فرمایی چی الله ﷻ دبنده توبه ترهغه پوری قبلوی ترڅوپوری چی یی دمرګ دغرغری وخت نه وی راغلی (ترمذی)
دمرګ دغرغری دوخت څخه مرادهغه وخت دی کوم وخت چی لادروح ایستو ملائکی مخامخ سوی نه وی دغه وخت بیاددنیا ژوندختم سی داخرت احکام شروع سی په دی وجه ددی وخت هیڅ عمل قابل قبول نه وی نه ایمان اونه کفردغه وخت چی څوك ایمان راوړی هغه ته مومن نه سی ویل کیدی اودده سره په کفن دفن کی دمسلمانانو په شان معامله هم نه سی کیدی لکه چی دفرعون ددی واقعی څخه ثابته ده چی په اجماع سره دفرعون مرګ پرکفرباندی واقع سوی دی دقرآن دنصوصو څخه هم دابنکاره ده اوچاچی دفرعون دی ایمان ته معتبر ویلی دی یادی ددی څه تاویل کیږی یادی غلط مقرریږی او غلط دی ورته ویل کیږی (روح)
خدای مه کړه که دغه ډول دروح ختلو په حالت کی دچا دخُلی څخه دکفر کلمه ووزی نوده ته به کافرهم نه سی ویل کیدی بلکی دده دجنازی لمونځ به کوی دمسلمانانو په شان به یی دفن کوی اودده دکفر دکلمی به تاویل کیږی لکه چی دځینو اولیاء الله دحالاتو څخه معلومیږی چی کومه کلمه ددوی دژبو څخه وتلی وه خلګوبه دغه دکفرکلمه ګڼله اوپریشانه کیدل به وروسته چی به پر هوښ راغی اوخپل مطلب به یی وښووی نودټولو اطمینان به وسو چی هغه عینی دایمان کلمه وه.
لنډه دا ده چی څه وخت روح ووزی اودنزع وخت وی دغه وخت ددنیا په ژوند کی شمار نه دی دغه وخت هیڅ عمل هم شرعًا معتبر نه دی ددی څخه مخکی هرعمل معتبر دی مګر چی څوك یی وینی هغوی ته په دی کی ډیر احتیاط لازم دی ځکه چی ددی په صحیح اندازه کولو کی غلطی کیدی سی چی دادروح دنزع او دمرګ دغرغری وخت دی اوکه لا ددی څخه مخکی دی.

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيْكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُوْنَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةً ۗ وَاِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ

نو نن ساتو مونږ ستابدن چی سی ته دخپلو وروستنیو دپاره نخښه اوبی شکه ډیر خلق

عَنْ اٰيٰتِنَا لَغٰفِلُوْنَ ﴿۹۲﴾ وَلَقَدْ بَوَّاْنَا بَنِیْٓ اِسْرَآءِيْلَ مُبَوَّاَ

زمونږ قدرتونو ته توجه نه ورکوی، اوخای ورکی مونږ بنی اسرآئیلو ته ښه خای

صِدْقٍ وَّرَزَقْنٰهُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ ۚ فَمَا اخْتَلَفُوْا حَتّٰى جَآءَهُمُ

اوخوراك مو ورکی دوی ته دپاکو شیانو څخه، نو په دوی کی اختلاف را نه غی، ترهغه پوری چی راغی دوی ته

أَلِيمٌ ۝ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا

خبر ، بیشکه ستا رب به په دوی کی فیصله وکړی دقیامت په ورځ په کومه خبره کی ،

فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۝۹۳ فَإِن كُنتَ فِي شَكٍّ مِّمَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ

چی په دوی کی اختلاف راتلی ، نو که ته یې په شك کی ددی شی څخه چی نازل کی مونږ تاته نو پوښتنه وکړه ،

الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ مِن قَبْلِكَ ۚ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِن

دهغو څخه چی وایی کتاب ستا څخه مخکی ، بیشکه راغله تاته حقه خبره ستا

رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ۝۹۴ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ

درب څخه نو ته هیڅکله مه کیږه په شك کوونکو کی ، او مه کیږه په هغو کی ،

كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ۝۹۵ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ

کومو چی دروا غجنی کړی دالله ﷻ خبری بیا به ته سی د تاوان کوونکو څخه ، په کومو چی ثابته سوه ستا

عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ۝۹۶ وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ

درب خبره دوی به ایمان رانه وړی که څه هم ورسیږی دوی ته ټولی نخښی ،

حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ۝۹۷ فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ

ترڅو چی و نه وینی عذاب دردناك ، نو ولی نه سو یو کلی چی ایمان یی راوړی ،

فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ

نو په کار ورتلی دوی ته ایمان ددوی مګر دیونس ؑ قوم کله چی دوی ایمان راوړی نولرې کی مونږ د دوی څخه

عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ۝۹۸

عذاب دذلت ددنیا په ژوند کی او فائده ورسوله مونږ دوی ته تریو وخته پوری

**لنډتفسیر:** پس (پرځای دمطلوبه نجات) نن به مونږ ستا لاش (مړبدن) ته (په اوبو کی دډوبیدو څخه) نجات ورکړو چی ته دهغو دپاره دعبرت سبب یی کوم چی ترتا وروسته (موجود) دی (چی ستا بدحالی اوتباهی

وويني اودالله ﷻ دحكمونو دمخالفت څخه ځان وساتي، اوحقيقت دادي چي (بياهم) ډير خلګ زمونږ د
(داسي داسي) عبرتونو څخه غافله دي (اوداحكامو دمخالفت څخه نه بيريږي) اومونږ (دفرعون دغرقيدو
څخه وروسته) بني اسرائيلوته ډير ښه ځاي داوسيدو دپاره وركي (چي دغه وخت خودمصر مالكان سول
او ددوي اولني نسل ته موپه بيت المقدس اودشام دملك پرعمالقه وو باندي فتح وركړه) اومونږ دوي لره
پاك شيان دخوراك دپاره وركړل (په مصر كي هم باغونه اوچيني وي اودشام په باره كي: بٰرَكْنَا فِيهَا
راغلي دي) پس (په كار ده چي زمونږ په حكمونو منلوكي زيات سرګرم سوي واي ليكن دوي چيه په دين
كي اختلاف شروع كي اوغضب داچي) دوي (دجهل په وجه سره) اختلاف ونه كي تردي چي دوي ته
(داحكامو) علم ورسيدي (او بيايي اختلاف وكي مخ ته پردي اختلاف باندي دسزا بيره ده چي) يقيني
خبره ده چي ستارب ددوي (اختلاف كوونكو) په مينځ كي دقيامت په ورځ په دي كارونو كي (عملي
فيصله به وكړي په كوموكي چي دوي اختلاف كوي بيا (ددين محمدي دحقيقت ثابتولو دپاره مونږ
يوداسي كافي طريقه ښيو چي دغيرصاحب وحي دپاره به هيڅ ډول كافي نه وي هغه داسي ده چي ته
صاحب وحي يي مګركه تاته هم كه ددي خطاب په طور ديوقضيي شرطيي سره وسي نوممكنه ده داسي
چي) كه چيري (بالفرض) ستاپه دي (كتاب) كي څه شك (اوشبهه) وي كوم چي مونږ تاته ليږلي دي نو (ددي
شك ليري كولو يوه اسانه طريقه داهم ده چي) ته دهغوخلګوڅخه پوښتنه وكړه كوم چي ستاڅخه دمخكي
كتابونوويونكي دي (مراد تورات اوانجيل دي هغوي به دپيش ګويو په طور باندي په ويلو سره ددي
قرآن تصديق وكي) بيشكه تاته ستادرب دطرف څخه رښتني كتاب راغلي دي ته هيڅكله په شك
كوونكوكي مه كيږه اونه (دشك كوونكو څخه زيات) په هغو خلګوكي كيږه كومو چي دالله ﷻ ايتونه
درواغجن كړل هسي نه چي ته (نعوذ بالله) تباه نه سي يقيناً دكومو خلګو په حق كي چي ستادرب (دا
ازلي) خبره (چي دوي به ايمان) رانه وړي ثابته سويده دوي به (هيڅكله) ايمان رانه وړي كه څه هم ته ټول
دليلونه (دثبوت دحق) ور ورسوي ترڅو پوري چي دردناك عذاب ونه ويني (مګر ددغه وخت ايمان نفع نه
وركوي) چنانچي (پركومو كليو چي عذاب راغلي دي په دوي كي) يوكلي هم ايمان رانه وړي چي ايمان
راوړل دوي لره نفع مندسوه (ځكه چي ددوي دايمان سره مشيت متعلق سوي نه وو) البته! مګر ديونس
ﷺ قوم (چي ددوي دايمان سره مشيت متعلق سوي وو په دي وجه چي دوي دوعده سوي عذاب اولني
نخښي وليدې ايمان يي راوړي او) كله چي دوي ايمان راوړي نومونږ درسوايي دعذاب څخه ددنياپه
ژوندكي دوي خلاص كړل اودوي لره موتريوخاص وخت (يعني دمرګ تروخته) پوري (په خيراوخوبي سره)
عيش وركي (پس دنورو كليو ايمان نه راوړل اوديونس ﷺ دقوم ايمان راوړل دواړه په مشيت سره وسو)
**معلومات اومسئلي:** په اولني ايت كي فرعون ته خطاب كوي فرمايي چي دغرقيدوڅخه وروسته مونږ ستا
بدن داوبو څخه راايستي چي ستا بدن دوروسته خلقو دپاره دخداي دقدرت نښانه اوعبرت جوړ سي.
ددي واقعه داسي ده چي د درياب پوري وتوڅخه وروسته كله چي حضرت موسى ﷺ بني اسرائيلوته
دفرعون دهلاكيدو خبروركي نودغه خلق دفرعون څخه دومره مرعوب او مغلوب وه چي ددي څخه يي
انكاروكي اوويي ويل چي فرعون نه دي هلاك سوي الله ﷻ دوي ته دښودلو اودنوروخلقو دعبرت دپاره

د دریاب دیوی څپی په ذریعه دفرعون مړلاش ددریاب پرغاړه وغورزوی چی ټولو ولیدی اودده په هلاکیدو یی یقین راغی او دده دا لاش دټولو دپاره دعبرت نمونه جوړه سوه بیامعلومه نه ده چی ددی لاش سره څه وسوه په کوم ځای کی چی دفرعون لاش پیدا سوی وو ترننه پوری دغه ځای په جبلِ فرعون نوم سره مشهو ر دی.

څه زمانه سوی ده چی په اخبارونوکی داخبر چاپ سوی وو چی دفرعون لاش صحیح سالم پیدا سوی دی اوعامو خلګو ولیدی اوترننه پوری دقاهری په عجائب سرای کی محفوظ دی مګر داپه یقین سره نه سی ویل کیدی چی داهغه فرعون دی دکوم مقابله چی دحضرت موسیٰ ؑ سره سوی وه یابل فرعون دی څکه چی لفظ دفرعون دیوخاص سړی نوم نه دی پس په دغه زمانه کی به دمصر هریو بادشاه ته دفرعون لقب ورکول سی.

مګر څه عجیبه نه ده چی قدرت څنګه غرق سوی لاش دعبرت دپاره پرغاړه غورزولی وو دغه شان یی دائنده نسلونو دعبرت دپاره دورستیدو اوسخا کیدو څخه هم محفوظ کړی وای اوتر اوسه پوری موجود وای.

دایت په اخرکی ارشاد فرمایی چی ډیر خلق زمونږ دایتونو اونښانو څخه غافله دی په ذی کی غور اوفکرنه کوی اوعبرت نه حاصلوی کنه نو ددنیا په ذرّه ذرّه کی داسی نښانی موجودی دی دکوموپه لیدو چی الله ﷻ او دده کامل قدرت پیژندل کیږی.

په دوهم ایت کی دفرعون دبد انجام په مقابله کی دهغه قوم مستقبل ښودلی دی کوم چی فرعون سپک ورك او ذلیل ګڼلی وو فرمایی چی مونږ بنی اسرائیلوته ښه ځای ورکی دمصر ټول ملك هم دوی ته ورکول سو او دأردن اوفلسطین پاکه مزکه هم دوی ته ورکول سوه کومه چی الله ﷻ دخپل خلیل حضرت ابراهیم ؑ او دده داولاد دپاره میراث جوړکړی وو اودښه ځای څخه یی په قران کی د: مُبَوَّآ صِدْقٍ په لفظ سره تعبیر کړی دی دصدق معنیٰ دلته دصالح اومناسب ده مطلب دا دی چی داسی ځای مونږ دوی ته ورکی کوم چی ددوی دپاره په هراعتبار سره لائق اومناسب وو بیا فرمایی چی مونږدوی ته دحلالو او پاکو شیانو څخه رزق ورکی چی ددنیا ټول خوندونه اوراحتونه مونږ دوی ته ورکړل.

دایت په اخرکی بیا ددوی دکړیدو اوغلطو کارونو ذکردی چی په دوی کی ډیرو خلګو داقتدار پیداکیدو څخه وروسته دالله ﷻ دنعمتونو قدرونه کی اودهغه دفرمانبرداری څخه واپس سول په تورات کی چی کومی نښانی دنبی کریم ﷺ دی خلګو وویلی ددی تقاضا داوه چی ددوی دتشریف راوړلو وروسته دټولو څخه اول دي خلګو ایمان راوړی وای مګر داعجیبه اتفاق وسو چی دنبی کریم ﷺ دتشریف راوړلوڅخه مخکی خودی ټولو خلګو په نبی اخر زمان وسیله کوله اودعاګانی به یی کولی مګر کله چی نبی اخرزمان دخپل پوره شهادتونو سره اودتورات دښوول سوو نښانوسره تشریف راوړی نودی خلګو په خپل مینځ کی اختلاف شروع کی څینی خلګو ایمان راوړی اوځینو انکار وکی په دی آیت کی دنبی کریم ﷺ تشریف راوړل یی په لفظ د جَآءَ هُمُ الْعَلْمُ سره تعبیرکړي دی دلته دعلم څخه مرادیقین هم کیدی سی نومعنیٰ به یی داسی چی کله په مشاهده سره دیقین اسباب جمع سوه نودی خلقواختلاف وکی

اوځینې تفسیر لیکونکی فرمایي چې دلته دعلم څخه مراد معلوم دی یعني کله چې دغه هستی مخ ته راغله کومه چې دتورات دپیشگویو په ذریعه سره مخکی معلومه سوی وه نو اوس یې اختلاف وکی.
دایت په اخرکی فرمایي چې الله ﷻ دقیامت په ورځ به ددوی داختلاف فیصله وکړی حق اوباطل به واضح سي اهل حق به جنت ته او اهل باطل به دوزخ ته ولیږل سي.
په دریم آیت کی په ښکاره خطاب نبی کریم ﷺ ته دی مگر دابنکاره ده چې دوی ته په وحی کی دشك راتلو احتمال نسته په دی وجه ددی خطاب په ذریعه مقصود امت ته اورل دی په خپله دی مقصود نه دی او دا هم کیدی سی چې داخطاب عامو انسانانو ته وی چې ای انسانه! که ستاپه دی وحی الهی کی څه شك وی کومه چې په واسطه دمحمد مصطفی ﷺ ستاطرف ته رالیږل سویده نوته دهغو خلگو څخه پوښتنه وکړه کومو چې ترتا مخکی دالله ﷻ کتاب تورات اوانجیل ووایه هغوی به تاته ووایي چې تیرو ټولو پیغمبرانو او ددوی کتابونو دمحمد ﷺ خوشخبری ورکړي ده چې په دی سره به ستاوسوسی لیری سی.
په تفسیرمظهری کی دی چې ددی آیت څخه معلومه سوه چې کوم سړی ته ددین په معامله کی څه شبهه ور پیښه سی نوپرده لازمه ده چې دعلماء حق څخه پوښتنه وکړی خپل شکونه لیری کړی اوپرورش یې نه کوی.
په څلورم پنځم اوشپږم ایتونو کی ددی مضمون تائید اوتاکید اوغفلت کوونکو ته خبرداری دی.
په اووم آیت کی غفلت کوونکو منکرانو ته په دی خبرداری ورکول سوی دی چې دژوند فرصت غنیمت وگڼی اوس هم په کار دی چې دانکار اوسرکښی څخه بیرته راواپس سی کنه نوبیو داسی وخت راتلونکی دی چې که بیاتوبه کاږی نوتوبه به یی نه قبلیږی که ایمان راوړی نوایمان به مقبول نه وی اودغه به هغه وخت وی کله چې دمرگ په وخت کی داخرت عذاب مخامخ سی په دی سلسله کی دحضرت یونس ؑ دقوم یوه واقعه یی ذکر کړي ده چې په دی کی ډیر عبرتونه اونصیحتونه دی.
په دی آیت کی ارشاد دی چې داسی ولی ونه سوه چې منکرو قومونو په داسی وخت کی ایمان راوړی چې ددوی ایمان دوی لره نفع ورکولی یعنی دمرگ په وخت کی یادعذاب واقع کیدو اوپه عذاب کی داخته کیدو څخه وروسته یادقیامت دقائمیدو په وخت کی کله چې دتوبی دروازه بنده سی دچا توبه اوایمان به مقبول نه وی ددی څخه مخکی مخکی باید دخپلی سرکښی څخه واپس کیدلی اوایمان یی راوړی وای بغیر دحضرت یونس ؑ دقوم څخه چې هغوی دداسی وخت راتلو څخه مخکی کله چې دخدای ﷻ عذاب راتلونکی ولیدی نوفوراً یی توبه وکښله اوایمان یی راوړی ددی په وجه مونږ د دوی څخه رسوا کوونکی عذاب بیرته واستوی.
ددی تفسیر خلاصه داده چې ددنیا دعذاب مخ ته په راتلو سره هم دتوبی دروازه نه بندیږی بلکه توبه قبلیږی البته داخرت عذاب مخ ته په راتلو سره توبه نه قبلیږی اود اخرت عذاب مخ ته راتلل یادقیامت په ورځ وی یادمرگ په وخت کی برابره خبره ده که دغه طبعی مرگ وی یاپه څه دنیوی عذاب کی په اخته کیدو سره وی لکه چې فرعون ته ورپیښ سو.
په دی وجه دحضرت یونس ؑ دقوم توبه قبلیدل دالله ﷻ دعام قانون څخه خلاف نه دی بلکه تردی لاندی دی ځکه چې دوی که څه هم عذاب راتلونکی ولیدی اوتوبه یی وکښله مگر په عذاب کی داخته

کیدو او مرګ څخه مخکې یې وکړه په خلاف دفرعون اونورو خلګو څخه کومو چې په عذاب کې داخته کیدو څخه وروسته اودمرګ دغرغرې په وخت کې توبه وکاړله اودایمان اقرار یې وکې څکه د دوی ایمان معتبر نه سو او توبه یې قبوله نه سوه .

حضرت یونس ﷺ دقوم دواقعې یو مثال په خپله په قرآن کریم کې دبني اسرائیلو هغه واقعه ده په کومه کې چې کوه طور ددوی پرسرونو زوړند سو دوی یې وبیرول اودتوبې حکم یې ورکی دوی توبه وکاړله نوهغه توبه یې قبوله سوه چې ذکر یې په سورة بقره کې راغلی دی .

وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ : مونږ ستاسې په سرونو کوه طور زوړند کی حکم مو درکی چې کوم احکام تاسې ته درکول سوي دي دغه مضبوط ونیسئ .

وجه داوه چې دوی دعذاب واقع کیدو اوپه مرګ کې داخته کیدو څخه مخکې محض دعذاب بیره ولیده اوتوبه یې کاړلې وه دغه شان دحضرت یونس ﷺ قوم عذاب راتلونکی ولیدی په اخلاص اوزاری سره یې توبه وکاړله چې تفصیل یې مخ ته راځي نوددې توبې قبلیدل دذکرسوي قاعدې څخه خلاف نه دي (قرطبي)

دلته ددې زماني دځینو خلګو څخه سخته غلطي سوي ده چې دحضرت یونس ﷺ طرف ته یې درسالت دفرائضوپه ادا کولو کې دکوتاهي نسبت کړی دی اودقوم څخه دعذاب واپس کیدو سبب یې دپیغمبر کوتاهي ګڼلې ده اودا کوتاهي یې سبب دعتاب جوړکی چې ذکر یې په سورة انبیا اوسورة صفت کې راغلی دی د دوی الفاظ دا دي . دقرآن په اشاراتو اودیونس ﷺ دصحیفې په تفصیلاتو دفکر کولو څخه دومره صفا معلومیږي چې دحضرت یونس ﷺ څخه درسالت په فرضو اداکولو کې څه کوتاهي سوې وې [نعوذ بالله من هذا القول] اوغالبًا دوی بې صبرې وکړه دوخت څخه مخکې یې خپل ځای پریښی وو په دې وجه چې کله دعذاب نخښې یې ولیدې نوآشوریانو توبه اواستغفار وکې نوالله ﷻ دوی معاف کړل په قرآن کریم کې چې دخدایي دستور کوم اصول اوکلیات بیان سوي دي په دې کې یوه مستقله دفعه دا هم ده چې الله ﷻ یو قوم ته ترهغه وخته پورې عذاب نه ورکوي ترڅو چې پر دوی خپل حجت پوره نه کړي نو کله چې نبي په ادا کولو درسالت کې کوتاهي وکړه اودالله ﷻ دمقرر کړي وخت څخه مخکې دخپل ځای څخه ولاړی نودالله ﷻ انصاف دې قوم ته عذاب ورکول خوښ نه کړل (۱) (تفهیم القرآن دمولانا مودودي ص ۳۱۳ ج ۲ طبع سنه ۱۹۶۴)

(۱) دتفهیم القرآن په وروسته چاپونوکې ددې عبارت څخه درجوع داعلان څخه بغیردلته په عبارت کې معمولي تبدیلي سوي ده یعنې (درسالت دفرضو په ادائیګې کې کوتاهي) الفاظ په نوي عبارت کې موجود نه دي لیکن داخبره اوس هم په عبارت کې باقي ده چې (کله چې نبي ددې قوم دمهلت تر اخري لمحې پورې له جاري ونه ساتله اودالله ﷻ دمقرره وخت څخه مخکې یې دخپله ځایه هجرت وکې نودالله ﷻ انصاف ددوی قوم ته عذاب ورکول ونه غوښتل څکه چې په دې باندې داتمام حجت قانوني شرطونه نه وه پوره سوي) په دې وجه دتفهیم القرآن په عبارت کې دبدلو سره سره دمعارف القرآن تبصره پرخپل حال برقراره ده .

دلته دټولو څخه اول دکتلو خبره داده چې دانبیاء ﷺ دګناهونو څخه معصوم والې یوه منل سوې عقیده ده چې په دې دټول امت اجماع ده ددې په تفصیلاتو کې څه جزوي اختلافات هم دي چې، دا

پاکوالی دهرقسم صغیره اوکبیره گناهونو څخه دی اوکه صرف دکبیره وو څخه دی اوداچی داپاکوالی مخکی دنبوت دزمانی لره هم شامل دی اوکه نه دی؟ لیکن په دی کی خو دهیڅ فرقی اوهیڅ سری اختلاف نسته چی انبیاء علیهم السلام ټول په جمع درسالت دفرضو په اداکولوکی هیڅکله کوتاهی نه سی کولی ځکه چی دانبیاوو علیهم السلام دپاره ددی څخه بله لویه ګناه نه سی کیدی چی دکوم منصب دپاره الله ﷻ د دوی انتخاب فرمایلی دی په خپله په دی کی کوتاهی وکړی داخوپه منصبی فرضوکی ښکاره خیانت دی کوم چی دعامو شریفو انسانانو څخه هم لیری خبره ده ددی کوتاهی څخه هم که پیغمبر پاک نه سی نوبیا دنورو ګناهونو څخه پاکوالی بی فائدی دی.

دقرآن اوسنت دمنل سوو اصولو اوداجماعي عقیدی دپاکوالی دانبیاوو علیهم السلام دظاهر څخه خلاف که چیری په قرآن اوحدیث کی هم څه خبره په نظر راتلی نودمنل سوو اصولو په وجه سره ضروری وه چی ددی تفسیر اومعنی داسی وجه تلاش کولی چی په دی سره هغه دقرآن اوحدیث دهغه اصولو سره چی ثبوت یی قطعی وی ټکراو نه راتلی اونه ورڅخه مختلف کیدی.

مګر دلته خوعجیبه خبره داده چی مصنف موصوف چی کومه خبره دقرانی اشاراتو اود حضرت یونس علیه السلام دصحیفی دتفصیلاتو په حواله سره پیش کړي ده دغه په صحیفه دیونس کی که وی نو وی به خوددی په اهل اسلام کی هیڅ اعتبار نسته اوقرانی اشاره خویوه هم نسته بلکی داسی سویده چی یوڅو مقدمی یی راجمع کړی دی په زور یی دا نتیجه ورڅخه راایستلی ده اول خویی دافرض کړي ده چی دحضرت یونس علیه السلام دقوم څخه دعذاب بیرته تلل دخدایی دستور خلاف واقع سو کوم چی ددی آیت دسباق اوسباق څخه هم بالکل خلاف ده اودمحققینو امامانو دتفسیر دوضاحتونو څخه هم خلاف ده ددی سره یی دافرض کړه چی خدایی قانون په دی موقع ځکه مات سو چی په خپله دپیغمبر څخه درسالت په فرضو اداکولو کی کوتاهی سوی وی ددی سره یی داهم فرض کړه چی دپیغمبر دپاره دالله ﷻ دطرف څخه څه خاص وخت دوتلو مقرر سوی وو ده ددغه مقرر وخت څخه مخکی ددعوت فرض پرینښووی او وتښتیدی که لږ هم دفکر اوانصاف څخه کار واخستل سی نوثابته به سی چی دقرآن اوحدیث یوه اشاره ددی فرضی مقدمو طرف ته نه پیدا کیږی.

په خپله چی دقرآن دایت پرسباق باندی فکر وسی نودایت الفاظ دا دی ، فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ : ددی صفا مطلب دا دی چی ددنیا دعاموکلو دخلکو متعلق په طور داظهار دافسوس دا ارشاد دی چی دوی داسی ولی نه سوه چی ترهغه وخته پوری یی ایمان راوړی وای ترکومه پوری چی ایمان مقبول اونافع وی یعنی په عذاب یامرګ کی داخته کیدو څخه مخکی مخکی یی که ایمان راوړی وای نوددوی ایمان به قبول سوی وای مګر دیونس علیه السلام قوم ددی څخه مستثنی دی چی دوی دعذاب نخښی ولیدی نوپه عذاب کی داخته کیدو څخه مخکی یی ایمان راوړی نو ددوی ایمان اوتوبه قبوله سوه.

دایت دا واضح مطلب په خپله ښیی چی دلته څه خدایی قانون نه دی مات سوی بلکه عین دخدایی دستور مطابق د دوی ایمان اوتوبه قبوله سوي ده.

اکثروتفسیرلیکونکوبحرمحیط قرطبی زمخشری مظهری روح المعانی وغیره دایت دامطلب لیکلی دی

چې په دې کې دحضرت یونس ﷺ دقوم توبه قبلیدل دعام الهی قانون لاندې دی دقرطبی الفاظ دا دی .
وَقَالَ ابْنُ جُبَيْرٍ غَشِيَهُمُ الْعَذَابُ كَمَا يَغْشَى الثَّوْبُ الْقَبْرَ فَلَمَّا صَحَّتْ تَوْبَتُهُمْ رَفَعَ اللهُ عَنْهُمُ الْعَذَابَ وَقَالَ الطَّبَرِي خَصَّ قَوْمُ يُونُسَ ﷺ مِنْ بَيْنِ سَائِرِ الْأُمَمِ بِأَنْ تِيبَ عَلَيْهِمْ بَعْدَ مُعَايَنَةِ الْعَذَابِ وَذُكِرَ ذٰلِكَ عَنْ جَمَاعَةٍ مِنَ الْمُفَسِّرِيْنَ وَقَالَ الزَّجَّاجُ إِنَّهُمْ لَمْ يَقَعْ بِهِمُ الْعَذَابُ وَإِنَّمَا رَأَوْا الْعَلَامَةَ الَّتِي تَدُلُّ عَلَى الْعَذَابِ وَلَوْ رَأَوْا عَيْنَ الْعَذَابِ لَمَا نَفَعَهُمْ إِيْمَانُهُمْ قُلْتُ: قَوْلُ الزَّجَّاجِ حَسَنٌ فَإِنَّ الْمُعَايَنَةَ الَّتِي لَا تَنْفَعُ التَّوْبَةُ مَعَهَا هِيَ التَّلَبُّسُ بِالْعَذَابِ كَقِصَّةِ فِرْعَوْنَ وَلِهٰذَا جَاءَ بِقِصَّةِ قَوْمِ يُوْنُسَ عَلَى أَثَرِ قِصَّةِ فِرْعَوْنَ وَيَعْضُدُ هٰذَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: (إِنَّ اللهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُغَرْغِرْ) وَالْغَرْغَرَةُ الْحَشْرَجَةُ وَذٰلِكَ هُوَ حَالُ التَّلَبُّسِ بِالْمَوْتِ وَقَدْ رُوِيَ مَعْنَى مَا قُلْنَاهُ عَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ ﷺ (الى) وَهٰذَا يَدُلُّ عَلَى أَنَّ تَوْبَتَهُمْ قَبْلَ رُؤْيَةِ الْعَذَابِ (الى) وَعَلَى هٰذَا فَلَا إِشْكَالَ وَلَا تَعَارُضَ وَلَا خُصُوْصَ .......

ژباړه: ابن جریر ﷺ وایی چې عذاب دوی داسې پټ کړی وه لکه چې پرقبر څادر وغوړوی ، بیا چونکې د دوی توبه صحیح سوه (چې دعذاب واقع کیدو څخه مخکې وه) نو د دوی څخه عذاب لرې سو طبری فرمایی چې یونس قوم ته ددنیا دټولو قومونو څخه داخصوصیت ورکول سوی دی چې دعذاب لیدو څخه وروسته ددوی توبه قبوله سوه زجاج فرمایی چې پردې خلګو لاتراوسه عذاب نه وو راغلی بلکه علامې دعذاب یې لیدلې وې اوکه عذاب راغلی وای نو د دوی توبه به نه وای قبوله سوې قرطبی فرمایی چې دزجاج قول ښه اوغوره دی ځکه چې دکوم عذاب لیدو څخه وروسته توبه نه قبلیږي دغه هلته ده چې په عذاب کې اخته سي لکه په واقعه دفرعون کې چې پیښه سوه اوپه دې وجه په دې سورة کې دیونس دقوم واقعه دفرعون دقوم دواقعې څخه وروسته متصل ذکرسوي ده چې فرق واضح سي چې دفرعون ایمان په عذاب کې داخته کیدوڅخه وروسته وو په خلاف دقوم دیونس څخه چې دوی دعذاب واقع کیدو څخه مخکې ایمان راوړی ددې خبرې تائید دنبي کریم ﷺ ددې ارشاد څخه هم کیږي چې: الله ﷻ دبنده توبه ترهغه وخته پورې قبلوي ترڅو چې دی دغرغرې حالت ته ونه رسیږي اوغرغره دمرګ بې هوښۍ ته وایي اوداخبره دحضرت عبدالله ابن مسعود ﷺ درروایت څخه معلومیږي په کومه کې چې یې ښوولې ده چې دیونس قوم دعذاب واقع کیدو څخه مخکې توبه کښلې وه قرطبی فرمایی چې په دې تقریر اوتفسیر باندې نه څه اشکال سته نه تعارض اونه دیونس دقوم څه تخصیص .

او طبری وغیره مفسرینو هم کومو چې داواقعه دحضرت یونس ﷺ دقوم خصوصیت ښوولې دی په دې کې هم چادانه دی ویلې چې ددې خصوصیت سبب دحضرت یونس ﷺ کوتاهي وې بلکه ددې قوم په رښتنې زړه سره توبه کول اوپه علم الهی کې مخلص والی وغیره وجوهات یې لیکلې دي .

اوکله چې دامعلومه سوه چې دحضرت یونس ﷺ دقوم عذاب بیرته واپس کیدل دعام قانون دقدرت څخه خلاف نه وو بلکه عین مطابق وو نوددې خبرې بنیاد دسره ختم سو .

دغه شان دیوې قرانی اشارې څخه هم داثابته نه ده چې دعذاب دوعدو اورولو څخه وروسته حضرت یونس ﷺ بغیر دخدای داذن څخه دخپل قوم څخه جلاسو بلکه دراتلونکې بیان څخه اودتفسیري روایتونو څخه داسې معلومیږي لکه چې دتیرو ټولو امتونو سره معامله کیدل راروان وو چې کله به ددوی پرامت دعذاب راتلو فیصله وسوه نوالله ﷻ به خپلو رسولانو او د دوی ملګروته ددغه ځای څخه دوتلوحکم ورکې لکه دحضرت لوط ﷺ واقعه په وضاحت سره په قرآن کریم کې ذکرده دغه شان دلته هم کله چې دالله ﷻ داحکم دحضرت یونس ﷺ په ذریعه دې خلګوته ورسول سو چې درې ورځې وروسته به

عذاب راځي نو دحضرت یونس ﷺ د دې ځای څخه وتل ښکاره دا ده چې په امر خداوندی سوی دی
البته دحضرت یونس ﷺ څخه چې کوم دپیغمبرانه شان په اعتبار سره یوه خطا وسوه او په دې باندې
دسورة انبیاء اوسورة صٰفّت په ایتونوکی دعتاب الفاظ راغلل او ددې په نتیجه کی دماهي په نس کی
دپاته کیدو واقعه پیښه سوه هغه دانه چې دوی درسالت په فرضو اداکولو کی کوتاهي کړی وه بلکه
واقعه دغه وه کومه چې لوړه دمستندو تفسیرونو په حواله سره لیکل سوي ده چې کله حضرت یونس ﷺ
خپل قوم ته دالله ﷻ دحکم مطابق دری ورځی وروسته دعذاب راتلو وعده ورکړه اوبیایی دالله ﷻ په اذن
خپل ځای پریښووی دباندی ولاړی اووروسته داثابته سوه چې عذاب رانغی نواوس دحضرت یونس ﷺ
سره دافکرسو چې که زه خپل قوم ته اوس بیرته ولاړسم نودرواغجن به مقرر سم او ددې قوم دادستور وو
چې دچا درواغجن والی به ثابت سو نوهغه به یی قتلوی نو اوس خپل قوم ته په بیرته تلوکی یی دخان
بیره وه داوخت بغیر ددې څخه بله لار نه وه چې اوس ددې وطن څخه هجرت وکړی لیکن دانبیاء علیهم السلام
سنت دا دی چې ترڅو پوری دالله ﷻ دطرف څخه دهجرت اجازه رانه سی محض په خپله رایه سره هجرت
نه کوی نود حضرت یونس ﷺ خطا دا وه چې دالله ﷻ د اجازې راتلو څخه مخکی یی دهجرت قصد وکی
اوپه کښتی کی سپور سو کوم چې داپه خپل ذات کی خوځه ګناه نه وه مګر دانبیاوو علیهم السلام دستو څخه
مختلفه خبره وه که دقرآن دایتونو پرالفاظو فکر وسی نودحضرت یونس ﷺ خطا درسالت دفرضو په ادا
کولوکی څه کوتاهي نه وه بلکه دقوم دظلم او زیاتی څخه دځان بچ کولو دپاره بغیر دخدای داذن څخه
دهجرت کولو څخه ماسوا نور هیڅ نه ثابتیږی دسورة صٰفّت آیت ددې مضمون دپاره تقریبًا واضح دی
چې په دې کی فرمایی ، اِذْ اَبَقَ اِلَی الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنَ : په دې کی په قصد دهجرت سره په کښتی کی سپریدل
یی په لفظ د: اَبَقَ سره په طور دعتاب تعبیر فرمایلی دی چې ددې معنٰی ده دیو غلام دخپل مالك داجازې
څخه بغیر تښتیدل او دسورة انبیاء په آیت کی دی ، وَذَا النُّوْنِ اِذْ ذَّهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنْ لَّنْ نَّقْدِرَ عَلَيْهِ : چې په دې
کی یی دطبعی بیری پربنا باندی دقوم څخه ځان بچ کول اوهجرت کول په طور دعتاب سره په دې سخت
عنوان سره بیان کړی دی او داټول درسالت دفرضو دمکمل اداکولو څخه وروسته هغه وخت مخ ته راغلل
کله چې خپل قوم ته دبیرته تلو څخه ورسره دخپل ځان بیره سوه په تفسیر روح المعانی کی یی دا
مضمون په دې لاندی الفاظو سره لیکلی دی : ای غَضْبَانَ عَلٰی قَوْمِهٖ لِشِدَّةِ شَكِیْمَتِهِمْ وَتَمَادِی اِصْرَارِهِمْ مَعَ طُوْلِ دَعْوَتِهٖ
اِیَّاهُمْ وَكَانَ ذِهَابُهٗ هٰذَا هِجْرَةً عَنْهُمْ لٰكِنَّهٗ لَمْ یُؤْمَرْ بِهٖ : یعنی یونس ﷺ دخپل قوم څخه ناراضه سو ځکه روان سو
چې دقوم سخت مخالفت اوپرخپل کفر داصرار باوجود ډیره زمانه یی درسالت ددعوت رسولو مشاهده
کړی وه اودده دا سفر دهجرت په طور وو مګر لا تراوسه ده ته دهجرت اجازه نه وه ورکول سوی .
په دې کی یی واضحه کړیده چې درسالت په دعوت کی څه کوتاهي دعتاب سبب نه بلکه داجازې څخه
مخکی هجرت کول دعتاب سبب جوړ سو کوم چې فی نفسه څه ګناه نه وه مګر دانبیاوو دستو څخه
دخلاف کولو په وجه سره پرده عتاب راغلی دی ددې زمانی داذکرسوی صاحب چې ځینو عالمانو په دې
غلطی باندی خبرکی نودسورة صٰفّت په تفسیر کی دوی دخپلی خبری دحمایت اوتائید دپاره دډیرو
تفسیر لیکونکو اقوا ل هم نقل کړی دی چې په دې کی دوهب بن منبه وغیره دځینو اسرائیلی روایتونو

څخه ماسوا دیوه څخه هم دده داخبره صحیح نه ثابتیږی چی دحضرت یونس ﷺ څخه معاذ الله درسالت په فرضو ادا کولو کی کوتاهی سوی وی.

اوداخبره دعالمانو څخه پټه نه ده چی تفسیر لیکونکی حضرات په خپلو تفسیرونوکی اسرائیلی روایتونه هم نقل کوی دکومو په باره کی چی ددی ټولو پردی باندی اتفاق دی چی داروایتونه مستند اومعتبر نه دی دهیڅ شرعی حکم پردی باندی بنیاد نه سی اینښول کیدی اسرائیلی روایتونه برابره خبره ده که داسلامی تفسیرلیکونکوپه کتابونو کی وی یاپه صحیفه دیونس کی صرف ددی په وجه پرحضرت یونس ﷺ باندی داعظیم بهتان لګول کیږی چی ددوی څخه درسالت په فرضو ادا کولوکی کوتاهی سوی وی بل یواسلامی تفسیر لیکونکی دانه دی قبول کړی (الله ﷻ په دی ښه پوه دی مونږ سوال ورڅخه کوو چی دخطاګانو اوښوییدلو څخه مونږ وساتی) آمین

**(دحضرت یونس ﷺ مفصله واقعه)**

دحضرت یونس ﷺ واقعه چی ددی څه حصه خو په خپله په قرآن کی ذکرده اوڅه دحدیثو دروایتونو اوتاریخ څخه ثابته ده هغه دا ده چی دحضرت یونس ﷺ قوم په عراق کی دموصل په مشهور مقام نینوا کلی کی وو د دوی شمیر په قرآنکریم کی دیولك څخه زیات ښوول سوی دی دوی دهدایت دپاره الله ﷻ حضرت یونس ﷺ ولیږی دوی دایمان راوړلوڅخه انکاروکی الله ﷻ حضرت یونس ﷺ ته حکم وکی چی دا خلګ خبر کړه چی په دوو درو ورځوکی پرتاسی دالله ﷻ عذاب راتلونکی دی حضرت یونس ﷺ په قوم کی ددی اعلان وکی دحضرت یونس ﷺ قوم مشوره وکړه نوټولوپه دی اتفاق وکی چی مونږ هیڅکله دی په دروغو ویلو نه دی لیدلی په دی وجه دده خبره دنظر انداز کولونه ده په مشوره کی دامقرره سوه چی ګورو به چی کومه شپه حضرت یونس ﷺ په مونږکی موجوددوی نودغه ورځ به هیڅ نه وی اوکه دی کومه شپه نه وی، یو خوا ته ولاړ سی نو پوه سی چی سهار به پرمونږ عذاب راځی حضرت یونس ﷺ دشپی ددی کلی څخه ووتی چی سهار سو نودالله ﷻ دعذاب یوتور دود دوریځی په شکل کی د دوی په سرونوسربیره را پورته سو او دآسمان څخه د دوی سرونوته رانژدی کیدی دوی پوه سول چی اوس به مونږ ټول هلاکیږو چی دایی ولیدل نودحضرت یونس ﷺ تلاش یی شروع کی چی دهغه په لاسو ایمان راوړی اودتیر انکار څخه توبه وکاږی مګر حضرت یونس ﷺ یی نه کی پیدا نوپه خپله په اخلاص سره په توبه او استغفارکی شروع سول دکلی څخه یومیدان ته راووتل ښځی بچیان اوځاروی ټول یی په دغه میدان کی جمع کړل دټاټونو کپړی یی واغوستلی په عاجزی اوزاری سره په دی میدان کی په توبو او دعذاب څخه په پناه غوښتلو کی داسی مشغول سول چی ټول میدان دچیغو اوژړاوو څخه ډك سو الله ﷻ د دوی توبه قبوله کړه اوعذاب یی ددوی څخه بیرته واپس کی لکه چی په دی آیت کی یی ذکرسوی دی په روایتونوکی دی چی دا دمحرم لسمه ورځ وه

بل خوا حضرت یونس ﷺ دکلی څخه دباندی په دی انتظار کی وو چی اوس به پردی قوم عذاب نازل سی ددوی دتوبی اواستغفار څخه نه وو خبرکله چی عذاب واپس سو نودده سره فکرسو چی اوس به ماته درواغجن ووایی ځکه چی ما اعلان کړی وو چی په درو ورځوکی دننه دننه به عذاب راسی په دی

قوم کې داقانون وو چې کوم سړی به درواغجن معلوم سو او دہ به پرخپله خبره څه شاهدي پیش نه کړه نودي به یې قتلوی دحضرت یونس ﷺ سره فکر سو چې مابه درواغجن وګڼي قتل به مې کړي.

انبیاء ﷺ دهری ګناه اونافرماني څخه معصوم وي مګر دانساني فطرت اوطبیعت څخه جلا نه وي دغه وخت په طبعي طور سره حضرت یونس ﷺ ته خفګان ورغی چې ما دالله ﷻ په حکم اعلان کړی وو او زه به اوس ددغه اعلان په وجه درواغجن مقرر سم که خپل ځای ته بیرته ځم نوپرکوم مخ به ځم او دقوم دقانون مطابق به قتل سم په دې غم او پریشاني کې یې دښار څخه دوتلو اراده وکړه اوروان سو تردې چې دبحر روم غاړې ته ورسیدی هلته یې یوه کښتی ولیده چې خلګ په کښتی سپریده حضرت یونس ﷺ دغو خلګو وپیژندی اوبغیر دکرایې څخه یې سپور کې کښتی روانه سوه کله چې د دریاب مینځ ته ورسیدله نوناڅاپه ودریده نه مخکې تلې سوه اونه وروسته کښتي والاوو اواز وکې چې زموږ په دې کښتی کې دالله دطرف څخه داقدرت دی چې کله په دې کې څوك ظالم ګناهګار یاتښتیدونکی غلام سپور سي نوداکښتي خود بخوده ودریږي ددې سړي ښکاره کیدل په کار دي چې دیو سړي په وجه پرټولو باندې مصیبت نه راځي.

حضرت یونس ﷺ وویل چې هغه تښتیدلی غلام ګناهګار زه یم ځکه چې دخپل ښار څخه پټیدل په کښتی کې سپریدل دیوی طبعي بیرې په وجه سره وو دالله ﷻ په اذن نه وو دابغیر داجازته راتلل دحضرت یونس ﷺ پیغمبرانه شان یوه ګناه مقرره کړه چې دپیغمبر هیڅ نقل اوحرکت بې داذن څخه نه وو په کار په دې وجه یې وفرمایل چې مادریاب ته واچوی نوتاسي ټول به دعذاب څخه خلاص سي دکښتي خلګ دې ته تیارنه سول بلکه دوی هسکه واچوله چې دچاپه نوم هسکه راوخیژي هغه به دریاب ته واچول سي اتفاقًا په هسکه کې دحضرت یونس ﷺ نوم راووتی داخلګ په دې خبره په تعجب کې سول نو څو واري یې هسکه وکړه اوپه قدرتي طور سره به دحضرت یونس ﷺ نوم راووتی په قرآن کریم کې ددې هسکي اوپه دې کې دحضرت یونس ﷺ دنوم راوتلو ذکر موجود دی، فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ

دحضرت یونس ﷺ سره دحق تعالی دامعامله دده دمخصوص پیغمبرانه مقام په وجه سره وه چې که څه هم دالله ﷻ څه ګناه یادحکم خلاف ورزي دوی نه وه کړې چې ګناه اونا فرماني ورته وویل سي اودیو پیغمبر څخه ددې امکان نسته ځکه چې دوی معصوم وي لیکن دپیغمبر ددالوړ مقام سره مناسب نه وه چې محض په طبعي بیره سره دیوځای څخه بغیر داذن دخدای څخه ووزي په دې خلاف دشان کار باندې په طور دعتاب ورسره دا معامله وسوه.

دې طرف ته په هسکه کې دنوم راوتلو اودریاب ته دغورځولو معامله اواسباب تیاریدل بل طرف ته یوډیر لوی ماهي دخدای په حکم کښتي ته نژدې واره خُله ولاړ وو چې دی به دریاب ته راځي اودغه ماهي به په خپله خیټه کې ځای ورکوی کوم ته چې الله ﷻ دمخکې څخه حکم ورکړی وو چې دحضرت یونس ﷺ جسم کم چې ستا په نس کې دننه اینبوول کیږي داستا خوراك نه دی بلکې موږ ستا نس دده داوسیدو ځای جوړکړی دی حضرت یونس ﷺ چې دریاب ته ولاړی نوفوراً دغه ماهي په خُله کې واخستی حضرت عبدالله ابن مسعود ﷺ فرمایي چې حضرت یونس ﷺ ددغه ماهي په نس کې څلوېښت

ورځې وو، ده به دې دمځکې بيخ ته بوتلې اوپه ليرې ليرې ځايونو به يې ګرځوې ځينې حضراتو اووه ۷ ورځې اوځينو پنځه ۵ ورځې اوځينو ديوې ورځې څو ګنټې دماهي په نس کې دپاته کيدوموده ښودلې ده (مظهری) حقيقت‌حال الله ﷻ ته معلوم دی په دې حالت کې به حضرت يونس ﷺ دادعاكوله: لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ : الله ﷻ دا دعا قبوله کړه او بالکل صحيح سالم يې حضرت يونس ﷺ ددرياب په غاړه وغورځوی.

د ماهي دنس دګرمې څخه دده په بدن يو وربښته هم نه وو پاته سوی، الله ﷻ ده ته په هغه خوا کې دکدو يوه درخته راوټوکوله چې ددې دپاڼو سايه هم دحضرت يونس ﷺ دپاره يو راحت جوړ سو او يوې ځنګلي بزې ته الله ﷻ اشاره وفرمايله چې هغه به سهار ماښام دده خواته راتله او ده ته به ودريده ده به شيدې ورڅخه چښلې.

دغه دول حضرت يونس ﷺ ته په دې خطا باندې خبرداری هم وسو، او وروسته دده قوم ته هم پوره حال معلوم سو په دې قصه کې چې څومره اجزاء په قرآن کې ذکر دی يادحديثو په مستندو روايتونو سره ثابت دی هغه خو يقيني دی باقي اجزاء دتاريخي روايتونو دی چې پردې دڅه شرعي مسئلې بنياد نه سی ايښوول کيدی

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا ۚ أَفَأَنْتَ

اوکه ستا رب غوښتلی نو بيشکه ايمان به راوړی وای څومره خلک چې په مځکه کې دی ټولو په جمع اياته

تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ

به زوروکې په خلکو چې سی دوی مومنان اودچاڅخه داسې نه سی کيدی

تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾

چې ايمان راوړی مګر دالله ﷻ په حکم سره او هغه غورځوی ګندګې په هغو باندې کوم چې سوچ نه کوی.

**لنډتفسير:** او (ددې قومونو اوکلو دخلکو څه تخصيص دی) که ستارب غوښتلی نود ټولې دنياخلکوبه په جمع ايمان راوړی وای (مګردځينو حکمتونوپه وجه سره دانه غواړی په دې وجه ټول ايمان نه راوړی) نو (کله چې خبره داسې ده نو) اياته په خلکو زور کولی سې، چې په کښې هغوی هم ايمان راوړی حال دا دی چې دچا ايمان راوړل بغير دخدای دحکم (يعنی مشيت) څخه ممکن نه دی اوالله ﷻ په بې عقله خلکو (دکفر) ګندګې واقع کوی.

قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَ

ته ووايه ګوری چې څه په آسمانونو کې دی اوپه مځکه کې اوهيڅ په کارنه ورځي نخښې

النُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ

اوبيرول هغه قوم چې نه يې مني نو اوس هيڅ نسته چې دهغه انتظار وکی مګر دورځو دهغوخلکو په شان کوم چې

خَلَوۡا مِنۡ قَبۡلِهِمۡ ؕ قُلۡ فَانۡتَظِرُوۡۤا اِنِّیۡ مَعَكُمۡ مِّنَ الۡمُنۡتَظِرِيۡنَ ﴿۱۰۲﴾ ثُمَّ

تیرسوی دی ددوی څخه مخکی ته ووایه چی اوس انتظار کوی زه هم ستاسی سره انتظار کوم بیامونږ

نُنَجِّیۡ رُسُلَنَا وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا كَذٰلِكَ ۚ حَقًّا عَلَيۡنَا نُنۡجِ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿۱۰۳﴾

محفوظ کوو خپل رسولان او هغه چی ایمان راوړی دغه ډول زمونږ ذمه ده چی خلاص کړو ایمانداران

**لنډتفسیر**: ته ووایه چی تاسی فکر وکړی (اووګوری) چی څه شیان دی په آسمانونو کی اوپه مځکه کی (په آسمانونو کی ستوری وغیره اوپه مځکه کی بی انتها مخلوق په نظر راځی یعنی په دی کی په فکر کولو سره به دتوحید عقلی دلیل حاصلیږی دابیان سو د دوی دمکلف کیدو) اوکوم خلګ (چی دعناد څخه) ایمان نه راوړی هغوی ته دلیلونه او بیرول هیڅ فائده نه رسوی (دابیان سو ددوی دعناد) پس (ددوی دعناد ددی حالت څخه داسی معلومیږی چی) دغه خلګ (ددوی دحا ل دلالت دادی چی) صرف دهغو خلګو د واقعاتو په شان انتظار کوی کوم چی د دوی څخه مخکی تیرسوی دی (یعنی سره ددلیلونو اوعذاب څخه دبیرولو چی کوم ایمان نه راوړی نو د دوی حالت دهغه سړی مشابه دی کوم چی دداسی عذاب منتظروی چی پرمخکی قومونو راغلی وو پس) ته وفرمایه چی ښه ده نو تاسی (ددی) په انتظارکی اوسی زه هم ستاسی سره (ددی) په انتظارکوونکوکی یم (دکومو تیرو قومونوچی لوړ ذکردی مونږ خو پردوی عذاب واقع کوی) بیامونږ (ددی عذاب څخه) خپل پیغمبران او ایماندار محفوظ کړل (څه رنګه چی مونږ هغو مومنانوته نجات ورکړی وو) مونږهم دارنګه تولو ایماندارو ته نجات ورکوو دا (دوعدی مطابق) زمونږ ذمه ده (نو دغه رنګه که په دی کفارو څه افت راسی نو مسلمانان به ددی څخه محفوظ وی برابره خبره که په دنیا کی وی اوکه په اخرت کی وی)

قُلۡ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنۡ كُنۡتُمۡ فِیۡ شَكٍّ مِّنۡ دِيۡنِیۡ فَلَاۤ اَعۡبُدُ الَّذِيۡنَ

ووایه ای خلګو! که تاسی په شك کی یاست زما ددین څخه نو زه عبادت نه کوم دچاچی

تَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ وَلٰكِنۡ اَعۡبُدُ اللّٰهَ الَّذِیۡ يَتَوَفّٰٮكُمۡ ۖۚ

تاسی عبادت کوی دالله ﷻ څخه ماسوا اولیکن زه عبادت کوم دهغه الله چی وفات کوی تاسی،

وَاُمِرۡتُ اَنۡ اَكُوۡنَ مِنَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿۱۰۴﴾ وَاَنۡ اَقِمۡ وَجۡهَكَ

او ماته حکم دی چی سم په ایماندارو کی او داچی برابره کړه مخ خپل

لِلدِّيۡنِ حَنِيۡفًا ۚ وَلَا تَكُوۡنَنَّ مِنَ الۡمُشۡرِكِيۡنَ ﴿۱۰۵﴾ وَلَا تَدۡعُ مِنۡ

په دین باندی یوطرف، اومه کیږه د شرك کوونکو څخه، او مه بله د

دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ۚ فَاِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ اِذًا مِّنَ

الله ﷻ څخه ماسوا هغه چې نه درته نفع رسولی سی اونه ضرر بیا که ته داسی وکړی نو سی به دغه وخت

الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۰۶﴾ وَاِنْ يَّمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهٗۤ اِلَّا هُوَ ۚ وَاِنْ

دظالمانو څخه ، او که ورسوی تاته الله څه تکلیف نو هیڅوك نسته دغه لیری کوونکی دهغه څخه ماسوا او که

يُّرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ لِفَضْلِهٖ ؕ يُصِيْبُ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ؕ وَهُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۰۷﴾

رسول وغواړی تاته دخیر نو څوك نسته دفضل ردکوونکی دهغه رسوی خپل فضل چاته چې وغواړی دخپلو
بندګانو څخه اوهغه دی بخښنی والا مهربانه .

**تفسیر**: ته (دوی ته) ووایه چې ای خلکو! که تاسی زما ددین دطرف څخه په شك (او تردد) کی یاست نو (زه تاسی ته ددی حقیقت بنیم هغه داچې) زه دهغو معبودانو عبادت نه کوم دکوموچې تاسی دخدای څخه ماسوا عبادت کوی لیکن ها! دهغه معبود عبادت کوم چې ستاسی روح قبض کوی اوماته (دالله دطرف څخه) داحکم سوی دی چې زه (په داسی معبود باندی) دایمان راوړونکو څخه یم او (ماته) دا (حکم سوی دی) چې خپل خان ددی دین (خالص توحید چې ذکرییی وسو) طرف ته داسی متوجه کړه چې دنوروټولو طریقو څخه یوطرف ته سی اودمشرکانو څخه نه سی او (داحکم راته سوی دی چې) دخدای (دتوحید) څخه ماسوا دداسی شی عبادت مه کوه کوم چې تاته نه (په حالت دعبادت کولوکی) څه نفع رسولی سی اونه (دعبادت دنه کولو په حالت کی) څه ضرر رسولی سی بیاکه چیری (بالفرض) داسی دی وکړل (یعنی دغیر الله عبادت دی وکی) نو په دی حالت کی به د (الله د) حق دضائع کوونکو څخه سی او (ماته داسی ویل سوی دی چې) که چیری تاته الله ﷻ څه تکلیف رسوی نوبغیر دالله ﷻ څخه بل څوك دهغه لیری کوونکی نسته اوکه هغه تاته څه راحت رسول وغواړی نودهغه دفضل څوك لیری کوونکی نسته (بلکی) هغه خپل فضل دخپلو بندګانو څخه چې پرچا وغواړی کوی اوهغه لوی مغفرت والا لوی رحمت والادی (او دفضل تول افراد په مغفرت اورحمت کی داخل دی اوهغه په لوی مغفرت اورحمت سره موصوف دی پس خامخا دفضل خاوند هم دی)

قُلْ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكُمْ ۚ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِيْ

ووایه ای خلکو! رسیدلی دی حق تاسی ته ستاسی درب څخه اوس چې څوك په لاره کیږی نو پس دی لار پیدا کی

لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَمَآ اَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيْلٍ ﴿۱۰۸﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوْحٰۤى

دخپلی ګټی دپاره اوڅوك چې ګمراه سو نو بی لاری کیدل یی خپل نقصان دی او زه په تاسی څه
اختیار مند نه یم اوته چلیږه پرهغه چې کوم حکم رسیږی .

إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿۱۰۹﴾

تاته او صبر کوه ترهغه چې فیصله وکړي الله او هغه دی د ټولو څخه ښه فیصله کوونکی.

**لنډ تفسیر:** ته دا هم و وایه چې ای خلګو! تاسی ته حق (دین) ستاسی د رب د طرف څخه (په دلیل سره) را رسیدلی دی نو (ددې حق دین د رسید و څخه وروسته) چې کوم سړی په سیده لاره راسی نو هغه به د خپل ځان (د نفعې) د پاره پر سیده لاره راسي او کوم سړي چې (او س هم) بې لارې پاته سي نو دده بې لارې کیدل (یعنی ددې وبال به هم) په ده پریوزي او زه پر تاسی (څه د ذمه واری په طور مسلط سوی نه یم چې ګوندې ستاسي د بې لارې کیدو پوښتنه به زما څخه کیږي نو زما څه نقصان دی) او ته د هغې تابعداري کوه کوم څه چې تاته په وحې سره رالیږل کیږي (په دې کې د ټولو عملونو سره تبلیغ هم راغی او د دوی په کفر او ازار سولو) صبر کوه تر دې چې الله ﷻ د دوی فیصله وکړي (برابره خبره ده که په دنیا کې په هلاکت سره وي او که په اخرت کې په عذاب سره مطلب دا دی چې ته په خپل ذاتي او منصبي کارکې اخته اوسه د دوی فکر مه کوه) او هغه تر ټولو فیصله کوونکو ښه (فیصله کوونکی) دی.

## ﴿ سُوْرَةُ هُوْدٍ عليه السلام ﴾

سُوْرَةُ هُوْدٍ مَّكِّيَّةٌ وَّهِيَ مِائَةٌ ۞ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۞ ثَلٰثٌ وَّعِشْرُوْنَ اٰيَةً وَّعَشْرُ رُكُوْعَاتٍ

سورة هود په مکه کې نازل سو او په دې کې یو سل او درویشت (۱۲۳) آیتونه او لس (۱۰) رکوعګانې دي

شروع کوم د الله ﷻ په نوم سره چې بې اندازې مهربانه نهایت رحم والا دی.

الٓرٰ ۚ كِتٰبٌ اُحْكِمَتْ اٰيٰتُهٗ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَّدُنْ حَكِيْمٍ خَبِيْرٍ ﴿۱﴾

دا کتاب دی چې محکمې سوي دي ددې خبرې بیایي تفصیل سوي دي د طرفه دیو حکمت والا خبردار څخه چې

اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ ۗ اِنَّنِيْ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيْرٌ وَّبَشِيْرٌ ﴿۲﴾ وَّاَنِ

عبادت مه کوی مګر د الله زه تاسی ته د هغه د طرف څخه بیره او خوشخبري اوروم او داچې

اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَّتَاعًا حَسَنًا

بخښنه غواړي د خپل رب څخه بیا رجوع کوي هغه ته چې فائده ورسوي تاسی ته غوره فائده،

اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى وَّيُؤْتِ كُلَّ ذِيْ فَضْلٍ فَضْلَهٗ ۗ وَاِنْ

تر یوې نیټې مقررې پورې او ورکړي هر زیات عمل کوونکي ته زیات فضل د خپل طرف څخه

تَوَلَّوْا فَإِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ ③ إِلَى اللَّهِ

اوکه تاسی بیرته جلا سی نو زه بیریږم پرتاسی دعذاب دورځی لویی څخه دالله طرف ته

مَرْجِعُكُمْ ۚ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ④ أَلَآ إِنَّهُمْ يَثْنُونَ

ستاسی دتولو واپس کیدل دی ، اوهغه په هرڅه باندی قادر دی ، خبردار دوی غبرگوی خپلی

صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ ۚ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ ۙ

سینی چی پټ سی دهغه څخه خبردار کوم وخت چی دوی اغوندی خپلی کپړی

يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ⑤

پوهیږی په هغه چی دوی یی پټوی اوپه هغه چی دوی یی ښکاره کوی هغه پوهیدونکی دی دزړونو په خبره.

**لنډتفسیر**: (د) الرٰ (معنی خوالله ﷻ ته معلومه ده) دا (قرآن) یوداسی کتاب دی چی دده ایتونه (په دلیلونو سره) محکم سوی دی بیا (ددی سره) صفا صفا (هم) بیان سوی دی (اودا کتاب داسی دی چی) دیوحکیم باخبر (یعنی الله ﷻ) دطرف څخه (راغلی دی چی لوی مقصد یی) دا (دی) چی دالله ﷻ څخه ماسوا دبل چاعبادت مه کوی زه تاسی ته دالله ﷻ دطرف څخه (په ایمان نه راوړلو دعذاب څخه) بیرونکی او (په ایمان راوړلو دثواب) خوشخبری درکوونکی یم او (ددی کتاب دمقصدونو څخه) دا (هم ده) چی تاسی خلک دخپلی گناه (شرك اوکفر وغیره) دخپل رب څخه معافی وغواړی (یعنی ایمان راوړی او) بیا (دایمان راوړلو څخه وروسته) دهغه طرف ته (په عبادت سره) متوجه سی (یعنی نیك عمل وکړی پس دایمان اونیك عمل په برکت سره) هغه به تاسی ته دمقرر وخت (یعنی تر مرگه) پوری (په دنیاکی) ښه عیش درکړی او (په اخرت کی به) هم زیات عمل کوونکی ته به زیات ثواب ورکړی (داویل هم په شان دخوشخبری ورکوونکی دی) اوکه چیری (دایمان راوړلو څخه) تاسی خلک إعراض کوی نوماته (په دی صورت کی) ستاسی دپاره دیوی لویی ورځی دعذاب بیره ده (داویل په شان دبیروونکی دی اوعذاب لیری مه گنی ځکه چی) ستاسی (تولو) دالله خواته تلل دی اوهغه په هرشی باندی پوره قدرت لری (بیا دعذاب دلیری گڼلو وجه نسته البته که هلته ستاسی حاضری نه وای یانعوذ بالله دهغه قدرت نه وای نوعذاب به نه واقع کیدی پس په داسی حالت کی دایمان اوتوحید څخه اعراض کول نه دی په کار مخ ته دالله ﷻ دعلم ثابتول دی او داسی علم اوقدرت دواړه دلیلونه دتوحید دی) یادساتی دغه خلک غبرگوی سینی خپلی (اوسربیره کپړی باندی اچوی) چی خپلی خبری دخدای څخه پټی کړی (یعنی داسلام اومسلمانانو خلاف چی دوی کومی خبری کوی نوپه دی هیئت سره یی کوی چی څوك ورڅخه خبرنه سی اودچاچی عقیده وی چی خدای خامخا خبریږی اوستا صاحب وحی کیدل په دلیلونو سره ثابت دی پس

هغوی به دپټوالی داسی تدبیرونه کله نه کوی څکه چی داسی تدبیر کول گویا په دلالت دحال سره
دپټیدو کوشش کول دی پس) یادساتی چی دغه خلگ کوم وخت چی (سره دسینو غبرگولو) پرخان کړی
(سربیره) را اچوی هغه ته دغه وخت تول هرڅه معلوم وی کومی چی پټی پټی خبری کوی او کومی چی دوی
ښکاره خبری کوی (څکه چی) په یقین سره هغه (خو) دزړونو دننه خبری پیژنی (نوپه ژبه ویل سوی به
څنگه نه پیژنی)

**معلومات اومسئلی:** سورة هود دهغو سورتونوڅخه دی په کوموکی چی په تیرو قومونو دعذاب نازلیدو
قهر الهی اومختلف قسم عذابونو اوبیا دقیامت دهیبتناکو واقعاتو او دجزا اوسزا ذکر په خاص انداز
کی راغلی دی.

داوجه ده چی کله دنبی کریم ﷺ په ږیره مبارکه کی څه وریښته سپین سول نو حضرت صدیق اکبر ﷺ په
طور داظهار دغم عرض وکی چی یارسول الله! ته بوډا سوی نو دوی وفرمایل چی هو! زه سورة هود بوډا
کرم اوپه څینو روایتونوکی دسورة هود سره دسورة واقعه مرسلات اوعم یتساءلون اوسورة تکویر هم
ذکر دی (روایت یی کړی دی حاکم او ترمذی)

مطلب داوو چی ددی واقعاتودبیری اوهیبت په وجه سره دزوروالی نخښی ښکاره سوی ددی اولنی آیت
یی د، الرٰ څخه شروع کړی دی دادهغوحرفونوڅخه دی دکوموخمرادچی دالله ﷻ اودهغه درسول په مینځ
کی رازدی نور خلگ یی په دی نه دی خبر کړی اودوی یی په دی کی دفکر کولو څخه هم منع کړي دي.

ددی څخه وروسته دقرآن مجید متعلق فرمایی چی دایوداسی کتاب دی چی ددی ایتونه محکم جوړ
سوی دی لفظ دمحکم داحکام څخه جوړدی چی ددی معنی داده یوکلام داسی درست کول چی په هغه
کی دڅه لفظی اومعنوی غلطی یا دفساد احتما ل پاته نه سی پردی بنا باندی دایتونو دمحکم جوړولو
مطلب به داوی چی الله ﷻ ددی آیتونه داسی جوړ کړی دی چی په دی کی دڅه لفظی غلطی یامعنوی
فساد اوخلل یا دباطلوالی څه امکان اواحتمال نسته (قرطبی)

اوحضرت عبدالله ابن عباس ﷺ فرمایی چی ، محکم ، دلته د. منسوخ په مقابله کی دی اومراد دا دی
چی ددی کتاب یعنی قرآن ایتونه الله ﷻ په مجموعی حیثیت سره محکم غیر منسوخ جوړکړی دی یعنی
لکه څنگه چی تیر کتابونه تورات انجیل وغیره دقرآن دنزول څخه وروسته منسوخ سول ددی کتاب
دنازلیدو څخه وروسته چونکی دنبوت او وحی سلسله ختمه سوه په دی وجه داکتاب به ترقیامته پوری
نه منسوخ کیږی (قرطبی) اودقرآن دځینی ایتونو په خپله دقرآن په ذریعه منسوخ کیدل ددی منافی نه دی
په دی آیت کی یی دقرآن دوهم شان دابنوولی دی: ثُمَّ فُصِّلَتۡ یعنی بیا ددی ایتونو تفصیل وسو دتفصیل
اصل معنی داده چی ددوو شیانوپه مینځ کی فرق اوجلاوالی وسی په دی وجه په عامو کتابونوکی
مختلف مضامین دفصل په عنوان سره بیانیږی دلته دایتونو دتفصیل څخه دامرادهم کیدی سی چی
عقیدی عبادتونه معاملی معاشرت اواخلاق اونور مضامین ایتونو جلا جلا واضح بیان کړی دی.
او دامعنی هم کیدی سی چی قرآن مجید خودالله ﷻ دطرف څخه په یووخت پوره په لوح محفوظ کی
لیکل سوی وو مگر بیا دمختلفو قومونو اوملکونو دحالاتو اوضرورتونو ترمخه په ډیرو قسطونوکی لږ

لږ نازل سو ددې دپاره چې یادول یې هم اسانه وي او په لږ لږ باندې عمل کول هم اسان وي.
ددې څخه وروسته فرمايي: مِنْ لَّدُنْ حَكِيْمٍ خَبِيْرٍ: يعني داټول ايتونه ديوې داسې هستۍ دطرف څخه راغلي دي کوم چې حکيم هم دی اوباخبره هم يعني دکوم په هر يوکارکې چې دومره حکمتونه دي چې انسان يې احاطه نه سي کولی اوهغه دکائناتو دعالم دذرې ذرې موجوده اوراتلونکو څخه پوره په پوره خبردی ددوی دټولو ائنده اوموجوده حالات پيژني پردې ټولونظرکوي اواحکام نازل فرمايي دانسانانوپه شان نه دی چې که هرڅومره عقلمند هوښيار تجربه کار وي مګر دده عقل اوپوهه په يوه محدوده دائره کې دننه وي او دده تجربه صرف دخپلې خوا اوشا ترشيانو پورې وي کومه چې ډير واره په راتلونکې زمانه اوراتلونکې حالاتو کې ناکامه اوغلطه ثابتيږي.
په دوهم آيت کې د ذکرسووآيتونوبيان دټولو څخه ډيو مهم اومخکې شي څخه شروع کوي يعني دالله ﷻ دتوحيد څخه ارشادفرمايي أَلَّا تَعْبُدُوْٓا إِلَّا اللّٰهَ يعني په دې ايتونو کې چې کوم مضمونونه بيان سوي دي په دې کې دټولو څخه مهم او مخکې دا دی چې ديو الله څخه ماسوا دچاعبادت اوپرستش ونه سي.
ددې څخه وروسته ارشاد فرمايي، إِنَّنِيْ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيْرٌ وَّبَشِيْرٌ: يعني په دې ايتونوکې يې نبي کريم ﷺ ته دا حکم ورکړی دی چې دی دې دټولې دنيا خلګوته ووايي چې زه دالله دطرف څخه تاسې ته بيره اوخوشخبري درکوونکی يم مراد دادی چې نافرماني اودخپلو ناجائزو خواهشونو پوره کوونکې دالله ﷻ دعذاب څخه وبيروم اونيکو اوفرمانبردارو خلګو ته داخرت دنعمتونو او ددوارو جهانو دراحتونو خوشخبري ورکوم.
د: نَذِيْرٌ ترجمه دبيرونکې کول کيږي ليکن دالفظ د: بيروونکې دښمن يادرنده يابل نقصان رسونکو دپاره نه سي ويل کيدی بلکه: نَذِيْرٌهغه سړي ته ويل کيږي کوم چې دشفقت او محبت په بنا باندې دداسې شيانوڅخه بيرول اوخلاصول کوي کوم چې دده دپاره په دنيا يا اخرت يادواړو کې ضرر رسوونکې وي.
په دريم آيت کې دقرآن دايتونو دهدايتونو څخه ديودوهم هدايت بيان داسې فرمايي، وَأَنِ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْٓا إِلَيْهِ: يعني په دې محکمو ايتونوکې الله ﷻ خپلو بندګانو ته داهم هدايت فرمايلی دی چې دی دی دخپل رب څخه مغفرت اومعافي وغواړي اوتوبه دې کاږي دمغفرت تعلق دتيرو ګناهونو سره دی او دتوبې تعلق په ائنده کې ورته دنږدې نه ورتلو دوعدې سره دی اوپه حقيقت کې صحيح توبه داده چې پرتيرو ګناهونو پښيمانه سي دالله ﷻ څخه دهغه معافي وغواړي اوائنده ددې دنه کولو پوخ قصد او اراده وکړي په دې وجه ځيني بزرګانو فرمايلي دي چې ائنده دګناه څخه دبچ کيدو دپوخ قصد او اهتمام څخه بغير محض په ژبه سره استغفار کول د: كَذَّابِيْنَ يعني درواغجنو خلګو توبه ده (قرطبي) او دداسې استغفار متعلق هم ځيني حضراتو فرمايلي دي چې.

معصيّت را خنده مي آيد زاستغفارِ ما

ياداچې داسې توبه په خپله دتوبې قابله نه ده

ددې څخه وروسته په صحيح طور سره توبه اواستغفار کوونکو ته يې ددنيا اوداخرت دفلاح اوعيش اوراحت خوشخبري داسې ورکړيده: يُمَتِّعْكُمْ مَّتَاعًا حَسَنًا إِلٰٓى أَجَلٍ مُّسَمًّى يعني کومو خلګوچې په صحيح طور دخپلو تيرو ګناهونو څخه استغفار وکې اوائنده يې ددې څخه دخلاصيدو پوخ قصد اوپوره اهتمام وکې

نو صرف دا نه چې د دوی خطاګانې به وبخښل سي بلکه دوی ته به ښه ژوند ورکول سي اوښکاره دا ده
چې داژوند عام دی ددنیا ژوند اوداخرت دائمي ژوند دواړو لره شامل دی لکه چې په یوبل آیت کی
دداسې خلګو په باره کې ارشاد دی ، فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةً یعنې مونږ به خامخا دوی ته پاکیزه ژوند ورکړو
ددې آیت متعلق هم دجمهورو مفسرینو تحقیق دادی چې ددنیا اواخرت دواړه ژوندو په دی کې شامل
دی په سورة نوح کې ددې وضاحت هم داسی راغلی دی چې داستغفار کوونکو متعلق داسې فرمایی:
يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا * وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا : یعنی که تاسې په صحیح طور
سره دالله ﷻ څخه مغفرت وغوښتې نوالله ﷻ به په تاسې درحمت باران نازل کړي اوتاسې به په مال او
اولاد سره بامراده کړي اوتاسې ته به باغونه اونهرونه درکړي ښکاره ده چې درحمت دباران او اولاد تعلق
ددې دنیا دژوند سره دی .
په دی وجه په ذکرسوی آیت کې دمتاع حسن تفسیر هم اکثرو مفسرینو داسې کړی دی چې داستغفار
اوتوبې په نتیجه کې به الله ﷻ تاسې ته درزق فراخي اودعیش اسانی درکړي او دافتونو اوعذابونو څخه
به ستاسې حفاظت وکړي اوچونکې ددنیا دژوند یوه ورځ ختمیدل لازمي دی اوددې عیش اوراحت
دقدرت دقانون ترمخه دائمي نه سی کیدی په دی وجه اِلٰی اَجَلٍ مُّسَمًّی یې وفرمایل اوښوونه یې وکړه
چې ددنیا پاك ژوند اوعیش اوددی سهولتونه تریو خاص میعاد یعنی ترمرګه پوري به حاصل وی اخر
کار مرګ به ددې ټولو شیانو خاتمه وکړي .
مګر ددی مرګ څخه وروسته به د دوهم عالم ژوند شروع سی اوپه دی کی به هم دتوبه او استغفار
کوونکو دپاره دائمي راحتونه وي .
اوحضرت سهل بن عبدالله فرمایي چې د: مَتَاعٍ حَسَنٍ څخه مراد دادی چې دانسان توجه دمخلوق څخه
وګرځي دخالق طرف ته سي اوځینی بزرګان فرمایي چې: مَتَاعٍ حَسَنٍ دادی چې انسان په موجوده باندې
قناعت وکړي او دورك په غم کې نه لویږي یعنی دنیا چې څومره حاصله وي په دې مطمئن سي اوکومه
چې حاصله نه وي دهغه غم نه کوي .
دوهمه خوشخبري توبه اواستغفار کوونکو ته داسی ورکول سوي ده چې ، وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ: په دی
کې د اول فضل څخه مراد دانسان نیك عمل دی اودوهم فضل څخه فضل دخدای یعنی جنت دی مطلب
دا دی چې هرنیك عمل کوونکي ته به الله ﷻ خپل فضل یعنی جنت ورکړي .
په اوله جمله کې یې په دنیا اوپه اخرت کې دواړو کې د، مَتَاعٍ حَسَنٍ یعنی ښه ژوند وعده فرمایلې ده
اوپه دوهمه جمله کې یې دجنت دلازواله نعمتونو دایت په اخرکی ارشاد فرمایي ، وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ
عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ: یعنی که ددې نصیحت اوخیرخواهي څخه مو مخ واړوی اودتیرو ګناهونو څخه استغفار او
ائنده مو ددي څخه دخان ساتلو اهتمام ونه کی نودا قوي بیره ده چې تاسې به دیوی لویې ورځې په عذاب
کې ګرفتارسي دلویې ورځې څخه مراددقیامت ورځ ده ځکه چې دغه دخپلې فراخي په اعتبارسره هم د
زروکالوورځ وي اوپه دې کې دواقع کیدونکو واقعاتو په اعتبارسره به هم دغه دټولو څخه لویه ورځ وي .
په پنځم آیت کې ددې مضمون زیات تاکید فرمایل سوی دی چې په دنیا کې تاسې چې هرڅه کوی

او هر ګاه را ژوندي شوي ی مګر اخر به د مرګ څخه وروسته تاسي ته د خدای ﷻ طرف ته واپس کیدل وي
او هغه په هر څه (۲) هیڅ مشکل نه دی چې د مرګ او حاوري کډو څخه وروسته تاسي
بولي دري جمع کړي او تاسي سره انسانان جوړ کړي او ودروي
په دې آیت کې د منافقانو د یوه ګمان او فاسد خیال تردید دی چې د اخلګ د خپلي دښمنۍ او د نبي کریم
ﷺ د مخالفت په خپل نزد د پټولو کوښښونه کړي د دوی سینې کوږي چې د بغض او حسد څخه ډکې دي
پردې هر لسم برای اچوي او دا خیال کوي چې په دې شان به زموږ اصل حال چاته معلوم نه وي مګر
بیلبلت وادی چې دوی ترکیږو لاندې د پردو څخه اخوا نه چې هر څه کوي الله ﷻ نه هر څه معلوم دي . ان
بعث ځنښتل څکه چې هغه خو د زړونو پټ رازونه هم پېژني

# یوولسمه پاره ختمه سوه

**تفسیر معارف القرآن د نصیر احمد احمدي لخوا سکین او pdf سو. د دعا په هیله احمدي! واتساپ ۰۷۲۹۸۴۹۵۶۹**

تفسیر

# معارف القرآن

په قندهاري پښتوکي

(تالیف)

مفتی اعظم پاکستان مولانا محمدشفیع رحمة الله علیه

**پښتو ترجمه کوونکې** ( ابو صدیق احمد .... مولوی نصیر احمد حقّانی )

تصحیح اوسمون... مولوی نصیر احمد (حقّانی ) اومولوی آمین الله (حقّانی)

**دکمپوز او ترجمي چارې** ........... الدین العلم کمپوزنگ (۰۳۰۱۳۷۸۴۹۵۶)

پاره (۱۲)

**خپرونکې**

مکتبه حنفیه

فون نمبر (۲۶۶۲۵۱۰)

**کانسي روډ حاجي غیبي چوک کوئټه**

چاپ ځای ..................... لاهور

# فهرست تفسیر معارف القرآن

اللهم اختم لنا بالخیر والسعادة والبشارة والایمان

.......................................................................................

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِى الْاَرْضِ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ

او نسته يو گرځيدونکى په مځکه باندى مگر په الله ﷻ دى دده رزق او پيژنى

مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا ؕ كُلٌّ فِىْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ۝۶ وَهُوَ الَّذِىْ خَلَقَ

کوم ځاى چى دى پاته کيږى او کوم ځاى چى دى سپارل کيږى هرڅه موجود دى په ښکاره کتاب کى او هغه (ذات) دى چاچى جوړکى ،

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِىْ سِتَّةِ اَيَّامٍ وَّكَانَ عَرْشُهٗ عَلَى الْمَآءِ

آسمان او مځکه په شپږو ورځو کى او وو دده تخت پر اوبو باندى چى

لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ؕ وَلَئِنْ قُلْتَ اِنَّكُمْ مَّبْعُوْثُوْنَ مِنْۢ

ازمانش وکړو ستاسى چى څوك په تاسى کى ښه عمل کوى ، او که ته ووايې چى تاسى به پورته سى

بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُوْلَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝۷

وروسته دمرگ څخه نوخامخا به ووايې کافران داهيڅ نه دى مگرجادو دى ښکاره ،

وَلَئِنْ اَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِلٰٓى اُمَّةٍ مَّعْدُوْدَةٍ لَّيَقُوْلُنَّ مَا

او که مونږ وروسته کړو د دوى څخه عذاب ترپوى مودى معلومى پورى نو به وايې څه

يَحْبِسُهٗ ؕ اَلَا يَوْمَ يَاْتِيْهِمْ لَيْسَ مَصْرُوْفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ

شى منع کى عذاب؟ خبردار په کومه ورځ چى راسى په دوى بيرته به نه سى د دوى څخه او گير به کړى

مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝۸

دوى هغه شى په کوم پورى چى دوى مسخرى کولى

**تفسير**: او څوك (رزق خوړونکى) جاندار پرمخ دمځکى تلونکى داسى نسته چى دده رزق دالله ﷻ په ذمه نه وى (اودرزق درسولو دپاره دعلم ضرورت وى پس) هغه دهر يوه عُمر داوسيدو ځاى اودځو ورځو داوسيدو ځاى پيژنى (اوهريو هلته رسوى اوکه څه هم چى ټول شيان په علم الهى کى دى مگردوى سره ټول شيان په ښکاره کتاب (يعنى لوح محفوظ) کى (هم ليکلى اودرج سوى) دى (غرض دا دى چى هرقسم

واقعات محفوظ دي مخ ته دپيدائش سره ددي دځينو حکمتونو بيان دي چي په دي سره په قيامت کي ددوباره ژوندي کيدو هم تائيد کيږي ځکه چي ابتدايي پيدائش دليل دي پردي چي دي به دوباره هم پيداکيږي) اوهغه (الله) داسي دي چي ټول آسمانونه اومځکه يي په شپږو ورځو (مقدار) کي پيداکړه دغه وخت دده عرش پراوبو باندي وو (چي دادواړه شيان دمځکي څخه پيداسوي وه اوداپيدا کول ځکه دي) چي ستاسي ازمائش وکړي چي (وګوري) په تاسي کي ښه عمل کوونکي کوم يودي (مطلب دا دي چي آسمانونه اومځکه يي پيداکړل ستاسي حاجتونه اونفعي يي په دي کي پيدا کړي چي تاسي داووينی اوپه توحيد باندي دليل په ونيسي اوددي څخه نفع واخلي دمنعم شکر اوخدمت چي عبارت دي دنيک عمل څخه پرځاي راوړي پس ځينو داسي وکړل اوځينو ونه کړل) اوکه ته (خلګوته) وايي چي يقيناً تاسي خلګ به دمرګ څخه وروسته (دقيامت په ورځ دوباره) ژوندي سي نو (په دوی کي) چي کوم خلګ کافران دي هغوی (دقرآن په نسبت) وايي چي داخوخالص صفا جادودي (جادو ځکه ورته وايي چي هغه خوباطل وي مګر اثرکوي دغه ډول به يي قرآن نعوذ بالله باطل ګڼي مګرددي دمضامينو اثرکول يي هم ليدل پردي مجموعه باندي يي داحکم وکي نعوذبالله منه مقصود ددي څخه داخرت انکار وو مخ ته د دوی دمنشاء دانکار جواب ارشاد فرمايي) اوکه ترلږ ورځوپوري (مراد ورڅخه ددنيا ژوند دي) مونږ د دوی څخه عذاب (وعده سوی) پورته ساتو (چي په دي کي حکمتونه دي) نو (په طور دانکار اومسخرو) وايي چي (کله مونږ ستاپه نزد دعذاب مستحق يونو) داعذاب څه شي منع کوي (يعني که عذاب يوشي واي نوتر اوسه به سوی واي کله چي ونه سو نومعلومه سوه چي هيڅ هم نسته الله ﷻ جواب ورکوي چي) يادساتي په کومه ورځ چي (په مقرره وخت) دغه (عذاب) په دوی راسي نودچاپه واپس کولوبه بياواپس نه سي اوپه کوم (عذاب) پوري چي دوی مسخري کوي هغه به دوی راګير کړي (مطلب دا دي چي سره ددي چي دوی يي مستحق دي خودا تاخير ځکه دي چي دځينو حکمتونو په وجه دهغه وخت مقرر دي بيابه په دغه ورځ ټول کسر وايستل سي)

**معلومات اومسئلي:** په تير آيت کي دحق ﷻ دعلم محيط ذکروو چي دده ﷻ څخه دکائناتو يوه ذره اودزړونو پټ راز هم پناه نه دي په ذکرسوو ايتونو کي په اول آيت کي ددي په مناسبت سره پرانسان ديوعظيم الشان احسان ذکرسوی دي هغه داچي دده درزق کفالت پخپله الله ﷻ پرخپله ذمه اخستی دي اونه صرف دانسان بلکه په مځکه دتلونکي دهريوجاندار هغه چي کوم ځاي وسي ياځي دده رزق ده ته رسيږي نودکفارو دا ارادي چي خپل يوکار دالله ﷻ څخه پټ کړي دجهالت اودبي وقوفي څخه ماسوا هيڅ نه دي بيا ددي په عموم کي دځنګل ټول درندګان مرغان اودمځکي چينجي منجي وغيره او د درياب اومځکي ټول حيوانان داخل دي ددي عموم دتاکيد دپاره يي لفظ د: مِنْ زيات کي وَمَامِنْ دَآبَةٍ يي فرمايلي دي دَآبَه: هرهغه حيوان ته وايي کوم چي پرمځکه ځي مارغان حيوان هم په دي کي داخل دي ځکه چي د دوی زالي ځيني ځاي په مځکه وي او ددرياب دحيوانانو هم تعلق دمځکي سره څه پټ نه دي ددي ټولو جاندارو درزق ذمه واري الله ﷻ په خپله ذمه واخسته اوپه داسي الفاظو سره يي ددي بيان کړي دي لکه يو فرض شي چي دچا پرذمه وي ارشاد فرمايي عَلَى اللهِ رِزْقُهَا يعني دالله ﷻ په ذمه دي د

دوی رزق دابنکاره خبره ده چی ددی ذمه واری په الله ﷻ باندی غورخولو والا یو بل طاقت نسته بغیر ددی څخه چی هغه په خپل فضل سره داوعده فرمایلی ده مگر وعده دیو ربنتنی اوکریم ذات ده چی دخلاف ورزی هیڅ امکان نسته په کی دهم دغه یقین دښکاره.کولو دپاره دلته لفظ د: عَلَیٰ راوړل سوی دی کوم چی دفرائضو دبیان دپاره استعمالیدی سی حال دا دی چی الله ﷻ نه دڅه حکم پابند دی نه دده په ذمه یو شی فرض یا واجب دی.

رِزق: په لغت کی هغه شی ته ویل کیږی په کوم سره چی جاندار خپل خوراك حاصلوی او د کوم په ذریعه چی دده روح ته بقا اوپه جسم کی غتوالی اولوی والی راځی.

درزق دپاره داضروری نه ده چی دچارزق وی اوهغه ددغه رزق مالك هم وی ځکه چی ټولو حیوانانو ته رزق ورکول کیږی لیکن دوی ددغه مالکان نه وی اونه دمالکوالی صلاحیت په کښی وی دغه شان واړه بچی دخپل رزق مالکان نه وی مگر رزق دوی ته ورکول کیږی.

درزق ددی عام معنٰی په اعتبار سره علماء فرمایی چی رزق حلا ل هم کیدی سی او حرام هم ځکه چی کوم سړی دبل چا مال په ناجائز طور سره وخوری نودا مال خوددی سړی غذا یعنی خوراك خوجوړسی مگر په حرام طور سره که چیری ده دخپل حرص په وجه ناجائزی طریقی نه وای استعمال کړی نو کوم رزق چی دده دپاره مقر وو هغه به په جائز طور ده ته ورکول سوی وای.

درزق پرخدایی ذمه واری باندی یوسوال اوجواب: دلته یوسوال داپیداکیږی چی کله دهر جاندار درزق ذمه واری الله ﷻ په خپله ذمه اخستی ده نوبیا داسی واقعات ولی پیښیږی چی ډیر حیوانان انسانان دخوراك نه پیداکیدو په سبب دلوږی تندی څخه مری ددی علماء ډیر جوابونه لیکی.

یو جواب دا هم کیدی سی چی درزق ذمه واری ترهغه وخته پوری ده ترڅو چی دده مقرر اجل یعنی عمر پوره نه سی کله چی دا عمر پوره سی نو په هر حال دده مرگ وی او ددی دنیا څخه یی تلل وی چی ددی عام سبب مرضونه وی کله سوزیدل کله غرقیدل اوکله زخم وغیره یی هم سبب کیدی سی دغه شان یوسبب داهم کیدی سی چی دده رزق بندسی اوپه دی سره یی مرگ واقع سی.

امام قرطبی ددی آیت لاندی دابو موسٰی اوابو مالك وغیره داشعرینو قبیلی دیوی واقعی ذکرکړی دی چی دی خلگو هجرت وکی اومدینی منوری ته ورسیدل نوڅه دخوراك چښاك اسباب چی د دوی سره وو هغه ختم سو دوی خپل یوسړی دنبی کریم ﷺ په خدمت کی ددی غرض دپاره ولیږی چی د دوی دخوراك وغیره یو انتظام وکړی داسړی چی کله دنبی کریم ﷺ دروازی ته ورسیدی نو ددننه څخه اواز راغی چی نبی کریم ﷺ دا ایت ووایه: وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِی الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا دی سړی چی دا ایت واوریدی نو خیال یی راغی چی کله الله ﷻ دټولو جاندارو رزق پخپله ذمه کړی دی نوبیا خومونږ اشعریان هم دالله ﷻ په نزد دنورو جاندارو څخه څه کم نه یو هغه به خامخا مونږ ته هم رزق راکړی داخیال یی وکی اودهغه ځای څخه جلاسو نبی کریم ﷺ ته یی خپل هیڅ حال ونه ښووی بیرته چی ولاړی نوخپلو ملگرو ته یی وویل چی خوشحالیږئ ستاسی دپاره دالله ﷻ مدد راروان دی دده اشعری ملگرو ددی څخه دامطلب واخستی چی ده نبی کریم ﷺ ته دخپل حاجت ذکرکړی دی اوهغوی دانتظام کولو وعده فرمایلی ده هغوی داوگڼله او

مطمئن سول دوی لاناست وه چی په دی کی دوو سړیو یولوی لوښی دغوښو اوډوډیو څخه ډك راوړی اواشعریانو ته یی ورکي دوی ښه په ماړه نس وخوړه بیاهم څه ورڅخه پاته سوه نودی خلگو دامناسبه وگڼله چی باقی خوراك نبی کریم ﷺ ته ولیږی چی دی یی په خپل ضرورت کی راولی خپلو دوو سړیو ته یی دغه خوراك ورکی اونبی کریم ﷺ ته یی ولیږی.

ددی څخه وروسته دغه ټول حضرات دنبی کریم ﷺ په خدمت کی حاضر سول اوعرض یی وکی چی یارسول الله! ستاسی رالیږل سوی خوراك ډیر زیات ډیر نفیس اوخوند ناك وو دوی وفرمایل چی ما خوهیڅ خوراك نه وو درلیږلی.

بیا دوی پوره واقعه ذکرکړه چی مونږ خپل فلانی سړی تاسی ته درلیږلی وو هغه داجواب راوړی وو چی مونږ داسی باندی پوه سو چی داخوراك تاسی رالیږلی دی چی دایی وٙاوریدل نونبی کریم ﷺ وفرمایل چی دامانه دی بلکه هغه پاك ذات درلیږلی دی چاچی دهر جاندار رزق په خپله ذمه اخستی دی.

په ځینو روایتونو کی دی چی یو ؤخت حضرت موسیٰ ﷺ داور په تلاش کی کوه طورته ورسیدی اوهلته یی داور په ځای دالله ﷻ تجلیات ولیدل او نبوت اورسالت ورکول سو او فرعون اودده قوم ته دهدایت دپاره مصرته دتلو حکم ورکول سو نو خیاجل یی راغی چی ماخپله بی بی په ځنگل کی یوازی پریښی ده دهغه به څوك کفالت کوی ددی خیا ل داصلاح دپاره الله ﷻ حضرت موسیٰ ﷺ ته حکم ولیږی چی ستا په مخکی چی کومه ډبره پرته ده داپه لکړه ووهه دوی چی هغه ډبره په لکړه ووهله نوهغه ماته سوه اوددننه څخه یی بله ډبره راووتله حکم ورته وسو چی داهم ووهه چی هغه یی ووهله نودا ماته سوه اوددننه څخه یی یوحیوان راووتی چی په خله کی یی شنه پانه وه.

دالله ﷻ دکامل قدرت یقین خو حضرت موسیٰ ﷺ ته دمخکی څخه هم وو، مگردلیدو اثر خو څه بل ډول وی چی دایی ولیدل نوحضرت موسیٰ ﷺ دهغه ځای څخه سیده مصرؔ ته روان سو بی بی محترمی ته ددی خبری دښوولو دپاره هم نه ولاړی چی ماته مصر ته دتلو حکم سوی دی هلته ولاړم.

**(ټول مخلوق ته درزق رسولو دقدرت عجیبه اونا اشنا نظام)**

په دی آیت کی الله ﷻ صرف په دی بسوالی نه دی کړی چی دهرجاندار رزق یی پرخپله ذمه اخستی دی بلکه دانسان دزیات اطمینان دپاره فرمایی: وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا په دی آیت کی د: مُسْتَقَر: اود: مُسْتَوْدَع: مختلف تفسیرونه نقل دی مگر دلغت په اعتبار سره هغه ډیر نژدی دی کوم چی کشاف اختیار کړی دی چی مستقر هغه ځای ته ویل کیږی کوم ځای چی یوسړی په مستقل طور باندی داوسیدو ځای یا وطن جوړکړی اومستودع هغه ځای ته کوم ځای چی په عارضی طور سره دڅه ضرورت دپاره پاته سی.

مطلب داسو چی دالله ﷻ ذمه واری ددنیا دخلگو اوحکومتونو په ذمه واری نه دی قیاس کول په کار په دنیا کی که یوسړی یایوه اداره ستادرزق ذمه واری واخلی نودومره کار به په هرحال ته کوی چی که خپل مقرر ځای پریږدی بل ځای ته ځی نودغه سړی یا اداری ته به اطلاع ورکوی چی زه به دفلانی تاریخ څخه ترفلانی تاریخ پوری په فلانی ښار یاکلی کی یم زما رزق دی ماته هلته را ورسول سی لیکن دالله ﷻ په ذمه واری کی په تادومره بوج هم نه راځی ځکه چی هغه ستا دهریوه نقل اوحرکت څخه خبرداردی ستا

دمستقل اوسیدو ځای ورته هم معلوم دی اودعارضی اوسیدو ځای ورته هم معلوم دی بغیر دځه درخواست اوخبر ورکولو څخه ستا راشن هلته منتقل کیږی.
دالله ﷻ دمحیط علم اوقدرت مطلقه په مخکی صرف دهغه اراده فرمایل دټولو کارونو دپوره کولو دپاره کافی وه په یو کتاب یارجستر کی یی لیکلو ته هیڅ ضرورت نه وو مگر مسکین انسان چی د کوم نظام سره عادت دی پردی نظام یی دقیاس کولو په وجه دهیریدو خیال راتلی سوای په دی وجه دده دزیات اطمینان دپاره یی وفرمایل: كُلٌّ فِىْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ یعنی داټول هرڅه په واضح کتاب کی لیکل سوی دی ددی واضح کتاب څخه مراد لوح محفوظ دی چی دټولو کائناتو درزق عُمر عمل وغیره پوره تفصیلات په کی لیکل سوی دی چی دموقعی اوضرورت موافق متعلقه ملائکو ته حواله کیږی.
په صحیح مسلم کی په روایت دحضرت عبدالله بن عمر ؓ نقل دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی الله ﷻ دټول مخلوقات تقدیرونه دمځکی اوآسمان دپیدا کیدو څخه هم پنځوس زره کاله مخکی لیکلی وه.
اوپه بخاری اومسلم کی دحضرت عبدالله بن مسعود ؓ په روایت کی دی چی نبی کریم ﷺ په یواوږد حدیث کی فرمایی چی دهغه خلاصه دا ده چی انسان دخپل پیدائش څخه مخکی دمختلفو دوړونو څخه تیریږی کله چی دده اندامونه پوره سی نوالله ﷻ یوی ملاتکی ته حکم کوی کومه چی دده متعلق څلور شیان لیکی اول دده عمل چی دی به یو عمل کوی دوهم دده دعمر کلونه میاشتی تروړخو منتونو اوساگانو پوری لیکی دریم داچی دی به کوم ځای مری او کوم ځای دفن کیږی څلورم دده رزق به څومره وی اوپه کومو کومو طریقو سره به ده ته رسیږی (اوپه لوح محفوظ کی دآسمان اومځکی دپیدا کیدو څخه مخکی هم لیکل ددی سره منافی نه دی)
په دوهم آیت کی دالله ﷻ دمحیط علم اوقاهره قدرت یوه بله نښانه ذکرکوی چی هغه ټول آسمانونه او مځکی په شپږو ورځو کی پیدا کړل اوددی شیانو دپیدا کیدو څخه مخکی عرش رحمٰن پراوبو باندی وو. ددی څخه معلومه سوه چی دآسمانونو اومځکی دپیدا کیدو څخه مخکی اوبه پیدا سوی دی اوپه شپږو ورځو کی دآسمان اومځکی دپیدا کولو تفصیل دسورة حٰمٓ سجده په ایت ۱۰ ۱۱ کی داسی راغلی دی چی په دوو ورځو کی مځکه جوړه سوه په دوو ورځو کی دمځکی غرونه دریابونه درختی اودجاندارو دخوارك اوبقاء اسباب جوړسوه اوپه دوو ورځو کی اووه آسمانونه جوړسوه.
په تفسیر مظهری کی دی چی دآسمان څخه مراد هغه ټول پورتنی شیان دی کوم چی پورته طرف ته دی اودمځکی څخه مراد هغه ټول لاندینی شیان دی کوم چی لاندی طرف ته دی او دورځی څخه مراد هغه مقدار دوخت دی کوم چی دآسمان اومځکی دپیدا کیدو څخه وروسته دلمر دختو اوپریوتو سره وی که څه هم دآسمان اومځکی دپیدا کیدو په وخت کی نه لمروو اونه دده ختل اوپریوتل.
دالله ﷻ په کامل قدرت کی داهم وه چی داټول شیان په یوساعت کی پیدا کړی مگر هغه په خپل حکمت سره ددی عالم نظام تدریجی یعنی درجه په درجه جوړ کړی دی کوم چی دانسان دمزاج سره مناسب دی.
دایت په اخر کی یی دآسمان اومځکی دپیدا کولو مقصد دابښوولی دی: لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا یعنی داټول شیان ددی دپاره پیدا سوه چی مونږ ستاسی امتحان واخلو چی څوك په تاسی کی ښه عمل کوونکی دی.

ددی څخه معلومه سوه چی دآسمان اومځکی پیداکول په خپله یومقصدنه وو بلکه دایی دعمل کوونکی انسان دپاره جوړکړی دی چی دی ددی شیانو څخه دخپل ژوند دپاره فائده هم واخلی اوپه دی کی فکر وکړی اوخپل مالك اورب هم وپیژنی .

حاصل داسو چی دآسمان اومځکی دپیدائش څخه اصل مقصود انسان دی بلکه په انسانانوکی هم ایمانداران دی اوپه دوی کی هم هغه انسان کوم چی دټولو څخه ښه عمل کوونکی دی اودانبکاره ده چی په ټولو انسانانو کی دټولو څخه ښه عمل کوونکی زموږ نبی کریم ﷺ دی په دی وجه داوینا صحیح سوه چی دټولو کائناتو دپیداکولو اصل مقصد دنبی کریم ﷺ وجود مبارك دی (مظهری)

دلته دا خبره دفکر قابله ده چی الله ﷻ دلته ، اَحْسَنُ عَمَلاً فرمایلی دی یعنی کوم ښه عمل کوونکی دی دایی نه دی فرمایلی چی کوم زیات عمل کوونکی ذی ددی څخه معلومه سوه چی دنیکو عملونو لمونځ روژی تلاوت اوذکر عملی ډیروالی اوډیر مقدار څخه زیات دالله ﷻ نظر په ، حُسْنِ عمل باندی دی داحُسن عمل یی په یوحدیث کی په احسان سره تعبیر کړی دی چی ددی خلاصه داده چی عمل خالص دالله ﷻ درضا دپاره وی بل یو دنیوی غرض په دی کی نه وی او ددغه عمل طریقه هم هغه اختیار سی کومه چی دالله ﷻ په نزدښه وی کومه چی نبی کریم ﷺ په خپل عمل سره ښوولی ده اودامت دپاره یی دسنتو تابعداری لازمه کړي ده لنډه داده چی لږ عمل کوم چی په اخلاص سره دسنتو مطابق وی هغه دهغه زیات عمل څخه ښه دی په کوم کی چی داشیان نه وی اوکم وی .

په اووم آیت کی دقیامت او اخرت څخه دمنکرو حا ل بیان سوی دی چی کومه خبره ددی خلګو په پوهه کی رانه سی جادو ورته ووایی اوشاته یی وغورځوی .

په اتم آیت کی دهغه خلقو دشبهی جواب دی کومو ته چی په پیغمبرانو دعذاب وعدی ورکولی اودوی په اعتبار نه باندی کوی اوویل به یی چی که ته رښتنی یی نودکوم عذاب وعده چی کوی هغه ولی نه راځی

وَلَئِنْ اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنٰهَا مِنْهُۚ اِنَّهٗ لَيَئُوْسٌ كَفُوْرٌ ﴿٩﴾

اوکه چیری وچښو موږ انسان ته دخپل طرف څخه رحمت بیایی واخلو دده څخه نودی نا امیده ناشکره سی ،

وَلَئِنْ اَذَقْنٰهُ نَعْمَآءَ بَعْدَ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُوْلَنَّ ذَهَبَ السَّيِّاٰتُ عَنِّيْؕ اِنَّهٗ لَفَرِحٌ فَخُوْرٌ ﴿١٠﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ

اوکه موږ وچښو ده ته ارام وروسته دتکلیف څخه کوم چی ده ته رسیدلی وو نو وایی لیری سوی زموږ څخه بدی (یعنی بدی ورځی) دی خوشحالی کوونکی فخرکوونکی دی ، مګرکوم خلګ ،

صَبَرُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِؕ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ﴿١١﴾

چی صبرکوونکی دی اوکوی نیك عملونه د دوی دپاره بخښنه ده اوثواب لوی دی ،

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌۢ بَعْضَ مَا يُوْحٰٓى اِلَيْكَ وَضَآئِقٌۢ بِهٖ صَدْرُكَ اَنْ

نو شاید چی ته پرېښوونکی یی دځینو دهغه څخه چی وحی یی کیږی تاته اوتنګیږی به په دی سره ستازړه

يَقُولُوا لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ كَنزٌ أَوْ جَآءَ مَعَهُۥ مَلَكٌ ۚ إِنَّمَآ أَنتَ نَذِيرٌ ۚ

په دی خبره چی دوی وایی ولی نه نازلیږی په ده خزانه یا ولی نه راځی ده سره ملائکه نو بیشکه ته بیرونکی یی

وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا۟

او الله دی دهرشی ذمه وار یا داسی وایی چی جوړ کړی دی تا قرآن ووایه تاسی هم راوړی

بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهِۦ مُفْتَرَيَٰتٍ وَٱدْعُوا۟ مَنِ ٱسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ

یو لس سورتونه داسی جوړ کړی او را وبولی څوك چی رابللی سی دالله څخه ماسوا

ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٣﴾ فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا۟ لَكُمْ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَآ

که تاسی رښتني یاست ، بیا که پوره نه کړی ستاسی وینا نو پوه سی چی قرآن خو

أُنزِلَ بِعِلْمِ ٱللَّهِ وَأَن لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٤﴾

نازل سوی دی دالله ﷻ په وحی سره او دا چی څوك حاکم نسته دهغه څخه ماسوا بیا اوس تاسی ایا حکم منی؟

**لنډتفسیر:** او که مونږ انسان ته دخپلی مهربانی خوند وڅکوو دده څخه یی واخلو نو دی ناامیده او ناشکره سی او که ده ته دڅه تکلیف څخه وروسته کوم چی پر ده واقع سوی وی دڅه نعمت مزه وڅکوو نو (داسی خوشحالیږی چی) وایی چی زما ټول درد او تکلیف رخصت سو (اوس به هیڅکله رانه سی پس) دی خوشحالی کوی فخر کوی مگر کوم خلګ چی مستقل مزاج دی او نیك کارونه کوی (مراد ددی څخه مومنان دی چی په دوی کی کوم اوزیات داخویونه وی پس) دوی داسی نه کیږی (بلکه دنعمت دلیری کیدو په وخت کی صبر کوی او دنعمت په وخت کی شکر او حکم پرځای راوړی پس) ددا سی خلګو دپاره لوی مغفرت او لوی اجر دی (لنډه داده چی بغیر دمومنانو څخه اکثره خلګ داسی وی چی په لږ څه وخت کی زړه ور کیږی او په لږ څه وخت کی ناامیده کیږی په دی وجه داخلګ دعذاب دوروسته کیدو په سبب بی بیری او منکره سول داخلګ چی کوم انکار او مسخری کوی) نو شاید چی ته (تنګ سی) ددی احکامو څخه کوم چی تاته دوحی په ذریعه لیږل کیږی دځینو (یعنی دتبلیغ) پریښوول غواړی (یعنی ایا داسی ممکنه ده چی ته تبلیغ پریږدی پس ښکاره ده چی داسی اراده خوستا څخه نه سی کیدی بیا دتنګیدو څه فائده ده) او ستا زړه په دی خبره باندی تنګیږی چی دوی وایی چی (که چیری دی نبی وی نو) پر ده یوه خزانه ولی نازله نه سوه یا ده سره یوه ملائکه (چی زمونږ سره یی هم خبری اتری کولی) ولی رانغله (یعنی داسی معجزی ولی ورنه کول سی په داسی خبرو ته مه تنګیږه ځکه چی) ته خو (په اعتبار ددی کفارو سره) صرف بیرونکی یی (یعنی پیغمبر یی د کوم دپاره چی په اصل کی دهیڅ معجزی ضرورت نسته) او پوره

اختیار لرونکی په هرشی باندی (خو) صرف الله دی (ته نه یی) کله چی خبره داسی ده نوددی معجزو ښکاره کول ستا په اختیارکی نه دی بیا ددی فکر کول اوپه دی فکر سره تنګیدل ولی دی اوچونکی دپیغمبر دپاره دمطلق معجزی ضرورت دی اوستا لویه معجزه قرآن دی نودده دنه منلو یو وجه ده) آیا (ده په نسبت) داسی وایی چی (نعوذ بالله) تادا (دخپل طرف څخه) په خپله جوړکړی دی ته په جواب کی ووایه چی (که چیری دازما جوړ سوی وی) نو (ښه ده) تاسی هم ددی په شان لس سورتونه (کوم چی ستاسی) جوړسوی (وی) راوړی او (دخپل مدد دپاره) کوم کوم غیر الله چی رابللی سی راوبولی که تاسی رښتني یاست بیا داکفار که ستاسی خلګو (یعني دپیغمبر ﷺ اومومنانو دا) خبره (چی ددی مثل جوړکړی راوړی) نه سی نوتاسی (دوی ته ووایاست چی اوس خو) یقین وکړی چی داقرآن دالله په علم (او قدرت) سره نازل سوی دی (په دی کی نه دبل چا دعلم دخل سته اونه دقدرت) اودا (هم یقین وکړی) چی دالله څخه ماسوا بل معبود نسته (ځکه چی معبود دخدایی په صفتونو کی کامل وی بیاکه بل څوك هم وی نو دهغه قدرت به هم پوره وی اوپه دغه قدرت سره به هغه ستاسی دخلګومددکولی چی تاسی به دده مثل راوړی وای ځکه چی ددین دتحقیق موقع ددی مقتضی وه پس ددی دمثل جوړولو څخه د دوی په عاجزه کیدو سره رسالت او توحید دواړه ثابت سول کله چی دواړه ثابت سول) نو اوس هم مسلمانیږی (اوکه نه)

**معلومات اومسئلي**: په ذکرسوو ایتونوکی دنبی کریم ﷺ درسالت تصدیق اوپه دی کی دشبهو را ایستونکو جواب ذکردی اوددی په شروع یعنی په اولو درو ایتونوکی دانسان دیو طبعی قبیح عادت ذکر اومسلمانانو ته ددی څخه دخلاصیدو هدایت دی.

په اولنیو دوو ایتونوکی په فطری طورسره دانسان غیرمستقل مزاجی تلوارپسندی کیدل اوپه موجوده حالت خوښیدل ماضی اومستقبل دهیرولو بیان فرمایلی دی ارشاد دی چی که مونږ انسان ته یونعمت وڅکوو اوبیایی دده څخه بیرته اخلو نودی بی همته نا امیده او ناشکره جوړیږی اوکه ده ته دڅه تکلیف څخه وروسته کوم چی ده ته رسیدلی وی دیو نعمت خوند وڅکوو نووایی چی زما ټول درد اوتکلیف رخصت سو اودی خوشحالی کوونکی اوفخر کوونکی سی.

مطلب دا دی چی انسان فطرتاً تلوار کوونکی اودموجوده حالت هرڅه ګنونکی عادت دی په مخکی اووروسته حالاتو اوواقعاتو دغور اوفکرکولو اوددی دیادساتلو مینه لرونکی نه دی په دی وجه چی دنعمت څخه وروسته تکلیف راسی نودرحمت څخه ناامیده اونا شکری کوونکی سی داخیال نه کوی چی کوم حق ذات اول نعمت راکړی وو هغه یی بیاهم راکولی سی دغه شان که ده ته دتکلیف اومصیبت څخه وروسته یوراحت اونعمت ورکول سی نوپرڅای ددی چی پرتیرو حالاتو فکر وکړی دالله ﷻ طرف ته رجوع وکړی اوشکر یی ادا کړی نودی نور زیات خوشحالی کوونکی اوفخر کوونکی سی اوتیر حالات هیر کړی داسی ګنی چی دانعمت خوزما حق دی ماته یی راکول په کار دی اوزه به همیشه داسی یم غافله داخیال نه کوی چی لکه څنګه چی اولنی حالت باقی پاته نه سو داهم کیدی سی چی ددی نعمت اوراحت داحالت هم باقی پاته نه سی.

چنان نماند چنین نیز هم نخواهد ماند

دانسان په موجوده پرستی او دتیر اوراتلونکی وختونو دهیرولو دا حال دی چی دیو صاحب اقتدار پرخاوره اووینه باندی بل سری دخپل اقتدار بنیاد برابروی اوهیڅکله هم لاندی نه گوری چی دده څخه مخکی هم یوداقتدار خاوند داسی پردی ځای اوسیدلی دی چی دهغه دانجام څخه بی خبره داقتدار دنشی خوند اخلی.

ددی موجوده پرستی اودحال دمستی داصلاح دپاره دالله ﷻ کتابونه اورسولان راځی کوم چی انسان ته تیر عبرتناك واقعات ورياد وی او دراتلونکی وخت فکر وروړاندی کوی او دا سبق ورازده کوی چی دکائناتو په بدلیدونکو حالاتوکی فکر وکړه ، چی د دوی پرشاکړم یو طاقت کار کوی په قول دحضرت شیخ الهند رحمه الله .

دزمانی انقلابونه دالله ﷻ واعظان دی عبرت ورڅخه واخله اوگوره دهریو انقلاب څخه اواز راځی چی پوه سه پوه سه عبرت واخله .

کامل مومن بلکه کامل انسان هغه دی کوم چی دهریو تغیر اوانقلاب اوپه هریو رنځ او راحت کی دقدرت دپټو لاسونو دطاقت ننداره کوی په تلونکی راتلونکی فانی راحت او رنج اوصرف ددی په مادی اسبابو پوری زړه نه تړی .

دعقلمند کار دا دی چی داسبابو څخه زیات پرمسبب الاسباب باندی نظر وکړی اودهغه سره خپل تعلق مضبوط وتړی .

په دریم آیت کی دداسی کاملو انسانانو دعام انسانانو دفطرت څخه جلا اوممتاز کولو دپاره فرمایی ، إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ : یعنی ددی عامی انسانی کمزوری څخه هغه خلک مستثنی دی په کوموکی چی دوه صفتونه پیداکیږی یو صبر دوهم نیك عمل .

دصبر لفظ په عربی ژبه کی داردو محاوری څخه په ډیره عامه معنی کی استعمالیږی او اصل معنی دلفظ دصبر تړل اومنع کول دی دقرآن اوسنت په اصطلاح کی نفس دده دناجائزو خواهشاتو څخه دمنع کولو نوم صبر دی په دی وجه دصبر په معنی کی دټولو گناهونو اوخلاف شرع کارونو څخه پرهیز راغی اوپه نیك عمل کی ټول فرائض واجبات اوسنت اومستحب راغلل معنی داسوه چی ددی عامی انسانی کمزوری څخه هغه خلک خلاص وی کوم چی په الله ﷻ ایمان او دقیامت دحساب دبیری څخه دهر داسی شی څخه پرهیز کوی کوم چی دالله ﷻ او دهغه رسول ﷺ خوشحاله وی .

ددی آیت په اخر کی دهغه کاملو انسانانو بدله اوجزایی هم دابنوولی ده چی ، أُولَٰئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ : یعنی دداسی خلگو دپاره دالله ﷻ وعده ده چی د دوی خطاگانی به وبخښل سی او د دوی دنیك عمل به ډیره لویه بدله دوی ته ورکول سی .

دلته دا خبره هم دفکر قابله ده چی ددنیا دنعمت اوتکلیف دواړو دپاره په قرآن کریم کی: أَذَقْنَا: یعنی دڅکلو لفظ استعمال سوی دی اواشاره یی دی طرف ته هم کړیده چی اصل نعمت اوتکلیف داخرت دی په دنیا کی نه راحت مکمل دی نه تکلیف بلکه دڅکنی او نمونی په درجه کی دی ددی دپاره چی انسان ته داخرت دنعمتونو اوتکلیفونو یوه اندازه وسی په دی وجه هم ددنیا نه راحت یوزیات دخوشحالیدو

شي دي اونه يي مصيبت يو زيات دغم كولو دي كه فكر وكړئ نو دنن صبا په اصطلاح كې داتوله دنيا داخرت شوروم دي چي په دي كې دراحت اوتكليف صرف نموني ايښوول سوي دي.

څلورم آيت په يوه خاصه واقعه كي نازل سوي دي واقعه داوه چي دمكي مشركانو دنبي كريم ﷺ په مخكي مختلف قسم فرمائشونه پيش كړل يو دا چي په دي قرآن كي زمونږ بتانوته بد ويل سوي په دي وجه مونږ په ده ايمان نه سو راوړي نوياخو ته بل قرآن راوړه ياپه دي كي بدلون اوترميم وكړه ، ائْتِ بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَآ اَوْبَدِّلْهُ (بغوى مظهرى)

دوهم داچي مونږبه ستاپه رسالت هلته يقين وكو چي يا خود دنيا دبادشاهانو په شان پر تا يوه خزانه نازله سي چي ددي څخه تولو ته بخشش وكړي يايو ملائكه دآسمان څخه راسي اوهغه ستاسره گرځي او دا تصديق كوي چي بيشكه دا دالله ﷻ رسول دي.

نبي كريم ﷺ د دوي په دي خطا اوعبثو فرمائشونو سره زړه تنگي سو ځكه چي درحمة للعٰلمين څخه داهم ممكنه نه وه چي دوي د دوي پرحال پريږدي د دوي دايمان راوړلو فكر دزړه څخه وباسي اونه داممكنه وه چي د دوي داعبث فرمائشونه پوره كړي ځكه چي اول خودافرمائشونه صرف پربي عقلي باندي مبني دي چي بتانو اوبت پرستي اونورو ناكاره شيانوته بدونه ويل سي نوهدايت به څنگه وسي اودنبوت سره دخزانې يو تعلق دي دي خلكو نبوت پربادشاهي باندي قياس كي دغه ډول دالله ﷻ دا دستور نه دي چي داسي حالت پيداكړي چي خلك پرايمان راوړو په مادي طور سره مجبوره سي كنه نوټول جهان دهغه په قبضه دقدرت كي دي دچا څه مجال وو چي دالله ﷻ درضا خلاف يي يو عمل يا عقيده ساتلي واى مگر ده په خپل حكمت بالغه سره دادنيا دار الامتحان جوړكړي دي دلته دڅه نيكي په كولو يادبدي څخه په منع كولو دمادي اسبابو په ذريعه څوك نه سي مجبوره كيدى البته داسماني كتابونو اورسولانو په ذريعه دنيك اوبد ښه اوناكاره فرق اوددي نتيجي ښوول كيږي په نيكي دعمل كولو اودبدي څخه دځان ساتلو طرف ته ښودنه كول كيږي كه درسول سره په معجزانه طورباندي يوه ملائكه ددي خبري دتصديق دپاره ماموره واى اوچانه منلي نودغه وخت به دوي په نقد عذاب كي اخته كيدى نودا به پرايمان دمجبوره كولو يوصورت واى نه به په كښي ايمان بالغيب پاته كيدى كوم چي دايمان اصل روح دي اونه به دانسان خپل يو اختيار واى كوم چي ددي عمل روح دي او علاوه ددي څخه چي د دوي فرمائشونه خطا اوعبث وه نبي كريم ﷺ ته دافرمائشونه كول په خپله ددي دليل وو چي داخلك درسول اونبي حقيقت نه پيژني په رسول اوخداى كي يوفرق نه كوي رسول دخداى په شان قادر مطلق گڼي په دي وجه ورته دداسي كارونو فرمائشونه كوي كوم چي دالله ﷻ څخه ماسوا بل څوك نه سي كولى.

غرض داچي نبي كريم ﷺ د دوي په داسي فرمائشونو سره سخت دلگير اوزړه تنگي سو نو د دوي دتسلي او د دوي دخيالاتو داصلاح دپاره داايت نازل سو په كوم كي چي اول نبي كريم ﷺ ته خطاب كوي اوفرمايي چي اياته د دوي په خبرو سره مجبوره كيږي اودالله ﷻ دليږل سوي قرآن يو حصه پريږدي په كومه چي داخلك ناخوښه دي مثلاً په كومه كي چي دبتانو دمجبوري بيكسي اوپه يو شي دنه قادريدو بيان دي اواياته د دوي په داسي فرمائشونو سره زړه تنگي كيږي دلته دلفظ د لَعَلَّكَ څخه ددي مضمون

دتعبير كولو دا مطلب نه دى چى في الواقع د دوى په باره كى داسى گمان كيدى سو بلكه مقصود د دوى ددى شيانو څخه دبرى كيدو بيانول دى چى ته نه دقرآن يو حصه د دوى په رعايت سره پرينبوولى سى اونه ستا د دوى په فرمانشونو سره زړه تنگيدل په كار دى ځكه چى ته دالله ﷻ دطرف څخه بيرونكى راغلى يى اودټولو كارونو پوره كول خودالله ﷻ په قدرت كى دى دبيرونكى تخصيص يى دمخاطب دخصوصيت په وجه وكى ځكه چى داكافران خود بيرولو مستحق دى كه نونبى كريم ﷺ لكه څنگه چى نذير يعنى بيرونكى دى دغه ډول بشير يعنى نيكو خلگوته زيرى وركوونكى هم دى ددى څخه علاوه نذير هغه بيرونكى ته په حقيقت كى ويل كيږى كوم چى دشفقت اومحبت پربناء باندى دخرابو اومضرو شيانو څخه يى بيروى په دى وجه دنذير په معنى كى بشير هم په يوحيثيت سره شامل دى.

په ذكرسوو ايتونوكى دكفارو دطرف څخه دخاص قسم معجزو مطالبه وه په راتلونكو ايتونوكى يى دوى په دى خبره باندى خبرداركړى دى چى دنبى كريم ﷺ معجزه دقرآن يوه داسى معجزه تاسى ته راغلى ده چى دده دمعجزه كيدو څخه تاسى هم انكار نه سى كولى نوكه دادمعجزو مطالبه په نيك نيتى سره درسول دربنتينى حقوالى دمعلومولو دپاره وى نوداخو پوره سوه اوكه محض دعناد دپاره وى نوكه ستاسى مطلوبه معجزى هم ښكاره سى نودعنادیانو څخه څه توقع ده چى د دوى په ليدو به دوى اسلام قبول كړى په هر حال دقرآن واضحه معجزه كيدل ناقابل انكار دى.

پردى باندى دمشركانو اوكفارودطرف څخه چى كومى غلطى شبهى پيداسوى ددى رد په راتلونكو دوو ايتونو كى داسى سوى دى چى داخلگ داسى وايى چى قرآن په خپله دنبى كريم ﷺ جوړ سوى دى دالله ﷻ كلام نه دى.

ددى په جواب كى فرمايى چى كه ستاسى داسى خيال وى چى محمد ﷺ داسى قرآن په خپله جوړولى سى نوتاسى هم دده په شان صرف لس سورتونه جوړكړى وښياست اوداهم ضرورى نه ده چى دالس سورتونه يوسړى جوړكړى بلكه ددنيا اوجهان خلگ دى يوځاى سى اوجوړدى كړى اوكله چى دوى ددغو لسو سورتونو دجوړولو څخه هم عاجزه سى نو ته وفرمايه چى اوس حقيقت واضح سوځكه چى كه داقرآن ديوانسان كلام واى نو نورو انسانانوبه هم ددى په شان جوړكړى واى اودټولو عاجزه كيدل ددى قوى دليل دى چى دا قرآن دالله ﷻ په علم سره نازل سوى دى چى په دى كى دادنى غوندى كمى او زياتى گنجائش هم نسته او دانسانى طاقت څخه بهر دى.

قرآن كريم دلته لس ۱۰ سورتونه په مقابله كى دجوړولو اوراوړلو ارشاد فرمايلى دى اوپه بل يوآيت كى يى داهم ذكر كړى دى چى يوسورة ددى په شان جوړ كړى را وړى.

وجه دا ده چى اول يى دلسوسورتونو جوړولو حكم وركى كله چى هغوى ددى څخه عاجزه سول نوبيايى د دوى عاجزه كيدل دزيات واضح كولو دپاره دسورة بقره په آيت كى وفرمايل چى كه تاسى قرآن ديو انسان كلام گڼى نوتاسى هم زيات نه صرف يوسورة ددى په شان جوړكړى راوړى ليكن د دوى سره ددومره اسانى هيڅ هم ونه سوه نودقرآن كريم معجزه كيدل اوبيښكه دالله كلام كيدل ثابت سوه په دى وجه په اخر كى فرمايى: فَهَلْ اَنْتُمْ مُسْلِمُوْنَ يعنى ايا تاسى اوس هم مسلمانان اوحكم منونكى جوړيږى اوكه هم دغسى په غفلت كى كيږى.

مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِيْنَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ

څوك چې غواړي ددنيا ژوند او ددې ښائست وربه كړو مونږ دوى ته د دوى عملونه ،

فِيْهَا وَهُمْ فِيْهَا لَا يُبْخَسُوْنَ ﴿١٥﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَيْسَ لَهُمْ فِي

په دنيا كې او دوى ته به په دې كې هيڅ نقصان نه وى ، دغه دى دكومو دپاره چې هيڅ نسته په ،

الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوْا فِيْهَا وَبٰطِلٌ مَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٦﴾

آخرت كې داور څخه ماسوا اوبرباد سول څه چې دوى كړي وه دلته اوخراب سول څه چې يې كتلى وه ،

اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ وَيَتْلُوْهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِنْ

ايا هغه سړى چې وى په صفا لاره دخپل رب او دده سره دى يو شاهد دالله دطرف څخه

قَبْلِهٖ كِتٰبُ مُوْسٰٓى اِمَامًا وَّرَحْمَةً ؕ اُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ ؕ

او ددې څخه مخكې شاهد وو دموسى ﷺ كتاب لار ښوونكى او رحمت (دنورو سره برابر دى؟) داخلگ منى قرآن

وَمَنْ يَّكْفُرْ بِهٖ مِنَ الْاَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهٗ ۚ فَلَا تَكُ فِيْ مِرْيَةٍ

اوڅوك چې منكره سوه دده څخه په ټولو فريقو كې نو دوږخ دى ځاى دده نو ته مه كيږه په شك كې ،

مِّنْهُ ۚ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٧﴾

ددې څخه ، بيشكه دا حق دى ستا درب دطرف څخه او بيا ډير خلگ يقين نه كوى

**لنډتفسير:** كوم سړي چې (دخپلو نيكو عملونو څخه) محض ددنيا دژوند (نفع) اوددې ښائست غواړي (لكه شهرت نيك نامي جاه جلال اوداخرت ثواب حاصلول دده نيت نه وي) نومونږ به دې خلگو ته د دوى عملونه (يعني جزاء) دوى لره په دنيا كې په پوره توگه وركوو اود دوى دپاره به په دنيا كې هيڅ كمى نه وي (يعني په دنيا كې د دوى دعملونو بدله دوى ته نيكنامي اوصحت فراغت خوشحالي او ډير مال او اولاد عنايت كيږي كله چې د دوى دعمل اثر پربې عملي باندې غالب وي اوكه بې عملي غالبه وي نوبيا دا اثر نه مرتب كيږي داخو په دنيا كې سوه پاته سو په اخرت كې نو پس) داداسې خلگ دي چې د دوى دپاره په اخرت كې بغيرددوږخ څخه نوريو (ثواب وغيره) نسته اودوى چې څه كړي وه هغه په اخرت كې ټول (په ټول) ناكاره (ثابت) سول او (په واقع كې خو) چې څه كوى هغه (اوس هم) بې اثره دى (په وجه دفساد دنيت مگر دښكاره صورت په اعتبار سره ثابت گڼل كيږي په اخرت كې به داثبوت هم زائل سي)

ایا دقرآن څخه منکر دداسی سړی برابری کولی سی کوم چی په قرآن قائم وی کوم چی دده درب دطرف
څخه راغلی دی اوددی (قرآن) سره یوشاهد خوپه دی کی موجود دی (یعنی ددی معجزوالی کوم چی
عقلی دلیل دی) او (بو) ددی څخه مخکی (یعنی) دموسیٰ ﷺ کتاب (یعنی تورات ددی سره دشاهدی
دپاره موجود) دی کوم چی (داحکامو ښوولو په اعتبار) امام دی او (پراحکامو چی کومه ثمره اوثواب
ورکول کیږی ددی په اعتبار سره دغه کتاب سبب د) رحمت دی (اودا دلیل نقلی دی غرض داچی دقرآن
دصدق اوصحت دپاره عقلی اونقلی دواړه دلیلونه موجوددی پس ددی دلیلونو په سبب سره) داسی
خلګ (دکومو ذکر چی وسو چی دغه صاحب بینه دی) په دی قرآن ایمان لری او (دکافرانو داحال دی چی)
کوم سړی دنورو فریقو څخه ددی قرآن څخه انکار وکی نودوږخ دده دوعدی ځای دی (پس دقرآن څخه
منکر دقرآن دتصدیق کوونکی سره کله برابریدی سی) پس (ای مخاطبه) ته دقرآن دطرف څخه په شك کی
مه لویږه بیشکه بی شبهی دغه رښتینی کتاب دی ستاسی درب دطرف څخه (راغلی دی) لیکن (سره ددی
دلیلونو څخه غضب دا دی چی) ډیر خلګ ایمان نه راوړی.

**معلومات اومسئلې:** داسلام مخالفینوته چی په کله دعذاب وعدی اورول کیدی نو دوی به خپل خیراتونه
اوصدقی اودخلګو خدمتونه اودعامی فائدی کارونه په سند کی پیش کول چی مونږ داسی نیك کارونه
کوو نوڅنګه به مونږ ته عذاب راکول سی ؟ اونن هم ډیر ناپوهه مسلمانان په دی شبهه کی ګرفتار لیدل
کیږی چی کوم کافران ظاهری اخلاق اوعملونه برابر ساتی دخدای دمخلوق خدمت اوخیراتونه صدقی
کوی سړکونه پلونه شفاخانی داوبو تالابونه جوړوی اوچلوی هغوی ترمسلمانانو ښه ګنی دذکر سوو
ایتونو څخه په اولنی آیت کی یی ددی جواب ورکړی دی.

دجواب خلاصه داده چی دهریوه عمل دمقبول کیدو اوداخرت دنجات کیدو اولنی شرط دا دی چی هغه
عمل دالله ﷻ دپاره سوی وی اودالله ﷻ دپاره هغه کول معتبردی کوم چی دده درسول په ښوول سوی
طریقه باندی سوی وی کوم سړی چی په الله ﷻ اودهغه په رسول باندی ایمان نه لری دده ټول عملونه
اوخلاق یوه بی روحه ډانچه ده چی شکل او صورت خوبی ښه دی مګر دروح دنستوالی په وجه په اخرت
کی دده هیڅ وزن اواثر نسته البته په دنیا کی چونکی دده څخه خلګو ته فائده رسیږی اودښکاره صورت
په اعتبارسره دغه نیك عمل دی په دی وجه الله ﷻ دخپل کمال عدل اوانصاف په بنا باندی دغه عمل
بالکل ضائع نه دی مقرر کړی بلکه ددی دکوونکی دنظرپه وړاندی چی کوم مقصد وو چی په دنیا کی
دده عزت وی خلګ دی سخی اولوی سړی وګنی ددنیا دولت تندرستی اوراحت یی نصیب سی الله ﷻ ده
ته دا ټول هرڅه په دنیا کی ورکوی داخرت تصور اودهغه ځای نجات دده په نظرکی دسره نه وو اونه دده
بی روحه عمل دهغه ځای دنعمتونو قیمت جوړیدی سی په دی وجه به دده دعملونو هلته هیڅ عوض نه
ورکول کیږی اودکفر اونافرمانی په وجه به په جهنم کی وی داخلاصه ده داولنی آیت دمضمون اوس یی
الفاظو ته وګوری.

ارشاددی چی کوم سړی صرف ددنیا ژوند اوددی ښائست غواړی نو مونږ دده دعملونو بدله په دنیا کی
پوره ورکوو دده دپاره به په دنیا کی هیڅ کمی نه وی داداسی خلګ دی چی ددی دپاره په اخرت کی بغیر

ددوږخ څخه نور هیڅ نسته.
دلته داخبره هم دفکر قابله ده چې دقرآن په دې ځای کې د: مَنْ اَرَادَ لپاره لفظ پرینبوول اود: مَنْ كَانَ يُرِيْدُ لفظ يې اختيار کې کوم چې پردوام اوهميشوالي دلالت کوي چې ترجمه يې (اراده وکړه) سوي ده ددې څخه معلومه سوه چې داحال صرف دداسې خلګو دی کوم چې په خپلو عملونو اونيکيو باندی صرف ددنيا فائده غواړي اخرت ته يې هيڅکله هم فکرنه څي او کوم سړي چې داخرت دفکر اودهغه ځای دنجات دپاره عمل کوي اوبيا ددې سره يې ددنيا هم يو اراده وي نوهغه په دې کې داخل نه دی.
دتفسير دامامانو په دې کې اختلاف دی چې دا ايت دکفارو په حق کې راغلی دی اوکه دمسلمانانو يادمسلمانانو اوکافرانو دواړو متعلق دی؟
دايت په اخري جمله کې چې کوم الفاظ راغلي دي چې په اخرت کې به د دوی دپاره نغير ددوږخ څخه هيڅ نه وي ددې څخه په ښکاره داسې معلوميږي چې داخاص دکفارو متعلق دی څکه چې مسلمان که هرڅومره ګناهګاروی دګناهونو دسزا تيرولو څخه وروسته به اخرجنت ته څي په دې وجه صحت وغيره تفسير ليکونکي دادکفارو متعلق ګڼي.
اوځينې حضرات فرمايي چې ددې څخه مراد هغه مسلمان دی کوم چې په خپل نيك عمل سره صرف ددنيا ګټه راحت دولت اوعزت غواړي اونيك عمل په دې نيت سره کوي چې په دنياکې ورته عزت او راحت ورکول سي او د ذکر سوی جملې دا مطلب دی چې تر څو پوري دخپلو بدوعملونو سزاتيره نه کړي ترهغه وخته پوري به دوی ته بغير د دوږخ څخه نور هيڅ نه ورکول کيږي.
او زياته راجحه اوواضحه خبره داده چې داايت دهغو خلګو متعلق دی کوم چې نيك عَملونه صرف ددنيا دفائدودولت عزت صحت وغيره په نيت سره کوي برابره خبره ده که داسې کوونکي کافران وي کوم چې دسره اخرت نه مني يامسلمانان وي کوم چې په ژبه سره اخرت مني مګرپه عمل کې ددې فکرنه کوي بلکه ټول فکر يې ددنيا دفائدو سره تړلی وي په تفسير ليکونکو حضراتوکې مجاهد ميمون بن مهران اومعاويه ﷺ هم دا اختيار کړي ده.
دنبي کريم } دمشهور حديث: اِنَّمَا الْاَعْمَالُ بِالنِّيَاتِ څخه هم ددې معنی تائيد کيږي چې کوم سړی په خپل عمل کې دڅه شي نيت کوي هغه ته به هغه ورکول کيږي څوك چې ددنيا نيت کوي هغه ته به دنيا ورکول کيږي څوك چې داخرت نيت کوي اخرت به ورکول کيږي څوك چې ددواړو نيت کوي هغه ته دواړه ورکول کيږي دټولو عملونو مدار پرنيت باندې کيدل يوداسې اصول دی کوم چې په هرملّت اومذهب کې منل سوی دی (قرطبي)
په دې وجه په يوحديث کې دي چې دقيامت په ورځ به هغه خلګ راوستل سي کومو چې په دنيا کې عبادت په دې وجه کوي چې دخلګو په نظرکې د دوی عزت وي دوی ته به وويل سي چې تاسې لمونځ کړی دی صدقه اوخيرات موکړی دی جهاد موکړی دی دقرآن تلاوت موکړی دی مګر داهرڅه تاسې په دې نيت سره کړي دي چې تاسې ته لمونځ ګذار سخي غازي اوقاري وويل سي نوکوم څه چې تاسې غوښتل هغه تاسې ته درکول سوي دي په دنيا کې دغه خطابونه تاسې ته درکول سو اوس دلته ستاسې

ددغه عملونو هیڅ بدله نسته او دتولو څخه اول به جهنم ته دغه خلګ و اچول سی .
حضرت ابوهریره ؓ ددی حدیث دنقل کولو څخه وروسته وژړل اووی فرمایل چی دقرآن کریم دایت مَن كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا ددی حدیث څخه تصدیق کیږی .
په صحیح مسلم کی په روایت دحضرت انس ؓ نقل دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی الله ﷻ پرچا ظلم نه کوی مومن چی کوم نیك كاركوی ده ته په دنیا کی هم یوه بدله ورکول کیږی او په اخرت کی ثواب ورکول کیږی او کافر (چونکی داخرت فکر نه لری په دی وجه دده حساب په دنیاکی ده ته ورکول کیږی) دده دنیکو عملونو په بدله کی په دنیا کی دولت عزت صحت راحت ده ته ورکول سی تردی چی کله دی اخرت ته ورسیږی نو دده سره هیڅ نه وی چی بدله یی هلته پیدا کی .
په تفسیرمظهری کی دی چی مومن که څه هم ددنیادفلاح هم خواهشمندوی مګرداخرت اراده باندی غالبه وی په دی وجه ده ته په دنیاکی په قدر دضرورت ورکول کیږی اولویه بدله به په اخرت کی پیدا کی حضرت فاروق اعظم ؓ یووار دنبی کریم ﷺ کورته حاضر سو نوپه ټول کورکی یی دشمیر دیوڅو شیانو څخه ماسوا نور هیڅ ونه لیدل نونبی کریم ﷺ ته یی عرض وکی چی دعا وفرمایی چی الله ﷻ ستاسی امت ته هم ددنیا فراخی ورکړی ځکه چی مونږ فارس او روم وینو چی دوی په دنیاکی ډیرپه فراخی اووسعت سره دی حال دا دی چی دوی دخدای ﷻ عبادت نه کوی نبی کریم ﷺ تکیه ته اړخ لګولی وو دحضرت عمر ؓ دا الفاظ چی یی واوریدل نوسیده کښیناستی اووی فرمایل ای عمره ؓ ! ته تراوسه په دی خیال کی یی داخوهغه خلګ دی دکومو دنیکو بدله چی دوی ته په دنیاکی ورکول سوي ده (مظهری)
په جامع ترمذی اومسند احمد کی په روایت دانس ؓ نقل دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی د کوم سړی نیت په خپلو عملونوکی داخرت طلب وی الله ﷻ په دنیا کی دده زړه غنی کوی او دده ضرورتونه پوره کوی اودنیا ده ته په ذلت سره راځی اود کوم سړی نیت چی ددنیا طلب وی نوالله ﷻ ده ته محتاجی راوړاندی کړی چی دده حاجتونه هیڅکله نه پوره کیږی ځکه چی ددنیا هوس دی په ارام کښی نستوته نه پریږدی دیو حاجت پوره کیدو څخه مخکی ورته بل حاجت راوړاندی سوی وی اوبی شمیره فکرونه ورسره سی او ورکول کیږی صرف هغه کوم چی الله ﷻ دده دپاره لیکلی وی .
په ذکرسوی آیت کی چی کوم داارشاد سوی دی چی ددنیا اراده کوونکو ته د دوی دعمل بدله په دنیا کی پوره ورکول کیږی پردی داشبهه کیدی سی چی ډیر داسی خلګ هم دی چی سره ددنیا داراده کولو اوکوشش کولو په دنیاکی هم د دوی مطلب نه پوره کیږی او ځینی وخت خو ورته هیڅ هم نه ورکول کیږی ددی جواب دا دی چی دقرآن کریم په آیت کی دلته اجما ل دی ددی پوره تفصیل دسورة اسراء په دی آیت کی دی په کوم کی چی فرمایی: مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ: یعنی کوم سړی چی ددنیا اراده کوی مونږ ده ته په دنیا کی نقد ورکوو مګر دا ورکول په دوو شرطونو سره مشروط دی اول داچی څومره ورکول غواړی هم هغومره ورکوی دده دغوښتلو اوطلب برابر ورکول ضروری نه دی دوهم داچی صرف هغه سړی ته یی ورکوی کوم ته چی ورکول په تقاضا دحکمت سره مناسب ګڼی هریوه ته ورکول ضروری نه دی .

په دوهم آیت کی دنبی کریم ﷺ اودمخلصو مومنانوحال یی دهغوخلکوپه مقابله کی پیش کړی دی دکومو چی دعلم اومقصود انتها صرف دنیاوه ددی دپاره چی دنیا یی ووینی چی دا دواړه ډلی نه سی برابریدی بیایی د دوی دا حال بیان کی دنبی کریم ﷺ نبوت او رسالت دټول عالم دپاره ترقیامته پوری عام کیدل او کوم سړی چی په دوی ایمان نه راوړی برابره خبره ده چی هرڅه عمل وکړی دده ګمراهی اودوږخی کیدل یی بیان کړی دی .

په اوله جمله کی فرمایی چی ایا دقرآن څخه منکر دداسی سړی سره برابری کیدی سی کوم چی پرقرآن قائم وی کوم چی دده درب دطرف څخه راغلی دی اوددی سره یوشاهد خوپه دی کی موجود دی او ددی څخه مخکی دحضرت موسٰی ﷺ کتاب شاهد دی کوم چی قابل داقتداء اودخلګو دپاره یی رحمت جوړکړی رالیږلی دی .

په دی آیت کی د: بینة: څخه مراد قرآن دی اود ، شاهد: په معنی کی دتفسیر دامامانو مختلف اقوال دی په بیان القرآن کی حضرت تهانوی رحمه الله دااختیار کړی دی چی دشاهد څخه مراد دقرآن هغه اعجازدی کوم چی په خپله په قرآن کی موجوددی نومعنی داسوه چی هغه خلګ کوم چی پرقرآن قائم دی اود دوی سره دقرآن دحقانیت یوشاهد خوپه خپله په قرآن کی موجوددی یعنی ددی اعجاز اودوهم شاهد ددی څخه مخکی په صورت دتورات راغلی دی کوم چی حضرت موسٰی ﷺ دخلګو دپاره داقتداء قابل اودالله ﷻ درحمت په حیثیت سره راوړی وو څکه چی په تورات کی دقرآن کریم حقوالی په واضح طور سره بیان سوی دی .

په دوهمه جمله کی یی په نبی کریم ﷺ باندی ایمان ترقیامته پوری مداردنجات مقررول داسی بیان فرمایلی دی چی ددنیا په ټولو مذهبونو اوملتونو کی چی کوم سړی هم د دوی څخه انکار وکی دده ځای جهنم دی په صحیح مسلم کی دحضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی قسم دی په هغه ذات دچاپه قبضه کی چی زما روح دی چی کوم یهودی یانصرانی زما دعوت واوری اوددی باوجود زماپه راوړل سوو تعلیماتو ایمان رانه وړی نودی به دجهنمیانو څخه وی .

په دی سره دهغو خلګو دغلط فهمی لیری کیدل په کاردی کوم چی ددیرو یهودو نصاراوو یادنورو مذهبونو دخلګو دځینو ظاهری عملونو په وجه دوی ته په حقه وایی اوپه نبی کریم ﷺ اوقرآن باندی دایمان څخه بغیر صرف ښکاره عملونه دنجات دپاره کافی ګنی دا دقرآن کریم ددی ذکرسوی آیت اودحدیث ددی صحیح روایت سره ښکاره ټکراوو دی الله ﷻ دی مونږ ورڅخه په امان کړی . امین

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۚ أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ

او دهغه څخه لوی ظالم څوک دی کوم چی تړی په الله باندی دروغ ، دغه خلګ به مخامخ سی ،

عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ

دخپل رب سره اوبه وایی شاهدی ورکوونکی چی دا دی کومو چی دروغ ویلی وه په خپل رب ،

أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٨﴾ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ

خبردار لعنت د الله دی په ناانصافو خلکو باندې ، کوم چې منع کوي د الله ﷻ د لارې نه

اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُم بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾ أُولَٰئِكَ لَمْ

او لټوي په دې کې کوږوالی او دوی دي د آخرت نه منکر ، دغه خلک نه وو

يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ

ستړي کوونکي په ځمکه کې او نشته د دوی دپاره د الله نه ماسوا څوک

مِنْ أَوْلِيَاءَ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ

حمایتي دوچنده دی د دوی دپاره عذاب نه وه د دوی طاقت اورېدونکي د اورېدو

وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ

او نه یې طاقت وو د لیدو ، دغه دي چې په تاوان کې یې کړل خپل ځانونه او ورک شول

عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾ لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ

د دوی نه هغه کوم چې یې دروغ تړلي وو ، په دې کې شک نشته چې دا خلک به آخرت کې هم دي دوی

الْأَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا

ډېر لوی څخه زیات په نقصان کې ، البته کوم خلک چې ایمان یې راوړی او نیک عمل کوي او عاجزي کوي ،

إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾ مَثَلُ

خپل رب ته دغه دي جنتیان دوی به په دې کې همېشه اوسېږي مثال د دې

الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَىٰ وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

دواړو فریقونو لکه یو ړوند او کوڼ او بل لیدونکی او اورېدونکی ایا برابر دي دواړه په حال کې ایا تاسې فکر نه کوئ؟

لنډ تفسیر: او د داسې سړي نه څوک به زیات ظالم وي کوم چې په الله دروغ تړي (چې د هغه د توحید د هغه د رسول د رسالت او د هغه د کلام وحي نه انکار کوي) داسې خلک (د قیامت په ورځ) به خپل رب ته مخامخ (د دروغجنو په حیثیت سره) پیش کیږي او (لعنتونو) شاهدي ملائکې به (علی الاعلان) داسې

رابي چي داخلک دي کوم چي دخپل رب په نسبت دروغ خبري تړلي وي تول راوړي چي په داسي
ظالمانو دخداي (زيات) لعنت دي کوم چي (دخپل کفر او ظلم سره) نور به يي هم دخداي دلاري (يعني
دين) نه منع کول او په دي (لاره ده دين) کي به يي کوږوالي (او شبهات) را ايستل تلاش (او فکر) کول (چي
نور گمراه کړي) او دآخرت نه هم منکر وه (دا د ملائکو داعلان مضمون ور مخ ته داالله ﷻ ارشاد دي چي
دي خلکو پر (ټوله) مځکه باندي (هم) خداي نه سواي عاجزه کولي (چي يو ځاي پټ شوي واي او دخداي
ﷻ په لاس نه واي ور غلي) او نه دخداي نه ماسوا د دوي څوک مددگار شو (چي وروسته دگرفتاري
نه يي خلاص کړي واي) داسي خلکو له به (دنورو نه) دوچنده سزا وي (يوه په خپله دکافر کيدو
او بله دنورو دکافر کولو دکوشش کولو) دي خلکو (په وجه دنفرت کولو داالله احکام نه اوريدل او نه يي
په وجه دعناد حقي لاري ته) کتل داهغه خلک دي چي خپل ځانونه يي برباد کړل او کوم معبودان چي
دوي جوړ کړي وه (نن) د دوي نه ټول غائب (او ورک) شوه (هيڅ يي هم په کار ور نغلل پس) لازمي خبره ده
چي په آخرت کي به دټولو نه زيات په تاوان کي داخلک وي (داخو به انجام وي دکافرانو مخ ته
دمسلمانانو انجام ذکر دي چي) بيشکه کوم خلک چي ايمان راوړي او نيک کارونه کوي او (په زړه سره)
دخپل رب طرف ته عاجزي کوي (يعني په زړه کي انقياد او خشوع پيدا کړي) داسي خلک جنتيان دي (او)
دوي به په دي کي هميشه اوسي (دا د دواړو دانجام دفرق بيان شو مخ ته يي دحال دفرق مثال دي چي
پر دي باندي دانجام فرق مرتب کيږي، نو ارشاد دي چي) ددواړو فريقو (چي ذکر يي وشو يعني مومن
او کافر) حالت داسي دي لکه يو سړي چي ړوند هم وي او کوڼ هم وي (چي نه عبارت اوري او نه اشاره
ويني نو عادتاً دده دپوهولو هيڅ صورت نشته) او يو سړي وي چي ويني هم او اوري هم (دده پوهول ډير
اسان وي) آيا دادواړه سړي په حالت کي برابر دي (هيڅکله نه دا حالت دکافر او دمسلمان دي چي هغه
دهدايت څخه ډير ليري دي او دي په هدايت سره موصوف دي) آيا تاسي (په دي فرق) نه پوهيږئ (په دي
دواړو کي دا فرق بديهي دي دشبهي گنجائش نشته په کي)

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ (۲۵) أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي

او مونږ ليږلي وو نوح ﷺ دده دقوم طرف ته چي زه تاسي ته ډيري خبري اوروم ښکاره چي عبادت مه کوئ د الله څخه

أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ (۲۶) فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا

ماسوا زه ويريږم په تاسي دعذاب د دردناکي ورځي نه دردناکي څخه بيا او ويل سردارانو د کوم چي کافران وه دده دقوم مونږ نه وينو تا مگر

بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرَاكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ

يو سړي په شان زمونږ او نه وينو کوم چي تابع شوي دي ستا مگر کوم چي په مونږ کي لاندي قوم دي

الرَّأْيِ وَمَا نَرَىٰ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ (۲۷)

بي سوچه، او مونږ نه وينو تاسي لره پر خپل ځان باندي يو فضيلت بلکه زمونږ خو خيال دي چي تاسي ټول دروغجن

قَالَ يٰقَوْمِ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّىْ وَاٰتٰىنِىْ

یاست ، وویل ای قومه آیا وینی تاسی که زه یم په صفالاره دخپل رب او هغه لیږلی وی په مابانډی ،

رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِهٖ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ ؕ اَنُلْزِمُكُمُوْهَا وَاَنْتُمْ لَهَا

رحمت دخپل طرف څخه نو ستاسی دسترګو څخه پټ سوی وی نو ایا مونږ تاسی مجبوره کولی سو په دی او تاسی

كٰرِهُوْنَ ﴿۲۸﴾ وَيٰقَوْمِ لَاۤ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا ؕ اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلَى

ورڅخه بی زاره یاست ، او ای زما قومه نه غوارم زه ستاسی څخه په دی یو مال زما مزدوری نه ده مګر په

اللّٰهِ وَمَاۤ اَنَا بِطَارِدِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ؕ اِنَّهُمْ مُّلٰقُوْا رَبِّهِمْ وَلٰكِنِّىْۤ

الله ده او نه یم زه شړونکی دایماندارو دوی ملاویدونکی دی دخپل رب سره لیکن زه

اَرٰىكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُوْنَ ﴿۲۹﴾ وَيٰقَوْمِ مَنْ يَّنْصُرُنِىْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ

وینم چی تاسی خلک جاهلان یاست ، او ای قومه څوک به خلاص کړی ما دالله څخه که ،

طَرَدْتُّهُمْ ؕ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۳۰﴾ وَلَاۤ اَقُوْلُ لَكُمْ عِنْدِىْ خَزَآئِنُ

دوی وشړم آیا تاسی فکر نه کوی ، او زه نه وایم تاسی ته چی زما سره خزانی دی ،

اللّٰهِ وَلَاۤ اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَاۤ اَقُوْلُ اِنِّىْ مَلَكٌ وَّلَاۤ اَقُوْلُ لِلَّذِيْنَ

دالله ﷻ او نه زه خبر لرم دغیبو او نه وایم چی زه ملائکه یم او نه به ووایم چی کوم خلک ،

تَزْدَرِىْۤ اَعْيُنُكُمْ لَنْ يُّؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْرًا ؕ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا فِىْۤ

ستاسی په نظر کی سپك دی وربه نه کړی دوی ته الله خیر الله ښه پیژنی څه چی د دوی

اَنْفُسِهِمْ ۖۚ اِنِّىْۤ اِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۳۱﴾ قَالُوْا يٰنُوْحُ قَدْ جٰدَلْتَنَا

په زړونو کی دی که دا ووایم نو زه به بی انصافه یم ، ویی ویل ای نوح ، تا زمونږ سره جګړه وکړه ،

فَاَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَاۤ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۳۲﴾

او ډیره جګړه دی وکړه اوس راوړه څه چی ته وعده کوی زمونږ سره که ته یی رښتنی ،

قَالَ اِنَّمَا يَاْتِيْكُمْ بِهِ اللّٰهُ اِنْ شَآءَ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ﴿٣٣﴾ وَلَا

وي ويل چي رابه ولي دغه الله ﷻ كه وغواړي او تاسي يې نه سي سترې كولي په تښتيدو سره،

يَنْفَعُكُمْ نُصْحِيْٓ اِنْ اَرَدْتُّ اَنْ اَنْصَحَ لَكُمْ اِنْ كَانَ اللّٰهُ يُرِيْدُ

او كارگر به نه سي تاسي ته زما نصيحت كه زه وغواړم چي تاسي ته نصيحت وكړم كه الله ﷻ غوښتلي وي

اَنْ يُّغْوِيَكُمْ ؕ هُوَ رَبُّكُمْ ۫ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿٣٤﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ ؕ

چي تاسي گمراه كړي هغه دى ستاسي رب او هغه ته به واپس كيږئ ، ايا وايي چي جوړ كړي

قُلْ اِنِ افْتَرَيْتُهٗ فَعَلَيَّ اِجْرَامِيْ وَاَنَا بَرِيْٓءٌ مِّمَّا تُجْرِمُوْنَ ﴿٣٥﴾

يې دى دا قرآن ووايه كه ما جوړ كړي وي نو په ما ده زما گناه او زما په ذمه نه ده كوم گناه چي تاسي كوئ .

**تفسير:** او موږ نوح ﷺ دده قوم ته رسول جوړ كي (دا پيغام مو وركړى) وليږي چي تاسي دالله ﷻ څخه ماسوا دبل چا عبادت مه كوئ (او كوم بتان چي تاسي مقرر كړي دي وَدّ او سُواع او يغوث او يعوق او نسر پرېږدئ چنانچي حضرت نوح ﷺ ولاړى او دوى ته يې وفرمايل چي) زه تاسي (دغيرالله دعبادت په صورت كي) صفا صفا بيروم (او ددى بيرولو تفصيل دا دى چي) زه ستاسي په حق كي ديوى لويي تكليف وركوونكي ورځى دعذا بيره دركوم ، نو دده په قوم كي چي كوم كافران سرداران وه هغو (په جواب كي) وويل: (ته چي كومه دنبوت دعوى كوې لكه د: نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ څخه چي معلوميږي نو زموږ په زړه داخبره نه لگيږي ځكه چي) موږ خو تا دخپل ځان پشان سړى وينو (او دانسان نبي كيدل ډيره ليري خبره ده) او كه (ته پردي باندي دليل نيسي چي ځينو خلگو ستاتابعداري كړي ده نو داخبره ددليل دپاره قابله نه ده ځكه چي) موږ وينو چي ستا تابعداري هغو خلگو كړي ده كوم چي په موږ كي بالكل رذيلان دي (دكومو عقل چي اكثره بې كاره وي بيا) هغه (تابعداري) هم محض په سرسري رايي سره (سوي ده يعني اول خود دوى عقل برابر نه دى دفكر كولو څخه وروسته هم غلطي كوي دوهم بيا فكر يې هم ونه كي په دى وجه دداسي خلگو ته نبي گڼل داڅه حجت نه دى بلكه ددى څخه پرعكس سره داكار خو زموږ دتابعداري كولو څخه منع كوونكى دى ځكه چي شريفان درزيلانو په ملگرتيا باندي شرميږي دارنگه اكثر دداسي بې حوصلې خلگو غرضونه هم مال حاصلول يا لوړيدل وي پس داخلك هم په زړه سره ايمان نه راوړي) او (كه چيري داوويل سي چي سره درذيلوالى ددى خلگو دڅه خاص خبرى په اعتبار سره پرموږ باندي فضيلت دى چي په دى وجه سره د دوى رايه په دى باره كي برابره ده پس) موږ په تاسي خلگو كي (يعني په تا او په مسلمانانو كي) يو خبره دخپل ځان څخه زياته نه كره پيدا (په دى وجه ستاسي دمسلمانانو رايه صحيح نه گڼو) بلكه موږ خو تاسي (بالكل) درواغجن گڼو نوح ﷺ وفرمايل چي اى زما قومه! (تاسي چي كومه دا خبره كوي چي ستا نبوت زموږ په زړه نه لگيږي نو) ښه ده دا خو وښياست چي كه زه دخپل رب دطرف

ښځه پر دلیل (قایم) یم (چې په دې سره زمانبوت ثابتیږي) او هغه ماته دخپل طرف څخه رحمت (یعني نبوت) راکړې وي بیا په دغه (نبوت یاحجت) تاسې نه پوهیږئ نو (زه څه ډکرم مجبوره یم) آیا مونږ دا (دعوه یادلیل) ستاسې پرسر درتپلې شو اوچې تاسې نفرت ورڅخه کوئ (مطلب دا دی چې ستاسې داوینا چې زمونږ پرزړه نه لګیږي دامحض په دې وجه سره ده چې تاسې داسې ګڼئ چې بشر رسول کیدی نه سي نودې خبرې ستاسې سره هیڅ دلیل نسته اوزما سره ددې دواقعي کیدو اوصحیح کیدو دلیل موجود دی یعني معجزه وغیره نه داچې دیوچا تابعداري په دې سره ددې جواب هم وسوچې د دوی تابعداري حجت نه دی لیکن دیو دلیل فائده موقوفه ده پرفکرکولو اوهغه تاسې نه کوئ اودازما درس ښځه وتلې ده) او (دومره خبره یې نوره زیاته وفرمایله چې) ای زما قومه! (دا سوچ خووګئ چې که زه دنبوت غلطه دعوې کوم نواخر په دې کې خوبه زما یو مطلب وي مثلاً داسې به وه چې ددې په ذریعه زه به ډیر مال وګټم نودا خو تاسې ته معلومه ده چې) زه ستاسې څخه په دې (تبلیغ) هیڅ مال نه غواړم زما معاوضه خوصرف دالله په ذمه ده (دهغه څخه یې په اخرت کې غواړم دغه شان نور غرضونه هم که لګر وکړئ نونه به یې کړئ پیدا بیا چې کله یوغرض نسته نوددروغو ویلو څخه زمافائده یوه ده لنډه دادا چې ددعوې درواغجن والي دپاره داسې یوه خبره مقتضي نسته اوددعوې پر رښتنوالي باندې دلیل قائم دی بیا په نبوت کې یو شبهه کیدی سي) او (تاسې چې درذیلانو تابعداري دخپلې تابعدارۍ دپاره منع کوونکي وایاست اوپه داګه یا په اشارو سره داغواړئ چې زه دوی دخپلې خوا څخه لیرې کړم پس) زه خودایماندارو لیرې کوونکی نه یم (ځکه چې) داخلک خپل رب ته (په عزت اومقبولیت سره) تلونکي دي (نوځوك دشاهي دربارمقربان ایستلی سي اوپه دې سره ددې خبرې جواب هم وسو چې داخلک به زړه سره ایمان نه راوړي) لیکن په واقع کې زه تاسې خلک وینم چې (خامخا) جهالت کوئ (اوبې تحقیقه خبرې کوئ) او (بالفرض والتقدیر) که زه دوی وباسم هم نو (داخو ووایاست چې) مابه دخدای دګرفت څخه څوك خلاص کړي (ایا په تاسې کې دومره همت سته چې داسې عبث مشوري راکوئ) آیا تاسې په دومره خبره هم نه پوهیږئ او (په دې تقریرکې د دوی دټولو شبهو جواب وسو لیکن مخ ته بیاددې ټولو جوابونو تتمه ده یعني کله چې زمانبوت په دلیل سره ثابت دی نو اول خو ددلیل په مخکې لیرې والي یوشی نه دی بیا داچې دغه لیرې خبره هم نه ده البته دیو عجیبه اونا اشناکار دعوې که مې کولی نوانکار اولیرې والي به دومره بداولیرې نه وای که څه هم ددلیل څخه وروسته دغه هم داوریدو نه دی البته که دلیل هم دلیرې والي وي نوبیا واجب دی لیکن زه خودیو داسې عجیبه کار دعوې نه کوم چنانچې) زه تاسې ته دا نه وایم چې زماسره دالله ﷻ خزانې دي اونه زه (داوایم چې زه) تولې دغیبو خبرې پیژنم اونه داوایم چې زه ملائکه یم او (داخوبې دخپل نبوت متعلق ارشاد وفرمایې مخ ته دخپلو تابعینو متعلق ارشاد فرمایې یعني) کوم خلک چې ستاسې په نظرونو کې سپك دي زه د دوی په نسبت (ستاسې په شان) دانه سم ویلی چې (دې خلکو په زړه سره ایمان نه دی راوړی په دې وجه به) الله ﷻ هیڅکله دوی ته ثواب ورنه کړي د دوی زړه کې چې څه وي هغه الله ﷻ ښه پیژني (نوممکنه ده چې د دوی په زړه کې اخلاص وي نوبیا زه داسې خبره څنګه ووایم) زه خو (که داسې خبره وکړم نو) په دې صورت کې به ظلم وکړم (ځکه چې

بې دليله دعوې کول ګناه ده کله چې نوح ﷺ د ټولو خبرو ډېر ډېر جواب ورکړی چې جواب يې بيا د
دوی په وس کې نه سو نو عاجزه شول، هغو خلکو ووېل چې اې نوح ﷺ تا زموږ سره بحث وکړی بيا دې بحث
اوږد هم کړی بس (اوس بحث پرېږده او) د کوم شي څخه چې ته موږ ډاروې (چې عذاب به راشي) هغه
زموږ مخ ته راوله دوی وفرمايل چې (ددې راوستونکی زه نه يم ما ته خو د رسولو او ډاروولو حکم دی
بس ما هغه پرځای کړی) د هغه خوښه د الله ﷻ په دې شرط چې هغه ته منظوره وي ستاسې مخ ته راولي او
په هغه وخت به بيا) تاسې هغه عاجزه نکړی سی (چې هغه عذاب واقع کول وغواړي او تاسې يې د واقع
کولو نه پرې نه ږدی) او (کوم چې زما کار وو رسول او ډاروول په دې کې ما ستاسې ډېره ډېره خير خواهي
او دلسوزي وکړه لېکن) زما خبره د خيرخواهي ستاسې په کار نه سي د زړتلي که څه هم زه ستاسې هر څومره
خيرخواهي کول غواړم کله چې الله ﷻ ته ستاسې ګمراه کول منظور وي (چې د هغه وجه ستاسې عناد
او تکبر دی مطلب دا دی چې کله تاسې د خپلې بد قسمتي څخه د خپل ځان د پاره نفع حاصلول او د نقصان
څخه خلاصيدل نه غواړي نو زما په غوښتلو سره څه کيدې سي) هغه ستاسې مالک دی (او تاسې مملوک
ياست نو په تاسې د هغه ټول حقونه واجب دي او تاسې هغه د عناد په وجه ضائع کړي مجرمان جوړيږي) او
د هغه طرف ته ستاسې تلل دي (هغه به ستاسې ددې ټول عناد او کفر کسر وباسي) ايا دا خلق وايي چې
محمد ﷺ دا قرآن په خپله جوړ کړی دی ته (په جواب کې) ووايه چې که (بالفرض) ما جوړ کړی وای نو زما دا
جرم به په ما (واقع) وي (او تاسې زما د جرم څخه بري الذمه ياست) او (که تاسې دا دعوی جوړه کړې وي
يعنې پر ما مو بهتان لګولی وي نو ستاسې دا جرم به پر تاسو وي او) زه ستاسې ددې جرم څخه بري الذمه يم
**معلومات او مسئلې:** حضرت نوح ﷺ چې کله خپل قوم ته د ايمان دعوت ورکړی نو قوم ددوی په نبوت
او رسالت يو څو شبهات او اعتراضات پيش کړل حضرت نوح ﷺ د الله ﷻ په اذن دوی ته جوابونه ورکړل
چې ددې په ضمن کې ډېرې اصولي او فروعي مسئلې د ديانت او معاشرت هم راغلي په ذکرسوو آيتونو
کې دا مکالمه بيان سوې ده:
په دريم آيت کې د مشرکانو خبرې دي چې څو شبهې او اعتراضونه يې کړي سوي دي ددې آيت د حل
غوښتونکو الفاظو تشريح دا ده:
لفظ د: مَلَأ: په عام طور سره د جماعت د پاره ويل کيږي د څينو اماماتو د لغت وينا ده چې د قوم
د سردارانو او زړه وارو جماعت ته: مَلَأ وايي د: بشر ترجمه انسان يا بنيادم دی أَرَاذِلُ د: أَرْذَلُ جمع ده
سپک او ذليل ته ويل کيږي د چا چې په قوم کې يو حيثيت او عزت نه وي بَادِيَ الرَّأْيِ: ابتدايي او سرسري
رايه والا ، ددې خلکو اولنی اعتراض په حضرت نوح ﷺ باندې ددوی پر رسالت او نبوت دا وو چې: مَا نَرٰكَ
إِلَّا بَشَرًا مِّثْلَنَا يعنې ته خو زموږ په شان انسان او بنيادم يې زموږ په شان خوړې څښې ګرځې پيدا کيږې
ونيسې بيا موږ ستا دا فوق العادت فرق څنګه ومنو چې ته د خدای رسول او پيغمبر يې؟
ددې خلکو خيال دا وو چې د انسانانو طرف ته کوم سړی د الله ﷻ د طرف څخه رسول ليږل کيږي هغه د
جنس د بشر څخه نه دی په کار بلکه يو ملائکه دی وي چې ټول انسانان يې چار او ناچار منلو ته مجبور وي.
ددې جواب په څلورم آيت کې داور کول سو: يٰقَوْمِ أَرَءَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّيْ وَاٰتٰىنِيْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِهٖ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ

أَنُلْزِمُكُمُوهَا وَأَنتُمْ لَهَا كَارِهُونَ .
په دی کی وښوول سوه چی درسول بشر یا بنیادم والی دنبوت اورسالت منافی نه دی بلکه که فکر وسی
نوداضروری ده چی دبنیادمو رسول بنیادم په کاردی چی بنیادمو ته ورځخه دین زده کول آسان وی
دبنیادم اوملائکی په مزاج کی دمخکی اوآسمان فرق دی که ملائکه رسول رالیږل کیدی نوبنیادموته به
ورځخه دین زده کول سخت گران وای ځکه چی ملائکه نه وږی کیږی نه تږی کیږی نه خوب ورته راځی نه
ستړی کیږی نه انسانی ضرورتونه اوحاجتونه مخ ته ورته راځی هغه به دبنیادمو په دی کمزوریو څه پوه
سی او بغیر ددی دپوهیدو ځخه به بنیادم په عمل کی د دوی تابعداری ځنگه وکولی سی دا مضمون
دقرآن کریم په نورو ایتونو کی په وضاحت اواشارو سره څوځایه راغلی دی دلته بی ددی ذکرکولو پرځای
داوښووله چی که دعقل ځخه کار واخلی نودرسول اوپیغمبر دپاره داضروری نه ده چی دی دی بنیادم نه
وی البته داضروری ده چی دالله ﷻ دطرف ځخه یو واضح دلیل دده سره وی چی ددغه په لیدو خلگوته
دامنل آسان سی چی داد خدای ﷻ دطرف ځخه رالیږل سوی رسول دی دغه حجت اودلیل دعامو خلگو
دپاره د پیغمبرانو معجزی وی په دی وجه حضرت نوح ﷺ وفرمایل چی مادخپل ځان سره دالله ﷻ
دطرف ځخه حجت اورحمت راوړی دی که تاسی دی ته کتلی اوفکر موباندی کولی نو انکار به مونه
کولی مگر ستاسی انکار اوعنادستاسی سترگی ددی ځخه ړندی کړی دی اوتاسی انکار وکی اوپر خپل
ضد باندی ټینگ سواست .
مگر دخدای ﷻ دا رحمت کوم چی دپیغمبر په ذریعه راځی داسی شی نه دی چی په زور سره دخلگو
پرسرونو وروتپل سی ترڅو چی دوی په خپله ددی طرف ته رغبت ونه کړی په دی کی اشاره داپیدا کیږی
چی دایمان دولت کوم چی ماراوړی دی که زما وس چلیدی نوستاسی دانکار اوضد باوجود به ماتاسی
ته درکړی وای مگر دا دقدرت دقانون ځخه خلاف ده دانعمت څوك په زور دچا پرسرنه سی ورتپلی ددی
ځخه داهم ثابته سوه چی په زور دیوچا مومن یامسلمان جوړول په یودور دنبوت کی نه دی جائز سوی
دتوری په زور داسلام دخپرولو سپین دروغ جوړوونکی په خپله هم ددی حقیقت ځخه بی خبره نه دی
مگر یوه خبره ده چی دناپوهانو په زړونو کی دتردد پیدا کولو دپاره چلول کیږی .
په دی ضمن کی ددی وجه هم معلومه سوه چی ملائکه رسول ولی نه دی جوړسوی وجه داده چی ملائکه
کومه چی دعادت ځخه لوړقوت اوطاقت اوپه خپل وجودکی په هرحیثیت سره دانسان ځخه ممتازه ده
ددی په لیدو ایمان راوړل خوبه یوجبری کار جوړیدی دچابه څه مجال وای چی دملائکی په مخکی به یی
داسی ناامری کولی کومه چی دانبیاوو علیهم السلام په مخکی کول کیږی اوشرعًا دغه ایمان مقبول نه دی کوم
چی دیوقاهره قدرت په وجه دمجبوری ځخه اختیار کړل سی بلکه مطلوب ایمان بالغیب دی چی دالله ﷻ
دقاهره قوت دپوره مشاهدی کولو ځخه بغیر ایمان اختیار کړل سی .

د دوی دوهم اعتراض دا وو چی ، وَمَا نَرَاكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِ : یعنی مونږ وینو چی په تاایمان
راوړونکی ټول په سرسری نظر کی سپك ذلیل اوکمینه خلگ دی یوشریف لوی سړی په کښی نسته ددی
اعتراض دوه اړخونه دی یوداچی ستاسی خبره که حقه اوصحیح وای نودقوم لویو خلگو به داقبوله کړی

واي ددي كوچنيو اورذيلو خلكو قبلول ددي نښانه ده چي ستا دعوت دقبلولو قابل نه دى.
دوهم اړخ يې دا دى چي زمونږ دپاره ستا دايمان ددعوت په قبلولوكې خنډ دا دى چي كه مونږ ايمان راوړو نوپه جيثيت دمسلمان به مونږ هم د دوى سره برابرسو دلمونځونو په صفونوكې اوپه نورو مجلسونوكې به مونږ ته د دوى سره يوشان كښينستل وى اودا زمونږ په وسه نه سى كيدى.
دحقيقت څخه ليرې دى بى عقلو غريبان فقيران دكوموسره چي مال ډيرنه وو اودنياوى جاه او جلال نه وو هغوى يې ارذال ګڼلى وه حال دا دى چي داپه خپله يو جاهلانه خيا ل دى عزت ذلت عقل اوپوهه دمال اودولت تابع نه دى بلكه تجربه شاهده ده چي دجاه او مال يوه نشه وى كومه چي انسان دډيرو معقولو اوصحيح خبرو دپوهيدو څخه اوقبلولو څخه منع كوى دكمزورى غريب سړى په مخكې دابنديزونه نه وى دى په حقه اوصحيح خبره قبلولوكې وړاندې كيږى داوجه ده چي دپخوانى زمانى څخه دالله ﷻ دا عادت راغلى دى چي په پيغمبرانو اول ايمان راوړونكي غريبان اوفقيران وى اوپه تيرو اسمانى كتابونو كې ددى وضاحتونه هم موجوددى په دى وجه سره كله چي هرقل دروم بادشاه ته دنبى كريم ﷺ خط مبارك دايمان ددعوت دپاره ورسيدى اوده سره فكر سو چي دمعاملى تحقيق وكړى نوچونكى ده په تورات اوانجيل كې دپيغمبرانو حالات ويلى وه په دى وجه دغه وخت كوم خلګ چي دعربو څخه شام ته راغلى وه هغوى يې جمع كړل اوددې نښانو اوعلامو متعلق يې څو پوښتنى ورڅخه وكړلى.
په دى پوښتونوكې يوه پوښتنه دا هم وه چي دده تابعدارى كوونكې دقوم كمزورى او غريبان خلګ دى ياهغه كوموته چي دقوم لوى خلګ ويل كيږى؟ دى خلكو ورته وويل چي كمزورى اوغريب خلګ دى؛ په دى باندى هرقل اقرار وكې چي دانخښه خودرښتنى نبى ده څكه چي دپيغمبرانو اول اول تابعدارى كوونكې داكمزورى اوغريبان خلګ وى.
لنډه داده چي غريبان اوفقيران رذيل ګڼل د دوى جهالت وو په حقيقت كې رذيلان خوهغه دى كوم چي خپل پيدا كوونكې اوپالونكې مالك ونه پيژنى اودهغه دحكمونو څخه مخ واړوى په دى وجه دسفيان ثورى رحمه الله څخه چاپوښتنه وكړه چي كمينه اورذيل څوك دى؟ نووى فرمايل چي هغه خلګ كوم چي دبادشاهانو اوافسرانو خوشامندى كوى اوابن الاعرابى فرمايى چي كمينه هغه سړى دى كوم چي خپل دين خرڅوى اودنيا ګټى چا پوښتنه ورڅخه وكړه چي دټولو څخه زيات كمينه كوم يو دى؟ نووى فرمايل هغه سړى كوم چي خپل دين بربادكړى اودبل چادنيا برابره كړى امام مالك رحمه الله فرمايى چي كمينه هغه سړى دى كوم چي صحابه كرام ته بدى ردى وايى څكه چي دپوره امت دټولو څخه لوى محسنان دى دكومو په ذريعه چي دايمان دولت اوشريعت دوى ته رسيدلى دى.
په هر حال د دوى ددى جاهلانه خيا ل رد په دريم آيت كې اول خوداسى سوى دى چي دپيغمبر نظر دچا پرمال نه وى هغه دچا څخه دخپل خدمت اوهمدردى معاوضه نه اخلى دهغه معاوضه خوصرف دالله په ذمه وى په دى وجه دهغه په نظركې غريب اوامير برابروى تاسى ددى څخه مه بيريږى چي مونږ مالداران چي مسلمانان سو نو زمونږ څخه به دما ل مطالبه كول كيږى.
دوهمه يې داوښووله چي تاسى چي كوم دايمان قبلولو دپاره داشرط وړاندى كوى چي مونږ غريبان

خلک د خپلي خوا څخه لېري کړو نو بيا به سم کېږي څکه چې دا زه نه سم کولی څکه دا خلک که څه هم غريبان دي مګر د رب العزت په دربار کې د دوي شرافت او عزت دي دا سې خلک ايستل څه د عقل کار نه دي.

او د : مُّلٰقُوْا رَبِّهِمْ دا معنی هم کېدی سي چې که بالفرض زه دوي وباسم نو د قيامت په ورځ کله چې دا خلک د خپل رب مخ ته ولاړ سي او فرياد وکړي نو زما سره به څه جواب وي د څلورم آيت دا مضمون دي چې که زه دوي وباسم نو ما به د خداي د عذاب څخه څوک خلاص کړي په اخر کې فرمايي چې دا تول ستاسي جهالت دي چې تاسي بنيادم والي د نبوت سره منافي ګڼي يا د غريبانو خلکو د ايستلو فرمائشونه کوي.

په پنځم آيت کې د حضرت نوح ﷺ هغه تقرير نقل سوی دي کوم چې دوي د خپل قوم د تولو اعتراضونو اوريدلو څخه وروسته دوي ته د څه اصولي هدايت ورکولو د پاره ارشاد وفرمايي چې په دې کې يې ښوولي ده چې د نبوت او رسالت د پاره د هغو شيانو ضروري نه دي کوم چې تاسي ګڼلي دي.

مثلاً اول فرمايي: وَلَآ أَقُوْلُ لَكُمْ عِنْدِيْ خَزَآئِنُ اللّٰهِ : يعني زه تاسي ته دا نه وايم چې د الله ﷻ خزاني زما په لاسونو کې دي په دې کې د دغو خلکو د هغه خيال رد دي چې کله د الله ﷻ د طرف څخه رسول راځي نو هغه به لاسونو کې خزاني په کار دي چې خلکو ته ورکړه ورڅخه کوي حضرت نوح ﷺ وښووله چې د پيغمبرانو د راليږلو دا مقصد نه وي چې دوي دي خلک د دنيا په مال او دولت کې ونښلوي په دې وجه د دوي د خزانو سره څه کار دي:

او دا هم کېدی سي چې په دې کې د دغو خلکو د هغه خيال رد وي کوم چې ځيني خلک ګڼي چې الله ﷻ انبياوو ته بلکه اولياوو ته هم مکمل اختيارات ورکړي دي د الله ﷻ د قدرت خزاني د دوي په لاسونو کې دي چاته چې غواړي ورکوي چاته چې غواړي ني ورکوي نو د حضرت نوح ﷺ د دې ارشاد څخه واضحه سوه چې الله ﷻ د خپل قدرت د خزانو مکمل اختيار پيغمبرانو ته هم نه دي سپارلي د اولياوو خو ګرسره ذکر نسته البته الله ﷻ د دوي دعاګاني او خواهشونه په خپل قدرت سره پوره کوي:

دوهم فرمايي: وَلَآ أَعْلَمُ الْغَيْبَ د دې جاهلانو دا هم خيال وو چې کوم سړی د خداي ﷻ رسول وي هغه عالم الغيب هم په کار دي دې جملې واضحه کړه چې نبوت او رسالت د علم غيب مقتضي نه دي او څنګه کېدی سي څکه چې علم غيب د الله ﷻ خاص صفت دي چې په دې کې څوک نبي يا ملائکه شريکېدی نه سي البته الله ﷻ د خپلو پيغمبرانو څخه چې چاته وغواړي څومره چې وغواړي د غيبو په رازونو خبروي مګر په دې وجه دوي ته عالم الغيب نه سي ويل کېدی څکه چې د دوي په اختيار کې نه وي چې کوم غيب غواړي معلوم يې کړي.

---

دريمه خبره يې دا وفرمايله : وَلَآ أَقُوْلُ إِنِّيْ مَلَكٌ : يعني زه تاسي ته دا هم نه وايم چې زه ملائکه يم په دې کې د دې خيال رد وسو چې رسول څوک ملائکه په کار ده. څلورمه خبره يې دا ارشاد وفرمايله چې تاسي په خپلو نظرونو کې کوم غريبو بې سرمايې خلکو ته چې سپک او ذليل ګوري نو زه دا نه سم ويلی چې الله ﷻ به دوي ته څه خير او ګټه ورنه کړي څکه چې د خير او ګټې تعلق د مال او دولت سره نه دي بلکه د انسان د زړه سره دي او د زړونو حال الله ﷻ ته معلوم دي چې د چا زړه د خير او اصلاح قابل دي او د چا نه دي.

بيا فرمايي چې که زه هم ستاسي په شان دوي ته سپک او ذليل ووايم نو زه به هم ظالم سم.

وَأُوحِيَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَن يُؤْمِنَ مِن قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ آمَنَ فَلَا

او حکم وسو نوح ﷺ ته چې اوس به ایمان راوړی ستا په قوم کې مګر کومو چې ایمان راوړی دی نو مه

تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا

غمجن کیږې د دوی په کارونو کوم چې کوی او جوړه کړه کښتی زمونږ په مخکی او زمونږ په حکم سره او

تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا ۚ إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾ وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا

خبره مه کوه زما سره د ظالمانو په حق کې دوی به بیشکه غرقیږی او ده کښتی جوړوله او کله چې به

مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِّن قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ ۚ قَالَ إِن تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ

تیریدل پرده سرداران د قوم د ده خندل به یی په ده پوری وی ویل که تاسی خندا کوی په مونږ پوری نو مونږ

مِنكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَ

خاندو په تاسی پوری لکه چې تاسی خاندی ، نوژر به پوه سی چې پر چا راځی عذاب چې رسوایی کړی او

يَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٩﴾ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ

راځوزیږی پر ده عذاب همیشه تردی چې کله راغی حکم زمونږ او جوش وکی تنور وویل مونږ چې سپاره

فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ

کړه په کښتی کې دهر قسم جوړی څخه دوه او دخپل کور خلک مګر پر چاچې مخکی سوی دی حکم

وَمَنْ آمَنَ ۚ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾

او ټول ایمانداران او ایمان نه وو راوړی دده سره مګر لږو .

تفسیر: او (کله چې په نصیحت کولو پوه او په ده زمانه تیره سوه او هیڅ اثر ونه سو نو) نوح ﷺ ته مونږ وحی ولیږله چې ماسوا دهغو څخه کومو چې (تردی وخته پوری) ایمان راوړی دی بل څوک (نوی) سړی به ستا په قوم کې ایمان رانه وړی پس څه چې داخلک (کفر او مسخری او ازار رسول) کوی پردی څه غم مه کوه (ځکه چې کوم کار دتوقع څخه خلاف وسی په هغه باندی سړی غمجن کیږی او د دوی څخه چې دمخالفت څخه ماسوا بله توقع نسته نو بیا غم ولی وسی) او (چونکی زمونږ اراده اوس د دوی دغرقولو ده او ددی دپاره طوفان راتلونکی دی پس) ته (ددی طوفان څخه دخلاصیدو دپاره) زمونږ په نګرانی کی او زمونږ په حکم سره کښتی تیاره کړه (چې ددی په ذریعه دطوفان څخه ته او مومنان محفوظ سی) او

(داواوره چي) زماسره دکافرانو (دنجات) په باره کي څه خبري مه کوه (ځکه چي) دوی به تول غرقيږي (د
دوی دپاره په قطعي طورسره داټاکل سوی دی نود دوی سفارش به بی کاره وی غرض داچي نوح ﷺ
اسباب دکښتی جمع کړه) اوپه کښتی تیارولو شروع سو (برابره خبره ده که په خپله یادنورو کاریګرانو په
ذریعه) او (دتیاری په وخت کی) کله چي به دده دقوم دسردارانو ډله پرده راغله نو (دی چي به بی
پرکښتی جوړولو لیدی اودابه یی اوریدل چي طوفان راتلونکی دی) په ده پوري به یی خندا کوله (چي
وګوری داوبو نوم اونخښنه نسته اودی مفت په مصیبت کی اخته دی) ده به ویل که تاسی په مونږ پوري
خاندی نومونږ به په تاسي پوري خاندو لکه چي تاسي په مونږ پوري خنداګانی کولی (چي عذاب دومره
نژدی سوی دی اوتاسي ورپوري خاندی مونږ په دی پوري خاندو) پس اوس به تاسي ته معلومه سي چي
هغه کوم سړی دی چي پرهغه (په دنیا کی) داسی عذاب راځی کوم چي دی رسوا کوی او (دمرګ څخه
وروسته) پرده دائمی عذاب نازليږي (غرض داچي داسی خبری اومعاملی کیدی) تردی چي کله زمونږ
حکم (دعذاب نژدی راورسیدی) اودمځکی څخه اوبه خوټکیدل شروع سو (اودانبه وه دطوفان شروع
کیدو اودلوړ څخه اوبه اوریدل شروع سوه دغه وخت) مونږ (نوح ﷺ ته) وفرمایل چي دهرقسم (حیوانانو)
څخه (کوم چي دانسان دپاره په کارراځي او په اوبو کی ژوندی نه سی پاته کیدی) یویو نر اویویو ماده
یعنی دوه دوه په دی (کښتی) کی سپاره کړه اوخپل کور والاهم (سپاره کړه) بغیر دهغو څخه پرکومو چي
(دغرقیدو) حکم نافذ سوی دی (یعنی په دوی کی چي کوم کافران وی دکومو په باره کی چي: اِنَّهُمْ
مُّغْرَقُوْنَ ویل سوی دی (دوی مه سپروه اودکور والاوو څخه علاوه) نور ایماندارهم (سپاره کړه) اوبغیر
دلږوخلګو څخه دده سره نور هیچا ایمان نه وو راوړی (بس هم ددغو دسپرولو حکم وسو)

**معلومات اومسئلي:** حضرت نوح ﷺ ته الله ﷻ تقریباً زر کاله اوږدعمر ورکی ددی سره یی دالله ﷻ دطرف
څخه ددعوت ورکولو اودقوم داصلاح کولو فکر اودپیغمبرانه جد او جهد هم دادرجه ورکړه چي په دی
اوږده موده دعمرکی یی همیشه خپل قوم ته ددین حق اودتوحید دکلمی طرف ته دعوت ورکوی دقوم
دطرف څخه ورته سخت سخت تکلیفونه ورسیدل قوم په ډبرو وویشتی تردی چي بی هوښه به سو بیا چي
پرهوښ راغی نودعابه یی کوله چي یا الله! زما قوم معاف کړی دوی ناپوهه جاهلان دی نه پوهیږی دقوم
دیو نسل څخه بل اودبل څخه دریم ته په دی امید یی دعوت ورکوی چي شاید دوی حق قبول کړی.
کله چي په دی کار باندی صدی تیری سوی نو درب العزت په مخکی یی دخپل حالت زار شکایت وکی
کوم چي په سورة نوح کی ذکر دی ، رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ۝ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا : او ددومره لوی
اوږد مصیبت څخه وروسته ددی مرد خداپه ژبه باندی دادعا راغله: رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُوْنِ یعنی ای زما
پروردګاره د دوی ددرواغجن کولو په مقابله کی ته زما مدد وکړه.
دحضرت نوح ﷺ دقوم زور اوظلم چي زیات سو نوالله ﷻ حضرت نوح ﷺ ته په دی آیتونو سره خطاب
وفرمایی کوم چي دا لوړ ذکر سوه (بغوی مظهری)
په دی کی اول خو حضرت نوح ﷺ ته داوښوول سوه چي ستا په قوم کی دکومو چي ایمان راوړل مقرر وو
هغوی راوړی اوس به څوک بل سړی ایمان قبول نه کړی د دوی په زړونو باندی د دوی دعناد اوسرکښی

په وجه سره مهر لګیدلی دی په دی وجه اوس ته ددی قوم غم مه خوره او د دوی په ایمان نه قبلولو مه پریشانه کیږه.
دوهمه خبره یی داوښووله چی اوس مونږ په دی قوم داوبو دطوفان عذاب رالیږونکی یو نوددی دپاره ته یوه کښتی تیاره کړه چی ته په کښتی داهل اوعیال اوڅومره چی مسلمانان دی سره دخپلو ضرورتونوځای سی چی دطوفان په وخت کی داټول په دی کی سپاره سی اونجات پیداکی حضرت نوح ﷺ دحکم مطابق کښتی جوړه کړه بیاچی کله دطوفان اولنی نخښی ښکاره سوی اودمځکی څخه اوبه په جوشیدو سوی نوحضرت نوح ﷺ ته حکم وسو چی په خپله سره دخپل اهل اوعیال اوهغو خلګوچی کوموپه تاایمان راوړی دی په دی کښتی کی سپاره سی اودانسانانو ضرورتونه چی دکومو حیوانانو سره متعلق دی لکه غوا غویی بزه آس خر وغیره د دوی هم یوه یوه جوړه په کښتی کی سپاره کړی حضرت نوح ﷺ دحکم مطابق ټول سپاره کړل.
په اخرکی فرمایی چی په حضرت نوح ﷺ ایمان راوړونکی اوپه کښتی کی دسپرو مسلمانانو شمیر ډیرکم وو
دا دذکرسوو آیتونو دمضمون خلاصه وو اوس دهر یو آیت دمطلب وضاحت او تشریح سره دمتعلقه مضامینو او مسئلی وګوری.
په اولنی آیت کی ارشاد فرمایی چی په حضرت نوح ﷺ باندی داوحی ولیږل سوه چی دده په قوم کی کوم ایمان راوړونکی وه هغوی ایمان راوړی اینده به نور ایمان رانه وړی نوپه دی وجه داخلګ چی کومه معامله ستاسره کوی په دی سره ته غمجن اوپریشانه کیږه مه ځکه چی غم اوپریشانی هلته وی کله چی دچاسره داصلاح اوفلاح امید تړل سوی وی مایوسی هم یوقسم ته راحت وی ته د دوی څخه مایوسه سه او کوم تکلیف اوصدمه چی حضرت نوح ﷺ ته د دوی دازارونو څخه رسیدی دهغه دانتظام طرف ته یی په بل آیت کی اشاره وکړه چی دوی به داوبو په طوفان کی غرق سی په دی حالاتو کی دحضرت نوح ﷺ په ژبه دخپل قوم دپاره هغه ښېرا راغلی وه چی ذکر یی په سورة نوح کی سوی دی.
رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ۝ إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا.
یعنی: ای زما پروردګاره! اوس ددی کافرانو څخه څوك پرمځکه اوسیدونکی پاته نه کړی ځکه چی که دوی پاته سول نود دوی راتلونکی نسل به هم دغسی سرکښه فاجر او کافران وی دادعا قبوله سوه او دحضرت نوح ﷺ ټول قوم په طوفان کی غرق سو.

**(نوح ﷺ ته دکښتي جوړولو تعلیم)**

حضرت نوح ﷺ ته چی کله دکښتی جوړولو حکم ورکول سو دغه وخت ده نه کښتی پیژندله اونه ددی جوړول ورته معلوم وو په دی وجه په دوهم آیت کی دده دکښتی جوړولو دحقیقت ظاهرولودپاره فرمایی وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا یعنی ته کښتی جوړه زمونږ په نګرانی کی او زمونږ دوحی مطابق.
داحادیثو په روایتونوکی دی چی جبرائیل امین دوحی الهی په ذریعه حضرت نوح ﷺ ته دکښتی جوړولو ټول ضروریات اوددی طریقه وښووله دوی دسال دلرګی څخه داکښتی تیاره کړه.
په څینو تاریخی روایتونوکی ددی پیمائش داسی ښوول سوی دی چی دادری سوه ۳۰۰ ګزه اوږده

پنځوس ۵۰ گزه پلنه اودیرش ۳۰ گزه جگه دری چته جهاز ور اوروښاندانوله به یې دموجوده رواجي طریقي مطابق رسته اوچپه طرف ته خلاصیدل دغه شان دادجهاز سازۍ صنعت دوحي خداوندي په ذریعه دټولو څخه اول دحضرت نوح عليه السلام په لاسونو شروع سو بیا ترقي په کښي کیدي.

**(دټولو ضروري صنعتونو ابتداء دوحي په ذریعه سوې ده)**

دحافظ شمس الدین ذهبي په الطب النبوي کې دځینو بزرگانو څخه نقل دي چي دانسان دپاره دځومره صنعتونو چي ضرورت دی ددې ټولو ابتداء دوحي الٰهي په ذریعه دیو پیغمبر په واسطه په عمل کي راغلي دي بیادضرورت مطابق په دې کې اضافي اواساني په مختلفوزمانوکي سوي دي دټولوڅخه اولني پیغمبرحضرت ادم عليه السلام ته چي کومه وحي راغلې ده ددې دیره حصه دځمکي داباد کاري او ضروري صنعتونومتعلق ده دیاروړونکوپهیو په ذریعه دټلونکي گاډي ایجاد هم ددې سلسلي دایجاداتو څخه دی سرسید صاحب یالني دجامعة علي گړه بنیه فرمایلی دي چي زمانې قسم قسم گاډي ایجاد کړي لیکن دهرقسم گاډیو دکار مدار پرډرۍ اوپهیې یالندې دي دوي دغوایانو اوخرو دگاډیو څخه واخله ترریلونو اوتیه قسم موټرکارونو پوري په ټولوکي مشترکي دي په دې وجه دټولو څخه غټ موجد دگاډیو هغه سړی دی چاچي پهیه ایجاد کړه چي دټولي دنیا دټولي مشینري روح پهیه ده اومعلومه سوه چي داایجاد داولني پیغمبر حضرت ادم عليه السلام په لاسونو په ذریعه دوحي الٰهي سوي دي.

ددې څخه داهم معلومه سوه چي دضروري شیانو صنعت کاري دومره اهمیت لري چي په وحي سره پیغمبرانو ته ښوول سوي دي.

حضرت نوح عليه السلام ته دسفینه سازۍ دهدایت ورکولوسره یې داهم ورفرمایل چي ستا پرقوم به طوفان راځي دوي به غرقیږي دغه وخت به ته دخپل شفقت پربنا د دوي په باره کې یو سفارش نه کوي.

په دریم آیت کې دسفینه سازۍ په زمانه کي دحضرت نوح عليه السلام دقوم دغفلت اودبد انجام څخه دبې فکرۍ حال ذکرکړی دی چي حضرت نوح عليه السلام دخدای په حکم په کښتۍ جوړولو کې مشغول وو دده دقوم سرداران چي په کله دی لیدی اوپیوبنتنه به یې ورڅخه کوله چي څه کوې؟ نوفرمایل به یې چي طوفان راتلونکی دی په دې وجه کښتۍ تیاروم دده قوم به په ده پوري مسخرې اوټوقې کولې چي دلته خودڅښلو میلاره اوبه قحطي دي اوداپه بزرگ پردې وچه یالندې دکښتۍ چلولوپه فکرکي دي حضرت نوح عليه السلام د دوي په جواب کې ورفرمایل چي: نن تاسي په موږ پوري مسخرې کوئ خو یاد ساتئ چي یوه ورځ داسي راتلونکې ده چي په هغه کې به موږ په تاسي پوري مسخرې وکړو مراد دا دی چي داسي حالات راروان دي کوم چي به په خپله په تاسي پوري دمسخرو کولو موجب وي ځکه چي په حقیقت کې ټوکي اومسخرې دانبیاوو عليهم السلام دشان څخه خلاف دي دغه دهیڅا دپاره جائز نه دي بلکه حرامې دي دقرآن کریم ارشاددی: لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ یعنې څوك دې په چاپوري مسخرې نه کوي کیدای سي چي هغه ددې مسخرې کوونکي څخه بنه وي په دې وجه دلته دمسخرو څخه مراد د دوي دمسخرو عملي جواب دی چي کله تاسي په عذاب کې گرفتار سي نوموږ به تاسي ته ووایو چي دا دي ستاسي دمسخرو انجام لکه چي ددې څخه وروسته په څلورم آیت کې فرمایي چي: هیر ژر به تاسي ته

معلومه شی چی پرچا داسی عذاب راځی چی هغه به ذلیل او رسوا کړی او په چا دائمی عذاب راځی داولنی عذاب څخه د دنیا او د عذاب مقیم څخه د اخرت دائمی عذاب مراد دی.

په پنځم آیت کی د طوفان ابتداء او د دې سره د متعلقه حالاتو او واقعاتو سلسله شروع شوی ده چه ذکی کی ارشاد فرمایی: حَتّٰۤى اِذَا جَآءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّوْرُ : یعنی کله چی زمونږ حکم راغی او د تنور څخه اوبه خوټکیدل شروع شول.

لفظ د تنور په څو معنانو کی استعمالیږی د مځکی سطح ته هم تنور وایی د ډوډی پخولو تنور ته هم تنور وایی د مځکی د لوړی حصی د پاره هم لفظ د تنور استعمالیږی په دی وجه د تفسیر په اماماتو کی ځینی وایی چی دلته د تنور څخه مراد د مځکی سطح ده چی د دی څخه اوبه راوخوټکیدی ځینی فرمایی چی د حضرت ادم ﷺ تنور په (عین وردة) نومی ځای د شام په ملک کی وو هغه مراد دی چی د دی څخه اوبه راوخوټکیدی ځینی فرمایی چی د حضرت نوح ﷺ خپل تنور په کوفه کی وو هغه مراد دی اکثرو تفسیر لیکونکو حضرت حسن مجاهد شعبی حضرت عبدالله بن عباس ﷺ وغیره دا اختیار کړی ده.

او شعبی خو په قسم سره ویلی دی چی دا تنور د کوفی د ښار په یو ګوټ کی وو او دا چی حضرت نوح ﷺ خپله کښتی د کوفی په جمات کی د ننه جوړه کړی وه د دی جمات په دروازه دا تنور وو حضرت ابن عباس ﷺ فرمایی چی الله ﷺ حضرت نوح ﷺ ته فرمایلی وه چی ته دا وګوره چی کله ستا د کور د تنور څخه اوبه خوټکیدل شروع شو نو پوه شه چی طوفان راغی (قرطبی او مظهری)

مفسر قرطبی رحمه الله فرمایی چی که څه هم د تنور په معنی کی د تفسیر لیکونکو خبری مختلفی په نظر راځی مګر حقیقت دا دی چی دا څه اختلاف نه دی کله چی د طوفان اوبه خوټکیدل شروع شوی نو د ډوډی پخولو د تنور څخه هم اوبه راووتلی د مځکی د سطح څخه هم او د شام د ملک د عین الوردة د تنور څخه هم راوخوټکیدی لکه چی قرآن کریم په خپله وضاحت فرمایی: فَفَتَحْنَاۤ اَبْوَابَ السَّمَآءِ بِمَآءٍ مُّنْهَمِرٍ وَّفَجَّرْنَا الْاَرْضَ عُیُوْنًا

یعنی مونږ د آسمان دروازی د شیبیز باران د پاره خلاصی کړی او د مځکی څخه چینی راوخوټکیدی شعبی په خپل بیان کی دا هم فرمایی چی د کوفی چی دا جمات د مسجد حرام مسجد نبوی او مسجد اقصی څخه وروسته څلورم جمات دی کوم چی یو امتیازی شان لری.

په آیت کی مخته دا بیان فرمایی چی کله طوفان شروع شو نو حضرت نوح ﷺ ته حکم وشو.

اِحْمِلْ فِیْهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَیْنِ اثْنَیْنِ: یعنی سپاره کړه په دی کښتی کی د هری جوړی والا حیواناتو څخه یوه جوړه دی څخه معلومه شوه چی د حضرت نوح ﷺ په کښتی کی د ټولی دنیا حیوانات نه وه جمع شوی بلکه صرف هغه حیوانات کم چی د نر او مادی د جوړی څخه پیدا کیږی او په اوبو کی ژوندی نه شی پاته کیدی په دی وجه د ټول د دریاب حیوانات ور څخه ووتل او دوهم چی په حیواناتو کی بغیر د نر او مادی څخه پیدا کیدونکی حشرات الارض ور څخه ووتل صرف پالتو حیوانات غوا غویی ګامیښه بزه وغیره پاته شول

په دی سره د هغه شبهه لیری شوه کومه چی په سرسری نظر سره پیدا کیدی شی چی په کښتی کی د ومره فراخی څنګه راغله چی د ټولی دنیا حیوانات په کښتی ځای شول.

او بیا حضرت نوح ﷺ ته ارشاد فرمایی چی ته خپل اهل او عیال بغیر د هغو څخه کوم چی پر کفر پاتی دی

په کښتی کی سپاره کړه او هغه ټول خلگ هم کومو چی په تا باندی ایمان راوړی دی مگر دایمان راوړونکو شمیر ډیرکم دی.

دکښتی والاوو صحیح شمیرپه قرآن اوحدیثونوکی نه دی متعین سوی دحضرت عبدالله بن عباس ؓ څخه نقل دی چی ټول اتیا کسان وه په دوی کی دحضرت نوح ؑ دری زامن سام حام یافث او د دوی دری ښیبیانی وی څلورم زوی یی دکفارو سره پاته سو اوپه طوفان کی غرق سو.

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرٰىهَا وَمُرْسٰىهَا

اووی ویل سپاره سی په دی کی دالله په نوم سره دی ددی تلل اودریدل،

إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٤١﴾ وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ

بیشکه زمارب دی بخښنی والامهربانه، او هغه دوی وړل په څپوکی لکه غر،

وَنَادٰى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَّا بُنَيَّ ارْكَبْ مَّعَنَا

او اواز وکی نوح ؑ خپل زوی ته اوهغه وو په غاړه ای زویه! سپور سه زمونږ سره

وَلَا تَكُن مَّعَ الْكٰفِرِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ سَاٰوِي إِلٰى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي

اومه کیږه د کافرانو سره، وی ویل وبه خیژم یو غره ته چی خلاص به کړی ما،

مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَن رَّحِمَ

داوبو څخه، وی ویل نسته څوک خلاصوونکی نن دالله دحکم څخه مگر پرچاچی هغه رحم وکړی

وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ﴿٤٣﴾ وَقِيلَ يَا أَرْضُ

او وحائله سوه د دواړو په مینځ کی څپه بیا سو د ډوبیدونکو څخه، او حکم راغی ای مځکی

ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ

درکش کړه خپلی اوبه او ای آسمانه بند سه او وچی سوی اوبه اوپوره سو کار،

وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾

او ودریده کښتی په جودی غر باندی او حکم وسو چی لیری دی وی قوم ظالمان (درحمت څخه)

**تفسیر:** اونوح (ﷺ) ټول حیوانان سپاره کړل اوخپلو تابعدارانوته یې) وفرمایل چې (راسې) په دې کښتې کې سپاره سې (اودغرقیدو څخه یو بیره مه کوی ځکه چې) ددې تلل اودریدل (ټول) دالله په نوم سره دی (اوهغه ددې حفاظت کوونکی دی بیابیره دی ولې وکړل سې اوکه څه هم دبندګانو ګناهونه مقتضی دغرقیدو دی مګر) په یقین سره زما رب غفوردی رحیم دی (هغه په خپل رحمت سره ګناه بخښې اوحفاظت هم کوی غرض دا دی چې ټول په کښتې کې سپاره سول اوپه دی مینځ کې اوبه زیاتی سوی) اودغه کښتی دوی واخستل دغره په شان په څپوکی روانه سوه اونوح ﷺ خپل (یوسکه یامیرنی) زوی ته (چې نوم یې کنعان وو اوسره دپوهولو هغه ایمان نه وو راوړی اودی دایمان نه راوړو په وجه په کښتی کی نه وو سپور کړل سوی اوداوخت کښتی غاړی ته نژدی وه او دی پرغاړه موجودوو په طور داخری دعوت یې ورته) اوازوکی اوهغه (دکښتی څخه) په جلا ځای وو چی ای زماخوږه زویه! (په کښتی کی دسپریدو شرط چې ایمان دی پوره کړه ژر) زمونږ سره سپور سه (اوپه عقیده کی) دکافرانو سره مه کیږه (یعنی کفر پریږده چې دغرقیدو څخه محفوظ سې) هغه وویل چې زه به اوس غرته وخیژم چې مابه داوبو (غرقیدو) څخه خلاص کړی (ځکه چې دغه وخت دطوفان شروع وه دغرونو سرونوته اوبه نه وی رسیدلی) نوح ﷺ وفرمایل چی نن دالله دقهرڅخه څوك خلاصوونکی نسته (نه غر اونه بل شی) لیکن پرچاچی هغه رحم وکړی (نوهغه په خپله خلاص کړی غرض داچې کنعان داوخت هم ایمان رانه وړی اواوبه په زور اوشورسره دی طرف ته زیاتی سوی) اوددواړو (پلار اوزوی) په مینځ کی څپه حائله سوه هغه (هم په مثل دنورو کافرانو) غرق سو او (کله چی کافران ټول غرق سول نو) حکم وسو چې ای مځکی خپلی اوبه (کمی چی ستا پرسطح موجودی دی) تیری کړه اوای اسمانه! (داوریدو څخه) بندسه (چنانچې دواړه کارونه وسول) اواوبه ختمی سوی قصه ختمه سوه اوکښتی په جودی (غره) باندی راغله ودریده او وویل سوه چی کافران خلق درحمت څخه لیری دی .

## معلومات او مسئلي

### (په کښتیو او نورو سپرلیو دسپریدو اداب)

دذکر سوو ایتونو څخه په اولنی ایت کی دکښتی دسپریدو تعلیم دی چی: بِسْمِ اللهِ مَجْرِيهَا وَمُرْسٰهَا وایه اوسپریږه د: مَجْرِي معنی ده روانیدل اوتلل اود: مُرْسٰی معنی دریدل دی معنی داده چی ددی کښتی اوسپرلی تلل‌هم دالله ﷻ په قدرت اودهغه په نوم سره دی او دریدل یی هم دهغه دقدرت تابع دی .

### (دهری سپرلي تلل او دریدل صرف دالله په قدرت سره دی)

انسان که لږ هم دغور څخه کار واخلی نوده ته به معلومه سی چی کښتی وی اوکه پروچه تلونکی سپرلی نه ددی پیداکول اوجوړول دده په قدرت کی دی نه یی چلول اودرول دده په وس کی دی انسان دخپل سطحی اوسرسری نظر په بنا سره داګنی چی ماداجوړ کړی اوچلولی دی حالانکه حقیقت دا دی چی نه ده دغه اوسپنه لرګی پیتل المونیم وغیره پیدا کړی دی کوم چی ددی ټولو سپرلیو خام مواد دی اونه دده وس رسیږی چی یوه توله اوسپنه یایو فټ لرګی پیداکړی بیاددی خامو شیانو مَتیَرِیَلْ (مادی) څخه دقسم قسم کل پرزو جوړولو عقل او پوهه چا ورکړه؟ ایا داعقل اوپوهه انسان په خپله پیداکړه؟ که په

خپله پیدا کول دانسان په وس کی وای نوپه دنیا کی به یوبی وقوفه او کم عقل نه وای پاته هرسړی به افلاطون اوارسطو جوړیدی د کوم ځای څخه لرګی د کوم ځای څخه اوسپنه د کوم ځای څخه آلات او اوزار استعمال سول دسپرلی ډانچه هم جوړه سوه اوس په منونو اوټنونو دروند بار پورته کولو په مځکه کی ددننه کولو یاپه هواکی دالوتلو دپاره چی دکوم طاقت (یعنی پاور) ضرورت دی هغه برابره خبره دی که دپټرولو څخه حاصل سی یادهوا او اوبو دټکر څخه په برقی صورت کی حاصل سی پرهرحال دسوچ خبره داده چی په دی ټولوکی انسان کوم یوشی پیدا کړی دی پټرول ده پیدا کړی دی اوکه هوا اواوبه ده جوړ کړل په دی کی داکسیجن هائیډروجن طاقتونه ده پیدا کړل ؟

که انسان لږ هم دعقل څخه کار واخلی نوده ته به دسائنس دترقی په دی دور کی اوعجیبه عجیبه کارونو کولوکی هم خپله عاجزی اوبی وسی په نظر ورسی اوددی اقرار دکولو څخه بغیر به پاته نه سی چی دهری سپرلی تلل اودریدل ټول دخالق کائنات حق تعالی په قبضه کی دی .

غافله انسان خپل ظاهری جوړول ماتول اوتصرفات کول چی دوهم نوم یی دسائنس ایجادات دی په دی باندی دفخر اوغرور په نشه کی داسی مستیږی چی اصل حقیقت یی دسترګو څخه پناه سی الله ﷻ دخپلو پیغمبرانو په ذریعه دغفلت داپرده څیروی اود: بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٖیهَا وَمُرْسٰهَا اصل حقیقت راوړاندی کوی په لیدو کی خودا یودوه لفظی فقره ده مګر چی فکر باندی وسی نودایوه کیلی ده دیوی داسی دروازی په کمی سره چی انسان په دی مادی دنیاکی داوسیدو سره سره دروحانی دنیا اوسیدونکی جوړیږی اود کائناتو په ذره ذره کی دحق تعالی دجمال لیدونکی جوړ سی .

په دی سره دمومن په دنیا اودکافرپه دنیاکی فرق واضح کیږی پرسپرلی دواړه سپریږی لیکن دمومن قدم چی کله سپرلی ته خیژی نودی په دی باندی صرف دمځکی مسافت نه قطع کوی بلکه دعالم بالا سره یی هم اشنا کوی .

په دوهم اودریم آیت کی یی داښوولی چی کله دحضرت نوح ﷺ ټول اهل وعیال په کښتی کی سپاره سول مګر یوهلك چی نوم یی کنعان ښوولی کیږی دسپریدو څخه پاته سو نو دپدرانه شفقت په وجه حضرت نوح ﷺ ده ته اواز وکی چی زمونږ سره کښتی ته راسه دکافرانوسره مه کیږه غرق به سی دی هلك دکافرانودښمنانوسره تعلق ساتی اوپه حقیقت کی کافر وو مګر غالبًا چی حضرت نوح ﷺ ته دده دکافر کیدو په یقینی طور سره علم نه وو اوکه علم ورته وو نود کفرڅخه دتوبه کولو اوایمان راوړلو ددعوت په طوریی ده ته په کښتی کی دسپریدو اودکافرانو دملګرتیا پرینښوولو نصیحت وفرمایی مګردی بدبخت دغه وخت هم طوفان سرسری وګڼی اووی ویل چی ته فکرمه کوه زه به غره ته وخیژم دطوفان څخه به خلاص سم حضرت نوح ﷺ بیا پوه کی چی ظالم په څه خیال کی دی نن یوه جګه ابادی یاغر دالله ﷻ دعذاب څخه خلاصونکی نسته اودخلاصیدوهیڅ صورت بغیرددی څخه نسته چی الله ﷻ په هغه رحم وکی دپلار زوی داخبری ترلیری پوری روانی وی چی یوه څپه ددی طوفان راغله اوزوی یی لاهوکی به تاریخی روایتونوکی دی چی دحضرت نوح ﷺ دطوفان اوبه دلوی څخه دلوی غر ترسر پنځلس ګزه اودځینو روایتونو په لحاظ سره څلویښت ګزه لوړی وی .

په ځلورم آیت کی دطوفان ختمیدو اوحالاتو پرابریدو بیان داسی سوی دی چی الله ﷻ مځکی ته خطاب وکی اوحکم یی ورکی: يَآ أَرْضُ ابْلَعِيْ مَآءَكِ ای مځکی! ته خپلی اوبه تیری کړه مراد داوو چی څومره اوبه دمځکی څخه راخوټکیدلی وی ددی دپاره یی داحکم ورکی چی دغه بیا خپل ځان ته کښته کړه آسمان ته حکم وسو چی اوس اوبه اوروِل بند کړه دغه شان دمځکی راوتلی اوبه بیامځکی ته دننه ولاړی اودآسمان څخه نوری اوبه اوریدل بندی سوی دآسمان څخه چی څومره اوبه اوریدلی وی هغه ته الله ﷻ ددریابونو اونهرونو شکل ورکی چی په دی سره انسان فائده واخلی (قرطبی ومظهری)

په دی آیت کی الله ﷻ آسمان اومځکی ته خطاب کړی دی اوحکمونه یی ورکړی دی حال دا دی چی په ښکاره خوداڅه شعور شیان نه دی په دی وجه ځینو حضراتو داپرمجاز او استعاره باندی حمل کړیده مګر واقعه داده چی زمونږ په نظرکی اوزمونږ په اعتبار سره چی ددنیا څومره شیان بی شعوره بی حسه بی جانه دی په حقیقت کی داټول دروح او شعور خاوندان دی البته د دوی شعور اود دوی ادراك ددی درجی نه دی دکمی درجی چی انسان وغیره ته حاصل دی په دی وجه دوی بی شعوره مقرر سول اودشرعی احکامو مکلف جوړ نه سول دقرآن مجید ډیر ایتونه پردی شاهد دی لکه: وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ یعنی یوشی داسی نسته کوم چی دالله ﷻ حمد اوتسبیح نه وایی اودابنکاره ده چی دالله ﷻ حمد اوثنا دده پرپیژندو موقوفه ده اوپیژندل پرعقل اوشعور باندی ددی څخه معلومه سوه چی په هرشی کی عقل اوشعور دخپلی خپلی حوصلی مطابق موجود دی په دغه عقل اوشعور سره دی خپل خالق پیژنی اوپه کوم کار باندی چی دی دده پیدا کوونکی لګولی دی دغه کارهرشی ښه پیژنی اودهغه په اداکولوکی ښه په مضبوطی سره لګیدلی دی دقرآن دایت: أَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهٗ ثُمَّ هَدٰى هم دامطلب دی په دی وجه په دی آیت کی که مځکی اوآسمان ته خطاب په حقیقی معنی کی خطاب کول مقرر سی نو هیڅ باك نسته څکه چی په قول دمولانای روم رحمه الله .

خاك وباد وآب وآتش زنده اند | با من وتو مرده با حق زنده اند

خاوری باد اوبه او اورهرڅه چی دی ما اوتاته مړه دی خودحق سبحانه وتعالی په نزد مړه نه دی بلکه ژوندی دی

دځلورم آیت په اخرکی فرمایی چی مځکی او آسمان حکم ومنی نودطوفان قصه ختمه سوه اودحضرت نوح ﷺ کښتی پرجودی غره باندی ودریده اوظالمانو ته (دهمیشه دپاره درحمت څخه لیری) وویل سوه .

جودی غرنن هم په دی نوم سره قائم دی ددی محل وقوع دحضرت نوح ﷺ داصلی وطن عراق دموصول په شمال کی دجزیره ابن عمر په خوا کی دآرمینیه پرسرحد باندی دی دا یوه غریزه سلسله ده چی دیوی حصی نوم یی جودی دی دده یوی حصی ته آرارَاط ویل کیږی په موجوده تورات کی یی دکښتی ددریدو مقام دارارَاط غر ښوولی دی په دی دواړو روایتونوکی څه داسی خاص تضاد نسته مګر په مشهورو پخوانیو تاریخونوکی هم دا دی چی دحضرت نوح ﷺ کښتی پرجودی غره دریدلی وه .

په پخوانیو تاریخونو کی داذکر هم دی چی دعراق په ډیرو ځایونوکی ددی کښتی ټکړی تراوسه پوری موجودی دی چی دتبرك په طور یی استعمالول او اینبوول کیږی .

په تفسیر طبری اوبغوی کی دی چی حضرت نوح عليه السلام درجب په لسمه په کښتی کی سپور سوی وو ترشپږو
میاشتو پوری داکښتی په طوفان کی روانه وه کله چی دبیت الله شریفی مقام ته ورسیده نواووه واره یی
طواف وکی الله ﷻ خپل کور لوړ کړی وو اود غرقیدو څخه یی محفوظ کړی وو بیا دمحرم په لسمه
دعاشوری په ورځ طوفان ختم سو اوکښتی پرجودی غره باندی ودریده حضرت نوح عليه السلام په دغه ورځ
دشکرانی په طور روژه ونیوله اوپه کښتی کی چی څومره سړی د دوی سره وه ټولو ته یی دروژی حکم
وکی په ځینو روایتونو کی دی چی په کښتی کی سپرو ټولو حیواناتو هم روژه ونیوله (مظهری وقرطبی)
دعاشوری دروژی یعنی دمحرم دلسم تاریخ اهمیت دپخوانو پیغمبرانو په ټولو شریعتونو کی راروان
دی داسلام په ابتداء کی درمضان دروژو فرض کیدو څخه مخکی دعاشوری روژه فرض وه درمضان
دروژو فرض کیدو څخه وروسته فرض نه ده مگر سنت اولوی ثواب یی دهمیشه دپاره دی.

وَنَادٰى نُوْحٌ رَّبَّهٗ فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابْنِيْ مِنْ اَهْلِيْ وَاِنَّ وَعْدَكَ

او وبولی نوح عليه السلام خپل رب وی ویل ای ربه زما زوی دی زما داهل څخه او بیشکه ستا وعده ،

الْحَقُّ وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿۴۵﴾ قَالَ يٰنُوْحُ اِنَّهٗ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ

ربښتنی ده او ته دټولو څخه لوی حاکم یی وی فرمایل ای نوح عليه السلام دغه نه دی ستا داهل څخه ده

اِنَّهٗ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ ۖ فَلَا تَسْـَٔلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ ۖ

کار دی خراب نو ته سوال مه کوه زما څخه دکوم چی تاته معلوم نه وی ،

اِنِّيْٓ اَعِظُكَ اَنْ تَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِيْنَ ﴿۴۶﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّيْٓ اَعُوْذُ بِكَ

زه نصیحت کوم تاته چی نه سی ته په جاهلانو کی ، وی ویل ای ربه! زه پناه غوارم ستا

اَنْ اَسْـَٔلَكَ مَا لَيْسَ لِيْ بِهٖ عِلْمٌ ۗ وَاِلَّا تَغْفِرْ لِيْ وَتَرْحَمْنِيْٓ اَكُنْ مِّنَ

ددی څخه چی سوال وکړم ستا څخه کوم چی معلوم نه وی ماته ، اوکه ته ونه بخښې ما او رحم ونه کړې نو زه به سم

الْخٰسِرِيْنَ ﴿۴۷﴾ قِيْلَ يٰنُوْحُ اهْبِطْ بِسَلٰمٍ مِّنَّا وَبَرَكٰتٍ عَلَيْكَ وَعَلٰٓى اُمَمٍ

دنقصان کوونکو څخه ، حکم وسو ای نوح! کښته سه په سلامتیا سره زمونږ دطرف څخه اودبرکتونو سره پرتا

مِّمَّنْ مَّعَكَ ۗ وَاُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِّنَّا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۴۸﴾ تِلْكَ

باندی اوپه هغو فریقو چی ستا سره دی او نوری فریقی دی چی مونږ به فائده ورکړو دوی ته بیا به ورسیږی دوی ته

زمونږ د طرف څخه عذاب درد ناك ، دا خبری تولی

مِنْ أَنۢبَآءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَآ إِلَيْكَ ۖ مَا كُنتَ تَعْلَمُهَآ أَنتَ وَلَا قَوْمُكَ

دغیبو دخبرونو څخه دی ، چی مونږ یی لیږو ستا طرف ته نه ته ددی څخه خبر وی او نه ستا قوم ،

مِن قَبْلِ هَٰذَا ۖ فَاصْبِرْ ۖ إِنَّ الْعَٰقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾

ددی څخه مخکی ، نو ته صبر کوه بیشکه انجام (ښه) دی دپیریدونکو .

**تفسیر**: او (کله) چی نوح (علیه السلام) کنعان ته دایمان راوړلو دپاره وفرمایل اوده ونه منله نودده دغرقیدو څخه مخکی ده په دی امید چی شاید الله (جل جلاله) په خپل قدرت سره دده په زړه کی ایمان واچوی او ایمان راوړی) خپل رب وبلی او (عرض یی وکی چی ای زماربه! زما دازوی زما دکور والاوو څخه دی اوستا) (دا) وعده بالکل رښتنی ده (چی ستا په کور والاوو کی کومو چی ایمان راوړی دی هغه به خلاص کړم) او (که څه هم دی فی الحا ل ایمان والا او مستحق دنجات نه دی لیکن) ته احکم الحاکمین (اولوی قدرت والا) یی (که ته وغواړی نودی مومن جوړولی سی چی دی هم ددی حقی وعدی محل جوړ سی خلاصه دعرض کولو دعاوه دده دمومن کیدو دپاره) الله (جل جلاله) ارشاد وفرمایی چی ای نوح ! دا ستا (زما په علم ازلی کی) ستاپه (دی) کوروالا وو کی نه دی (کوم چی ایمان راوړی نجات پیدا کی یعنی دده په قسمت کی ایمان نسته لکه چی) دی (ترخاتمی پوری) تباه کار (یعنی کافر پاته کیدونکی) دی پس ماته دداسی شي درخواست مه کوه د کوم چی تاته خبر نسته (یعنی دداسی احتمالي کار دعامه کوه) زه تاته نصیحت کوم چی ته په ناپوهانو کی داخل نه سی نوح (علیه السلام) عرض وکی چی زه ستا پناه غواړم ددی څخه چی (اینده) تاته دداسی کار درخواست وکړم د کوم چی ماته خبر نه وی او (تیر راته معاف کړی ځکه چی) که ته زما مغفرت ونه فرمایی او په مارحم ونه فرمایی نوزه خوبه بالکل تباه سم (کله چی په جودی غره کښتی ودریده او په څو ورځو کی اوبه) بالکل لاندی ولاړی دغه وخت نوح (علیه السلام) ته وویل سوه (یعنی الله (جل جلاله) په خپله یاد ملائکی په ذریعه سره ارشاد وفرمایی) چی ای نوح! (اوس دجودی څخه مځکی ته) کښته سی زمونږ د طرف څخه په سلامونو او برکتونو سره کوم چی پرتاسی به نازل سی او په هغو جماعتونو کوم چی ستاسره دی (ځکه چی دده سره ملګری ټول مسلمانان وه او وددی علت په وجه سره ترقیامته پوری پرټولو مسلمانانو هم دسلامونو اوبرکتونو نازلیدل معلوم سو) او (چونکی داکلام په ورسته راتلونکو مسلمانانو باندی هم دبرکتونو په نازلیدو دلالت کوی او په ورستوکی به ځینی کافران هم وی په دی وجه د دوی حال هم بیانوی چی) ډیر داسی ټولګی به هم وی چی مونږ به دوی ته (په دنیا کی) څو ورځی عیش ورکړو بیابه (په اخرت کی) پردوی باندی زمونږ د طرف څخه سخته سزا واقع سی داقصه (ستاپه اعتبار سره) منجمله دغیبو دخبرونو څخه ده کومه چی مونږ دوحی په ذریعه سره تاته رسوو دا (قصه) ددی (زمونږ دښودلو) څخه مخکی نه تا پیژنده او نه ستاقوم (پیژنده په دی اعتبار سره غیب وو او بغیر دوحی څخه نور ټول اسباب دعلم یقیناً چی نیست وه پس ثابته سوه چی تاته دوحی په ذریعه سره معلومه

سوي ده اودانبوت دی لیکن داخلک وروسته دثبوت څخه هم ستا مخالفت کوي، پس صبر کوه (لکه چې په دی قصه کی دحضرت نوح ﷺ صبر تاته معلوم سوی دی)، یقیناً دانجام نیك والی خاص دمتقیانو دپاره دی (لکه چې دحضرت نوح ﷺ په قصه کی معلومه سوه چې دکفارو انجام بد اودمسلمانانو انجام ښه سو دغه شان ددی کفارو یو څو ورځی زور اوشور دی پیاپه اخر کی به غلبه دحق وی)

**معلومات اومسئلي:** دسورة هود په دی ذکرسوو پنځو ایتونو کی دحضرت نوح ﷺ دطوفان باقی قصه اوددی متعلق هدایتونه ذکر دی.

دحضرت نوح ﷺ زوی کنعان کله چې دوالد بزرگوار دنصیحت اودعوت باوجود په کښتی کی سپور نه سو ن چې دی یی دطوفان په څپوکی گیر ولیدی نوشفقت دپلاروالی بیا بله لار اختیار کړه چې دالله رب العزت په دربار کی یی عرض وکی چې تازما سره وعده فرمایلی ده چې زما دکور خلک به دطوفان څخه خلاصوی اوبیشکه ستا وعده حقه او صحیح ده مگر حال دا دی چې زما زوی چې زما دکور په خلگو کی داخل دی دی دطوفان نذر کیږی اوته خو احکم الحاکمین یی هرشی ستا په قدرت کی دی اوس هم دی دطوفان څخه خلاصولی سی.

په دوهم آیت کی دالله ﷻ دطرف څخه ددی په جواب کی حضرت نوح ﷺ خبردار کی چې داهلك ستا په اهل اوعیال کی داخل نه دی پاته سوی ځکه چې دده عمل ښه نه دی بلکه تباه کاردی په دی وجه تاته نه دی په کار چې ددی حقیقت دحال څخه ناخبره سی زما څخه سوال وکړی مونږ تاته نصیحت کوو چې په ناپوهو کی مه دا خلیږه.

دحق تعالی ددی ارشادڅخه دوی خبری معلومی سوی اول دا چې حضرت نوح ﷺ ته ددی زوی دکفر پوره حال معلوم نه وو دده دنفاق په وجه سره هغه دی مسلمان گڼی په دی وجه یی دی دخپل خاندان یو فرد وگڼی اودطوفان څخه دخلاصیدو دعایی وکړه کنه نوکه ده ته دحال حقیقت معلوم وای نو داسی دعا به یی نه کولی ځکه چې ده ته په واضح طور سره اول داهدایت ورکول سوی وو چې کله طوفان راسی نوته بیا په دی سرکښانوکی دچا متعلق دڅه سفارش خبری مه کوه لکه چې په اولنی آیت کی تیر سوی دی: وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ددی صفا اوواضح حکم څخه وروسته نامُمکنه وه چې دخدای پیغمبر ددی دخلاف ورزی جرات وکړی بغیر ددی احتمال څخه کوم چې لوړ په لنډ تفسیر کی اخستل سوي دی چې ددی دعا مطلب ددی زوی دمومن کیدو دعاوه دانه ده چې دی په موجوده حالت کی دطوفان څخه خلاص کړی لیکن دحضرت نوح ﷺ دده دکفر څخه لا علمی اوپردغه بنا دنجات دعا هم الله ﷻ صحیح عذر مقررنه کی اوپه دی وجه یی خبرکی چې بغیر دعلم څخه داسی دعادی ولی دکړ؛ اودا دپیغمبرانه شان یوداسی خطا ده کوم چې به حضرت نوح ﷺ هم هغه وخت په خپل عذرکی پیش کوی کله چې په محشر کی دخدای ټول مخلوق ده ته دشفاعت کولو درخواست وکی نودی به وفرمایی چې زما څخه داسی خطا سوي ده په دی وجه زه دشفاعت زړه ورتیا نه سم کولی.

**(دکافر اوظالم دپاره دعا جائزه نه ده)**

ددی څخه یوه مسئله داهم معلومه سوه چې ددعا کولو دپاره داضروری ده چې دعا کوونکی اول

دامعلومه کړی چی د کوم کار دپاره دعا کوی هغه حلال او جائز دی او که نه دی په شکمن حالت کی ددعا کولو څخه منع سوي ده په تفسیر روح المعانی کی په حواله دقاضی بیضاوی نقل کړی دی چی کله ددی آیت څخه دشکمن حال دپاره ددعا کولو ممانعت معلوم سو نودکومی معاملی ناجائز والی اوحرام والی چی معلوم وی دهغه دپاره ددعا ناجائز والی خوپه درجه اولی معلوم سو .

ددی څخه معلومه سوه چی نن صبا په مشائخو کی چی کوم داعام رواج دی چی کوم سړی ذیو دعا دپاره راسی نودهغه دپاره لاس لوړ کړی اودعا کوی حال دا دی چی اکثرو ته په دوی کی داهم معلومه وی چی دکومی خبری دپاره دی دعا غواړی په هغه کی دی په خپله په ناحقه دی یاظالم دی یادداسی مقصد دپاره دعا غواړی کوم چی دده دپاره حلال نه دی یوداسی ملازمت اومنصب دی په کوم کی چی به دی په حراموکی اخته سی یابه دچاحق ووهی اوپه خپل مقصد کی به کامیاب سی .

داسی دعاګانی خودحالت معلومیدو په صورت کی حرامی اوناجائزی دی اوکه حالت شکمن هم وی نودحال حقیقت اودمعاملی دجائزوالی علم حاصلولو څخه بغیر ددعا دپاره اقدام کول هم مناسب نه دی

**(په مومن اوکافر کي دورورولي تعلق نه سي کیدی دوطن یانسب پربنیاد دقومیت جوړول داسلام داصولو څخه بغاوت دی )**

دوهمه مسئله ددی څخه دامعلومه سوه چی دمومن اوکافر په مینځ کی که دخپلولی تعلق وی مګرپه دینی اواجتماعی معاملاتو کی ددی تعلق یو اثر نه وی یوسړی څومره لوی نسبی وی اوڅومره دنوی بزرګ اولاد وی تردی چی دسید الانبیاء ﷺ په اولاد کی دداخلیدو شرف لری که دی مومن نه وی نوپه دینی معاملو کی دده دلوی نسب اونبوی خپلولی هم یو لحاظ نه سی کیدی په ټولو دینی معاملاتو کی خومدار دکار پرایمان اوصلاح اوتقوٰی باندی دی کوم چی صالح اومتقی وی هغه خپل دی کوم چی داسی نه وی هغه په دی دی .

هزار خویش که بیګانه از خدا باشد فدائی یك تن بیګانه کآشنا باشد

په زرګونو خپلوان چی دخدای څخه پردی وی دیوپردی څخه قربان سه چی دخدای سره خپل وی که په دینی معاملاتو کی هم ددی رشته دارو رعایت وای نودبدر او اُحد په میدانونو کی به د ورور توره پر ورور باندی نه چلیده دبدر احد اواحزاب جنګونه خوټول دیوخاندان دافرادو په مینځ کی سوی وه ددی څخه واضحه سوه چی اسلامی قومیت او ورورولی په نسبی نعلقاتو یاوطنی اولسانی وحدتونو باندی نه ده بلکه په ایمان اوعمل باندی ده ایماندار برابره خبره د کوم ملك اوسیدونکی د کوم خاندان افراد اوکومه ژبه ویونکی چی وی ټول یوقوم اویوه ورورولی ده د: اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ اِخْوَةٌ هم دامطلب دی او کوم چی دایمان اوعمل صالح څخه محرومه وی هغه داسلامی ورورولی افراد نه دی قرآن کریم دحضرت ابراهیم خلیل الله ﷺ په ژبه داحقیقت ډیر په واضحو الفاظو کی بیان کړی دی: اِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللهِ یعنی موږ ستاسی څخه هم بیزاره یو اوستاسی دمعبودانو څخه هم .

په دی مسئله کی احقر ددینی معاملاتو قید په دی وجه لګولی دی چی په دنیوی معاملاتو کی دښه روزګار ښو اخلاقو اواحسان اوکرم سلوك کول جلاشی دی هغه دغیر صالح سره هم جائز بلکه ښه

اوثواب دی دنبی کریم ﷺ اوصحابه کرامو ؓ معاملی اودغیر مسلمو سره داحسان اوښه سلوك بی شمیره واقعات په دی شاهد دی.
نن چی کوم وطنی یالسانی یالونی بنیادونو باندی قومونه جوړیږی سی مثلاً عرب برادری یو قوم اوهندی سندهی بل قوم مقرریږی سی دادقرآن اوسنت خلاف اودنبی کریم ﷺ داصولو څخه بغاوت دی.
په دریم آیت کی دحضرت نوح ؑ دطرفه چی کوم معذرت پیش سوی دی دهغه ذکردی چی خلاصه یی دالله ﷻ طرف ته رجوع اوالتجاء اودغلطو کاروڅخه دبچ کیدو دپاره دالله ﷻ دپناه اخستو دعا اوبیا پرتیره خطا دمعافی اومغفرت اورحمت درخواست د ددی څخه معلومه سوه چی دانسان څخه که یو خطاء وسی نوائنده دهغه څخه دخلاصیدو دپاره دی یوازی په خپل قصد اواراده باندی بروسه نه کوی بلکه دالله ﷻ څخه دی پناه او دادعا وغواړی چی یا الله خاص ته مادخطاګانو اوګناهونو څخه خلاصولی سی
په څلورم آیت کی دطوفان خاتمه داسی بیان سوي ده چی کله طوفان ختم سو اودحضرت نوح ؑ کښتی پرجودی غره ودریده اودمځکی اوبه مځکی کش کړی اودآسمان باقیمانده اوبه دنهرونو اودریابونو په شکل کی محفوظ سوی ددی په نتیجه کی مځکه دانسان داوسیدو دپاره قابله سوه نوحضرت نوح ؑ ته وویل سوه چی اوس ته دغرڅخه مځکی ته کښته سه اوڅه فکرمه کوه ځکه چی ستاسره به زموږ دطرف څخه سلامتی اوبرکتونه وی یعنی دافتونو اومصیبتونو څخه سلامتی اوپه مال اواولاد کی به فراخی او برکت وی.
ددی ارشاد مطابق دطوفان څخه وروسته په دنیا کی ټوله انسانی ابادی دحضرت نوح ؑ اولاد دی قرآن کریم بل ځای فرمایی چی: وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبٰقِيْنَ یعنی ددی واقعی څخه وروسته په دنیا کی باقی پاته کیدونکی ټول قومونه دحضرت نوح ؑ داولاد څخه دی په دی وجه حضرت نوح ؑ ته تاریخ دانان دادم ثانی نوم ورکوی.
بیا دادسلامت اوبرکت وعده کومه چی دحضرت نوح ؑ سره سوي ده صرف دده ترذاته پوری محدوده نه ده بلکه فرمایی: وَعَلٰٓى اُمَمٍ مِّمَّنْ مَّعَكَ یعنی کوم امتونه اوجماعتونه چی ستاسره په کښتی کی سپاره دی پردوی به هم دالله ﷻ دطرف څخه سلامتی اوبرکت نازل وی دحضرت نوح ؑ سره په کښتی کی سپریدونکوته په آیت کی: اُمَمٍ ویل سوی کوم چی دَ: اُمَّةٌ جمع ده مطلب یی دا دی چی داپه کښتی کی سپریدونکی په مختلفو قومونو اوامتونو باندی مشتمل وه حال دا دی چی اول معلومه سوي ده چی په کښتی کی سپریدونکی زیات تره دحضرت نوح ؑ دخاندان خلک وه اودشمیر یوڅو تنه نور مومنان هم وو نودی خلګو ته مختلف امتونه اوقومونه په دی لحاظ سره ویل سوی دی چی د دوي په راتلونکو نسلونو کی به مختلف قومونه اوامتونه وی ددی څخه معلومه سوه چی په: اُمَمٍ مِّمَّنْ مَّعَكَ کی هغه ټول دانسان نسلونه داخل دی کوم چی ترقیامته پوری پیدا کیږی.
په دی وجه ددی ضرورت پیښ سو چی دسلامت اوبرکت په مضمون کی تفصیل وسی ځکه چی ترقیامته پوری په راتلونکی انسانی نسل کی خوبه مومنان هم وی اوکافران هم دمومن دپاره خوسلامت اوبرکت دخپلی عامی معنی په اعتبار سره درست دی چی په دنیاکی به هم دوی ته سلامت اوبرکت نصیب وی اوپه اخرت کی هم لیکن په دی نسل کی چی کوم کفاروی دوی خوبه دجهنم په دائمی عذاب کی اخته وی

د دوي دسلامت او برکت محل مقررول به يو ډول صحيح وي؟ په دې وجه دايت په اخر کې يې وفرمايل.
وَاُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِّنَّا عَذَابٌ اَلِيْمٌ : يعنې ددنيا سلامتيا اوبرکت خو دالله ﷻ بې دريغه سترخوان دی چې دوست اودښمن ټول يې خوري چېنې په دې کې به هغه خلګ هم شامل وي کوم چې دحضرت نوح ؑ په اولاد کې کفر اختيار کړي ليکن داخرت نجات اوفلاح دابه صرف دمومنانو دپاره خاص وي کافر ته به دده دنيك عمل بدله په دنيا کې ورکول سی حساب به يې باقي سی په اخرت کې به دده دپاره بغير دعذاب څخه نور هيڅ نه وي .
دطوفان نوح داتفصيلي خبرونه نبي کريم ﷺ په ذريعه دوحي معلوم کړل اوخپل قوم ته يې واوريدل نوداواقعه په خپله دنبي کريم ﷺ په حقه دنبي کيدو يوشهادت جوړسو په دې دپوهولو دپاره په پنځم آيت کې ارشاد فرمايي چې حضرت نوح ؑ او دده دطوفان واقعات دادغيبو خبرونه دي چې دانه تا دمخکې څخه پيژندل اونه ستاقوم عرب ددې څخه خبروه تادوی ته وښوول نو ددې لار بغير ددې څخه بله څه کيدې سی چې الله ﷻ په ذريعه دوحي تاته ښوولي دي ځکه چې که ستا قوم تعليم يافته اوددنيا دتاريخ څخه خبر لرونکې وای نوداخيال به هم کيدې سوای چې تابه د دوی څخه اوريدلي وي نودا واقعات به دې بيان کړي وي ليکن کله چې ټول قوم هم ددې واقعاتو څخه ناخبره وو اونبي کريم ﷺ دتعليم حاصلولو دپاره بل ملك ته تشريف هم نه دی وړی نوددې خبر لار صرف وحي مقرر سوې کومه چې دبرحق نبي کيدو واضحه دليل دی .
دايت په اخر کې نبي کريم ﷺ ته دتسلي دپاره فرمايي چې ستا په نبوت اورسالت باندې دلمر څخه دزياتو روښانه دليلونو باوجود هم که ځيني بدبخته يې نه مني اوستاسره جګړه کوي نوتاته دخان څخه دمخکې پيغمبر حضرت نوح ؑ حالاتو ته کتل په کاردي چې هغوی پوره زرکاله اوږد عمر په تکليفونوکې تيرکې نوځنګه چې هغوی صبر وکی ته هم دغسې دصبر څخه کار واخله ځکه چې دامقرره ده چې اخر کاميابي متقيانو خلګو ته ورکول کيږي .

وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُوْدًا ؕ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا

اوعاديانو ته وليږی مونږ ورور د دوی هود ؑ وی ويل ای قومه! بندګي کوی دالله څوك ستاسی حاکم نسته ماسوا دهغه څخه تاسی ،

مُفْتَرُوْنَ ۝٥٠ يٰقَوْمِ لَاۤ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا ؕ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى الَّذِيْ

ټول دروغ واياست ، ای قومه! زه ستاسی څخه نه غواړم په دې مزدوری زما مزدوری په هغه ده چاچې زه

فَطَرَنِيْ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ۝٥١ وَيٰقَوْمِ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْۤا

پيداکړی يم بياتاسی نه پوهيږی؟ او ای قومه! بخښنه دګناه غواړی درب خپل څخه بيارجوع

إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا وَّيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَىٰ

کوی هغه ته راوبه لیږی پرتاسی دآسمان ځخه پرله پسی او زیات به درکړی تاسی ته زور ،

قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَّمَا

پر زور باندی اومه ورځی بیرته ګناهګاران ، وی ویل ای هوده! تامونږ ته یودلیل نه دی راوړی

نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٥٣﴾

اومونږ نه یو پریښوونکی دخپلوخدایانو ستاپه وینا سره اومونږ نه یو تالره منونکی ،

إِنْ نَّقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ ۗ قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ

مونږ خو دا وایو چی تاته ضرر رسولی دی ځینو خدایانو زمونږ ناکاره ، وی ویل زه شاهد کوم

اللَّهَ وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ مِنْ دُونِهِ ۖ فَكِيدُونِي

الله او تاسی شاهد اوسی چی زه بیزاره یم دهغوځخه کوم چی تاسی شریکوی ، دهغه ځخه ماسوا نو بدی کوی

جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٥﴾ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ ۚ

تاسی تول زماپه حق کی بیاماته مهلت مه راکوی ، ما بروسه وکړه په الله باندی کوم چی رب دی زما،

مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا ۚ إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٦﴾

اوستاسی هیڅوك نسته په مځکه ګرځیدونکی مګر دالله په لاس کی دی دهغه تندی ، بیشکه زمارب دی پرلاره برابره ،

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَّا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ ۚ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي

بیاکه تاسی مخ واړوی ، نو ورسوی ماتاسی ته کوم چی زماپه لاس راغلی وو تاسی ته اوقائمقام به کړی زمارب

قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا ۚ إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ

ځوك نور خلګ او نه سی خرابولی تاسی دالله هیڅ ، بیشکه زمارب دی پرهرشی

حَفِيظٌ ﴿٥٧﴾ وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَّالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ

باندی نګهبان ، اوکله چی ورسیدی زمونږحکم خلاص کی مونږ هود اوکومو خلکو چی ایمان راوړی وو دده سره

بِرَحۡمَةٍ مِّنَّا وَنَجَّيۡنَٰهُم مِّنۡ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٨﴾ وَتِلۡكَ عَادٌ جَحَدُواْ

په خپل رحمت سره او بچ کړل مونږ هغوی دعذاب سخت څخه ، او دا وه عادیان چی منکره سول

بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمۡ وَعَصَوۡاْ رُسُلَهُۥ وَٱتَّبَعُوٓاْ أَمۡرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٩﴾

دخپل رب دخبرو څخه او وی نه منل دهغه رسولان او وی منل حکم دهغوچی کوم سرکښه وه مخالف ،

وَأُتۡبِعُواْ فِي هَٰذِهِ ٱلدُّنۡيَا لَعۡنَةً وَيَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ أَلَآ إِنَّ عَادًا

او وروسته راغی په دوی پسی په دی دنیا کی لعنت او دقیامت په ورځ هم خبردار عادیان

كَفَرُواْ رَبَّهُمۡۗ أَلَا بُعۡدًا لِّعَادٍ قَوۡمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾ ۞ وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمۡ

منکره سول دخپل رب څخه ، خبردار لعنت دی عادیانو لره کوم چی قوم وو دهود ، او دثمودیانو طرف ته ولیږی

صَٰلِحًاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥۖ هُوَ أَنشَأَكُم

مونږ د دوی ورور صالح ، وی ویل ای قومه ! بندګی کوی دالله هیڅوك حاکم نسته ستاسی دهغه څخه ماسوا هغه جوړکړاست تاسی

مِّنَ ٱلۡأَرۡضِ وَٱسۡتَعۡمَرَكُمۡ فِيهَا فَٱسۡتَغۡفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوٓاْ إِلَيۡهِۚ

دمځکی څخه او وی اوسولاست تاسی په دی کی ، نو بخښنه غواړی دګناه دده څخه بیا رجوع کوی ده ته

إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ ﴿٦١﴾ قَالُواْ يَٰصَٰلِحُ قَدۡ كُنتَ فِينَا مَرۡجُوًّا قَبۡلَ

بیشکه زما رب نژدی دی قبلوونکی ، وی ویل ای صالحه ! ستا څخه خو زمونږ امید وو ددی څخه مخکی

هَٰذَآۖ أَتَنۡهَىٰنَآ أَن نَّعۡبُدَ مَا يَعۡبُدُ ءَابَآؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِّمَّا تَدۡعُونَآ

ایا ته مونږ منع کوی چی عبادت وکو دکومو چی عبادت کوی زمونږ پلار اونیکه اوزمونږ خو شك دی په دی کی دکوم طرف ته چی ته مونږ بلی ،

إِلَيۡهِ مُرِيبٍ ﴿٦٢﴾ قَالَ يَٰقَوۡمِ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن

داسی چی زړه یی نه منی ، وی ویل ای قومه ! ایا وینی تاسی که ماته پوهه راکول سوی وی ،

رَّبِّيْ وَاٰتٰىنِيْ مِنْهُ رَحْمَةً فَمَنْ يَّنْصُرُنِيْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُهٗ قف

دخپل رب د طرف څخه او هغه راکړی وای رحمت د خپل طرف څخه بیا څوك به خلاص کړي ما د هغه څخه که زه
یی نافرمانی وکړم ،

فَمَا تَزِيْدُوْنَنِيْ غَيْرَ تَخْسِيْرٍ ﴿۶۳﴾ وَيٰقَوْمِ هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً

نو تاسی هیڅ نه زیاتوی زما بغیر د نقصان څخه ، او ای قومه ؛ دا اوښه ده د الله ستاسی د پاره نخښه ،

فَذَرُوْهَا تَاْكُلْ فِيْٓ اَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوْهَا بِسُوْٓءٍ فَيَاْخُذَكُمْ

نو پریږدی دا چی خوری ګرځی په مځکه د الله کی او لاس مه وروړی په بدی سره بیا به ونیسی تاسی

عَذَابٌ قَرِيْبٌ ﴿۶۴﴾ فَعَقَرُوْهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوْا فِيْ دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ

عذاب ډیر ژر ، بیایی ددی پښی پریکړی نو وی ویل فائده واخلی په خپلو کورونو کی دری

اَيَّامٍ ؕ ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوْبٍ ﴿۶۵﴾ فَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا صٰلِحًا

ورځی دا وعده ده چی دروغ به نه سی ، بیا کله چی راغی حکم زمونږ خلاص کی مونږ صالح ،

وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ ؕ اِنَّ

او کومو چی ایمان راوړی ده سره په خپل رحمت او د دغه ورځی د رسوایی څخه بیشکه

رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيْزُ ﴿۶۶﴾ وَاَخَذَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوْا

ستا رب هغه دی زور والا زبردست او ونیول هغه ظالمان هیبتناك اواز بیا سهار سو

فِيْ دِيَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿۶۷﴾ لا كَاَنْ لَّمْ يَغْنَوْا فِيْهَا ؕ اَلَآ اِنَّ ثَمُوْدَاۡ

په خپلو کورونو کی نسکور پراته ، لکه چی نه وی اوسیدلی دلته خبردار ثمودیان ،

كَفَرُوْا رَبَّهُمْ ؕ اَلَا بُعْدًا لِّثَمُوْدَ ﴿۶۸﴾ ع

منکره سول د خپل رب څخه خبردار لعنت دی په ثمودیانو باندی .

**تفسیر**: اومونږ (قوم د) عادیانو طرف ته د دوی (دبرادری یاوطن) ورور (حضرت) هود (ع) پیغمبر جوړ کې) ویی لیږی دوی (خپل قوم ته) وفرمایل ای زما قومه! تاسی (صرف) دالله ﷻ عبادت کوی دهغه څخه ماسوا ځوك ستاسی (د) معبود (کیدو قابل) نسته تاسی (ددی بت پرستی په عقیده کی) محض دروغ جوړونکی یاست (ځکه چی ددی باطلوالی په دلیل سره ثابت دی) ای زماقومه! (زمانبوت چی کوم په دلائلو ثابت دی ددی زیات تائید ددی څخه هم کیږی چی) زه ستاسی څخه (پرتبلیغ) څه معاوضه نه غواړم زما معاوضه خوصرف دهغه (الله) په ذمه ده چاچی زه (دمحض عدم والی څخه) پیداکړم بیا ایاتاسی (په دی) نه پوهیږی (چی دلیل دنبوت موجوددی اوددی څخه خلاف څه وجه دشبهی نسته بیا په نبوت کی دشك څه وجه ده؟) اوای زماقومه! تاسی دخپلی ګناه (کفر اوشرك) دخپل رب څخه معافی وغواړی (یعنی ایمان راوړی او) بیا (دایمان سره) دهغه طرف ته (په عبادت سره) متوجه اوسی (یعنی نیك عمل کوی پس دایمان اونیك عمل په برکت سره) هغه به پرتاسی ښه باران واوروی (په در منثورکی دی چی پرقوم دری کاله پرله پسی قحط راغلی وو اوهسی خوهم باران په کاردی) او (دایمان اوعمل په برکت سره) تاسی ته به قوت درکړی ستاسی په (موجوده) قوت کی به ترقی وکړی (پس ایمان راوړی) اوپه مجرمانو کیدو سره (دایمان څخه) منعه مه کوی دی خلګو جواب ورکی چی ای هوده! تازمونږ په مخکی (دالله ﷻ دطرف څخه دخپل رسول کیدو) یو دلیل خو پیش نه کی (دا خبره د دوی دعناد څخه وو) او مونږ ستا (صرف) په ویناسره خودخپلو معبودانو (دعبادت) پریښوونکی ګرسره نه یو اومونږپه هیڅ شان سره په تایقین کوونکی نه یو (او) زمونږ وینا خو دا ده چی زمونږ په معبودانو کی یو چا ته په یو خرابی (لکه لیونتوب وغیره) کی اخته کړی یی (چونکی تاد دوی په شان کی ګستاخی کریده نودوی لیونی کړی ځکه خوداسی دلیونیو خبری کوی چی خدای یودی اوزه نبی یم) هود (ع) وفرمایل چی (کومه تاسی دا خبره کوی چی یوبت ته لیونی کړی یی نو) زه (په ډاګه) الله ﷻ شاهد کوم اوتاسی هم (واوری او) شاهد سی چی زه دهغه شیانو څخه (بالکل) بیزاره یم کوم چی تاسی (په عبادت کی) دخدای څخه ماسوا شریك ګنی پس (زما دښمنی خوداول څخه ښکاره ده اواوس په دی اعلان دبیزاری سره نوره هم مضبوطه سوه نوکه په دی بتانوکی څه قوت وی نو) تاسی (اودغه) تول یوځای سی زماسره (هرقسم) چی هرڅه تدبیرونه کوی وکړی (او) بیا ماته یوه ذره مهلت مه راکوی (اوهیڅ کسر پاته نه کړی نوبیا هم تاسی زماسره هیڅ نه سی کولی اوکله چی تاسی اودغه ستاسی معبودان په جمع هم څه نه سی کولی نویوازی به دوی څه خاوری وکړی سی اوزه دادعوی ځکه چی په ډاډه زړه سره کوم چی بتان خومحض عاجزه دی د دوی څخه خوځکه نه بیریږم پاته سواست تاسی پس تاسی ته خوڅه قدرت اوطاقت حاصل دی لیکن زه ستاسی څخه ځکه نه بیریږم چی) ماپه الله ﷻ باندی توکل کړی دی کوم چی زماهم مالك دی اوستاسی هم مالك دی څومره چی پرمخ دمځکی ګرځیدونکی دی دټولو تندی هغه نیولی دی (یعنی ټول دهغه په قبضه کی دی بغیر دهغه دحکم څخه څوك غوږ نه سی رپولی په دی وجه زه ستاسی څخه نه بیریږم) او (ددی تقریر څخه یوه نوی معجزه هم ښکاره سوه چی یوسړی په یوازی دداسی لویو زور اورو خلګو سره داسی دخلاف خبری وکړی اوهغوی هیڅ ونکړی پس دغو چی کوم ویل: مَاجِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ ددی څخه ددی هم یوجواب وسو چی

دتيري معجزې څخه قطع نظر وسي نودا دوهمه معجزه ده نوپرنبوت باندې دليل قائم سو اوپه دې کې
چې کومه منشاء دشك وه: اعْتَرٰكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُوْءٍ ددې هم جواب وسو پس نبوت ثابت سو اوددې څخه
دتوحيد واجب والې هم ثابت سو د کوم طرف ته چې زه دعوٰی کوم اوستاسې وينا: مَانَحْنُ بِتَارِكِیْ اٰلِهَتِنَا
باطله سوه او سيده لار (داده او) يقينًا زما رب په سيده لار (چليدو سره ملاويدونکی) دی (پس تاسې هم
داسيده لار اختيار کړي چې مقبول اومقرب جوړسې) بياکه (ددې بليغ بيان څخه وروسته هم) تاسې
(دحقې لارې څخه) واپس راځې نوزه خو (به معذور وګڼل سم ځکه چې) د کوم پيغام ورکولو سره راليږل
سوی يم هغه ماتاسې ته ورسوی (ليکن ستاسې کوم بختې به راسی چې الله ﷻ به تاسې هلاك کړي
اوستاسې په ځای به زما رب نور خلګ پردې مځکه اباد کړي (پس تاسې په دې کفر اومخ اړولو کې خپل
نقصان کوئ) اودهغه به ستاسې هيڅ نقصان ونه سی (اوکه په دې هلاکت کې تاسې ته داشك وی چې
خدای ته څه خبردی چې څوك څه عمل کوی نوښه پوه سی چې) يقينًا زمارب دهرشی ساتنه کوی (هغه
دهرڅه څخه خبروی غرض داچې ددې تولوحجتونو څخه وروسته هم که دې خلګو ونه منله) او (اسباب
دعذاب شروع سو پس) کله چې زمونږ حکم (دعذاب دپاره) راورسيدی (اودهوا دطوفان عذاب نازل سو
نو) مونږ هود ﷺ ته اوکوم چې دده ملګري ايمانداروه دوی موپه خپلې مهربانې سی (ددې عذاب څخه
خلاص کړل) اودوی مونږ ديوډير لوی سخت عذاب څخه خلاص کړل (مخ ته اوس نورو ته دعبرت دپاره
فرمايي) او دا (دکومو چې ذکر وسو) دعاديانو قوم وو کوموچې دخپل رب دايتونو څخه (يعني دليلونو
اوحکمونو څخه) انکار وکی اودهغه درسولانو خبره يې ونه منله اوټول دداسې خلګوپه خبره پسې روان
سول کوم چې ظالمان (او) ضديان وه او (ددې کارونو نتيجه داسوه چې) په دې دنيا کې هم لعنت د دوی
سره سره سو اودقيامت په ورځ هم (د دوی سره سره به وی چنانچې په دنيا کې ددې اثر دطوفان په عذاب
سره هلاکيدل وو اوپه اخرت کې به دائمی عذاب وی) ښه واوری قوم دعاديانو دخپل رب سره کفر وکی
ښه واوری (ددې کفر سزا داسوه چې) په دې دنيا کې هم لعنت د دوی سره سره سو اودقيامت په ورځ هم
(د دوی سره سره به وی چنانچې په دنياکې ددې اثر دطوفان په عذاب سره هلاکيدل وو اوپه اخرت کې به
دائمی عذاب وی) ښه واوری قوم دعاديانو دخپل رب سره کفر وکی ښه واوری (ددې کفر سزا داسوه چې)
درحمت څخه ليرې سول (په دواړو جهانوکې) عاديان کوم چې دهود ﷺ قوم وو اومونږ (قوم د) ثموديانو
ته د دوی ورور صالح ﷺ پيغمبر جوړکړی وليږی دوی (خپل قوم ته) وويل ای زما قومه! (صرف) دالله ﷻ
عبادت کوی دهغه څخه ماسوا څوك ستاسې (د) معبود (کيدوقابل) نسته (دهغه پرتاسې داانعام دی چې)
هغه تاسې دمځکې (دمادې) څخه پيداکراست اوتاسې يې په دې (مځکه) کې اباد کراست (يعني دپيدا
کولو اوباقې پاته کولودواړو نعمتونه يې درکړل چې په دې کې ټول نعمتونه راغلل کله چې هغه داسې
منعم دی) نوتاسې دخپلې ګناه (شرك اوکفر وغيره) دهغه څخه معافي وغواړې (يعني ايمان راوړې او) بيا
(دايمان راوړو څخه وروسته) دهغه طرف ته (په عبادت سره) متوجه سی (يعني نيك عمل کوی) بيشکه
زما رب هغه سړي ته نژدې دی (کوم چې دهغه طرف ته متوجه سی اوددغه سړي عرض) قبلوونکی دی
(کوم چې دده څخه دګناه معافي غواړي) دغو خلګو وويل ای صالحه! ته خوددې څخه مخکې په مونږکې

هوښيار (معلوم) وی (يعنی زمونږ ستا څخه اميدوو چی دخپل لياقت اولويی په وجه سره به دقوم فخر اوزمونږ دپاره سرمايه اوسرپرست جوړسی افسوس داوخت چی ته کومی خبری کوی په دی سره خو زمونږ ټول اميدونه په خاوروکی لويدونکی په نظر راځی) اياته مونږ دهغو شيانو دعبادت څخه منع کوی دکومو عبادت چی زمونږ مشرانو تراوسه پوری کړی دی (يعنی ته ددی څخه منع کول مه کوه) اودکوم دين طرف ته چی ته مونږ رابولی (يعنی توحيد ته) واقعی مونږ خو ددی په باره کی په ډير (لوی) شك کی يو چی دی خومونږ په تردد کی اچولی يو (چی دتوحيد مسئله خوګرسره زمونږ په خيال کی نه راځی) دوی ورته (په جواب کی) وفرمايل ای زماقومه! (تاسی چی کومه داخبره کوی چی دتوحيد دعوت اودبت پرستی څخه منع مه کوه نو) ايا داخو وښياست چی که زه دخپل رب دطرف څخه پردليل (قايم) يم (چی ددی څخه توحيد ثابت دی) اوهغه ماته دخپل طرف څخه رحمت (يعنی نبوت) راکړی وی (په کوم سره چی ددی توحيد په دعوت باندی زه ماموره يم) پس (په دی حالت کی) که زه دخدای خبره ونه منم (اودتوحيد دعوت پريږدم لکه چی تاسی وايایاست) نو (داوښياست چی بيابه ما دخدای دعذاب) څخه څوك خلاص کړی تاسی خو (داسی بده مشوره راکوی چی) سراسر زمانقصان کوی (يعنی که خدای مه کړه قبوله يی کړم نوبغير دنقصان څخه به نور څه په لاس راسی اوچونکی دوی دمعجزی هم درسالت دثبوت دپاره درخواست کړی وو په دی وجه دوی وفرمايل) اوای زماقومه! تاسی چی کومه معجزه غواړی پس) دااوښه ده دالله ﷻ کومه چی ستاسی دپاره دليل (جوړسوی اوښکاره سوی) دی (اوپه دی وجه يی ورته دالله ﷻ اوښه وويل چی دالله ﷻ دليل دی) نو (علاوه ددی څخه چی داپه وجه دمعجزه کيدو زماپه رسالت دليل دی په خپله ددی هم څه حقونه دی چی په دغوجمله وو کی دا دی چی) داپريږدی چی دالله ﷻ په مځکه کی (ګياه واښه) خوری ګرځی (دغه رنګه دخپل وار په ورځ اوبه څښی لکه چی په بل آيت کی دی) اودی لره په بدی (اوپه تکليف ورکولو) سره لاس مه وروړی هسی نه چی تاسی فوراً عذاب ونيسی (يعنی وخت په کښی اونه لګيږی) پس دوی (سره ددی تماميدو دحجت څخه) دا (اوښه) مړه کړه نوصالح ﷺ وفرمايل (خير) تاسی په خپلو کورونوکی دری ورځی نوری تيری کړی (دری ورځی وروسته عذاب راځی او) داداسی وعده ده چی په دی کی يوه ذره دروغ نسته (ځکه چی داداالله ﷻ دطرف څخه ده) پس (ددرو ورځو تيريدو څخه) کله چی زمونږ حکم (دعذاب) راغی نومونږ صالح ﷺ اوکوم چی دده ملګری مومنان وه دوی مو په خپلی مهربانی سره (ددی عذاب څخه) خلاص کړل او (دوی مودځنګه شی څخه خلاص کړل) ددی ورځی دلويی رسوايی څخه خلاص کړل (ځکه چی دالله ﷻ په قهر کی داخته کيدو څخه به بله کومه لويه رسوايی وی) بيشکه ستا رب قوت والا غلبی والا دی (چاته چی غواړی عذاب ورکوی چاته چی غواړی خلاصوی يی) اودا ظالمان يوی چيغی ونيول (چی دغه دجبرائيل ﷺ چيغه وه) چی په دی سره دوی په خپلو کورونو کی نسکور پراته پاته سول (او د دوی داحالت سو) لکه چی په (دی کورونوکی دوی کله اوسيدلی نه وه ښه واوری داقوم د) ثموديانو دخپل رب سره کفر وکی ښه واوری (د دوی دکفر سزا داسوه چی) درحمت څخه ثمويان ليری سول.

**معلومات اومسئلی:** دسورة هودپه دی ذکرسوو اولنيويولسو ايتونوکی دالله ﷻ دغوره سوی پيغمبر

حضرت هود ﷺ ذکردی دکوم په نوم سره چی داسورة موسوم دی په دی سورة کی دحضرت نوح ﷺ څخه واخله ترحضرت موسٰی ﷺ پوری دقرآن کریم په خاص طرز کی داوو ٧ پیغمبرانو اود دوی دامتونو واقعات ذکر دی.

چی په دی کی دعبرت اونصیحت داسی نښانی موجودی دی چی په کوم زړه کی یوه ذره هم عقل شعور اوژوند باقی وی هغه بغیر دمتاثره کیدو نه سی پاته کیدی دعبرت څخه علاوه دایمان اونیك عمل دیر اصول اوفروع اودانسان دپاره ښه هدایتونه په کښی موجود دی.

قصی اوواقعات خوپه دی کی داوو ٧پیغمبرانولیکلی دی مګر داسورة نوم دحضرت هود ﷺ په نوم سره منسوب سوی دی ددی څخه معلومیږی چی په دی کی دحضرت هود ﷺ قصی ته خاص اهمیت حاصل دی الله ﷻ حضرت هود ﷺ دعادیانو قوم ته لیږلی وو داقوم دخپل شکل اوصورت قوت او شجاعت په اعتبار سره په ټوله دنیا کی ممتاز ګڼل کیدی حضرت هود ﷺ هم ددی قوم یوفرد وو په لفظ د: أَخَاهُمْ هُودًا کی دی طرف ته اشاره فرمایل سوي ده مګر دی دومره قوی اوبهادر قوم افسوس چی خپل عقل اوفکر ورك کړی وو او دخپلو لاسونو تراش سوو دډبرو بتانو ته به یی خپل معبودان ویل.

حضرت هود ﷺ چی کوم دعوت ددین خپل قوم ته وړاندی کړی ددی دری اصولی خبری په اولنیو دریو ایتونوکی ذکردی اول دتوحید دعوت اوداچی دالله ﷻ څخه ماسوا څوك لائق دعبادت ګڼل دروغ اودخانه جوړول دی دوهم داچی ماکوم دعوت دتوحید راوړی دی اوددی دپاره می خپل ژوند وقف کړی دی تاسی داسوچ وکړی اوځان پوه کړی چی مادا محنت اومشقت ولی اختیار کړی دی؟ نه زه ستاسی څخه ددی خدمت یومعاوضه غواړم اونه ماته ستاسی دطرف څخه یو مادی فائده رسیږی که چیری ما دا دالله ﷻ فرمان اوحق نه ګڼلی نواخر ضرورت څه وو چی تاسی ته په دعوت درکولو اوستاسی په اصلاح کولو کی دومره محنت برداشت کوم؟

## ﴿په وعظ نصیحت او دعوت ددین باندی اجرت اخستل﴾

قرآن کریم داخبره تقریبًا چی دټولو انبیاوو په ژبه باندی نقل کړیده چی مونږ ستاسی څخه په خپل دعوت اومحنت څه معاوضه نه غواړو ددی څخه معلومیږی چی په دعوت اوتبلیغ که معاوضه واخستل سی نودعوت بی اثره کیږی چی په دی باندی تجربه شاهده ده چی پروعظ اونصیحت داجرت اخستونکو خبره په اوریدونکو اثر نه کوی. دریمه خبره یی دافرمایلی ده چی په خپل تیر ژوندکی کوم کفر اوګناه تاسی کړي ده دالله ﷻ څخه دهغه مغفرت غواړی اوپه راتلونکی ژوندکی ددی ټولو ګناهونو څخه توبه یعنی ددی پخه اراده او وعده وکړی چی اوس به نه نژدی کیږی ورته که تاسی داداستغفار او توبی عمل وکی نوددی په نتیجه کی به داخرت همیشه کامیابی خوبه درکول سی په دنیا کی به هم ددی لویی فائدی ووینی یوه داچی په توبه اواستغفار سره به ستاسی قحط سالی لیری سی پروخت به ښه باران وسی چی ستاسی په رزق کی به فراخی باندی راسی دوهم داچی ستاسی قوت اوطاقت به زیات سی.

دلته دطاقت اوقوت لفظ عام دی چی بدنی صحت اوقوت هم په کښی داخل دی اوهغه طاقت هم کوم چی دمال اواولاد په ډیروالی سره انسان ته حاصلیږی.

ددې څخه معلومه سوه چې دګناهونو څخه دتوبې اواستغفار خاصه داده چې په دنیا کې هم په رزق کې فراخي اوپه مال اواولاد کې برکت وي.

دحضرت هود ﷺ قوم دده ددعوت دغه جواب په خپل جاهلانه عادت سره ورکې چې تا مونږ ته دسره یوه معجزه نښوولې نه ده صرف زباني خبره ده په دې وجه مونږ ستا په وینا باندې خپل معبودان نه سو پرېښوولی اوپه تا ایمان نه راوړو بلکه زمونږ خیال خودا دی چې زمونږ معبودانو بتانوته دبدو ردو ویلو په وجه سره ته په یو دماغي خرابۍ کې اخته سوې یې په دې وجه داسې خبرې کوې.

ددې په جواب کې حضرت هود ﷺ دپیغمبرانه زړه ورتیا سره وفرمایل چې که تاسې زما خبره نه منئ نوواورئ چې زه الله ﷻ شاهدکوم اوتاسې هم شاهد سئ چې زه دالله ﷻ څخه ماسوا ستاسې دټولو معبودانو څخه بیزاره یم اوس تاسې اوستاسې بتان ټول یوځاې سئ زما خلاف چې یو تدبیر کولی سئ ویې کړئ اوکه زما څه خرابولی سئ نوخراب یې کړئ او ماله یوه ذره مهلت هم مه راکوئ.

او وې فرمایل چې داسې لویه خبره زه ځکه کوم چې ماپر الله ﷻ باندې توکل اوبروسه کړې ده کوم چې زماهم رب دی اوستاسې هم ځومره چې دمځکې پرمخ ګرځېدونکې دې دټولو تندې هغه نیولې دې دچاځه مجال نسته چې دهغه داذن اورضا څخه بغیر چاته یوه ذره نقصان یا تکلیف ورسوي یقیناً زما رب پر سیده لاره باندې دی یعنې څوك چې پر سیده لار چلیږي ربّ هغه ته حاصلیږي دهغه مدد کوي.

دټول قوم په مقابله کې په داسې لوړ آواز دعوٰې کول اودوې ته غیرتٌ ورکول اوبیا په ټول بهادر قوم کې دچا مجال نه کیدل چې دده په مقابله کې یو حرکت وکړي دا ټول یوه مستقله معجزه وه دحضرت هود ﷺ چې په دې سره د دوی ددې خبرې هم جواب وسو چې تا مونږ ته یو معجزه نه ده ښوولې او ددې هم جواب وسو چې زمونږ بتانوته په دماغي خرابۍ کې اخته کړې یې ځکه چې که په بتانو کې داطاقت واې نودغه وخت به یې دې ژوندې هم نه واې پرې ایښی.

ددې څخه وروسته فرمایي چې که تاسې دغه ډول دحق څخه پرارخ ګرځې نوپوه سئ چې کوم پیغام ماستاسې په مځکې راوړی دې نواوس ددې نتیجه ددې څخه ماسوا څه ده چې پرتاسې دخداې قهر اوغضب راسي اوتاسې ټول نیست اونابود سئ اوزما رب ستاسې پر ځاې یو بل قوم پردې مځکه اباد کړي اوپه دې معامله کې چې تاسې څه کوې نوخپل نقصان کوې دالله ﷻ هیڅ نقصان نه سئ کولی یقیناً زمارب دهرشي ساتنه کوي هغه ستاسې دهرکار اوخیال څخه باخبره دی.

دې خلکو په دې خبرو کې په یوه هم غوږ ونه ګروې اوپرخپله سرکښې قائم پاته سول نود خداې ﷻ عذاب پردوې دهوا دطوفان په صورت کې نازل سوچې د دوی کورونه اودرختې یې دبیخو څخه وایستلې انسانان اوحیوانان به په هوا کې الوتل آسماني فضاء ته به پورته تلل اوبیابه نسکور رالویدل په آسمان کې دانسانانو چیغې او کوکارې اوریدل کیدې تردې چې دابې مثاله قوت شکل اوصورت لرونکې قوم ټول هلاك اوبرباد سو.

کله چې پردې قوم دالله ﷻ دعذاب حکم نازل سو نودالله ﷻ دسنتو مطابق یې خپل پیغمبر اوده ملګرې ددې سخت عذاب څخه خلاص کړل چې دعذاب راتلو څخه مخکې یې ددې ځاې څخه دوتلو حکم ورکې

دقوم عاد دواقعي اوعذاب كولو څخه وروسته نورو خلګو ته دعبرت حاصلولو دتلقين كولو دپاره ارشاد فرمايي چي دا دي هغه قوم دعاد چاچي دخپل رب نخښې درواغجني كړې اودخپلو رسولانو نافرماني يي وكړه اوداسي خلګو په وينا يي عمل وكي كوم چي ظالمان اوضديان وه ددي نتيجه داسوه چي په دنيا كي هم لعنت يعني درحمت څخه ليري والي د دوي سره ملګري سو اوپه قيامت كي به هم دغه دول ورسره ملګري وي.

ددي واقعي څخه معلومه سوه چي پرقوم دعاد باندي دهوا طوفان مسلط سوي وو مګر په سورة مومنون كي داذكردي چي دوي ديو سخت اواز په ذريعه هلاك سول كيدي سي چي دحضرت هود ﷺ پرقوم باندي دواړه قسمه عذابونه نازل سوي وي.

دقوم عاد اوحضرت هود ﷺ واقعه ختمه سوه.

ددي څخه وروسته په اته ايتونوكي دحضرت صالح ﷺ قصه ذكرده كوم چي دقوم عاد ددوهم ښاخ يعني قوم ثمودطرف ته ليږل سوي وو دوي هم خپل قوم ته دټولوڅخه مخكي دتوحيد دعوت وركي قوم دعادت مطابق دي درواغجن كي اودا ضديي ونيوي چي مونږ به ستا دنبوت حقوالي هلته ومنو چي كله ته زمونږپه مخكي ددي غر دتږي څخه يوه اوښه داسي راوباسي.

حضرت صالح ﷺ دوي وبيرول چي ستاسي غوښتلي معجزه كه الله ﷻ ښكاره كړه اوبيا هم تاسي په ايمان راوړوكي كوتاهي وكړه نودالله ﷻ دعادت مطابق به پرتاسي عذاب راسي اوټول به هلاك اوبربادسي مګر دوي دخپل ضدڅخه واپس نه سول الله ﷻ د دوي غوښتلي معجزه په خپل كامل قدرت سره ښكاره كړه دغر تږه وچاوده د دوي په غوښتلو صفتونو سره اوښه تر راووتله الله ﷻ حكم وكي چي دي اوښي ته دي څوك تكليف نه رسوي كنه نوپر تاسي به عذاب راسي مګر دوي پردي قائم پاته نه سول اواوښه يي هلاكه كړه اخر الله ﷻ دوي ونيول حضرت صالح ﷺ اودده مومنان ملګري دعذاب څخه خلاص سول باقي ټول قوم ديوسخت هيبت ناك اواز په ذريعه سره هلاك سول.

په دي واقعه كي دحضرت صالح ﷺ قوم ده ته وويل، قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَا يعني ستا دنبوت ددعوى اودبت پرستي څخه دمنع كولو څخه مخكي مونږ په تاپوري لوى لوى اميدونه تړلي وه چي ته به زمونږ دقوم دپاره لوى مصلح اوراهنما ثابت سي ددي وجه دا ده چي الله ﷻ دخپلوپيغمبرانو پرورش دكوچنيوالي څخه په ډيروپاكو اخلاقو اوعادتونو كي كوي چي ددي په ليدو هرسړي دده سره محبت كوي اولوى يي ګڼي لكه چي دحضرت خاتم الانبياء ﷺ هم دنبوت داعلان څخه مخكي په ټول عرب كي دامين خطاب وركول سوي وو اودرښتني اوصالح عقيده به باندي لرل كيده دنبوت په دعوى اودبت پرستي څخه په منع كولو ټول ورڅخه مخالف سول.

تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ يعني كله چي دي خلګو دخداى دحكم څخه خلاف ورزي وكړه او دغه دمعجزي اوښه يي مړه كړه نولكه چي مخكي دوي خبرسوي وه چي كه داسي وكړي نودالله ﷻ عذاب به تاسي راسي اوس هغه عذاب داسي راغي چي دوي ته ددرو ورځو مهلت وركول سو او ورته وويل سوه چي په څلورمه ورځ به تاسي ټول هلاك سي.

په تفسیر قرطبی کی دی چی دادری ورځی جمعرات جمعه اوهفته وی داتوار په ورځ پر دوی عذاب نازل سو: وَاَخَذَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ يعني داظالمان یوسخت اواز ونیول دا سخت اواز دحضرت جبرئیل ﷺ وو چی په دی کی دټولی دنیا دآسمانی بجلیو دکړپونو څخه زیات هیبت ناك اواز وو کوم چی دانسان زړه اودماغو نه سوی برداشت کولی دهیبت څخه دټولو زړونه وچاودل اوټول پوره په پوره هلاك سول ددی آیت څخه معلومه سوه چی دحضرت صالح ﷺ قوم په سخت اواز سره هلاك سوی دی لیکن په سورة اعراف کی ددی متعلق راغلی دی چی: فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ يعني ونیول دوی زلزلی ددی څخه معلومیږی چی پردوی دزلزلی عذاب راغلی وو قرطبی فرمایی چی په دی کی هیڅ تضاد نسته کیدی سی چی اول باندی زلزله راغلی وی بیاپه سخت اواز سره ټول هلاك سوی وی . والله تعالی اعلم

وَلَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُنَآ اِبْرٰهِيْمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوْا سَلٰمًا ؕ قَالَ سَلٰمٌ فَمَا لَبِثَ اَنْ جَآءَ بِعِجْلٍ

اوخامخا راغلی دی زمونږ استاذی ابراهیم ته په خوشخبری سره وی ویل سلام هغه وویل سلام دی بیایی وخت تیر نه کی چی رایی وړی یوسخوندرگی ،

حَنِيْذٍ ﴿۶۹﴾ فَلَمَّا رَاٰۤ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَ اَوْجَسَ

کباب سوی ، بیاچی کله یی ولیدل چی د دوی لاسونه نه ورځی خوراك ته نوو بیریدی ورڅخه او په زړه کی

مِنْهُمْ خِيْفَةً ؕ قَالُوْا لَا تَخَفْ اِنَّاۤ اُرْسِلْنَاۤ اِلٰى قَوْمِ لُوْطٍ ﴿۷۰﴾ وَامْرَاَتُهٗ

د دوی څخه وبیریدی ، هغوی وویل مه بیریږه مونږ رالیږل سوی یو قوم دلوط ﷺ طرف ته ، او دده ښځه

قَآئِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنٰهَا بِاِسْحٰقَ ۙ وَمِنْ وَّرَآءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ ﴿۷۱﴾

ولاړه وه نودی وخندل بیامونږ خوشخبری ورکړه دی ته داسحٰق په پیداکیدو اوداسحٰق څخه وروسته دیعقوب

قَالَتْ يٰوَيْلَتٰۤى ءَاَلِدُ وَاَنَا عَجُوْزٌ وَّهٰذَا بَعْلِيْ شَيْخًا ؕ اِنَّ هٰذَا

وی ویل ای خرابی ده آیازه به بچی وزیږوم او زه بوډی یم او دا خاوند زما دی بوډا دا خو یوه ،

لَشَيْءٌ عَجِيْبٌ ﴿۷۲﴾ قَالُوْۤا اَتَعْجَبِيْنَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَ

عجیبه خبره ده ، هغوی وویل آیا ته تعجب کوی دحکم دالله څخه دالله رحمت دی ،

بَرَكٰتُهٗ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ ؕ اِنَّهٗ حَمِيْدٌ مَّجِيْدٌ ﴿۷۳﴾

اوبرکتونه پرتاسی ای دکور خلکو! په تحقیق الله دی صفت کړل سوی لویو والا .

**لنډتفسیر**: اوزمونږ لیږلي سوي ملائکې (په شکل دبنیادم) ابراهیم ﷺ ته (دده دبچي اسحاق ﷺ) خوشخبري راوړه راغلي (که څه هم لوی مقصد د دوی دراتلو په قوم دلوط عذاب واقع کول وو لقوله تعالی فَمَا خَطْبُكُمْ) او (دراتلوپه وخت کې) دوی سلام وکی ابراهیم ﷺ هم سلام وکی (اووی نه پیژندلې چي داملائکې دي معمولي میلمانه یې وګڼل) بیایې وخت تیرنه کې چي یوکباب سوی (چاغ لقوله تعالی سَمِیْنٍ) سخوندرګې یې راوړي (اودوی ته یې مخکې کښې ښووی داخو ملائکې وي نوخوراك به یې څنګه کوی) پس کله چي ابراهیم ﷺ ولیدل چي د دوی لاسونه دي خوراك ته نه مخکې کیدل نود دوی څخه وبیریدی اوپه زړه کي یې د دوی څخه بیره پیدا سوه (چي هسې نه داميلمانه څوك دښمنان نه وي چي په خرابه اراده راغلي وي اوزه په کورکې یوازی یم نور څوك خپلوان دوستان نسته تردي چي په بې تکلفي سره یې دوی ته په ژبه هم ښکاره کړه: لِقَوْلِهٖ تَعَالٰی قَالَ اِنَّا مِنْکُمْ وَجِلُوْنَ) دغو ملائکو وویل بیره مه کړه (مونږ انسانان نه یوملائکې یو تالره موزیري راوړي دي چي ستابه یوزوی پیداسي اسحاق ﷺ او دده څخه وروسته به یو بچي پیدا سي یعقوب ﷺ او زیري یې ورته څکه وویل چي اول خواولاد دخوشحالي شی دی بیا ابراهیم ﷺ بوډاسوی وو بی بی یې هم ډیره بوډۍ وه داولاد امید یې نه وو پاته سوی دوی په نور دنبوت سره فکر وکی اووی پیژندل چي واقعي ملائکې دي لیکن دنبوت په پوهه سره ورته داهم معلومه سوه چي ددې څخه ماسوا دبل لوی کار دپاره هم راغلي دی په دی وجه ددی دمعلومولو دپاره یې پوښتنه وکړه: فَمَاخَطْبُکُمْ یعني دکم کار دپاره راغلي یاست؟ دغه وخت دوی وویل چي) مونږ دلوط (ﷺ) دقوم طرف ته رالیږل سوي یو (چي دوی دکفرپه سزاکې هلاك کړو د دوی په مینځ کې داخبري کیدې) اود ابراهیم ﷺ بی بی (حضرت سارا یوځای) ولاړه وه (اوریدل یې) نو (داولاد خبر چي یې واوریدی دکوم چي ددې وروسته ددې څخه چي اسمعیل ﷺ دهاجري دنس څخه پیداسو ارزویې هم وه نوپه خوشحالي سره یې) وخندل (اوپه خبروکولوسره راغلله اوپه تعجب سره یې په لاس تندي ووهي: لِقَوْلِهٖ تَعَالٰی: فَاَقْبَلَتِ امْرَاَتُهٗ فِیْ صَرَّةٍ فَصَکَّتْ وَجْهَهَا) نو مونږ (یعني زمونږ ملائکو) دوی ته (بیابیا) خوشخبري ورکړه داسحاق ﷺ (دپیدا کیدو) اوداسحاق ﷺ څخه وروسته دیعقوب ﷺ (کوم چي داسحاق زوی به وي چي ددې څخه معلومه سوه چي بچي به دي وسي اوژوندي به پاته سي تردې پوري چي هغه به هم داولاد خاوند سي دغه وخت) وي ویل چي های خاوري اوس به زه بچي راوړم په دې بوډۍ والي کې اودا زما خاوند (ناست) دی بالکل بوډا واقعي داهم عجیبه خبره ده ملائکو وویل چي ایا (دنبوت په خاندان کې اوسي اوهمیشه معجزې اوعجیبه معاملې ویني) تاسي دخدای په کارونو کې تعجب کوی (اوخاص کړ ددې خاندان پرخلګو خودالله ﷻ (خاص) رحمت او دهغه (په اقسامو اقسامو) برکتونه (نازل سوي) دی بیشکه دغه (الله ﷻ) دتعریف لائق (او) دلوی شان والا دی (هغه دلویو څخه لوی کار کولی سی ، پس په ځای دتعجب دهغه په تعریف اوشکر کې مشغول سی)

**معلومات اومسئلې**: په دی پنځو ایتونوکې دحضرت خلیل الله ابراهیم ﷺ یوه واقعه ذکرده چي الله ﷻ دوی ته یوڅوملائکې داولاد دزیري ورکولو دپاره راولیږلې څکه چي دحضرت ابراهیم ﷺ دبي بي محترمې حضرت ساره ﷺ څخه هیڅ اولاد نه وو اوددی داولاد ارزو وه مګر دواړه بوډاګان وه په ښکاره

بي يو اميد نه وو الله ﷻ دملائكو په ذريعه خوشخبري وليږله اوهغه هم په دي شان سره چي نارينه اولاد به وي اونوم بي ورته هم اسحاق تاكلي وفرمايي اوبيايي داهم وښوولة چي هغه به ژوندي وي اودهغه به هم اولاد وسي اودهغه دزوي نوم به يعقوب وي او دواړه به دالله ﷻ رسولان اوپيغمبران وي داملائكي چونكي په انساني شكل كي راغلي وي په دي وجه حضرت ابراهيم ﷺ دوي عام ميلمانه وګڼل اوميلمستوب يي ورته شروع كي كباب سوي غوښه يي ورته راوړه اوپه مخكي يي ورته كېښي ښوولة مګر هغوي خوپه حقيقت كي ملائكي وي دخوړلو او څښلو څخه پاكي وي نوسره ددي چي خوراك مخ ته ورته پروت وو خولاس يي نه ور وړاندي كوي حضرت ابراهيم ﷺ چي داحال وليدي نوبيره يي پيدا سوه چي داخوميلمانه نه معلوميږي ممكنه ده چي دڅه فساد په نيت سره راغلي وي ملائكو دده دابيره معلومه كړه نوخبره يي ښكاره كړه اووي ويل چي مونږ دالله ﷻ ملائكي يو ته بيريږه مه مونږ تاته داولاد دزيري دكولو څخه علاوه ديوبل كار دپاره هم راليږل سوي يو چي دحضرت لوط ﷺ پرقوم باندي عذاب نازل كړو دحضرت ابراهيم ﷺ بي بي محترمه حضرت ساره دپردي څخه بلي خواته داخبري اوريدي كله چي ورته معلومه سوه چي دا انسانان نه دي ملائكي دي نودپردي ضرورت پاته نه سو په بوډاوالي كي چي يي داولاد زيري واوريدي نووي خندل اووي ويل چي ايازه به په دي زوړوالي كي اولاد راوړم اودا زما خاوند خوهم بوډادي ملائكو جواب وركي چي اياتاسي دالله ﷻ په حكم كي تعجب كوي چي دهغه په قدرت كي هرڅه دي اوبياخاص كرتاسو دنبوت په خندان كي اوسي داهرڅه تاسي وينی ګوري هم چي پردي خاندان دالله ﷻ غير معمولي رحمت او بركت نازليږي چي اكثر دظاهري اسبابو دسلسلي څخه بالاتروي بيا دتعجب څه خبره ده .

دا ددي واقعي خلاصه ده اوس دوړاندي ذكر سوو ايتونو پوره تفصيل وګوري .

په اولني ايت كي يي ښودلي ده چي داملائكي حضرت ابراهيم ﷺ ته دڅه خوشخبري وركولو دپاره راغلي وي ددي خوشخبري ذكر وړاندي په دريم ايت كي دي : فَبَشَّرْنٰهَا بِاِسْحٰقَ حضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمايي چي دادري ملائكي حضرت جبرائيل ﷺ حضرت ميكائيل ﷺ اوحضرت اسرافيل ﷺ وي (قرطبي) دوي په انساني شكل كي راغلي او حضرت ابراهيم ﷺ ته يي سلام وكي حضرت ابراهيم ﷺ دسلام جواب وركي او دوي يي بنيادم وګڼل او ميلميستوب يي ورلره شروع كي .

حضرت ابراهيم ﷺ هغه اولني انسان دي كوم چي په دنياكي دملميستوب رسم جاري كي (قرطبي) د دوي عادت داوو چي هيڅكله به يي يوازي خوراك نه خوړي بلكه دهر خوراك په وخت كي به يي تلاش كوي چي يوميلمه راسي اودي ورسره خوراك وكړي .

قرطبي دځينو اسرائيلي روايتونو څخه نقل كړي دي چي يوه ورځ دخوراك په وخت كي حضرت ابراهيم ﷺ دميلمه تلاش كوي نويو نابلده سړي ورپيدا سو كله چي دوي خوراك ته كښينستل نوحضرت ابراهيم ﷺ وفرمايل چي: بسم الله ووايه هغه وويل چي زه نه پيژنم چي الله څوك دي؟ جواب: ابراهيم ﷺ دي ددسترخوان څخه پورته كړي كله چي دي دباندي ولاړي نو جبرائيل امين راغي اووي ويل چي الله ﷻ فرمايي چي ماخودده دكفر باوجود ټول عمرده ته رزق وركړي اوتاپه يوه ګوله وركولو كي هم بخل وكړي

چي دايي واوريدل نوحضرت ابراهيم ﷺ په ده پسي منده کړه اودي يي واپس راوستی هغه وويل چي ترځو پوري ته ددي وجه ونه ښيي چي اول دي ولي زه ايستلی وم اوس مي بيا ولي راولی ؟ زه به ترهغه وخته پوري ستا سره ولاړ نه سم .

حضرت ابراهيم ﷺ واقعه ورته وښوده نوداواقعه دهغه دمسلمانيدو سبب جوړه سوه هغه وويل دغه ربّ چاچي داحکم راليږلی دي لوی کريم دي زه په ده ايمان راوړم بيا دحضرت ابراهيم ﷺ سره ولاړی اومومن سو باقاعده يي بسم الله وويله اوخوراك يي وخوړی .

حضرت ابراهيم ﷺ دخپلي ميلمه دوستی دعادت مطابق په شکل دانسان راتلونکی ملائکی انسانان اوميلمانه وګڼل ميلمستوب يي ورته شروع کی اوفوراً يي يوکباب سوی سخوندرګی مخ ته راوړی اوکښی يي ښووی .

په دوهم آيت کی يي داوښووله چي راتلونکی ملائکی که څه هم په انسانی شکل کی راغلي وی اوداهم ممکنه وه چي دغه وخت دوی ته انسانی خواص دخوړلو چښلو هم ورکول سوی وای مګر حکمت هم په دی کی وو چي دوی خوراك ونه کړی چي د دوی دملائکو کيدو راز ښکاره سی په دی وجه په انسانی شکل کی هم د دوی ملکی خواص باقی وساتل سول نوځکه دوی خوراك ته لاسونه مخکی نه کړل .

په ځينو روايتونوکی دی چي د دوی په لاسونوکی څه غشی وه دهغو څوکی پردی کباب سوی غوښه ولګيدی د دوی په دی کار سره حضرت ابراهيم ﷺ ته دخپل عرف مطابق دا خطره پيداسوه چي شايد دادښمنان وی ځکه چي د دوی په عرف کی ديوميلمه دخوراك څخه انکار کول دشر اوفساد نخښه وه (قرطبی) ملائکو خبره ښکاره کړه چي مونږ ملائکی يو په دی وجه خوراك نه کوو ته څه بيره مه کوه .

**احکام اومسئلي:** په ذکرسوو ايتونوکی دمعاشرت متعلق ډير احکام اوهدايات راغلي دی کوم چي امام قرطبی په خپل تفسيرکی په تفصيل سره ليکلي دی .

سنت سلام: قَالُوا سَلٰمًا قَالَ سَلٰمٌ : ددی څخه معلومه سوه چي دمسلمانانو دپاره سنت دی چي کله ديوبل سره وينی نوسلام دی کوی راتلونکی ميلمه ته په دی کی وړاندی کيدل په کار دی اونورو ته جواب ورکول په کاردی .

دارسم خوپه هرقوم اوملت کی سته چي دملاقات په وخت کی ذيوبل دخوشحالولو دپاره څه کلمی وايي مګر داسلام تعليم په دی معامله کی بی مثله اوغوره دی ځکه چي دسلام مسنون لفظ: اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ دالله ﷻ په نوم باندی دمشتمل کيدو په وجه سره دالله ﷻ ذکر هم دی او دمخاطب دپاره دالله ﷻ څخه دسلامتيا دعا هم ده او دخپل طرف څخه دهغه دځان او مال او عزت دپاره دسلامتيا ضمانت هم .

په قرآن کريم کی دلته دملائکودطرف څخه ،سَلٰمًا اودحضرت ابراهيم ﷺ دطرف څخه په جواب کی ، سَلٰمٌ ذکرسوی دی په ښکاره دلته دپوره الفاظودسلام ذکرکولوضرورت نه دی ګڼل سوی لکه په عرف اومحاوره کی چي ويل کيږی چي فلانی فلانی ته سلام وکی مراد داوی چي پوره کلمه د: اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ يي وويل دغه شان دلته دلفظ دسلام څخه پوره مسنون کلمه مرادده کومه چي نبی کريم ﷺ په خپل قول اوعمل سره خلګوته ښوولی ده يعني داسلام په ابتداء کی: اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ اودسلام په جواب کی: وَعَلَيْكُمُ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللهِ

**(دمیلمه کولو او میلمستیا یو څو اصول)**

فَمَا لَبِثَ اَنْ جَآءَ بِعِجْلٍ حَنِيْذٍ : یعنی حضرت ابراهیم ﷺ وخت تیر نه کې مګر دومره قدر چې یو کباب سوی سخوندرګی یی راوړی.

ددی څخه څو خبری معلومی سوی اول داچې دمهمان نوازی دادابو څخه دا ده چې دمیلمه دراتلوسره یودخوراک چښناک شی موجودوی اوژر تیاریدی سی هغه دی مخ ته کښیږدی بیاکه دطاقت خاوند وی نودزیاتی میلمستیا انتظام دی بیا ورته وکړی (قرطبی)

دوهمه خبره دامعلومه سوه چې دمیلمه دپاره دی دزیاتوتکلفاتوپه فکرکی نه اخته کیږی په اسانی سره چې کوم شی پیداکیدی سی هغه دی دمیلمه په خدمت کی پیش کړی حضرت ابراهیم ﷺ به غوا اوغوایان ساتل په دی وجه یی سخوندرګی ذبح کی فوراً یی دهغه غوښه کباب کړله اوپه مخکی یی ورته کښی ښووله (قرطبی)

دریمه داچې دراتلونکو میلمستیا کول داسلام دادابو اوښو خویونو څخه دی دانبیاوو اوصالحانو عادت دی په دی کی دعالمانو اختلاف دی چې میلمستیا کول واجب دی اوکه نه دی؟ جمهور عالمان په دی باندی دی چې واجب نه دی سنت اوښه دی څینی فرمایی چې دکلی په خلګو واجب دی چې کوم میلمه د دوی په کلی کی پاته سی دهغه میلمستیا وکړی څکه چې هلته دخوراک یو بل انتظام نه سی کیدی اوپه ښارکی په هوټل وغیره کی ددی انتظام کیدی سی په دی وجه دښار پرخلګو واجب نه ده (قرطبی په خپل تفسیر کی دامختلف اقوال نقل کړی دی)

فَلَمَّا رَاٰۤ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ : یعنی کله چې حضرت ابراهیم ﷺ ولیدل چې د دوی لاسونه خوراک ته نه رسیږی ، نو وبیریدی .

ددی څخه معلومه سوه چې دمیلمه دادابو څخه یوه دا ده چې یو شی ورته مخکی کښی ښوول سی ، نو چې میلمه یی قبول کړی (که خوراک یی زړه نه غواړی یایی دځان دپاره مضر ګڼی نو معمولی یو څه شرکت دی دزړه ساتلو دپاره وکړی)

ددی جملی څخه بله خبره دامعلومه سوه چې کور به ته په کار دی چې په میلمه نظر ساتی چې څه خوری اوکه نه لکه چې حضرت ابراهیم ﷺ وکړل چې دملائکو په خوراک نه کولو باندی پوه سو .

مګر داسی دی په نظر کی ساتی چې سیده سیده دی ورته نه ګوری په سرسری نظر سره دی ورته ګوری څکه چې دمیلمه ګولوته کتل دمیلمستیا دادابو څخه خلاف اودمیلمه دپاره شرمندګی وی لکه دهشام بن عبدالملك پردسترخوان چې یوه ورځ یو اعرابی ته دا واقعه پیښه سوه چې داعرابی په ګوله کی وریښته وو امیر المومنین هشام ولیدل نو ورته ویی ویل اعرابی فوراً ولاړسو اووی ویل چې موږ داسی سړی خوراك نه خورو چې زموږ ګولی شمیری اوګوری ورته .

امام طبری دلته نقل کړی دی چې اول کله چې ملائکو دخوراك څخه انکار وکی نودایی وویل چې موږ مفت خوراك نه خورو که ته یی قیمت اخلی نوموږ به یی وخورو حضرت ابراهیم ﷺ په جواب کی وفرمایل چې ها! ددی خوراك یو قیمت دی هغه ادا کړی هغه قیمت دا دی چې په شروع کی دالله ﷻ نوم

واخلی اوپه اخرکی دهغه حمد وکړی جبرئیل ﷺ امین چی دااوریدل نوخپلو ملګروته یی وویل چی الله ﷺ چی دی خلیل جوړ کړی دی دی ددی مستحق دی ددی واقعی څخه معلومه سوه چی دخوراك په شروع کی : بِسْمِ اللهِ او په اخرکی : اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ویل سنت دی .

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ اِبْرٰهِيْمَ الرَّوْعُ وَجَآءَتْهُ الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا فِيْ قَوْمِ

بیا چی کله ولاړه دابراهیم ﷺ څخه بیرته اوراغله ده ته خوشخبری جګړه یی شروع کړه زمونږ سره په باره دقوم

لُوْطٍ ﴿٧٤﴾ اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ لَحَلِيْمٌ اَوَّاهٌ مُّنِيْبٌ ﴿٧٥﴾ يٰاِبْرٰهِيْمُ اَعْرِضْ

دلوط کی ، خامخا ابراهیم بردباره نرم دله دی رجوع کوونکی ، ای ابراهیمه ! پریږده داخیال

عَنْ هٰذَا ۚ اِنَّهٗ قَدْ جَآءَ اَمْرُ رَبِّكَ ۚ وَاِنَّهُمْ اٰتِيْهِمْ عَذَابٌ

دغه خو راغی حکم ستادرب او په دوی راتلونکی دی عذاب چی

غَيْرُ مَرْدُوْدٍ ﴿٧٦﴾ وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوْطًا سِیْٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ

واپس کیدی نسی ، اوکله چی ورسیدل زمونږ لیږل سوی لوط ته غمګین سو ددی په راتلو اوزړه یی تنګ سو ،

بِهِمْ ذَرْعًا وَّقَالَ هٰذَا يَوْمٌ عَصِيْبٌ ﴿٧٧﴾ وَجَآءَهٗ قَوْمُهٗ يُهْرَعُوْنَ

اووی ویل نن ورځ ډیره سخته ده ، او راغی ده ته قوم دده بی اختیاره ،

اِلَيْهِ ؕ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ السَّيِّاٰتِ ؕ قَالَ يٰقَوْمِ هٰٓؤُلَآءِ

په منډو او دمخکی څخه کوی دوی ناکاره کار او وی ویل ای زماقومه ! دا

بَنَاتِيْ هُنَّ اَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُوْنِ فِيْ ضَيْفِيْ ؕ

زمالونی حاضری دی داپاکی دی تاسی ته نو وبیریږی دالله څخه اومه رسواکوی مازما په میلمنو کی ،

اَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَّشِيْدٌ ﴿٧٨﴾ قَالُوْا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِيْ

ایاپه تاسی کی یو سړی هم نسته نیک چلن ، وی ویل چی ته خو پوه یی چی نسته زمونږ ستا ،

بَنٰتِكَ مِنْ حَقٍّ ۚ وَاِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيْدُ ﴿٧٩﴾ قَالَ لَوْ اَنَّ لِيْ بِكُمْ

دلونو سره څه غرض اوتاته معلومه ده چی مونږ څه غوارو ، وی ویل چی کاشکی زماستاسی

قُوَّةً اَوْ اٰوِیْٓ اِلٰی رُکْنٍ شَدِیْدٍ ﴿۸۰﴾ قَالُوْا یٰلُوْطُ اِنَّا رُسُلُ رَبِّکَ

په مقابله کې قوت وی او یا مې یو مضبوط پناه وای، میلمنو وویل ای لوطه، مونږ رالیږل سوی یو ستا درب

لَنْ یَّصِلُوْٓا اِلَیْکَ فَاَسْرِ بِاَهْلِکَ بِقِطْعٍ مِّنَ الَّیْلِ وَلَا یَلْتَفِتْ

د طرف څخه هیڅکله نه سی رسیدی دوی تا ته نو وباسه خپل اهلک په یوه حصه دشپې کې او ترشادی نه ګوری

مِنْکُمْ اَحَدٌ اِلَّا امْرَاَتَکَ ؕ اِنَّهٗ مُصِیْبُهَا مَآ اَصَابَهُمْ ؕ اِنَّ مَوْعِدَهُمُ

ستاسی څخه څوک مګر ښځه ستا چې دی ته به رسیږی هغه چې دوی ته رسیږی د دوی دوعدې وخت

الصُّبْحُ ؕ اَلَیْسَ الصُّبْحُ بِقَرِیْبٍ ﴿۸۱﴾ فَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِیَهَا

سهار دی ایا سهار نژدې نه دی، بیا چې کله ورسیدی حکم زمونږ کړې مونږ دغه کلی لوړ

سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَیْهَا حِجَارَةً مِّنْ سِجِّیْلٍ ۙ مَّنْضُوْدٍ ﴿۸۲﴾ مُّسَوَّمَةً

یې لاندی (سرچپه) او واوروول مونږ پر دوی کاڼی د قرت کانو پره دار، نخښه سوی

عِنْدَ رَبِّکَ ؕ وَمَا هِیَ مِنَ الظّٰلِمِیْنَ بِبَعِیْدٍ ﴿۸۳﴾ ع

ستا درب څخه او نه دی دغه کلی ددی ظالمانو څخه لیری

**تفسیر**: بیا چې کله دابراهیم ﷺ څخه دغه بیره لیری سوه (کله چې ورته ملائکو: لَا تَخَفْ وویل او د دوی ملائکې کیدل معلوم سو) اودوی ته دخوشحالی خبر ورکول سو (چې اولاد به پیداسی) نو (ددی خوا څخه بې فکره سو او بل طرف ته متوجه سو چې دحضرت لوط قوم به هلاکیږی او) زمونږ سره قوم دلوط ﷺ په باره کې (سفارش چې په اعتبار دمبالغې او اصرار په صورت کې) جګړه (وه) کول شروع کړه (چې ددی تفصیل په بل آیت کې دی چې هلته خولوط ﷺ هم موجوددی په دی وجه عذاب دی ونه لیږل سی چې دوی ته به تکلیف ورسیږی مطلب یې داوو چې په دی بهانه سره قوم خلاص سی لکه چې د. فِیْ قَوْمِ لُوْطٍ څخه په ښکاره معلومیږی او شاید چې دحضرت ابراهیم ﷺ امید وو چې دوی به مومنان سی، واقعی ابراهیم ﷺ ډیر نرم طبع رحم کوونکی او رجوع کوونکی وو (په دی وجه په سفارش کې یې مبالغه وکړه ارشاد ورته وسوچې) ای ابراهیم (که څه هم بهانه حضرت لوط ﷺ دی مګر اصلی مطلب معلوم سو چې دقوم سفارش دی پس) داخبره پریږده (دوی ایمان راوړونکی نه دی په دی وجه) ستادرب حکم (ددی متعلق) راغلی دی او (په دی سبب سره) پردوی خامخا داسی عذاب راتلونکی دی چې په هیڅ شان سره دواپس کیدونه دی (په دی وجه په دی باره کې څه ویل او اوریدل بې کاره دی پاته سوه داخبره چې هلته

لوط ﷺ دی نو پس هغه او ټول ایماندار به د دغه ځای څخه لیري سي د هغه څخه وروسته به عذاب راځي چې دوی ته یو تکلیف ونه رسیږي چنانچې خبره په دی ختمه سوه) او (د حضرت ابراهیم ﷺ څخه چې فارغي سوي) کله چې زموږ هغه ملائکې د لوط ﷺ خواته راغلي نو لوط ﷺ د دوی (د راتلو) په وجه سره (ځکه) غمجن سو (چې دوی د ډیرو ښائسته ځوانانو په شکل کې راغلي وي او لوط ﷺ د دوی انسانان وګڼل او د خپل قوم نامعقوله حرکت ته یې خیال سو) او (په دی وجه سره) د هغوی (د راتلو) په سبب ډیر زړه تنګ سو (او د زړه د ډیر تنګیدو په وجه یې) وویل چې نن ورځ ډیره سخته ده (چې د دوی داسي صورتونه او د قوم دا حرکتونه او زه تن تنها ګورم چې څه کیږي؟) او د ده قوم (چې د دی څخه خبر سو نو) ده ته (یعني لوط ﷺ ته) په منډه ورغلل او د مخکی څخه یې نامعقوله حرکتونه کول (په دی خیال سره اوس هم راغلل) لوط (ﷺ ډیر وبیریدی سو په خوشامندی سره یې) وویل ای زما قومه! دا زما چې (مرېندي) لوڼي (کمي چې ستاسي په کورونو کې دي) موجودي دی دغه ستاسي (د نفس خوشحالولو) د پاره (ښي) خاصي دي پس (پرهلکانو د نظر کولو په باره کې) د الله ﷻ څخه وبیریږئ او زما د میلمنو په باره کې ما مه رسوا کوئ (یعني دی میلمنو ته څه ویل زما شرمنده او رسوا کول دي که د دوی څه لحاظ نه کوئ چې مسافر دي نو زما خیال وکئ چې په تاسي کې وسم افسوس او تعجب دی) ایا په تاسي کې ځوك هم (د عقل خاوند او) ښه سړی نسته (چې په دی خبره باندي پوه سي او نور هم پوه کړي) هغو خلګو وویل چې تاته معلومه ده چې زموږ ستا دی (مرېندو) لوڼو ته هیڅ ضرورت نسته (ځکه چې ښځوته زموږ د سره خواهش نسته) او تاته معلومه ده (د لته د راتلو څخه) چې کوم زموږ مطلب دی لوط (ﷺ ډیر عاجز او تنګ سو) وی فرمایل چې څه ښه به وای که که زما پر تاسي یو زور چلیدی (چې په خپله می ستاسي شر دفع کولی سوی) یا دیوی مضبوطي پایې پناه می وای (مراد دا دی چې زما یو خاندان او قبیله وای چې زما مدد یې کولی چې د لوط ﷺ دومره پریشاني یې ولیده نو) ملائکو وویل چې ای لوطه! (موږ انسان نه یو چې ته دومره بیریږي) موږ خوستا د رب رالیږل سوي (ملائکې) یو (نو دوی په موږ څه کولی سي او ته د ځان د پاره هم بیره مه کوه) تاته (هم) هیڅکله دوی نه سي رارسیدی (چې تاته یو تکلیف ور رسول سي او موږ پر دوی د عذاب نازلولو د پاره راغلي یو) پس ته د شپې په یو حصه کې خپل کور والا روان کړه (د دی ځای څخه د باندی) وروزی او په تاسي کې دی ځوك شاته نه ګوري (یعني ټول ژر ژرځي) البته مګر ستا ښځه (په وجه د نه مسلمانیدو به ولاړه نه سي) پر دی هم هغه افت راتلونکی دی کوم چې به پر نورو خلګو راځي (او موږ د رته د شپې د وتلو ځکه وایو) چې د دوی د (عذاب د) وعدي وخت د سهار وخت دی (لوط ﷺ ډیر تنګ سوی وو وی فرمایل چې څه کیږي اوس دی وسی (لکه په درمنثور کې دی) ملائکو وویل ایا د سهار وخت نژدی نه دی؟ (غرض دا چې لوط ﷺ د شپې شپې ووتی او لیری ولاړی او سهار سو د عذاب اسباب شروع سوه) پس کله چې زموږ حکم (د عذاب د پاره) راورسیدی نو موږ دغه مځکه (چپه کړه د دی لوړه تخته مولاندی کړه (او لاندی تخته مو لوړه کړه) او پر دی مځکه موږ د قدرت کانو ډیرو (مراد یې د خاوری هغه ډبري دي چې پخي سي او د کانو په شان سي) او ورول شروع کړل چې پرلپسي را اوریدی چې پر دی باندی ستا د رب د طرف څخه (یعني په عالم غیب کې) خاص نخښې هم وي (چې په دی سره دغه

ډېرې دنورو ډېرو ښخه په فرق کې وي) او (دمکي خلګوته په کار دي چې ددې قصې ښخه عبرت واخلي ښکه چې) داکلي (دقوم دلوط) ددې ظالمانو ښخه څه لرې نه دي (همیشه شام ته په تلو راتلوکې د دوی دبربادۍ نخښې وینې پس دوی ته دالله ﷻ اودرسول دمخالفت ښخه ډېره په کارده)
**معلومات اومسئلې**: په سورة هود کې داکثرو تیرو پیغمبرانو اود دوی دامتونو حالات اودانبیاء علیهم السلام دمخالفت په وجه دمختلف قسم اسمانی عذابونو بیان راغلی دی په ذکرسووایتونوکې دحضرت لوط علیه السلام او دده دقوم حا ل اوپرقوم دلوط علیه السلام دسخت عذاب بیان دی.
دحضرت لوط علیه السلام قوم دکافر کیدو ښخه علاوه په یوه داسې خبیثه بدکاری اوبې حیایی کې اخته وو چې په دنیاکې د دوی ښخه مخکې ګرسره ددې نوم نه وو دکوم ښخه چې دځنګل حیوان هم نفرت کوي چې سرې دسرې سره مخ تور کړې چې ددې عذاب او وبا ل دعامې بدکاری ښخه په ډېرو درجوزیات دي په دې وجه په دې قوم داسې سخت عذاب راغی کوم چې په عامو بې حیایو اوبدکاریو کوونکو باندې هیڅکله نه دی راغلی.
دحضرت لوط علیه السلام واقعه کومه چې په دې ایتونوکې ذکر ده داسې ده چې الله ﷻ خپلې څو ملائکې چې په دوی کې جبرائیل امین هم شامل وو پردې قوم دعذاب نازلولو دپاره را ولیږلې کومې چې اول دحضرت ابراهیم علیه السلام خواته فلسطین ته ورسیدې چې واقعه یې په تیرو ایتونوکې بیان سوي ده ددې ښخه وروسته حضرت لوط علیه السلام ته راغلې چې مقام یې ددغه ځای ښخه دلس دولس میله په فاصله باندې وو الله ﷻ چې کوم قوم په عذاب باندې نیسي نوپر دوی هم د دوی دعمل مناسب عذاب مسلط فرمایي پردې موقع هم الله ﷻ دا ملائکې دښائسته هلکانوپه شکل کې راولیږلې کله چې دوی دحضرت لوط علیه السلام کورته راورسیدې اودوی یې دانسان په شکل ولیدې نو دوی هم میلمانه وګڼل اوسخت پریشانه سو چې که دمیلمنو میلمستوب نه کوي نو داخو دپیغمبرانه شان ښخه خلاف ده اوکه میلمانه کوي یې نودخپل قوم خباثت ورته معلوم دی ددې ډېره ده چې دوی به پرکور راوخیژي اودې میلمنو ته به تکلیف ورسوي اودې به یې مدافعت ونه کړې سي اوپه زړه کې یې وویل چې نن ډېره سخته دمصیبت ورځ ده.
الله ﷻ دا عالم عجیبه دعبرت ځای جوړکړی دی چې په دې کې دهغه دکامل قدرت اوبالغ حکمت بې شمیره نخښې نښانې دي دآزر بت پرست په کورکې یې خپل خلیل حضرت ابراهیم علیه السلام پیدا کې دحضرت لوط ﷺ په شان دمقبول اوغوره سوي پیغمبر په کورکې دده بې بې دکافرانو سره ملاوړه اودحضرت لوط علیه السلام مخالفت یې کوي کله چې دامحترم میلمانه دښائسته هلکانو په شکل کې دحضرت لوط علیه السلام په کورکې پاته سول نودده ښځې د دوی دقوم بدمعاشان خلګ خبر کړل چې نن زمونږ په کور داسې میلمانه راغلي دي (قرطبي ومظهري)

---

دحضرت لوط علیه السلام تیره ډېره راوراندې سوه دکومې بیان چې په دوهم آیت کې دی: وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ یعنې راغې ده ته دده قوم په منډه اودوی دمخکې ښخه نامعقوله حرکتونه کول.
په دې کې اشاره ددې خبرې طرف ته ده چې دوی دخپل خبیث عمل په شومتیا سره دومره بې حیاسوي وه چې په ډاګه دحضرت لوط علیه السلام پرکور ور وختل.

حضرت لوط ﷺ چې کله ولیدل چې د دوی دفعه کول گران دي نودوی یې دشر څخه دمنع کولو دپاره وفرمایل چې تاسي ددې شر اوفساد څخه منع سي نوزه به خپلې لونې ستاسي سردارانوته په نکاح درکړم په دغه زمانه کې دمسلمانې ښځې نکاح دکافر سره جائز وه اودنبي کریم ﷺ داولي زمانې پورې داحکم جاري وو په دې وجه نبي کریم ﷺ دخپلو دوو لوڼو نکاح دعتبه بن ابي لهب او ابو العاص بن ربیع سره کړې وه حاجل دا وو چې دادواړه کافران وه ورروسته بیا هغه ایتونه نازل سول په کومو کې چې دمسلمانانو ښځو نکاح دکافرانو سرو سره حرام سول (قرطبي)

اوځیني تفسیر لیکونکي فرمایي چې دلته دخپلو لوڼو څخه مراد دخپل ټول قوم انجونې دي ځکه چې هریو پیغمبر دخپل قوم دپاره په مثل دپلار وي اوټول امت دهغه روحاني اولادوي لکه چې دایت کریمه النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ : سره دحضرت عبد الله بن مسعود ﷺ په قرائت کې د: وَهُوَ أَبٌ لَّهُمْ الفاظ هم راغلي دي چې په دې کې نبي کریم ﷺ دخپل ټول امت پلار سوی دی ددې تفسیر مطابق دحضرت لوط ﷺ ددې خبرې مطلب به داسې چې تاسو دخپل خبیث عادت څخه راوګرځوئ په شرافت باندې دخپل قوم دجینکیو سره نکاح وکړئ دوی ښځې جوړې کړئ .

بیا حضرت لوط ﷺ دوی دخدای دعذاب څخه دبیرولو دپاره وفرمایل: فَاتَّقُوا اللَّهَ او بیایې په عاجزی درخواست وکې: وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي یعني ما زما دمیلمنو متعلق مه رسواکوئ اوویې فرمایل: أَلَيْسَ مِنكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ یعني ایاپه تاسو کې یوځوك داسې ښه او شریف سړی هم نسته چې زما فریاد واوري ؟

مګر هلته دشرافت اوانسانیت هیڅ اثرهم په چاکې باقي نه وو ټولو په جواب کې وویل: لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ یعني ته پوهیږې چې زمونږ ستا جینکیو ته هیڅ ضرورت نسته مونږ چې څه غواړو هغه تاته معلوم دي .

---

دغه وخت چې دهر طرف څخه عاجزه سو نو دحضرت لوط ﷺ په ژبه داکلمه: لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ راغله یعني کاشکې په ماکې دومره قوت واي چې دټول قوم مې په خپله مقابله کولی سوی یا یو داسې ډله او جماعت مې واي چې ددې ظالمانو دلاسه یې زه خلاصولی سواي .

ملائکو چې دحضرت لوط ﷺ داپریشاني ولیده نوخبره یې ښکاره کړه اوویې ویل چې بیره مه کوه ستاډله اوجماعت ډیر قوي اومضبوط دي مونږ دالله ﷻ ملائکې یو د دوی په واك کې دراتلو نه یو په دوی دعذاب واقع کولو دپاره راغلي یو .

دصحیح بخاري په حدیث کې دي چې نبي کریم ﷺ ددې متعلق فرمایلي دي چې الله ﷻ دې په لوط ﷺ رحم وکړي هغه دیوې مضبوطې ډلې په پناه اخستو مجبوره سو اوپه ترمذي کې ددې سره داجمله هم ده چې دحضرت لوط ﷺ څخه وروسته الله ﷻ یو نبي داسې نه دی رالیږلی چې دهغه خاندان اوقبیله دهغه حمایت کوونکې نه وي (قرطبي)

په خپله دنبي کریم ﷺ متعلق دقریشو کافرانو په زرګونو قسمه تدبیرونه وکړل لیکن د دوی ﷺ ټول خاندان د دوی ﷺ حمایت وکې اګرچې په مذهب کې دغوټولو د دوی ﷺ سره موافقت نه کوی په دې وجه ټول بني هاشم د دوی سره په هغه مقاطعه کې شریك سول په کومه کې چې دقریشو کافرانو پردوی

باندی اوبه اودانه بندکړی وه.
دحضرت عبدالله بن عباس ﷺ څخه نقل دی چی په دی واقعه کی کله چی دلوط ﷺ قوم دده پرکور راوختی نوحضرت لوط ﷺ دخپل کوردوازه بنده کړی وه اوداخبری اتری ددی شریرقوم سره دپردی هاخواته کیدی ملائکی هم په کورکی دننه وی دی خلقو پر دیوال دراختلو اوددروازی ماتولو اراده وکړه نودغه وخت دحضرت لوط ﷺ په ژبه دا کلمی راغلی ملائکو چی کله دحضرت لوط ﷺ داپریشانی ولیده نو حقیقت یی ښکاره کی اوویی فرمایل چی ته دروازه خلاصه کړه اوس مونږ هغوی ته دعذاب خوند څکوو دروازه یی خلاصه کړه نوجبرائیل امین دخپل وزر اشاره د دوی سترګو طرف ته وکړه چی په دی سره دوی ټول ړانده سول او وتښتیدل.
دغه وخت ملائکو دالله ﷻ په حکم حضرت لوط ﷺ ته وویل: فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ الَّیْلِ : یعنی ته دشپی په اخری حصه کی خپل اهل اوعیال واخله اوددی ځای څخه ووزه! اودایی ورته وویل چی په تاسوکی دی څوك شاته نه ګوری بغیرستادبی بی څخه څکه چی په هغی هم دغه عذاب راتلونکی دی کوم چی په قوم راځی ددی دامعنی هم کیدی سی چی ښځه دخان سره مه بیایه اوداهم کیدی سی چی دښځوالی په حیثیت سره داستا په اهل کی داخله ده ځی به درسره مګر دابه په دی حکم عمل ونه کړی کوم چی ته خپل اهل اوعیال ته ورکوی چی شاته به نه ګوری په ځینو روایتونوکی دی چی هم داسی وسوه چی داښځه ورسره ولاړه مګرکله چی یی پرقوم دعذاب راتلو درزهاری واوریدی نوشاته یی وکتل اودقوم په تباه کیدو یی افسوس ظاهر کړی دغه وخت یوکاڼی راغی چی ددی یی هم خاتمه وکړه (قرطبی و مظهری)
ملائکو داهم ورته وویل چی : اِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ : یعنی په دوی به عذاب په سهارکی راځی حضرت لوط ﷺ وفرمایل چی زه غواړم چی عذاب نور هم ژر راسی ، نو په دی باندی ملائکو وویل ، اَلَیْسَ الصُّبْحُ بِقَرِیْبٍ : یعنی سهار خو څه لیری نه دی بلکه نژدی دی.
بیا ددی عذاب واقعه قران کریم داسی بیان کړه چی کله زمونږ عذاب راغی نومونږ ددی کلیو لوړه حصه لاندی کړه اوپردوی موداسی دېری واورولی پرکومو چی دهریوه دنوم نخښه لګیدلی وه.
په روایتونوکی دی چی داخلور لوی ښارونه وه په کوموکی چی داخلق اوسیدل داکلی قرآن کریم په بل ځای کی د: مُؤْتَفِکَاتٍ په نوم سره یادکړی دی کله چی دالله ﷻ حکم وسو نوجبرائیل امین خپل وزر ددی کلیو دمځکی لاندی ته ورسوی ټول یی داسی پورته کړل چی هرشی پرخپل ځای وو داوبو دلوښی څخه اوبه هم توی نه سوی داسمان دطرف څخه دسپو اوحیواناو اوانسانانو اوازونه راتلل داکلی داسمان طرف ته دسیده پورته کولو څخه یی نسکور راوویشتل کوم چی د دوی ددغه خبیث عمل سره مناسب وو دایت په اخرکی دقوم دلوط ﷺ دعذاب ذکر کولوڅخه وروسته ددنیا ددی موجوده قومونو دخبرولو دپاره فرمایی: وَمَاهِیَ مِنَ الظّٰلِمِیْنَ بِبَعِیْدٍ یعنی دډبرو اورولو عذاب نن هم دظالمانو څخه څه لیری نه دی کوم خلق چی ددغه قوم په شان ظلم اوبی حیائی کوی هغوی دی خپل ځان ددی عذاب څخه لیری نه ګڼی نن هم داعذاب راتلی سی نبی کریم ﷺ فرمایل دی چی زماپه امت کی به هم ځینی خلق دغه عمل وکړی کوم چی دحضرت لوط ﷺ قوم کوی کله چی داسی وسی نوانتظار کوی چی پردوی به هم دغه عذاب

راخی کم چی پرقوم دلوط ﷺ باندی راغلی وو .

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ وَلَا تَنقُصُوا

او دمدین طرف ته ولیږی مونږ د دوی وررور شعیب ﷺ ویی ویل ای زما قومه ! بندگی کوی دالله نشته تاسوته
معبود دهغه څخه ماسوا اومه کموی ،

الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ ۚ إِنِّي أَرَاكُم بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ

ناپ او تول زه وینم تاسی اسوده حال اوبیریږم پرتاسی باندی

عَذَابَ يَوْمٍ مُّحِيطٍ ﴿٨٤﴾ وَيَٰقَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ

دعذاب دیوی گیرونکی ورځی ، او ای قومه پوره کوی ناپ او تول په انصاف سره

وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾

اومه کموی خلقوته د دوی شیان اومه خپروی په مځکه کی فساد ،

بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ۚ وَمَا أَنَا عَلَيْكُم

کوم چی باقی پاته سی دالله ورکړه هغه غوره دی تاسولره که تاسی ایماندار یاست اوزه نه یم پرتاسی باندی ،

بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾ قَالُوا يَٰشُعَيْبُ أَصَلَوٰتُكَ تَأْمُرُكَ أَن نَّتْرُكَ مَا يَعْبُدُ

نگهبان ، وی ویل ای شعیبه ستا لمونځ کول تاته دانبیی چی مونږ پریږدو دکوموچی عبادت کوی

آبَاؤُنَا أَوْ أَن نَّفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ ۖ إِنَّكَ لَأَنتَ الْحَلِيمُ

زمونږ پلار نیکه یا پریږدو کول څه چی مونږ کوو په خپلو مالونو کی ته یی ډیر باوقار ،

الرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾ قَالَ يَٰقَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي

نیک چلن ، ویی ویل ای قومه ! وگوری که ماته پوهه راغلی وی دخپل ربّ دطرف څخه ،

وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا

اوهغه رزق راکړی وی ماته غوره رزق اوزه دانه غوارم چی وروسته وکړم هغه کار کوم چی

أَنْهٰكُمْ عَنْهُ ۚ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ ۚ وَمَا تَوْفِيقِي

تاسي ورڅخه منع کوم زه غوارم اصلاح کول ترخوپوری چی زما په وسه وی او مطلب پوره کیدل دی

إِلَّا بِاللَّهِ ۚ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿٨٨﴾ وَيٰقَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ

د الله په مددسره په ده باند ما بروسه کړی ده او ده ته زما واپسی ده ، او ای زما قومه مه گټی زما دضد په

شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ

وجه دا چی پریوزی په تاسی لکه چی څه پریوتلی وو په قوم دنوح ﷺ باند یا په قوم دهود ﷺ باندی

أَوْ قَوْمَ صٰلِحٍ ۚ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ ﴿٨٩﴾ وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ

یا په قوم دصالح ﷺ باندی او قوم دلوط ﷺ ستاسی څخه څه لیری نه دی ، او بخښنه غواړی دگناه دخپل رب

ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ ۚ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ ﴿٩٠﴾ قَالُوا يٰشُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ

څخه اورجوع کوی دهغه طرف ته خامخا زما رب دی مهربانه محبت والا ، وی ویل ای شعیبه ! مونږ نه پوهیږو

كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرٰىكَ فِينَا ضَعِيفًا ۖ وَلَوْلَا رَهْطُكَ

په ډیرو خبرو کومی چی ته وایی او مونږ خو وینو چی ته په مونږ کی کمزوری یی او که نه وی ستابهایی بند خلک ،

لَرَجَمْنٰكَ ۖ وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾ قَالَ يٰقَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ

نو ته به مونږ په ډبرو ویشتلی وای او زمونږ په نظر کی ستا هیڅ عزت نسته ، وی ویل ای قومه! ایازمادبهایی
بندی عزت پر تاسی زیات دی ،

مِنَ اللَّهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا ۖ إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾

د الله څخه او هغه تاسی غورځولی دی شاگانو ته (هیر کری دی) بیشکه زمادرب په واک کی دی څه چی تاسی کوی ،

وَيٰقَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عٰمِلٌ ۖ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ

او ای زما قومه ! کار کوی په خپل ځای باندی زه هم کار کوم ، مخ ته به پوه سی چی ،

يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ ۖ وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ

په چا راځي عذاب رسوا کوونکی اوچې څوك دى درواغجن اوانتظار کوی زه هم ستاسی سره

رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ

انتظارکوم ،اوکله چې راغی زمونږ حکم خلاص کی مونږ شعیب اوکومو چې ایمان راوړی وو دده سره په خپلی مهربانی سره

مِّنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ

او ونیول دغه ظالمان چیغی بیا سهار سو په خپلو کوررونو کی،

جَاثِمِينَ ﴿٩٤﴾ كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۗ أَلَا بُعْدًا لِّمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾

نسکور پراته ، گویا هیڅکله دلته اوسیدلی نه وه خبردار لیری والی دی درحمت څخه مدین والاو لره

لکه چې لیری والی وو ثمودیانو لره.

**لنډتفسیر:** اومونږ دمدین والاوو طرف ته د دوی ورور شعیب (ﷺ پیغمبر جوړکړی) ولیږی دوی (مدین والاووته) وفرمایل چې ای زماقومه تاسی (صرف) دالله ﷻ عبادت کوی دهغه څخه ماسوا ستاسی (د) معبود (جوړیدو بل قابل) نسته (داحکم خوددین او عقیدو مطابق د دوی دحال مناسب وو) او (دوهم حکم دمعاملو متعلق یی د دوی مناسب دا وفرمایی چې) تاسی په ناپ تول کی کمی مه کوی (ځکه چې) زه تاسی دفراغت په حالت کی وینم (بیاتاسی ته په ناپ تول کی دکمی کولو څه ضرورت دی اوپه حقیقت کی خوددی هیڅاته هم ضرورت نه وی) او (علاوه ددی چې په ناپ تول کی کمی نه کول دالله ﷻ دنعمتونو تقاضاده په خپله بیره هم ددی مقتضی ده ځکه چې په دی کی) زماپر تاسی بیره ده داسی ورځی دعذاب چې په اقسامو عذابونه به په کښی جمع وی او (هرڅومره چې دکمی نه کولو سره پوره کول لازمی دی مګر دتاکید دپاره ددی منع څخه وروسته ددی خبری وضاحت فرمایی چې) ای زماقومه! تاسی ناپ تول پوره پوره ورکوی اودخلګو په دی شیانو کی نقصان مه کوی (لکه چې ستاسی عادت دی) او (په شرك اودخلګو په حقونوکی په کمی کولو سره) په مځکه کی فساد کوونکی دحد (دتوحید اوعدل) څخه مه وزی (دخلګو دحقونو اداکولو څخه وروسته) دالله ﷻ دطرف څخه ـ رډول سوی چې څه (حلال مال) باقی پاته سی هغه ستاسی دپاره (ددی حرامی ګټی څخه) په ډیرودرجونبه دی (ځکه چې په حراموکی که څه هم ډیر وی برکت نه وی اوانجام یی جهنم دی اوپه حلا ل کی که څه هم لږ وی برکت وی اوانجام یی رضا دحق ده) که تاسی یقین کوی (نوومنی) او (که یقین نه کوی نوتاسی پوه سی) زه ستاسی پهره دار خونه یم (چې ستاسی څخه په زور داکارونه خلاص کړم چې څه کوی هغه به پیداکی) دغوخلګو (داټول وعظ اونصیحت واوریدی) وی ویل ای شعیبه! ایاستا دا (ددوکی او خیال) پاکوالی تاته (دداسی داسی خبرو) ښودنه کوی چې (ته مونږ ته وایی چې) مونږ (عبادت د) هغو شیانو پریږدو دکومو عبادت

چې زمونږ مشرانو کړې دي اودا خبره پرېږدو چې مونږ په خپل مال کې څه غواړو تصرف کوو واقعي ته
لوی عقل مند په دين چليدونکی يې (يعنې دکومو خبرو څخه چې مونږ منع کوې په دواړو کې هيڅ
بدوالی نسته څکه چې ديوې خبرې دليل خونقلي دی چې زمونږ مشرانو بت پرستي کړې ده اودبلې دليل
عقلي دی چې زمونږ خپل مال دی په دې کې زمونږ هرقسم اختيار دی نوزمونږ منع کول نه دي په کار
اوحليم رشيد يې ورته په مسخره سره وويل لکه چې دبې دينو په ديندارو پورې دمسخرو کولو عادت
وي اود دوی دنقلي اوعقلي دواړو دليلونو فساد څرګندکاره دی) شعيب ﷺ وفرمايل اې زما قومه!
(تاسې چې کوم زما څخه غواړې چې زه دې دتوحيد اوعدل نصيحت نه کوم نو) ښه ده دا خوښيا ست چې
که زه دخپل رب دطرف څخه پر دليل (قائم) يم (چې توحيد اوعدل ورڅخه ثابت دی اوهغه ماته دخپل
طرف څخه يوعمده دولت (يعنې نبوت) راکړی وی (چې په دې سره پرما ددې احکاموتبليغ واجب وي
يعنې دتوحيد اوعدل حقوالی ورڅخه هم ثابت وی اود دوی تبليغ هم واجب وی) نوبيا تبليغ څنګه نه کوم
اوزه (لکه څنګه چې ددې خبرو تاسې ته تعليم کوم په خپله هم په دې عمل کوم) دانه غواړم چې ستاسې
برخلاف هغه کارونه وکړم دکومو څخه چې تاسې منع کوم (دبرخلاف څخه خاص دامراد دی چې تاسې ته
يوه لار ښيم اوزه پربله لاړشم مطلب دا دی چې زما نصيحت محض دخير خواهي اوزړه سواندې نه دی
چې ددې قرينه داده چې زه هغه خبرې تاسې ته ښيم کمې چې دخپل نفس دپاره هم خوښوم غرض داچې) زه
خواصلاح غواړم ترڅو پورې چې زما په وسه کيدې سي اوماته چې څه (دعمل اواصلاح) توفيق کيږي
صرف دالله ﷻ په مدد سره دی (کنه نوڅه زه اوڅه زما اراده) پرهغه زما بروسه ده اودهغه طرف ته (په ټولو
کارونو کې) رجوع کوم (لنډه داچې دتوحيد اوعدل پروجوب باندې دليلونه هم قائم دي اودخدای په حکم
ددې تبليغ اونصيحت کوونکی داسې زړه سواندې اومصلح دی بيايې هم نه مني بلکه چپه زما څخه اميد
ساتي چې زه داوينا پرېږدم چونکه په دې تقرير کې يې دزړه سواندې اواصلاح خپل طرف ته نسبت کړې
دی په دې وجه يې: مَاتَوْفِيْقِيْ: وفرمايل تردې ځای پورې خود دوی دوينا جواب وسو مخ ته ترهيب
اوترغيب فرمايي) او اې زما قومه! زماسره ضد (اودښمني) دې ستاسې دپاره ددې باعث نه سي چې
پرتاسې هم داسې مصيبتونه راپريوزي لکه پرقوم دنوح ﷺ ياقوم دهود ﷺ ياقوم دصالح ﷺ چې
راغلي وو او (که څيرې ددې قومونو قصه زړه سوې وی اوپه دې وجه تاسې نه ورڅخه متاثره کيږې نو)
قوم دلوط ﷺ (خواوس) ستاسې څخه (په ډيره) ليرې (زمانه کې) نه دي تيرسوی (يعنې ددغو قومونو په
نسبت خود دوی زمانه نژدې ده داخو دترهيب مضمون سو مخ ته ترغيب دی) او تاسې دخپل رب څخه
دخپلې ګناه (يعنې شرك اوظلم) معافي غواړې (يعنې ايمان راوړې څکه چې په ايمان سره ټول ګناهونه
معاف کيږي که څه هم حقونه خو اداکول وي) بيا (په اطاعت اوعبادت سره) دهغه طرف ته متوجه سي
بيشکه زمارب ډير مهربانه لوی محبت کوونکی دی (هغه ګناه معاف کوي اوطاعت قبلوي) دغو خلکو
(چې دالا جوابه زړه راکشوونکي تقرير واوريدی اودڅه معقول جواب څخه عاجزه سول نو په جهالت سره
يې) وويل چې اې شعيبه! ډيرې خبرې چې ته کوې زمونږ په فکرکې نه راځي (داخبره خويې يا په دې وجه
ويلې ده چې ستا خبرو ته توجه نه ورکوو يايې په سپك والي سره وويل چې نعوذ بالله داهسې عبثيات

دی دپوهیدو قابل نه دی لکه چی دبی دینو څخه دغه شان دا تولی خبری واقع کیږی) اومونږ تاپه خپل (مینځ) کی کمزوری وینو اوکه چیری ستا دخاندان (چی زمونږ سره په مذهب کی شریك دی زمونږ سره) لحاظ نه وای نومونږ به ته (یوځای) په ډبرو ویشتلی وای اوزمونږ په نظرکی ستا هیڅ قدر نسته (لیکن دچالحاظ چی وی دهغه په سبب دهغو دقربیانو هم لحاظ ساتل کیږی مطلب د دوی داوو چی ته مونږته دامضامین مه اوروه کنه نوستا دځان خطره ده اول یی په مسخرو سره منع کړی وو: أَصَلَوٰتُكَ تَأْمُرُكَ اوس اخطار ورلره ورکوی بیروی یی اومنع کوی یی) شعیب (ﷺ په جواب کی) وویل ای زما قومه (افسوس اوتعجب دی چی زما کم نسبت چی دالله ﷻ سره دی چی زه دهغه نبی یم نودغه نسبت زما دهلاکولو څخه مانع نه سو اوکوم نسبت چی زمادخاندان سره دی چی د دوی قریب یم هغه ددی څخه مانع سونوپه دی سره خودا لازمه سوه چی تاسی دخاندان لحاظ دالله ﷻ څخه زیات کوی نو) ایا زما خاندان ستاسی په نزد (نعوذ بالله) دالله ﷻ څخه هم زیات معتبردی (چی دخاندان لحاظ خوکوی) اوهغه (یعنی الله ﷻ) تاسی شاته غورځولی دی (یعنی دده لحاظ نه کوی نوددی سزا به ډیره ژر وځکی ځکه چی) یقیناً زمارب ستاسی ټول عملونه (په خپل علم کی) راګیرکړی دی اوزما قومه! (که ستاسی په عذاب یقین نه راځی نواخری خبره داده چی تاسی پوه سی بنه ده) تاسی په خپل حالت عملونه کوی زه هم (په خپل طور) عمل کوم (پس) اوس به ژر تاسی ته معلومه سی چی هغه څوك دی چی پرچاداسی عذاب راتلونکی دی چی هغه به رسواکړی اوهغه څوك دی کوم چی درواغجن وو (یعنی تاسی ما دنبوت په دعوی کی درواغجن ګنی اوسپك می ګنی نواوس به معلومه سی چی ددروغو مجرم اوذلت دسزا مستحق څوك وو تاسی یازه) اوتاسی هم انتظارکوی زه هم ستاسی سره انتظارکوونکی یم (چی وګورو چی زما دوینا مطابق عذاب واقع کیږی اوکه ستاسی دګمان مطابق نه واقع کیږی غرض داچی یوه زمانه وروسته دعذاب اسباب شروع سوه) اوکله چی زمونږ حکم (دعذاب دپاره) راغی (نو) مونږ (ددی عذاب څخه) شعیب (ﷺ) اوکوم چی دده ملګری مومنان وه دوی په خپله (خاص) مهربانی سره خلاص کړل اودغه ظالمان یوسخت اواز (چی دجبرئیل ﷺ نعره وه) ونیول پس دوی په خپلوکورونوکی دننه نسکور پراته پاته سول (اومړه سول) لکه چی هیڅکله هم په دی کورونوکی اوسیدلی نه وه بنه واوری (اوعبرت واخلی) مدین والا درحمت څخه لیری سوه لکه چی ثمودیان درحمت څخه لیری سوی وه .

**معلومات اومسئلې:** په دی ذکرسوو ایتونوکی دحضرت شعیب ﷺ اودده دقوم واقعه ذکرده دده قوم به دکفر اوشرك څخه علاوه په ناپ اوتول کی کمی هم کوی حضرت شعیب ﷺ دوی ته دایمان دعوت ورکی اوپه ناپ اوتول کی یی دکمی کولو څخه منع کړل اوددی په خلاف کولویی دالله ﷻ دعذاب څخه وبیرول مګر دوی پرخپل انکار او سرکښی قائم پاته سول نوټول قوم دیوسخت عذاب په ذریعه هلاك کړل سو چی تفصیل یی داسی دی .

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا: یعنی مونږ دمدین طرف ته د دوی وروړشعیب ﷺ ولیږی مدین په اصل کی دیوښار نوم وو کوم چی مدین بن ابراهیم اباد کړی وو ددی محل وقوع دشام موجوده مقام (معان) ښودل کیږی ددی ښار اوسیدونکوته هم پرځای داهلِ مدینو مدین ویل کیږی حضرت شعیب ﷺ دالله ﷻ

بوجليل القدر پيغمبردی کوم چې ددی مدين دقوم ښخه دی په دی وجه يی ده ته دمدين وورور وفرمايل او ددی نعمت طرف ته يی اشاره وفرمايله چې ددی قوم رسول الله ﷺ ددی قوم ښخه جوړ کی چې د دوی سره عادت وی او هدايتونه يی په اسانی سره قبول کړی.

قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ : په دی کی حضرت شعيب ﷺ اول خوخپل قوم ته دتوحيد دعوت ورکی ښکه چې داخلق مشرکان وه ددرختو عبادت به يی کوی چې دايې په قرآن کی په لفظ د: ايکه سره تعبير کړی دی اوپه دی نسبت سره يی مدين والاوو ته د: أَصْحٰبُ الْاَيْكَةِ لقب هم په قران کی ورکړی دی ددی کفر اوشرك سره په دوی کی يوبل عيب اوګناه ډيره سخته داوه چې دترازو اودلين دين په وخت کی به يی په ناپ اوتول کی کمی کوله او دخلقو حق به يی خوړی حضرت شعيب ﷺ دوی ددی ښخه منع کړل.

فائده: دلته داخبره په خاص طورسره دغورقابله ده چې کفر اوشرك دټولو ګناهونو ريښه ده کوم قوم چې په دی کی مبتلاوی دوی ته اول دايمان دعوت ورکول کيږی دايمان ښخه مخکی په نوروعاملو اوعملونو توجه نه سی ورکول کيدی په دنياکی د دوی نجات يا عذاب هم ددی ايمان اوکفرپه سبب وی دټولو تيرو پيغمبرانو اود دوی دقومونو چې څومره واقعات په قرآن کی ذکردی ددی طرز عمل شاهدی ادا کوی صرف دوه قومونه داسی دی پرکومو چې په عذاب نازليدوکی دکفر سره د دوی خبيث عملونه هم داخل دی يو دحضرت لوط ﷺ قوم چې ذکريی ددی ښخه مخکی تيرسوی دی چې په دوی کوم عذاب دکليو دسرچپه کولو واقع سو ددی سبب د دوی خبيث عمل ښوول سوی دی دوهم قوم دحضرت شعيب ﷺ دی چې د دوی دعذاب سبب دکفر اوشرك ښخه علاوه په ناپ اوتول کی کمی کول هم مقرر سوی دی ددی ښخه معلومه سوه چې دادواړه کارونه دالله ﷻ په نزد دټولو ګناهونو ښخه زيات مبغوض اوسخت دی په ښکاره وجه داده چې دادواړه کارونه داسی دی چې ټول نسل انسانی ته ددی ښخه سخت نقصان رسيږی اوپه ټول عالم کی ددی ښخه يوعظيم فساد خپريږی.

حضرت شعيب ﷺ خپل قوم په ناپ او تول کی دکمی کولو دخبيث عمل ښخه دمنع کولو دپاره په پيغمبرانه شفقت سره اول خودا وفرمايل: إِنِّي أَرَاكُمْ بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ : يعنی زه تاسی داوخت په خوشحالی کی وينم څه لوږه تنده اومالی تنګی نسته چې دهغه په وجه سره په دی بلاء کی اخته ياست ددی ښخه علاوه دالله ﷻ دنعمت شکر ددی مقتضی دی چې تاسی دهغه پرمخلوق ظلم نه کوی اوبيايی داهم ورته وښووله چې که تاسی زماخبره وانه وريده اوددی خبيث عمل ښخه منع نه سواست نوزما بيره ده چې دخدای ﷻ عذاب به تاسی ګيرکړی ددی عذاب ښخه داخرت عذاب هم مراد کيدی سی اوددنيا هم بيا ددنيا عذاب هم په مختلفو قسمونو راتلی سی ادنی عذاب يی دا دی چې ستاسی داخوشحالی به ختمه سی اوتاسی به په قحط اوګرانی غوندی شيانوکی اخته سی لکه چې نبی کريم ﷺ فرمايی چې ، کله چې يوقوم په ناپ اوتول کی په کمی کولو شروع سی نو الله ﷻ دوی په قحط او دشيانو دګرانی په عذاب کی اخته کړی.

او که څه هم په ناپ اوتول کی دکمی کولو ښخه په منع کولو سره پوره ناپ اوتول کول په خپله ضروری

کیدی سی لیکن دزیات تاکید دپاره حضرت شعیب ﷺ فرمایی ، وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ : یعنی ای زماقومه! تاسی ناپ اوتول په انصاف سره پوره کوی او دخلگو شیان مه کموی او په مځکه کی فساد مه خپروی بیا دوی په شفقت سره پوهوی .

بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ وَمَا أَنَا عَلَيْكُم بِحَفِيظٍ : یعنی دخلگو دحقونو دناپ اوتول دپوره ورکولو څخه وروسته چی څه باقی پاته سی ستاسی دپاره نه دابنه ده که تاسی زماخبره ومنی اوکه زماخبره ونه منی نویادساتی چی زه ددی ذمه وارنه یم چی پرتاسی څه عذاب راسی .

دحضرت شعیب ﷺ په باره کی نبی کریم ﷺ فرمایی چی دی خطیب الانبیاء دی دوی په خپل حُسنِ بیان سره دخپل قوم دپوهولو اوپه هدایت دراوستلو په پوره کوشش کی انتها وکړه مگر ددی هرڅه اوریدو څخه وروسته قوم هم هغه جواب ورکی کوم چی یی جاهل قومونه خپلو اصلاح کوونکو ته ورکوی په دوی پوری یی مسخری وکړی اوخنداگانی یی وکړی او وی ویل .

أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَن نَّتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَن نَّفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ : یعنی ایاستا لمونځ کول تاته دانبیی چی مونږ هغه معبودان پریږدو دکومو عبادت چی زمونږ پلرونو نیکه گانو کړی دی اوداچی مونږ په خپلو ملکیتی مالونوکی خپل اختیار وچلوی چی څنگه زمونږ زړه غواړی معامله کوو بلکه په خپلو معاملوکی هم ساتنه پوښتنه کوو چی ایا داحلاله ده اوکه حرامه ؟

دحضرت شعیب ﷺ لمونځ په تول قوم کی معلوم وو چی ډیرزیات نفلونه اوعبادت به یی کوی په دی وجه د دوی ارشادات به یی په طور دمسخرو دده لمونځ ته منسوب کول چی ستا لمونځ تاته (معاذ الله) داسی غلطی خبری ښیی د دوی ددی خبری څخه معلومه سوه چی دی خلگوبه داسی گڼله چی ددین اوشریعت کار صرف ترعبادتونو پوری محدود دی په معاملاتوکی یی څه دخل نسته هر سړی چی په خپل مال کی څنگه غواړی تصرف دی کوی پرده باندی یو پابندی لگول ددین کارنه دی لکه چی په دی زمانه کی هم ډیر ناپوهه خلک داسی خیال لری .

قوم دخالصی همدردی زړه سواندی اونصیحت جواب دومره تریخ ورکی مگر حضرت شعیب ﷺ پیغمبری شان لری ددی هرڅه داوریدو څخه وروسته هم په دغه همدردی سره یی مخاطب کړل دزیات پوهولو دپاره یی ورته وویل ، يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا : یعنی ای زما قومه! ماته وښیاست چی که زه دخپل رب دطرف څخه دخپلی خبری په حقوالی باندی دلیل اوکافی شهادت لرم اوالله ﷻ ښه رزق هم ماته راکړی وی چی ښکاره رزق پوه اوعقل اوپه دی سربیره دوحی او نبوت پیش بها انعام یی هم راکړی وی نوبیا ستاسی رایه دا ده چی ددی تولو شیانو باوجود زه هم ستاسی په شان گمراهی اوظلم اختیار کړم او حقه خبره تاسی ته نه رسوم ، ددی څخه وروسته یی وفرمایل:

وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْهَاكُمْ عَنْهُ : یعنی په دی هم پوه سی چی زه دکوم شی څخه تاسی منع کوم په خپله هم دی ته نژدی نه ورځم که ما تاسی منع کولی اوپه خپله می کولی نو بیابه تاسی ویل .

ددی څخه معلومه سوه چی دداعی او واعظ اوتبلیغ کوونکی عمل لره دده په وعظ او نصیحت کی لوی دخل وی په کوم شی چی وعظ کوونکی په خپله عمل نه کوی دهغه خبره په نورو اثر نه کوی بیافرمایی ،

إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ : يعنى زما قصد ددى ټول جد او جهد اوتاسى ته دبار بار وينا څخه بغير ددى څخه نور هيڅ نسته چى دخپل طاقت مطابق داصلاح كوشش وكړم اوبيا فرمايى چى داكوشش هم په حقيقت كى زما د خپل اختيار څخه نه دى بلكه: وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ : يعنى دا زه چى څه كوم دغه ټول دالله ﷻ په راكول سوى توفيق سره يى كوم كنه نو زماپه وس كى هيڅ هم نه وه پرهغه زما بروسه ده او دهغه طرف ته په هركاركى زه رجوع كوم .

ددى پند اونصيحت څخه وروسته بيا دوى دالله ﷻ دعذاب څخه بيروى: وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ : يعنى تاسى سوچ وكى اوپوه سى هسى نه چى زماسره مخالفت اودښمنى پرتاسى يو داسى عذاب راولى لكه چى ستاسى څخه مخكى په قوم دنوح ياپه قوم دهود ياپه قوم دصالح ﷺ راغلى دى اودحضرت لوط ﷺ قوم اودهغوى عبرتناك عذاب خو ستاسى څخه څه ليرى هم نه دى يعنى په مقامى اعتبار سره هم دقوم لوط ﷺ سرچپه سوى كلى مدين ته نژدى دى او دزمانى په اعتبار سره هم تاسى ته په ډيره نژدى زمانه كى په دوى عذاب راغلى دى ددى څخه عبرت حاصل كړى او دخپل ضد څخه بيرته را واپس سى .

دده قوم چى داواوريدل نو نورهم راوپاريدى اووى ويل چى كه ستا دخاندان حمايت تاته حاصل نه واى نومونږ به ته په ډبرو ويشتلى واى حضرت شعيب ﷺ په دى هم دوى ته نصيحت وفرمايى چى تاسى زما دخاندان څخه بيره كوى مگر دخداى ﷻ هيڅ بيره درسره نسته دچاپه قبضه كى چى هرڅه دى اخر كله چى قوم يوه خبره ونه منله نوحضرت شعيب ﷺ وفرمايل چى ښه ده تاسى اوس دعذاب انتظار كوى ددى څخه وروسته الله ﷻ حضرت شعيب ﷺ اوپه ده ايمان راوړونكى ددستور مطابق ددغه كلى څخه وايستل او باقى ټول دجبرائيل ﷺ په يوسخت اواز سره يَكْدَم هلاك سول .

**احكام اومسئلي: دناپ اوتول دكمي مسئله**: په ذكر سوو ايتونوكى دحضرت شعيب ﷺ په قوم دعذاب راتلو يوسبب د دوى په ناپ تول كى كمى كول وو كوم ته چى تطفيف ويل كيږى اوقرآن كريم په: وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ كى د دوى دسخت عذاب بيان فرمايلى دى اود امت په اجماع سره داسى كول سخت حرام دى دحضرت فاروق اعظم ؓ ديوارشاد لاندى حضرت امام مالك ؒ په موطاء كى فرمايى چى دناپ اوتول دكمى څخه اصل مراد دا دى چى دچا كوم حق دچا پرذمه وى هغه پوره ادانه كړى بلكه په دى كى كمى وكړى برابره خبره ده كه دغه دناپ كولو ياتللو شى وى يابل څه كه يوملازم دخپلو منصبى فرضو په اداكولو كى كوتاهى كوى ديودفتر ملازم يا يومزدور دخپل كار په مقرر وخت كى كمى كوى ياپه مقرر كاركى كوتاهى كوى هغه هم په دى فهرست كى داخل دى يو سړى دلمانځه اداب اوسنت پوره نه پرځاى كوى هغه هم ددى تطفيف مجرم دى نعوذ بالله منه .

مسئله : په تفسير قرطبى كى دى چى دحضرت شعيب ﷺ دقوم يوعادت داوو چى دملك درانجو سكو درهمونو اودينارونو څخه به يى غاړى پرى كولى سره اوسپين به يى بچت كول اودا پرى سوى سكى به يى په پوره قيمت سره بدلولى حضرت شعيب ﷺ دوى ددى څخه منع كړل .

په حديث كى نبى كريم ﷺ هم داسلامى حكومت دسكو پريكول حرام گرځولى دى اود ايت ، بَقِيَّتُ اللَّهِ

يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ: په تفسير کي دتفسير امام حضرت زيد بن اسلم دافرمايلي دي چي دي خلکو
به درهمونه اودينارونه پريکول اوخپلي فائدي به يي حاصلولي کوم چي قرآن عظيم فساد گرځولي دي
دحضرت عمر بن عبد العزيز رحمه الله دخلافت په زمانه کي يوسړي په دي جرم کي ونيول سو چي ده درهمونه
پريکول نوخليفه ددُرّو سزا ورلره ورکړه اوسر يي وروخريي په ښار کي يي وگرځوي (تفسير قرطبي)

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٩٦﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاتَّبَعُوا
اوخامخا ليږلي دي مونږ موسیٰ عليه السلام دخپلو نخښنو او واضح دليل سره فرعون ته او دده سردارانو ته بيا هغوی.

أَمْرَ فِرْعَوْنَ ۖ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾ يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ
ولاړل په حکم دفرعون او نه ده خبره دفرعون دښه کار مخکي به وي دقوم خپل ښخه په ورځ

الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۖ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾ وَأُتْبِعُوا فِي هَٰذِهِ لَعْنَةً
دقيامت بيابه ورسوی دوی اورته اوډيرناکاره ځای دی چي ورورسيږي اوورپسي سوباندي په دي جهان کي لعنت

وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾ ذَٰلِكَ مِنْ أَنبَاءِ الْقُرَىٰ
او په ورځ دقيامت هم ناکاره انعام دی چي دوی ته ورکول سی دا لږ څه حالات دی دکليو

نَقُصُّهُ عَلَيْكَ ۖ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِن ظَلَمُوا
چي مونږ او روو تاته ځيني د دوی څخه تر اوسه قائم دي او دځينو ريښی پريکړل سوي دي اومونږ په دوی ظلم نه
دی کړی ، ليکن ظلم وکی ،

أَنفُسَهُمْ ۖ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِن دُونِ
دوی په ځانونو بيا يو په کار ورنه غلل د دوی معبودان کوم چي به يي را بلل دالله جل جلاله څخه ماسوا

اللَّهِ مِن شَيْءٍ لَّمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ ۖ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ﴿١٠١﴾
په يوشي کي کله چي راغی حکم درب ستا اوزيات يي نه کړه دوی ماسوا دهلاکت څخه.

لنډتفسير: اومونږموسیٰ عليه السلام ته (هم) خپلي معجزي اوروښانه دليل ورکي فرعون اودده سردارانوته
مووليږی پس (نه فرعون ومنی اونه دده سردارانو ومنی بلکه فرعون هم پر خپل کفر پاته سو او) دغه
خلک (هم) دفرعون په رايي روان سول اودفرعون رايه يوه صحيح نه وه دغه (فرعون) به دقيامت په ورځ
دخپل قوم څخه مخکي مخکي وي بيابه دوی (تولَه) دوږخ ته ورکښته کړی اوهغه (دوږخ) ډير بدځای دی
دورکښته کيدو کوم ته چي به داخلک ورکښته سی اوپه دي دنيا کي هم لعنت د دوی سره ملگری سو
اودقيامت په ورځ به هم (د دوی سره وي چنانچي دلته په قهر سره غرق سو اوهلته به يي دوږخ نصيب
سی) ناکاره انعام دی کوم چي دوی ته ورکول سو دا (څه چي لوړ په قصوکي ذکر سول) دهغو (تباه سوو)

کلیو ښیني حالات وه کوم چي مونږ تاته بیا نوو (پس) ښیني کلي خو په دغو کي (تر اوسه) قائم دي (مثلاً مصرچي دفرعونیانو دهلاکیدو څخه وروسته هم اباد پاته سو) او ښیني بالکل ختم سوي دي او (مونږ چي دي ذکرسوو کلیو والاو لره سزا ورکړه پس) مونږ پردوي ظلم نه دی کړی (چي بې قصوره مو سزا ورلره ورکړه چي صورةً ظلم دی) لیکن دوي په خپله پرخپلو ځانونو باندي ظلم وکي (چي داسي حرکتونه یې وکړل چي دسزا لائق سول) پس د دوي هغو معبودانو کوم چي دوي دخدای څخه ماسوا ازابولیدوي ته هیڅ فائده ونه رسول سوه کله چي ستا درب حکم (دعذاب دپاره) راغی (چي دوي یې دعذاب څخه خلاص کړي وي) او (فائده خو لاپریږده) چپه یې دوي ته نقصان ورسوی (یعني سبب دنقصان سو چي د دوي دعبادت په وجه یې سزا وخوړه)

وَكَذٰلِكَ اَخْذُ رَبِّكَ اِذَآ اَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ ۭ اِنَّ اَخْذَهٗٓ اَلِيْمٌ

او داسي دي نیول ستادرب کله چي نیسي کلي او دوي ظلم کوونکي وي بیشکه دهغه نیول دردناک دی

شَدِيْدٌ ﴿۱۰۲﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْاٰخِرَةِ ۭ ذٰلِكَ

سخت په دي خبره کي نخښه ده هغه چا لره چي وبیریږي داخرت دعذاب څخه ، دغه

يَوْمٌ مَّجْمُوْعٌ ۙ لَّهُ النَّاسُ وَذٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُوْدٌ ﴿۱۰۳﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهٗٓ اِلَّا لِاَجَلٍ

یوه ورځ ده چي جمع به سي په کي خلق ټول او دغه ورځ ده دټولو پیش کیدو او مونږ چي ددي وروسته کوو نو دیوی

مَّعْدُوْدٍ ﴿۱۰۴﴾ يَوْمَ يَاْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ۚ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَّسَعِيْدٌ

وعدي دپاره چي مقرره ده کومه ورځ چي دغه راسي خبري به نه سي کولی یو جاندار مګر دهغه په حکم سره ، نو په دوي کي ښیني بد بخت دي ښیني نیک بخت ،

﴿۱۰۵﴾ فَاَمَّا الَّذِيْنَ شَقُوْا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيْهَا زَفِيْرٌ وَّشَهِيْقٌ ﴿۱۰۶﴾ ۙ خٰلِدِيْنَ

نو کوم خلګ چي بدبخت دي دغه خو په اورکي دي دوي لره هلته چیغي او هر هاري دي همیشه به وي

فِيْهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ ۭ اِنَّ رَبَّكَ

په دي کي ترڅو چي وي آسمان اومځکه مګر هغه چي وغواړي ستارب بیشکه ستارب

فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيْدُ ﴿۱۰۷﴾ وَاَمَّا الَّذِيْنَ سُعِدُوْا فَفِي الْجَنَّةِ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا

کوي څه چي وغواړي اوکوم خلګ چي نیک بخت دي نو په جنت کي دي همیشه به وي په دي کي ،

مَا دَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ ۭ عَطَآءً غَيْرَ مَجْذُوْذٍ ﴿۱۰۸﴾ فَلَا

ترڅو چي وي آسمان او مځکه مګر هغه چي وغواړي ستا رب بخشش دی بې انتهاء نو ته مه

تَكُ فِيْ مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هٰٓؤُلَآءِ ۭ مَا يَعْبُدُوْنَ اِلَّا كَمَا يَعْبُدُ اٰبَآؤُهُمْ مِّنْ

کیږه په شك کی دهغوشیانوڅخه دکوموچی عبادت کوی داخلق دوی عبادت نه کوی مګرداسی لکه چی عبادت کوی

قَبْلُ ۭ وَاِنَّا لَمُوَفُّوْهُمْ نَصِيْبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوْصٍ ۝۱۰۹ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ

د دوی پلار نیکه ددی څخه مخکی اومونږ ورکوونکی یودوی ته د دوی حصه یعنی دعذاب څخه بی نقصانه او
خامخا مونږ ورکړی وو موسٰی ؈ ته کتاب ،

فَاخْتُلِفَ فِيْهِ ۭ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۭ وَاِنَّهُمْ

بیاپه دی کی اختلاف وسواوکه نه وای یولفظ چی مخکی فرمایلی دی ستارب نوفیصله به سوی وای په دوی کی

لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ ۝۱۱۰ وَاِنَّ كُلًّا لَّمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ ۭ اِنَّهٗ بِمَا يَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۝۱۱۱

اودوی په دی کی په شك کی دی چی مطمئن کیږی نه او خومره خلګ چی دی کله چی وخت راغی پوره به ورکړی
رب ستا دوی ته د دوی دعملونو بدله هغه دهرڅه څخه خبر دی څه چی دوی کوی.

**لنډتفسیر:** اوستادرب نیول داسی (سخت) دی کله چی هغه دیوکلی خلګ نیسی کله چی هغوی ظلم (اوکفر) کوی بیشکه دهغه نیول ډیر زیات درد ناك (او) سخت دی (چی په دی سره سخت تکلیف رسیږی اوهیڅوك نه سی ورڅخه خلاصیدی) په دی واقعاتو کی دهغه سړی دپاره لوی عبرت دی کوم چی داخرت دعذاب څخه بیریږی (وجه دعبرت ښکاره ده چی کله یی ددنیا عذاب داسی سخت دی اوحال دا دی چی دادار الجزاء نه ده نوداخرت داچی دار الجزاء ده خومره سخت به وی) هغه (یعنی داخرت ورځ) به داسی ورځ وی چی په دی کی به ټول خلګ جمع سی اوهغه دټولو دحاضری ورځ ده او (هغه ورځ که څه هم تر اوسه نه ده راغلی لیکن ددی څخه دی څوك ددی په راتلوکی شك نه کوی راځی به خامخا) مونږ دوی صرف دلږوخت دپاره (دځینو مصلحتونو په بناسره) ملتوی کړی دی (بیا) یو وخت چی دغه ورځ راسی (دهیبت څخه به یی دخلګو داحا ل وی چی) هیڅوك به بغیر دخدای داجازی څخه خبره قدر (لاهم) نه سی کولی (البته کله چی دحساب اوکتاب دپاره حاضری وی اوپرعملونو جواب ورڅخه طلب سی دغه وخت به خامخا دخلی څخه خبره وزی برابره خبره ده که دغه خبره مقبوله وی یامقبوله نه وی پس په دی حالت کی به ټول اهل موقف شریك وی) بیا (مخکی) به په دوی کی (دافرق وی چی) ځینی به بدبخت (یعنی کافران) وی اوځینی به نیك بخت (یعنی مومنان) وی پس کوم خلګ چی بدبختان دی هغه به په دوزخ کی په داسی حال کی وی چی په هغه کی به د دوی چیغی اوکوکاری وی (او) همیشه همیشه به په دی کی وی ترڅوچی آسمان اومځکه قائم دی (دامحاوره دهمیشوالی دپاره ده) اوهیڅ لار به یی دوتلو نه وی البته که خدای پاك ته (وتل) منظور وی نوبله خبره ده (ځکه چی) ستارب چی څه غواړی هغه په پوره توګه سره کولی سی (مګر سره دقدرت څخه دایقینی ده چی الله ﷻ به داخبره ونه غواړی په دی وجه وتل به یی نصیب نه سی) اوپاته سول هغه خلګ کوم چی نیك بخت دی پس هغوی به په جنت کی وی (او) دوی به په

دی کی (دداخلیدو څخه وروسته) همیشه همیشه اوسی ترڅو چی آسمان او مځکه قائم وی (که څه هم دتللو څخه مځکی بی څه سزا تیره کړی وی) البته که چیری خدای ته (را کښل) منظور وی نوبله خبره ده (مگر دایقینی ده چی خدای ﷻ به داخبره هیڅکله هم نه وغواړی پس وتل به یی هیڅکله هم نه وی بلکه) دغه به نه قطع کیدونکی بخشش وی (اوکله چی دکفر وبال دلوړو ایتونو څخه معلوم سو) پس (ای مخاطبه) دکوم شی چی دوی عبادت کوی ددی په باره کی ذره شبهه مه کوه (بلکه یقین ساته چی د دوی داعمل دسزا واجبونکی دی په دی وجه چی باطل دی اودباطلوالی دلیل یی دا دی چی) داخلگ هم دغه ډول (بی دلیله بلکه ددلیل څخه خلاف دغیر الله) عبادت کوی څنگه چی د دوی څخه مخکی د دوی پلار نیکه عبادت کوی (ددلیل څخه خلاف کار باطل اودسزا واجبونکی وی) اوموږ یقیناً به (په قیامت کی) د دوی حصه (دعذاب) دوی ته پوره پوره بی کموالی اوسستوالی ورکړو اوموږ موسیٰ (علیه السلام) ته کتاب (یعنی تورات) ورکړی وو پس په دی کی (هم په مثل دقرآن) اختلاف وسو (چی چا ومنی اوچاونه منی داڅه ستادپاره نوی خبره نه ده سوی پس ته غمجن کیږه مه) او دامنکران داسی دعذاب مستحق دی چی) که یوه خبره نه وای کومه چی ستادرب دطرف څخه اول مقرر سوی ده (چی پوره عذاب به دوی ته په اخرت کی ورکوم) نو (په کوم شی کی چی دوی اختلاف کوی) دغه (قطعی) فیصله به (په دنیا کی) سوی وای (یعنی دغه وعده سوی عذاب به واقع سوی وای) اوداخلگ (سره دقائمیدو ددلیلونو تراوسه پوری) ددی (فیصلی یعنی وعده سوی عذاب) دطرف څخه داسی په شك کی (پریوتلی) دی چی دی شك دوی په تردد کی اچولی دی (چی دعذاب یی گرسره یقین نه راځی دشك مطلب دا دی) او (دچاپه شك یاانکارسره داعذاب واپس کیدی نه سی بلکه) په یقین سره داټول داسی دی چی ستارب به دوی لره د دوی دعملونو (دسزا) پوره پوره حصه ورکړی په یقین سره هغه د دوی دټولو عملونو پوره خبر لری (کله چی د دوی دسزا دمعاملی ستاسره یو کارنسته نوته اومسلمانان په خپل کارکی اخته سی هغه کار دا دی کوم چی په دی راتلونکو ایتونو کی ذکردی)

فَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿١١٢﴾

نو ته داسی برابرسه لکه چی تاته حکم وسو اوچاچی توبه کښلی ده ستاسره اوحد څخه مه زیاتیږی بیشکه هغه وینی څه چی تاسی کوی ،

وَلَا تَرْكَنُوْٓا اِلَى الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ ۙ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ

او مه کښته کیږی دهغو طرف ته چی ظالمان دی بیابه تاسی ته ورسیږی اور او هیڅوك نسته ستاسی ،

مِنْ اَوْلِيَآءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُوْنَ ﴿١١٣﴾

دالله ﷻ څخه ماسوا مدد گار بیابه هیڅکله مدد پیدانه کی .

**لنډتفسیر**: لکه څنگه چی تاته حکم سوی دی (پرلاره ددین) برابر اوسه اوهغه خلگ هم (دی برابر اوسی) کومو چی دکفرڅخه توبه کښلی ده ستاسره دی اوددائری (ددین) څخه یوه ذره مه وزه یقیناً هغه ستاسی

دټولو عملونه ښه وینی او (ای مسلمانانو! دی) ظالمانو طرف ته (یاځوك چی د دوی په مثل وی د دوی طرف ته دزړه په دوستی سره یادعملونو اوحالاتو په مشابهت اوشراکت سره) مه کښته کیږی هسی نه تاسی ته به ددوږخ او ورسیږی او (دغه وخت به) دخدای څخه ماسوا ستاسی ملګرتیا کوونکی نه وی بیابه ستاسی مدد دهیڅ طرف څخه هم نه وی (ځکه چی ملګرتیا خودمدد کولو څخه اسانه ده کله چی ملګرتیا کوونکی هم نه وی نومدد کوونکی به څوك وی؟)

**معلومات اومسئلي**: په سورة هود کی دتیرو پیغمبرانو اود دوی دقومونو واقعات دحضرت نوح ﷺ څخه شروع سوی دی ترحضرت موسٰی ﷺ پوری په خاص ترتیب او تفصیل سره ذکرسوی دی چی په دې کی په سوونووعظونه فیصلی اوحکمونه اوهدایتونه دی ددی واقعاتوپه ختمیدوباندی یی نبی کریم ﷺ مخاطب کړی دی او امت محمدی ته یی د دوی څخه دعبرت او نصیحت اخستو دعوت ورکړی دی فرمایی.

ذَٰلِكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلْقُرَىٰ نَقُصُّهُۥ عَلَيْكَ مِنْهَا قَآئِمٌ وَحَصِيدٌ : یعنی دا دی دتیرو ښارونو اوکلیو واقعات کوم چی مونږ تاته واورول دغه کلی په کومو چی دالله ﷻ عذاب راغی په دوی کی دځینو خوتراوسه ابادی یاکنډوالی موجودی دی اوځینی کلی داسی سوی دی لکه دفصل پری کولو څخه وروسته چی مځکه هواره سی اودتیر فصل په کښی ګرسره نخښه پاته نه سی.

ددی څخه وروسته فرمایی چی مونږ پردوی یوظلم ونه کی بلکه په خپله دوی پرځانونو ظلم وکی چی خپل پیداکوونکی اوپالونکی یی پریښوول اوبتان اونور شیان یی خپل خدایان جوړکړل چی انجام یی دا سو چی کله دخدای ﷻ عذاب راغی نو دی دځانه جوړ کړی خدایانو د دوی هیڅ مدد ونه کی اوالله ﷻ چی کله کلی په عذاب کی نیسی نو دهغه نیول دغسی سخت او دردناك وی.

ددی څخه وروسته د دوی داخرت په فکرکی دمشغولولودپاره فرمایی چی په دی واقعاتو کی دهغو خلګو دپاره لوی عبرت اونخښی دی کوم چی داخرت دعذاب څخه بیریږی په کومه ورځ چی ټول اولا دادم ﷺ یوځای په جمع موجودوی ددغه ورځی حال به داوی چی دهیچا مجال به نه وی چی بغیر داجازی دخدای څخه یوحرف قدر هم په ژبه ووایی.

---

ددی څخه وروسته نبی کریم ﷺ ته دوباره خطاب کوی فرمایی: فَٱسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا۟ إِنَّهُۥ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ : یعنی ته ددین پرلاره داسی مضبوط برابر اوسه لکه څنګه چی تاته حکم سوی دی اوهغه خلګ دی هم برابر اوسی کومو چی دکفر څخه توبه کښلی ده اوستا سره سوی دی اودالله ﷻ دمقرر کړو حدونو څخه مه وزی ځکه چی هغه ستاسی ټول عملونه وینی.

**( داستقامت مطلب او اهمي فائدی اومسئلي )**

(داستقامت معنٰی سیده دریدل دی چی یوطرف ته په هغه کی ذره غوندی کوږوالی هم نه وی ښکاره خبره ده چی داکار اسان نه دی داوسپنی اودبری وغیره عمود ماهر انجنیئر داسی درولی سی چی هرطرف بی پر زاویه قائمه برابروی یوطرف ته یی ادنٰی غوندی میلان نه وي لیکن دیوحرکت کوونکی شی هروخت په هر حال کی په دی حالت پاته کیدل څومره مشکل دی دخاوندانو دعقل او پوهی څخه داخبره پټه نه دا نبی کریم ﷺ اوټولو مسلمانانو ته په دی آیت کی په خپل هر کار کی، په هر حال کی، په استقامت داوسیدو

حکم فرمایل سوی دی د: استقامت لفظ خوکوچنی دی مګر ددی مطلب یوډیر لوی عظیم الشان فراخوالی لری ؓکه چی معنٰی ددی داده چی انسان په خپلو عقیدو عبادتونو معاملو اخلاقو معاشرت دمعاش کسب اوددی دګټی اوخرځ په ټولو بابونوکی دالله ﷻ دقائمو کړو حدونو دننه دهغه په ښوول سوی لاره سیده روان وی په دی کی دهرباب په هرعمل اوهرحال کی هر یوطرف ته کوږوالی یاکمی زیاتی چی وسی نواستقامت پرځای نه پاته کیږی.

په دنیاکی څومره ګمراهی اوعملی خرابی چی راځی دغه ټولی ددی استقامت څخه دلیری کیدو نتیجه وی په عقیدوکی چی استقامت پاته نه سی نودبدعتونو څخه شروع سی تر کفر اوشرك پوری نوبت رسیږی دالله ﷻ دیووالی اودهغه دذات اوصفاتو چی کوم درمیانه اوصحیح اصول نبی کریم ﷺ بیان کړی دی په دی کی کمی او زیاتی کوونکی که څه هم په نیك نیت په دی کی اخته وی ګمراه ورته ویل کیږی دانبیاوو ﷺ دلویی اومحبت چی کوم حدونه مقرر سوی دی په دی کی دکمی کوونکو ګمراه اوګستاخ کیدل خوهرڅوك پیژنی خوپه دی کی زیادت اوغلو کول اورسول دخدایی صفتونو اواختیاراتو مالك جوړول هم دغه ډول ګمراهی ده یهود اونصارا په دی ګمراهی کی ورك سوی وه دعبادتونو اوالله ﷻ ته دنژدی کیدو دپاره چی کومی طریقی قرآن عظیم اونبی کریم ﷺ ښوولی دی په دی کی لږڅه کمی اوکوتاهی لکه څنګه چی انسان داستقامت څخه غورزوی دغه شان په دی کی دخپل طرف څخه یو زیاتی هم استقامت بربادوی انسان په بدعتونو کی اخته کوی دی په ډیره نیك نیتی سره داګنی چی زه خپل رب راضی کوم او هغه عین دناراضګی سبب وی په دی وجه نبی کریم ﷺ امت دبدعتونو اوپه دین کی دنوو کارونو پیداکولو څخه په سختی سره منع کړی دی اودی ته یی سخته ګمراهی ویلی ده په دی وجه پرانسان لازم دی چی کله دی یوکار دعبادت اودالله ﷻ اودرسول ﷺ درضاحاصلولو دپاره کوی نو اول دی دهغه تحقیق کوی چی دا کار دنبی کریم ﷺ اوصحابه کرامو ؓ څخه په دی طریقه اوشکل سره ثابت دی اوکه نه؟ که ثابت نه وی نوپه دغه کی دی خپل وخت اوطاقت نه ضائع کوی ز

دغه شان دمعاملو اواخلاقو اومعاشرت په ټولو بابونو کی دقرآن کریم په ښوول سوو اصولو باندی نبی کریم ﷺ دخپل عملی تعلیم په ذریعه یوه معتدله اوصحیح لار قائمه کړی ده چی په دی کی دوستی دښمنی نرمی ګرمی غصه اوبردباری کنجوسی او سخاوت کسب معاش ددنیا ترك کول پرالله ﷻ توکل اوتر ممکن حده پوری تدبیرکول دضروری اسبابو راجمع کول اوپرمسبب الاسباب باندی نظر ساتل په دی ټولو شیانو کی یوه داسی درمیانه برابر لار مسلمانانوته وزکړیده چی ددی مثل په عالم کی نه پیدا کیږی ددی په اختیارولو سره انسان کامل انسان جوړیږی په دی کی داستقامت څخه په یوه ذره لیری کیدو سره په معاشره کی خرابی پیدا کیږی.

لنډه داده چی استقامت یوداسی جامع لفظ دی چی ددین ټول اجزاء اوارکان او په دی صحیح عمل ددی تفسیر دی سفیان بن عبدالله ثقفی ؓ نبی کریم ﷺ ته عرض وکی چی ماته داسلام په معاملہ کی یو داسی جامع خبره وښیه چی ستاڅخه وروسته دچا څخه دپوښتنی کولو ضرورت ماته پاته نه سی دوی ورته وفرمایل: قُلْ اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ ثُمَّ اسْتَقِمْ : یعنی په الله ایمان راوړه اوبیا په دی برابراوسه (رواه مسلم قرطبی)

اوعثمان بن حاضرازدی فرمایي چي زه یوواردترجمان القرآن حضرت عبدالله بن عباس ﷺ خواته حاضر سوم اوعرض می وکی چي ماته یو وصیت وفرمایي دوی وفرمایل: عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللهِ وَالْاِسْتِقَامَةِ اِتَّبِعْ وَلَا تَبْتَدِعْ «دارمي په خپل مسند کي ذکرکړی دی» (قرطبي) يعني ته تقوی اودخدای بیره لازمه نیسه اواستقامت هم ددي طریقه داده چي ددین په معامله کي دشریعت تابعداري کوه دخپل طرف څخه یو بدعت مه ایجاد کوه په دي دنیا کي دټولو څخه زیات ګران کار استقامت دی په دی وجه محققین صوفیاء کرام فرمایي چي داستقامت مقام دکرامت څخه لوړ دی یعني کوم سړی چي ددین په کارونو کي استقامت اختیار کړی وي که څه هم په ټول عمرکي دده څخه یو کرامت صادر نه سی دغه داعلی درجي ولي دی.

حضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمایي چي په ټول قرآن کي په نبی کریم ﷺ ددي آیت څخه زیات سخت اوګران یوایت نه دی نازل سوی اوفرمایي چي کله صحابه کرامو یووار دنبي کریم ﷺ په ږیره مبارکه کي یو سپین ویښته ولیدی نوپه افسوس سره یي عرض وکی چي اوس بوډااوالي په تیزی سره تاسي ته راروان دی نووی فرمایل چي زه سورة هود بوډا کړم په سورة هود کي چي په تیرو قومونو دکوم سختو عذابونو ذکردی دغه هم ددی سبب کیدی سی مګر ابن عباس ﷺ فرمایي چي سبب یي دا آیت دی.

په تفسیر قرطبي کي دابوعلی سری څخه نقل دی چي دوی په خوب کي دنبي کریم ﷺ زیارت وکی نوعرض یي ورته وکی چي ایا تاسي داسي فرمایلي دي چي زه سورة هود بوډا کړم؟ دوی وفرمایل چي هوا نوده بیا پوښتنه ورڅخه وکړه چي په دي سورة کي کوم دانبیاء ﷺ واقعات اود دوی پرقومونو دعذاب ذکردی دي تاسي بوډا کړاست؟ نو حضور ﷺ وفرمایل چي نه؛ بلکه دالله ﷻ دی ارشاد: فَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ.

داښکاره خبره ده چي نبي کریم ﷺ خودانسانِ کامل مثالي صورت جوړسوی دی اودنیا ته یي تشریف راوړی وو اوپه فطري طور سره استقامت د دوی عادت وو مګر بیاهم دومره بار یي یاخو په دي وجه محسوس کی چي په آیت کي مطلق داستقامت حکم نه دی بلکه حکم دا دی چي دالله ﷻ دحکم مطابق استقامت په کاردی پرانبیاوو ﷺ چي څومره بیره اوخوف دالله ﷻ غالب وی هغه هرچاته معلوم دی ددي بیری دا اثروو چي سره دکامل استقامته ورسره دافکر وو چي الله ﷻ څنګه استقامت غواړی هغه به پوره وی او که نه؟

اوداهم کیدی سی چي دوی ته دخپل استقامت څوزیات فکرنه وو څکه چي هغه خو الحمد لله حاصل وو مګر په دي آیت کي پوره امت ته هم داحکم ورکول سوی دی دامت یي پر استقامت باندي قائم پاته کیدل ګران ولیدل نو دافکر اوغم ورسره سو.

داستقامت دحکم څخه وروسته فرمایي: وَلَا تَطْغَوْا دالفظ د: طغیان: مصدر څخه جوړدی ددی معنی دحد څخه وتل دی کوم چي ضددی داستقامت په آیت کي داستقامت حکم په مثبت اندازکي په فرمایلو کفایت نه دی کړی بلکه ددی دمنفي اړخ ممانعت یي هم په وضاحت سره ذکرکی چي په عقیدو عبادتونو معاملو اخلاقو وغیره کي دالله ﷻ او دهغه درسول ﷺ دمقرر کړو حدونو څخه دباندي مه وزی چي دادهر فساد اودیني دنیوی خرابیو لاره ده.

په دوهم آیت کي یي دانسان دخرابی اوبربادی څخه خلاصولو دپاره یوه بله مهمه هدایت نامه ورکړي ده

وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ : يعنى دظالمانوطرف ته ادنى ميلان هم مه ساتى هسى نه چى د دوى سره تاسى هم دجهنم اورته ورسيږى ، لَا تَرْكَنُوا د: ركون مصدرڅخه جوړدى چى معنى يى سپك ميلان او كښته كيدل دى اوپه دى اعتماد او راضى كيدل دى په دى وجه دايت معنى داسوه چى په ظلم او زوركى په خپله په اخته كيدوكى خوددين اودنياتباهى هرچاته معلومه ده مګرظالمانو ته ادنى غوندى كښته كيدل اوميلان اود دوى څخه راضى كيدل پردوى اعتماد كول هم انسان ددغه بربادى غاړى ته رسولى سى .

ددى كښته كيدو اوميلان څخه څه مراددى ؟ ددى متعلق داصحابو اوتابعينو يوڅواقوال نقل دى چى په دوى كى يو اختلاف اوتكراو نسته ټول په خپله پرخپل ځاى صحيح دى .

حضرت قتاده رحمه الله فرمايى چى مراد دا دى چى دظالمانو سره دوستى مه كوى اود دوى خبره مه منى ابن جريج رحمه الله فرمايى چى دظالمانو طرف ته هيڅ قسم ميلان هم مه ساتى ابو العاليه رحمه الله فرمايى چى د دوى كارونه اوعملونه مه خوښوى (قرطبى)

سدى رحمه الله فرمايى چى دظالمانو په صحبت كى مه كښينى قاضى بيضاوى رحمه الله فرمايى چى په شكل صورت اوفيشن اوداوسيدو په طريقو كى د دوى تابعدارى كول داټول په دى ممانعت كى داخل دى .

قاضى بيضاوى رحمه الله فرمايى چى دظلم اوزياتى دممانعت اوحراموالى دپاره په دى آيت كى هغه انتهايى سختى ده كومه چى دزياتو څخه زياته په تصور كى راوستل كيږى څكه چى دظالمانو سره ددوستى اوژور تعلق څخه نه بلكه د دوى طرف ته دادنى درجى ميلان او كښته كيدل اود دوى سره يى كښينستل هم په دى كى منع كړى دى .

امام اوزاعى رحمه الله فرمايى چى دالله ﷻ په نزد يو سړى دهغه عالم څخه زيات مبغوض نسته كوم چى دخپلو دنيوى فائدو په خاطر ديو ظالم سره دليدو دپاره ولاړسى (مظهرى)

په تفسيرِ قرطبى كى دى چى ددى آيت څخه معلومه سوه چى دكافرانو ګناه كوونكو او بدعتيانو دمجلس څخه ځان ساتل اوپرهيز كول واجب دى بغير ددى څخه چى په يو مجبورى باندى د دوى سره ليدل پيښ سى اوحقيقت دا دى چى دانسان په اصلاح اوفساد كى دټولو څخه لوى دخل دماحول وى په دى وجه حضرت حسن بصرى رحمه الله ددى دواړو ايتونو ددوو لفظونو متعلق فرمايى چى الله ﷻ پوره دين په دوه حرفونو د: لَا كى جمع كړى دى يوپه اولنى آيت كى: لَا تَطْغَوْا اوبل په دوهم آيت كى: لَا تَرْكَنُوا په اول لفظ كى دشرعى حدونو څخه دوتلو څخه اوپه دوهم لفظ كى دبدانو خلګو دمجلس څخه ممانعت دى اودا دټول دين خلاصه ده .

وَأَقِمِ الصَّلَوٰةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ

اوقائم كړه لمونځ په دواړوطرفونو دورځى كى ، اوپه څه حصو ،

الَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّٰكِرِينَ ﴿١١٤﴾

دشپى كى بيشكه نيكى ليرى كوى بديانى دا يادګيرنه ده ياد لرونكو لره ،

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۱۵﴾ فَلَوْلَا كَانَ

وصبر کوه خامخا الله ﷻ نه ضائع کوی ثواب دنیکی کوونکو ، نو ولی نه سو په مخو

مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ

دلوکی کومی چی تر تاسی مخکی وی داسی خلک چی اثر دخیر په کښی پاته کیدی چی منع کولی یی خلک دفساد څخه ،

فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ ۗ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا

په مځکه کی مګر لږ چی کوم مونږ خلاص کړی د دوی څخه او ولاړه دغه خلک کوم چی ظالمان وه

مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿۱۱۶﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ

په هغه لاره چی عیشونه یی په کښی کول او وه ګناهګار ، او ستارب هیڅکله داسی نه دی چی هلاك کړی کلی

بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿۱۱۷﴾ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ

په زور او خلک هلته نیکان وی ، او که غوښتلی ستارب نو ګرځولی به یی خلک ،

أُمَّةً وَاحِدَةً ۖ وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿۱۱۸﴾ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ ۚ

په یوه لاره او همیشه وی دوی په اختلاف کی ، مګر په کومو چی رحم وکی ستارب

وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ ۗ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ

او ددی دپاره یی دوی پیدا کړی دی او پوره سوه خبره ستا درب چی خامخا به ډك کړم دوزخ ،

الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿۱۱۹﴾ وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ

د پیریانو او انسانانو ټولو څخه په جمع ، او ټول شیان بیا نوو مونږ تاته دحالاتو ،

الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ ۚ وَجَاءَكَ فِي هَٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ

درسولانو څخه چی په دی سره تسلی ورکړو ستا زړه ته او راغله تاته په دی صورت کی حق خبره او نصیحت

وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۲۰﴾ وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا

او یادابنت دایماندارو دپاره

عَلٰی مَكَانَتِكُمْ اِنَّا عٰمِلُوْنَ ﴿۱۲۱﴾ وَانْتَظِرُوْا اِنَّا مُنْتَظِرُوْنَ ﴿۱۲۲﴾ وَلِلّٰهِ

په خپل ځای باندې مونږ هم کارکوو ، او انتظار کوئ مونږ هم انتظار کوو او د الله

غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ كُلُّهٗ فَاعْبُدْهُ

سره دي پټې خبرې د آسمانونو او د مځکې او ده ته ده واپسي د ټولو کارونو نو د هغه بندګي کوئ ،

وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ ۭ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۲۳﴾

او په هغه توکل کوئ اونه دی رب ستا ناخبره کوم کار چې تاسې کوئ .

**لنډتفسير:** او (اې محمد ﷺ) ته دلمانځه پابندې ساته دورځې په دواړو سرونو باندې (يعني په اول اواخرکې) اودشپې په څه حصوکې بيشکه نيک کار (دعملنامې څخه) خرابوې بدکارونه داخبره (چې په نيکو سره ګناه معاف کيږي) يو (جامع) نصيحت دی دنصيحت منونکو دپاره (ځکه چې هره نيکي په دی قاعده کليه کې داخله ده پس په دی سره هرې نيکۍ ته رغبت په کاردی) او (ددی منکرانو دطرف څخه چې کومې معاملې مخ ته راځي په دی باندې) صبرکوه چې الله ﷻ دنيکانو اجر نه ضائع کوی (صبر هم داعلې درجې نيکي ده ددی به پوره اجر ورکول کيږي اولوړ چې کوم دتيرو قومونو دهلاکت واقعات ذکر سول نو (وجه ددی داسوه چې) کوم امتونه ستاسې څخه مخکې تير سوی دی په دوی کې داسې پوه خلګ نه وه کوموچې (نور) په ملك کې دفساد (يعني کفر اوشرك) غوړولو څخه منع کولې بغير دځوکسانو څخه چې کوم په دوی کې مونږ (دعذاب څخه) خلاص کړی وه (چې دوی خوخامخا لګه ځنګه چې په خپله دکفر اوشرك څخه توبه ګارسوی وه نوريې هم منع کول اوددی دوو عملونوپه برکت سره دوی دعذاب څخه خلاص سوی وه باقي نور خلګ کوم چې په خپله په کفرکې اخته وه دوی نورهم منع نه کړل) اوکوم خلګ چې نافرمانه وه دوی چې په کوم نازاونعمت کې وه په دی پسې سول اودجرمونو عادت سول (چې بيرته ورڅخه راواپس نه سول لنډه داچې نافرماني خوپه دوی کې په عام طور سره وه اومنع کوونکی په کښې هيڅوك نه وه په دی وجه ټول په يودول عذاب کې ګرفتار سول کنه نو دکفر عذاب عام وو اودفساد داخاص اوس په وجه دنه منع کولو غير مفسدان هم په مفسدانو کې شريك وګرځول سول په دی وجه چې کوم عذاب پرمجموعه کفر اوفساد نازل سو هغه هم عام سو) او (ددی څخه ثابته سوه چې) ستارب داسې نه دی چې کلې دکفر په سبب هلاك کړی اود دوی اوسيدونکې (په خپله اودنورو) په اصلاح کې لګيدلې وی (بلکه کله چې پرځای داصلاح فساد کوی اوفساد کوونکې نه منع کوی دغه وخت دخاص عذاب مستحق سی) اوکه چيرې الله ﷻ ته منظوره وای نوټول خلګ به يې په يوه طريقه جوړکړی وای (يعني ټول به يې مومنان کړی وای ليکن په ځينو حکمتونو سره داسې منظوره نه سوه په دی وجه ددين خلاف په مختلفو طريقو باندې سو) او (اننده هم) هميشه اختلاف به کوی مګر پرکومو چې ستا درب رحمت وی (هغوی به ددين خلاف طريقې اختيارنه کړی) او (په دی اختلاف غم يا افسوس

یاتعجب مه کوه څکه چې) الله ﷻ داخلګ په دې واسطه پیداکړی دی (چې په دوی کې اختلاف وي) او
(داختلاف دپاره دپیداکولو وجه داده چې) ستادرب داخبره پوره سی چې زه به جهنم دپیریانو اوانسانانو
دوارو څخه ډك کړمه (اوپه خپله ددې حکمت دا دی په رحم سووکی درحمت دصفت ظهورروی په غضب
سووکی دغضب ظهورروی بیاددې ظهور حکمت یاددې حکمت حکمت الله تعالی ته معلوم دی غرض
داچې ددې ظهور په حکمت سره جهنم ته تلل دځینو ضرور اوجهنم ته دتلو دپاره دکفارو وجود تکویناً
ضروری اودکفارو دوجود دپاره اختلاف لازم داوجه ده دتولو دنه مسلمانیدو) دپیغمبرانو دقصو څخه
سونږ داټولی (ذکر سوی) قصې تاته بیانوو دکومو په ذریعه چې مونږ ستازړه قوی کوو (یوه فائده دقصو
بیانولو خوداسوه چې حاصل یې تاته تسلی درکول دی) اوپه دې قصوکی تاته یوداسی مضمون راغلی
دی چې په خپله هم حق (اوقطعی) دی اودمسلمانانو دپاره (دبدو کارونو څخه دمنع کولو دپاره) نصیحت
دی او (دنیکو کارونو کوونکو دپار) یادګیرنه ده (دا دوهمه فائده دبیانولو دقصو سوه یوه فائده دنبی ﷺ
دپاره بله دامت دپاره) اوکوم خلګ چې (سره ددې قاطعه دلیلونو هم) ایمان نه راوړي دوی ته ووایه چې
زه ستاسی سره نه مبتلم) تاسی په خپل حالت عمل کوی مونږ هم (په خپل طور سره) عمل کوو او (ددې
عملونو دنتیجې) تاسی (هم) انتظار کوی مونږ هم انتظار کوو (پس ډیر ژربه باطل ښکاره سی) اوپه
سمانونو اوپه مځکه کې چې څومره دغیبو خبری دی ددې علم الله تعالی ته دی (نودبندګانو عملونه
خوغیب هم نه دی ددې علم خوپه درجه اولی سره الله ﷻ ته سته) اوټول کارونه به دالله ﷻ طرف ته بیرته
راپس کیږی (یعنی علم اواختیار دواړه دالله ﷻ دی بیاهغه ته څه مشکله ده چې دعملونو جزا اوسزا
ورکړی اوکله چې هغه داسی علم او اختیارلری) نو (ای محمد ﷺ) ته دهغه عبادت کوه (چې په دې کې
تبلیغ هم داخل دی) او په هغه بروسه ساته (که چیری په تبلیغ کی دڅه تکلیف احتمال وي داپه مینځ کې
په طوردجملی معترضی دوی ته خطاب وسومخ ته بیاهغه مضمون دی یعنی) اوستارب ددې خبروڅخه بې
خبره نه دی کوم چې تاسی خلق کوی (لکه چې لوړپه علم غیب سره دعملونو علم په درجه اولی ثابت سو)

**معلومات اومسئلي**

**(په قرآني اسلوب کي دنبي کريم ﷺ دشان دلوی والي طرف ته اشاره)**

په سورة هود کی دتیرو پیغمبرانو اود دوی دقومونو عبرتناك حالات اوواقعات ذکر کولو څخه وروسته
نبي کریم ﷺ اوامت محمدی ته یوڅو هدایات ورکول سوی دی چې ددې سلسله دتیر آیت: فَاسْتَقِمْ كَمَا
أُمِرْتَ څخه شروع سوي ده په دې هدایتونو کی دقرآن کریم داحسن بیان څومره زړه راکشونکی اوادب
ورونکی دی چې دکوم کار حکم یې په دې اندازکی ورکی چې داکوه په دې کی یې مخاطب خونبی کریم
ګرځولی دی اوامت محمدی یې تبعًا په دې کی شامل کړی دی: فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ اوپه دې
کر سوی آیت: أَقِمِ الصَّلٰوةَ اوددې څخه وروسته: وَاصْبِرْ اودکوم کار څخه چې یې منع کړیده اود څان
ساتلو هدایت یې کړی دی نوپه دې کی یې سیده په سیده امت ته خطاب کړی دی لکه په تیرو ایتونوکی:
لطغَوْا: او: لَا تَرْكَنُوْٓا اِلَى الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا .
چې فکر وسی نوپه ټول قرآن کی په عام طور سره داطرز استعمال سوی دی چې دامَرْ مخاطب نبی کریم

ﷺ جور سوی دی اودنهی اومنع مخاطب امت چی په دی کی دنبی کریم ﷺ په خپله دهغه څخه دپرهیز کولو طرف ته اشاره ده د دوی فطرت سلیمه اوطبیعت الله تعالی داسی جوړکړی وو چی یو بدخواهش یی نه وو اوبدشی ته یی ګرسره میلان په کښی نه وو تردی چی داسی شیان کوم چی په ابتداء داسلام کی جائز اوحلال وه مګر اخر حرامیدل یی دالله ﷻ په علم کی مقرر سوی وه نبی کریم ﷺ دهغه دحلالیدو په زمانه کی هم هیڅکله هغو ته نه دی نژدی سوی لکه شراب سود اوځمار وغیره.

په دی آیت کی یی نبی کریم ﷺ مخاطب کړی دی اودوی اود دوی ټول امت ته یی دلمانځه دقائمولو حکم ورکړی دی دتفسیر دعالمانو داصحابو اوتابعینو پردی اتفاق دی چی دلمانځه څخه مراد دلته فرض لمونځونه دی (بحر محیط قرطبی) اودلمانځه دقائمولو څخه مراد ددی پوره پابندی اوهمیشوالی دی اوځینی حضرات فرمایی چی لمونځ دټولو ادابو سره اداکول مراددی ځینی فرمایی چی لمونځ په خپل ښه وخت کی اداکول مراددی دادری قولونه دایت: اَقِمِ الصَّلٰوةَ په تفسیر کی نقل دی اوپه حقیقت کی داڅه اختلاف نه دی داټول شیان دَ اقامت صلوة په معنی کی شامل دی.

داقامت صلوة دحکم کولو څخه وروسته دلمانځه دوختونو اجمالی بیان دا دی چی دورځو په دواړو سرونو یعنی په شروع اواخر کی اودشپی په څه حصو کی لمونځ قائم ساتی ځکه چی: زُلَفًا دَزُلْفَةٌ جمع ده چی معنی یی یوه حصه اوټکړه ده دورځی ددواړو سرونو دلمونځونو متعلق خوپردی دټولو اتفاق دی چی داول سر دلمانځه څخه مراد دسهار لمونځ دی داخری سر لمونځ ځینو مغرب (ماښام) مقرر کړی دی چی دورځی اخری لمونځ دغه دی دماښام وخت دورځی جزء نه دی بلکه دورځی تیریدو څخه وروسته راځی او: زُلَفًا مِّنَ الَّيْلِ یعنی دشپی دحصو دلمانځه څخه مراد دجمهورو مفسرینو حسن بصری مجاهد محمد بن کعب قتاده اوضحاك وغیره ټولو دماښام اوماخستن لمونځ مقرر کړی دی اودیوحدیث څخه ددی تائید کیږی په کوم کی چی ارشاد فرمایی چی: زُلَفًا مِّنَ الَّيْلِ ماښام اوماخستن دی (ابن کثیر)

کله چی د: طَرَفَيِ النَّهَارِ څخه مراد دسهار اومازیګر لمونځ سو اود: زُلَفًا مِّنَ الَّيْلِ څخه مراد دماښام اوماخستن نو په دی آیت کی دځلورو لمونځونو دوختونوبیان راغی صرف دماپښین دلمانځه دوخت بیان پاته سو کوم چی په بل آیت: اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوْكِ الشَّمْسِ کی راغلی دی.

په دی آیت کی په ذکرسوو وختونو کی د: اقامت صلوة: دحکم څخه وروسته یی د دوی یو عظیمه فائده داهم ښوولی ده چی: اِنَّ الْحَسَنٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّاٰتِ یعنی نیك کارونه ختموی بدکارونه مفسرین حضرات فرمایی چی دنیك کار څخه مراد ټول نیك کارونه دی چی لمونځ روژه زکوة صدقات نیك خوی نیکه معامله وغیره ټول په کی داخل دی مګر لمونځ ته په دی ټولو کی اولیت حاصل دی دغه شان د: سیئاتو: لفظ ټولو بدو کارونوته شامل دی برابره خبره ده که کبیره ګناه وی اوکه صغیره لیکن دقرآن کریم یوبل آیت دا رنګه دنبی کریم ﷺ ډیرو ارشاداتو دادصغیره ګناهونو سره خاص کړی دی معنی داده چی نیك کارونه په کوموکی چی لمونځ دټولو څخه غوره دی دصغیره ګناهونو کفاره کیږی او داګناهونه ختموی په قرآن کریم کی دی: اِنْ تَجْتَنِبُوْا كَبٰٓئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ: یعنی که تاسی دلویو ګناهونو څخه ځان وساتی نوموږ به ستاسی واړه ګناهونه په خپله کفاره کړو.

دصحیح مسلم په حدیث کی دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی پنځه لمونځونه اود یوی جمعی څخه تر بلی جمعی پوری اودیو رمضان څخه تر بل رمضان پوری دهغو ټولو گناهونو کفاره کیږی کوم چی د دوی په مینځ کی صادر سوی وی کله چی دی سړی دلویو گناهونو څخه ځان ساتلی وی مطلب دا دی چی لویه گناه خوبغیر دتوبی څخه نه معاف کیږی مگر کوچنی گناه په نورو نیکو کارونو لمونځ روژه صدقه وغیره کولو سره خود بخوده معاف کیږی مگر په تفسیر بحر محیط کی داصولو دتحقیق کوونکو عالمانو دا قول نقل سوی دی چی صغیره گناه هم په نیك کار کولو سره هلته معاف کیږی کله چی انسان ددی پر کولو باندی پښیمانه سی اوداننده دپاره دنه کولو اراده وکړی پر هغه اصرار نه کوی دحدیثو په روایتونوکی چی څومره واقعات دکفاره کیدو نقل ډی په دی ټولو کی داوضاحت هم دی چی ددی کوونکی کله په خپل کار پښیمانه سی اوداننده دپاره توبه وکاړی په دی باندی نبی کریم ﷺ ده ته دگناه معاف کیدو خوشخبری اوروْلی ده . والله تعالی اعلم

دحدیث په مشهورو اومعلومو روایتونو کی یی لوی گناهونه دی شیانو ته ویلی دی. (۱) دالله ﷻ په ذات یاصفاتوکی څوك شریك یابرابر گرځول (۲) قصداً یوفرض لمونځ پرینښوول (۳) څوك په ناحقه قتل کول (۴) حرام کاری (۵) غلا کول (۶) شراب چښل (۷) دمور اوپلار نافرمانی (۸) په دروغو قسم (۹) په دروغو شاهدی (۱۰) جادو کول (۱۱) سود خوړل (۱۲) دیتیم مال په ناجائزه اخستل (۱۳) دجهاد دمیدان څخه تښتیدل (۱۴) په پاکدامنو ښځو تهمت لگول (۱۵) دچامال په ناجائز طور باندی غصب کول (۱۶) وعده ماتول (۱۷) په امانت کی خیانت کول (۱۸) چاته ښکنځل کول (۱۹) یوسړی په ناحقه مجرم گرځول وغیره .

دکبیره اوصغیره یعنی لویو اووړو گناهونو تفصیل په مستقلو رسالو کی عالمانو لیکلی دی زما په رساله: گناه بی لذت کی هم ذکردی هلته یی کتلی سی .

په هرحال دذکر سوی آیت څخه دا ثابته سوه چی په نیك کار کولو سره هم گناه معاف کیږی په دی وجه نبی کریم ﷺ فرمایی چی دبدکار کولو څخه وروسته نیك کار وکړه نو دغه بدی به ختمه کړی اوفرمایی چی دخلگو سره په ښه خوی معامله کوه (ابن کثیر بحواله مسند احمد)

حضرت ابوذر غفاری ؓ وایی چی ما نبی کریم ﷺ ته عرض وکی چی ماته یو وصیت وفرمایی دوی وفرمایل چی که ستا څخه یوه گناه وسی نو ددی څخه وروسته یو نیك کار وکړه چی دغه گناه ختمه کړی .

په حقیقت کی یی په دی حدیثونو کی دگناه څخه دتوبی کولو سنت اوښه طریقه ښوولی ده لکه چی په مسند احمد کی په روایت دصدیق اکبر ؓ نقل دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی که دیو مسلمان څخه یوه گناه وسی نوده لره په کار دی چی اودس وکړی دوه رکعاته نفل لمونځ وکړی نودده گناه به معاف سی (داټول روایتونه دابن کثیر دی) دی لمانځه ته دتوبی لمونځ ویل کیږی .

ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذّٰكِرِيْنَ : یعنی دایو نصیحت دی دنصیحت منونکو دپاره په دی کی د : ذٰلِكَ: اشاره قرآن کریم ته هم کیدی سی اوداامراونهی دحکمونوطرف ته هم ددی ذکرددی څخه مخکی راغلی دی مراددادی چی دا قرآن یاداذکرسوی احکام دهغوخلگودپاره هدایت اونصیحت دی کوم چی نصیحت اوریدونکی اومنونکی دی په دی کی اشاره داده چی عنادی ضدی سړی چی پرهیځ شی فکرنه کوی هغه دهر هدایت څخه محروم دی

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ : يعنى ته پرصبر ثابت قدم اوسه ځکه چې الله ﷻ دنيك عمل كوونكو اجرنه ضائع كوي .

دصبر لفظي معنى تړل دي په دي وجه دځپل نفس منع كولو ته هم صبر ويل كيږي چې په مطلب كې يې داهم داخله ده چې په نيكو كارونو كولو ځپل نفس ثابت قدم لره اوداهم چې په بدو كارونوكى داخته كيدو ځخه يې منع كړه دلته نبى كريم ﷺ ته دصبر دحكم وركولو ځخه دامراد هم كيدى شي چې كوم احكام په ذكرسوي آيت كې تاته دركول سوي دي مثلاً استقامت اقامت صلوة وغيره په دي باندي ته په مضبوطي سره قائم اوسه اوداهم كيدى سي چې دمخالفينو پرمخالفت دصبر تلقين مقصود وي اووددي ځخه وروسته چې كوم دا ارشاد فرمايي چې الله ﷻ دنيكانو اجر نه ضائع كوي په دي كې په ښكاره د ، محسنينو ځخه مرادهغه خلق دي كوم چې دذكرسوو ايتونو داحكاموامر نهي پايبندوي يعنى په دين كې داستقامت مقام دوى ته حاصل وي دشرعي حدونوپوره رعايت كوي دظالمانوسره دوستى اوبې ضرورته تعلق نه ساتي دلمونځ دادابو سره په ښه وخت كې دادا كولو پابندوي ددين پرټولو احكاموثابت قدم وي. اوخلاصه ددي ټولو هغه ده كوم چې د ، احسان په تعريف كې پخپله نبى كريم ﷺ فرمايلي دي چې دالله ﷻ فرمانبرداري اوعبادت داسي كوه چې گوياته الله ﷻ وينى ياكم از كم دا چې الله ﷻ تاويني كله چې انسان ته دحق تعالى دذات اوصفاتو ديقين ددرجه حاصله سي نوددۀ ټولي خبري اوكارونه خود بخوده برابرسي په تيرو سوو عالمانو كې دري كلمي داسي مشهوري وي چې يوبل ته به يې ليكلي دغه ديادولو قابلي دي اوله داچې كوم سري داخرت دپاره په كاركې مشغول سي الله ﷻ دده ددنيا كارونه خود بخوده برابر كړي اوذمه واري يې پرخپله ذمه واخلي دوهمه داچې كوم سري ځپل باطني حالت برابر كړي دځپل زړه مخ دټولو ځخه واړوى دالله ﷻ طرف ته يې وگرځوي نوالله ﷻ دده ظاهري حالت خود بخوده درست كړي دريمه داچې كوم سري دالله ﷻ سره خپله معامله برابره كړي نوالله ﷻ دده اودخلگو په مينځ كې معاملات خود بخوده برابر كړي اصل عبارت ددي دري واړو كلمو دا دى ، وَكَانَ أَهْلُ الْخَيْرِ يَكْتُبُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ بِثَلَاثِ كَلِمَاتٍ: ١ مَنْ عَمِلَ لِآخِرَتِهِ كَفَاهُ اللهُ أَمْرَ دُنْيَاهُ ٢ وَمَنْ أَصْلَحَ سَرِيرَتَهُ أَصْلَحَ اللهُ عَلَانِيَتَهُ ٣ وَمَنْ أَصْلَحَ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللهِ أَصْلَحَ اللهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّاسِ (روح البيان ج ٢ ص ١٣١)

په دريم اوڅلورم ايتونو كې په تيرو قومونو دالله ﷻ دعذاب دنازليدو وجه اوخلگو ته ددي ځخه دخلاصيدو هدايت داسي وركول سوي دي چې فرمايي .

په تيرو قومونو كې افسوس دي چې داسي ونه سوه چې په دوى كې ځه پوه اونيك خلگ واى كومو چې خپل قوم دفساد كولو ځخه منع كولي بغير دلږو خلگو ځخه كومو چې دپيغمبرانو تابعداري وكړه اودغه دعذاب ځخه محفوظ پاته سول اوباقي ټول قوم ددنيا په خوندوكې ومښتل اومجرمان جوړسول .

په دي آيت كې يې نيكو اوپوهه خلگو ته : أُولُوا بَقِيَّةٍ : ويلي دي دبقيه لفظ باقيمانده شي ته ويل كيږي او دانسان عادت دا دي چې كوم شي دټولو ځخه زيات خوږ او محبوب وي ، دهغه په هرحال كې دځپل ځان دپاره دمحفوظ اوباقي پاته كيدو اهتمام كوي ، په ضرورت پيښيدو نور ټول شيان قربانوي مگر هغه نه وركوي په دي وجه عقل اوپوهي ته ، بقيه ويل كيږي چې دا دټولو ځخه زيات خوږ دي .

په څلورم آیت کی فرمایي چي ستا رب ښارونه اوکلي په ظلم سره نه هلاکوي کله چي دهغو اوسیدونکي نیکو کار یعنی مسلمانان وي ددې مطلب دا دی چي دخداې ﷻ څخه دظلم اوزور دصادریدو هیڅ امکان نسته کوم چي هلاکیږي نوهغه ددې مستحق وي او ځیني حضرات فرمایي چي په دې آیت کی دظلم څخه مراد شرك دی اود: مُصْلِحُوْنَ څخه مراد هغه خلگ دي کوم چي سره دشرك اودکفر څخه معاملي اواخلاق ښه لري اوچاته نقصان اوضررنه رسوي دروغ نه وايي دوکه نه کوي اومطلب دایت دا دی چي ددنیا عذاب پريوقوم باندي محض د دوي دمشرك اوکافر کیدو په وجه نه راځي ترڅو چي دوي په اخلاقو اوعملونوکی هم داسي کارونه شروع نه کړي دکوموڅخه چي په مځکه کی فساد غوړول کیږي پرتیرو څومره قومونو باندي چي عذاب راغلي دي د دوي خاص خاص بد عملونه ددې سبب جوړسوي دي دحضرت نوح ﷺ قوم حضرت نوح ﷺ ته قسم قسم تکلیفونه ورسول دحضرت شعیب ﷺ قوم په ناپ او تول کی کمی کول اوفساد یې غوړوي دحضرت لوط ﷺ قوم په بدترین قسم بدکاري کی اخته وو دحضرت موسٰی او حضرت عیسٰی قومونو په خپلو پیغمبرانو باندي ظلمونه وکړل قرآن کریم په دنیا کی د دوي دعذاب سبب د دوي عملونه اوکارونه ښوولي دي دلوي کفر اوشرك په وجه سره په دنیا کی عذاب نه راځي ددې سزا خو دجهنم دائمي عذاب دی په دې وجه ځیني عالمان فرمایي چي حکومت اوبادشاهي دکفر اوشرك سره خوچلیدې سي مگر دظلم او زور سره نه سي چلیدې.

بد اونیك اختلاف: په پنځم آیت کی چي کوم دا ارشاد فرمایي چي که الله ﷻ غوښتلي نوټول انسانان به یې یوامت اوملت جوړکړي واي مطلب دا دی چي که الله ﷻ غوښتلي نوټول انسانان به یې په زور سره داسلام پرقبولومجبوره کړي واي تول به مسلمانان واي په دوي کی به هیڅ اختلاف نه واي مگر په تقاضا دحکمت سره په دې دنیا کی الله ﷻ څوك په یوعمل باندي نه مجبوره کوي بلکه ده انسان ته یوقسم اختیار ورکړي دی دهغه ترمخه چي دی ښه یابد هرڅنگه عمل غواړي کولي سي اودانسانانو طبیعتونه مختلف دي په دې وجه لاري مختلفي وي ددې نتیجه داده چي ځیني خلگ همیشه دحق دین څخه په اختلاف کی وي بغیر دهغو خلگو څخه پرکومو چي الله ﷻ رحمت فرمایلی دی یعنی دپیغمبرانو تابعداري کوونکي.

ددې څخه معلومه سوه چي داختلاف څخه مراد دلته دحقد دین اوانبیاوو علیهم السلام دتعلیم څخه مخالفت دی اجتهادي اختلاف کوم چي ددین دامامانو اوداسلام دفقهاوو په مینځ کی لازم دی اودصحابه وو دزماني څخه راروان دی هغه په دې کی داخل نه دی نه دغه دالله ﷻ درحمت څخه خلاف دی بلکه مقتضی درحمت اوحکمت دی کومو حضراتو چي دمجتهدینو امامانو اختلاف ددې آیت په روسره درحمت څخه خلاف غلط گرځولی دی دا په خپله دایت دسیاق څخه هم خلاف دی اودصحابه وو رضي الله عنهم اودتابعینو رحمهم الله دعمل څخه هم والله سبحانه تعالی اعلم.

## سورة هود ختم سو بحمدالله تعالی

(سُوْرَةُ يُوْسُفَ)

سورة یوسف مکیة وهی مائة واحدی عشرة آیة واثنا عشر رکوعا

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سورة یوسف په مکه کی نازل سو او په دی کی یوسل یوولس (۱۱۱) آیتونه او دولس (۱۲) رکوعگانی دی

شروع کوم د الله ﷻ په نوم سره چی بی اندازی مهربانه نهایت رحم والا دی.

الۤرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۞ ١ اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ

دا آیتونه دی دواضح کتاب مونږ دا نازل کړی دی قرآن په عربی ژبه چی تاسی ،

تَعْقِلُوْنَ ۞ ٢ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَآ اَوْحَيْنَآ

پوه سی ، مونږ بیانوو تاته یوښکلی بیان په دی وجه چی ولیږی مونږ تاته

اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ ۖ وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهٖ لَمِنَ الْغٰفِلِيْنَ ۞ ٣

دا قرآن او ته وی ددی څخه مخکی خامخا د ناخبرو څخه ،

اِذْ قَالَ يُوْسُفُ لِاَبِيْهِ يٰٓاَبَتِ اِنِّيْ رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَّ

یو وخت چی وویل یوسف عليه السلام خپل پلار ته ای پلاره! ما ولیدل په خوب کی یوولس ستوری ،

الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ لِيْ سٰجِدِيْنَ ۞ ٤ قَالَ يٰبُنَيَّ لَا تَقْصُصْ

او لمر او سپوږمی ولیدل ما خان ته سجده کوونکی ، وی ویل ای زویه ! مه بیانوه

رُءْيَاكَ عَلٰٓى اِخْوَتِكَ فَيَكِيْدُوْا لَكَ كَيْدًا ۗ اِنَّ الشَّيْطٰنَ لِلْاِنْسَانِ

خوب خپل خپلو ورونو ته بیا به هغوی جوړکی ستا د پاره یو فریب خامخا شیطان دانسان بکاره

عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ۞ ٥ وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيْكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَاْوِيْلِ

دښمن دی ، او دغه ډول به غوره کړی تا ستارب او وبه ښیی تاته تاویل

الْاَحَادِيْثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكَ وَعَلٰٓى اٰلِ يَعْقُوْبَ كَمَآ اَتَمَّهَا

دخبرو او پوره به کړی خپل نعمت په تا باندی او د یعقوب په کور والاوو لکه چی پوره کړی یی دی ستا

عَلٰٓى اَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ ۗ اِنَّ رَبَّكَ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۶﴾

په دوو پلرونو نيکه ددي څخه مخکي په ابراهيم او اسحٰق عليهما السلام باندي خامخا ستا رب خبردار دی حکمت والا

**لنډتفسير**: الٓرٰ (ددي په معنیٰ الله ﷻ پوه دی) دا ايتونه دی ديو واضح کتاب (چی الفاظ او معنی دلالت کوونکی يی ډيری صفادی) مونږ دانازل کړی دی قرآن په عربی ژبه چی تاسی (په دی وجه چی اهل زبان ياست دنورو څخه مخکی) باندی پوه سی (بياستاسی په واسطه باندی نور خلک پوه سی) مونږ چی داقرآن تاته راليږلی دی ددی په ذريعه مونږ تاته يو ه لويه عمده قصه بيانوو او ددی څخه مخکی ته (ددی قصی څخه) بالکل ناخبره وی (ځکه چی نه تاڅه کتاب لوستی وو نه دی ديو استاد څخه څه ازده کړی وه اوقصه هم داسی مشهوره نه وه چی عوامو ته معلومه وه دقصی شروع) هغه وخت يادولوقابل ده کله چی يوسف ﷺ خپل پلار (يعقوب ﷺ) ته وويل چی پلاره ما (په خوب کی) يوولس ستوری اولمر اوسپوږمی ليدلی دی دوی می خپل ځان ته سجده کوونکی ليدلی دی دوی (په جواب کی) وفرمايل چی زويه خپل داخوب دخپلو وروڼو په مخکی مه بيانوه (ځکه چی دوی په دی وجه چی دنبوت په خاندان کی دی ددی خوب په تعبير پوه دی چی يوولس ستوری يولس وروڼه اولمر پلار اوسپوږمی مورده اوسجده کولو څخه مراد ددی ټولو ستا دحکم لاندی فرمانبرداره کيدل دی) نودوی به ستا (دازار رسولو) دپاره يو خاص تدبير وکی (يعنی په وروڼوکی اکثره ځکه چی لس وروڼه يی دپلار دطرفه وه د دوی څخه بيره وه صرف يو وروريی حقيقی بنيامين وو دکوم څخه چی څه خلاف بيره خونه وه مګر دا احتمال وو چی ده دخلی څخه به خبره ووزی) بيشکه شيطان دانسان ښکاره دښمن دی (په دی وجه دوروڼو په زړه کی به وسوسی واچوی) او (لکه څنګه چی به الله ﷻ تاته داعزت درکړی چی ټول وروڼه به ستا تابعدار اوفرمانبرداروی) دغه ډول به ستا رب تا (دنوز عزت دنبوت دپاره هم) منتخب کړی اوتاته به دخوبونو دتعبير علم درکړی او (نور نعمتونه به درکړی هم) پرتا اوپراولاد ديعقوب به خپل انعام کامل کړی لکه چی ددی څخه مخکی ستا پرنيکه ابراهيم او اسحٰق (عليهما السلام) يی خپل انعام کامل کړی دی واقعی ستا رب لوی علم والا لوی حکمت والا دی.

**معلومات اومسئلي**: دسورة يوسف دځلورو ايتونو څخه ماسوا ټول سورة مکی دی په دی سورة کی دحضرت يوسف ﷺ قصه په تسلسل اوترتيب سره بيان سوي ده اوداقصه صرف په دی سورة کی راغلی ده په ټول قرآن کی دوباره ددی هيڅ ځای ذکرنسته دا خصوصيت صرف دحضرت يوسف ﷺ دقصی دی کنه نودټولو انبياوو عليهم السلام قصی او واقعات په ټول قرآن کی ترخاص حکمت لاندی جزونه جزونه راوړل سوی دی اوبار بار راوړل سوي دی.

حقيقت دا دی چی ددنيا په تاريخ اوپه تيرو تجربو کی دانسان دراتلونکی ژوند دپاره لوی سبق وی چی ددی دقدرتی تاثير رنګ دانسان پرزړه اودماغو دعامو تعليماتو څخه ډير زيات ژور اوبی محنته وی په دی وجه قرآن کريم کوم چی دټولو قومونو دعالم دپاره داخری هدايت نامی په حيثيت سره راليږل سوی دی په دی کی ددنيادټولوقومونو دتاريخ هغه حصه را اخستی سوی ده کومه چی دانسان دحا ل او انجام

داصلاح دپاره کیمیایی نسخه ده مګر قرآن کریم دتاریخ عالم داحصه هم په خپل مخصوص اوبی مثاله اندازکی داسی را اخستی ده چی ددی لوستونکی داسی نه سی محسوسولی چی داڅه دتاریخ کتاب دی بلکه پرهرمقام باند چی دکومی قصی یو ټکړه دعبرت اونصحیت دپاره ضروری ګڼل سوی ده صرف هغومره حصه هلته بیان سوي ده اوبیاپه بله موقع چی ددغی حصی ضرورت ګڼل سوی دی نوبیادوباره سوي ده په دی وجه ددی قصو په بیان کی دواقعو دترتیب لحاظ نه دی ساتل سوی ځینی ځای دقصی اولنی حصه وروسته اواخری حصه اول ذکرسوي ده په دی خاص قرآنی طریقه کی دامستقل هدایت دی چی ددنیا دتاریخ او دتیرو واقعاتو ویل اویادول په خپله یومقصدنه دی بلکه دپوه انسان مقصد دهری قصی او خبر څخه یو عبرت اونصیحت حاصلول په کار دی.

په دی وجه ځینی اهل تحقیق فرمایی چی دانسان دکلام چی کوم دوه قسمونه خبر اوانشاء مشهوردی ددی دواړو قسمونو څخه مقصود اصلی انشاء ده خبر په حیثیت دخبر هیڅ ځای مقصود نه وی بلکه دپوه انسان مقصد دهرخبر اوواقعی اوریدو اولیدو څخه صرف دخپل حال اوعمل اصلاح په کار وی.

دحضرت یوسف ﷺ قصه په ترتیب سره په بیانولو کی یوحکمت داهم کیدی سی چی تاریخ نګاری هم یومستقل فن دی په دی کی ددی فن والاوو دپاره خاص هدایات دی چی په بیان کی نه دومره لنډوالی په کار دی چی په خبره باندی خوك پوه نه سی اونه یی دومره اوږدول په کاردی چی ویل اویادول یی مشکل سی لکه چی ددی قصی دقرانی بیان څخه واضحه کیږی.

دوهمه وجه داهم کیدی سی چی په ځینو روایتونو کی دی چی یهودو دازمائش دپاره نبی کریم ﷺ ته ویلی وه چی که ته رښتنی نبی یی نوموږ ته وښیه چی دیعقوب ﷺ خاندان دشام څخه مصرته ولی منتقل سو؟ اودیوسف ﷺ واقعه څه وه؟ ددی په جواب کی په ذریعه دوحی داپوره قصه نازله سوه کومه چی دنبی کریم ﷺ معجزه اود دوی دنبوت لوی شاهدی وه چی دی محض امی وو اوټول عمر په مکه کی مقیم وو دچا څخه یی تعلیم نه وو حاصل کړی اونه یی یوکتاب ویلی وو بیادوی ټول واقعات کوم چی په تورات کی ذکروه پوره پوره صحیح وښوول بلکه ځینی هغه شیان یی هم وښوول دکومو چی ذکر په تورات کی نه وو اوددی په ضمن کی ډیر احکام اوهدایات دی چی مخ ته به بیان سی.

دټولو څخه په اولنی آیت کی حروف : الٓرٰ دقرآن کریم دمقطعاتو څخه دی چی ددی متعلق دجمهورو اصحابو اوتابعینو فیصله دا ده چی دا دمتکلم اومخاطب یعنی دالله ﷻ او درسول ﷺ په مینځ کی یو راز دی چی دریم سړی نه باندی پوهیږی او نه ورته مناسب دی چی ددی په تحقیق پسی سی.

تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ : یعنی دا دی آیتونه ددی کتاب کوم چی دحلالو حرامو حکمونه او دهر کار حدونه اوقیدونه وښوول انسان ته یی دژوند په هرآړخ کی یودرمیانه اوبرابر نظام دژوند ورکړی دی چی ددی دنازلولو وعده په تورات کی پیدا کیدی سی اویهود ددی څخه خبر دی.

---

اِنَّا اَنْزَلْنٰهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ : یعنی موږ نازل کی دا قرآن په عربی ژبه چی شاید تاسی پوهه حاصله کړی. په دی کی اشاری دی طرف ته ده چی دحضرت یوسف ﷺ دقصی پوښتنی کوونکی دعربو یهود وه الله ﷻ د دوی په ژبه کی داقصه نازله کړه چی دوی فکر وکړی او دنبی کریم ﷺ په رښتنوالی اوحقوالی ایمان

راوړی او په دې قصه کې چې کوم احکام او هدایتونه دي دا دخپلې لارې رڼا جوړه کړي.
په دې وجه دلته لفظ د: لَعَلَّ: په معنی دشاید راوړل سوی دی ځکه چې ددې مخاطبو حال معلوم وو چې دداسې واضحو ښکارو ایتونو په مخ ته راتلو هم د دوې څخه دحق قبلول مشکوک وو.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ: یعنی مونږ بیانوو ستا دپاره ښه قصه دا قرآن په ذریعه دوحی پرتا نازلوو بیشکه ته ددې څخه مخکې ددې ټولو واقعاتو څخه ناخبره وې په دې کې یهودو ته خبرداری دی چې تاسې څنګه زمونږ درسول ازمائش کول غواړئ په دې کې هم درسول کمال واضح سو ځکه چې دی دمخکې څخه امي اودتاریخ عالم څخه ناخبره وو اوس دده دخبریدلو یوه ذریعه بغیر دتعلیم الهي اووحی دنبوت څخه نه سی کیدی.

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ: یعنی حضرت یوسف ؑ خپل پلار ته وویل چې پلاره ماپه خوب کې یوولس ستوري لمر او سپوږمۍ لیدلې دي او دا مې لیدلي دي چې دوی ماته سجده کوی.
دا دحضرت یوسف ؑ خوب وو ددې دتعبیر متعلق حضرت عبدالله بن عباس ؓ فرمایي چې دیوولس ستورو څخه مراد دحضرت یوسف ؑ یوولس وړونه دي اودلمر اوسپوږمۍ څخه مراد پلار او مور وه.
په قرطبي کې دي چې دحضرت یوسف ؑ دمورروفات که څه هم ددې واقعې څخه مخکې سوی وو مګر خاله یې دپلار صاحب په نکاح کې راغلې وه خاله هسې هم دمور په ځای ګڼل کیږي اوچې بیا دپلار په ښځو کې راسې نو عرفًا دی ته مور ویل کیږي.

قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ: یعنی زویه! ته خپل داخوب خپلو وړونو ته مه وایه هسې نه چې هغوی داخوب واوري ستا لوی شان معلوم کړي اوستا دهلاکولو تدبیر وکړي، ځکه چې شیطان دانسان ښکاره دښمن دی ددنیا دجاه اومال په خاطر انسان په داسې کارونو کې اخته کوي .............. په دې آیتونو کې څومسئلې دذکر قابلې دي.

**(دخوب حقیقت او درجه اوددې قسمونه)**

دټولو څخه اول دخوب حقیقت او ددې څخه دمعلوم سوو واقعاتو اوخبرونو درجه اومقام دی په تفسیر مظهري کې حضرت قاضي ثناء الله فرمایي چې حقیقت دخوب دا دی چې دانسان نفس یو وخت دخوب یا دبې هوښۍ په سبب دظاهري بدن دتدبیر څخه فارغه سی نوده ته ددې خیالي قوت دطرف څخه څه صورتونه ښکاره کیږي ددې نوم خوب دی بیا ددې درې قسمونه دي چې په دې کې دوه بالکل باطل دي چې هیڅ حقیقت اواصلیت یې نه وي اویو دخپل ذات په اعتبار سره صحیح اوصادق دی مګر په دې صحیح قسم کې هم کله یو عوارض شامل سی اودافاسد اوبې اعتباره کړي.
تفصیل یې دا دی چې په خوب کې انسان کوم مختلف صورتونه اوواقعات وینی کله خوداسې وسی چې دبیداری په حالت کې کوم صورتونه انسان وینی هغه په خوب کې ورته په نظر راځي اوکله داسې وسی چې شیطان څه صورتونه اوواقعات دده په ذهن کې غورزوی کله خوشحالي کوونکي اوکله بیروونکي دادواړه قسمونه باطل دي چې نه یې یو حقیقت او اصلیت سته اونه ددې څه واقعي تعبیر کیدی سی په

دی کی اول قسم ته حدیث النفس اودوهم ته تسویل شیطانی وایی.
دریم قسم کوم چی صحیح اوحق دی هغه دالله ﷻ دطرف څخه یو الهام دی کوم چی خپل بنده ته دخبرولو یا دخوشخبری ورکولو دپاره کول کیږی الله ﷻ دخپلو غیبو دخزانو څخه څینی شیان دده په زړه او دماغو کی اچوی.
په یو حدیث کی دنبی کریم ﷺ ارشاد دی چی دمومن خوب یوه خبره ده چی په دی کی دی دخپل رب سره دخبرو شرف حاصلوی داحدیث طبرانی په صحیح سند سره روایت کړی دی (مظهری)
ددی تحقیق دصوفیایی کرامو دبیان مطابق دا دی چی په عالم کی څومره شیان په وجود کی راتلونکی وی ددی دوجود څخه مخکی دهرشی یوخاص شکل په عالم مثال کی وی اوپه دی عالم مثال کی چی څنګه دجوهرونو اوثابتو حقیقتونو صورتونه اوشکلونه وی دغه ډول دمعانیو اواعراضو هم خاص شکلونه وی په خوب کی کله چی نفس انسانی دظاهری بدن دتدبیر څخه فارغه سی نوځینی وخت دده تعلق دعالم مثال سره راسی هلته چی دکائناتو کوم شکلونه وی هغه ده ته په نظر راسی بیا داصورتونه دعالم غیب څخه ښکاره کیږی ځینی وخت په دی کی څه عوارض داسی پیداسی چی داصل حقیقت سره یوباطل خیالات شامل سی په دی وجه تعبیر کوونکو ته ددی تعبیر کول مشکل سی او ځینی وخت دتهولو عوارضو څخه پاك اوصفاوی نودغه اصلِ حقیقت وی مګر په دی کی هم ځینی خوب دتعبیر محتاج وی څکه چی په دی کی دواقعی حقیقت واضح نه وی په داسی صورت کی هم که تعبیر غلط سی نوواقعه مختلفه سی په دی وجه صرف هغه خوب په صحیح طور سره دالله ﷻ دطرف څخه الهام اوثابت حقیقت وی کوم چی دالله ﷻ دطرف څخه وی اوڅه عوارض هم په کښی شامل نه وی اوتعبیرېی هم صحیح ورکول سوی وی دانبیاء علیهم السلام ټول خوبونه داسی وی په دی وجه د دوی خوب هم دوحی درجه لری دعامو مسلمانانوپه خوب کی هرقسم احتمال وی په دی وجه دغه دچادپاره دلیل اوحجت نه وی د دوی په خوبونو کی ځینی وخت دطبعی اونفسانی صورتونو خلط وی اوځینی وخت دګناهونو تیاره اوخړوالی پرصحیح خوب باندی خپورسی او داعتماد قابل پاته نه سی ځینی وخت یی صحیح تعبیر نه معلومیږی د خوبونو دادری قسمونه کوم چی لوړبیان سول داتفصیل دنبی کریم ﷺ څخه نقل دی دوی فرمایی چی دخوب دری قسمونه دی یوقسم شیطانی دی چی په دی کی دشیطان دطرف څخه څه صورتونه په ذهن کی راځی دوهم هغه چی بنده یی په ویښه وینی هغه صورتونه ورته په خوب کی مخامخ سی دریم چی صحیح اوحق دی هغه دنبوت داجزاوو څخه شپږ څلویښتم ۴۲ جزدی یعنی دالله ﷻ دطرف څخه الهام دی

**(په خوب کي دنبوت دجزء والي معنى اوتشريح)**

هغه قسم کوم چی حق اوصحیح دی او په صحیح حدیثونو کی یی دنبوت یوجزء ګرځولی دی په دی کی دحدیثونو روایتونه مختلف دی په ځینو کی څلویښتم ۴۰ جزء اوپه ځینو کی شپږ څلویښتم ۴۲ جزء ښوولی دی اوپه ځینو کی یوکم پنځوس ۴۹ اوپنځوس ۵۰ اواویایم ۷۰ جزء هم نقل دی داټول روایتونه په تفسیر قرطبی کی جمع سوی دی داابن عبدالبر تحقیق یی دانقل کړی دی چی په دی کی څه ټکر اوخلاف نسته بلکه هریوروایت پرخپل ځای صحیح اودرست دی اود اجزاوو دشمیر دا اختلاف دخوب

ليدونكي دمختلفو حالاتو پرېنا دي كوم سړي چې رښتني امانتدار ديندار اوكامل مومن وي دده خوب به دنبوت څلوېښتم جزء وي اوكوم چې په دې صفتونو كې لږ كم وي دده شپږ څلوېښتم جزء يا پنځوسم جزء وي اوڅوك چې نور هم كم وي دده خوب به دنبوت اويايم جزء وي .

دلته داخبره دفكر كولو طلبوونكې ده چې دربتني خوب دنبوت دجزوالې څخه څه مراد دي؟ په تفسير مظهري كې يې ددې توجيه دابيان كړېده چې په نبي كريم ﷺ دنبوت دوحي سلسله درويشت ۲۳ كاله جاري وه په دې كې په اوله ششماهي كې دا وحي الهي دخوبونو په صورت كې راتله اوپه پاته پنځه څلوېښت ششماهيو كې دجبرئيل امين دپيغام راوړو په صورت كې راغله په دې حساب سره رښتني خوبونه دوحي دنبوت شپږ څلوېښتم جزء سو اوپه كومو روايتونوكې چې كم اوزيات شمير ذكردي په دي كې يا تقريبي خبره سوې ده يادسند په اعتبار سره ساقط دي .

وامام قرطبي ﷺ فرمايي چې خوب دنبوت دجزء كېدو څخه مراد دا دي چې په خوب كې څيني وخت انسان داسې شيان ويني كوم چې دده په قدرت كې نه وي مثلاً ويني چې په هوا كې الوزي يادغيبو داسې شيان وويني چې علم حاصلول يې دده په قدرت كې نه وي نوددې ذريعه بغير دامداد اوالهام دخداي څخه نور څه نه سي كېدې كوم چې په اصل كې دنبوت خاصه ده په دې وجه دي ته دنبوت جزء وويل سو .

**( دقادياني دجال ديوې غلطي ترديد )**

دلته څيني خلگو ته يوه عجيبه غلطي لگېدلې ده چې دنبوت ددې جزء په دنيا كې دپاته كېدو اوباقي كېدو په وجه يې نبوت باقي او جاري پاته كېدل وگڼل كوم چې دقرآن كريم دقطعي نصوصو اوبې شميره صحيح حديثونو خلاف اودټول پوره امت داجماعي عقيدې دختم نبوت څخه خلاف اومنافي ده اودا نه پوهېږي چې ديوشي ديوجزء په موجود كېدو سره ددغه شي موجود كېدل نه لازمي كيږي كه ديو سړي يو نوك يا يووريښته يوځاى موجودوي نوڅوك دانه سي ويلې چې دلته هغه سړى موجوددى دمشين په ټولو پرزوكې كه دچاسره يوه پرزه يا يوحصه وي اوهغه ووايي چې زماسره فلاني مشين موجود دى نودټولې دنيا خلگ به دې درواغجن اوبې عقله وگڼي .

رښتني خوب دحديثونو دوضاحت مطابق بيشكه چې دنبوت جزء دى مگر نبوت نه دى نبوت خوپه خاتم الانبياء ﷺ باندې ختم سوى دى .

په صحيح بخاري كې دي چې نبي كريم ﷺ فرمايلي دي چې : لَمْ يَبْقَ مِنَ النُّبُوَّةِ اِلاَّ الْمُبَشِّرَاتُ : يعني ائنده دنبوت د جزء بغير دمبشرات څخه باقي نه پاته كيږي اصحابو كرام ﷺ عرض وكې چې دمبشرات څخه څه مراد دي؟ نووى فرمايل چې رښتني خوب ددې څخه ثابته سوه چې دنبوت يوقسم يا يوصورت باقي نسته صرف ددې يوكوچنى جزء باقي دى چې مبشرات يارښتني خوب ورته وايي .

**( كله دكافر يافاسق سړي خوب هم رښتيا كېدى سي )**

دا خبره هم په قرآن اوحديث او په تجربو سره ثابته ده چې رښتني خوب څيني وخت دفاسق فاجر بلكه كافر هم كېدى سي په دې سورة يوسف كې دحضرت يوسف ﷺ دجيل ددوو ملگرو خوب اوددې رښتيا كېدل دغه ډول دمصر دبادشاه خوب اودهغه رښتيا كېدل په قرآن كې ذكر دي حاجل دا دي چې دادرى

واړه مسلمانان نه وه په حدیث کی دکسرئ دخوب ذکردی کوم چی ده دنبی کریم ﷺ دبعثت متعلق لیدلی وو هغه خوب صحیح سو حال دا دی چی کسرئ مسلمان نه وو دنبی کریم ﷺ عمه عاتکی په حالت دکفرکی د دوی په باره کی رښتنی خوب لیدلی وو دارنگه کافر بادشاه بخت نصر ته چی دکوم خوب تعبیر حضرت دانیال ﷺ ورکی دغه خوب رښتنی وو
ددی څخه معلومه سوه چی محض دومره خبره چی څوك رښتنی خوب ووینی اوواقعه دهغه مطابق وسی دده دنیك اوصالح بلکه دمسلمان والی هم دلیل نه دی البته دا صحیح ده چی عام عادت دالله ﷻ دا دی چی درښتونو اونیکو خلگو خوب په عام طور سره رښتیاوی دفاسقانو فاجرانو خوبونه په عام طور سره دحدیث النفس یاتسویل شیطانی قسم باطل وی مگر کله ددی خلاف هم کیږی
په هرحال رښتنی خوب دعام امت دپاره دحدیث دوضاحت مطابق دیوخوشخبری یاخبرداری څخه زیات یو مقام نه لری نه دده دپاره پخپله په یومعامله کی دلیل دی اونه دنورودپاره ځینی ناپوهه خلق داسی خوب وويني اوپه قسم قسم وسوسوکی اخته سی څوك یی دخپل ولایت نخښه گڼی اوڅوك ددی څخه حاصلوسوو خبرو ته دشریعت داحکامو درجه ورکوی داټول شیان بی بنیاده دی خاصکر چی بیاداهم معلومه سوي ده چی په رښتونو خوبونوکی هم دیر دنفسانی یاشیطانی یاددواړه قسمه تصوراتو دگډون احتمال هم سته

**(خوب هرسړی ته بیانول نه دی په کار)**

**مسئله:** په آیت: قَالَ يٰبُنَيَّ : کی حضرت یعقوب ﷺ حضرت یوسف ﷺ دوړونو په مخکی دخپل خوب بیانولو څخه منع کی ددی څخه معلومه سوه چی خوب دداسی سړی په مخکی بیانول نه دی په کار کوم چی دده خیر خواه اوهمدرد نه وی اونه دداسی سړی په مخکی کوم چی دخوب په تعبیر کی ماهر نه وی.
په جامع ترمذی کی دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی رښتنی خوب دنبوت څلوېښتم جزء دی اوخوب معلق وی ترهغه پوری چی چاته بیان نه سی کله چی بیان سو او اوریدونکی یی یو تعبیر وایستی نوتعبیر مطابق واقع کیږی په دی وجه په کاردی چی خوب چاته بیان نه سی بغیر دهغه سړی څخه چی عالم او عاقل وی یاکم از کم دده دوست اوخیر خواه وی.
دارنگه په ترمذی اوابن ماجه کی دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی خوب دری قسمه وی یودالله ﷻ دطرف څخه زیری دوهم دنفس خیالات دریم دشیطان تصورات په دی وجه کوم سړی چی یو خوب ووینی اوده ته بنه معلوم سی نودی که غواړی چاته دی بیان کړی اوکه په دی کی څه ناکاره خبره په نظر ورسی نوچاته دی نه وایی بلکه پورته دی سی اولمونځ دی وکړی.
اوصحیح مسلم په حدیث کی داهم دی چی بدخوب ووینی نوچپه طرف ته دی دری واره ناړی توکړی اودالله ﷻ څخه دی ددی دبدی څخه پناه وغواړی اوچاته دی ذکر نه کوی نو داخوب به ده ته هیڅ نقصان ونه رسوی وجه داده چی ځینی خوب شیطانی تصورات وی هغه به په دی عمل سره دفع سی اوکه رښتنی خوب وی نوددی عمل په ذریعه دده دبد والی دلیری کیدو هم امید دی
**مسئله:** دخوب دتعبیر پرخوب باندی دموقوف پاته کیدو مطلب په تفسیر مظهری کی دا بیان سوی دی چی ځینی تقدیری کارونه قطعی نه وی بلکه معلق وی چی که فلانی کار وسو نودامصیبت به بیرته

ولاړسی اوکه ونه سو نوواقع به سی دی ته معلقه قضا ویل کیږی په داسی صورت کی په بد تعبیر سره معامله بده اوپه ښه تعبیر سره ښه کیدی سی په دی وجه دترمذی په ذکرسوی حدیث کی داسی سړی ته دخوب بیانولو منع سوي ده کوم چی عقلمند نه وی یادده خیر خواه اوهمدرد نه وی اوداوجه هم کیدی سی چی دخوب یوناکاره تعبیرواوری اودانسان په زړه کی داخیال کلك سی چی اوس پرمامصیبت راتلونکی دی اوپه حدیث کی دی چی الله ﷻ فرمایي: اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِی بِی یعنی: بنده چی زمامتعلق څنګه ګمان کوی زه دده په حق کی هم هغسی کیږم کله چی دالله ﷻ دطرف څخه په مصیبت راتلو یقین وکړی نو دالله ﷻ دعادت مطابق په ده مصیبت راتلل ضروری سو.

**مسئله**: ددی آیت څخه چی کومه دامعلومه سوه چی په کوم خوب کی دڅه تکلیف یا مصیبت خبره وي نو هغه دی چاته نه بیانوی دحدیثونو درواتیونو څخه معلومیږی چی دامنع محض دشفقت اوهمدردی پرېنا باندی ده شرعی حرامه نه ده په دی وجه که چاته یی بیان وکړی نوڅه ګناه نه ده ځکه چی په صحیح حدیثونو کی دی چی داحد دغزا په وخت کی نبی کریم ﷺ وفرمایل چی ماپه خوب کی لیدلی دی چی زما توره ذوالفقارماته سوه اوماولیدل چی څه غواګانی ذبح کیږی چی تعبیریی دحضرت حمزه ؓ شهادت او دډیرو مسلمانانوشهادت ووکومه چی لویه حادثه ده مګردوی داخوب اصحابو ؓ ته بیان کړی وو(قرطبی)

**مسئله**: ددی آیت څخه داهم معلومه سوه چی مسلمان ته دنورو دشر څخه دبچ کولو دپاره دهغوی دبدخوی یانیت اظهار کول جائزدی داپه غیبت کی داخل نه دی مثلاً چاته معلومه سی چی فلانی سړی دبل سړی دکور څخه دغلا یادده دقتل کولو منصوبه جوړوی نوده ته په کاردی چی داسړی خبر کړی داپه حرام غیبت کی داخله نه ده لکه چی حضرت یعقوب ؑ حضرت یوسف ؑ ته ددی اظهار وکی چی دوروڼو څخه دده ځان ته خطره ده.

**مسئله**: ددی آیت څخه داهم معلومه سوه چی دکوم سړی متعلق دا احتما ل وی چی زما د خوشحالی اودنعمت ذکر واوری نوحسد به کوی اودنقصان رسولو فکر به کوی نودده په مخکی دی دخپل نعمت دولت اوعزت وغیره ذکر نه کوی دنبی کریم ﷺ ارشاد دی چی.

(دخپلو مقصدونو دکامیابو جوړولو دپاره دوی په رازکی په ساتلو سره مدد حاصل کړی ځکه چی په دنیا کی دهرنعمت دخاوند سره حسد کیږی)

**مسئله**: ددی آیت او د وروسته آیتونو څخه په کوموکی چی دحضرت یوسف ؑ دقتلولو یاپه څاه کی دغورځولو مشوره اوپه دی دعمل ذکردی داهم واضحه سوه چی دحضرت یوسف ؑ وروڼه پیغمبران نه وه کنه نو دحضرت یوسف ؑ دقتل مشوره اوبیا دده دضائع کولو تدبیر اودپلار دنافرمانی کار به د دوی څخه نه وای سوی ځکه چی دپیغمبرانو پاکوالی اومعصوم والی ضروری دی په کتاب طبری کی چی کوم دوی ته پیغمبران ویل سوی دی دغه صحیح نه دی (قرطبی)

په شپږم آیت کی الله ﷻ حضرت یوسف ؑ ته دیو څو انعاماتو ورکولو وعده فرمایی.

اول: وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيْكَ رَبُّكَ یعنی الله ﷻ به دخپلو انعاماتو اواحساناتو دپاره ستا انتخاب وفرمایی چی ظهوربه یی په ملك دمصرکی په حکومت عزت اودولت حاصلیدو سره وسی دوهم: وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيْلِ

الْاَحَادِیْثِ په دی کی داحادیثو څخه مراد دخلګو خوبونه دی معنی دا ده چی الله ﷻ به تاته دخوبونو دتعبیر علم وښیی ددی څخه داهم معلومه سوه چی دخوب تعبیر یومستقل فن دی کوم چی الله ﷻ ځینو ته ورکوی هرسړی ددی اهل نه دی .

**مسئله:** په تفسیرقرطبی کی دی چی شدادبن الهادفرمایی چی دحضرت یوسف ﷺ ددی خوب تعبیر ځلویښت کاله وروسته ښکاره سو ددی څخه معلومه سوه چی دتعبیرفوراً ښکاره کېدل څه ضروری نه دی دریمه وعده : وَیُتِمُّ نِعْمَتَهٗ عَلَیْكَ : یعنی الله ﷻ به په تاخپل نعمت پوره کړی په دی کی دنبوت ورکولو طرف ته اشاره ده اودی طرف ته اشاره په وروسته جملوکی هم ده : كَمَآ اَتَمَّهَا عَلٰٓی اَبَوَیْكَ مِنْ قَبْلُ اِبْرٰهِیْمَ وَاِسْحٰقَ یعنی څنګه چی مونږ خپل نعمت دنبوت ستا پرپلار او نیکه حضرت ابراهیم اوحضرت اسحاق علیهما السلام ستا څخه مخکی پوره کړی دی په دی کی دی طرف ته هم اشاره وسوه چی دخوب دتعبیر فن لکه څنګه چی حضرت یوسف ﷺ ته ورکول سوی وو دغه شان حضرت ابراهیم اوحضرت اسحاق ته هم ورکول سوی وو په اخرایت کی فرمایی : اِنَّ رَبَّكَ عَلِیْمٌ حَكِیْمٌ : یعنی ستاپروردګار لوی علم والا لوی حکمت والا دی . نه ده دپاره چاته یو فن ښوول مشکل دی او نه په وجه دحکمت هغه دغه فن هر چاته ورازده کوی بلکه دخپل حکمت ترمخه انتخاب کوی اوداهنر ورته زده کوی .

لَقَدْ كَانَ فِیْ یُوْسُفَ وَاِخْوَتِهٖۤ اٰیٰتٌ لِّلسَّآئِلِیْنَ ⑦ اِذْ قَالُوْا

خامخا دی دیوسف ﷺ په قصه کی اووده دوړونو په قصه کی نخښی دپوښتنی کوونکو دپاره کله چی دوی وویل

لَیُوْسُفُ وَاَخُوْهُ اَحَبُّ اِلٰۤی اَبِیْنَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ ؕ اِنَّ اَبَانَا

خامخا یوسف او ده وروړ زیات خواږه دی زمونږ پلارته زمونږ څخه اومونږ د دوی څخه زیات طاقتوریو خامخا زمونږ پلار ،

لَفِیْ ضَلٰلٍ مُّبِیْنِ ⑧ ۚۖ اقْتُلُوْا یُوْسُفَ اَوِ اطْرَحُوْهُ اَرْضًا یَّخْلُ لَكُمْ

په ښکاره خطا باندی دی ، مړکړی یوسف ﷺ یایی وغورځوی یو ملك ته چی خالصه سی په تاسی ،

وَجْهُ اَبِیْكُمْ وَتَكُوْنُوْا مِنْۢ بَعْدِهٖ قَوْمًا صٰلِحِیْنَ ⑨ قَالَ قَآئِلٌ

توجه ستاسی دپلار اوسی ددی څخه وروسته نیك خلګ وویل یو ویونکی

مِّنْهُمْ لَا تَقْتُلُوْا یُوْسُفَ وَاَلْقُوْهُ فِیْ غَیٰبَتِ الْجُبِّ یَلْتَقِطْهُ بَعْضُ

په دوی کی مه وژنی یوسف او وغورځوی دی په ورك ځای کی چی پورته کړی دی یو څوك ،

السَّیَّارَةِ اِنْ كُنْتُمْ فٰعِلِیْنَ ⑩ قَالُوْا یٰۤاَبَانَا مَالَكَ لَا تَاْمَنَّا عَلٰی

مسافر که تاسی کوی ، وویل دوی ای پلاره زمونږ څه خبره ده چی ته اعتبار نه کوی په

يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ﴿١١﴾ أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ

مونږ د يوسف او مونږ خو دده خير خواه يو ، ولېږه دې زمونږ سره صبا چې ښه وخوري او لوبي وكړي

وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ

او مونږ خو دده حفاظت كوونكي يو ، وي ويل چې زما سره غم دى ددې چې تاسي به دې بوزى او بيريږم ددې

أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ

څخه چې وبه خوري دى شرمښ او تاسي به دده څخه ناخبره ياست ، وي ويل كه وخوري دى

الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾ فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَ

شرمښ او مونږ يو جماعت يو طاقتور نو مونږ به تاوان كوونكي يو ، بيا چې كله يې بوتلى دى او

أَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ

متفق سول چې وغورځوي دى په ورك ځاى كي او مونږ اشاره وكړه ده ته چې ته به وښيې دوى ته

بِأَمْرِهِمْ هَٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾ وَجَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾

د دوى دا كار او دوى به تا نه پيژني ، او راغلل خپل پلار ته په ماښام تياره كي چې ژړل يې ،

قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا

وي ويل چې اى پلاره! مونږ ولاړو په منډو ديو بل څخه مخكي كيدو او پريښودى مونږ يوسف دخپل اسباب سره ،

فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾

بيا وخوړي دى شرمښ او ته به باور ونه كړې زمونږ په خبره كه څه هم مونږ رښتني يو ،

وَجَاءُوا عَلَىٰ قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ

او راپه وړى قميص دده په وينو ككړ په دروغه ، وي ويل داسي هيڅكله نه ده بلكه جوړه

أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

كړې ده ستاسي زړونو يوه خبره نو صبر ښه دى ، او د الله څخه مدد غوارم په دې خبره چې تاسي ښكاره كوى ،

وَجَآءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَىٰ دَلْوَهُ قَالَ يَٰبُشْرَىٰ

او راغله یوه قافله بیایې ولیږی خپل اوبه راوړونکی هغه بوقه ورواچوله خپله وی ویل څه دخوشحالی خبره ده .

هَٰذَا غُلَٰمٌ وَأَسَرُّوهُ بِضَٰعَةً وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

دا دی یو هلك ، او پټ یې کړی دی دتجارت مال ګنلی ، او الله ښه پیژنی څه چی دوی کوی .

وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍۭ بَخْسٍ دَرَٰهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا۟ فِيهِ مِنَ ٱلزَّٰهِدِينَ ﴿٢٠﴾

او خرڅ کی دی ورونو په ناقص قیمت دشمیر څونی اوکیدل دده څخه بیزاره .

**لنډتفسير**: دیوسف ﷺ اودده د (میرزیو) ورونو په قصه کی (دخدای دقدرت اوستا دنبوت) دلیلونه موجوددی دهغو خلګو دپاره کوم چی (ستا څخه ددی قصی) پوښتنه کوی (ځکه چی حضرت یوسف ﷺ دداسی بی کسنی اوبی بسی څخه سلطنت اوحکومت ته رسول دادخدای کار وو چی په دی سره مسلمانانو ته عبرت او دایمان قوت حاصلیږی او یهودوته چی دنبی کریم ﷺ څخه دازمائش دپاره داقصه پوښتلی وه دوی ته په دی قصه کی دنبوت دلیل ورکول کیږی) هغه وخت دیادولو قابل دی کله چی دغو (میرزیو) ورونو (دیوبل سره دمشوری په طور) داخبری وکړی چی (داځه خبره ده چی) یوسف اودده (حقیقی) ورور (بنیامین) زمونږپلارته زیات خواږه دی حال دا دی چی (دکوچنیوالی په وجه سره دده دخدمت قابل هم نه دی او) مونږ دیوجماعت پوره ټولګی یو (چی دخپل قوت او ډیروالی په وجه سره دده هرقسم خدمت هم کوو) واقعی زمونږ پلار په ښکاره غلطی کی دی (په دی وجه تدبیرداسی کول په کاردی چی په دی دواړوکی هم زیاته مینه یې دیوسف ﷺ سره ده دی په یو ډول سره دده دخوا څخه لیری کول په کاردی چی ددی صورت داسی دی چی) یاخویوسف قتل کړی یادی یوی (لیری) مځکی ته وغورزوی نو (بیابه) ستاسی دپلار مخ به خالص ستاسی طرف ته سی اوستاسی ټول کار به جوړسی په دوی کی یو ویونکی وویل چی یوسف مه قتلوی (چی دادیر لوی جرم دی) اودی یوځای په یوتاریك ځاه کی وغورزوی (چی په هغه کی دومره اوبه نه وی چی ددوبیدو خطره په کښی وی ځکه چی داهم دقتل یوصورت دی البته چی دکلی اولاری څخه ډیر لیری هم نه وی) چی څوك پرلاره تلونکی مسافر یې راوباسی که تاسی (داکار) کول غواړی (نوداسی وکړی پردی دټولو اتفاق راغی او) ټولو (په جمع پلارته) وویل چی پلاره ددی یو وجه ده چی دیوسف په باره کی ته په مونږ اعتبار نه کوی (چی هیڅ ځای یې زمونږ سره نه لیږی) حا ل دا دی چی مونږ دده (په زړه سره) خیر خواه یو (داسی نه دی په کار بلکه) ته صبادی زمونږ سره (ځنګل ته) ولیږه چی لږ خوراك وکړی لوبی وکړی اومونږ به دده پوره حفاظت کوو یعقوب ﷺ وفرمایل چی (ستاسی سره په لیږلوکی ماته دوه شیان مانع دی . یوغم اوبل بیره؟ غم خو داچی) مادا خبره په غم کی اچوی چی دی به تاسی (زما دلحوا څخه) بوزی او (بیره داچی) زماسره داخطره

چي دی به یو شرمښ وخوری اوتاسی به (په خپلو کارونوکی) دده څخه بی خبره یاست (څکه چي په
ه ځنګل کی شرمښان ډیروه) هغوی وویل که دی شرمښ وخوری اومونږ دیوجماعت پوره یوټولګی
جود) یونومونږ به بالکل تاوان کوونکی یو (غرض داچي داخبری وسوی اودیعقوب ؑ څخه یی دی
ن کی) نوکله چي یی دی (دځان سره ځنګل ته) بوتلی او (دتیر قرارداد مطابق) ټولو پخه اراده وکړه چي
، په یو تاریك څاه کی واچوی (بیایی په دی خپل تجویز عمل هم وکی) او (دغه وخت یوسف ته دتسلی
ره) مونږده ته وحی ولیږله چي (ته خفه کیږه مه مونږ به تاته ددی څای څخه خلاصی درکړو لویی مرتبی
به دی ورسوو اویوه ورځ به داسی راسی چي) ته به دی خلګوته داخبره وریاده کړی اودوی به تا (په دی
ه سره چي په غیر متوقع طور سره په شاهانه صورت کی به دی وینی) پیژنی هم نه (نوچنانچي واقعه
سی وسوه چي وروڼه یی مصرته ورسیدل اواخر یوسف ؑ دوی ته وریاده کړه: هَلْ عَلِمْتُمْ مَافَعَلْتُمْ
ُسُفَ دحضرت یوسف ؑ قصه خوداسی سوه) او (دی خواته) دغه خلګ خپل پلارته دماخستن په
ت کی په ژړا راغلل (اوکله چي پلار دژړا پوښتنه ورڅخه وکړه نو) وی ویل چي پلاره مونږ دیوبل څخه
مخکی کیدو دپاره منډی وهلی (چي څوك به مخکی سی) او یوسف مونږ (په داسی څای کی کوم څای
، دشرمښ دراتلو ګمان نه وو) دخپل اسباب سره پاته کی بس (اتفاقًا) یوشرمښ راغی (او) هغه یی
وړی اوته به په مونږ یقین نه کوی که څه هم مونږ هرڅومره رښتنی یو او (کله چي حضرت یعقوب ؑ
راتلل نو) دیوسف په قمیص یی ددروغو وینه پوری کړه راوړی (چي دیوحیوان وینه یی په قمیص
ولی وه اودخپلی خبری دسند دپاره یی پیش کړی) یعقوب (چي ولیدی نوقمیص هیڅ څای څیری نه وو
ه چي طبری دابن عباس ؓ څخه روایت کړی دی نو) وی فرمایل (یوسف شرمښ هیڅکله نه دی
ړلی) بلکه تاسی په خپله زړه کی یوه خبره جوړه کړیده پس زه به صبر کوم چي دګیلی به ګرسره نوم نه
، په کښی (دصبر جمیل داتفسیر چي دده سره یوحرف دګیلی نه وی طبری دمرفوع حدیث په حواله سره
ان کړی دی) اوکومی خبری چي تاسی یی جوړوی په دی کی دِی الله ﷻ مددوکړی (چي داوخت ماته
دی صبر راکړی اوانند ستاسی دروغ ښکاره سی په هرحال حضرت یعقوب ؑ صبروکی اوکښی
ستی) او (دحضرت یوسف ؑ قصه داسی وسوه چي اتفاقًا اخواته) یوه قافله راغله (کومه چي مصرته
ه) اوهغوی خپل سړی داوبو راوړلو دپاره (هلته څاه ته) ولیږی اوهغه خپله بوقه ورواچوله (حضرت
سف ؑ بوقه ونیوله کله چي بوقه دباندی راغله او حضرت یوسف ؑ یی ولیدی نوخوشحاله سو)
، ویل لویه دخوشحالی خبره ده داخو ډیر ښکلی هلك راووتی (قافلی والا چي خبرسول نوهغوی هم
شحاله سول) اودی یی مال (دتجارت) وګرځوی (په دی خیال سره یي) پټ یی کی (چي څوك دعوی
ندی ونه کړی اودی به مونږ مصرته ورسوو اوهلته به یی په ډیر قیمت سره خرڅ کړو) او الله ﷻ ته د
ی ټول کارونه معلوم وه (دی خواته به وروڼه تری هم شا اوخوا ورته ګرځیدل اوپه څاه کی به یی
ضرت یوسف ؑ تماشه کوله یو خوراك به یی هم وررسوی د دوی مقصد داوو چي دی هلاك هم نه
، اوڅوك راسی یوبل ملك ته یی بوزی اوحضرت یعقوب ؑ به خبرنه سی په دغه ورځ چي دوی
ضرت یوسف ؑ په څاه کی ونه لیدی اوخواته یی قافله ... دحضرت

يوسف ؑ درك يې ولګوی نو د قافلې خلګو ته يې وويل چې زمونږ غلام دی زمونږ څخه راتښتيدلی دی اوس يې مونږ دخان سره ساتل نه غواړو) آو (داخبره يې جوړه کړه) دی يې په ډير کم قيمت (دقافلې والاوو په لاس) خرڅ کی يعنی دشمير دڅودرهمو په بدله کی او (وجه داوه چې) داخلګ خودده څه قدردان دسره نه وه (چې دی يې عمده مال ګڼلی او په ډير قيمت يې خرڅ کړی وای بلکه مقصد خو د دوی دده ددی ځای څخه ليری کول وو)

**معلومات اومسئلې**: دسورة يوسف دذکرسوو ايتونو څخه په اولنی آيت کی يې په دی خبر ورکړی دی چې په دی سورة کی راتلونکی قصه دحضرت يوسف ؑ محضی قصه مه ګڼی بلکه په دی کی دسوال کوونکو اوتحقيق کوونکو دپاره دالله ﷻ دکامل قدرت لويی نخښی اوهدايتونه دی.

ددی څخه داهم مراد کيدی سی چې کومو يهودو دنبی کريم ﷺ څخه دازمائش ددی قصی پوښتنه کړی وه د دوی دپاره په دی کی لويی نخښی دی روايت دا دی چې کله نبی کريم ﷺ په مکه معظمه کی تشريف فرماوو او د دوی خبر مدينی ته ورسيدی نو ددی ځای يهودو يو څوسړی ددی کار دپاره مکی معظمی ته وليږل چې دوی ولاړسی او په دوی ازمائش وکړی په دی وجه داسوال يې په مبهم اندازکی داسی وکی چې که ته دخدای رښتنی نبی يې نو داوښيه چې هغه کوم پيغمبردی چې دهغه يوزوی دشام څخه مصرته بيول سوی وو او پلار دهغه په غم کی په ژړا ړوند سو ؟

داواقعه يهودوځکه منتخب کړی وه چې نه ددی يوعام شهرت وونه په مکه کی څوك ددی واقعی څخه خبر وه اودغه وخت په مکه کی داهل کتابو څخه هم څوك نه وو چې د دوی څخه دتورات اوانجيل په حواله سره ددی قصی يو جزء معلوم سوی وای د دوی په دی سوال باندی پوره سورة يوسف نازل سو چې په دی کی دحضرت يعقوب اوحضرت يوسف ؑ پوره قصه ذکرده او په دومره تفصيل سره ذکرده چې په تورات اوانجيل کی هم په دومره تفصيل سره نسته په دی وجه ددی بيانول دنبی کريم ﷺ ښکاره معجزه وه.

او ددی آيت دامعنی هم کيدی سی چې قطع نظر دسوال ديهودو څخه په خپله داواقعه پر داسی کارونو مشتمله ده په کوموکی چې دالله ﷻ دقدرت کامله لويی نخښی اودتحقيق کوونکو دپاره لوی هدايتونه اوحکمونه اومسئلی موجود دی چې کوم کوچنی وروڼو دهلاکت په غار کی غورځولی وو دالله ﷻ قدرت دی دکوم ځای څخه کوم ځای ته ورسوی او څنګه يې دده حفاظت وکی اوخپلو خاصو بندګانوته دخپلو احکامو دپابيندی څومره ژور رنګ ورکوی چې دځوانی په زمانه کی ورته دعيش عشرت بهترينه موقع ورکول کيږی مګردی دخدای دبيری څخه دنفس په خواهشاتو څنګه واك پيداکوی چې صفا ددی بلا څخه وزی اوداچې کوم سړی نيکی اوتقوٰی اختيار کړی الله ﷻ ده ته دخپلو مخالفينو په مقابله کی څنګه عزت ورکوی اومخالفين دده په قدمونوکی غورزوی داټول عبرتونه او نصيحتونه اودقدرت الهی عظيمی نخښی دی چې هريوتحقيق کوونکی اوفکر کوونکی ته معلوميدی سی (قرطبی ومظهری)

په دی آيت کی دحضرت يوسف ؑ دوروڼو ذکردی د دوی واقعه داده چې دحضرت يعقوب ؑ دحضرت يوسف ؑ سره دولس زامن وه په دوی کی دهريو زوی اولاد پيداسو دټولو خاندان خپورسو چونکی دحضرت يعقوب ؑ لقب اسرآئيل وو په دی وجه دی ټولو دولسوخاندانونو ته بنی اسرائيل وايی

په دی دولسو هلکانو کی لس مشران هلکان دحضرت يعقوب ﷺ داولی بی بی محترمی حضرت ليا بنت
بيان دنس څخه وه ددی دوفات څخه وروسته حضرت يعقوب ﷺ دليا دخور راحيل سره نکاح وکړه ددی
دنس څخه دوه هلکان حضرت يوسف ﷺ اوبنيامين پيداسول په دی وجه دحضرت يوسف ﷺ حقيقی
رور صرف بنيامين وو باقی لس وروڼه يی په پلار شريك وه دحضرت يوسف ﷺ دمور راحيل انتقال هم
ده په کوچنی والی کی دبنيامين دپيدا کيدو سره سوی وو (قرطبی)
په دوهم آيت کی دحضرت يوسف ﷺ قصه شروع کيږی چی دحضرت يوسف ﷺ وروڼو خپل پلار
حضرت يعقوب ﷺ وليدی چی دی دحضرت يوسف ﷺ سره ډير زيات محبت ساتی چی دغه محبت دده
ی نورو وروڼو ته حاصل نه دی په دی وجه يی حسد باندی وکی اوداهم ممکنه ده چی په يوډول سره
وی ته دحضرت يوسف ﷺ خوب هم معلوم سوی وی چی په دی سره دوی دامحسوسه کړی وی چی دده
وی شان کيدونکی دی په دی وجه يی حسد ورسره پيداسوی وی اوپه خپل مينځ کی يی خبری وکړی
چی مونږ داوينو چی زمونږ دپلار زمونږ په نسبت ديوسف اودده دورور بنيامين سره زيات محبت دی
حال دا دی چی مونږ لس يو او د دوی څخه لوی يو اودکور دکار روزګار دسنبالولو قوت لرو اودادواړه
کوچنی هلکان دی څه کار نه سی کولی زمونږ پلارته په کار وه چی دی ته يی خيال کولی اوزمونږ سره يی
محبت کولی مګر دی ښکاره بی انصافی کوی په دی وجه ياخو تاسی يوسف قتل کړی يايی يوځای
داسی ليری مځکی ته واچوی چی بيا بيرته ورڅخه رانه سی.
په دی آيت کی دی وروڼو دځان دپاره لفظ د: عُصۡبَةٌ استعمال کړی دی دالفظ په عربی کی دپنځو څخه
داخله ترلسوپوری ډلی ته ويل کيږی اودخپل پلار په باره کی چی يی کوم داويلی دی : اِنَّ اَبَانَا لَفِیۡ ضَلٰلٍ مُّبِیۡنٍ
په دی کی دلفظ دضلال لغوی معنٰی ګمراهی ده مګردلته دګمراهی څخه مراددينی ګمراهی نه ده که
وپه داسی خيال کولوسره خوبه دوی ټول کافران سوی وای څکه چی حضرت يعقوب ﷺ خود الله ﷻ
غوره سوی پيغمبردی د دوی په شان کی داسی خيال کول قطعی کفر دی.
و دحضرت يوسف ﷺ دوروڼو متعلق په خپله په قرآن کريم کی ذکر دی چی وروسته دوی دخپل جرم
قرار وکی او پلار ته يی دمغفرت ددعا درخواست وکی اوپلار يی قبول کی ددی څخه داښکاره ده چی
دی ټولو خطا معاف سوه داټولی خبری په دی صورت کی کيدی سی چی دوی ټول مسلمانان وی که
ودکافر په حق کی دمغفرت دعا جائزنه ده په دی وجه دده په وروڼوکی دانبياء کيدو په باره کی
نودعلماوو اختلاف دی مګر په مسلمانيدو کی يی دهيچا اختلاف نسته ددی څخه معلومه سوه چی
فظ دضلال دلته صرف په دی معنٰی کی ويل سوی دی چی دوروڼو په حقوقو کی برابری نه کوی.
ه دريم آيت کی دابيان دی چی ددی وروڼو په مينځ کی مشوره وسوه ځينو دارايه ورکړه چی حضرت
وسف ﷺ قتل کړی ځينو وويل چی يوځای غير اباد ځاه ته يی وغورځوی چی دا ازغی دمينځ څخه
وزی اوستاسی دپلار ټوله توجه ستاسی طرف ته سی پاته سو داجرم چی دده قتل وی ياځاه ته
غورځولو وی وروسته به توبه کارسی اوټول بيا نيکان کيدی سی دايت دجملی: وَتَكُونُوا مِنۡ بَعۡدِهٖ
وۡمًا صَالِحِینَ دامعنٰی هم بيان سوي ده اودامعنٰی هم کيدی سی چی ديوسف دقتل څخه وروسته ستاسی

حالات صحیح سی ځکه چی د پلار د توجه دامرکز به ختم سی یا داچی دقتل څخه وروسته به پلار ته عذر اومعذرت وکړی نوتاسی به بیاهم هغسی سی.
دادلیل دی ددی خبری چی دحضرت یوسف علیه السلام دا وروڼه انبیاء علیهم السلام نه وه ځکه چی دوی په دی واقعه کی ډیر کبیره گناهونه وکړل یودبی گناه دقتل اراده دپلار نافرمانی ازار رسول دوعدی خلاف ورزی بیا ددروغو سازش وغیره دانبیاء علیهم السلام څخه دنبوت څخه مخکی هم دجمهورو دعقیدی مطابق داسی گناه نه سی کیدی.
په څلورم آیت کی دی چی په دی وروڼوکی یوه داتولی خبری واوریدی وی ویل چی یوسف قتلوی مه که څه ورسره کول غواړی نودځاه په بیخ کی یی داسی ځای واچوی کوم ځای چی دی ژوندی وی اودلاری مسافران چی کله پردی ځاه راسی نودی به راپورته کړی دځان سره به یی بوزی په داسی کولوبه ستاسی مقصدهم پوره سی اوتاسی به هم یوځای لیری ځای ته دتلو څخه خلاص سی یو قافله به راسی هغه په په خپله دی دځان سره یو ځای لیری مقام ته ورسوی.
دارایه ورکوونکی د دوی دټولو څخه مشر وو هغه دارایه ورکړه اودا هغه سړی دی چی ذکریی مخ ته راځی چی کله په مصرکی دحضرت یوسف علیه السلام کوچنی ورور بنیامین پاته سو نوده وویل چی زه به پلار ته په کوم مخ مخامخ کیږم په دی وجه زه بیرته کنعان ته نه ځم.
په دی آیت کی یی لفظ د: غَيٰبَتِ الْجُبِّ فرمایلی دی غیابه هرهغه شی ته ویل کیږی کوم چی یوشی پټ کړی او غائب یی کړی په دی وجه قبر ته هم غیابه وایی او: جُب داسی ځاه ته ویل کیږی دکوم چی سرنه وی جوړ سوی.
يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ : لفظ دالتقاط دلقطی څخه جوړدی لقطه هغه لویدلی شی ته ویل کیږی کوم چی بغیر دطلب څخه پیداسی که غیر جاندار شی وی نولقطه اوجاندار ته دفقهاوو په اصطلاح کی لقیط ویل کیږی انسان ته لقیط هغه وخت ویل کیږی کله چی دی کوچنی وی عاقل بالغ نه وی قرطبی ددی لفظ څخه دلیل نیولی دی چی څه وخت حضرت یوسف علیه السلام ځاه ته غورځول سوی وو دغه وخت دی نابالغ هلك وو دارنگه دحضرت یعقوب علیه السلام دافرمایل هم دده دبچی والی طرف ته اشاره ده چی زمابیره ده چی دی به شرمښ وخوری ځکه چی دشرمښ خوړل دکوچنیانو په باره کی په تصور کی راځی دابن جریر ابن المنذر ابن ابی شیبه په روایت کی دی چی دغه وخت دحضرت یوسف علیه السلام عمر اووه ۷ کاله وو (مظهری)
امام قرطبی رحمه الله دلته دلقطه اولقیط دشرعی احکامو تفصیل ورکړی دی چی دلته دهغه گنجائش نسته البته ددی متعلق یوه اصولی خبره داپیژندل په کاردی چی په اسلامی نظام کی دعامو خلکو دځان اومال حفاظت دلارو اوسړکونوصفایی وغیره یی صرف دحکومت دمحکمو ذمه واری نه ده جوړه کړی بلکه پرهر سړی یی داذمه واری اچولی ده چی پر لارو اوپه سړکونوکی په دریدو یاخپل یو اسباب په کښی غورځول دتلونکو دپاره په تنگی پیداکولو باندی په حدیث کی سخته وعده دعذاب راغلی ده فرمایی:
(کوم سړی چی دمسلمانانو لاره تنگوی دهغه جهاد مقبول نه دی دغه ډول که په لاره کی یو شی پروت وی چی نورو ته نژدی دتکلیف رسیدو خطره وی لکه غتی ډبری وغیره دایی دلاری څخه لیری کول صرف

دمیونسپل بورډ (ښاری سرکاری اداري) ذمه واری نه ده جوړه کړی بلکه هرمسلمان یی په ترغیبی انداز کی ددی ذمه وار جوړکړی دی اوداسی کوونکو دپاره یی دلوی اجر اوثواب وعده کړي ده
په دی اصولوکی داهم دی چی که دچاورك سوی مال چاته په لاس ورسی نو دده شرعی ذمه واری صرف دومره نه ده چی پټوی به یی نه بلکه داهم دده ذمه واری ده چی په حفاظت سره یی پورته کړی اوسنبال یی کړی اواعلان وکی مالك یی تلاش کړی که مالك یی ووینی اونخښی وغیره یی وښیی اودا اطمینان وسی چی دا ما ل دده دی نوده ته دی ورکړی اوکه داعلان اوتلاش باوجود دمالك درك ونه لګیږی او دمال دحیثیت (ګرانوالی او ارزانوالی) مطابق دا اندازه ولګیږی چی اوس به مالك ددی تلاش نه کوی دغه وخت که دغه پیداکونکی په خپله غریب اومفلس وی نوپه خپل خرڅ کی دی راولی کنه نوپه مسکینانو دی صدقه کړی اوپه دی دواړو صورتونوکی به دا دمالك دطرف څخه صدقه ګڼل کیږی اوثواب به یی هغه ته ورکول کیږی ګویا په اسمانی بیت الماجل کی دهغه په نوم جمع سو .
دا دی دعام خدمت اودیوبل سره دامدادهغه اصول دکوموذمه واری چی په اسلامی معاشره کی په هر فردغورځول سوي ده کاشکی مسلمانان په خپل دین باندی پوه سی اوعمل یی باندی وکړی نو ددنیا سترګی به خلاصی سی چی دحکومت لویی لویی محکمی دکروړونو روپو په خرڅ سره کوم کار سرته نه سی رسولی هغه څومره په اسانی سره پوره کیدی سی .
په پنځم اوشپږم آیت کی دی چی دی ورونو دپلار په مخکی درخواست په دی لفظونوکی پیش کی چی پلاره داځه خبره ده چی ستا دیوسف ﷺ په باره کی په مونږ باور نسته حا ل دا دی چی مونږ دده پوره خیر خواهان اوهمدرد یو؟ صبا ته دی زمونږ سره (دسیل دپاره) ولیږه چی دی هم په ازادی سره خوراك څښاك اولوبی وکړی اومونږ ټول به دده پوره حفاظت کوو .
دورونو ددی درخواست څخه معلومیږی چی دوی یووخت بل ددی څخه مخکی هم داسی درخواست کړی وو کوم چی پلار صاحب نه وو قبول کړی په دی وجه داوار یی په تاکید اواصرار سره پلار ته دمطمئن کولو کوشش کړی دی .
په دی آیت کی یی دحضرت یعقوب ﷺ څخه دسیل کولو اوپه ازادی سره دخوړلو څښلو اولوبو اجازه غوښتی ده حضرت یعقوب ﷺ دوی ته ددی څه منع نه ده فرمایلی صرف دحضرت یوسف ﷺ یی د دوی سره په لیږلوکی تردُّد ښکاره کړی کوم چی به په راتلونکی آیت کی راسی ددی څخه معلومه سوه چی سیل صفا اولوبی منډی په جائزو حدونوکی دننه جائزی اومباح دی په صحیح احادیثو سره هم ددی جواز معلومیږی مګر داشرط دی چی په دی لوبو منډو کی دشرعی حدونو څخه تجاوز نه وی اودیوناجائز کار ګډون په کښی نه وی (قرطبی وغیره)
:حضرت یوسف ﷺورونو چی کله پلار ته دادرخواست وکی چی یوسف ﷺ صبا زمونږ سره سیل ته ولیږه نوحضرت یعقوب ﷺ وفرمایل چی دده لیږل په دوو وجهو سره نه خوښوم اول خوبغیردده څخه ماته خوب نه راځی دوهمه خطره داده چی په ځنګل کی یوځای داسی ونه بسی چی ستاسی دغفلت په ـخت کی دی شرمښ وخوری .

دحضرت يعقوب ﷺ سره دشرمښانو بيره ياخوپه دی وجه وه چی په کنعان کی شرمښان ډير زيات وه اويا په دی وجه چی ده خوب ليدلی وو چی دی ديوغر پرسردی او حضرت يوسف ﷺ ددی غره په لمن کی دی چی ناڅاپه لسو شرمښانو دی ګيرکی اوپرده يی حمله کوله مګر يوشرمښ دی خلاص کی اودی يی ازادکی بيا حضرت يوسف ﷺ په مځکه کی دننه پټ سو.

چی تعبير يی وروسته داسی ښکاره سو چی لس شرمښان دا لس ورونه وه او کوم شرمښ چی دی دهلاکت څخه خلاص کړی وو هغه مشر ورور يهودا وو او په مځکه کی دننه تلل څاه ته دده شکول وه.

دحضرت عبدالله بن عباس ﷺ څخه په يوروايت کی نقل دی چی حضرت يعقوب ﷺ ته ددی خوب پربنا باندی په خپله ددی ورونو څخه خطره وه دوی ته يی شرمښان ويلی وه مګر دمصلحت په وجه يی پوره خبره ښکاره نه کړی (قرطبی)

ورونو چی دحضرت يعقوب ﷺ دا خبره واوريده نووی ويل چی ستا دابيره اوخطره عجيبه ده موږ لس تنه قوی جماعت دده دحفاظت دپاره موجود يو که زموږ دټولو په موجودګی کی دی شرمښ وخوری نوبيا خوزموږ وجود بی کاره سو اوزموږ څخه به نور دڅه خبری اميد وسی.

حضرت يعقوب ﷺ په خپل پيغمبرانه شان سره داولاد په مخکی داخبره ښکاره نه کړه چی زماخطره په خپله ستاسی څخه ده چی اول خوپه دی سره دټول اولاد زړونه ماتيدل دوهم دپلار دداسی وينا څخه وروسته دابيره وه چی دورونو دښمنی به نوره زياته سی اوکه داوخت يی پريږدی هم خوبل يو وخت به يی په يو بهانه سره قتل کړی په دی وجه اجازه يی ورکړه مګر دورونو څخه يی مکمله وعده اولوظ واخستی چی ده ته هيڅ قسم تکليف ونه رسيږی اوپر مشر ورور روبيل يايهودا باندی يی په خصوصيت سره دا وسپارله چی ته دده دلوړی تندی اوهرقسم ضرورتونو پوره خبر اخله اوډير ژر يی بيرته راوله ورونو دپلار په مخکی حضرت يوسف ﷺ پرخپلو اوږو سپور کی اووار په وار به يی په اوږو کوی ترڅه ليری پوری حضرت يعقوب ﷺ هم د دوی سره درخصتولو دپاره راووتی.

قرطبی دتاريخی روايتونو په حواله سره بيان کړی دی چی داخلګ دحضرت يعقوب ﷺ دنظر څخه پناه سول نودغه وخت چی يوسف ﷺ دکوم ورور پراوږه وو هغه مځکی ته وغورځوی حضرت يوسف ﷺ پياده روان سو مګر کوچنی وو د دوی سره دمنډو وهلو څخه عاجزه سو نودبل ورور خواته ورنژدی سو هغه هم څه همدردی ورسره ونه کړه نو دغه ډول دريم څلورم اوهر يوه ورور ته يی دامداد دپاره وويل مګر ټولو داجواب ورکی چی تاکوم يولس ستوری اولمر سپوږمی ځان ته پرسجده ليدلی وه هغوی ته اواز وکړه چی ستا مدد وکړی.

قرطبی رحمه الله په دی وجه فرمايی چی ددی څخه معلومه سوه چی ورونوته په يوډول سره دحضرت يوسف ﷺ خوب معلوم سوی وو دغه خوب د دوی دزياتی غصی او غضب سبب جوړ سو.

په اخرکی حضرت يوسف ﷺ يهوداته وويل چی ته مشر يی ته زماپه کمزوری اوکوچنی والی اودخپل پلار په ضعيف حال رحم وکړه اوهغه وعدی اولوظونه يادکړه کوم چی پلار ستا څخه اخستی دی تاخومره ژر هغه وعدی اولوظونه هيرکړل چی دائی واوريدل نود يهودا رحم باندی راغی اوده ته يی

وویل چی ترڅو پوری زه ژوندی یم داوورونه به تاته هیڅ تکلیف ونه رسوی.
دیهودا په زړه کی الله ﷻ رحم او دصحیح عمل توفیق واچوی نوخپلو نورو ورونو ته یی وویل چی دبی گناه قتل ډیر لوی انتهایی جرم دی دخدای څخه وبیریږی اودابچی خپل پلار ته ورسوی البته دده څخه داوعده واخلی چی دی به پلار ته ستاسی یو شکایت نه کوی ورونو جواب ورکی چی مونږ پوهیږو چی ستا یو مطلب دی؟ ته داغواړی چی دپلار په زړه کی خپله مرتبه دتولو څخه زیاته کړی په دی وجه واوره که تازمونږ په اراده کی مزاحمت وکی نومونږ به تاهم قتل کړو یهودا ولیدل چی دنهو ورونو په مقابله کی دی یوازی هیڅ نه سی کولی نووی ویل چی ښه دی که تاسی دافیصله کړی وی چی دابچی ضائع کول غواړی نوزما خبره واوری چی دلته نژدی یوزوړ څاه دی چی ډیر غټی جالی په کښی سوی دی ماران لړمان اوقسم قسم موذی حیوانان په کښی اوسیږی تاسی دی دی څاه ته واچوی که په دی کی مار وغیره وچیچی اوختم یی کی نوستاسی مراد به حاصل سی اوتاسی به په خپلو لاسونو دده دوینو بیولو څخه ازاد سی اوکه دی ژوندی پاته سو نویوه قافله شاید چی دی طرف ته راسی اوڅاه ته داوبو دپاره بوقه ورواچوی اودی په کښی راووزی نوهغه به یی دخپل ځان سره یوبل ملك ته ورسوی په دی صورت کی به ستاسی مقصد حاصل سی ز
په دی خبره دټولو ورونو اتفاق راغی چی بیان یی دذکرسوو ایتونو څخه په دریم آیت کی داسی راغلی دی: فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَةِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ: یعنی کله چی دی ورونو حضرت یوسف ﷺ ځنگل ته بوتلی اوپه دی ټول متفق سول چی دی څاه ته واچوی نوالله ﷻ حضرت یوسف ﷺ ته په ذریعه دوحی سره خبر ورکی چی یوه ورځ به داسی راسی چی ته به خپلو ورونو ته د دوی داکارونه وریاد کړی او دوی ته به هیڅ نه وی معلوم.
دلته لفظ د: وَأَوْحَيْنَا د: فَلَمَّا ذَهَبُوا جزاء اوجواب دی حرف د: واو دلته زیات دی (قرطبی) مطلب دا دی چی ورونو په جمع څاه ته دغورځولو قصد وکی نوالله ﷻ حضرت یوسف ﷺ ته دتسلی دپاره وحی راولیږله چی په دی کی په راتلونکی زمانه کی دورونو سره دملاقات اوددی خوشخبری ورکول سوي ده چی دغه وخت به ته ددی ورونو څخه بی حاجته اوپردوی باندی زور آوریی په دی وجه به د دوی په دی ظلم اوزیاتی سره د دوی څخه مؤاخذه وکړی اودوی به ددی ټولی معاملی څخه بی خبره وی.
امام قرطبی رحمه الله فرمایی چی ددی دوه صورتونه کیدی سی یوه داچی داوحی ده ته څاه ته دغورځولو څخه وروسته دده دتسلی اوددی ځای څخه دخلاصی دخوشخبری ورکولو دپاره راغلی وی دوهمه داچی څاه ته دغورځولو څخه مخکی الله ﷻ حضرت یوسف ﷺ ته دراتلونکو حالاتو اوواقعاتو په ذریعه دوحی خبر ورکی چی په دی کی یی ورته داهم وښووله چی ته به ددی هلاکت څخه سلامت پاته سی اوداسی حالات به درته مخ ته راسی چی تاته به ددی ورونو دملامته کولو موقع درکول سی په داسی حال کی چی دوی به تا پیژنی هم نه چی ته د دوی ورور یوسف یی.
دا وحی کومه چی پرحضرت یوسف ﷺ دکوچنیوالی په زمانه کی نازله سوه په تفسیر مظهری کی دی چی داوحی دنبوت نه وه څکه چی دنبوت وحی دڅلویښتو کالو په عمر کی ورکول کیږی بلکه داوحی

داسې وه لکه چې دحضرت موسیٰ ﷵ مور ته په ذریعه دوحی اطلاع ورکول سوه په حضرت یوسف ﷵ باندې دنبوت دوحی سلسله مصر ته درسیدو اوځوانیدو څخه وروسته شروع سوه لکه چې ارشاددی: وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا اوابن جریر اوابن ابی حاتم وغیره داپه استثنایی طور سره دنبوت وحی ګرځولې ده لکه چې حضرت عیسیٰ ﷵ ته په کوچنی والی کې نبوت ورکول سو . (مظهری)

حضرت عبدالله بن عباس ﷻ فرمایي چې مصرته درسیدو څخه وروسته الله ﷻ حضرت یوسف ﷵ په ذریعه دوحی ددې خبرې څخه منع کړی وو ،چې دې دې خپل حال خپل کور ته ولیږي (قرطبي)

دا وجه وه چې دحضرت یوسف ﷵ په شان دخداې پیغمبر دجیل څخه دخلاصون او دمصردحکومت دحاصلیدو څخه وروسته هم یو داسې صورت جوړ نه کې چې دهغه په ذریعه یې خپل ضعیف پلار ته دخپلې سلامتیا خبر ورکړی وای او هغه یې مطمئن کړی وای .

دالله ﷻ په حکمتونو باندې څوك پوهیږي کوم چې په دې طرزکې پټ وو شاید داهم منظوره وې چې حضرت یعقوب ﷵ دغیرالله سره ددومره محبت په ناخوښه کیدوباندې خبردار کړې اوداچې دوروڼو دحا جتمنده کیدواو دحضرت یوسف ﷵ په مخکې په پیش کیدو سره یو سزا دوې لره هم ورکول مقصود وې امام قرطبي ﵀ وغیره تفسیر لیکونکو دلته دحضرت یوسف ﷵ څاه ته دغورځولو واقعه دابیان کړیده چې کله یې دې څاه ته غورځوی ، نودې دڅاه په غاړه پورې ومښتی وروڼو قمیص ورڅخه وایستی اوپه دې یې لاس اوپښې وروتړلې دغه وخت بیا حضرت یوسف ﷵ وروڼوته درحم درخواست وکې مګر هغه جواب ورکول سو چې کومو یولسو ستورو تاته سجده کوله هغه راوبوله چې ستا مدد وکړي بیا یې په یوه بوقه کې کښې ښووی او څاه ته یې ورکښته کې چې نیمایی ته ورسیدی نورسې یې بندې پریکړه الله ﷻ دخپل یوسف حفاظت وفرمایي په اوبوکې دلویدو په وجه دې هیڅ خوږ نه سو اونژدې یوه ډبره ورته رابښکاره سوه صحیح سلامت پرهغه کښې نستې په ځینې روایتوکې دې چې جبرائیل ﷵ ته حکم وسو هغه په ډبره کښینوی .

حضرت یوسف ﷵ درې ورځې په دې څاه کې وو دده ورور یهودا به دنورو وروڼو په پټه روزانه دده دپاره خوراك اواوبه راوړی اودبوقې په ذریعه به یې ده ته رسولې .

وَجَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ : یعنې دماخستن په وخت کې داوروڼه په ژړا خپل پلار ته راغلل حضرت یعقوب ﷵ چې د دوی دژړا اواز واوریدی دباندې راووتې اوپوښتنه یې ورڅخه وکړه چې څه پیښه ده؟ آیا ستاسې دبزې پرګله باندې چاحمله کړي ده ؟ اویوسف څه سو نورو وروڼو وویل .

---

يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ .

یعنې مونږ دیوبل سره منډې وهلې اویوسف ﷵ مونږ دخپل اسباب سره پریښووی په دې مینځ کې یوسف شرمښ وخوړی اوکه مونږ هرڅومره رښتني یو خو ستاسو په مونږ یقین رانه سي .

ابن عربي په احکام القرآن کې فرمایي چې دیوبل سره منډه وهل په شریعت کې جائز اوښه خصلت دې کوم چې په جنګ اوجهاد کې په کار راځي په دې وجه دنبی کریم ﷺ مسابقت یعنې منډه وهل په نفس نفیس په صحیح احادیثو سره ثابت دې اوداسونو منډه (یعنې دیوبل څخه مخکې کیدل) هم ثابت دې په

صحابه کرامو کې سلمه بن اکوع دیوسړي سره په منډه کې مسابقت وکې نوسلمه (رضـ) غالب راغی.
دذکرسوی آیت او ددې روایتونوڅخه داصل اسونو دزغل جائزوالی ثابت دی او داسونو دزغل څخه علاوه په منډه کې په تیر اندازی نشانه وغیره کې هم دیوبل سره مقابله او مسابقت جائز دی او په دې مسابقت کې غالب راتلونکی فریق ته دیو دریم طرف څخه انعام ورکول هم جائز دی لیکن په خپل مینځ کې په ګټلو اوبایللو شرط لګول جواری او قمار بازی ده کومه چې قرآن کریم حرامه کړیده نن صبا چې څومره صورتونه دآس څغلولو رائج دی دغه یوهم دجواری څخه خالی نه دی په دې وجه ټول حرام اوناجائز دی.
په تیرو ایتونوکې ذکردې چې دحضرت یوسف ﷺ ورونو دیوبل سره دخبرو اترو څخه وروسته اخردې په یوغیر اباد ځاه کې وغورزوی اوراغلل پلار ته یې داوښوولـه چې یوسف شرمښ وخوړی په ذکرسوو ایتونو کې مخ ته قصه داسې ذکرسوي ده: وَجَاءُوا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ یعنی دحضرت یوسف ﷺ ورونو دیوسف پرقمیص ددروغو وینه لګولې راوړې وه چې پلار ته دشرمښ دخوړلو یقین ورکړي.
مګر الله ﷻ د دوی ددروغو ښکاره کولو دپاره دوی ددې څخه غافله کړل چې په قمیص یې دوینې لړلو سره خیرې کړې هم وای چې دشرمښ خوړل ورڅخه ثابت سوی وای دوی روغ جوړ قمیص دبزې دبچي په وینه ولړی اوپلارېې په دوکه کې اچول غوښتل حضرت یعقوب ﷺ چې قمیص صحیح سالم ولیدی نو ویې فرمایل چې زمازامنو! داشرمښ څومره پوهه اوهوښیاروو چې یوسف یې داسې وخوړی چې قمیص یې یوځای هم خیرې نه کړي.

---

دغسې پرحضرت یعقوب ﷺ د دوی دجعل سازی (دروغو) راز ظاهر سو اوویې فرمایل: قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ: یعنی حضرت یوسف ﷺ شرمښ نه دی خوړلی بلکه ستاسې نفسونو یوه خبره جوړه کړې ده اوس زما دپاره غوره داده چې صبر وکړم اوڅه چې تاسو وایاست پردې دالله ﷻ څخه مدد وغواړم.
**مسئله:** حضرت یعقوب ﷺ دقمیص دروغوالي څخه دورونو دیوسف ﷺ دروغ والی معلوم کې ددې څخه معلومه سوه چې قاضي یاحاکم ته دفریقینو ددعوو اودلیلونو سره پرحالاتو اوقرائنو باندې هم نظر کول په کار دي (قرطبي)
ماوردي فرمایي چې دحضرت یوسف ﷺ قمیص هم دزماني دعجائباتو څخه دی دری عظیم الشانه واقعې ددې قمیص سره تړلې دي اوله واقعه په وینو ککړولو اوپلار ته ددوکې ورکولو اودقمیص دشهادت څخه ددروغو ثابتیدوده دویمه واقعه: دزلیخا چې په دې کې هم دحضرت یوسف ﷺ قمیص په شهادت کې پیش سوی دریمه واقعه دحضرت یعقوب ﷺ دنظر دواپس راتلو په دې کې هم ددې قمیص یوه معجزه ظاهرونکې ثابت سوې دی.
**مسئله:** ځینې عالمان فرمایي چې حضرت یعقوب ﷺ کومه خبره خپلو زامنو ته دغه وخت کړې وه چې: قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا: یعنی ستاسو نفسونو یوه خبره جوړه کړې ده داخبره یې هغه وخت هم کړې ده کله چې دحضرت یوسف ﷺ حقیقي ورور بنیامین په مصر کې دغلا په الزام کې ونیول سو اوورونو یې حضرت یعقوب ﷺ ددې خبرې څخه خبرکې نوویې فرمایل: قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا: دلته دغورکولو

مقام دی چی حضرت یعقوب ﷺ دا دواړه خبری په خپلی رایی سره کړی وی په دی کی اوله خبره صحیح وختله دویمه صحیح نه وه ځکه چی په دی کی دوررونو قصورنه وو ددی څخه معلومه سوه چی درایی غلطی دپیغمبرانو څخه هم په اول کی کیدی سی که څه هم وروسته دوی په وحی سره په غلطی قائم نه پاته کوی دا رنګه په قرطبی کی دی چی ددی څخه ثابته سوه چی درایی غلطی ترلوی لا دلوی څخه هم کیدی سی په دی وجه هرصاحب رایی ته په کاردی چی پرخپله رایه دی داسی نه کلکیږی چی دنورو خبری اوریدو یامنلو ته تیارنه وی .

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَهُ د: سَيَّارَةٌ معنٰی قافله ده د وَارِدٌ څخه مراد هغه خلق دی کوم چی دقافلی څخه وړاندی وی دقافلی ضرورتونه اوبه وغیره تیارول د دوی کاروی د: ادلاَء معنٰی ده څاه ته بوقه اچول مطلب دا دی چی اتفاقا یوه قافله دی مځکی ته راغله داقافله دشام څخه مصر ته تله چی لار ورڅخه هیره سوه اودی غیراباد ځنګل ته راغله او داوبو راوړونکی یی څاه ته ولیږل .

دخلقو په نظرکی دا اتفاقی واقعه وه چی شامی قافلی لارهیره کړه دلته راغله او ددی غیر اباد څاه سره یی مخامخ کیدل راغلل لیکن دکائناتو په راز پوهیدونکی پوهیږی چی داټول واقعات یوترل سوی اومحکم نظام په یوبل پوری پیوست کړی دی دحضرت یوسف ﷺ پیدا کوونکی اوحفاظت کوونکی قافله دلاری څخه بی لاری کوی دلته یی راولی اودقافلی سړی دی غیر اباد څاه ته لیږی دا حال دی ددی ټولو حالاتو او واقعاتو کومی چی عام انسان اتفاقی حادثی ګڼی اوفلسفیان ورته نصیبه اواتفاق وایی کوم چی په حقیقت کی دکائناتو دنظام څخه پرناواقفیت مبنی وی کنه نوپه تکوینی سلسله کی نصیبه اواتفاق نسته حق سبحانه ﷻ دچاشاَن چی : فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ دی ترپټوحکمتونو لاندی داسی حالات پیدا کوی چی دظاهری واقعی سره ددی مناسبت په خیال کی هم نه راځی نو انسان ورته اتفاق حادثی وایی .

په هرحال د دوی سړی چی نوم یی مالك بن دعبر ښودل کیږی دی څاه ته ورسیدی اوبوقه یی وروا چوله حضرت یوسف ﷺ دقدرت دا امداد ولیدی دبوقی رسی یی ونیوله اود اوبوپرځای دبوقی سره دیوی داسی هستی مخ وځلیدی چی دراتلونکی لویی اوشان څخه قطع نظر په موجوده حالت کی هم دخپل حسن او جما ل او معنوی کمالاتو ځلیدونکی نخښی دده دعظمت دپاره څه کمی نه وی په یوعجیبه اندازکی دڅاه دبیخ څخه راختلی داوړوکی اوښائسته بچی چی یی ولیدی نوچیغه یی کړه : يَٰبُشْرَىٰ هَٰذَا غُلَٰمٌ ای ډیره دخوشحالی خبره ده داخودیر ښکلی هلك راووتی په صحیح مسلم کی دشب معراج په حدیث کی دی چی نبی کریم ﷺ فرمایی چی زه دحضرت یوسف ﷺ سره ملاو سوم نو ومی لیدل چی الله ﷻ دټول عالم دحسن اوجمال څخه نیم ده ته ورکړی دی او باقی نیم په ټول جهان تقسیم سوی دی .

وَأَسَرُّوهُ بِضَٰعَةً ك یعنی پټ یی کړی دی دتجارت مال ګڼلی مطلب دا دی چی په اول کی خو مالك بن دعبر چی داهلك ولیدی نوپه تعجب سره یی چیغه کړه مګر بیایی پرمعامله غور وکی اودایی وګڼله چی دده شهرت ونه سی پټ ساتل یی په کاردی چی دی خرڅ کړو او پوره رقم په پیدا سی که په ټوله قافله کی دده شهرت وسی نوبیا خوبه ټوله قافله په کښی شریکه سی .

اودا معنٰی هم کیدی سی چی دحضرت یوسف ﷺ وررونو دواقعی حقیقت پټ کړو دده څخه یی دتجارت

مال جوړکړی لکه چی په ځینو روایتونوکی دی چی یهودا به روزانه ځاه ته تلی اوحضرت یوسف ﷺ ته به یی خوراك رسوی په دریمه ورځ چی یی کله دی په ځاه کی نه کړی پیدا نوواپس راغی وروڼوته یی واقعه بیان کړه داټول وروڼه په جمع هلته ولاړل چی تحقیق یی وکی نودقافلی والاوو سره یی حضرت یوسف ﷺ پیداکی نودوی ته یی وویل چی داهلك زموږ غلام دی تښتیدلی دی اودلته راغلی دی تاسو دیر بدوکړل چی دی مودځان سره وساتی مالك بن دعبر اودده ملګری وبیریدل چی داخوبه اوس موږ غله وګڼل سو په دی وجه دوروڼو سره یی په بیعه داخستو خبری اتری شروع سوی .

او دایت دا معنی سوه چی دیوسف وروڼو په خپله یوسف دتجارت مال جوړ کی اوخرځ یی کی : وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِمَا يَعْمَلُوْنَ : یعنی الله ﷻ ته د دوی ټول کارونه معلوم وه .

مطلب دا دی چی الله ﷻ ته ټول هرڅه معلوم وه چی دحضرت یوسف ﷺ وروڼه به څه کوی ؟ او د دوی څخه اخستونکی قافله به څه کوی اوهغه پردی پوره قدرت درلودی چی د دوی ټول پلانونه یی په خاورو کی ګډکړی وای لیکن ترتکوینی حکمتونو لاندی یی داهرڅه کولوته پریښول .

ابن کثیر فرمایی چی په دی جمله کی دنبی کریم ﷺ دپاره هم داهدایت دی چی ستا قوم ستا سره چی څه کوی یابه وکړی داټول زما دعلم اوقدرت څخه بهر نه دی که موږ وغواړو نوپه یوه آن کی به هرڅه بدل کړو لیکن دحکمت تقاضا داده چی دی خلقوته دا وخت مهلت ورکړی چی دوی خپل قوت ازمایی وکړی اوآخریه تاپه دوی غالب کړی اوحق به غالب کړل سی لکه چی دحضرت یوسف ﷺ سره وسوه .

وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍۭ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُوْدَةٍ : لفظ دشرا په عربی ژبه کی داخستلو اوخرڅولو دواړو دپاره استعمالیږی دلته هم ددواړو معانیو احتمال دی ضمیر که دیوسف دوروڼو طرف ته عائدکړل سی نو دخرڅولو معنی به یی وی اوکه دقافلی طرف ته عائدکړل سی نو داخستلو معنی به یی وی مطلب دا دی چی خرڅ کړی وروڼو دیوسف ﷺ یا واخستی قافلی والاوو یوسف ﷺ په ډیر لږ قیمت یعنی دشمیر په څو درهمونو باندی قرطبی فرمایی چی دعربو دتاجرانو داعادت وو چی دلویو رقمونو معاملی به یی په وزن سره کولی اودکوچنیو رقمونو چی دڅلویښتو څخه به زیاتی نه وی ددی معاملی به یی په شمیر سره کولی په دی وجه ددراهمو سره دمعدوده لفظ داوښوله چی ددراهمو مقدار دڅلویښتو څخه کم وو ابن کثیر په روایت دعبدالله بن مسعود ﷺ لیکلی دی چی دشلو درهمو په بدله کی سودا وسوه اولسو وروڼو وه دوه درهمه په خپل مینځ کی تقسیم کړل ددرهمو په شمیر کی ددوه ویشتو ۲۲ اوڅلور ویشتو۲۴ درهموهم مختلف روایتونه نقل دی (ابن کثیر)

كَانُوْا فِيْهِ مِنَ الزَّاهِدِيْنَ زاهدین : دزاهد جمع ده چی دزهد څخه مشتق دی دزهد لفظی معنی بی رغبتی اوبی توجهی راځی په محاوروکی ددنیا دما ل اودولت څخه بی رغبتی او اعراض ته ویل کیږی معنی دایت داده چی وروڼه دحضرت یوسف ﷺ په دی معامله کی په اصل کی دمال خواهشمندنه وه د دوی اصل مقصد خو حضرت یوسف ﷺ دپلار څخه جدا کول وو په دی وجه یی په لږو درهمو معامله وکړه.

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرٰىهُ مِنْ مِّصْرَ لِامْرَاَتِهٖٓ اَكْرِمِيْ مَثْوٰىهُ عَسٰٓى

او وویل هغه سړي چې واخستی یې دی د مصر څخه خپلې ښځې ته په عزت سره ساته دی شاید ،

اَنْ يَّنْفَعَنَآ اَوْ نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا ۚ وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوْسُفَ فِي الْاَرْضِ ۡ

چې زمونږ په کار راسي یا به کړو دی مونږ زوی ، او دغه شان ځای ورکړی مونږ یوسف ﷺ لره په مځکه کې

وَلِنُعَلِّمَهٗ مِنْ تَاْوِيْلِ الْاَحَادِيْثِ ؕ وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰٓى اَمْرِهٖ

او چې وښیو ده ته تعبیر دخبرو او الله ﷻ غالب دی په خپل کارکې ،

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۲۱﴾ وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗٓ اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا

لیکن اکثره خلک نه پوهیږي ، او کله چې ورسیدی خپل قوت ته ورکی مونږده ته حکم ،

وَّعِلْمًا ۭ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۲۲﴾ وَرَاوَدَتْهُ الَّتِيْ هُوَ فِيْ

او علم ، او داسې بدله ورکوو مونږ نیکانو ته ، او خطا ایستی دی هغې ښځې دچا په

بَيْتِهَا عَنْ نَّفْسِهٖ وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ ۭ قَالَ

کورکې چې وو خپل ځان ته اوبندې یې کړې دروازې او وی ویل ژر کوه ، وی ویل

مَعَاذَ اللّٰهِ اِنَّهٗ رَبِّيْٓ اَحْسَنَ مَثْوَايَ ۭ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿۲۳﴾

پناه په خدای سره دغه عزیز مالك دی زما ښه ساتي ما بیشکه نه خلاصیږي کوم خلق چې بې انصافه وي

**تفسیر**: (قافلې والاوو حضرت یوسف ﷺ دوروڼو څخه واخستی مصر ته یې بوتلې او هلته یې دعزیز مصر په لاس خرڅ کې) او کوم سړي چې په مصر کې دی اخستی وو (یعنې عزیز) هغه (دی کورته راوستی خپلې ښځې ته یې وسپاری او) خپلې ښځې ته یې وویل چې دی په خاطر سره ساته څه عجیبه ده چې (لوی سي) زمونږ په کار راسي یا مونږ دی زوی جوړ کړو (مشهوره داده چې دایې ځکه وویل چې دده اولاد نه وو) او مونږ (لکه څنګه چې حضرت یوسف ﷺ ته په خپل خاص عنایت سره ددی تیاره څاه څخه نجات ورکی) دغه دول مو یوسف ته په دی مځکه (دمصر) کې ښه قوت ورکی (مراد ددی څخه حکومت دی) او (دانجات ورکول په دی غرض سره هم وو) چې مونږ ده ته دخوبونو تعبیر وښیو (مطلب داووچې دنجات ورکولو مقصد دده دښکاره اوباطني دولت څخه مالامال کول وو) او الله ﷻ په خپل (درضا پر) کار غالب (اوقادر) دی (څه چې غواړي کوي) لیکن اکثره خلک نه پوهیږي (ځکه چې دیقین او ایمان خاوندان کم دی

دامضمون دقصې په مينځ کې په طور دجملې معترضې ځکه راوړل سوي دي چې دحضرت يوسف عليه السلام موجوده حالت يعني غلام پاته کيدل په ښکاره يوښه حالت نه وو مګر الله ﷻ فرمايي چې داحالت يوځو ورځې په طور دذريعه دي اصل مقصد ده ته لوړ مقام ورکول دي اوددي ذريعه يې عزيز دمصر اودده په کورکې پرورش پيداکول ګرځولې دي ځکه چې داميرانو په کورکې په پرورش پيداکولو سره سليقه اوتجربه زياتيږي دسلطنت دکارونو علم باندي راځي ددي باقي مخ ته دا دي چې) اوکله چې هغه ځپلې ځواني (يعني سن دبلوغ) ته ورسيدی مونږده ته حکمت اوعلم ورکې (مراد ددي ځخه دنبوت علم ورکول دي اودځاه غورځولو په وخت کې چې دوی ته دکمې وحی ليږلو ذکرراغلی دی هغه دنبوت وحی نه وه بلکه داسې وحی وه لکه دحضرت موسٰی عليه السلام مورته چې وحی ليږل سوي وه) اومونږ نيکو خلګوته دغه ډول بدله ورکوو (کومه قصه چې په حضرت يوسف عليه السلام دتهمت لګولو مخ ته بيانيږي ددې ځخه مخکې په دې جملو کې ښوول سوي ده چې دغه به سراسر تهمت او دروغ وی ځکه چې چاته دالله ﷻ دطرف ځخه علم اوحکمت ورکول سوي وی دهغه ځخه داسی کار دسره نه سی صادريدی ددی تهمت دقصې بيان دی چې حضرت يوسف عليه السلام دعزيز مصر په کورکې په ارام اوراحت سره اوسيدی) او (په دی مينځ کې دا ازمائش پيښ سو چې) دکمې ښځې په کور کې چې يوسف عليه السلام اوسيدی هغه (پرده عاشقه سوه او) دده ځخه دخپل مطلب حاصلولودپاره دده خطا ايسونکې سوه او (دکور) ټولې دروازې يې بندې کړې او (دده ته) يې وويل راسه تاته وايم يوسف عليه السلام وويل (چې اول خودا ډيره لويه ګناه ده) دالله ځخه پناه غواړم (دوهم) هغه (يعني ستا خاوند) زماپالونکی (اومحسن) دی چې زه يې ځنګه په ښه شان وساتلم (نوايازه به دده په ناموس کې خلل اندازی کوم؟) داسې احسان فراموش به هيځکله فلاح نه کې پيدا (بلکه اکثره خوپه دنيا کې ذليل او پريشانه وی کنه نوپه اخرت کې خويې عذاب يقيني دی)

**معلومات اومسئلې:** په دې تيرو ايتونو کې دحضرت يوسف عليه السلام اولنې سرګذشت بيان سوی دی چې دقافلې خلګو کله دی دځاه ځخه راوايستی نو ورونو دی خپل تښتيدلی غلام ښکاره کی په لږو ځو درهمونو يې دده سودا وکړه اوځ خوپه دی وجه چې دوی ته ددې بزرګی هستٰی قدر معلوم نه وو دوهم په دی وجه چې د دوی اصل مقصد په ده پيسی ګټل نه وو بلکه دپلار ځخه ليری کول وو په دی وجه صرف په خرڅولو يې صبر ونه کې ځکه چې دابيره وه چې هسې نه قافلې والا دی دلته پاته کړی اودی بيا په يو ډول سره پلار ته ورسيږی اوزمونږ دسازش راز ښکاره سی نوپه دی وجه دتفسير امام دمجاهد درروايت مطابق داخلګ په دی انتظار کې وه چې داقافله دی دځان سره مصر ته روان کړی اوکله چې قافله روانه سوه نوتر ليری پوری دقافلې سره دوی ولاړل اودی خلګو ته يې وويل چې ګوری خبردار! دی په تښتيدو عادت سوی دی خلاص يې مه پريږدی بلکه تړلی يې ساتی ددی شاهانه ملغلرې دقدر اوقيمت ځخه ناخبری قافلې والاوو دی دغه ډول مصر ته ورسوی (ابن کثير)

په ذکرسوو ايتونو کې ددی ځخه وروسته قصه داسې ذکرده اودقرآنی ايجازسره دقصی ځومره اجزاء چې خود بخوده معلوميدی سی دهغه دبيانولوضرورت يې ونه ګڼی مثلاً دقافلې دمختلفو منزلونو ځخه تيريدل مصرته رسيدل اوهلته بياحضرت يوسف عليه السلام خرڅول وغيره ټولی خبری يې پاته کړی اوددی ځای ځخه بيان کوی

وَقَالَ الَّذِی اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهٖ أَكْرِمِی مَثْوَاهُ : یعنی وویل هغه سړی چاچی حضرت یوسف ﷺ په مصرکی واخستی خپلی ښځی ته چی دحضرت یوسف ﷺ داوسیدو ښه انتظام کوه مطلب دا دی چی دقافلی خلکو دی مصر ته بوتلی اودخرڅولو اعلان یی وکی نوپه تفسیر قرطبی کی دی چی خلکو قیمتونه زیاتول شروع کړل تردی چی دحضرت یوسف ﷺ د وزن برابر سره او دده برابر مشك او دده برابر وزن ریښمی کپړی قیمت یی مقرر سو .

دا دولت الله ﷻ دعزیز مصر په قسمت کی مقرر کړی وو هغه داټول شیان په قیمت کی ادا کړل حضرت یوسف ﷺ یی واخستی ، لکه چی اول دقرآنی ارشاد څخه معلومه سوي ده چی داټول یو اتفاقی واقعه نه ده بلکه درب العزت دجوړسوی مستحکم تدبیر اجزاء دی په مصرکی دحضرت یوسف ﷺ داخستلو دپاره یی دټولوڅخه عزتمند سړی مقدرکی ابن کثیر فرمایی چی داسړی.چاچی په مصرکی حضرت یوسف ﷺ واخستی دغه دمصر دملك وزیر خزانه وو چی نوم یی قطفیر یا اطفیر ښوول کیږی اودمصر بادشاه په دی زمانه کی دعمالقه قوم یوسړی ریان بن اسید وو (کوم چی ورروسته دحضرت یوسف ﷺ په لاس مسلمان سو اودحضرت یوسف ﷺ په ژوند کی یی انتقال وکی) (مظهری) اوعزیز دمصر چاچی اخستی وو دده دښځی نوم راعیل یازلیخا ښوول کیږی عزیز دمصر قطفیر دحضرت یوسف ﷺ متعلق خپلی ښځی ته داهدایت وکی چی ده ته ښه ځای ورکړه دعامو غلامانو په شان یی مه ساته دده دضرورتونو ښه انتظام کوه .

حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمایی چی په دنیا کی دری سړی لوی عقلمند اوقیافه پیژندونکی ثابت سول اول عزیز دمصر چی دده کمالات یی په خپله قیافه سره معلوم کړل ښځی ته یی داسی هدایت وکی دوهم دحضرت شعیب ﷺ هغه لور کومی چی دحضرت موسیٰ ﷺ په باره کی خپل پلار ته وویل: یَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِیُّ الْأَمِينُ : یعنی پلاره دی نوکر کړه ځکه چی ښه په نوکرانو کی هغه سړی دی کوم چی قوی هم وی اوامانتدار هم دریم حضرت صدیق اکبر ﷺ دی چاچی دځان څخه ورروسته فاروق اعظم ﷺ دخلافت دپاره منتخب وفرمایی (ابن کثیر)

وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ : یعنی دغه ډول حکومت ورکی مونږ یوسف ﷺ په مځکه کی په دی کی دراتلونکی واقعی دا خوشخبری ده چی یوسف ﷺ کوم چی دعزیز مصر په کور کی داوخت په حیثیت د غلام داخل سوی دی دیر ژر به دی دمصردملك ډیرلوی سړی وی اودحکومت اختیاربه ده ته ورکول سی وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ دلته په شروع کی حرف دواو که دعطف دپاره ومنل سی نویوه جمله به ددی معنی محذوفه وګڼل سی چی مونږ حضرت یوسف ﷺ ته دمځکی حکومت ځکه ورکی چی دی په دنیا کی دعدل اوانصاف په ذریعه امن اوامان قائم کړی اودملك داوسیدونکو دراحت انتظام وکړی اوپه دی وجه چی مونږ ده ته دخبروتعبیروښیو دخبرو تعبیر یوداسی عام مطلب دی چی په دی کی داالله ﷻ په وحی پوهیدل اوداپه کار راوستل هم داخل دی اود ټولو ضروری علمونو حاصلول هم اودخوبونو صحیح تعبیر هم .

وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰى أَمْرِهٖ: یعنی الله ﷻ غالب اوقادردی پرخپل کار څه چی دهغه اراده وی دټول عالم ظاهری اسباب دهغه مطابق چلیږی لکه په یوحدیث کی دنبی کریم ﷺ ارشاد دی چی کله الله ﷻ دیو کار اراده

فرمايي نو ددنيا ټول اسباب دهغه دپاره تيار کړي .
وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ : ليکن اکثره خلګ په دې حقيقت نه پوهيږي اوښکاره اسباب هرڅه ګڼي دهغوی په فکرکی اخته وي دمسبب الاسباب او قادر مطلق طرف ته ګرسره خيال نه کوي .
لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا : يعنی کله چي ورسيدی يوسف ﷺ خپل پوره قوت او ځوانی ته نو ورکی مونږ ده ته حکمت اوعلم .
ا قوت اوځوانی په کم عمرکی حاصله سوه په دی کی دتفسير ليکونکو مختلفی خبری دی حضرت ابن عباس ﷺ مجاهد اوقتاده فرمايي چي درو ديرش کاله عمر وو ضحاك شل کاله اوحضرت حسن بصری ځلويښت کاله ښوولی دی پردی دټولو اتفاق دی چي دحکمت اوعلم ورکولو ځخه مراد دلته ورکول نبوت دی ددی ځخه معلومه سوه چي حضرت يوسف ﷺ ته نبوت مصر ته درسيدو ځخه وروسته هم پوره موده وروسته ورکول سوی دی اودځاه په بيخ کی چي کومه وحی ده ته ليږل سوی وه دغه وحی نبوت نه وه بلکه لغوی وحی وه کومه چي غير انبياء ته هم ليږل کيږي لکه دحضرت موسٰی ﷺ دمور وحضرت مريم ﷺ په باره کی چي وارده ده
كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ: اومونږ دغه ډول بدله ورکوو نيك کارکوونکو ته مطلب دا دی چي دهلاکت ځخه نجات ورکول حکومت اوعزت ته رسول دحضرتِ يوسف ﷺ دنيك چلنی خداترسی اونيکو عملونو نتيجه وه داپه ده پوری خاص نه ده ځوك چي هم داسی عمل کوی زمونږ انعامات به دغه ډول پيدا کی .
وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ يعنی دکومی ښځی په کور کی چي حضرت يوسف ﷺ اوسيدی هغه پرده عاشقه سوه اوده ځخه دخپل مطلب دحاصلولو دپاره ده ته په خطا پيستلو سوه اودکور ټولی دروازی يی بندی کړی او ده ته يی وويل چي ژر راسه تاته وايم .
په اول آيت کی معلومه سوي ده چي داښځه دعزيز مصر ښځه وه مګر دلته قرآن دعزيز مصر دښځی لند لفظ پريښووی اود: الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا الفاظ يی اختيار کړل په دی کی اشاره دی طرف ته ده چي دحضرت يوسف ﷺ دګناه ځخه دخلاصيدو په مشکلاتو کی دی خبری نوره هم اضافه کړی وه چي دی ددغه ښځی په کور کی ددی په پناه کی اوسيدی ددی خبره نه منل اسان کار نه وو .

**(دګناه ځخه دخلاصيدو قوی ذريعه په خپله دالله ﷻ ځخه پناه غوښتل دی)**

وددی ظاهری سبب داسو چي حضرت يوسف ﷺ کله چي خپل ځان دهرطرف ځخه ګير وليدی نوپه پيغمبرانه انداز يی دټولو ځخه اول دخدای پناه وغوښتله: قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ محض په خپل قصد اواراده يی تکيه ونه کړه اوداښکاره ده چي چاته دخدای پناه حاصله سی هغه بيا ځوك دصحيح لاری ځخه اړولی سی ددی ځخه وروسته په پيغمبرانه حکمت اووعظ کولو سره يی په خپله زليخا ته نصيحت کول شروع کړل چي داهم دخدای ځخه وبيريږي او دخپلی ارادی ځخه بيرته واپس سی .
هُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ هغه زما پالونکی دی هغه ما لره دارام ځای راکی ښه پوه سه چي ظلم کوونکی فلاح نه سی پيدا کولی .
ه ښکاره مراد دا دی چي ستا خاوند عزيز دمصر زما پرورش وکی اوماته يی ښه ځای راکی زمامحسن

دی زه چی دده پرحرم لاس واچوم دالوی ظلم دی اوظلم کوونکی هیڅ کله فلاح نه سی پیدا کولی په دی ضمن کی په خپله زلیخا ته یی هم داسبق ورکی چی کله زه ددی څو ورځو دپرورش دومرهٔ حق پیژنم نوتاته خوزما څخه زیات پیژندل په کار دی .

دلته حضرت یوسف ﷺ عزیز مصر ته خپل رب وفرمایل حال دا دی چی دا لفظ دالله ﷻ څخه ماسوا دبل چا دپاره استعمالول جائزنه دی وجه داده چی داسی الفاظ موهومه دشرك اودمشرکینو سره دمشابهت پیداکولو ذریعه وی په دی وجه په شریعت محمدیه کی داسی الفاظ استعمالول هم منع سوه دصحیح مسلم په حدیث کی دی چی یوغلام دی خپل مالك ته رب نه وایی اویومالك دی خپل غلام ته خپل بنده نه وایی مگر دا خصوصیت دشریعت محمدی دی چی په دی کی دشرك دممانعت سره دداسی شیانو هم ممانعت سوی دی په کومو کی چی دشرك دذریعی جوړیدلو احتمال وی دتیرو پیغمبرانو په شریعتونو کی دشرك څخه خوپه سختی سره منع کړي ده مگر په اسبابو اوذریعو یی پابندی نه وه په دی وجه په تیرو شریعتونو کی تصویرونه جوړول منع نه وو مگر شریعت محمدی چونکی ترقیامته پوری راغلی دی نوپه دی کی دشرك څخه په پوره ډول سره دمحفوظ کولو دپاره دشرك ذریعی تصویرونه اودداسی الفاظو څخه هم منع سوي ده په کومو کی چی دشرك وهم کیدی سی په هرحال دحضرت یوسف ﷺ اِنَّهٗ رَبِّی فرمایل په خپل ځای صحیح وو .

اوداهم کیدی سی چی دَاِنَّهٗ ضمیر دالله تعالی طرف ته راجع وی هغه ته یی خپل رب وفرمایل اوبنه ځای هم په حقیقت کی هغه ورکړی دی دهغه نافرمانی دټولو څخه لوی ظلم دی اوظلم کوونکو لره فلاح نه وی ځینی تفسیر لیکونکو سدی اوابن اسحاق وغیره نقل کړی دی چی په دی خلوت کی زلیخا دحضرت یوسف ﷺ ځان ته دمائیله کولودپاره دده دحسن اوجمال صفت شروع کی اووی ویل چی ستا داوربښته څومره ښائسته دی حضرت یوسف ﷺ وفرمایل چی دا وربښته به دمرګ څخه وروسته دټولو څخه اول زما دجسم څخه جلاسی بیایی وویل ستا سترګی څومره ښائسته دی نووی فرمایل دمرګ څخه وروسته به داټولی اوبه سی زما پرمخ به وبهیږی بیا یی وویل ستامخ څومره ښائسته دی نووی فرمایل چی داټول دخاورو خوراك دی الله ﷻ داخرت فکر پرده دومره مسلط کی چی دځوانی په وخت کی هم ددنیا ټول خوندونه دده په مخکی ګرد جوړسو صحیح ده چی داخرت فکر هغه شی دی کوم چی انسان په هرځای کی دهرشر څخه محفوظ ساتلی سی یاالله! ته یی زمونږ نصیب کړی آمین یارب العٰلمین

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ ۚ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَآ اَنْ رَّاٰ بُرْهَانَ رَبِّهٖ ۚ كَذٰلِكَ

او خامخابښځی فکر وکی دده اودده فکر وکی دښځی که یی نه وای لیدلی قدرت دخپل رب داسی وسوه .

لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوْٓءَ وَالْفَحْشَآءَ ۭ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ ﴿۲۴﴾

ددی دپاره چی لیری کړو مونږ دده څخه بدی اوبی حیایی البته دغه دی زمونږ دښه بندګانو څخه .

**لنډتفسیر**: او ددی ښځی په زړه کی دده خیال (دقصد په درجه کی) مضبوط سوی وو او دده هم ددی ښځی

ـ څه خیال (دامر طبعي په درجه کې) راغلی وو (کوم چې داختیار څخه وتلی دی لکه دګرمۍ په روژه کې
ي داوبو طرف ته طبعي میلان وي که څه هم دروژې ماتولو وسوسه قدرهم نه وي البته) که دخپل رب
ـیل (یعنی ددې کار دګناه والې دلیل کوم چې شرعي حکم دی) ده نه وای لیدلی (یعنی ده ته دشریعت
لم سره دعملي قوته حاصل نه وای) نوزیات خیال کیدل یې عجیبه نه وو (څکه چې ددې بلونکي
اسباب ټول قوي جمع وه مګر) مونږ دغه ډول ده ته علم ورکی ددې دپاره چې مونږ دده څخه صغیره او
بیره ګناهونه لیرې کړو (یعنی دارادې څخه هم مونږ محفوظ کې اودفعل څخه هم څکه چې) هغه زمونږ
ـه بندګانو څخه وو.

**ـلومات اومسئلې**: په تیر آیت کې دحضرت یوسف ﷺ دعظیم ازمائش اوامتحان ذکروو چې دعزیز
مصر ښځې دکور دروازې بندې کړې اودده یې دګناه طرف ته دبللو کوشش وکړ اوخپل طرف ته یې
ـائلو کولو اواخته کولو ټول اسباب یې جمع کړل مګر رب العزت دا نوجوان صالح په داسې سخت
ـمائش کې ثابت قدم وساتی ددې زیات تفصیل په دې آیت کې دی چې زلیخا خودګناه په خیال کې
کیدلې وه دحضرت یوسف ﷺ په زړه کې هم دانساني فطرت په تقاضا سره لږ لږ غیر اختیاري میلان
یداسو مګر الله ﷻ عین په دغه وخت کې خپل حجت اوبرهان حضرت یوسف ﷺ ته مخامخ کې چې
دې په وجه سره دغه غیر اختیار میلان دنور زیاتیدو په ځای بالکل ختم سو او دی پرشا وتښتیدی.

ـه دې آیت کې لفظ د: هَمّ: په معنی دخیال دزلیخا اوحضرت یوسف ﷺ دواړو طرف ته منسوب سوی
ي: وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ وَهَمَّ بِهَا اودامعلومه ده چې دزلیخا هَمّ یعنی خیا ل دګناه وو ددې څخه دحضرت یوسف
ﷺ متعلق هم دداسې خیال وهم کیدې سو اوداپه اجماع دامت دشان دنبوت اورسالت څخه خلاف ده
ـکه چې جمهور امت پردې متفق دی چې انبیاء ﷺ دهرقسم صغیره اوکبیره ګناه څخه معصوم وي
بیره ګناه خونه قصداً ورڅخه کیدی سی اونه سهواً دخطا په ډول ورڅخه کیدی سی البته دصغیره ګناه
سهو اوخطاپه طور دواقع کیدو امکان سته مګر پردې هم انبیاء ﷺ قائم نه پاته کوي بلکه خبر یې
ـړي اوفوراً یې ورڅخه راګرځوي (مسامره)

ـ دا دعصمت مسئله دقرآن اوسنت څخه دثابتیدو څخه علاوه عقلاً هم په دې وجه ضروري ده چې که
انبیاء ﷺ څخه دګناه دواقع کیدو امکان اواحتمال پاته سي نو د دوی په راوړي دین اووحي به
ـعتماد هیڅ لارنه وای پاته اود دوی درالیږلو اوپه دوی دکتاب نازلولو به هیڅ فائده باقي نه وای پاته
وي په دې وجه الله ﷻ خپل هريو پیغمبر دهرې یوې ګناه څخه معصوم ساتلی دی ز
ـ دې وجه په اجمالي طور سره خو دامتعینه سوه چې حضرت یوسف ﷺ ته چې کوم خیال پیداسو دغه
ګناه ددرجې خیال نه وو تفصیل ددې دا دی چې په عربي ژبه کې هَمّ په دوو معانیوکې استعمالیږي
ـدخه کار قصد اواراده اوعزم کول دوهم محض په زړه کې وسوسه اوغیر اختیاري خیا ل پیدا کیدل
ـل صورت په ګناه کې داخل اوقابل دمؤاخذې دی خو البته که دقصد اوارادې څخه بغیر خالص دالله ﷻ
ـیرې څخه څوك دا ګناه په خپل اختیار پریږدي نوپه حدیث کې دی چې الله ﷻ دده دګناه پرځای دده په
ـملنامه کې یوه نیکي ولیکي اوپه دوهم صورت کې چې محض وسوسه اوغیر اختیاري خیال راسي

اودکار اراده بالکل نه وی لکه دګرمی په روژه کی چی دیخو اوبو طرف ته طبعی میلان غیر اختیاری ټولو ته کیږی حال دا دی چی په روژه کی دڅښلو اراده بالکل نه وی داقسم خیال نه دانسان په اختیار کی وی او نه په دی څه مؤاخذه اوګناه سته.

دصحیح بخاری په حدیث کی دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی الله ﷻ زما دامت دپاره دګناه وسوسه اوخیال معاف کړی دی کله چی دی عمل باندی ونه کړی (قرطبی)

اوپه صحیحینو کی په روایت دابو هریره ؓ نقل دی چی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی الله ﷻ ملائکو ته فرمایی چی زمابنده کله دیو نیك کار اراده وکړی نوصرف په اراده کولو سره دده په عملنامه کی یوه نیکی ولیکی اوکله چی دی دغه نیك عمل وکړی نو لس نیکی ورته ولیکی اوکه بنده دګناه اراده وکړی مګر بیایی دالله ﷻ دبیری څخه پریږدی نودګناه پرځای دده په عملنامه کی یوه نیکی ولیکی اوکه دی دغه ګناه وکړی نو صرف یوه ګناه ورته ولیکی (ابن کثیر)

په تفسیر قرطبی کی دلفظ د: هَمّ: په دی دواړو معانیو کی استعمال دعربو دمحاورو او شعرونو دشهادتونو څخه ثابت کړی دی.

ددی څخه معلومه سوه چی که څه هم په آیت کی لفظ د: هَمّ: دزلیخا او حضرت یوسف ﷺ دواړو دپاره ویل سوی دی مګر په دی دواړو کی ډیر لوی فرق دی اولنئ په ګناه کی داخل دی او دوهم غیر اختیاری دوسوسی حیثیت لری کوم چی په ګناه کی داخل نه دی دقرآن کریم دبیان طرز هم په خپله پردی شاهد دی ځکه چی که دواړه همونه اوخیالونه یو ډول وای نودلته به یی په صیغه دتثنیه: وَلَقَدْ هَمَّا ویلی وای چی مختصرهم وو دایی پرینښووی اوددواړو دهم اوخیال سره یی دتاکید دالفاظو د: لَقَدْ: اضافه وکړه دحضرت یوسف ﷺ دهَمّ سره د: لام: او د: قد: تاکید نسته ددی څخه معلومیږی چی ددی خاص تعبیر په ذریعه دا ښوولی دی چی دزلیخا هَمّ یو ډول وو او دحضرت یوسف ﷺ یو بل شان.

دصحیح مسلم په یوحدیث کی دی چی څه وخت حضرت یوسف ﷺ ته دا امتحان وړپیښ سو نوملائکو الله ﷻ ته عرض وکی چی ستا دا مخلص بنده دګناه په خیال کی دی حال دا دی چی ده ته ددی وبال ښه معلوم دی الله ﷻ وفرمایل چی انتظار کوی که دی داګناه وکړی نولکه څنګه چی یی وکړه دغسی یی دده په عملنامه کی ولیکی اوکه پاته یی کړه نودګناه پرځای دده په عملنامه کی نیکی ولیکی ځکه چی دی په صرف زما دبیری څخه خپل خواهش پریږدی (کومه چی ډیره لویه نیکی ده) (قرطبی)

لنډه داده چی دحضرت یوسف ﷺ په زړه کی چی کوم خیال یامیلان پیداسو دامحض غیر اختیاری دوسوسی په درجه کی وو کوم چی په ګناه کی داخل نه دی بیا ددی وسوسی په خلاف عمل کولو سره دالله ﷻ په نزد دده درجه نوره زیاته لوړه سوه.

اوځینی تفسیر لیکونکی حضرات دلته داهم فرمایی چی په کلام کی تقدیم اوتاخیر واقع سوی دی: لَوْلَآ اَنْ رَّاٰ بُرْهَانَ رَبِّهٖ: کوم چی وروسته ذکر دی داپه اصل کی مخکی دی اومعنی دایت دا ده چی دحضرت یوسف ﷺ به هم خیال پیداسوی وای که دالله ﷻ حجت اوبرهان یی نه وای لیدلی لیکن درب دبرهان لیدلو په وجه سره هغه ددی هم او خیا ل څخه هم خلاص سو مضمون داهم صحیح دی لیکن ځینی

حضراتو داتقدیم اوتاخیر دژبې دقواعدو څخه خلاف ګرځولی دی اوپه دی لحاظ سره هم اولنی تفسیر ښه دی چې په دی کې دحضرت یوسف ﷺ دتقوی اوپاکدامنی شان نورهم زیات لوړیږي چې دطبعي او بشري تقاضې باوجود دی دګناه څخه محفوظ پاته سو ددی څخه وروسته چې دا ارشاد فرمایي . لَوْلَآ اَنْ رَّاٰ بُرْهَانَ رَبِّهٖ : ددی جزامحذوفه ده اومعنی یې داده چې که ده دخپل رب برهان اوحجت نه وای لیدلی نو په دی خیاجل کې به اخته سوی وای مګر درب دبرهان دلیدو په وجه سره یې دغه غیر اختیاري خیال او وسوسه هم دزړه څخه ووتله .

قرآن کریم دا واضحه نه کړه چې دغه برهانِ ربي کوم چې حضرت یوسف ﷺ ته راغی څه شی وو په دی وجه په دی کې دمفسرینو خبری مختلفی دی حضرت عبدالله بن عباس ﷺ مجاهد سعید بن جبیر محمد بن سیرین حسن بصري وغیره فرمایي چې الله ﷻ په طور دمعجزې په دی خلوت ګاه کې دحضرت یعقوب ﷺ صورت داسی ده ته مخامخ کې چې خپله ګوته یې په غاښونوکې نیولی وه دی یې خبروی اوځینی مفسرین فرمایي چې دعزیز مصر صورت یې ده ته مخامخ کې ځینی مفسرین فرمایي چې دحضرت یوسف ﷺ نظر دچت طرف ته لوړ سو نوپه دی کې یې دقرآن داایت لیکلی ولیدی : وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا اِنَّهٗ كَانَ فَاحِشَةً وَسَآءَ سَبِيْلًا : یعنی زناته مه نژدی کیږی څکه چې داډیره بې حیایي (اودخدای دقهر سبب) او (دمعاشري دپاره) ډیره بده لاره ده ځینی تفسیر لیکونکی فرمایي چې دزلیخا په مکان کې یوبت وو په دی پردغه بت پرده واچوله نوحضرت یوسف ﷺ پوښتنه ورڅخه وکړه چې داولی؟ هغې وویل چې دازما معبود دی دده په مخکې ګناه نه سم کولی حضرت یوسف ﷺ وفرمایل چې زمامعبود دده څخه زیات دحیا مستحق دی دهغه نظر په پرده نه سی منع کیدی اوځینی حضرات فرمایي چې دحضرت یوسف ﷺ نبوت او معرفت الٰهي په خپله برهان درب وو .

دتفسیر امام ابن جریر ددی اقوالو دنقل کولو څخه وروسته چې کومه خبره فرمایلی ده هغه دټولو اهل تحقیقو په نزد ډیره ښه اوبې غباره ده هغه داده چې څومره خبره قرآن کریم ښوولی ده صرف پردی بسوالی وسی یعنی داچې حضرت یوسف ﷺ یوداسی شی ولیدی چې په دی سره وسوسه دده دزړه څخه ولاړه ددی شی په تعیین کې دغه ټول احتمالات کیدی سی کوم چې تفسیر لیکونکو حضراتو ذکرکړی دی لیکن په قطعي طور سره یوهم نه سی متعین کیدی (ابن کثیر)

كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوْٓءَ وَالْفَحْشَآءَ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ : یعنی مونږ حضرت یوسف ﷺ ته دا برهان څکه وښووی چې دده څخه بدی اوبې حیایي لیری کړو دبدی څخه مراد صغیره ګناه اودبې حیایي څخه کبیره ګناه ده (مظهري)

دلته داخبره دنظر قابله ده چې بدی اوبې حیایي دحضرت یوسف ﷺ څخه دلیری کولو ذکردی دحضرت یوسف ﷺ یې دبدی اوبې حیایي څخه لیری کول نه دی فرمایلي چې په دی کې اشاره ده چې حضرت یوسف ﷺ خو دخپل شان نبوت په وجه سره ددی ګناه څخه په خپله لیری سوی وو مګر بدی اوبې حیایي دی ګیر کړی وو مونږ دغه جاجل مات کی دقرآن کریم دا الفاظ هم پردی شاهد دی چې حضرت یوسف ﷺ په یو ادنی ګناه کې هم نه دی اخته سوی اودده په زړه کې چې کوم خیال پیدا سوی وو هغه په ګناه

کې داخل نه وو کنه نودلته به يې تعبيرداسې واې چې مونږ حضرت يوسف ﷺ دګناه څخه وساتي نه داسې چې ګناه مو د دوی څخه ليرې کړه ځکه چې حضرت يوسف ﷺ زمونږ دښه بندګانو څخه وو لفظ د: مُخْلَصِيْنَ دلته په فتح دلام سره دمخلص جمع ده چې معنٰی يې دمنتخب ده مراد دا دی چې حضرت يوسف ﷺ دالله ﷻ دهغو بندګانو څخه دی کوم چې الله ﷻ دخپل کار درسالت اوداصلاح دخلګو دپاره انتخاب فرمايلی دی پرداسې خلګو دالله ﷻ دطرف څخه حفاظتی پهره وي چې دی په يوبدی کې اخته نه سی په خپله شيطان هم په خپل بيان کې ددی اقرار کړی دی چې دالله ﷻ پرمنتخبو بندګانو دده وس نه چليږی ده وويل : فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ يعنی قسم دی ستاپه قوت اوعزت باندی چې زه به داټول انسانان ګمراه کوم بغير دهغو بندګانو څخه کوم چې تامنتخب کړی دی .

اوپه ځينو قرائتونو کې دالفظ په کسری دلام سره: مُخْلِصِيْنَ هم راغلی دی اودمخلص معنٰی داده چې څوک دالله ﷻ عبادت په اخلاص او فرمانبرداری سره کوي په دی کې دخه دنيوی اونفسانی غرض اوشهرت اومرتبی وغيره دخل نه وي په دی صورت کې مراد ددی آيت به داسی چې کوم سړی هم په خپل عمل اوعبادت کې مخلص وي الله ﷻ دګناهونو څخه په خلاصيدو کې دده امداد فرمايی .

په دی آيت کې حق تعالٰی دوه لفظونه دسوء اوفحشاء استعمال کړی دی دسوء لفظی معنٰی بدی ده اومراد ددی څخه صغيره ګناه ده اودفحشاء معنٰی بی حيايی ده ددی څخه مرادکبيره ګناه ده ددی څخه معلومه سوه چې الله ﷻ حضرت يوسف ﷺ دکبيره او صغيره دواړه قسمه ګناهونو څخه محفوظ وساتی .

ددی څخه داهم معلومه سوه چې دحضرت يوسف ﷺ طرف ته چې په قرآن کې دکم همّ يعنی خيال نسبت سوی دی دامحض دغير اختياری وسوسی ددرجی همّ وو چې نه په کبيره ګناه کې داخل دی نه په صغيره کې بلکه معاف دی .

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا

او دواړو منډه کړه دروازی ته اوښځی څيری کی دده قميص دشا څخه اودواړه يوځای سول دښځی دخاوندسره په

الْبَابِ ۚ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ

دروازه کی ، وی ويل چې بله هيڅ سزانسته دداسی سړی چې وغواړی ستاداهل سره بدی مګرداچې قيدسی

عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي ۚ وَشَهِدَ شَاهِدٌ

ياعذاب دردناک ، يوسف ﷺ وويل دی زه راوپارولم ځان ته اوشاهدی اداکړه ير شاهد ،

مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ

دښځی دخلګو څخه که وي دده قميص څيری دمخ څخه نو ښځه رښتينی ده اودی

مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٢٦﴾ وَاِنْ كَانَ قَمِيْصُهٗ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ

دروغجن دی ، او که چیری وی قمیص ددہ خیری د شاڅخه نو ښځه دروغجنه ده

وَهُوَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَاٰ قَمِيْصَهٗ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ اِنَّهٗ

او هغه رښتني دی ، نو هرکله چې ولیدی عزیز قمیص ددہ خیری دشا څخه وی ویل بیشکه ، دا

مِنْ كَيْدِكُنَّ ؕ اِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيْمٌ ﴿٢٨﴾ يُوْسُفُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا

و فریب دی ستاسی دښځو، خامخا ستاسی فریب لوی دی ، یوسفه ! پریږده دا ذکر ،

وَاسْتَغْفِرِيْ لِذَنْۢبِكِ ۖۚ اِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخٰطِـِٕيْنَ ﴿٢٩﴾

او ښځې ته بخښنه غواړې دخپلې گناه ، بیشکه چې ته یې گناهکاره

**تفسیر**: (او کله چې دی ښځې بیادغه اصرار وکی نو حضرت یوسف ﷺ ددغه ځای څخه ځان خلاص کی ووتښتیدی او هغه دده دنیولو دپاره په ده پسی سوه) او دواړه مخ ته وروسته دروازی ته په منډه سول او په منډه کی چې دی هغه نیوی نو) دی ښځې دده قمیص دشا څخه خیری کی (یعنی دی یی ترقمیص ونیوی ځان ته یی راکش کی او حضرت یوسف ﷺ پرمخ تښتیدی نو قمیص یی خیری سو مگر حضرت یوسف ﷺ ددروازی څخه دباندی ووتی) او (ښځه هم ورسره وه نو) دواړه (اتفاقًا) ددی ښځې خاوند په دروازه کی (ولاړ) ولیدل ښځې (چې خاوند ولیدی نو حقه حیرانه سوه او فورًا یی خبره جوړه کړه) وی ویل چې کوم سړی ستا دبی بی سره دبد کاری اراده وکړی دهغه سزا بغیر ددی څخه بله څه کیدی سی چې دی جیل خانی ته ولیږل سی یا بله دردناکه سزا وی (لکه جسمانی سزا) یوسف ﷺ وویل (چې دا چې دکوم الزام اشاره ماته کوی بالکل دروغجنه ده بلکه معامله ددی څخه په عکس ده) دی زه دخپل مطلب حاصلولو دپاره خطا ایستلم او (پر دی موقع) ددی ښځې دخاندان څخه یو شاهد (چې شیر خوار بچې وو ودحضرت یوسف ﷺ په معجزه سره یی خبری وکړی او دده په براءت سره یی) شاهدی اداکړه (ددی بچې خبری کول دحضرت یوسف ﷺ یوه معجزه وه او پردی سربیره دوهمه معجزه دا سوه چې دی شیر خوار چې یوه معقوله نخښه وښووله عاقیلانه فیصله یی هم وکړه او وی ویل) چې دده قمیص (وگوری چې کوم ځای څخه خیری دی) که دمخکی څخه خیری وی نو ښځه رښتني ده او دی دروغجن دی او که دغه قمیص دشا څخه خیری وی نو ښځه دروغجنه ده او دی رښتني دی پس کله چې (عزیز) دده قمیص شاڅخه خیری ولیدی (ښځې ته) یی وویل چې دا ستاسی دښځو چالاکی ده بیشکه ستاسی چالاکی یری دغضب وی (بیا حضرت یوسف ﷺ ته متوجه سو وی ویل) ای یوسفه! دا خبره پریږده (یعنی ددی شهرت یا خیال مه کوه) او (ښځې ته یی وویل چې) ای ښځې ته (دیوسف څخه) دخپل قصور معافی غواړه بیشکه ستاسی قصوروار وته

**معلومات اومسئلي:** په تيرو ايتونوكى دابيان راغلى دى چى يو وخت دعزيزمصر ښځه دحضرت يوسف ﷺ په گناه كى داخته كولو په كوشش كى مشغوله وه اوحضرت يوسف ﷺ ځان خلاصوى مگر دفطرى اوغير اختيارى خيا ل كشمكش هم وو نوالله ﷻ دخپل غوره كړى پيغمبر دمدد دپاره په طور دمعجزى يو داسى شى مخامخ كى چى په دى سره يى دزړه څخه هغه غير اختيارى خيال هم ووتى برابره خبره ده كه دغه دخپل پلار حضرت يعقوب ﷺ صورت وى اوكه دوحى الهى يو آيت په ذكرسوو ايتونو كى يى دابنوولى ده چى حضرت يوسف ﷺ په دى خلوت گاه كى ددى برهان ربى په ليدو سره ددغه ځاى څخه په منډه سو اوددباندى وتلو دپاره دروازى ته يى منډه كړه دعزيز ښځه دنيولو دپاره ورپسى په منډه سوه ونه دريدى نو قميص دشا څخه څيرى سو مگر حضرت يوسف ﷺ ددروازى څخه دباندى راووتى او په ده پسى زليخاهم په تاريخى روايتونو كى ذكردى چى دروازه قُلف وه كله چى حضرت يوسف ﷺ منډه كړه او دروازى ته ورسيدى نو په خپله قُلف مات سو اوكښته ولويدى.

كله چى دادواړه ددروازى څخه دباندى ووتل نو وى وليدل چى عزيز يى په مخكى ولاړ دى دده ښځه وبيريده اوخبره يى داسى جوړه كړه چى الزام يى پرحضرت يوسف ﷺ دتپلو دپاره وويل چى كوم سړى ستا دښځى سره دبدكار اراده وكړى نودده سزا ددى څخه ماسوا څه كيدى سى چى دى په قيد كى واچول سى يابله بدنى سخته سزا وركول سى.

حضرت يوسف ﷺ دخپل پيغمبرانه شرافت په بناء غالبًا ددى رازنه ښكاره كوى مگركله چى دامخكى سوه اوپه حضرت يوسف ﷺ يى تهمت پورى كى نومجبوره سو اودوى دحقيقت اظهار وكى چى ﴿هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي﴾ يعنى دى زه دخپل مطلب پوره كولو دپاره خطا ايستلم.

معامله ډيره نازكه او دعزيز مصر دپاره ددى فيصله كول ډير گران وو چى په دواړو كى يوربښتنى وگنى دشاهدى اوثبوت هيڅ موقع نه وه مگرالله ﷻ چى څنگه خپل غوره كړى بندگان دگناه څخه ساتى اودوى معصوم اومحفوظ ساتى دغه ډول په دنيا كى هم د دوى درسوايى څخه دساتلو انتظام په معجزانه انداز سره كوى اوپه عام طور سره پرداسى موقعو باندى دداسى وړو بچيانو څخه كار اخستل كيږى كوم چى عادتًا دخبرو كولو قابل نه وى مگر په طور دمعجزى دوى ته دخبرو كول طاقت وركړى اودخپلو مقبولو بندگانو براءت يعنى برى كيدل ظاهركړى لكه چى پرحضرت مريم باندى چى كله خلكو تهمت ولگوى نوصرف ديوى ورځى بچى حضرت عيسٰى ﷺ حق تعالى گوياكى دده دژبى څخه يى دمور پاكدامنى ښكاره كړه اويوه خاص خدايى نخښنه وښوول سوه دښتى اسرائيلو پر يوبزرگ جريج باندى دغه ډول يوتهمت په يولوى سازش سره وتړل سو نونوى پيداسوى بچى دده دبرى كيدلو دپاره شاهدى وركړه په حضرت موسٰى ﷺ باندى دفرعون شك پيدا سو نودفرعون دښځى ورينته جوړونكى ښځى سره كوچنى هلك وو هغه خبرى وكړى اوحضرت موسٰى ﷺ يى په كوچنى والى كى دفرعون دلاسه خلاص كى.

صحيح دغه ډول دحضرت يوسف ﷺ په واقعه كى دحضرت عبدالله بن عباس ﷺ او حضرت ابوهريره ﷺ دروايت مطابق يوكوچنى بچى الله ﷻ گويا كى او هغه هم په يو ډير عاقلانه اوحكيمانه انداز سره

داکوچنی بچی په دی کور کی په زانګوکی پروت وو دا دچا ګمان وو چی دی به داکارونه وینی اوپوهیږی به باندی اوبیابه داپه یو انداز کی بیان هم کړی مګرقادر مطلق دخپلونیکو بندګانودشان ښکاره کولودپاره یی دنیاته ښیی چی دکائناتو ذره ذره دهغه پټ پولیس (سی ائی ډی) دی کوم چی مجرم ښه پیژنی اود جرمونو ریکارډ ساتی اودضرورت په وخت کی ددی اظهار کوی په میدان دحشر کی دحساب کتاب په وخت چی انسان کله ددنیا دخپل تیر عادت پربناباندی دخپل جرم څخه انکار وکی نودده لاس پښی اوخرمن اودر اودیوار به دده خلاف شاهدان ودرول سی هغوی به دده یویو حرکت دمحشر دعظیم الشانه جمع په مخکی ښکاره کړی دغه وخت به انسان ته درك معلوم سی چی په لاسو پښو اودرو دیوار اوحفاظتی انتظاماتو کی یو هم زما نه وو بلکه داټول درب العزت پټ کار کوونکی وه لنډه داده چی داکوچنی بچی کوم چی په زانګو کی په ښکاره ددی دنیا دهرشی څخه غافله اوبی خبره پروت وو هغه دحضرت یوسف ﷺ دمعجزی په طور عین په هغه وخت کی خبری وکړی کله چی عزیز دمصر په دی واقعه کی په کشمکش کی اخته وو .

بیا که دی بچی صرف دومره ویلی وای چی حضرت یوسف ﷺ بری دی قصور دزلیخا دی نودغه هم دیوی معجزی په حیثیت سره دحضرت یوسف ﷺ په حق کی دبری کیدو دپاره لوی شاهد وو مګر الله ﷻ ددی بچی په ژبه یوه حکیمانه خبره وکړه چی دحضرت یوسف ﷺ داقمیص وګوری که دمخ څخه څیری وی نودزلیخا خبره رښتیا ده اوحضرت یوسف ﷺ درواغجن کیدی سی اوکه دشا څخه څیری وی نوپه دی کی ددی څخه ماسوا بل هیڅ احتمال نسته چی حضرت یوسف ﷺ تښتیدی اوزلیخارامنع کوی دا یوه داسی خبره وه چی دبچی دخبرو دمعجزی څخه علاوه په خپله هم هریو باندی پوهیدی سوای اوکله چی دښوول سوی نخښی مطابق قمیص دشا څخه څیری ولیدل سو نودحضرت یوسف ﷺ بری کیدل په ښکاره نخښو سره هم ښکاره سو .

دشاهد دیوسف کوم تفسیر چی مونږ بیان کړی دی چی دایو کوچنی بچی وو کوم چی الله ﷻ په طور دمعجزی ګویاکی داپه یوحدیث کی دنبی کریم ﷺ څخه ثابت دی کوم چی امام احمد په خپل مسند کی اوابن حبان په خپل کتاب صحیح کی اوحاکم په مستدرك کی نقل کړی دی اوصحیح حدیث یی ګرځولی دی په دی حدیث کی ارشاد دی چی الله ﷻ څلورو بچیانو ته ګویا یی ورکړي ده دا څلور هغه دی دکومو ذکر چی لوړ سوی دی (مظهری)

او په څینو نورو روایتونوکی دشاهد نور تفسیرونه هم نقل سوی دی مګر ابن جریر ابن کثیر وغیره دتفسیر امامانو اولنی تفسیر راجح ګرځولی دی .

**احکام اومسئلی:** دذکر سوو ایتونو څخه څواهمی مسئلی اواحکام معلوم سول .

**اوله مسئله:** دایت وَاسْتَبَقَا الْبَابَ: څخه دامعلومه سوه چی کوم ځای په ګناه کی داخته کیدو بیره وی هغه ځای پریښوول په کاردی لکه چی حضرت یوسف ﷺ منډه کړه او ددی ثبوت یی ورکی .

**دوهمه مسئله:** داچی دالله ﷻ داحکامو په منلوکی پرانسان لازم دی چی دخپل وس مطابق په کوشش کی کمی نه کوی برابره خبره ده که نتیجه یی په ښکاره هرڅنګه چی راووزی نتیجی دالله ﷻ په لاره کی صرف

کول دخپلی بندگی ثبوت ورکول دی لکه چی حضرت یوسف ﷺ دټولو دروازو بندیدو اوتاریخی روایتونو مطابق قُلف کیدوباوجوددروازی طرف ته په منډه کی خپل پوره قوت خرڅ کی په داسی صورت کی دالله ﷻ دطرف څخه امداد اوملګرتیا هم اکثره کیدی سی چی بنده کله خپل کوشش پوره کړی نوالله ﷻ دکامیابی اسباب اکثره تیاروی مولانای رومی رحمه الله پردی مضمون باندی ارشادفرمایلی دی.

گر چی رخنه نیست درعالم پدید خیره یوسف وارمی باید دوید

که چیری په عالم کی دځان خلاصولو دپاره هیڅ ځای هم سایه ښکاره نه وی خو بیا هم دحضرت یوسف ﷺ په شان منډه وهل په کاردی.

په داسی صورت کی که ښکاره کامیابی هم حاصله نه سی خو دبنده دپاره دا ناکامی هم کامیابی ده.

گر مرادت را مذاق شکر است نامرادی نی مراد دلبر است

که په نامرادی کی هم ته په خپل کوشش باندی مشکور یی نو دا نامرادی هم دمحبوب مراد دی ځکه چی هغه ستاوس اوچاری ته ګوری.

یوبزرګ عالم په جیل کی وو دجمعی په ورځ به یی دخپل وس مطابق غسل وکی کپړی به یی پریمنځلی اودجمعی دلمانځه دپاره به یی ځان تیارکی دجیل خانی تردروازی پوری به ولاړی هلته به یی عرض وکی چی یا الله زما وس دغه وو مخ ته اختیار ستادی دالله ﷻ دعام رحمت څخه څه لیری نه وه چی دده په کرامت سره دجیل دروازه خلاصه سوی وای اوده دجمعی لمونځ کړی وای لیکن هغه په خپل حکمت سره دی بزرګ ته هغه لوړ مقام ورکی چی په زرګونو کرامتونه باندی قربان دی چی دده ددی عمل په وجه دجیل دروازه خلاصه نه سوه لیکن ددی باوجود ده په خپل کار کی همت ونه بایلی هره جمعه یی پرله پسی داعمل جاری وساتی داهغه استقامت دی کوم چی مشران صوفیاء کرام دکرامت څخه بالا ترګڼی.

**دریمه مسئله**: ددی څخه داثابته سوه چی پریو سړی غلط تهمت وتړل سی نوخپله صفایی پیش کول دانبیاوو علیهم السلام سنت دی داځه توکل یابزرګی نه ده چی دغه وخت خاموش پاته سی ځان مجرم وګرځوی

**څلورمه مسئله**: په دی کی دشاهد ده دالفظ کله چی په عامو فقهی معاملاتو اومقدمو کی راسی نوددی څخه هغه سړی مرادوی کوم چی ددغه جګړیزی معاملی متعلق خپله دسترګو لیدلی یو واقعه بیان کړی په دی آیت کی چی څوک یی دشاهد په لفظ سره تعبیر کړی دی ده څه واقعه یادخپلو لیدو متعلق څه بیان نه دی کړی بلکه دفیصلی کولو دیو صورت طرف ته یی اشاره کړیده دی ته په اصطلاحی طور سره شاهد نه سی ویل کیدی.

مګر ښکاره ده چی دااصطلاحات ټول وروسته عالمانو اوفقهاوو دپوهولو دپاره اختیار کړی دی نه دادقرآن کریم اصطلاح ګانی دی اونه دی ددی پابنده دی قرآن کریم دلته دغه سړی ته شاهد په دی اعتبارسره ویلی دی چی لکه څنګه چی دشاهد په بیان سره دمعاملی صفایی اسانیږی اودیوفریق حقوالی ورڅخه ثابتیږی ددی بچی په بیان سره هم دافائده حاصله سوه چی په اصل کی خو دده معجزانه خبری کول دحضرت یوسف ﷺ دبری کیدو دپاره شاهدی وه اوبیاده چی کومی نخښی وښوولی دهغه حاصل هم اخر دحضرت یوسف ﷺ دبری کیدوثبوت وو په دی وجه داوینا صحیح سوه چی ده دحضرت

یوسف ﷺ په حق کی شاهدی ادا کړه حال دا دی چی ده حضرت یوسف ﷺ ته رښتنی نه دی ویلی بلکه ددواړو احتمالونو ذکریی کړی وو اودزلیخا رښتنوالی یی په یوداسی صورت کی هم فرضی تسلیم کړی وو چی ددی رښتنوالی په کښی یقینی نه وو بلکه بل احتمال هم موجود وو ځکه چی دقمیص دمخ څخه څیریدل په دواړو صورتونو کی ممکن دی اودحضرت یوسف ﷺ رښتنوالی یی صرف په داسی صورت کی تسلیم کړی وو چی په دی کی ددی څخه ماسوا بل احتمال نه سی کیدی لیکن په اخر کی نتیجه ددی حکمت عملی داوه چی دحضرت یوسف ﷺ بری کیدل ثابت سی.

**پنځمه مسئله**: په دی کی دا ده چی دمقدمو او جګړو په فیصلو کی دقرینو اوعلاماتو څخه کار اخستل کیدی سی لکه چی دی شاهد دقمیص دشا څخه څیری کیدل ددی علامه وګرځوله چی حضرت یوسف ﷺ تښتیدی او زلیخا نیووی په دی معامله کی په دومره خبره باندی خودټولو فقهاوو اتفاق دی چی دمعاملو په حقیقت پیژندو کی دعلامو او قرینو څخه خامخا کار واخستل سی لکه چی دلته وسو لیکن محض علامو اوقرینوته دپوره ثبوت درجه نه سی ورکول کیدی دحضرت یوسف ﷺ په واقعه کی هم په حقیقت کی دبری کیدو ثبوت خوددی بچی معجزانه خبری کول دی دعلامو اوقرینو دکوموچی ذکر سوی دی ددی څخه ددی معاملی تائید وسو.

په هرحال تردی ځای پوری داثابته سوه چی کله زلیخا پرحضرت یوسف ﷺ باندی تهمت اوالزام ولګوی نوالله ﷻ یو کوچنی بچی دعادت څخه خلاق ګویاکی اودهغه دخلی څخه داحکیمانه فیصله صادره سوه چی دحضرت یوسف ﷺ قمیص وګوری که دشا څخه څیری وی نودا ددی خبری ښکاره نخښه ده چی دی تښتیدی اوزلیخا نیوی حضرت یوسف ﷺ بی قصوره دی.

په ذکرسوو ایتونوکی په اخری دوو ایتونوکی دابیان سوی دی چی عزیز دمصر په داسی خبرو دبچی پوه سوی وو چی دادعادت څخه خلاف صورت دحضرت یوسف ﷺ دبری کیدو دپاره پیښ سو بیا دده دوینا مطابق کله چی یی داولیدل چی دحضرت یوسف ﷺ قمیص هم دشا څخه څیری دی نویقین یی راغی چی قصور دزلیخا دی حضرت یوسف ﷺ بری دی نوده اول زلیخا ته وویل: اِنَّهٗ مِنْ كَيْدِكُنَّ یعنی داستاسی مکر اوحیلی دی چی خپله خطا دبل پرسر اچوی بیایی وویل چی دښځو مکر اوحیله ډیره لویه وی چی په دی پوهیدل اوځان ورڅخه خلاصول اسان نه وی ځکه چی ظاهر د دوی نرم اونازك او ضعیف وی دلیدونکی په دی ډیر ژر یقین راځی لیکن دعقل اودیانت دکمی په سبب ډیر ځله دغه فریب وی (مظهری)

په تفسیر قرطبی کی په روایت دابوهریره ؓ نقل دی چی نبی کریم ﷺ فرمایی چی دښځو مکر دشیطان دمکر څخه زیات دی ځکه چی الله ﷻ دشیطان دمکر متعلق خودا فرمایلی دی چی داضعیف دی: اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطٰنِ كَانَ ضَعِيْفًا: اودښځو دمکر متعلق دافرمایی چی: اِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيْمٌ: یعنی ستاسی مکر ډیر لوی دی اودابنکاره ده چی ددی څخه مراد ټولی ښحی نه دی بلکه هغه دی کومی چی دغه ډول په مکر اوحیلوکی اخته وی عزیز دمصر زلیخاته ددی دخطا ښوولو څخه وروسته حضرت یوسف ﷺ ته وویل: يُوْسُفُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا یعنی ای یوسفه! ته داواقعه دپامه وغورځوه کړه اوچاته یی مه وایه چی رسوایی ونه سی بیایی زلیخاته وویل: وَاسْتَغْفِرِیْ لِذَنْۢبِكِ اِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخٰطِئِیْنَ یعنی خطا سراسر ستا ده ته دخپلی خطایی

معافی وغواړه ددی څخه په ښکاره دامراد دی چی دادخپل خاوند څخه معافی وغواړی اودا معنی هم کیدی سی چی دحضرت یوسف ﷺ څخه معافی وغواړی چی خطایی په خپله وکړه اوتهمت یی په هغه ولګوی

فائده: دلته داخبره دفکرطلب ده چی دخاوندپه مخکی دخپلی ښځی داسی خیانت اوبی حیایی ثابتیدو باندی دده نه مشتعل کیدل اوپه پوره سکون اواطمینان سره خبری کول دانسانی فطرت څخه ډیر دتعجب دی امام قرطبی فرمایی چی داوجه هم کیدی سی چی عزیز دمصر یوبی غیرته سړی وو اوداهم کیدی سی چی حق تعالی څنګه چی دحضرت یوسف ﷺ دګناه څخه بیا درسوایی څخه دبچ کولو دعادت څخه خلاف انتظام وفرمایی ددغه انتظام یوجزء داهم وو چی عزیز دمصر یی دغصی څخه مشتعل کیدو ته پری نه ښووی کنه نودعام عادت مطابق په داسی موقعو انسان دتحقیق اوتفتیش څخه بغیر بی اختیاره هرڅه کوی اوپه ژبه سره ښکنځل اوسپکی سپوری خومعمولی خبره ده که دعام انسانی عادت مطابق عزیز دمصر مشتعل سوی وای نوممکنه ده چی دده دلاس یاژبی څخه دحضرت یوسف ﷺ په شان کی څه خلاف خبره سوی وای دادقدرت حق پیښی دی چی پرحق باندی دقائم پاته کیدونکو په قدم قدم څه رنګ حفاظت کوی فَتَبَارَكَ اللهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِيْنَ

په وروسته ایتونو کی نوره واقعه ذکرسوي ده کومه چی دتیری قصی سره تړل سوي ده هغه داچی داواقعه دپټولو باوجود ددرباری خلګو په ښځو کی خپره سوه دی ښځو دعزیز پر ښځی لعن طعن کول شروع کړل ځینی تفسیر لیکونکی فرمایی چی داپنځه ښځی دعزیز دمصر دنژدی افسرانو ښځی وی (قرطبی مظهری)

دی ښځو په خپل مینځ کی وویل چی داڅنګه دحیرانتیا اودافسوس خبره ده چی دعزیز دمصر ښځه سره ددومره لویی مرتبی په خپل ځوان غلام باندی عاشقه سوه خپل مطلب حاصلول ورڅخه غواړی مونږخودا ډیره په ګمراهی ګنو په آیت کی لفظ د: فَتٰهَا راغلی دی دفتی معنی نوجوان دی په عرف کی مملوك غلام کله چی کوچنی وی نوده ته غلام وایی چی ځوان سی نوهلك ته: فَتًا اوانجلی ته فَتَاة ویل کیږی په دی کی یی حضرت یوسف ﷺ ته دزلیخاغلام یاخوپه دی وجه ویل سوی دی چی دخاوندشی ته هم په عادت کی دښځی شی ویل کیږی اویاپه دی وجه چی زلیخا دخاوندڅخه دی په طور دهبی اوتحفی اخستی وو (قرطبی)

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِيْنَةِ امْرَاَتُ الْعَزِيْزِ تُرَاوِدُ فَتٰهَا عَنْ نَّفْسِهٖ ۚ قَدْ شَغَفَهَا

او وویل ښځو په دی ښار کی دعزیز ښځه خواهش کوی خپل غلام ته دنفس دده عاشق سوی دی ددی زړه

حُبًّا ۭ اِنَّا لَنَرٰىهَا فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝۳۰ فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ

دهغه په محبت کی، مونږخو وینودا په ښکاره خطاکی، بیاچی کله واوریدی دی د دوی مکر راوی غوښتل

اِلَيْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَاً وَّاٰتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّيْنًا

دوی اوتیاریی کی د دوی دپاره یو مجلس او وریی کړه دهری یوی په لاس کی یوه چاره،

وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ ۚ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ

او وی ویل یوسفه ! راووزه په دوی بیا کله چی ویی لیدی حیرانی سوی اوپری یی کړل خپل لاسونه ،

وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا بَشَرًا إِنْ هَٰذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾ قَالَتْ

اووی ویل پناه په خدای نه دی دا سړی دا یوه ملائکه ده بزرګه ، وی ویل ،

فَذَٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ ۖ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ

دا هغه دی چی ملامتوی تاسی ماپه ده او ما خو دده زړه خان ته مائله کوی ،

فَاسْتَعْصَمَ ۖ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ

نو ده ونه منل اوبیشکه که ونه کړی دی څه چی ورته زه وایم نو قید به سی اوسی به بی

الصَّاغِرِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ

عزته یوسف ﷺ وویل ای ربه زما ماته قید خوښ دی ددی خبری څخه کومی ته چی دوی مابولی

وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾

او که چیری دفع نه کی زما څخه د دوی فریب نو مائله به سم دوی ته اوسم به بی عقله ،

فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ

و قبوله کړه دده دعا دده رب بیایی دفع کی دده څخه د دوی فریب خامخا هغه دی اوریدونکی ،

الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٣٥﴾

بردار ، بیا ښکاره سوه خلکو ته ددی نخښو لیدو څخه وروسته چی په قید کی وساتی دی تریوی مودی پوری

**تفسیر:** اوڅو ښځو کومی چی په ښار کی اوسیدی داخبره وکړه چی دعزیز بی بی خپل غلام دخپل
ناجائز) خواهش حاصلولو دپاره تیرباسی (څومره ناوړه حرکت دی چی پرغلام مینه کیږی) ددی غلام
عشق ددی په زړه کی ځای نیولی دی مونږ خوداپه ښکاره غلطی کی وینو پس کله چی دی ښځی ددی
ښځو دبد ګویی (خبری) واوریدی نو دیوچا په لاس یی دوی راوبلل (چی ستاسی دعوت دی) اود دوی
دپاره یی مسند تکیی ولګولی او (کله چی دوی راغلی اومختلف قسم خوراکونه یی دوی ته کښی ښوول

اومیوی یی حاضری کړی چی په دوی کی ځینی شیان په چاقوسره دپریکولو اوخوړلو وه په دی وجه) هری یوی ته یی په دوی کی یویو چاقو (هم) ورکی (کوم چی په ښکاره کی دمیوو پریکولو بهانه وه اواصل مقصد هغه وو کوم چی مخ ته راځی چی دوی بد حواسه سی خپل لاسونه پریکړی) او (داټول اسباب یی برابرکړه اوحضرت یوسف ﷺ ته کوم چی په یوبل ځای کی وو) وی ویل چی دوی ته مخامخ راسه (حضرت یوسف ﷺ داوګڼله چی یو صحیح غرض به وی دباندی راغی) پس ښځو چی دی ولیدی نو (دده ښائست ته) حیرانی سوی او (په دی حیرانی کی یی) خپل لاسونه پریکړل (په چاکوقانو یی میوی پریکولی چی حضرت یوسف ﷺ یی ولیدی نوداسی بدحواسه سوی چی لاسونه یی ورسره پری کړل) اووی ویل چی په الله پناه داخوسړی هیڅکله نه دی داخویو بزرګه ملائکه ده دغه ښځی وویل نو (ګوری) هغه سړی دا دی چی دچاپه باره کی چی تاسی ماملامتوی (چی دخپل غلام سره مینه کوی) اوواقعی چی مادده څخه دخپل مطلب دحاصلولو کوشش کړی وو مګر دی پاك صاف پاته سو او (بیایی حضرت یوسف ﷺ ته واوروله اواخطار یی ورکړی چی) که ائنده زماخبره ونه منی (لکه چی تراوسه پوری یی نه ده منلی) نوبیشکه جیل خانی ته به ولیږل سی اوبی عزته به سی (دغو ښځو هم حضرت یوسف ﷺ ته وویل چی تاته دخپلی محسنی ښځی څخه دومره بی پرواهی نه ده په کار داچی درته څه وایی نوددی خبره منه) یوسف (ﷺ داخبری واوریدی چی داټولی خوددی په ډله کی دی نودالله ﷻ څخه یی) سوال وکی چی ای زماربه! دکوم (ناجائز) کار طرف ته چی دابښځی ما رابولی ددی څخه خوجیلخانه زما زیاته خوښه ده اوکه ته د دوی دامکر اوفریب زما څخه منع نه کړی نوزه به د دوی طرف ته مائل سم اودناپوهانو کاربه وکړم پس دده دعا دده ربّ قبوله کړه اودی یی ددغو ښځو دمکر اوفریب څخه لیری کی بی شکه هغه (ددعاګانو) لوی اوریدونکی (اود دوی دحالاتو) ښه پیژندونکی دی (بیا دحضرت یوسف ﷺ دپاکدامنی) دمختلفو نخښو دلیدو څخه وروسته (چی په دی سره په خپله خو دده پوره یقین راغلی وو مګر په عوامو کی یی آوازه سوی وه ددی دقطع کولو په غرض سره) دغو خلګوته (یعنی عزیز اود ده متعلیقینو ته) دامصلحت معلوم سو چی دی تریو وخته پوری په قید کی وساتی.

**معلومات اومسئلي:** فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ: یعنی کله چی زلیخا ددی ښځو دمکر حال واوریدی نو دوی یی دخوراك په یو دعوت راوبللی.

دلته ددی ښځو خبروته زلیخا مکر ویلی دی حال دا دی چی په ښکاره دوی یو مکر نه وو کړی مګر پټه پټه یی ددی بد ګویی کوله په دی وجه یی دا په مکر سره تعبیر کی.

وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً: یعنی د دوی دپاره یی په بالښتونو اوتکیه ګانو سره مجلس برابر کی.

وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا: یعنی کله چی دابښځی راغلی اودوی ته یی مختلف قسم خوراکونه اومیوی حاضری کړی په دی کی ځینی شیان په چاقو سره دپریکولو اوخوړلو وه په دی وجه یی هری یوی ته یویو تیز چاقوهم ورکی چی ظاهری مقصد یی میوی پریکول وو. مګرپه زړه کی یی هغه خبره پټه وه کومه چی مخ ته راځی چی دابښځی حضرت یوسف ﷺ ووینی بدحواسه به سی اوپه چاقوګانوبه لاسونه زخمی کړی

وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ: یعنی ددی ټول اسباب برابرولو څخه وروسته حضرت یوسف ﷺ ته چی په بل ځای کی

وو زلیخا وویل چی دباندی راووزه حضرت یوسف ﷺ ته چونکی ددی فاسد غرض معلوم نه وو په دی وجه دباندی دی مجلس ته تشریف راوړی.

فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا بَشَرًا إِنْ هَٰذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ : یعنی دی ښځو چی کله حضرت یوسف ﷺ ولیدی نودده په ښائست حیرانی سوی اوخپل لاسونه یی پریکړل یعنی دمیوو پریکولوپه وخت کی چی کله داحیرانوونکی واقعه پیښه سوه نو چاقوګان یی پرلاسونو وچلیدل لکه چی بل طرف ته په خیال تلوسره اکثره داسی واقعات کیږی اووی ویل چی دخدای پناه داهیڅکله سړی نه دی دایو بزرګه ملائکه ده مطلب داوو چی داسی نورانی خو ملائکه کیدی سی.

قَالَتْ فَذَٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ : دغه ښځی وڼیل چی وګوری هغه سړی دا دی دکوم په باره کی چی تاسی ماملامتوی اوپه واقع کی ماددہ څخه دخپل مطلب حاصلولو خواهش کړی وو مګردی پاك صفاپاته سو اوانندہ که دی زماخبره ونه منی نو بیشکه جیلخانی ته به ولیږل سی اوبی عزته به هم سی.

دی ښځی چی کله داولیدل چی زما راز دی ښځو ته ښکاره سوی دی په دی وجه یی د دوی په مخکی حضرت یوسف ﷺ ته دبیرولو اواخطار ورکولوخبری شروع کړی څینی تفسیر لیکونکو بیان کړی دی چی دغه وخت دی ټولو ښځو هم حضرت یوسف ﷺ ته وویل چی داښځه ستا محسنه ده ددی مخالفت نه دی کول په کار.

او دقرآن کریم څینی الفاظ کوم چی مخ ته راځی ددی څخه هم ددی تائید کیږی مثلاً يَدْعُونَنِي او كَيْدَهُنَّ چی په دی کی یی دخوښځو قول په صیغه دجمعی سره ذکر کړی دی.

حضرت یوسف ﷺ چی کله داولیدل چی داښځی هم ددی ملګرتیا اوتائید کوی اود دوی دمکر اوفریب څخه دخلاصیدو ظاهری یو تدبیر پاته نه سو نوبیایی دالله ﷻ طرف ته رجوع وکړه اودالله رب العزت په دربار کی یی عرض وکی چی: رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ یعنی ای زما پالونکیه! دا ښځی چی ماکوم طرف ته بولی ددی څخه خوزما جیل خانه زیاته خوښه ده که ته د دوی دا مکر اوفریب زماڅخه منع نه کړی نوممکنه ده چی زه د دوی طرف ته مائله سم اودناپوهی کار وکړم دحضرت یوسف ﷺ دافرمایل چی جیل خانه زماخوښه ده څه دقید اوبند طلب کول اویاخواهش کول نه وو بلکه دګناه په مقابله کی دادنیوی مصیبت داسان ګڼلو اظهاردی اوپه څینو روایتونوکی دی چی کله حضرت یوسف ﷺ قید ته واچول سو نودالله ﷻ دطرف څخه وحی راغلی چی تاپه خپله ځان قیدته اچولی دی څکه چی تاویلی وه: اَلسِّجْنُ اَحَبُّ اِلَیَّ یعنی ددی په نسبت زماجیل خانه زیاته خوښه ده اوکه تاعافیت غوښتی وای نو تاته به مکمل عافیت درکول سوی وای ددی څخه معلومه سوه چی دیو لوی مصیبت څخه دخلاصیدو دپاره په دعا کی دایی ویل چی ددی څخه خودابنه ده چی په فلانی کوچنی مصیبت کی مااخته کړی مناسب نه دی بلکه دالله ﷻ څخه دهری بلا اومصیبت په وخت کی عافیت غوښتل په کاردی په دی وجه نبی کریم ﷺ دصبر ددعاغوښتلوڅخه یو سړی منع کی چی صبر خوپربلاء اومصیبت باندی وی نودالله ﷻ څخه دصبر ددعاغوښتلو په ځای دعافیت دعا وغواړه (ترمذی)

اودنبي كريم ﷺ اكاحضرت عباس ؓ عرض وكي چي ماته يودعاوښيه نودوي وفرمايل چي دځپل رب څخه دعافيت دعا غواړه حضرت عباس ؓ فرمايي چي يو زمانه وروسته ما بيا ذوى ته عرض وكي، چي ماته يوددعا تلقين وفرمايه نووي فرمايل چي دالله ﷻ څخه ددنيا او اخرت عافيت غواړه (مظهري ازطبراني)
اودحضرت يوسف ؑ دافرمايل چي كه ته د دوى مكر اوفريب منع نه كړې نوممكنه ده چي زه د دوى طرف ته مائله سم دادنبوت دعصمت څخه خلاف نه وه ځكه چي حاصل دعصمت خو دا دى چي الله ﷻ ديوسړي دګناه څخه دخلاصيدوپه تكويني طور سره انتظام وفرمايي اودى دګناه څخه خلاص كړي اوكه څه هم په مقتضا دنبوت سره دامقصد داول څخه حاصل وو مګر بياهم دادب دډيري بيري څخه په دي دعا كولو مجبوره سو ددې څخه داهم معلومه سوه چي يو سړى بغير دخداى ﷻ دامداد اواعانت څخه دګناه څخه نه سي محفوظ كيدى اوداهم معلومه سوه چي دهري ګناه كار كول په جهالت سره وي دعلم تقاضا دګناهونو څخه ځان ساتل دي (قرطبي)

فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ : يعني دده دعا دده رب قبوله كړه او ددغو ښځو مكر او حيله يې دده څخه ليري كړل بيشكه هغه لوى او ريدونكى او لوى پوهيدونكى دى .
الله ﷻ ددې ښځو دحال څخه دخلاصولو دپاره دا اسباب وفرمايل چي عزيز دمصر او دده دوستانو ته كه څه هم دحضرت يوسف ؑ بزرګي تقوىٰ او پاكدامني په ښكاره نخښنو سره معلومه سوي وه مګر په ښار كي دا خبره خپره سوه نو ددې دختمولو دپاره دوى داسې مصلحت غوره كي چي څه زمانه دي حضرت يوسف ؑ په جيل كي بندسي چي په خپل كوركي ددې شكونوڅه موقع هم باقي پاته نه سي اودخلكو دخلو څخه هم دا خبره ووزي .

ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتَّى حِينٍ : يعني بياعزيز اودده مشرانو مصلحت په دې كي وګڼي چي ترڅه وخته پوري دي حضرت يوسف ؑ په قيدكي وساتل سي نو چنانچي جيل خانې ته وليږل سو .

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي

اوداخل سول | په قيد خانه كي | دده سره دوه ځوانان وويل | په دوى كي يوتن چي زه وينم

أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْزًا

چي نچوړوم شراب | اوبل وويل | چي زه وينم | چي پورته كړم په سرخپل باندې ډوډى ،

تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٦﴾

چي خوراك كوي مرغان ددې څخه | وښيه | موږ ته | ددې تعبير | موږ وينو | تانيكو كار ،

قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ

وويل چي رابه نه سي تاسي ته طعام كوم چي هره ورځ تاسي ته دركول كيږي مګروبه ښيم تاسي ته ددې تعبير ددې

يَأْتِيَكُمَا ۚ ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِيْ رَبِّيْ ۚ إِنِّيْ تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ

دراتلو څخه اول ، دا علم دی چی ماته ښوولی دی زمارب ما پرېښووی دين دهغه قوم چی

لَّا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿٣٧﴾ وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ

ايمان نه راوړی په الله اودوی داخرت څخه منکر وی اونيولی دی مادين

اٰبَآءِيْٓ إِبْرٰهِيْمَ وَإِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ ۚ مَا كَانَ لَنَآ أَنْ نُّشْرِكَ

دخپل پلار نيکه گانو ابراهيم او اسحق اويعقوب نه دی لائق مونږ لره چی شريك کړو

بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ

الله ﷻ سره يو شی دا فضل دی دالله ﷻ په مونږ اوپه ټولو خلکو ،

وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿٣٨﴾ يٰصَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَأَرْبَابٌ

ليکن ډير خلک احسان نه منی ای ، ملگرو دقيد خانی ايا ډير معبودان

مُّتَفَرِّقُوْنَ خَيْرٌ أَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ

جلا جلا ښه دی يا الله ﷻ يو زورآور؟ عبادت نه کوی تاسی ماسوا ،

دُوْنِهٖٓ إِلَّآ أَسْمَآءً سَمَّيْتُمُوْهَآ أَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ مَّآ أَنْزَلَ

دهغه څخه مگر نومونه دی چی ايښی دی تاسی اوستاسی پلارنيکه نه دی نازل کړی ،

اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ ۚ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلّٰهِ ۚ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوْٓا

الله ﷻ په دوی څه سند حکومت نسته دچا ماسوا دالله څخه ، هغه فرمايلی دی چی عبادت مه کوی ،

إِلَّآ إِيَّاهُ ۚ ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ

مگر دهغه ، دا ده لار سيده ليکن بيا هم ډير خلک ،

لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤٠﴾ يٰصَاحِبَيِ السِّجْنِ أَمَّآ أَحَدُكُمَا فَيَسْقِيْ رَبَّهٗ

پوهيږی ، ای ملگرو دقيدخانې يو چی په تاسی دواړو کی دی نو وبه څښوی په خپل خاوندباندی

خَمْرًا ۚ وَأَمَّا الْآخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِن رَّأْسِهِ ۚ

شراب ، او دوهم چې کوم دی په دار به کړل سي نو وبه خوري مرغان دده د سر څخه ،

قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ ﴿٤١﴾ وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ

فیصله سو هغه کار دکوم تحقیق چې تاسي غوښتی ، او وویل یوسف هغه ته دکوم چې گمان وو ،

أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِندَ رَبِّكَ فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ

چې خلاص به سی په دی دواړو کی زما ذکر وکړه خپل خاوند ته نو هیر کړه دده څخه شیطان ذکر کول خپل خاوند ته

فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾

بیا پاته سو په قید کی څو کلونه

**تفسیر:** او د یوسف علیه السلام سره (یعنی په دغه زمانه کی) نورهم دوه غلامان (دبادشاه) جیل خانی ته داخل سول (چې په دوی کی یو ساقي وو دوهم د دوی پخونکی اشپزی وو او د دوی دقید سبب داشبهه وه چې دوی په خوراك کی اوپه شرابو کی زهر بادشاه ته ورکړی دی د دوی مقدمه زیر تحقیق وه په دی وجه قید سوه دوی چې په حضرت یوسف علیه السلام کی دبزرگی نخښی ولیدی نو) په دوی کی یو (حضرت یوسف علیه السلام ته) وویل چې زه خپل ځان په خوب کی (داسی) وینم چې شراب خلاصوم (یعنی دانگورو شیره دشرابو دپاره خلاصوم اوبادشاه ته یی ورکوم) اوبل وویل چې زه خپل ځان داسی وینم چې (لکه چې) پر سر ډوډی ورم (او) مرغان ورڅخه (په ټوټو ټوټو) خوراك کوی مونږ ته ددی خوب (کوم چې مونږ دواړو لیدلی دی) تعبیر وښیه ته مونږ ته نیك سړی معلومیږی یوسف (علیه السلام) کله چې دا ولیدل چې داخلک په عقیده سره ماته مائل سوی دی نووی غوښتله چې دوی ته دټولو څخه مخکی دایمان دعوت ورکول سی په دی وجه اول یی خپل نبوت په یوی معجزه سره دثابتولو دپاره) وفرمایل چې (گوری) کوم خوراك چې تاسی ته راځی کوم چې تاسی ته دخوراك دپاره (په جیل خانه کی) درکول کیږی زه ددی دراتلو څخه مخکی ددی حقیقت تاسی ته ښیم (چې فلانی شی به راځی اوداسی داسی به وی او) دا ښوول دهغه علم په وجه سره دی کوم چې ماته زما رب ښوولی دی (یعنی ماته په وحی سره معلومیږی نودایوه معجزه ده چې دنبوت دلیل دی اوداوخت دامعجزه په خاص طور سره ځکه مناسب وه چې په کومه واقعه کی قیدیانو دتعبیر دپاره دده طرف ته رجوع وکړه دغه واقعه هم دخوراك سره متعلق وه دنبوت ثابتولو څخه وروسته اوس مخ ته دتوحید ثابتولو مضمون بیان فرمایی چې) ماخو دهغو خلکو مذهب (دمخکی څخه) پری ایښی دی کوم چې په الله ایمان نه راوړی اودغه خلک داخرت څخه هم منکر دی اوما دخپلو (مشرانو) پلار نیکونو مذهب اختیار کړی دی دابراهیم اوداسحق اودیعقوب (علیهم السلام) اوددی مذهب غټ رکن دا دی (چې) مونږ ته په هیڅ ډول لایق نه دی چې دالله ﷻ سره یوشی (په عبادت کی) شریك کړو دا (دتوحید

) پرمونږ او (نورو) خلګو باندې (هم) دالله ﷻ يوفضل دی (چی ددی په وجه ددنيا اواخرت فلاح ده)
اکثره خلګ (ددی نعمت) شکر نه (ادا) کوی (يعنی توحيد نه اختياروی) ای دقيدخانی ملګرو! (لږ
کړی اوونبياست چی دعبادت دپاره) جلا جلا معبودان ښه دی يايومعبود برحق کوم چی دټولو
بردست دی هغه ښه دی تاسی خلګ خوخدای پرېږدی صرف ديوڅو بی حقيقته نومونو عبادت
وم چی تاسی او ستاسی پلار نيکه ګانو (دخانه) مقرر کړی دی الله ﷻ خود دوی (دمعبود کيدو) يو
ه دی راليږلی (نه نقلی اونه عقلی او) حکم خاص دخدای دی هغه داحکم کړی دی چی بغير دهغه
بل هيڅا عبادت مه کوی داده (دتوحيد اوعبادت صرف الله ﷻ دمخصوص کولو) برابره طريقه
کثره خلګ نه پوهيږی (دايمان ددعوت اوتبليغ څخه وروسته اوس د دوی دخوب تعبير ښيی چی)
د خانی ملګرو! په تاسی کی به يوڅو (دجرم څخه بری سی) خپل مالك ته (په زړه طريقه) شراب به
ودوهم به (مجرم سی) په داربه سی اودده سر به مارغان (په ټوټو ټوټو) وخوری اوپه کومه باره کی
سی پوښتنه کوی هغه دغه ډول په تقديرکی مقرر سوه (چنانچی دمقدمی دصفايی څخه وروسته
ان وسوه چی يوبری ثابت سو اودوهم مجرم دواړه دجيل خانی څخه راوغوښتل سول يودازادولو
ل دسزا دپاره) او (کله چی دغه سړی دجيل خانی څخه تلی نو) دکوم سړی دازاديدو چی ګمان وو
وسف ﷺ وويل چی دخپل مالك په مخکی زماذکروکړه (چی يوسړی بی قصوره په قيد کی دی
يده وکړه) بيا دده دخپل مالك په مخکی (دحضرت يوسف ﷺ) يادول شيطان هيرکړل نو (په دی
ه قيد خانه کی نور هم څوکاله دی پاته سو .

**ت اومسئلی:** په ذکرسوو ايتونوکی دحضرت يوسف ﷺ دقصی يوه واقعه ذکر ده داخبره تاسی بار
لومه کړي ده چی قرآن کريم نه تاريخی کتاب دی نه دقصو او داستانونو په دی کی چی کومه
، واقعه ياقصه ذکرکيږی ددی څخه مقصود صرف انسان ته عبرت اووعظ اودژوند دمختلفو
متعلق مهم هدايتونه وی په ټول قرآن اودبی شميره انبياء په واقعاتو کی صرف يوه قصه دحضرت
ﷺ داسی ده کومه چی قرآن پرله پسی بيان کړي ده ، کنه نودهرمقام په اعتبارسره دتاريخی
پريو ضروری جزء ذکر کولو باندی بسوالی کولی سی .

ت يوسف ﷺ قصی ته داول څخه تراخره پوری وګوری نوپه دی کی په سوونو عبرتونه وعظونه
انی ژوند دمختلفو دورونو دپاره اهم هدايتونه دی داواقعه چی په مينځ کی ذکرکيږی په دی کی
هدايتونه دی .

اسی وسوه چی کله دحضرت يوسف ﷺ دبری والی اوپاکی بالکل دواضح کيدو باوجود عزيز
ودده ښځی دبدنامی دآوازی ختمولودپاره دڅه وخته پوری حضرت يوسف ﷺ جيل ته دليږلو
وکړه کومه چی په حقيقت کی دحضرت يوسف ﷺ ددعا اوخواهش پوره کيدل وو څکه چی
عزيز په کورکی دپاته کيدو سره دپاکدامنی محفوظ ساتل سخته مشکله معامله جوړه سوی وه
يوسف ﷺ چی جيل ته ورسيدی نودده سره دوه مجرمان قيديان نور هم داخل سول په دوی کی
اه ساقی اوبل اشپزی وو ابن کثير دتفسير داما مانو په حواله ليکلی دی چی دادواړه په دی الزام

کی گرفتار سوی وه چی دوی بادشاه ته په خوراك وغيره کی دزهرو ورکولو کوشش کړی وو دمعاملی تحقيق کيدی په دی وجه دادواړه جيل ته وليږل سوه .

حضرت يوسف ﷷ چی جيل ته داخل سو نودخپل پيغمبرانه اخلاقو او رحمت اوشفقت په سبب دټولو قيديانو دلداری اوخبرگيری يی کوله ځوك چی به ناجوړه سول دهغه پوښتنه اوخدمت به يی کوی ځوك چی به يی غمجن اوپريشانه وليدی تسلی به يی ورکوله اود صبر تلقين اودازادی په اميد به يی دده زړه لويوی په خپله به يی تکليف تيروی اونورو ته به يی دارام رسولو فکر کوی اوتوله شپه به دالله ﷻ په عبادت کی مشغول وو دده دا حالت چی يی وليدی نو دجيل ټول قيديان دده دبزرگی معتقدسول دجيل افسر هم ورځخه متاثره سو هغه وويل که زما په اختيارکی وای نو ما به ته ازاد کړی وای اوس دومره کولی سم چی تاته به دلته هيڅ تکليف ونه رسيږی .

**عجيبه فائده** : دجيل افسر ياپه قيديانوکی چاحضرت يوسف ﷷ ته دخپل عقيدی او محبت اظهاروکی چی زمونږ ستاسره محبت دی نوحضرت يوسف ﷷ وفرمايل چی دخدای دپاره زماسره محبت مه کوی ځکه چی کله چازما سره محبت کړی دی نوپر ما افت راغلی دی په کوچنی والی راسره خاله محبت وکی نودغلا الزام راباندی ولگيدی بياراسره پلار محبت وکی نودورونو دلاسه دځاه په قيد بياپه غلامی اوجلا وطنی کی گرفتار سوم دعزيز ښځی راسره محبت وکی نودی جيل ته راورسيدم (ابن کثير مظهری) دادوه قيديانوکوم چی دحضرت يوسف ﷷ سره جيل ته تللی وه يوه ورځ دوی وويل چی ته مونږ ته نيك اوصالح بزرگ معلوميږی په دی وجه مونږ ستا ځخه دخپل خوب تعبير غواړو حضرت ابن عباس ﷺ اوځينی نور دتفسير امامان فرمايی چی داخوب دوی په حقيقت کی ليدلی وو حضرت عبدالله بن مسعودﷺ فرمايی چی خوب هيڅ نه وو محض دحضرت يوسف ﷷ دبزرگی اوربښتنوالی دازمائش دپاره يی خوب جوړ کړی وو .

په هرحال په دوی کی يو يعنی شاهی ساقی داوويل چی ماپه خوب کی وليدل چی زه دانگورو ځخه شراب باسم اودوهم يعنی اشپزی وويل چی پرخپل سرمی دړودی ټوکری را اخستی ده اومرغان باندی کښينی اوخوری يی اودرخواست يی وکی چی مونږته ددی دواړو خوبونو حقيقت وښيه .

دحضرت يوسف ﷷ ځخه دخوبونو دتعبير پوښتنه کيږی مگر دوی په پيغمبرانه انداز سره ددی سوال دجواب ځخه مخکی دتبليغ اوددعوت دايمان کار شروع کړی اوددعوت تراصولو لاندی دحکمت اوپوهی ځخه کار اخلی دټولو ځخه اول ددی خلکو په زړونو کی دخپل اعتماد پيدا کولو دپاره يی دخپلی دی معجزی ذکروکی چی ستاسی دپاره چی کم خوراك ستاسی دکورونو ځخه يادبل ځای ځخه راځی ددی دراتلو ځخه مخکی زه تاسی ته ښيم چی ځه قسم خوراك ځنگه اوځومره اوځه وخت به راځی او هغه به صحيح هم دغه شان وخيژی .

ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِيْ رَبِّيْ : اوداځه درمل جعفر يادکهانت وغيره ټوټکه نه ده بلکه زمارب يی په ذريعه دوحی ماته ښيی زه ددی اطلاع تاسی ته درکوم اودايوه ښکاره معجزه وه کومه چی دنبوت دليل اوداعتماد دپاره ډيرلوی سبب دی ددی ځخه وروسته اول دکفر بدوالی اودکافرانو ددين ځخه يی خپله بيزاری بيان

اوبیایی داوریاده کړه چی زه دنبوت دخاندان یوفرد اوددی حق دین یابنده یم زما پلاران نیکه ګان
هیم اسحق اویعقوب ﷺ دی داخاندانی شرافت هم عادتًا پرانسان باندی داعتماد پیداکولو
مه وی ددی څخه وروسته یی وښووله چی زمونږ دپاره په هیڅ شان جائز نه دی چی مونږ دالله ﷻ سره
څوك دده په خدایی صفتونوکی شریك وګڼو بیافرمایی چی ددی حق دین توفیق پرمونږ اوپه ټولو
کو دالله ﷻ فضل دی چی هغه مونږ ته برابره پوهه راکړه دحق قبلول یی زمونږ دپاره اسان کړه مګر
خلګ ددی نعمت قدر اوشکر نه کوی .
بی ددی قیدیانو څخه پوښتنه وکړه چی ښه ده تاسی وواياست چی انسان دډیرو خدایانو عبادت کوی
مه دی یاداچی دیوالله بنده جوړسی؟ دکوم قهر اوقوت چی په ټولو غالب دی بیا دبُت پرستی بدوالی
په یوه بله طریقه سره داوښووی چی تاسی او ستاسی پلرونه نیکه ګان چی څه بتان یی خپل خدایان
ی دی داخو صرف نومونه دی کوم چی تاسی جوړکړی دی نه په دوی کی ذاتی صفتونه ددی قابل دی
، دوی دخه ادنی طاقت اوقوت مالکان وګڼل سی څکه چی داټول بی حس اوحرکت والادی داخبره خو
سترګو لیدل کیږی دوهمه لار د دوی دحق معبود والی داکیدی سوه چی الله ﷻ د دوی دعبادت دپاره
کام نازل کړی وی نوکه څه هم په ښکاره اوپه عقل سره د دوی خدای نه سوای منل کیدی مګر دالله ﷻ
کم په وجه سره به مونږ خپله ظاهری مشاهده پاته ګوله دالله ﷻ حکم به مومنی مګردلته هغه هم نسته
نه چی الله ﷻ د دوی دعبادت دپاره یودلیل نه دی نازل کړی بلکه هغه داښوولی ده چی حکم
مکومت ماسوا دالله ﷻ څخه دبل هیچا حق نه دی اوحکم یی داکړی دی چی دده څخه ماسوا دبل چا
ادت مه کوی داهغه برابر دین دی کوم چی زما پلار اونیکه ګانو. ته دالله ﷻ دطرف څخه ورکول سوی
، مګر اکثره خلګ په دی حقیقت نه پوهیږی .
ىرت یوسف ﷺ دخپل تبلیغ اودعوت څخه وروسته ددغو خلګو دخوبونو طرف ته متوجه سو اووی
ایل چی په تاسی کی یوخوبه ازادسی اوبیابه پرخپله نوکری ودریږی اوپه بادشاه به شراب چښی اوپر
هم به جرمت ثابت سی اوپه دار به سی اومرغان به دده غوښی ټوټی ټوټی په مشوکه خوری .
**غمبرانه شفقت عجیبه مثال:** ابن کثیر فرمایی چی که څه هم ددی دواړو خوبونه جلا جلا وه اودهر یوه
یر ښکاره وو اوداهم متعینه وه چی دبادشاه ساقی به ازاد سی په خپلی نوکری به ودریږی اواشپزی به
؛ارسی مګر دپیغمبرانه شفقت اونرمی په وجه سره یی متعین نه کی اووی نه ښووی چی په تاسی کی
فلانی په دارسی ددی دپاره چی دی داوس څخه په غم کی نه ویلی کیږی بلکه په اجمالی طور یی
ىی وفرمایل چی په تاسی کی به یوازاد سی اوبل په دار سی .
اخرکی فرمایی چی ماستاسی دخوبونوچی کوم تعبیر درکړی دی دامحض اټکل او په تخمین سره نه
. بلکه داخدایی فیصله ده کومه چی واپس کیدی نه سی کومو مفسرینو حضراتو چی د دوی خوبونو
غلط اودخانه جوړویلی دی دوی داهم فرمایلی دی چی کله حضرت یوسف ﷺ دخوبونو تعبیر وښووی
ی دواړو وویل چی مونږ خوهیڅ خوب هم نه دی لیدلی محض خبره موجوړه کړی وه نوپردی باندی
ىرت یوسف ﷺ وفرمایل: قُضِیَ الْأَمْرُ الَّذِی فِیهِ تَسْتَفْتِیَانِ : برابره خبره که تاسی دا خوب لیدلی وی اوکه نه

وی اوس به واقعه هم دغه شان کیږی کوم چی بیان سوه مقصد دا دی چی ددروغو دخوب جوړولو کومه گناه چی تاسی کړی وه اوس دهغه سزا داده کومه چی دخوب په تعبیر کی بیان سوه.
بیا دکوم سړی متعلق چی حضرت یوسف ﷺ دخوب دتعبیر مطابق دازادی خیال گڼلی وو چی دی به ازادسی هغه ته یی وویل چی کله ته ازادسی اودبادشاه دربارته ورسیږی نوخپل بادشاه ته زماهم ذکروکړه چی هغه بی گناه په قید کی پروت دی مگر دی سړی ته دازادیدو څخه وروسته دحضرت یوسف ﷺ داخبره یاده پاته نه سوه ددی نتیجه داسوه چی دحضرت یوسف ﷺ په ازادیدوکی نورهم وخت ولگیدی اوڅو کاله ددی واقعی څخه وروسته نورهم په جیل کی پاته سو دلته په قرآن کی لفظ د: بِضْعَ سِنِيْنَ راغلی دی دالفظ ددرو څخه ترنهو پوری صادق کیدی سی ځینی تفسیرلیکونکی فرمایی چی ددی واقعی څخه وروسته اووه ۷ کاله نور په قید کی پاته سو.
**احکام اومسئلې**: (دذکرسوو ایتونو څخه ډیراحکام اومسئلی اوفائدی اوهدایتونه حاصلیږی فکرباندی وکړی)
**اوله مسئله**: داده چی حضرت یوسف ﷺ جیل ته ولیږل سو کوم چی دمجرمانو اوبدمعاشانوځای دی مگر حضرت یوسف ﷺ د دوی سره هم دښو اخلاقو اوښه ژوند تیرولو هغه معاملة وکړه چی په دی سره داټول دده عقیدتمند سول ددی څخه معلومه سوه چی دمصلحینو دپاره لازمه ده چی دمجرمانو خطاکارانو سره دشفقت اوهمدردی معامله وکړی دوی خان ته مائله کړی اوپه هیڅ وخت کی دی دنفرت اظهار ونه کړی.
**دوهمه مسئله**: دایت دجملی: اِنَّا نَرٰىكَ مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ څخه دا معلومه سوه چی دخوب تعبیر دداسی خلکو څخه معلومول په کاردی پرکومو چی دنیك صالح اوهمدردوالی اعتماد وی.
**دریمه مسئله**: دامعلومه سوه چی دحق ددعوت ورکوونکو اودخلکو اصلاح کوونکو طرز عمل داسی په کار دی چی اول دخپلو ښو اخلاقو اوعلمی اوعملی کمالاتو په ذریعه دالله ﷻ په مخلوق باندی خپل اعتماد قائم کړی برابره خبره ده که په دی کی ده ته خه دخپلو کمالاتو اظهار کول هم وغواړی لکه حضرت یوسف ﷺ چی په دی موقع خپله معجزه هم ذکرکړه او دایی هم ښکاره کړه چی دوی دنبوت دخاندان یو فرد دی دکما ل اظهارکه دخلکو داصلاح په نیت سره وی دخپلی ذاتی لویی ثابتولو دپاره نه وی نودا هغه تزکیه دنفس نه ده دکمی ممانعت چی په قرآن کریم کی راغلی دی: فَلَا تُزَكُّوْٓا اَنْفُسَكُمْ یعنی دخپلی پاك نفسی اظهار مه کوی (مظهری)
**خلورمه مسئله**: دتبلیغ اوارشاد یواهم اصول یی داوښوی چی ددعوت ورکوونکی او اصلاح کوونکی فرض دی چی هروخت په هرحال کی خپله ددعوت اوتبلیغ وظیفه دټولوکارونو څخه مخکی کوی چی څوك ده ته دهریوکاردپاره چی راسی خودی خپل اصلی کارنه هیروی لکه حضرت یوسف ﷺ ته چی داقیدیان دخوب دتعبیر معلومولو دپاره راغلل نوحضرت یوسف ﷺ دخوب دتعبیردجواب څخه مخکی ددعوت اوتبلیغ په ذریعه دوی ته دهدایت تحفه وړاندی کړه دا دی نه گڼی چی دعوت اوتبلیغ په یو جلسه منبر یا استیج باندی کول کیږی بلکه په شخصی ملاقاتونو اودتنهایی په خبرو اترو کی داکار ډیر اثر کوونکی وی.
**پنځمه مسئله**: هم ددی ارشاد اواصلاح سره متعلق ده چی په حکمت سره هغه خبره کوی کومه چی داوریدونکی زړه ته لویږی لکه حضرت یوسف ﷺ چی دوی ته داوښوله چی ماته چی داڅه کمال

ں سو داددی نتیجه ده چی مادکفر دین پریښووی اوداسلام دین میٔ اختیارکی اوبیا یی دکفر
ی خرابی زړه ته په پریوتونکی انداز کی بیان کړه .

**مسئله**: ددی څخه داثابته سوه چی کومه معامله دمخاطب دپاره تکلیف ورکوونکی اوناخوښه وی
ـه اظهارضروری وی نودمخاطب په مخکی ترڅوپوری چی ممکنه وی په داسی اندازکی دی ذکرسی
ه ته تکلیف ترکم لا کم ورسیږی لکه دخوب په تعبیر کی چی دیوسړی هلاکت متعین وو مګر
ت یوسف ﷺ مبهم پاته کی دایی ورته په ډاګه ونه ښووی چی ته به په دار سی (ابن کثیر مظهری)

**مسئله**: دا ده چی دحضرت یوسف ﷺ دجیل څخه دخلاصی دپاره دی قیدی ته وویل چی کله
ه ته ولاړسی نوزما ذکر ورته وکړه چی دی بی ګناه په جیل کی دی ددی څخه معلومه سوه چی دیو
ت څخه دخلاصون دپاره یو سړی ته دکوشش واسطه جوړول دتوکل څخه خلاف نه دی .

**مسئله** : دا ده چی دالله ﷻ دخپلو غوره سوو پیغمبرانو دپاره هرجائز کوشش هم خوښ نه دی چی
ـان دخپل خلاصون ذریعه جوړه کړی د دوی اودالله ﷻ په مینځ کی دڅه واسطی نه راتلل دانبیاوو
مقام دی شاید په دی وجه دی قیدی دحضرت یوسف ﷺ داخبره هیره کړه اودی زیات څوکاله په
کی پاته سو لکه چی په یوحدیث کی هم نبی کریم ﷺ دی طرف ته اشاره فرمایلی ده .

الْمَلِكُ إِنِّىٓ أَرَىٰ سَبْعَ بَقَرَٰتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنۢبُلَٰتٍ خُضْرٍ

ل بادشاه ماپه خوب کی ولیدی اووه غواګانی چاغی چی خوری دوی اووه غواګانی خواری اواووه اوږی شنه

وَأُخَرَ يَابِسَٰتٍ ۖ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَأُ أَفْتُونِى فِى رُءْيَٰىَ إِن كُنتُمْ

وچ ، ای درباریانو! تعبیر راکړی ماته زما دخوب که تاسی ،

لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾ قَالُوٓا۟ أَضْغَٰثُ أَحْلَٰمٍ ۖ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ

، تعبیر کوونکی یاست؟ ، وی ویل داخیالی خوبونه دی اومونږ ته دداسی خوبونو ،

ٱلْأَحْلَٰمِ بِعَٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَقَالَ ٱلَّذِى نَجَا مِنْهُمَا وَٱدَّكَرَ بَعْدَ

معلوم نه دی ، او وویل هغه کوم چی خلاص سوی وه ددی دواړوڅخه اویاد سو ده ته یوه موده وروسته ،

أُمَّةٍ أَنَا۠ أُنَبِّئُكُم بِتَأْوِيلِهِۦ فَأَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾ يُوسُفُ أَيُّهَا ٱلصِّدِّيقُ

زه به وښیم تاسی ته ددی تعبیر نو تاسی ما ولیږی ، ولاړی وی ویل ای یوسفه ای رښتنیه !

أَفْتِنَا فِى سَبْعِ بَقَرَٰتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ

سُنۢبُلٰتٍ خُضۡرٍ وَّاُخَرَ يٰبِسٰتٍ ۙ لَّعَلِّيۡۤ اَرۡجِعُ اِلَى النَّاسِ

اوړی شنه اونور وچ ، چې زه خلکو ته یوسم ،

لَعَلَّهُمۡ يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۴۶﴾ قَالَ تَزۡرَعُوۡنَ سَبۡعَ سِنِيۡنَ دَاَبًا ۚ فَمَا

شاید دوی ته معلوم سی وی ویل تاسی به کروندہ وکړی اووہ کاله پرله پسی ، نو څه

حَصَدۡتُّمۡ فَذَرُوۡهُ فِيۡ سُنۢبُلِهٖۤ اِلَّا قَلِيۡلًا مِّمَّا تَاۡكُلُوۡنَ ﴿۴۷﴾ ثُمَّ

چی وریبی هغه پریږدی په اوږوکی مگر لږ څه کوم چی تاسی خوری بیابه ،

يَاۡتِيۡ مِنۡۢ بَعۡدِ ذٰلِكَ سَبۡعٌ شِدَادٌ يَّاۡكُلۡنَ مَا قَدَّمۡتُمۡ

راسی ددی څخه وروسته اووہ کاله دسختی چی وبه خوړل سی کوم چی تاسی ددی دپاره

لَهُنَّ اِلَّا قَلِيۡلًا مِّمَّا تُحۡصِنُوۡنَ ﴿۴۸﴾ ثُمَّ يَاۡتِيۡ مِنۡۢ بَعۡدِ ذٰلِكَ

ایښی وه مگر لږ څه کوم چی به تاسی کری ، بیا به راسی ددی څخه وروسته یو

عَامٌ فِيۡهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيۡهِ يَعۡصِرُوۡنَ ﴿۴۹﴾ ع وَقَالَ الۡمَلِكُ

کال چی په دی کی به باران وسی پر خلکو او په دی کی به رس نچوړ کری ، او وویل بادشاہ ،

ائۡتُوۡنِيۡ بِهٖ ۚ فَلَمَّا جَآءَهُ الرَّسُوۡلُ قَالَ ارۡجِعۡ اِلٰى رَبِّكَ

را ولی دی ماته ، نو هر کله چی ورسیدی ده ته قاصد وی ویل ولاړ سه خپل مالك ته

فَسۡـَٔلۡهُ مَا بَالُ النِّسۡوَةِ الّٰتِيۡ قَطَّعۡنَ اَيۡدِيَهُنَّ ؕ اِنَّ

نو پوښتنه وکړه ورڅخه چی څه دی حال دهغو ښځو کومو چی پریکړی وه خپل لاسونه ، زما

رَبِّيۡ بِكَيۡدِهِنَّ عَلِيۡمٌ ﴿۵۰﴾

رب د دوی په تول فریب ښه پوه دی

**تفسیر:** اوبادشاه دمصر (هم یوخوب ولیدی اودحکومت ارکان یی جمع کړل دوی ته یی) وویل چی زه (په خوب کی) وینم چی اووه غواګانی چاغی دی کومی چی اووه خواری غواګانی خوری او اووه اوږی

ی اوددی څخه علاوه اووه نوردی چی وچ دی (او دغه اووه اوړی دغه ډول پرهغو اوو شنو
چل سول هغه یی وچ کړل) ای ددربار خلګوکه تاسی (دخوب) تعبیر ورکولی سی نوزما ددی خوب
ه کی ماته جواب راکړی؟ هغوی وویل چی (اول خوداڅه خوب نه دی چی ته یی فکر کوی) هسی
نه خیالات دی او (دوهم) مونږخلګ (چی دحکومت په کارونوکی ماهران یو) دخوبونو دتعبیر علم
لرو (دوه جوابونه یی ځکه ورکړل چی په اول جواب سره دبادشاه دزړه څخه پریشانی اووسوسی
کول دی اوپه دوهم جواب سره خپل عذر ښکاره کول دی لنډه داده چی اول خوداسی خوب دتعبیر
ه دی دوهم مونږ په دی فن کی ماهران نه یو) اوپه دغو (ذکرسوو) دوو قیدیانوکی چی کوم ازاد
وو (هغه په مجلس کی حاضروو) هغه وویل اومودی څخه وروسته ده ته (دیوسف دوصیت) خیال
زه ددی دتعبیر خبر راوړم تاسی ماته لږ دتلو اجازه راکړی (نوددربار څخه اجازه ورته وسوه اوددی
انی ته ولاړی اوحضرت یوسف ؑ ته یی وویل) ای یوسفه! ای رښتنیه! ته مونږ ته ددی (خوب
(یعنی تعبیر) راکړه چی اووه غواګانی چاغی دی دوی اوو خواروغواګانو وخوړلی او اووه اوړی
ی اوددی څخه علاوه (اووه) وچ دی (چی داوچ پرهغو شنو راوپیچل سول هغه یی هم وچ کړل ته
عبیر روایه) چی زه (چاچی رالیږلی یم) هغوی ته بیرته ولاړسم (اوبیان یی کړم) ددی دپاره چی (په
بیر اوپه دی سره چال) دوی ته هم معلوم سی (دتعبیر موافق کار وکی اوستا دخلاصون یو صورت
ی) دوی وفرمایل چی (ددی اوو چاغو غواګانو او اووه شنو وږو څخه مراد دپیداوار اودباران
دی پس) تاسی اووه کاله متواتر (ښه) غله وکری بیاچی کوم فصل وریبی هغه په اوږو کی پریږدی
بینجی نه په کښی لګیږی) البته مګر لږڅه کوم چی ستاسی دخوراك په کار درځی (دغه به مودوږو
ایستلی وی) بیاددی (اووه کلونو) څخه وروسته اووه کلونه به داسی سخت (اودقحط) راسی په
کی چی به دا (ټوله) ذخیره وخوری کومه چی تاسی ددی کلونو دپاره جمع کړی وی مګر لږڅه کوم
تخم دپاره) پریږدی هغه به پریږدی (اوددی اوو وږو وچو اوخوارو غواګانو څخه اشاره ددی اوو
طرف ته ده) بیا ددی (اووکلونو) څخه وروسته یوکال به داسی راسی چی دخلګودپاره به په کښی
ان وسی اوپه دی کی (په وجه ددی چی انګوربه په کښی زیات وی) شیره (دانګورو) به هم خلاصه
شراب به چښی غرض داچی دغه سړی داتعبیر دربار ته ورسوی) او (ولاړی بیان یی کی) بادشاه
اوریدی نودده دعلم اوفضل معتقد سو او) حکم یی وکی چی دی ماته راولی (نوقاصد پسی روان
باچی کله ده ته قاصد ورسیدی (اوپیغام یی ورکی نو) ده وفرمایل چی (ترڅو پوری زما ددی تهمت
ری کیدل اوبی قصوره کیدل ثابت نه سی زه نه ځم) نوخپل باچاته بیرته ورسه بیا دهغه څخه پوښتنه
چی (تاسی ته څه خبرسته چی) دهغو ښځو څه حال دی کومو چی خپل لاسونه پریکړی وه (مطلب
چی دوی راوبولی اودهغه واقعی په کومه کی چی زه قید سوی یم تفتیش اوتحقیق وکړی اود ښځو
څخه مراد ددوی دحضرت یوسف ؑ دحال څخه خبریدل یانه خبریدل دی اوددی ښځوتخصیص یی
چی په دی وجه سره کړی وی چی د دوی په مخکی زلیخا اقرار کړی وو: وَلَقَدْ رَاوَدْتُّهُ عَنْ نَّفْسِهٖ فَاسْتَعْصَمَ
ددی ښځو دفرقی فریب ډیرښه پیژنی (یعنی الله ﷻ ته خومعلومه ده چی دزلیخا پرما تهمت لګول

فریب وو مکر دخلقو په مخکی هم ددی صفایی مناسب ده چنانچی باچا دغه ښځی حاضری کړی،

**معلومات اومسئلی:** په ذکرسوو ایتونوکی دابیان سوی دی چی بیا الله ﷻ دحضرت یوسف ﷺ دخلاصون دپاره دغیبو څخه یوصورت داپیداکی چی دمصر باچا یوخوب ولیدی چی په دی سره دی پریشانه سو دخپل حکومت تعبیر کوونکی عالمان اوکاهنان یی راجمع کړل اودخوب دتعبیر پوښتنه یی څینی وکړه په دغه خوب هیڅوك پوه نه سول نوتولو جواب ورکی چی: أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالِمِينَ أضغاث ضغث جمع ده داسی یوبارته ویل کیږی چی په هغه کی مختلف قسم خس اوخاشاك گیاه وغیره جمع وی. معنی دا ده چی داخوب څه گډوډ دی چی خیالات وغیره په کښی شامل دی اومونږ دداسی خوبونو تعبیرنه پیژنو که صحیح خوب وای نوتعبیر به یی مونږ ښوولی وای

ددی واقعی دلیدو څخه ډیر وروسته دی ازاد سوی قیدی ته دحضرت یوسف ﷺ خبره وریاده سوه اودی ورواندی سو اووی ویل چی زه به تاسی ته ددی خوب تعبیر وښیم دا وخت ده دحضرت یوسف ﷺ دکمالاتو اودخوبونو په تعبیر کی دمهارت اوبیا دده بی گناه قیدیدل ذکرکړل اودایی وغوښتل چی ماته دی په جیل خانه کی دده سره دلیدو اجازه راکول سی باچا ددی انتظام وکی هغه حضرت یوسف ﷺ د: فَأَرْسِلُونِ سره بیان کړي ده چی معنی یی داده ماولیږه دحضرت یوسف ﷺ ذکر بیا سرکاری منظوری اوبیا جیل خانی ته رسیدل داواقعات په خپله په ضمنی طور سره معلومیدی سی په دی وجه یی ددی دبیانولو ضرورت ونه گڼی بلکه دابیان یی شروع کی.

يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ: یعنی دغه سړی جیل خانی ته ورسیدی حضرت یوسف ﷺ ته یی دواقعی اظهار داسی شروع کی چی اول یی دحضرت یوسف ﷺ دصدیق یعنی په قول او فعل کی درښتنوالی اقراروکی اوبیایی درخواست وکی چی ماته دیوخوب تعبیر وښیه خوب دا دی چی باچا دالیدلی دی چی اووه چاغ غوایان دی چی نور اووه غوایان یی خوری اوداخوړونکی غوایان خوار اوکمزوری دی دارنگه اووه دغنمو شنه وږی دی او اووه وچ دی.

---

دی سړی دخوب بیانولو څخه وروسته وویل: لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ یعنی ته تعبیر وښیه نوممکنه ده چی زه دغو خلگوته ولاړسم اودوی ته تعبیر وښیم اوممکنه ده چی هغوی دغه شان ستا دفضل اوکمال څخه خبر سی.

په تفسیر مظهری کی دی چی دواقعاتوکوم صورتونه چی په عالم مثال کی وی هغه انسان ته په خوب کی په نظرراځی په دی عالم کی ددی صورتونو خاص معنی وی دخوب دتعبیر دفن ټول دارو مدار پردغو پیژندلو باندی دی چی دفلانی مثالی صورت څخه په دی عالم کی څه مرادوی الله ﷻ حضرت یوسف ﷺ ته دافن مکمل ښوولی وو ده چی خوب واوریدی نوپوه سو چی اووه چاغ غوایان اوداوو شنو وږو څخه مراد اووه کلونه دی چی پیداوار به په کښی ددستور مطابق اوسی څکه چی دغوایانو دمخکی داړولو سره اودغلی پیداکولو سره خاص تعلق دی دغه شان داوو کمزورو غوایانو او اوو وچو اوږو څخه مراد دا دی چی داولنیو اوو کلونو څخه وروسته به اووه کلونه دقحط راځی اود کمزورو اوو غوایان چاغ دخوړلو څخه مراد دا دی چی په اولنیو اوو کلونوکی کومه ذخیره جمع سوی وی دغلی هغه به ټوله ددی

حط په کلونو کی خرڅه سی صرف دتخم دپاره به یوه غله ورڅخه پاته سی .
باچا دخوب څخه خو په ښکاره دومره معلومه سوی وه چی اووه کاله به ښه پیداوار وسی بیابه اووه کاله
قحطی وی مگر حضرت یوسف ﷺ پردی یوه اضافه دابیان وفرمایله چی دقحطی دکلونو څخه وروسته
ه بیایو کال ښه باران اوپیداوار وسی ددی علم حضرت یوسف ﷺ ته یا خوددی څخه وسو چی کله
قحطی کلونه اووه دی نودالله ﷻ دعادت مطابق اتم کال به دبارن اودپیداوار وی اوحضرت قتاده
رمایی چی په ذریعه دوحی حضرت یوسف ﷺ ته ددی اطلاع وسوه ددی دپاره چی دخوب دتعبیر څخه
م یو زیات خبردوی ته ورسیږی چی په دی سره دحضرت یوسف ﷺ فضل اوکمال ښکاره سی ددی
ازادیدو سبب جوړسی اوپردی زیاته داوسوه چی حضرت یوسف ﷺ صرف دخوب په تعبیر بسوالی ونه
رمایی بلکه ددی سره یی یوه حکیمانه اوهمدردانه مشوره هم ورکړه هغه داچی په اولو اوو ورځو کی کم
یات پیداوار وسی دادغنمو په وږو کی محفوظ کړی چی دغنمو په زړیدو چینجی په کښی ونه سی دا
تجربی خبره ده چی ترڅو پوری غله په وږی کی دننه وی چینجی نه په کښی لگیږی .
م يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ یعنی داولنیو اووکالو څخه وروسته به بیا اووه کاله سخت
خشك سالی اودقحط راسی چی مخکی جمع سوی ذخیره به په کښی وخوړل سی په خوب کی چونکه
الیدل سوی وه چی خوارو غوایانوچاغ غوایان وخوړل په دی وجه دخوب په تعبیرکی یی داوفرمایل چی
قحطی په کلونو کی به دتیرو کلونو جمع سوی ذخیره وخوړل سی .
قصی دسیاق څخه ښکاره ده چی دی سړی دخوب تعبیر دحضرت یوسف ﷺ څخه معلوم کی بیرته
لاړی اوباچاته یی خبر ورکی هغه په دی مطمئن سو اودحضرت یوسف ﷺ دفضل اوکمال معتقد سو
مگرقرآن کریم ددی ټولو شیانو دذکرکولو ضرورت نه دی گڼلی ځکه چی داد ځانه معلومیدی سی ددی
څخه وروسته واقعه یی داسی بیان کړه: وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ یعنی باچا حکم ورکی چی حضرت یوسف ﷺ
ی دجیل خانی څخه راوایستل سی اودربارته دی راوستل سی چنانچه دباچا یوقاصد داپیغام یو وړی
وجیل خانی ته ورسیدی .
موقع په ظاهره ددی وه چی حضرت یوسف ﷺ داوږد جیل تیرولو څخه ستړی سوی وو خلاص یی
وښتی کله چی دباچا پیغام درابللو دپاره ورسیدی نوچی فوراً ورسره راروان سوی وای مگر الله ﷻ
ی خپلو پیغمبرانو ته کوم لوړ مقام ورکوی په هغه نور خلگ پوه هم نه وی قاصد ته یی داجواب ورکی
لَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ یعنی حضرت یوسف ﷺ قاصد ته
ویل چی ته خپل باچا ته ولاړسه اول داپوښتنه وکړه چی ستا په نزد دهغو ښځو معامله څنگه ده کومو
ی خپل لاسونه پریکړی وه ایاپه دی واقعه کی دوی ما مشتبه گڼی اوماقصور وار گرځوی ؟
لته دا خبره هم دفکر قابله ده چی دغه وخت حضرت یوسف ﷺ دهغو ښځو ذکر وکی کومو چی لاسونه
ریکړی وه دعزیز دښځی نوم یی وانه خستی کوم چی اصل سبب وو په دی کی ددی حق رعایت وو کوم
ی دعزیز په کورکی په پرورش پیدا کیدو سره فطرتاً دیو شریف انسان دپاره دلحاظ قابل وی (قرطبی)

کی ددی ښځو هم زیاته رسوایي نه وه که دوی دریښتني خبری اقرار هم وکی نوصرف دمشوری مجرماني به سی په خلاف دعزیز دښځی ښځه چی که دا دتحقیقاتو نښانه جوړه سی نوددی رسوایي زیاته ده اوددی سره حضرت یوسف ﷺ وفرمایل اِنَّ رَبِّیۡ بِکَیۡدِهِنَّ عَلِیۡمٌ یعنی زماپروردګار خود دوی په دروغو اومکر فریب پوه دی زه غواړم چی باچا هم دواقعی دحقیقت څخه خبرسی چی په دی کی په یوباریك انداز سره دخپل بری کیدو اظهار هم دی.

په دی موقع په صحیح بخاري اوجامع ترمذي کی په روایت دحضرت ابوهریره ﷺ په یو حدیث کی دنبي کریم ﷺ دا ارشاد نقل دی چی که زه دومره موده په جیل کی پاته سوی وای څومره چی حضرت یوسف ﷺ وو اوبیازه دازادیدو دپاره را بلل سوی وای نو فوراً به می قبوله کړی وای.

اودامام طبري په روایت کی دالفاظ دی چی دحضرت یوسف ﷺ صبر اوتحمل اوښه اخلاق دتعجب قابل دی چی کله دده څخه په جیل کی دباچادخوب تعبیروپوښتل سونوکه زه دده پرځای وای نومابه دتعبیر ښوولو دپاره داشرط مقرر کړی وای چی اول می دجیل څخه وباسی بیابه تعبیر وښیم بیاچی کله قاصد دازادی پیغام راوړی که زه دده په ځای وی فوراً به دجیل ددروازی طرف ته روان سوی وای (قرطبي)

په دی حدیث کی داخبره دفکرقابله ده چی منشاء دحدیث دحضرت یوسف ﷺ دصبر تحمل اوښواخلاقو تعریف اومدح کول دی مګرددی په مقابله کی کوم صورت حال چی نبي کریم ﷺ دخپل ځان طرف ته منسوب کړی دی فرمایي چی که زه وای نووخت به می نه وای اوړولی که ددی مطلب داوی چی نبي کریم ﷺ دحضرت یوسف ﷺ دی طرز عمل ته ښه وایي اوپه خپل شان کی فرمایي چی زه وای نوپه دی غوره به می عمل نه وای سوی بلکه ددی په مقابله کی به می مفضول (یعني ناخوښه) اختیارکړی وای کوم چی په ښکاره دافضل الانبیاء ﷺ دشان سره مناسب نه دی نوددی په جواب کی داهم ویل کیږی چی نبي کریم ﷺ بیشکه دټولو انبیاوو څخه افضل دی مګرپه یو جزوي عمل کی په ده باندی دیو بل پیغمبر ښه والی ددی منافي نه دی.

ددی څخه علاوه لکه چی په تفسیر قرطبي کی فرمایل سوی دی داهم کیدی سی چی دحضرت یوسف ﷺ په طریق کار کی دده دصبر اوتحمل اوښو اخلاقو عظیم الشان ثبوت دی اودا پرخپل ځای د تعریف قابل دی لیکن نبي کریم ﷺ چی کوم طرف دکار خپل ځان ته منسوب کړی دی دامت دتعلیم اوعوامو دخیرخواهي دپاره مناسب اوغوره ده ځکه چی دباچاهانو دمزاج هیڅ اعتبار نه وی په داسی موقع شرطونه لګول وخت اړول دعامو خلګو دپاره مناسب نه وی احتمال دی چی دباچا رایه بدله سی اوبیا دادجیل مصیبت پر ځای قائم پاته سی حضرت یوسف ﷺ ته خوپه وجه دخدای درسول کیدو داعلم دالله ﷺ دطرف څخه هم کیدی سی چی په دی تاخیرکی به څه نقصان نه وی لیکن نورو ته خودا درجه حاصله نه ده درحمة للعٰلمین ﷺ په مزاج اومذاق کی دعام خلګو دبهبود اهمیت زیات وو په دی وجه یی وفرمایل چی که ماته داموقع راکول سوی وای نووخت به می نه وای تیر کړی وای. والله اعلم

قَالَ مَا خَطۡبُکُنَّ اِذۡ رَاوَدۡتُّنَّ یُوۡسُفَ عَنۡ نَّفۡسِهٖ ؕ قُلۡنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمۡنَا

وویل باچا ښځوته څه حقیقت دی ستاسی کله چی تاسی وغولاو یوسف دخپل نفس دحفاظت څخه وویل دوی

پناه په خداى مونږ ته معلومه نه ده ،

عَلَيْهِ مِنْ سُوٓءٍ ۚ قَالَتِ امْرَاَتُ الْعَزِيْزِ الْـٰٔنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ ۫ اَنَا رَاوَدْتُّهٗ

په ده كى يوه بدى ، وويل ښځى دعزيز اوس ښكاره سوه رښتيا ما پارولى وو دى

عَنْ نَّفْسِهٖ وَاِنَّهٗ لَمِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٥١﴾ ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنِّيْ

دخپل نفس څخه او هغه رښتنى دى يوسف وويل دا څكه چى عزيز ته معلومه سى چى ،

لَمْ اَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِيْ كَيْدَ الْخَآئِنِيْنَ ﴿٥٢﴾

ماغلانه ده كړى دده په پټه اودا چى الله ﷻ نه كاميابوى فريب دخيانت كوونكو .

**لنډتفسير:** وى ويل چى ستاسى څه واقعه ده كله چى تاسى ديوسف ؑ څخه دخپل مطلب خواهش وكى يعنى يوى خواهش وكى اونورو يى مدد وكى چى ديوكار مدد هم دكار په ښان دى دغه وخت ستاسى څه حقيقت سو؟ شايد باچا په دى طور داپوښتنه څكه كړى وى چى مجرم واورى چى باچا ته دومره خبره معلومه ده چى يوى ښځى ده ته دخپل مطلب پوره كولو خبره كړى وه شايد چى ددى نوم ورته هم معلوم وى پس په دى حالت كى انكار ونه سى اوشايد چى په دى شان سره په خپله اقرار وكړى) ښځو جواب وركى چى پناه په خداى مونږ ته په ده كى يوه ذره هم دبدى خبره نه ده معلومه سوى (دى بالكل پاك صاف دى شايد ښځو دزليخا هغه اقرار څكه نه وى ښكاره كړى چى مقصود دحضرت يوسف ؑ دپاكدامنى ثبوت وو اوهغه حاصل سو يازليخا مخامخ وه نوحيا مانعه سوه چى ددى نوم واخلى) دعزيز ښځى (كومه چى حاضره وه) وويل چى اوس حقه خبره (پرتولو) ښكاره سوه (اوس يى پټول بى كاره دى رښتيا داده چى) مادده څخه دخپل مطلب خواهش كړى وو (نه چى ده لكه چى ما الزام لګولى وو: مَاجَزَآءُ مَنْ) وبيشكه هغه رښتنى دى (اوغالبًا چى دداسى كار اقرار كول زليخاته دمجبورى څخه مخ ته راغلل غرض داچى دمقدمى ټول صورت اواظهارونه اودحضرت يوسف ؑ دبرى كيدلو ثبوت ده ته ولېږل سو اوبيان سو دغه وخت) يوسف ؑ وفرمايل چى داټول اهتمام (كوم چى ما وكى) محض په دى وجه سره وو چى عزيز ته په (زيات) يقين سره معلومه سى چى ما دده په غير موجودګى كى دده پرعزت لاس نه دى اچولى ودا (هم معلومه سى) چى الله ﷻ دخيانت كوونكو فريب چلولوته نه پرېږدى (چنانچى زليخا دعزيز په خدمت كى خيانت كړى وو چى پرنورو يى نظر وكى خداى ددى راز افشا كى ، پس زماغرض دا وو)

**معلومات اومسئلي:** حضرت يوسف ؑ ته چى كله شاهى قاصد دازايدو پيغام راورى اودبللو دپاره راغى وده قاصدته داجواب وركى چى اول ددغو ښځو څخه زما دمعاملى تحقيق وكړى كوموچى خپل لاسونه ريكړى وه په دى كى ډيرحكمتونه پټ وه الله ﷻ خپلو انبياؤ ؑ ته څنګه چى كامل دين وركوى غسى كامل عقل اودمعاملو او حالاتو پوره پوهه هم وركوى حضرت يوسف ؑ دشاهى پيغام څخه دا ندازه ولګوله چى اوس دجيل څخه دخلاصون څخه وروسته به دمصر باچا ماته يو اعزاز راكوى دغه

وخت هوښتیارتیا داوه چې دکوم عیب تهمت پرده لګولی سوی وو اودکوم په وجه چې دی په جیل کې اچولی سوی وو ددی حقیقت باچا اوټولو خلقوته په پوره شان ښکاره سی او دده په بری کیدوکی دچاڅه شك پاته نه سی کنه نوانجام به یی داوی چې په شاهی اعزاز سره خوبه دخلقو ژبی بندی سی مګرپه زړونوکی به یی داخیالات ګرځی چې داهغه سړی دی چاچې دخپل مالك ښځی ته لاس وراچولی وو اودداسی حالاتو پیداکیدل هم په شاهی دربارونوکی څه لیری خبره نه وی چې یو وخت باچا هم دخلقو دداسی خیالاتو څخه متاثره سی په دی وجه دازادی څخه مخکی ددی معاملی صفایی اوتحقیق یی ضروري وګڼی اوددکر سوو دوو ایتونو څخه په دویم ایت کی په خپله حضرت یوسف ﷺ دخپل دی کار اوپه ازادی کی دتاخیر کولو دوه حکمتونه بیان کړل.

اول دا چې ، ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنِّي لَمْ اَخُنْهُ بِالْغَيْبِ : یعنی دا تاخیر ماځکه وکړی چې عزیز دمصرته یقین راسی چې مادده په غیر موجودګی کی دده په حق کی څه خیانت نه دی کړی .

دعزیز مصر دزیات یقین راتلو فکر یی ځکه ډیر وو چې دابه ډیر بدصورت وی چې دعزیز مصرپه زړه کی زما دطرف څخه شکونه وی اوبیا دشاهی اعزاز په وجه سره هغه هیڅ نه سی ویلی نوپرده به زما دا اعزاز ډیر بدهم لګیږی نو ځکه به پرده داځه نه ویل ډیر ګران وی دی چونکی تربوی زمانی پوری دده دمالك په حیثیت سره پاته سوی وو په دی وجه دحضرت یوسف ﷺ دنفس شرافت ده ته تکلیف ورکول خوښ نه کړل او دا هم ښکاره وه چې کله عزیز دمصر ته دده دبری کیدو یقین راسی نودنورو خلګو ژبی به هم بندی سی دوهم حکمت یی دا ارشاد وفرمایی: وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِيْ كَيْدَ الْخَآئِنِيْنَ یعنی داتحقیقات ځکه وسوه چې خلګوته معلومه سی چې الله ﷻ دخیانت کوونکو فریب چلولو ته نه پریږدی .

ددی دوه مطلبه کیدی سی یوداچې دتحقیقاتو په ذریعه دخیانت کوونکو خیانت ښکاره سی اوټول خلګ باندی خبر سی چې دخیانت کوونکو انجام اخر رسوایی وی چې اثنده ټول خلګ دداسی کارونو څخه ځان ساتی دوهمه دامعنٰی هم کیدی سی چې که داسی داشتباه په حالت کی حضرت یوسف ﷺ ته شاهی اعزاز ورکول سی نودلیدونکو به دا خیال راتلی چې داسی خیانت کوونکوته لوی لوی مرتبی ورکول کیږی نوپه دی سره به د دوی په عقیده کی فرق راتلی او دخیانت بدوالی به دزړونو څخه وتی په هر حال دلوړو ذکرسوو حکمتونو ترمخه حضرت یوسف ﷺ دازادی دپیغام پیداکیدو سره فوراً وتل خوښ نه کړل بلکه په شاهی انداز سره یی دتحقیقاتو مطالبه وکړه .

---

دذکرسوو ایتونو څخه په اولنی آیت کی ددی تحقیقاتو خلاصه ذکرده: قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ اِذْ رَاوَدْتُّنَّ يُوْسُفَ عَنْ نَّفْسِهٖ یعنی باچا دغه ښځی کومو چې خپل لاسونه پریکړی وه حاضری کړی اوپوښتنه یی وکړه چې څه واقعه ده کله چې تاسی دیوسف ﷺ څخه دخپل مطلب خواهش وکی دباچا ددی سوال څخه معلومه سوه چې دده په خپله دایقین سوی وو چې قصور دحضرت یوسف ﷺ نه دی ددی ښځو دی په دی وجه یی داسی وویل چې تاسی دده څخه دخپل مطلب خواهش وکی ددی څخه وروسته دښځو جواب دا ذکر دی .

---

قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوْٓءٍ قَالَتِ امْرَاَتُ الْعَزِيْزِ الْـٰٔنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ اَنَا رَاوَدْتُّهٗ عَنْ نَّفْسِهٖ وَاِنَّهٗ لَمِنَ الصّٰدِقِيْنَ یعنی ټولو ښځو وویل چې پناه په خدای مونږ ته په ده کی یوه ذره هم دبدی خبره نه ده معلومه سوی دعزیز ښځی

وویل چې اوس خوحق خبره ښکاره سوه مادده څخه دخپل مطلب خواهش کړی وو اوبیشکه دی رښتنی دی حضرت یوسف ﷺ په تحقیقاتو کی دعزیز دمصر دښځی نوم نه وو اخستی مگر الله ﷻ چې کله چاته عزت ورکوی نودخانه دخلګو ژبی دده درښتنوالی اوصفایی دپاره خلاصی سی په دی موقعه دعزیز ښځی همت وکی اودحق ښکاره کولو اعلان یې په خپله وکی تردی ځای پوری چې کوم حالات اوواقعات دحضرت یوسف ﷺ تاسی واوریدل په دی کی ډیری فائدی اومسئلی اودانسانی ژوند دپاره اهم هدایتونه پیدا کیدی سی.

په دی کی اته ۸ مسئلی مخ ته بیان سوی دی دذکر سوو ایتونو متعلق نوری مسئلی او هدایتونه دا دی.

**نهمه مسئله:** دا ده چې الله ﷻ دخپلو خاصو اومقبولو بندګانو دمقصدونو پوره کولو دپاره په خپله دغیبی تدبیرونو څخه انتظام فرمایی دوی یومخلوق تراحسان لاندی کول نه خوښوی دغه وجه وه چې حضرت یوسف ﷺ ازادیدونکی قیدی ته ویلی وه چې باچا ته زماذکر وکړه دهغه څخه خوهیر سول اوبیایی دغیبو څخه یوتدبیر داسی جوړکی چې په دی کی حضرت یوسف ﷺ دچا تراحسان لاندی هم نه سی اوپه پوره عزت او شان سره دجیل څخه دازادی مقصد هم پوره سی.

ددی اسباب یې داسی تیار کړل چې دمصر باچا ته یې یوپریشان کوونکی خوب وښوی چې دتعبیر څخه یې دده درباریان اوعالمان عاجزه سول او دغه شان ضرورتمند سو او حضرت یوسف ﷺ ته یې جوع وکړه (ابن کثیر)

**لسمه مسئله:** په دی کی دښو اخلاقو تعلیم دی چې ازاد سوی قیدی دحضرت یوسف ﷺ خودومره قدرکارونه کی چې باچا ته یې ذکرکړی وای اودی نور اووه کاله دقید په مصیبت کی پاته سو اوس اووه کاله وروسته چې کله هغه خپل مطلب دخوب تعبیر راوړی اوحاضرسو نودعام انسانی عادت تقاضاوه چې دی یې ملامت کړی وای اوخفه سوی وای ورڅخه چې ستا څخه دومره قدرکارهم ونه سو مګرحضرت یوسف ﷺ دخپلو پیغمبرانه اخلاقو اظهاروکی چې دده ملامتول خولاپرېږده ددی قصی ګرسره ذکرقدری یې هم ورته ونه کی (ابن کثیر وقرطبی)

**یوولسمه مسئله:** په دی کی داده چې څه رنګه دانبیاء علیهم السلام اودامت دعالمانو دافرض دی چې دوی دخلګو داخرت فکر کوی چې اخرت یې درست سی اودوی دداسی کارونو څخه وساتی کوم چې په اخرت کی عذاب جوړیږی دغه شان دوی ته دمسلمانانو پرمعاشی حالت هم نظر کول په کاردی چې دوی پریشانه نه وی لکه حضرت یوسف ﷺ پردی موقع صرف دخوب تعبیر ښوول کافی ونه ګڼل بلکه داحکیمانه اوخیر خواهانه مشوره یې هم ورکړه چې دپیداوار تول غنم دی په وږو کی وساتل سی اوپه قدر دضرورت دی یې صفا کوی اوغله دی ورڅخه راباسی چې تراخری کلونو پوری خراب نه سی.

**دولسمه مسئله:** دا ده چې عالم اوپیشواته دافکر هم په کاردی چې پرده دخلګو بدګمانی پیدانه سی که څه هم دغه بدګمانی سراسر غلطه ولی نه وی خوچې ددی څخه دځان ساتلو هم تدبیر کوی څکه چې بدګمانی برابره خبره ده که دجهالت یاناپوهی په سبب سره ولی نه وی خو په هر حال دده ددعوت اوارشاد په کارکی خلل غورځونکی کیدی سی په خلګو کی دده خبره بی وزنه کوی (قرطبی)

دنبی کریم ﷺ ارشاد دی چی دتهمت دموقعو څخه هم ځانونه ساتی یعنی دداسی حالاتو اوموقعو څخه هم ځانونه محفوظ ساتی په کوموکی چی پرتاسی دتهمت لګولو موقع چاته په لاس ورځی داحکم خو دعامو مسلمانانو دپاره دی خواصو اوعالمانو ته په دی کی دوچنده احتیاط لازم دی په خپله نبی کریم ﷺ چی دټولو عیبونو اوګناهونو څخه معصوم دی دوی هم ددی اهتمام فرمایلی دی یووار په پاکو بیبیانو کی یوه بی بی د دوی سره دمدینی منوری په یوه کوڅه کی روانه وه یوصحابی مخ ته ورته راغی نودوی دلیری څخه ورته وویل چی زما سره فلانی بی بی ده داسی یی ځکه وکړل چی هسی نه دلیدونکو باندی دپردی ښځی ګمان رانه سی په دی موقع حضرت یوسف ﷺ دجیل څخه دخلاصی اوشاهی دعوت پیدا کولو باوجود دازادیدو څخه مخکی ددی خبری کوشش وفرمایی چی دخلګو شکونه اوشبهی لیری سی.

**دیارلسمه مسئله**: په دی کی داده چی دکوم سړی حقونه دچا پرذمه وی اوپه دی حیثیت سره دهغه احترام وی که په ناچاری سره دهغه خلاف یو کار روایی کول وغواړی نوپه دی کی هم دخپل وس اوطاقت مطابق دحقونو احترام اورعایت کول دشریف سړی دپاره خامخا په کاردی لکه حضرت یوسف ﷺ چی دخپل بری کیدو دمعاملی دتحقیقاتو دپاره دعزیز یادده دښځی نوم اخستو پرځای دهغو ښځو ذکروکی کومو چی په دی معامله کی خپل لاسونه پریکړی وه (قرطبی) ځکه چی دحضرت یوسف ﷺ مقصد په دی سره هم حاصلیدی سی.

**څوارلسمه مسئله**: دښو اخلاقو تعلیم دی چی دکومو خلګو دلاسه اووه کاله یادولس کاله دجیل ځانی تکلیف یی برداشت کی دخلاصی په وخت کی د دوی څخه یو بدله اخستل خولاځه کوی دومره قدریی هم برداشت نه کړه چی دوی ته یو ادنی تکلیف هم دده دلاسه ورسیږی لکه چی په آیت: لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ کی یی ددی اهتمام کړی دی.

# دولسمه پاره ختمه سوه

## الدین العلم کمپیوټرز . کوئټه

## ۰۳۰۱۳۷۸۴۹۵۲

تصحیح او ترتیب.

مولوی نصیراحمد حقّانی (اللهم اغفرلمؤلفه ولطالبه ولکاتبه ولناشره ولجمیع المؤنین)

الدین العلم کمپوزنګ سنټر کوئټه

## المکتبة الحنفیة کانسی روډ